МАЙ БИРИ ДЕЛГЕРЕЗИН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеткеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
МАЙ
1
ПОНЕДЕЛЬНИК
103 (6740).

Өртээ 2 көп.

ЧАСТЫҢ БАЙЫРЛААЛЫ

Май бирниң хүнү чер кырында дээп келди. Ооң хереглерииден — бистиң улуг Төрээн чуртувустуң кыдыг-кымгаар чок делгемеринде революциянның тиилелгелиг кииси-ниң турар даймичы кызыл туктары чырыткылаидыр чайнай берди.

Часты бойдуе боду-ла магалыг, чараш-чаагай болганындан өөрүшкүүү хайыкты-рып, сеткилди сергедип, чүректи омаксындырып, бүгү-ле дириг чүүлдериниң хоспталгаже, чырыкче, аас-кежикче чүткүүлүн илередип турар. Мынчангаш майның бирни частың болгаш аас-кежиниң байырлалы деп адап чаңчыккан бис. Делегейниң ажылчы ажыгы ажызы бодунуң аас-кежиниң деминсел-биле чаалап алырын медереп билип, эп-сеткилин чаңгыс кижи дег наттыштырарын илертейлээн даймичы хүнүн час-биле холбаштырганы хаты ужур-утказыг.

Бо чылдың Май бирни бүгү чурттарның ажылчы чонпары делегей хөгжүлдези-ниң чаа үеэзин эгелээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылы-биле холбаштырыг турар. Социализмниң баштайгы чурту — Совет Эвилелиниң улустары-биле дениге бөгүн Май бирниң чыскаалынга социализм лагериниң чурттарының хостуг улустары чаа ниитилел тургузуушкунуның херээ дээш чүткүүлдүг деминселиниң ачызыг үре-түңнелдериниге улуг өөрүшкүүлүг сеткил-биле, интернационалты чоргаарал-биле үнер. Капиталистиг делегейниң ажылчы чонпары, национал хостагалыг деминселди чорудуп турар улустар империализмге болгаш колониализмге удур, национал хостөлга дээш, тайбың, демократия база социализм дээш деминселиниге күжениишкиннерин каттыштырбышаан, социализм чурттарының улустары-биле бөттарының дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турарлар. Чүге ажыг чыл мурнунда Коммунистиг Манифестиң арнынарыидан делегейде чаңгыланып тараан—«Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп чалбыштыг ховуң амгы үеде чаа делегейниң миллион-миллион турүзукучуларының амыдыралчы девизи болу бергеи. Совет улус, ооң ленинчи партизы пролетаржы интернационализмниң тутуш алдарлы-биле бедик тудуп, бүгү дешилелгелиг кижи төрелгелеяниң идегелин болгаш бүзүрелин чаалап ап шыдаан.

Амгы үеде, америк империалистер улустарның национал хамаарышпас чоруунче халдап, ыетимээ улуска удур хыдыңчы даймины чорудуп турда, бүгү чурттарның ажылчы чонпарының база оларның даймичы авангардызы— коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин бижыглаары кажаигызындан-даа артык негеттиишп турар. Мынчангаш Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Карловы Варыга болган конференциязының чоокта чаа хүлээп алган Медеглели оиза ужур-дүзелир.

Алды ай болгаш-ла Совет Эвилели, бүгү социалистиг лагерь, бүгү чурттарның ажылчы чонпары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүлүг бежен чылыы демдеглээр. Алдарлыг юбилейии бистиң чурттувустуң хөй национал улустары, ооң шиитиидө аныяк Совет Тывазының ажыл-ишчилери күш-ажылчы белектер-биле үнүүрүнге бүрүн шиитпирлиин илередип турар. Ооң тодаргай чижектерии бистиң республиканың ажылчы чонпарының ажыл-херектериниеи көрүп болзур. Юбилей чылы-ның часкы хову ажылдарынга колхозтар болган совхозтар эки белеткеттингеп. Мал кыштагладышкыны чедиишкиниг эрткеи. Эът садыл алырының бирги кварталда планы ийи чартык катап күүсеттингеп. Улетпүрүн ниити продукциязын бүдүрери сес хуу ажыр күүсеттингеп, бүдүрүлге болган чонуң хууда хергелелиниң бараанарын пландан ажыр алаан хөй санга бүдүргеп. Чаа беш чылда бистиң республика бүрүнгаар улуг базыны кылыр. Беш чылдың сөөлүнде ам ажылдап турар «Тыва дат дүүз» комбинаттың бирги эзлүзээнге ооң ийиги эзлүзээнин болгаш Хову-Аксыда «Тыва кобальт» комбинаттың тудуу немежер ужурлуг. Ооң соңгаарғы чоокку келир ойнуң перспективазы кайгамчык: республиканың девискээрииге чаа улуг үлетпүр объектилериниң тудуушкуну эгелээр. Көдээ ажыл-агый улам бедик деңнелге көдүрүлүр.

Совет Эвилелиниң улустарының пайыралдыг өг-бүлезиниге чурттаи келген чэрбен ажыг чылдарының дургузунда тывааларның культуразынга, амыдыралынга үндезин эргиилелер болган. Бо хүн, частың болгаш аас-кежиниң байырлалының кайгамчык хүнүнде, Совет Тываның кижилери бо бүгүнүн дугайын база катап халдыр бодаанышаан, Азия төвүнде эрте-бурунгу черниң улуг чаартылгазын өлүп чок деңнелчи идеяларның тиилелгези-биле, Коммунистиг партияның болган Совет чазактың ада сагыш садыышкыны-биле, чурттуң бүгү улустарының аяы-дүүма дузаламчыны-биле холбаштырып турар. Мынчангаш Тываның ажылчы чонпары оларга чүректиң ханызындан четтирдим деп сөглеп турарлар. Мынчангаш тывалар болган республиканда чурттаи, ажылдап турар өске-даа националдарның төлээлекчилери юбилей чылында бөттарының кол соруглазын коммунизм түргүзуушкунуның херээнге күш-ажылчы үлүг-хүүзүн болур чогууру-биле төйиу киирери кыдыр биляп турар.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСКА КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ БУРУНГААР!

Байырлыг хурал

Дүүн республиканың хөгжүм-шиң театрында Кызылдың ажылчы чонпарының болгаш хөй-ниитизиниң төлээлекчилериниң Май бирге тураскаатkан байырлыг хуралы болуп эрткеи. Бүгү-делегейниң ажылчы чонпарының эп-сеткил каттыштырышкыныиың болгаш аяы-дүүма чоруунуң байырлалының дугайында илеткелги СЭКП обкомунуң секретары В. И. Попов кылган.

Байырлыг хуралдың соонда улуг концерт болган.

„Улустар аразынга тайбыңны бижыглаар дээш" Делегейниң Ленинчи шаңналдар комитединде

«Улустар аразынга тайбыңны бижыглаар дээш» Делегейниң Ленинчи шаңналдар комитединиң хуралы академик Д. В. Скобельцынның даргалаашкыны-биле 1967 чылдың апрель 21-де болган.

1966 чылдың Делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында киргеи саналдарны комитет көргеи болгаш ол айтырыг талазы-биле шиитпирии хүлээп алган.

Делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында комитеттиң доктаалын бөгүн чарлады.

„Улустар аразынга тайбынны бижыглаар дээш" Делегейниң Ленинчи шаңналдар комитединиң ДОКТААЛЫ

Тайбынны камгалаар болгаш бижыглаар дээш демиселдиң хераанге шылгарангай ачы-хавыяалары дээш «Улустар аразынга тайбынны бижыглаар дээш» Делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыры болза:

Мартин Нимеллерге — шажынчы, хөй-ниити ажылдакчызы (Германияның Федеративтиг Республиказы).

Абрахам Фишерге — адвокат, хөй-ниити ажылдакчызы (Мурнуу-Африка Республиказы).

Давид Альфаро Сыкейроска — чурукчу, хөй-ниити ажылдакчызы (Мексика).

Иван Малекке — эртемден, хөй-ниити ажылдакчызы (Чехословак Социалистиг Республика).

Ромуэлл Кентке — чурукчу, хөй-ниити ажылдакчызы (Американың Баттышкан Штаттары).

Герберт Варикеге — хөй-ниити ажылдакчызы (Герман Демократтыг Республика).

Москва, 1967 чылдың апрель 21.

ССРЭ-ниң Камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1967 чылдың май 1 № 109 Москва хоорай

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Бөгүн совет улус, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары Майның бирии — Делегейниң ажылчы чонпарының эп-сеткил каттыштырылгазының Хүнүн, бүгү чурттарның ажылчыларының чаңгыс эвиниң болгаш аяы-дүүма өзүзүнүң Хүнүн байырлап турар-дыр.

Бо чыртыкчылыг байырлалды бистиң улуг Төрээн чуртувус алдарлыг юбилейиниң—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга демдеглеп турар-дыр.

Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттыжкан совет улус СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпиилерин амыдыралга боттандырар дээш магалыг чаагай кодурлүүшкүн болгаш энергия-биле ажылдап, делегейде баштайгы социалистиг улуг күрүменик экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн моогаг чок быжыглап турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының ажылчы чонпары совет улус-биле кады чаа амыдыралдың оруун оруктап бүзүрелдиг бар чоруур. Делегейниң социалистиг системазы делегей кырында бодунуң туруштарын хүн келген тудум быжыглап турар, делегей болуушкуннарының чорудулгазынга ооң салдары чайгылыш чок немей өзүп орар.

Совет Эвилелиң улустар аразынга тайбыңның болгаш кады ажылдажыгланың политиказын чайгылыш чок быжыы-биле чорудуп, маргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле шиитпирлээр дээш туржуп турар.

АКШ баштаан империалистиг күрүнелерниң чагырыкчы бөлүктери аңаа мырыңай удурланышкан политиктиг угланыышкынны чорудуп турар. АКШ болза Вьетнамның улузунга удур кем-бурууллуг дайынны улам-на калбартып, чер бомбурзээнин чаа-чаа райониарынга агрессияны калбартырымың хөратаи бодалдарын бодап турар.

Европаның туруп турар кызыгаарларын эде көөр дээр мөрдалдарындан чарылбаан болгаш атомнуг чепсектиг алырын ажыы-биле кызыдып турар барыын-герман дайынзырактар тайбыңга шыңгыы кыжаныышкынны тургузуп турар.

Делегейде тургустунган байдалды өөренип көргеш, Коммунистиг партия биле Совет чазак бүгү совет улустуң сеткилчилеиин бедидер, бистиң Төрээн чуртувустуң айыыл чок турар чоруун улам ыңай быжыглаар, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң күчү-шыдалын бедидер талазы-биле эргемен чугула бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Май 1-ниң байырлалын холбаштыр силерге байыр чедирип, амыр-мендиңерни айтырбышаан, дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының алдары дээш алган социалистиг бедик хүзээлгелерни күүседиримге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруларны күседи.

Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары! Дайынчы болган болур чоруукту моогаг чок бедидиңер, дайынчы мергежилди үргүлүчү сайзырангайгыларар. Боттарыңарның хүрээлеңиңерге сагыыга-чурумну болгаш организастыг болур чоруукту быжыглаңар, коммунизминиң тургузуучузу — совет улустуң тургузукчу ажыл-иишин сеткилдиг камгалаңар!

Ажылчы чонпарның Делегей байырлалын демдеглээри-биле ДУЖААРЫМ болза:

Бөгүн, Май бирде, чер-черии-биле 21 шаң турда, бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылазы — мадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның пайысылаларына, а ол ышкаш мадыр хоорайлар: Ленинградка, Волгоградка, Севастополька, Одессага болгаш мадыр шивээ — Брестиң артилериияның чэрбен даштаашкыннары-биле салют кылыр.

Делегейниң ажылчы чонпарының эп-сеткил каттыштырылгазының Хүнү, бүгү чурттарның ажылчын ажгызының чаңгыс эвиниң болгаш аяы-дүүма өзүзүнүң Хүнү—Май 1-ни делегерезин!

Улуг совет улус болгаш ооң мадырлыг Чепсектиг Күштери делегерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сарук киирииичизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизынга алдар!

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ А. ГРЕЧКО.

МАЙ

ЧАСКЫ САЛГЫН

Степан САРЫГ-ООЛ.

Ужун, кыдыын назынымда эргип төппес
Улуг чуртум — Совет чуртум хүлүмзүрүү
Чаштан ынаам, дыңнап ханнас, уран тоолчуун —
Часкы салгын бешен удаа ырлап келдим.

Аргаларым театр дег шырайларын,
Ажын шөлдер чеязиштелген чечектелиин
Хөлбеңнедир, саглаңнадыр эргелеп,
Хөөреп, тоожуп чедип келдим, утпуп алдым.

Дээрге, черге, дүне, хүндүс төрлүш дивес
Дээминдир көрүп, таныыр чалгынныг сен
Хөөреп берем, ырлап берем, эргим салгын,
Хөрээм долдур тынып, дыңнап таалап алыйн.

Масивада Майның биримң байырлалын
Мактап ырлап, уран-чечен тоолдап берем.
Маңган баштыг Саян, Таңды сынныр шупту
Маңнын чечээн дээжиляп ергүп турзун.

Аршения, Грузия айтызалган чимис чыдын,
Алмаз чурту Якутиянын сарнин арыын,
Камчаткадан Молдавия ынды чедир
Хамык улуг тудугларны ырлавыдам.

Заводтарның чөргээр нүштүг кыйгыларын,
Самолёттар, дөмүр орун, көрзбүдер
Кандыг күштү аргып-эргип ырлаптып тур,
Характерга көзүлдүр-ле тоожуудам.

Енисей дег, Ангара дег хөй-хөй хөмде
Электри Ай, Хүн болган чырыктарын,
Газтың, нефтиң ишки кылган хемнеримиң
Найын, найнаар акылаамын ырлап берем.

Байырлаадыг чартык вектиң наадыныңга
Маадыр нүштүг совет чонуун белетиелп
Чаагай далай, өнөөннар хайыны дег,
Чаагайын тоолда-ла, төөлда, салгын!

Республиканың тараа шөлдеринде шын базырар ажылдар бо хүннерде адантылып, ажыл-агыйларда чамында эгелээн. Кызыл хөорай Советиниң «Кок-Тей» совхозунуң үш трактор-хову бригадаларында бо ажыл эм изиг түлүк. Ында № 3 бригадада кызыл-тас чамылдазын ийи трактор агрегады чорудуп турар. Ажыл баштайгы хүннерден эгелээш организастыг эгелээн.

ЧУРУКТА: № 3 бригадада чамында үезинде.

Михаил ЛОПАТИННИҢ фотозу.

ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниң Болгарияның Улус Республиказынга баар деп турарынга холбаштыр

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң партия-чазак төлээлери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чикгине секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр бо чылдың май айның баштайгы чартынында албаннын аян-чоруун кылып, Болгарияның Улус Республиказынга чеде бээр болган.

Болгарияның Улус Республиказының болгаш Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң аразынга найырал, кады ажылдажылга база дузалажылга дугайында чаа Керээге ук төлээлер БУР-га чоруп турарының үезинде ат салыр.

Бедик шаңналдар

Приморье крайның ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезинге, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун сорулгаларын күүседиринче оларны мөөнээринге ачы-хавыяалары дээш база баштайгы номери үнген хүнден бээр 50 чыл болганын холбаштыр крайның «Красное знамя» солунун Куш-ажылчы Кызыл тук орден-биле шаңнаан.

• • •

Вологда областың ажылчы чоннарын коммунистиг ёзуга кижизидер, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун сорулгаларын күүседиринче оларны мөөнээр талазы-биле үре-түнелдиг ажылы дээш база бирги номери үнген хүнден бээр 50 чыл болганын холбаштыр областың «Красный Север» солунун «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаан.

(СЭТА).

Майның байырлалынга уткуштур

Тюменьниң газ ажылдакчылары үшкү миллиард кубометриниң үлүүнге киришкилер газты берип эгелээн. Тюменьниң бойдус газы ам хоолай шугум дашчыштыр Уралдың дыка хөй хоорайларынче барып турар. Майда ол газты дамчыдып бээри хонукта-ла 2 миллион кубометр көвүдээр.

• • •

Эрткен чылдың бо үезинде турганынга бодаарга 1967 чылдың бирги кварталында беш миллион тонна хөй нефтиниң бистиң чуртта казып тыпкан. Бирги кварталда социалистиг чарыштың темлекчилери болган 116 бүдүрүлгелер маңна улуг өчы-хамаалыг болган. Алды бүдүрүлгелерге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилер Кызыл туктарын тыпкан.

• • •

Совет эрге-чагырганың юбилейинге алдар кылдыр Май мурнунуң хүннеринде Казахстанның арга-ниш ажылдакчылары туразында болуп хемчеп артар ногаан парктарны кылгылаан. Алма-Ата областың Нарынкол суурунуң чоогунда Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг республикада эң-не бедик черниң дээн даг кырының нарытпа кылып, ишки-бүрү мыштарны ында олурткан. Уральск, Чөөн-Казахстан болгаш республиканың өске-дээ областарында парктарны, сесерликтерни, аллеяларны кылып турар.

• • •

Орск-Халилиовскийин металлургия комбинадының домначылары боттарының Май мурнунда алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен. Олар никелиниң болгаш өске-дээ эң үнелиг компонентилериниң хөй шиңгээлдиг 5.200 тонна шөөн эзилдиргеннер. Ол металл чурттуң эң улуг машина тудуушкунуунуң заводтарынга болгаш даштыкы хөй-хөй чагыкчыларга улуг негелделиг болуп турар.

• • •

Сыпканскийинде түкүл эгелээн даг руда арыгаалыының фабриказы чыл бүрү миллион тонна калиилиг чемиш-чиидиргелерни бээр.

• • •

Тольяттин хоорай — Волгага автомобиль тудуушкунуунуң улуг чаа хоорайы болуу бээр. Кол бүдүрүлге болур автомобиль заводу чылда-ла 600 муң машиналарны бүдүрүп үндүрер күчүлүг болур. Хамааты тудуг болгаш архитектура талаазы-биле Күрүне комитединиң хуралынга архитекторларның төлевилелин Май байырлалының бүдүүнде көргеш.

(СЭТА).

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ—БИСТИҢ АЛДАРЫВЫС

Чаагай дүжүт бистиң чоргаараалывыс болгаш алдарывыс. Бистиң колхоотуң девискээринде делгем ховулар, шөлдер бар, олар тараажының чаартыкчы хөлдарын манап чыдырлар. Бо ховулерге чаагай дүжүтту өстүрүп алырда, хөй ажылдаары негеттинип турар.

Колхоотуң тараажылары бо юбилейниг чылда га чер бүрүзүнден ортумаа-биле 11,5 центнер дүжүтту өстүрүп, байырлалга күш-ажылчы белек кылдыр план-онаалдада көрдүнген үш муң тонна тарааны ыракта ажырып, Төрээн чурттуң шыгжамырынга хөй чаагай тарааны урар хүлээлгени алгаш, чер ажылының культуразын кызымак бедидип, шудургу ажылдап турарлар. Чер ажылының бедик культуразының бригадазы деп бедик атты Нинифор Жуйковтуң удуртуп турар бригадазы каш чыл улаштыр өдүлеп, ол хүндүлүг атты кызымак күш-ажылы-биле бадыткап келген.

Чер ажылының бедик культуразы дээрге, мурнакчы дүржулганың, эртемнинг чеднишкиннериниң болгаш тараажының бүзынныг күзел-соруунун деминг кады ажылдажылгазы-дыр. Чүгле ынчаар ажылдап тургаш, эки түнелдерни чедип ап болур. Боттарывыстың ажылывыстың дүржулгазындан кол тараа культуразы кызыытастың янзы-бүрү сорттарындан биске эң-не тааржыры «Скала» биле «Саратовская-29» деп сорттар дээрзин бүзүрээн бис. Оларның үрезиннерин чажар шынарының бирги болгаш ийиги шынарларынга чедир арыглап, угаазылалдыг ажыглаарындан база дүжүттүң салым-чолу хамаржыр. Хөрээнүң чогуур хуусаазында, ой-шаанда бедик деңнелге ажылдап кылыры, шөлдү шавыштыр азы доора дургаар илииртээри, үрезиниң кызаа одуруглай, хана-каракатай чажар аргаларны ажыглаары, тараа хөөкчилери-биле демиселди чогумчалыг чорудары, тараа шөлдерин оорталавайн тарып, чажып, шөлдериниң үштарын дескилээри болгаш өске-дээ хемчеглер чер ажылының бедик культуразы дээш демиселдиң кол хемчеглери болур болгай.

Чоокку чылдарда суггаттыг чер ажылын улам калбартырын бодап турар бис. Кара-Суг бугазының суу амыдызында кончуг кызыы болуп турар. Ынчангаш чоокку чылдарда Каа-Хемниң суун хову-шөлдерни суггатарынга ажыглаар соруулга-биле, оон унунга күштүг суг насостарын тургузуп, тараа шөлдеринче әлбек сугну оларның дузазы-биле үндүрериниң аргазы бар. Бо ажыл кылдынган соонда, муң-муң га тараа шөлдери суггаттыг болур.

«Сельхозтехниканың» Таңды район каттыжышкынының монтажниктери Павел биле Михаил Синкевич алышкылар, Владимир Ковешников олар Сарголда хову турлааңда тараа арыглаар нарын агрегатты тургузуп турарлар. Ол агрегат хонукта 300 ажыг тонна тарааны арыглаар күүлүг болгаш машиналарга үрезин чүдүрер, дүжүрер, арыглаар ажылдар бүрүнү-биле механизастаттынган.

Амгы үеде ажыл-агыйның шөлдеринде часкы ажыл-ишти изиг түлүк хайыккан. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-зин бистиң тараажылаарывыс өөрүнчүг түнелдерлиг үткүп турарлар. 4200 га черни шыгын базырган. 450 га черни аңдарган. Бо ажылдарга механизаторлар Б. Ойдуп-оол, В. Колчин, Е. Лиханов, чер аңдарылгазында ажылдап турар аныяк тракторист В. Дубровский олар онза шылгарап, социалистиг чарыштың түгүн ам-даа быжыг түпүшаан чоруп турарлар. Сарголда хову турлааның повары Полина Иконникованың шөлде ажылдап турар механизаторларга эки шынарлыг чемнин кылып берип турарын базарыглаар. Ынчалза-даа нуштарның эки чуургалаар үезин мөөн соңгаар болганда, оон планын чугаажок күүседир бис.

Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейинге чаа-чаа чедимишкиннер-биле ужуражыры — совхозтуң коллективиниң ам кол сорулгазы ол. Ол улуг байырлалга чедир ийи чаа нуш кажаазын ажыглалга киирер, ам 38 муң баш улуг дагааны 60 муң баш чедир өстүрер. Ам үеде сүт саалдазы улам немежип, хүнде 1900—2000 кг сүттү хоорайга дужаап турар. Совхозтуң нуш фермазындан хүн бүрүде муң-муң дагаа чуургазы хөөрайның садыгларынче кирип турээр.

Совхозта чер ажылы мал, куш чеми болгаш тараа будүрөринче угланган. Эрткен чылын бо чылдың тарыягазынга четчир кылдыр белеткеп алган 8 муң гектар шөлүүскеге шык базырыышкынын ой-шаанда чоруткаш, апрель 27-де кызыл-тасты чажып эгелээн.

Бистиң хөорайның садыгларынга киирген чуургаларывысты, кужуувус эъдин хоорайның чону хүн бүрү улам хөйүбиле хереглезин, ылаңгыя бо байырлал хүннеринде кухня столдарынга олар арбын турар болзун деп күзелдиг бис.

ЛОМАЕВ АНАТОЛИЙ ИВАНОВИЧ,
Кок-Тей совхозтуң директору:

— Бистиң совхозтуң ажыл-агыйының кол угланыышкыны мындыг: бирги черде чуурга, ийи-гизинде сүт, үште — эът будүрери.

Делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге төлептиг ужуражыры-биле социалистиг чарышка киришкеш, база 1966 чылдың түнелдери-биле РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң Кодээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының профсоюзунуң ТК-зының Кызыл тугун бистиң коллективке тывысканынга улам хей-эът киргеш, эртикен дөрт айларда күрүнеге эът садарының чыл планын күүседип апнан бис. Күрүнеге сүт садарының дөрт ай планы 127 хуу күүсеттинген. Чуурга планы чедир күүсеттинээн. Ынчалза-даа нуштарның эки чуургалаар үезин мөөн соңгаар болганда, оон планын чугаажок күүседир бис.

Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейинге чаа-чаа чедимишкиннер-биле ужуражыры — совхозтуң коллективиниң ам кол сорулгазы ол. Ол улуг байырлалга чедир ийи чаа нуш кажаазын ажыглалга киирер, ам 38 муң баш улуг дагааны 60 муң баш чедир өстүрер. Ам үеде сүт саалдазы улам немежип, хүнде 1900—2000 кг сүттү хоорайга дужаап турар. Совхозтуң нуш фермазындан хүн бүрүде муң-муң дагаа чуургазы хөөрайның садыгларынче кирип турээр.

Совхозта чер ажылы мал, куш чеми болгаш тараа будүрөринче угланган. Эрткен чылын бо чылдың тарыягазынга четчир кылдыр белеткеп алган 8 муң гектар шөлүүскеге шык базырыышкынын ой-шаанда чоруткаш, апрель 27-де кызыл-тасты чажып эгелээн.

Бистиң хөорайның садыгларынга киирген чуургаларывысты, кужуувус эъдин хоорайның чону хүн бүрү улам хөйүбиле хереглезин, ылаңгыя бо байырлал хүннеринде кухня столдарынга олар арбын турар болзун деп күзелдиг бис.

АЖЫЛ=ИШЧИ ЧААГАЙ КҮЗЕЛДЕР

Н. Х. КУУЛАР, «Шекпээр» совхозтуң Аңгатты салбырының № 2 хойжу бригадазының бригадири:

— Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш чүвүлелдиг калбарган социалистиг чарышка шекпээримнер база идепкейлиг кирижип, юбилейлиг чылдың бирги кварталында күрүнеге эът садар планын 4,1 катап, сүттүүн 114 хуу күүсеткен.

Мээң удуртуп турар хойжу бригадам эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 93 хураганны, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүжүт кыргып алган. Бо чылын бригада ниитизи-биле чүс хойга онаштыр чүс хураганны, хой бүрүзүнден 2,8 кг дүжүт кыргып алыр хүлээлгени алган. Мен бодум эрткен чылын чүс хойга онаштыр 103 хураганны, хой бүрүзүнден 2,3 кг дүжүт кыргып алган мен, а бо чылын ол көргүзүлгеримни улам бедидер даазш ажылдап турар мен. Ниитти бригада-даа, тускүс хойжулар-даа алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиримге бүзүрелдиг: эрткен чылым малывыска быныг чемсуурну тургузуп алганывыс-биле ноданнар хүр кыш ашкан болгаш хой өөлдээшкыны организастыг, шалдың чаш төлүүнүң чидирим чок эрткен.

Амгы үеде бригаданың хойжулары кажааларының коржеңин хөөруп дооскан болгаш чазагаашкын, чайлаглаашкын ажылдарынга чедиишкинниг белеткеним турар. Ол ажылдарны организастыг эрттирер дээш бүгү күүнүвүстү салып турар бис. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге бистиң куш-ажылчы белээвис ол болур.

Совет кижилер Май бирээге улуг өөрүшкүүлүг ужуражып турар. Амгы байырлал Улуг Октябрьның юбилейинің чылында болуп турар. Совет кижи бүрүзү партияның шиитпирлерин, беш чыл планын, Октябрьның 50 чылынга уткуштур алган хүлээлгелерин күүседир дээш, бодунуң күэбе-соруун илередип турар. Ол дугайын «Шынның» бо арнында ямы-бүрү мергежилдиң кижилериниң ажыл-ишчи, чаагай күзелдери хереглеп турар.

ның оюн байырлаар болгай бис. Байырлал хүнүнде бистиң даарааң хептеривисти кеткеннер хөй болуру күзенчиг.

БОШКА ОЮНМА ОПАНАЕВНА,
Кызылдың № 26 кварталында ательеның даараныкчызы:

— Бистиң ателье херээженнер кедер хептерни даарап турар. Май 1-ниң байырлалынга уткуштур күш-ажылчы ээлчегге киргеш, бистиң коллектив эрткен айларда бүдүрүлге планын багай эвес күүседип келген.

Бистиң бригадавыста 12 кижи ажылдал, колдуунда кышкы тон болгаш платье даарап турар. Чагыг, материал хөй болган тудум-на, планывыс ажыр күүсеттинер. Планны чүгле сан талазы-биле күүседир эвес, ооң-биле кады шынарын экижидер, кедерге эптиг, быжыг, хевири чараш кылдыр даараарын оралдажып турар бис.

Каш ай болгаш, Октябрьның 50 чылынга планывыс чедир күүсеттинээн.

ВЛАДИМИР КРИПАН,
чолаачы:

— Бистиң республикавыста улуг будүрүлге черлериниң ажыттынып турары күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниг таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Ындыг болбазының аргазы-даа чок. Чүге дээрге бистиң тудугларывыста ажылдап турар кижилериниң хөй безин аныяктар. А аныяктар спортка ынактар.

Байырлал хүннеринде совет кижилер боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин Төрээн чуртка илеткеп, моон соңгаар кандыг үүлени будүрериң хүлээнирлер. Бистер, Ак-Довуракпын ажылчыннары база-ла ындыг бис. Эрткен кварталдың планын комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннары ажыр күүсеткен.

Күш-ажылдан ангыда спортка сонуургалдыгаар бисте хөй. Чүгле хүрештин безин алаан кан секциялары доктаамал ажылдап турар. Озарның бирээзин удуртуруп менээ хүлээткен чүве.

Шагдан бээр спортка ынакшылыг кижи болгаш, юбилейниг чылда бистиң спортсменнеривиске улуг чедиишкиннерни күзекседим. Ылангыя спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле маргылдаага бистиң командавые бирги черни алыр болза, юбилейниң байырлалга төлептиг белек болур.

УСАНИН МИХАИЛ ИВАНОВИЧ,
Тывагаз конторазының слесары:

— Хоорайда сөөлгү чылдарда тутқан хөй чурттакчылыг башынардан ыш бурулаар чорук барык ховартаан. Ыяш, хомур одаарының орнунга газ ажыглаар печкалыг квартиралар эрткен чылдың бо үезинде каш-ла санныг турган болза, ам 1520 четкен. Негелде хүн бүрү улгадып турар. Ынчангаш хоорайның Тывагаз конторазы планның ораичок ажыр күүседип турар.

Одалга орнунга газ ажыглаар чорук чүгле Кызыл хоорайда эвес, харын көдээже нептерер бар чыдар. Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң дирекциязы газ ажыглаар 140 ажыг печканы чагыдып аягаш, ам төп суурунда, бригадаларында, Кара-Хаак салбырында газты ажыглап эгелээн. Газ ажыглаарының белеткелин Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалыкта ам чоруда берген. Май айда Бии-Хемниң Туран хоорайынга газ-биле одалганы киирериниң белеткелин эгелээр.

Бистиң конторанын септелге, эдилге кылыр слесарьнары бистер, газ ажыттаар печкалыг башыңарда таарымча чок чүү болган болдур, мөзээ дыңналыры биилек, медицинаның дүрген дузазы-биле демей-ле, олче черуптар бис. Газтыг печкалар көвүдээн тудум бистиң ажылывыс улам улгадыр. Ынчалза-даа кижилерниң ажыдыралынга бо депшилгелиг чүүл улам калбарарын күзээр бис. «Тиилелге» совхозтуң коллективини., үлегерин өскелер эдерер болза чогуур деп күзелдиг бис.

ДАЖЫ КУУЛАР САНЧАЕВИЧ,
«Тиилелге» совхозтуң трактеризи:

— Май — часкы ажыл-иштиң айы, ынчангаш ол онза харыысалгалыг часкы хову ажылдарының үези. Бо үеде минута бүрүзү үнелиг.

Майда өт-сигенчечектелип өзүп үнүп, хову-шөлдерни когаарарты өң киире бээр. Үнүш-бойдус дирлип турар хову-шөлдерге чоруурга, өт-сигенниң чаагай чыды салгынхат аайы-биле эстеп келгеш, думчукка хап, кижини сергедип келир, магалыын кандыг дээр! Ындыг үеде тараа шөлүнге ажылдап, улуг үүлени будүрүп турар механизаторларга база дыка өөрүнчүг. Механизаторлар Майның байырлалын бажыңнарынга, өг-бүлези, эш-өөрү-биле кады эрттирер чайы чок болза-даа, бис шөлге ажылдап тура, чонувуска улуг үүлени, эки херекти кылып турарывыска база кызыгаар чок өөрүп, чонувус-биле сеткиливисте кады байырлап турар бис.

Мен бо чазым 790 га черниң шыгын базырдым. Ам чер аңдарылгазында ажылдап, ээлчегде бөгс чер аңдарар нормаңы 9 га ажырып тур мен. Часкы чер аңдарылгазы бедик дүжүт дээш демиселдиң база бир чугула кеээ.

Частың бо өөрүнчүг байырлалын бажыңынга, өг-бүлези, эш-өөрү-биле кады эрттирип турар кижи бүрүзү, чаагай дүжүт бистиң хову-шөлдеривиске чалгызын деп өөрээген дашканы база көдүрзүн!

1967 ч. Май 1.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

КЫЗЫЛ БӨГҮН

Наймысылал—Кызылдың Ленин кудумчузунуң ниити хевири.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Ак-Довуракта час

Ортаа-Кожагар дижип турган бедиктен ооң эргелиг адынга дүжүр хире чүве ам чок: деспелдерек оорга артыкан. Рудниктиң күш-ажыл фронтузунуң кол черии ам ол. Машина-техниканың, ажылдаан кижилериниң каймызы кандыг дээр! Чүе ыт күштүг бульдозерлер машиналарга орук үндүрүп берип турлар. Руда чүдүрген машиналар карангдаан. Чер үттекчилерни тарбыдадыр маскалары-биле хая-даштыг шүвегейлээн. 4, 6 кубометр усқууштуг экскаваторлар буза тевиекен хая-даштыг узуп турда, кедээзинден коорге, оден азы элезин узуп турар чүве дет халажок кылдыр коствур. Ындыг күчүтпелерни кандыг эрлер чүгленип мунган, башкарып турар чүве ирги кылдыр елктып көорге, оларның дүтаймында чайгаар-ла кижиниң чоргааралы хайнытар.

Часкы каан хүнүү херелинде кабиназының шили кылаңнаан, хажыызында үш деп санны ажок улгаттыр чуруп каан экскаваторну тыва араттың оглу Доңгат Болат башкарып тур. Улуг хемчеолдиг ускууш Болаттың холдарының аванғыр шимчээшкиннеринге дыңнангыры-биле харылап, руданы долдур алган 27 тонналы чүктээр «БелАЗтың» улуг кузовуиче уруп-ла тур. Удатканчок долу чүктүг ол машина шимчеп чорушту. Ам он тоннаны чүктээр «КрАЗ» чедип келди. Болаттың экскаваторунуң ускуужу ол-бо талазынче чайтанғылаан соонда ооң кузову база дола берди. Ажыл дээрге тускай аялгага чагырткан дег артык-дудуу шимчээшкин чокка бүдүп-ле тур. Моон мурнунда экскаторжуның дузалакчызы турган Доңгак Болат чоокта чаа болду экскаторжу болу берген. Хоочун экскаваторжуларның дуржулгазын ол кызымаа-биле шинчээдип ап турар. Хоочунарның ажылының түнелги Болатты удам шудургу ажылдаарынче кыйгырып турар. Ооң чижээ бо. №2 экскаторунуң машинистери Е. Часовскич. Н. Дианов апрель 24-ке чедир ай оналгазын 170 хуу күүсеткеннер. Коммунистиг күш-ажыл экипажы деп ат дээп демиеежип турар № 6 экскаторунуң машинистери Н. Силич. Л. Козлов, А. Чакиров олар база ай оналгазын хуусаа бетинде күүсеткенинин дугайын рапорттаап, апрельде-ле майның бүдүрүлге оналгазын күүседип киришкенер.

Ооржак Дүдүй-оолдуң, Ооржак Октябрьның, С. Туровептиң хозы-биле даг-дүгү казып тывар бригадалары ай планнарын эрте күүсеткеннер. Ынчангаш бүгү даг-жыларының кызымаа күш-ажылының түнелиниге рудник коллективин апрель айда даг массазының, руда тывыжының, руда кырын чайладырының бүдүрүлге оналгаларын эрте күүсеткен.

Руда чүдүрген машиналар чүгүн даг-дүгү болбаазырадыр фабрикага экеп дүжүрүп турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың баштайгы эдлчээ — бо болбаазын бүдүрүлгенин кижи даштындан көргеш-ле ооң бедик чаагайын, ооң машина-дериглериниң күчүлүг шимээнин магадавае артажок, ооң эдлериниң бирээги мен мен деп бодаа, кижиниң чоргааралын удам хей-аът кирирер. Ооң чүве даштыны хемнеп ондур чаагай эвее, ында ажылдап турар кижилер, оларның ажыл-херээниң түнелдери база магалыг.

Фабрикада бир солуга эдлчээ-биле катай беш эдлчег ажылдап турар. 126 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. 260 кижи ол бедик ат дээп демиеежип турар. Эдлчег бүрүү коммунистиг күш-ажыл эдлчээ деп ат дээп арааның социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Фабрикада айыл чок болурунуң техниказының болгаш бүдүрүлге эстетиказының талазы-биле көрүзде-конкурс чоруп турар. Март айдан бээр 130 ажыг саналдар киргеп. Оларның хей кезиин тускай комиссия хүлээп алган болгаш аммыдырадда боттандырып эгелей берген. Саналдарның воллуу фабрика иштинге доозуп-биле демиселче. дериглерниң ажылын экижидеринге. ногаанчыдылга болгаш даштыгаа чечектер клумбалары кылыр база фабрика иштинге саваларга чечектер тарырыныче углаган.

Дөртку эдлчегиниң начальнигы Юрий Шагдырга ужураттывыс. Фабрикада партбюро кежигүнү. 1962 чылдан бээр комбинатта ажылдап турар бо бүдүрүлге командирининң эдлчээнде 38 кижи бар. Оларның он үжү коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Эдлчегде тывалар, орустар хой нуруузу, олардан ангыда татарлар, украинер, эстонпар база бар. Бо интернационалчы бичии коллектив Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр ииити продукция бүдүрериниң планын 105 хуу, арыг даг-дүгү бээриниң планын 110 хуу күүседир деп социалистиг хүлээлгелиг. Бирги каъттa дериглер машинизи комсомолчу Хертек Анаёк, савалакчы Монгуш Елизавета, улуг регулировщик Анфилатова Тамара, савалаар цехтиң мастери Блум Кузьма суг-суг дээш эдлчегде эки ажылдан турар кижилер-ле хөй. Бо эдлчег бирги кварталдың түнелиниде эдлчеглер араазының социалистиг чарыжының бирги черия эдлээн. Ол ышкаш В. Федоровтуң, А. Писаревскийниң эдлчеглери база дээре черде.

Фабрика бо чылын 18 муң тонна даг-дүгү бээр планынга немей, пландан ажыр 500 тонна даг-дүгү бээрин хүлээнген. Октябрьның 50 чыл ооң тавариштыр социалистиг чарышка тиилээн эдлчегге Совет эрге-чагырганың 50 чылы деп атты тыпсыр дугайында шинтпир хүлээп алдыган. Ол ат дээш калбарган социалистиг чарыштың түнелиниде фабрика апрель айның бүдүрүлге планын апрель 24-те күүседипкен, дөрт айларның планындан ажыр 373 тонна даг-дүгүн берген. Урал даг-дүгүнүң Ленин орденниг комбинадының дөрт дугаар фабриказы-биле социалистиг чарыштыг бо фабрика юбилей байырлалынга чедир 16 муң тонна арыг даг-дүгүн күргүнеге бээр азы чыл планының 89 хуузун күүседир дээш күжениичикиннинг ажылдап турар. Чаа беш чыл планының ийиги чылының чазы Ак-Довуракты даггжыларының хүлүмзүрүү-биле үдежип турар. Кара-Даш даглармының мээстеринде, ховужуктарында үнүлээн хекдавшарының өкпең чечектери-биле кады Ак-Довуракты азуп олурар аныяк хоорайы. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үдүтлары Тываның черии каастап тур. Ак-Довуракта ажыг час ыыдыг. Ол улуг болгаш чараш үдүтлары Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Сергей Сендажы, комсомолчу Рауль Губайдулин ышкаш пайыралдыг бөдүүн ишчилер кылып турар.

С. ПАВУ.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың мурнакчы ажылчыны эш А. Марьясов апрель айның бүдүрүлге планын он хонуп бурунгаар күүсеткен.

ЧУРУКТА: слесарь А. Марьясовтуң ажылдап турары.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

ЧАРЖЫП ТУРАР ХОЙЖУЛАРЫМГА

(АЖЫК ЧАГАА)

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңуң байырлалынга алдар болдурган социалистиг чарышка республиканың малчыннары, ооң иштинде бистиң хойжулар база идепкейлиг киржип турар. 1966 чылда мээң коданымга 800 ажыг баш төрүүр хой турган. 100 хойга оналаштыр 123 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү кыргаам мен.

Бо юбилейлиг чылда ол чедишкинимни улам быжыглап, чүс хойга оналаштыр 124 хураганны, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү алыр, бодум күжүм-биле 100 центнер сигении иезер белгаш ыышталамны ноябрь 1-ге чедир бүрүн белеткеп алыр хүлээлгелиг мен. Мээң коданымда хойлар ыышты ынчуг хүр ашкан, оларның болдаашкыны сеелзүрээн. Түнелиим ындыг: төрүүр 100 хойга оналаштыр 121 хураганны алдым, ийистээн хой чүс ажыг, ооң иштинде үш хой үш-үш хураган төрээн. Ам арткан хойлар ийи-бирээлеп төрүп турар. Ынчангаш чаш тел алыр талазы-биле хүлээлгеи күүсеттинеринге бүзүрээр барымдаам бар.

1967 чылда бистиң районнуң «Межегей» совхозунуң дурнулгалыг хойжузу Ооң Төкел-оолду база катап социалистиг чарышка кыйгырган мен. Бирги кварталдың түнелиниде мурнакчы хойжуларның кергүзүглерин «Шын» сеелунда парлап үндүргении ынчуп таныштым. Мээң чарыкп турар хойжуум эш Төкел-оол хамыктың мурнунда болуп, 100 хойга оналаштыр 120 хураганны алганы ынчуг өөрүнчүг болду. Ону улуг чедишкин деп санаар мен.

Ынчалза-даа эш Ооң Зңдеринпейович, бирги кварталдың сеелунде, апрель айда силерниң коданыңарга чеже хураган немешкени мээзэ билдинмес-тир. Ону билип алыры мээзэ нүзенчиг.

Ооң ыңай бо чылдың февральда коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың мурнакчыларының республика слёту болуп турда, Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Моңгуш Дөпур-оолович Чөла социалистиг чарышка мени кыйгырган, ону изиг нүзелии-биле хүлээп алган мен. Ам эш Моңгуш Дөпур-оолович силерниң кандыг кергүзүглүг болуп турарыңарны билбес мен.

Чарыкп турар эш-өөрүнүң ажылының түнелдерин чыл чартыы, чөп болза бүдүн чыл дөөсту бергенде дыңнап билирии чедимчелиг эвес деп санаар мен. Өй-өйде, өөда квартал санында бот-боттарының байдалын билчип турары чугула, чарыштың негелдезн ындыг деп билир мен.

Эргии хойжулар Ооң Төкел-оол, Моңгуш Чөла! Бот-боттарывысча баржып, ажылывыстың байдалын таныжар ярганыс, ыяңгыя частың бө үезинде чөп болгай. Ындыг болза-да солуп дамчыштыр, азы хуула чагаа бижик дамчыштыр ажылывыс байдалын билчип ап болур бис. Ынчангаш силерге бо ажык чагааны солуп дамчыштыр бижидим.

К. ДАЖЫ-СЕРЕН.

Таңды районда «Тинлеңге» совхозтуң хойжузу.

ЫРЛА-ЛА, МАЙ

ЛЕОНИД ЧАДАМБА

Часкы хүннүң — Майның бирии чоагайын.
Сагыш ышкаш чайынналган, сыгынналган.
Чаалалгыг Совет чуртун ыры-соруу
Чаявы дипке чаңгыланган магаданчыын!

Байырлалдыг бежен чылдың Майның бири,
Базынаңның делгемзинге чоргаар-дыр бис.
Башкывыстың Ленинниң, Партиянып
Маадырлыг номналынга чоргаар-дыр бис.

Башкы Ленин үндезилээш, баштап берген
Маадыр, төрээн Совет чуртун — Россиянның
Октябрьда эге башкы базынындан
Оранпарже чаңгыланган ырын сактыыл:

Дайын-чааны дарый дүргеп соксадыңар,
Тайбың эпке эңнүк-тала чурттаалыңар,
Маадыр мөге ажыл-ишки холдарывыс
Маска, кадыыр тудуп алгаш чаяп чоргуп.

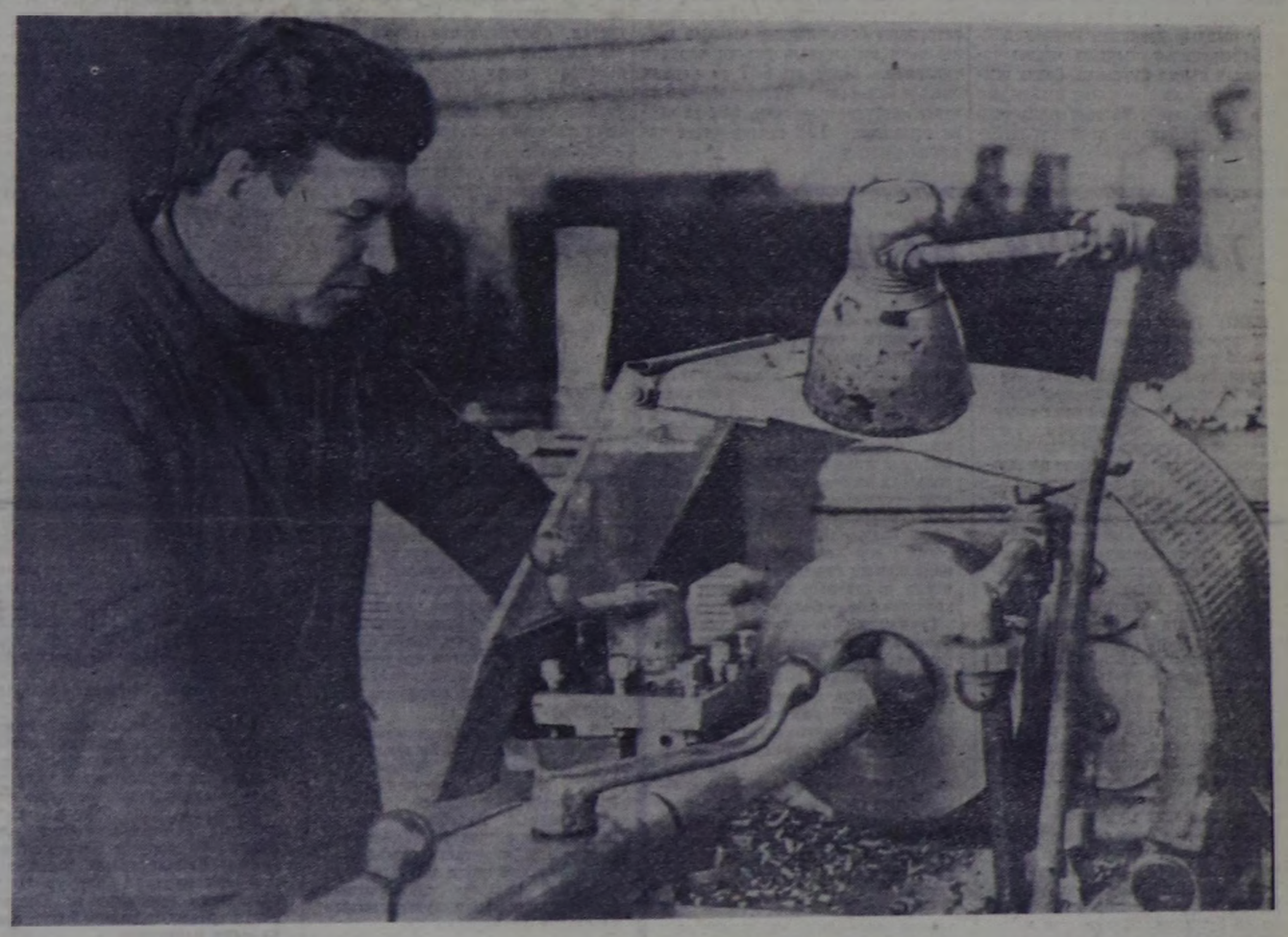
Чурттар шупту туктарынга чуруп чоргуп,
Чүгаа-дылга, шулук, ыреа ырлап чоргуп.
Аас-кежик, Тайбың, Хостал, Найырал-эп,
Ажыл-чыргал, Тускай эрге биске херек.

Майның бирии чыскаалының кырынче көр:
Маадыр, төрээн Совет чуртун — Россиянның
Тайбың биле Найырал деп күштүг кайгы
Далай, диптер кырын дургаар ужугуп тур.

Тайбың биле Найыралдың ырын дыңнаан,
Даштын, иштин улуг, биче таалал удуур,
Тараа, ногаа-байлак дүжүт чалгын үнер,
Далай, даг дег өргүн кежик куттулуп кээр.

Октябрьдан Октаргайже орук баштаан
Акы-дүкпа совет чонүң ыры ыыдыг.
Ол-бо үктен холдарындан туттунушкаш,
Чаңгыс эптиг чаяп тишлеп чурттазыннар!

Мөңге быжыг Найыралдың чечектерин
Бөмбүрзекке айырап чараш өстүр-ле, Май.
Талыгырда диптер саны кижилерге
Тайбың чаагай Найырал дээш ырла-ла, Май!

ӨӨРҮШКҮНҮҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Ажыл-ишчи чаагай час кээп, кидин түлүктээн. Ооң тыныжы чер бүрүле тарап, үнүш-бойдусту аян киирип, чаагайжыдып турар. Ооң чылыг, чымчак тыныжы Тожунуң арга-ыяжын. Улуг-Хемниң шыналарын, Барлыктың ховузун, Хемчиктиң унун амырадып, тааладып эгелээн. Совет Тываның делгем ховулары, шыналары, улуг, биче даглары, таңдылары, ак-көк хеннерниң эриктери ногаларын үнүп орар өттүгеннер-биле, өң-баазын чечектер-биле каастанып киирипкен. Ооң-биле чергелештир амыдырал-чуртталга, ажыл-иш хайнышкынныг, химинттиг болуп турар. Ол бүгү кижилерни хей-аът, сорук киирип, өөртүп турар.

Делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү, бүгү делегейниң ажылчын аңгызының чаңгыс эвиинин болгаш акы-дүкпа ёзузунуң хүнү — Майның бирээзинин улуг байырлалы частын мындыг чаагай үезинде боон турары ажылчы чоннарның аас-кежин-биле, ажылыжи-биле, амыраар өөрүшкүү-биле холбажып турар. Частың чаагай үезинин бо улуг байырлалы бистиң чуртта чыл келген түдүм-на удам чырыткылыг, сүр күштүг боон турар. Ук байырлал бо чылын онза өөрүшкүүнү хайындырып, хей-аътты киирип, тиилелгелиг чорудулгаларже сорук киирип турар. Чүге дээрге, Майның бирээзи—күш-ажылдың чаагай байырлалы бо чылын ибилейлиг чылдың чазында боон турар, кызымак ажылларның изиг түлүүнде, бо талазы-биле чедишкиннерлиг боон турар үеле боон турар.

Совет эрге-чагырганың бежен чыл оонга бүгү чурт, бүгү чон белеткенип, салган соруглаларын үре-түннелгиг күүселии алыры-биле, социалистиг чарыштың онаалаларын боттандырары-биле сорук киирип ажылдап турар. Тываның ажылчы чоннары чуртунуң байлактарын шинчээдип ап, улуг ораныига херектиг продуктуларны бүдүрүп үндүрүп турар. Ак-Довуракта, Хоову-Аксыда күштүг комбинаттарны тудуп турар. Ында беш чыл планының онаалгаларын боттандырып турар. Бо улуг комбинаттарның тудугларында, оларның бүдүрүлгелериниде Совет Эвилелиниң хей-хей улустарының төлээлери — тускай эртемнигнер, ажылчыннар ажылдап, эптиг, шыдалдыг коллективтерни тургуекан. Совет Тыва удам чараш, удам аас-кежиктиг болзун дээш, ол бүдүрүлгелерде тыва, оруе, хакас, украин, татар, башкир, бурят, якут аймак-сооктуг кижилер каттыжып алган. тываларның чаазы-биле чурттарынга, ажылдаарынга дузалажып турарлар. Акыдүкпа улустарның төлээлериниң билиг-мергежили, кызымаккай ажылы төрээн Тываны чаартып, каастап турар. Ол дээш бистиң чурттуң ажылчы чоннары четтиргенин илередип, найыралдың ачызын алган, ыяктап турар.

Бедик Саянны ажыр чоруткан чазаглыг орук-биле аар, чиик машиналар дүн, хүн чок шуужуп, янзы-бүрү керекселдерни, дериглерни, үлетүүрүүн станоктарын, техниканы Тываже экпеп турар. Ол болза Совет Эвилелиниң ары-дүкпа республикаларындан кээп турар. Тывада бүүп турар түле бүрүзү. түүт бүрүзү ары-дүкпа улустарның киржилгези чокка болбайн турар. Республиканың найысылалын. ооң Улуг-Хемнин ол-бо талаларында кезектерин түдүштүрген улуг ковүрүгүнү ап көрээлинер. Ол ковүрүг бистин ораниын ары-дүкпа улустарының быжыг найыралының ачызы. ооң күжүүн түнели деп тыва улус үнелеп турар. Ол болза найыралдың, каттышкан күш-ажылдың демдээ болуп турар. Ооң үжүн Тываның ажылчы чоннары боттарының изиг сеткилин ары-дүкпа улустарга илередип турар. Ол база-да Майның бирээзинин байырлалы-биле. өөрүшкүүзүбиле холбажып турар.

Совет Тываның колхозтарының. совхозтарының ховуларында тракторлар, комбайннар, машиналар ажылдап турар. Оларны бүдүрүп үндүрген заводтар Минскиде, Харьковта, Челябинскиде, Свердловскиде болгаш өске-даа улуг-улуг хоорайларда боон турар. Оларның күжү-биле Тываның ажыл-ишчилери күр черлерни ажыглаан, тараа культураларының бедик дүжүттерин өстүрүп турар. Тараа, ногаанын дүжүттерии чыл келген түдүм удам бедип, албекшин турар. Ам тараанны саа-саа пуштар-биле санаар апарган бис. Ооң-биле чергелештир Тываның колхозчу, совхозчу малчыннары муң-муң коданы хойларны, ошкулерии, хей коданы чылгыларны, инектерии, селбегер дүктүг сарлыктарны, кертик-кертик мөгеннерлиг тевелерни, шилгедек чараш ивилерни кадарып, азырап өстүрүп турар. Оларның ажык шимизи аяк-сава долуп, чоннуң калбак хереглелии хандырып турар. Ол дугайында Тываның ажылчы чоннары совет шыныг байдалдың ачызын деп, боттарының улуг Төрээн чуртунга, хей националдыг улузунга четтиргенин илередип турар. Ол өөрүшкү. сагыш-сеткилдиң илерээшкини база Май бирииг улуг байырлалының өөрүшкүзү-биле холбаалыг.

Частың болгаш күш-ажылдың улуг байырлалының өөрүшкүлериниге тыва улустуң культура. уран түүл талазы-биле чедимишкиннери база бар боон турар. Ооң херечизи кылдыр бот-тывынгыр уран түүл көргүзүүнүң түнелии айтып болур. Тываның бот-тывынгыр уран түүл көргүзүүнүң киржикчилери Новосибирскиге Барыын Сибирьиин көрүдезиниге киржип, анаа бирги чергенин черин ап, онзазы-биле мактаткан. Анаа онзалап демдеглээни болза, Тываның национал культуразының. уран түүлүнүң хевирлерин элбэк-биле көргүзүп, солуп оюннарны илередкени болган. Ооң дыка хей киржикчилери шылгаралдың демдектери-биле. шаналлары-биле демдеглеткен. Ол чорук болза база-да өөрүнчүг болгаш тыва национал культураның, ооң кижилериниң өзүп турарын херечилеп турар. Ол дээш Тыва улус база-да байырлап, улуг найырың хүннеринде боттарының өөрүшкүзүн илередип турар.

Чаа-чаа хоорайларны, суурларны тудуп, улегтирүнүн улуг-улуг будурулгелериниң тургустунуп турары, күр черни шинтээдип ап, арбын дүжүттерни ажаап ап турары, муң-муң коданы малдарны өстүрүп, оларның продуктуларын бедидип турары кижилерден, оларның кылымак ажыл-ишинден хамаарыр. Кижилер дээрге Тываның чоргаралы, ооң чаражы, ооң келир үези боон турар. Кижилер деп сөстүң артындан көстүп кээп турар чурумалар болза мындыг: Ак-Довуракты, Хову-Аксының комбинаттарын, Абазаже бар чыдар улуг оруктуг тудуп турар ажылчыннар, тудугжулар, механизаторлар; Кызыл-Хаякта. Чадаанада хөмүр даштыг казып турар дагжылар, Тожу чурттунуң байлак ыяштарын кезип, шапкын Улуг-Хемни куду бадырып турар ыяштчылар, салчылар; күр болгаш курукпан черлерни шинтээдип ап, элбек дүжүттү ажаап ап турар тараажылар, колхозчулар, колхозтарның, совхозтарның ажылдакчылары. механизаторлары. кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери; каран четпес ховуларда хей-хей кодан малдарны өзелеп, өстүрүп турар хоочун кадарчылар-малчыннар; ажы-төлдү азырап, кижизидип турар башкылар. кижизидикчилер; арат чоннуң кадыы дээш боттарының билиг мергежилин харам чок берип турар эмчилер; культураның, уран түүлдүң хей сананыг ажылдакчылары дээш. боттарының өткүү үгаанын. кызымак күш-ажылын. билиг мергежилин Совет Тываны чаартырынга. чарашталырынга берип турар бүгү-ле ажылчыннар. тараачыннар. интеллигентилер. эртемденер кестүп турар. Оларның күш-ажылы. шудургу күжү чазаглыг улуг оруктарны кылып турар, чалым хая ышкаш. бажыңбалгаттарны тудуп турар. тараа-бызааны элбекшидип. мал-маганны арбыжыдып турар. Олар болза бодунуң чонунуң. бодунуң чуртунуң эрге-ажылын барымдаалап. ол дээш ажылдап, чурттап турарлар. Оларның ат-алдары бүгү-ле улуг ораннып ол-бо буянныларында дыңналып турар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Ооржак Лопсанчапты, Кандан Үрүлени, Даржаа Эрестолду, ол ышкаш Сергей Тумен-Хоону, Григорий Астафьевти, эртемденнерниң кандидаттары Владимир Очуруу, Леонид Гребневту, чогаалчылар Степан Сарыг-оолду, Сергей Пюрбюну, композиторлар Алексей Чыртал-оолду, Ростислав Кенденбилди, чүрүкчүлер Сергей Ланзыыны, Василий Деминни болгаш өске-даа бистиң кайгамчык кижилеривисти бүгү Тыва билип, көрүп турар. Майның бирээзинин улуг байырлалы-биле холбаштыр улуг-улуг чедимишкиннерлиг болгуун оларга күзеп турар бис.

Совет улустуң чангыс эптиг болгаш күчүлүг ог-бүлезинге кады чурттап, совет чонунуң херээнге. ынак Төрээн чуртунуң херээнге бодунуң үлүгүн киирип, улустуң чырыткылыг келир үе дээш демиселиинге идепкейлиг киржикчилер болуру аас-кежик. Ол аас-кежик дыка улуг. Саянның сыны-биле домей-ле; ол аас-кежик сагыш-сеткилди хайындырып турар. Улуг-Хемниң шапкыны-ла; ол аас-кежик өөрүшкүлүг. Май бириинг байырлалы-биле деп. ол аас-кежик Тываның ажылчы чоннарын хей-аът киирип. иишти сорулганы боттандырарынга боттарын үлүгүн киирериие кыйгырып турар.

Тыва улустуң ажы-агый талазы-биле улуг-улуг чедимишкиннери. ооң культураның болгаш уран түүлүнүң чечектелии турарын улуг Октябрьның. Ленинниң партиязының ачызы боон турар. Ол ачы болза бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Эвилелиниң бүгү-ле улустарынга күштүг чалгын боон турар. Ынчангаш тывалар Октябрьга. Ленинниң партиязынга. Совет чазакка бараан боон. чоргаарланып. Майның бирээзинин кайгамчык байырлалында боттарының өөрүшкүзүн илередип турарлар.

Олег САГАН-ООЛ.

Түннелин көргускен

СЭКП ТК-ның 1964 чылдагы март Пленуму мал ажылынга специализастеашкынны чорударының чугулазын айыткан. Ооң-биле продукция бүдүрерии көвүдедир, чарыгдалды эвээжедир болгаш бот-үнеии чинтедир ужурлуг. Мынчангаи «Барлык» совхозка мал ажылының специализастеашкынын чорудуп эгелээп. Баштай суг сааздазының талазы-биле ажыл чорудуп, салбырлардан сүтүүр үгланышкынныг бүгү инектерни үеиеш, Бижиктиг-Хая салбырынче чоруткан. Хөнделеп, Аксы-Барлык салбырларга инектерни эштиир үгланышкынныг кылдыр бүгү-ле тургускан.

Сооллуг ийи чыл иштинде бо чоруттуғаи хемчеет бодуи амыдыралга шимиттыргаи. Ынчангаи сүтүү бүдүрериниң болгаи күрүмеге сеадарының хемчээли специализастеашкыыг мурнуидаазымдан дыка көвүдээп. Ынчаарга сооллуг үеде Хөнделеиииң эштиир үгланышкынныг малдарын база Аксы-Барлыкче шилчиткеш, ам инда чүгле сарымнтар өстүрер кылдыр тааршыттырган.

Анагы-даа, келир үедеги-даа байдалды алырга, «Барлык» совхозтуң эът бүдүрер нол базазы Аксы-Барлык салбыр болуп турар болгаш ол моон соңгаар улам бижыыр. Мыйыстыг бода малга хамаарыштыр бо ажыл биеге ам-даа четче чоруттуумаан дээрии демдеглээр херек. Чоокку үеде эштиир болгаш сүтүүр үнкааның кыс молдургаларын өстүрерн. эштиир болгаш деңиинн улуг эр шарыжыгаштарны үүн тургузары планнаттынган.

Бир үе мал ажылынга специализастеашкынны чорутиан чүве болганда, ону мал ажылының бүгү адырларынга чорудары чугула дээрииге бүзүрээи бис. Эртиен чылдан эгелээп, мал ажылынга специализастеашкынны чоорту эгелээп. Чижээлээрге, Аксы-Барлык салбырында кара болгаш шокар хойларны дүтүүиүн айлыбиле, база кыс тотдуларны Хөнделеп салбырынче ангылап чоруткаш, ол салбырның чангыс аай чартык кадыг дүтүүт хойларын Аксы-Барлык салбырда моөңнээп. Шак мииидиг солчуушкуиларны кылган чорук совхозка дүк болгаш эът бүдүрерии иөвүдедиринге улуг рольду ойнаан.

Т. ДОҢГАК.

1967 ч. Май 1
ШЫН
3-КУ АРЫН

1966 ЧЫЛДА „УЛУСТАР АРАЗЫНГА ТАЙБЫННЫ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ“ ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЛЕНИНЧИ ШАННАЛДАРЫНЫН ЛАУРЕАТТАРЫ

1. Мартин Нимеллер — шажынчы, хөй-нимти ажылдакчызы (Германияның Федеративтиг Республиказы).

2. Абрахам Фишер — адвокат, хөй-нимти ажылдакчызы (Мурнуу-Африка Республиказы).

3. Давид Альфаро Сыкейрос — чуруукчу, хөй-нимти ажылдакчызы (Мексика).

4. Иван Малек — эртемден, хөй-нимти ажылдакчызы (Чехословак Социалистиг Республика).

5. Рокуэлл Кент — чуруукчу, хөй-нимти ажылдакчызы (Американың Наттынган Штаттары).

6. Герберт Варнке — хөй-нимти ажылдакчызы (Герман Демократтыг Республика).

Ховуларның ээлери

Тандының хүнгээр чарыы республиканың мурнуу-төөн районнары — Тес-Хем биле Эрзинниң одар болган тарылга шөлдери-биле ээлеттинген. Байырлалдыг чылдың часкы тарылгазына белеткенип турган механизаторлар болган тараажылар хову турлагларынга кызыл туктарны аскылаан, ээлепкеннер, а тарылга шөлдеринде тракторларның, автомашиналарның моторлары диңмирепп, ырий берген хөрээнүң андазыннар даазазыннай чара шелип эгелээн, кожуулуг илиирлер, лущильниктер, культиваторлар черни кара хилин өңнүг кылдыр дескилеп киришкен.

«Байырлалдыг чылдың часкы тарылгазын кыска хуусаада, бедик шынарлыг арттырээл!» деп кыйгырып турар лозуңнар болган плакаттар кайы-даа районнуң хову турлагларында астынган.

Тес-Хем районда «Чодураа» колхоз часкы тарылгага арткен чылгызындан ыракта дээре организастыг кирген болган хову ажылдарын калбарты берген. Ол ажыл-агый апрельдиң 25-ке чедир 454 га черниң шыгын балырып илиртээн, 300 гектар черге лущение чоруткан, 154 га черни удур андырган. А үрезинин чажары база эгелээн. Тараажылар амдыызында 134 гектарда кыыл-тас чашкан.

Эрткен чылын чер ажылын оруглагыг кылдыр чоруткан «Тес-Хем» совхозтуң тараажылары болган механизаторлары байырлалдыг чылдың часкы хову ажылдарын дүрген чорудуп турарлар. Ында ам 637 га черниң шыгын базырып илиртээн, 685 га черге лущение чоруткан, 582 га черни андырган, 128 гектар черге тараны чашкан.

Ол ышкаш «Ак-Эрик» колхоз хову ажылдарын база эгелээн. 425 га черниң шыгын базырып илиртээн болган 307 гектар черге часкы андарылганы чоруткан.

Тес-Хем район-биле чаржып турар Эрзин районнуң колхозтары база часкы хову ажылдарынче кирипкеннер. Ол районда ажылдың хемчээли кожазында ышкаш улуг хемчээлдинбиле калбарбаан болза-даа, тараажылар болган механизаторлар тарылга шөлдерин эгелепкеннер. Ленин аттыг колхоз 252 га черниң шыгын базырып илиирээш, 147 га черни анхарган. «Коммунизмче оруг» колхоз чер ажылын чорудар талазы-биле ук районда шору дуржулгалыг ажылагый болур. Ында ам 300 гектар черниң шыгын базырган болган 100 ажыг га черни андырган.

Эрзинниң үстүнде ады үнген ажыл-агыйлары часкы тарылгаже кирип, ажылды калбартып чоруда берзе-даа, «Чал орук», «Мөрен» колхозтарда ажыл ам-даа шуулап чадап турар. Ол районда часкы хову ажылдары улуг херлиишкинниг эвес дээрэзи ийи-ле сан-биле көргүзүп болур. Чижээ, апрельдиң 25-ке чедир районнуң колхозтары 347 га черни андырган, 872 га черниң шыгын базырып илиирээн. Эрзинчилер бо хүннерде чажып кириптер деп турарлар. Байырлалдыг чылдың часкы тарылгазын кыска хуусаада, бедик шынарлыг чорудар дээш эрзинчилер социалистиг үлөөлгени алган. Часкы хову ажылдарының эге хүннеринде чарыштыг кожазындан хожуудан калза-даа, ажылдың темпизин доңдораан шапкынчыга бээринге эрзинчилер белен дээрзинге бүдүрээр үжүрлүг бис.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң тараажылары бо чылын черни суггарарынче улуг кичээнгейни салып турарлар. Суггатыг черлерге тарааны эрте чашкап, уламтыр-ла суггарарын тараажылар планнап алган ажылдап турарлар. Бо чылын хар чүге болганы-биле черниң шыгы эвээш, кынчангаш суггарылгаже кичээнгейни салырынган дүжүттүң салымы хамаржыр деп чодураажыларның бодалы ынаыт.

С. ТАМБА.

ТУРИЗМНИ КАЛБАРТЫР

СЭКП Тыва обкомунуң, областтың профсоюлдер төвүлелиниң болган төп туризм төвүлелиниң үдүртүлгазы-биле областың туризм төвүлели туризм организацияларының мурнунда салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырып күүседир талазы-биле чамдык боттуг ажылдарны ылгып чорутканын плевум демдеглээн.

Отчёттуг үениң дүргузунда 5 туризм клубун, 9 туризм секциязын тургузуп, 75 хөй-нимти кадрларны, школа базаларынга 5 туризм-кадыкшыдылга лагерин организастаан. Анда 345 кижини хаара туткан. Дыштанып хүннериниң походугга 23500 кижини, а элээн каш конуктарның походугга 4000 ажыг кижи киришкен. «Аныяк туризмге» деп значокчуң нормазын 2333, «СССРЭ туризмге» деп значогун — 600 кижи дужаатан. Отчёттуг үеде үшкү разрядка 42 кижини, ийигизинге — 6, биргизинге — 4 кижини белеткээн.

Революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы алдарның черлерибиле походка 22 муң ажыг үстүкү классчылар база аныяктар киришкен. Поход чоруп турар үеде республиканың школаларынга «Чаштанчыдан чалбыш үнер», «Маадырлар — бистиң-биле кады» деп 48 булуңну, 92 леминчи комнатаны, дайынчы болган күш-ажылчы алдарның булуңнарын кылгылаан. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарының аныяктарының ортузунга туризм дугайында чамдык эки ажылдарны кылып чорутканын плевум демдеглээн.

Үстүнде чамдык чедишкиннерибиле чергелештир областтың туризм төвүлелиниң ажылында бар четпестерни санал бергеннер пленумга илереткен. Активчилербиле ажыыды куду деңнелге тургускан, ооң хараазындан албан будүргүлге база ортумак, дээди өөредилге черлеринде болган ыланғыя колхоз, совхозтарда туризм секциялары кончуг ховар. Областтың туризм төвүлелинде үүле чаңгыс маршрут комиссиязы бар. А хөй-нимтичи туризмниң инструкторлары деп атты чедип алганнар-биле туризм дугайында массалыг ажылдар базалоруттунмайн келген. Ооң уламынган республикада хөй-нимтичи кадрлар-биле өөредилгени багай организастаан. Ындыг кадрларның чедишпезинден черчерде дыштанып хүннериниң походтары ховар болуп эртип турар.

Туризмниң бот-тускайлаң сайгыраарынга материалдыг базаның чогуудан коз четпес бар болуп турарын пленум демдеглээн. Кызыл хоорайда безин туризм хереклелдерин бериптер чаңгыс-даа шүүк чогун чугаалаарга-ла четчир. Дыштанып хүннериниң походтарын, туризм кежээлерин туризм клубтарынга, колхоз, совхозтарга кончуг ховар чорудуп келген болгаш кижиниң кадыкшылынга туризминиң ужур-дузазының дугайында эвээш чугаалажып келгенин пленум четпес деп санаан.

Чурттакчы чонга, ең ыланғыя аныяк өскенниң ортузунга туризм дугайында солун, радио дамчыштыр пропагандалаар талазы-биле областың туризм төвүлелиниң президиумуу болгаш ооң даргазы эш Х. Сиприн четпес ажылдаанын демдеглевишээн, пропаганда ажылын күштелдирериже кол кичээнгейни угландырган.

Областың туризм төвүлелиниң мурнунда салдынган сорулганы айыткан делгеренгей докладалды пленум хүлээп алган.

Областың туризм төвүлелиниң даргазынга эш Х. Сипринни сонгаан.

А. КУМАЯК.

ЧОРУУҢАР, ЧОГУЗУН

Бай-Тал ортумак школазынга аңгы-аңгы темаларга солун кежээлерни доктаамал эртирип турар. «Тээли» совхозтуң Туралыгда мурнакчы хойжулары-биле ужуражылганы, «Улустуң аас чогаал кежээзин», «Оттуганы» деп кежээни эрттиргээн.

Ам бо хүннерде башкыларның кол кичээнгейи доозукчу класстарже хаара туттунган. Кайыдаа школаның доозукчулары күүрүне экзаменнерин чедишкининг дооскаш, ортумак артем дугайында аттестатты холга алгаш, амыдырялдың делгем оруунче кирер болгай. «Кым болурул?» деп айтырыг оларның мурнунда тургустунуп келген.

Доозукчуларның чамдыктары кым болурун шагда-ла шилип элгап, ол сорулгазын чедип алыр дээш чүткүлүг өөренип турар. Ынчалза-даа чамдык оолдар, кыстарның мурнунда ам-даа шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар хой. Ынчангаш салбырның кавунга хөй кижи чыглып кээп, Бай-Тал ортумак школазының доозукчулары-биле ужуражылга кежээзин эрттиргени ол.

«Тээли» совхозтуң көдээ ажылагый талазы-биле тускай эртемнигилерни, медицина, партия, комсомол ажылдакчыларын школа директсиязы кежээге чалаан. Олар боттарының профессияларының дугайын доозукчуларга совхуургаткан. Школада өөредилге эргелекчизи Х. Бичелдей профессияны шын шилип алырының дугайын, Бай-Тал школазын доосказ, республиканың албан организацияларын, колхоз, совхоз, өөредилге черлеринде аңгы-аңгы тускай эртемнигилер болуу берген ажылдап турар кижилерниң дутайын доозукчуларга таныштырган.

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында мал эмчизи И. Маадыр-оол, Ленинградтың көдээ ажылагый институдунуң заочнигги агроном К. Дукур-оол, зоотехник С. Шаңгыр-оол, эмчи В. Угапса, партия ажылдакчызы А. Адыгбай, башкы И. Бичелдей шилип алган эртемнинге ханы ынаан, ол дээш кайы хире күзел-чүткүлдүг ажылдап чоруурун уругларга чугаалагылаан. Школаны доосказ, төрээн Тывазының улам ынайгы чаартылгазы, хогжүүдээи дээш ажылдаарынче доозукчуларны саналбергеннер кыйгырган.

Аңгы-аңгы мергежилдиг кижилерниң чугаазы доозукчуларның чүректерин хайыктырып, профессия шилип алырынга улуг дузалыг болган. Адак сөөлүнде доозукчуларга сөс берген. Онгу классчы Х. Кара-оол геолог болурун күзеп чоруур. Тываның казымал байлактарын шинчилээрин ол совхуургап чоруур. Ол-ла класстың өөреникчизи Сендеш дээди эртеминг эмчи болур изин күзелин илереткен.

Доозукчу класстарның өскедаа өөреникчилери шилип алган профессияларын чедип алырын чугаалап турганнар. Темалыг кежээлерни Улуг Октябрьның төөгүлүг 50 чыл ооюга тураскаадыр эртирерн кончуг солун. Октябрьның чажыттары — салбырның аңгы-аңгы ажыл-агый алырларында ажылдап турар 50 харлыгаар-биле солун ужуражылга кежээзин үстүкү классчылар-биле кады эрттирер деп турар.

С. ШАНЧЫЛ.

Бай-Тайга район.

Тывага Май бири

Бүгү делегейге чаңчыл болган байырлал, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының эп-сеткил катыштырылгазының байырлалы — Май бири тыва черге баштайгы революсчу байырлал болуп турар. Большевиктерниң Тывага баштайгы эртирип тургулааны Май бирииң байырлалдары Крайга большевик салдарның өзеринге, национал революсшылны шапкынчыдарынга улуг дөгүм болган.

Төөгү документилериниң аргын ажып көрээлп. 1917 чылдың чазынында Минусинск Советиниң төлээлекчизи коммунист Иннокентий Сафьяновту Тываже командировкалаткан турган. Белоцарскийниң (амгы Кызыл) ажылчыннарының Май бирииң байырлалынга ол Россияның бүгү делегей байдалының болгаш Тываның кезии үезинин дүтайында илеткел кылган. Тываның дугайында Сафьянов бот-тускайланыр эрге дугайын, хостуг хамаарышпас күүрүне кылдыр тургузар дугайын тугаалаан. Оон илеткели ажылчы чоннарга ажоок таарышкан.

1918 чылдың апрельде Өөк — Туран кавызынга кулактарның контрреволюстуг үймээни үнген. Ындыг дүүренчиг үе турза-даа, Май бирииң чыскаалын эрттирер дугайында шиитпирни ажылчыннар болгаш тараачыннар депутаттарының Край Соведи үлөөп алган. Баштайгы чыскаал болза, большевиктерниң, ажылчыннарның, кызыл-гвардейжилериниң Советтер дээш, ленинчи партийниң херээ дээш демисежир дээн быжыг шиитпирлиин көргүскен, оларның организастың болгаш серемчилелдиин көдүрген, кулактарның, еске-даа дайынчыларның орус болгаш тыва чонну удурланышкак белүктер кылдыр чарарын ораалдашкан агитациязын сандараткан.

Ылангыя даштыкы интервенция болгаш хамаатты дайын чөрүп турган байдалда Май бирии байырлаары ең чугула, политиктиг хемчее болуп. Совет эрге-чагыргазының Тывага хан төгүүшкүнү чок тиилелгени каш удаа чедип алырының аргазын берген.

Май бирииң политиктиг болгаш кижизидикчи улуг ужур-дузазын барымдаалаан. ТАРИ ТК болгаш РКП(б)-ниң крайбюрозу, кожууннарже, ырак сумуларже агитатор-сургакчыларны үндүрүп турган. Май бирииң баштайгы байырлаашкынары араттарны байырлалларның совет хевирлери-биле, революсчу ёзулал, шимелделер-биле таныштырган. Митингилер, чыскаалдар, агитаторларның болгаш Совет эрге-чагырга төлээлериниң, а сөөлүзүредир түс черниң нам. эрге-чагырга, аныяктар, араттар болгаш хераженнер төлээлекчилериниң чугаалары кижилерни угаадып, сорук киирип, феодалдарны, ламаларны болгаш еске-даа ангы дайынчыларын сойгалап тургулаан. «Интернационалды», «Варшавянканы» болгаш еске-даа революсчу ырларны ыраажыры, кызыл туктар, лозуңнар дээш еске-даа байырлал шимелделери кижилерге кайгамчык чаа болгаш солун, ханы уткалыг болуп, оларның угаан бодалынче сиңиргип, күш-ажыл кижилериниң чаңгыс эп-сеткилин кодуруп, Совет Россияның улустары-биле, еске-даа чурттарның ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын күштедиргип турган.

Майның байырлалы ёзулуг массалыг, эки класстанга, шимелделиг байырлал кыдыр Тывага 20 чылдарның төнчүзүнде, 30 чылдарның эгезинде калбара берген. Ол үе Тывага социал-экономиктиг болгаш политиктиг бурунгаарлаашкыннарның эгези болуп турган.

Амыдырал чоорту Май байырлалынга чаа утказынарны киирип, аңаа белеткелдер үезинде шиитпирлеже чогуур чаа-чаа политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын иидип үндүрүп турган. Тывага юбилейлиг 1931 чылдагы Май бирииң байырлалынга белеткелдер орус колхозчу тараачыннар биле калбак арат массаларның аку-дүжүмда найырлын быжыглаарынга; ТАР-ның капиталистиг эвес оруктап хөгжүтүрүнге; улуг күрүнеэирек шовинизмниң болгаш тус черниң национализминиң илераашкиннеринге удур демисеелге; кулак элементилерге удур шаап халдаашкынны күштедиргинге; коллективизацияны улам кодургинге; будүрүлгелерниң болгаш алдын үргайларының ажылчыннарының күүрүн болгаш кичээнгейин планнарны ажыр күүседиринче мобилизастаарынга; социалистиг чарыны болгаш шалыпчы чорукту калбартырынга; будүрүлгеде келген тыва араттарны быжыглаарынга болгаш оларга мергежилги болгаш дуржулганы бээринге; тыва биижикти массага нептередиринге болгаш күрүнеиниң албан бижилгелерин аңаа чорударын чедип алырынга дузалаары турган.

Ол сорулгаларны чедишкининг шиитпирлээрин болгаш Май бирииң байырлалын чер-черге организастыг эрттирерин хандырар сорулга-биле Кызыл хоорайның коллективтериниң профсвязил организацияларының шефчи бригадаларының орус база тыва колхозтарже бирги үнүүшкүнүн кылган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Май байырлалдары маадырлыг Кызыл Армияга материалдыг дузалаачы коргузеринче тыва болгаш орус чоннуң күүрүн эвилелдеп турган. Май 1-де күрүне чаалының тараазыры чаңчыл апарган турган. Хөй-хөй ажылчын коллективтер, колхозтар, МТАЗ-лер, хуу ажыыдыг кижилер Май 1, 2-нин хүннерин шалыпчы кылдыр чарлаан, ССРЭ-ниң камгалал фондузунга ажыыдан берип турган. Эң эки ааттарны, чадаг-тергелерни Кызыл Армияже чорудуп, коллективтиг болгаш хуу белектерни кылып турган. ТАР-ның төлээлери 1942 чылдың апрельде Тываның Май бирии белээн Барыын фронтунуң дайынчыларынга тывыскан. 1944 чылдың Май бирде кежээ 9 шакта Кызылдың чыскаал шолүүре артиллерия салюдун шериг министриниң дузаалын ёзугаар кылган. Ол дээрге маадырлыг Кызыл Армияның фронтуларга төөгүлүг тиилелгелеринге, Совет Эвилелиниң болгаш Тыва Арат Республиканың ажылчыннарының, колхозчуларының, интеллигенциязының тылгга улуг чедишкиннеринге алдаржыткан салют болган.

Бистин улуг делгем бүгү чурттувуска ышкаш. Совет Тывага Май бирииң байырлалдары — политиктиг чаңгыс эптиң, ажыл-агый чедишкиннериниң, делегейниң ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дайынчы көрүлдези болуп турар. Ол байырлалдар чоннуң революсчу, политиктиг, патриотчу болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүнүн көргүспүшаан, ооң болу ол бүгүнүң тода илерээшкини болуп келген.

Г. КУРБАТСКИЙ,
Кызылга педагогика институдунуң башкызы.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Солуннуң дараазындагы номери Май 4-те үнер.

Байырлал хүннеринде

Май 1-де хүндүскүнүк 2 шакта, «Шын» солуннуң шанналы дээш тыва хүреш болур. Кызыл хоорайның кубогу дээш ча адыкчыларының маргылдаазы 3 шакта эгелээр. Междуреченскийниң бут бөмбүкчүлери биле № 1 АТА-ның «Енисей» командазы 5 шакта ойнаар. Хол бөмбүүнүң, баскетболдуң маргылдаалары май 1—2 хүннеринде хүндүскүнүк 12 шактан эгелээр.

Тыва АССР-нин Министрлер Төвүлелиниң чанында радио болгаш телевидение комитединиң симфониктиг оркестри Гастелло аттыг парктың ногаан театрынга май 2-де 2 шакта концерт көргүзер. Май 1—2-де паркка шанналдыг оюннар, массалыг танцылар болур. Бо бүгү чүүлдер Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга болур.

Режиссёр Семён Туманов «Мосфильмниң» киностудиязында «Николай Бауман» деп чаа фильминиң тырттырышкынын эгелээн. Ол фильм холга кирип туттурбас революсчу «Грачының» сөөлгү чылдарын болгаш ооң өлгенининиң дугайын чугаалап турар. Баумannың ролюн артист Игорь Ледогоров күүседип турар. Киноның тырттырышкынын наймыладым янзы-бүрү будүннарында чорудуп турар. Чалбыыштыг эрес-соруктуг революсчу Николай Баумannың дугайында фильмни Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур белеткеп турар.

ЧУРУКТА: фильмни тырттырып турган үезинде. Николай Баумannың ролюнда артист И. Ледогоров (ол талазында), Саввы Морозовтуң ролюнда — артист Е. Капелян.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КИНО

МАЙ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кавказтың туттуруучузу» 11, 12.45, 2.30, 4.15, 6, 7.45, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Авроранның» даштаашкыны» 12.30, «Буруу чокту буруудаткан» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Танцының сылдызы» 11.30, 1.40, 3.30, «Тараумаркың чоргаар оолдары» 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругаарга дириг-чуруктар 10, «Хайгымычмының эрес чоруу» 11.15, 1, 5, 7, «Ынакшаамын кижи» 3, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Үечү шеверлерниң хоорайы» 11, 12.45, «Спартак» (1-ги, 2-ги сериялары) 2, 5.10, 8.20 шактарда.

МАЙ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кавказтың туттуруучузу» 9.15, 11, 12.45, 2.30, 4.15, 6, 7.45, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оларны чүгле арыннарындан танаан» 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымынды 11, «Кирип моорлаар азы кирери хоруглуг» 11.15, 1.15, «Тараумаркың чоргаар оолдары» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругаарга дириг-чуруктар 10, «Кижи-амфибия» 11.15, 7, «Хайгымычмының эрес чоруу» 1, 3, 9, «Кижи терүттүгеен» 5 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Черлик куулар» 11, 12.45, «Спартак» (1-ги, 2-ги сериялары) 2, 5.10, 8.20 шактарда.

МАЙ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кавказтың туттуруучузу» 9.15, 11, 12.45, 2.30, 4.15, 6, 7.45, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Паспорт чок кижи» 2.30, 6.30, «Болур аазы болбас» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымынды 11, «Арыы-шүүрге утпуу» 1.40, 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эң-не таарымча чок эрес хүн» 3, 5, 9, «Даште кудумчузунда өлүрүүчү чоруу» 7 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Хайгымычмының эрес чоруу» 5, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киличээнниң 23-54, агитациял болгаш пропаганда киличээнниң 37-13, көдээ ажыл-агый кижизиниң 21-47, үлетүүр киличээнниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киличээнниң 21-27, шитики информациял киличээнниң 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Төвүлелиниң чанында Парлаага эргелеминиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00408.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИАЛЛАРЫ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенге

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
МАЙ
4
ЧЕТВЕРГ
№ 104 (6741)

Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ ТЫВА ОБКОМУНГА, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА, РЕСПУБЛИКАНЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Чер шимчээшкинниинден качыгдаар газшентиижилерге көргүскен аҥы-дүнма дузаламчыдар, эң-сеткил каттыштырылганнар дээш ханы өөрүп четтиринишкинни Узбекистанның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели силерге илергейлеп тур, эргим эштер. Бистиң социалистиг тургузуулбустуң улуг чаалап алмышкыны болур совет улустарының найыралының аажок тургузукчу күштүү узбек улус база катап ханыза-биле билгеп. Бодунуң аҥы-дүнмаларывыңың буянныг ачызын ол кажанда утпас.

Ш. РАШИДОВ.
Узбекистанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары.

Чер шимчээшкинниинден качыгдаар газшентиижилерге көргүскен аҥы-дүнма дузаламчыдар, эң-сеткил каттыштырылганнар дээш ханы өөрүп четтиринишкинни Узбекистанның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели силерге илергейлеп тур, эргим эштер. Бистиң социалистиг тургузуулбустуң улуг чаалап алмышкыны болур совет улустарының найыралының аажок тургузукчу күштүү узбек улус база катап ханыза-биле билгеп. Бодунуң аҥы-дүнмаларывыңың буянныг ачызын ол кажанда утпас.

Я. НАСРИДДИНОВА.
Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы.

Чер шимчээшкинниинниң үрүнгүтарыл чок ыяшкы. Узбек ССР-ниң найысылалы — Ташкентиниң катап тургузары болгаш тулары ССРЭ-ниң бүгү улустарының күжедиишкиннери-биле чедиишкинниг чоруп турар. Узбекистанның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, республиканың Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажыл-ишчилеринге чүреттиг хамыҥнадан аҥы-дүнманың байырын чедирип, СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин боттандырарынга, Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуурунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп ишкинниле күзеп тур.

Р. КУРБАНОВ.
Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

МОСКВАНЫҢ КЫЗЫЛ ШӨЛГЕ БАЙЫРЛАЛ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылының алдарлыг Май бирги — кижи төрелгетенниң чалы келгенин бо. Арыг, көк дээр, чайыннанчак аас хүн. Шалыпчы тудугларның даажы-биле, заводтарның, фабрикаларның болгаш шахталарның, колхозтарның болгаш совхозтарның ССРЭ-ниң XXIII съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттуг ажыл-херектерге боттандырар дээш демисеелге боттарының чедиишкиннериниң дугайын бөгүн рапортавышаан, күш-ажылчы базымы-биле Май келген.

Май бири — күш-ажылдың болгаш демисеелдиҥ байырлалы, тайбыҥның болгаш социализмниң күштериниң дайынчы корүлдези. Москваның күдүмчуларынга болгаш шөлдерниҥе чыылган чонну магадап көрбуушаан, бүгү делегейниң ажылчы чоннарывыбиле бистиҥ улузувустуң интернационалчы эң-сеткил каттыштырылгазының аажок улуг күштүүн база катап көрбейн баар аргажок-тур.

Байырлалдың бүдүүзүнде бүгү чурттарда оныктер, хөй-хөй кижилер Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Карловы Варыга Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларын чугаалажып көрген конференциязының чорудуушкынун соксаш чокка хайгаарап турган. Конференцияның үлгээп алган медегелиниде чугаалап турары болза: «Европаның чурттарының коммунистери агрессияның болгаш дайынның күштериҥе удур, боттарының хивиҥге тайбыҥны болгаш айыыл чок чорукту камгалавышаан, демократияның, социал депшилгениҥ болгаш национал хосталганың эрге-ажыктарынга, бүгү делегейниҥ улустарының эрге-ажыктарынга хөделип турар дээрзиҥге ханы бүзүредилгэ».

Ол документиниҥ одурүг бүрүзү тайбыҥның хүү-салымының дугайында сагыш салышкын-биле, ёзулуг интернационализмбиле сиҥниккен. Вьетнамның черинде бомбалар частып, вьетнам улустуҥ национал-хосталгалыг демисеелиниҥ ханга дүлүп, бодунуң хүү-салымын боду шиитпирлээр ыяктыг эргезии казыыр хаар агрессорларның чартык миллион шерии туруп турда улустар дүвүрээҥниҥ чок олурупп шыдавас. Бүгү ак сеткилдиг болгаш чүвениҥ адамын билир кижилер ГФР-де аладанзырак күштерниҥ катап төрүттүнүп турарынга, Грецияда шериг хөдүлгелериниҥ, испанияның болгаш Португалияның фашистиг диктатураларының америк империализмге өнөөржин турарынга дүвүреп турар.

Байырлалдың бүдүүзүнде бис мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал Фронтузүнүң Москвада докладаал төлээлекчи черииниҥ баштыныҥ хүлээлгезин күүседип турар эш Нгуен Ван Донг-биле ужурашкан бис. Оон чугаалааны болза:

— Америк империализминиҥ араатанныг агрессиязынга удур демисеелиҥге ниит деткимчени болгаш улуг дузаламчыны Мурнуу Вьетнамның улузунга көргүзүп турары дээш совет улуска сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп четтиринишкинниҥ илергейиваринга чөпшээрен көрүнер. Совет болган вьетнам улустарывыңа аразында эң-сеткил каттыштырылгазы болгаш найырал делегезиҥ!»

...Москва май бирииҥ эртени.

Найысылалдың шөлдери болгаш кудумчулары байырлал шинчи кииp шиметтиниккен. Транспарантыларда — СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларының состерии биҥээн. Чер болганда кызыл туктар, чер болганда ыр, хогжум, улустуҥ хөглээшкини.

Москва горнизониҥ шеригдерии Кызыл шөлде чыскаалкан. Аалчылар турар индирлерде найысылалдың болгаш Москва чоогунуҥ ажылчы чоннарының төлээлекчилерии — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, мурнакчы колхозчулар, эртемденнер, инженерлер, техниктер, литератураның болгаш социалистиг культураның ажылакчылары.

Адыш часкаашкыны чангыланып үнген. Ленииниҥ Мавзолейиниҥ төп индирииҥе партияның болгаш чазактың удуртукчуларыэштер Л. И. Брежнев, Г. Н. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар каступ келген.

Мавзолейниҥ индирииҥе — Совет Чепсектиг Бүштериҥ дээди шериг начальниктери: маршалдар, генералдар болгаш адмиралдар.

10 шак турда, күү өнүүр ажык машина Кремльдиҥ Спасск хаалгаларындан үүп келген. Ында ССРЭ-ниҥ камгалал министри, Совет Эвилелиниҥ Маршалы А. А. Гречко. Шолдуң ортузунга ону парадтың командылакчызы. Москва шериг округунуң шеригериниҥ командылакчызының бирги орааскызы, танк шеригериниҥ генерал-лейтенантызы Е. Ф. Ивановский үткүп алган. Маршал парадтың командылакчызыныҥ рапортун дүлээп алгаш, аҥаа үдеҥип алгаш, чыскаалдың шеригерииҥ базыры-биле эргилдир чорупкан. Камгалал министри Май бириҥ байырлалы-биле холбаштыр шеригерге байыр чедирип, амыр-менииҥин айтыргаи. Аҥаа харыы кылдыр күүүүлүг «ура» чангыланып турган.

Шеригерии эргилдир чоруурун доозкаш. Маршал Мавзолейниҥ индирииҥе үнүп келгеш, чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан.

Эш А. А. ГРЕЧКОНУҢ чугаазы

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержанттылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Совет Эвилелиниҥ ажылчы чоннары!

Бистиҥ хүүлүүг даштыкы залчыларывыс!

Делегейниҥ ажылчы чоннарының байырлалы — Майның бири-биле холбаштыр Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязының Төп Комитединиҥ болгаш Совет чазактың мурнундан база оларның даасканын ёзугаар силерге байыр чедирип, амыр-менииҥер айтырып тур мен.

Бо чылгы делегейниҥ Май бир байырлалын кайгамчыктыг үеде демдеглеп турар-дыр. Совет кижилер шылгараҥгай төөгүлүг хүнүҥ — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының бүдүүзүнде чурттап болган ажыдап, партияның XXIII съездиниҥ айтыканы кайгамчык ажыл-ишкиниҥ чорудуушкынун боттандырып турар.

Бистиҥ чуртувуста үлетпүр болгаш кодаа ажыл-агый, эртем болгаш техника бедик темпилер-биле хогжүп, совет кижилериҥ культуразы болгаш чаагай байдалы чайгылып чок бедип орар. Бүгү ниитилел бүдүүлгезиниҥ ажыктыг болур чоруун белиидер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүлээп алган хемчегдери баштайгы эки үре-түннелдерии шагда-ла берип эгелээн болгаш бүдүүлчүү күштериҥ дүрген хогжүдүзиии, Совет күрүнеиии экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ынай быжыглаарын хандырып турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары база Май бирииҥ байырлалын тургузукчу ажыл-ишке улуг чедиишкиннери-биле үткүп турар. Бистиҥ үевистиҥ кол революсчу күүү — делегейниҥ социалистиг системазы быжыгып турар.

Совет күрүнеиниҥ ленииҥи даштыкы политикалы коммунизм тургузуушкынунуҥ эрге-ажыктарынга бараан болуп турар. Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязы интернационалчы хүлээлгезиниҥ шынчы болбушаан, социализминиҥ делегей системазының, делегейниҥ коммунистиг шимчээшкинниинииҥ чангыс эвии болгаш сырый каттыжышкынын улам ынай быжыглаар дээш чүткүүлүг демисеежии, улустарының национал-хосталгалыг демисеелиҥ бүгү хемчегбиле деткип турар.

Делегейниҥ чаа дайының болдурбас, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр, боо-чепсекти әидере бүдүрер чорукту сөксадыр дээш Совет Эвилели дайбыҥга ынакшыдыг бүгү улустар-биле кады демисеежии турар.

Ынчаарга реаксыныг империалистиг болуктер төөгүүнүҥ чорудуургазын ара доктаадырын, делегей ареназынга чаа харылзаалардың бадыткаттынып тургустунарынга шаптыктарын ораалдажып турар. Американың Каттышкан Штаттарының монополистиг бирликтериниҥ кол агрессия күш болуп турар. Чогуп-на харын ол буржуазиянын кара-сагыштыг сорулгаларының үржүү-биле вьетнам улуска удур кем-бүрүүлүг дайын чоруп, чер бомбүрээнии өске районнарында байдал изиглеиип турар.

Америк империалистер-биле эвилелдежип алгаш, ГФР-ниҥ аладанзырак күштери улам идепкейлиг хөделип турар. Ол аладанзырак, дайынзырак күштер Европаның туруп турар кызыгаарларын эде көөрүнче ажыы-биле кыйгырып, идрелүг чепсекти боттарының холуига алыр дээш бар-ла шаа-биле кызыдып турар.

Империалистериҥ агрессчи хөделиишкиннери делегейниҥ аҥы байдалын дыка нарыядадып турар-дыр. Ол чөрүк делегейниҥ бүгү революсчу, демшилгелиг күштериҥ, хамыктың мурнунда социализм чурттарының чангыс эвии, делегейниҥ коммунистиг шимчээшкинниинииҥ сырый каттыжышкынын чүткүүлүг негеп турар. Аҥы-дүнма вьетнам улуска дуза көргүзер талазы-биле Быдатты кииришпээн бүгү социалистиг чурттарның хөделиишкиннериниҥ чангыс эви турган болза, Вьетнамга империалистиг агрессордарның авантюразының буурап дүшүүшкүнүн шаҥы шагда-ла чедип келген турар иижек деп бүзүрел-биле чугаалап болуур.

Ынчаарга Совет Эвилели социалистиг аҥы-дүнма өске-даа чурттар-биле кады маадырлыг вьетнам улуска идепкейлиг болгаш бүгү талалыг дузаламчыны көргүзер, дайын кыпсычыларын кынчыктырбас деп моон соҥгаар-даа чүткүүлүг демисеежир. Делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруунуң чидиглеиип турарының байдалында бистиҥ партиивис болгаш Совет чазаавыс бистиҥ күрүневистиҥ экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ынай бедидериҥе. оон Чепсектиг Бүштерии быжыглаарына бүгү-де эргежок чугула чүүлдерии кыынып турар. Армияны болгаш флотту техника талазы-биле чаарты чепсегээр. Төрээн чуртуҥ идея талазыбиле канналган, коммунизм херээже кызыгаар чок бердингеи камгалакчыларын кижизидер дугайында үргулчу сагыш салып турар.

Улуг Октябрь-биле төрүттүнгеи, Коммунистиг партидың өстүргеии болгаш кижизиткеии Совет Чепсектиг Бүштер бистиҥ улустуҥ тайбыҥын болгаш айыыл чок чорууи идегелдиг камгалап турар.

Аҥы-дүнма социалистиг армияларың дайынчылары-биле дайынчы дем каттыштырылгазыҥа олар Октябрьның чаалап алышкынарын, социализминиҥ болгаш коммунизминиҥ улуг херээн серемчилелиг камгалап турар.

Делегейниҥ ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүү — Майның бири делегезиҥ!

Улуг совет улус болгаш оон эрес-маадырлыг Чепсектиг Бүштери делегезиҥ!

Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка алдар!

Ура!

Совет Эвилелиниҥ Бүрүне гимниэзи байырлалыг болгаш тиилелгелиг чангыланыр турган. Артиллериа салютуҥ даштаашкынары оон ажлагазынга аҥнажы берген. Москва гарнизонуҥуң шеригериниҥ парадта кезээнии бүгү кижилери — ланынчы болгаш политиктиг белеткелдии тергиннери. Ол чүл дээрге машиналар бүрүзү хөпүктүн кайы-даа үезинде, чоруп-даа турган, чаҥгыс черге тургап-даа, курган черден болгаш сугдан-даа аткан үүлүн чаҥгыс боолаашкын-биле узуткаар дээни ол-дур.

Маршта — уныг аар болгаш реактивтиг артиллериа. Бистиҥ «Катюшаларывыстан» гитлерииилерии канчаар коргун турганы ам-даа уттулмас. Ам оларның боолаашкыны улам күүүленген. Чаҥгыс даштаашкынбиле амгы үениҥ «Катюшазы» дайынче дөртен реактивтиг снарядты салып үндүрүттер аргалыг. Аҥгар халдаашкынныга удур шеригиин кезектери каступ келген. Ракеталар, ракеталар, ракеталар! Бистиҥ Төрээн чуртувустуң ак-көк делгемнериниҥ чазыг чок камгалакчыларының чаҥчыл болгаи марыкынга чаҥчыгып калган болдувусса-даа, ол ракеталарны Кызыл шөлге сеткил хайныыкыы-биле, чоргаарал-биле кезээде маназар бис.

Ракетчиктериҥ марыкы дээрже боолаашкынныҥ чаҥчыл бүүтаар каттышкан хогжүмчүлер хаттаннар.

Оон соонда кончуг чараш көргүзүг — найысылалдың күш-культуржуларының парады эгелээн.

Москва — бистиҥ спорт амыдыралывыстың төвү. Москвада күш-культура шимчээшкинниинии кайы хире калбааныг дугайын дерелиел турар чамдык чугаалыг бо-дур. Ында спорттуң 780 алдарлыг мастерлери, 9200 мастерлер, мастерге 7243 кандидаттар болгаш бирги разрядчылар бар. Ниити разрядтың 40567, чүшкүнүҥ — 131900 спортчулары найысылалда санаттынып турар. Элээди назылыгларның разрядында 125 муң өөлдер, кыстар бактааган. Кургаг черге, суга болгаш агзарга Москваның спортчуларының тургускан рекордтарын санаары берге.

Күш-культуржуларының парады чүгле чаэрби ийи минута уламчылаан. Ол аразында Москваның барык бүдүн чартык миллион күш-культуржуларының төлээлекчилери боттарының күзүн, мергежилдиин, аваҥгырын көргүзүп, спорттуң янзы-бүрү хевирлериниҥ көргүүтлерии кыпсан, оларны чыылганнар дыммиттии-биле байыр чедирип үткүп турганнар.

(Төнчүзү 2-ги арынга).

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ МАЙЫН БАЙЫРЛААН

Боттарының улуг байырлалдарын күш-ажылчы белектер-биле демдеглээри бистиҥ совет кижилериҥ чагаай чаҥчылы. Совет Тываның амыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чылынга белеткея-биле холбаштыр делегейниҥ ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының болгаш ыдаҥ-дүнма ёзугуунуң хүнү — Майның бирии бүгү чурттаазы-биле бир демей политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодурлуушкынуҥ байдалынга байырлаан. Байырлалга утмуштур республиканың үлетпүр бүдүүлгелериниҥ хөй нуруузу дөрт айларның бүдүүлгэ планнарын хуусаа бетинде нүүсетиген болгаш ындаҥниҥ ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда бедии дүшүт дээш байырлал хүннеринии шөлдерге күш-ажылчы эзлечетте демдеглээн.

КЫЗЫЛ

Онзагай чылдың — юбилейлиг чылын Май бирии республика найысылалы — Кызылга кайгамчык демдеглелдиҥ хүн болган. 50 чыл мурнунда Тываның төөгүзүнде бир-ле дугаарында орус ажылчыннар Май бирииҥ чыскаалын Кызылга демдеглээн. Ол дээрге Тывага орус чоннуң болгаш күш-ажылчы араттарның эң-сеткил каттыштырылгазының база ыдаҥ-дүнма ёзугуунуң сагыш-сеткилин илереткээр аттыгы ажык чыскаалы болган. Ынчаарга 1918 чылдың май 1-деи бээр Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы чаҥчыл ёзугаар чылдың-на Ажылчы чоннарының Май бирге турасклаатқан чыскаалы эгелээн. Ыдыдүнма эвилелдешкеи республикаларның туктарын тутқан досаафчы мотоциклистер чыскаалды ажыктан. Оларның соо-биле спорт ниитилелдериниҥ түк тудукчулары болгаш күш-культуржуларның колонналары мотобүгү спортчу оон көргүзүлгери-биле марштап эртken.

Бистиҥ келир үевис — школачыларның колонналары эң-не чараш болгаш ёзулуг частыы-биле шиметтингенин көргеш, кижиниҥ сагыш-сеткили чайгаар-ла өөрүп келир турган. Октябрьтардан эгелээп, онгу класстарның өөренчиилериниҥе чедир боолдар дээрге түкчугаштарын, чечектерии чайып, чырыткылыг келир үезин, аас-кежии, тайбың болгаш пайырал дээш, индирииҥ базары-биле диимиттиг «Уралдап» эрткеннер. Олар дээрге келир үениҥ космонавтары, ужудукчулары, эмчилери, башкылары, инженерлери, агрономнары, зоотехниктери, тудугжулары болурлар дээрзии оларның колонналарының шимелдези тодаргай чугаалап турган.

Дээди болгаш тускай оргумак өөредилге черлериниҥ, училищелериниҥ студентилери болгаш өөренчилери Төрээн чуртуҥ улам ынайгы чечектелиишкиниҥиниҥ нүүрүнде быжыг билиглерии шиҥгээдип алыр дээш лозунгнарлыг эртип турганнар.

Коммунистиг күш-ажылдың колективтери болгаш Май мурнунуң парадта кезээниҥ бүгү кижилери — ланынчы болгаш политиктиг белеткелдии тергиннери. Ол чүл дээрге машиналар бүрүзү хөпүктүн кайы-даа үезинде, чоруп-даа турган, чаҥгыс черге тургап-даа, курган черден болгаш сугдан-даа аткан үүлүн чаҥгыс боолаашкын-биле узуткаар дээни ол-дур.

Маршта — уныг аар болгаш реактивтиг артиллериа. Бистиҥ «Катюшаларывыстан» гитлерииилерии канчаар коргун турганы ам-даа уттулмас. Ам оларның боолаашкыны улам күүүленген. Чаҥгыс даштаашкынбиле амгы үениҥ «Катюшазы» дайынче дөртен реактивтиг снарядты салып үндүрүттер аргалыг. Аҥгар халдаашкынныга удур шеригиин кезектери каступ келген. Ракеталар, ракеталар, ракеталар! Бистиҥ Төрээн чуртувустуң ак-көк делгемнериниҥ чазыг чок камгалакчыларының чаҥчыл болгаи марыкынга чаҥчыгып калган болдувусса-даа, ол ракеталарны Кызыл шөлге сеткил хайныыкыы-биле, чоргаарал-биле кезээде маназар бис.

Ракетчиктериҥ марыкы дээрже боолаашкынныҥ чаҥчыл бүүтаар каттышкан хогжүмчүлер хаттаннар.

Оон соонда кончуг чараш көргүзүг — найысылалдың күш-культуржуларының парады эгелээн.

Москва — бистиҥ спорт амыдыралывыстың төвү. Москвада күш-культура шимчээшкинниинии кайы хире калбааныг дугайын дерелиел турар чамдык чугаалыг бо-дур. Ында спорттуң 780 алдарлыг мастерлери, 9200 мастерлер, мастерге 7243 кандидаттар болгаш бирги разрядчылар бар. Ниити разрядтың 40567, чүшкүнүҥ — 131900 спортчулары найысылалда санаттынып турар. Элээди назылыгларның разрядында 125 муң өөлдер, кыстар бактааган. Кургаг черге, суга болгаш агзарга Москваның спортчуларының тургускан рекордтарын санаары берге.

Күш-культуржуларының парады чүгле чаэрби ийи минута уламчылаан. Ол аразында Москваның барык бүдүн чартык миллион күш-культуржуларының төлээлекчилери боттарының күзүн, мергежилдиин, аваҥгырын көргүзүп, спорттуң янзы-бүрү хевирлериниҥ көргүүтлерии кыпсан, оларны чыылганнар дыммиттии-биле байыр чедирип үткүп турганнар.

(Төнчүзү 2-ги арынга).

Май бирииҥ байырлалынга холбаштыр Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы. А. Остапчук биле Г. Сиротининиҥ фотолары.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ МАЙЫН БАЙЫРЛААН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

Совет арге-чагырганың бежен чылы — бистиң улустуң улуг байырлалы. Бодунуң дайынчы авангардызы — Коммунистиг партилзынга баштаткан Совет Тывазың ажылчы чоннары коммунистиг түрүзүүшкүнүң өндүр чаагай планнарын амыдыралга боттандырар дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннери-биле алдарлыг юбилейни демдеглээр хөрээни найысылалга ажылчы чоннарның Май бир чыскаалы база дыка төдаргай көргүскен.

ЧАДААНА

Районнуң тараажылары май мурнунуң социалистиг тараажызынга кириишкеш, бүгү хемгелдиң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май 1-ге доску чедиишкин-биле ужураскан. 24600 га черниң шыгы чогуур хуусаазында базырткан, 3 муң гектар шөл суттартынган. Механизаторлар 18 муң га черни бо чазыда удур андарар турган, ам 12 муңну андарып четтиргипкен.

СЭКП-ниң XXII съездизи совхоз, «Большевик», «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхоздар эрте чажар тараа культураларының шөлүнүн 80—90 хуузун белеткеп апканнар.

Часкы хүн чыдыы чемгерер дээрзин эки угаан билир тараажылар Май байырлалының хүннеринде чаа дүжүттүң үндезинин магадылавышаан, шудургу ажылдап эрттиргеннер. Күнажылчы инжилерниң байырлалын малчыннар база эки утказын, өөрүшкүлүг демдеглеп эрттиргеннер. Районнуң малчыннары 100 хойга оналаштыр 84 хураганы алганнар. Чаа-чаа мурнавчылар хойу-биле немешкен. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын 123 хуу күүсеткен.

Районнуң ажыл-ишчилериниң төлээлекчилериниң хуралы культура бажыңынга болган. Райкүүсөкөм даргазы Б. Чодүк аңаа иштеткелди кылган. Бо чылгы майның байырдалы онзагай байдалда эртип турарын ол демдегээн, районнуң үлетпүр бүгүрүлгелериниң, көдээ ажыл-агыйының, культуразының ажылдакчыларының амгы чедиишкиннеринге доктаалган.

Чазадааның ажылчы чоннарының демонстрациязы бедик көдүрүлүшкүнүүр байдалга эрткен. Демонстрация соолунде спорт маргылдаалары болган. Тыва хүрешке Шеминиң мөгелери Валентин Бүүлар шүүлген, Доңгак Бапыш үжүрлешкен.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Барыын-Хемчик районнуң бүгү ажылчы чоннары Май 1-нин байырдалын күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүлүшкүн-биле демдеглээн. Көдээниң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының бирги квартал база апрель ай планнарын хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттаннар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи соргуг даг-дүгү арыгларының квартал планындан ажыр 23 муң рубль хөй продукцияны бүдүргеп. Ак-Довуракның электри станциязының, транспорт цехиниң коллективтери Май 1-ге алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнакчылары болгуулаан.

Майның 29—30 хүннеринде коллективтерге байырлыг хуралдар болгулаан. Мурнакчы кижилерни ол хуралдарга адап, шаңнагылаан.

Май 1-де район төвүнге болган демонстрация онза көрүштүг болган солун болуп эрткен. Культура ажылдакчыларының колонназы чыскаалга тыва национал хептиг, онза каасталга-шимелделиг эрткен.

Чыскаал соонда спортчу маргылдаалар болгулаан. 32 мөге хүрешкен. Аңаа «Шекпээр» совхозтуң аныяк мөгези Ооржак Бек-Кат шүүлген.

ТУРАН

Бии-Хем районнуң ажылчы чоннары Май байырлалын күш-ажылчы үүле-биле демдеглеп эрттиргеннер. Районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери часкы дову ажылдарын хайыыжыкшынныг чоруулуп турааннар.

Май 1-нин демонстрациязы район төвүнге онза байырлачыг эрткен. Туранның тон күлүмчүзү — Ленин күдүмчүзүн чык долган демонстрантылар колонназының бирги одуруунда шимеп каан машинада үш салгалдың кижилери — хөөчүн коммунист, комсомолчу биле пионержи. Олар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң районну шаңнаан Кызыл тугун тудуп алган эрткеннер.

ХӨВУ-АКСЫ

Хөву-Аксының ажылчы чоннарының болгаш хөй-ниитизиниң төлээлекчилериниң Май 1-ге турасказаткан байырлыг хуралы (эрги, чаа суурларга) апрель 30-де болуп эрткен.

Бүгү-делегейниң ажылчы чоннарының байырлалының дугайында илеткелди (эрги суурга) партком секретары В. С. Глазырин кылган. Ажылчы чоннарның чаа суурга болуп эрткен байырлыг хуралынга илеткелди Н. Н. Сенько кылган.

Байырлыг хуралдар соонда бөг-тывынгыр уран чүүл коллективиниң болгаш школачыларның солун концерти болган.

Май-1-де эртенгинниң 10 шакта ажылчы чоннуң байырлыг чыскаалы эгелээн. Бир-де дугаарында лозун, плакаттар-биле шиметтинген сес болгаш он чыл школаларының колонназы эрткен. Дараазында тудуг эргелелиниң, руда эргелелиниң болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң колонналары эрткилээн.

Хөву-Аксы суур Советиниң даргазы эш Яковлев, партком секретары эш Глазырин болгаш пионер, комсомол организацияларының база ажылчыннарның төлээлекчилери демонстрацияның киржикчилеринге байыр чедирип чүве чугаалааннар.

Демонстрация соонда спорт маргылдааларын, янзы-бүрү оюннарны организастаан.

Аку-дуңма Моол Арат Республиканың Баян-Өлгий айнакамың аныяктарының төлээлери (удуртунчузу айлактың ревалюстуг аныяктар эвилелиниң секретары эш Тиняигэд) республиканың комсомол организациязының аныяның дуржулгазы-биле танышпар дээш Кызылда аалдап келген.

ЧУРУКТА: моол аныяктарның төлээлекчилери СЭКП Тыва өбкомунуң бирги секретары эш С. К. ТОКА-биле.

ЧУРУКТА: Май бирниң чыскаалында медиктериниң колонназы.

А. ОСТАПЧУК биле Г. СИРОТИНИНИҢ фотозу.

Туруг болган руда эргелелиниң, электростанциянның, эмнелгениң коллективтери, бүгү школалар, геологшынчилер болуу Май бирниң байырлалынга эки белектерлиг ужурашкан.

ТООРА-ХЕМ

Ажыл-ишчи кижилерниң эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалынга турасказаткан байырлыг хуралга түүле тоора-хемчилер эвес, а Тожунуң колхозтарының фермаларындан келген аалчылар кириишкен.

Районга Май 1-ге турасказаткан социалистиг чарыштың түңнелдерин ол хуралга үндүрүп, бирги черни «Май 1-ни» колхозтуң тон сүт-бараан фермазынга тывыскан. Ук коллектив бо чылдың баштайгы кварталында эки көргүзүглерни чедип ап, апрельде база ол чедиишкинни улам быжыглаар дээш шудургу ажылдаанын хуралдың киржикчилери демдеглээн. Фермаңың ишчилерниге алдаржыткан күш-ажылчы алдарның Кызыл тугу аалга көдүрүлүп үнген.

Частың байырлалының баштайгы хүнүнде Тоора-Хемге ажылчы чоннуң демонстрациязы болган. Оон соон дарый суурга спортчуң янзы-бүрү хевирлериниң талазы-биле маргылдаалар эрткен. Тыва хүрешке мөге Монгуш Дыртынай шүүлген. Анатолий Тодуук үжүрлешкен. Волейбол шөлүнге болган спортчу чидиг демиселге «Совет Тыва» колхозтуң командазы шыгаралаан.

Тоора-Хемге-даа, Тожунуң өскедаа суурларынга байырлал хүннеринде өөн-төгүлээ орай кежээге дээр үргүлчүдеп турган.

САМАГАЛДАЙ

Тес-Хемниң ажыл-ишчилери Май 1-нин байырлалын күш-ажылчы чедиишкин-биле утказын, өөрүшкүлүг байырлап эрттиргеннер. Районнуң малчыннары бо үеде чедир төрүттүүген хураганнарның 93,4 хуузун, а кулуннарны болгаш бодаганнарны чидириг чокка камгалап алганнар.

Май 1-нин хүнүнде ажылчы чоннуң демонстрациязы район төвүнге болуп эрткен. Юбилейлиг чылдың байырлалын, күш-ажылды алдаржыткан лозуннарны, плакаттарны тудуп келген ажыл-ишчилер болук-болуг-биле шолче үнгеннер.

Көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары Май байырлалын ховуга үткүп, ол хүннерни кызымак күш-ажыл-биле эрттиргеннер. Районнуң тараажылары май 1—2-нин хүннеринде тараа культураларының үрезинин чажарын үргүлчүлээн. «Чодураа» колхозтуң ишчилери суггарыларны калбартканнар.

Мөге хүрежи болган өске-даа спортчу оюнар байырлал хүннеринде болган.

ХАНДАГАЙТЫ

Майның байырлалының бүдүүзүнде, апрель 30-де Хандагайты суурга районнуң интеллигентилериниң чөвүлел хуралы болган. Май 1-ни уткан байырлыг хуралдың соолунде районнуң интеллигентилериниң күжү-биле улуг концерт көргүскен.

Майның 1-нин хүнү Хандагайтыга база-ла магалыг алс болган. Эртенгиниң 10 шак четпейн турда-ла лозуннар, плакаттар, транспарантылар, Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттерни тутчулаан кижилер Хандагайтының кол күдүмчүзүнга дола берген.

Чыскаалган чүс-чүс кижилер кол күдүмчүлаашкын, стадионга барып доктаалган. Майның байырлалының митингизин СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Кыргыс Шулуу ажыттаан. Аңаа будүрүлгелериниң мурнакчылары, интеллигентилериниң төлээлекчилери чүве чугаалаан, частың бо улуг байырлалынга кандыг чедиишкиннерлиг ужураскамын, Улуг Октябрьның 50 чылынга кандыг белектерлиг ужуражыр дээш ажылдап турарын чугаалаан. Ылангыя түдүгжүларның төлээлекчизи Александр Ойдуп Хандагайтының түдүгжүларының бо чазыда чедип алган кайгамчык чедиишкиннерин чугаалаан.

Ол хүн янзы-бүрү спортчу оюннар болгуулаан. 32 мөге хүрешкен. «Кызыл тук» колхозта комсомол комитединиң секретары Саал Чаш-оол шүүлген, райкүүсекомунуң шагдаа кижизиниң ажылдакчызы Чечек-оол Сундуй үжүрлешкен.

Эш Алексей Николаевич КОСЫГИНГЕ

Эргим Алексей Николаевич! Силерге таварышкан аар кажыдал — Силериниң кадайыңар болгаш өнүүдер — Клавдия Андреевна Косыгинаның элекке мөчээни-биле холбаштыр кажыдалдыг сеткилиивисти силерге илергейлеп тур бис.

Бистер шуптувус Клавдия Андреевнаны эки билир болгаш Коммунистиг партиниң хөрээнге оон бердингенни, бодүүнүн, чаагай сеткилдиин болгаш дыңнангырын бедик-биле үнелеп чораан бис.

Л. Брежнев, Г. Воронов, А. Кириленко, К. Мазуров, А. Пельше, Н. Подгорный, Д. Полянский, М. Суслов, А. Шелепин, П. Шелест, В. Гришин, П. Демичев, Д. Кунаев, П. Машеров, В. Мжаванадзе, Ш. Рашидов, Д. Устинов, В. Щербицкий, Ю. Андропов, И. Капитонов, Ф. Кулаков, Б. Пономарев, М. Соломенцев, Н. Байбаков, В. Дымшиц, М. Ефремов, В. Кириллин, М. Лесечко, В. Новиков, Н. Новиков, Л. Смирнов, Н. Тихонов.

МОСКВАНЫҢ КЫЗЫЛ ШӨЛГЕ БАЙЫРЛАЛ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

Күш-культуржуларның парадын автомотоотряд ажыткан. «Майның 1», «Революцияның 50 чылы» деп бижингилээн плакаттар кинскизинээ алган баштайгы машинада — «Трехгорная мануфактура» комбинаттың бот-тывынгыр уран чүүл болгуминиринин киржикчилери дөртен кижи. Олар тайбың күш-ажыл дугайында театржыткан шимчээшкиннерни көргүскен.

«Динамонуң» күш-культуржулары шөлдүң төвүнге коридор тургузупкан, машиналар болгаш мотоциклдер кинскигилээн туктар-биле олап карандашты артып турган. Олар К. Марксты, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнериниң чуруктарын чураан туктарны тутчулаан алган.

Автоколоннаның соон дарый аът спортчулары эрткен, олар күш-культура парадынга бир-ле дугаар киржип турары ол. Аътты чоруурунуң уран, бедик иргежилдиг чоруушкыннарын олар аңаа көргүскен.

Школачыларның көргүзүглеринге бүгүде өөрзөн. Олар янзы-бүрү уран, чараш чүүлдерни көргүскен, ылангыя «дельфиннер»-биле — түскай таарыштыр кызыгаан каан машиналар-биле иргежилдиг көргүзүглерни бараалгаткан. Школачылар хогулуг, улуг хайныышкынныг ходелип тургулаан.

Дараазында — спортчуларның янзы-бүрү көргүзүглери эгелээн. «Динамо», «Спартак», «Труд», «Локомотив» спорт ниитилелдерининиң спортчулары чараш одурглар болуп алган чоруп турганнар. Күш-культуржулар шөлге аажок улуг төгерик чер кыпсып алган. ДОСААФ-тың спортчулары ынаар В. И. Ленинниң чуруктуг болган «СЭКП-ге алдар!» деп бижээн түүлдүг улуг агдар шарларын киирип келгиндээн. ында «Совет улуска алдар!» дээн сөстер база бар. Оон соонда шарлар ак-көк дээрже көдүрүлүп үнүлей бергеп.

Парадтың төнчүзү солуп болган. Планкалаткылар болгаш каскылар кеткен аныяктар бичии уругларны көдүрүп алган чоруп турган. «Бистиң партиливыстың ленинчи Топ Комитединге — алдар!» деп лозуң шөлге чаңгыланып үнген. Байырлалдың дөртен эң бичии киржикчилери Мавзолейниң индиринге үнүп келгеш, партилның болган чазактың удуртукчуларынга чечектер тудускан.

Күш-культуржуларның парадын тергиин эки организастаанын демдеглээри күзенчиг. Аңаа 8.600 кижи киргишкен.

Оон параазында найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң чыскаалы эгелээн. Туктарлыг колоннаның соондан машиналар шөлге кирип келген. Хостуг күш-ажылдың туругзукчу күжүн көргүскен макеттерни, плакаттарны болгаш панноларны ол машиналарда тургускан. Шимчеп кел чораан платформаларда акыдүмалыкшы эвилелдекшен республикаларның төлээлерни, янзы-бүрү эртемнериниң кижилери, түс-түс салгалдарны көргеп бис. Революцияның хөөчүн кижилери. Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, аныяк кижилер — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары ында бар. Совет күрүнениң тооругзу болу шөлден эртекеп ышкаш сагындырып. Советтер чуртунуң намдарының алдарлыг маалырлыг арыннары сагышка кирип келир.

Индирлерге туруп, Май бирниң чыскаалын көрген кижи бүрүзү москвачылардың дайынчы угаан-бодалын, Ленинниң партизының хөрээ дээш, чер кырынга тайбың дээш, коммунизминиң тиилелгези дээш демисежиринге оларның шинтирлиин көрген. Кызыл шөлге москвачылар беш чыл дээш демисеглиг баштайгы өөрүшкүлүг түүнелдиринин дугайын, боттарының күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын Төрээн чуртуна рапорттаан. Найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери Октябрьның бежен чыл оюн төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан. ниитти продукцияны болгаш чугула кылыгларның хөй нуруузуун бүдүрер талазы-биле 1967 чылдың дөрт айларының планын хуусаа бетинде, апрель 27-де күүсеткен.

Партилның болгаш чазактың удуртукчуларының чедирген байырынга «ура»-биле харылдавышаан. Москваның бүдүрүлгелериниң коллективтери Ленинниң Мавзолейиниң базы-биле эртип турган. Металлуруттар, станок тудугжулары, электрон үлетпүрүнүң ажылдакчылары, пос-таавычылар, тудугжулар эртип турган. Эртем институттарының ажыдакчылары, совет албан черлериниң албан-хаакчылары, найысылалдың школаларының болгаш дээди середилге черлериниң өөреникчилери чоруп турган.

«ЭВИ» дээр эмблемалыг колонна кел чораан. Ол болза Владимир Ильич аттыг заводтуң электромашина тудугжулары-дыр. Оларның продукциязы — чаа модельдиг электрошынчедикчилери «Шынарның демдээ» деп тергиин эки үнелелди алган. Ол заводка Владимир Ильич келген үеэнде ынчаарда кара чаңгыс инженер Евгений Васильевич Ярунин будүрүлгени В. И. Ленинге танныттырган. А ам ында 1024 инженерлер болгаш техниктер ажыдап турар. Оларның хөй нуруузу ажылчыннарның ажы-төлү-дүр. Эрткен чылын заводтуң рационализаторлары болгаш чогаадыкчылары 1.500 ажыг саналларны киирген. Олар ол саналларны будүрүлгеге нептеретпеген болгаш 450 муң рубльдиң камналгазын алыр арганы бүдүрүлгеге берген.

Лихачев аттыг заводтуң автомобиль тудугжулары — Совет күрүнезиниң юбилейинге алдар болдурган чарыштың эгелекчилери шөстүп келген. Каш хонук бурунгаар олар көдээ ажыл-агыйны чаа техника-биле хандырар талазы-биле чартык чылдың онаалдазын күүсеткен.

«Кадыыр биле маска» заводтуң колонналары бо. Москваның өске-даа заводтарының болгаш фабрикаларының, тудуг организацияларының коллективтери, демир орукчулар күш-ажылчы белектери-биле Кызыл шөлге келген. «Кызыл пролетарий», Серго Орджоникидзе аттыг заводтарның, Бирги подшипник заводтуң ажылчыннарының, «Большевичканың» дараныкчыларының, «Трехгорканың» пос-таавычыларының болгаш өскелериниң-даа тудуп алган чораан транспарантылары болгаш плакаттары, макеттери болгаш лозуннары ол чедиишкиннерини дугайын чугаалаан турган.

Майның бирниң хүнүнде москвачылар тайбыңны камгалаарынга боттарының шинтирлиин көргүскен. Олар Вьетнамда америк агрессорларның кеминг үүлгедилгерин килеңнээшкин-биле буруу шапкан. Найысылалдың ажылчы чоннары дарлакчыларга удур демиселге бүгү чурттарның пролетарийлери-биле боттарының акы-дүүма эп-сеткил каттыштырылгазын база катап бадыткаанвар.

Грецияның национал маадыры — Манолис Глезостуң чуруктарын тудуп алган чоруп турган. Глезостуң төрээн чуртунуң кырында шеринг-фашисчи диктатураның айыылы киргелиин келген болгаш маадырга удур кара туразында ажыылаашкынның халавы база тургустунган. Совет чазак, бистиң үлүзүвүс, бүгү делегейниң демократтыг хөй-ниитизи грек улустуң эрес-маалырлыг оглу, эрес-дидим Глезостуң камгалап алыр дээш шинтирлиг туржуп турар.

Бүгү диптерде Май бирниң чыскаалының дугайында мегеэлерни радио Кызыл шөлдүң кырынга дыңналдыр дамчыдып турган. Чикагодан дыңналып келген үн бо. Сес шактыг ажыл хүнүн доктаалып тургузарын негаан ажыл соксатканнарның күчүлүг чыскаалы сезен бир чылдың мурнунда аңаа болган. АКШ-тың Компартиязының Чикаго организациязының база бир удуртукчузу Джек Клейг чугаалап тур:

— АКШ-тың мурнакчы ажылчы чоннары бо чылын Май бирзинг тайбың дээш, боттарының экономиктиг эрге-ажыктары дээш, америк болгаш совет улустарның аразынга найырал дээш демиселдиң лозуңунуң адаа-биле уткуп турар. Олар Май бирни Вьетнамда дайынга удур демиселди калбартырының лозуңунуң адаа-биле уткуп турар.

Чурттардан болгаш диптерден келген медээлер радиога дыңналып турган. Ажырынын Национал хосталга фронтузунуң аныяктар эвилелиниң секретары Абдель Кадер Саадиның ыыткыр үнүн магнитофон лентазынга бижиткеп.

— Ажырынын аныяктары Май бирниң чырыкчыг байырының хүнүнде улуг совет улуска өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле байырын чедирип тур.

Индирлерде даштыкы аалчылар хөй. Совет улустуң чедиишкиннерин, оон чаңгыс эптиин болгаш күчүзүн магадаан сонуургалы оларның характерынган-на иле.

Май бирниң чыскаалы доозулган. Ол болза совет кижилерниң интернационалчы пролетар эп-сеткил каттыштырылгазының күчүлүг көрүдези болган. Ол болза Ленинниң улуг хөрээнге, бистиң улузувустуң шынчы-зының, коммунизминиң тиилелгези дээш партилның түгүнүң адаа-биле эрес-маадырлыг ажылдаарынга оон белениинин чайыннанчак көргүзүү болган.

БҮГҮ ЧУРТ — МАЙ БАЙЫРЛАЛЫНДА

ЛЕНИНГРАД

Орду шөлүнде радио: Невада шеригдалай парады эгелээнин дыңнаткан. Ракеталыг корабльдер аңаа киришкен. Байырлал салюдунуң даантаашкыннары чаңгыланып үнген.

Орду шөлүнче колонналар шуужуп киришкен. Улуг Октябрьның хөөрайы күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын: бо чылдың дөрт айларының планын хуусаа бетинде күүсеткенинин дугайын, чаа кораблеринин, баштайгызы — «Хүнү Октябрьга» деп танкерни майда эжиндирип киирер деп турарының дугайын, чаа техниканы чедиишкинниг шингээдип ап турарының дугайын рапорттаан.

КИЕВ

Ногаарарын келген болгаш байырлалдыбиле шиметтинген украин найысылал, оон бурунгу шөлдери, парктары, тураскаалдары кайгамчык чаагай чараш шинчи кирип келген турган.

Ийи дашкыр орденниг Совет Украинаның күчүзүнүң болгаш алдарының дугайын чурагайлар, диаграммалар, рапорттар, ырыларның сөстери чугаалап турар. Чер болганда музыка, далайгылаштыр чалгып турар туктар. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазын улам ынай быжыглаар, дайын кыпсыкчыларынга удур, быжыг тайбың болгаш улустарның аймыл чок чоруу дээш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкиннинин чаңгыс ээш дээш Коммунистиг партилның болгаш Совет чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин украин улуг ишин-биле чүүлдүгүнүп турарын колонналарның байырлал шимелдези чугаалап турган.

Совет Ала-чурттуң алдары дээш юбилейлиг чылда украин ажыл-ишчилер чаа-чаа улуг тиилелгелерни чедип алыр деп бүзүрел чүректи долуп каар турган.

МИНСК

Белорус найысылал кызыл туктер-биле бүргеттинген. Тон күдүмчү — Ленин ороденнии. Ол черлер бөгүн онза чараш.

Белорус автомобиль тудуунуң улуг будүрүлгези — МАЗ-тың коллективи топ шөлге коступ келирге, миниэнжинер дидиитиг байыр чедирип турган. Пулеметчик чораан, ам алдарлыг кан эзидирикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маалыры Д. М. Баранкин автозаводчуларның колонназынга чораан. Муң автомобильдың кылырынга четчир металлды пландан ажыр сөөлгү сес чылда бодуңун ажы В. Метлицкий-биле кады ол берген.

Улам-на чаа-чаа колонналар топ шөлге шуужуп каап турган.

ТАШКЕНТ

Бүгү Совет чуруттуң төлээлекчилери Май бирде Ташкентиге болган чыскаалга эртекен. Колонналарны хажыызындан көрген кижи бүрүзү аңаа шуут бүзүрей бээр.

«Чиланзарский район». Эвилелдекшен республикаларның туктарынга бүргеткен хөй каът бажыңның макединг алган бар чораан. Москваның, Ленинградтың, Россия Федерациязының, Украинаның болгаш өске-даа ала-дүүма республикаларның Ташкентиге кылган бүгү-ле чүүлдерин диаграммалар, макеттер, өске-даа чүүлдер колонналарның кырынга тодаргай көргүзүп чораан.

Хөөрайның тон шөлүнге байырлаан кижилер далай дег кыадыр чалгып, колонналар төнчү чок шуужуп каап турган.

АЛМА-АТА

Казахстанның часкы частар-биле чугдуңган найысылалы каш-ла хүннер дургузунда погаан шинчи кирген. Хөөрайның күдүмчүларын болгаш шөлдерни кызыл туктар, транспарантылар, лозуннар чечектелчек оң кирген.

Шеринг парадын ажыттышаан, Ленин аттыг шөлге фанфарлар байырлалдыг чаңгыланып турган.

Дзержинский аттыг трикотаж фабриказының ажылчы хераженнери байырлалга онза өөрүшкүлүг үнген: бо чылдың бирги кварталында чиик үлетпүр будүрүлгелериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыкынга тиилекчи болган, ол коллектив ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Байырлал кидим-түлүк, чер болганда катны, чечектер, ырлар. Республиканың эргеп четтиимее делегемериниже ажыл-ишкайыккан.

ТБИЛИСИ

Байырлалдың колоннадары хөөрайның аңгы-аңгы булуңнарындан чурумалдыг хемгилештир агып келгеш, Ленин күдүмчүзүнге, Ленин мавзолейиниң алдына чедип ап, ында 2 минут дургузунда өөрүшкүлүг чоруп турган.

26 комиссарлар аттыг машина тудугшкунуңуң заводунуң хөөчүн ажылчыннары индирлерниң баары-биле чоргаар эртип турган. «Сакартвело» дээр шай ажаан алыр машиналарның чогаадыкчыларын — Бүргенин кодээ ажыл-агый талазы-биле конструктор бюрозунуң специалистерин индирлерге чыылган кижилер алыш часкаашкыны-биле утказын. Конструктор бюрозунуң улуг болуушке чөөкта чаа Ленинчи шаңналды тывыскан.

Америк империалистериниң Вьетнамда чорудуп турар дээрбечи дайынынга килеңнит удурланыышкынының тбилисичилер илергейлээн болгаш Карловы Вары конференциязының шинтирлериин изин-биле чүүлдүгүзүнгеп.

БАКУ

Кажан кежээде ышкаш Азербайджанның найысылалынга чыскаалчыларның колоннадарын республиканың алдарлыг кижилери башпан чоргаар. Майның бирге улуг чедиишкиннериниг ужурашкан болгаш Төрээн чуртка кезээде шынчы барааш болурунга белеп чоруун илергейлээн бакужуларның колоннадары кайгамчык чараш шимелделиг болгаш улуг Төрээн чурту дээш бедик чоргаарадлыг эртип турган.

Май бирге турасказаткан парад, чыскаалдар Вильнюска, Ереванга, Душанбеге, Таллинге, Ригага, Ашхабадка болгаш чуруттуң өске-даа хөөрай, суурларынга болгуулаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дыштанып хүнүнү 1967 чылдың май 7-нин воскресеньезинден май 8-тин понедельнигинче шилчидерин доктаатказын.

1967 ч. Май 4.

ШЫН

2-ГИ АРЫЫН

КӨДЭЭ ТУДУГЖУЛАРГА — КЫЗЫЛ ТУКТАР

Юбилейниг чылда РСФСР-ниң Көдээ тудуг министерствозу 1.220 миллион рубльдиң ажыдарын пүүсседир.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели биле ВЦСПС көдээ тудугжуларның социалистиг чарыкының дугайында чөөкта чаа доктаал хүлээп алган. Тиилелгелерге шинчи чоруур 7 туктарны тургускан. Аңаа шаңналдарын доктаатказын. Чарыштың түңнелдерин квартал саныңда үндүрер.

КУУСКОМНУҢ ХУРАЛЫНГА

Совет арге-чагырганың юбилейлиг чылының дүжүү дээш, часкы тарылганы эң кыска агротехниктиг хуусаалларда арттирери тараажы, механизатор бүрүзүнүң чугула соругазы. Бо айтырыгны Бүрен-Хем кодээ Советтиң күүскомунга чоокта чаа чугаалажып көрген. Советтиң кодээ ажылагый талазы-биле доктаамал комиссиязының илереткен четпестерин сайгарган. Ону чайладырының тодаргай хемчеглерин ажыдап кылган.

«Бурунгаар» совхозтуң агроному, кодээ Советтиң депутады эш Хангаевтиң чугаазындан алырга, совхоз бо чылын чүгле тараа культураларын 5310, мал чеми культураларны 960 гектар черге тарыыр. Кол культура — кызыл-тастың бир гектарындан-на 11 центнер дүжүттү алыры көрдүнген. Бүрен-хемчилер чурттуң шыгжамырынче чаа дүжүттен 14269 центнер тараны кииреринп хүлээнген.

Бедик соругаларны чедишкинниг күүседириниң могадылалы тарылгага шыңгыы белеткел болур. Ынчангаш олар тарылгага киржир техника септелгезиниң график планын чогуур үеде күүсетиккен. Тракторлар болгаш кодээ ажыл-агый машиналары хову турлагларында чедиртинген, шык базырымшкынында ажыглаттынып турар. Ам чажар тараа үрезинп чүе хуу белеп, догере хораннаттынган. Тарып, чажып киргикеңде машиналарның үзүктелишкин чокка ажылдаарын хандырар соругга-биле эдикчи-мастерлерниң ийи звеновун, кыварчаар материалдар сөөртүр звенону база тургускан.

«Совет Тыва» совхозтуң коп агроному эш Жилиниң чугаалааны болза, совхоз бо чылын тараа культураларын 4200, кукурузаны 1000 гектардан-на 8,7 центнер дүжүттү алыр соруганы салган. Бо хүнперде тракторлар, кожуг херекселдерни, үрезин бүрүн белеткеттинген. Чер аңдарылгазы болгаш шык базырымшкыны организастыг үргүлчүлеп турар. Совхоз хорашаашкынны чаштырылга-биле катай чорудар. Ынчан хорапның дээштин күштүг болур деп, эш Жилин бадыткап турар.

Советтиң доктаамал комиссиязы тарылгага белеткелде шыңгыы четпестер барын айыткан. «Совет Тыва» совхозтуң септеттинген тракторларының шынары багай. Шык базырымшкынынче кириптерге, чамдык тракторлар удаа-дараа үрелиишкиннерге таваржып келген. Үрезип турар тракторларның хой кезии Тандының «Сельхозтехника» каттыжышкынынга септеттинген дээрзин совхозтуң хову бригадазының бригадири Хүлер-оол чугаалаан. Кывар-чаар материалдарны чаштырылга агрегаттарынга чогуур үеде чедирип бербее чорук ажылга шаптыктаар дээрзин эрткен үелерниң практиказы көргүскен. Ынчалзажок, совхозта бо байдал ооренип кордүнмээн. Бензин сөөртүр машина мынчага чедир белеп эвес.

«Бурунгаар» совхозтуң ийи дугаар хову бригадазында база-ла четпестер бар. Кукуруза чаштырар бир сеялка септеттинмээн. Хову турлаанда чувар бажың белеткеттинмээн. Богун, даарта чаштырып кириптер болуп бергенде безин механизатор кадрлар чедиишпес. Чамдык механизаторлар воскресеньеде авалдарынче чаңгылап келгеш, ажыл шагы үзер, арагалаар чорутарының ам-даа бары механизаторлар ортуузунда кижизидилге суда тургустуттуганын хереченилеп турар деп, комиссия кежигүннери демдегээн.

Часкы кампанияны күрүне ужур-дузалыг чугула херек деп корүп, ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап турар механизаторларның, сеялщиктериниң аргадуржулгазын өскелерге пептередип, оларны шаңнап мактаар хемчеглер «Совет Тыва» совхозта чаа үзүү-биле тургустуунган. Ынчалза-даа «Бурунгаар» совхозтуң директору эш Малышев, ажыл-агый фондузунда акша-хөреңги чок, тарылга үелеринде кадымг-даа акша шаңнавы турбее, ол хөмээн чок шашкы, шыдыраа болгаш өскедаа ойнаар херекселдер садып алыр акша тывылбайн турар дээрзин ол медегээн. Моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиниң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүге онза салдарлыы үнелеп көрдүмээн совхозта хөй-иннги организациялары-ның четпес ажылы хээрэ демдеглеттинген.

Юбилейлиг чылдың часкы тарылгазында бар четпестерни дарый чайладыр соругга-биле механизаторларны четчеләәр, ийи ээлчегиниң ажыл графигин, турлагларга бүгү-ле таварымчалыг байдалдарны турузар, часкы тарылганың чугула участоктарынга үзүүчү контроль болүүнүң межигүшерин, ишкө Совет депутаттарын бижыглаар болгаш өске-даа организастыг хемчеглерниң талазы-биле тодаргай шинтпирни кодээ Советтиң күүскому хүлээп алган.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.

Каа-Хем район.

Чагаалардан одуруглар

Октябрьга

Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужурамыр дээш «Улуг-Хая» совхозтуң сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышма бирги кварталдың түңнелинде бирги черни Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи, а түс-тус саанчылар аразынга бирги черни ажыл-агыйның хоочун саанчызы Даңзы-Белек эзлээн. Тиилекчи фермага совхозтуң фермаларының аразынга шилчиир Кызыл туктуу болгаш 15 рубль акша шаңналын тывыскан.

А. ТУГАРЖАП.

* * *

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи бирги кварталдың планын 108 хуу күүсеткен. Ол фермаңың саанчылары Б. Чедей, О. Ким, А. Хаваң, С. Дыртый, Н. Маңырык, бызаа ажаакчылары А. Маны, Э. Серен-оол, кадарчылар В. Самдан, С. Чикей, Ч. Хылбаң-оол олар эки ажылдап турарлар. Фермада хайдактап саар инектерниң бызааларын чагыштыр эмзирип эгелээн. Ол чорук сүт саалдазын болгаш чаш бызаалардың немелде деңзи бээрин нэвудетиен.

Ч. ДАЖЫВАА.

139 ийистер

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкинде Монгуш Дапый-оолдуң удуртканы өшкү бригадазында 2165 төрээн өшкүден 2326 анайны менди камгалап алган. Ылаңгыя өшкү кадарчылары Ондар Дакпай, Ондар Доржу, Ондар Шагдыр оларның коданнарында өшкүлери 139 анайны ийистээн. Шупту 14 кодан өшкү бар. Ында төрүттүнген чаш төлдү онча-менди камгалап ап турар.

Бригадада 2351 өшкүнү кыргаан. Оон 1235 кг чөктү алган. Монгуш Чыкыл-оол 284 кыргаан сергезинден 226 кг дүктү кыргып алган.

Сииликтчи

Шагаан-Арыгда Александр Матросов аттыг культура бажыңында улустуң шеверлериниң күүсеткени сиилиге уран үүлүнүң талазы-биле ажылдарның делгелгези ажыттынган. Сииликтчи-мастер 72 харлыг Донгак Оказанчыктың кылган ажылдары делгелгеде хөй черни ээлеп турар. Хеп каастаар национал угулзалар кончуг солун болуп турар.

Ук делгелгени Октябрьның 50 чыл оюнга алдаржыткан.

Чоннуң хандырылгазы
Д Э Э Ш

Өвүр районнуң хереглел кооперациязының бараан саарылгазы беш чылдың бирги чылында оон мурнундагы чылдыындан дыка ашкан болгаш көвүдээн. Бо чылдың бирги кварталында ол чедиишкинниг күүсеттинген. Үлетпүр, аъш-чем, культура барааннары-биле чоннуң, ылаңгыя малчыннарны кооперация мурнукузундан эки хандырып турар апарган. Райпо баштаар чери кадрлар-биле ажылды, оларның кижизидилгезин күштелдирген. Чоннуң негелдезин ёзугаар, төлептиг кижилер садыг шугумунда кииртинген.

Солчурда садыгжы Роза Чынан, Бора-Шайга Валя Сат, Саглыда В. Кечил-оол эки ажылдап, чонга мактаткан. Олар барааннарны ырак малчыннарга үзүктел чок чедирип келген. Район девискээринде он чеди садыг четкизи, хлеб бижырар үш чер, 4 автолавка доктаамал ажылдап турар. Хереглекчилерни хандырары мурнуку чылдарныындан экижээн.

Автолавкаларга ажылдап тургаш, 1.500 рубль дудагдалдыг болган С. Базыр-оолду болгаш 2.000 рубль түңну самчыгдаан М. Дигил-оолду ажылындан үндүрген, когаралдарны оларның кырындан райпо төлеттирип алган. Өре-самчыгдалдар мурнукузундан дыка эвээжээн.

С. УСПУНДАЙ.

ЧЕДИ АЖЫЛ ХҮНҮНДЕ

«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының механизаторлары чеди ажыл хүнүнде 3166 га черниң шык базырыышкынын дооскан. Олар 700 га черни аңдарган болгаш арткан мун ажыг га черни аңдарарын чоокку каш хүннерде доозар соругга-биле шудургу ажылдап турарлар.

Апрельдиң сөөлгү он хонуунуң түңнелинде Д. Мешпей-оол, Ч. Чамзырын, Д. Дамчай-оол, В. Сарыгбай, М. Дамба дээш ышкаш механизаторлар ажыл нормазын доктаамал ажыр күүсеидип, чарыштын шылгаракчылары болганнар.

К. АК-ЛАМА.

АВТОБААЗА БОЛГАШ ЧҮЪК ЭЭЛЕРИ

Амгы үениң тудуглары хемчээл талазы-биле улуг болгаш нарын. Ында янзы-бүрү материалдарны, дериг-херекселдерни ажыглап, тудугга индустриалдыг арганы улам-на калбаа-биле ажыглап турар апарган. Ынчангаш тудуг чорудуп турар организациялар хөй янзы ажылдарның комплексизин кылып, янзы-бүрү кадырның коллективтери-биле сырый харылзаа тудар болгай. Бистиң автобаазавис Кызылдың тудугжуларының чагыларын күүседип, ол-бо объектилерже материалдар сөөртүп турар.

Юбилейлиг чылда Улуг Октябрьның байырлалынга тураскаатказын социалистиг чарышты колонналар, септекчилер, бригадалар аразында организастап, тус-тус хүлээлгелерни алгылаан. Чылдың баштайгы кварталының көргүзүглери автотранспортчуларның соглаан сөзүн эзлээр дээш күжениишкинниг ажылдааның хереченилеп турар. Ол үениң дургузунда чүък сөөртүрүнүң планы тонна таланы-биле 142,2 хуу, а тонна-километрнии-биле 117,7 хуу күүсеттинген. Мурнундагы үелер-биле деңнээре автобаазаа элээп чедимчелиг ажылдаан-дыр. Бистиң организациявистың ниитизи-биле эки ажылдааныңга чолаачы составтың кииргеп үлүг улуг. Хоорайның чуртталга, культура, уруглар албан черлериниң болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудугларынче янзы-бүрү материалдарны олар өй-шаанда сөөртүп чедирип, машиналарының техниктиг байдалын эки хынап турарлар. Ындыг эштерге Петр Куъмин, Геннадий Сидельников, Владимир Кузнецов болгаш өскелер-даа хамаарыр. Олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, онаашкан херээн ак сеткилдиг кылып келгеннер.

Автотранспорттуң ажылын планнаарда, тонна-километр көргүзүүн база кол чүүлге киирген. Оон таарымча чогунуң дугайында сөөлгү үеде парлалгага-даа, чолаачыларның янзы-бүрү хуралдарынга-даа чугаалап, демдеглээнин сагындырыксадым. Харын-даа мооң уламындан чолаачылаар эргелиг эштер бистиң ажыл-агыйывыска шоолуг-ла ажылдаксавас болгулаар. Чүге дээрге тудуг объектилеринге материал чедирерге артер километр ындыг-ла узавас. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директивалары планнаашкынны улам сайыргайкыдар талазы-биле тодаргай айтыышкынны берген. Ынчангаш автотранспортту экономиктиг идиг бериишкинниң болгаш планнаашкынның чаа системазынче чоорту киирерде, чамдык көргүзүглерни эде көөру чугула. Харын-даа тус-тус көргүзүглерни ажыл-агыйның онзагай байдалынга таарыштыр чогаадыры магат чок. Тудуг организацияларының чагыларын ёзугаар ажылдап турар бистиң чолаачыларывыска тонна-километрни планнаарга таарымча чок. Харын мооң уламындан херек кырында эрткен оруктуу демдеглел дептеринге узадыр демдегледир ораладажыышкынынар безин бар. Бир эвес мындыг хевирлиг таарымча чок чүүлдерни кичээнгейге алыр болза, чүък чедирер даалганы бистиң ажылагый бо чылын күүседип эгелээни автотранспортчуларның юбилейлиг чылга тураскаатказ күш-ажылдың ээлчээнде тура-соруктуг ажылдап турарының хереченизи-дир.

Мооң-биле чергелештир бисте бар четпестерни клередири чугула. Автопарктың техника талазы-биле белен чорүүнүң коэффициентизин бисте ам-даа чавыс. Үрелген машиналарның чамдызын боттарывыстынга, а артканнарын автосептелге заводунга септедип турар бис. Ынчаарга септелгени организастааны чедимче чок. Мастерскаяга келген автомобильдерниң кезектерин адыргылаан, оларны кайы-хамаан чок октаптар таварылгалар эмгежок. Септээр агрегаттарның даңазызы, материалдар складындан алган кезектерниң үчёдүн орта чорутпайн турарын чоокта чаа автобаазада улусчу контрольга дузалаар болук тодараткан.

Гараж, мастерскаялар чанында болгаш чазанып цех безин чоогунда ховар, тывылбас кезектерни ажык дээр адаанда октагылапкан чыткылаар. А септелге кылып турар чамдык ажылчыннар ындыг-мындыг агрегат чок дижип, хомудал кииргеп турарын бо-ла көрүп болур. Мооң уламындан септелгенин хуусаазы узаар, оон шынары база чогуур негелдеге дүүшпее болгулаар чоруктар бар. Ынчангаш септелге мастерскаязының коллективи күш-ажылды организастаар, бригадалар аразынга дээштиг социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле ам-даа хөй хемчеглерни алыр ужурлуг. А септекчилерде үлегерин эдерип болур мастерлер, чижээ, харгыннаар цехте Виктор Ивашев биле Иван Каратаев азы аныяк слесарьлар Анатолий Скосырев биле Геннадий Сидельников болгаш өскелер-даа бар. Чолаачы Геннадий Сидельниковтуң оглу Гена адазы дег мурнакчы слесарь апарганы ол өгбүле күш-ажылды хүндүлеп, аңаа чаңчыкканының хереченин болбайн аан. Мурнакчы өнтериниң дуржулгазы оларның арга-методу хөй-ниитии организациялардың деткимчези-биле өске эштерге дамчыттынмайн турары социалистиг чарышты септекчилер коллективинде ам-даа четпес организастаанын көргүзүп турар-дыр.

Организас-техниктиг чамдык хемчеглерни бисте база-ла херекке албайн турар. Чижээ, гараж девискээри эмге чок байдалда чыдар. Автомобильдерни маркалар, колонналар аайы-биле тургуспаан. Оон кедерээргe, септээе чогуур машиналарны септелге участоктарынче безин чедирбейн, тургузуп каан черинге-де адырып, чаартып киринтер чүүлдер бар. Техниканың айыыл чок чоруунун камгалалы, ортке удур камгалал албаннары база шинчеңгир эвес ажылдап турар. Гаражта машиналар эртер орук кызыы, ында артык кезектер дээш янзы-бүрү бок чыткылаар. Ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар бо четпестерни дарый чайладып, ийиги кварталда улам дээре көргүзүгнү чедип алырынга боттуг дузаны чедирер хүлээглиг.

План күүседезинге бистиң чагыкчыларывыс — тудугжулар база дузалажыр ужурлуг. Оон башка амдыгаа дээр автотранспортчулар биле тудугжулар бот-боттарының ажылынга шаптыктажыр үүлдер хөй. Үстүнде бистиң талавыстан автомашиналарның чогуур үезинде ажылче үндүрбейн баргылаар таварылганы айтыкан болгай мен. Ындыг чорук материал хереглээн шуулгуларга шаптык чедирери билдингир. А тудугжулар чүъкту дужурер, азы ону чүдүрүп алыр черни баш удур белеткевее, бистиң шагымысты үнелеевес болуру хомудавчыг. Эртен баар черге келирге, чагаан материалы чок болур, оон арай деп бир өске черже машина чорударга аңаа база чүък манап, хөй үе үндүрүп турар. Мындыг ажыл-агыйжы харылзааны кошкадыр таварылгалар биске-даа, тудуг организациялары нга-даа караажа-когарал чедирери билдингир. Ажыл фронтуу-биле орта хандырбайн турарындан бистиң чолаачыларывыс хүнде эвээш төлевир алыр болгулаар. Чижээ, март 24-те бистиң бир чолаачывыс «Кызыл үлептүр тудугже» чорупкан. Аңаа эртен 8 шак 15 минута турда келгеш, кежээ 17 шак 45 минута турда чорупкан. Бүдүн ажыл хүнүнүң дургузунда ол автомашина чүгле 7 тонна чүъкту 4 километр черге сөөртken. А оон даалгазы болза 42 тонна чүък чедирери турган. Чолаачы чүгле 85 копеек ажылдап айыр ёргалыг болган. А тудуг организациязы херек чүъкту баш удур белеткеп албайн, чагыг кылган. Ындыг чижекти амдаа үлемчилап болур. Мындыг организас чок таварылгалар күш-ажылдың сагыпга-чурумунга чолаачылар составын кижизидиргеге шаптыктап, кадрлар айтырын чидиглендирер болгай.

Коммунистиг партияның үлүг Программазын боттандыржып, Совет эрге-чагырганың 50 чылын байырлаарынга белеткенип турар бистиң коллектививис шинтпирлеттинмейн турар айтырыгларже кичээнгейин күштелдирип, ажыглавайн турар курлавырны тывар дээш улам соруктуг ажылдаар дүүлээглиг. А чагыкчыларывыс — тудуг организацияларын база биске боттуг дузаны чедирериниче кыйгырдым.

В. МОЗГОВОЙ,
№ 12 автобаазаның дежурный механиги.

Чоокта чаа Кызылдың башкы училищезиниң актовый залынга паспорт тыпсырының солун кежээн болган. Кежээниң темазы «16 хар харлаанынарга». Ол кежээн училищеңниң улуг кижизидикчи башкызы Непоняшая ажыткаш:

— «Эргим уруглар, аныяктарның шынак чогаалчызы Николай Островскийиниң «Каң канчап катканыл?» деп номунда чуртталга дугайында чугаалаан сөзүн жажан-даа утпайн, сактып чоруңар» —деп чагывышаан, ол кежээн ажыткан.

Дараазында хоорайның милиция салбырының паспортизап паспорттуң ужур-дузазын, ону каминг эдилеп чоруурун чагып. Совет Эвилелиниң бүрүн эргелиг хамаатызы деп атка толептиг болуруң база амгы үеде 16 хар четкен кижи бүрүзүнүң паспорттуг болуруң студентилерге чагывышаан, хөгжүм, музыканың хөгжүдүгүнче паспорттарывыска тонна-километрни планнаарга таарымча чок. Харын мооң уламындан херек кырында эрткен оруктуу демдеглел дептеринге үзадыр демдегледир ораладажыышкынынар безин бар. Бир эвес мындыг хевирлиг таарымча чок чүүлдерни кичээнгейге алыр болза, чүък чедирер даалганы бистиң ажылагый бо чылын күүседип эгелээни автотранспортчуларның юбилейлиг чылга тураскаатказ күш-ажылдың ээлчээнде тура-соруктуг ажылдап турарының хереченизи-дир.

Мооң-биле чергелештир бисте бар четпестерни клередири чугула. Автопарктың техника талазы-биле белен чорүүнүң коэффициентизин бисте ам-даа чавыс. Үрелген машиналарның чамдызын боттарывыстынга, а артканнарын автосептелге заводунга септедип турар бис. Ынчаарга септелгени организастааны чедимче чок. Мастерскаяга келген автомобильдерниң кезектерин адыргылаан, оларны кайы-хамаан чок октаптар таварылгалар эмгежок. Септээр агрегаттарның даңазызы, материалдар складындан алган кезектерниң үчёдүн орта чорутпайн турарын чоокта чаа автобаазада улусчу контрольга дузалаар болук тодараткан.

Гараж, мастерскаялар чанында болгаш чазанып цех безин чоогунда ховар, тывылбас кезектерни ажык дээр адаанда октагылапкан чыткылаар. А септелге кылып турар чамдык ажылчыннар ындыг-мындыг агрегат чок дижип, хомудал кииргеп турарын бо-ла көрүп болур. Мооң уламындан септелгенин хуусаазы узаар, оон шынары база чогуур негелдеге дүүшпее болгулаар чоруктар бар. Ынчангаш септелге мастерскаязының коллективи күш-ажылды организастаар, бригадалар аразынга дээштиг социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле ам-даа хөй хемчеглерни алыр ужурлуг. А септекчилерде үлегерин эдерип болур мастерлер, чижээ, харгыннаар цехте Виктор Ивашев биле Иван Каратаев азы аныяк слесарьлар Анатолий Скосырев биле Геннадий Сидельников болгаш өскелер-даа бар. Чолаачы Геннадий Сидельниковтуң оглу Гена адазы дег мурнакчы слесарь апарганы ол өгбүле күш-ажылды хүндүлеп, аңаа чаңчыкканының хереченин болбайн аан. Мурнакчы өнтериниң дуржулгазы оларның арга-методу хөй-ниитии организациялардың деткимчези-биле өске эштерге дамчыттынмайн турары социалистиг чарышты септекчилер коллективинде ам-даа четпес организастаанын көргүзүп турар-дыр.

Организас-техниктиг чамдык хемчеглерни бисте база-ла херекке албайн турар. Чижээ, гараж девискээри эмге чок байдалда чыдар. Автомобильдерни маркалар, колонналар аайы-биле тургуспаан. Оон кедерээргe, септээе чогуур машиналарны септелге участоктарынче безин чедирбейн, тургузуп каан черинге-де адырып, чаартып киринтер чүүлдер бар. Техниканың айыыл чок чоруунун камгалалы, ортке удур камгалал албаннары база шинчеңгир эвес ажылдап турар. Гаражта машиналар эртер орук кызыы, ында артык кезектер дээш янзы-бүрү бок чыткылаар. Ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар бо четпестерни дарый чайладып, ийиги кварталда улам дээре көргүзүгнү чедип алырынга боттуг дузаны чедирер хүлээглиг.

План күүседезинге бистиң чагыкчыларывыс — тудугжулар база дузалажыр ужурлуг. Оон башка амдыгаа дээр автотранспортчулар биле тудугжулар бот-боттарының ажылынга шаптыктажыр үүлдер хөй. Үстүнде бистиң талавыстан автомашиналарның чогуур үезинде ажылче үндүрбейн баргылаар таварылганы айтыкан болгай мен. Ындыг чорук материал хереглээн шуулгуларга шаптык чедирери билдингир. А тудугжулар чүъкту дужурер, азы ону чүдүрүп алыр черни баш удур белеткевее, бистиң шагымысты үнелеевес болуру хомудавчыг. Эртен баар черге келирге, чагаан материалы чок болур, оон арай деп бир өске черже машина чорударга аңаа база чүък манап, хөй үе үндүрүп турар. Мындыг ажыл-агыйжы харылзааны кошкадыр таварылгалар биске-даа, тудуг организациялары нга-даа караажа-когарал чедирери билдингир. Ажыл фронтуу-биле орта хандырбайн турарындан бистиң чолаачыларывыс хүнде эвээш төлевир алыр болгулаар. Чижээ, март 24-те бистиң бир чолаачывыс «Кызыл үлептүр тудугже» чорупкан. Аңаа эртен 8 шак 15 минута турда келгеш, кежээ 17 шак 45 минута турда чорупкан. Бүдүн ажыл хүнүнүң дургузунда ол автомашина чүгле 7 тонна чүъкту 4 километр черге сөөртken. А оон даалгазы болза 42 тонна чүък чедирери турган. Чолаачы чүгле 85 копеек ажылдап айыр ёргалыг болган. А тудуг организациязы херек чүъкту баш удур белеткеп албайн, чагыг кылган. Ындыг чижекти амдаа үлемчилап болур. Мындыг организас чок таварылгалар күш-ажылдың сагыпга-чурумунга чолаачылар составын кижизидиргеге шаптыктап, кадрлар айтырын чидиглендирер болгай.

Коммунистиг партияның үлүг Программазын боттандыржып, Совет эрге-чагырганың 50 чылын байырлаарынга белеткенип турар бистиң коллектививис шинтпирлеттинмейн турар айтырыгларже кичээнгейин күштелдирип, ажыглавайн турар курлавырны тывар дээш улам соруктуг ажылдаар дүүлээглиг. А чагыкчыларывыс — тудуг организацияларын база биске боттуг дузаны чедирериниче кыйгырдым.

В. МОЗГОВОЙ,
№ 12 автобаазаның дежурный механиги.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Чоокта чаа Кызылдың башкы училищезиниң актовый залынга паспорт тыпсырының солун кежээн болган. Кежээниң темазы «16 хар харлаанынарга». Ол кежээн училищеңниң улуг кижизидикчи башкызы Непоняшая ажыткаш:

— «Эргим уруглар, аныяктарның шынак чогаалчызы Николай Островскийиниң «Каң канчап катканыл?» деп номунда чуртталга дугайында чугаалаан сөзүн жажан-даа утпайн, сактып чоруңар» —деп чагывышаан, ол кежээн ажыткан.

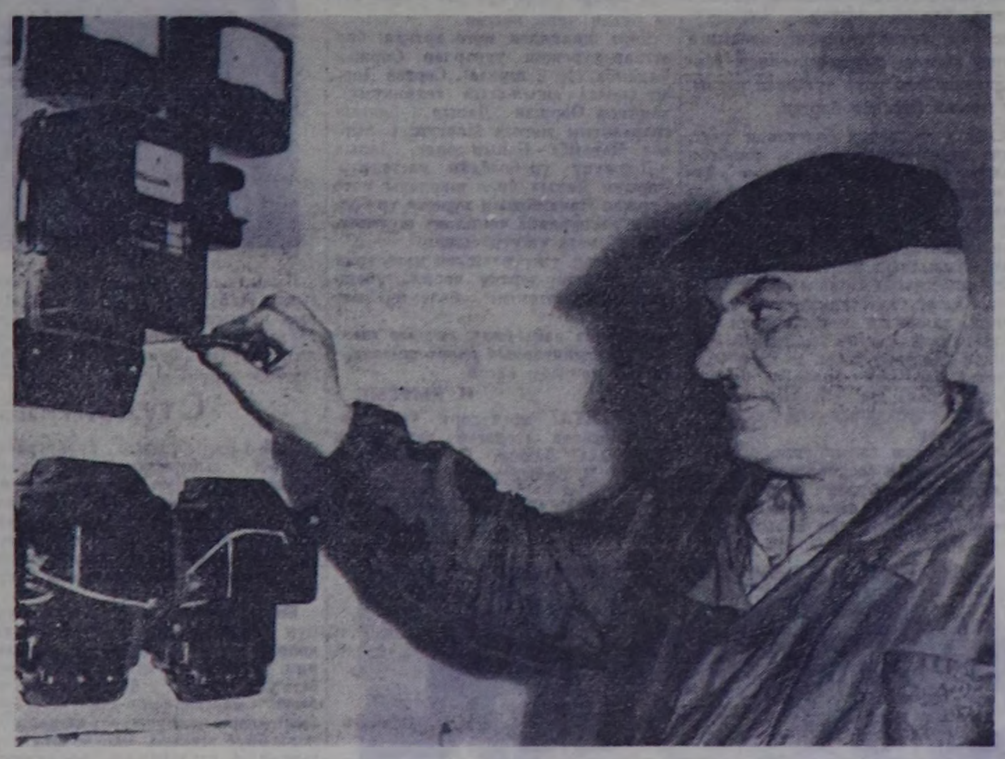
Дараазында хоорайның милиция салбырының паспортизап паспорттуң ужур-дузазын, ону каминг эдилеп чоруурун чагып. Совет Эвилелиниң бүрүн эргелиг хамаатызы деп атка толептиг болуруң база амгы үеде 16 хар четкен кижи бүрүзүнүң паспорттуг болуруң студентилерге чагывышаан, хөгжүм, музыканың хөгжүдүгүнче паспорттарывыска тонна-километрни планнаарга таарымча чок. Харын мооң уламындан херек кырында эрткен оруктуу демдеглел дептеринге үзадыр демдегледир ораладажыышкынынар безин бар. Бир эвес мындыг хевирлиг таарымча чок чүүлдерни кичээнгейге алыр болза, чүък чедирер даалганы бистиң ажылагый бо чылын күүседип эгелээни автотранспортчуларның юбилейлиг чылга тураскаатказ күш-ажылдың ээлчээнде тура-соруктуг ажылдап турарының хереченизи-дир.

Мооң-биле чергелештир бисте бар четпестерни клередири чугула. Автопарктың техника талазы-биле белен чорүүнүң коэффициентизин бисте ам-даа чавыс. Үрелген машиналарның чамдызын боттарывыстынга, а артканнарын автосептелге заводунга септедип турар бис. Ынчаарга септелгени организастааны чедимче чок. Мастерскаяга келген автомобильдерниң кезектерин адыргылаан, оларны кайы-хамаан чок октаптар таварылгалар эмгежок. Септээр агрегаттарның даңазызы, материалдар складындан алган кезектерниң үчёдүн орта чорутпайн турарын чоокта чаа автобаазада улусчу контрольга дузалаар болук тодараткан.

Гараж, мастерскаялар чанында болгаш чазанып цех безин чоогунда ховар, тывылбас кезектерни ажык дээр адаанда октагылапкан чыткылаар. А септелге кылып турар чамдык ажылчыннар ындыг-мындыг агрегат чок дижип, хомудал кииргеп турарын бо-ла көрүп болур. Мооң уламындан септелгенин хуусаазы узаар, оон шынары база чогуур негелдеге дүүшпее болгулаар чоруктар бар. Ынчангаш септелге мастерскаязының коллективи күш-ажылды организастаар, бригадалар аразынга дээштиг социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле ам-даа хөй хемчеглерни алыр ужурлуг. А септекчилерде үлегерин эдерип болур мастерлер, чижээ, харгыннаар цехте Виктор Ивашев биле Иван Каратаев азы аныяк слесарьлар Анатолий Скосырев биле Геннадий Сидельников болгаш өскелер-даа бар. Чолаачы Геннадий Сидельниковтуң оглу Гена адазы дег мурнакчы слесарь апарганы ол өгбүле күш-ажылды хүндүлеп, аңаа чаңчыкканының хереченин болбайн аан. Мурнакчы өнтериниң дуржулгазы оларның арга-методу хөй-ниитии организациялардың деткимчези-биле өске эштерге дамчыттынмайн турары социалистиг чарышты септекчилер коллективинде ам-даа четпес организастаанын көргүзүп турар-дыр.

Организас-техниктиг чамдык хемчеглерни бисте база-ла херекке албайн турар. Чижээ, гараж девискээри эмге чок байдалда чыдар. Автомобильдерни маркалар, колонналар аайы-биле тургуспаан. Оон кедерээргe, септээе чогуур машиналарны септелге участоктарынче безин чедирбейн, тургузуп каан черинге-де адырып, чаартып киринтер чүүлдер бар. Техниканың айыыл чок чоруунун камгалалы, ортке удур камгалал албаннары база шинчеңгир эвес ажылдап турар. Гаражта машиналар эртер орук кызыы, ында артык кезектер дээш янзы-бүрү бок чыткылаар. Ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар бо четпестерни дарый чайладып, ийиги кварталда улам дээре көргүзүгнү чедип алырынга боттуг дузаны чедирер хүлээглиг.

План күүседезинге бистиң чагыкчыларывыс — тудугжулар база дузалажыр ужурлуг. Оон башка амдыгаа дээр автотранспортчулар биле тудугжулар бот-боттарының ажылынга шаптыктажыр үүлдер хөй. Үстүнде бистиң талавыстан автомашиналарның чогуур үезинде ажылче үндүрбейн баргылаар таварылганы айтыкан болгай мен. Ындыг чорук материал хереглээн шуулгуларга шаптык чедирери билдингир. А тудугжулар чүъкту дужурер, азы ону чүдүрүп алыр черни баш удур белеткевее, бистиң шагымысты үнелеевес болуру хомудавчыг. Эртен баар черге келирге, чагаан материалы чок болур, оон арай деп бир өске черже машина чорударга аңаа база чүък манап, хөй үе үндүрүп турар. Мындыг ажыл-агыйжы харылзааны

Леонид Зырьянов «Кок-Тей» совхозтуң мурнакчыларының бирээзи. Ол инкубатор цегинде электромонтёрдап турар. Оон чогаадыкчы санаазы-биле инкубаторда ийи талаган чырыдар электролампочкаларны база сигнализацияны тургускан.

ЧУРУКТА: электромонтёр Л. Зырьянов.

В. КОНДРАШЕВТИҢ фотозу.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Кара-Чааты бажыңың тайгазында ыяш ажыл-агый участогунуң ажылчыннарының хандырылгазынче чогуур сагыш салдынмайн турарының дугайында ажылчын корреспондентиниң бижээн чагаазын Улуг-Хем райкүүскомунче редакция шилчиткен.

Ол чагаага үндезилээш чоруткан хыналданың болгаш алдынган хемчеглерниң түңнелип райкүүском даргазының оралакчызы И. Лубышев мынчаар дыңнаткан: Шагаан-Арыг хоорайда амыдырал хандырылга комбинадының ол участогунга эмчилер кончуг ховар барып турган. Олче сагыш салбааны дээш кол эмчини сагындырган, а сөөлгү үеде эмчилер олче ийи катап барган.

Ыяш участогунче кончуг ховар барып турганы дээш комбинат директору С. Прудниковту райкүүском сагындырган. Чорудар хемчеглерниң планы ажылдап кылдынган. Ай санында ажылчыннарның хуралдарын чорударын, ажылдың түңнелин үндүреринп оон пштинде айыткан. Автолавка доктаамал чоруп турар апарган. Ажылчыннарга толевирни айда ийи катап берип турар. Лекциялар номчуурунуң планын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыза ажылдап кылган. Херектиг бензинни, аъттарга чөртпир сулапы комбинат олче үргүлчү чедирип турар, а сиген дээрге ол-ла черде.

Биске харыылааны

Өвүр районнуң албан, будүрүлге, садыг черлериниң таңмылдар бригадазының бригадириниң харыысалга, чурум чок чоруунуң дугайында кодээ корреспондентиниң чагаазы редакцияга келген. Таңмылдарның ажылын ол ончуг кошнак хайгаараан, харын-даа чамдык таңмылдар-биле үргүлчү иады арагалаар турган. Оон түңнелинде чүү болганыл дизе, бир албан черниң эт-херекселдерин, ларёктуң 400 рублин оор алган.

— Чагаада айыттынган фактылар бадыткаттынган. Таңмылдар бригадири Юрий Ондарны албан-хүлээлгезинден хостаан — деп, Тыва АССР-ның Хай-ниитиниң корум-чурум камгалаының министриниң ораалакчызы эш Донгак харыылаан.

Көдээ бижикчи медээлеп тур

Чалап

Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» кодээ ажыл-агый артелиниң экономиказы хөгжүп, колхозчуларның материалдыг чаагай байдалы болгаш культурлуг деңнели хүн келген тудум-на бедип, хереглелге негелдеэн өзүп турар. Ажылчы чоннуң хереглелиг хандырарынга садыг улуг рольду ойнап турарын билдингир.

Кунгуртугнуң кодээ хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары чонну үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары-биле хандырар талазы-биле сөөлгү чыдарда организастыг хемчеглерни ап, ажылчы чоннуң чагыгларын эки күүседип келген. Бистиң колхозчуларывыстың эт-херекселдерге хереглели улгаткан, кодээ кооперациязының ажылдакчылары оларның хереглелин хандырар дээш бүгү-ле аргаларны хереглеп, бараанны агаар транспорту-биле Кызылдан ап турар.

Колхозчуларның чагыы-биле эт-херекселдерни үзүктелишкин чокка эккеп турар. Сөөлгү үеде садыг алыкчылар мотоциклди хөйү-биле чагып турар апарган. Кунгуртуг суурнуң чурттакчыларында ам чээрби ажыг мотоцикл санаттынып турар. Мотоциклдерни чагып каан, эзлчегге турар кижилер көвүдеп турар. Кунгуртуг суурга мотоцикл моон-даа көвүдээр.

Техниканы ажыглаарының чуруму болгаш кудумчуга машиналыг чоруурунуң корум-чуруму Кунгуртуг суурда сагыттынмайн турар. Мээң үстүнде санаанам 20 ажыг мотоциклде дугаардыг машина болгаш оларның эзлеринде машина башкарыптар документилиг кижи ховар. Дугаар чок машинаны кудумчуга чорудары, документ чок кижиниң машина башкарары хорулуг болгай.

Тур бис

Кунгуртуг суурда ыядыг эвес, дугаар чок мотоциклдерни чолаачылаар эргеш чок кижилер башкарып, кудумчу шимчээшкинниниң чуруму үреп турарлар.

Республиканың автоинспекциязының ажылдакчылары Кунгуртуг суурга кээп, мотоциклдерни дугаарлаар, чолаачылаар документизи чок кижилерни хынап, машина-техниканы эдилээриниң корум-чуруму машина-техника башкарарынга оларны өөредири күзенчиг. Ынчангаш инспекторну чалап тур бис.

С. СЕДИП.

СУГГАРЫЛГА

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң суггарыкчылары Дагыыр-Тей шөлүнде үш кезек черде суггарылганы чорудуп турар. М. Сүмбер-оолдуң звенозу 200 га ажыг черни суггарып, мурнакчы болуп турар. К. Тырыкпанның звенозу 150 ганы суггарган.

Оон ынай 6-ган 10 дугаар чедир бугаларда 5 звено ажылдап турар. Ында ниитиин-биле 600 га чыгам черни суггарган. Оон иштинде К. Кара-Баштыг 70 га чедир суггарып, бирги черде чорун турар. Сөөлгү чылыг хүннер болганы-биле суггарылганың темпизи элээн дүргелей берген.

М. ДЫЛАЙ,
суггарыкчы.

---

100 ганы суггарган

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң механизаторлары юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынга хөрүүнү белеткээрин үргүлчүлеевишаан. Ам 18 трактор агрегаттары 1500 ажыг ганы илиртээн, 255 ганы чазып аңдарган.

Ийи-Тал бригадазында трактористер Тюлюш Тоштуг-оол болгаш Сат Кызыл-оол хүн нормазын ажыр күүседип турар. Чодураа бригадазында механизаторлардан Доспан Шарыпай, Бадарчы Тоспан-оол мурнакчылар болуп турар.

30 ажыг колхозчулар бо хүннерде тарылга мурнуу чарыынын суггарылгазын чорудуп, 100 ажыг ганы суггарганнар.

Хоочун тудугжу

Колхозчу суурну тудуп тургузар

Тес-Хемниң уҥуп дургаар. Успа-Хөлге чедир кайгамчык улуг дөгем хову-шынаа чаптып баткан. «Чиик карак-биле хүнеедир халдың келирге безин төмер эвес. Бо делгем шынаанның сарыг-сарыг кулуузунарының, аңай-хаактың ак, кызыл чыраларының аразында бойдустуң кандыг кушталын чок дээр: кас ийикке өдүрек мойт дээш сугже кире халаан соонда чүгле сугнуң бырлаңнаажы чыдып каар, боолаар бетөттелеп турарын көрүп, дыңнаарга дыка чараашчыг боор-дур. Бо байланты чүгле ийи чаңгыс кижилер кадагалаар эвес, а бүгү чон, хөй-ниитиниң контролёрлары камнап, харылаар ужурлуг.

Харын-даа бисте ол ажылды ушкарын башкарын дээш тургузуп каан органнар: республиканың аныыр эргелелиндеп өгелээш, районнарда егерьлерге чедир штаттыг, дашкаар аныыр инспектору Т. Кызыл-оол «Шынга» материалды база бижээн. Оон кандыг-даа түнел үнмээнин харааданчыг. Ам күш аңнаарының үези келген. Бистиң республиканың девискээринде Успаскыдыы, Оруку Шынаа, Ак-Чыраз үнү дег ыңдыг кушпут чер хөвар. Аң наарының дүрүмүн үрел-даа аңнаар болза, хүнде чүс-чүс өдүректи боолап болур. Маңаа чаңгыс чижектен көргүзейн.

Апрелиниң 22-нин хүнүнде кежээлиптей Оруку Шынаазынга малчыннар валянга чоруусту, билдинмес үш машина эрте берди. Чүү-даа болза Өөвүр баар дээн даргалар боор деп бодадывыс. Удаткан чок ол машиналарның бирээзи халдан ырак эвес черге доктаагаш. Элээн болганда бөө дазыңы-даа удаа дарза дыңнаалын үнүп. Чүвениң үжүру дораан билдинге бергеш. Ол дээрге аңаа кижилер эвес, а төтчелекчилер келгеш, аңнаар сезону четпээнде, бракоңьерлеп турары ол болган. Олар аңаа салдавайн, бистеп сезинмеш ол ийикпе дораан чоруптулар. Улуг хөлдерде дош эриизөн, өдүректер амдыгыннаа бичии төөлбеңгерде, оларны ам боолаар болза, чаңгыс өскбиле «ийи койгун» эвес, алээн каштыда адып болуру магат чок.

Дээскинвер орук-биле чораан, кел чыда машиналарны тургускан черни көргүлүүп чордувус, мынчалаажок олар көзүлбеди. Чоогунда аалдар туудушкан муза училищезинин мөгези Кара-Кат биле мурнунда ады дыңнадбаан аныык мөге Кыргыс Шаңгыр-оол сегиржин алырга, көрүкчүлер ады биллингир апарган мөге Кара-Каттың талалакчызы болуп, деңзи чайыш турганы чугаажок. Ындыг-даа болза... Шаңгыр-оол: «Мөн чоонган мен» дээнгир, удурланыкчызын маргыкар аажок ылап каггаш барган. Бо аныык мөге, оон бодундан хамнарыштаан чылдагаан-биле болган будулгаалын эвес болза берти дээрге-ле 3—4-кү черни үлежир турган ийик. Хүреш аргаларын билириниң талазы-биле Кыргыс Шаңгыр-оол үргүчүнүң чүткүдүт белеткели-биле чепсегленир болза, шыырак мөге болур дээрзин көргүскен. Ооржак Чадамба! Бо атты бо хүрештиң көрүкчүлери чүгле бо салытта келгеш, ылап оваарар ужурга таварышкан. Хоочун мөге Тукарның оваанга бо удаада база хүрешке кириишкен оон оглундан улгатпас дурт-сынныг аныык мөге таваржы бергенин олар эскерип каапнар. Репродуктор дамчыштыр: «Тукарның оваа Кызылдың № 2 школазының оңгу классчызы Ооржак Чадамба!» деп дыңнадыпканда, көрүкчүлерден иштинде чөгенир кижилер турган болбайн аан. Кажан хоочун мөгенп школачы мөге үр-даа болбайн чараш октаап баарга, индирде олуттардан адыш часкаашкывынары диңмиттелип үнгеп! Бо-ла салыта Дапыл база оваан чиик каггаш.

Дөрт шилиндек мөге арткан: бир дугаар хүрежин турарлар Ооржак Чадамба (№ 2 школа), Сергей Доржу (көдээ ажыл-агый техникуму), чемпион Ооржак Дапыл болган спартактың мөгези Монгуш Байыр-оол. Чадамба—Байыр-ооллу, Дапыл —Доржуну үр болбайн каттаннар. Ооржак Дапыл биле школачы мөге Ооржак Чадамбаның хүрежи үр болбаан, республика чемпиону шүүлген, аныык мөге үжүүрлешкен.

Шүүлген үжүүрлешкен мөгелерни болгаш үшкү-дөртку черни үлешкеннерни өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Команда аайы-биле тыпсыр шаннаалды аныяктарның спорт школазының командазы алган.

Н. КЫРГЫС.

ЧУРУКТА: бирги дөрт черни өзлээн мөгелер (солагай талдан оң талажө) О. Дапыл, О. Чадамба, С. Доржу, М. Байыр-оол.

М. СУГЕ-МААДЫРНЫҢ фотолары.

ЛЕСНИК, ХӨЙ-НИИТИ

Чер-чер Советтериге сонгуулдалар болуп арткеннен бөөр ийи ай чоокпудаан. Григорий Шойжукович Нордуп район Советиниң депутады. Сонгуулда мурнуу чырында ооң-биле ужуражылга үезинде Нарынның № 29 сонгулда округунуң сонгукчулары депутадынга чагыгларын бергеннер. Оларның эң колу. Октябрь кудумчуузунда херим чок чурттагга бажыңнарын херимнедирп, кудумчуну вогланчыдарын организастаары турган.

Эш Нордуп сонгукчуларының ол чагыгларын күүсеткен. Хуузунда чагыглар кииргеннер база бар. Колхозчулар Т. Биче-оол, К. Комбу оларның чурттаар бажың талазы биле дилээ база хандыртынган.

Депутат чонунуң айбычыыл дээжир бис. Григорий Шойжукович ол атка төлептиг кижи. Чаңгыс чер чурттуларының идегелин, бүзүрелин хандырып келген. Кээдэ Советтиң ажылынга ол улуг дузалы чедирип, бодунуң округунда чурттакчыларның үндүрүгүн болгаш өскө-даа төлелгелерин өй-шаанда хавырган, дужаан турар. Чоокта чаа ол сонгукчуларының бажыңнарынга чорааш, оларның амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып, сонгукчу бүрүзү-биле беседалашкан.

Хөй-ниитиниң ажылынга ооң кыымаа бүгүдеге билдингир. Ол аңнаыр инпекторунуң инспекторуунга ажылдап тура, школачылар, колхозчулар-биле алээн хөй тайылбыр ажыдарын чоруткан. Оон түнелиинде Нарынга аңнаыр чурумуң хажыктаан чаңгыс-даа таварылга болбаан.

Дөрт шилиндек мөге арткан: бир дугаар хүрежин турарлар Ооржак Чадамба (№ 2 школа), Сергей Доржу (көдээ ажыл-агый техникуму), чемпион Ооржак Дапыл болган спартактың мөгези Монгуш Байыр-оол. Чадамба—Байыр-ооллу, Дапыл —Доржуну үр болбайн каттаннар. Ооржак Дапыл биле школачы мөге Ооржак Чадамбаның хүрежи үр болбаан, республика чемпиону шүүлген, аныык мөге үжүүрлешкен.

Шүүлген үжүүрлешкен мөгелерни болгаш үшкү-дөртку черни үлешкеннерни өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Команда аайы-биле тыпсыр шаннаалды аныяктарның спорт школазының командазы алган.

Н. КЫРГЫС.

ЧУРУКТА: бирги дөрт черни өзлээн мөгелер (солагай талдан оң талажө) О. Дапыл, О. Чадамба, С. Доржу, М. Байыр-оол.

М. СУГЕ-МААДЫРНЫҢ фотолары.

КУШ ТӨЛҮ КАЯА-ДАА УЖАР

аан чай тыпшайн чорунда дыка талыгыр мяктан суг иштинден үшкүнүп келгеш, чоргаар ынай-бээр көрүп олурар, оон база-ла бодунуң сугга шымнар арга-мергежилин көргүзүп, уламчылап чоруптар-ла болгай. Ол ынчаар сойду кастан эгелээш, чаңгыс-даа кара дүк чок, делегей ырыңда эң чараш дээн кушчар — куулярга чедир, суг кушчары салдап чоруур. Хар чаарга амыраш, ыяш көөргедир дээн ышкап боралды чаарга ыяш-арчыңнар ыяш-бүрү аңнар бар.

Ында чүгле шынаанын аңнары бар эвес, хөвүнүң, лагиың аңнары база хөй. Хоолунуң хөвүзү. Серлик-Аксы, Аптара, Хоолу, Кадыг-Бажы деп черлерде чаарен, те, чуңма база хөй. Бо дээрге бойдустуң кайгамчык байлаа-дыр. Ам бо хүнперде бойдустуң ол байлаан чамдык кижилерниң ажыл чаңгыс чижектен көргүзейн.

Апрелиниң 22-нин хүнүнде кежээлиптей Оруку Шынаазында малчыннар валянга чоруусту, билдинмес үш машина эрте берди. Чүү-даа болза Өөвүр баар дээн даргалар боор деп бодадывыс. Удаткан чок ол машиналарның бирээзи халдан ырак эвес черге доктаагаш. Элээн болганда бөө дазыңы-даа удаа дарза дыңнаалын үнүп. Чүвениң үжүру дораан билдинге бергеш. Ол дээрге аңаа кижилер эвес, а төтчелекчилер келгеш, аңнаар сезону четпээнде, бракоңьерлеп турары ол болган. Олар аңаа салдавайн, бистеп сезинмеш ол ийикпе дораан чоруптулар. Улуг хөлдерде дош эриизөн, өдүректер амдыгыннаа бичии төөлбеңгерде, оларны ам боолаар болза, чаңгыс өскбиле «ийи койгун» эвес, алээн каштыда адып болуру магат чок.

Дээскинвер орук-биле чораан, кел чыда машиналарны тургускан черни көргүлүүп чордувус, мынчалаажок олар көзүлбеди. Чоогунда аалдар туудушкан муза училищезинин мөгези Кара-Кат биле мурнунда ады дыңнадбаан аныык мөге Кыргыс Шаңгыр-оол сегиржин алырга, көрүкчүлер ады биллингир апарган мөге Кара-Каттың талалакчызы болуп, деңзи чайыш турганы чугаажок. Ындыг-даа болза... Шаңгыр-оол: «Мөн чоонган мен» дээнгир, удурланыкчызын маргыкар аажок ылап каггаш барган. Бо аныык мөге, оон бодундан хамнарыштаан чылдагаан-биле болган будулгаалын эвес болза берти дээрге-ле 3—4-кү черни үлежир турган ийик. Хүреш аргаларын билириниң талазы-биле Кыргыс Шаңгыр-оол үргүчүнүң чүткүдүт белеткели-биле чепсегленир болза, шыырак мөге болур дээрзин көргүскен. Ооржак Чадамба! Бо атты бо хүрештиң көрүкчүлери чүгле бо салытта келгеш, ылап оваарар ужурга таварышкан. Хоочун мөге Тукарның оваанга бо удаада база хүрешке кириишкен оон оглундан улгатпас дурт-сынныг аныык мөге таваржы бергенин олар эскерип каапнар. Репродуктор дамчыштыр: «Тукарның оваа Кызылдың № 2 школазының оңгу классчызы Ооржак Чадамба!» деп дыңнадыпканда, көрүкчүлерден иштинде чөгенир кижилер турган болбайн аан. Кажан хоочун мөгенп школачы мөге үр-даа болбайн чараш октаап баарга, индирде олуттардан адыш часкаашкывынары диңмиттелип үнгеп! Бо-ла салыта Дапыл база оваан чиик каггаш.

Дөрт шилиндек мөге арткан: бир дугаар хүрежин турарлар Ооржак Чадамба (№ 2 школа), Сергей Доржу (көдээ ажыл-агый техникуму), чемпион Ооржак Дапыл болган спартактың мөгези Монгуш Байыр-оол. Чадамба—Байыр-ооллу, Дапыл —Доржуну үр болбайн каттаннар. Ооржак Дапыл биле школачы мөге Ооржак Чадамбаның хүрежи үр болбаан, республика чемпиону шүүлген, аныык мөге үжүүрлешкен.

Шүүлген үжүүрлешкен мөгелерни болгаш үшкү-дөртку черни үлешкеннерни өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Команда аайы-биле тыпсыр шаннаалды аныяктарның спорт школазының командазы алган.

Н. КЫРГЫС.

ЧУРУКТА: бирги дөрт черни өзлээн мөгелер (солагай талдан оң талажө) О. Дапыл, О. Чадамба, С. Доржу, М. Байыр-оол.

М. СУГЕ-МААДЫРНЫҢ фотолары.

Енисейжилерниң тиилелгези

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга май 1-де «Шын» солуунуң хүреш талазы-биле шаңнаы дээш хүрештиң сөөлүнде бут бөмбүүнге сонуургалдыглар стадионуң олуттарын эзлепкен.

Кызыл хоорайның чыңнды командазы бизе № 1 чүк АТА-ның «Енисей» командазы ойнаан. Оонуң баштайгы чартымында найы-даа командаңың ойнакчыларының ундур-дедир идепкейлиг бурунгаарлап, 1:1 саннаныт чаңсаалаар ужурга таварышкан.

Оонуңуң ийиги чартымында автотранспорттуларның халдакчыларының бар, деминт бурунгаарлап, чыңнды команданың камгалакчыларын оон арткеш, ийиги бөмбүүтү кирер тепкеннер. Чыңнды команданың ойнакчыларының хары ийиги бөмбүүтү киирер дээн, оларның ораалдажылыкшыны түнел чок болган.

«Енисей» командазының ойнакчылары спорт сезонуун бо чазын эки чедиишкиннерлиг өгелээн. Олар апрельдиң төнчүзүнде Прокопьевскиниң «Шахтёр» командазы-биле эң-хуузунуң ужуражылышкынынга таварышкаш, 5:4 саннаныт удуп алганнар. Ынчангаш көрүкчүлерниң «Енисей» командазын деткип, хей-аът киирип турарыңдаа таварышта эвес. Енисейжилер бо удаазында база-ла көрүкчүлериниң идегелин чедип ап, 2:1 саннаныт чыңнды команданы удуп алганнар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ДЫҢЗЫГ, ЧАЛЫЫ ХОЛДАР

Тыва улустуң шаг-шаандан бөөр ынак оюнуу хүреш чоокка кандыг байыр-наадым турар боор. Кыызыдың Гастелло аттыг парыгында байырлал хүнүнде эң-не хөй кижи чыыглан чер «Хүреш» стадионуу болган. Хүндүсүнүң 14 шакта маңаа хүреш өгелээр деп чарлаттынган, бо спорттуу сегиржин алышкынга сонуургактар делгем стадионуң олуттарын ийи шак бурунгаар-да өдлеп өгелээннер. Өгелээриниге чедир шак артканда, мөгелер-даа хепкертиниң эгелээн, а судьялар стадион ортузунда олудун өзлепкеннер.

— Эштер, көрүкчүлер! Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының магатыг чаагай часкы баймралы—Май 1-нин хүнүнге тураскаатказ, республиканың «Шын» солуунуңуң шаңналы дээш чаңчыл болган хүреш каш минута болгаш эгелээр. Бо удаада силер бистиң хоорайывыстың үлегүр бүдүүлге, албан организацияның болгаш өөредилге черлериниң 32 шыырак мөгелериниң сегиржин алышкынын сонуургаар силер. 32 мөгениң улуг нуруузу чаа-ла өтелеп хүрежин чоруур аныяң мөгелер. Силерге билдингир хоочун мөгелерден мөге Тукарны, республика чемпиону Ооржак Дапылды көрүп болур силер — деп, кол судья репродукторга чарлай каапкан.

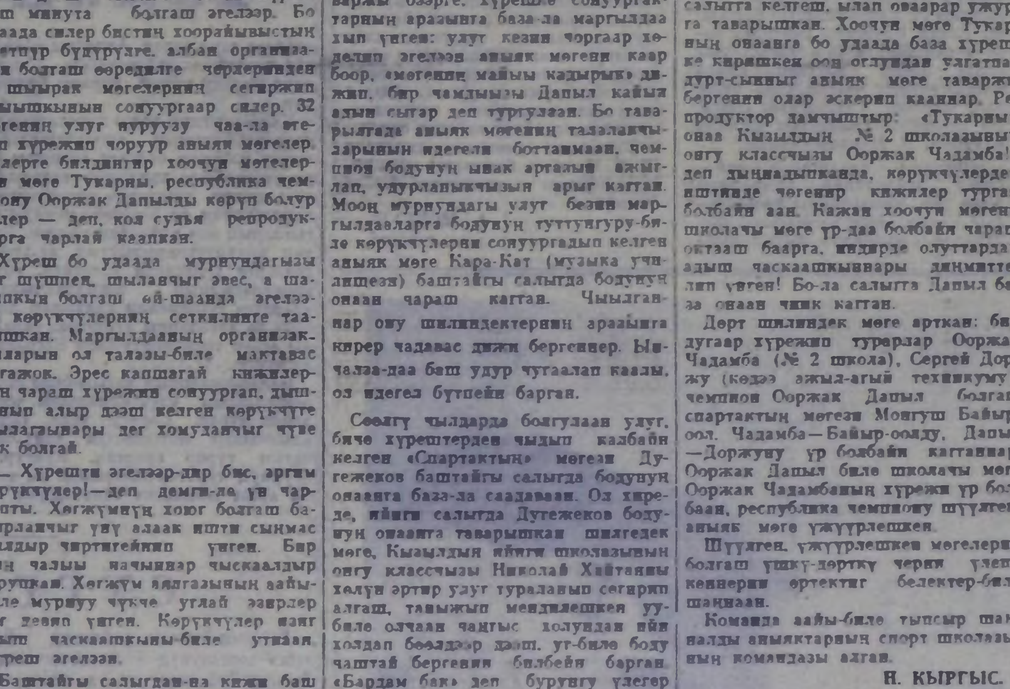
Хүреш бо удаада мурнундагызы дег шүшпей, шылаачыг эвес, а шалыпкын болгаш өй-шаанда эгелээни көрүкчүлериниң сеткилиниге таарышкан. Маргылдаанын организакчыларын ол талазы-биле мактаваа аргажок. Эрес каапшагай кижилерниң чараш хүрежин сонуургап, дыштанын алыр дээш келген көрүкчүге шылгазывары дег хомудаачыг чүве чок болгай.

— Хүрешти эгелээр-дир бис, аргам көрүкчүлер!—деп демги-де үе чарлапты. Хөгжүмүүн хоюг болгаш байырланчыг үнү алаак ишти сынмас кылдыр чиртигейниң үнген. Бир мың чалыы начыннар чыскаалдыр чуруушкан. Хөгжүм аялгазының аайы-биле мурнуу чүкче углай эвирлер дег девип үнген. Көрүкчүлер ынгаңдың часкаашкыны-биле утпаан. Хүреш өгелээн.

Баштайгы салыгдан-на кижи баш удур сактыр аажок солун чүүлдер көстүп келгилээн. Аныяк мөге Лаа-Сүрүн (пединститут) хоочун мөге Решетников-биле таваржы бергенде, даштыкы хөвүр-шинчизин аныяк удурланыкчызынга деңнээр аажок дуржулталыг мөге Решетниковтуң маңгаа-боду оон бодундан бичии-даа дудавас аныяк мөге Хунан Киров таваржы бээрге, хүрешке сонуургактарының арааныта база-ла маргылдаа хып үнген: улуг кезии чоргаар хөделип эгелээн аныяк мөгени каар боор, «мөгениң майны кадырык» дижип, бир чамдыкызы Дапыл кайыл адып сытар деп турган. Бо таварылгада аныяк мөгениң талалакчыларының идегели боттанмаан, чемпион бодунуң ынак артазын ажыглап, удурланыкчызын арыг каггаш. Моон мурнундагы улуг безин маргылдаалларга бодунуң туттунгуру-биле көрүкчүлерни сонуургадып келген аныяк мөге Кара-Кат (музыка училищезин) баштайгы салытда бодунуң оңаанга чараш каггаш. Чыылганнар оңу шилиндектериниң араазынга кирер чадавас дижи бергеннер. Ынчалаа-даа баш удур чугаалап каалы, ол идегел бүтпейи барган.

Сөөлгү чылдарда болгулаан улуг, бичө хүрештерден чыдып калбайн келген «Спартактың» мөгези Дугежеков баштайгы салытда бодунуң оңаанга база-ла сааданаан. Ол хирееде, ийиги салытда Дутежеков бодунуң оңаанга таварышкан шилгедек мөге, Кызылдың ийиги школазының оңгу классчызы Николай Хайтаның хөлүн әртүр удуг тураланып сегиржин алгаш, танывыш мендилешкен уудиле олчаан чаңгыс холундан ийи холдан бөөлдөөр дээш, ут-биле болу чаштай бергенин билбейн барган. «Бардам бак» деп бурунгу үлегер чугаалы улус кайын хей чугаалап каарыл ааи!

Эң-не солун салыг үшкү салыг болган. Арткан сес мөгениң арааныдан шилиндек дээн дөрт начын шүүлдеже үнер дээш демисежир апаар. Баштайгы ийи салытта эрес

ХҮРЕШ

Парктың шаңналы дээш

Май 2-де Кызылда культураның болгаш дыштанылганың, Гастелло аттыг парктың шаңналы дээш бег кагарының маргылдаазы болуп эрткен.

Аңаа үш команда киришкен. Спорттуң динамо ниитилелиниң № 1 командазы бо баштайгы ужуражылыштың-га эки белеткелдиин көргүзүп, ыыттырыштың чок ойнаан, бирги черни эзлээн. Ийиги черни парктың чыында командазы алган. Бо ийи команданың ойнакчыларынга парктың директизязы шаңнал бижиктерни болгаш өртектиг чүүлдерни тывыскан.

Чаа чемпион

«Спартак» спорт акы-тура ниитилелиниң шыдыраа талазы-биле чемпионадының сөөлгү салыын көөр дээн көрүкчүлер шыдыраа өрээлин холдур эзлепкен.

Сооң биле Кенин-Лопсаңның оонуң маргылдаанын салым-чолун шиитпирлээр ужуруут турган. Чүге дээ Сооң Кенин-Лопсаңны удуп алыр болза ол бирги черже үнер, мынчаңгы көрүкчүлериниң сонуургалын бо ийи шыдыраачылар хаара туткан. Сооң сөөлгү салыын чедиишкиннинг ойнап, Кенин-Лопсаңны дүүгүп бээринче албадашкан. Мынчаңгаш Сооң 12 саннаныт «Спартактың» чаа чомшоңу болган. Ийиги черни хоочун шыдыраачы Шишигин эзлээн. Үшкү черни 10 саннаныт Чыргал-оол алган.

Бирги үшкү черни алган шыдыраачыларны «Спартак» спорт ниитилелиниң мактал бижиктери-биле шаңнаан болгаш Сооңга юбилейлиг чыыдың чемпиону деп атты тывыскан.

Кызылдың Гастелло аттыг парыгында Май 1-нин хүнүнде чаадарының маргылдаазы база болган. Хоорайның № 1 школазының өөренчиги Володя Тутай аңаа оң согуу-биле 30 саннаныт аткан. «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны Ооржак Бүгүн ол маргылдаага база эки киришкен.

ЧУРУКТА: Ооржак Бүгүн маргылдаа үезинде.

Студентилерге тывыскан

Май 1-нин хүнүнде культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ажыдыышкынының соонда парктың шаңналы дээш хөл бөмбүүнүң маргылдаазы болган. Аңаа Кызылдың өөредилге, будүүрүлге черлериниң командазы киришкен. Эзлеглиг оюннарны ийи болукке чоруткан.

Бирги болукке башкы институдуунуң студентилери. ийиги болукке хоорайның улус өөредилге кылдызының чыыңды командазы тиилээш, шүүлде оюнга бирги, ийиги чер дээш маргышкан. Баштайгы оюн башкыларының күштүг халдаашкынары-биле эгелээн. Сан чоорту өөүп турган. А студентилер камгалалды быжыглап, удур удаа-дараа халдаап-даа тынымайн уттуруп алганнар. Ийиги оюнда студентилер күр кушкун, мурнунда ойнаваан шыырак хөл бөмбүүнүң киргеннер. Ам ийи таланың күжү деңнешкен. Көрүкчүлерниң хей-аът киирген деткимчези-биле келир үениң башкыларының үдурланыкчыларын тиилеп үнген. Үшкү оюн база-ла студентилерниң тиилелгези-биле доозулган. Ниитн сан 2:1.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының шаңналын башкы институдуунуң командазы ынчаар чаалап алган. Ийиги черни эзлээн хоорайның улус өөредилге киллизинин болгаш үшкү черни алган көдээ ажыл-агый техникумунуң командаларынга база шаңналдарны тывыскан.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ДАШТЫКЫДА

Май бирни даштыкыга байырлааны

Совет улус болгаш бүгү социалистиг лагерьниң улустары-биле кады бүгү делегейниң депшилгелиг кижилери Май бирниң байырлалын денделеп эрттирген. Ол хүн хөй миллион кижилер социализмниң болгаш коммунизмниң идеяларынга, пролетарлы интернационализмге боттарының чайгылыш чок шынчызын база катап көргүскен.

РИМ

РИМ. Италияның пайысылазының ажылчы чоннары Май бирниң байырлалын чаңчыл ёзугаар Римниң чоогунда югаан шыкка байырлап эрттирген. Вьетнамда америк агрессиязының үргүлчүлеп турар калбарышкыны, Грециядa фашистиг эргимде, франкочу Испанияда ажылчы чонларны истеп сүрүп турары — бо бүгү делегейниң бүгү чурттарының пролетарийлериниң сеткил-сагыжын дүүредип турар. Сан Джованни пиазге Май бирниң байырлалы-биле холбаштырган митингиге хей санныг оратолар чогум-на харын ол дугайын чугаалап турганнар.

КАРАКАС

КАРАКАС. Венесуэлага Май бирниң байырлалы бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының база вьетнам улуска удур АКШ-тың агрессиязын буруу шаварының лозунгаларының адаа-биле эрткен.

Венесуэланың ажылчы чоннарының чаңгыс ава төөү экономиктиг болгаш политиктиг негелделер дээш, АКШ-тың монополияларындан хамаарылга чок национал хөгжүлде дээш демисеелге сырый каттыжыышкынын Май 1-де көргүзер деп ажылчы чоннарны кыйгырган.

ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле дипломаттыг болгаш садыг харылаалаарын тургузар дугайында негелделерни венесуэла ажылчы чоннарының хей санныг лозунгаларында бижээн.

БЕЛГРАД

БЕЛГРАД. Югославияның хоорайлары болгаш көдээ суурлары байырлал шинчи кире бергеп. Чер болганда — күүрүе болгаш партия туктары. Югославияның ажылчы чоннары май бирниң утпаан. Байырлалдың бүүдүүзүнде бүдүрүлгелерге болгаш өске-даа хей-ниити организацияларга байырлыг хуралдар болуп эрткен. Чаңчыл ёзугаар эртеменнерге болгаш ураң чүүдүүн ажылдакчыларынга, бүдүрүлгенин мурнакчыларынга янзы-бүрү шаңналдарны тыыскан. Май бирге алдар болдурган улуспу сеспүүстээшкинин, конперттерин болгаш спорт маргылдааларын организастаан. «Бистиң чуртувуска Май 1-нин байырлалының төөгүзүү» деп делегенин Белградта ажыктаан.

УЛАН-БАТОР

УЛАН-БАТОР. Эртенгинин 10 шак. Сүхэ-Баторуң болгаш Чойбалсанның Мавзолейиниң төп индиринде эш Цеденбал, Моол Арат Республиканың партиязының болгаш чазаанын өске-даа удуртукчулары.

Оон параазында найысылазының ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы шөлге болган.

ПРАГА

ПРАГА. Праганың кудумчуларын байырлал шинчи кире бергеп. Социалистиг Чехословакиниң найысылазының ажылчы чоннарының колонналары дыка эрте турда хоорайның бүгү будуунарындан төпче чоруп турган. Колонналарының кырында туктар, чечектер, транспарантылар халайлар.

8 шак 30 минута турда, хоорайның шөлүнге он-он муң кижилер чыскаал-биле эрткеп. ЧКП ТК-ның бирги секретары. ЧССР-ниң президентизи А. Новотный чыскаалның киржинчилериниң мурнунга чүве чугаалаан.

ХАНОЙ

ХАНОЙ. Америк самолётнар Ханойнуң районнарын бомбалазары-биле хүн бүрүде ужудуп кээп турар. Май бирде база эскерилгелер чок болган. База катап даап-шимээн. Бо удаада агаар дуүрээзинин сокпаанын чарлаан. Зенитчиктер, ракетчиктер, бот-камгалалдың отрядтарының дайынчылары аңаа чаа халдаашкынны ойтур шаңнаан. «Бистиң кижиннээн утпаныыыс хайныгып, олүмүүт дайынны чоруларывга белеп бис» «Интернационалдың» аялгазы хоорайның кудумчуларынга. Кызыл хечге дыңнаалып турган. Делегей пролетариадының гимнинин бо эрес-маадырлыг сестери бөгүн вьетнам улустуң сеткил-сагыжын эң тодазы-биле илергейлээн боор.

Ханойнуң мензэ танып бир кудумчуу-биле базып ор мен. Кыстар байырлал шинчи кире кептингеп. Олар киоскилерден чечектерни садып ап турлар. Ба Чиеу кудумчуу-биле ажылчын оол холунда кызыл туктуу тудуп алган, онза чоргаарал-биле базып олур. Бир зенит батереязында дайынчылар залдарындан келген чагаалдарны номчаан турлар.

Барыын төлакы халдун ариинде болук аныяктар «Москва чоогунуң кежээлерин», Нгуен Ван Чо дугайында ырны ырлаан турлар.

М. ИЛЬИНСКИЙ.

КИНО

МАЙ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кажанга туттурган уруг» 10.30, 12.15, 2, 3.45, 5.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Заречная кудумчуунда час» 2.30, 4.30, «Шымаала домисел» 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРТА: «Буруу чонту буруудатпаан» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Капитан Гранттың уруглары» 11, 1.40, «Арыы-нуурга утпуштур» 3.30, 6.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг фитиль» 3, «Тараумаронуң чоргаар ооларын» 5, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хамыскалгалыг секретарьның 23-35, партийн амылыралы киллизинин 23-54, агитацнла болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүүр киллизинин 22-64 чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет турлуулар болгаш амылыралы киллистерининг 21-27, иштики информация киллизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75 корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчуу, 1).

ТС — 01096.

Солун неделяда алды катап үнер

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чыхза үнезиледиттингеи.

1967 ч. МАЙ 5 ПЯТНИЦА № 105 (6742).

Өртээ 2 көп.

Бүгү-россия конкурузу доозулган

Уруглarга эң эки уран-чечен чогаалдар дээш Бүгү-россия конкурузу доозулган. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга комитединиң болгаш республиканың Чырдымышкын министерствозу ону эрттирген.

Совет күрүнениң 50 чылынга болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга турескаактаан ол конкурска киргеи 325 чогаалдарны жюри көргеи.

1.500 рубль хемчээлдиг бирги шаңналдарны Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга белеткел-биле, 1917 чылдың июль—октябрьда В. И. Ленининиң ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг болуушкуннарны көргүсеен «Эртем» деп тоожу дээш З. И. Воскресенскаяга, Октябрьга белеткелдиң чылдарында бистиң партиивис дугайын. Ленин дугайын, чажыт ажылдакчы коммунистериң маадырлыг чоруунуң дугайын чугаалап туурар «Большевикчи чажыт ажыл дугайында баллада» деп тоожуну дээш Е. И. Драбкинага тывыскан.

Дыка хөй чогаалдар дээш ийнги, үшкү база мактал шаңналдарны, хүндүлүг дипломнарны тывыскылаан. (СЭТА).

БӨГҮН—СОВЕТ ПАРЛАЛГАНЫҢ ХҮНҮ

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕЙЛИГ ЧЕПСЭЭ

Майның бежи — совет парлалганың хүнү, бистиң улустуң чыл санында демдеглеп чаңчыккан байырлалы. Улуг Ленининиң үндезилээни маслыг ажылчын солун «Правданың» үнүп эгелээни-биле доктаттынган бо байырлалды совет улус бөгүн 55 удаа демдеглеп турар.

Коммунистиг партияның идейлиг чидиг чепсээ, коллективтиг агитатор, пропагандист болгаш организаторлар совет парлалганың сонсаал чон хөгжүлдезинче, ооң практиктиг ажыл-чорудулгазынче СЭКП, ооң ленинчи Төп Комитеди улуг ынчээнгейни саялып келген болгаш салып-даа турар. Ооң ачызында бистиң чуртта улусчу парлалга чечентелдир хөгжүп шыдаан болгаш ам 7800 чыгам солуннар. 3800 ажыг сетиүүлдер доктаамал парлаттынып турар.

Үргүлчү үнер парлалганың санының-даа, тиражының-даа талазы-биле бистиң чуртувус шагда-ла делегейниң бирги черинде үнген. Бодунуң төрээн дылының кырында солуну болгаш сетиүүлү чон национал улус ам бистиң чурттуң майы-даа булуңундан тывылбас. Ол болза Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының хамыы чон боттанылгазының тодаргай бадытналы-дыр.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, Совет күрүнениң 50 чылдыг юбилейинге чедиишкинниг ужурамыр дээш, коммунизмниң тургузунчузу бистиң улустуң амгы демиселиниң хүннеринде ленинчи индир — совет парлалганың кижизидикчи, организачы болгаш мобилизачы ролю хемчээл чеиге өскен. Хөй санныг журналисчи кадрлар, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер партияның шынчы дузалакчызы болуур хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, ажылчы чонну коммунистиг ёзугга нижизидеринге партияның нүштүг чепсээ, чоон дузалакчызы улусчу парлалганың шапкын өзүлдезининг боттуг чижээн бистиң республикадан безин көруп болур бис. Үжен ажыг чылдар мурнунда үүшүк-бижии безин чок, аажок хомудангай чораан тыва улус ам 30 муң ажыг тиражтыг үш республика солуннуг, бир «Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманахтыг апарган. Оларның кырынга «Асбест дээш» деп хөй тиражтыг бүдүрүлге солуиун, чылда 100 хире ямзы-бүрү аттарлыг политиктиг, чечен чогаал болгаш өредилге номнарын идея-теоретиктиг база литературлуг чөгүүр деңнелге хөй муң тиражтыг кылдыр парлап турар республиканың ном үндүрер черин немээр болза, төөгүлүг кыска үеде Тывага парлалга найы хире делгем базымны кылып шыдааны илдең-дир.

Республика солуннарының чүгле тиражы эвес, харын оларның идейлиг болгаш литературлуг деңнели база чылдан чылче эжимип, немчүүчү масса-биле харылзаазы быжыгып, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилерниң саны өзүп турар. Хөвү-Аксында М. Фадеев, О. Корова, Ак-Довуракта В. Ананин, Кызылда С. Красноперов, С. Сандан, С. Кызыл-оол, Тожуда А. Дорму, Улуг-Хемде Б. Багыт-ол, Каа-Хемде Е. Паздерин дээш ышнаш эң идепкейлиг бижинчилеринге бистиң солуннар чоргаарланыр эргелиг.

Бистиң республикада чүгле парлалга эвес, харын радио дамчыдылгазы база дүрген хөгжүп, Тываның культурлуг сайзыралынга чугула рольду ойнап турар апарган. Ам республиканың район бүрүзүнде радио дамчыдылгазының пунктулары ажылдап турар. Эртикен чылын Кызылга телецентрни ажыктаны республиканың культурлуг амыдыралынга чаа болуушкун болган.

Республиканың парлалга база радио ажылдакчылары, чер-черде хөй санныг ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер бөгүн совет парлалганың байырлалын демдеглевишаан, боттарының ажыл-херээн хандыр аналиэзээр, ажылда бар четпестерни чайладырының арга, орунтарын тодарадыр ужурлуг дээрзи билдингир. Шынап-ла бистиң ажылывыста четпестер ам-даа эвээш эвес. Ылаңгыя солуннар арынарынга, радио дамчыдылгаларга мурнакчы дуржулга, социалистиг чарыш, ооң дээди хевири коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин ам-даа элээн кызыы чыруттының келген, нөмчүкчулар болгаш бижинчилер-биле харылзаа ам-даа кешкен, шүгүмчүлелдиг материалдарның дээштии чедип алдынмайн турар.

Бистиң солуннарывыстың редакциялары, чер-черде партия, совет болгаш харылзаа органнары парлалга бижидилгезинче эвээш кичээнгей салып келгениниден тирааж санының иксиң өзүлдези чедип алдынмайн турар.

Республика солуннары чер-черде хана парлалгазының ажылынче кичээнгей салбайн, оларның редколлегияларынга дуза көргүспейн калганын канчап тазырычалыг деп болуруп? Совет парлалганың ол эң массалыг, чугула хевири чөгүүр рольду ойнаан турзун дээш сагыш салыры—бистиң амгы чиңгине хүлээлгевис болур.

Үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиктиг анализи, эртем, техниканың хөгжүлдезинде депшилге, мурнакчы дуржулга, социалистиг чарыш, ооң дээди хевири коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаары дээш шимчээшкин парлалгага, радиога улам калбаа-биле пропагандаланыттынган турарын чедип алыр ужурлуг бис. Ажылда четпестерге хамаарыштыр принципиалдыг шүгүмчүлелди парлалгага калбартыры, шүгүмчүлел бүрүзүнүң дээштиин чедип алыры, журналисчи кадрларның база ажылчын болгаш кодээ корреспондентилерниң билиг, мергежилин сонсаал чок өстүрери солуннар редакцияларының, радио дамчыдылга комитединиң чугула сорулгаларының бирээзи.

Совет Тываның ажылчы чоннары бүгү улустуң социалистиг чарышынга хаара туттунмушаан, бо юбилейлиг онзагай чылда 20.560 тонна зэтти, 25.000 тонна сүттү, 2.140 тонна дүктү, 80.000 тонна тараапы күрүнеге садарын, пландан ажыр 600.000 рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрерин, тудуг-монтаж ажылдарының чыл программазын сан-даа, шынар-даа талазы-биле долдур күүседирин, планныг онаалгаларга немештир 1,2 муң тоннадан эвээш эвес чүктү соврүрүн хүлээнгеннер. Боттарының организачы, мобилизачы аргазы-биле бо бедик болгаш харыысалгалыг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседирин долгандыр ажылчы чонунуң бүгү күүнүн сырый эвилелдээри — республика солуннарының, радио болгаш телевидениениң, чер-черде хана парлалгазының база радио дамчыдылга пунктуларының амгы дайынчы сорулгазы ол.

В. И. ЛЕНИН В. Волченконун чураан плакады.

Чурттун ховуларында

Частың күш-ажылчы базымы

Час базымнарын дүргедетпишаан. Ам ховуларда чүүгче муң трактор агрегаттары ажылдап турар. ССРЗ-ниң Төп статистика эргелелиниң сан-медээлерин ёзугаар алырга, апрель 30-га чедир чурттуң колхозтары болгаш совхозтары чазын чамар тараа культураларын 45 миллион 507 муң гектар черге чамып тараан болгаш планын 35 хуу күүсеткен.

Тараа болгаш тараа-бобы культураларны 28 миллион ажыг гектарга (күкуруза чокка) чажып тараан. Ол болза бо культураларны тарыыр шөлдүң үштүн бир кезии-дир. Бызыл-тасты 12,5 миллион гектарга тараан (планын 28 хуу күүсеткен). Күкуруза тарылгазының фронтуау калбарып турар. Ол культураны барык дөрт миллион гектар шөлге олуртаан, ол болза ооң тарылга шөлүнүң бештин бир кезии-дир.

Хову ажылдары улам калбарып турар. Зауральеның, Сонгу Казахстанның, Барыын Сибирьниң чер ажылдыгдары хову ажылдарын эгелээн. Чамдык мурнуу районнарда тарылга дооступ турар. Казахстан, Грузия, Молдавия, Киргизия чигир свёклазының тарылгазын дооскан. Украинада бо ажыл база колдуунда доозулган.

Чуртта 100 гектарнын-на 93 гектарынга ховеи үреэнин олуртаан. Бо культураны 2 118 муң гектарга олуртаан. Казахстанның, Азербайджанның болгаш Таджикистанның ховенчилери онаалгаларын күүсеткен шылдаан. Грузияның, Азербайджанның болгаш Молдавияның ажыл-агыйлары тарымал тооруктуң тарылга планын ажыр күүсеткен.

Колхозтар болгаш совхозтар лён, ногаалар, картофель, хөй чылдыг сигеннер тарылгазын үргүлчүлеп турар. Чурттуң хөй районнарының шөлдеринде тараа ам безин үнүп келген. (СЭТА).

МВХ-ның национал фронтузунуң ТК-ның медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң Төп Комитединиң төлөлекчизи америк агрессорларының Ханойну болгаш Хайфонну бомбалаарын катап ангдээнин буруу шапкан дээрзин ВИА агентилел Хосталга агентилелдин дыннадыын барымдаалаан дамчыдып турар. Бо бомбалаашкыннар болза ВДР-ниң тускай догуннаашкынын каржызы-биле үреэни болур болгаш Джонсонуң чазаанын «тайбын күжениишкиннериниң» мегежи хоозунун сойгалап турар деп, ол медеглелде чугаалап турар.

ВДР-ге удур бомбалаашкынны болгаш бүгү шериг үүлгедилгелерин соксадырын, Вьетнамда агрессчи дайынга төнчүнү салырын, Мурнуу Вьетнамдан бүгү америк шериглерин үндүрерин, бодунуң херектерин боду шиитпирлээр арганы вьетнам улуска тыпсырын Мурнуу Вьетнамның Хосталгавың национал фронтузунуң ТК-зы негеп турар.

Сан көвүдеп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Май 3-те америк самолёттар ВДР-ниң агаар делгемиче шүргүп кирген болгаш чамдык можуларда болгаш Ханой чоогунда чурттакчылыг районнарны бомбалаан.

Ол халдаашкыннарының үезинде Вьетнам улус армиязының дайынчылары 4 америк самолёту андара аткан.

Немей келген медээлер-биле алырга, ВДР-ниң агаардан халдаашкынга удур камгалалдың дайынчылары май 1-де Хабак можута мурнуда дыннаткының ёзугаар 1 эвес, а 2 америк самолёттуу андара аткай.

Мынчангаш ВДР-ниң агаарынга андара аткан америк самолёттарының нийтн саны 1.840 четкен дээрзин ВИА агентилел дамчыткан.

Интервентилерниң чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның төп кезиинин чепсектиг күштери болгаш партизаннары бо чылдың баштайгы үш айларында дайзынының 20.793 солдаттарын чыскаалдан үндүргеи, ооң иштинде 1965 америк солдаттар өлүрткеи болгаш 1012-зи балыглаттырган.

ВИА агентилелдин Хосталга агентилелдин дыннадыын барымдаалаан, дамчыдып турары болза, ол-ла үеиин дургузунда мурнуу-вьетнам патриоттар 117 броневиктерни узуткаан азы үреэ аткан, 35 шериг судноларын сут дүвүнге кинргеи болгаш андара аткан.

Телеграф медээлеп, дамчыдып тур

ДЕМОКРАТИЯНЫ КАМГАЛААР

БЕРЛИН. Грецияда монархисчи-фашистиг эргиидеге удурланыышкынның бүдүн чартык муи ажыг телеграммалары болгаш резолюциялары демократтыг Германияның Национал фронтузунуң Национал чөвүлелиниң болгаш кижиниң эргелерин камгалаар комитединиң адресинге келген. Ол телеграммаларга болгаш резолюцияларга Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары Грецияда реакциянның кара туразында ажылаашкынынга киледиваашкиниг удурланыышкынны илергейлеп турар. Бүгү политиктиг хөрүүдаттырганнарны хостаарын болгаш хосталга дээш демиселчилерни истеп сүрерин соксадырын олар негеп турар.

НЬЮ-ЙОРК. Бостон университединиң 150 хире студентилери болгаш башкылары Бостонда грек элчин черинин чанынга чыскаалды организастаан. Олар Грецияга хостут сонгулданы чорударын, эрге-чагырганы ажелеп алган болгуже Каттышкан Штаттарның шериг дузалаачылын көргүзерин соксадырын болгаш Грецня-биле дипломаттыг харылзааларны үзерин негеан планнарын үдуп алгаш чоруп турган.

БУХАРЕСТ. Румын хөй-нийтн туттуруп хөрүдаттырган грек патриоттарның болгаш демократтарның хуу-салымы дээш сагынсыраашкынын илергейлеп турар. Яссының национал театрының директору И. Грамада Маноляс Глезосту болгаш өске-даа политиктиг ажылдакчыларны истеп сүрүп турарынга шиитпирлиг удурланган. АКШ-тың империализмниге баштаткан империализмниң агрессчи болуктери демократтыг, депшилгелиг болгаш тайбынга ынакшылдыг күштерге удур реаксыныг сулчээлерин организастап база деткип турар деп чүвени Грецияда болуушкуннар бага катап көргүскеи деп, ол бижээн.

Чогладыкчы ураи чүүл ажылдакчыларының авиелелиниң даргазы академик Ион Жалвинин бижээни болза, грек реакциянның аң дерзин күштериниң болгаш оларның даштыкыда өмөзүрикчилериниң политиктиг сулчээлиниң дугайында чугаа болуп турар деп чүвени ол чуртта болуушкуннар көргүзүп турар.

(СЭТА).

АМЕРИК-ИНДОНЕЗИЯ ЧАА ДУГУРЖУЛГА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Индонезия-биле шериг дузалаачызының дугайында дугуржулгага ат салган.

Америк чиг-эттн болгаш артык кезектерни садыл алырынга 10 миллион доллар түнүт чээлии Индонезияга тыпсырын дугуржулга көрүп турар.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ДОКТААЛЫ

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның Дээди шериг чөвүлели чуртта күүсекчи эрге-чагырганы федералдыг күүсекчи чөвүлелге хүлээдип бээрии доктаатган.

Нигерияның камгалалы болгаш аймыл чок чоруу, конституция болгаш политиктиг айтырыглар, дээди федералдыг судтуң шиитккечилерин болгаш Лагостуң төп судунуң шиитккечилерин, дашгыкыда элчиннерни болгаш андара аткан азы бертиндирген өске-даа төлөлекчилерни томуйлаары дээш мыкаш хүлээлгелер дээди шериг чөвүлелиниң эргелиниге хевээр артар. Дээди шериг чөвүлели садыг болгаш үлетпүр талазы-биле политиканы өскертирин боттандырар.

Улуг үүленің кижилери

Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр

Бо мырыңай-ла чырак эвесте, Улуг-Хемни кежир туткан улуг көвүрүг, хоорайның база бир улуг чараш чээрби алды дугаар кварталы чаптыла берген чыдыр. Наймыылал Кызыл шагда-ла одуруган, ооң күш-ажылчы база бир хүнү эгелээн.

Сес шак арай-ла четкелек. Улуг-Хем талазындан хадыл ойнаан чымчак салгынның тыныжы илдең, арыг-шырайны, хага-ботту аяар шоңуп турар. Чедип келген ажылчын-парның башкылыы ажылдап эгелээринге белеткени бердилер. Чамдыктары шала туткан бажыңның ийнги кадымче уурук-сууруктан үүгүп кээп турлар. Адакы каткха кижи ортузу чеде берген кижиге ужурашкаш айтырдым:

— Бригадирни кайын тып, ужуражып болур ирги, дузалажып көрүлерем?

— Чайдып Содунамович бе? Ол он ийи шактан бээр келир боор. Бир эвес дарый херектиг болзуңарза, оон орнуп төлээлеп турар Оюн Калзанга ужуражыптыңар, ол мырыңай чаа пииги каттче үнду—дээш, өрү айытты.

Удатпаанда республикада ат сураглыг, Тываның база бир алдарлыг тудугжузу Оюн Калзаң-биле ужуражы бердим. Менди солушканывыс соонда, бригаданың ажыл-херээ-ниң дугайын сонуургай бердим. Хоочун тудугжу үр-даа боданмайн чугаалап эгеледи:

— Көрүнер даан бо, шак моон бе-ээни хоорайның 26, 24 дугаар кварталдары бир дескн илдең көстүр—ана сайзанак-ла. А бистиң бо түдүп турар бажыңывыс база бир чаа кварталдың эге ужу-дур. Ол 24, 26 кварталдар-биле дужаашпыр туттунуп чоктаар-дыр—дээш бичии боданып, таакпызын кысып дыртнап, үзамчылады:

— Бистиң бо түдүп турар бажыңывыс 60 аал иштн чурттаар, беш каът чедир бедиир тудут. Бистерге оныа улуг болгаш хүндүлүг даалганы хүлээткен. Чүл дээрге, Улуг октябрьның алдарлыг 50 чыл ойнга үлетпүштүр тудугну бүрүн доозуп, ажыглалга киирер дээн. Ынчангаш оз оныа шалынчы объектилериниң бирээзи чүве. Түүйбу, эзилдиг дээш өске-даа эргежок чугула тудут материалдары ей-шаанда четчири-биле кээп тур. Хемых ужур бистиң бир деминг шалып ижиивистен хамаарыжыр. Май будуүзүнде ийнги паът-тың дээвиирии шуут салып доостувус.

Бригаданың шалынчы ишчилериниң дутайын сураглыг тудугжу улуг күзел-биле чугаалады:

— Бригадавыста шупту 24 кижи бар, эртикен кварталдың үлүгү 104 хуу күүсеттивис. Республиканың база бир сураглыг тудугжузу Семён Саидан база-ла бистиивде болгай.— Дуу ол, соңга дужунда туувбу салып тур—дээш, солагай талазынче айытты.

Шалынчы ыш-даа кидиң түдүк. Бистиң бичии-ле үстүү талавыста ийи өг-бүле дөрт кижи — Түлүш Серенмаа, Түлүш Тевек-оол база Нурсат Ховалыг, Динис Ховалыг олар база-ла туувбу салган, чай чок ажылдаан турлар. Дуржулгалыг тудугжуларның ажылдап турарын көөрге хала чок—туувбуларны эптей-эптей улай салып, мастероктары-биле сүйбей туткулаар, бичии-даа эзилдиг черже чаптывас. Оларның-биле кожа хып дээн дөрт ооп дуржулгалыг улуг өөрүндеи дудак чок ажылдаан турлар. Олар дөртээлээ комсомолчулар болду. Оларның алдарлыг-ла Ооржак Хеймер-оол—«Кызыл тудут» эргелелиниң комсомол комитединиң кежигүнү, хоорайның мурнакчы тудугжуларының бирээзи. Ийи чыл дургузунда Бүгү-авиелелдиң комсомолчу шалынчы тудуу—Ак-Довуракка ажылдаш, өг-бүле айы-биле пайысылзада чедип келген, база-ла ынак мергежилиниң айы-биле ажылдап турар. Өске үжү:—Геннадий Дешпл-оол, Борис Тимией, Серен-оол Алдын-оол хоорайның дугаары 35 тудут училищезин дооскаш, боттарының баштайгы күш-ажылчы базымын бо пайыралдыг ажыл-ишчи коллективке эгелээнивеп ол.

Шалып ишчилериниң салган түүйбуларындан хаианың чоорту бедип бар чыдары караакка илдең. Көдүрер крааның улуг десгиге эккелген түүйбулары ол-ла дораан чедиишпейн баар.

Коммунист Чайдып Содунамович Салчакка үдуртқан бо коллектив төөгүлүг улуг байырлал—Улуг октябрьның 50 чыл болур оюн ёзулуг күш-ажылчы белектерлиг үткүүр улуг нүүел сорулгалыг ажылдан турарлар.

Д. БАЗАЗН.
«Шынның» штаттан заштаар корр.

Диңмиттелген хову

Республиканың ажыл-агыйларында часкы тарылганың эгези—шын бажырмышкыны адаатаган. Ам тараа чаштырылгазы, чер аңдарылгазы хову шөлдерде калбаргаи. Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң Кара-Сут бригадазының ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың часкы тарылганын аң кыска агротехниктиг хуусаларда, организастап өртүнер дээш демисешпишаан, чаштырып киргиикеи хүнден соолгу үеге чедир шупту 620 гектар шөлде тараа культураларын чашкан. М. Монбуртүк, О. Сарыт-оол оларның агротаттары ескелерни мурнап, эглчегде 1,5 норманы күүседи келген. Чүгле тараа культураларының чаштырылгазын майның баштайгы он хоныктарында доозар сорулгаиы механизаторлар салып турар.

Май 9-та доозар

Юбилейлиг чылдың часкы тарылгазын «Кок-Тей» совхозтуң тараажылары чедиишкиниигг чорудуп турарлар. Ажыл-агыйының механизаторлары шык базырышкының чүгле үш хонук иштинде дооскан. Часкы тарылганы кыска хуусаада шынар-лыг чорудар дээш, белеткеттинген шөлдерге үрезин чажыттадзын олар эгелээннер. Механизаторлар Петр Иванов, Алексей Попов, Иван Баянин, Владимир Нерушаев хову ажылдарының мурнакчылары болганнар. № 1 база 3 хову бригадалары арасында чарыштыг. Чарыштың түүнелин 5 хонгаш-ла үндүрүп турар. Ынчангаш ам чажылганы Тиилелге хүнү—май 9-та доозар сорулганы совхозтуң механизаторлары салганнар.

1500 гага

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Тандының районнуң ажыл-агыйлары юбилейлиг чылдың часкы тарылгазын кыска хуусаада бедик агротехниктиг доозар дээш чер бүрүзүнде күжениишкиниг ажылдап турар.

Балгазында «Революциянын чалбыжы» колхозтуң механизаторлары 1500 га кызыл-тасты чажып тараан. районнуң өске ажыл-агыйларында шалынкын ажылдап турарлар. «Россия» совхоз 1140 га кызыл-тасты, 287 га арбайны чаштырган. А «Межегей» совхоз 14754 ганы илиирташ, 5 муң ажыг ганы аңдарып, 1043 ганы лущильникташ.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

ЧАДААНАНЫҢ ДАГЖЫЛАРЫ

Беш чыл планының ййигизиниң баштайгы кварталында Тыва АССР-ниң үлетнүр будурүлгелериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка Чадаананың хөмүр даш разрези шылгараан. Коллективтиң чедишкининг ашылын партия обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облас-тың профсөвилел чөвүлели бедин-биле үнелеп, дагыларга шилчимир Кызыл туктуу тыпсырын шиитпирлээн. Совет эргечагырганың беш чылын телептиг утпуур дээш чадаанашылар надуралуушкынүнүг ашылдап турарлар. Дагыларның чогаадыкчы инжинден чамдык түүлдерни немчулчуга сонуургадыпыл.

Күш-ашылчы хүн эгелээриниң мурнуу чарында кол инженер Юрий Михайлович Евдокимов-биле үшүрашкаш, дагыларның ажыл-херектерим сонуургадывыс.

— Бистиң коллектив Совет эрге-чагырганың 50 чылын телептиг утпуур дээш каш дакпыр күшенишкиннербиле ажылдап турар. Бирги кварталда продукция будүрериниң планын 108,7 хуу чедирдивис. Пландан ашыр 3500 тонна хөмүр даштыг казып, чер кырын аштаарын база ажырган бис — деп, инженер тайылбырлады.

Чадаананың хөмүр даш разрезиниң коллективи Совет эргечагырганың беш чылының улуг байырлалынга алдар болдурган чаа бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Он айларның хөмүр тывымының болгаш хөмүр даш кырында черни казып аштаарының планын Октябрь 25-те, а чыл планын декабрь 25-те күүседир дээн.

К. ХЕРТЕК.

Чурукта: 1. Разрезтиң хөөчүн ашычыны, чер өрүмнекчизи Куулар Кадыргы, даг мастери Иван Галопенко. Куулар Кадыргы бодунуң шылгараңгай күш-амыры-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Ол маш удаа хүндүлел бижиктерибиле шаңнадып келген. 2. Хөмүр даштыг экскаватор-биле автомашинага түдүрер. Экскаваторщик А. Новиковтуң машиназы таарымчалыг черже көжүп бар черда тыртырган.

В. Кондрашовтуң фотолары.

БАЗА БИР ЧУГУЛА СОРУЛГА

ССРЭ-ниң үлезин хоойлузу-биле довуратпышаан чер-чер Советтериниң бюджет эргелери Советтериниң хамаарылгазында ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң адырларын акшиландырарынга, оларны удуртурунга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Советтериниң бюджет күүселдезиниң удуртулгазында кол черни оон орулгалыг кезээ эелеп турар. Бюджеттиң орулгазынга Советке хамаарыжыр садыг организацияларындан, колхозтардан, совхозтардан кирер янзы-бүрү акша хөрөнгилер чугула черни эелээр. Ынчангаш ук организацияларның ажылының байдалын контрольдарынга болгаш удуртурунга таарымчалыг.

Тожуүн район болгаш кожа Советтериниң бюджеди база ол негелделерге дүүшүүр тургустунган. Район болгаш кожа Советтериниң күүскомнары, районнуң сан килдизи бюджет айтырыгларынче кол кичээнгейни угландырып келгенимден иитизи-биле бирги кварталда бюджеттиң орулга планы 111 хуу күүседтингеп.

Кожа Советтериниң бюджединиң күүселдезинче Сыстыг-Хем (даргазы эш Некрасов), Азас (даргазы эш Манзай-оол) кожа Советтери эки кичээнгейни салып, бюджетке чондан кирер үндүүг-дадывыр чыылдазын эки организастап турар. Ынчалзажок, район-даа, кожа-даа Советтерниң талазындан бюджеттиң орулга-чарылгазының хынала чогун ажыглап алгаш, бюджет талазы-биле хүлээлгелерин күүсетпес чоруктар бар.

Эрткен-даа, бо-даа чылын бюджетке кирер орулгаларын ой-шаанда күүсетпейн баар болгаш борта карылгалар Сыстыг-Хемнин күрүне аныыр ажыл-агый, Улуг-Хемнин ыяш белеткел, районнуң кино четки черлериниң талазындан бо-ла болу баар турган. Ол ышкаш бюджетке чондан кирер үндүүг чыылдалар талазы-биле Доора-Хем кожа Совет дыка кошкак хемчеглер ап, бүгү-де тала-биле хожудап турар.

Район болгаш кожа Советтер бюджеттериниң чыыдазының талазы-биле сан-хөө чүрүмүн хажыдар чоруктар районнуң улус өөредилге, культура киидистеринде, коммунал будүрүлге конторазында база бар болуп, ында учёт-контрольдуң кошкаандан акша-хөрөнгини шын эвес чарыгдаар чоруктар ам-даа узуткаттынмаан.

Районда коммунал, амыдырал хандырылга черлериниң, райпонуң, колхозтарның иити орулга планнарын күүсетпейн турарындан бюджетке кирер орулгалар планы арткан чылын күүсеттинмээн. Харын-даа райпога, колхозтарга 10 муң ажыг рубльлиг бюджет артышкынындан демир эдилер, амыдырал хандырылга комбинады каржа дуглаарынга 7000 рублиг чарыгдаар ужурга таварышкан. Ынчангаш бюджет артышкыны-биле школа, эмнелге, культура албан черлеринге кылза чогуур ажылдар узуглеп. Бо бүгү четпестер болза, район болгаш кожа Советтериниң күүскомнары, районнуң сан, банк органнары, Советтерниң доктаамал комиссиялары чогуур негелдеге чедир ажылдаваанын херечилеп турар.

Советтерниң харыысалгазында бүгү-де ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыглары хамыктың мурнунда оларны акшаланыырар—бюджет, сан-хөө айтырыгыбиле холбашкан төлээде, Советтериниң күүскомнары, сан органнары боттарының ажылын ол негелделерге дүүштүр тургузар ужурлуг. Ам үезе ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү ажылдакчылары юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжында хаара түттүнген. Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур байырлалын коскү чедишкиннер-биле үткүүр төлээде Советтер бюджет, сан-хөө талазы-биле ажылын чаа ёзуубиле удуртуру чугула.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тожуү райкүүскомнуң даргазы.

СЕМИНАР

Чоокта чаа хөй-иитиниң корум-чурум камгалал министерствозунуң өрт камгалал килдизи районнарда, хоорайларда өрт инспекторларының болгаш өрт кезектериниң даргаларының семинарын эрттирген.

Республикага өртке удур чоруткан хемчеглер дугайында илетиелди министерствонуң өрт камгалал килдизиниң даргазының оралакчызы эш Козылин кылган.

Өрт камгалал килдизиниң улуг инструкторлары эштер Аржаков, Сундуй, Кызыл хоорайның өрт комаидазының даргазы Петеримов, механик Щербинин база районнарда өрт талазы-биле инструкторлар Ломанченко (Бии-Хем), Макаров (Таңды), Маначников (Каа-Хем) болгаш өскелер-даа күрүненин, хөй-иитиниң хамаатыларның өнчү-хөрөнгизин өрт айылынадан камгалаар харыысалгалыг ажылга үр чылда ак сеткилдиг ажылдан келгеннер—деп, илеткелчи демдеглээн.

Чер-черге өрт айылын болдурбас талазы-биле эвээш эвес хемчеглер чоруттынуп турар. Өрттү баш удур болдурбазының дүрүмүн хажытпайн, ону шын сагыш база түрттакчы чонуң ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп тургандан Өвүр районнуң девискээрниге өрт бончут эвээш таварыжып турар.

Ынчалзажок ол чугула ажылда ам-даа доктаамал чер-черге Район болгаш кожа Советтериниң күүскомнарының, райпонуң, колхозтарның, совхозтарның, эмнелгелерниң, культура албан черлериниң, школаларның, амыдырал хандырылга комбинадының, Тожуүн районнуң ветеринар станциязының, Тываэнергонуң Тожуүн районнуң электр чыры дамчыдып киирерине херектиг түүлдер дээш, ылангыя фондулап бээр тудуг материалдары оларга арбын хереглеттинер. Оларның тып адырының талазы-биле хуза херек. Ол дузаны Ийме кожа Совети болгаш колхоз баштаар чери хамыктың мурнунда Улус чырыдышкын министерствозундан алыр деп идеген турар.

Ийменин ажылчы чоннары уругдарының өөренириниге таарымчалыг байдалды тургузуп бээр деп ханы күзел-биле бо тудугну бөт эгелээшкин-биле кылып киринкеннер. Чаагай чүткүдүг кижилерниң ажыл-херээнге чогуур дузаны үстүкү органнардан көргүзери бүзүнүг херек.

С. ПАВУ.
«Шынның» корр.

БОТ-ЭГЕЛЭЭШКИНИҢГ ТУДУГ

Ийме сес чыл школазы эрткен чылын 10 чыл школазы болу берген. Школа он чылдыы кыдыр азаттырып турар-даа болза, оон баазазы ол хаа-соонда хуулгаттынмаан. Ол ышкаш эскаватор машинистери коммунист Александр Новиков биле Егор Фроленков чер казарының ажылын шалыпкын чорудуп, эзирнет санында нормазын 120—130 хуу чедирип турар. Оларның каскан сай-дажын дораам саадал чонга сөөртүүнге «КРАЗ-256» деп 10 тонна чүүк сөөртүр машиналарының чолаачылары Владимир Степанов, Иван Гайдук, Николай Волович, Иван Морозов болгаш өскелер-даа экскаваторларның үзүктел чок ажылдаарын хандырып турар.

Хөмүр даш казар бригадаларның аразында Александр Галкинниң удуртқан бригадазы чарыштың мурнуну одуруун эзээлээн. Ол бригада чыл эгезинден бээр пландан ашыр 100 ашыг тонна хөмүр даштыг каскан.

Хөмүр даш разрезинде Е. Радыгинге удуртқан чаартыкчылар болуу бар. Ында 12 кижи хаара туттунган. Оларның будүрүлгезинге дыка ажыктыг чаартылгаларны кылган. Е. Фроленков биле В. Шадринцев олар чер дескиваторлар орнунга аар илимирни кыпкырын сүүлээн. Оон шыйыыны база белеткээнимер. Шак ындыг аар илимирни быжақчылар болгаш маңнакчылар кылган. Мурнунда грейдер-биле черни, оруктарны дескиваторлар тургаш, оон башкарыкчызынга айда 110 рубльди төлеп турган. Аар илимирни кылгандан бээр 2500 рубль каматтынган. Грейдер-биле кышкы үеде чер дескиветтинмес болгай, а ол аар илимир-биле черни чайлыг дескиваторлар болган. Ынчаарга олар илимирни карьерде ажылдап турар бульдозеристерниң трактерунга кошкаш, чөрүк айбы-биле орукту дескиваторларга аргалыг болган. Ынчангаш чер болгаш орук дескиваторларга аргалыг чарыгдаа үндүрбестээн.

Ол ышкаш Фроленков биле Шадринцев олар шахта иштинден үндүр сөрдүрген суг болгаш чаъс суу оруктарның довурак-довузунун, хөөг хөмүр довузунун бурулаттаның дээш чөөк навының девискээрин өттүрер демир хооалайлар кылган. Бо ажыктыг саналды шиңгээткен соонда, суг сөөртүр ийи машина хостаалган.

Чадаананың хөмүр даш разрезиниң коллективи Совет эргечагырганың беш чылының улуг байырлалынга алдар болдурган чаа бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Он айларның хөмүр тывымының болгаш хөмүр даш кырында черни казып аштаарының планын Октябрь 25-те, а чыл планын декабрь 25-те күүседир дээн.

К. ХЕРТЕК.

Чурукта: 1. Разрезтиң хөөчүн ашычыны, чер өрүмнекчизи Куулар Кадыргы, даг мастери Иван Галопенко. Куулар Кадыргы бодунуң шылгараңгай күш-амыры-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Ол маш удаа хүндүлел бижиктерибиле шаңнадып келген. 2. Хөмүр даштыг экскаватор-биле автомашинага түдүрер. Экскаваторщик А. Новиковтуң машиназы таарымчалыг черже көжүп бар черда тыртырган.

В. Кондрашовтуң фотолары.

АВИАХИМИКТИГ АЖЫЛДАП КЫЛЫЫШКЫН

Юбилей чылының чаагай дүжүдүн алырынга

Октябрь революциязының мурнунда хаанның Россияга кожа ажыл-агыйны эртемге үндезилээн чорудар дээр дугайында чугаа-даа чок турган. Черни чүгле озук андазын-биле ажылдап кылыр, трактор, кожа ажыл-агый машиналары чок. Ынчангаш кандалашкынга алыр, тараазы бок үнүштер, шартылаалар түүп чиг бээр түүлдер таварышка эвес турган. Чүгле Совет эрге-чагырганың үезинде кожаның ажыл-ишчилериниң мурнунга эртемнин болгаш техниканың чедишкиннериниге даянып алгаш ажылдаар арга ажыттынган.

Совет эрге-чагырганың эгезинде, ылангыя хамааты дайынының үезинде кожа ажыл-агый кудулаашкынга таварыжып турган. Хөй шөлдер куруг тургулаан, а тарын турган черлерге агротехника сагышкыны чок турган. Ынчангаш бок үнүштерниң, кожа ажыл-агый хоралакчыларының озуп көвүдээринге таарымчалыг байдалдар тура берип турган. Шартылаалар чаашкын дег хөме таварып келир. Оон түнелинде Ортаа Азияга, Поволжьеге болгаш Сөөгү Кавказка тарылга талазы-биле чаагай дээн черлер бүрүнү-биле үрелген турган.

Мынчангаш, ылангыя 1922—1924 чылдарда чурт болза түүгүт чок болурунуң мурнунга туруп келген. Ол чылдарда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кожа ажыл-агыйда ындыг байдалды эдип алыр дээш бүгү хемчеглерни алган. Партияның кыйгыры-биле кожаже коммунист ажылчыннар чоруп турган, дашткызаан хораннарны, машиналарны база салып ап тургулаан. Ындыг болза-даа шартылаалар түргээн шөлдериниң хемчээли 3 миллион гектар ажып турган телээде, ол бүгү алдынган хемчеглер чедишпес турган.

Тарылгаларны шартылаалариниң үзүткээ каарын болдурбас телээде, СЭКП ТК болгаш Совет чазак чүрттүүн иштинге өске-даа хемчеглерни алырын шиитпирлээн. Харын оон түнелинде ужар түүлдү кожа ажыл-агыйга ажыглаар дугайында бодал төрүттүнүп келген. Ол сорулга-биле 1922 чылда шартылааларга удур демисежирининг Бүгү-россия чөвүлел хуралын чыгташ, кожа ажыл-агыйның хоралакчыларынга удур ужар түүлдү ажыглап болурун өөренип көөр талазы-биле комиссияны аңаа тургускан, оон составынга ынчардагы улуг эртемденнер база киргилээн.

1926 чылда шартылааларга удур 11 муң гектар черни ажылдап кылган (Каспий далай районунга). Ону ол үеде улуг чедишкин кылдыр санап турган. Оон түнелин көргеш, Чер ажылынын улуг комиссариады кожа ажыл-агыйга болгаш арга-ыяш ажыл-агыйынга ажыглаар түскай самолёттар будүрериниге чагыларны киирилеан. 1931 чылда авиахимиктиг ажылдаашкынарга 65 самолёт ажылдап турган. Ындыг самолёттарның парыгы чыл-чылыбиле ковүдеп турган.

Хоранны химикаттарны черге тарадыр чажар түскай аппараттар тыптып келгилээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының мурнуу чарында ындыг арга-биле 20 миллион гектар черни ажылдап кылган. Ынчаарга дайын болза шөлдерни авиахимиктиг ажылдап кылыр чорудука улуг аргалыг болган. Ол ойгутле ан чарыысалгалыг дээн черлерни шилиишкин-биле ажылдап кылып турган.

Дайын соолундагы чылларда авиахимиктиг ажылдап кылыышкын кожа ажыл-агыйга база катап улуу-биле сайзырап эгелээн. Ындыг ажылдап кылыышкынны кылыр, биче будурукчулуг ПО-2 дээр самолёттарның орнунга О. Антоновтуң конструкциязы-биле будурген АН-2 дээр самолёттар тыптып келген. Оон соонда бо хемчеглерге ынзы-бүрү конструкциянын вертолёттары база бар болу бергилээн.

Бо бүгүнүң түнелинде бистин чүртке чер ажылынга авиахимиктиг ажылдап кылыышкынның хемчээли 1964 чылда 48,6 миллион гектар четкен, оон иштинде минералдыг чемишчидилгени токкеня 12,2 миллион, бок үнүштерге удур ажылдап кылыышкын—9,4 миллион гектар болган. Чаа беш чылдың төнчүзүнге чедир тараа шөлдериниге авиахимиктиг ажылдап кылыышкынның хемчээлин чылда 155 миллион гектар чедирери көрүнгеп, ол болза 1964 чылга бодаарга 3,2 катап хөй болуру ол-дур.

Авиахимиктиг ажылдап кылыышкын Тыва АССР-ниң шөлдериниге база чыл-чылы-биле ковүдеп турар. Бир эвес 1962 чылда бистин республикага авиахимиктиг ажылдап кылыышкынны 13,6 муң гектар черге чоруткан турган болза, 1966 чылда ол — 89,6 муң гектар болган. Бо чылын ындыг арга-биле 100 муң гектар черни ажылдап кылыр деп бодап турар, оон иштинде бок үнүштерге удур 57 муң гектарга, өртелерге удур— 43 муң гектарга ындыг ажылдап кылыышкынны чорудар.

Авиахимиктиг ажылдап кылыышкынның экономика талазы-биле ажыктыын тодаргайы-биле көөр төлээде, мындыг чижектиг ап көрээлиңер: тарылга бок үнүштерге өртүмак кылдыр туттурган турда, тенниг чашпаннар бир гектар черден 14 кг азоттуу, 120 кг калийни, 30 кг фосфорну болгаш хөрөүнүнүң чүс-чүс тонна шыгын бодунга шиңгээдип алгаш баар. Өрге бүрүзү чылда 8-тен 12 кг чедир тарааны бодунга күрлап алыр. Бо бүгүнү түнелеп чугаалаар чүве болза, бок үнүштерге болгаш өртелерге удур демиседи авиахимиктиг ажылдап кылыышкын аргазы-биле чорудуп тургаш, эң-не биче хемчээлдии-биле алырга. Тываның шөлдериниге 7,5 муң тонна азоттуу, 6 муң тонна калийни, 18 муң тонна фосфорну, он-он муң тонна ол-шыкты бистин өстүрүп турар тараавыска ажыктыг кылдыр камгалап ап болур, өртелерниң үрегленүп үзүткээриндан тараа база камгалаттынар.

Ниити түңү-биле алырга, 15000 тонна хире минералдыг чемишчидилге камгалаттынып алынар. Бир эвес бо бүгүнү акшага шилчидип көөр болза, авиахимиктиг ажылдап кылыышкыннан азынар камналганың түңү коңчуг хөй болур.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары кожа ажыл-агыйны эртемге үндезилээш чорударын кызыл орадлажып турар черлерге бо талазы-биле эки түнелелер хораа-на көстүп келир. Кожа ажыл-агыйның Улуг-Хем будурүлге эргелелии онзалап демиселеве чогуур, аңаа авиахимиктиг ажылдап кылыышкынны күүседир кижилерге таарымчалыг ажылдаарының бүгү байдалдарын тургускан турган. «Сукпак» совхоз, дуржулга станциязы база бо талазы-биле эки. Оон түнненинде ол ажылагыйларда өргеге удур демисел чоруттунган болгаш бок үнүштерге удур демисежиринге самолёттарны хүлээп алырынга белеткенип турар. Ындыг болзажок чамдык черлерге бо талазы-биле ажылдап турар кижилер дугайында сагыш салбас түүлдер база барын айтыр херек. Чижээлээрге, Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң төвү Кундустуг суурга ужудукчулар чеде бээрге, оларны хүнүү бадыр аъш-чем-биле безин хандырбайн турган таварылга бар.

Амгы үеде авиахимиктиг ажылдап кылыышкынны республиканың хөй ажыл-агыйларында эвээш эвес кижилер чорудуп турар. Олардан бажындан орай кежээге чедир шөлдер кырында ужудуп чоруп турар. Ылангыя эштер Пепомняший, Хатинок, Хөлөө болгаш Григорьев оларның экипажтары идепкейлиг ажылдап, алган хүлээлгелерни күүседип доозарынга чөөкшулап турарлар.

Тыва АССР-ниң ховуларында хөөкчилерни узуткаарының авиахимиктиг ажылзап кылыышкынының бирги ээлчээ ам төнер чыгап турар. Мурнуусута бо талазыбиле кылыр түүлдер ам-даа хөй. Бок үнүштерге удур хемчеглерни алыр апаар. Тывада авиахимиктиг ажылдап кылыышкын кылыр ужар түүл коллективинин ужудукчу-техниктиг составы боттарының мурнунга салдынган сорулгаларын чедишкининг күүсеткеп. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ошн төлептиг үткүүр дээрзинге чигзинит турбас.

В. СНЫТКИН,
инженер.

Совет плакаттың 50 чылы

«Совет политиктиг плакаттың 50 чылы» деп Бүгү-эвилел делегегези бөгүн Москвада Топ делгелге залыкка ашыттынар.

Аңаа келген кижилер совет плакат уран түүлүнүң тоогузун, оон эң эки чурумал чогаадарын танышып алыр эвес, харын Совет чүрттүң тоогузун база көөрлер. Бистиң улустуң амыдыралынга болган улуг болуушкун бүрүзү чартын чүс чылдың дургузунда плакат уран түүлүнге дорван-на илергейлеттинип ниилер турду.

Делгелгеге 1500 ажыг плакат чогаадарны көргүзер, оларның авторлары 500 ажыг чурукчулар болуп турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарын база хаара тутқан салбырга келген кижилер ханазаты дайынның болгаш даштыкының дайын интервенциязының үезинде баштайгы совет плакаттарны база көөрлер, ол плакаттар бүгү делегейде сураглыг. Оларның аразында Д. Моорнуң, В. Денының, М. Черемныхтың, В. Маяковскийиниң, А. Апситтиң болгаш оон-даа өскелериниң чуруп, чогаатпан амылдары бар. Баштайгы беш чылдар планнарының, улус ажыл-агыйын катап тургузарының, чүрттү индустриязызастаарының болгаш кожа ажыл-агыйны коллективизастаарының үелерин сөлүн плакат чогаадарыбиле көргүскен.

Дайын соңдагы плакаттарны эвилелдешкен республикаларның зайы-биле делгээн. Ол плакаттар чурукчу-плакатчыларның хөй национадыг коллективиниң чогаадыкчы өзүлдезиниң дугайын, ол уран түүлдүң эң дээре дайынчы чаңчылдарының чедишкининг хөгжүлдезиниң дугайын херечилеп турар. Делгелгеде ленинчи тема кол черни эзлеп турар.

«Совет политиктиг плакаттың 50 чылы» дээр делгелге болза совет плакатчылар хөй янзы сорулгаларны боттандырып, коммунистиг идеяларны агитастаарда болгаш пропагандалаарда партияның хүн бүрүдеги дузалакчылары болуп келген дээрзин тодаргай херечилеп турар.

(СЭТА).

Часкы медээлер

Алтай крайда тараажылардың соон дарый боттарының агрегаттарын шөлдерже свёклачылар үндүрген. Чигир свёклазын массалыг тарып эгелээн.

• • •

Липецк областың кодээ ажыл-ишчилери бедик дүжүттүг болгаш эрте бижар сорттарның картофелин кидин-не олуртуп киришкен.

• • •

Литваның дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары эрте бижар тарааларны чажыл дооскаш, картофель олуртулгазынче кирген. Ол культураны республикага 68 муң гектарны тарыыр.

• • •

Казахстанның тараажылары миллион гектар тарылгаларны эң-не кыска хуусаада чемишчиткен. Ол дээрге ужудукчуларның ачы-хавылазы болган. Чамдык черлерде тараа өзүмнери ногаарарып келген.

(СЭТА).

1967 ч. Май 5.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

„Солун — чүгле коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын ол ышкаш коллективтиг организатор“

В. Ульянов (Ленин).

„ЭНЕРГЕТИК“— коллектив солуну

«Тыва кобальт» комбинадының ажылчын суурунуң — Хөвү-Аксының электри станциязының үшкү кадында улус чыглы берген, ынаар бир-ле чүве көрген турлар. «Чараш-тыр», «эки-дир», «солун-дур», «шын-дыр» дигилээн, маттырышкан, аразында оман-хөлүг чугаалашкан турлар. Станция коллективиниң хана солунукуң — «Энергетиктиң» эзлчегиниг номерин оларның көрүп, номчуп турганы ол.

Ук хана солуннуң наасталгазы номчукчуларны бодунче чыыра тыртып турар көрүштүг болду. Ооң үстүкү талакы бир азыында хүн херелии — Октябрьның херелии алдын-сарыг будун-биле чуруп каан, ооскө бир азыында «50 чыл» деп юбилейниң утказын илередип биижээн. Хана солунну ак-көк будуктуг раммада азып каан. Ооң иштинде эки кижилер болгаш чедишкинниг ажыл дугайын биижээн, четпестерни шүгүмчүлээн, материалдар-ла хөй.

Хана солун редколлегиязының ажылының дугайын депчулап чугаалап бээрин ооң редактору коммунист Вячеслав Тюриндеп дилеп-ивис. Ол мынчаар чугаалай-дыр:

« Энергетик» ай санында үнүп турар. Ооң арны номчукчуларга солун иезаан бараын, келээш угказы берип, солунгаларны шинтпирлээринче угланыышкынныг болзун дээш оралдажып-ла турар бис. Бистиң ажылывыска станцияның партбюрозу (секретары эш А. В. Бабин) эки дузалажып, хүн бүрүнүң удуртулгазын берип турар. Солунга үнер материалдарны эң-не хынамчалыг шилип ап, чамдык чүүлдерни боттарывыс план ёзугаар организастап ап турар бис. Станцияның удуртунчулары болгаш хамаарыжыр хана солун ажылынга идепкейлиг киржип, чугаалаарны үргүлчү бижип турар. Мурнуку чүүлдерге хүнүң кол айтырыгларынга углануышкынны берип келген бис. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар хана солунга үнүп иээр, дуржулганы база чырыда бээр, шүгүмчүлелдиг болгаш шоодуглуг материалдар үргүлчү үнер. Оларның дугайын чегүүр организациялар дораан-на көре бээр болгаш хемчег алыр.

Редактернуң ол чугаазын бадыткап турар номерни көрдүвүс. Станция директору эш Чуманов политиктиг өредилгэ дугайын биижээн болду. Улуг лаборант эш Курагинаның «Мурнуку одуругда химиктер» деп чугаазы үнген. Хана солуктуң «Изиг суг» деп капсырылгазы номерлер аразында эзлчег чокка үнүп келгиээрэ. Четпестерни чогуур үезинде илередиринге болгаш чайладырынга ол улуг ушуур-дузалыг болуп келген. Хана солунну эки белеткеп үндүрериниге инженер Соколов, мастерлер Бечиаров, Зверьков, инструменталыщик Коровин олар эң-не идепкейлиг киржип турарлар.

Будүүлүге чедишкиннерни өстүрериниг хана солуннуң роляю улуг. Станцияның коллективи будүүлүгенинг бирги квартал планын 106 хуу күүсеткен. Цехтер аразында чарыштың бирги черин электри цеги (мастери эш Батюкин), ийиги черин турбина цеги (мастери эш Зверьков) эзлээн. Оларның ажылын бо хана солун мактап чырыткан.

О. КОРОДА.

„Чаңнуктың“ медээзи

Рудник конторазының ханазында «Чаңнуктың» чап-чаа номери мени бодунче чыыра тырта берди. Будуу безин катпаан ол солундан мындыг одуругларны номчудум:

«Ооржак Дүдүй-оолдуң бригадазы ай планын апрель 20-де күүседипкен.

Эштер дагжылар! Будүүлүге мурнакчыларынга дең-нежиңер!»

Будүүлүге коллективиниң чедишкинни коллективтиң түс-түс кежигүннериниң, аңгы-аңгы бригадаларның, цехтериң чедишкиннеринден тургустунар дээрэ биилдингир болгай. Ынчангаш «Чаңнуктың» ол медээзи бүгү рудникке дораан-на тарай берген. Күүдүт «ураа», байыр чедиришкиннери диңмиреп үнген.

— Быятан ажылының түннели эки болурга, кижиниң сагыжы сергек, кады кожа ажылдап турар эштериңе чоргаарланыр-даа боордур—деп, бригадир Дүдүй-оол чугаалай-дыр. Ооң бригадазының чоогунда Ооржак Октябрьның, Монгуш Кара-оолдуң, Тиньковтуң, Авыда Доржуның бригадалары ажылдап турлар. Олар кожаларының чедишкинниңге байыр чедиргеннер.

— Бригадаларның шилиндектери кымнарыл, чугаалап берип көрүнерем—деп диледи.

— Бүжүгет Кааңыр-оол, Сая Белек, Санчыт Алдын-оол...—деп чоруй,—черле кайызың кандыг дээр, дора-бүрүн кежээ эрлер-ле болгай—дээш уламчылады:

— Эң улуу Хомушку Кара-оол бо. 1942 чылдан эгелеп Нарын алдың уургайынга сес чыл ажылдаан. «Тыва даг-дүгү» комбинатның тудуунга хереглээр даш белеткелинге дөрт чыл, даг-дүгү казып тыварынга үш чыл болду. Аныяандан тура дагжы болуп ажылдап келген, ажылдан быладарын билбес, олуруп саадавас хөделир кижи. Аныяк забойщик Сая Данзы 25 харлыг, күдер шыырак эр. Шериг албанын эрттиргеш келген соонда рудникке ажылдап киргеи —деп, бригадир чугаазын доосту.

С. ПАВУ.

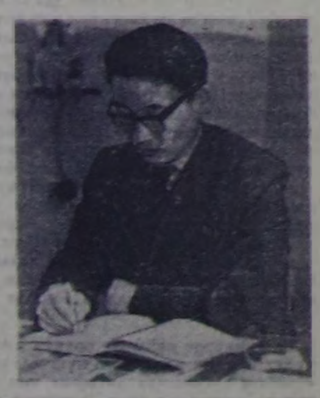
БИСТИН ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫВЫС

Хүн бүрүде-ле «Шынга» хөй-хөй чагаалар келгилээр. Оларның адаанда биижээн адрестерни көөрге, Тываның аңгы-аңгы булуңнарындан келгилээн болгулаар. Чамдыктары Москва, Ленинградтан дээш ооске-даа улуг хоорайлардан, бир чамдыктары бистиң улуг Төрээн чуртувустуң ээ ыраң-кыдыг кыыгаарында шеригге көскээнден үзүгүп келгилээн адрестерлиг.

Көөп турар чагааларның чамдыктарының дашты биижээн адрестерни редакцияның ажылдакчылары көрүп каап-ла, кымның чоруткан чагаазыл дээрэн дораан-на танып каар. Олар харын солуннуң кады үндүрүп, кады ажылдап турар эштери ышкаш сагындырып келгилээр.

Көөп турар чагаа бүрүзү-ле кижилериниң күш-ажылчы чедишкиннериниң дугайын, чаа болуушкуннарны, кандыг-бир чугула айтырыгны көдүрүп биижээн, бистиң бурунгаар хөгжүлдүүшкө шаптык хажуурашкынын турар четпестерни демир үжүүнүң чидиг бажы-биле сойгалап илереткилээн болгулаар. Чагааларның хөй кезии-ле Улуг Октябрьның 50 чылынга бистиң кижилериниң канчаар белетиниң, Октябрьга алдар болдурган социалистиг чарышка кандыг чедишкиннерни чедип алганын биижигилээн болгулаар.

Совет парлалганың чаңчыл болган байырлалы — Майның 5-ти таварлаштыр «Шын» бодунуң ээ идепкейлиг бижикчилериниң аттарын мооң мурнунда чыыдарда адап келгилээн болгаш оларга мактал, шаңналдарны-даа тывыскылаан. Бистиң идепкейлиг бижикчилеривис редакцияның чоогунда-даа, ээ ырак-кыдыг суурларда, фермаларда, хойжу бригадалар төптеринде, малчын аалдарда-даа чурттап, ажылдап турар. Оларның ажылдап турар черлери, албан хүлээлгелер, хүсээ мергежилдерни шупту-ла ажыглаңы. Тудугжулар, инженерлер, башкылар, колхозчулар, совхоз ажылчыннары, чогаалчылар, эртемденнер, хөгжүмчүлер, артистер, студентилер дээш черле кымнарны, кайызын ол дээр.

Бистиң шынчы дузалакчыларывыс, «Шынның» ээ идепкейлиг бижикчилериниң чамдыктарының фото-чуруктарын моон үстүнде нарладывыс.

(Солагай талазындан эгелеп) **Тавва Хүрен-оолович ОНДАР** — Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» совхозунда чурттап, ажылдап турар. Бистиң хоочун бижикчивистиң совхозтуң ажыл-агыйлының, ооң суурларында кижилериниң амыдырал-чуртталгазының дугайын биижээн чагаалары редакцияга бо-ла четкилеп келгилээр. Владимир Борисович **РАЧКОВСКИЙНИҢ** ажылдап турары республика типографиязы коммунистиг күш-ажылдың бүдүүлегеш деп хүндүлүт атты республикага бир дугаарында-ла чедип алган. Владимир Борисович чүгле бодуңуң коллективиниң кижилериниң чедишкиннерин биижип, мурнакчыларны чуруука тырттырып турарындан ангыда, хоорайның ооскө будүүлүгелериниң солуң корреспонденциялары, информациялары биижип, эки чуруктарны тырттырып эккеп турар. «Кызыл тудуг» эргелелиниң инженер-экономиказ **Мария Степановна ПОПОВА** экономика темазынга биижээн чүүлү-биле номчукчуларны сонуургадып турар. Ылаңгыя ооң бот-оруунга-чарылга дугайында чүүлдери улуг сонуургалды болдурган. «Шынның» ээ хоочун, идепкейлиг бижикчилериниң бирээзи — «Кызыл тудугнуң» мурактыы тудугжузу, Тыва АССРниң Дээди Советиниң депутады Семчи Баяковна САНДАН хамаарыжыр техниктиг редактор К. Бузакты чугаалаан.

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДЫ УЛАМЧЫЛААР

Большевиги парлалганың үндезилекчизи, бистиң улуг баштыңчывыс Владимир Ильич Ленин ажылчын болганы көдээ бижикчилер шимээшкининиче оныза кичээнгейни салып чораан. Солун бодун долгандыр бижикчилер четкизин организастаан тудум-на, ол улам-на солун апаар болгаш ооң идей-кижизидилгелиг дээштин күштелир дээрэзин ол айткан. Совет журналистер Ильичиниң ол чагыын үргүлчү бодап, ону амыдыралда боттандырып турар.

«Тываның аныяктары» солун үндезилеттинип тургустунуп турар үеде, тыва үжүк-бижик чаа-ла сайзырап эгелеп турган. Ынчалза-даа бижикчилер-биле харылзааны бүгү-ле аргаларны ажыглап, бижиктырып эгелээн. Маңаа бир чижек. Үжүк-бижикке өөренип ап четтингижкен хереэжен араттың биижээни болза: «Шаанда феодалдыг Тывага бүдүүлүк-дүмбей чордум. Ам мээң караамны үжүк-бижик ажыдып, чырыдын берди. Кайгамчык аас-кежиктиг болдум. Солунга биижи биижирп дег, ындыг эки чол турбас. Солунга чүведен биижип өөренинер...» Номчукчуларның кичээнгейин солуннуң ажылынга киирештирери-биле аныяктар редакциязының ээ-не баштай организастаан материалдарының бирээзи бо. Ильичиниң чагыын бүгүлээр аныяктар солуунувуң баштайгы ажылдакчыларының эгелеп каан эки чаңчылыын уламчылаашаан бис.

«Тываның аныяктарының» номчукчулары ам чыл келген тудум-на көвүдеп кел чыдар. Бо чылын ооң тиражы он муң чыгаар турар (Үш чыл мурнунда солуннуң тиражы дөңгүй-ле алды муң ажа дүжүп турган). Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге, номчукчулар-биле солуннуң харылзаазы биижаан, ооң идей-кижизидилгелиг дээштин бедээн дээрзиниң хереченин-дир.

Солуннуң ажылын эки-жидип, ооң биижикчилер-биле харылзаазын биижыглаар дээш, редакцияның ажылдакчылары организастыг ажылдарны кылып чорударын кол кичээнгейге алган. Ээ-ниланган номчукчуларның мурнунга редакцияның кылып чорудуп турар ажылының отчёдун берип, оларның арга-сүмезин, санал-оналын алыры-биле организастап турар конференциялары чаңчыл болган. Каш чылдар мурнунда номчукчулар конференциязын район төптеринге эртирип турган. Ол бодунуң мурнунга солдунган соругланы негелдезинге чедир күүсетпейн баар болган. Ынчангаш ам шуут-ла, колхозтар, совхозтар төптеринге болгаш будүүлүге черлеринге эртирер апарган бис. Конференциялга номчукчуларның саналын ёзугаар, ээ идепкейлиг биижикчилерден тургустунган биижикчилер болүүн организастаар азы чаартыр чаңчыл чурумчуттунган.

Ооң мындай, редакцияның кылдыстеринин чоныкта элээн каш идепкейлиг биижикчилерден тургустунган штаттан дашкаар хөй-ниитиниң киллистери база ажылдап турар. Пропаганда болгаш өөреникчи аныяктар кылдыстериниң организастаанын чечен чогаал каттыжышкынны эрткен чылын редакцияда тургустунган. Ол бүгү организастың ажылдарының түңнелиниде, солуннуң биижикчилериниң саны өскен. Ам редакция республиканың янзы-бүрү будуңнарында 400 ажыг биижикчилериг. Олардан 70 ажыг кижи үргүлчү биижип турар.

Соолгу үеде биижикчилериниң идепкейн болгаш биижип турар материалдарының идей-кижизидилгелиг шынары улам бедээн. Ооң чижээнге үүлге ийи мындыг фактыны айтып болур. Чадаанада Культура бажыңының ажылдакчызы Татьяна Сат «Кадай-кыстың танцылаарын алге» деп маргылдаалыг, солун материалды биижээн. Аныяктарның хөй-ниитиниң ажылынга киржилгелиниң, бот идепкейлиниң дугайын биижээш, эргиниң артыышкынналрын мида сойгалап кергускен. Ол материал номчукчуларның болгаш биижикчилериниң сонуургалын чаалап алган. Элээн хөй черлерниң чугаалажып тура, редакциняже санал-оналын биижээн, а ооң тайлымы-биле клубтарга ол темага аныяктар кежээлери болуп эрткилээн.

База бир мурнакчы биижикчилеривистиң бирээзи Тожуда Доржу Кыситбай бичии чаштарның кижизидилгезинин темазынга «Кижизидилгениң дээштин дээш...» деп чугула материалды биижээн. Ол чагаа база дыка хөй ажыктыг чугаа-соотту кодургеи... Бо дээрге, үүлге ийи чижек-тир. Ынчыт чижектер хөй.

Бистиң идепкейлиг биижикчилеривис район саныида, колхоз, совхоз болгаш будүүлүге бүрүзүнде. Шүлүкчү Ю. Күнзегешти, инженер С. Кызыл-оолду, студент А. Чамырыны, өрт шеринде В. Мельниковту, Өвүрде инженер М. Тановту, Тожуда башкы Д. Кысытбайны, Каа-Хемде комсомол райкомунуң секретары К. Маспык-оолду, Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң комсомол организациязының секретары М. Бичө-оолду, комсомол райкомунуң секретары Ш. Сереэздарны, трактористер С. Намчанны, Чадаанада «Искра» колхозта комсомол организациязының секретары С. Таспайны, культура ажылдакчызы Т. Сатты, башкы Ч .Чапты, «Чыраа-Бажы» совхозта К. Экер-оолду, Барыында комсомол ажылдакчызы С. Ооржакты, Мөңгүн-Тайгада С. Молдургаиы болгаш ооң-даа ооскө хөй-хөй биижикчилерни адап болур.

Парлалганың байырлал хүнүнде аныяктар солуунувуң идепкейлиг биижикчилеривиге — бистиң идегелдиг дузалакчыларывыска биижикчи мергежилиниң улам байыдын, идей-кижизидилгелиг солун айтырыгларны көдүрериң күзээр бис! Редакцияның ажылдакчылары биижикчилериниң хүрээлеңиң улам өссүн дээш, бар-ла аргаларны ажыглаар болгаш бо айтырыг талазы-биле четпестерни чайлаткаш, Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур алдарлыг байырлалын көскү чедишкиннер-биле уткуур.

В. ШАРАВИЙ,
«Тываның аныяктары» солуннуң редактору.

„ЭРТЕМНЕРНИ НОМДАН ТЫВАР“

Улуг Ленин, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң чуртувуска Совет эрге-чагырганың тургустунганының башталгы хүннеринден эгелээш, бүгү чоннуң бижик-биликтиг болур чоруун бедидерипче доктаамал кичээнгейни салып келген.

Революция мурнунда тыва улус бодунуң үжүк-бижии чок чораан болгай. А бир тээ бижик чок болганда, чоннуң культуразын көдүрери, ооң мээ-медерелин бедидери болдунмас. Ону барымдаалаан. ТАРН-ның ТКзы, ТАР-ның чазаа Совет Эвилелиниң эртемденнериниң дузазы-биле тыва бижикти чогаадып тургускан. Ол болза 1930 чыл.

«Эртинеии черден казар, эртемнерни номдан алыр» деп, тыва улустуң база бир мерген үлегер чугаазы бар. Шынап-ла ном чок болза, эртем-билиг чедип алыры берге. Бир тээ үжүк-бижик бар апарганда, ону тараадыр, чонга чедирер херек. Ол соруда-биле Тыва күүнеиниң ном чогаадыр черии тургускан. Ол база-ла 1930 чыл.

Ол чылын алды парлаар ама хемчээдиг. 9200 тираждыг үш-ле ном үнген. Тыва дылга баштайгы «Үжүглелди» Москвага парлаан. Ооң соонда номнарның саны-даа, хемчээли-даа, тиражы-даа чыл санында көвүдеп келген. Чижээ. чаңгыс 1966 чылда 110 санныг янзы-бүрү номнар үнген. Оларның хемчээлн 550 парлаар ама болган, а тиражы—360 муң четкен.

Ном үндүрер черниң туруп келгенинин бүгү чылдарында 2644 номнар —8174 муң тиражтыг киллыр үнген.

Марксизм-ленининзмниң классик-терииин—Маркстың. Энгельстиң болгаш Ленининиң өлүм чок чогаалдарын, делегей литературазының атсураглыг тергиннеринин—Пушкининиң болгаш Джек Лондоннуң, Горькийниң болгаи Лу Синьиың, Маяковскийниң болгаи Войничиниң, Назым Хикметтиң болгаи Тагорнуң, а ол ышкаш амгы совет болгаш даштыкы чогаалчыларның ээ дээре чогаалдарын тывалар ам бодунуң төрээн дылының кырында номчуп турарлар.

Соолгу үеде Совет Эвилелиниң аку-дүңма улустарының чогаалчыларының номнарын очүдүруп, парлап үндүрер ажыл бисте калбарган. Кыргыс, казах, якут, буряд, украин, белорус, литов, татар, алтай авторларның чогаалдарының тыва дылга үгенин номчукчулар билир. Эки шынарлыг номнар чогаадып турар он-он кижилер тус черииң кадрларындан белеткеттинген. Олар болза өөредилге номунуң авторлары М. Биче-оол, А. Белек-Байыр, И. Эргил-оол, Р. Бегзи, Е. Коптева, Х. Алдын-оол, Ш. Сат болгаш ооң-даа өскелер-дир. Ынчаарга Тывага ажылдап, чурттап турар тыва-даа, орус-даа чогаалчылар ном үндүрер черииң, ооң активииин деткимчезин ап келген болгаш ап-даа турар. Ооң-биле кады бистиң чогаалчыларывыстың соолгу үеде дыка идепкейжип турарын өөрүшкү-биле демдеглээр апаар. 1966 чылда түе черииң 15 чогаалчыларының номнары үнгүлээн. Бо чылын 22 чогаалчы түскай номнарын үндүрер, а келир чылын оларның саны ооң-даа көвүдээр.

Үнүп турар ном-дептерлериниң таштыкы болгаш иштики квасталгазы, оларның полиграфтыг күүсеидези чыл эрткен үдүм улам-на ажыкжын бар чыларын айытпас арга чок. Ол болза бистиң чурукчуларывыстың, полиграфистеривистиң база бистиң албан черинде ажылдап турар кижилериниң, малнгыл ол-да ажылында 27 чыл үзаштыр ажылдап турар улуг корректор О. Чечеиней, бистиң хоочун ажылдакчыларывыстың санында хамаарыжыр техниктиг редактор К. Бузанецова, будүүлүге киллизиниик эргелекчизи А. Сермээкии, улуг редактор Ю. Күнзегеш, өөредилге номнарының редакторлу О. Монгуш болгаш ооске-даа кызымак кижилериниң кылган ажылының түңнели болур-дур.

Бо 1967 чыл болза юбилейлиг, сиза чыл. Ном үндүрер черииин ажылдакчылары, бүгү совет кижилер ышкаш, улуг байырлалга толептиг ужураждыр дээш ажылдап турар. Чылдың бүгү планын юбилейлиг кылдыр чарлаан. Ол чүл дээрге, үнер ном бүрүзүн эки шынарлыг кылдыр үндүрер дээни ол. Өөредилге номнарын айытқан хуусаазының бетинде бир ай бурунгаар, азы июнь айның 1-де дооза үндүрер, бүгү планны декабрь 5-те доозар. ол ышкаш келир чылдың планының 30-ден эвээш эвес хуузун бо чылын белеткээш, типографияга дужаар деп хүлээлгени боттарывыска алган бяс. Ол соругланың ылавы-ла күүсеттинериие чигзиниг турбас.

«Эртеминерни номдан тывар». Тыва улустуң бо үлегер чугаазы канчаар-даа аажок шын. Ынчангаш номчукчу кижи бүрүзү номчааны ном бүрүзүнден өөредилгиг түүлүг, эртем-билигни ап турзун дээш, хөй санныг, эки шынарлыг, бедик идеалыг номнарны үндүрери бистиң хүлээлгевис.

С. СҮРҮҢ-ООЛ,
Тываның ном үндүрер черииин директору.

1967 ч. Май 5-

Шын
3-кү арын

Чагыдыкчыларны манатпас дээш...

Кызылдың харылзаа конторазының № 1 салбырының почтачылары юбилейлиг чылда бедик көргүзүлэр дээш ажылдавышаан, парлалганың байырлал хүнүнге база багай эвес түңнелдериг келген. Шупту 12 почтачының иштинден А. Могильная, В. Чооду, И. Байбородина (мурнуку одуругда) олар коллективте хөй стажтыг, дуржулгалыг эштерге санадып турар. Олар харыылап турары участоктарынга почтаны чегүүр үеде чедирип, озалдаашкын болдурбайн турар. Почтачылар тус-тус участоктарынче үнер деп турда, оларны тырттырган.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

Номчукчуларның чагаалары

Кызыл хоорай Советиниң Шыпаа көдээ Советиниң болгаш «Тере-Хөл» колхозунуң баштаар чери школа, уруглар, медицина культура албан черлерин база организацияларны келир кышка белеткээр талазы-биле организастыг хемчегларни ажылдап кылган. Ону ам коллективтер, колхозчулар күүседип турар. Тудугга, септелгеге хереглээр материалдарның болгаш оттуглар үүлдүң белеткели шыптарай берген.

Кунгуртуг суурда албан черлеринге келир кышкы 5000 кубометр оттуглар ыяш херек, ам 4100 кубометр белеткеттинген. Колхозтуң бодунга, көдээ Советке, уруглар садыпга болгаш өске-даа организацияларга хереглээр оттуглар ыяш бүрүн белеткеттинген. Школа биле эмнелге пунктуузунга ам-даа 800 кубометр ыяш херек, май 15-ке чедир белеткээрин колхозчулар хүлээнгеп.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур оюнга белек кыадыг суурда албан черлериниң белеткелии байырлал бетинде доозар дээш кунгуртугчулар социалистиг чарышты калбарткан.

С. СЕДИП.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң төвү — Кызыл-Чыраа суурнуң чурттакчылары юбилейлиг чылдың чазында могаанчыдылга талазы-биле улуг ажылды кылган. Бо чазын суурда 4850 янзы-бүрү үнүш тарыттырган. Чаңгыс Ленин аттыг кудумчуда безин 735 ыяш олурткан. Эрик кудумчузунда олурткан ыяштың саны ам 3500 ашкан.

Суур чагайжыдылгазының талазы-биле Кызыл-Чыраанық чурттакчылары социалистиг чарышка киришкен, бажың бүрүзүнүң чанынга 20-ден эвээш эвес үнүштерни өстүрер соругланы салып алган. Ам бажың чанында олурткан үнүштерниң саны 30—40 чеде берген.

О. АРАКЧАА.

• • •

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң механизаторлары болгаш тараажылары часкы хову ажылынче апрельдиң соолгу хүннеринде киргеш, 4700 гектар черни ажылдап кылган, ам үрезин чажарынга белеткеиип, черниң эки чылыырын манап турар.

Трактор-хову бригадаларының аразында социалистиг чарыш калбарган, шын базырыышкынынга №2 бригада тиилекчи болгаш кызыл тукчугаш-биле кады сиша шаңналын алган. Часкы хову ажылының түңнелиниде тиилекчи бригадаларга тыпсыр ийи шаңналды колхоз баштаар чери бадылаан. Бирги шаңнал 500 рубль, ийигизи — 200 рубль.

С. ДАНГАА.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң «Бардык» совхозунуң төп трактор-хову бригадазының механизаторлары, тараажылары баштайгы чажыдаиы сугаттыг черде чоруткан. Сугарган 570 гектар черде кызыл-тас чаштынган.

Бригаданың суггарыкчылары 33 кижи он кезек черде сугарылганы чорудуп турар. Ам 800 гектар черни үрезин чажарынга белеткеп сугарган.

М. ДЫЛАЙ.

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

Академик Д. СКОБЕЛЬЦЫН,

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналдар Комитединиң даргазы

Чартык чүс чыл бурунгаар Россияның улузу кижи төрелгетеңге социализмче орукту ажыткан бодунуң тиилелгелиг тайбың дугайында Декрет-биле чарлап үндүрген, аңаа Владимир Ильич Ленин ат салган турган. Ол үеден эгелээш-ле бистиң диптиң миллион-миллион кижилериниң медерелиниг социализм тайбыңның демдээ болу берген.

Бис чиик эвес үеде чурттап турар бис. Империализм, реакция бо хүнерге чедир-ле Октябрьның эгелээни социал болуушкуннар тиилеттирбес деп бодал-биле эртеппейн турар. Эрткен үүлдү эңдеп ап пыдавас-даа бол, оода чадаарда төөгүниң чорудулгазын канчап-даа тургаш саададыр деп, оларның бүгү политиказы, бүгү ажыл-чорудулгазы ынаар утпанган. Канчап-даа тургаш — ол дээрге дайылдажып-даа тургап, хемчээли дайын дугайында аң-не коргунчуг бодалдардан ажып турар, дыңналып көрбээн хоозуралды делегейге таварыштырып болур ядролуг дайынны-даа өөскүдүп тургап дээни олдур. Вьетнамның хоорайларын болгаш суурларын калчаралдыг кадыг-дошкуну-биле бомбалап турар америк генералдарны угаазылалдыг, кижи сеткилдиг болурунче, мораль талазынче кыйгырары черле хей болур йаяк. Маңаа чүге демиеел, агрессияның болгаш дайынның политиказынга удур чүткүдүт, кызымак демиеел кижи төрелгетеңге ожургалды болгаш тайбынны берип болур.

Бо хүнерде дайынче орукту дуглап турар шүүлүг болгаш идегелдиг күш болза социализмге «тайбың дугайында айтырыг кол айтырыг» деп демдеглеп чораан улуг Ленинниң чагыны ыдыктыы-биле эдерип турар Совет Эвилелиниң болгаш оон социалистиг эвилелчилериниң чайгылыш чок, тайбынга ынакшылдыг политиказы болур. Тайбың талалакчылыңың үзүктел чокка өзүп, быжыглып турар армиязы — ажылчыннар, тараачыннар, интеллигентилер, ында-бүрү үзел-бодалдыг, ынажы-чүдүлгелиг, националдыг хей-нинти ажылдакчылары тайбың дээш демиеелге кайгамчык улуг салыышкынын киирип турар, оларны болза дайынны, реакцияны, дарлаалды көөр хөөңү чок чорук каттыштырып турар.

Ол армияның хүрээлеңинче национал шимчээшкиннер болгаш организациялар күүдүг агым болуп кирип, оон хүрээлеңинче чөптүг, гуманныг чоруктуң болгаш демократияның улуг идеалдары үнелиг болуп турар бүгү кижилер каттыжып турар-дыр.

Тайбың талалакчыларының шимчээшкинин кеш-соок ылгаар чорукка удур улустарның национал-хосталгалыг демиеели-биле, капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарының кижинин кижи дарлаар бужар бак системаны узуткаар дээш күжениишкиннери-биле тудуш.

Тайбың талалакчыларының шимчээшкинин бистиң хүннерниисте болуушкуннарның чорудулгалыга улаан улуг салдарны чедирип турар хей-нинтиниң алдарлыг нүжү болуп берген. Ол дугайын, чижээлзөрге, хей-хей капиталистиг чурттарны салгап турар күүдүг чыскаалдар «тайбыңның маршгарын», политиктиг ажыл-соксадымышкыннарны хереченлеп турар. АКШ-та соңгу болуушкуннар база ол дугайын хереченлеп турар, ында ак сеткилдиг чүс-чүс муң америкачылар Вьетнамда аразынгаар дайынга удур үннерин көдүрүп турарлар.

Тайбың талалакчыларының шимчээшкинин ыол соруулгазы — делегейниң чаа дайынын болдурбазы — харын ынчангаш ол болза социаликтиг дем каттыштырылга чурттарының Ленинчи даштыкы политиказының кол үгланышкынызыбле холбажып турар.

Мынчангаш бо чылын «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналы-биле тайбыңның азды шылгараңгай талалакчылары шаңнаткан. Олар кымнарыл?

Хүрээ ламазы МАРТИН НИМЕЛЛЕР — теолог, даштыкы чамдык университеттериниң хүндүлүг доктору — чүге бодунуң чурту Баруын Германиында сураглыг эвес. Ол болза Гессенниң болгаш Нассаунуң евангели хүрээлиниң баштыңы, хүрээлериниң бүгү-делегей чөвүлелиниң күүседомунун кежигүнү.

Ында-бүрү күүдүлээшкиннерге, дарлаалга удур ол могаг чок демиеелчи, гуманист болза 1892 чылда Вестфалиягa төрүттүүген. Гитлерниңнин чылдарында Нимеллер болза шажыңның фашистиг ёзу-чурумга чагыртырынга удурланыкчыларының организациязып тургускан. Ол дээш ону 1937 чылда фашистер тудуп хоргудаан, сорган ол чүгле 1945 чылда үнген.

Хосталган соонда Мартин Нимеллер демиеелди улам кызымаа-биле уламчылаан. ГФР-ниң агрессия НАТО-га киреринге удур, бүндеверин атомнуг чепсеи-биле чепсегээринге удур ол идепкейлиг демиеелни берген. ГФР биле ГДР-ниң аразынга холбаанын тургузуп, хөгжүдериниң эргежок чугулазын ол демдеглеп, ында-бүрү политиктиг болгаш социал системаларлыг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарын камгалап, «соок дайынныңа» бүгү хевирлерин узуткаарын кыйгырып турган. Оон бодалы-биле алырга, Германия нейтралдыг болуп, чөөн болгаш барыын чүүлериниң аразынга холбаа чурту болур үжүрлүг.

Чоокта чаа Мартин Нимеллер болза «Вьетнамга дузаалалдың хөделиишкинин» даар барыынгерчан төлээлериниң составы-биле Вьетнамга чораан. Чуртуңга чанып келгеш ол мынчаар бижээн: «Вьетнамның чону чүге он-он чылы-биле дайынның байдалынга чурттаар үжүрлүг чүвэл?

Даймины ол күсеваан, өскелер ону кымыскан. Дайын болза тайбыңны чедип алырынга кажандаа чепеек болуп корбээн болгаш болбас-даа».

Мурнуу-Африка республикадан адвокат АБРАХАМ ФИШЕР амыдыралдың нарын оруун эрткен. Ол 1907 чылда буржуаз ог-бүлеге төрүттүүген, оон кырган-ачазы күрүненин премьер-министри, а адазы — дээди судыя чораан. Ынчалза-даа оон чүс-чүс, муң-муң кара кештиг өөрү кандыг-даа эргелери чок турда оон боду адазы дег тамчык чурттаар хөөңү чок болган. Ынчангаш 1942 чылда ол болза Мурнуу Африканың Коммунистиг партиязының кежигүнүнге кирген, оон удурутчуларының бирээзи апаргаан.

Дайын соолүнде Фишер демократтарны болгаш тайбың камгалалының мурнуу-африка национал чөвүлелин организастаан, оон баштайгы президентиин болган. 1952 чылда Венага улуетарының тайбың камгалалының бүгү-делегей конгрезининң ажылынга ол киржип чораан.

Мурнуу-Африка республиканың чазаа оон политиктиг ажыл чорударын хоргудаан, ынчангаш адвокат болза политика талазы-биле хоргудаттырганнарга болучкулаан демиеежи берген. 1961 чылда ол болза «Күрүне саттынакчылары» деп бууудаттырган 156 демократтарның судунга болучкучу болуп киргеш, оларны агартырын чедип алган. Ийи чыл болганда, «күрүнеге удур ажыл-чорудулгалыг» деп бууудаттырган. Африк национал конгресстиң удуртукчузу Нельсон Мандельдя болгаш өскелерин-даа өлүмдеи тынып ол алган.

Ол судтуң соонда Фишерни дораан тудуп хоргудаашы, коммунистиг партия кежигүнү сен деп бууудаткан. Даштыкыже чорүй баар аргалыг тургаш-ла, демиеелдя уламчылаар дээш, бүзүредиг ол революсчу Мурнуу-Африка республиканга артын налган. 1965 чылдың үжүнде чажыт полиция Фишерни база катап тудуп бажыңнаан.

Фишерни судтап турда, мурнакчы бүгү хей-нинти ынаар көрүнеп турган. Бодун чоргааралбиле коммунист мен деп адап, дөрт шак иштинде оон чугаалаан чугаазы реакцияның бужар ёзу-чурумунга бууудадыышкын болуп дыңналган. 1966 чылдың май 9-та ону бүгү назынында хоргудалга чыдар ышкыр шиткен. Африканың мындыг шылгараңгай ажылдакчыланга делегейниң Ленинчи шаңналын тывыскан чорук реакцияга удур демиеелге оон күүдүн немээр, неоколониализмге удур, Африканың хосталгазы дээш бүгү демиеелчилерни сорук кивирер.

Эрткен чылдың төнчүзүнде Мексиканың президентиин шылгараңгай мексикан чуруктчу, чедип алган. Натанья Ивановна хей-нинтиниң аныяынга база идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: Н. И. ЖУКОВА кичээл үезинде.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

деп харлыг ДАВИД АЛЬФАРО СИКЕЙРОСКА национал шаңнал тывыскан. Могаг чок хей-нинти ажылдакчызы ол болза хей улуг болуушкуннарның киржикчизи чораан. 1910—1917 чылдарда Мексиканың революциязының чылдарында революсчу шеригниң хүрээлеңиниге түлчүп чораан; 30 чылдарда — Испаниянның фронтуларыга фашизмге удур демиеешкен. Мексиканың профавилеедерниге удуртукчу дужаалдырга ол бээп тургузаан. Ол — Мексиканың революсчу чурукчуларының, скульпторларының болгаш графиктериниң эвилелиниң организакчыларының бирээзи. Ону каш удаа тудуп бажыңнап турган, каш удаа даштыкыже чоруп турган.

Мексикага тайбың талалакчыларының организастыг шимчээшкинин тургускан үеден эгелээш, Сикейрос оон национал чөвүлелиниң кежигүнү. Стокгольм Кыйгырымын детпириинге муң-муп кижинин адын ол боду салдырып чыгтан. Америк империализминиң Вьетнамда агрессиязын ол шиитпирлиг бүүү шаап, латин-америк күрүнелериниң херектеринге АКШ-тың холтаарлаашкынынга удур демиеешкин турар.

Ол шылараңгай чурукчуның чогаал ажылы — ол дээрге бодунуң эргези дээш, ораи делегейге тайбың дээш демиеешкин турар кижинин йарээзиндир. Ам оон чуруп турары 5 муң дөрбелчии метр — «Кижи төрелгетеңниң хөгжүдээни» деп чуруу харын аңаа холбашкан.

Чехословак эртемнер академиязының президиум кежигүнү, национал хуралдың кежигүнү академик ИВАН МАЛЕК эртем талазы-биле 100 ажыг ажылды бижээн. Оон бүгү амыдыралы — эртемге бодун бердинген бараан болуушкун. Эртем талазы-биле үнелиг шинчилелдери дээш аңаа ийи катап күрүне шаңналының лауреады атты тывыскан, оон шаңналдары хей. 1950 чылда биология институдун организастаарын аңаа даасхан, ам ол оон директору.

Делегейге алдарлыг ол эртемден тайбыңның талалакчызы, хей-нинтичи ажылдакчы болуп база алдаржаан. Гитлерниңнин чылдарында удурланышкын шимчээшкинниин киржикчизи, оон боду пагуот шимчээшкинниинде чаа дайынның кыжанызына удур идепкейлиг демиеешкин турар. Делегейниң мурнакчы, депшилгелиг эртемденнери-биле кады делегейниң термоядролуг дайынының кыжанызына удур, тайбың, хосталга болгаш оран делегейге аас кежиин дээш демиеешкин турар, эртемниң ол шылараңгай ажылдакчызынга делегейниң Ленинчи шаңналын база тывыскан.

Улуг америк чуруктчу болгаш хей-нинти ажылдакчызы РОУЭЛЛ КЕНТИНИҢ уран чүүлү ёзуулуг гуманнысчы, чонче көрүшкен, бо үениң бодалынга сиңиишкен, ажыл-ишчи болгаш демиселча кижинин чылыы-биле, хүндүлел-биле көрүп турар. Чуруктка тенааны ол амыдыралдан алыр. Бодунуң чуруун, даштыкы чурттарны ол хей кезээн, Совет Эвилелинге каш удаа чораан. Совет улустуң шынчы онзуу, Америк-Совет найыралдың национал чөвүлелиниң даргазы Кент Советтер чуртунга белек кылдыр чартык чүс чыл ажыг чогаадылга ажылының ажылдарын берген.

Американың бодүүн кижилериниң чиик эвес салыы-чолуу танышкыны, хамаагы болгаш социал эрге дээш демиеел-биле танышмышкыны чурукчуну тайбыңның талалакчыларынче хандыдыышкан. Кент — тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң хөөчүн кежигүнериниң бирээзи, алдарлыг Стокгольм кыйгырымын бижээнкелериниң бирээзи, демократтыг хосталгаларның, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын принциписиниң идегелиг, туруштуг камгалакчызы. АКШ-тың Вьетнамда аратаңгаар дайынынга удур Кентиниң чугаалары бүгү делегейге билдингир.

ГЕРБЕРТ ВАРНКЕ — Каттышкан хостуг немец профавилеедериниң төп баштаар черииниң даргазы, делегейниң ажылчын шимчээшкинниинге коскү ажылдакчызы. Капиталистиг системаның дарлалын чажындан ол көрген. 18 харлыыдан профавилеел шимчээшкинниинге киришкен. 1932 чылда ону рейхетагга соңгаан. Гитлер эрге-чагыргага киргеп соонда ол чаштынар болгаш даштыкы чурттарже үнер ужурга таварышкан.

Төрээн чуртунга 1945 чылдың ужунда чанып келгеш, профавилеедерни катап тургузарынга идепкейлиг киржип, удиайын оон удуртукчуну болу берген. ГДР-ниң профтөвүн удуртып тургаш, социалистиг тургузуушкунуп сорулгаларын шиитпирлээринге профавилеедериниң киржилгезинче улуг кичээнгейни ол салып турар. Дайын соолүндеги бүгү чылдарның дургузунда ол болза ГФР-ге неонацизминиң өөскүдүрүне, дайынны бодап турарларга удур чайгылыш чокка, шиитпирлиг демиеешкин келгеп. Ол — Барыын Германияның чепсегээринге удур ажылчын конференцияларының база Балтикага тайбың болгаш найырал дээш прибалтика чурттарының конференциларының организакчыларының болгаш эгелекчилериниң бирээзи.

Ленинчи шаңналдарның чаа лауреаттары — ында-бүрү нацияларның, профессиязларның, харназынның кижилери, ынчалза-даа олар кижи төрелгетеңниң дең эргези болгаш аксының кежин дээш ниитти демиеелге хол-холундан тутунуун алган киржип турарлар. Күш-ажылдың миллион-миллион кижилериниң аразында оларның сураглыы болгаш алдарлыы — тайбың талалакчыларының шимчээшкинниинге күүдүг херээшкинниинге чайгыналчак хереченээ болур.

ЧАМДЫК БОДАЛДАР

(Өөреникчилерниң частырыгларынга хамаарыштыр)

Тыва дыл Совет Эвилелиниң хей национал улустарының дылдарының бирээзи болуп турар болгаш ленинчи национал политиканың ачызында сайзырап олурар аныяк литературалыг дыл болур. Оон сайзырап турарының барымдаазы чүл дээш, словарь составының элбекшээнинде, тыва дыл эртемденнериниң өөрүлеан биле оон чаңгыс аай шын бижиринииң дүрүмчүдүлгезин тодаргайлаанында, тыва чогаалчыларының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының утка-шынарының болгаш дылының экижип турарында.

Тыва дылды өөренири — тыва өөреникчилериниң өске эртемнерни билип алырынга улуг дузалыг. Ылаңгыя орус дылды өөренирииге деткимчелиг. Шынап-ла бодуңуң төрээн дылыңың домак тургузуун, оон сөс составын болгаш шын бижиирин билбес болза, өске дылды шын чугаалап, шын бижип өөренири берге-дир. Ынчангаш 9, 10 класстарга тыва дылга 1—2 шакты немей кирирге чогумчалыг деп бодаар мен. Чүге дээрге 10-гу классты дооскан соолүнде кайнаар өөренири, кым болуру шиитпирлеттинер болгай.

Школалар тыва дыл башкыларыбиле колдуунда хандыртынган болгаш башкылаашкынның аргадуржулгазы элээн экижээ-даа, хөйхей өөреникчилер ам-даа шын бижиринге элээн частырыгларны кылып турар. Өөреникчилериниң тыва дылда кол-кол частырыгларын, ону өдип ап болурувуң дугайында бодумуң чамдык бодалдарымны чугаалаксадым.

Сөстүң эгезинге т-д, п-б деп эжеш үжүктерни чазып турарының чылдагаавы болза 1-ги, 2-ги класстарга од үжүктерни тодаргай хандыр бижип албаанындан ол үжүктерни шын адаарынга чаңчыктырбаанындан, эжеш үжүктерниң ылгалын чедир билбээнинден болуп турар. 5-ки класска ол-ла материалды үзе шинтпирлевес болза, 8 чыл школаның дооскуже частырыглар үргүлчүлеп болур.

5-ки класстың өөреникчилериниге бо материалды билиндирериниң мурнуунда эге класстарга алган билиин хынаары-биле т-д, п-б деп үжүктер-биле эгелээн сөстерни тустузунда билир шаа-биле чыып бижидер. Бир болза ол үжүктер-биле эгелээн сөстерни холуй, аралаштыр бижип алгаш, словарь диктантызында бижидип болур. Бо материалдарны билиндиреред кандыг-кандыг ажылдар чорудуп болурул (Өөредиизге номунда мергежилгелерден аңгыда)?

Бижимел-биле аазы аас-биле маргылдаа хевирлиг элээн каш минутада п, т-биле эгелээн сөстерни кым хөйүү тыварын шенеп көөр. Темазын бергеш, чыып бижиир кылдыр берип болур. Ол бижиирде тема аайы-биле т-д, п-б деп үжүктер-биле эгелээн чүвелер аттарын холуштур бижип болур.

Эге класстарга уздыр адаар ажык үннерге ийи ажык үннериниң үжүктерин бижиирииге чазып турар. Ол частырыгның үнүп келир үжуру чүл дээрге, 1—2 класстарга башкыларның ол темаже киржээгей салбайн барганындан болу бээр. Ол частырыгларны болдурбас төлээде, уздыр болгаш кыскаладыр адаттынар ажык үннерни ылгап, аңгылап шын адаарынга чаңчыктырар. а-аа, ы-ыы, о-оо дээш өске-даа.

Көргүзүг материалдарын ажыглаар: чугаа сайзырадырынга таблица кылып алгаш, ында чураан иоортай, саасхан, сыын, илиир дээн шыкаш уздыр адаттынар ажык үжүктерлиг сөстерни бир аңгы чуруктан көргүзүп, адаткаш бижидер.

Чүвелериниң ол боттарын көргүзүп тургаш, адаткаш бижидер: дүлгүүр, салаа, чагаа хавы, омаак, серээ дээш өске-даа. Өң-чүзүнүү көргүзүп турар (демдек аттарын) сөстерни узун, кыска адаар аайы-биле чыскаап бижидип болур: ногаан, шаараш, серинн, өөрүшкү, кара, узун, силиг оон-даа өске.

Ниитизи-биле маңа бодап турарым үстүнде көргенивис үш янзы кол частырыглардан өске частырыглар база бар болгай. Бо бүгү частырыгларны адаш алыр соруглга-биле чечен чогаалдар, аас чогаалдарын болгаш орфографтыг словарьны ажыглаары чугула болгаш ону ажылап билир кылдыр өөреникчилерни чаңчыктырар херек.

Үстүнде частырыгларны бодурбас кылдыр ажылдарны чорудуп, өөредиглиг, сагындырыглыг (көрүп бижиир, дыңнап бижиир, сактып бижиир) диктантыларны чоруткаш, хынаалга ажыл чорудар. Хынаалга ажылдың түнелии, анализин ук материалды өөренирииниң мурнуунда бижээн ажылы-биле деңнеп турган, чогуур түнелии үндүрүп, классификация кылыраажызга киир бижиир. Ол болза өөреникчилериниң бижимел ажылга билиин тодаргайлаапы болур.

М. ДАКПАЙ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Болгар музыканың Арменияда байырлалы

Армения филармониязының конперт залынга болгар музыканың байырлыг хүннери каш хүн уламчылаан, доозултанының дугайын СЭТА-ның корреспондентиин Ереванган дыңнаткан.

Болгарияның Улус Республиказының композиторлар эвилелиниң чингине секретары Тодор Поповка удуртқан болгар оңачктер беш хонуктуң дургузунда Арменияның элээн каш хоорайларынга барып каапкан. Ленинаканга, Кировоканга болгаш Дилижанга болгар композиторларның чогаалдарын күүседкен конперттер болгулаан. Республиканың сураглыг артистери болгар композиторларның ырларын ол конперттерге күүседкеш, улуг соңуургалды болдурган.

Болгар болгаш армян композиторларның ужуражылгазы Болгарияга барып уламчылаар.

Бо ийи улустуң музыка байырлалын Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаатқан.

Судтап, кижизидип туурар

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме кодээ Советиниң улусчу дружиназының болгаш эш-хуузунуң судунуң кежигүннери демнежип алгаш, эки ажылдап келген. Ол Советке хамаарыжыр Ленин аттыг колхозта эш Маймаага удуртқан эш-хуузунуң суду ажылагый будурулгезинге кириишпес, хей-нинтиниң коруи-чурум үрекчилерин судтап, кижизидип турар. Алдынган кеземче хемчеглериниң күүселдезин ылаавыла чедип ап турарынган олардың дээштии илереп, чүрүм үрээр, ажыл кылбас кижилер ховартаан.

«Октябрь 30 чылы» колхозта эш Мижит-Доржу даргалаан эш-хуузунуң судунуң М. Делегге удуртқан улусчу дружиназының кежигүннери, ылаңгыя аныяктар ортуузунда кижизидиге ажылын боттарының холуна алган.

О. ОЧУР.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

Мария Ивановна Холодкова бистиң техникумнуң библиотеказын эргелекчилеп ажылдаа-ла бир чыл чедип турар. Бо кыска үенин дургузунда ол сургуулдар ортуузунга улуг ажылдарны кылган. Оон организастап арттырган тематиктиг кежээлери кезээде-ле солун, утка-шынарлыг. Чүгле бо чылын безин «Сээн адың — комсомолчу» «Адаларның түүү сээн кырында кинскип тур», «Ильич-биле ужуражылгалар», «Сээн үең» деп тематиктиг кежээлерни болгаш өске-даа темаларга номнар делгелгелерни, номчулга конференциялары арттырилээн. Бо-ла бүгү хемчеглерни кылып чорударда баш улуг комсомол комитеди-биле дугуржүп ап, башкыларның болгаш республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчыларының арга-сүмезин ап турарындан идей-политиктиг болгаш кижизидикчи деннели бедик эртип турар.

Чоокта чаа В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнге тураскаатқан кежээни канчаар эрттиргенин бижип көрейн.

Мерген утаанның улуг баштынчыныг ажыл, амыдыралы бистиң кижи бүрүвүске үлегер-чижек болурунуң дугайында сөстер-биле кежээни эгелээн. Оон соонда «Улуг болгаш бодүүн кижи» деп аас журналы болган. Ленин дугайында шүлүктүң сургуул Филиппова номчаан. Аас журналының дараазында арнынга 1918 чылда Михельсон заводунуң ажылчыннарынга Ленинниң чугаалаан дириг чугаазын дамчыткан. Ынак баштынчының магнитофонда бижиттингеп үнүн ханы киржээнгей, сонуургал-биле дыңнаан. Оон соонда республиканың Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчызы Н. Кызыл-оол кежээниң киржикчилериннге Ленин дугайында номнарга допшу тайылбырны билдингир болгаш хаңы уткалыг кылдыр тайылбырлап берген. Ылаңгыя Ильич дугайында М. И. Ульяновадың, шүлүктү Жаровтуң база Ленинниң секретары турган Поповтуң болгаш өскелериннээ сактыышкыннарын бижээн номнарның тайылбырын солун кылган. Дараазында арынга сургуул Шелищева Р. Рождественскийниң «Хүннүн, Төрээн чуртуң алы-биле данғыраган тур бис» деп чогаалындан үзүндүну номчаан. Ол данғыракта бадылыг сөстер өткүт чидиг чаңгыланып, залда олурганнарның сеткилсагыжын хайныктырыпкан.

Аас журналының соолгу кезээнге техникумда шин болгүмүнүң киржикчилеринге И. Эвальдтың «Коргуш чок чүрек» деп шинзин көргүскен. Хамаатты дайынның үезинде совет кижилериниң эрес-маадырлыг чорукторының дугайын ол шинзе көргүзүп турар.

«Ленин ышкаш чурттап, тургузуп тур бис» деп монтаж, «Ленинниң өвүр-хевирин чечен чогаалда болгаш уран чүүлде» деп викторина база Ленинниң амыдыралының дугайынга демелге солун, уран тывынгыр кылдынган.

Библиотека эргелекчизи Мария Холодковаңың эгелээшкин улуртулгазы-биле эрттирип турар мындыг тематиктиг кежээлер сургуулдар ортуузунга полит-кижизидилгелиг ажылдар чорударынга улуг рольдуг болуп турар.

Ю. ЗАХВАТКИН.

Кызылда политехниктиг техникумнуң башкызы.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

АЫРЫГ УРУГНУ АГААРЛАДЫРЫ

Ыраг агаарда чурттаар өрээлдериниң агаарынга бодаарга кислород коңчуг хей болгаш оон составында хөмүрзүг ажыг хей аазап. Ынчангаш аарыг бичии уругларны дашкаар үндүрүп агаарладырын хей нуруузунда эм ижери-биле бир дөмей ажыктыг. Ындыг агаарлаашкынны эмчиниң сүмезин ёзугаар айылдыг болурунуң чугула хемчеглерин сагып тургаш, шын организастаар.

Уланнут, скарлатина, грипп болгаш өске-даа аарыгларның эң-не аар өйүнде уруг орунга чыдар апаар. Ындыг болганда оон чыдар өрээлин үргүлчү агаарладыр херек. Чайгы үеде эмчиниң чөпшээрели-биле соңганы үргүлчү ажык тургузар. А агаар соок турар үеде ийи шактан хей эвес үе эртерге-ле форточканы 15—20 минутада ажыдып турар. Ынчан уругну чылыды туглап каар болгаш өрээл иштинде агаарны 15 градустан кудулаттпас херек.

Серинн арыг агаар аарыг урутну оожургадыр, сеткил-сагыжын сергедир, үйгузун ханы болдурар. Бо-ла бүгү аарыгның чидиг үезинде эргежок чугула дуганы чедирер.

Кажан эът азын кудулай бергенде ниитти байдал экижиир. Ынчан соңгаш ажык өрээлге уругну улуг хеделдирбейн кылаштадып болур. А чайын эмин эрттир азыг эвесте ажык агаарга ыыштар хелегезинге азы пес-биле хелегелеп каан черге агаарладыр.

Аарыг уруг кылаштавайн чыдып турар үеде оон хевин таарыштыр кедирер. Чылдың соок үезинде дүктүг пес чүүр, хөйлеп, чылыг уктар кедирер. Бажын чымчак аржымга-биле шарыыр. Уругнуң орнун соңганың ажык турар уунга тургуспас. Өрээлге азыг, соок агаар какылажыышкынны болу бээрин хайгаараар.

Чаа сегип олурар уругну баштай даштыгаа чартык шак хире агаарладыр. Хүннүн-не 15—20 минута уздыр.

Өкпеге дегдирген таварылгада чаш уругну база күштүг хат чок турда үндүрүп агаарладып болур.

Коклюштан болгаш өске-даа тыныш органнарының ында-бүрү аарыгларындан аараан уругларны ажык агаарга чылдың кайы-даа үелериниде агаарладыр ужурлуг. Ынчалза-даа бичии уруг оожургал чок, аактыг, ыглап турар болза, а арай элээди уругнуң арны агарып, бажыңче дедир кириксеп, моган турар болза агаарлаашкынны соксадыр. Арыг агаар аарыгны дүргеи сегидер.

Бир эвес чаш уруг, халдавырлыг аарыгдан аараан болза, ынчан ону агаарлаашкын үезинде өске уруглар-биле аралашпазыны кичээнгейлиг хайгаараар. Ону кандыг-даа таварылгада кижилер чыглыр черлерже аппарбаңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кино

МАЙ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Чуиотканың начальниги» 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кавказка туттуруган уруг» 10, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Эң-не таарымча чок эвес хүн» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «10 муң солдар» 11, 1.40, «Буруу чокту буруудаткан» 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оптимистиг трагелия» 3, 9, «Тараумарның чоргаар солдары» 5, 7 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хомусалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, көзээ ажыл-агый кылдызының 21-47, улетнур кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстериниң 21-27, шиитки информация кылдызының 20—60, бухгалтериниң 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01098.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеткенинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 6 СУББОТА № 106 (6743).

Өртээ 2 көп.

Тиилекчилерге—Кызыл туктар

ССРЭ-ниң Түдүг материалдарының үлетпүрүүнүң министерствозунуң бүдүрүүгелери 1967 чылдың бирги кварталында планнаан аажыр барык 30 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүргеш. Оналдарга немей 247 километр даг-дүгү-цемент хоолайларны, барык 34 миллион плитка шиферни, 260 муң дарбелчин метр соңга шилин белеткээн.

Министерство болдегиялының база түдүгүнүң болгаш түдүг материалдарының үлетпүрүүнүң ажылчыннарының профсоюзилелиниң ТК-зының президиумунуң үндүргеш, социалистиг чарыштың түңнелдерин ёаттаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын Себряковскийниң, Акмянскийниң, Воскресенскийниң, Вольскийниң, Чимкентийниң цемент заводтарының, «Новоросцемент» комбинаттың коллективтеринге тыпсыр болган.

Министерствоның болгаш профсоюзилелиниң ТК-зының шилчиир Кызыл туктарын 48 бүдүрүүгелерге тыпсыр. (СЭТА).

ЧАСКЫ ОДАР

Совет кижилер СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга беттандырбышаан, Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш, беттарының күш-ажылчы эзэчизинде бедик кедүрүүшкүн-биле ажылдап, чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап турар. Көдээ ажыл-агыйны, ылаңгыя мал ажылын хөгжүдер талазы-биле партияның салган улуг сорулгалары амыдыралда чедишкинниниг беттанмышаан, ажыл-агыйларның экономиктиг хөгжүлдезинге, чонуң чаагай байдалынга кайгамчыктыг чаартыгларны болдуруп турар.

Юбилейлиг чылдың байырлалынга уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарышынга кирешкеш, бистиң республиканың мал ажылдаачылары бирги кварталда күрүнеге мал ажылының продуктуларын саадарының планнарын ажыр күүседкен болгаш элээн хөй колхоздар, совхоздар, мурнакчы хөйжүлер малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алган. Эртиен кварталда республиканың ажыл-агыйларында 70 ажыг хөйжүлер төрүүр чүс хойга ооваштыр 100-тен хөй хураганнарны, 86 саакчы бодунга бызыглаттынган саар инек бүрүзүнден 600-тен 778 кг чедир сүттүг саап ап, баштайгы кварталдың түңнээгелеринге чедишкинниг күүседкилээн. Каа-Хем район малдың баш санын остүрер, эттии, сүттүг бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чарышка бирги черни эзэлээш, республиканың шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Бо ышкаш чижектиг Таңды районнуң ажыл-агыйларындан көрүп болур. Районнуң ажыл-агыйларының ортузунга малбарган чарышка «Мөгөгей» совхоз бирги черни эзэлээш, партия райкомунуң, райкүүсекомнуң шилчиир Кызыл тугун алган.

Эртиен чылдарга деңнээрге, бо чылын республиканың мал ажылы улуг нараага-когаралга таварышпаан-даа болза, ол чорук бүрүн үзүткаттынмаан. Мал өлдаашкынының массалыг үезинден бээр ажыл-агыйларда өлген малдың саны эвээш. Ынчалза-даа Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары малдың хорамчазын эртиен чылдыындан 9,9 хуу, Бии-Хемниң — 2,9 катап көвүдеткен. Кышка удур эң эвээш чем нурлавырларын белеткээнинниг, мал камааларын ой-шаанда чылыглаваанының, соон үеде амаалда-азыралды болгаш одарладыышкынны суларатканының, малчыннарның күш-ажылын четпес организастаанының түңнелинде республикага кетараан малдың хөй нуруузу бо районнарның ажыл-агыйларына оналып турар.

Ажыл-агыйларның малчыннарының кол нуруузу ам кыштаглардан газагларже кежүп кирген. Республиканың барлын таланы районнарының элээн хөй ажыл-агыйларының хөйжүлери чазагларда кээп хонгулапнаш, чазаг одарларын ажыглап, часкы-ыыргылдага белеткелди чоруда берген. Чылдың эң берге үези — кыш аштынган. Ынчалза-даа ам бачыдаар чүве чок, чылыг үе келгенде чүү боор деп хөөнге алзыр болза, улуг чазытта таварыш болур. Частың уржуу кыштан артын деп, дуржулгалыг малчыннарның санап турары черже чеп. Эртиен чылдарның практиказындан аларга, республиканга ылаңгыя чаш малдың хорамчазы частың айларында хөй болган. Ынчангаш чес—мал ажылынга берге үе дээрзин утпаза чогуур. Чүге ындыгыя?

Колдуунда ажыл-агыйларның хөй кезиинде мал чеминериниң нурлавырлары төнүп келген, часкы хонаштарның өът-сигени чегей, мал камааларының ышкаш эвес болуур, чазым агаар-байдыс үргүлүчү өскерлип, изип, сооп, хат-навыснаннап, чаъстай бээр болгаш, ол-шыитыг болуп келир. Ынчангаш кошкан нүштүг малдар, малдың чаш төлүү соонда, аяшкка алзып, арып, баисыраш, өлүмге таварымыр чорук оон үнер.

Ындыг болганда, частың чиик көрүп, мал ажылынче кичээнгейни бичиндээ суларадыл болбас. Фермаларга база хөйжүлерниң коданнарынга мал чеминерин чайгы одарга чедир үзүктелдирбезиниң хемчегперин алыр, чадагай камааларга чаш малды соон үеде тургузарындан чайлаар херек. Ылаңгыя өлдаашкын ам-даа үргүлчүлөп турар черлерге муңгаш камааларны ажыглаары чугула.

Малчыннарның кол нуруузу сугдан ыран черлерде турар болганда, малдың суггарылгазы бергедеп, мүңү арып, аарып болур. Ынчангаш малчыннарже суг сөөртүлгезин эмнилдер болгаш ону үзүктелдирип болбас, хөйжү коданнарже суг даҗыыр техниканы тускайлаары чугула.

Колхоздарның, совхоздарның туснай эртемниглери частың уржуундан малдың хорамчазын болдурбас, ам номнөнир чаш малды бүрүн камгалап алыр, янзы-бүрү аарыгларының тыптып кээр чылдагаанын үзүткаар ёзэш, чазагларының үезинде кыштан артын шыңгыы ажылдаар ушурлуг. Чазагларының мал ажылында база бир чугула кампания ёзэрзин утпайн, организастыг хемчегперни эзэлээ чогуур.

Сөөлгү үеде сүт-бараан фермаларының сүт саалдазының хуузу мурнунда турганындан кудулап турар. Бо чорук фермаларның часкы одарже шилчезин-биле тайылбырлаттынар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, туснай эртемниглерн, фермалар эртелекчилери саар инектерниң чемгерилгезин, суларатпас ёзэш, чемгерилгени мурнунда турган нормазындан эвээшеттирбес ушурлуг. Чайлаг одарымга чедир бодуун-даа, концентраттыг-даа чемнерни үзүктелдирбес херек.

Бүрүн белеткеттинген мал камааларын, чурттаар бажыңнар чок чазагларда келген малчыннарның амыдырал-чурттазагазынче онза кичээнгейни салыры чугула. Оларга автолавкалар, сөлүннар, сетиүүлдер чогуур үеде четкен, мал-даа, кижи-даа эмчилери малчын коданнарының доктаамал аалчыларын болган турар ушурлуг.

Бо хүннерде республиканың малчыннары Совет эрге-чагырганың чартык чүс чылынга төлептиг ужуражыр ёзэш, беттарынга алган хүлээлгелерни чедишкиннинг күүседип турар. Харын-даа чамдык саанчылар чартык чылдың онаалдазын бирги кварталда күүседипкеш, ам ийиги чартык чылдың ээлчээнде амылдап турар болгай. Ажыл-ишчи кижилерниң бо бедик кедүрүүшкүнүн детнип, политмассалыг ажылдарны күштелдирери партия, профсоюзилел болгаш комсомол организацияларының эң чугула соруглазы.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДУ ДЭЭШ!

Темп болгаш шынар—кол чүүл

Таңды районда «Коммунизминиң херези» колхоздуң ажыл-ишчилери тараа чажыышкынын апрелиниң 29-та эгелээн. Бо хүннерде ооң № 1 хөөю бригадазында ажыл ишкин хайнып турар. Чажыышкынны эгелээрде, баштай ыындыг организастыг хемчегперни чугаалажып алган: чажылга нормазын агрегат беш хонук иштинде 120 хуу күүседир болза, вымпел тыпсыр, 150 хуу болурга—вымпел бербишаан, 6 рубль-биле шаңнаар, а 160 болгаш ооң өрү хуу күүседиккеже—түңчуган тывыспышаан, 10 рубль бээр. Мынчангаш агрегат бүрүзү чарышка тиилекчи болур ёзэш эң кыымак ажылдап турар. Кывар, чаар материалдың камналгазынче улуг кичээнгей салдынар болгаш ооң 10—15 хуузун шаап-ла камнап алырын механизаторлар хүлээнген. Чолаачылар эки ажылдап, оналдагазын үлегераш күүседип турар болза, чажыышкын төнген соонда, кылган ажылының хемчээлинге хамаарыштыр төлевирин 20 хуу немеп бээрн көрдүнген.

Үреэнниң гектар черге чежени чажарының нормазы доктаатгынган болгаш ону каинаар сагыырын колхозтуң агроному хүнүң хынап туларын чурумчуткан. Ылаңгыя кедээ ажыл-агыйның районда бүдүрүлге эргелелиннің вол агроному чоокта ацаа чораап, чамдык черлерге чажылганың нормазын үреп турган түүлдерин тыпкаш, ол дораан өткен.

Бригаданың механизаторлары бо хүннерде чайын ақдарган шөлдерде чажыышкынны колдаткан. Шөлге чеде бээрге, механизаторлар, прицепщиктер шак-үе чидирбес, темпнин кудулаппас, ооң-биле кады тарылганың шынарын эки болдурар ёзэш кыымак ажылдап турарлар. Чижээлээргс, бригадада эң мурнакчы чажыкчы-тракторист Петр Комбужапты көрээли.

— ДТ-75 трактормга тараа чажарының нормазы хүнде 32 гектар турда, бистиң Комбужавзыыс 50—60 гектар чедирип турар кижи—деп, бригадир О. Васильев чугаалап турар.— Ооң-биле кады чажыкчылар П. Баранов болгаш А. Бүрбүлей олар шынар ёзэш база үлүг түткүлдүглер. Ынчангаш Комбужаптың агрегады бригадада мактадыг. Механизаторлар А. Андрианшин, В. Непомнящий, В. Чебодаев олар тараа чажарының нормазын 150—160 хуу күүседип турарлар.

Бригада бо чазын 4800 гектар тараа культураларын чажып тарыыр, ооң иштинде кызыл-тас 3900 гектар. Колхозтуң агроному Н. Титов-биле чугаалажырга, тарылганың шынарынче кичээнгейни күштелдирген.

— Чажыышкын эгелээр мурнунда чайгы ақдарылга черлерни катоктаан бис, ол чорук шыкты тударынга дузалаар, ооң-биле кады чер дескилеништр, ынчангаш чажылганы дески чорударынга ол ёзэн болур—деп, агрономм чугаалап турар.— Чажылга соонда база катоктаашкын кылыр.

Кызыл-тастың үреэнин түгле «Саратовская-29» болгаш 1—2 классты. Ооң быжары орайтавас, кандаашкынга өскө үреэннерден быжыг, далган бээр шынары база улуг. Бо бүтүүнү механизаторлар биилиниг чугаалап турарлар. Юбилейлиг чылда бедик дүжүттү адырының демиселинде «Коммунизминиң херези» колхозтуң ажыл-ишчилери кирешкени бо. Чажылганы кызыы одуруглай чажар арга-биле чорудуп турар. Ол чорук дүжүттү бедидер деп механизаторлар санап турар, бо колхозтуң черинин байдалынга ёң-не ажыктыг арга бо.

Бригада чер ақдарылгазын база чорудуп турар. 2 муң гектар чер ақдарар турган болза, ам 500 гектарны ақдарары арткан. Ында коммунист О. Дыртык база К. Хүрбештей олар—мурнакчылар. Хүнде 7 гектар чер ақдарар нормалыг тургаш, ооң 14—15 гектар чедирип турары оларга таңчыл болган.

Ындыг болзажок, четпестер база хөй. Чер ақдарылгазынга орук кыдытларында хөй хемчээлдиг черлерни ақдарбайн артырып турар. Ақдарар черге трактормуң эгелээр черлерни баштай доора дескилей ақдарып албааны-биле ақдартынмаан үндүрүк-кинрик черлер хөй, ханмазы база четпес болгулаар. Оружка мырыңай кинр ақдарар дугаймда чер ақдарылгарынга четче утаатпаан. Ынчангаш 20—30 метр черлерге оорлалар артып каар.

Чер ақдарып турар кижилерге үчёткик каш хонукта барбаан, механизаторлар чеже ажылды кылып алганын, нормаңы канчаар күүсеттинип турарын хүн бүрүге биибес болганда, ылаңгыя алдынган үлүзэлгелерниң канчаар күүсеттинип турары тодаттынмас.

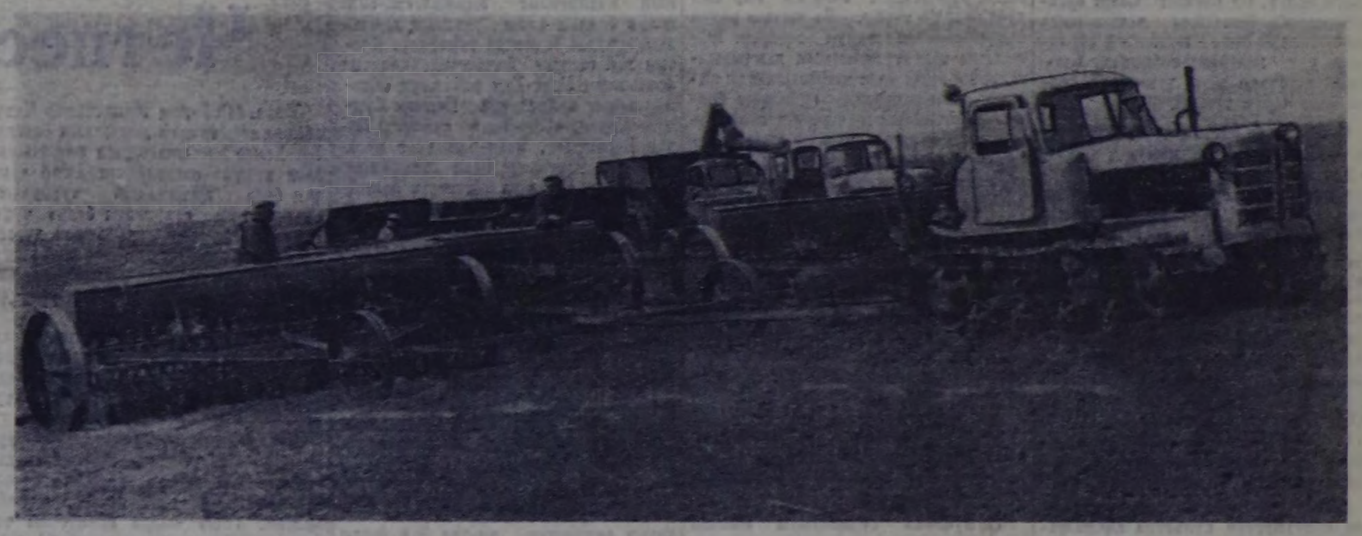
Амгы үеде бо бригадада түгле 4 агрегат тараа чажып турар, а керек кырында 8 агрегат ажылдаар ужурлуг. Ооң ынчан барганын автомашиналар чедишпези-биле тайылбырлап турар, ынчангаш оов үнер артаны бодап чугаалаашпаан. Дөрт хүн иштинде 700 гектарга тараа чашкан. Бүгү агрегаттар ажылдап турган болза, чажыышкын ооң ийи катап хөй турар турган ийик. Септелгеш багай кылганы-биле, № 2 бригадада дөрт трактор үредилиг болуп, ажылдавайн турар. Борбаандылаан минералдыг чеминдиглге ап, ону чажыышкын-биле кады төгерип практикалаавайн турар, ооң хараазында оларны чажарынга база катап ажыл кыынр апаар. Чажыкчылар үреэни акиеп бээрин үр маңап, хөй шак эртирер чүүл база бар.

Механизаторларның ёът-чем хандырылгазында четпестер хөй, оң дугайын механизаторлар шуут чугаалап турарлар, тодаргайлаарга, чеминн янзы-бүрү кылдыр белеткевейн турар, ылаңгыя чеминң ийи дугаарында картофель шүрээниден өске чүве чок. Ээлчээн ажылдап каанкан механизаторлар аваа-ла чалгаарап кылаштажып турар, оларга агитаторлар-даа келбес, агитхуудус-даа, хапа солуну-даа доктаамал үнметтээн. Бригаданың төвүнде чүнар бажын чок, механизаторларның удуур орунарында ак чоорганнар шуут чок.

Тараа чажыышкынын 18 ажыл хүнүнде чорудар деп планнаан алган. Механизаторлар боттары ону 15 хонук кылдыр кызырар бис деп турза-да, чамдык кижилериң од хуусаа черде узуп-дур диижп турарны шын болгу дег. Мынчангаш, бригаданың механизаторларының мурнунда тарылганың темпизинче болгаш шынарынче ояаа кичээнгейни салыры хүнүң соңгарадыышкын чок сорулгазы болуп келген. Түгле бо таварылгада часкы хөөю ажылдары чедишпиннинг чоруттунуп болур.

ЧУРУКТА: «Коммунизминиң херези» колхозтуң № 1 бригадазында трактурист А. Андрианшинниң агрегады тараа чажыышкынында.

С. САЛЧАК.
Фото Ч. ЯНЧАТТЫЫ.

САДЫП АЛЫЫШКЫН

Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садып алырының чартык чыл планының май 1-ге чедир күүсеттинип турарын хуу-биле көргүзерге мыидыг:

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДҮК
Таңды	79,8	91,4	0,5
Каа-Хем	75,9	55,1	—
Бии-Хем	75,2	69,1	1,4
Кызыл хоорай Соведи	65,9	168,1	—
Барыын-Хемчик	62,0	76,3	2,4
Чөөн-Хемчик	60,5	50,2	4,8
Өвүр	53,6	38,9	—
Улуг-Хем	51,9	51,4	1,2
Бай-Тайга	46,5	21,2	0,9
Тожу	38,3	210,5	—
Эрзин	37,9	22,7	0,2
Тес-Хем	30,9	24,6	0,6
Республика	66,1	60,3	1,3
Эрткен чылдың бо үезинде турганы	63,9	39,2	0,8

Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планының Чөөн-Хемчикте СЭКП XXII съездизи аттыг совхоз 111,9 хуу, ъът садар планын Таңдыда дуржулга станциязы 200,8 хуу. Кызыл хоорай Совединиң «Кеи-Тей» совхозу 6 катап ажыр күүсеткен. Чөөн-Хемчикте мал семиртир «Тыва» совхозу 6 катап ажыр күүсеткен. Чөөн-Хемчикте мал семиртир «Тыва» совхоз немелде денээ-биле ъът киирер планын 151,3 хуу күүсеткен.

Кызыл туктарны тывыскан

Бүгү долгөйниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май байырлалының бүдүүзүнде Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының 1967 чылдың бирги кварталының түңнелин үндүргеш.

Район иннтизм-биле бирги кварталда күрүнеге ъът садарын — 361,9, сүттүүн — 131 хуу күүсеткен болгаш планнаан аажыр 121 тонна ъъттн, 54 тонна сүттү сатнаан.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле совхоздар аразының социалистиг чарышынга бирги черни алган «Шөлүүзүр» совхозна (директору Монгуш Чүлдүм, партия организациязының секретары Иргит Успуң) СЭКП райкомунуң болгаш райнүүсекомнуң шилчиир чоруур Кызыл тугун тывыскан.

Ол ышкаш хөйжү бригадалар талазы-биле бирги черни алган, «Большевик» колхозтуң Кеи-Бөөмда коммунист Саая Очур-оол удуртукан хөйжү бригадазынга база сүт-бараан фермаларындан тиилекчи болган «Барыын» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда коммунист Норбу Самбуу удуртнан сүт-бараан фермазынга шилчип чоруур кызыл туктарны тывыскан.

Кичээнгейни угландырган

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Беш чылдың ийиги чылының часкы тарылгазын чедишкинниг чоруттуп, бедик дүжүттү остүрүп алыр соруглга-биле Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң механизаторлары илиртээшкинни болгаш часкы чер ақдарылгазын районнуң өске ажылагийларындан мурнап дооскан. Ылаңгыя чер ақдарылгазын 127 хуу күүсеткен.

«Күш-ажылдың хостуу», «Х Улуг-хүрээл» колхозтар тараа культураларының чаштырылгазын май байырлалының соон дарый эгелээн. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң механизаторлары 161 га кызыл-тасты, 90 га арбайны апрель 4-ке чедир чаштырып тараан.

Районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары болгаш агрономнары элбек дүжүттүг үндезини — суггарылгаже кол кичээнгейни салган. 1448 га тараа болгаш 515 га сиген шөлдерин суггарган. Суггарылга «Күш-ажылдың хостуу» колхозта болгаш «Найырал» совхозта шалыпкын чоруп турар.

ЭҢ ДЭЭРЕЛЕРГЕ

ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунга шуут чагыртнан будурүүгелериң болгаш организациларның аразынга 1967 чылдың бирги кварталында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышының түңнелдерин үндүрген.

Күрүненим Ленинград областа «Лесное» ёзэр уксаалал заводун, Кострөмаяның кедээ ажыл-агый институдунуң «Караваева» ёзэр ооредилгедуржулга ажыл-агыйын, Москва областа кедээ ажыл-агыйны электрификациязының Бүгү-эвилел институдунуң «Истринское» ёзэр дуржулга ажыл-агыйын, эфир-ус культураларының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң Крым областа теп дуржулга-шеңеелде ажыл-агыйын ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозуну база кедээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаанчыларының профсоюзилелиниң ТК-зының президиумуну социалистиг чарышка тиилекчилер ыындыр саналган. Оларга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын база акша шаңналдарын тыпсыр.

Элээн хөй заводтарга, ооредилгедуржулга, шеңеелде ажыл-агыйларынга, эртем-шинчилел институттарынга ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң база кедээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаанчыларының профсоюзилелиниң ТК-зының шилчиир Кызыл туктарын база акша шаңналдарын тыпсыр.

12 ийиги болгаш 13 үшкү акша шаңналдарын база тывыскан.

(СЭТА).

ВЛКСМ Төп Комитединде

1967 чылда Ленинчи комсомолдуң шаңналдарын тыпсыры-биле литератураның, уран чүүлдүң болгаш архитектураның чогаалдарын ВЛКСМ Төп Комитези хүлээп ап эгелээн.

Ленинчи комсомолдуң шаңналдарын литератураның, чурукта уран чүүлүнүң, музыканың, театрның, кинематографияның, журналистиканың, архитектураның чогаалдары ёзэр, а ол ышкаш күүседикчи уран мергежил ёзэр тыпсыр.

Ленинчи комсомолдуң шаңналдарын тыпсыры-биле шилээн чогаалдар бедик идейлиг болгаш уран-чечен толептиг будуштери-биле онзаланган, бистиң чуруттуустуң аныяк салгакчыларының маадырлыг керектериниң дугайын, коммунистиг инивиделди тургузар ёзэр демиселге аныяктарның авангардызы — комсомолдуң дугайын сорук кинрикчи кылдыр чугаалаан, ооллар, кыстарның байлак утаан-бодалын болгаш кайгамчыктыг моральдыг шынарларын, чонга, партияга, Ленинниң хөрээнге кызыгаар чок бердингенин илереткен турар ужурлуг.

Ленинчи комсомолдуң шаңналдарын тыпсыр ёзэр чогаалдарны эге, хоорай, область, край болгаш республика комсомол организациялары, чогаадыкчы эвилелдер болгаш оларның чер-черде салбырлары, культура албан черлери, министерстволар болгаш кол эргелелдер, топ болгаш чер-черде ном үндүрер черлер, хөй-ниити организациялары, ёзэди ооредилге черлери, а ол ышкаш парталга организаны депшиилп үндүрер.

Ажылдарны 1967 чылдың июль 1-ге чедир хүлээп алыр.

Ленинчи комсомолдуң шаңналдарынга киирер ёзэн ажылдарны шиилирип-биле холбаалыг материалдарны ВЛКСМ ТК-же чорудуп бээр.

* * *

Шериг-патриоттуг теманың эң дээре пропагандистеринге

Парталгага, радио дамчыдылгазынга болгаш телевиденнеге шериг-патриоттуг теманы эң эки чырыдары ёзэр Бүгү-эвилел конкурузунуң түңнелдерин үндүрген. Улуг Октябрьның болгаш Совет Чепсектиг Куштериниң 50 чылынга тураскаатканы ол конкурустуң ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черн Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелели-биле кады организастаан.

Жюри бирги шаңналды болгаш грамота-биижиктн Белоруссияның «Советская Белоруссия» солунунга болгаш Новосибирск областың «Советская Сибирь» солунунга тыпсырын шиитпирлээн.

Ийиги болгаш үшкү шаңналдарны база грамота-биижиктерни алаан хөй солуннарга тывыскан. (СЭТА).

ХОВУЛАРДАН РЕПОРТАЖ

СЫЫН-ДААНЫҢ ЭДЭЭНДЕ

Кежээки хүн кара моортуктуң кырында олурупкан. Ооң кыйгас херелдери Сыын-Дааның кертик-кертик бизеп баштарынга артыылаан. Хөвү кырында ыш дег дудускек турнугуп турупкан. Трактурлар моторунуң даажы ыржымны үреп турар.

— Шенелде чаштырыышкынны эгелээр-дир!—деп, бригадир Азанов командылаан.

— Чеве, ооллар!—ёзэш, тракторист Доңдуп трактурун дынаыыр газтавышаан, мурнап чорупкан. Ооң соонган дөрт агрегат шуужупкан. Дааш-динниг ёзэрге чер сиригээр чүве.

— Эки-дир!—деп, бурулаан доозунган чайлады кылаштавышаан, агроном Бичеоол бригадирге чугаалаан.—Бо хүнүнүң экизин көрем, ана чагып каан-на чүве. Даартадан эгелээш, чаңгыс шак-даа халас эрттирип болбас эвеспе.

— Ындыг харын- — деп, Азанов ацаа каттышкан.

— Чамдык ооллар байырда чанар хөөннүг-дүр. Ону болдурбас. Часкы хүн чылы чемгерер дижир болгай. Чаңгыс хүн хамаан чок, чаңгыс шак безин биске харам.

— Байырлап турар харык чок. Ооллар-биле чугаалажыр мен. Соонда, тарылга доозулганда, маёвкалап тургай аан.

Бүү доозунну соонга шойбушаан, баштайгы агрегат чаштырып киришкен. Бии-Хемде «Тиилелге» колхозтуң Бегрээле бригазазы тараанын чаштырыышкынын апрель 29-та ынчаар эгелээн.

Трактористерниң-даа, чаштырыкчыларын-даа арын-шырайы оорушкулуг, харынаа байырлал шинчилиг. Ынчаннайн канчаар! Ол хүнүнү олар үр маңап, ацаа бүгүле чүвеин белеткеп келген болгай. Ам кола чүве—үени камнап алыры. Дүжүттүн салын-хуузу чаштырыышкынны кыска хуусаала, эки шынарлыг чорударынан хамаарыыр. Ынчангаш Александр Кириловичиниң бригадазы шык базырыышкынын чогуур өйүнде чоруткан. Ол аразында, бригаданың механизаторлары чаштырыышкынны эгелеп турар хүн, айлашкан чүве дег, сүттүг чаашкын чаапкан. Чер аажок ол.

— Чаштырыышкынга чеже агрегат ажылдаарыл?—деп, бригадир Азановтан сонуурган айтырдывыс.

— Шупту 8 агрегат ажылдаар ужурлуг чүве — деп. Александр Кириловичи харылады.—5-жи чаштырып киришкени бо-дур. 3 агрегат ам даарта немей келир.

— Чеже ганы чаштырар силер?

— Түгле тараа культуралары 2 900 га. Ону майның 15-ке чедир доозар хүлээгелиг улус бис. Техниканы сеттеп, белеткеп алганывыс эки. Ынчангаш ацаа туруушкун болбас деп ыианып турар бис.

Бригаданың бүгү кежигүннери шуптуг аныяктар. Бригадир Азанов биле агроном Бичеоол база аныяк. Агрономнуң сагыышеткили хайнығып турары арын-шырайындан илдең болду. Ындыг болбас аргажок. Агроном болуп бир дугаар часты уткуп турары ол.

— Трактористерден кымнар эки ажылдап турарыл?—деп бригадирден айтырдывыс.

— Бисте эң-не мурнакчы тракторист Александр Дадар-оол болгай—ёзэш, хөвүда куу доозунну соонга шойбушаан, бар чораан трактурже Александр Кириловичи кордү.—Ол чер ақдарылгазынга нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турган. Доңдуп Анчы-оол. Валентин Имамутинов сутлар база-ла оон дудак чок ажылдап турарлар. Черде ынчаш, бистиң ооллардың кайызын багай ёзэр боор. Шупгузу-ла откос дег, кыптыгып чоруур ёрмер-де болгай. Ажылдап турда, амыр ооллар боор.

— Бо чылын бир гадан чеже центнер дүжүт алыр бодап турар силер?

— Хүлээдгевис улуг ийин—ёзэш, агроном хүлүмзүрду.—Эрткен чылын бир гадан орунма-биле 9 центнер дүжүт алган. А бо чылын 12 центнерни алыр планнаы бис. Юбилейлиг чылда оон ээзээш дүжүт ап болбас болгай аан—ёзэш, Бичеоол Бай-Караевич хөлүг каттырды.

— Ону чедип алыры-биле чүнү кылганыл?

— Чаагай дүжүттү алыр ёзэш, бистиң бригадавыс дыка хөй чүүлдү кылган—деп, бригадир харылады.—Кышкы үеле дыка хөй одекти чемшичилге кылдыр шөлдерге токтувус. Оон ацгыда, часкы шык базырыышкынын хар эримри билек-де, озалдаашкын чокка доостувус. Үреэнниң эки шынарлыг кылдыр арыглап белеткээн бис. Чайын минералдыг чемшичилгени тегер бис. Ынчангаш га бүргүзүнден 12 центнерден эвээш эвес дүжүттү ап болурунуң барымдазы бар. Ам кол-ла чүве чаштырыышкынны кыска хуусаала, эки шынарлыг кылдыр чорудары болуур.

Сыын-Дааның элээнге имиртиң эскет чок дүжүп келген. Бригаданың турлаанда от чырый берген. Ынчалза-даа имиртиңде көзүбес болзажок. беш агрегаттың ёзалдынмын диригейнин. карактарының оттары-биле карангыны сывырбышаан, чарлып чорун турган.

А. НУЛАРОВ.
В. ТАРТАК.

Дээлга радио хүну

КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ КҮЧҮЛҮГ ЧЕПСЭЭ

Бо чылын май 7-биң — Радио Хүнүң бүгү улус-биле кады Совет радионуң болгаш телевидениениң ажылдакчылары кайгамчыктыг үеде демдеглеп турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чыл ооңга белеткелдер-биле холбаштыр радионуң болгаш телевидениенин кол темазы болгаш чүгүла сорулгазы — Улуг Октябрьның төөгүлүг ужур-дузазын ханызы-биле көргүзери, коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң эртткен алдарлыг оруктарын, ооң төөгүлүг тиилелгелерин чырыдып, көргүзери болур.

Бистиң чуртувуска радио дамчыдылгазы Октябрь революциязындан төрүттүнген. 1917 чылдың ноябрь 7-де «Аврора» деп крейсерниң радиостанциязын дамчыштыр Россияда социалистиг революцияның тиилээнинин дүтайын дыңнаткан улуг Ленининиң бижээни «Россияның хамаатыларынга!» деп төөгүлүг кыйгырыын дамчыткан.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш-ле партия, В. И. Ленин радио дамчыдылгазын пролетариаттың революсчуу, чаартыкчы ажыл-чорудулгазының күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп келген. Бистиң чуртувуска радионуң хөгжүлдезин В. И. Ленининиң ады-биле тудуш харылзаалыг. Владимир Ильич радиону чурттуң политиктиг амыдыралынга калбаа-биле ажыглавырының программазын ажылдап кылган.

1920 чылдың февраль 5-те М. А. Бонч-Бруевичиге бижээн чагаазында радиону В. И. Ленин бедии-биле үнелеп, ону саазын чок болгаш ыракузак дивес солуп деп адаан.

1917—1924 чылдар совет радионуң тургустунуп, ССРЭ-ге массалыг доктаамал радио дамчыдылгазын эгелээринин белеткелиннин чылдары болган. Ол үениң иштинде хүлээп алдынган партия болгаш күрүне документилеринден көөрге, совет радионуң хөй-ниитичи сорулгаларын тодаратказ, ону миллионнарның индири деп санаан материалдарны хөйү-биле көрүп болур. Ол ышкаш Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында радио талазы-биле шинчилел ажылдары, ооң материал-техниктиг базазын тургузар дээш хемчеглер калбаа-биле чоруп турган.

Совет радио бистиң чуртувуска социализм тургузуушкунуңуң чылдарында болгаш социалистиг тургузугнуң быжыглып турарының үезинде кончуг улуг рольдуг болган. Радионуң дүрген болгаш дээштиг чоруун Коммунистиг партия, совет күрүне информациянның техниктиг херексели, пропаганда болгаш агитациянын дээштиг чепсээ кылдыр чурттуң экономиктиг болгаш политиктиг амыдыралынга ажыглап келген. Радио дамчыдылгазы чурттуң социалистиг индустрилизациязы, коллективизастаары болгаш культура революциязын боттандырары дээш партияның болгаш улустуң демиселинге идепкейлиг киришкен.

Дайын мурнундагы чылларда бистин чуртувустуң культура амыдыралынга база бир чүгүла болуушкун болза совет телевидениенин тургустунганы болгаш хөгжээнги ол болурдур. Бистиң чуртувус радионуу ышкаш, телевидениенин база төрээн чурту.

Радио болгаш телевидение партияның идеологтуг ажылынга эң-не күчүлүг болгаш дээштиг чепсектериниң бираазы болур. Амгы үеде радио, телевидение, солуннар болгаш сеткүүлдер ышкаш, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң иштики болгаш даштыкы политиказының ханы болгаш бүгү талалыг көргүзүп, СЭКП-нин XXIII съездизиниң материалдарын пропагандалап, коммунистиг тургузуушкунуңуң программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле бүгү хемчеглерниң ужур-утказын калбак масса чонга хүн бүрүде тайылбырлап берип турар.

Бо чылын бүгү совет улус Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга уткуштур бодунуң әрткен алдарлыг оруктарының түңнелин үндүрүп, беш чылдың ийиги чылының планнарын чедиишкинниг күүседир дээш шүлүргү демисежип, социалистиг чарышты калбартын турарының бо үезинде радио болгаш телевидениенің хөй-ниитичи ролю улам-на өзүп, бедээн.

Бүгүн совет радио болгаш телевидениенің әргезинде чүс-чүс радиостанциялар, 123 телевидение студиялары бар. ССРЭ-ниң чурттакчы чонунга радио дамчыдылгазының хонукта ортумак хемчээли 1200 шак, а телевидениении — 900 шак четкен. Төп радио чеди программалыг ажылдап, ССРЭ-ниң нацияларының болгаш улустарының 66 дылдарында дамчыдылгаларны чорудуп турар. Оон аңгыда Совет Эвилели делегейниң улустарының 55 дылдарында дамчыдылгаларны хүн бүрүде ортумаа-биле 159 шактарның иштинде берип турар.

Партияның XXIII съездизиниң Резолюциязында радио болгаш телевидениени улам ынай хөгжүдүп, ол чаагай херекке әртем болгаш техниканың эң-не чаа чедиишкиннерин ажыглаар сорулгаларны салган. Ол харыысалгалыг сорулгаларны боттандырар талазы-биле чугула хемчеглер алдынган. Бо чылын Останкинода туттунуп турар Бүгү-Эвилелдиң телецентрининң бирги әзлчәә доостун, ажыглалга кирер. Ол беш программалыг ажылдаар, ооң иштинде өөнүг телевидениенин программазы база доктаамал бар болур. Оон аңгыда чер-черде чаа радио бажыңнарын болгаш телестудияларны, радио болгаш телевидение программазын ыраадыр дамчыдар тускай херекселдерни тудуп турар.

Бистиң республиканың найысылалы Кызылда телестудияны ажыглалга кииргенден бээр ам бир чыл чоокшулап турар. Бо чылын радио бажыңын база тудуп эгелээр. Кызылдың телестудиязының дамчыдылгаларын амгы үеде найысылалдан аңгыда, чоок-кавының суурлары болгаш чурттакчылыг черлери көөр аргалыг. Ынчангаш чоокку үеде телевидение дамчыдылгаларының чедер черинің девискээрин республикага калбартыр болгаш ыраадыр талазы-биле улуг сорулгалар бистиң мурнувуста туруп турар.

Совет Эвилелиниң хөй санныг радиожурналистериниң бир отряды — Тываның радио болгаш телевидение ажылдакчылары партияның болгаш чазактың иштики, даштыкы политиказын чонга тайылбырлаар, республиканың ажыл-ишчилериниң алдарлыг ажыл-үүлезин, социалистиг чарыжын долузу-биле чырыдар, чонну коммунистиг әзуга кижизидер хереккө үлүүн киирер дээш бүгү күжүн берип ажылдап турарлар.

Республика радиозунуң болгаш телевидениенің программазы үенин сорулгаларынга чагырткан. Ооң ажылында хөй санныг ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер, улус ажыл-агыйының тускай әртемниглери, партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының удуртур ажылдакчылары идепкейлиг киржип турарлар. Әрткен чылын республика радиозунуң редакцияларынга 4750 чагаа келген. Бо чылдың әрткен дөрт айларында 2000 хире чагааларны алган бис.

Бистиң программавыста «Төрээн Тывавыста», «Улусчу контроль боттанышкында», «Партия ажылдакчызының индири», «Партия чырыдышкынының четкизинде», «Миллионнарның ленинчи университеди» деп дамчыдылгаларга Октябрь революциязының дугайында, Улуг Ленининиң революстуг ажыл-чорудулгазын көргүскен материалдарны, Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнуң, совет улустуң төөгүлүг тиилелгелериниң дугайында беседаларны берип турар бис. Ол ышкаш радио дыңнакчылары бо дамчыдылгадан партия төөгүзү, политэкономия темазынга болгаш коммунизм дугайында беседаларны дыңнап болурлар.

Бистиң программавыста чугула чернии Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга болгаш Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгере-ле 100 чыл болурунга уткуштур дамчыдылгалар әзлеп турар. Бо төөгүлүг болуушкуннарга уткуштур дамчыдылгаларны моон соңгаар улам-на калбартып, ооң идей-политиктиг, уран-чечен деңнелин бедидер дээш радио болгаш телевидениенин коллективтери чогуур хемчеглерни ап чорударлар.

Радио болгаш телевидениенин мурнунда туруп турар харыысалгалыг сорулгаларны күүседиринге ооң хөй санныг кодээ болгаш ажылчын бижикчилери улуг дузаны чедирер дээрзинге чигзиниг чок. Олар боттарының идепкейлиг киржилгези-биле солун болгаш ханы үткалыг дамчыдылгаларны белеткеп турарлар. Бистиң хөй санныг бижикчилеривистиң аразындан Улуг-Хем районнуң Ждынов аттыг колхозунда Нанчан Сундуй-оолдуң, «Сүт-Хөл» совхозта Ондар Бораштың, Чөөн-Хемчикте культураа ажылдакчызы Саая Таспайның, «Барлык» совхозта Монгуш Дылайның, автоэргелелде Федор Круговойнуң, Эрзинде башкы Дакаа Нимаяның, агроном Авериан Глазыриннің аттарын маңаа адап болур.

Радио болгаш телевидениеде база бедик мергежилдиг журналистер ажылдап турар. Оларга Алексей Чараш-оол, Лариса Зубарева, Таан-оол Хертек, Николай Ваньков, Олег Сувакпит, кол режиссёр Василий Журавлев, диктордар Галина Дугержаа, Сергей Бондинкин, кинооператор Юрий Косарьков олар хамаарыжыр.

Радио Хүнүң демдеглеп тура, бистиң коллектив бодунуң ажылын база катап аналиэтеп, ам-даа бар болуп турар четпестерни чайладырынче боттарының кол күжүн моөнеп, кичээнгейин салып турар. Радио болгаш телевидениенин ажылдакчылары бистер Октябрьның 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң демиселинге идепкейлиг киржири-биле бодувустуң бүгү күжүвүстү салыр бис.

Н. ШИИРИПЕЙ,

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелининиң чанында радиодамчыдылга болгаш телевидение талазы-биле комитеттиң даргазы.

Евгения Родионовна Осипованы республиканың ол-бо булуңнарынче автобус башкарып чорда көрбээн, ооң ак сеткилдиин, ажыл дээш кызымаан эскербээн пассажир ховар. Чолаачылап ажылдаанындан бээр барык үжен чыл четкен, ооң иштинде чээрби чылды Кызылдың пассажирлер авто-ажылагыйынга эрттирген. Дуржулгалыг, мергежээн чолаачы хөйниити ажылынга идепкейлиг киржип, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгуттурган.

ЧУРУКТА: Е. Р. Осипова.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

ЭКИ ДАРГАН ЭРГЭЭН КАКПАС

Куулар Опан-оолович Седен барык 19 чыл иштинде маска, баялды, хирээ, шил-кезер тудуп келген. Ооң бо назының иштинде уран-шевер холдары-биле бүдүрүп кылган ажылы хөй. Ыяштан аът, талдан өг ыямы чазаар, чодур даштан дээрбе кылыр, хадыңдан хараача ээр, эзер будуур дээш, ооң ылбас-ла чүвези чок, ынчангаш түңнелинде чон ону Седен дарган дээр апарган.

Дарган кижиниң ажылын чон билир: бөрге, нарын чүвени кылыр, бертинген шоочаны эдер. Куулар Седен дээрге тутканын кылыр, туралаанын бүдүрер, бедик мергежилдиг дарган. «Машинаның радиатору үрели берди, маңчаарыл, дарган, даараныр машинаның хемези ушта халыыр апаарды, эдип берип көрүкерем. Соңгам шили бусту берди, шилдей тыртып берзиңерзе кандыгыл? Оглумнуң ойнаар шанаа бертине берди, эмнеп көрейн». Мындыг янзылыг дилеглерни Седен хүнде он ажыгны дыңнаар, хүлээп алыр. Уран-шевер буянныг холдарының ачызы дээш чонның өөрүп четтиргенин хүн санында чаңгыс удаа эвес дыңнаар.

«Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырының дуржулгалыг дарганының 19 чыл иштинде бүдүргөн ажылын түңнээри бөрге, ынча үе иштинде «эргэн какпаан», «хөлүн часпаан» дарганны улуг мергежилдиг дивес аргажок. Кыштың кайы-даа үезинде дарганнаар черде масна, дөмү чыынчайнып турар. Седен дарган бодунуң эштери Болдун-Хуна, Монгуш олар-биле кады бо кыжын 140 аът дагазын шоптузу-биле кады малчыннарга соп бөргөн, 6 катокту септээн. Часкы, күскү үелерде көдээ ажыл-агый машиналарының үрелген черлерин кылыр. Хосталы бөргөн үезинде сиген кезөр, тараа суггарар. Эрткөн чылын парник оңгарларын дуглаар 80 рамаларны шилдээн, бо чылын база ынчаар шилдеп турар.

Хөй кыргылдазының үезинде дарган чаныызын туткаш олуруптар. Чидиг хачылар-биле кыргычылар амырап-ла турар.

А. ДОЛЧАА.

ҮРЕЗИН — ХҮНЕЗИН

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» болгаш «Чодураа» колхозтарында үрезинни хүнезин деп көрбейн турар. «Ак-Эрик» колхозтуң хову турлаанга келгеш көөрге, тараа чудүрүп турган черде чаагай кызыл-тас дөң-дөң кылдыр овааланы берген чыдар. Оода ону болуп албас-даа, харын кандыг бир тракторист аңаа чедип келгеш, хөк бодап, довурак аразынче шымындыр бастырып каап турар. Ону тарыыр черинге әвес, а чудурер черинге ынчаар кайы хамаан чок, чашканнап турда, тоор кижи-даа чок, колхозтуң удуртукчулары аңаа-ла көрүп әртип туралдар.

«Чодураа» колхозтуң Сайгын ховузунда турлаанче баар дээн кижи орук айтырган-даа хереэ чок, төп складка чедип келгеш, тараа кайнаар төктүп чоруй барганын истээр болза, ол чайгаарла турлагга чедире бээр.

Ажыл-агыйларга үрезин айтырыы кайы хире нарын турганы билдингир. Үрезин, ылангыя сорттуг үрезиннерни сураглап бараалгаваан кижизидаа чок, барбаан, четпээн чери-даа чок турган-на болгай.

Часкы тарылгага белеткелдиң дугайын чеже чугаалашпаан дээр боор. Ынчалза-даа үрезин сөөртүр машиналарны ыяк кылдыр белеткеп албааны кайгамчык. Үрезин сөөртүр машиналарныи кузовтарын таарыштыр кылыр, ойбак черлерин сыскыыр азы тараа адааңга салыр чадыгларны шагда-ла белеткээн турар болгай. Ынчалза-даа ажыл-агыйлар ынчаар кыыбааннар. Колхозтуң кандыг бир машинаазы каракка илдиг берзе-ле: «Тараа сөөртүр сен!» деп дужаап каар. Чолаачы: «Машинамның кузову ойбак» деп чугаалазадаа хоржок. Дужаал дээрге, дужаал-ла, айтыышкын дээрге, айтыышкын-на болгай, ону күүседир аланр. Дужаал айтыышкын канчаар күүсеттинип турарын үстүнде көрдүвүс.

Үрезинни хүнезин деп ханызы-биле билзе чогуур.

С. ТАМБА.

Четпестерниң үндезини кайдал?

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң тускай доктаалын ёзугаар Тес-Хемге малды тарып боозадырының күрүне станциязын 1964 чылдан бээр ажылдадып тургускан. Станцияның сорулгазы болза чурттуң малдарының уксаазын дүрген экижидеринге күрүңнеңниң бедик үнелиг будүрүкчү малдарын чөп ажыглаары болгаш кызыраашкып-биле демисежири болур.

Амгы үеде станция Эрзин болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары-биле кереэ чарып алган, боду бот-орулга-чарылгалыг ажылдап турар.

Күрүнеңниң күседи-биле тургузуп каан ол станцияның ажылы ам-даа шүдавайн турар. Станция тарып боозадылганың планын күүсетпейн келген. 1966 чылда инектерни тарып боозадырының планын 51 хуу, хойларныын—59,2 хуу күүсеткен, ол санныг Тес-Хем районда адаан аайы-биле 47,2 болгаш 68,3 хуулардыг болган.

Үстүнде чурагайлар ажылдың ыракта четпезин коргузуп турар-дыр. Ол четпестерниң үндезини кайдал? Хамык-ла ужур станцияның ажылдакчыларының база районнарның кодээ ажыл-агый бүдүргүлге эргелелеринің болгаш ажыл-агыйларның тускай әртемниглериниң тарып боозадылгаже ам-даа чогуур кичээнгей салбайн, ону чиик көрүп турарында болгай. Мындыг чүүлүг ап көрээли. Инектерни тарып боозадыр пунктулар фермаларның үгле турум кыштаг төптеринде бар, а чазагларда, чайлагларда болгаш күзеглерде чок. Ынчаарга инектерни массалыг тарып боозадыр үези чазын болгаш чайын болур болгай. Тарып боозадылганы будүн чыл иштинде чорудуп шыдавас болганывыс бо ажылды чорударын улуу-биле шаптыктап турары ол-дур. Тарып боозадылганың планын күүсетпес чорук бистиң станцияны саңхөө талазы-биле бергелерге база чедирип турар. Чижээ, әрткен чылын 12 муң рубльдиң орулгазын чедир албаан болгаш харын-даа сес муң рубль каражалыг болган бис.

Ажыл-агыйларга тарып боозадылганың дуржулгалыг доктаамал техниктери турары черле албан. Ынчалза-даа бистиң ажыл-агый удртукчуларывыс техниктериң ажылын чедир үнелевейн турарлар. Ажылга мергежилдиг техниктерни доктаамал тургузар хамаан чок, оларның ажылының төлевирин безин четче кылбайн турары — ол ажылга кижилерниң кирип мергежииринге шаптык болуп турар. Ажыл-агыйларга ботарының техниктери турбас чорук улуг хоралыг дээрзин практика көргүскен. Чижээ, әрткен күзүн хойларны тарып боозадырын чеди пунктуларга практикант кижилер чорудуп турган, а кажан оларның практикалаар хуусаазы төне бергенде, пунктулар ээн турулап калган болгай.

Бир хөөн дугайында. Чамдык ажылагыйларның удуртукчузары болгаш харын-даа тускай әртемниглери безин инекти әткир, хойну бөдүүн дуктуг угланыышкын-биле сайзырадыр херек, ынчангаш тарып боозадылганы чоруткан херээ чүү боор деп бодап турар. Шындыр хөөннер әрткен күзүн Эрзин районга калбаа-биле нептерээн турган болгай. Бо чылдың

БАШКЫВЫС, ЧООК ӨҢНҮҮВҮС

Октябрьның 50 ыл оюнга

Ленинградка шаанда өөренип турган, часкаар чайыы төрээн Тывамче шөлзолеп чоруптуп. Ынчан 1932 чылдың июнь айның төнчүзү, июльдуң эгези-ле турган боор ол.

Кызыл хоорайга чедип келген дораан-на, ону сонуурган көре бердим. Оон үнүп, сургуулдан чорутка-ла, чеш чыл иштинде кээп көрбээн кижи жен. Хоорайның бажың-балгадында, чурттакчы чону-даа ковудээн. 1926—1927 өөредилге чылында нам сургуулуунга турган, өөренип-даа, чурттап-даа турганым чаңгыс кат бажың ийи кат апарган.

Кызылга чедип келгенимниң ийи дугаар хүнүнде ТАР-ның Культура яамызынга кире бердим. Ында таныырым-даа, таныбазым-даа улустар-ла хөй болду. Оларның аразында шилгедек улуг сыныыр, арай арган-ымаар, бажының дүгүн чүдүп алган, оозу оңра үше берген, бедик хавактыг, дорт кырлаң думчуктуг, нараан чивеңнеди аарак көөр, арыг-ырайы чазык байдалдыг көстүр, кара костюмнуг, дөртен хар чыгай берген хире кижи ханада азып каан телефон-биле бир-ле кижи-биле тывалап-даа, орустап-даа чугаалашкан тур. Мээң хайгаарал-кичээнгейим дерааи-на ол кижиде барган.

Дыңнап олурарымга, телефон-биле бир-ле черде ооң чугаалажып турар деп-ги кижизи бижик-даа дугайында, оскулга-даа талазы-биле айтырыглар салып турган ышкаш болду. «Ийе аңар..., чаан, сыын чергелиг сөстер үзедир адаттынар ужурунда, оларны ийи ажык үжүк-биле дакпырлап бижинир, ынчаарга чаң, сын чергелиг сөстер кырынай кыска адаттынар төлөзде, оларны чаңгыс ажык үжүк-биле бижинир... Анаа бир че сөк салыр..., ону улуг үжүк-биле бижинир, ...түскайлаар деп-дек салыр..., ажык-дуза, эрге-чагырга болгаш оон-даа өске ол чергелиг сөстерни дефье деп кыска деп-дек-биле тудуштуруп бижинир... ... орустап ынча дээн, тывалап ынча дээр»—сүт-сүт деп доңчу, оожум чугаалап турар болду.

Эдээн үр чугаалашканымның соонда, деп-ги кижи «чаа аңар, байырлыг, байырлыг аңар» дээш, телефонуңуң тудазын оожум салып каап, база-да оон болуп маңап олурар улустар-биле чугаалажы берди. Тыва кижиже көргеш, тывалап каап, орус кижиже көргеш, орустап каап орда, харын-даа магаданчыг-даа, байырлапчыг-даа. Дооратан мени көргеш улустар чугаалаан чүве болза, аңсымны та канчаар аазадыпкан кайгап олурдум мөзээп.

1930 чылдан эгелеп, Ленинградка, бистиң өөренип турган черивекке, бир арнында чаа латин үжүк-биле парлаан тыва бижиктиг, база бир талазында моол бижиктиг тыва солуп кээп турар апарган. Тываның чаа үжүк-бижинин Пальмбах дээр эртемден кижи чогаатказ деп чүвени солуундан-даа ковчаап, улустан-даа дыңнаан бие. Ол үеде Ленинградка өөренип турган тыва сургуулдар биеттер чаа тыва бижиктиң үжүүн, ооң дүрүмүн өөренип турган бис.

Ыа аразында чаа тыва үжүк-бижикти чогаатказ улуг эртемден кижи бо-ла-дыр деп бодай хоза бердим.

Яамының иштинде черле мындазында хаймымым сүргей — кижи-ле хөй. Ындыг-даа болбас арга чок турган. Чүге дээрге ол үеде бүгү-ле өөредилге, школа, чырыдымнакын болгаш кадык кангалаа черлери ынчан ол яамының шугумунга турган болгай.

Ол үеде чаа тыва үжүк-бижик ааланы-биле, арбан-сумузу-биле, кожуун-кожууну-биле канчаар-даа аажок нептерең, өөренип шыдаттар кижи-ле бүрүзү өөренген, ковчаан, бижиттинген турган. Ынчаарда ТАР-га бүгү культураның төвү — культура яамызы болганда, чаа үжүк-бижиктиң үндезилекчизи, чогаадыкчызы мында аңмыдан олурда, кижи хөй, хаймының болуру чайлаш чок. Солуп чамыдакчыларым, бижикчи башкыларым, албан кижилерим — кымнарыным чок дээр. Оларның чамдыызы бижик болгаш солуп, сетиүүл дугайында, база бир чамдыызы доктаал-саавырын оруе дыдан тыва дылче, тыва дылдан оруе дылче канчаи очулдуруп алыр дугайында айтырыглыг келгени билдингир болбайн аан.

Келген улустар-биле чугаалажып олурар аразында, деп-ги кижизи телефонда база-ла херегээн болур. Чарылгалар кирип келгеш, даарта азы соңгузу хүн үнер дээш солуннар материалдары-даа, орус-тыва очулгалын хынадыры-биле үстүкү албан черлериниң доктаал-саавырын-даа экжеп берген баар.

Ол хире чай чок хирезинде, келген кижи бүрүзү-биле чугаалажыксаар, чугаа эрээр, айтырыглар салыр. Чүгээр орустап чугаалаптар тыва кижи-биле, орус сөстү кайы хире билир, канчаар чугаалаар эвес дээш мыкаш, орустап-даа чугаалажыр, ол кижи эки билбейн барза, тывалап-даа чугаалай боор.

Таныырым улустан айтыра бээримге, шынап-ла, соңгаар ССРЭ-деп чаладып келген, тыва бижиктиң үжүүн, ооң дүрүмүн чогаадып кылган эртемден Пальмбах деп кижи ол болду.

Тывалап чугаалап турда, ала суг тыва кижи-дир ийин, черле артыкдуду сос-даа херегелевес, дорт, чиге чугаалаар, ийи-ле чыл иштинде канчап мынчап чугаалап өөрени боор чоор деп, мында улустар бүдүү аразында айтырышкан, сонуургаан турарлар.

Шынап-ла, кижи магадавас-даа арга чок, байырлавас-даа арга чок. Кап-кара чүе чыдар иштинде бодуның төрээн дылының кырынга үжүк-бижик чок чораан араттар түгле ийи (1930—1932) чыл иштинде үжүк-бижик билир, бижинир, ковчуур, кара чырык, сеткиил сергек апарган. Ооң мурнунда моол бижик турганда болза, ону кап-ла саннаг кижилер билир. Моол бижиктиң үжүүн тыва дылга херетелевейн түгле моол дылга бижинир, моолдан чугаалаар турган. Моолдан бижээн чүвениң утказын билип алыкпаан тыва кижи моол дыл болгаш ооң бижиктин билир кын-бир кижизин сураргаш чораап, аңаа очулдуртуп алыр чораан. Таптыг очулдуруп боор кижилер-даа кайда боор чүве деп, билгенин очулдуруп боор, билбээнин мынчап-мынчап борап эрттирип каар чүве-ле ийинаан.

Тываның арат чону 1930 чылдың мурнуунда, тыва бижик тыптырының мурнуу чарымында, делегей кырында хамаан чок, Тываның бодунда бегин чүү боон турарын эки билбее турганы билдингир, түге дээрге бижик чок болганда, номчуптар солуп-сеткүүл үнүп турган эвес. 1930 чылдан соңгаар бодувуң төрээн дылында бижиктиг, номчуп турар солуп-сеткүүлдүг болу берген, кайда түү боон турарын, иштики болгаш дашкының байдалын билип ап, чижөөлеп чугаалаарга, караа көскү, кулаа дыңнангыр апарган деп болур.

Биеке бодувусту үжүк-бижикинекти чогаадып берди, бистиң үжүк-бижикке өөредип кагды, караавые чырыды, дыка-ла улуг буянныг, ачы-дузалыг кижи-дир деп, Тываның бүгү арат чону Александр Адольфович Пальмбахка түрээнің хамыыдаңнын улуу-биле өөрүп четтиргенин илереп, тыва улустуң хүндүткел сөзүүлеп ону башкымвые деп адаар апарганнар.

А. А. Пальмбах тываның национал бижикин, ооң үжүүнүң дүрүмүн чогаадып кыйгап, ужаштыр-ла 1932 чылдың түүнүүнде Москвага чеде берген, аңаа тыва школаларынга эге классторынга өөренир чамдык өөредилге номнарын болгаш бичии уруглларга тааржыдыр хереглээр номчулга номнарын чогаадып кылырынга дузалажып турган.

1935 чылда Александр Адольфович Пальмбах Тываже база катап чалыдып келген. Тыва бижиктиг чогаадыкчызы эргим Александр Адольфовичиин ТАР-чын культура фронтузунуң алыдакчылары, ооң чаа өзүп орар интеллигенциязы улуг өөрүшкүүр сеткил ханымнакы-биле утказып алганнар. А. А. Пальмбах ТАР-ның культура яамызынга ажылдай берген. Ол үеден эгелеп А. А. Пальмбахты эки таныыр апарган мен.

1933 чылдан эгелеп Кызылдың катыжыккан школазынга тыва дыл башкылап турдум. Ам суг ону сактып кээрге, черле ол үеде тыва дыл башкылап турган башкы кижизин кандыг башкы дээрил аан, чогенгир, чаржыкчыг турган түве-ле болгай. Ынчан оргунак өөредилге чергиже хамаан чок, эге классторга безин херегээр тыва дылдың грамматиказы бар эвес. Эге болгаш оон-даа өрү классторга тыва дыл кичөөлдериниг колдуунда-ла үжүк дүрүмү айтыр, солуп номчуглазы чорудар. Өөредилге номнары ол-ла. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, тыва дыл башкымы кижи барык хол даяң башкылап турган. Оон ындай башкылаарының аргаметодун эки билир дээр силер бе? Харыы-даа оруе дылдың грамматиказы бар болгаш. ооң үзегер-чижээн аң, тыва дыл башкылап турдувус.

(Төнчүзү 4-ку арында).

УРУГЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЫН КАМГАЛААР

Бистиң чуртвуста назы четпээн уруглarның күш-ажылын хөөлү ёзугаар камгалап турар. Оларны чер-черде тургустунган назы четпээн уруглarның херээн көөр комиссияларның база профкомнарының чөпшээрели-биле кадының дугайында эмчи шынзылгазын барымдаалап ажылга хүлээп алыр.

Чадаана автоажыл-агыйында, «Сельхозтехника» каттыжышкынында назы четпээн уруглarны ажылга хаара тутkан. АТА-да 17 ооллар слесарь, токарь ажылдарын күүседип турар. Ооллар дуржулганыг ажылчыннарның удуртулгазы-биле ажылды кызымаа-биле шиңгээдип ап, хоочуннардан дудакчок ажылдап турар апарганнар. АТА-да Стрельников. Куулар, Шапкин олар эки ажылдыгларның одуруунда кирген. Олар түгле онаггыг ажылы-биле кызыгаарлатынмайн, хөй-ниитиниң даалгаларын база күүседип турар. Олар корум-чуруумнуң хайгаракчылары, идепкейлиг дружинниктер болу бергеннер. «Сельхозтехника» катыжышкынында ажылынга түткүлдүг болгаш ак сеткилдиг чоруун көргүзүп турар Александров, Блинов, Пашков оларның разрядтарын бедиткен.

Ынчалза-даа ук организацияларның удуртукчулары назы четпээнерни ажылга хүлээп алырда, профком-биле дугуржулга кылбайн, эмчи шынзылгазын барымдаалавайн турар. Ол ышкаш профкомнуң база райкүүскомнуң чанында назы четпээн уруглар херээ көөр комиссиязының чөпшээрели чокка уруглarны ажылдан үндүрер чоруктар бар. Чижөөлээрге, эртиен чылын АТА-дан 5, бо чылын үш, «Сельхозтехникадан» эртиен чылын 15 назы четпээнер түгле удуртукчуларның дужаалы-биле ажылдан үндүртkен. Кайы-даа организацияларда уруглarны кежээки школаже хаара тудар ажыл багай тургустунган. Ук организациялардан кежээки школада өөренип турар чамдык уруглarның хөй кезии өөредилге чылының дургузунда эртемнер аайы-биле зачёттар дужаар онаалгаларын күүсетпээнер. Шак үзер чоруктар хөй. Өөредилгени каггаш чоруур таварылгалар база бар. Бо талазы-биле кежээки школаның дирекция черинин ук организацияларынын профсоюзтел, комсомол организацияларынга киргеп хомудалдарын тоол көрбейн турар.

Автоажыл-агыйда, «Сельхозтехникада» аныяктар ортузунга культура-массалыг ажылдар кошкак. АТА-да спорт херекселдери бар-даа болза, аныяктарны спорт ажылынче хаара тутпайн келген.

Кайы-даа организацияларда ажылдап турар назы четпээннерни хөй-ниити ажылынга киргиштирбейн турар. Ажылдап турар уруглarның хөй кезии комсомол кежигүнүнге ыынчага дээр кирбээн.

«Сельхозтехникада» назы четпээн уруглarның күш-ажылын шын эвес хуваап турар. Уруглarның хире-шаа-биле четтигиптер ажылын кылдыртыр болгай. Ынчалзажок эрткен чылын үш ай иштинде Владимир Востриковту даргаанаар цехтиң маска кагар черинге, Владимир Волковту дузалакчы кадынакчыга ажылдадып турган. Назы четпээннерни хүндө 7 шак ажылдадып база төлевирин кылганын барымдаалавайн, түгле наряд ёзугаар төлеп турарының фактылары бар. Уруглар тускай хеп-биле долу хандыртынмаан.

«Сельхозтехника» болгаш АТА-ның удуртукчулары, ында профавиилел база комсомол организациялары назы четпээн уруглarның сонуургалын, амыдырал байдалын өөренип көөр, оларның кылыр ажылын шын хувааp хүлээп-телиг. Ол ышкаш уруглarның күш-ажылынга хамаарышкан өске-даа четпестерни чайладыр херек.

Д. ХЕРТЕК,
Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң чанында назы четпээн уруглар херээ көөр комиссиянын харыысалгалыг секретары.

ДАШТЫКЫДА

Октябрьның 50 чыл оюнуң байырлалыбиле холбаштыр югослав комитеттиң кыйгырыгы

БЕЛГРАД. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киижи ниитилелиниң төөгүзүнде эргиделиг үе болган, социализмниң үезин ажыктаан деп, Октябрь революциязының 50 чыл оюнуң байырлазы-биле холбаштыр югослав комитеттиң ында парлап үндүрген кыйгырымында чугаалап турар. Ол кайгамчык хүнүң байырлап эрттирерде Октябрь революциязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын барымдаалап көөр херек, ооң түнелиинде социализмниң баштайгы чурту—Совет Эвилели тургустунган болгай деп, кыйгырыгда оон ында чугаалап турар.

Кыйгырыгда демдеглеп турары болза, Октябрьның идеялары чартык чүе чыл дургузунда делегейде ниитилел харылзаалаарынга күштүг салдарны чедирип турар, Октябрь революциязы национаддар аразында харылзаалаарга чаа үени ажыдып, национал-хосталгалыг болгаш антиколониалиечи шинчээшкинге, хосталга, хамаарышпас чорун болгаш ниитилел депшилгени дээш улустарының демисселинге чаа идегин берген.

Улустарның болгаш күрүелериниң аразынга тайбын, деп эрге дээш, тайбың догуннаашкыны дээш демисселдин ленинчи идеялары дашткы политика талазы-биле чаа принциптериниң тыптып келиринге чедирген дээрээн ол документиде чугаалап турар.

Совет Эвилелиниң догуннаашкыны, делегей болуушкуннарынга ооң чайынналчак салдары, фашизмни чыыча шаварынга ооң ролю болза, делегейниң ийи дайын чорун турда, ооң доозугланыныңың соонда дораан-на улустарының хосталгалыг шинчээшкинин болгаш колониалдыг системаның үзүткээры ниитилел харылзаалаарының үндезин өскерилгелери болгаш социализмниң типилелгези дээш демисел-биле холбаалыг болурунга таарымчалыг байдалдарны тургускан деп, кыйгырыгда айтып турар.

Октябрь революциязының 50 чыл оюн калбаа-биле төлептиг демдеглээр деп Югославияның бүгү будуулгелерин, албан черлерин болгаш ниитилел-политиктиг организацияларын комитет кыйгырган.

Социализм чурттарында

ЧЕХОСЛОВАКИЯ БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

ПРАГА. Чехословак улус май 9-зу— национал байырлалдың хүнүп, Чехословакияны фашисчи кулданыгдан Совет Армияның хостаан хүнүнден бээр 22 чыл оюн байырлап эрттирери-биле белеткенип турар.

Чүргүүн хоорайларында болгаш суурларында национал туктарны аскан, социализмни тургузуп турар чехословак улустуң сеткил-сагыжын болгаш түткүлүн илергейлеп турар лозунгнарлыг транспарантыларны бажыңнарның баарында аскан.

Найыралдың болгаш тайбыңның эстафетазынга сөөлгү белеткелдерни чорудуп турар болгаш ооң старты май 9-та болур. Эстафета республиканың бүгү областарын дамчып эртер. Ооң киржикчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою-биле холбаштыр совет улуска байырлыг чагааны Совет Эвилелиниң кыыгаарынга чедирер.

«НЯН ЗАН» СОВЕТ УЛУСТУҢ ЧЕДИИШКИННЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ХАНОЙ. «Октябрьның Улуг революциязының 50 чыл оюнга утказыттыр» деп чаа булуңну «Нян зан» солуның ариында ажыктаан. Совет улустуң күш-ажылчы хайныышкынының ажыл-херектериниң дугайында, ССРЭ-де коммунизминиң материал-техниктиг базазазын тургузарының чорун турарының дугайында материалдарны ол булуңга үргүлчү парлаар.

«Нян зан» солуның ол чаа булуңында киирген баштайгы материалдар 1967 юбилейлиг чылда улус ажылагый планның чедиишкинниг күүседир талы совет улустуң демисселиниң дугайын чугаалап турар. Октябрь революциязының 50 чыл ооңда чурттуң бүгү совхозтарын болгаш колхозтарын бүрүнү-биле электрижидер деп айыткынын солун онзалап демдеглеп турар.

«БАЛКАНКАРНЫҢ» ЧААГАЙ АЛДАРЫ

СОФИЯ. Болгарияның «Балканкар» даар күрүне ажыл-агый каттыжышкыны бодунуң ажыл-чорудугазын чыл келген тудум-на калбартып турар. Ооң продукциязы түгле Болгарияга эвес, харын база даштыкы чурттарга чаагай алдарны чедип алган.

Эрткен чылда каттыжышкынын 17 муң электрокарларны, 22 муң электротельферлерни, 900 муң ажыг аккумуляторларны болгаш өске-даа барааннарны 60 ажыг чурттарже чоруткан. Бо чылын каттыжышкын яны-бүрү ужур-дузаның электрокарларының 30 чаа кылыгларын бүдүрүп үндүрер. Болгар электрокарларның эң улуг хереглекчизи Совет Эвилели болуп турар.

СОЦИАЛИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың студентилериниң болгаш аныяк артемденериниң ажылдарының төп делгелгезин ында көргүзүп турар. ГДР-де социализм тургузуушкунунга аныяктарның идепкейлиг киржилгезин херечилеп турар 1100 ажыг делгилирлерни ында делгээн. Делгелгеде делгээн ажылдарны будуулгеге нептередир чорук кап-кара миллион марканың каминалгазын бээр.

(СЭТА).

Партизаннарның ужуражыышкыны

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Убсунур аймактың төвү — Улангом. Сухэ-Батөрүнүң дайынчыларынга дузалажып келген Совет Армияның көзектериниң барык чартык үүс чылдың мурнунда эрткен дайынчы оруктары Улангомну дамчыштыр чөртүкен. Моол улустуң хосталгазы болгаш аскежин дээш демисселдиң хоочун кижилери Улангомга умурашкан. Хөй чылдар эрткенде партизаннар моол Б. Бадрах, тыва—Социалистиг Кушажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчап болгаш орус Гаврия Петков олар умурашкан. Хоочун өөнүктериниң дайынчы оруунуң дугайында чугаларын чыыланнар улуг сорук киримишкин-биле дыңнаан.

Кипрге удур диргелген айыылды чайладыр!

Чоокта чаа Грецияга шериг эргилдезин кылган даштыкы күштер чаа суучазын кылырын бодап турар. Бо суучазының чидиг хылыжын Кипр Республиканың хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга удур угландырган. Сөөлгү хүннерде даштыкы парлалгада кестүп белгилээн дыңнадыглардан ап көөрге, Грецияга эргилдениң организакчылары Кипрге база-ла «ындыг яңзылыг хемчегин» боттандырарын күзеп турар апарган. Оларның соруугазы мырыңай билдингир: Киприң демократтыг хөгжүлдезинге шаптыктаар, хамыктың мурнунда НАТО-нуң эргеажыктарынга дүүштүр кипр айтырыын ынчаар шинтирлээри-биле үндезинни белеткээр ужурлуг диктаторжу ёзу-чуруумну ортулукка тургузар. Генерал Гриваска башааткан грек офицерлериниң ажыл-чорудулгазының Никозияда элээп идепкейзээнниче кичээнгейин Киприң чамдык солуннары көрүндүрүп турар. НАТО-нуң башкарыкчылары Кипрге «афины үлегерин» белеткээринге ол офицерлерин ажылгарынче чүткүп турары иле-дир.

Киприң хөй-ниитизи Грецияда шериг ёзу-чуруумун тургускының буруу шаап көргени билдингир болгай. Чижөө, «Филалеф-терос» солуннуң чоокта чаа бижээни болза, ол эргилдени конституциянның кол чүүлдерииге чөрүштүр боттандырган. Грецияга шериг эргилдезинниң организакчылары болгаш сорук киирикчилери түгле Грецияның иштики айтырыгларын эвес, харын база кипр айтырыын НАТО-нуң белүктериниң, хамыктың мурнунда Американың Каттыжкан Штаттарының күзелиниге дүүштүр дүрүм чок аргалар-биле шинтирлээрин чедип алыр соруларының салган дээрзин өске-даа чамдык солуннар демдеглеп турган. Ынчалза-даа киирижилер Афинында тургузугуган диктатураны күзевейн турарлар деп, «Телефон ора» солун айтып турган.

Кипрде амгы байдал делегейниң хөй-ниитизиниң сокчаш дивес кичээнгейин бодунче хандыдып турар. Кипр Республика Каттыжкан Нациялар Организациязының ден эргелиг кежигүнү болуп турар. КНО-нуң Устазы күрүелериниң иштики херектеринге холгарлаашкынын хоруп турар болгай.

Кипр улустуң бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш эрес-маадырлыг демисели тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң эдегтеги ажыктаан дээрээн ол. Кипр улус тайбыңга ынакшылдыг күрүелериниң долу деткимчезин алыр дээрээн ам Кипрге удур сүлчээнни кылырын бодап турар кижилер биилип алзыннар. Республиканың хосталгазынче болгаш хамаарышпас чоруунче халдаарын күзеп турарларның бодалы боттанмас деп, Киприң улуузу чугаалап турар. Ынчангаш боттарының ол быжыг шинтирииргэ кипржилер чаасказап эвес.

Кипр айтырыының талазы-биле принципиалдыг туружу эки билдингир. Совет Эвилели, а ол ышкаш тайбыңга ынакшылдыг өске-даа күрүелер Кипрге хамаарыштыр Айлыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтирлериң күүсединиң негеп турар. Ортулуктан даштыкы бүгү шеригнерин үндүрери, даштыкы шериг базаларын узуткаары — Киприң кырында диргелген айыылдан ону адырып алырының чугула негелдеринің бирээзи кыдыр тайбыңга ынакшылдыг күштер санап турар.

В. ХАРЬКОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Никарагуаның чаа чазаа

ПАРИЖ. (СЭТА). Никарагуаның чаа президентиниң Анастасио Сомоса чаа чазакты тургускан болгаш ону боду баштаар. Даштыкы херектер министриниң Коренсо Герреранын томуйлаан деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Никарагуадан дыңнадып турар.

42 харыыг бо диктатор болза ол бичии төп америка республикага 30 ажыг чылдарының дургузунда кара туразында ажылап келген Сомосаның өг-бүлезиниден үнген идегет болуп турар. Уэст-Пойнтиде америк шериг академиязын ол дооскан болгаш «АКШ-тың эң эки өөнүүг» кылыдыр Вашингтонда санап турар.

Генералды бо чылдың февраль 5-те президентиге соңгаан. Соңгулда кампаниязының үезинде чуртка ханыыт террорну ол тургускан. Президентиниң албанынга Сомосаның кандидатуразын депшиткенинге удурланыкчыларын түдүп хоруглаан.

Май 1-де президентиниң албанынга олурганы-биле холбаштыр түүе чугаалап тургаш, Сомоса мурнундагы политиканы үргүлчүлээр мен деп медегээн.

ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

1913 чылда бүдүргеп продукциязындан 60 катаң хөй үлетпүр продукциязы бүдүргеп, делегейде үлетпүр продукциязының бештиң бир кезии ССРЭ-ге онаажып турар апаргап. Оң үе-биле деңнээрге электроэнергия бүдүрүлгези 267 катаң, металл кезер станоктар—109 катаң, шой, каң болгаш хөмүр даш бүдүрүлгези 20 катаң өскен.

Үлетпүр бүдүрүлгези чаа беш чылда база-ла бедик хөгжүлделиг болур, мурнукузу ышкаш аар индустрииниң колдап хөгжүдери көрдүүлгеп. Ынчалзажок хереглел барааннарының бүдүрүлгезин мурнунда турганындан ковудедирип планда айыткан.

Улус ажыл-агыйының планныг хөгжүлдези экономиктиг болгаш кол социал сорулгаларны чедиишкинниг шинтирлеп, чурттуң иштии хөгжүлдезиниң дүрген темпизин хандырып турар. Ооң база бир кол күштүү эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга дүрген шиңгээдип ап турарында болур.

Эртемниң болгаш техниктиг деңшилгениң калбаа-биле хөгжөөнниң түнелиинде чурттуң экономиказы быжыглып, чонуңу материалдыг чаагай чоруу бедип турар. Ынчангаш делегейде эртем ажылдакчыларының 25 хуузу бистиң чуртувуста болуп турары таварылга эвес. Оларның чогаадыкчы күш-ажылының ачызында бистиң чуртувус улам бурунгаар хөгжүп, ооң национал орулгазы чыл келген тудум өзүп турар.

Амгы үеде ажыдыышкынны бир дугаар кылган чурт эвес, а ол ажылдышкынны бүдүрүлгеге эң баштай шиңгээткен чурт дүрген хөгжүлдени алыр дээрэи билдингир. Кандыг-даа ажыдышкынны кылгаш, ону кыска хуусаада бүдүрүлгеге шиңгээдип ап турары социалистиг системаның улуг чедиишкини болур. Ол дугайын совет эртем делегейге каш удаа бадыткаан.

Чурттуң масштабы-биле улус ажыл-агыйының планнарын тургузары чиик эвес айтырыг дээрэи билдингир, ынчангаш областарның, крайларның болгаш республикаларның план органнары бо айтырыгны эң-не хынамчалыг шинтирлеп турарлар. Улус ажыл-агыйының планнаашкынынга үлетпүр бүдүрүлгелерин, колхозтар болгаш совхозтар, ажылчы чоннарның калбак массаларын идепкейлиг киржип турар. Планнаашкынга эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглап турар.

Планнарны тургузарда болгаш оларны амыдыралга боттандырарда, чамдык моондактарның тургустунуп кээри билдингир. Чижөөлээрге, бүдүрүлгениң иштии хемчээлин болгаш масштабын улгаттырарын негеп турган үеде бадылаттынган дайын мурнундагы беш чыл планнарынга продукциязының шынары болгаш ассортиментизин дээш ышкаш көрүүлгелерже эвээш кичээнгей салдынып турган. Ол ышкаш планда көрдүүген чамдык хемчеглер айыттынган хуусаазында күүсеттинмейн баргылаар. Чамдык чылдагаанындан көдээ ажыл-агыйның чеди чыл планында көрдүүген чамдык көргүзүглерни күүсеттинмээн.

Эртиен чылдан эгелеп Совет Эвилелиниң ажыл-агыйында экономиктиг чаа реформа чоруттунуп турар, чурттуң бүдүрүлгелери планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче чоорту шилчип эгелээннер. Чаа системаның кол негелделери бүдүрүлгелериниң ажыл-агыйжы бот башкарыыр чоруун калбартырынче, оларның инициативазын бедидеринче, хереглекчилериниң негелделерин долу өөренип көөрүнче болгаш продукциязын шынарын бедидеринче утланган.

Чаа системаны ажыглалга киирген перспективтиг планнаашкынының ролюн улам бедидер болгаш чыл планнары-биле ооң харылзаазын калбартып, планнаашкынны үзүтпел чок чорударын хандырар.

ССРЭ-де күрүне планнаашкынының кол формазы беш чыл планы болур. Перспективтиг болгаш агар планнарны сырый холбаштырарыбиле беш чыл планын чылдар аайыбиле тодарадып турар. Экономиканың иштии хөгжүлдезин болгаш улус ажыл-агыйының курлавырларында өскерилгелерни барымдаалап, улам тодаргайлаттынып, өскертиниң турар.

Перспективтиг планнаашкынның кол онаагай чүүлү болза чижеглеттинген саваашкыларга эвес, экономиктиг хөгжүлдениң перспективаларынга даянып турарында болур. Ынчангаш экономиктиг хөгжүлдениң угланышкынын каш чыл буруңгаар тодарадыры кончуг чугула. Маңаа холбаштыр эртем-техниктиг революциянның, бойдус эртемнериниң чедиишкиннерин баш бурунгаар өөренип көөрү кончуг чугула. Бо бүгүнүң түнелиинде улус ажыл-агыйының перспективтиг планы тургустунар.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининден бадылаттынган соонда беш чыл планы чүгле улус ажыл-агыйының бүгү масштабынга эвес, а бүдүрүлге бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазынга хоойлу болур. Боттарының ажыл-агыйын кандыг угланышкынныг чорудар дугайында тодаргай опаалданы бүдүрүлге бүрүзү алыр. Беш чыл планының иштии күүселдези бүдүрүлге черлериниң чыл планын канчаар күүседип келгенинден кол хамаарыжыр.

Бүдүрүлге программаларын тодарадып тургусканы-биле планнаашкын доозугаан деп санап болбас. План күүселдезиниң үезинде экономиктиг хөгжүлдениң курлавырларын тыптып келир, оларны бүдүрүлгеге ажыктыы-биле шиңгээдирип хөгжүлде боду-ла негеп келир. Ынчангаш ССРЭ-ниң чогаадып алган планнарын кандыг-даа өскерилге чокка тургустунган планнар деп болбас. Аңаа хамаарыштыр тодаргай чижеп бо-дур: бистиң чуртувустуң бүгү чону алдарлыг юбилейге белеткенип турда барык бүдүрүлге бүрүзү 50 чылга белек кыдыр чыл планын куусаа бетинде күүседирин хүлээгеп. Хүлээлгелериниң хевирлери янзы-бүрү-даа болза, оларның кол угланышкынны Төрээн чурттуң экономиказын шапкын хөгжүдеринче утланган. Бо патриоттуг шимчээшкин беш чыл планының күүселдезинге эки салдарны чедирер дээрэи билдингир.

Георгий САРКИСЯН,
экономика эртемнериниң кандидады.

Кенигсборнинуң (Магдебург округу) Эрнст Тельман аттыг көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативинде тараа чаштырылгазы хайныышкынныг эгелээн.

Герман Демократтыг Республиканың тараажыларының холунда кайгамчык бай машина-трактор парыгы бар. Ол 130 муң хире тракторларлыг болгаш өске-даа техникаларлыг.

СЭТА — АДН-ниң фотозу.

1967 ч. Май 6.
ШЫН
3-КУ АРЫН

БАШКЫВЫС, ЧООК ӨҢНҮҮВҮС

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арыда).

Ажмы-биле чугаалаарга, ол чыл-дын (1935 чылда) А. А. Пальмбах Тывага база чаладып чедип келгеш, бодум хууда дыка өөрүп турдум, чүге дээрге, бир чүүлүнде, дыл талазы-биле артемдеп, ийи чүүлүнде, тыва бижиктиң чогаадыкчысы, үш чүүлүнде, школага тыва дыл башкылаарымның арга-методуун айтып бээримге дузаалажыр дээш оон-даа өске. Мээң ол күзелим боттангай.

Чаңгыс аймының шугумунда ажылдап турар болгаш, Александр Адольфович-биле чоорту таныжа берген мен. А. А. Пальмбах база башкы чораан. Ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге орус дыл болгаш литература башкылап чораан. Эге болгаш улуг класстарга тыва дыл башкылаарымның аргазын, тыва дылдың грамматиказын оон үргүлүү айтырып ап турар аварган мен. Школага тыва дылды канчаар башкылап турганымны ол эң баштай дыка сонуургап айтырган. Ажым-биле чугаалап бээр мен. Хүлүмзүрүп каар. Кижи чүве айтырып алыр дээш чеде бээрге, ажылы улуг, чай-шөлээн чок-даа болза, күзелдин-биле айтып бээр. Бир эвес мырыңай чайы чок хире апарза, ынчан-ынчан чедип келгеш сен деп ынап-ла болчап каар. Ол болчаанда чеде бээрге, манап олурар.

Тыва бижик, тыва дыл дугайында чүве айтырып алыр дээн кижиден барын салдынмастай бээр кижи. Боду кижээ чүвени айтып бербишаан, тыва дыл талазы-биле кижиден база удур айтырыг салып, дыка чүве билип алыксаар турган. Александр Адольфович эң-не баштай мээң ножуун-сумуунду, төрээн черимни айтырган. Ооң ынчан кижиден айтырар кол айтырыгларын ам бодаарга, ködуунда сөстүң фонетиктиг болгаш лексиктиг хевирлерив, диалектизмнер, чугаа-домак аяны бооп тургандыр. Оон алгап өөрге, тыва үжүк-бижиктиң чогаатпышаан, ооң-биле чергелештир тыва дыл дугайында шинчилел ажылды база чорудуп турганы билдингир.

Ынчангаш школага тыва дылдың башкылавышаан, бодум Александр Адольфовичиге башкыладып, ылаңгыя тыва дылдың грамматиказын оон өөренип ап, башкылаарының арга-методуна чоорту улам мергежип орган мен. Оон-на эгелээш, тыва дыл талазы-биле ол мээң башкым болган, мен ооң өөреникчизи апарган мен.

Бир-ле катап база-ла школага төрээн дыл (тыва дыл) башкылаарының дугайында айтырыг чугаалажып олурувуста, Александр Адольфович эвээн бодаңы аарак мынча деп чугаалай-дыр. Тыва дыл ам үжүк-бижиктиг болган, ооң үжүүнүн дүрүмү база бар. Ынчалза-даа найы-даа класстарга өөренир тыва дылдың школа грамматиказы чок тур. Грамматика чокка школачыларны төрээн дылынга өөредири берге. Холунда туткан өөредилге ному чок өөреникчилер тулчуушкун шөлүнге боо-чечсен чок шеригдер-биле домей-же. Бо дээрге чугула-даа, содуп-даа айтырыг-дыр. Үк айтырыгны төрээн дыл башкылап турар кижилер иоон соңгаар бодаза эки боор. Оруг дылдың кайы-даа класстарга өөренир грамматиказы-даа бар-ла болгай, тыва дылдың грамматиказын чогаадыр дизе, оларның үлегер-чижээн чүге ажыглап болбас боор. Иом бижиирде, эң-не баштай ооң программазын чогаадып алыр ужуруут. Чүге тыва дылдың грамматиказы-биле эвес, оон-даа өске эң чугула хереглеттинер өөредилге номнары-биле школачыларны хандырар апаар. Бо номнарны база-ла башкылар, чогаалчылар болгаш очулдурукчулар кылыр болгай деп, оон-даа өске чугула саналдар-даа чугаалады, чагыгаар-даа берип олурду. Таалап дыңнап ора, дыка-ла шын чүве сүмелеп олурар башкыдыр-ла деп боданып ор мен.

Шынап-ла. Пальмбах башкымын ол күзелдери, саналдары ооңда бөрии боттанган. тыва школаларның өөреникчилерив бодунуң дылынын кырында чугула өөредилге номнарыбиле хандыртынган. Пальмбах башкымың удуртулгазы-биле болгаш шуут киржилгези-биле тыва школаларның эге болгаш оон өрү класстарынга тыва дылдың баштайгы грамматикалары чогаатынган, чижээлээрге: 5-ки класска тыва дылдың фонетиказы (1943 чылда үнген), 3—4 класстарга «Тыва дылдың грамматиказы» (1946 чылда үнген), 5—6 класстарга «Тыва дылдың грамматиказы», I кезээ (1949 чылда үнген), 6—7 класстарга «Тыва дылдың грамматиказы», II кезээ, (1950 чылда үнген, оон кол автору А. А. Пальмбах боду). Оон ыңай бүгү класстарга номчулга номнары — төрээн чугаалар болгаш тыва школаларга орус дылдың номнары чогаатынган, орус дылдан очулдурган ийиги артемнерниң өөредилге номнары база парлаттынган.

1941 чылда тыва бижиктиң төөгүзүнге база бир улуг болуушкун болган: тыва бижиктиң латинчиткен үжүгүн орус үжүнче шилчиткен. Чаа алфавитке дүүштүр шын бижилгенив (орфографиянын) дүрүмнерни база эдерген. Бо чугула ажылды теория болгаш практика талазы-биле база-ла А. А. Пальмбах ажылдап кылган. Үк ажылды эгелээрде, А. А. Пальмбах кодээ черлерже үнүп тургаш, арат чон-биле чугаалажып, дыл, литература болгаш парлалга ажылдакчыларын-биле сүмележип, элээн каш чылдар иштинде белеткел ажылдарын чорудуп келген. Чижээлээрге, эриннерини болгаш дыл-дишпин киржилгезибиле тыва сөстүң эгезинге тыныштыг-даа, тыныш чок-даа (п-б, т-д кылдыр) адаттынар ажык эвес үнниринң болгаш ок-биле (аът, эът, чаъс кылдыр) адаттынар ажык үннериниң үжүктерин бижикке ылгай көргүзүп бижиир дээн чертелиг нарын айтырыгларны шын ажылдап кылган. Пальмбах башкы ылаңгыя сөс эгезинге п-б болгаш т-д бижиир элээн хөй сөстерин чымп бижии алган, оларны улуска катап-катап адаткан, дыңнаалаан, салымнары авсыгга чоокшуладыр чүдүп алган, боду адаан-даа олурар. Сөс эгезинге тыныштыг адаттынар ц,т деп үннерин тыныш чок адаттынар б, д деп үннерден ылгалдыг болуруун көргүзер дээш башкы боду адай бээрге, өрээл шитен чаңгыланып турар. Ооң-биле хогаетпеен, каттыртпаан-даа турар-ла. Ол дээрге ынаа-ла бир хогдээшкин эвес, а дыл, бижик талазы-биле ооң база-ла шинчилел ажылынын арга-хевирив-дир.

Александр Адольфович Пальмбах Тываның национал бижиин чогаадып тургускаш, ооң культуразының улам ыңайгы хогчүдезиниң хевээ үнелеп четпес улуг ажылдарны кылып берген. Дыл болгаш литература талазы-биле чугула эртем ажылдарын биске ол арттырып каан. Пальмбах башкымың кылган ол улуг ажыл-херээ тывааларга кажан-неезе-де уттундурбас болгаш Тываның төөгүзүнге алдын фонд боон артып каар.

М. БИЧЕ-ООЛ,
Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

ӨШКҮЛҮГ КИЖИ ӨНЕР...

ЧУРУМАЛ

БАДААЛЫГ. Кадыр-берт, хая-даштыг боорга, ол дагны ынчаар адап каан. Утказы-биле алырга, Бадаалыг дээрге «ондактыг» азы «шаптараазынныг» дээн. Ону ырактан көөрге, чер кырында олурту шанчып каан, недергей улуг, шиш тейлиг оваадай-ла. Оюн Кызыл-оол ооң кырынга үнүп келген. Теректиг дыйлаңайның баткаш, ынаар-ла, бодунуң улуг акызы Улуг-Хемче көстүр-көзүдбес бооп, бүүрелчин шаттар аразы-биле чаза булган кире берген. Карак-ла чедер черден бээр көстүп турар. Чер кыры ала-шокар: хар ой-чинтерде, арга-каскактарда ам-даа артып калгылаан. Талыгыр ыракта тайга-сыннар дүдүскек өттүр ак-көк кылдыр көстүр. Оюн часкы чылыг хүн караанга таалап олура, хыны бодалынга алзы бергеп.

...Эр шаа четчип, азенгиден тептиниин, азер дергиниден туттунуп эгелээнден бээр Оюн Айыжымевич черле кандыг ажылды кылбаан дээр! Колхоз даргазының оралакчызы... Бригадир... Чок, ол шуптузун санап четпес, ынчалзажок эпти-ле халажы бээр. Чылдагааның боду-даа эки билбес. Сайтырга-ла ук ажыл сеткилге таарышпас ышкаш болур. Амыдыралга ыңдыг болгулаар. Кижи бодунга тааржыр ынак ажылын тыпплаан шаанда, ажыл-ла бүрүзүн шенексеар.

Бичизиниден тура-ла ада-иезиниң аайы-биле мал малдап чораан болгаш ыңдыг чүве ийикпе, малчын болуксаар күзел Оюнның бодалынга бо-ла кирип кээр турган. Оралакчы дарга турган, малчыннарга бо-ла келир: «Оны ынчанмаая, моны ынчанмаая сиңер», дээш, оларны чемелей берген турар. «Мооң бодунга малдан кадартып кагза ынчаарга билгей эртик бо. Ынчал-ынчал деп айтышкын бээрде чүү боор. А хол-биле тудуп, кыла бээрге берге ажыл дээрзин биле-биле-тир пйин» деп. Оюнның дутайында малчыннар чугаалажыр-даа.

Оюн Кызыл-оол малды ажаап, азыраарын эки билир турган. Малчыннарның четпес чүүлдерин ол көрүп каапп, ыны сеткилиниле сагыш човап, оларны чайладырын айтып турганы ол...

1957 чыл. Оюн Кызыл-оол бригадир эвес, а хойжу. Бодунуң туразы-биле билдиринишкинивен турган, кирип алган. Малчын болур дээн күзели ону ол ажылче чая тырта бергеп. Олут-чыдын чок, амыр-дыжын биле-биле, улустуң чугаалажыры ышкаш, «чуду-кара» ол эрге малчыннын берге ажыл-ижи сеткилиниге тааржы берген. Баштайгы чылында чамдык кижилер ону чемелээн, кыжыраан-даа хевирлиг мынча дижир: «Белеп ажылын каапкан, дедир тенээн эр-дир. Ам кыш-чай чок мал сооңдан эдеңнедир анаар ышкажыл. Боду мурнунда малчыннар чемелээрде айлыг эвес. Ам-на чес-хоназы көстүр бээр ийин оң». Оюнның бүдүжүн, ажылга кыымак шудургузуун билир кижилер ооң хойжу апарганын деткээн: «Көргей-даа сиңер, Оюн шыдаар эр боор! Мал кызымак кижиге ынак. Оюнга чедер кызымак кижи ховар-ла».

КАНДЫГ-ДАА ажыл кызымак кижиге дыңнангыр. Оюн дээрге баштайгы бергелерге таваржы бергеш-ле, муңгаш ханага мунгарыгаан чүве дег, дедир бүрүй бээр, думаа-халаң эвес-тир. Бот-бодунга дөмейлешпес, кадыг-дошкун оң кыш, оң час эртикээн. Он чылдарның дургузунда мал кадарып келгеш, Оюн Айыжымевич чүнү көрбеди дээр. Маңаа чаңгыс түүлдү маргыш чок сөгеп болур: ол улуг арга-дүржүлгалыг апарган. Оюн Кызыл-оол ам «Тиилелге» совхозтуң ат-сурагныг малчыны. Чедиг чыл улаштыр төрүүр хой кадарган, чаш төлдү онча-меңди доруктуруп келген. Сески чылында ирттер кадарган, бир баштан-на 5 кг чыгам дүктү кыртып дүжаагап. Ол чылдарда Оюнның ак сеткилдиг, шудургу күш-ажылы районнуң дөрт Хүндүлел бижиктери-биле болгаш совхоз директзиязындан өртектиг түүлдер-биле демдеглеттиргеп.

Совхоз 1965 чылда чөөк дүктүг, ангор уксавыг, бир кодан өшкүлер садып алган. Ооң мурнунда ыңдыг өшкүлер совхозка турбаан. Ангорну эки өстүрер болза, совхозка улуг орулганы бээр, перспективалыг дээрзин совхозтуң удуртукчулары билгеш, ол чаа малды кымга кадартырын дирекция черинге чугаалажы берген.

— Ангорну кымга хүлээдир бис?—дээш, директор Сапелкин улуг зоотехникче көргеп.—Үнелиг мал-дыр. Эң-не дээре кижиге кадартыр херек. Чаңгыс башты-даа хорадын болбас.

— Оюн Кызыл-оолга — деп. зоотехник боданмайн-даа харылаан. — Бистеп эң дээре малчын ол-ла болгай. Арга-дүржүлгазы-даа улуг, боду кыымак-даа кижи.

— Шын-дыр эвеспе — деп, директор база-ла каттышкан. — Кадарып турар ирттерни өске кижиге хүлээткеш, ангорларны аңаа даандырар-дыр...

383 баш, чөөк дүктүг, семдер өшкүлерни Оюн Кызыл-оол ийи чыл мурнунда хүлээп алган. Оларның бүдүжүн, кыш кандыг болгурун билбес болганда, баштайгы чылында малчын дыка бергедээп. Ынчалзажок ооң улуг дүржүлгазы аңаа дүзаалаан. Чүвени канчап билир дээш, Теректигде кыштаан Оюн эрте күзүн-не ыяк чылыглап, белеткээн. Сиңерни баш удур дүжүрген.

КЫШ ЭСКЕТ чок дүжүп келген: хар чаттаан, соок дыңзаан. Оюн Кызыл-оол бодунуң чаңчылыш калганы Теректиг оорузунда кыштаанче көжүп алган. Соок чыылама апарганда, семдер өшкүлерниң бүдүжүнден бир чаа түүлдү малчын эскерип каан. Өшкүлер мээске келгеш, оттавайн, чаңгыс черге бөкпердешкеш турушпаан. Чүге ыңдыгын? Бо хире семдер дүктүг чүвелер канчап донар болду? Малчын кадаттың аргазын өскертир деп шинтпирлээн. Оларны чаңгыс черге тургуспаан, соокта шимчедир сүрүп кадарып эгелээн. Ол арга шыпап-ла дээштир болган.

Кыш адакталган. 1966 чылдың март 31. Мээстер кара, хүн караа чылыды шоюп турар. Оюн өшкүлерин мээске үндүрүп келгеш, кеделиниге хайтаарап олурган. Бир-ле черде чаш анай-даа эткен ышкаш болган. Малчын бодунуң кулаанга бүүревээп. Ооң саналы-биле алырга, өшкүлер ам-даа бир ай болгаш төрүп эгелээр ужуруут. Пиджагының карманынче үжешкеш, дашты элей берген блокнодун ужугаш, ажып көргеп: өшкүлериниң эдерилгеге киргеп үези—декабрь эгези. Чок, малчын алдавааш, апрельдиң төөгүзүнде төрүүр ужуруут. Хойларының боос төруур хуусаазы 5 ай-ла болгай. Өшкү база ыңдыг... Чаш анайның харыызыргай, сыңыыаш үнүвден Оюн, корткан чүве дег, тура халаан. Дүвү-далашбиле чедип келирге, бир семдер өшкү анайлапкан болган. Инчеек ап чораан эвес. Оюн боданмайн-даа, шаралыг чаш анайны хөректээжиниң хойнуунче супкаш, аалче салып каан. Ол хүнден эгелээп-ле өшкүлер төлөп эгелээн. Чаңгыс хүн бээнп 50—60 анай төрүттүнер. Одар биле кодан аразынга Оюн аяттыг садыраңып-ла турар. Өдекке келгеш, аңдыңдан дүшпес-даа: «Шымда тут, Кара!» дээш, чылыг инчеекте анайларын кадайынче сунупкаш, артык инчеекти алгаш, бурт-сарт ыңай боор. Шак ынчаар кызыл кылайып турганы, чаңгыс анай-даа оскунмаан.

Эрткен чылын Оюн Айыжымевичиниң көргүзүү ыңыдыг болган: төрүттүнген 333 анайны бүрүн өстүрүп доруктурган, өшкү бүрүзүнден 800 грамм планның орнуна 1,2 кг, нитизи-биле 459 кг чөөк дүктү дужаган. Бир килограмм чөөктү ортумаа-биле 6 рубль деп алырга, совхозка 2700 ажыг рубль орулга кирген ышкажыл. Бо дээрге баштайгы чылдың түңнели, багай эвес түңнел-дир!

Совет эрге-чагырганың төөгүдүг 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыры-биле Оюн Айыжымевич бо чылын бедиткен хүлээлгени алган. Ам ооң коданында төрүүр 402 баш ангор өшкү бар. Чүс башка онаштыр 80 анай алыр планның орнуна, 90 анайны алырын. бир баштан 800 грамм чөөктүң орнуна 1,2 кг чөөктү кыртып дужаарын малчын хүлээлгеп. Малчын ол хүлээлгезин күүседиргеге бүрүн бүзүредиг. Өшкүлери хүр ыяштаан. Олар апрельде ооңдан эгелээп, анайларны хүлээп алырынче бүгү-ле чүүлдер белеп.

А. КУЛАРОВ.

ЖУРНАЛИСТЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң чыл бүрү шаңналдарын тыпсыр талазы-биле комиссиязының киирип келген саналдарын көргеш, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин секретариадының 1966 чылда ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң шаңналдарын тыпсырын доктаатканы болза:

1. Анатолий Абрамович **Аграновскийге** — «Известия» солунунуң тускай корреспондентизи — «Месиджежишкин» деп публицистика очеркилериниң чыылды ному дээш;

2. Георгий Александрович **Жуковка** (Юрий Жуковка) — «Правда» солунунуң политиктиг хайгааракчызы — «30 чылдарның кижилери» деп ному дээш;

3. Анатолий Захарович **Ивашенкога** — «Комсомольская правда» солунунуң тускай корреспондентизи — «Хаан-херети чүү» деп публицистика очериги дээш;

4. Юрий Дмитриевич **Черниченкога** — «Правда» солунунуң тускай корреспондентизи — «Ийиги чүткүл», «Бурунгу чүүлдериниң кадагалакчызы» болгаш «Дузалакчы — тывыш» деп очерктери дээш;

5. Беник Гургенович **Бениказар-Юзбашевке** — ПМА дээр неделя санында үнер солунунуң кол редактору — «ССРЭ-же виза» деп ному дээш;

6. Владимир Наумович **Луцатке** болгаш Григорий Юрьевич **Симкинге** — «Красноярский рабочий» солунунуң корреспондентилери — «Келир үениң чүртүнге 50 чыл эртенде» деп темага (Фритьоф Нансеннин маршрудуун сөзүглээр) репортаждары дээш;

7. Илья Миронович **Шатуновскийге** — «Правда» солунунуң фельетонизи — «Митя даай кезээде шынныг», «Милиция медээзинин мурнунда», «Чарлышкынның карамболю», «Чалаттырган өске-даа кижилер», «Бриллиантылыг токпак ыыш» деп фельетоннары дээш;

8. Михаил Даниелович **Давиташвилиге** — Грузин ССРнин «Соплис цховреба» («Кедээ амыдырал») дээр республика солунунуң редактору — «Бистиң грузин шайывыс» деп солун очерктери болгаш чүүлдери дээш;

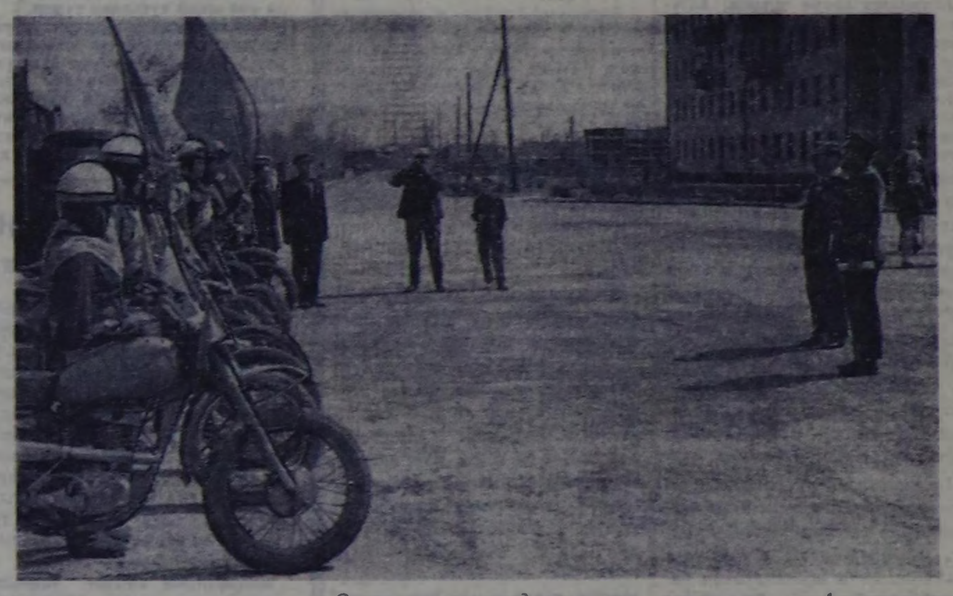
9. Лев Николаевич **Устиновна** — ПМА-ның фотокорреспондентизи — «Колыма» деп фотографиалары дээш;

10. Валдо Валдемарович **Пантка** — телевидениениң эстон студиязының тайылбырлакчызы — «Бөгүн, 25 чыл эртенде» деп теле-данчылымгалары дээш;

11. Евгений Петрович **Голубевке** — Кострома областын Кострома районунуң «Волжская новь» солунунуң харыысалгалыг секретары — «Бүгү ырлардан күштүг» деп очерктери болгаш документалдыг тооожу дээш;

12. Анатолий Львович **Львовка** (А. Анатольевке) — Норильск хоорайның «Талнах оттары» деп хөй тираждыг солунунуң редактору — «Дээди балл» деп очереги болгаш «Инда, Пясино хөлдүң ындында» деп репортажы дээш.

Тиилелге хүнүнге тураскаатканы

Совет улустуң алдарлыг тиилелгези болур май 9-ка тураскаатканы агитмотоманнадыышкынның киржикчилери Ак-Довирак хоорайга четкеш, тиилелге хүнүнде Кызылче дедир ээп келирлер.

ЧУРУКТА: агитмотоманнадыышкынның киржикчилери Кызылдың Гастелло аттыг парыгының аксыңдан аъттанып чоруптарының мурнуу чарыында.

Ю. Косарьковтуң фотозу.

Кежээниң мурнунда хүнду...

Кежээниң мурнунда хүнду,.. деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар. Ынчыларның бирээзинге Хову-Аксында геологтар партиязының чер өрүмнээриниң эдлчег мастери, төлептиг күш-ажылчы Кара-оол Орукчаевич Иргит хамаарыр. Кара-Хая баарында үлетпүрүүр төпте «Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудугларының аразында ногаан мотоциклдиг халдып келгеп чоруп турда, ооң-биле ужураштывыс. Ол дораан-на мынча дей-дир:

— Үргүлчү-ле эдлчег-биле ажылдаар кижи ынаармынаар баар чай чок болгаш, бо тудугну чоокта корбээн мен. Ам көөрге, шуут танывыннас болган-дыр — дээш гидрометаллургияның дөрт каът кол корпузунуң кырынче көре берди. Ында ооң уруу комсомолчу Билчеймаа, он класс дооскаш, ажылдап турар. Талыгыр бедик ырактан ачазын таныаш, кызыл аржылын ол чайып кагды.

— Комбинаттың тудуу-даа доостурувуң кырында келген-дир — деп. Кара-оол Орукчаевич өөрүшкүлүг чугаалавышаан, чер өрүмнээрни, байлак тодарадырын база доозар үевис келген, станоктарны чаа черже база көжүрүп эгелей бердивис — диди.

Кара-оол бо удаада дүнеки эдлчегде ажылдаар, ынчангаш хөстүг шагында оон-биле элээн хөөрежиптер арганыг болдум.

Мурнунда Кара-оол Орукчаевич Иргит Тыва даг-руда комбинадының бүдүрүлгелеринге 1953 чылдан бээр ажылдап келген. Чинге-Каът, Час-Адырның диспетчеринге, Улуг-Хеминиң ыйгылаштарынга, Танды-Ууланың эдектеринге черле каяа-даа ажылдаанда Кара-оолдуң эрес-кежээ ажыл-ижин өөрү мактап келген. Казымал байлактарны Төрээн чуртка бараалгадыр улуг херекке үре-түңнелдиг болганы дээш хөй удаа өртектиг чүүлдер-биле шаңнадып келген. Кара-оол сөөлгү чылдарда Хову-Аксының эртинези — кобальт үүжезин тодарадып, Төрээн чуртка бараалгадыр ажылга онза алдар-хаңыязы дээш «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан. Чоннуң хүндүткелин чедип алган Кара-оол Орукчаевичиниң бажыңында ооң күш-ажылчы чедишкиннерин илереткен мактал бижиктерни көрүп болур.

Кара-оол Орукчаевич Иргиттин күш-ажылга кызымак кежээзин, чүрүмнүүн барымдаалаш, ону СЭКП кежигүнүге хүлээп алган. Юбилейлиг чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге планын ол ажыр күүседип, техниканы камнаг эдилеп турар.

О. КОРОДА.

Самчыгдакчыны илереткен

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ревизия комиссиязы колхозтуң ажыл-агый болгаш аъш-чем складының саналшкынын чорутканының түңнелинде оон эргелекчизи Ооржак Баян-Доржуңуң отчётчудунан ниитизи-биле 866 рубль 95 көпеек өртектиг янзы-бүрү чем продукциязы болгаш өртектиг чүүлдер дуглаан. Чижээлээрге, 108 рубль өртектиг ак чигир, 233 рубль өртектиг инек аъди болгаш оон-даа өске.

Үстүнде дудагалдарның иштинден хуу кижилерге 140 кг инек аъдын 168 рубльге чажырып саткаш, ооң акшазын боду ажыглааны илереэн. Оон ыңай үк Баян-Доржу бодунуң отчётчунга артыкшылыг болдурташ, ону боду ажыглаар соруглга-биле складка киргеп чамдык өртектиг чүүлдерни бодунуң отчётчунга кирип алгаш чарыгдап турган, а чамдык өртектиг чүүлдерни чиик өртек-биле отчётка киирип алгаш, улуг өртекке чарыгдап турганының түңнелинде, ооң отчётчудан чамдык өртектиг чүүлдер талазы-биле 376 рубль түңнүг артыкшыл болдунган. Чижээлээрге, хаван фермазында учётчиктеп турар акшы Ооржак Очур-оолдан 175 рубль өртектиг 117 кг хаван ээлин алгаш, бодунуң отчётчунга кирип бижип албайн чарыгдап турган.

О. Баян-Доржу үстүнде самчыгдалдарның талазы-биле бүрүүзүн чүмү-биле билинген болгаш ол дугайында колхозтуң ревизия комиссиязының тургускан актызын колхоз баштаар черинин хуралынга чугаалажып көргеш. Баян-Доржуну ол ажылындан дүжүрерин болгаш оон кылган самчыгдалын төлевирин шинтпирлээн.

К. ОРУС.
колхозтуң ревизия комиссиязының дартгазы.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Солуннуң дараазындагы номери Май 8-те үнер.

КИНО

МАЙ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Тамы эрииниге ийи чылда» 9.20, 11.20, 1.20, 3.20, 5.20, 7.20, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Навиазна туттургаи уруг» 10, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ынакшаяным кижи» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улусчу шеверлерниң хоорайы» 10, 1.40, «Мээң чурттап турар бажыңым» 3.30, «Ырлыы-на чүве» (1-ги, 2-ги сериялары) 5.30, 8.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Маадырның ажызы» 3, «Пар мугулдуру» 5, 7, 9 шактарда.

МАЙ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 9.50, «Тамы эрииниге ийи чылда» 11.20, 1.20, 3.20, 5.20 7.20 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Навиазна туттургаи уруг» 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Оларны чүгле арыннарындан танаан» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10.10, «Усчу шеверлерниң хоорайы» 11.15, 1.15, «Бир чылдың он хүнү» 3.15, «Диригнер болгаш өлгеннер» (1-ги, 2-ги сериялары) 5.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Балтийниң дээри» (1-ги сериязы) 11.15, «Балтийниң дээри» (2-ги сериязы) 1, «Пар оргулуу» 3, 5, 7, 9 шактарда.

УЖУДУУШКУН ҮЕЗИНДЕ

Чыл бүрүде-ле самолётка ужудар кижилериң саны көвүдеп турар. Черле ынчаш бедик черге ужудары, ағаар базымшкыныың өскерлиишкиниери болгаш ужудуушкунуун оожум, дүргени кижиниң кадымына кандыг-бир өскерлиишкинии болдуруп турар бе? деп айтырыг бо-ла тыптып ыяш турар апарган.

Хамааты ужар чүүлдүң хөй саныыг ужудукчуларыныа дуржулгазындан болгаш медицина ажылдакчыларының хынаалаларындан алгаш көөрге, бичө кижилердем эгелээш, улуг шазылыг кижилерге чедир газотурбиналыг, поршеньниг самолёттарга болгаш вертолёттарга ужудар чорук олариың кадымына кандыг-даа хорапы чедирбейн турар.

Газотурбиналыг самолёттарның кижилер олурар кабиналарының иштн-даштын даап-шимээн болгаш ағаар базымшкыны олурган кижилерге билдиимес кылдыр түскай дерип кылган болур. Самолёт ужуп үнерде, эпчок байдалдар дораан-на билдирбестеп, чиде хоюа бээр болгай. Чамдык кижилер ужудуп үнериниң бетинде самолётка баксыраас кылдыр чүнү ижип алза эки? деп, эмчиден бо-ла сүме айтыра берген турар. Самолёт ужудуп чораап чайгай берген үезинде аңаа орган кижи креслозуның оорказын ойтур октаап, олудунга эптештир олургаш, аргалыг-ла болза шимчевезин кызыдар херек.

Ужудуп үнериниден 1,5—2 шак бурунгаар чеминеиң алыр херек. Үстүг, чаглыг чем чивеэе эки. Ужудуп үнериниң бетинде азы ужуп чоруй хөй чем чиир, арага ижер чорук хоруглуг. Туруунан, үйгузуп чедир удуваан кижилер ужудуп чоруп орган бо-ла бакырай бээрлер. Самолётка баксыраае төлээде, кандыг эм ижип алза эки?

Ужуп үнериниден 30 минута бурунгаар бир түң аэрои деп эмиң ишкеп оон соонда бир стакан шайны азы фруктулуг (чимистиг) сүтгэн ижипее эки. 4—5 дамды валидолду чигирге дамдылаткаш-даа азы таблеткалыг валидолду дыл адаанга суунаш, соруп-даа болур. Оов аңгыда бромнуут водородтуг скополамин, бромнуут водородтуг гиосциамин болгаш никотин кислотазы холуп туруп кылган түскай таблеткалар база эки. Оларны эмчиниң бижии-биле аптекадан садып алгаш ужудуп үнериниң бетинде чаңгыс таблеткадаи чип ап турза эки.

Газотурбиналыг самолёттарга колдуунда-ла чайгаас, бичө бакырап чораан кижилер самолёттан дүшкениниң соонда дораан аңаа апаарлар. Оргаиизм агаарга чайгашкымны шуут тоовас, экербестей бээр кылдыр чаңчыгып ап болур чүве бе? деп, авиацин эмчилериниден улуг бо-ла айтыра берген турар. Ол соругга-биле кижиниң бүгү шимчээшкиниерин денпештирип турар кулак иштиниң вестибулярлыг аппарат дээр түскай органын чаңчыктырар херек. Ону хүн бүрүде эртенги сула шимчээшкиниерин кылып тургаш, ук сула шимчээшкиниерин вестибулярлыг аппаратты янзы-бүрү өскерлиишкиниерге чаңчыктырар угланымышкынныг планнап, башты аай-дедир, соңгаар-бурунгаар дескиндирер, хөректи ол-бо талаларынче дээскиндирер дээн чергелиг сула шимчээшкиниерни кылыр болза эки. Эштирии, хемелээри, теннис ойнаары, лыжалаары, конькилээри дээн чижектиг спорттуң янзы-бүрү хевирлерин вестибулярлыг аппаратты ужудуушкунга чаңчыктырып өөредиринге улуг идегни берип турар.

Бичезинден тура кулаа шаашкактыг, думчуузундан суг текүүр кижилериниң самолёт хонар дээш бадыпканда кулаа дүлейлей бээр. Шак ыңдыг чорукту болдурбас төлээде, дайнаныл, чараазын сыыртынып турар болза эки, чүге дээрге, дайнаныр, чараа сыыртынар чорук кулакче ағаар киреринге дузаалаар. Оон аңгыда самолёт ужуп үнерде, хонар үезинде конфет соорга база эки. Самолёт хонар деп бар чыдырда удуур чорук кулакче ағаарны кипрбейн бээр болгаш ағаар базымшкыныың өскерлиишкининден кулак дүлейлей бээр.

Даап, шимээн болгаш сириедер чайгаар чорук кижиниң кадымына хоражок. Бир эвес даап-шимээн улгадыр хире болза, кулакты хөвең-биле дуглап алыр херек.

Кандыг кижилерге самолётка олурарры хорулгулуг? Чүрээ багай азы кандыг-бир ларыгдан ааранып эъдиниң изиири намдаваи кижилерге самолётка ужудары хорулгулуг. Эргежок чугула үелерде эмчиден сүме алыр херек.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийже аныырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, коллэ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш коллэ корреспондентилер база совет туругуут болгаш аныырал киллистериниң 21-27, иштики информациа киллизиниң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаида 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда үлды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга өөредилгениң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—04100

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч.
МАЙ
8
ПОНЕДЕЛЬНИК
№ 107 (6744).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң төлээлери Чехословак Социалистиг Республиканың Национал хуралының чалааның ёзулаар алдарлыг аян-чоруун кылып, Москвадан Прагаже үнүшкен. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүшү А. Я. Пельше төлээлерни баштап чоруур.

Шереметьево аэродромга төлээлерни СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүшү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Дарганының оралакчызы С. Б. Нигабеков, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Элчилердиң Советиниң Дарганы И. В. Спиридонов, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе болгаш өскелер-даа үдээн.

ЧССР-ниң ССРЭ-де элчиниң О. Павловский, чехословак элчин черинің хинлонаттыг ажылдакчылары үдезинерниң аразында база бар болган.

Оң-ла хүн төлээлер Прагада чеде берген.

(СӨТА).

Доктаамал ажылдаар, репертуарны байыдар

Бистиң республиканың бүгү-ле клубтарында, культура бажыңнарында база хей-хей албан организация, будурүлге, середилге черлеринде бөттывынгыр уран чүүлдүң коллективтери ажылдап турар. Ында колхозчулар, ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер киржип, боттарының хостуг шаитарын чогаадыкчы, тывынгыр херектерге бараалгадып турар. Бөт-тывынгыр уран чүүлдүң ол коллективтери ажылчы чонуң коммунистиг нижизидилгезин бедидеринге идеологтуг ёренитүнүң нол күүжү болуп берген.

Тывааның бөт-тывынгыр уран чүүлүү москүзү-биле бурунгаар улуг базымнарны кылып, шапкын хөгжүп олурар. Оон чүгле зң сөөлгү тедаргай херечизи, бо чылдың апрельдиң эгезинде Новосибирскиге зона аайы-биле болган көрүлдеге бистиң бөт-тывынгыр артистеривистиң бедик үнелелди алганы болур.

Бо чедишкиннер бистерни өөртүп турар. Ынчалза-даа бистер аңаа бычин-даа өөжургавайн, бөт-тывынгыр уран чүүлдүк чер болганда бүгү коллективтери доктаамал ажылдап, чонга көргүзүп турар концерттериң репертуарын улам байыдып, ону идейлиг утка-шынарлыг болдуруп, ойнаачыларның санын улам-на көвүдедип, күүселедени ёзулуг артисчи мергемилдиг болдурары дээш чогаадыкчы, тывынгыр ёзу-биле күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга бараалгаткан республика көрүлдезинге тиилеичи болган чөөн-хемчиктилер сөрүк киришкинниг ажылдап турар. Ылаңгыя бөт-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезин бо чазын ажыл-агыйларның боттарынга эрттирген. Чадаананың, Чыраа-Бажының, Сүт-Хөлдүң культура бажыңнарының агитбригадаалары бо хүннерде ховунуң ажыл-ишчилеринге концерттерин көргүзүп, беседаларны кылып, агитхуудустарны үндүрүп чоруп турар. Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш ол районнуң ажыл-агыйларында калбарган. Ол чарыштарның түңнелин үндүрерде чөөн ортузунга культура-массалыг ажылдарның кандыг чоруп турарын, уран чүүл коллективтериниң ажылын база барымдаалап көөрү албан апарган. Республика көрүлдезин эрткен соонда Эрзинниң чамдык коллективтери боттарының ажылын база-ла үзүктелдирбээн. Эрзинниң Культура бажыңының, Ленин аттыг, «Коммунизмче орун» колхозтарның бөт-тывынгыр уран чүүл коллективтери чөөнта чаа МАР-ның Завхан аймааның сумуларынга концерттер көргүзиеш, моол өөнүктериниң улуг үнелелин алганнар. Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозунда улустуң театр В. Көк-оолдуң «Хайыраан бөт» деп шинзин республиканың чамдык районнарынга болгаш Кызылга көргүзикешкинниң улуг чедишкинниг болганы билдингир болгай. Ол улустуң театр ам «Самбажыкты» тургусаш, ону чонга көргүзерин чедишкинниг боттандырган.

Республика көрүлдези эрткенинің сөөлүнде чамдык черлерде бөт-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажылы шуут шыпшык-на барган дээрзин «Шынның» кодээ бижикчилери боттарының редакцияже чоруткулаан чагааларында бижигиргээн. Таңды район бо көрүлдеге зң дээре черлерни алза-даа, районнуң чамдык черлеринде клуб албан черлери чонга концерттер көргүзерин үзүктелдирген. Ол хамаан чөм, культура-массалыг ажылдарның өске-даа хевирлери чорбастаан. Чижээ, зң хей кижи чурттап, ажылдап турар Хову-Аксы суурда Культура бажыңында бөт-тывынгыр уран чүүл коллективи чүгле байырлаалдар хүннеринде концерт көргүзүп каарыы-биле кызыгаарлаттынып, оон дыштанып ажылдаар чоруун чедип албейн, репертуарның идейлиг утказын бедитпейн, чөм ортузунга культура-массалыг ажылдарны чоруларының сөлүн хевирлерин дилеевейн турар.

Улуг Октябрьның 50 чылынга чаа-чаа чедишкиннерлиг ушуранарыының улуг белеткеля хайнығып турар бө үеде бөт-тывынгыр уран чүүлдүң коллективтериниң ажылын биче-даа үзүктелдирбейн, репертуарны бө төвүлүг болуушкунче угландыр тургузуп, бешен чылдың дургузунда бистиң нүүрневистиң эртип келген аңдарлыг оруктарын. Коммунистиг партияга удуртқан совет кижилериниң бүгү талагы өндүр-чаагай чаалап алышкынарын уран чүүлдү дамчыштыр сценага көргүзери нол соруда болуп саңдынган болгай. Бистиң республиканың будурүлгелериниң, албан черлериниң белгаш организацияларының ажылчыннары, албан-хаачыларын ийи дыштанып хүнүүр неделяже удавас шилчип кирер. Ол чөрүк чонга концерттер, шилер көргүзерин улам-на көвүдедирин негеп турар. Ынчангаш бөт-тывынгыр уран чүүлдүң коллективтериниң ажылын биче-даа үзүктелдирбейн, харын ону улам күштелдирип, көргүзүг бүрүзүнүң салын, кижизидикчи улуг рольдуу дээш чогаадыкчы, тывынгыр ёзу-биле ажылдаары негеттинип турар.

Чамдык кодээ черлерде улусчу театрлар тургустунуп, чаңгыс болгаш хей кожегее шилерни тургускаш, көргүзерин чедишкинниг боттандырып турза-даа, республиканың дыка хей клубтарында, культура бажыңнарында шин болгүннери көлдүүнда-ла ажылдаавайн, чүгле концерттер көргүзери-биле кызыгаарлаттынып туруп берген. Бо юбилейлиг чылда шин көргүзүүнче өнза кичээнгейни салыры чугула. Бистиң кижилеривистиң хосталга, аас-кежик дээш демисээнин, тайбың күш-ажылын, найыралын көргүскен чаңгыс-даа, ийи, үш-даа кожегее шилер кайы хей. Бо темаларга бижиттингеи шилер тыва дылда эвээш-даа болза, орус дыпдаазын тыва дылче очулдургаш, үндүрүп болурунуң бүгү аргалары бистеп бар. Ол ышкаш С. Токаның «Боттанган күзел» болгаш өске-даа авторларның тыва дыл кырында хей кожегелиг шилериниден үзүндүлерни көргүзерин кодээниң шин болгүннери чүге боттандырып балбас боор.

Кодээниң бөт-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарында уран номчулга бар-даа болза, шулуунтү болгаш кандыг-бир проза жанрын көрүкчүлерге номчуур талазы-биле көргемил ам-даа ыракта четпес болуп турар. Ынчангаш уран номчулгаже база бир нол нимчээнгейни салып, харын-даа уран номчукчуларның конкурузун чорудар болза, талантылыг номчукчулар илереп, бо жанрны сайзырадырынга улус идиглиг болуру чугаажок. Хөөчүн, революсчу ырлар ыры коллективтериниң репертуарында көнчүг эвээш кирип турар. Октябрь революциязының хамааты болгаш Ада-чурттуң дайынарының дугайында патриотчу, өтүүт чараш ыраалыг турар ырлар-биле репертуарны байыдарын бо юбилейлиг чыл боду-ла негеп келген болгаш аныяктарның патриоттуг димизидилгезинге улус салдарны чедирер.

Өг-бүле концерттери эрткен чылын Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр болгаш өске-даа районнарга калбаа-биле нептереп турган болза, ол концерттериң сураа бо чылын эрткен чылдаазы ышкаш сураглывайн, шимээн чөм-ле барган. Ону чурттакчылыг чер бүрүзүнге улам-на нептередип, деткимир, мактаар ужурлуг. Улусчу талантыларны хөгжүдер, оларның чогаадыкчы чоруун бедидер, дуза кадар дугайын Коммунистиг партия докгаамал ничээнгейге ап келген болгаш ап турар деп чүвени партия, совет, профзвилел, комсомол органнары эки билир-ле болгай.

Кандыг-даа концерттиң бир нол чедишкинниг болуру репертуарны шын шилип алырындан хамаарымыр. Ынчангаш бөт-тывынгыр уран чүүл коллективтери чонга көргүзер концерттериң репертуарынче өнза кичээнгейни салыры, ылаңгыя ону Улуг Октябрьның 50 чылынга турасхааткан номерлер-биле байыдары эргежок чугула.

БАЙЫРЛАЛ ЧАЗЫНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

Туранның амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчы мастерскаязының даараныкчы мастери Анна Кукарина бо чылдың баштайгы дөрт айларының бүдүрүлге планын чедишкинниг күүсеткен. Хөөчүн даараныкчы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алыры-биле ажылдап турар. Бүдүрүлге черинің администрациязы эш Кукарианы өртектиг чүүлдер-биле каш удаа шаңнаан.

ЧУРУКТА: А. Кукарина ажылдап ор.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Кызыл-тас чажылдазын дооскан

(Телефон-биле). Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарынче апрель 20-де киргеп. Бо чугула кампанияны кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш, районнуң тараажылары күженииишкинниг ажылдап турар.

«Чодураа» колхоз кызыл-тасты 200 гектарга чажар планныг тургаш, 400 гектарда чашкан. «Ак-Эрик» колхоз 175 гектарга чажар планын 352 гектарда чаштырган. «Тес-Хем» совхозтуң тараажылары кызыл-тасты 200 гектар черге чаштырыпган, планын 100 хуу күүсеткен. Ам үеде бо ажыл-агыйларның кайызында-даа тараа болгаш мал чеми культураларның чаштырылтазы организастыг үргүлчүлеп турар. Хову ажылдарының талазы-биле «Чодураа» колхоз мурнуку одуругда чоруп, өскелерни мурнап турар. Эрткен чылдарга бодаарга районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарын элээн организастыг чорудуп турар болгаш кандыг-даа техника үрелиишкинге таварышпайн келген.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Тываның хөөчүн будурүлгелериниң бирээзи — Кызылдың алгы заводу Октябрьның 50 чыл оонга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин чын эгезинден бээр эки күүседип турар. Коллектив юбилейге белеп кылдыр ниити продукция будурериниң чыл планын хуусаа бетинде, декабрь 5-те күүсеткеш, пландан ажыр 5000 эжеш хөк идикти, 2500 эжеш кидис идикти будурерин хүлээнген.

Алгы заводунуң ажылдакчылары берген сөзүнге ээ болуп шыдаар дээрзин бо чылдың баштайгы айларының түңнелдери көргүзүп турар. Дөрт айларның будурүлге планын бо коллектив апрель 27-де күүседипкен болгаш продукциянның шынарын элээн эңнеткен, күш-ажылдың бөлгаш материалдарның чазыгдалын кызырган.

Тарылга медээзи

Республиканың районнарында чазын чажар тараа культураларының тарылтазының май 5-ке чедир медээзин көргүзерге:

РАЙОННАР	ЧАШКАН ХУУЗУ
Өвүр	90.7
Тес-Хем	58.2
Каа-Хем	43.6
Эрзин	23.0
Таңды	9.4
Кызыл хоорай Совети	9.2
Барыын-Хемчик	9.0
Бай-Тайга	7.2
Чөөн-Хемчик	1.8
Улуг-Хем	1.5
Бии-Хем	—
Тожу	—
Республика нинтизи-биле	12,5
Эрткен чылдың бо үезинде турганы	7.0

Оон иштинде колхозтар 21.1 хуу, совхозтар — 7.2 хуу чажып тараан. «Тээли», «Барлык», «Шекпээр» «Торгалыг», «Сүт-Хөл», «Межегей», «Тинлелге», «Россия», «Көк-Тей», «Тес-Хем», «Совет Тыва», «Буруңгаар» совхозтардан өскелери чажылгага киргээн.

Улуг-Хемниң ховуларында

ТЕРЕЗИНДЕ БРИГАДА

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының Терезин ховуунда бригаазы 2960 га черниң шыгын базырган, чазын 650 га черни аңдарар тургаш, 930 га кылдыр ону ажыр күүсеткен.

Хову турлаан ажыл-ишчилерге таарымчалыг кылдыр тургускан. Кызыл булуң дериттинген болгаш чаа-чаа солунналарны, журналдарны ап, кинону көрүп турар. Чунар бажың база ажылдап турар. Механизаторларның болгаш өске-даа хову ажылдакчыларының чурттаар бажыңнарында орун-дөжекти дерип салган.

А. Маадыр-оол.

СУГГАРЫЛГА

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунда эш Б. Аракчаага удуртқан 44 кижи составтыг суггарылга бригаазы тургускан. Олардан 24 кижи буга ашталгазында, оон өскезин суггарылгада ажылдап турар. Олардың ниити суггарган чери 300 гектар ашкан. Суггарыкчылардан Д. Кара-оол, Б. Сүктер-оол ийидээ чүс ажыг гектарны суггарып, суггарыкчыларның чарыжының мурнуку одуругунда чоруп турлар.

Буга ашталгазында звено ниитизи-биле 7 кг ажыг буганы ашпаан арыглаан. Хүнде 30 метрни казып ашпаар нормазын К. Оңдар, О. Өктек-оол олар 45—50 метр чедирип турлар.

Бригада тарылга мурнунуң суггарылгазын 400 гектар черге чорудар дээн хүлээлгезинге ажыр күүседип шыдаар. Оон улаштыр чайгы суггарылганы чорудар.

С. Намчан.

Хүн бүрү калбарып турар

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының ховуштеларинде часкы ажылдар хүн бүрү калбарып турар. Салбырның ажылышчилери 375 ганы аңдарып, 3 чаштырылга агрегазы-биле 290 га кызылтасты чаштырган.

Тараа чаштырылгазында Оңдар Санчай-оол ХТ-54 деп трактору-биле хүнде 20 ганы чаштырар нормазын 30—35 га кылдыр чаштырып, мурнакчыларының одуругунда. Ол ышкаш «Беларусь» деп тракторда Эрес-оол Эрелчин, Монгуш Экер-оол олар хүнүң үлүүн 1,5—2 катап ажыр күүседип турар.

Салбырның 10 кижи составтыг суггарыкчылары 230 ганы суггарган. Ооржак Чүлүм болгаш Оңдар Шактар-оол олар шалыпкын ажылдап турар.

Совхозтуң Бора-Тайга салбыры 390 га тараа культураларын чаштырып, 736 га черни суггарган. Совхозтуң хову турлагларында партияның агитчас-массалыг ажылдарын эки организастап тургускананың демдегээрэ көрүнүүр.

Районда «Большевик», «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтар болгаш СЭКП XXII съездиниң аттыг совхоз тараа чаштырылгазынче май 4-те киргеп.

М. Савин.

СУГГАРЫЛГА БОЛГАШ ТӨЛЕВИР

Бо чылдың чазы бистиң республикага эрте болгаш узун час болуп турар. Эрткен күс күргаг каан болгаш кыжын хар чугаа болганының ужурунда хөрзүнде үнүшке ажыглаттынар продуктулуг ол-шык кончуг эвээш сиңирген. Ынчангаш чер-черниң байдалынга таарыштыр чогуур агротехниктиг аргаларны ажыглаавайн, ховуларже ажыглавайн турар. Ол хемнерниң часкы сарыг-суу 10—15 хонук хиреде аккаш, калын калыр деп чүвени үстүнде ажыл-агыйларның улуртукчулары билир хирезинде-ле, хемчег албайн турлардар.

Республикада тараалаң 15 совхоз, 27 колхоз суггарылганы дүне чорударын организастаавайн турары четпес. Дүнеки суггарылганы «Барлык», «Тээли» совхозтар чедишкинниг эгелеп, бо талазы-биле өскелерге үлегер көргүзе бергеннер. Суггарылганы чогуур үезинде, бедик шынарлыг чорударга чаагай дүжүттү бээри билдингир. Эрткен чылын Чөөн-Хемчик районнуң Тере-Халдаа сорт шенээр участогу 36 га кызыл-тастың га бүрүзүнден 37 центнер, оон иштинде «Скала» деп сорттуң тазынган 58,5, «Саратовская-29» сорттан 59,7 центнер дүжүттү алган. 2—3 удаа суггарылганың түңнелинде ыңдыг дүжүт алдынган. Суггарылганы чажылга мурнунда, үнүштер сыптаын турда болгаш тараа баш тыртып турар үеде чорутқан. Гектар бүрүзүнге-ле 40 тонна өдекти, 2 центнер минералдыг чемиштидилгени ажыглаан. Ол ышкаш эрткен чылын «Чыраа-Бажы» колхозка суггарыкчылар звенозу (улуртукчузу Б. Маңзырыкчы) 150 гектар шөлге га бүрүзүнден кукурузаның 350 центнер ногаан массазын өстүрүп алган. «Тээли» совхозка аш Чылбак-оолдуң удуртқан звенозу 42 гектар кызыл-тастың га бүрүзүнден 25 центнер, СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозка аш Күжүгеттиң звенозу 78 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 34 центнер дүжүттү алган.

Моон ап көөрге, суггарылгалыг черлерден бедик дүжүттерни өстүрүп ап болурунуң бүрүн аргалары бардыр. Суггарылганың доктаамал бригаалаарын, звеноларын тургузары, бир суггарыкчыга-ла 30 га черни быжыглаары чугула. Суггарылганы ийи эдилчег кылыр организастаар болгаш эдилчег бүрүзүн 10 шактан хей ажылдатпас. Бо дээрге бистиң ажылывыста бир чаа өскерлиишкин-дир. Амгы үеде элээн хей ажыл-агыйларда суггарылганы түгже хүндүс чаңгыс эдилчег-биле чорудуп турар, а дүне суларга салган суг хөрзүнүү чүгдүндүр үреп каап турар.

Суггарылганы шынарлыг чорудар болгаш суггарыкчының ажылын чиигедир дээш суг моондактаар, арык дүй каар терекселдер-биле хандырары онза чугула. «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Улуг-Хая» совхозтарда болгаш Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунда мынчага чедир суг моондактаар чаңгыс-даа терексел чок, суггарыкчылар түгже хүүрек күжү-биле ажылдап турар.

Хөрзүнүү суггган камгалаар сорудага-биле суггарылганың арги аргазындан үнүп, дилиндектей болгаш арыктарлыг суггарар чаа аргалаже шилчиири чугула. Бо чылын «Барлык» совхоз 3000 га черни дилиндектей, 1500 ганы арыктардыр, 500 га черни тускай машина-биле чаштырып суггарар деп планнаан.

Агротехниктиг чурум ёзугаар алырга, черни суггарган соонда, шык базырар илиртээшкинни чорудары онза чугула, ону культиватор-биле 5—7 сантиметр ханы кылдыр улдуреп-база болур.

Эрткен чылын чайын болгаш күзүн чарган черлерни суггарган соонда чер кеве бээрге, дыка хей ажыл-агыйлар катап чарып турары канчап-даа шын эвес. Хөрзүнүү хатка болгаш суггга алыр чорукка удур, эрткен чылын тараа тараан хөөрзүнүүга чазын суггарылга соолгүнде, чалгынның аңдаазын-биле хөрзүнүү аңдара каап чарбайн, КПЭ-3,8, КПП-2,2 деп тускай культиваторлар-биле 7 сантиметр чедир ханы улдуретпеш, хары угла илиртээри, чажылгага СЗС-9, азы СЭП-24 деп тараа чажар тускай - машиналарны ажыглаары онза чугула. Ындыг культиваторлар болгаш тараа чажар машиналар ам республиканың чамдык ажылагыйларында, «Сельхозтехника» органнарында бар.

Бедик дүжүт дээш демисел дээргелеп, хөрзүнге ол-шыкты хүралавырлап алыры болур үеде, арги ёзу-биле черни чазын суггарбаш, 5—6 хонукта кевиргеш, каткап аңдара бээр чорук бо чылдың байдалынга окта таарышпас деп чүвени тускай артемниглер билзе чогуур.

Суггарыкчыларның ажыл төлевирин чүрүмчүдары чугула. Эрткен чылын суггарыкчыларга ажыл төлевири ажыл-агыйларга колдуунда чаңгыс аай эвес турган. Ам ындыг чорукту болдурбас дээш, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле сүмелешкеш, бо чылын чаа сүмени үндүрген. Ында көрдүнгени болза, суггу черже сула салып турган, суггарган суггарылгага норма күүсеткен болза, V разряд ёзугаар 2,73 рубльди, черни дилиндектей болган биче арык бугалар-биле суггарганда VI разряд-биле 3,10 рубльди төлээр. Колхозтарда, совхозтарда ортумаа-биле бир суггарыкчыга хүн нормазы 0,8—1,0 га болур. Оон аңгыда эки шынарлыг суггарганы дээш ол разрядтарның дөрт расценказынга 100 хуу чедир немей төлевир тыпсырын база доктаатказын. Эки шынарлыг суггарган дээш суггарыкчыларга бо чылын «Барлык» совхоз 70 хуу чедир немей төлээрин көрүп турар. Чижээ, суггу сула салып тургаш суггарганда, суггарыкчының хүнде нормазы бир га, ону күүсеткен болза, аът болгаш хол-биле кылган ажылын V разрядын ёзугаар кол төлевир 2 рубль 73 көпеек болур, оон кырынга 70 хуунуу немей төлээрге 1 рубль 91 көпеек, аңаа Тываның 20 хуу шалын немелдезин кадарга 93 көпеек немежир, олар каттышкаш 5 рубль 57 көпеек болур. Оон аңгыда дүне чер суггарганы дээш төлевирниң чедишкин бир кезээн база бээр. Черни дилиндектей болгаш арыктадыр суггарганда VI разрядты ёзугаар кол төлевир 3 рубль 10 көпеекке үстүнде немелде төлевирлерни база калар.

Күзүн планнан ажыр продукция алганда, бадылаан расценка ёзугаар төлевирни база бээр. Эрткен чылын «Шекпээр» совхоз планнан ажыр продукция алганы дээш 15 суггарыкчыга 2829 рубльди төлээн. Ажылагый чылының соонда суггарыкчыларга үш центнер чедир тараа салырын база чөпшээрээн.

Колхозтарга, совхозтарга бо чылдан эгелээш даш аштаар, бугалар чанынга ыяш тарыыр, үер суг хөрзүнүү чүй алыр черлерге бөдүүн ёзубиле чалдар кылыр демчеглерге киргирин СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң «Хөрзүнүү хатган болгаш суггаан камгалаар талазы-биле сонгаарлаттынмас хемчеглер дугайында» чоокта чаа үндүрген доктаалында айтыкан болгай. Бо доктаалды күүседир дээш тодаргай хемчеглерни ажыглап кылыры, херек кырынга боттандырып киргири көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниден негеттинип турар.

М. ДОСТАК-ООЛ,
республиканың мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри.

СОВЕТ ПАРЛАЛГАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Май 5-те совет улус улуг байырлады—совет парлалганың Хүнүн демдеглеп арттырган. Кремльдиң Съездилер ордуузунга болган байырлыг хуралга төп солунналарның, журналдарның, ном үндүрер черлериниң, радионуң болгаш телевиденииенин, СЭТА-ның болгаш ПМАның ажылдакчылары, полиграфия үлетпүрүүнүң ажылдакчылары, хей-ниитинин төлээлекчилери чыыглаан.

Президиумга — партияның болгаш совет чазактың удуртукчулары.

СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары Н. Г. Егорычев байырлыг хуралды ажыткан.

Парлалга Хүнүнге турасхаатказын илеткелди «Известия» солунның кол редактору Л. Н. Толкунов кылган.

Кызылга эрттиргени

Совет парлалганың болгаш радионуң хүннерин чыл бүрүзүн-ле демдеглеп, журналистер болгаш ажылчын, кодээ корреспондентилер ол хүннерин боттарының тускай байырлады кылдыр арттирери чаңчыл болуу берген.

Май 6-да СЭКП-ниң Бызыл хооркомунуң хуралдаар залынга журналистер, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер, полиграфистер, харылаачылар болгаш хей-ниитя организацияларының төлээлекчилери чыглып, совет парлалганың болгаш радионуң хүннерин демдеглеп эрттиргеп.

«Шын» солунның редактору, Тыва АССР-ниң журналистер Эвилелиниң баштаар черинин даргазы И. К. Нуланы совет парлалга хүнүнүң дугайында илеткелди кылган. Республиканың харылаа эргелелиниң начальниги К. Т. Лавриновский радио хүнүнге хамаарышкан илеткелди кылган.

Кежээнин киржикчилери Тыва радионуң болгаш телевиденииенин симфониялыг оркестриниң улуг концертин соңуургаан.

Бедик темпи-биле

Ак-Довурак (телефон-биле). Тываның даг-дүгү үлетпүрүүнүң баштайгызы — Ак-Довуракның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары төөгүлүг беш чылдың ийнги чылының бүдүрүлге планын ай саныында доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Комбинаттың администрация-хандырылга коруузунуң мурнуу талазында биичи скверде хүндүлел самбыраазының чанында көргүзүг самбыраазының мурнунга тус-тус эдилчеглериң ажылчыннары ажылче бар чыда-даа, эдилчег соонда-даа бо-ла чыглы берген турар. Көргүзүг самбыраазында аныяк будурүлгенин ажылдап эгелээниинден бээр Төрээн чуртка чеже тонна даг-дүгүн бергенин хүнүүн-не чаартып бижип турар. Кварталдың, айның, харын-даа бир хонуктуң иштинде чеже даг-дүгү ырыглаанын ында бижип турар.

Май байырлалынга чедир алды хонук арткан турда, көргүзүг самбыраазында «4 айларның будурүлге планы күүседипкеген! Чыл эгезинден бээр 7580 тонна даг-дүгүн будурген» деп бижик көстүп келген. План ёзугаар ак-довуракчылар апрельдиң төнчүзүнге чедир 7450 тонналы ырыглаар турганнар.

Эрткен айда Ю. Шагдыр, Л. Чернова, А. Писаревский олардың эдилчеглери бедик көргүзүгтүг ажылдааннар.

Партияга хүлээп алыышкын

СЭКП райкомунуң пленуму

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомуның пленумунга районуның партия организацияларында «Партияга хүлээп алыышкынның чоруп турар байдалының дугайын» чугаалажын корген. Партияның XXIII съезидиниң шиитпирлерин амыдыралга күүсетпиваан, райкомуң бюрозу, партия комитеттери болган эге организацияларга партияның иштики ажылынга, аныяк коммунистер-биле ажылга, партияга хүлээп алыышкынны чорударынга, оон шиинер сеставын экижидиринге элээп кичээнгей салып турар апарган деп, илеткелчи — райкомуң бирги секретары эш Т. А. Стел-оол демдеглээн.

Партия кежигүнүүнүң кандидаттарынга 1966 чылда 68 кижини хүлээп алган. Оларның иштинде ажылчыннар 44 хуулу, колхозчулар 53, албан-хаакчылар 41 хуулу эзелеп турар.

Аныяк коммунистерниң, партия кежигүнүүге кандидаттарның хой кезии күш-ажылга, хуулга амыдыралынга болган хой-ниитичи, агитатор, чүрттүүн иштики болган даштыкы байдалының дугайында таймыбыр ажылын мал-чыннарга докгаамал чорупуп турар.

Аксы-Барлыкта аныяк коммунист эш Бичии-Үруг хөрээженнер чөвүлелиниң даргазынга илепкейлиг ажыдывышаан, суурнуң хөрээженнериниң культура амыдыралын экижидер дээш түүкүдүг ажылдан турар.

Партия кежигүнүүге кандидаттарның иштинде боттарының күш-ажылы болган иленкейлиг хой-иштичи чоруу-биле районуң ажыл-агый болган культура түрүүлүүшкүнүнүң хөрээнге төлептиг салыышкынын киирип турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Тыва даг-дүгү» түдүт эргелелиниң хоочун ажылчыны Сергей Сендажы, «Барлык» совхозтуң малчыны Хертек Доржу, даг-дүгү арыгаар фабриканың директору П. Чушпаков, районуң «Сельхозтехника» каттыышкынының механизатору М. Семисоол, Аянгаты сес чыл школазының башкыны Тамара Ондар дээш оон-даа өске кижилер бар.

Партияның хүрээлелиин өстүрер болган аныяк коммунистер-биле ажылды «Шекпээр» совхозтуң парткому (секретары эш Успун), «Тыва даг-дүгү» түдүт эргелелиниң партия организациязы (секретары эш Лепешкин), райпода (секретары эш Шалдыг), Ак-Довурак хоорайның эмнелгезинде (секретары эш Давыдова) партия организацияларының тургусканын пленумга демдеглээн.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир, партия хүрээлелиниң өзулдезинде шыгыы четпестер бары илереттинген. Хой-хой партия организацияларының партияга кирерлерден негелдеги конкатаан болган коммунистериниң, ажылчы чонуң оргузунда кижиндилге ажылын четпес тургусаан. Оон түүнелиниң партияга мурнакчы ажылчыннарны болган колхозчуларны хүлээп алыры өзүлде чок болуп келген. Партияның XXIII съезидиниң партияга ажылчыннарны болган колхозчуларны хүлээп алыры өзүлде чок болуп келген. Партияның XXIII съезидиниң партияга ажылчыннарны болган колхозчуларны хүлээп алыры өзүлдезинде ыяшты четпестер бар-ла. Ол-дур.

Даг-дүгү арыгаар фабриказы чижекке ап кореалиндер. Ынча 400 ажыг хой интернационал ажылчыннар болган инженер-техниктиг ажыл-агыйлар аксы-дүүнүң ёзу-биле ажылдап, чүрттап, фабриканың коллективи бүдүрүлге планын чыл бүрү квартал, ай саныында ажыр күүсеэш турар. Мурнакчыларның саны база-ла хүн бүрү өөрү турар. Ынчаар орта үмүдукчу машиназын дайзынның «Мессершмитт-110» самолёдүнүң хүртүү-биле фашистиг араатанның самолёдүнүң кудурүн одура үстүрүвеэн. Башкарыгга чок болу бергеш, немец самолёт черге ортешин барып дүшкеэн. Кокорев бодунуң самолёдун шелге хондуруп аптар ярганы болган».

(«Совет Эвилелиниң Ада-чурттуң Улуг дайзынының төөгүзү. 1941—1945 чылдар»).

• • •

МОСКВАНЫ БҮЗЭЭЛЭЭШ, ЭЖЕЛЕП АЛЫР ДЭЭН НЕМЕЦ ПЛАННЫҢ БУУРАП ДҮШКЕНИ

1941 чылдың ноябрь 16-да герман шериглер барыын фронтуга удур танкының 13, чадаг-шеригниң 33 болган ното-чадаг шеригниң 5 дивизиязылары моөпеп алган, Москваже ийиги чиңгине шавар халдаашкынын эгелээн...

Декабрьның 6-га чедир бистиң шериглериве кадыг-дошкун кампалаа чулчуушкуннарын чорудуп, дайзынның ийи талаларда шапкыннарын хевирлеп, оларны ыяшты четпестерге

АКЫ-ДУҢМАЛАР-БИЛЕ КАДЫ

Даарта—Тиилелге хүнү

Бистиң Тываның эки-турачылары гитлерни эжелекчилерге удур тулчуру-биле черупкаш, баштай Москвадан ыран эвес Ковров хоорайга үш ай өредилге кылган бис. Оон соонда фронтуже чорупкаш, Ровно хоорайның чевүнге бир дугаар тулчуушукунга кирдивис.

Орта балыгланы бергеи мен. Оон мени Киевте зинелге чоруже чарудупкан, анда ийи ай болдум. Оон соонда, верүүден астыгып калгаш, ескә шеригге кээзинге кирип, база тулчуп чорупкан мен. Бистиң кээзевисте өрустер, узбектер, кыргыстар, грузиннер дээш, хей нациевиге хамаарлыг черүүлер турган, аравыста аажок найырадыг чоруп турдувус.

Ол ийде Тарнополь хоорайны хостаарыңга киришкеи мен, ол тулчуушукунга база балыгланган, зинелгеге дөрт ай чыттым. Оон үнгеш, база-ла бир шеригге кээзинге кирип ап, фашистерге удур тулчуп чорупкан мен. Ынчангаш, Варшаваны, Праганы хостаарыңга киришпишим. Берлинге 15 ии хире четпээн чорувуста дайын бистиң тиилелгевис-биле доозулган. Төрээн партилевис, Совет чазававыс дайынга эрес-маадырлыг тулчуп чоргаанарны деңгеглеп турган, мени база Ада-чурт дайыны орденииң ийиги чергези-биле шаңналаан. Берлинни, Варшаваны, Праганы хостааны дээш медальдарны база алгылаан мен.

Дайын соолуңде Совет Армиялың дөлүтүвүга турган шеригге кээзинге элээн үр турган мен, анда ковүруглөр белгаш ескә-даа чүүлдөр ылаып, тудуп чоруп турган бис.

Тывага чанып келгеш, тайбың күш-аажылыг шыммып кирипткин. Амгы үеде Таңды районнуң «Коммунизмниң хереэлэ» колхозта хөйнүлээп турар мен.

Мээң бо хүннерде кан сорулгам — Улуг Октябрьның 50 чыл ою-биле хевбаштыр алган социалистиг хүнзээлелеримни чүгле долдур эвес, харын аажыр күүсеңдир дээш бүтүү ништү салып ажылдаарым ол болур.

Оюм СЕДИП-ООЛ,
Ады-чурттуң Улуг дайнының киржикчизи.

Чурукта — Оюм Седип-оол-дур, Ч. Янчат оны тырттырган.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ ХАМААТЫ

РАССКАЗ

I.

Чайның башкы айы — июньнүң эгезинде ырак район үнер анаргаа мен. Бодумнуң ами-хуумда чорук кылып эвес, а редакциянның заалгазын ёзугаар ави. Ынчан кадзеге дүк кыртыкдазы ниит түлүк чоруп турган болгаш кадарган хойларындан хей дүк кырчаан кадарчы кижи дугайында чеченчиткен чүүл бижиир деп даалга алган мен. Ындыг чорукка чоруп пат чаңчыккан болгавда, чадап орар чүү боор ол-ла дорааи маңнаашт, эртен ужар самолёт билгеи сада соп алдым.

Даартазында эртенгиниң сес шак турда АН-2 деп маркалыг, сарала кылдыр будуп каан самолёт белеңнеп тур.

Ынчалза-даа радио бистиң олурарывче чалавас болду. Шак дөрге сыңгайның эртип-ле тур. Адак соолуңде, чеже шыдажыр, бистиң чүге саададып турарыл чогуур кижилерден айтырдывыс.

— Хоорайдан чаш уругнуг кижи келир. Бичии мананар—деп, кок костюмнуг кыс эвлек чугаалады.

Тое шак ажыл турда, ам-на самолётче чалай берди. Дөстүнмейн турган улус белүү-биле барып, соңнуг-мурнуг олурупткувус.

Мээң чиге дужумда бичии уруг тутнап аныяк херээжен кижи олур. Улуг-Хемниң суу ышкаш ак-көк карактарлыг, кырлаң чиңге думчуктуг, балдыртпес ыыдыр будуп каан эриннерлиг, шөйбексимээр арынныг ол херээжен хойнуңда уруун хире-хире болгаш-ла салгара кедүүп. өрү олуртуп ап чорду. Балкының дыдыраш ак-сарыг дүктери уруунуң чаагыга дегиизерге, демнеп та кижиргенири ол, та таалазары ол, хенизиг холдары-биле чаагын суйбавышаан, хүнүмзүрүл, аяктыг-на улам чыырып каан өлүрдү. А уруунуң арын-шырайын көөрге, авазындан шүүт-ла өске: бажының чолдайтыр кезии каан дүктери кап-ла кара, думчуу тандап, арны калбаксымаар, шырайы хүрең, карактары база кара-кара. «Ам артында ыыдыг-кыылгаар районче үлүдүп бар чыдар вешкилер-дир, бо уругнуң адазы тыва кижи-ле-дир ийин але» деп, иштимде бүдүү үзе шиидип алдым. Бичии уруг боду база улуу аажок ойнаар-кыстыг, незин өттүнеп ышкаш, оозун бодунче салгара түжүп, дүгайы ава чай алынмайн чоруур хиреңир. Дөгеренис оңу чаптан, чугаа эреп, конфеталар-даа берип чорудувус.

Элээн болганда бичии уруг, самолётка шагыраары ол ийикке, аны үлүүр шагы келчик бе, незинин хөлүн сыртыны аарак үдуп калды. Авазы уруунуң ойнаар-кыызын хажыызында куруг саадай кырынге салгаш, парааи шийин алды.

Тараазы чаа-ла чиңгир ногаан кыыдыр үнүп келген шалдеринг, чаш көк шыпкан шаттарының, кезек-кезек аргаларының кыры-биле үжүп орза-орза, самолёт адак соолуңде тайга кырынга келди. Ам-даа эриэзэн меңги харлардыг, сүүр-сүүр чалыыларлыг ножагаларының аразы-биле кыыйытып олурувуста, удаваанда тайга тазы нөстүп келди. Артты ашкаш, район төвүнче углапкан соолуңде, хат хадыл-ла турар чоор оң, самолёдувус чайган эгезэрде, түрү-ле көрдүвүс. Ынчалзада чер аразы чоокшулап келген болгаш ак-мак четпээнде-ле, самолёт чавызап, ээй бээди. Дем чаа-ла пат олурган кижилер сергеп, катаплаа харааттының эгеледнивис.

Самолёттан дүшкеи дораан-на рейкомга бардым. Даргалар-биле чугаалажып, кайнаар барымза, мурнакчы кадарчыга дүшүп болур мөн деп айтыртының эгелеедим. Дүк кыртыддазының талазы-биле республикада тергиидеп турар ол районда мурнакчылар-ла хей, кайызы кандыг дээр боор. Ынчалза-даа район төвүнден дыка ыраак «Чаа орук» колхозта ажыл-херек онза эки деп билип алгаш, мынар хаптар деп бодап алдым. Ийет, хаптар-дыр.

II.

Чугаалаарга-ла амыр болгай. «Чаа орук» колхозче бар автобус эртеи-ле чоруй баргаи, а васкежки боон, чорумал машинага тавармысмаа, чолуң ол хире анаргаа мындыг. Ынчаарга чорумал машина дозары ышкаш човаанныг үүле чок дизе, улуг частырыг болбас деп бодаар мен. Чайты үш эртө турда, чедер чер ырак болганда, ам боду чадагаалаш олуруптарга, сагыш-даа саарыык-ла апаар чорду, аъш-чемде аидан чок дээри-биле демей-ле.

Кудумчу белдиринге бир шак хире туруп-туруп, херек бүтпес-тир эвесие дээш, кыыштап өскүзүп, «Чаа орук» колхозче чоруткан кол оруктуң хажыызында харааи хелегезинге барып, сегит бажында адты дег, олуруп алдым. Хүнүүн изиндаа кончуг, маңнашкан машиналардаа козүлбес. Плащ тонум дөженгеш, ойталап чыдып алгаш, дээрже кайгап, ында-бүрү түүлдер бодап чыда, удумзурап каап-тыр мен.

Ынчалзажок чүрек алыс одуг-ла чыткан боор оң, хеп-хенертен тура халып каап-тыр мен. Эмнелге чергеринде хөйү-биле пептерөөн, улуска «санитарка» деп шоладаткан, бичии куу машина кыйымында орук-биле бо-ла бүдүү кулбуртуп бар чор. Бөргүм чайбыылаан, алгырып-кыыкырып, чыпшыр четпи зег маңнаптарымга, машина доктаай берди. Чанында чеде бертеш, тыныш алынмайн чорумда-ла:

— «Чаа орук» баар болза дүргедөөр че—деп, чолаачы мынды.

Дедир маңнаадм, тонумну колдушташкаш, шоокувушаан кээримге, чолаачы кузовтуң соолда эжиин ажыдып, мени киирипкеш, катап так хаап кагды. Чиңгежек сандайыыгашка олуруп четтикселек чоруда-ла, машина салып ыыдай болду. Оон-моон сирбектенип, эптештир олуруп алгаш, долганыыр коргулеим. Оң кижи чайлыг олурушку дег машинаның иштинде ийи-ле кижи болдувус. Кожам, бежен хар ажа Сергеи хире кижи, оң холу-биле сандайдан бектеннип быжыглаттаан, солагай холу-биле бургураан таакпызын тутнап, чай чок олур.

Амыр-мендивис айтыржып, тапшынаазывыска чалыынайн, аравыста чугаалажы бердивис. «Чаа орук» колхозтуң кежигүнү Кызыл-оол деп кижи болду. Сөглээр дээн сөстерин айлап-чыскаан орган ышкаш, үр-ле боданып-боданып, оожум, магадылаалдыг чугаалаар кижи болган.

— Колхозтуң эгезинден бээр-ле бызаанда келген кижи мен. Суурга ээн башпайгы бажыңнын тавааи салыпкан мен деңер даан. Ам парын дериглер — кезенек, хаалга болгаш стол-сандай чазап тур мен, дунмай. Кызыл кирер дээш бар чыткан кижи мен, райондан дедир ээп орарым бо-дур.

— Чорук айлаштайн баргаи-дыр аа?—деп айтырарымга, таакпызын соруп, эриннери-биле хүлүмзүрээп ышкаш болду. Оон менче дөрт көргеш:

— Харын мырыңай айлаштың деңер даан — диди.

Мен оон чугаазын бижейн баргаи мен. «Кызыл бар чыттым дээр, чер ара ээп келдим дээр, ол хире-зинде чоруум айлаштым дээр — кандаай кижи боор» деп бодап ор мен. Ашак мээң аайын тыппайн орарымны билип-ле каан боор оң, чугаалап эгеледи:

(Төнчүзү 4-кү арынга).

КЫЗЫЛДЫҢ КИСЛОРОДУ

Бистиң республиканың үлетпүрү, тудуглары калбарып, хайымыкыныыг ажылдар чоруп турган үеде — беш чылдың планныг даалгаларын амыдыралга бөстандырар дээш демисел кидин-түлүк турда, Кызылга «Тыва тудуг» трезиниң дузалал бүдүүрүлгелериниң комбинадынга бир чугула цех — кислород станциязы ажытталга кирген. Оон продукциязы ол чугула чүүл болур. Мурнунда кислородту ырак-узак Сала арттындан соортуп экеп, улуг өртек-үне-биле тып ап турган. Ынчангаш ук станцияны ажытталга киргени — республикага улуг ужур-дузалыг болган.

Чаа коллективтиң четчелээшкиниинде соонда аңаа хайнымышкынныг ажыл-дээ эгелээн. Станцияның компрессору дүн-хүн дургузунда соксаал чок ажылдаар болгаш 50000 кубометр кислородту белеткеп, тускай демир баллонларга савалаар ужурлуг. Аныяк бүдүүлге чери ажыл-ишке соруктуг, билиитге хандыкшылдыг аныяктардан тургустунган. Ынчангаш олар нарын техниканы кыска хуусаанын дургузунда шингээдип ап шыдапканнар.

Кызылдың кислород станциязынга баштай ажылдап кирген иергежилдиг инжилериниң бирээзи ынчан Иван Затулин турган. Ол баштай бөлүүн ажылчындан эгелээш, удавазында нарын машина-техниканы башкарар машинист болу берген. Ам ол эвлег начальнигинде ажылдап, хүн нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседиринче коллективин мобилизастап шыдаан.

Кислород станциязының начальнигни Леонид Петрович Мартынов ажыл-херек дугайын:

— Аңгы үеде бистиң продукциязывыстың Кызылдың тудугларындан аңгыда чугула тудуг «Тыва кобальт тудуг» эргелели, «Тыва кобальт» комбинат, «Сибирь сантехмонтаж» болгаш ескә-даа черлер ап турар. Ол шыкаш медицина хемчеглеринге ажыттазары-биле Тываның аптека эргелели база хей чагыттарны киирип, түс-түс кубометр арыг кислородту хүнүүн чыгып ап турар.

А бо чылдан эгелээш бистиң станция чыл дургузунда 60000 кубометр кислородту хей тулугларга, үлетүүр бүдүүлге черлериниг белеткеп, тускай керекселдиг чок болуп турары. Оон хараазы-биле хуусаазы эрткен баллоннарны ажытталдан үндүргеш, аңаа тургузар ужурга таваржып турар бис — дээн, кислородту бүдүүлгелерге үндүруп бээр ажылды карыылап турар ап Коротаева таймыбырады: — Чаңгыс Хову-Аксыныч бээрге хүнүүн-ле 1500 кубометр кислородту чүдүүп чорупкаш турар. Бир эвес баллоннар бар болза, оон-даа хөйнү садып ап болуруи дээн келген эптер бадыткап турарлар.

Кислород станциязының начальнигни ап Мартыновтан Кызыл тукту эскерип каан айтырарывыска:

— «Тыва тудуг» трезиниң дузалал бүдүүлгелер цехтериниң аразында шилчиир Кызыл тук-тур ийин. Моңу чаалаң алганывыстан бээр ам май 1-де бир чыл болду. Моон соңгаар-даа ону салбас дээш оралдажыр бис — диди.

Станцияның кислород дидүүрүчулары, аппаратчиктери, машинистери болгаш ескә-даа ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың бежен чылын бүгү совет кижилер-биле бир демей күш-ажылчы чеднишкиннер-биле үткүүр дээш боттарынга белиткеп социалистиг хүдээлгени алганнар. Олардың кол-колун сонуургадырга ыыдыг:

Кислород бүдүрериниң планда көрдүнгенниден 12,5 хүү көвүдедир:

1967 чылдың он айларының планын октябрь 20-ге чедир, а будун чылдың — декабрь он бештө долузу-биле күүседир; 1 кубометр кислородтуң бот-үнезин 6 копеекке чиигедир болган күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,75 хүү улгаттырар.

Ооң-биле кады коллективтиң кежигүнери ажыл үезинде боттарынга үргүлчү дузалаксып, чаңгылы шүүтүзү, шүүтүзү—чаңгызы дээш ажылдаарын шиитпирлеп алганнар. Бижи бүгүү хүүлә амыдыралынга үлегер-чижээн көргүзүп, билиг-мергежилин доктаамал бедидип, культурлуг дыштаныгзазын шын организастарын база кол чүүл деп көрүп турар.

— Коммунистиг ёзу-биле өгбүлеге чурттап, өскелерге үлегер боом шыдавас болза, бүдүүлгеге эки түңнелдә база чедип ап шыдавас — деп, машинист Фанна Петровна Шуминкина чугаалап турар.

«Тыва тудуг» трезиниң дузалал бүдүүлгелер комбинадының кислород станциязының коллективи бүгү улустуң байырлалы — Улуг Октябрьның бежен чыл юбилейинге улуг чедишкиннер-биле уларлыр дээримге бүзүрел болур.

С. ОЮН.

Ийи орук

(Фельетон орнунга)

Сайтының хову турлаанга механизаторлар кежээ ажылын доозупкаш, аъштанып-чемненип, амыр-дыжыңче кирип турганнар, а трактурист Үкей Хая биле оон прицепщиги Руслан Дөвүт олар өөрүнден коңчак, үне, кире түгүржүп-ле тур-рар болганнар. Хүнзедир ажылдаан човар кижилер олардың оозун-даа улуг херекке албаан.

Үкей Хая бир-ле чылбыртың чедип келгеш, Руслан Дөвүтү

ХҮНДҮТКЕЛДИГ ХАМААТЫ

МОСКВА. В. И. Ленинге Москва Кремлинге турар тураскаалдың конкурс төлевилелдериниң делгелгези. Төп делгелге залында ажыттынган.

Чурукта: делгелге залында.

Э. Евзерихиннин фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

(Төнчүзү. Эгези 3-дү ирмейде).

— Оглувустун бичии уруу Кызыл эмнелгезинге чыткан чүве. Ону көөр дээш бар чораан кижи болбазын мен бе. Мырыңай ужар-хемевиң биледин садып алгаш, олурарыңга белеткенип турдум. Улус: «Уруун чедип келип-тирө дижип берген. Ынчангаш сокпан катдым денер даан... Силер база ол ужар-хемеден дүштүнер але?

Ашактың көрүнгүр, эскерииел болганын магадаксанывааш, бодумну агартынар дээнзиг, чугааладым.

— Ийе. Бөгүн чаа ужуп келдим. Самолётка арай хирезинде чораан кижи мен. Улус-даа эскербедим ийин.

— Уваа, чайгай бергилээр чүве дээн харын. Демги чедип келген бичии уруум дөө ышкажыл — дээш, Кызыл-оол караа-биле инмей-дир.

Кабина биле күзөвүүн аразын үзүктээп соңга өттүр көөрүмге, чолаачының кожазында шокар аржыылдыг херээжен кижи олур. Оон оң талакы эктин ажылдыр бисче бичии уруг кайгап алган, каттырымзап олур де.

КЫМ деп бодаар силер? Демги самолётка көргеним Таңдаш-Думчук бо дивес силер бе! Хамык ужур бичии уругнуң бо машина кабиназында олурупканында эвес, а бир өске кижи хойнунда чорууру болган де. Кожам кижиниң чугаазының утказы ам чаа медерелиге чедип чораа-даа. Таңдаш-Думчуктуң демги орус аваазы кайы чоор деп, кабина иштинче көрүзүнгүлээр-даа мен. Оон шокар аржыыл адаанда кестүп келгилээн кара-кара баш дүктеринче-даа көрүп, каттырымзаан Таңдаш-Думчукче-даа көрүп, кезек када ыыт чок олур мен. «Бүзүревейн олур сен бе, акым?» дээш ышкаш Таңдаш-Думчук дем самолётка тудуп чораан ойнаар-кызын өрү көдүрер-даа болду.

Кызыл-оол Таңдаш-Думчукче бажын согаңнаткылаап, чугаалайдыр:

— Отка өртенгеш, Кызыл эмнелгезинге барып, ийи ай хире болган кижи-дир ийин. Ам боду чаа-ла ийи хар чедип чоруур дедер даан.

— Канчан өртенн бергени ол арга?—деп сагыш човаң айтырдым.

— Харын-даа халап болбаан дедер даан... Чазын Чинге-Дергүн уныңга хонуп алган уруглар болгай. Бир хүн демги мээң оглум хой кадарып үнерге, кеннин уруг бо бичии чүвезин-биле кады өтте чыдып калбазык бе. Кежээликтей кеннин уруг харлап аар дээш, аар ижене чоруп кагбас бе. Дөө бичии чүвеэн көгүдүп-көгүдүп, өтте чаасканаандырып арттырып каан денер даан... Кеннин уруг азал артында кырлаң ыырында кел чорда, өтпеи ыыт-ла эвес ыыт дыңналып келбес ийикпе. Хөөкүй үзүп алган харын октанкаш, ам артында божуур чыгаан саатты киижи болгай, сыр-кара мак-биле кааирге, дүүгүү мырыңай эжик үдүүде чыткан дедер даан. Хончузуун хөөнүнеп каан бопуктуг-даа, хөөнүнг тонпуг-даа чүве болгай. Ол бопуктары-даа, тонунуң эдээ-даа чалбыыштаалдыр чыгы кыпкан, а уруу ышка пат албытын, шаа төвгеш ыычаары ол ыйнаан, мглаар-даа харык чок чыткан денер даан. Кеннин уруг чөрле аваангыр-тудуңгур киижи болгай. Отту бөргү-биле өжүр шапшыпаан, уруунуң кырынче улуг хөөек соок шай саарып турган, моозун харын-даа тыныг ап калган денер даан. Ол аразында хой кадарган оол чанып келген, ол-ла дораан колхоз төвүнче каксас ийикпе. Оон эмнелге машинказынга район четкеш, оон самолёт-биле Кызыл кирген иешкилер болгай. Баштайгы дээрезинде көргеи улус мооң ыычаалдыр киижи апаарынга бүзүревейн турган чүве болгай аан. Совет эмнилериниң ачы-буяны-дыр ийин.

— А бо уругнуң ада-иези ам кайда ыыр?—деп, оттуг-ыяжым шакпакаш, ашакче сумуштаан, айтырдым. Кожам таакпызыны кыпсып алгаш, каш удаа хаирлыр соргулаазы, улам-чылады:

— Ол-ла Чинге-Дергүнде хөөзер ийин. Хойнуу бригадазың кежигүнү улус болгай. Дүк кыргыдазы хээн мырыңай чай чок. Кеннин бага ооктка чаа бижаан. Ынчангаш бичии уруумнуң кандыг чыдарын көөр, үндүрер хире болза, аларлыр хээн ашак болгай мен. Бо-дур. Эмчилер боттары-ла экиртир эмнээп, аалынче чедирип бар чыдары. Бичии чаштар дег хүндүткелдиг улус-даа чок дивес силер бе. Бо бүдүн улуг машина албан-биле моны чедирип бар чыдар. Кырган-ачазы мен оон кызында кыстынмакан чаңын орар—бо ышкажыл—деп. Кызыл-оол ашак чүгаазын доозу.

Мен үвенин байдалын улам тодаргайлап алыры-биле айтырдым:

Дөө бичии уругну түзүп чоруур киижи кайызы боор?

— Эмнелгеде ажылдап турар санитарка кижи-дир. Уруумну бодум алгаш чоруптайн дээримге, эмчилер ынанмас, иезинге ыяп-ла боттарывыс чедирер бис дижирлер-дир.

Ынчангаш ийи харлыг бичии уругнуң ачызында Кызыл-оол ашак биле бис «Чаа оруң» колхозка чайлыг чедер аас-кежиктиг болдувус.

III

«ЧАА ОРУҢ» колхозтуң төвүнде хойжу бригада турлаа—Чинге-Дергүнге чедир база үжен ажыг километр бар дииттинер. Машина кыргызданың чогум-ла төвүнде бар чыдар болганда, мен оон чыдып калбас деп бодап алдым. Кызыл-оол суурда калынга олуруп калды. Ынчангаш мен машинаның кузовунда чаасканаан артым. Кызыла самолёт бичии саадай бээрге, хомудан турганымны сактып келгеш, ыядып калган мен. Маңаа турганывыс Таңдаш-Думчук эвес болза, район төвүнден колхозка, колхозтан Чинге-Дергүнге чедир мынчыг дүргеи, тамчыктыг чедерим чогенчиг-ле турду чоо!

Суурнуң кыдыында чингежек арыгны эрткеш, чыткан хойлар дег, борааң-борааң даштарлыг ховуну өрү чоктаптывыс. Кабинаже чоокшулай оруп алган, ында кижилерни сонуургап көрө бердим. Бичии Таңдаш-Думчук демгиниңден өскө, ногаан шокарлыг платьежигеш кедикен, бажының чолдак дүктерин кыйгыр дыраккан болду. Аалынга чоокшулап келгенде, сагыш човаңгыр ажаакчызы ону аянап, каастап алганы ол чүвеэ иргин. Таңдаш-Думчук чолаачы-биле хөлчок хөөрежип чоруур аянып, бичии эрин борбацайнып, каттырымзаавышаан, санитарка утказының хойнунда даавып тур ол.

Хонуну кешкеш, шаштар аразында сайгыны өрү чоктаап, бичии балыкка үне халдып келдивис. Мурнувуста база бир ховумук чатты бергеи чыдыр. Оон үжүлдә ынаар дөргүл арыг көзүлдү. Каш минута эрткеиде, арыг кыдымында чаңгыс ат чаныга хап чеде бердивис. Машинадан үнгеш, өзөк бар чыдырывыста, оон аныяк херээжен кижи үнүп келгеш, бистн олуртур көрүп чоруй, аяар алгыра каапкаш, ийи холун хөрээнче чыпшыр тудуптуу. Ол-ла карак чивеш аразында бичии Таңдаш-Думчуктуң.

— А-вай — дээнин дыңнап кагдым.

— Людам!—денкеш, иезин хевертен бажын ойташ кылгаш, ийи холун бурунаар сунупкаш, уруунче үткүй маңнаптыы. Шокар чаңгайдан даараан алгыгымаар хөйлеңи артында аткаар хадымарлай берген де. Уругну түзүп чораан санитарка буруузуптан-даа ышкаш, иезинче дүргеп-ие сунуп чыдыр-ла. Аваазы уруун куспактапкаш, а ошкап-чыттап, эргелеңип турда, бодунуң карактарының чажы чаактарын куду бадып. Люданың ырнынче дамчылап турду. Ийи иешкиниң ужуразылгаанының хереглелери бистер хажыдан көрүп, чаптап, магадап чоргаарап турдувус. Ахээп болганда Люданың аваазы бисче көрүп келгеш:

— Силерге четтирдим! Өзөк кирип көрүкер — деп чалады.

Мен бо төөгүте огуулуг кижилге чок болганымга бертенимишаан, чолаачы-биле санитаркаже ынчеп чугаалаам:

— Чогум чедирип келген улус силер-ле болгай силер. Баштан мордап көрүдерем.

Иштиниң чырыы, делгеми болгаш арыг-силиң ажок өзөг киргеш, чавыс сандайлар кырынга олургулап алдывыс. Шайлап орар аразыста, Люданың ап чораан ак пес боошкунуң аваазы чежиктя. Ында Людага таарышкан элээн каш платьелер, хол чаптары, аржыылчыгаштар болгаш ойнаарактар бар болду. Конфета, печенье урган саазын хаптыгда.

Уруунуң белек-селээн магадап көрбүшаан, оон Кызылдан районга, райондан майда канчан чедип келгенинин дугайын дыңнавышаан, иезн чугаалап орду:

— Эмчилер-даа магалыг-ла чораан. Люда Кызылга барык билимнес четкен кижи болгай. Экиртирин база экиртиктеп, харын мырыңай эңдере белектер база садып бергени бо ышкажыл.

А Люда өөнде, ада-иезиниң чаныда чанып келгенинге аажок амырап, чүгле аваазынга билдинвер сөстерин-биле барык үзүк чокка шулуңайндыр чугаалап, бүгү улустуң кичээнгейин бодунче хаара түдүп турду. Ойнаар-кыстарының бирээзин алгаш, кавайгыг чаш дуңмазының хөрээнге аппарып кагды. Көрүүп көрбээн дуңмазынга белээ бо ышкажыл. Аваазынын:

— Уйну-уйну дуңмаа кайыл, уруун? — дээн айтырынга, чоргаарап-биле навайже айтып кагды.

О. БИЧЕ-ООЛ.

Эки өөредилге дээш

Тее-Хая сес чыл школазының башкылар коллективи өөренишчилерге быжыг билигни бээринче, кичээлдерни бедик утка-шынарлыг эрттиреринче болгаш өөренишчилерниң эртем-билигже сонуургалын бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Кичээл бүрүзүнүң кижилидилгелиг утказы, класстан дашпаар ажыктарны шын, солун кылдыр организастаары, школаның шиитки класталга дерилгези кандыг болуру өөредилге-кижилидилге чорудулгазынга улуг салдарлыг.

Эки болгаш кончуг эки өөренип турарларның саны өзүп турар. Эгедаа, үстүкү-даа класстарның башкылары ада-иелер-биле харылзааны кадарткан. Башкылар Б. Б. Сат, К. Н. Сунчукова, Ф. Н. Маңзуев, Ч. Б. Сээн болгаш өскелер-даа өөренишчилерни быжыг билиглер-биле чепсегледип турар.

Эң эки өөредилге, сагыла-чуруп дээш чарыш класстар аразында чорупп турар. Бирги черни ээлээн класс В. И. Ленинниң ажыл-ажыдырал-биле холбашкан Шушенское суурже сонуургаачыг аян-чорукту кылырлар. Үшкү дүдүмда бирги черни сески классчылар ырыг ээлээн.

М. МАМАЙ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Редактер К. К. КУДАЖИ.

В. И. Ленин бойдус камгалалының дугайында

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соолунда В. И. Ленинниң айтыышкын удуртулгазы-биле бойдус камгалаашының дугайында улуг хемчеглер ажылдаттынып, ону күүседип киришкен. Ол дээрге оранның аң-өлүң байлаан, арга-арыгның үнүш бойдузун камгалап, ону көвүдедип өстүрериниң ажылдары болур. Бойдустуң бүгү-ле байлаа бүгү улустуң ижити өнчүзү болурун «Чер дугайында декреттө» тодаргай айытkан. Бүгү-россияның Төп Күүседичи Комитеди 1918 чылдың май 27 (14)-де «Арга-арыг дугайында дүрүмнү» хүлээп алгаш, арга-арыгны бүгү улустуң өнчү-байлаа болдурарын ында айытkан.

Ленин бойдусту канчаар-даа аажок үнелеп чораан. Бойдустуң байлакшылын ыыгып-хыдыыр, калчаалыг төтчегләзәр чорумту болдурбазы Владимир Ильичиниң айтыышкынын ёзугаар чедип алдынган. Улуг баштыңчы бодунуң революстуг суртаал ажылдарынга капитализм үезинде бойдустуң байлаанга чедирген когаралдың кайы хире хоралыг үрүнтарлыг болуп турарын, ол байлакты матап тургузуп, камгалап өстүргеш, ажыыл чоннуң чаагай чоруунга бараан болдурарынче улуг тайылбыр ажылдарын чорударының өнза нимээмгейин салган. Хаанныг чазак үезинде ногу үстүр чыгам кылдыр үзүткаттынган үнелиг куштарны, аңнарны камгалаага аяар сорулгабиле баштайгы бойдус камгалаалдыг черлерни тургускан.

«Аңнаарының хуусаалларының болгаш аң бөөларының чурумунуң дугайында» декреттү 1919 чылда үндүрген, аңаа В. И. Ленин ат салган. Ол декрет куштарны аңнаарының шыңгыы чурумун доктаатkан, бойдустуң аң-байлаан камгаларының тодаргай хемчеглерин айытkан, буурбуланны, элик-хүлбүсту аңнаарын хоруглаан. Чаа тургустунган Совет эрге-чагырга ол үеде дайынның аар-бөрге ураңхыларынга таварлаашкын, аш-чут, хөөзураашкын чуртна турза-даа, В. И. Ленинниң ат салганы ол декреттиң айытkан сорулгаларын чон хамык чокка күүседип, аң-өлүүтү камгалаарын боттарының база бир ыдыктыг хүлээлгези кылдыр санап, чер-черниң эрге-чагырга органнары бо талазы-биле шыңгыы хынаалаңы тургусkан турган.

1920 чылда В. И. Ленин «Аңныыр дугайында» декретке ат салган. Ол декрет аңныыр ажылагайын хөгжүдериниң тодаргай оруктарын айытkан.

Бойдустуң үнелиг амытаннарының баш санын катап тургузар, бойдустуң онза үнелиг үнүш аймаан, тураскаалдарны чайгаар бүткен аайы-биле ол хевээр турарын болдуруп алыр дээш В. И. Ленин Астраханьның (1919 чылда). Ильменниң (1920 чылда) ийи камгалаалдыг бойдус девискээрии тургузарын база бадыраан болгаш ону бодубиле организастаашкан. Бойдустуң байлаа — аңнар, куштар бүгү улустуң болгаш күрүнениң өнчүзү болу берген.

В. И. Ленинниң айтыышкын, чагыларын ёзугаар бойдусту, оон аң байлаан камгалаарының дугайында чазактың доктаалдары. Чарлыктары удаа-дараа үнүп келген. «Аңныыр ажыл-агыйын эргелеп башкарарын эниилер таласы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды ССРЗ-ниң Министрлер Чөвүлели 1959 чылдың майда хүлээп авган. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң бойдузун камгалаарының дугайында дүрүмнү болгаш доктаалды 1960 база 1965 чылдарда хүлээп авган. Аңныыр ажылы бистиң чурттуң улус амыл-агыйымның чугула адыры болу берген.

Бойдуска сонуургалдыларга

Солун болуушкуннар

ДИДИМ КАС

Прихартаттың суурунга бир катап мындыг товарылга болган. Олексюр деп тараачын кижи кастарын одарга сурүп чедирип каан, чанып чорукан. Удаткан чок кастарның аажок хөлээзи, алгырышканы дыңналган. Кастарынга дедир чедип келгирге, оларның баштыңы кырган кас чалгынарының күштүг когыышкыны-биле дилгини час ойтур үзүрүп алган, чалгынары-биле аажок каяктаан тургап. Дилги тирар дээш орамдажырга, кас калбак хаайы-биле дилгинин бажынче үстүргеш, оон кулаандан сегирип алгаш, бажын черже чылшыр база барган. Тараачын ашак казында дүзалажыры-биле келгеш, дилгинин кырында-ла барган.

600 КИЛОМЕТРНИ ЭРТКЕН

Бир норвег кижи моортайын Лиза деп адап алган. Бир катап ол кижи моортайын Ослода чурттап турар төрелдеринге аппарып каан, чанып келген. Элээн каш айлар эрткенде Лиза довираккa, малгашка борашкан, арыл-бакыраанын аажок, аштаан-суксаан чедип келген. Лиза 600 километр черни эртип, бодунуң ээзимге шынчызын көргүзүп, чанып келгени ол.

ЭЗИРНИҢ ОЛЧАЗЫ

Югославияның бир стадионунга бүт бөлбүүнүң маргылдаазы болуп турган. Маргылдаанның кончуг хайынгы, эң-не чидиглээшкинниң үезинде төп халдакчы кижи бөлбүктү агаарже теп үндүрүкен. Агаарже үнген бөлбүү сураг-ла барган.

Хенертен стадионда олурган хөй чон каттыржыл, хөлзей берген. Стадион кыры-биле үзүп эртип чыткан эзир бөлбүктү теп алган үзүп бар чораан. Эзир бодунуң олчазын алгаш, ырадыр үзүп чорүй барган.

«ХУУЛГААЗЫН ЫЯШ»

Соңгу Африкада «Хуулгаазын» дээр ыяш бар. Оон төвүрээзинде хөй фосфор барындан, имир дүжерге-ле чырый бээр. Дүне ол ыяштың чырыымның чанында номчуттунуп болур.

ТАҢНЫЫЛ ЧЫЛАННАР

Индиямның дыка хөй магазиннерин болгаш складтарын чыланнар таңныылдан турар. Оларны шуут-ла таңныылдаар кылдыр өөредип каан болгулаар. Оор хогазинни азы складты үрел, олче киреринден ораалдажы бээр болза, таңныыл чыланнар оожум келгеш, оон буттарынга ораажы бээр, чамдыктары оорнун хойнунга ораажы бээр. Бир эвес оор алгырбайн, дуза дилевес болза, чыланнар оны боой тудуп өлүрүп каар.

ТАЙЫЛБЫР ЧОККА-ЛА БИЛДИНГИР ЧУРУКТАР.

ШУПТУВУСТУҢ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Янзы-бүрү сут куштары Тываның хөлдеринде, хемнеринде четкилеп келгилээн. Оларның шимээн-даажы частың база бир таалынчыг, дыңнаксанчыг аялгазы болу берген. Ылаңгыя эртен, кежээ чингир погаан шыктарга, туралларга, аянарга хуруулаар үзүн сүүк кыйгы салып, кыңгыраар адып, алдын-сарала аңгырларның үлүктелишкин чок үнүнеи шыналларда улажып турар. Тогдуктар ховуларда, шаттар электеринде куурары бергилээн, таваар кылаштажып чоргулаар.

Бо чылын сут куштары бистин республиканың девискээринде арбын келгилээн. Оларның келири ам-даа уламчылап турар. Ылаңгыя Тес-Хемнин. Өвүрнүн. Эрзинниң шыналларында сут куштарвы лыка хөйү-биле келгилээн. Ынчалза-даа аңныыр ажыл-агыйын эргелелиниң база республиканың анчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң. оон чер-черде эгелериниң. инспекторларының хайгаарал чок чорүүн ажыглап алгаш, сут куштарын чазын аннаарының хуусаазы четпээнде-ле чамдык төтчеглекчилер Тес-Хемнин Оруку Шыналга. Өвүрнүн Ак-Чыраага куштарны оор. төтчеглекчи бүү-биле өлүргүлээнинин хүтөйында чагаалар редакциягa келген. Оларның бирээзин май 4-те үнген «Шында». «Куш төлү каяа-даа ужар» деп чүүлге парлаан болгай.

Сут куштарын аннаарының хуусаазы бо майның 9-та хооктур. Ол айытkан хуусааны шыңгыы сагыры ыыктыг түрүм дээрзи билдингир. Моон мурнунда чылларда хоптак-чазый ийи-чаңгыс кижилер сут куштарын аннаарының хуусаазы эрткен деп чүвени биле-тура-ла оны сагывайн өлүредектерже, кастарже бөөзүн аныып, чаза тутkаш. төтчеглекчи кемнерек үүлгедиглерни кылып тургулаан. Шак ындыглар-биле демиселди кижи бүрүзү шыңгыы чоруулар. Ылаңгыя аңныыр ажыл-агыйын аргелели. анчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң. арга-ыяы камгалалының ажылакчылары хей-ниитининң. анчыларның күжүнге даянып алгаш. ол дайзын куштарны үзүткап чок кылырының хемчээн алыры—оларга үзүр шыңгыы демисел болур. Шак ындыг хемчегни чорутkаш. хей-хей куштарны камгалап ап болур бис.

Аннарның төрүүр үези база-ла ноокшулаан. Ынчангаш ыттарны хүнүзүг салыр чорук чаш аннарны үзүткап. аңныыр ажыл-агыйынга үзүр когаралды чедирип болур. Эң ылаңгыя аңныг черлерде болгаш оон чоогунга чүүрткап турар малчыннар бо талазы-биле үзүг кичээнгейлиг болуп. харыысалганы белидер. Суурлар чоогунда коданнар, тоолайлар болгаш оске-даа аңнар. куштар хей. бо аңнарның чаш оолларынга ыттар эң-не айыылыг дээрзин утпаалы.

Шыналларга. хемнер уннарынга үерлээшкин удавас эгелээр. Үерлээшкинге чарлырган коданнарны. аликтерни үзээ оске-даа аңнарны айыылдан камгалаары шуптувустуң хамааты хүлээлгевис болур.

Майда хемнерниң дожу шупту бадып. холлеринң ыыны ак «шуглаа» база-ла арлыр. Харын-даа чамдык хөлдер. хемнер ам шуут арыг болуп. балыктар ында үүгенеми төгө бергилээн. Ынчангаш бо үеде балыкты камгалап хайгаараарынче улуг кичээнгейни салырын бистерден иеген келген. Балыкты төтчеглекчилер болгаш оскезаа хорутлуг чепсек-херекселдерни. хорутлуг аргаларны ажыглап тургаш. төтчеглеп чок кылыр ийи-чаңгыс кижилер моон мурнунда чылларда илереп турган. Ыыныг төтчеглекчилер-биле демиселди бичии-даа ишкатпас ужурлуг бис.

Часкы. чайгы үе болза сут куштарының үүрталарын. чаалыган ооларын. күрүнеге. аңныыр ажыл-агыйынга улуг ажык-дүзаны чедирип турар бүгү-ле аннарның чаш ооларын камгамары. төтчеглекчилерге үзүр демиселди чорудары шупгувустуң хүлээлгевис дээрзин утпаалы.

Малдың болгаш аңның эң-не хоралыг дайзыны боруну аннап. оларның эниктерин дилеп тывырынга частың бо үелери эң-не таарымчалыы анчы бүрүзүге таныбырлаашкын чокка-ла билдингир болгай.

Т. БЫЗЫЛ-ООЛ.

күрүненің аңныыр инспекциязының штаттан дашкаар инспектору.

Тываның автоажыл-агый автоэргелелинде септелге фондузу чок болганындан Тываның автосептелге заводу Тыва АССР-ниң үлетпүрбүдүрүүлге организацияларындан болгаш колхоз, совхозтарындан капитал септелгеге ГАЗ-51, УРАЛ-355 М, ЗИЛ-120, 124-түн хөделдирикчилерин, ол-ла маркаларның мурнуу болгаш соңгу мостуларын септээри-биле оларны кызыгаар чокка хүлээп алыр. ол ышкаш ГАЗ-51 болгаш ЗИЛ—164 маркаларлыг автомашиналарның кузов хааржактарын садып турар.

Автозаводтун администрациязы.

КИНО-КИНО-КИНО

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Элезиниг ховулар болгаш пыргай арыглар» 10.30. «Тамы эриинге ийи чылда» 12. 2. 4. 6. 8. 10 шактарда.

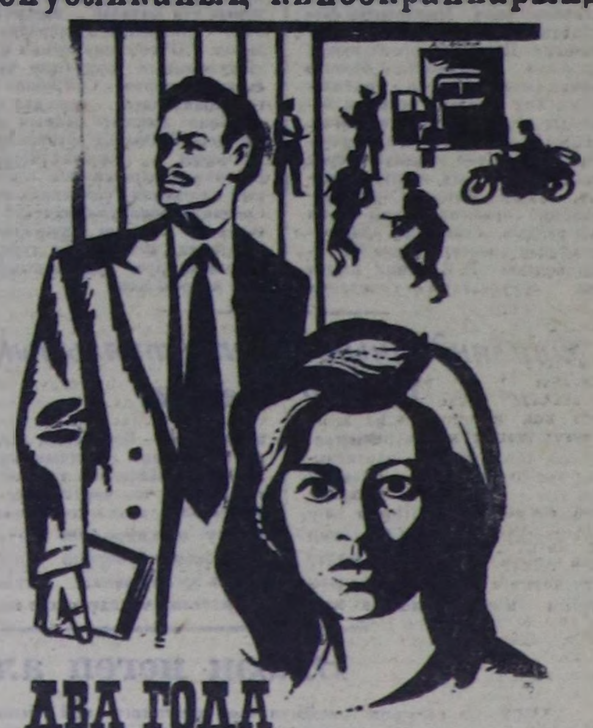
«КАА-ХЕМ»: «Тамы эриинге ийи чылда» 10. 12. 2. 4. 6. 8. 10 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Автомашинадан кичээнип чорунар» 11. 1. «Онза даалгалар» 3. 5. 7. 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кавказка туттурган уруг» 11.15. 1.15. 3.15. 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ийи дайынчы» 11. 1. 7. «Пар ортулуу» 3. 5. 9 шактарда.

Республиканың киноэкраннарында

ДВА ГОДА НАД ПРОПАСТЬЮ

«ТАМЫ ЭРИИНГЕ ИЙИ ЧЫЛДА» деп таа кино үнүп турар.

редакциянның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу. бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63. редакторнуң орлакчыларының 35-24. 25-38. харыысалгалыг секретарының 23-35. партийжи амыырал килдизинин 23-54. агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13. көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47. үлетүүр килдизинин 22-64. чагаа. ажылчын болгаш көдээ корреспонденгилер база совет тургузут болгаш амыырал килдистериниң 21-27. иштики информация килдизинин 20-60. бухгалтериянын 31-75. корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу. 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01102.

ЧАЙЫННАЛЧАК ТИИЛЕЛГЕНИҢ ХҮНҮ-БИЛЕ!

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеш.

1967 ч. МАЙ 9 ВТОРНИК № 108 (6745)

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозу Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле Карловы Вары конференциязынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң отчёдун чугаалажып көрген болгаш конференцияның хүлээп алган документилерин бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

СЭКП ТК конференцияның болгаш оон хүлээп алганы «Европага тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш» Медеглелиниң улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар, ол Медеглелге Европада амгы үениң байдалын бүгү делегейде байдал-биле сырый харылзаалыг кылдыр аналиэтеп киирген болгаш быжыг тайбың дээш демиселдиң делгереңгей программазын айтыкан. Европа дилеге айыыл чок чоруктуң идегелдиг системазын тургузары дээрге амгы үениң эң чугула сорулгаларының бирээзи-дир, ынчангаш ону шиитпиргээри делегейниң чаа дайынын болдурбазының херээнге улуг салыышкын болур иймек.

Европа чурттарының коммунистери чаа чугула инициативаны санаалдап кииргеш, улустарның үндезин эрге-амытарын камгалаарынга боттарының шиитпиримин көргүскен болгаш диптиң депшилгелиг база тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерин кады ажылдамылгаже кыйгырган. Конференцияның Медеглелинде демдеглээни-биле алырга, Европаның капиталистиг чурттарында ажылчын ажыгның чарылдырыышкынын амын эртери, коммунистерниң, социалистерниң, профэвилелдериниң база ажылчы чоннарның янзы-бүрү болүктерин төлээлээн өске-даа организацияларның хөделиишиниинииң чаңгыс эви Европаның айыыл чок чоруу дээш демиселдиң чедиишиниинге онза ужур-дузалыг болуп турар.

Карловы Вары конференциязы пролетарлы интернационализмниң идеяларынга Европаның марксизчи-ленинчи партияларының шынчызының, тайбыңның, демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмниң херээ дээш, империализмниң агрессчи болгаш реакциялыг политиказынга удур демиселге амгы үениң революстуг күштерин быжыглаарынга оларның чүткүлдүүнүң чаа херечизи болган. Ол бүгү конференцияның хүлээп алган документилеринде, аксы-дыңма партияларның төлээлекчилериниң саналдарында. Вьетнамда америк агрессиягa болгаш Грецияда шериг эргилдезинге удур угландырган медеглелдерге илереттинген.

Карловы Варыга конференциязы — социалистиг чурттарда ниитилелге мүрүне удуртулгазын боттандырып турар-даа база капиталистиг чурттарда ажылчын ажыгның херээ дээш демиселди чөрүдүп турар-даа Европаның коммунистиг партияларының төөгүде баштайгы ужураашыышкыны болурун СЭКП-ниң төлээлериниң отчёдун чугаалажып көрүп турар үезинде онзалап демдеглээн. Конференцияның чедиишкини марксизчи-ленинчи партияларның кады хөделиишиниилериниң амыдыралчы эргежок чугулазының, коммунистиг шынчээшиниинниң чаңгыс аай шугумун ажылдап кылырынга, оон сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга коллективтиг ужураашыышкынларның болгаш чөвүлел хураалдарның аныытыының база бир бадытыаашкыны болур.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу Карловы Вары конференциязынга СЭКП-ниң төлээлериниң амыа-чорудулгазын чүүлдүг деп санаан болгаш конференцияның документилерин калба-биле пропагандалаар база оларда биниттинген сүмелерни амыдыралга боттандыгары-биле бүгү-ле эргежок чугула хемчелерни алырын СЭКП ТК-ның Секретариадынга болгаш чөгүүр организацияларга дааскан.

ССРЭ-ниң камгалал министри байыр чедирген

Совет улус болгаш бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Тиилелгенин байырлалын демдеглеп турар. Фашистиг Германияны делегейниң ийиги дайынын өөскүдүп үндүргеш, чылча шаптырткан болгаш чугаа чокка дүжүп берген үезинден бээр чээрби ийи чыл эрткен деп, камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. Гречконуң дужаалында чугаалап турар. Совет улус болгаш оон эрес-маадырлыг Чепсектиг Күштери эрткен дайынның кол аар үүргезин бодунуң эктинге чүктеп эрттирип, фашистиг эжелекчилерни чылча шаварынга шиитпирлиг рольду ойнаан. Бистиң улузувустуң фронтуга болгаш тыылга кылган чижеглээр чүве чок эрес-мадырлыг чоруу мөңгеде чурттаар.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң тиилелгези Улуг Октябрьдан төрүттүнген совет тургузугнуң тиилеттирбес амыдыралчы күжүнүң чайыннанчак херечизи. Коммунистиг партияның ханы мерген удуртулгазының түннели болган дээрзин дужаалда демдеглеп турар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Тиилелгенин байырлалыбиле холбаштыр Совет Чепсектиг Күштерниң бодунуң составынга, Ада-чурттуң Улуг дайынының бүгү киржикчилеринге байыр чедирген.

Фашистиг Германияны ашкан Тиилелгенин хүнүнден бээр 22 чыл болган оюн демдеглээри-биле бөгүн, май 9-та бистиң Төрээн чурттувустуң найысылалы—маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, маадыр хоорайларга, а ол ышкаш Мурманскиге, Свердловскиге, Новосибирскиге, Хабаровскиге, Владивостокка салюттаар.

(СЭТА).

Шынчы өөнуктер, идегелдиг эвилелчилер

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин ГДР-ниң удуртукчулары эштер Вальтер Ульбрихт, Вилли Штоф, Иоганнес Дикман, Эрих Корренс оларга телеграмма чорудуп, гитлержи фашизмден немец улустуң хосталганының чээрби ийи чыл оюн-биле холбаштыр оларга болгаш Герман Демократтыг Республиканың бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханылыдан байыр чедирген.

Социалистиг ниитилелди улам мнай тургузарынга мурнундагызы ышкаш, моон соңгаар-даа Совет Эвилелиниң нүүрү-биле шынчы өөнуктүг болгаш идегелдиг эвилелчилиг болур дээрээнге ГДР-ниң ажылчы чоннары бүгүрен болгулар.

• • •

Эштер Вальтер Ульбрихт, Вилли Штоф, Иоганнес Дикман, Эрих Корренс эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин оларга телеграмма чорудуп, фашисчи агрессорларны ашкан төөгүлүг тиилелгенин болгаш гитлержи ареатавлыг чоруктан немец улустуң хосталганының 22 чыл оюн-биле холбаштыр. Совет Эвилелиниң улустарынга болгаш алдарлыг Совет Армияның бүгү шериг албаныгларынга ажыдуңманың баймырын Герман Демократтыг Республиканың чонунуң болгаш боттарының өмүнзөзинден чедирип база ажыр мендизин айтырган.

ГДР биле ССРЭ-ниң арасында туруп турар аксы-дыңма сырый харылзаалар чыл келген түдүн-на быжыгып, улам-на үре-түңнелдиг болуп бар чоруур дээрээн телеграммада демдеглеп турар.

(СЭТА).

Совет-куба кады ажылдажылганың протоколунга ат салган

Апрель 17-ден май 7-ге чедир Москвага совет-куба чугаалажыышкыннар болуп эрткен. 1965 чылдың сентябрь 6-да Кубаның чигир үлетпүрүнүн бүдүрүлгелерин эге тургузуп, дерип чепсеглээр дээн совет-куба дугуржулганы удуртулга болдурбушаан. Куба республиканың чигир үлетпүрүнүн бүдүрүлгелерин дерип чепсеглээриниң ийиги үе-чадазынче киреринин дугайында болгаш Куба чазакка дериг-херекселдер өртээнин үр хуусаалыг чөлзизин бээрин талалар дугуржуп, кады ажылдажылганың протоколунга ат салганнар.

Протоколга ат салып турар үеде Куба республиканың ССРЭ-де алчызы Карлос Оливарес Санчес киришкен. Чугаалажыылгалар сеткил-сагыштың ханызындан чылыбиле болгаш бот-боттарын ханы билчир чорукка эрткен. Дугуржуп чугаалашканының түннелинде Куба төлээлериниң удуртукчузу, чигир үлетпүрүнүн министри Орландо Боррего Диас дугуржулганың улуг чедиишкиниг доозулганынга өөрүшкүзүн илереткен.

(СЭТА).

ТИИЛЕЛГЕ

Хүнүң чылыг хөреңнеден
Хүлүмзүреп, чечек өңнер тыртып келир
Чер-даа эвес,
Хүреш болгаш тулуш-биле
Хүн-дүн чокка амы биле өлүм солуп.
аш-чуг эртип,
Төөгү көрбээн берге, дошкун
Төгүлген хан оруу-биле холдар доңуп.
бүттар туруп,
Дидим чүрек, күштүг күзел
Диригнерниң одуруу бооп, мөңге ат ап,
шүлүүн үнген.
Тиилелгенис оруу ыңдыг!
Чурттакчылыг хоорай, суурлаар
Чуурдуп, буступ, эрттенгилеп, чурттуң арны
сыгытланып,
Өлүм билбес түрү тыртып,
Өршээл билбес иилең долуп, өжээн иеген,
илиг черн
Өлүрүнчээ сүртенчиг бооп.

Өрт болгаш хоран тыныш, чүткүп-мөөреп,
чаңнының тепсин.
Демиселдиң хөрүүн баспын.
Дээди шынның кызаңнаажын — чоннуң күжүн
моонивей тудуп,
Туттургаш хүн хөлегезин
Турбас, келбес, натап шурап албас кылдыр
ширбий шаапкан —
Тиилелгенис оруу ыңдыг!
Төөгүнү чылдар хемчээп,
Төре херээн утпаа болгаш холдар хемчээп,
ырааш тудум.
Балаттынмас ырын баскан,
Бартан-читкен, тынын берген, бодунуң-даа,
өскенин-даа
Шыктыг, кургаг черлеринде
Шынганнарын — сөөгүн салган маадырларның
ады-чолу
Ада-ие, төрелдерге
Арын-назы билдингир, бол, оюка алдын.

Билдинмес бооп арткан-даа бол,
Билдинмес дайынчы тураскаа бооп
туруп келген —
Тиилелгенис алдары ол!
Ада-чурттуң шырайындан
Ажыт-шүжүт, когарадлар демдектери
читпээн-даа бол,
Ажылчы чон, колхозчу чон
Ажыл-биле чурттуң чаартып, деңнешкн дег
күш чок кылдыр
Делегейни адаарганган.
Дээди шын дээш, тайбың болгаш хосталга дээш,
кежик-чол дээш
Демиселдя утпап-баштап,
Өшпес одуң кыпсып алган хүнче ужуп,
чечек тыртып,
Өскелерге шолбан болуп,
Өндүр Ленин ады болган Тиилелгенис
базымы ол!

О. СУВАКПИТ.

ӨЛҮМ ЧОК МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Совет эрге-чагырганың 50 чылдарында эртип келген тиилелгелиг оруктарының иштинден Ада-чурттуң Улуг дайынының үези бир кол черни ээлеп турар. Төөгүде деңнээр чүве чок кадыг-дошкун дайын дөрт чыл дургузунда үргүлүүлээн. В. И. Ленинниң өлүм чок идеяларынга сорук киргеп совет чон Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чайыннанчак тиилелгенин чедип алган. Совет кижилер кадыг-берге оруктарны эртип чораан, ол тиилелгеге келген. Ленинградты, Одессаны, Севастопольду, Киевти, Москваны, Сталинградты болгаш ыдыктыг Төрээн чурттуң өске-даа хоорай, суурларын дайындан камгалаар дээш бистиң совет шеринивис деңнээр чүве чок шыдамык, маадырлыг чоруун көргүскен.

Совет Чепсектиг Күштериниң улуг дайынның сөөлгү чылдарында безин кылган чаагай херээ бүгү делегейге калбаа-биле билдингир. Совет дайынчылар боттарының интернационалчы хүдээлгезин күүсетиишаан, фашизминиң дарлалын дүжүр октаарынга хөй-хөй чурттарга аксы-дыңманың дүзаламчызын көргүскен. Фашистиг эжелекчилерни чылча шаварынга кайгамчык улуг салыышкынын киирлени дээш, делегейниң бүгү кижилери совет чонга кызыгаар чок өөрүшкүзүн илередип турарлар. Совет чонун маадырлыг тиилелгезининң улуг ужур-дузалын күдүлаар дээш империалистер ам хөп-мегени тарадып турар. Ынчалза-даа шынныг херекти көргүскен факт кажан-даа балалып чыпшес.

Совет-герман фронтуга дайынның барык үш чылының иштинде 153-тен 200 чедир санныг немец дивизиялар туруп турган. Ынчаарга ол үениң иштинде англи-америк талаанның фронтузунга түгле 2-ден 19 санныг гитлержи дивизиялар турганын айтырга билдингир. Гитлержилерниң чидирии хөй болуп келген. Совет дайынчылар немецтерниң 500, а оларның дузалакчыларының 100 ажыг дивизияларын чылча шапкан болгаш тудуп алган. Совет кижилер боттарының шыдамык, дидим чоруу-биле өске чуртталарын чоннарын фашизм-биле демиселге хей-аът кирип турган. Польшаның, Чехословакияның шериг каттыжыышкыннары иштии дайынга удур шудургу демиселди бистиң дайынчыларывыс-биле кады чорудуп турганнар. Югославияның хосталгалыг шерии база фашизмге удур демиселди чорудуп келген. Болгарияның, Румыниянын, Венгрияның чоннары гитлеризмни чылча шаварынга боттуг салыышкынын база-ла киргеннер.

Фашизм-биле сегиржип алыышкынга тиилелгени чедип алырының үндезини тыылга кадыгаттының, быжытып турган. Ажылчыннарның, колхозчуларның, эртемденнериниң кызымак күш-ажылы тиилелгенишапкынчыдыр келген. Чурттуң ажыл-ишчилери Совет Чепсектиг Күштерге дайынның дөрт чылының иштинде артиллериянын янзы-бүрү хевирлериниң 490 мун хире бөө-чепсээн, 137 мун чыгыы самолёттарны, 100 мун ажыг танкыларны болгаш бөлү чоруур артиллерия дериглелерин берген. Дайынчы техниканы үнүрериниң хемчээлиниң талазы-биле фашистиг Германияны ССРЭ ашкан. Көдээниң ажыл-ишчилери дайынның кадыг-берге чылдарында хөй миллиард пут тараанны күрүнеге берген. Ол болза ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, совет чурттуң интеллигенциязының күш-ажылчы улуг маадырлыг чоруу болур.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнүң иштинде, чоннуң массалыг маадырлыг чоруу Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде дег кажан-даа ыңдыг болбаан. Хосталгалыг дайынга маадырлыг чоруу дээш 5 миллион ажыг дайынчылар орденнер-биле, 7,5 миллион кижи медальдар-биле шаннаткан. Совет Эвилелиниң Маадыры деп дээди атты 11.500 дайынчы алган. Бистиң чуртувустуң 100 ажыг нацилларының болгаш улустарының төлээлери маадырларының аразында киргеп. Тыва чоннуң оглу Хомушку Чүргүй-оол оларның санында база киргеп.

Коммунистерниң алдарлыг Ленинчи партиязы фашизм-биле демиселге чоннуң организакчызы болгаш баштынчызы болган. Совет чоннун найыралга каңналган күчү-күжүн дайынны чылча шаварынче Коммунистиг партия угаган. Чоннуң 5 миллион ажыг эң эки ооллар, кыстары Коммунистиг партияның хүрээлеринге дайынның чылдарында киргеп. Партияның хүрээлеринге киреринн күүсээннериниң билдиринишкиннери фронтуга бергедээшкиннерниң үезинде улам көвүдеп турган. Ол болза Коммунистиг партияны долгандыр чоннуң сырый каттышканының, оларның политиктиг угаан-медерелиниң өскенининиң, патриоттуг чоруунун, марксизм-ленининизмниң идеяларынга берингенининң чечелиэ болур. Партияга хүлээп алыышкынын немешкенинден фронтуда партия организацияларының 1941 чылдың ийиги чартыында 23,9, а 1942 чылдың бирги чартыында 44,8 хуу үлгаткан. Лушко-Ровенск болуглежиишкининиң чылча шаварының шиитпирлиг үези болур 1944 чылдың январь айның хүннеринде Тыванын эки-турачы аътты шериг отрядының 20 ажыг дайынчылары Коммунистиг партияның хүрээлеринге киргеп. Оларның аразында Оюн Тонгуй-оол, Салчак Баир, Бичс-оол Монгуш дээш өскелер-даа бар.

Шиитпирлиг тулчуушкунуңуң мурнуу чарыында, гвардияның аңаа дайынчызы Мезил-оол бодунуң дайынчы отрядының коммунистериниң мурнунга үнүп келгеш, мынча дээн: «немецтерниң эжелекчи фашистерин тиилелгенинң хүнүнге чедир камхайыра чокка согар мен, партия кежигүнүнүң бедик адын арыы-биле эдилээр мен».

«Партияның хүрээлеринге кирип алгаш, Төрээн чуртум дээш амы-тыным харам чокка тулчур, фашистерниң мойнун хайыра чокка үзе шавар мен» деп, эки-турачы Оюн Тонгуй-оол партия хуралының мурнунга даңгыраглаан. Олар партияның төлептиг кежигүннери, коргар чүве чок маадырлыг дайынчылар болганнардаа.

Совет чон бодунуң алдарлыг Коммунистиг партиязының удуртулгазыбиле дайын соолунде чылдарда экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге кайгамчык чедиишкинни чедип алган. Бистиң социалистиг Төрээн чуртувус алдарлыг тиилелгезининң 22 дугаар чылын күүш-күжүнүн чечектелиишкининиң үезинде үткүп турар. Тиилелге хүнүнүң бо байырлалы совет кижилерге эң онза. Чүге дээрге бистиң Төрээн чуртувус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылын байырлалдыбиле демдеглээр. Коммунизмче орукту баштай ажыдар кылдыр, бистиң чуртувустуң мурнунга төөгүнүң салган харылсалгазын совет чон алдарлыбиле күүседип турарын бистиң эрткен 50 чылдарывыс шынаадып турар. Экономиканы, культураны, эртемни хөгжүдеринге, даштыкы хаддаашкындан камгаланыр арганы быжыдарынга бистиң чуртувустуң чедиишкини улуг.

Бистиң чуртувуста чүгле чаңгыс минута иштинде 180 ажыг тонна кан, 1 миллион ажыг киловатт-шак электроэнергия, 70 тонна минералдыг чемишчидилге, муң хире эжеш идиктер кылдыпып турар. 2 миллион хире тракторлар колхоз, совхозтарның ховуларын чарып турар. Чурттала шөлүн тудар талазы-биле чангыс-даа чурт бистин-биле деңнешпес. Чүгле эрткен чылын безин 1 миллион 878 мун квартира ажыглалга кирген, а колхозтарда 370 мун чурттала бажыңнары туттунган. Тываның ажылчы чону Совет эрге-чагырганың 50 чылынче база-ла күшажылчы белектиг хере базып орар. Беш чылдың бирги чылында ниити продукция бүдүрериниң планын республика 104,5 хуу күүсеткен.

Социалистиг Төрээн чурттуң камгалалын быжыдар. Чепсектиг Күштерни улам ыңай сайзырадыр дугайында бистиң Коммунистиг партиявис кажан-даа утпайн турар. Совет Чепсектиг Күштерниң сайзыралының ам бир онзагай чүүлү болза чаа хевиринге ракета шеринниң тургустуунун быжыкканы болур. Оон-биле кады ракета-биле чепсегленген, суг адаанын күштүг флоду база чыскаалга кирген. Империалистиг агрессорларның дайынзырав планын сый шавар улуг күш ол. Кургаг чер кырының шерии база чаартынган. Оларның эдилелиниге кайгамчык күчүлүг чаа техника туруп турар. Агаардан халдаашкынга удур шериг кезектери дайынының кандыг-даа самолёттарын база ракеталарын бүзүрелдиниге ойтур шаап шыдаар. Шеригниң ужар чүүлү ковчуг дүрген ужар апарган.

Совет күрүнениң 50 чылынга үүкүштүр алган социалистиг хүзээлгезин совет дайынчылар чедиишкининиг күүседип турарлар. Тывадан барган хөй-хөй ооллар дайынчы болгаш политиктиг белеткелге эрес-шалыпчы болганы дээш, командылал черниниң макталын алган. Кызыл чурттуг Серединаа Чорбаа, Игорь Завьялов, Оюн Хүлер-оол, Михаил Васев, Владимир Вожевников, Тес-Хем чурттуг Владимир Зерновой, Чаламба Кыдыр-оол, Сергей Даржик, Бии-Хем чурттуг Кирилл Торбак, Валерий Горбунов, Иван Күчүнмей, Барыын-Хемчик чурттуг Хертек Борма, Сарыглар Тараш-оол, Михаил Бичен-оол дээш өскелер-даа оларның аразында киргеп.

Армияның болгаш флоттуң дайынчылары оларга онаган бедик харылсалганы алдарлыы-биле күүседиринге бүзүрелдиг. Совет Чепсектиг Күштер социализминиң база коммунизминиң улуг чаалап алыышкынын камгалаарының патриоттуг болгаш интернационалчы хүзээлгезин кандыгдаа үеде күүседиринге белен дээрзин бистиң чонувус билир.

С. ДУПЛЯКИН,
Тыва АССР-ниң шериг комиссариадының политкилдизиниң начальныгы.

„Ады билдинмес солдаттың хөөр“ тураскаалын ажыткан

МОСКВА. Май 8-те Найысылалдың Александровски парыгынга совет кижи бүрүзүнүң чүрээнге чөөк турасмаалдың байырлалдыг ажыдыышкыны болган.

...Ады билдинмес солдаттың мөчүзүн орнукшуткан черниң кырында бора өөнүг дашты салган шөлчүгеш Кремльдиң хамазын дургаар шойлуп чоруткан. Ол болза тураскаал комплексизиниң кол кезээ. Хамызында кызыл гранит плиталардан кылган аажок улуг хөөр кырының тураскаалы. Ортузунда, кара мрамордан, хүлеглерден кылган аажок улуг сылдыс, оон ортузунда — үт. Тиилелге байырлалының будүүзүнде ол үт алдарның одун мөңгеде надаралары-биле хүлээп алган.

Ады билдинмес солдаттың тураскаалының ажыдыышкынынга найысылалдың ажылчы чоннары-биле калы эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Куланов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев чедип келген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, Л. В. Смирнов, партияның хөөчүн ажылдакчылары А. И. Микоян биле Н. М. Шверник база ажаа турган.

(СЭТА).

АЛДАРЛЫГ ТИИЛЕЛГЕ

Армия генералы М. И. КАЗАКОВ,
ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринин Кол штавының начальнигининиң бирги оралакчызы—Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан Чепсектиг Күштеринин штавының начальниги

Коммунистиг партиянын удуртулгазы-биле эрткен демиселдиң болган тиилелгелериниң чартык чүс чыл оруун, социализминиң болган коммунизминиң тиилелгезинин ажуруже боттандыргаш маадырлыг чоруктарын совет кижилер чоргаарланыышкын-биле көрүп турар. Ындыг өлүм чок маадырлыг чоруктарның бирээзи болза Ада-чурттуң Улуг дайынынга бистиң бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгевис болган.

Гитлержи Германия чылча шаптырган болгаш тиилеттирген уеден бээр мутур 22 чыл эрткен. Совет Эвилели, антигитлержи эвилелдиң чурттарының улустары, бүгү делегейниң дешпилелиг кижи төрелтетен улуг тиилелгени байырлап тургаш. Чайлаш чок болур ужурлуг турган чүве 1945 чылдың майның чылыг хүннеринде боттанган. Совет улус болган ооң арминазы немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шаварга, мичээнгаш Европаның кудандырган улустарынга хостаанганы бээр дээрзинге дайынның эң-не берге үезинде безин бүгү чер бомбуржээнде милливон-милливон ажылчы чоннар бүзүреп база идеген турган болгай. Совет Эвилели, ооң Чепсектиг Күштери ол идегелдерни алдарлыы-биле күүсеткен.

«Ол дайын аар-берге болгаш хан төгүүшкүнүг болган, ол дайынга негеттинген каржа-когарадар хемчээттинмее улуг болган. Ынчалзажок Октябрь революциязынган тургустунган совет инитилел болгаш күрүне тургузуу эң-не кадыг-дошкун шылгалдаларны шыдап үнген. Империалистиг реакцияның эң-не калчаадыг күштерин, дешпилелиниң болгаш болбаазырадыңың эң дерзин дайынны—гитлержи фашизмни чылча шапкан социалистиг күрүнекиң тиилеттирбее күүч-шыдалын коргүскени» деп. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылына белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында чугаалап турар.

Дайынның сүртенчиг чылдарының болуушкуннары, бистиң улустуң кайгамчык маадырлыг болгаш күш-ажылчы шылгалдары совет кижилериниң сагыш-сеткилинден кажан-даа арлыш читпес. Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкуннарының шөлдеринге совет улустуң көргүскен массалыг маадырлыг чоруу, турушту болгаш эрес-дидим чоруу, тиилелгеге илдик чок түткүүл келээде сорук кижижик үлегер-чижек болур.

• • •

Тиилелгениң байырлалы бистиң сагыш-сеткиливисче түгле 1945 чылдың майның оорушкүүлүг хүннерин эвес, харын дайын эгелээн үеден бээр чонның чүртган эрттиргени аажок дүвүрээшкинниг үелерни база сагындырып келир.

1941 чылдың июнь 22. Ол хүн, воскресенье эртенинде дан чырып орда, фашистиг Германия бистиң Төрээн чуртуувусче оор өлүг-биле халдап келген. Немец-фашистиг агрессордар Совет Эвилелинче ажаок улуг күштелиг халдаан.

СССР-ниң тыва-ниитиниң дайын байдалынче чаарыштыр шилчидин алган. Үлетүүр продукциязын Совет Эвилелинге көөрде 1,5 катап хөйнү бүдүрүп турган барык бүгү экелеттирген европейжи күрүнелериниң үлетүүрү Германияның эргезинге турган. Европага гитлержилериң тиилелгези ажыктыг стратегтиг байдалды оларга хандырып берген. Олар бистиң чуртувуска удур бодунуң барык бүгү чадаг шеринь, ол үеге чедир биче эвес дайынчы дуржулганы чедип апкан ужар түүлүнүң болгаш флодунуң улуг күштерин калбаа-биле ажыглаар аргалыг болган. Дайынның бүдүүзүүдө Совет Эвилелиниң кызыгаарының чанынга фашистиг Германияның болгаш ооң чалчаларының дижинге дээр бүрүн чепсеглеттинген болгаш өөреттинген 190 дивизиязының моонизорни, сайгара тургузарын дооскан турган.

Хевертен халдаашкын-биле гитлержилер бистиң базарын күзээн, фашистиг эжелекчилерге удур өлүмнүг сегиржин алышкынга кирер ужурга таварышкан совет улус дайынның баштайгы хүннеринде коңчуг берге байдалга таваржы берген. Кызыгаар каналарының округтарының шериглери дайынның артык күштериниң мыйыжыкыны-биле аарберге тулчуушкуннарны чорудуп, улуг чидиргилерге таварышпышаан, өскээрээр ужурга таваржып турган.

Ыы-сыыдыг иелерлиг болгаш ажыгтелдериг хоорайлары болгаш суурлары бистиң шериглеривис каттап, чоруур ужурга таваржып турду. Ынчалзажок дедир ээп келир бис, бистиң улустуң төккен ханы болгаш элегдел-түргедел дээш дайынга өлүмнүг согуушкунну бээр бис дээрзинге быжыг бүзүредиг турган бис.

1941 чылдың күзүнүге чедир фашистер чурттуң амыдыралчы чугула төптеринче шургун кирер, Москваның чоогунда черлерге чедип келир арганыг болган. Ынчалзада гитлержилер ону аар өртек-үнебиле чедип алган. Аар-берге камгалал тулчуушкуннарынга Совет Армия сөөлгүк дайынныңыо гитлержи планын үскен, Уралга чедир ара дүшпес базым-биле чедө бээр деп эжелекчилериң күзелдерин хүлээбе болдурган.

Кадыг-дошкун тулчуушкуннарны чоруттушаан, бистиң шериглеривис дайынның чилчиин үзүп, ооң шинчидек кежиктерни чок кылгылаан. Одессадың, Киевтиң болгаш Севастопольдуң камгалалын, Брест шивээзиниң камгалалын совет дайынчыларының чайгылыг чок туруштуун болгаш дайынчы мергежилдиниң, төрээн черинең безым бүрүзүн амытыны берип-даа турган, камгалаарынга оларның белең чоруун коргүскен.

Дайынның өөрүк шаварын организастаар талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы кайгамчык улуг ажылды кылган. Агрессорну ара доктаадыр төлээде, бүгү-ле болдунгу дег чүүдерни кылгаш, тыныгга ажылды организастаарынга партия бүгү күжениишкиннерни салган. 1.360 ажыг улуг үлетүүр бүдүрүлгелерни болган 10 милливон ажыл-ишке үлегерчижек болбас боор.

Хову турлаарынга хун чурумун аскан турары албан. Ында ол база чок. Эртен турары, чемненири, ажылче үнери, дүштээри, кежээ чемненири, өөлүгнүн солууру, үлүүру дээш чижектиг түүлүер тараажыларга болган механизаторларга ыяк билдингген, кижилер аңаа чагыртпан турар ужурлуг. Хун чурумун ынчаар сагып турбас болза, чамдык кижилерниң кара туразында ажылаар чоруу тыныы бээр үзүрүнү практика хөй улаа коргускен.

Турлагга партийжи-политиктиг ажылдың куду деңнелдиниң чамдык хөлегелиг талалары ам безин көстүп келгилээн. Механизаторлар техниканы камнавайн турар, ооң хараазы-биле ам ийи трактор шуут турупкан болгаш чамдыктары үреливишкинге удаа-дараа таварыжы каап турар. Тарылганы дүрген доозар деп ниити чугаа бар болза-даа, бедик шынар дугайы шуут үүтүнүрүгүн. Ажылдың бедик темпизи болгаш эки шынары дээш механизаторларның аразында социалистиг чарыш калбаар хамаан чок, ооң бар-чогу билдинмес.

Хову турлаа ыракта чедир дериттинчээн. Ооң девискээри болгаш турлагның ишти хирлиг, бөк-сак түүлер овааланган. Кижилер ийи неделя ажылдан турар болза-даа, чүнер бажыңга кирбээн, ооң сөңгезы амда өйбак хевээр. Оода механизаторларга чүнар черни безин ылыбаан.

Түрмек ышкаш сагындырар ыяш чүүл безин партийжи-политиктиг ажылдың кулу деңнелдиниң коргузуп турар.

Ам хову турлаанда коргузуг самбыразын әжелген, агитхуудустарның дүрүү-майыктарын чедирген, редколлегиниы тургузуп турар болганда, коргузуг агитапизы өрү-даа ийижпе азы куду-даа кандыг-бир деңнелге тургустуна бээри билдингир-де. Ынчалза-даа аимдыралдың чугула болуушкуннарынган ыракта хожудаан агитацияның дээштии кандыг болуру билдингир. Озалдап үнүп эгелээр хана солуну болган агитхуудустар эрткен-барган түүлерниң чедер, четпезин бүрүткензимдыларынга-ла ой апаар.

Үгландырыкчы ролиң чиирипкен, айтырыг сооң бергениве үнүп коларуп кээр көскү агитацияның дээштии куду болуру чугаажок. Часкы тарылга үезинде партияның агитас-массалыг ажылы болуушкуннарның авангардының турар ужурлуг хээрээн колхозта партия организациязы билзе чогуур.

С. ТАМБА,
«Шынның» корреспондентизи.

1967 чылда Москва хоорайга Май бирниң байырлалы. Москва гарнизонуң шеригленириниң парады. ЧУРУКТА: зенитпиг ракеталар.

Н. СИТНИКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникази.

ЧОРУУҢ ЧОГУЗУН, ЧОЛААЧЫ

Тываны бүгү чурт-биле тудуштурган Ус оруу дүнхүң дивес машина-техника даажы долган. Машина дугуйлары ооң кырын чаъс-демирзиг кылакаймыш чыдар ныдыр дүрбүп ааспыткан. Буйба, Кудумыс, Арадан дээш станцияларның аттары чүгүртүүлеңнеп эртикиазын. Ол бүгү Кызыдың II автоашыя-агыйымың чолаачызы Иван Павлович Якушкин ышкаш, 25 чылда чолаачылап келген хөөчүн чолаачыларга бөш салаазы дег билдингир.

Иван Павловичиниң хөй чыл узун оруунуң улуг нуруузу болап эртиен. «Баштайгы базымын колхозка эгелээн мен. Ымчан автомашинага эвес, а трактерга ажыглаан мен. Чаа-ла 14-теп тургаш, техника башкарып эгеледим. Ол ындыг-ла белең эвес болгай. Дөртүү классатан ыңай өөренир арга чок болган ижи мен. Колхозка ажылчы хөлдар негеттинип турган ой чүве. Чолаачы болурун нүзеп чораан мен, дайын мээң ол күзелимге шаптык маткан» деп, эш Якушкинниң чугаалап органын дыңнаан мен.

... Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы чылында-ла Иванны шеригге келдиртken. Шак-ла ынчан, шеригге ол болунуң шагдагы күзелин боттандырып, чолаачылай берген. Удаваанда поли школазын доозкаш, чолаачы майыралдыг коллективке каттышкан.

Көдээгге та чежеге дээр ажылдап келген чүвезин ийик, эрги-кансы автомашиналарны безин дайын шөлүнче мобилизастаан. Оларны дайынчы машиналар ыялын алырынга түгле техниканы ыяк биляри эвес, Төрээн коллективиниң ажыл-ишчилериниң ажыл-агыйларын ажыглаар ажылдан турган, колхозчуларның бүдүрүлгечи идепкейин кодуруп шыдаанының түңнелинде ол колхоз ам республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзинге санады берген.

Улус өөредилгезин, кадык камгалалын, культура албан черлерин удуртурунче кодээ Совет доктаамал кичээнгейни салып келген. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелериниң область Чөвүлели республиканың кодээ Советтериниң социалистиг чарыжының түңнелин удуруп чүгаалашкан, Эрги-Бардык кодээ Советтиң шилчилир Кызыл тук-биле шаңнавышаан. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга турасклаткан «Күш-ажылчы алдар» деп дептерге кирер бижээн. Эрги-бардыкчылар Кызыл тугун быжыы-биле тутпушаан, бодунуң төрээн суурун чаагайжыдып, чай боорга ооң кудумчулары «нөгаан торгу хевин кедип», хевис ышкаш чечектербиле шыптынган турааң дээш, ам база-ла улуг ажылдарны чорудуп эгелээн.

Таңды районнуң Хову-Аксы суур Совели (күүсеком даргазы эш Яковлев) социалистиг чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп, чүүү кончаар кыланын азы чүү чедир кыйбайн барганың түңнеп, немелде хемчегларни ап турар. Депутаттар белуктери боттарының кол кичээнгейин кобальт тудуушкунун дүргедиңп, ону ажыглалга киирериче, суур чаагайжыдыгазынче, чоннуң материалдыг байдалын белидериче угландырган. Хову-Аксы суурда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээринин фактылары дыка эвээжээн. Ол ышкаш Чөөн-Хемчикте Алдан-Маадыр, Бии-Хемде Аржаан, Таңдыда Межегей дээш оске-даа чамдык кодээ Советтериниң күүсекомнары СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле дыка идепкейлиг ажылдан эгелээн.

«Хөй-хөй кодээ болгаш суур Советтериниң ажылының деннели амыдыралдың негелделериндеи ам-даа хожудап турар, олар боттарынга тывыскан эргелерни долу эвес ажыглап, колхоздар, совхоздар бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң ажыл-херектеринге дээштиг салдарны чедирбейн турар» деп, СЭКП ТК-ның доктаалында айтып турар.

Шынап-ла ажыл-херекти барык хажыылыыдан харап орар чыгыы, бүдүрүлге болгаш албан черлериниң удуртукчуларына негелдези кошкак, үстүү черлериң база бодунуң үндүрген шинтпирлериниң күүселдезин багай организастаар турар Советтерге Чөөн-Хемчиктиң Чадаана, Барыын-Хемчиктиң Аксы-Барлык, Тожуунуң Ий, Кызылдың Шынаа чижектиг кодээ Советтериниң күүскомнарын адап болур.

Тожуда «Май 1», Кызылдың «Тере-Хөл», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозтарының экономиказын кодурер хемчегларниң дугайында СЭКП Тыва обкому болгаш Министрлер Чөвүлели үүскай доктаалдарны үндүрүп, практиктиг дузаны чедирип келген. Ынчалза-даа ында хамаарыжып турар кодээ Советтер ук ажыл-агыйларже кичээнгейни кошкак салып турар болгаш ол ажыл-агыйларның экономиказы ам-даа хожудангай бооп артпышаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ, суур Советтери бодунуң девискээринге күрүне арге-чагыргазының дээди органы болур. Оларның хүлээп алган шинтпирлери болгаш айтыышкынары бүгү-ле албан-дужаалдыг кижилериниң, а ол ышкаш Советтиң девискээринде бүдүрүлгелериниң, организациязыларның болгаш албан черлериниң ыяап-ла күүседир үүдлери болур дээрзин СЭКП ТК онзалап демделээн.

Кодээ болгаш суур Советтериниң кол сорудаларының биразы болза, ажылчы чоннарның негелде хомудалдарын чогуур өйүнде шинтпирлээри, сөңгүкчүларының киирген чагыгаларының күүселдезин организастаары болур.

Ооң-биле кады бистиң хоорайларывыстың чаагайжыдыгазының дугайында партия болгаш чазактың улуг сагыш салышкының медереп бижип, аңаа берип турар акша-хөрекпиниң, бар арганы чоп ажыглап тургаш, Совет эрге-чагырганың 50 чылында суурларга үлегерлиг корум-чурумну, бедик санитарлыг байдалды тургузары — кодээ, суур болгаш хоорай Советтериниң, бүгү хөй-ниитиң организацияларының, ажыл-ишчи кижи бүрүзүнүң алларлыг херээ болур.

М. ОНДАР-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң улуг инструктору.

Көскү агитация кайдал?

Партийжи-политиктиг ажылдың бир келии көскү агитация амыдыралды чырыдып, харын-даа келир сорулгаларны күүседиринче чонну кыйгырып турар ужурлуг болгай. Партийжи агитацияның чидин болгаш дээштии шак ынчыг турзуп дээш, партия организациязары олче улуг кичээнгейни салып турарын билир бис.

Ынчалза-даа Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозта партия организациязы ажылды ынчаар тургузуп шыдавазан. Партийжи-политиктиг ажылды амыдыралда болуушкуннардан хожудап турар кылдыр чорудуп турары оон утландырыкчы ролиин ыяа кудуладып турар. Партия организациязының секретары эш Салчак болгаш ооң бюро кежигүнелери байырлалдыг чыдыын часкы тарылгазының үезинде агитас-массалыг ажылды ковчуг куду деңнелге тургусканнар.

Агарның хову турлаанга тараажылар болган механизаторлар баргаларын бээр барык ийи неделя чедип турарлар, ол үезин иштинде 428 га черниң шыгын базырып алнирээн, 320 гектар черге часкы ажларылганы чорутkан болгаш 114 гектар черге кыяын-тасты чашкан болза-даа, ол ажылды түгле хову бригадири эш С. Севен-оолуң бөлү-биле чугаалашкаш билип аар боорзан башка, кайда-даа көстүбейн турар. Хову турлаанга хана солуп болгаш оона агитхуудус чаңгыс-даа катап үнмээн, редколлегиниы ам чаа-ла тургузар болап турар. Коргузуг самбыразын чаа соортун әжелген болза-даа, ону ам-даа тургускаан.

1967 ч. Май 9.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

«Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» чүүл доктаалды СЭКП Төп Комитедиң хүлээп алган болгай. Ол төөгүлүг доктаалды амыдыралга боттандырар дээш бистиң республиканың партия, совет органнары чамдык хемчегларни алган.

Советтериниң сөңгүдэ сөөлүнде болуп эрткилээн башгайгы сессиялырынга ук доктаалды чугаалажын көрген болгаш партия райкомнары, райкүүскомнар тускай хемчегларни ажыдап кылган. Кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарын дуржулгалыг кадрлар-биле быжыглаан. Күүском даргаларынга база секретарьларынга колдуунда оргүмактан өрү эртериниг, совет ажылдарга үр чылда ажылдан кадрлар сөңгүттүрген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели кодээ база суур Советтериниң даргаларының семинарын организастап эрттирген. Ажыл-агыйны, культура тургузуушкунун эргелеп башкарарынга Советтериниң ролиин бедидериниче семинарның киржикчилериниң кичээнгейин угландырган.

Райкүүскомнарның чанында ийи чыл хуусаалыг 124 шактыг совет ажылдакчыларының школазы ам өөредилге программазын доозуп турар. Ук школалар совет ажылдакчыларның билимин бедидериниг база оларның практиктиг ажыл-чорудулгазынга эргежок чугула дузаны чедирип турар. Чамдык районнарга элээн хөй кодээ Советтерни катап тургускан чорук ажылчы чоннуң хун бүрү өзүп турар негелде хереглелдерин хандырарынга улуг ужур-дузалыг болгай. Чаа тургустунган Улуг-Хемде Ак-Туруг, Чөөн-Хемчикте Хайыракан, Бай-Тайгада Моген-Бүрен кодээ Советтериниң күүскомнары боттарының девискээринде хамаарыжып турар ажыл-агыйларны, культура албан черлерин удуртур талазы-биле ажылын элээн идепкейжидип турар.

Организас-массалыг ажылды эки тургускан кодээ база суур Советтери бистиң республиканы эвээш эвес. Барыын-Хемчикте «Большевик» колхоз чоокка чедир-ле хожудангай ажыл-агый турган. Ук колхозту ындыг байдалдан дүргеп ушпун, мурнакчыларның деннелинге чедирер дээш Эрги-Бардык кодээ Советиниң күүскому (дартазы эш И. Ш. Севээн) доктаамал комиссияларын, депутаттарның, активтерниң ажыл-чорудулгазын идепкейжитпишаан, ында партия организациязы болгаш колхоз баштаар чери-биле бир деңнинг ажылдан тургаш, колхозчуларның бүдүрүлгечи идепкейин кодуруп шыдаанының түңнелинде ол колхоз ам республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзинге санады берген.

Улус өөредилгезин, кадык камгалалын, культура албан черлерин удуртурунче кодээ Совет доктаамал кичээнгейни салып келген. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелериниң область Чөвүлели республиканың кодээ Советтериниң социалистиг чарыжының түңнелин удуруп чүгаалашкан, Эрги-Бардык кодээ Советтиң шилчилир Кызыл тук-биле шаңнавышаан. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга турасклаткан «Күш-ажылчы алдар» деп дептерге кирер бижээн. Эрги-бардыкчылар Кызыл тугун быжыы-биле тутпушаан, бодунуң төрээн суурун чаагайжыдып, чай боорга ооң кудумчулары «нөгаан торгу хевин кедип», хевис ышкаш чечектербиле шыптынган турааң дээш, ам база-ла улуг ажылдарны чорудуп эгелээн.

Таңды районнуң Хову-Аксы суур Совели (күүсеком даргазы эш Яковлев) социалистиг чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп, чүүү кончаар кыланын азы чүү чедир кыйбайн барганың түңнеп, немелде хемчегларни ап турар. Депутаттар белуктери боттарының кол кичээнгейин кобальт тудуушкунун дүргедиңп, ону ажыглалга киирериче, суур чаагайжыдыгазынче, чоннуң материалдыг байдалын белидериче угландырган. Хову-Аксы суурда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээринин фактылары дыка эвээжээн. Ол ышкаш Чөөн-Хемчикте Алдан-Маадыр, Бии-Хемде Аржаан, Таңдыда Межегей дээш оске-даа чамдык кодээ Советтериниң күүскомнары СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле дыка идепкейлиг ажылдан эгелээн.

«Хөй-хөй кодээ болгаш суур Советтериниң ажылының деннели амыдыралдың негелделериндеи ам-даа хожудап турар, олар боттарынга тывыскан эргелерни долу эвес ажыглап, колхоздар, совхоздар бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң ажыл-херектеринге дээштиг салдарны чедирбейн турар» деп, СЭКП ТК-ның доктаалында айтып турар.

Шынап-ла ажыл-херекти барык хажыылыыдан харап орар чыгыы, бүдүрүлге болгаш албан черлериниң удуртукчуларына негелдези кошкак, үстүү черлериң база бодунуң үндүрген шинтпирлериниң күүселдезин багай организастап турар Советтерге Чөөн-Хемчиктиң Чадаана, Барыын-Хемчиктиң Аксы-Барлык, Тожуунуң Ий, Кызылдың Шынаа чижектиг кодээ Советтериниң күүскомнарын адап болур.

Тожуда «Май 1», Кызылдың «Тере-Хөл», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозтарының экономиказын кодурер хемчегларниң дугайында СЭКП Тыва обкому болгаш Министрлер Чөвүлели үүскай доктаалдарны үндүрүп, практиктиг дузаны чедирип келген. Ынчалза-даа ында хамаарыжып турар кодээ Советтер ук ажыл-агыйларже кичээнгейни кошкак салып турар болгаш ол ажыл-агыйларның экономиказы ам-даа хожудангай бооп артпышаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ, суур Советтери бодунуң девискээринге күрүне арге-чагыргазының дээди органы болур. Оларның хүлээп алган шинтпирлери болгаш айтыышкынары бүгү-ле албан-дужаалдыг кижилериниң, а ол ышкаш Советтиң девискээринде бүдүрүлгелериниң, организациязыларның болгаш албан черлериниң ыяап-ла күүседир үүдлери болур дээрзин СЭКП ТК онзалап демделээн.

Кодээ болгаш суур Советтериниң кол сорудаларының биразы болза, ажылчы чоннарның негелде хомудалдарын чогуур өйүнде шинтпирлээри, сөңгүкчүларының киирген чагыгаларының күүселдезин организастаары болур.

Ооң-биле кады бистиң хоорайларывыстың чаагайжыдыгазының дугайында партия болгаш чазактың улуг сагыш салышкының медереп бижип, аңаа берип турар акша-хөрекпиниң, бар арганы чоп ажыглап тургаш, Совет эрге-чагырганың 50 чылында суурларга үлегерлиг корум-чурумну, бедик санитарлыг байдалды тургузары — кодээ, суур болгаш хоорай Советтериниң, бүгү хөй-ниитиң организацияларының, ажыл-ишчи кижи бүрүзүнүң алларлыг херээ болур.

М. ОНДАР-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң улуг инструктору.

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

КҮЗЕЛИ БОТТАНГАН

Шак ындыг күзел соруу-биле Сат Дөртек башкының дээди эртемин чедип алган. Ам ол төрээн сууру Хөнгергейде башкылап турар. Ол уруглары тыва дылга өөредип турар. Сат Довуучуевна өөреникчилериниге ынак, олар-биле удуг аш-өөру-биле бир деп чугаалажыр. Оон башкылап турар чедиги классы устуку классатан эң дээре өөредилге, чуруумнуг, өөредилге-кижизидилгелиг ажылларның планын утка-шынарлыг тургускаш, ону күүседип турары башкының челиишкиниинин чылдагааны ында.

Сат Дөртек идепкейлиг лектор болган үлегерлиг не. Оон өөреникчи кыынын өөредилгеан кончуг эки. Мурнакчы башкының ажыл-ишин үнелеп көргеш, өртектиг барааннар болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнап келген. Өөреникчи бүрүзүн параазының классынче ыяап-ла шилчидер дээш бүгү күжүн салып ажылдап турар. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга башкының төлептиг белээ ол болур.

С. БАДЫ.
Чөөн-Хемчик район.

БӨГҮН ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮ

ТЫВАДАН МААДЫРЛАР

Тывадан Совет Эвилелиниң Маадырлары.

ЧУРУКТА (солагай таладан): А. А. Семирацкий, М. А. Бухтуев (маадырлыы-биле өлген), Л. Н. Ефимов, Н.Н. Макаренко, Х. Н. Чүргүй-оол, В. П. Брагин.

САЛГАЛДАРНЫҢ КЫЙГЫРЖЫЫ

Н. Г. КАБАК, Совет Эвилелиниң Маадыры, курлавырда улуг сержант, ам Кызылдың туулбу заводунда ажылдап турар.

— Ада-чурттуң Улуг дайынын совет улустуң чайыннарлык тиилелгези-биле төнгенден бээр чээрби чыл ашаа-даа, ооң дугайында сактыышкыннар ам-даа дириг. Фашистиг Германияның бистиң чуртувуска дөгээн эжелекчи дайынының үезинде Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга болгаш тыылынга совет кижилериниң коргүкен деңнээр чүве чон кайгамчыктыг маадырлыг чоруктары салгакчыларның туразаалынга мөңгеде артар.

Хөй чылдар эртсе-даа, эргилелиг 1943 чылдың кышкы туълчуушкуннарын сактып олур мен. Ынчаарда бистиң нийги Украина фронтуунуң шериглери Воронеж уланышкынынга дайынның калчаалыг удурлажышкынга сый шапкаш, чедишкинниг туълчуушкуннар-биле бурунгаарлапкан. Бистиң шериглеривистиң өске фронтуларын база бурунгаардан эгелээн. Дайынга түр эжелеттирген совет хоорай, суурларыны хостаан сөөлүнде, чурттакчыларның өөрүшкүүн чүге деңнээр! Бистиң тиилелгевистиң халазы улам чырып, хереленип чоруп орган. Дайын дезипсе-даа, калчаалыы-биле удурланып турган. Воронеж, Белгород, Харьков, Полтава... болгаш оске-даа совет хоорайларны хостаары дээш кадыг-дошкун туълчуушкуннарның дыңмида, чалбыыштыг от-көзү караанга кестүп, кузаамга дынналып келир-дир.

...1943 чылдың сентябрьның бир-де карааты, ол-шык дүнезинде бистиң кезээвис Днепр хемни кежер дужаалды алган. Бистерге, 25 разведчиктерге, ол чарыкта эриктө дайынның быжыглаттыынып алган черлерин тодарадып, бистиң шериглеривиске дүжүрүвер эриктерни тывар дужаалды берген, ону алдарыы-биле күүсеткен бис. Ол дээрге, эки быжыглаттыынып алган дайынга удур аажок дидим чорук болган. Бистиң кезээвис ынчан чүтле хемни эки кежип келген эвес, а дайынны дезип үнериниче албадаан.

Руминияны хостаарынга киришкен соолүнде, бистиң кезээвисти Чөөп чүк фронтуунуче шилчиткен. Анда империалистиг Японияның Квантуң армиязын чылча шаварынга киришкен бис.

Кайы-даа фронтуга чораан, хөй национадыг Совет Армиязының дайынчы бүргүзүүнүң эрес-дидимин кайгап чораан мен. Бис Советтиг Төрээн чуртувустуң хостаагазы, хамаарышпас чоруу дээш тулчуп чораан бис. Бистиң дежиселивис чөптүг, ынчангаш ол бистиң хей-аът кижирикчивис турган. Ындыг күш, ындыг килең тиилеттирер бе, ынчаң? Чок.

Т. П. БЕРЕСТОВА, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, курлавырда сержант, Сарыг-Септиң харылзаа салбырының радист-оператору.

— 1943 чылдың чазынында эмитурачы 50 кыстар тывадан фронтуже хапкан бис. Баштайгы өөредилгени эрттиргенивис соолүнде, бистиң шериг албаны эрттирип турганывыс харылзаачылар полугу нийги Белорусся фронтуунуң шериглериниң составынга кирген. Совет черниң базым бүргүзү дээш хан төгүүшкүнүгүт тулчуушкуннар үргүлчүдеп. Совет Армия бурунгаардап чоруп орган.

Одер хемде Франкбург хоорайга немептер быжыглаып алгаш, совет шериглериң тиилелгелиг бурунгаарааашкынын доктаадырын оралдашаа-даа, ону чедип ап шыдавааннар. Хүндүкү туълчуушкуннарның соолүнде туруп тагыраан дайынының быжыглалдарын совет прожекторларның чидиг чырыы чырыдыптарга, немептер аңгадай бергеннер. Ол үеде Совет Армиянның кезектери хемни кежип эгелээн. Дайынының соолгу уязы — Берлинче шавар халдаашкын ынчаар эгелээн. Ол төөгүлүг туълчуушкунга база киришкен мен.

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң келир үези дээш бүгү совет улустуң ниити демисселиге мээң кинрген улуг-хуумну партия, чазак бедин-биле үнелеп, «Кызыл ыыдыс» болгаш «Ада-чурт дайынының нийги чергези» орденнербиле болгаш элээн каш медальдар-биле шаңнаан.

Т. С. СЕРТИП, Улуг-Хем районуң «Найырал» совхозунуң хойжузу.

— Улуг Совет Эвилелиниче немец-фашистер халдаан-дыр! Ол дээрге биске база халдаашкындыр. Ынчангаш фронтуда Кызыл шеригге дузаламчы чорудар, «Бүгү чүвени — фронтуга, бүгү чүвени — тиилелгеге!»—деп башгайгы медээни ынчаардагы коңуун даргазы биске кээп дыннаткан. Хуу ажыдыг, элбек малдыг-дыр-даа турдувус. Фронтуже белек чорудар дутайында баштайгы хуралга сөс алгаш,— халдакчы фашистерге өлүмнүг согуушкунну бээрээге дузалажыыны, а мен хуумда 6 аътты Кызыл шеригге берейн — дидим. Ол удаада бүгү араттар хей-ле белек берген бис.

Дайынның бүгү чылдарында кызыл коштарны фронтуже шуушторуп келдивис. Мен бодум 25 аътты, 10 бени ол чылдарда белекке бердим. Кызыл шеригге дайынчы ужар-хемелер садып бээрээге үш пиектиң, сес баш шээр малдың өртээн берген мен. Дайынчылар кедер белен хеп аймаан, хеп ыыжыр алгы-кежти база чорудуп турдувус. Фронтуга хей белек бергени дээш, мепи ТАР-ның Республика орденни-биле шаңнаан.

Тываның чону ынчаарда ССРЭ-пиң чону-биле хол-холундан тутчуп алгаш, немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шавар демисселче чаңгыс кижи дег дузаалажып, 19 миллион акша түңнүг материалдыг дузаламчыны берген болгай. Фашистиг Германия чылча шаптырган, чонунуң деткимчезин алган Кызыл шериг тиилелгелиг болуп үнген.

Амгы үеде америк империалистер Вьетнамда дайынны чорудуп турар-дыр. Бодунуң хоспталгазы дээш демисселип турар вьетнам чыгдынган дайынчы аддарның өрээлин ажыткан. «Кижи-даа, чүдаа уттундурбаазо» деп стевдинин база кылган. Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга маадырлыы-биле өлген дозуучуларга тураскаатказын «Оларның аттарын сактып чоруңар» деп тыртырган чуруктарның стенди база бар. Школаның дозуучулары: фронтучулар, ажылчыннар, түскай эртемнигler-биле өөренирлерниң ужураажыыларын эрттирип турар. Школаның ыыжыт хей талалыг ажыдыралы, солун намдары салгалдарның кижизидилгезинге улуг салгалдыг.

У. С. ОНДАР, нийги чергениң старшиназы.

— Мен Улуг-Хем районнуң шеригге келгеш, ам шериг-далай фландында албан эрттирип турар мен. Бистиң дайынчы нораблиннге берген даалганы кандыг-даа берге байдалдарда чедиишкиниг күүсеңнээ турар. Ооң чыдаганын чүдеп? Матрос бүргүзүүнүң быжыг чуруумчуунда, мага-бот талазыбиле эки дадыкканымда.

Мекче хүнээтпен дайынчы техниканы кезээде арыг болгаш дайынчы белеңнинге тургузуп турар мен. Өөредилге-ле өөредилге, хостут үе кончуг эвээш артар-дыр. Эдлекте турунган саанында-ла, менза идетсен даалга дээш харыысалганыы бодап келир мен. Дайынчы матростар кол кичээнгейливисти, бүгү нүзел-чүтүлүүвүстү дайынчы техниканы кезээде шаптыы чок акыладырар соругага чагыртып чаңчыл берген бис. Быжыг сагылга-чуруу болгаш кыымнак чорук деп чүве ол-дур. Дайынчы эдлекте серемчилелдиң болгаш дайынчы белеңнинең үнделиниң эң быжыг сагылга-чуруу болур-ла болгай.

Шериг херээнге мергежээн дайынчы, Төрээн чуртуун ёзулуг камгалакчызы болуп алыр дизе, моган-шылаг чок өөренири чугула. Билиг, мергежил чок болур болзунза, тулчуушкунга-даа, тайбың ажыл-ишке-даа маадыр болуп шыдавас сен. Маадырлыг чорук-биле күш-ажыл адырылбее тудуш холбаалыт. Чүтле чангай күзелдер-биле кыыгаралаттынмайн, а кызымак-шудурга чорук, мага-ботту моган-турбас кылдыр дадыктырары эргим чугула. Бир эвес аныяк кижи бодун туттунуп шыдавас, кылыр чүвени кылыриниче бодун боду албадап шыдавас болза, шериг албаны аңаа берге болур. Быжыг билиглиг, моге-шыырак бодун ажы туттунуп билир аныяк кижи Төрээн чуртунуң ёзулуг камгалакчызы болуп шыдаар. Ынчангаш шериг албаны эрттирериниң мурнунда кым эртем-билиглерге кызымак өөренип, күш-культура болгаш спорт-биле бодун дадыктырып чораан болдур, ол ёзулуг дайынчы-дыр. Төрээн чуртунуң камгалакчызы болуру улуг алдар.

Дайынчыларның чогаадылгазы

РАКЕТА

Ракета адар шөлдү
Ийи дапкыр херимнеп каан.
Ында хөңү, селбер хадың
Имирерип көстүп турар.

Ыржым, дүмбей арыг долдур
Ырлаан куштар эмге-тик чок.

Каш-каш тонна ракета
Кайгамчык-ла шөлээк турар.

Аткан даңның хаяазында
Хадың будуу ону шимээн,
Ада-чурттуң, тайбың иштиң
Камгалалы ынанышты.

Ракета туружунда,
Ында хадың туружунда,
Дайынчының чүлдү-чүрээн
Тааладып кожа турлар.

* * *

Чүс-чүс чылдар мурнунда дег,
Чылан өтпес шыргай аърга.
Чүлгүүш баштыг селбер хадың
Чыскаалга дег шимчеш дивес.

Күчүлүг дуб шала ондаан
Күдүүпкен мөге-даа дег.
Ынак бойдус шимелдезин
Ракета немей чураан.

Анаа дайынчы С. ПУШИК.

Совет Эвилелинге бараан болуп тур бис!

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозундан шеригге келген Михаил Ситников бистиң кезээнисте шериг албаны эрттирип турар. Адларның дайынчы аддарының даулугла дозекчизи дайынчы чүве. Ситников өөредилгеге-да, спортка-даа, мага-даа мурнунда чоруур дең, ооң дугайын командир мактаар. Ол ам нийи чыл улаштыр дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинин болуп турар. Ооң карточказында командылалдың чээрби ажыг аас шаңналы бижиттинген. Ам Ситников Улуг Октябрьның 50 чылынга дайынчы болгаш политиктиг белеткелге кончуг эки өөредилге-биле ужуражыр дээш шериг херээнге улам кызымак өөренип турар.

Н кезектиң ВЛКСМ комитединиң секретары
Ю. ВЛИЗКО.

* * *

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозундан келген аңаа дайынчы Ондар Богданов дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинерининң бирээзи. Төрээн чуртуна берген дайынчы даңгыраан үзеттерииг күүсединң турары дээш командылал аңаа каш удаа аас шаңналы чедирген.

Совет Тывазың ооллар, кыстары, Советтиг Төрээн чуртуун — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелининң шынчы камгалакчызы, силерниң чаңгыс чер чуртуунар Богдановка чөптүү-биле чоргаарланып болур силер.

Армейжи байыр-биле!

Н. КЛЕНИН.

Ак-Довурак хоорайдан келген Сарыглар Биче-оол, Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык суурдан келген Монгуш Бадыраа олар Н шериг кезээнде албан эрттирип турарлар.

Чуруктa (солагай таладан): М. Бадыраа биле С. Биче-оол.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотоларм.

Тывага тараа дужүткүр болган 1966 чылдың күзүнүнде Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң кол тараалаң хову турлаа Хайырлыгга чедип келген мен. Дүүш четкелек. Хүн караанның изни-даа аажок. Долгандыр көөрге, бышкан, чаагай тараа-ла тараа. Ында-хаая серимин салгын астеп келирге, арынче суг бүлүүре каапкай чүве дег, соолаш кыыныр. Ховуда ажыл-ишке түлүктээн. Карыш-карыш, аар-аар баштары оожум шиилеп дагжаан чаагай кызыл-тас делгеминден комбайннар сүрүштүр-сүрүштүр аштап үнүп келгиледи.

Чолдаксымаар сыныг, тырың мага-боттуг, харын дөртен ажа берген кижининг дугайын бир-ле ёр өөрүшкү-биле дыңнаттыы:

— Иван Ефимович Никифоров-тур, фронтучу чораан.

Никифоров комбайнынга чеде бергеш, ооң моторун оожумнадып каапш, дедир кылаштап орда, арын-шырайы аңаа аажок дөмей-даа болза, ооң узуң, хөрээ делгем ёр ооң соонда база-ла кел чер. Фронтучу алышкылар Иван биле Афанасий Никифоровтар-биле ынчаар танышкан мен. Акыы ынчаарда дөртен дөрт харлыг, а дүмээзы ооң бир хар бичө турган. Иван 1944 чылдан бээр, а Афанасий 1958 чылдан бээр ленинчи Коммунистиг партияның кежигүннери. Дайынның берге чылдарында тиилелгени быжыглаарынга олар боттарының үлүүн киргеннер, а бөгүнгү тайбың күш-ажыл хүннерде-даа төрээн колхозунуң улут-даа, бичии-даа ажыл-херектери оларның идепкейлиг киржилгези чокка бүтпес болу берген. Кок-Хаак суурга келир болзунарза, бо фронтучу алышкыларның чурттап орар бажыннарының сонгаларында чырык орай кежээге чедир-ле ошпезин көрүп каар силер. Сагыш човаар чүве-ле хей: политиктиг бот-өөредилге, кежээки школага бот-өөредилге, школачы уругларының кичээлин хайгаараар дээш-ле баар. Ажыл-агыйның бүгүле алырларынга коммунистиң киржилгезининг аайы-биле сонуургалларын салаа базып саналарга хей-ле.

Каа-Хемниң эриинде, Кызыл—Сарыг-Сеп өруунуң аксында, хем кыдыынын селбегер, бедик теректериниң хөлегезинде турар, мурнуу талазын тайга сыннары, артыы талазын даглар хүрээлээн Кок-Хаак деп колхозчу суур бар. Фронтучу алышкылар бо суурга төрүттүнген. ооң доозуунуг кудумчуларынга ойнап маннажып, хемге эштип, балык-байлацын тудуп өзүп келгеннер. Эге школа ажыттына бээрге, алышкылар дептержингештерин колдуктаныпп, ынаар сүрүттүр базыпканнар. Ынчаарда Совет Тывага чаа амыдыралды тургузуп эгелээнининг магалыг эрес-соруктуг күш-ажымчы хүннери турган...

* * *

Анаа дайынчы Иван Никифоровтуң шериг албаны эрттирип турганы арттиллержи полк 1942 чылдың күскээр чайынында Воронеж аланда бир демир өрүк станциязынга дүжүрүп келирге, ырак, ынчалза-даа чүрээнге эргим, үнелиг төрээн Тывазының даглары, ховулары, кадыргылыг Каа-Хем суу караанга кестүп, дайыннарга өлүзөн-килеңи хайныгып келир турган. Чүте дээрге, чер ажылы —кижиниң баштайгы өөрүшкүзү, чемгеригчиин, кижиниң амы-тынынга өлүм кыжаның келген берге минуталарда шык, соок хөрээнүү адыштай тударга, төрээн ие-черниң сулалы соп келир.

Чүс чээрби бешки артиллержи полкка биче сержант Афанасий Никифоров шериг албаны эрттирип турган. Дайын деп чүвениң бергелин көрбээн аныяк артиллерист, Төрээн чуртуу, чону дээш чурттаганың ыдыктыг, өндүр-чаагай ужур-утказынга миллион-миллион совет кижилериниң күзел-чүтүлүү чаңгыс сүрүүг күш болуп каттышкан дайынчы амыдыралга дадыгып, дайын-биле салба тутчуп, моорап ушкаш, тура хаамынын соолгу уязы — Берлинче шавар халдаашкынны эгелээн. Ынчаарда тиилелгелиг 1945 чылдың май айының чаазы үнүп келген турган. Артиллерист Афанасий Никифоровтуң шериг албаны эрттирип турган кезээ дайынның мурнуу болугелии чылча шаварынга киришкен. Берлинниң кырынга совет кызыл туң ынчаар кинскип, бүгү дезегейниң улустарынга тайбыңны чарлаан.

Совет фронтуларның шеригleри

ИЕЗИНГЕ КЫМ-ДАА ЫНАК

ОЧЕРК

...1942 чылдың күзүнүнде болгаш 1943 чылдың кыжынында Курск — Орёл угланышкынынга кадыг-дошкун туълчуушкуннар үзүктелбээн. Дидим кижилер туълчуп турда, бажың бүргүзү шивээ апаар. Дайынын Сталинградты дидимн-биле эвес, а танкылар, самолёттар, бронемашиналар күжү-биле алырын корлап, калчаалыы-биле шаап халдап турган, ынчалза-даа ол хей кордал болган. Совет шериглер оларны тиилээш, когун үзе чылча шавар дээш, сүрүп чорупканнар.

Хар төрээн черниң салыгларын кээргээн чүве дег чажырып чыткан. База бир чай дүшкен. Бажыннар турган черлерни чашпаннар, шагароттар дуй үнүп келгилээн. Оларның аразында немец машиналарның, бронетранспортёрларның сектери шагжайгылай бергилээн чыткылаар, немец бөрттер база хорумналган... Хосталган Сталинградтан совет шериглер чорун турда, бир херээженнин: «Немецтер дайын деп чүвени ам-на билгеннер боор аа!» деп, сеткил халып чугаалааның артиллерист Никифоров үр-ле сактып, мээң аваам база бистин тиилелгелеривиске ынчаар өөрүп тур боор деп бодап чораан...

...Ында хаая серимин салгын астеп келирге, ырак, ынчалза-даа чүрээнге эргим, үнелиг төрээн Тывазының даглары, ховулары, кадыргылыг Каа-Хем суу караанга кестүп, дайыннарга өлүзөн-килеңи хайныгып келир турган. Чүте дээрге, чер ажылы —кижиниң баштайгы өөрүшкүзү, чемгеригчиин, кижиниң амы-тынынга өлүм кыжаның келген берге минуталарда шык, соок хөрээнүү адыштай тударга, төрээн ие-черниң сулалы соп келир.

Дайынның кышкы халдаашкынларынга үдүр Совет Армиязың шавар халдаашкыннары часы, чайгы айларда база кадыг-дошкуну-биле үргүлүлээн. Ол чылдың чайгы болгаш күскү айларының түңнелинде совет шериглер дайынның кол күштеринин күжүн ырмазыраткаш, чедиишкиниг бурунгаарлап эгелээн. Ол дошкун туълчуушкуннарның бирээзинде Никифоровтуң полугу өске кезектер-биле кады онза шыгараан. Командылалдың өөрүнээзинден кезектиң командири онза шыгараан белүк артиллеристерге чазактың өрденнерин, медальдарын тывыскан. Оларның аразынга Афанасий Никифоров база киргеп. Ынчаарда ол «Эрес-дидим чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

Оруктар... Дайынның узун, шыланчыг оруктары. Совет шериглер барыын чүкче туълчуушкуннар-биле бурунгаарлап чорун органнар. Одер хемге немецтерни уларланымышкынын чылча шапкан соолүнде, Совет Армияның мурнаан кезектери дайбарыын чүкче чорун турган. Дайынга түр эжелеттирген хей-хей совет хоорай, суурларны хоставышаан, артиллерист Иван Никифоровтуң чораан кезээ Румыниядан, Венгриядан немец эжелекчилерден арыглавышаан, Чехословакияның девискээринге чедип келген турда, дайын төнген. Гитлержи Германия чылча шаптырган деп тиилелгелиг ура чаңгыланы берген.

Ажыл хүнү шагда-ла төнген. Өрээлде ыржым. Чаштар оожум удуп чыдыр. А Афанасий Ефимовичтиниң өрээлинде чырык кыпшыкаан. Орай кежээ. Ынаар ырак кудумчуда ыттың эргизи ында-хаая ыыналып кээр. Дуңмазынчы бажыңынга Иван Ефимович (аза кылаштап келген.

Чуруктa: алышкылар солун номчуп, чугаалажып олурганнар.

Д. АНАЙ-ООЛ,
«Шынның» корр.

1967 ч. май 9.
ШЫН
3-КУ АРЫН

АЛДАРЛЫГ ТИИЛЕЛГЕ

(Төнчүүү. Эгези 2-гө арыда).

Дайын соондагы чылдарда, ажылагыйның социалистиг системазының артык күштеринге даянып алгаш, совет улус үрелген ажыл-агыйны Коммунистиг партилиң башталгазы-биле кыска хуусаада катап тургускан, а ооң соонда экономиканың, артемнің, культураның бүгү талаларыңа кайгамчык улуг базымнарны кылган.

Фашистиг Германияны чылча шапкының 22 чыл болган демдегледиг хүнүн байырлавышаан, Төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга дидимнериин олүмү-биле өлген коргуш чок оолдарның болгаш кыстарның тураскаалының мурнуга баштарывысты мөгейтип турар бис.

Фашистиг кинчиден хосталган чурттарның улустары дайының чылдарында боттарының амы-тынын бергеи совет дайынчыларның дугайында турасказалды камнығы-биле кадагалап турар. Совет улус дүрүм ёзугаар өзугаар алдарны түгле ажыл-ишчи улус болуп эвес, харын дайынчы улус, хостакчы улус болуп база чедип алган.

* * *

Ынчалза-даа делегей дайынының дуржулгазындан империалистиг агрессорлар чогуур түнелдерин кылбаанар. Империализминиң араатанзыг, кижи көөр хөөн чок бүдүшшынары, ооң эжелекчи политиказы мурнуку хевээр чаа дайынналрың тыптып келиринің кыжанны болбушаан. НАТО-ның чурттары 6 миллион чыгам кижиин боо-чепсектиг тудуп турары, оларны Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур агрессивті хөделиишкиннерге белеткеп турары билдингир болгай.

Амгы үеде агрессияның кол күзүү америк империализм болуп турар. Америк империализм вьетнам улуска удур кем-бурулуг дайынны өөскүдүп үндүргеи. Американың чурттарының улустарының херектерин ажыы-биле хөлгаарлап турар.

АКШ-тың аг-шериин Мурнуу-Чөөн Азияда араатанзыг кеминг үлгедиглерин ылып турар. 400 муң ажыг америк солдаттарны, далайның күчүлүг күштерин, амгы шагның ужар үүлүн, хораннаар газтарны, артиллерияны, ортенхирер бомбаларны — ол бүгүүз Вьетнамның маадырлыг улузунга удур оскаан. Фашизминиң чүдек-бужар үелерин катап тургускашаан. Пентагонның хардаакчылары Вьетнамның Демократтыг Республиказының хоорайларын болгаш суурларын араатанзыг бомбалаашкыннарга таварыштырып турар. Вьетнамда бодунуң агрессиязы-биле АКШ бодун арлыл читпес каргыш-биле бүргээн. Америк империалистерниң кедергей хоратаң үүлгедиглерин дугайты бүгү делегейниң улустары боттарының килеңнээшкинин ишти-биле илергейлеп турар.

АКШ дээрге Европа дипте база аймылдыг бодалдарын деген турар. АКШ-тың шуут деткимчези-биле Барыын Германияның өжээшкерек иделеттери чартык миллион кижилиг чепсек дээш ажыы-биле түгүүп турар. Делегейниң ийнги дайынының түнелдерин эде көөрүн олар чүткүлдүг негеп турар. Карловы Вары конференциязынга демдеглеп турганың ёзугаар алырта, ГФР-ниң тагырыкчы болуктери ожаанның иелделерин боттарының күрүне талазы-биле айбан политиказының өзээ кылып алган.

Сөөлгү 20 чылдың дургузунда империалистер делегейни дайынның кыдыг-кызыгаарынга каш удаа чедиргеи. Совет Эвилелиниң быжыг туружунуң болгаш бүгү социалистиг чурттарның, бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустарының ачызында харын олар бүгү-ниитн термоядролуг дайынны өөскүдүп шыдавааннар.

Тайбыңны камгалаарының болгаш дайынны болдурбазының шинчилиг негелдези болза ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем нөттүлүтырылгазының өске-даа чурттарының камгалал күчүзүн быжыглаары болуп турар. Коммунизм чуртталуузукунунуң оруу-биле совет улусту башкарбышаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бистиң Төрээн чурттувустуң камгалалыр аргазын улам ылай бедидер. Совет Чепсектиг Күштерни быжыглаар дугайында үргүлүг сагыш салып турар.

Дайынның империалистиг кыпсыччыларының агрессиязын үлгедиглерин кыңчыктырбас төлээде, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери бүгү-ле аргажок чугула үүлгедиглиг болуп турар. Совет Армияның болгаш Шерии-Далай Флодунуң чепсегленишкиннииде—эң чаа дайынчы техника: чер бомбүүзиниң кандыг-даа точказынга дайынны чазыг чокка чылча берип шыдаар аргалыг күчүлүг ракеталар, сут адаанның атомнуг ракета чедирикчилери, ырак черге ракета чүктээр ужар үүлдүг ядролуг чепсектери, бронетанк, артиллерия болгаш тускай техникавың сайгырангай хевирлери бар. Совет Төрээн чурттуң агаар делгемеринге агаардан халдаашкынга удур камгалалдың шериглери идегелдиг камгалап турар. Оларның дайынчы аргалары сөөлгү чылдарда хөй катап улгаткан.

Империалистер кандыг-даа кажар артиларыны хереглеп тургаш, делегей кырында күштерниң данзагүүрүн өскертир шинеек чок. Делегейниң ийнги дайынының соонда тургустунган социалистиг система кижи терелгеннің төөгүлүг хөгжүлдезинің чорудулгазынга хаиы болгаш улам-на шинтпирлиг салдарын чедирип турар. Бистиң шинги революссчу чаалап алышкынналрывысты идегелдиг камгалаарын хандырып турар Варшава нерээзи социалистиг чурттарның дайынчы акы-дүнма бәзүзүүн ылаптыг хереченин-дир. Социалистиг чурттарның каттышкан экономиктиг болгаш шериг күүзүү социалзамның делегей системазының камгалал күүзүн хемчээл чок быжыглаан.

Төрээн чурттуга. Коммунистиг партиязынга, Совет чазаанга, коммунизмниң хереэнге кызыгаар чок бердингеи Совет Чепсектиг Күштер совет улустуң тайбың ажыл-ижинге сереемчилелдиг камгалап турар болгаш кандыг-даа агрессорну чылча шаварынга Варшава нерээзиниң чурттарының болгаш социалистиг өске-даа чурттарның армиялары-биле кадыг кезээде белен!

МАЙ 9-ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛААЛЫ

Чехословакияның ажылчы чоннары чурталга тудуунуң талазы-биле улуг-улуг чедишкиннерниг. Чыл ешында-ла түе муң хире өг-бүлеер чаа туттуунган бажыңнарже көжүп турар.

ЧУРУКТА: Остравтың шахтёрлар болгаш металлургтар хоорайының Ленин кудумчузунуң ниити хевири.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ЧАА КИНО

26-ЖЕ АДЫП БОЛБАС

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдары. Кара ыш дээрии шыва алган, дайынның танкылары ында-мында чалбышталып өртенгилээн, үгер-бооллар чымчыр-

ЧӨЛЕЙ ЧЫЛЫЫ

ЧӨЛЕЙ ЧЫЛЫЫ

ЧӨЛЕЙ ЧЫЛЫЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

1925 чылда үелеп чедип эгелээн.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 11 ЧЕТВЕРГ № 109 (6746).

Өртээ 2 көп.

«Шынның» бөгүнгү номеринден Барыын-Хемчик районнуң дугайын номчуңар!

ЮБИЛЕЙ ЧЫЛЫНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

Ажылчы чонуң алдарлыг байырлалы, Октябрь идеяларының, коммунизм идеяларының тиилелгезиниң улуг байырлалы — Октябрьның 50 чыл ою чедиишкинниг утказурда болган демдеглээрде, кол кичээнгейни шинчилеттинирзин сорулгаларже, СЭКП-ниң XXIII съездиниң айыткан планнарын амыдыралга боттандырарынче угландырган бис. Бо тоогулуг байырлалга белеткел-биле холбашкан айтырыгларны районнуң ажылчы чонунарының коллективтеринге чугаалашкылаан болгаш бүдүрүлге, совхоз, колхоз бүрүзү юбилейге белеткедиң тодаргай планнарын ажыдан кылган.

Ам социалистиг хүлээгелериниң болгаш керээлериниң күүселделерин хынап, ооң түңнелдерин үе-үелеп үндүрүп турар бис. Ылангыя «Шекпээр», «Большевик» колхозтарының партия, профсоюзтар организациялары юбилейлиг байырлалга алдар болдурган чарыштың түңнелдерин чогуур үезинде үндүрүп, ону бүгү талалыг анализтеп, чамдык коллективтер болгаш кижилер канчап эки түңнелдиг, а чамдыктары түге багай ажылдыг болганын тодарадып, мурнакчыларның дуржулгаларын болуур-чогуур аргалар-биле солуштуруп турарлар.

Хөдудап турарларже кичээнгей салыры, оларга дузалаары амгы үеде чарыштың чугула негелделери апарган. «Шекпээр» совхоз чоокка чедир-ле хөдудагай ажыл-агыйларның бирээзи турган. Ону дуржулгалыг удуртур ажылдакчылар-биле, түскай артемигилер-биле быжыглаан соонда, мында ажыл-агыйжы чоруктуң түңнели бир ийиге кестүп келген. Совхозтуң экономиказы улам-на быжыгып турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарыының талазы-биле квартал ончалдаларын ук совхоз ээ-не дээре күүсеткен. Маңаа мал кыштаглаашкыны болгаш малдың чаш төлүн камгалап алыры организастыг эртикен. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажылагыйлар аразынга шилчинир Кызыл тутуш ам бо совхоз бижыы-биле тудуп турар.

Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка удуртулганы жижидери, чонунуң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бүгү-ле хемчеглери-биле деткиири хүнүң ээ чугула херээ болу берген. Коллективтериниң күш-ажылга эрес-кежээ шылгаралын база чонунуң коммунистиг кижизидилгезинге эки чедиишкиннерлиг болганын квартал саныида алдаржыдып демдеглээр турумну доктаатказ, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң чарыштың тиилекчилериже тыпсыр туңнарын бүдүрүге адырларының аайы-биле тургускан бис. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазы (бригадири коммунист Норбу-Самбуу) бирги кварталда инек бүрүзүнге оналаштыр ээ хөй сүт саглаш, сүт-бараан фермаларының аразынга шилчинир Кызыл тукту алган. «Большевик» колхозтуң Көк-Боомда хойжу бригадазы (бригадири коммунист Саая Өчүр) түс хойга оналаштыр 91 хураганы камгалап алган, хойжу бригадалар аразынга шилчинир Кызыл тукту тудуп турар. Ам үлетпүр бүдүрүлегиринең аразынга шилчинир Кызыл тук база тургустунар.

Шаңнал-макталдың моральдыг болгаш материалдыг деткимчелери чарыштың чедиишкиннерин остүрериге улуг рольдуг болуп турар. Мурнакчыларны мергежил аайы-биле изередир болгаш өртектиг түүлдерби-ле шаңнаар, күш-ажыл дептерните дедиглээр, хүндүлел болгаш көргүзүг самбыразынга киирер, хүндүлелдиң болгаш макталдың бижиктери-биле шаңнаар, хава болгаш республика солуннарында бижиир, улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Бүгү-Эвилел делегелгежинче чорудар, оларга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылы азы коллективи деп ат тыпсыр, республиканың хүндүлүг аттарын тыпсыр чорук болза кижилерни кайгамчык сорук киирер. Ол бүгү аргаларны биетиң партия, совет, профсоюзтар организациялаарының халбаа-биле ажыглап турар. Соолгу үеде мурнакчылар шаңнаар фондуну ажыл-агыйлар туртузуп ап турар апарган. Кижини мурнакчы деп чаңгыс аддарны безин политиктиг болгаш практиктиг ужур-дузалыг болуп турар.

Барыын-Хемчикчилер аңгы үеде чоргаарланыр улуг чедиишкиннерлиг. Хөдудагай болгаш карацгы-бүдүүк турган бо черни Улуг Октябрьның херели чырыдыпкан. Коммунистиг партияның, Совет чазактың улуг дузаламчылының ачызында районнуң экономиказы, кижилериниң моральдыг овур-хевири үнделиниби-ле чаартыынган. Чоожа чедир-ле быдаргай хуу ажылдыг чораан чон ам күрүне бүдүрүлгезиниң ажылчынары болуп, мурнакчы техниканы башкарып, социалистиг үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның үелери апарган. Октябрь революциязының тиилелгезинге, социалистиг нөлелелди тургузарынга ажылчын аңгының шинчилиринге роливүң дугайын СЭКП Төп Комитединиң «Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ооңга белеткел дугайында» доктаалынга оналап айыткан болгай. Ам биетиң районувустуң чурттакчы чонунуң хөй кезии шак мындыг ажылчын аңгы болу бергенин — оналаап демдеглээр чедиишкиниже ол. Биетиң районувустуң ооң мындыг бир оналгай түүлү болза, Совет Эвилелиниң хөй нацпиональ улустарының төлөзелевчилериниң бисте бар болуп, кайгамчык эп-наймаалыг кадыг ажылдан турарын болур.

Комсомолдуң Бүгү-эвилел шалыпчы тудуунуң, Тыванның аар үлетпүрүнүң эгезинниң —«Тыва даг дүгү» комбинаттың ажыык хөорайы хүн бүрүде-ле чечелелиш, түгле бисти эвес, бүгү чурттуу өөртүп турар. Мында ажыл-ишш, амыдырал-чуртталга эрги черниң арнын шуут өскертпикеп. Чүе-түе чылда өлүг чыткан капитал болуур даг дүгүн болбаазырангай, күчүлүг совет техника-биле чепсегленген ажылчын ацгы кедүрүү үндүрүп келген. Комбинат (директору эш Ондар, партком секретары эш Клёнов) бирги кварталдың бүдүрүлге оналдазының кииги продукциязын 102,6 хуу, бараанныг продукциязын 109 хуу күүсеткен.

Ак-Довуракты ажыык хөорайының электри станциязы ам бүгү районну дүн-хүн чокка чырыдып турар. Ооң коллективи кварталда 7368 киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрерин 8316 кылдыр ажыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Мында 142 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат даазы демиселгеш турар. Ол болза ажылчыннарның 97,5 хуузу болур. Эки түңнелди транспорт цехи чедип алган. Ол коллектив чүк сөөртүлгезинин квартал планын 127,9 хуу күүсеткеш, фабрикаже болган складче 1 миллион 507 шүк тонна технологтуг чиг этти чедирген. Ак-Довуракты автомастерскаязының тудуун ажылгаага киргенин чедиишкин болган.

Юбилейлиг чылдың чарыжының мурнуку одурунда чоруп турар ажылчыннарны аданары күзенчиг. Даг дүгү болбаазырадыр фабриканың машинизи Х. Долаан, регулировщик М. Сундуй-оол, төп сеңгелге мастерскаязында токарь А. Марьяеов, транспорт цехинин трактористи Л. Рябцев, каңнакчы Х. Нарын-оол, чолаачылар В. Булгаков, Э. Иванов, П. Ростовцев, харылзаа монтёру Е. Вагапов, забойщиктер С. Белек, Х. Мофур, Кузнецов одар дег шалыпчы кижилериниң саны Ак-Довуракты ажылчын хөорайында улам-на көвүдеп турар. Шак ыпдыг кижилер боттарының бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылының ужур-дузазын ханызы-биле биилир. Совет күрүнениң күчүзүн быжыглаарынга, чонунуң амыдыралын чаагайжыдарынга өл күш-ажыл кол чүүл болуп турарын эки билип турарлар.

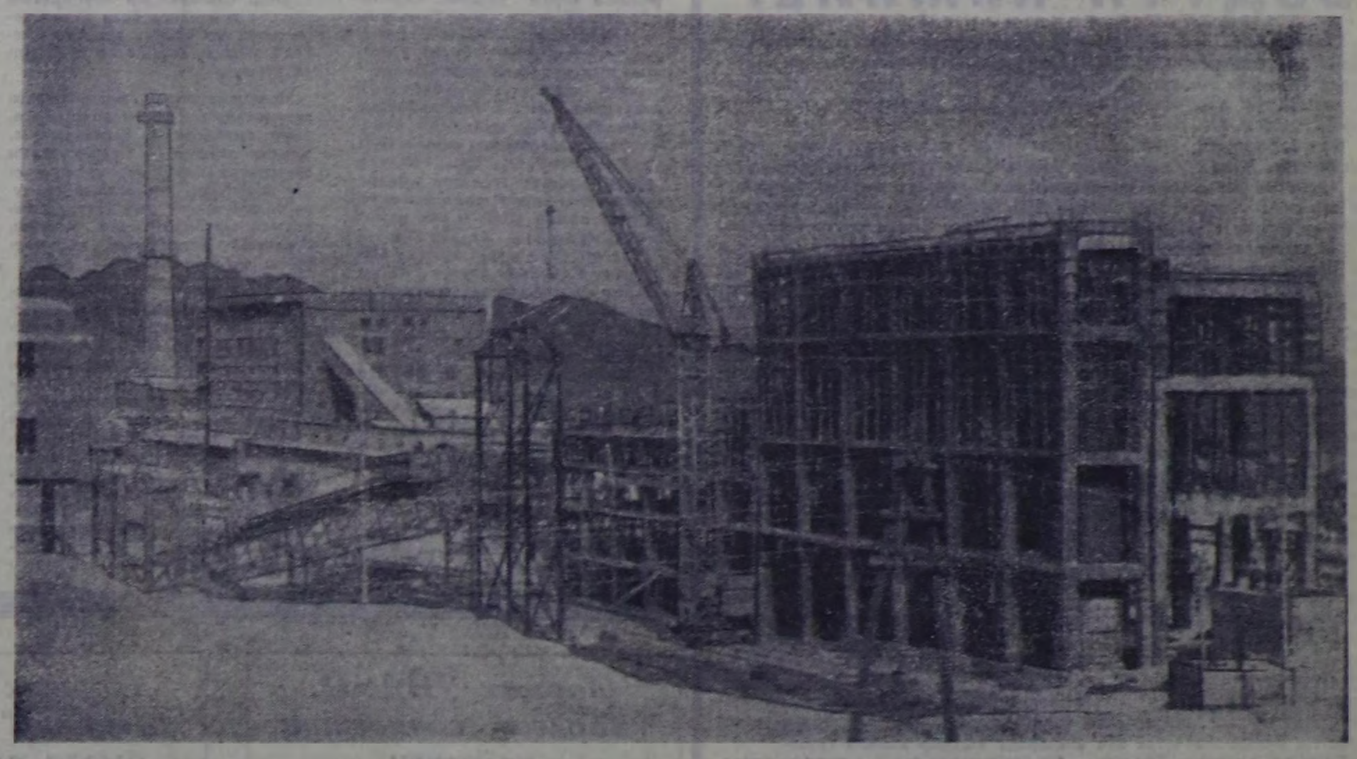
Ак-Довуракты ажыл-ишчилериниң тургузуучу күш-ажылы улам-на күштелип турар. Кана-даа бирга ажыл-иш, тудуг. Чылда 20 муң тонна даг дүгү бөөр күчүлүг болбаазырадырга фабриказының бирги ээлчээ чедиишкинниг ажылдап турда, ооң-биле кожа ийиги ээлчегниң улуг тудуу бедип турар. Ол чылда 160 муң тонна даг дүгүн болбаазырадыр күчүлүг болзур. Тудугжулар ону келир чылын ажыглалга киирер сорулганы салып алган. Ол тудугда Күжүгет Кадар-ооддуң бригадазы чарышка мурнаар турда. Чурттала бажыңнарының тудуунда Гора Павеллиң, электростанциия тудуунда Федор Васильевтиң, Курлаг руда складының тудуунда Александр Шыырлаттың бригадалары ай сайынның бүдүрүлге планын 115—135 хуу шүүседип келгилээн.

Биетиң районувустуң ажылчын аңгызы моон соңгаар улам көвүдээр. Хөорай биле кодсовиет харылзаазы быжыккан. Оларның аразында ылгалдарның чок болу бээр үези ырак эвес. Аъш-чемниң бүдүрүлгедери бодувуста бар апарган. Хлеб заводу ажылдап турар. Нивтиниң чемненнге черлери хөорайда-даа, көдээдеда бар. Бо бөп чылда Кызыл-Мажалыкка муң ажылчыннып эът комбинады тургустунар. Ак-Довуракка пассажирлер АТА-зы тургустуна бээр. Ак-Довурак—Абаза оруунуң тудуу бо чылын ийи таладан тутуу бээр болгаш кедир чылын ажыглалга киирер. Барлыктың суггарылга системазының тудуу бо бөп чылда доостур ужурлуг. Ооң суггат-биле хандырга чогуур 11 муң га черниң 6500 газы ажыглалда киргеп. Бо чылын 1500 га черни немей суггарар. Амыдырал-хандырылга черлериниң, чуртталганың, культуразының өске-даа чаа-чаа хей тудуглары чоруттунар. Ынчангаш районнуң перепективтиг хөгжүлдезин кайгамчык чаагай болуп көстүп турар. Ол перепективтиг айтырыгларны шинчилиргер кадрлар белеткелин бодувуста база чорудуп турар бис. Тудуг техникуму, профессионал-техниктиг училище ажылдап турар. Музыка школазы база бар.

Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың түгүн улам бедик көдүрер бис. Биетиң ажылымнета, ылангыя тудугда четпестер ам-даа бар. Ол четпестерни чайладыр талазы-биле хемчегдерни чорудуп турар бис. Районнуң ажылчы чонунары юбилейлиг байырлалга холбаштыр пландан ажыр 50 тонна эттиг, 100 тонна сүттүг, 2400 тонна тараанныг, 500 тонна даг дүгүн Төрээн чуртка бээр деп өөрүн берген. Бирги кварталда безин пландан ажыр 121 тонна эттиг, 54 тонна сүттүг күрүнеге сатнаан. «Тыва даг дүгү» комбинат пландан ажыр 23 муң рубльдиң продукциязын берген. Часкы хөөү ажылдары организастыг чоруп турар. Районнуң күш-ажылчы чонуу чарышка берген сөзүн эзлеп шыдаар дээрээге бүтүрер болуур.

Т. СТАЛ-ООЛ.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

Тываның даг үлетлүрүнүң баштайгызы—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуу бо хүннерде хайнымышкынныг чоруп турар. Ээлчегниң тудуунда ажылдап турар тудуг эргелелиниң бригадалары үүрмектээр цехтерниң, кол корпустуң, руда складтарының болгаш оон-даа өске объектилерниң тудуун хары угда чорудуп турарлар.

ЧУРУКТА: ийиги ээлчег тудуунуң планы хевирж.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

Алдарның оду мөңге шагда хып турзун!

1941 чылдың декабрьда найысыладың чаныя камгалап турган Биллинмее солдаттың мурнунга чартык чыл мурнунда москвачылар бажын мөгейткен. Ада-чурттуң оглунуң эрес-маадырлыг чорууп бүгү чурт хүндүткел-биле сактып өөруннаан. Маадырның мага-бодунуң хүдүн Кремль ханазының баарынга хүлээп алырынга бүгү чурт киришкен.

Совет кижи бүрүзүнүң түрээнге чоок база-ла кайгамчык чаагай турасказалды москвачылар май 8-те Александровск садынга көргеп.

Биллинмее солдатты орнукшуткан ханазы дургаар куу даштан кылдыган шел шөйлүг чоруткан. Шөлдүң ортузунда —кызыл гранит даштан салдынган кайгамчык улуг дөрбелчин бедиктээн. Ооң ортузунда кара мрамор даштa улуг хүлер сылдыс. Ол сылдыс хевирининң талазыбиле алырга, Совет Эвилелиниң маадырларының хөрээнде Алдын сылдыстарга дөмей. Сылдыстың ортузунда ооп кээн черге Алдарның оду мөңге шагда хевээр арттар.

Хөөр кырының кол бедиктээжи дээрге улуг турасказалдың түүлө кезээ-дир. Ооң солагай талазында — кызыылымаар кварцттен кылган ханада: «1941—1945 чылдарда Төрээн чурт дээш өлгеннерге» деп бижээн. А оң талазында, бедик эвес гранит ханажыгаштa алды мрамор сүүрлер бедип үнген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чыдарында Төрээн чурттуң эрес-маадырлыг оолдар, кыстарының ханы-биле күттулган маадыр хоорайларының ыдыктыг довураа ол сүүрлериниң иштинге кадагалаттынар.

Манеж шөлүнге он-он муң москвачылар чедип келгеп. «Биллинмее солдаттың хөөрү» деп турасказалды ажыдар байырлалдыг үениң эгелээрин олар маңаа турганы ол. Мөңге алдарның оттуг бронетранспортёр Ленинградтан Москваже Ленинградтың чазаглыг орүү-биле кел чораан.

... Ыдыктыг отту ап чораан бронетранспортёр Зеленоград чанынга ооскүмнап, Ак-Дуңма хөөрүнге доктаай бергеп. Москвадан мырыңай ырак эвесте ол хөөрүнүң кырында турасказал бедип үнгеп. Мында Крюково даар суур даапп 1941 чылда аарберге, хан төгүүшкүнүүт тулчуушкуннар чоруп турган. Бистиң найысылалыысче дывыржып турган фашист дивизияларны аңаа чылча шаап эгелээн. Биллинмее солдат маңаа өлген болгаш ону Ак-Дуңма хөөрүнге орнукшуткан.

Эртезин коичут турбуже, чазаглыг орукка болган митингиге Зеленоградтың мун-муң чурттакчылары чыылган.

Митинг доозулган. Бетон плитада Ак-Дуңма хөөрүнге мындыг бижиктеледип кылган:

«1941 чылда Москваны камгалап турган өлген дайынчыларга алдар болдурган турасказалды маңаа тургузарь».

Бичии уруглар хөөрге чечектерни салган. Оларның соо-биле Зеленоградтың ажылчы чоннары венокторлуну аппарып салган. Кажыдал аялгаш чангыланып, үш дапкыр боо салюту дынмирел үнгеп.

Дайынчы ёзулалдарны кылган болгаш мотопикилистерниң хүндүлел экскортунга удеткен бронетранспортёр Москваже утпаидыр чоорту чоруткан.

Сүртенчиг дайынчы чыдарның болуушкуннары бистең улам-на ыраап бар чыдар. Шоолуг эвес үүлдер кижиниң сагыш-сеткилинден уттундуруп калыр. Ынчалзажок 1941 чылдың күсүнү үеинге совет кижилер кажан-даа утпас, Москва чанының бо черниге Кызыл армия хавын төкпүшаан, аравтазаан гитлержилерниң халдаашкыннарын ойтур шаан турганын кажан-даа утпас.

Ленинградта Марс шөлүндеп алдынган от пайысылалда!

Кремль ханазында орнукшуткан солдаттың адынын биллинмезин мышкаш, Марс шөлүнде орнукшуткан хей-хей солдаттарның аттары биллинмес артыкаш. Ада-чурттуң солдадывга, маадырга революциянын хоорайы одун чорудуп бергени ол.

Хоорайже чоокшулаан тудум, туристарлаң кижилер улам көвүдеп турган. Шериг кижилер ёзулал берип, ар кижилер баштарын мөгейтип турган. Немец-фашистиг ажеделкчилерге удур тулчуп турган бистиң дайынчыларывыстың эрес-маадырлыг чоруун хемчээп болгу дег хемчег чок. Совет-герман фронтуга тулчуушкуннарны тывар чай чок хайгаарап турган делегей өлүрүкчү фашизмни тиилеп шыдаар аргалыг күш Кызыл Армияда ыыгдыр көрүп турган.

Дайынга чоок кижилерни чидирген кижилериниң ажыг-шүжүүн хемчээп болгу дег хемчег база чок. Биллинмее солдатты сөөлгү орукче моон мурнунда Москваның удеп турганының үезинде ышкаш, май сесте хып чоруур факельдиг бронетранспортёрну үткүүр дээш чүс-чүс москвачылар Горький кудумчузунга үүп келген. Дайынның хоочун кижилериниң, өлген дайынчыларның кадайларының болгаш незининиң ары-шырайы ширеин болгаш ажыг-шүжүүлүг турган.

Кижилериниң чүректерин сактыышкынныр дүвүредип, дагыи-дагын хая көрүнү көөрүнче, тиилелге дээш оруктуң кайы хире берге турганын аргыдыр бодап көөрүнче адбадап турган. Чугаа чок дүжүп бериишкин дугайында антыга фашистиг вермахтының төлөзелевчилерин ат салган болгаш бүгү Германия ак туктар-биле шыптыныган турган хүнге чедир ол орук аар-берге болган. Ол дээрге Тиилелгениң хүнү болган. Ол тиилелгени аар-берге карака-когарал-биле чедип алган бис. Ам оон бээр 22 чыл эрткен турбүже, ол дугайын сактып келирге, кижилерниң характериниң чажы төктүп келирл аңаа эвес-ле болгай. Биетиң чеже хире эрес-дидим солдаттарывыс дедир чаныя келбээнил!

Мөңге алдарның болгаш өлүм чок чоруктуң оттуг бронетранспортёру Манеж шөлүнге чедип келген.

Ажылчы чонларның колонналарының кырынга кызыл туктар, лозунгар кинскип үнгеп. Дайынчы кезектер чиге дорт чыскаалыпкан. Найысылалдың бүгү районнарындан мунуп москвачылар ол байырладыг болуушкуннуң хереченин болган. Дыка хей кижилерниң хөрентеринде дайынчы орденнер. Кызыл болгаш Манеж шөлдеринге, Александровск садынга, Бүгү Москвага кижилер далайтылаштыр чалгып чоруп турган 1945 чылдың майда Тиилелге хүнүн сактып турган. Төрээн чурттун алдарлыг камгалакчыларының алдары дээш турасказалдың дугайын чон мичээ-ни чугаалап турган болгай.

Наймысылаалдың ажылчы чоннарыбизе болгаш оларның аалчыларыбиле кады эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев.

СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, Л. В. Смирнов, партиянын хоочун ажылдакчылары А. И. Микоян биле Н. М. Шверник олар база аңаа келген.

СССР-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко баштадыр сургелтиг шериг начальниктер база мында.

СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары Н. Г. Егорычев чыылганнарга чүве чугаалаан. Адачурттуң Улуг дайынының Ады биллинмес Маадырын орнукшуткан бурунгу Кремльдиң ханаларының баарынга Биллинмее солдатка турасказалды байырладыг ажыдар болгаш ооң хөөрүнге Алдарның мөңге одун кыпсыр дээш Тиилелге хүнүнүң бүгүүзүнде мында чыыган-дыр бис деп, ол чугаалаан.

(Уланчызы 4-ну арында).

Совет партия-чазак төлээлери Болгарияже чорупкан

МОСКВА. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Болгарияның Улус Республиказының болгаш Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң аразынга Найырал, малы ажылдажылга база дузалажылга дугайында чаа Көрээге ат саныры-биле СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери албанның аян-чөрүүн ылыып, дүүн Софияже чорупкан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң немиргүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң немиргүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, өске-даа партия болгаш күрүне ажыглакчылары төлээниң составында киирип турар.

ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтингеп Внукове аэродромга төлээлерни Коммунистиг партияның болгаш Совет чазатың удуртукчулары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, албанның өске-даа кижилери, болгар элчин черниң ажылдакчылары барып үдээн.

Төрээн чурттуң салюду

Совет улустуң мөңгеде эрес-маадырлыг чорууна алдар кылдыр, фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнүнден бээр 22 чыл болган ооң демдеглээри-биле май 9-туң кежээнинде бистиң Төрээн чуртувустуң наймысылалы — маадыр хоорай Москвага артиллериниңи үжен удаа даштаашкыны-биле салюттаан.

Май 8-те Александровск садта Ады биллинмес солдаттың хөөрүнде кымыскан Алдарның мөңге оду чайыннанып турган.

Эвилелдешкен республиказарның наймысылалдарынга, маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, маадыр шиккэ Брестиге, а ол ышкаш Мурманскиге, Свердловскиге, Новосибирскиге, Хабаровскиге болгаш Владивостокка Тиилелгениң хүнүн артиллериниңи үжен удаа даштаашкыны-биле демдеглээн.

(СЭТА).

Хоочун салгалга даңгырак

Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашистиг Германияны тиилээнинин байырлалы — Тиилелге хүнүг май 9 таварыштыр парадка чыскаалып эртери Кызылдың школачыларының эки чаңчылы апарган. Бо чылдыыбиле ам үшкү чылда чыскаалып турарлары ол. Аныяк өскенниң шериг-патриоттуг кижизидилгезинче сагыш салыышкынының база бир түңнели ол болуур. Аалдарның маадырлыг херектерин кажан-даа утпас, оларның изеп каан оруу-биле чаа-чаа тиилелгелерже бурунгаар дидим балар сорулганы чалыы салгал мурнунда салган. «Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп олар чугаалап турарлар. Ынчангаш маадырларның мөңге алдарынга кезээде мөгейип, билдинмес аттарны хүн келген түүлүм тодаралып турарлар.

Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылында Тиилелге хүнү — майның 9-уун найысылалдың школачылары онзагай демдеглээннер. Майның аяс-каан артезинде шинник кылдыр кеттингилээн оолдар, кыстар, кызыл галстуктуг пионерлер найысылалдың ол-бо кудумчуларынга дыргын. Согледеп четпес оорушку оларның кижи бүрүзүнүң арыннарындан илдеп. Ынчалдыг болбас ужур-даа чок: Улуг Октябрьның 50 чылынга турасказаткан, хоорайның школачыларының корулде чыскаалынга киржип, бодунуң школазының ат-алдарын камгалаары дег оорушку кайгал.

Тус-тус школаларның колонналары ыр-шоорлуг чыгып кээп эгелээн. Улуг Ленинниң адын эдилээн кудумчуун парюче кирер бажыңга чыглып келген школачыларны көөрге чайның өнүр чечектери сагышка кирер.

ЧУРУКТА: Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чораан, маадырлыы-биле мөчээн бистиң чаңгыс чер чуртувуларывыстың турасказалынга Тиилелге хүнүн таварыштыр Кызылдың школачылар чыскаалынын киржикчилерин чечектерин аппар чор.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Эртенгиниң 10-шак турда парадты эгелээриниң командазы бердинген. Ыржым апарган. Түгле оркестр оожум ойнап турган. Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чораан маадырлыы-биле мөчээннериң турасказалынга чечектер салыышкыны эгелээн. Түс-түс школаларның төлээлекчилери пионерлер чечектерни салгылаан. Ол ойде ол-даалын ракеталар дээрже аттыга берген. Байырлалдыг сактыышкыннарның мынутулары. Хосталга дээш демиселгеш чараанналарның дугайын кижи бүрүзү ол минуталарда сактып турган. Маадырларны дөзеп салгаарын ооп, кыс бүрүзү даңгыраглаан.

Школачыларның корулде чыскаалы найысылалдың Ленин кудумчузун куду углапкан. Школа бүрүзүнүң чыскаалга кайы хире белеткегенинин түүлели ам көстүр. Колонна бүрүзү дең-дескн чыскаалыпкан хере базып эртип турган. Чыскаал бүрүзүн дайынның киржикчилери болгаш шериг албанныглар баштап чораан. Хөрээн орден-хавыяа каастаан хоочун дайынчылар-биле кады базып чораан, оларның эрткен оруунга, ам бо хүнгү тайбың ажыл-ишке киржип турарынга кым-даа чөргаарланыр.

Школачыларның парадынга эге школалардан аңгыда, хоорайның бүгү школалары, школа-интернат киржишкен. Ылангыя школа-интернаттың, № 2, 6, 7, 14 школаларның чыскаалы оскелериниден ылгалыр.

(Уланчызы 4-ну арында).

Төрээн чурттуң салюду

Совет улустуң мөңгеде эрес-маадырлыг чорууна алдар кылдыр, фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнүнден бээр 22 чыл болган ооң демдеглээри-биле май 9-туң кежээнинде бистиң Төрээн чуртувустуң наймысылалы — маадыр хоорай Москвага артиллериниңи үжен удаа даштаашкыны-биле салюттаан.

Май 8-те Александровск садта Ады биллинмес солдаттың хөөрүнде кымыскан Алдарның мөңге оду чайыннанып турган.

Эвилелдешкен республиказарның наймысылалдарынга, маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, маадыр шиккэ Брестиге, а ол ышкаш Мурманскиге, Свердловскиге, Новосибирскиге, Хабаровскиге болгаш Владивостокка Тиилелгениң хүнүн артиллериниңи үжен удаа даштаашкыны-биле демдеглээн.

(СЭТА).

„ШЫН" — Барлык-Хемчик районда

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕВИСТИ МАГАЛЫГ-ЛА ЧУВЕ

БӨДҮҮН КИЖИЛЕР

Комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары майның байырлалын күш-ажылчы эки белектерлиг демдеглеп эрттиргеннер. Юбилейлиг чылдың бирги кварталының планы 124 хуу, а апрель айның бүдүрүлге онаалдазы алды хонук бурунгаар күүсеттинген.

Фабриканың дең-дески ажылдазы руда массаны соортуп турар транспортчулардан кол хамаарыжыр. Ынчангаш бо улуг үүлени бүдүрүп турар бистиң коллектививистиң бөдүүн кижилериниң дугайын чугаалаксап тур мен. Тываның даг үлештүрүнүң баштайгызы — Ак-Довуракты бирги эвлүүнүң тудуунга бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң дыка хөй националдарының төлөвелекчилери киржип турганнар. Оларның хөй кезии комбинаттың докталмал ажылчыннары болуп артканнар. Улуг бүдүрүлгениң бир адыры болур бистиң цегивистиң мурнакчыларынга янзы-бүрү нациларның кижилериниң санадып турары кончуг оорунчуг. Чолаачылар эштер Кан-оол, Мясоедов, Тумгаев, Кузьмин, Ростовцев болгаш оон-даа өскелер боттарынга онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип, цехтиң мурнакчыларынга санадып турарлар. Эш Тумгаев осетин кижи, ол ышнаш украин эш Музыка, татар эш Зинадуллин, грузин эш Газошвили, хакас эш Бонзачаков болгаш оон-даа өскелер кызымаккай ажылдап турарлар.

Аныяктарга мурнакчы үлегер-чижээн көргүзүп чоруур хоочун чолаачылар бистө хөй. Төөрби беш чыл дургузунда автомашина башкарып келген Леонид Семенович Базаров бодунуң эки Николай Чернышев-биле юбилейлиг чылдың планын Октябрь байырлалын таварыштыр күүседирин хүлээлгеп. Алдынган хүлээлгениң чедиишкинниг боттанып турарын эрткен айларның түнелни көргүзүп турар. Чыл эгезинден бээр ай планын үргүлчү 130—140 хуу күүседип тургаш, бо чолаачылар чартык чылдың планын күүседипкеннер.

Хоочун салгалдың кижилериниң мурнакчы үлегерин бистиң аныяктарывыс күзелдин-биле эдерип турарлар. Чыл бурунгаар бистиң цегивисте шеригден чаа халажып келген эш Нарын-оол ажылдап эгелээн. Бо кыска хуусаның дургузунда аныяк ажылчын бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзинге санады берген. Электрогазокацнакчының кылыр ажылы кончуг харыысалгалыг. Ынчалзажок кандыг-даа техниканың үрелгеи кезектерин эш Нарын-оол чүгле эки шынарлыг кылдыр кацнап турар.

Бо кыска чүүлүмге Тываның улуг бүдүрүлгезиниң бир цегинде ажылдап турар кижилериң дугайын допчулап чугааладым. Рудник-биле фабрика аразында дүн-хүн чок руда соорткен беш тоннадан эгелээш, чээрби чеди тонна чедир чүктээр «Краз» болгаш «Белазтарның» башкарыкчыларының эрес-шудургу күш-ажылын моон-даа хөйнү бижип болур. Оларның кижи бүрүзү юбилейлиг чылда онза соруктуг ажылдап турар.

В. БОБЫЛЕВ,
цех начальниги.

АЖЫЛДЫҢ ВЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам күштелдиреринге, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын чедип алыры чугула. Бо айтырыгга бүдүрүлгениң культуразын бедидериниң хемчеглери дорт хамаарылгалыг. Кандыг хемчеглерил ол? Ол дээрге бүдүрүлгеге автоматчыдылганы болгаш механизастаашкынны улам калбартыры, дешилгелиг технологияны шинээдири, дең-дески ажылдарын чедип алыры, ажылдаар черии эмелээри болгаш өске-даа чүүлдер-дир.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп септелге-механика мастерсказы бүдүрүлгениң культуразын экижидиривче кичээнгейин угландырган. Бо херекке электри херекселдерин септээр участок эгелээшкинни хамыкты мурнай кылган. Ажылчыннар боттары ханаларны, станоктарны будуп-доозулап алганнар. Ажылдаар өрээлге чечектерии олуртуп, өрээлдиң ишти аян кииp эдип алганнар. Участоктуң чаартыкчылары бүдүрүлге чорудулгазын сайзырангайжыдар дээш алзан каш саналдарны киргеннер. Чижээ, электрошимчедикчилерни септээр үеде хөй газтар ылгалыр үнер турган. Ону тынарга ажылчын кижиниң кадынга хоралыг болуру билдингир. Ол бүүмелдерни үндүр тырттар вентиляторлу чаартыкчыларның саналын ёзугаар быжыглап тургускан. Бо бүгүнүң түнелинде участокта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү көскүзү-биле бедээн.

Ажылдаарынга таарымчалыг байдалды инструментилер шыгжаар черге база тургускан. Ында херекселдерни хемчээл, марка айы-биле шыгжаар тускай полкаларны кыпган. Ол ышкаш үргүлчү хереглеттинер чүүлдерни ап алырынга эптиг чөрлерге салган. Ам механика участогунга чаартылгалар кылыр соруланы салган бис.

Бүдүрүлгениң культуразын бедидериниң херээнге ажылчыннар боттары идепкейлиг киржип турар. Техниканың айыыл чок болуруи чедип алыр дээш олар хөй-хөй саналдарны киирип келгеннер. Бистиң мастерскалда ажылчыннарның саналын өөренир, ону документилерге чырыдып көргүзер, бүдүрүлгеге шингээдириниң ажыктыын тодарадыр комиссияны тургускан. Ында бедик мергежилдиг ажылдакчыларны хаара тутkан.

Коллектив Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдаржыткан социалистиг хүлээлгени алган. Ону демдеглээр үеге чедир бедик культураның коллективи деп санаттырар дээш кызып ажылдаар бис. Беженги чылдың чазынында девискээривисти киастап-шимээр иогаан ыяштарны тарып олуртувус.

Бистиң коллектививисте ажыл-ишке-даа, хөй-ниитичи эгелээшкиннерге-даа шылгарап турар, ак сеткилдиг эптер хөй. А. Замула, В. Скулин, М. Монгуш ышкаш ажылдакчылар бүдүрүлгениң культуразын бедидер, техниктиг эстетиканың айтырыгларын мастерскаяга шингээдир саналдарны чедимчелиг шимпирлээринге боттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар.

Кайда-ла арыг агаар, эмнелеп, таарыштыр тургузуп каан дериг-херекселдер барыл, кайда-ла кижиге механизмнер, автоматтар дузалажып турарыл, аңаа ажылдаарга эптиг, үүле бүдүүгүр болгай. Ынчангаш бүдүрүлгениң культуразын бедидер хемчегларии чорудуп турар ужурувус ол.

Г. ГЛУШКОВ,
партия организациязының секретары.

ЧАМДЫК БОДАЛДАР

Түс-түс бригадаларның, цехтериниң, эвлүчегларниң, харын-даа түс-түс кижилериниң күш-ажылы каттышкан улуг үүлени бүдүрүп турары магалыг-дыр. Бөдүүн тудугжуларның күш-ажылының түнелиндже бистиң республикавыста база бир улуг бүдүрүлге тургустунган, ам оон ийиги эвлүчээниң тудуу хайныышкынныг чоруп турар.

Тудугжуларның бригадалары юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин эрестиг күүседип турарлар. Бистиң бригадавыс тудугда мурнакчы эш Балдар-оолдуң бригадазы-биле социалистиг чарыштыг. Эрткен апрель айның планын 156 хуу күүседип, майга эки белектиг ужураштывыс. Чаржып турар бригадавыстың көргүзүү база-ла эки болган. Ында болза-даа бистиң ажылывыста чамдык четпестерниң дугайын чугаалаксап тур мен.

Чүмүн-даа мурнунда тудугда техниканы четпес ажыглап турарын чугаалаар херек. Даш, туйбу сөөрткен автомашиналар хүнде ийи-чаңгыс рейс кылгаш-ла келбейн баарлар. Ол чорук чүгле тудугжуларга авес, транспорт организациязынга улуг когаралды чедирип турары билдингир.

Оон аңгыда социалистиг чарыштың организастаашкынында улуг четпестер бар. Бригадаларның алган хүлээлгелериниң күүседезин чогуур үезинде боттары хынажырып, ону бүдүрүлге хураддарынга чугаалажырын организаставайн турар. Лекция пропагандазы болгаш көскү агитация бисте ам-даа кошкак. Партия организациязы, тудуг комитеди бо айтырыгларже чогуур кичээнгейни салыр болза, ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү улам бедирер ужурлуг.

Бо хүннерде бистиң бригадавыс ийиги эвлүчегниң тудуун кылып турар. Юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кижи бүрүзү күжениишкинниг ажылдап турар. Шаңгыя хоочун тудугжу Назын Менге, аныяктар Дайынчы Дангыш-оол, Ладар-оол Сарыглар болгаш оон-даа өскелер мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар.

С. СЕНДАЖЫ,
тудугжу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады.

Ооржак УНДУҢ, „Барлык" совхозтуң хойжузу

Хой ажылынга оп чеди чыл болдум. Хууда үлегер-чижек — эң-не дээре агитация ол дижир болгай. Коммунист кижи болгапымда, совхоз бүдүрүлгезинге куду коргүзүлүг болбазын оралдажып келдим. Эрткен чылын чүс хойга онаалтыр 100 хураган алыр дээш хүлээлгемни 108 кылдыр күүсеткен мен. Ам чүс хойдан-на 102 хураган алдым. Дүк бүдүрериң база-ла көвүдедир херек. Хой бүргүзүнден 2,3 кг дүк кыргыш алыр планныг бис. Ынчаарга бодум ону 2,6 кг кылдыр күүседир мен.

Юбилейлиг байырлалдың бо чылында хойжу Саая Хүргүл-оолду чарышка кыйгырган мен. Ындыг чарыш чедиишкиннерни өстүрер талазы-биле биске дузалаар. Хоювусту чайгы үеде эки семиртир бис. Бодувус 10 тоннадан эвээш эвес сигении мал чеминге белеткеп алыр бис. «Сөглээн сөс, керткен ыяш» дижир. Чарышка сөзүвүстү эвлээр бис.

Ооржак КОМБУ, „Шекпээр" совхозтуң бызаа ажаакчызы

Эът бүдүрериң көвүдедири — көдээ ажылагыйда кол сорулгаларның бирээзи болгай. Сес чыл иштинде 500 хире бызаа өстүрдүм. Ол дээрге ортумаа-биле 125 тонна эттии бүдүргенидир. Бызааның хонукта ортумак немелде деңзизи 700—800 грамм болгулаар. Бо чылын бүгү бызаалар хүр чыл аштыг. Оларның күжү эки.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл юбилейин демдеглеп байырлаар деп тургаш, багай ажылдаар эрге бисто чок. Өөвүстүң херээжен ээзи Ооржак Бычылдай саанчылап турар. Ол база-ла он ийи чыл иштинде багай саанчы диртип корбээн. Кижиниң күш-ажыл алдаржыдар деп чүвени көрүп, билип келдивис. Совет чазаам мени «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнады. Ам 62 бызааны ажаап тур мен. Оларны ортумактан өрү күштүг кылдыр семиртккеш, дужаар мен.

Сара ИДАМ-СҮРҮҢ, „Барлыкта" саанчы

Чаа беш чылдың бирги чылында инек бүргүзүнден ортумаа-биле 1800 кг сүттү сагташ, мурнакчы саанчыларның одуруунга киргеи мен. Бо чылын, Октябрь революциязының 50 чылының юбилейлиг байырлазы-биле холбаштыр 1900 кг сүттү инек бүргүзүнден саар деп бедиткеп хүлээлгени алгаш, бирги кварталда 535 кг чедир саап, районнуң саанчыларының аразында чарыштың бирги черии ээледим:

Бистиң Бижиктиг-Хая фермавыс фермалар аразында чарыштың мурнакчызы болуп турар. Бо чылдың бирги кварталында 150 тонна сүттү бүдүрер, ооң 100 тонназын күрүнеге садар турган бис. Херек кырында 161 тонна сүттү бүдүргеш, 111 тоннаны күрүнеге саттывыс. Боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле Монгуш Чодураа, Лиза Күжүгет, Сарыглар Кысыгбай олар мурнакчылар болган.

Данзрык КАЛДАР-ООЛ, „Тыва даг-дүгү" комбинаттың ийиги эвлүчээниң тудугжузу

Күжүгет Калдар-оолга удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазы бирги кварталдың планын 109 хуу күүсеткен. Ынчангаш чыл планын декабрь 25-те күүседир дээн хүлээлгевисти чедиишкиниг күүседиринге бүзүрелдиг бис.

Бригада кежигүннериниң ажыл-амыдыралында бир онза чүүл болза, кижи бүрүзү бодунуң мергежилиң бедидии турары болур. Тудугжу, штукатуржу, арматурщиктер аңгыда каанакчының болгаш шил кезикчилериниң мергежилинге база өөренип ап турарлар.

Тываның улуг үлеп-пүрүнге киириштирген үлүг-хуум дээш мени Хүндүлелдиң демдээ орден-биле шаңнааны меңээ онза болуушкун болган. Ол чорук мээң амыдыралымга улуг эргилдени болдурган. Ам Коммунистиг партияның кежигүнүнге киреринге белеткенип турар мен.

Тамара АНФИЛАТОВА, фабрикада механизмнер башкарыкчызы

Бистиң өг-бүлевис Тывага көзүриниң мурнунда Уралдың даг-дүгү комбинадынга ажылдап турган. Аныяк республикага чаа үлетпүр черии ажыттынарга Уралдан элээн хөй тускай эртемниглер болгаш кадр-жаан ажылчыннар келген чүве. Оларның-биле кады бистиң чорутканың улуг идегел деп санап чоруур бис.

Өөм ээзи технолог кижи, а регулировщиктиң ажылы база-ла технологтуу-биле дөмей. Бүдүрүлгениң бүгү чорудуушкуун ыяк билип алыр дээш каш чыл улаштыр өөренип келдивис, ам үшкү курста бардывыс.

Аныяк республиканың национал кадрларының көвүдеп турары магалыг-дыр. Кады ажылдап турар эштерим Ю. Шагдыр, М. Монгуш, О. Көгел болгаш оон-даа өскелер ёзулуг мастерлер болган. Ажылчын бүргүү олар шыкаш бедик мергежилдиг болур болза деп бодап чоруур мен.

Монгуш КАРА-ООЛ, комбинаттың забойщиктер бригадазының бригадири

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыры-биле калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга бистер база киржип турар бис. Эки шынарлыг даг-дүгүн казып тываны бистиң кол соруглавыс. Бригадавыста он кижи бар бис. Ай саныида ортумаа-биле 25,6 тонна арыг даг-дүгү дужаар онаалгалыг бис. Эрткен дөрт айларның планын ажыр күүсеттивис. Моон сонгаар-даа улам күжениишкинниг ажылдаар деп сүмележип алдывыс.

Бистиң аравыста Ооржак Лама-Сүрүң, Хертек Түнел-оол олар коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп адаттырар дээш демисежип турар. Чаңгызы шуптузу, шуптузу чаңгызы дээш хөделирге ажыл бүдүүгүр, найырал бижигар боорлур. Оон аңгыда эң эки бүдүрүлге көргүзүглери дээш Ооржак Октябрьның бригадазы-биле социалистиг чарыштыг бис.

СИЙР-ДАШ

(Очерк)

1.

1892 чылдың чазы. Кара-Даш баарында хову. Кезек-кезек хола хараганнарлыг, төнгелчик элезининг, куу, кургаг хову ыстап-шыдаанзыг апарган чыткан. Берге кыштың арай бооза-ла дөңгүп чыл ашкан бир кодан хой хараганнар достеринде чапчаа үнүп олурар көктү кизиредир тура тырткаш, аажок амданнанып тайнап чип тургулаан. Арны часкы куу чер, куу от-сиген-биле дөмей кылдыр куурарып хорлангылаиы берген, самдар шөжкметтиг кадарчы оол хонунуң үстүү чарыында, хараган базарында ыжыкталыпкан ырлап олурган.

Бударанчыг аллга Кара-Даштың куржаангылаиы берген кара-кара хаиларынга барып чаңгыланып турган. Хемчик кыдында самдар кара өглер ында-мында опее бергилээн, оларның дүндүктеринден үнгүлээн куу ыыты ээн хонуну эргий кезээн часкы салгын ынаар-мынаар чыдаңнады хап, хойнуң чадагай назаалыларында баглап каан аттар баштарын куду халайтыпкан тургулаан.

Частың шак ол соок, кавыскылыг хүнүнде Иван Хаиров биле Прокопий Кононов Кара-Дашка чүмалап чораан. Ол ядыы, орус тараачыннар амыдырап-чурттаарының аргазын зилеп. Россиядан Хемчикке көчүп келге-ле шоолуг-даа үр болбаан. Кырлаи ажылдыр черде даш чугулуп, даалу үнүп турар болган. Чеде бээрге ийи тыва черден удаазыналчак куу чүве казып ап турар болган. Чогум чүл ол дээрзин орус тараачыннар айның тыппаан. Ойбак паш сыскыыр, өскелээ аар-саар чүүлдер кылырынга херектиг, отка өртенмес сиир-даш азы даг-дүгү деп эртине-дир дээрзин оларга имнеп-самнап тайылбырлап берген. Орус тараачыннарның бирээзи оттуг-ыяжын шаккаш, аңаа тударга өртенмес, элдепейлиг, хуулгаазын дүк болган.

Ийи хонганда Хаиров биле Кононов ол ийи тывадан дилеп алган хуулгаазын эртинезин Суг-Хөлүүн Суг-Аксынга чурттап турган бай орус садыгжы Василий Сафьяновка көргүскен. Чиижен садыгжы ооң отка өртенмезин көрүп каажы, дораан-на чилбизи хайнып, дылын чыганы каапкан.

— О-о, бурган өршээзинде, ону Красноярск чорудуп, эртемденнерге көргүзүп, ырак-узак чер чоруп, шүүдеп турган херээ чүү боор. Дараазында неделида Минусинскиден инженер чедип келир, моны аңаа көргүзүп көрейн, меңээ берип каанар — дигеш, ийи тараачыны ашкарыпчемгергеш, чорудупкан.

Сафьянов ол эртине дугайын ооң бодуиган артык бай садыгжы Бяковка дыннатkан. Оозу ону Минусинск округунуң даг инженерниге тускай чорук кылып көргүскен-даа.

Урянхай крайның Хемчикте даг-дүгү бар, ооң шынары делегейде эң-не чергиин диген Канаданың даг-дүгүнден-не каш катап артык дээрзи чүгле бүгү Россияга тарай берген эвес, харын-даа барыын Европаның чурттарынга безин билдинип, делегейниң капиталистиг чурттарының хөрөнгитеннериниң чазый-чилбизин, кужурзураан хойлар дег хайныктырыпкан.

Бир дугаарында Польшаның төвү Варшава хоорайдан чиижен инженер Синницкий Хемчикке азып-тенип чораан чедип келген. Сафьянов биле Бяков даг-дүгүн «бис тыпкан бис» деп чүдэ мегелээш, Синницкийден он мүн рубльди алза-даа, аңаа хоомайзынып, өкпелеп турганнар.

— Бо дээрге аңаа-да бир эртине эвес-тир, дээрги. Тывадан чугаалаарга, ол онза алдын, тоорук-тур ийин. Ону чара дайнаптар болза, ёзулуг-ла миллионер болганын ол. Ону «ажылын-тыпкаиы» дээш биске өөрүп четтир. Акша харамнанган херек чок. Силерге чүү херек болдур, шуптузун дузалап, бүгү аргаларны хереглээр бис — деп, Бяков аңаа чугаалап, хөй-ле хоозун аазаашкынларны кылып, аскы-биле пектүрүп турган.

1904 чылда Синницкий чер казар даг-дүгүнден-не каш катап артык дээрзи чүгле бүгү Россияга тарай берген эвес, харын-даа барыын Европаның чурттарынга безин билдинип, делегейниң капиталистиг чурттарының хөрөнгитеннериниң чазый-чилбизин, кужурзураан хойлар дег хайныктырыпкан.

Бир дугаарында Польшаның төвү Варшава хоорайдан чиижен инженер Синницкий Хемчикке азып-тенип чораш чедип келген. Сафьянов биле Бяков даг-дүгүн «бис тыпкан бис» деп чүдэ мегелээш, Синницкийден он мүн рубльди алза-даа, аңаа хоомайзынып, өкпелеп турганнар.

— О-о, бурган өршээзинде, ону Красноярск чорудуп, эртемденнерге көргүзүп, ырак-узак чер чоруп, шүүдеп турган херээ чүү боор. Дараазында неделида Минусинскиден инженер чедип келир, моны аңаа көргүзүп көрейн, меңээ берип каанар — дигеш, ийи тараачыны ашкарыпчемгергеш, чорудупкан.

Сафьянов ол эртине дугайын ооң бодуиган артык бай садыгжы Бяковка дыннатkан. Оозу ону Минусинск округунуң даг инженерниге тускай чорук кылып көргүскен-даа.

Урянхай крайның Хемчикте даг-дүгү бар, ооң шынары делегейде эң-не чергиин диген Канаданың

ЧЕДИШКИННИГ КҮҮСЕДИЛИ!

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

СЭКП Төп Комитеди Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ойнга белеткелдер хүгаймында Доктаалынга кайгамчыктыг юбилейни күш-ажылчы чедишкинер-биле уткуурунче, бүдүүлге планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринче бүгү совет кижилерни кыйгырган. Ынчангаш ол улуг байырлалга алдар болдурган социалистиг чарыш бүгү чүртте күштүү-биле калбарган. Ындыг чарыштың киржикчизи болуп, күш-ажылчы чедишкиннерин өстүрүп турарынга шекпээржилер чоргаарланыпы, шинтпирлеттинмээн сорулгаларже кол кичээнгейни мөөнеп турарлар.

Совхозтуң мал ажылының продуктулуун бедидериниң перспективтиг айтырыгларын шинтпирлеп эгелей берген бис. Хойнуң уксаазын экижидер хемчегларни эрткен чылын-на чорудуп эгелээш, Аянгаты салбырынга чинге-нарын дүктүг хойну үзүп тургустувус. Биче-Тей, Дөн-Терезин салбырларының чинге-нарын дүктүг хойларын олче катказ, май, июнь айларда класстаашкынны чорудар бис. Бо-ла салбырга чылгы ажылын база хогжүдер бис.

Түс черниң агаар-бойдузунга шыдамыккай тыва хойну Дөн-Терезин салбырга өстүрер деп шинтпирлээш, Мөңгүн-Тайганың тыва кошкарларын четчирип-биле садып алыры көрдүнген. Ол-ла салбырга өшкү малды өстүрер. Ангор уксааның 600 хире өшкүзүн келир чылын садып алыры планнаттынган. Аңаа сарлыкты өстүрери база көрдүнген. Ам 50 сарлыкты садып алдывыс. Тыва инек биле сарлык хайнаа эки продукциязы бээр. Актың болгаш Алаштың кадыр-берт черлери ол малдарны өстүрериңе онза таарымчалыг.

Биче-Тейниң төп салбырынга сүт-күр инекти өстүрер. Ынчангаш ам он хире симменталь бугаларны садып алыр бис. Ук ферманы механизастаар ажыл бо чылын эгелээр.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээри — күрүнеге садары бирги чергениң сорулгазы болгай. Ынчангаш малдың семиртилгезинге кичээнгей салып, күрүнеге ортумактан өрү күштүг малды садып турар бис. Бо чылдың бирги кварталында 227 аныяк чаңдарны садарывыска, оон бирээзининг-не ортумак деңзизин 270 кг болган. Ол дээрге эки түңнел. Оларны кышкы үеде семирти азыраан. Оон ачызында күрүнеге эът садарының квартал планы 4,5 катап ажыр күүсеттинген. Ам чартык чылдың планы күүсеттинге берген.

Бистиң саанчыларывыс база-ла багай эвес ажылдаан. Күрүнеге сүт садарының квартал планын 143,4 хуу күүсеткен. Ылаңгыя Суг-Кажаа сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Валя Соңгулда) баштайгы үш айда планнан ажыр 10 тонна сүттү саткан. Тамара Монгуш, Ооржак Бычылдай олар саанчылар аразында чарыштың тинилекчилери болгулаан.

Мал кыштагладышкынының болгаш малдың чаш төлүн камгалап алырының камнанналары чедишкинниг эрткен. Бүгү чүзүн малдарны өстүрериниң планнары күүсеттинип турар. Шээр малдың түс башкына онааштыр 85 анай, хураган алыр дээнивисти ажыр күүседир бис. Ам безин 81-ни апкан бис. Ам-даа ийи чүн хой төрүүр. Хойжулар Ооржак Анғыр-оол, Монгуш Чимит-Доржу, Куулар Торай олар түс хойдан-на 93—97 хураганны алгылаан. Коммунист Ооржак Шагдырның хойжу бригадазы бүгү төрээн 1872 хойнуң шупту хураганын четче камгалап алган. Ол бригада хой бүрүзүнден 1,9 кг дүктү (планда 1,7 кг турда) кыргып алырын хүлээнген.

Эш Сазанакова Хемер-оолдуң эргелекчилээнин күш фермазы бирги кварталда 300 чуурга бээр дээнин 12500 кылдыр күүсеткен. Чылда 108 мун чуурга бүдүрерин 150 мун чедирер деп ук фермаңың коллективи хүлээнген.

Сөөлгү ийи чылда совхозтуң девискээри хар чок, кааң байдалдыг болуп эрткен. Ынчалза-даа бистиң тараажыларывыс чер ажылының дүжүттүүн бедидип, тараа культураларының ниити чыылдазының планын ажыр күүседип шыдаан. Совхоз бодунуң тоогузүнде ап көрбээн дүжүдүн эрткен чылын алган. Гектар санындан ортумаа-биле 11 центнер дүжүттү өстүрген. Тараа культураларының бот-үнезин чиигеткен. Күрүнеге тараа салдарының план-чагыын алды катап ажыр күүседип.

Тараажылар юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн өстүрүп алырынга белеткел ажылдарын баш бурунгаар чорукаш, часкы хову ажылдарын организастыг чорудуп турар. Олар бо чылын 5340 га тараа культураларын, 1700 га мал чеми культураларны тарыар. Оон 1800 газын сүггат-биле хандырар. Ам сүггатчылардың алды звеноларын ажылдап турар. Оларның иштинде Саая Тургун-оолдуң, Сарыглар Данзы-Белектиң звеноларын га бүрүзүнден 18—20 центнер дүжүттү өстүрүп алыр деп сөзүн бергеннер. Механизаторлар Сарыглар Чат-оол, Саая Чимит-оол олар чер аңдарарының планын 130—150 хуу күүседип турарлар.

Амгы хүннерде социалистиг хүдээлге чок ажылдап турарларны бистен тывары берге. Бижи бүрүзү чаагай күзел-биле — Совет эргечагырганың 50 чыының кайгамчыктыг байырлалын күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуур күзел-биле ажылдап турар. Чоннуң ол патриотчу кодургүшкүнүн детквинщаан, совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары социалистиг чарышка улуттуганы экижидип турар. Салбырлар бригадалар, фермалар, кижилер аразынга шилчинир кызыл туктарны тургускулаан. Бирги кварталдың түңнелин ёзугаар салбырлар аразынга шилчинир кызыл тукту Аянгатыга тывыскан. Ооржак Шагдырның хойжу бригадазы, Суг-Кажааның сүт-бараан фермазы шилчинир кызыл туктарны быжыы-биле тудуп турар. Саанчы Тамара Монгуш, хойжу Ооржак Анғыр-оол олар шилчинир вымпелдерни алгылаан.

Мурнакчыларны оон ынай өртектиг чүүлдер-биле шаңнаар, күш-ажыл дептеринге демдеглээр, хүндүлел самбыразынга киирер, курорттарже, Улуг ажыл-агый чедишкиннериниң Бүгү-эвилел делегедезинче чорудар, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болгаш коллективи деп аттар тыпсыр хемчегларни ап турар бис. Материалдыг болгаш моральдыг деткимче кижилерни күш-ажылчы тинилелгелерже улам-на сорук киирип турар. План азы норма ажыр күүсеткени дээш немелде төлевир бээр практика ажыктыг болуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедиперинге идиглиг болуп турар. Моон соңгаар мурнакчы бригадаларга, фермаларга болгаш салбырларга тураскаадткан күш-ажылчы алдарның түгүн түргүзар бис.

Бистиң ажылывыста четнестер барын билип, ол четнестерни чайладыр хемчегларни ап турар бис. Ылаңгыя мал ажылынга үчёт-отчёттуу экижидери, күрүнеге дужаар продуктуларның шынарын бедидери, социалистиг чарыштың түңнелин чогуур ой-шаанда үндүрерин чорумчудары, тарылга шөлүн эки өдекшидери, дужүттүң хоралакчылары-биле демиселди күштелдирери, мал чеми культураларның тарылгазын эдбекшидери чүгүла болуп турар.

Шекпээрниң ажыл-ишчилери күрүне мурнунга хүлээлгелерин Октябрь байырлалынга чедир бүрүн күүседир деп сөзүн берген ажылдап турар. Олар шак ынчаар ажылдап шыдаарлар-даа. СЭКП райкому болган райкүүском бистиң совхозувусту бирги кварталда ажыл-агыйлар аразында чарыштың тинилекчизи деп санаан болгаш шилчин чоруур кызыл тукту биске тывыскан.

М. ЧҮЛЬДҮМ,
«Шекпээр» совхозтуң директору.

«Большевик» колхозтуң № 2 хөйжу бригадазының төвү Көк-Бөөмга чөөнта чаа частың чылыг хүннериниң бирээзинде байырланчыг митинги болуп эрткен. Юбилейлиг чылдың кыштаглаашкынында районнуң бүгү хөйжу бригадаларының аразында калбарган чарыштың түңнелин үндүргеш, СЭКП райкомунуң биорозу биле райкүүсконың бирги черни бо бригадага тывыскан.

Бригаданың бүгү хөйжулары чүс хөйдан чүс хураган алыр дээн хүлээлгезинни күүседипкеннер. Оон аңгыда зоветөөредилге кыштадыр узуктеп чон уламчылап келген. Малдың чайгы семиртилгезинге эки организастап, дүк дужазының болгаш мал чеми белеткээриниң планныг онзаалдаларын ажыр күүседирин бригада кежигүннери митингиге дугурушкан.

ЧУРУКТА: партия райкомунуң бирги секретары эш Т. Стал-оолдуң бригадир эш С. Очурга шилчинир Кызыл тукту тыпсып турары.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

Тараажыларга

Барыын-Хемчик райпозу эрткен айда бараан саарылгазының планын 109 хуу күүсеткен. Хөй-ниити чемненилге черлериниң ажылдакчылары планын база-ла ажыр күүсеткеннер. Тус-тус садыгжыларның аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни Аянгаты магазининиң эргелекчизи эш В. Ооржак алган. Айның саарылга планын ол 134 хуу күүсеткен.

Бо хүннерде садыг ажылдакчылары кол кичээнгейни көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринче уландырган. Малчыннар хонаштарын болгаш хову турлагларын беш автолавка доктаатткан график ёзугаар эргип турар. Николай Чалзыптың автолавказы чыл эгезинден бээр өскелерден эки түңнелдерлиг болуп келген.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ ДЭЭШ

«Бистер, Дөн-Терезин салбырның оолдар, кыстары, Совет эргечагырганың 50 чыл ойн төлептиг уткуур талазы-биле мурнувуска улут сорулганы салдывыс. Бүгү бодалдарывыс, түткүлүвүс, ажылывыс юбилейни күш-ажылга, хөй-ниити амыдыралга чаа-чаа тинилелгелер-биле уткуурунче угланган». Бо болза бистиң районда «Шекпээр» совхозтуң Дөн-Терезин салбырының комсомолчуларының Тываның көдээ оолдар, кыстарынга кыйгырымында сөстердир.

Дөн-Терезиниң аныяк ажылышчилери ол сөзүнге эвес болуп, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип турарлар. Аныяк сакманшиктериниң күжү-биле 5000 хураганны өстүрер дээнинің 4365-жин ам күүседип алган. План ёзугаар түе хойдан-на 85 хураган алыр турда, салбырның аныяк малчыннары 90 хураганны алыр деп хүлээнген. Ам 5558 хойнуң 4345-жи төрээн, оон 4365 хураганы камгалап алдынган. Шээр малдың төрүүрү үргүлүүлеп турар болгаш социалистиг хүлээлге чедишкиннинг күүсеттинип болур. Малчыннарның аразындан Ооржак Анғыр-оол, Ооржак Чимит-Доржу, Ооржак Аңбаан, Ооржак Данзы-Белек оларның түңнелдери эң-не эки болгулаан. Комсомолчу кадарчылар Анғыр-оол Чечекмаа, Дагбы Маска олар түе хойга онааштыр 90—100 хураганны алгылаан.

Малчыннар оон ынай 739 өшкүден 743 анайны, алдан инектеп 60 бызаанны, дөртеп үш сарлыктан 43 бызаанны алган. Бо дээрге эки түңнел-дир.

Салбырның тараажылары бо юбилейлиг чылда бедик дужүттү өстүрүп алырын хүлээнген. Ону күүседир дээш, 1495 гектар тарылганың 1000 газын суггарар деп сорулга салып алган. Ам суггарыкчыларның 40 кижи составтыг дөрт звеноларында ажылдап турар. Сарыглар Сайын-Белек биле Саая Тургун-оол оларның удуртканы звенолары эң дээре ажылдап, ам 270 гектар черни суггарган. Сарыглар Сайын-Белектиң звеноларының удуртканы чылын 120 га черни суггарып турган, гектар санындан ортумаа-биле 16 центнер дүжүттү өстүрүп алган. Бо чылын оон куду эвес дүжүттү өстүрүп алырын хүлээнген.

Тараажыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, чаа хову турлаан тудуп турган. Ында кухнялыг, чем чиир черлиг столовая, 17 орунныг ниити чурттаалга бажыңы, кызыл булуң бар. Чаа турлагны погаанчыдып, ыяш тарылгазын чорукан.

Эдегейде хараган туруп, даш аштап турар кижилер 200 гектар черни арыглаап, чиигe-тараа болгаш кукуруза тарыыр черни белеткеп турар. Кукурузачыларның аныяктар звеноларга гектар чер бүрүзүнден-не 200—250 центнер ногаан массаны өстүрүп алыр. Ам Монгуш Көрген-оолдуң звеновозу ажылдап киришкен. Комсомолчулар Борис Ооржак, Крас Ооржак олар чер суггарарының күн нормазын үргүлүү ажыр күүседип турарлар.

Салбыр төвүнге спорт шөлүн тудар. Чагаайжыдылга ажылынга идепкейлиг киржир, бо чазын 1500 хире мяшты тарып олуртур дээн хүлээлгезин дөн-терекчилер ам херек кырында күүседип, мяш тарылганың чартык кезиин суггаттыг черге тарып турар. Оон га бүрүзүнден ортумаа-биле 11—12 центнер дужүттү, а ниити тарылга шөлүнүң бир газындан-на 9 центнерден эвээш эвес дужүттү алыр соруланы салып алган бис. Оон иштинде кол культура болур кызыл-тастың дужүдүн оон-даа бедидери планда көрдүнген. Ынчангаш тараанын ниити чыылдазын эрткен чылдагызынга удуо 117—120 хуу чедирер бис.

Барыын-Хемчикчилер сөзүн ээлеп болур аргаларлыг. Ажыл-агыйлар часкы хову ажылдарын кидин түлүк чорудуп турар. «Большевик» колхоз илиртээшкинни дооскан. Тарылга мурнунуң массалыг суггарылга ажылдары чоруп турар. Ону 6300 гектарга чорудар. Ам үш муң хире га черни суггарган. Чайгы суггарылганы 8790 га черге чорудар. Часкы хову ажылдары «Шекпээр» совхозга эң-не организастыг чоруп турар. Ында тараажылар 673 га черниң тарылга мурнунуң суггарылгазын чоруткан. 474 гектар шөлдүг дажын, 143 га черниң хараганын аштаан. Дөн-Терезин салбырның тараажылары суггарбаан черге тарылга чоруткан деп лозун-биле ажылдап турарлар. Бо совхоз суггарыкчыларның болгаш механизаторларның бедиткен ажыл төлевирин боттандырып, хову ажылдарының темпизин болгаш шынарын бедидип турар.

Маңаа хөлбаштыр четнестерни айытса чогуур. Суггарылгага турда чогуур ажылчын күжү ажыл-агыйларда ам-даа четчелеттинмээн. Суггарыкчыларны резин идиктер болгаш чогуур херекселдер-биле четче хандырбайн турар. Бо чүгүла ажылды күүседип турар кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар ужурлуг.

Чамдык суггаттыг черлерни ажыглалга киирери амзаа оожум чоруп турар. Ылаңгыя «Барлык» совхозтуң Хөнделеңде, «Шекпээр» совхозтуң Алашта, Акта, Баян-Көлде эвээш-даа бол, шаанда араттарның чаагай дужут өстүрүп ап турган черлеринде буга-сууннар база-ла ажыглаттынган турар ужурлуг. Оон ынай Барлыктың улуг суггарылга бугазының түдүүн дооскаш, 11 мун гектар черни суггарар арганы чедип алырывыс перспективтиг чүгүла сорулга болуп турар. Ону бо беш чылда боттандырар ужурлуг бис

М. ТЕМИР-ООЛ,
көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальныгы.

В. САГАН-ООЛ

Кара-Даштың сылдыстары

Ээрти, тоорту шөйлү берген
орук чыырып →
«Экспресс» «ишкирини» каап
ыдып олур,
Ээлчээ келген имиртиңге
шугладышкаш,
Ээр Хемчик, дыштангашмыг,
төлээн чыдыр.
Чергелештир тургулапкан
аданнар дег,
Чер-Чарыктың дагларының
бадарын дургаар
Хоюг-чымчак олудумга
эргелеткиш,
Хоочун Хемчиним унуп өрү
тутсуп ор мен.
Кара-Даштың дагларынче
утпай көрдүм,
Кандыг даар боор, «тоол чурту»:
Онтаргайның сылдыстарын
адаргаткан
Онча-сан чок чырык оттар
чайнап туру.
Хемчик уну сылдыстадыр
хууда бээр деп
Огбелерим дүжеп безин
чорбааннар боор.
«Хевек, далган кежиин шаңнаар
ораным» деп
Өргүл өргүп, чалбарып-ла
чорааннар боор.
Өскен чурту сылдыс-биле
каастаалганын
Карак-биле магадап көөр,
алган ырлаар,
Өглүг чораан ядыы кижи
оглу эртип,
Кандыг ноңчуг эки чолдуг
үрен боор мен...
Хемчиним эргип аян-чорум
кылып чораан,
Сетиилимге магадаашкын
сынастады.
Хемчээттинмес оорушкүмүү
тоду соглеп
Четче чуруп шыдавадым,
шынын соглээйн.

Ю. КЮНЗЕГЕШ

КОЖАМЫК

Карацгыда үнмээн шолбан
Кажан үнүп келир чүвел?
Кара-Дашка келбээн уруг
Кайа чаңнап келир чүвел?
Айдың турда үнмээн шолбан
Кажан үнүп келир чүвел?
Азбестке келбээн уруг
Кайа чаңнап келир чүвел?

БУРУНГУ ЫРЛАР

Эрги Хемчик, ээр Хемчик
Эңчээм, дөжээм болу берген.
Оргу Хемчик, улуг Хемчик
Орнум, дожээм болу берген
• • •
Бардык-Аксын көөрүмге
Маңнык торгу чаткан ышкаш
Хемчик уның көөрүмге
Хевис торгу чаткан ышкаш.
Аксы-Бардык чуртум турда,
Аштаарымны сагынмас мен.
Аныяк чаш өөрүм турда,
Аскым-кежиин оскунмас мен.
Суглуг Бардык чуртум турда,
Сускаарымны сагынмас мен.
Суг-ла кара өөрүм турда,
Сулааарын сагынмас мен.
• • •
Өлөң оттуг Эдегейим,
Өле тейлиг Тулаан-Кара.
Кадар оттуг Эдегейим,
Кара тейлиг Тулаан-Кара.

1967 ч. май 11.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Чимит Байрович фабрикаже көрүп каап, ында кежээ-шалып ажылдап турар кижилерин бодап, оларынга чоргаарланып турган. Дөртку ээлчегниң начальныгы Юрий Шагдыр бодунуң күш-ажылын алды чыл бүрүнгаар, оларның турары, даглың баарынга турган даг-дүгү арыглаар бичин, бөлүүн фабрикадан эгелээн. Оон удуртказ ээлчээ үнелиг эртинени Төрээн чуртка хөйубиле берип. ай, квартал, чыл планын үргүлүү ажыр күүседип, ам Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр ниити продукция бүдүрериниң планын 105 хуу, Төрээн чуртка арыг даг-дүгү бээринин планын 110 хуу күүседир дээш, билектерин сывыртынып каапкан ажылхап турар. Машинист Хертек Анаёк, савалакчы Елизавета Монгуш, регулировщик Тамара Анфилатова, цех мастери Блум Кузьма, суглар болгаш өскелер-даа чай-шөлээн чок ажылдап турары каракка көстүп тургулаан ышкаш сагынырган. В. Федоровтуң, А. Писаревскийниң удуртказ ээлчегларинге комбинат база-ла чоргаарлалыр.

Даал оргузундан бижек-биле одура кезип октапкан дег даргга Чимит Байрович девин даг бажынга турган геологтар-биле кады хап келген. Рудниктиң кол ажылы ында хайныккан. Аваангыр-туттуңгур, мергежилдиг дагжыларга башкартказ чүүл-бүрү болбаазын машинатехникаларның шимээн-даажы кулактыг үюктадырып турар, ынчангыг-ле чүве. Дүүн чаа-ла даглар хой кадарып чораан аныяк оол Болаттың башкарган күчүлүг экскаватору дуруза мойну ышкаш узун ускуужун болуп чыткан рудане шывындыр ишип киргеш, овайтыр узун алган рудазын 27 тонналы чүктээр күштүг машинаның кузовунче төп бадырыптарга, машина артында-ла чинидип хээп. Экскаватор каш улаштыр «мойнун» узадыр сунуп, машина кырынга чайгангыладап соонда күзөв хораан-на долуп. «БелАЗ» аарын дээп ышкаш кылдыр «ышкыыштаашты», салып ынай болган. Оон орнунга база бир машина тура келген. Оруктар, тывалар, украиннер дээш каш янзы нациянын төлөөлекчилери күчүлүг техниканы ынчаар башкарып турар.

Улуг-нормазын үргүлүү ажыр күүседип, тергиин кежээ-шалып деп мактадып турар забойщиктер ол руднкте хей. Ооржак Дүдүй-оолдуң удуртказ забойщиктер бригазазы апрельдиң планын он хонук четпээнде эрте доозуп. Төрээн чуртунга түгле чаңгыс апрельде безин 26900 кг арыг даг-дүгүн чыгган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлчээнин түдүү ам чорун турар. Оон күчүзү амгы ажылдап турар фабрикадан ыракта артык болуп, чылда 160 мун тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка бээр.

Бо чылдың чазынында Ак-Довуракты Культура бажыңынга Чимит Байрович бодунуң сонгукчуларын-биле ужуражып турган.

— Симр-даштан чогун чүвү, кандыг болбаазын чүүлдерни ылыр, ону чүү чүвеге чугула хереглээр чүвел, оглум? — деп, бир ашак айтырган.

— Даг-дүгүн колдуунда-ла, холукаалар-биле кады ажыглаан турган. Чүүл бүрү эт-сеэп, хер-херекселдер бүдүрүп. пос-таавы аргыырынга ажыглаар. Даг-дүгүнүн холукаазындан эң бедик шынарлыг портландцемент, суг болгаш газ дамчыыр хоолайлар, шифер, кылын саазын, резина, пластмасс дээш ыяа хой чүүлдерни оон кылыр. Демир эзилирер суугуларның иштин база-ла даг-дүгүнден кылыр. кислоталар шыгжаар савааларны, космиктиг ужуузуушкун үеринде октаргай корабльлерниңь безик температуралардан. радиацияга керелдеринден камгаланыр кезектерин база-ла даг-дүгүнден кылыр — деп, ол чугаалаан.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Алдарның оду мөңге шагда хып турзун!

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ол дайынчы кымыл—москвачы томарь азы Донбасстан шахтёр бе, сибирьжи тараажы азы Уралдан кан азвилдирикчизи бе, казах хойжу азы Бакудан нефтичи бе дээрани билбес бис... Ынчалза-даа бистиң хөй национальдыг улуг Төрээн чуртувустуң улус бүрүзүнүң шынчы оглу дээрзин билир бис. Бо ыдыктыг черже чонның чоон оруу кажан-даа арлып читпес. Оглун чидиргеп кырган не, ашаа дедир келбээн солдаттың кадайы, адазын түтле чажында көргеп оол маңаа хаяы кажыдал болгаш чыриткылыг чоргаарланышкын-биле кээп турар. Оларга, совет кижи бүрүзүнге Билдинмес солдат кезээде ян-не төрел болгаш чоок кижи болур. Кады дайылдажыш чораан ажын сактып ёаулаар, ооң чыриткылыг тураскаалынга мөгейип тейлээр дээш Билдинмес солдатка фронтучу өнүктери, дайынның хоочун кижилери келир.

Бистиң алдарлыг маадыр хоорайларывыстың төлээлери бөгүн мында, хөөр чанында, хүндүлел танывылында турлар. Аку-дүңма хөөрлердең болгаш тулчуушкун шөлдериндең ыдыктыг довуракты Кремль хавазының чанында, Билдинмес солдаттың тураскаалывыг баарынга арттырып каар дээш олар чедирип келген.

Бо тураскаал дайынның бүгү маадырларынга улустуң хаяы хүндүткелиниң демдээ, бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы, алдары, хамаарышпас чоруу дээш боттарының амы-тынын берген бүгү кижилерге мөңге өөрүп четтириишкиниң демдээ боллуң!

«Билдинмес солдаттың хөөрү» деп турааалды партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың шинтпирин ёаугаар тургускан. Ада-чурттуң Улуг дайынының өлген маадырларынга алдар болдурган Алдарның мөңге одун кыпсырын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиргиве секретары эш Леонид Ильич Брежневтен дилээли—деп, эш Егорычев чугаалаан.

Уттундурбас минуталар. Ленинградтан Москва чедир орукту эрткен бронетранспортёрга алдарлаан ужудукчу, Совет Эвилелиниң Маадыры А. П. Маресьев чеде берген. Марс шөлүнден чедирип келген оттан факелди ол кывыскаш, ону Билдинмес солдаттың хөөрүнче алгаш чорупкан.

СЭКП ТК-ның Чиргиве секретары Л. И. Брежнев Мөңге алдарның одуп хүлээп алган. Факелди. хөөрже ол йилендир тудуптарга, хөөрүүн кырынга чалбыыш дораан-на хып келген. Мөңге от хып үнген. Совет улустуң өлүм чок чоруунуң дугайын сагындырбышаан, ол от мөңге шагда кывар!

Артиллериянның үш дапкыр салютувун даштаашкыннары, Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизиниң аялгазын радио Москвадан ырак черлерже безин чаңгылаидырыпкан. Бүгү чурт ол хүн Москва-биле кады болуп, бүгү чурт наймыллалды дыңнап болгаш көрүп турган.

Билдинмес солдаттың хөөрүнге веноктар болгаш чечектер бүдүн улуг тей болу берген. Бирги венокту СЭКП ТК-дан салган. Партияның болгаш чазактың удуртукчулары оны салган. ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин Президиумундан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиидеп, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозундан болгаш өске-даа хөй-хөй черлерден чечектерни ында салган.

Москва гарнизонунуң солдаттары болгаш офицерлери, дайынчы далайжылар маадырга дайынчы ёаулалды бербишаан, Манеж шөлүн таварты байырлыг марш-биле эрткен. Билдинмес солдаттың хөөрүнүң баары-биле наймыллалдың хөй муң ажылчы чоннары эрткен.

1967 чылдың Май 8—Тиилелге хүнүнүң бүдүүзү — Москваның чыл демдетелиинге тураскаалдыг арын болуп кирер.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет улустуң өлүм чок эрес-дидим, массалыг маадырлыг чоруунуң демдээ болуп, тайбыңны ыдыктыы-биле камгалаар деп ыйтырыг болуп Москвада ол Мөңге от кезээ шагда кывар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ, Б. ЛУКЬЯНОВ, А. МЕДВЕДЕВ, С. ФРОЛКИН.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Хоочун салгалга даңгырак

Тиилелге хүнүн таварыштыр Кызылдың школачыларының чыскаалы болган. Чыскаалдың киржикчилери кызыл партизаннарга тураскаалга чечектер салган.

ЧУРУКТА: Кызыл партизаннарга тураскаалга чечектер салган соонда пионержи ёаулал.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Тиилелге хүнүнге алдар болдурган

ПРАГА. Май 9-та Культураның болгаш дыштанылганың Юлиус Фучик аттыг парыгынга хөй муң кижи киржикчилиг митинг болган. Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК, ЧССР-ниң Национал хуралы болгаш чазаа Совет Арминың фашистиг эжелекчилерден Чехословакияны хостаан хүнүнден бээр 22 чыл ою-биле холбаштыр ол митингини организастаан.

ЧКП ТК-ның бирги секретары, ЧССР-ниң президентизи Антонин Новотный, Коммунистиг партияның болгаш ЧССР-ниң өске-даа удуртукчулары митингиге киришкен. ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин депутады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүзү А. Я. Пельше баштаан ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин төлээлериниң кежигүннери митингиге база олурушкан.

Партияның Прага хооркомунуң бирги секретары, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүге кандидат М. Ванулик Чехословакияның хосталгазының 22 чыл ооюнуң дугайында плеткелди кылган. А. Я. Пельше совет парламентарийлериниң төлээлериниң мурнундан үүве чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери Совет Арминыңу Чехословакияны хостаан хүнүнден бээр 22 чыл болган ою-биле холбаштыр ЧССР-ниң улузунуң совет улуска чорудар чагаазының текстизин бир үн-биле хүлээп алган.

ВАРШАВА. Варшаваның үлетшүр бүдүүлгелериниң чартын минутада кылган медээлери май 9-туң турааалдыг хүнүнүң — фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнүнүң дугайын чарлаан. Тиилелге хүнүнде чонның «Моон соңгаар дайын кажан-даа болбас!» деп дозунвуң ада-биле эрткен селгүүстээшкинин ажылчы чонналрның дайынга удур күүлүг чыскаалы кылдыр хуулган.

СОФИЯ. Тиилелгениң хүнүнде делегейниң улустары совет маадырларның, Совет күрүнениң болгаш ооң ажыл-ишчи улузунуң, ленинчи улуг Коммунистиг партияның мурнунга мөгейип, оларга хүлээп көрүүшкүнүң илергейлеп турар деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну гитлерниг Германияны ашкан тиилелгениң 22 чыл ооюнга тураскааткан үүлүүге бижээн.

Совет Эвилели дайынның кол аар үүргезин бодунуң эктинге чүктеп эрттирген болгаш бодунуң 20 миллион ажыг оолдар, кыстарының амыыдан когарап тургаш, делегейни фашистиг кулданышкыдан камгалап алган дээрзин ол үүлдө чугаалап турар. Гитлерниамин бүрүнү-биле чылча шапкан чорук 50 чылдың мурнунда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң түңнелиинде төрүттүнген иннтилел болгаш күрүне тургузуунуң политиктиг болгаш экономиктиг күүзүн, социализминиң күштерин бүзүрелдин-биле көргүскен.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Шаандагы рейхстагтың бажыңындан ырак эвес черде совет солдаттың хүлерден кылгаң тураскаалы бар. Гитлержи фашизминиң сөөлгү чеденгинижи—рейхстагты 22 чылдың мурнунда штурмнап турар үеазинде өлген совет дайынчылар — маадырларга алдар кыдыр ол тураскаалды тургускан.

Май 9-та фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнү-биле холбаштыр ЧССР-ниң улузунуң совет улуска чорудар чагаазының текстизин бир үн-биле хүлээп алган.

ВАРШАВА. Варшаваның үлетшүр бүдүүлгелериниң чартын минутада кылган медээлери май 9-туң турааалдыг хүнүнүң — фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнүнүң дугайын чарлаан. Тиилелге хүнүнде чонның «Моон соңгаар дайын кажан-даа болбас!» деп дозунвуң ада-биле эрткен селгүүстээшкинин ажылчы чонналрның дайынга удур күүлүг чыскаалы кылдыр хуулган.

БЕЛГРАД. Югослав найысылалды немец-фашистиг эжелекчилерден хостаар дээш тулчуушкуннарга өлген совет болгаш югослав дайынчыларының Белградта хөөр тураскаалынга Тиилелге хүнүнде чечектерни салган.

БУХАРЕСТ. Фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң 22 чыл болганы-биле холбаштыр Бухарестиде совет маадырларның тураскаалынга чечектерни салган.

ВЕНА. Европаның улустарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш немец-фашистиг эжелекчилер-биле тулчуушкуннарга өлген совет дайынчыларның Венаның ортузунда хөөрүнге гитлерниг Германияның чугаа чокна дужүп бергенинден бээр 22 чыл болган ооюнуң хүнүнде веноктарны салган. Совет разведчик Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Е. Маневичиин орнукшуткан хөөрге база веноктарны салган.

ПХЕНЬЯН. Совет Эвилелиниң армиязының болгаш улустарының маадырлыг болгаш арес-дидим демиселя гитлержи фашизмиин чылча шапканы-биле доозулган. Олар совет социалистиг Төрээн чуртун болгаш ооң чаалап алышкынарын камгалап ап, Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарын кулданыр дээн фашистиг кулданыгның айыылын узуткаарынга улуг салыышкынны кипрген деп, «Нодон симмун» солун фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнүнге турааскааткан үүлүүге бижээн.

Ам америк империалистер делегейниң ийиги дайынының кичээнгиргерин уттуп, адаазырап чоруктун болгаш агрессиянын идеяларын катап көдүрүп, бүгү немеп улусту төлээлээр дээр негелдеги салып турар барыын-герман милитаристерин боттарының Европада «согуг таварыштырар отрядын» кылдыр ажыглап турар деп, солун ооң ынай айтып турар.

Америк империалистер болгаш барыын-германи милитаристер төөгүнүң кичээндиргиннээ — гитлержи фашистиг бөлүктүг чылча шапканың үттуп болбас ужурлуг деп, солун түңнелиинде бижээн.

ХАНОЙ. «Совет Эвилелиниң улуунуң болгаш армиязының гитлержи фашистерни ашкан тиилелгези аажок улуг төөгүлүг ужур-дузалыг болуп турар. Бүгү депшилгелиг кижи төрелгетеннин кады улуг тиилелгезинге совет улусту болгаш ооң армиязын эрес-маадырлыг чоруктарның даңазынга төөгү бир дугаарында киирген. Совет Эвилели эң аар үүлени бодунуң эктинге чүктеп эрттирген болгаш фашистиг Германияга эң күүлүг согугларны таварыштырып, ниитп тиилелгени чедип алган» деп, «Нян зан» солун гитлерниг Германияны чылча шапкан хүнүнден бээр 22 чыл болган ооюнга холбаштырган үүлүүге бижээн.

Ол солуннуң үргүлчүлеп бижээни болаа: «Совет Эвилелиниң тиилелгеан кижи төрелгетеннин салым-чолунга болгаш ооң төөгүлүг хөгжүлдезинге шинтпирлиг салдарны чедиргеп. Совет Эвилелиниң тиилелгези Европага болгаш Азияга улус демократиязының ёзээн чурттарының тыптып келириниге делегей талазыбиле таарымчалыг байдалдарны тургускан болгаш социалистиг лагерьниң тургустуварында чедиргеп».

ПАРИЖ. Фашизмни ашкан Тиилелгениң 22 чыл болган ооюнга алдар болдурган ёаулаашкын Парижте ады билдинмес солдаттың хөөрүнге болган. Анаа хөй муң парижчилер болгаш париж гарнизонуң шеригдери турган. Мөңге чалбышты кыпсыр болгаш ады билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектер салып турар үеазинде Франциязының президентизи генерал де Голль, француз чазактың кежигүннери, дипломатыг корпустуң төлээлекчилери келген.

((СЭТА).

Минутада ыыт чок турган

Совет чурт Төрээн чуртту фашизмден камгалавышаан, өлген кижилерге май 9-та «минута иштинде ыыт чок турун» ёаулал кылган. Минута иштинде стадионнар, эстрадтар шимээн чок барган. «Минута иштинде ыыт чок турар» үеде совет кижилер тиилелге дээш, кижи төрелгетеннин аас-кежии дээш амы-тынын берген алдарлыг оолдарының чыриткылыг тураскаалының мурнунга бажын мөгейткеннер.

Ол үеде Совет Эвилелиниң бүгү радиостанцилары замчыдылгазын советкан. Төп телевидение Алдарның мөңге одун экранга көргүскен.

(СЭТА).

СПОРТ

Успун Бадылаар-оол шүүлген

Фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнүнде бээр 22 чыл болган ооюнга алдаржыткан массалыг хемчеглер Кызыл хоорайда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга май 9-та боон эрткилээн. Ооң иштинде «Хүреш» стадионга болган 64 мөгениң хүрежи кызыычыларның кичээнгейин хаара тутткан.

Кызыл хоорайның аныяк мөгелериниң ангыда. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнардан мөгелери база келгилээн.

Хүндүскүүнүң 12 шакта стадионнуң олуттарын чон долдур олурупкан. 64 мөге девиир үнген соонда, баштайгы онаглары сала берген. Аныяк мөгелериниң араазында чамдык хоочун мөгедер база бар. Республиканың каш дапкыр чемпиону чораан Оюдар Сүүр-оол, хостуг хүреш талазы-биле бирги разрядчы Монгул-оол Бичеоол (кайыы-даа Улуг-Хем район). Чөөн-Хемчик районнуң шырак мөгелериниң бирээзи Донгак Папаш олар баштайгы онаглаарын чиик октап турганнар. «Бо мөгелериң кайы-бирээзин шүүлүр боор, ээ ылаңгыя Сүүр-оол-ла чүгаажок алыр боор» деп, көрүкчүлериниң бодалы ындыг турган.

Ынчалза-даа ийи, үш салыг артып турда, чамдык аныяк мөгелериниң аваангыр-тудунгур хүрежи чамдык көрүкчүлериниң баштайгы бодалдарын ескерти берген. Барыын-Хемчик райондан келген аныяк мөге, хостуг хүреш талазы-биле бирги разрядчы Успун Бадылаар-оол коңчуг шалыпкын, чараш хүрежин тургаи. «Ондагайлыг кижи бо-дур» деп, чамдык көрүкчүлер сезиглеп бергеи.

Дөртку салыгда О. Папаш М. Бичее-оолду октапкан. Көрүкчүлериниң бир сезиглеп турган мөгези октаттырганы ол. Дөрт мөге артканда Успун Бадылаар-оол биле Оюдар Сүүр-оол таваржы берген. Сүүр-оол эгин содаандан тудуп чыдырда, Бадылаар-оол, хартыганың каптагайы дег буттааш, өрү кодүргеш, арыг дүжүргеп. Аныяк мөгениң тиилелгеин чоп диниттиг адыш часкаашкыны-биле демделгээн. Д. Папаш бодувуң оваа Антон Тамчайны октап алган. Бир дүтаар хүрежип. турар аныяк мөге А. Тамчайның дөрт кижи арткыже чедир хүрешкенин ооң баштайгы чедиишкинин деп демделеве чогуур.

Эң сөөлгү ийи мөге девиир үнген. Кайызы-даа шалыпкын буттаар, кайы мурнаанды-ла алыр-дыр деп, көрүкчүлер бодай берген. Сегиржин алырындан дидиишпейн, кезек дап бержип турган соонда, Успун Бадылаар-оол база-ла шалыпкын буттаан.

Чыскаалдың чаныыра бирги разрядчы Успун Бадылаар-оол (кайыы-даа Улуг-Хем район). Чөөн-Хемчик районнуң шырак мөгелериниң бирээзи Донгак Папаш олар баштайгы онаглаарын чиик октап турганнар. «Бо мөгелериң кайы-бирээзин шүүлүр боор, ээ ылаңгыя Сүүр-оол-ла чүгаажок алыр боор» деп, көрүкчүлериниң бодалы ындыг турган.

Ынчалза-даа ийи, үш салыг артып турда, чамдык аныяк мөгелериниң аваангыр-тудунгур хүрежи чамдык көрүкчүлериниң баштайгы бодалдарын ескерти берген. Барыын-Хемчик райондан келген аныяк мөге, хостуг хүреш талазы-биле бирги разрядчы Успун Бадылаар-оол коңчуг шалыпкын, чараш хүрежин тургаи. «Ондагайлыг кижи бо-дур» деп, чамдык көрүкчүлер сезиглеп бергеи.

Дөртку салыгда О. Папаш М. Бичее-оолду октапкан. Көрүкчүлериниң бир сезиглеп турган мөгези октаттырганы ол. Дөрт мөге артканда Успун Бадылаар-оол биле Оюдар Сүүр-оол таваржы берген. Сүүр-оол эгин содаандан тудуп чыдырда, Бадылаар-оол, хартыганың каптагайы дег буттааш, өрү кодүргеш, арыг дүжүргеп. Аныяк мөгениң тиилелгеин чоп диниттиг адыш часкаашкыны-биле демделгээн. Д. Папаш бодувуң оваа Антон Тамчайны октап алган. Бир дүтаар хүрежип. турар аныяк мөге А. Тамчайның дөрт кижи арткыже чедир хүрешкенин ооң баштайгы чедиишкинин деп демделеве чогуур.

Эң сөөлгү ийи мөге девиир үнген. Кайызы-даа шалыпкын буттаар, кайы мурнаанды-ла алыр-дыр деп, көрүкчүлер бодай берген. Сегиржин алырындан дидиишпейн, кезек дап бержип турган соонда, Успун Бадылаар-оол база-ла шалыпкын буттаан.

Чыскаалдың чаныыра бирги разрядчы Успун Бадылаар-оол (кайыы-даа Улуг-Хем район). Чөөн-Хемчик районнуң шырак мөгелериниң бирээзи Донгак Папаш олар баштайгы онаглаарын чиик октап турганнар. «Бо мөгелериң кайы-бирээзин шүүлүр боор, ээ ылаңгыя Сүүр-оол-ла чүгаажок алыр боор» деп, көрүкчүлериниң бодалы ындыг турган.

Ынчалза-даа ийи, үш салыг артып турда, чамдык аныяк мөгелериниң аваангыр-тудунгур хүрежи чамдык көрүкчүлериниң баштайгы бодалдарын ескерти берген. Барыын-Хемчик райондан келген аныяк мөге, хостуг хүреш талазы-биле бирги разрядчы Успун Бадылаар-оол коңчуг шалыпкын, чараш хүрежин тургаи. «Ондагайлыг кижи бо-дур» деп, чамдык көрүкчүлер сезиглеп бергеи.

Дөртку салыгда О. Папаш М. Бичее-оолду октапкан. Көрүкчүлериниң бир сезиглеп турган мөгези октаттырганы ол. Дөрт мөге артканда Успун Бадылаар-оол биле Оюдар Сүүр-оол таваржы берген. Сүүр-оол эгин содаандан тудуп чыдырда, Бадылаар-оол, хартыганың каптагайы дег буттааш, өрү кодүргеш, арыг дүжүргеп. Аныяк мөгениң тиилелгеин чоп диниттиг адыш часкаашкыны-биле демделгээн. Д. Папаш бодувуң оваа Антон Тамчайны октап алган. Бир дүтаар хүрежип. турар аныяк мөге А. Тамчайның дөрт кижи арткыже чедир хүрешкенин ооң баштайгы чедиишкинин деп демделеве чогуур.

Эң сөөлгү ийи мөге девиир үнген. Кайызы-даа шалыпкын буттаар, кайы мурнаанды-ла алыр-дыр деп, көрүкчүлер бодай берген. Сегиржин алырындан дидиишпейн, кезек дап бержип турган соонда, Успун Бадылаар-оол база-ла шалыпкын буттаан.

Чыскаалдың чаныыра бирги разрядчы Успун Бадылаар-оол (кайыы-даа Улуг-Хем район). Чөөн-Хемчик районнуң шырак мөгелериниң бирээзи Донгак Папаш олар баштайгы онаглаарын чиик октап турганнар. «Бо мөгелериң кайы-бирээзин шүүлүр боор, ээ ылаңгыя Сүүр-оол-ла чүгаажок алыр боор» деп, көрүкчүлериниң бодалы ындыг турган.

Ынчалза-даа ийи, үш салыг артып турда, чамдык аныяк мөгелериниң аваангыр-тудунгур хүрежи чамдык көрүкчүлериниң баштайгы бодалдарын ескерти берген. Барыын-Хемчик райондан келген аныяк мөге, хостуг хүреш талазы-биле бирги разрядчы Успун Бадылаар-оол коңчуг шалыпкын, чараш хүрежин тургаи. «Ондагайлыг кижи бо-дур» деп, чамдык көрүкчүлер сезиглеп бергеи.

Дөртку салыгда О. Папаш М. Бичее-оолду октапкан. Көрүкчүлериниң бир сезиглеп турган мөгези октаттырганы ол. Дөрт мөге артканда Успун Бадылаар-оол биле Оюдар Сүүр-оол таваржы берген. Сүүр-оол эгин содаандан тудуп чыдырда, Бадылаар-оол, хартыганың каптагайы дег буттааш, өрү кодүргеш, арыг дүжүргеп. Аныяк мөгениң тиилелгеин чоп диниттиг адыш часкаашкыны-биле демделгээн. Д. Папаш бодувуң оваа Антон Тамчайны октап алган. Бир дүтаар хүрежип. турар аныяк мөге А. Тамчайның дөрт кижи арткыже чедир хүрешкенин ооң баштайгы чедиишкинин деп демделеве чогуур.

Эң сөөлгү ийи мөге девиир үнген. Кайызы-даа шалыпкын буттаар, кайы мурнаанды-ла алыр-дыр деп, көрүкчүлер бодай берген. Сегиржин алырындан дидиишпейн, кезек дап бержип турган соонда, Успун Бадылаар-оол база-ла шалыпкын буттаан.

чизун дургаар чыскаалган пионерлер чиртилеидир ырлап чораан. Ол-ла чыскаал кызыл партизаннарга тураскаалдың чанында барып доктаагаан. Маадырларны сактып, чечек салышкыны маңаа база болган. Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаатканы школачыларның парады моонбиле доозулган. Революсчу болгаш дайынчы алларга шынчызын аныяк салгал база катап бадыткаан.

Б. ДИРЧИН.

АЖЫЛ-ИШ СОКСАВААН

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери Совет Эвилелиниң фашистиг Германияны тиилээн хүнүнүң бүдүүзүнде кызыл-тас чажыттаазын доозкаш, маал чеми культураларның тарылгазын ам чорудуп турар.

Хову-шөлдерде ажыл-иш соксаваан, ынчалза-даа район төвүнге тиилелге хүнүнге алдаржыткан спортчу маргылаалар көрүкчүлериниң киржээвейин хаара тутткан. Баштай-ла 32 мөгениң хүрежи болган.

«Чодураа» колхозтуң мөгелери бо хүрешке ан-не шырак хүрешкен. Дадар-оол Донгуй шүүлген, а Даш-оол Максыр үжүүрлешкен. Хүреш соолүнде 16 шыдыраачы ойнаан. Анаа С. Тамба бирги черни алган. Ийиги черни тудугжу Д. Иванов алган. Ушку-дөртку черлерни үлешкен Монгуш биле Горбуновка ушку чергенин шыдыраачылары деп эргени тывыскан.

Шыдырав соолүнде «Чодураа» колхозтуң товү—Белдир-Арыг биле Самагалдай суурларының хол бөмбүүжүлери маргышкан. Анаа Самагалдайжылар тиилээн.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

МАЙ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тайга чүүү ыыттавайн тургаиыл» 10.15, «Ынакшылдың байырлалдары» 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чукотканың начальныги» 2.30, 6.30, 8.30, «Андарган кур чер» (1-ги серииязы) 4.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Тараумарның чоргаар оолдары» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Трисогускалың армиязы» 11, 1.40, «Мээң кудээним уруг» 3.30, «Ийиги хөй бе азы шүүт чок» (1-ги, 2-ги серииялары) 5.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кавказка туттурган уруг» 3, 5, 7, 9 шактарда.

ДАЙЫНЧЫ ОРУКТАР-БИЛЕ

Хоочун дайынчы кижилер чугаалап тур

Кызылда күрүнениң башкы институдунуң залы. Президиумче Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерин чалаарга, студентилер адыш часкаашкыны-биле уткуп, чонның аас-кежиктиг чуртталгазы дээш аарберге демиселге түлчуп чорааннарга чоргаарадыы, өөрүп четтирген сеткилин илергейлээн. Хамааты дайынының, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Совет Эвилелиниң Маадыры Леонид Николаевич Ефимов Украинаның Бирги фронтузаунга түлчүп, Украинаның хоорай, суурларын хостажып тургаинындан чамдык сактыышкыннарын студентилерге дыңнаткан. Польшаның девискээринге Сантомир уунга немецтерниң дыка шыырак быжыглаашкынын элээп каш удаа шаап халдап турганының түңнелиинде үзе шапкан Совет Арминың маадырлыг төөгүзүн аныяк салгалдың кижилери сонуургааннар.

Дараазында сөс алган эштер шупузу студентилерниң эки биливри, оларның кижизидикчидери болгаш башкылары, а дайынның кадыг-берге чылдарында солдат, дайынчы амыдыралды совет улус-биле үлежип чораан кижилер. Тоолчургу алдараттыг «катюшаларның» башкарыкчызы чораан Петр Моисеевич Берковвич совет дайынчыларның ол күүлүг чепсекти өөренип. Польшаны болгаш Чехословакияны хостаарынга бодунуң киржилгезин чугаалаан. Фашистиг Германия дүжүп бергенин чарлаан, май 9—тиилелгениң хүнү болган-даа болза, Чехословакияга немептерниң чамдык кезектерибиле түлчуушкуннар май 15-ке чедир үргүлчүлеп турганын, совет шеригдерни чехтерниң болгаш словактарының аку-дүңмалыкы ёзу-биле уткуп турганын ол сагынган.

Москва чоогунга найысылалды дайзындан камгалаан түлчуушкунпарның киржикчизи Павел Иосифович Мазуревскийниң польша шеринниң хүрээлеңиниге эки-турачы дайынчыларны өөредип, оларның-биле Украинаны. Краковту хосташканын. Польшаның чурттакчыларын фашистерниң араатанзыг ёзу-биле кырып турганының чижектерин аныяктарга чугаалаан.

Шеригниң сапёрлар кезээнге дайылдажып чораан Борис Павлович Бажутин Воронеж хоорайның чоогунга хөй миналар салган черни аштап турганын, сапёрларның ажылының бергеин сагынган. Борис Павловичиинин чугаазын студентилер тыныжын оожургадыпкан дыңнап олурганнар.

Ленинградтың тос чүс хонуктуг бүзээлээшкининң буза шаварынга кирешкен артиллерист Алексей Степанович Белоусов, 1911 чылдың июльда Смоленск чоогунга дайылдажып, сонгу-барыын фронтуга разведчиктеп чораан Архип Владимирович Дятлов олар база боттарының дайынчы оруун сактып чугаалааннар.

Төрээн чуртуң фашистиг халапчан камгалап, аныяктарның хостуг өзер, өөренир эргелин камгалап алырынга киржип чораан эргим дайынчылар билиг дээш шудургу ажылдарын чагааннар.

М. СМИРНОВА.

Дыңнаарга солунун чүү дээр!

Майның 7-де Кызылдың Алдан-Маадыр аттыг музейиниң залынга хоочун дайынчы кижилер морлап келирин баш удур билип апкан школачылар, студентилер ону долдур олургулапкан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чамдык киржикчилерин мурнуку столче чалаан.

Бо ужуражылганы фашистиг Германияны чылча шапкан тиилелге хүнүнге алдаржыткан. Бүдүүлгелериниң мурнакчылары, хамааты болгаш Ада-чурттуң дайынының база революстуг дениселдиң киржикчилериниң сактыышкыннарын дыңнаарга солунун чүү дээр! Ылаңгыя эки кижилериниң арга-сүмези, оларның кандыг-кандыг бергедерин ажып эртип чораан, Төрээн чуртувга амы-тынын бердингеи патриоттар болу бергени—аныяк өскенге шын кижизидилгенин чепсээ, дээш салгаарының дайынчы оруу болур.

Баштай-ла А. И. Пахомова индирге үнүп келгеш, ооң дайын үезинде канчаш эмчи сестразы болу бергенин, балыгланган дайынчыларны канчаар эмнеп турганын чугаалаан. Бир-де шериг эмнелгезинге кончуг аар балыгланган француз патриот амы-тыны кестип кырынга кээрге, «Интернационал» деп ырын ырлай баарге, ында чыткан балыгланган хамык шеригдер болгаш эмчилер база-да кады ырлажы берген. Ырның сөзү аңгы-аңгы дылдарда дыңналып турган, ынчалза-даа аялга, ооң революсчу утказы дайынчы бүрүзүнге онаа билдингир турган. Бо чүтаа төнгелек чорда-ла, олурганнар адыш часкай бердилер.

Тываның эки-турачы отрядының политиктиг ажылдакчызы чораан М. Д. Байыскыланның база фронтучу эки-турачыларының хөгжылчызы чораан Б. Ш. Лама оларның чугаалары база солун болган.

Шала сөөлүүредир республиканың шериг комиссары подполковник И. Г. Григоренко кызыгаар шеринге 19 харлыг оол турган-ла дайынның баштайгы хүнүнден эгелээш, сөөлүнге чедир канчаар чаалажып чораанын. Ада-чурттуң дайынының төөгүдүг тиилелгезинин, амгы үеде Совет Армиявың күүү-шыдалының дугайын чугаалаан база Төрээн чуртун камгалаар херекке бижыг чурумнуг, билиглиг кижилер кылдыр кадыгып, өзерин аныяктарга ол күзээн.

Чалаттырып келген хоочун дайынчыларның сактыышкыннарын чымчаннар сонуургап дыңнаан.

ЧУРУКТА: чымчаннарга Ада-чурттуң дайынының киржикчизи М. Баймскыланның сактыышкынын чугаалап турары.

ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

редакцияның адресизи:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харылысалгалыг секретарьның 23-35, партийзи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетшүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденгилер база совет түргузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00431.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үнелеп таттынгеш.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 12 ПЯТНИЦА № 110 (6747).

Өртээ 2 көп.

Совет партия-чазак төлээлери Софияда чеде берген

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Чиргизе секретары Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның болгаш БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң чаламын ёзугаар май 10-да Софияда чеде берген.

Төлээлерниң составы: СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Е. Ф. Карпова, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дамтыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң БУР-да элчиниң А. М. Пузанов.

Байырлал шинчи кижи шимээн София аэродромунга алчыларны БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, БУР-нуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Георгий Трайков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүлери болгаш кежигүнүнге кандидаттары, секретарлары, секретариаттың кежигүннери, БКП ТК-ның кежигүнүлери, чазакчың кежигүнүлери, көскү хөй-нийтиг ажылдакчылары, дипломаттар болгаш Софияның ажылчы чоннарының муң-муң төлээлекчилери уткаан.

Совет төлээлерге байыр чедирбишаан, аш Тодор Живков оларның аян-чоруу-биле холбаштыр сеткилсагыжының хандыр ханганын илергейлээн.

Болгарияның Улуг Республиказы биле Совет Эвилелиниң аразында ажы-дүрүм харылзаалар марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң принциптеринге үндезилээш тургустунган болгаш социалистиг өйи чурттарның аразында харылзаалариның үлегер-чижээ-дир дээрзин ол чугаалаан. Ажы-дүрүм харылзаалар доктаамал калбарып база быжыглыг турар. Сөөлгү чылдарда ол харылзаалар чаа күштерни немеп ап, амыдыралдың чаа-чаа адырларын хаара түдүп турар.

Силерниң амгы аян-чоруулар болгаш бистиң маңаа кылыр беседелдаарывыс мурнуңгы бистиң бүгү ужуражышкыннарывыс-биле бир домей. Бистиң өйи партияларывыстың болгаш чурттарывыстың ажы-дүрүмга болгаш бүгү талалыг харылзаалариның чаагай хөгжүдүрүге чаа идигин бээр дээрзинге халыы-биле бүзүреп турар бис, эргим совет эштер. Силерниң аян-чоруулар эвилел дугайында чаа көрээге ат салыр байдал-биле холбаштыр хамыктың мурнунда чүгүлээ ужур-дузалыг болуп турары чигзинниг чок. Ол көрээ Болгарияның Улуг Республиказы биле Совет Эвилелиниң аразында наймыралды, кадыг ажылдажылганы болгаш бот-бодунга дузалажылганы чаа чадаже кодурүп үнүрер болгаш оларны удам-на үре-түнелдиг болдурар. Ук көрээ делегейниң социалистиг системазының чаңгыс эвин быжыглаарыпка, Балканнарга, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны болгаш аймык чок чоруукту быжыглаарынга база саймышкын болур.

Бистиң төлээлериниствиң маңаа келгенинниң соруглазы билдингир болгай деп, Л. И. Брежнев харыы чугаазынга медеглээн. Совет Социалистиг Республикаларының Эвилези биле Болгарияның Улуг Республиказының аразынга наймырал, кадыг ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында чаа көрээге ат салыр байдал-биле чедип келген бис. Бо көрээ совет болгаш болгар улустарның аян-дүрүмга наймыралын улам улуу-биле быжыглаар, оон биле кадыг бүгү социалистиг демократшыдырылгазының улам шинай быжыглырынга дузалавар деп бистиң болгар өөнүктерниствиң бодалынга бүрүүг-биле каттыжып турар бис.

Социалистиг Болгарияга бистиң аян-чоруувус Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш болгар чазакчың удуртукчуларының-биле ам болуп чугаалажылышкынынар үре-түнелдиг болуп, бистиң чурттарывысты болгаш улустарывысты шагдан бээр каттыштырып турар ол дээш интернационализмниң принциптеринге үндезилээш тургустунган болгаш социалистиг өйи чурттарның аразында харылзаалариның үлегер-чижээ-дир дээрзин ол чугаалаан. Ажы-дүрүмга харылзаалар доктаамал калбарып база быжыглыг турар. Сөөлгү чылдарда ол харылзаалар чаа күштерни немеп ап, амыдыралдың чаа-чаа адырларын хаара түдүп турар.

Силерниң амгы аян-чоруулар болгаш бистиң маңаа кылыр беседелдаарывыс мурнуңгы бистиң бүгү ужуражышкыннарывыс-биле бир домей. Бистиң өйи партияларывыстың болгаш чурттарывыстың ажы-дүрүмга болгаш бүгү талалыг харылзаалариның чаагай хөгжүдүрүге чаа идигин бээр дээрзинге халыы-биле хүлээндирген.

Л. И. Брежнев биле Тодор Живков ажык машина-биле хоорайже кирипкен, оларны хүндүлеп таныылы үдээн. Софияның кудумчуларынга муң-муң ажылчы чоннар оларга өөрүшкүнүң байырын чедирип турган. Совет төлээлер түскайлаан резиденциязже чорупкан.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫН ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР

Бистиң Коммунистиг партиявыс бодунуң бүгү ажыл-херээнге кезээ мөңгеде тиилеттирбес улуг өредиг — марксизм-ленинизмни удуртулга болдуруп турар. Ынчангаш оон нүүнүң үнер дөзү ында. Коммунистерниң теоретиктиг каңналыышкынынче бистиң партиявыс сагыш салбышаан, пропаганда амыдының хевирин болгаш аргазын доктаамал чаартып, ол бүгү ажыл амгы үениң негелдөзинге дүүшкен турарын чедип ап турар. Партия өөредилгезиниң системазын ындыг сорулгага дүүштүр өскерткен болгай. Чаартылганы ыялган соонда коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер марксизм-ленинизминиң бүгү чугула мөзелерин наш чыл иштинде хандыр өөренип алыр аргалыг болган.

Партия организацияларының ажылын өскерип, Тываның партия организацияларының коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвес активчилерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезинге удуртулганы элээн нүүтелдирген.

Бистиң республиканың колхозтарында, совхозтарында, үлетпүр будурулге, тудуг, транспорт, садыг болгаш албан организацияларында 263 политиктиг эге школаларда база марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң 129 школаларында амгы үеде 7 муң ажыг дыңнакчылар, оон ишинде 3458 коммунистер өөренип турар. Оон аңгыда марксисчи-ленинчи теорияны боду тускайлаң шиңээдип алырының болгаш заочно өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде 2150 ажыг коммунистер хаара туттунган.

Тес-Хем, Чөен-Хемчик, Бии-Хем, Тожу районнарда партия эге организацияларының хөй нуруузу бо өөредилге чылында пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга методиктиг база практиктиг дузаны чедирип, семинарларны, теоретиктиг консультацияларны эрттирип келген. Марксисчи-ленинчи өөредигни нептередип пропагандаар зө харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хүлээлгени хөй чылдарның дургузунда ак сеткилдиг күүседип, дээре методиканы шилип ап турар мергежилдиг пропагандистер бистиң республиканың эвээш эвес. Маңаа чижек ыялдыр Кызыл хоорайда Е. Калюжныйны, С. Шойгуну, «Чыраа-Бажы» совхозта К. Ооржакты, Тес-Хем районнуң У. Шынаада С. Борбак-оолду айтып болур.

Марксисчи-ленинчи теорияны коммунистиг тургузуушкунуңуң практиказы-биле сырый холбаалыг ыялдыр коммунистерниң өөренирин организастаар дугайында СЭКП-ниң Уставы бүгү партия организацияларынга хүлээдип турар. Ындыг турбуже, чамдыкы партия эге организацияларының коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезинге удуртулганы болгаш контрольду сөөлгү үеде кошпаткан. Чижээ, Эрзинниң «Чаа орук» колхозта политиктиг эге школа үш ничээл эрткен соонда херек кырында сандарап дүшкен турда, ында партком, оон секретары эш Ензун чогуур үезинде кандыг-даа хемчээн албаан. Оң-на районнуң «Мөрен» колхозта политиктиг эге школаның дыңнакчылары кандыг эртеминерни өөренип келгенин, чеже ничээл эрткенин партия организациязының секретары эш Дүгер безин билбес болган.

Партия чырыдыышкынының системазында амгы өөредилге чылын июнь 1-де доостур. Бо өөредилге чылының мурнукузундан бир онзагай ылгалдыы чүдел дизе, өөредиге программазын элээн хөй эге школаларның бүрүн дооскан. Ийи муң чыгаа дыңнакчылар политиктиг эге билигни чедип алганының дугайынга хереченнелерни бо чылын алырлар.

Политиктиг школаларга түңнел ничээлдерни организастыг бедик дөңнелге эрттирери—амгы үеде чер-черниң партия организацияларының соңгаарладып болбас зө чугула сорулгаларының бирээзи. Түңнел ничээлдерни, теоретиктиг семинарларны, конференцияларны эрттирииниң графигин СЭКП-ниң Чөен-Хемчик болгаш Каа-Хем райкомнары партия эге организацияларының-биле дугуржуп тургаш, баш бурууңгаар чогаадып кылганын детквейн барып болбас. Тус-тус политшколаларга түңнел ничээлдерниң кажан, кайза болуруун, СЭКП райкомундан аңаа ким барып төлөө болуп олурлуурун графикте тодаргай айытпаан.

Түңнел ничээлдерни эрттирииниң хевирлери болгаш методиказы янзы-бүрү. Чижээ, марксизм-ленинизминиң үндезиннериниң школаларында түңнел ничээлдерни бо өөредилге чылында дыңнакчыларның өөренген материалының аайы-биле шылгалда азы зачёт хевирлиг кылдыр эрттирип болур. Политиктиг эге школаларга түңнел ничээлдерни теоретиктиг собеседование (аас-биле айтырыг, харыы) хевирлиг кылдыр В. И. Ленинниң биографиязының талазы-биле «Ленинизмниң улуг идеяларының тиилелгези», политиктиг билиглерниң үндезиннериниң талазы-биле — «Коммунизм—бистиң үевистиң тугу» деп темаларга эрттирерин СЭКП Төп Комитеди сүмелээн. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 97 чыл оюнга турасхааткан байырлыг хураага эш А. П. Кириленконуң илеткелин дыңнакчылар түңнел ничээлдерге болетиелдиң үезинде ханызы-биле чугаалажып көөрүн, чаа өөредилге чылынга утчуштур сорулгаларны тодаргайлаарын СЭКП Төп Комитеди сүмелээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

«Республиканың садыг организацияларының ажылының байдалдарын болгаш моон соңгаар оларның ажылын экижидер хемчегдерниң дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң VI сессиязының доктаалын ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсекчи комитединиң күүседип турарының дугайында райкүүскомнуң даргазы эш Кара-Сал Дамбаланович Будук-оолдуң плёткелин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң элчегларлыг хуралында дыңнап чугаалашкан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң база хоорай болгаш көдээ Советтериниң күүсекчи комитеттери чоннуң садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле чамдык хемчегларни ап чоруткулаан.

Садыг организацияларының ажылын экижидер талазы-биле Советтериниң хүн бүрү кичээнгейин, удуртулгазын ап келгенинниң түңнелинде 1966 чылда район бараан саарылгазының планын 102,2 хуу күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында бараан саарылгазының планын 103,5 хуу күүсеткен.

Садыг организацияларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузаар сорулга-биле чамдык чөрлерге чаа магазиннерни болгаш өске-даа тудугларны туткан. Хайыраканы болгаш Арыг-Үзүү суурларда чаа магазиннерни ажыглалда киирген, а Чодураа, Хендерге суурларда болгаш Шагаан-Арыг хоорайда магазиннерниң тудуу доостур четкен. Ол шыкаш Шагаан-Арыг хоорайда 40 олуттуг кижилиг кафени ажыткан.

Районнуң садыг организацияларының ажылдакчылары Совет арге-чагырганың 50 чыл оюнга чедишкинниг ужуражыр дээш сорук киргеп ажылдап турарлар. Автолавка эргелекчилери эштер Новиков, Магаа болгаш оон-даа өскелер хамаарышкан ажылдарынга бедик көргүзүглерни чедип ап, мурнуку одургда орууп турар. Олар бараан саарылгазының планын ай санында 120—140 хуу күүседип келгеннер. Ажылчы чоннар депутаттарының Шагаан-Арыг хоорай Совединиң күүсекчи комитедиң садыг ажылын экижидер талазы-биле чугула хемчегларни ап келгеп. Советтиң сессиязынга садыг дугайында айтырыгны ийи удаа чугаалашкан. Чоннуң садыг хандырылгазын экижидеринге Шагаан-Арыг хоорай Совединиң садыг талазы-биле доктаамал комиссиязы, лангыы, столовая болгаш ревизия комиссияларының дыка хөй кежигүннери идепкейлиг киришкеп.

Оон-биле чергелештир ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсекчи комитедиң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң VI сессиязының «Республиканың садыг организацияларының ажылының байдалдарын болгаш моон соңгаар оларның ажылын экижидер хемчегларниң дугайында» доктаалын ам-даа четпес күүседип турарын Дээди Советтиң Президиумунуң хуралынга санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээн.

Ниитизин-биле районда бараан саарылгазының планы күүсеттиниң турза-даа, чамдык чөрлерде бараан саарылгазының планы күүсеттинмейн турар. «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы 1966 чылда бараан саарылгазының планын түгле 97,8 хуу күүсеткен болгаш 19.251 рубль түңнүг самчыгдалды болдурган. Шагаан-Арыг хоорайда хөй-ниитиниң чемненгге чөрлери бараан саарылгазының планын үргүлүү чедир күүсетпейн келген. Столовыларда янзы-бүрү блюдаларның чемнерин белеткеп турарының шынары куду.

Ырак чөрлерде чурттап турар малчыннарны чугула хереглелдиң барааннары-биле ам-даа хандырып шыдавайн турар. Малчыннарның кинрген чагыгларын: дээраныр машиналар, чугай, бажың херекселдери, хевистер, идиктер болгаш өске-даа бараанналарны мынчага чедир оларта чедирип садыглаваан. Дыка хөй магазиннер хирлиг байдалда. Шагаан-Арыг хоорай болгаш Арыг-Үзүү, Торгалыг суурларның магазиннеринде чоннуң чугула хереглээр чамдык үлетпүр болгаш чем аймаанның барааннары ховар. Керосинни районда сатпайн турар. Садыг четкилерин калбартыр талазы-биле ап чоруткан хемчегler ам-даа четпес. Дыка хөй магазиннер бичии бажыннарда турун турарындан барааннар хирлеппин турар болгаш чонга көскүү-биле орта дөлгеттинмейн турар. Районнуң садыг ажылын экижидер талазы-биле практиктиг дузаны Садыг министерствозунуң болгаш республиканың хереглекчилер ниитилелиниң талазындан ам-даа кошкак чедирип келген деп Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу демдеглээн.

Районнуң садыг ажылында бар четпестерни дарый, кыска хуусаада чайлаткан турарын райкүүскомга, райпо баштаар черинге дааспышаан, садыг ажылын экижидеринче угланган тускай доктаалды Дээди Советтиң Президиумуу хүлээп алган.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга бүгү совет кижилер белеткенип турар бо кайгамчык чылда чаа бажың алыры кымга өөрүнүүр болбас деп. Кызылдың тудугжуларының база бир улуг, беш каът, хөй аал иштиг чурттаар бажыңны тудуп доозарын Тиилелге хүнүнүң бүдүүзү — май 8-те кызылчыларга байырлалдың сүй белээ кылдыр бергеп.

Сезен өг-бүле хары угда чаа бажыңче көжүп кирбишаан, тудугжуларга өөрүп четтиргенин илередирге, ону кым-даа магадавайн барып шыдавас. Квартира бүрүзү 2 өрээлдиг, кухнялыг, шеверленир черлиг, чунар ванналыг—чаңгыс сөс-биле, бүгү тавтырычалыг байдал тургустунган.

Мырынай чап-чаа, будук-дозуулу чайынналып турар өрээлдерже кире бээрге, кижиниң сагыш-сеткили чайгаар-ла өөрүп келир. Маңаа ол хүп чаа квартира алган 80 өг-бүлениң шүптүзүнүң өөрүшкүүн бижиири күш четтинмес болбайн аан. Ынчангаш олардан түгле ийи өг-бүлениң сеткилсагыжын чугаалап көрээли.

Рая Монгуш даараныла комбинадында ажылдап турар. Оон өөрүп иштиг Монгуш Осур-оол педагогика институдунда өөренип турар. Ийи уруглуг.

— Чаа бажың алыры өг-бүле бүрүзүнге өөрүнүүр байырлал болгай. Бис ышкаш бөдүүн —бээрээзи аңаа даараныкчы ажылчын, бирээзи студент кижилер мында магалыг бажың алырга кайгамчык-ла өөрүнүүр-дүр — деп, Рая Монгуш сеткил ханып чугаалады.

Шетинкин-Кравченко кудумчуулуу биле Титов кудумчуулуңуң белдирииндө ол бөө маңаа бажыңның бирги пальтозаавинге хөй эт-херексел чүдүрген чүүк машиназы келди. Оон кабиназындан аныяк ие үнүп келгеш, бичии уруун чайгап тур. Машина кырында олурган үш кижиниң бирээзи — узун сынныг, каразымаар аныяк ер дүшкеш, холунда дүлгүүрүн кадайынче сунду.

— Хандырылга черинде чолаачылап турар Владимир Шокур деп кижи мен. Өөм иштин Тамара дээр. Кызылторгта бухгалтерлеп турар. Чаа квартира алган дугайында оон-биле чугаалажып көрүнөр. Аажок өөрүп турар кижи—деп, ол аныяк кижи чугаалай-дыр.

— Ийе, шынаа-ла кайгамчык өөрүп тур мен. Кижилер дээш мынчаар сагыш салып турар партияга-даа, чазакка-даа өөрүп хаммас-тыр бис — деп. Тамара Шокур катык-хөглүг чугаалады.

ЧУРУКТА: чаа бажыңче чурттакчыларның көжүп кирип турары.

Чугаалажып көрген

Бистиң республиканың чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга ажылы чоруп турар болгай. Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитедиң Кызыл хоорайны чинчийикшидарының болгаш ногаанчыдарының талазы-биле ийиниң чоруп турарының баштайгы түңнелдерин үндүргеп. Хооркүүскомнуң шинтпирииде найысылалда ыяш тарып олуртур талазы-биле элээн ажылдарны чорукпаның демдеглээн. Республика эзнелелиниң коллективи бодунуң участогунга ыяш тарып олуртур планын долузу-биле күүсеткен. Автосептелге заводунуң, үжен беш дугаар профтехучилищенниң коллективтери ыяштар болгаш чадаң үнүштер олуртурун чедиишкиниг күүседип турарлар. Хоорайның чаагайжыдылга конторазы найысылалдың кудумчуларындан муң беш түс ажыг ыяштарны олурткан.

Ыялыг-даа болаа, хоорайда ыяш тарып олуртурунуң планы үстүрүнге чедип турар. Кызыл күрсадыгның, хөй-ниитиг чеменнелге черинниң, хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының, хлеб заводунуң, пиво заводунуң, сес дугаар школаның, үш дугаар профтехучилищенниң, Респотребсоюзтуң автоажыл-агый черинниң коллективтери мынчага чедир ыяш тарып олуртур ажылче эгелеп кирбээннер.

Чаагайжыдылга конторазы (начальныгы эш Самофалов) болгаш хоорайның коммунал ажыл-агый черн (эргелекчизи эш Петенев) чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга ажылындан хоорлуп, ыяштарны тарып олуртуп турарын, ыяш материал-биле хандырылганы ёй-шаанда организастап турарын ынчап көрбейн турарлар. Шак ындыг харыысалга чөп чоруктан «Тоңмас-Сугда» болгаш көвүрүг чоогунда черлерде олуртса чогуур ыяш болгаш өске-даа үнүштерни тарып олуртур ажылдың планы үстүр деп турар.

Бүдүрүлге, албан организацияның черлериниң удуртукчулары ыяштар тарырын май 15-ке, чадаң үнүштерни—май 20-ге чедир тарып доозазарын болгаш газоннарны июнь бирге чедир корум-чурумга киирген турарын Кызыл хооркүүскому бодунуң ыяштыри-биле хүлээндирген.

ШАЛЫП ИШЧИ ЧАСКЫ ХҮННЕР

ЧАЖЫЫШКЫННЫ ДООСКАН

«Кок-Тей» совхозтуң № 1 хову бригадазының учётчиги, Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң доозукчузу В. Чихачев көргүзүг самбыразынга аттарны бижиптир: П. Иванов, А. Попов, В. Нерушаев болгаш өскелер-даа. Оларның дужунда саннар: 200, 180, 140 хуу... Бо ады үнген кижилер — механизаторлар-дыр. Оларның агрегаттары тараа чажыышкынынга онаалганы ынча хууларга күүседип турганы ол.

Бригадада тараа чажыышкынынга малбак фронт-биле чорун турар. Хову турлаа даңгаар эртеден орай кежээге чедир эзи болур — кижилер ажылдап чорун баргылаан.

— Агрегаттар долу күүгүзү-биле ажылдап турар — деп, бригадир И. Редкин чугаалаар. — Тарылга чорударының хуусаазын сагыыр дээш механизаторлар бүгү хемчегларни ап турар. Юбилейлиг чылдың чаагай дужудунге үндезинини салыр дээш хөй-хөй механизаторлар ажылга үлегерлиин көргүзүп турар. Чажылганың эгезинден тура-ла социалистиг чарыштың мурнакчылары П. Иванов, А. Попов олар турган, ылаңгыя кызыл-тас чажыышкынынга олар хүннүң-не нормазын 130—150 хуу күүседип турганнар.

Бригаданың кежигүннери улуг байырлалдың бо чылында гектардан орту маа-биле 10 центнер тараазы өстүрүп алыр деп хүлээлгени алган. Ол сорулга-биле тараанның чайгы ажаалдазын агротехниктиг чурумну шыңгыы сагып турган боттандыларын шинтпирлээн.

Майның 7-де бо бригада тараа чажыышкынының талазы-биле планын долдур күүсеткен болгаш оон соо-биле № 2 бригада база тараа чажыышкынын дооскан. Ийи бригада майзы-даа юбилейлиг чылдың чаагай дужудунуң үндезинин салганнар.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

«Улуг-Хая» совхозтуң бирги, дөртку салбырларында эрте тарыыр тараа культураларының чажылдазы майның ийиги беш хонуунда эгелээн. Шөлде 231 гектар кызыл-тас, 100 гектар арбай чаштынган. Бирги салбырның № 2 Баян-Кол бригадазы чажылданың темпизин дүргедеткен, чартык хүнде безин 103 гектар черге кызыл-тасты тараан.

А. Орус-оолдуң, Д. Маадыр-оолдуң болгаш В. Допуй-оолдуң агрегаттары үзүктел чок ажылдап, ескелерни мүркап турар. Ийиги салбыр чажыт тарыырынга белен.

Т. ОНДАР.

744 ГЕКТАР

Тарылга шөлүнде даштың аштаары негеттинген. Дүжүүлүүрүнде болгаш техниканың ажылдаарынга ол шаптыктыг, ынчангаш ону чайладыры албан. «Улуг-Хая» совхоз май 7-ге чедир ниитизин-биле 744 гектар тарылга шөлүнүң дажын аштаан. Кок-Чыраада ийиги салбыр 514 гектар шөлүүн дажын аштап арыглаан. Бо салбырда 18 кижи составтыг, бир-бир тракторлуг механизастаттынган ийи звено даш аштап арыглаарында ажылдап турар.

Тракторист Донгак Достай-оолдуң бирги звенозу Байдагның, Кызыл-Даштыг-Оорганың, тракторист Д. Долгай-оолдуң ийиги звенозу Хайыраканың белиниң, Кара-Тейлериниң артыы, мурнуу шөлдериниң дажын аштаан. Оларның кайызы-даа эки ажылдаан. Даш аштаанынарга толевирни совхоз гектар санын барымдаалап баар. Бүүсеттинген ажылды агроном хүлээп алыр, учётчик хемчээр. Бир кижиниң ээлчегге даш аштаар нормазы 0,5 гектар, оон төлевири 2 рубль 99 көпеек болур. Кайыдаа звенонуң кижилери нормазын үргүлчү 150—180 хуу күүседип келген.

О. ТАВАА.

АЖЫЛ ИДЕПКЕЙЖЭЭН

Хову-Аксы суурнуң бүгү хөй-ниитиниң, суур Совединиң депутаттары, активтери «Кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның үндүргеп доктаалы-биле танышкаш, ону үүлдүтүүнүн көргеп. Бо талазы-биле чорудар чугула хемчегларниң планын чогаадып кылган. Ажыл-агыйны, культура тургузуушкунуң аргелеп башкарарынга Советтиң болгаш оон депутаттарының ролюн бедидер сорулга салдынган.

Эрткен соңгулдада суур Совединге 42 депутат соңгуттурган. Доктаамал комиссияларга, кудумчу, квартал, бажың комитеттеринге чорудар ажылдарны организастаарын депутаттарга быжыглаан. Олар хөй санныг активке, хөй-ниитиг организацияларынга даянып алгаш, планнаттынган хемчегларни чорудуп ап, депутаттар М. Карыцина, П. Сафронов, К. Кан-оол олар Советтиң организасс-масселыг ажылдарын башкарып чорударынга идепкейлиг чоруун көргүзүп турарлар.

Садыг талазы-биле доктаамал комиссия продсвабтың ажылын ынчап көргеш, оон түңнелинге күүсекомга чугаалажыры-биле түскай айтырыгны белеткеп турар, а улус чырыдыышкын талазы-биле доктаамал комиссия школаларның чаа өөредилге чылынга белеткенип турарын хайгаараалга алган. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле доктаамал комиссия шагдаа органы болгаш эш-хуузунуң суду-биле быжыг харылзаалыг. Эш-хуузунуң судунуң кежигүннеринге ажылынга кызымак, быжыг сагылга-чурумнуг, идепкейжи кижилерни соңгаан. Корум-чурум хажыдар чоруктарга удур шынгыы демиселдя демниг күш-биле чорудуп турар. Арагалаар, ажыл ыялбас, хөй-ниитиниң чурумун үрээн кижилериниң херээн узамдыктырбайн, дораан-на сайгарып көргеш, оларга чогуур неделмеени онаап турар.

Депутаттарның инициативазы-биле эрги, чаа суурларга чурттакчы чоннуң ниити хуралдарын артырген. Аңаа санитар байдалының болгаш кудумчу чаагайжыдылгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ам кайы-даа суурларда бо ажыл кидиш түңүг чорун турар. Эрги Хову-Аксы суурда сес чыл школазының коллективи 200 дөс, суур Совединиң ажылдакчылары 50 дөс ыяштыг тарып олурткан. Чаа суурда эмнелге коллективи 300 дөстүг, ортумак школа коллективи 400 дөс ыяштыг тараан. Ыяш олуртулгазы ам-даа уламчылавышаан.

Ниитизин-биле 1600 дөс ыяш тарыыры планда көрдүнгеп. Ону ажыр күүседириниң бүгү аргалары бисте бар. Ынчангаш албан организацияларының-биле чөрлерни, будуруглге коллективтери, хөй-ниитиг организацияларының, кижи бүрүзүү суур чаагайжыдылгазынга эвээш эвес үлүгүн киирер ужурлуг. Ол дээрге Совет арге-чагырганың тоогулуг 50 чыл оюнга база бир күш-ажылчы белек болур.

С. ЯКОВЛЕВ.

Хову-Аксы суур Совединиң күүсекомунуң даргазы.

МЕХАНИЗАТОРЛАРГА—САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫ УЛАМ ЭКИ БОЛЗУН

Таарымчалыг байдалды тургускан

Барыын-Хемчик район. «Шевээр» совхозтуң Аянгаты салбырында часкы хову ажылдары организастыг чоруп турар. Салбырның Бичэ-Аянгаты аксында хову турлаа. Мында кижилерниң ажылдарынга, дыштанырынга эки байдалды тургускан. Иянти чуртталга бажыңында куш дүгү сыртыктарлыг, ак чоорганнарлыг демир оруннарны чыскаар каан, арыг-сиилиг.

— Чунар бажың доктаамал ажылдап турар болганда, бо арыг оруннарга бистиң механизаторларывыс маңнаар чунуп алгаш, кээп дыштанырлар — деп, бригадир эш М. Сынаа таймыбырлап турар.

Кызыл булуңда солуннар, журналдар, шыдыраа, даалы дээш ышкаш түүлдерин, хындыг хөгжүм хереселдерин, баяның болган өскелерин-даа делгегилеп каан, белеп турар.

Механизаторлар хостуг шактарында кызыл будуңга ойнаш, номчуп, хостуг үезин культурлуг эртиреринниң аргазы бар. Аяктхуудусту неделяда бир үндүрер. Столованда чемненилгеш шынарлыг организастаан. Механизаторлар дээш төлептиг сагыш салышкыны деп чүве бо-дур.

Салбырның механизаторлары бо чылын 2 муң гектар тараа культураларын чажып тарыыр. Суггаттыг черлерден бир гектарга онааштыр 18, а суггат чогуудан — 8,5 центнер дүмүттү алыр деп хүлээлге алдынган.

— Силерниң механизаторларыңарның арасында кымнар мурнуку одуругда чоруп турар ирги?— деп, салбыр эргелекчиэш Х. Мөңгеден айтырдывыс.

— Ийи эллчег-биле шуптузу 34 механизаторлар ажылдап турар, кымны эки, кымны багай дээр боор, улуг байырлалдың чылында чаңгызы—хөйү дээш, хөйү — чаңгызы дээш деп принцип-биле ажылдап турар улус болгай, бо хүнүерде олар шуптузу улуг кодурлуушкүнүүр ажылдап турар. Чоорту аң терглиш мурнакчылар база иестүп келири чугаалаан — деп, механизаторларывыска бижыг бүзүрелиир илередип ол харыылады.

Трактор агрегаттарын Ыйгылак ховузунда болүү-биле киирген, ажыл хайнышкынныг. Оонбиле кады салбырның ажыл-ишчилери Сарыг-Бел бугазының доозу бижыглаан кызыл ажылды дооскан, суггарылганы эгелеп киринеен. Комсомолчу эш Долгар удуртқан аныяктар звенову Улуг-Аянгаты унунда 40 га черниң хараганын аштаан, оң ажыл үргулчүлеп турар.

Аянгатының ажыл-ишчилери часкы тарылганы агротехника талазы-биле шыңгыы негелдеге дүүлүүр чорудуп тургаш, юбилейдиг чылдың бедик дүмүдүн алырынга магадылаалды тургузар дээш улам сорук киргеп ажылдап турар, оларның дугайында сагыш салышкынның улам дыңнадары —удуртукчуларга мындыг хүлээлге. Т. ТАЛГАНЧИК, «Шынның» корр.

«Четтирдим» дискээр

Таңды районда «Межегей» совхозтуң № 6 трактор-хову бригадазының төвүнге баарга, ооң даштын-на көргеш, кижиниң сеткили оорүүр. Чаа түткан столовая, ооң ыңай ниити чуртталга бажыңнары хөрүүр. Бо чазын ында ыяштар тарып олурткан: дыттар, теректер, талдар, хадыңнар. Оларны кичээнгейлиг суггарып турар. Кодаминың девискээрин аажок арыг кылдыр ширбип каан, бажыңнар ортузунда шөлчүгеште четек тарыыр черлерин база белеткээн.

Механизаторларның чиир чемин кандыг дээр силер: ийи дугаарынга янзы-бүрү кылдыр белеткеп турар, столованың кухнязының, чемненир черниң арыг, силии аажок.

— Эдлчегде ажылдаап, маңаа чедип келирге, кижиниң сеткилинге кончуг оорушкулуг болур, чүге дээрге кижилер дугайында сагыш салышкының талазы-биле алган хемчеглер хөй-дүр, бо дээрге мээң дугайымда база бодап турганы ол-дур кылдыр ыяы-даа бодап келир — деп, бистиң солуурган турарывысты көргеш, чугаа аразында бир кижи ынчап чугаалады.

Механизаторларның кылган ажылын хүнүүн-не көргүзүг самбыразынга бижип турар. Бистиң аңаа чораан хүнүвүсте, чижээлээрге, дүүгүүнүң түнелинде ынчап бижип каан тур: «ДТ-75» трактор-биле эдлчегде тараа чажар норма 32 гектар турда, механизаторлар Ф. Кузнецов биле А. Кицел олар кайызы-даа 52 гектар кылдыр күүсетккеннер».

Бригада төвүнде ол-бо черлерде кызыл постерде, маңнылларда бижигилээш, аскылап каан, коску агитацияга холбашкан түүлдер-ле хөй. Ылангыя мындыг домактарны бижигилээш, делгегилээн: «Юбилейдиг чылдың часкы хову ажылдарынга өң-не улуг көгарал—үе-шактың хей чидирери»; «Часкы хүн—чылды чемгерер»; «Механизатор, Совет эргe-чагырганың 50 чыл оюнда чаагай дүжүттүн үндезинин салыр дээш, бүгү күжүүнү бер!»...

— Бистиң механизаторларывыска кино, концерт кээп коргузерин доктаамал болдурар дугайында негелдени кылган улуг бис, ону хандырарын биске аазаан чүве — деп, бригадир эш И. Лукогорицкий чугаалаан турар.—Черле ынчап, эдлчегден чедип келгеш, даразында эдлчээнге чедир механизаторларның шаң-че эртиреринн солун болдурар дээш болдунар-на шаавыс-биле кадыдар бис.

Шынап-ла, столованга баарывыска, ында түр хереглээр түүлдерин садып ап турарын организастаан болду. Азыгда бедик кырында номнар чыдыр. Ону айтырарывыска, механизаторлар номнарны моон алгаш номчуп турар улус, совхоз төвүнде библиотекадан ынчаар таарыштырып каан чүве, каш хонгаш, номчуттунган номнарны кээп ап, чаа номнарны база бээр—деп, чем берикчизин А. Степанова тайызбырлап турду.

Механизаторлар дугайында мындыг сагыш чөвээшкининг болурга, кижи бүрүзү ону медереп билип, улам эки ажылдаар дээш кызыда бээр, ажылга күш кирер. Бир эвес механизаторларның, черле кижиниң дугайында сагыш салышкыны багай болур болза, чамдык кижилерниң ажылдан үнүп-кирер чоруу оон база хамаарлы бээр болгай. Бо бүгүнү кижи бодап келгеш, бригадада механизаторларга таарымчалыг байдалды тургускынына кижиниң бодалы оорушку кирип, «четтирдим» дикээри келир.

(Бистиң корр.).

ДЕЖУРНЫЙ ХАЙГААРАП ТУРАР

Хайнышкынныг ажыл-ишчин кайгамчык чазы. Ам кол соруглга — часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге чорудары болур. Чаа бешки чылдың ийиги чазын Жданов аттыг колхозтуң тараажылары, механизаторлары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үткүп, чаагай дүжүттү өстүрери-биле тарылганы организастыг эгелээн.

Колхозтуң хову-трактор бригадазының төвү бо. Аргазим адаа, андарып каан черлерже айытқаш, бригадир Доспан Шулуу чугаалай-дыр:

— Илииртээшкинни баштайгы беш хонукта дооскан бис, механизаторларның хей кезиниде аныяктар, ажылдап турда, кежээ-ле эрлер. Оон часкы чер андарылгазынче кирдивис. Ол доостурга, маңаа чүгле үреэни чажар агрегаттар артар.

Бригада турлаанда ниити чуртталга черинге кире бээривиске, демир оруннарда механизаторлар дыштанган чыдырлар, дүнеки ээлчегниң трактористери болду.

— Дыштанызыннар, шимээргевейн көрүер—деп, дежурный биске чагыды. Дүнеки ээлчегде ажылдаар трактористерниң дыштанылгазын дежурный хайгаарап турар болду.

Хову турлаа черле эки дериттинген... Бо талазы-биле колхозтуң баштаар черинин, ында партия, комсомол организацияларының эки сагыш салганы илдеп. Девискээр арыг, силиг. Механизаторларның чурттаар чери чугайлаттынган. Столду салгаш, оон кырында номнарны, солуннарны делгээн, ойнаар дизе шылырааа база бар. Агитхуудус, комсомолчу прожектор доктаамал үнүп турар, лозун, плакаттарны аскан.

Механизатор бүрүзү түс-түс хүлээлгелерлиг, ону чарашпыр бижээш аскан. Тракторист Доспан Черепан «ДТ-75» трактор-биле бо сезонда чымчак черже шилчидерге 1100 ганы, тракторист Бадарчы Тоспанфол «ДТ-54» трактор-биле 900 ганы кылып күүседир, мындыг хүлээлгени боттарынга алгаш, кады ажылдап турар оорун чарышка кыйырган. Часкы чер андарылгазының, чаштырарының, суггарарының нормаларын айытқаш, ону ажыр күүсеткенде кандыг шаналдарга чедип болурун тодаргай бижээн. Чолаачыларга негелдени база көргускен.

Социалистиг чарыштың түнелин беш хонуктап үндүрер, тимлекчи болганнарга түс-түзүнде үштен беш чедир рубльди тыпсыр. Суггарыкчыларга хамаарыштыр негелделерни алган дүжүүдүнден хамаарлыг кылдыр айытқан. Мурнакчы болган кижиге күш-ажылчы алдарның түгүн көлүртүп турары солун. Кымны ракетага, ужар-хемеге болгаш еске-даа чүүлдерге олуртурун көргүскен самбыра бар. Мурнакчыларның чуруун аңгы-аңгы чырттыргаш аскылаан, механизаторларның болүү-биле тырттырган чуруу база бар.

Чамдык четпестерни база айтыры чугула. Бир хүнде-ле 4—5 трактор үрелгеш туруп алыры-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кончуг куду. Хову-шөлдерде ажылдап турар кижилер чангыс-даа катап кино, концерт көрбээн. Радиоприемник чок. Аъш-чем хандырылгазын ам-даа экижидери, ында ажылдап турар кижилерниң харыысалгазын удатқан турары негеттинип турар.

Трактор-хову бригадазының ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың тарылгазынга хамаарышкан хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиривиге бүзүрелдиглер.

Д. АРАКЧАА.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг уткуур деп улуг соруглганы салбышаан, № 1 АТА-ның чолаачылары М. А. Столбунов болгаш М. И. Ярлыков чүүн соортүлгезинниң пламын ай санында-ла амыр күүседип, харын-даа ону 130 хуу чедирип турар. Оларның машинавары маңнан кезээде узун оруңче үнүптеринге белен турар. Олар кывар-чаар чүүлдү база кампап ап-туралдар.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачылар М. Столбунов, М. Ярлыков олар моторнуң ниити байдалын хынап турлар.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

ИНЕК МАЛДЫҢ КАДАРЧЫЗЫ

Малдың өзери, ооң продуктулуунуң бедик болуру ээзиниң эки хайгаарап, ажаап чемгеринден чугула хамаарыр. «Россия» совхозтуң малчыны К. Б. Үүремчи ол ажылында ам он чыл ашкан. Бо аразында ол чеже аныяк малды немей өстүрбээн дээр, күрүнеге эът болгаш сүт белеткээринге ооң биче эвес улуг-хуузу киргенин демдеглээри база чөптүг.

СЭКП Таңды райкомунуң кежигүнү, совхозтуң Каскал салбырында алдарлыг малчын Клавдия Будекеевна эрткен чылын болунда быжыглаан 96 инээнден 91 бызаны өстүрүп дорукгурган, бызаа бүрүзү хонукта 700 грамм ленгизи немеп турган. Эът угланыышкынныг бода мал ажанчызы эш Үүремчиниң ак сеткилдиг күшажылы мурнуку чылдарда шак ынчаар улажып келген.

Бо чылын ооң болүүнде база-ла 96 инек бар, эки ажаап чемгерип турарындан оларның күжү семис чыл ашкан. Совет эрге-чагырганың бежен чыл байырлалынга уткуштур малчын чаңгыс бызаа-даа хораттазын, бедик немелде денгилиг азырап өстүрерин хүлээнген.

Малчынның сезүү ангы ажыл-херек кырында чедиишкинниг боттанып турар. Майның эгезинге чедир төрээн 48 инектиң бирээзи ийистээниндеп 49 бызаа алдынган, бода малга ийистээшкин ховар болгулаар. Клавдия Будекеевна Үүремчиниң бөлүк инектериниң кезии моон соңгаар ооларар, чаңгыс-даа бызаа хораттазынга малчын бүзүрединг.

И. КАНЧЫЫР-ООЛ.

СУУРЛАРЫВЫС ЧИҢГИР НОГААН ТУРЗУН

Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа кодээ Советиниң ажылчы чоннары суурларны чаагайжыдып ногаанчыдар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп, ооң түнелдерни чедип ап келген. Советке хамааржып турар Арыг-Бажы, Көк-Чыраа, Хайыракан, Алдыы-Шынаа, Хендерге суурларда чурттаганың, культура-амыдыралдың, будүрүлгениң тудуглары чыл келген тудум-на кыдынып, чаа квартаддар, кудумчулар немежип турары-биле чаагайжыдыга ажылы удур-ла негеттинип турар.

Советтиң чурттакчылыг черлери сөөлгү каш чылда элээн чаагайжыдыр түүтүнган болгаш ногаанчыттынган. Чаагайжыдыга талазы-биле суурларның чурттакчылары, албан чердери улуг ажылдарны кылып чоруткан болгаш чорудуп турар. Юбилейдиг чылда суурларга 2400 ыяшты, 2 муң ажыг чечекти олуртуп тарырын Көк-Чыраа кодээ Советтиң ажылчы чоннары боттарының хуралдарынга шиитпирлээн. Бо чазын суурларда ниитизи-биле 1345 дөс янзы-бүрү үнүш тарыттынган.

Хей чурттакчылыг улуг суур — Арыг-Бажы чаагайжыдыр түүтүнган суурга санадып турар. Сөөлгү чылларда суурда ниити шөлү 1296 дөрбелчин метр, бирээзи-ле ийи квартиралыг төлевилел-биле түүтүнган 18 бажың ажыглалда киргеп. Кодээ Советтиң депутаттары эштер Дугаржаптың, Ян-оолдуң «Улуг-Хая» совхозтуң № 1 салбырының эргелекчизи эш Чаламбаның, партия эге организациязының секретары эш Доолеттиң удуртугазы-биле Арыг-Бажының чурттакчылары боттарытгынган. Салбырның эргелекчизи эш Амаш, кодээ Советтиң депутаттар болүүнүң удуртукчузу эш Анарат суун чаагайжыдыгазынче кичээнгей салбайн, чурттакчылар ортузунга организастыг ажылдар чорутпайн келгеннер. Суурда тулугларның керимкажааларын трактор, автомашина-биле буза устурун, үреп турар таварылгалар хөй. Сөөлгү үеде тудуп, ажыглалга киирген бажыңнарның керимнери ам бүстүп турар. Хендергеде № 4 салбырның төвү база чаагайжыдыр кыдыннайн турар. Мында чурттакчылар ногаанчыдыга талазы-биле бо чазын чамдык ажылдарны кылган. № 2 салбырының эргелекчизи эш Ревнюк, школа директору эш Комбуй-оол, парторг эш Үйнук суур чаагайжыдыгазынче ажылчы чоннуң эки организастааннар. Бо чазын 345 ыяшты олуртқан. Алдыы-Шынаа суурда 244 янзы-бүрү үнүш тарыттынган.

Кодээ Совет, совхозтуң дирекциязы суурлар чаагайжыдыгазынче машина-техниканы тускайлап берип турда-ла, чамдык салбырларның эргелекчилери, партия организацияларының секретарьлары, депутаттар ажылчы чоннуң ортузунга организастыг ажылдар чорутпайн, суурлар чаагайжыдыгазының талазы-биле планнарны күүсетпейн турарлар. № 3 салбырның төвү — Хайыракан суур чаагайжыдыр түүтүнмайн, ногаанчыттынмайн келген. Суурда ыяш олуртунмаан, дыка хей бажыңнарның крышазы, керими чок, арыгшевер сагыттынмайн турар. Бо чылын суурда чүгле чеден хире ыяш тарыттынган. Салбырның эргелекчизи эш Амаш, кодээ Советтиң депутаттар болүүнүң удуртукчузу эш Анарат суун чаагайжыдыгазынче кичээнгей салбайн, чурттакчылар ортузунга организастыг ажылдар чорутпайн келгеннер. Суурда тулугларның керимкажааларын трактор, автомашина-биле буза устурун, үреп турар таварылгалар хөй. Сөөлгү үеде тудуп, ажыглалга киирген бажыңнарның керимнери ам бүстүп турар. Хендергеде № 4 салбырның төвү база чаагайжыдыр кыдыннайн турар. Мында чурттакчылар ногаанчыдыга талазы-биле бо чазын чамдык ажылдарны кылган. № 2 салбырының эргелекчизи эш Ревнюк, школа директору эш Комбуй-оол, парторг эш Үйнук суур чаагайжыдыгазынче ажылчы чоннуң эки организастааннар. Бо чазын 345 ыяшты олуртқан. Алдыы-Шынаа суурда 244 янзы-бүрү үнүш тарыттынган.

Кодээ Совет, совхозтуң дирекциязы суурлар чаагайжыдыгазынче машина-техниканы тускайлап берип турда-ла, чамдык салбырларның эргелекчилери, партия организацияларының секретарьлары, депутаттар ажылчы чоннуң ортузунга организастыг ажылдар чорутпайн, суурлар чаагайжыдыгазының талазы-биле планнарны күүсетпейн турарлар. № 3 салбырның төвү — Хайыракан суур чаагайжыдыр түүтүнмайн, ногаанчыттынмайн келген. Суурда ыяш олуртунмаан, дыка хей бажыңнарның крышазы, керими чок, арыгшевер сагыттынмайн турар. Бо чылын суурда чүгле чеден хире ыяш гайжыдыгазында четпестерни айыткан. Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур оюнга аллар болдуруп, суурларның чаагайжыдыгазын, ногаанчыдыгазын үргулчүзээр дугайында шиитпир үндүрген. Суурларның кудумчуларын дескилээрин, чамдык кол кудумчударны сайлаарын, бажыңнарның керимнерин септеп кылгаш, чугайлаарын, будуурун, суурларның девискээрин арыг-шевер тургузарын квартал, кудумчу комитеттеринге, албан черлериниң удуртукчуларынга, суурларның чурттакчыларынга күүскомнуң шиитпири сүмелеп турар.

О. ТАВАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

* * *

Баян-Кол кодээ Советтиң тудуг, чаагайжыдыга талазы-биле доктаамал комиссиязы суурларның кудумчу, квартал комитеттери суурлар чаагайжыдыгазынче ажылчы чоннуң, албан черлериниң коллективтерин эки организастап турар. Кодээ Советке хамаарышкан чурттакчылыг черлерге элээн ыяшты тарып олуртқан.

«Х Улуг хурал» колхозтуң төвү Баян-Кол суурда бо чазын муң ажыг янзы-бүрү үнүштерни тарып олуртқан. Ногаанчыдыга ажылынга колхозтуң тудугжу бригадазы, школа, эмнелге коллективтери эң-не идепкейдиг киришкен. Төп, Эрик, Погаан кудумчуларның чурттакчылары депутаттарның, кудумчу комитеттерининг удуртулгазы-биле бажың бүрүзүнде чогуур санныг үнүштерни олуртқан. Суурда бо чылын олуртқан ыяштарның хей кезии терек, дыт, пөш, шиви, хадын, ыт-кады.

Баян-колчулар ам чечек тарылгазынга белеткел ажылын чоруда берген. Чайын суур янзы-бүрү чечентер-биле каастаттынган турар. Суггарылганы база организастай берген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Хана парлалгазы

Партия организациялары боттарының чон ортузунга чорулар хей талалыг ажылынга хана парлалгазын база калбаа-биле ажыглап турар. Таңды районда кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының партия организациязы онда үнүп турар «Бүш-ажыл» деп хана солуунуң редколторлап турар. Кодээ ажыл-агыйның ишчилериниң ол хана солуунуң бижикчилери хей. Ажылчыннар боттарының ажылының дуржулгазын, бодалларын ол солууну дамчыштыр солчуп турарлар.

Хана солууга ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларынга хамаарышкан хей-хей айтырыгларны калбаа-биле чырыдып келген. Ынчангаш ону үндүрер хуусаа чедип келгенде, редактор материал дилеп олурбас, ажылчын бүрүзү-ле болунуң бодалын илередип чүве бижииринге белеп.

Партия комитеди (секретары эш Петенев) хана солуунуңу ажылын партия организациязының салган соруглазын күүседириниче углап, ону удуртпушаан, солууну коллективтиг организатор болгаш агитатор кылдыр долузу-биле ажыглап турар. Коллективтиң хана солуну фермаларда, цехтерде, бригадаларда чамдык четпестерни чогуур үезинде шүүмчүлеевишаан, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар ажыл-ишчилерге, бригадаларга байыр чедирип келген. Ооң часкы тарылга үезинде үнген бир дугаарынын «Коммунистер бүгү херектерге харыысалгалыг» деп мурнуку түүлүнде будурулгениң мурнакчылары коммунистер дугайында чугаалап турар. Коммунист Иван Петрович Оглезнев бодунуң трактору часкы тарылгага бир дугаарында белеткээн.

Ынчаарга беш дугаар трактор-хову бригадазының механизатору коммунист Александр Павлович Семенов коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка киришкеш, ховуга база-ла хамыкты мурнай ажылдап эгелээн, а ооң үлегерин будун бригада эдерген. Эш Семенов улусчу контроль комитединге дүүлүүр болуктун даргазында ажылдавышаан, партийжи даалгаларны идепкейлиг күүседип келген. Партия комитединиң кежигүнү, дуржулга станциязының хей кадарчызы Оюн Башпык-Караны үлегерлиг ажылы дээш, хүндүлелдиң стендизинде киирген. Ол бүгүнүн дугайын хана парлалгазы калбаа-биле чырыдып келген.

Часкы хову ажылары калбарган аңгы бо үеде агитхуудустар бригадалар төптеринде үзүк чок үнүп турар апарган. Социалистиг чарыштың канчаар чоруп турарын, күш-ажылдың мурнакчы чаа аргаларының дугайын, мурнакчыларның дуржулгазын ында чырыдып турар. Күш-ажылдың сагыжга-чурумун үреэлерни, үрей кылырларны, чалгааларны илереткен шүүмчүлелдиг агитхуудустар ажыл-ишчилериниң кичээнгейин хаара тудуп, четпестерни дарый чайладырынче оларны кыйгырып келген. Шүүмчүлелдиг материалдарны чамдыкта шулукташ-даа турар-ла.

«Межегей» совхозтуң хана парлалгазы часкы тарылга үезинде элээн идепкейжээн. Бирги кварталдың түнелинде бирги черни ээлээн Успенка сүт-бараан фермазынга шилчиир выпнелли тывыскан. Ол фермаңың саанчылары бир инекке онааштыр 627 кг сүттү сагганнар. Ол дугайын агитхуудуска чырыткан, а ооң сөөлүнде ол хонуктуң түнелин база үргулчү бижип турар апарган. Агитхуудустар хову турлагларында база үнүп турар. Алды дугаар трактор-хову бригадазының механизаторлары Май байырлалының бүдүүзүнде, хову турлаанга 170 ыяшты олуртқаш, девискээрин ногаанчыткаңнар. Ол чаагай херектиң дугайын өске бригадаларның агитхуудустарынга база делгеренгей бижээн.

С. ТУШКОВ.

Назылаза-даа ажыл-ишчи

Хоочун колхозчу Куулар Маңзыр-оол назылаа кыраан, венсиязке үзее-даа, күш-ажылдан шүүт чарыкбаан. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозтуң төп шаңынга ол чеди чыл дургузунда ажылдап келген. Ону колхозчулар хүндүлээр. Сезоннарда ооң кылбас-ла ажылы чок.

Уреэзинни арыглаар, тарылга шөлүмче чажын тарыырга-биле өөртүр болгаш бүжүт ажаалдазының үезинде тарааны чүдүрер, дүжүрер, күрүнеге дужаар талазы-биле ажылдың ол идепкейлиг кылып келген. Хоочун тараажы 1966 чылдың кыжыныңда тараа чиир бораөөклештиг 3000 ажыгны, чайым 130 өөргеш өлүрген.

Түскай машина-биле ол тарааны хөйү-биле чарбалай гыттырып турар. Ооң чуурган тараазы фермаларның коданнарның малын чемгерериниге четчил турар. Куулар ол ажылдың хүн нормазын үргулчү-ле 125 хуу күүседип келген.

Х. АРАКЧАА.

1967 ч. Май 12.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Дуржулгалыг пропагандист

Аныяк коммунист Дулуш Оолак Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң төп салбырында пропагандист. Марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир школада ол башкылап турар. Кичээлдерге өөренип турар тема бүрүзүн ол бидингир кылдыр тайылбырлавышаан, көргүзүг материалдарын база ажыглап турар. Пропагандист боду «Экономическая газета», «Политическое самообразование», «Коммунист» дээш, өске-даа солуннар, журналдардан консультацияларны болгаш пропагандистерге дузаламчыны номчуп ап, оларны ажылынга ажыглап келген.

Бир теманы программа бүзүгаар өөреткеш, дарзазында кичээлге дыңнакчылар-биле беседа кылыры барык чанчыл болу берген. Өөредилге чылы ам каш хонуктан доостур. Ынчангаш өөренип эртиненин катаптаарынче улуг кичээнгейни салырын дыңнакчыларга ол катап-катап сүмелеп турар. Дыңнакчыларның билими быжыг, чүге дээрге олар тема бүрүзүн хандыр өөренип алгаш, кичээлдерге үргулчү харыылап турганнар. Б. Мартан-оол, М. Ынаа, Г. Канчыыр-оол дээш өскелер-даа идепкейлиг дыңнакчылар.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Чурукта: Дулуш Оолак.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

«Кичээнгейни угландырар»

«Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырынга күш-культура, спорт хереиселдери чөк турган умурунда, ол талазы-биле ажыл чорбастаан турган. Ооң бир чылдагааны күш-культураның, ДОСААФ-тың кудуну организацияларын гургуспаанында Таланты-ныг аныяктарны бөт-тывынгыр уран чүүлге идепкейлиг киириштирер талазы-биле партия эге организациязы, ажылчын комитеди хемчег албайн келген. Бо дугайында «Кичээнгейни угландырар» деп № 19 «Шында» парлаттынган шүүмчүлелдиг материал бадыткаттынган дээрзин совхозта партиом секретары Д. Куулар хөрүлаан.

Аныяктар, чон ортузунга спорт, күш-культура ажылын диргизер дугайында айтырыгны партиомнуң хуралынга чугаалашнан болгаш шиитпирни үндүрген. Күш-культура, бөттывынгыр уран чүүл ашылдарын чон ортузунга чорутпааны дээш партия, комсомол эге организацияларының секретарьларын хемчег алган. Бөт-тывынгыр уран чүүл белгүмүнүң ажылы чоруп турар, уран чүүлге талантылыглар чүгле бодунуң суурунга эвес, а харын кежазында колхоз, совхоз суурларынга концерттерни көргүзүп турар апарган.

„ШКОЛА, БАШКЫ, ХӨЙ-НИИТИ"

ЧАЙ КЕЛГЕН

Ууларның дыштанылгазы

Чаа өөредилге чылынга

1967—68 өөредилге чылынга Бай-Тайга школаларынга, интернаттарынга, уруглар албан черлеринге 7195 кубометр одаар ыяш белеткээр планын 7938 кубометр кылдыр азы планны ук район 110 хуу күүсеткен. Одаар ыяш белетчилеринге «Мурнакчы» колхоз (даргазы эш Кулуруклай, кодээ Совет даргазы эш Ойдуп), «Моген-Бүрен» колхоз (даргазы эш Өтпек-оол), «Кара-Хөл» колхоз (даргазы эш Манзырыкчы) идепкейлиг, сагыш-човангыр ажылдаан. Одаар ыяш белетчилин Моген-Бүреннин, Шуйда кадыкшылга, Шуйнун ортумак, Кара-Хөлдүн школаларынга, Шуйнун ортумак, Кара-Хөлдүн школаларынга эки организастаан. Ам бо хүннерде одаар ыяштың сөөртүлгези эгелээн. Сентелгеге хереглээр 40 мун түүйбуну, 80 кубометр дилген ыяш материалдарын, 20 тонна чугайны школалар садыш, сөөртүп экпеп алгылаан. Ук ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан. Бо ажылдар Тээлинин, Бай-Талдың, Кызыл-Дагның школаларында эки чоруп турар.

Школалар левискээрлеринге 3260 ыяшты олуртур, ол ышкаш чаагайжыдылга ажылдарының планнары, белеткелдери чоруп турар. Тээлинин, Бай-Талдың болгаш Кызыл-Дагның школаларының хөй чылдарда чаагайжыттынмаан левискээрлери ам чаагайжыттынар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга тураскаатқан, янзы-бүрү темаларга башкылар коллективтери 526 лекцияларны номчуурун планнаттынган. Тээлинин, Мугур-Аксының, Шуйнун башкылары ону эки күүсеңнип турарлар. Бижик билбес, бичее билир кижилерни чогуур билиглиг кылыр өөредир ажыл база чоруп турар.

Ортумак болгаш сес чыл школаларынга физиканың, химияның база биологияның кабинеттерин эң чугула өөредилге херекселдери-биле бүрүн хандырарын планда көргеп. Ам ол ажыл школаларда чоруп турар.

Эрткен чылдарда өөредилге херекселдери садарынга берген хөрөнгинин ажыл-агыйжы эвес, кайы хамаан чок улуг өртектиг түүлдер садар, а өөредилге үезинде «эң чугула приборлар бисте чок-тур» деп турган фактылар Тээли ортумак, Бай-Талдың болгаш Кара-Хөлдүн школаларынга турган, ам ону болдурбас.

1967—68 өөредилге чылында 5 ортумак, 5 сес чыл, 2 эге школаларга 3261 өөреникчилер, оон иштинде бирги класстарга 467 уруглар өөренири бүрүү-ниитининг ыяавыла өөренир Хөөйлүзүнүнга үндезилээш баштайгы даңзы ёзугаар тодаратынган. Чаа өөредилге чылынга бүгү-ниитининг өөредилгезининг даңзызын шын кылыр, школа назылыг бүгү уруглардың школаларга бүрүн хаара тудар хемчегдер алдынып турар. Бүгү-ниитининг өөредилгезин Кызыл-Даг, Тээли ортумак, Кара-Хөл школалары күүсетпээн. Ында школа директорлары, Тээлинин, Кызыл-Дагның, Кара-Хөлдүн кодээ Советтери бо талазы-биле багай ажылдаан. Кызыл-Дагда 6 өөреникчи школага хаара туттунмаанын чоокта чаа хынаалдан илерээн.

Тээли ортумак школазы 5 өөреникчини районоңун чөпшээрели чокка кежээки школаже шилчиткени илерээн. Кара-Хөлдүн сес чыл школазында өөреникчилерниң билии программага дүүшпес, ол школадан хөй өөреникчилер ийи чылчылар болуп турары-биле улуг хардылгаар болуп, школа доозпайн, казылып турар. Кезиир өөредилге чылында бо школаны эки белеткелдиг башкылар-биле хандырарын районо-даа, Чырыдыышкын министерствозу-даа кичээнгейге алыр ужурлуг.

Районнуң школаларында төрээн черин өөренир музейлер, ында күш-ажылдың болгаш дайынны алдарын булуннары база суурнуң, колхоотуң, школаның төөгүзүнүң булуннары түргүстүнган. Ленинчи класстар, өөгээдер школаларда түргүстүнган. Бо талазы-биле Шуйнуң, Мугур-Аксының орутмак, Кызыл-Дагның, Тээлиниң сес чыл школазы эки ажылдарны чоруткулаан. Шуй ортумак школазында төрээн черин өөренир музейде күш-ажылдың, дайынчы алдарның булуңу идея талазы-биле эки кылдынган. Ында Шуйнуң эки кижилерининг төөгүзү, чуруктары бар. Бо школа дайынчы алдарның, күш-ажылдың мурнакчы кижилери-биле ужуражышкынынарны организастыг чорудуп турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга тураскаатқан класстар аразының чарыжы солуп чоруп турар. Оон түңнелин неделя санында үндүрүп турар. Тинлекчи класс дерип каастаан ленинчи класска өөренир эргени алыр. Совет патриотизмге өөреникчилерни кижизидер дээш школаның башкылар коллективи хөй ажылдаан. Бо школа юбилейге уткуштур хөйну кылып, белеткеп турар.

«Чаштанчыдан чалбыыш үнген», «Ленинчи сылдыстар, чырынар-ла» деп көрүдселерге пионерлер ортузунга солун ажылдар чоруп турар. Бо ажылды ВЛКСМ райкомунуң школа килдизи эки башкарып турар.

«Малчын» колхоз 320 олуттуг школаның тудуун организастыг чорудуп, юбилейлиг чылда ажыглалга киирер соруглаңы салган. «Кара-Хөл» колхоз 50 олуттуг интернат столовазының тудуун болдунуң күселибиле кылып, ам доозар четкен. «Тээли» совхоз Кызыл-Дагда уруглар садының тудуун организастыг чорудуп, доозар чоокшулаан.

Ындыг болза-даа юбилейлиг чылда школалар ажылында четпестер ам-даа бар. Моген-Бүрен школазының алгыдыышкынын, Кызыл-Даг интерназының тудуун хамаарышкан ажыл-агыйлар сааладып турар. Юбилейлиг чылда ажыл-херекти уламна организастыг чорудары негеттинип турар.

Б. ШАКТАР-ООЛ.

Чемненилгени шын организастаар

Ниитининг чемненилге черлерин улам ынай хөгжүдер болгаш аминжидер талазы-биле хемчегдер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында школачыларны иезиг чембиле өй-шаанда хандырарынче онза кичээнгейни утландырган. Бо чугула доктаалды амыдыралга боттандырар дээш чер-черде партия, совет, профсоюзтар организацияларының, чырыдыышкын албан черлери эргежок чугула ажылдарны чорудуп турар. Шын чемненилге уругларның организациязының өзүп доругарыга, угаан-медереливиң шын ажылдаарынга кончуг ажыктыг. Кичээл үезинде уругларның теманы шиңгээдип алырының шынары бедиир.

Үш-дөрт кичээл эрткен соонда, өөреникчилерниң кичээнгейн кудулап, шагырап эгелээрин башкылар билир болгай. Ынчангаш уругларның чемненилгезин, шиңгээн бо шинитпирлиг үлдүң үезинде шын организастаары эргежок чугула.

Бо талазы-биле Бай-Тайга районнуң Тээли сес чыл школазында байдалды көрөл. Эге класстың өөреникчилерин узун чапсарда иезиг шай-биле хандырарын организастаан. Өөредилге чылының эгезинде школаның директциязы чери-биле дугурушкаш, буфетти тургускан. Чапсар үезинде уруглар оон кургаг чемнең сатып алыр аргалыг турган. Оон ажылын улам экижилериниң үлүү, харын райпо даргазы эш Шойлаа бичии школага буфет тургускынының ажыы чок деп саналаш, дүжүртүп каалкан. Ынынга школада 270 ажыг өөреникчи өөренип турар. Райпо школаларының хөй кезинде буфет чок. Чамдык школаларда бар-даа болза, анаа иезиг чемнең, ногаа, сүт, долгандын кылган чемнерин сатпайн, түгле конфета, прянык, печенье, тоорун садары-биле өйлежип турар.

Уругларның чемненилгезинче кичээнгей салырын негеп турда, Бай-Тайга райпо баштаар черинин талазындан школа бүрүүнүнге буфет тургузарын бодавайн, харын ону кыысырып турары таарышпас. Райпо төвүнге хуралдар болганда 3—4 черге буфеттерин организастаан, янзы-бүрү аъш-чемнең сатқан турар. Ону ким-даа мактаар. А кажан школачылар маргылдаазы болу бергенде, чаңгыс-даа буфет чок болуру база хомудавчыг. Моон чижээнге часкы дыштанылга үезинде болуп эрткен школачыларның район фестивалын киирип болур. Концерт көрүлдезинин үезинде сускун садар буфет тургузарын оргкомитет райпо баштаар черн-биле дугурушкаш чадашкан.

Школа назылыг уругларны иезиг чем-биле хандырарын экижидер айтырыгны кичээнгейге алыры чугула.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Практика—билигниң үндезини

Тудугчулар белеткелиниң бедик дениелги бүдүрүлге практиказың шын тургусканындан онза хамаарылгалыг. Апрельдиң ийиги чартыныдан эгелеп, Кызылда № 35 профессионал-техниктиг училищениң сургуулдары бүдүрүлге практиказын эгелээн. Кичээлдерге шиңгээдип алган билиин практиказ ажыглаары-биле бирги курсчулар баштайгы шенелдеги училищениң мастерскаязында эрттирген. Ам ийиги кезээн туснай тудуг участоктарынга эрттирип турар. Сантехниктер бус-биле ажылдаар одалга системазын септээрниге, чаа сантехмастерскаяны ажыглалга киирерлер.

Чазаңыкчылар бөлүү база училищеде мастерская кылып, анаа он бир станоктарны тургузарының белеткел ажылдарын чорудуп турар. Бо чылын училищени 86 шеверлекчилер, 24 киномеханиктер доозар. Шеверлекчилериниң сөөлгү практиказы № 48 тудуг эргелелиниң участоктарында, 24-кү квартаалда чоруп турар.

Группаларны удуртуп турар башкылар оларны аңгы-аңгы звеноларга үскеш, звено бүрүүнүнде туснай өрээлдерни быжыглаан. Ажылдың бүдүрүкчүлүүн хайгаарабышпаан, ону удуртуп, сургуулдарның чазыглаарын дораан эдип турар. Чамдык дүржүлге чок мастерлер түгле оларның канчаар ажылдан турарын хынаары-биле кызыгаарлаттынып каашп, практиканттарга боттуг дуза чедирбес түүлдер бар. Оон түңнелинде ажылды үрей кылыр чоруктар мурнунда тургулаан.

Сөөлгү үеде сургуулдарның бүдүрүлге практиказынче кол кичээнгей салдынып турарындан байлал алаан экижээн. Мастер Н. Бубеннин группазы дөрт неделя дургузунда практикалаан соонда алаан наш күхняларны, 4 ааз ишти чурттаар өрээлдерни штукатуралаш, оларның иштин будуп дозулаан. Практикалап турар шеверлекчилер бажыңның иштики шеверлээшкинин кылыр талазы-биле практиктиг билиглеп алган. Сургуулдар З. Кенлев, Х. Храмова, С. Чанзан, Е. Ряшанова, З. Хомушку, Н. Спирина олар хоочун ажылчыннарның кылыр ажылдарының хемчээли-биле ден хемчээлдиг ажылдарны кылып, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүсеңнип келген. Олар дозулаар агрегаттың механизмнерин бүрүн шиңгээдип алган. Практикантыларның аразындан ажыы шагы үзер, чурум үргээр чоруктар болбайн турар. Харын ийиги курсчуларга туснай участоктарны тудуг организациялары аңгылап берип турар апарган.

Профессионал-техниктиг өөредилге системазының чаңчыл болган чурумун бүүгаар сургуулдарның бүдүрүлге практиказынче чугула кичээнгейни салбышаан, практиктиг өөредилгезин баазазы боттуг дузазы чедирер ужурлуг. Училищениң практиктиг өөредилге баазазы «Тыва тудуг» эргелелиниг хамаарымыр тудуг объектилери болур. Бо тудуг эргелелиниг училище туснай билиглиг кадрларны чылдын-на белеткеп турар.

Ынчалза-даа практика үезинде сургуулдарны тудуг участоктарынга шын ажыглап, өөредип алырын эргелел чугулалап көрбейн турар. Түгле түңнел чон адаатшыннар-биле кызыгаарлаттынып турар. Ындыг чылдагаандан бирги курстуң практиказы (участок чок болганындан) үзүлген. 118 штукатур-малярларны практикага тургузар дээш училищениң дирекциязы каш катап дугуржуп келген-даа болза, түңнел чок болган. Ам ол дөрт болүк өске бүдүрүлге черлериде: республиканың «Сельхозтехника каттыжышкынында» контора септелгезинде, чамдыктары № 3 автоажыл-агыйда гараж септелгезинде ажылдап турар. Туснай тудуг организацияларынга сургуулдар практиктиг мергежилди, куш-ажылчы дадыгышкынны чедип алыр, ажылды коммунистиг ёзуу-биле көөр чорукка кижизиттинер ужурлуг. Тудуг кылбас чамдык организациялар сургуулдарга өөредилге программазы-биле үүшпес ажылдар кылдыртыр, кезл түүлүү оюн эрте баар таварылгалар бар. Ындыг практика ажык чок болгаш халас үе чарыгдаар.

Бир авес «Тыва тудуг» эргелели бо айтырыгны доктаамал кичээнгейге ап турган болза ындыг четпестер турбас ийик. Сөөлгү чылдарда Кызылда тудуг ажылдары дыка нам-барган. Ынчангаш туснай билиглиг тудугчулар хөйү-биле негеттинип турар. Ам үеде училищениң ийиги курсчуларының хөй вуруузу ында ажылдап турар болгаш олар чогуур үүүт-хуузун киирер ужурлуг. № 48 тудуг эргелели бистиң училищениң бирги курсчуларын практикаладырындан ойталаан. Түгле үстүкү курстарның сургуулдары херек даар хөөнчер чамдык эштерде бар. Бо чорук практиктиг өөредилгениң программазын үзер чорукка чедирип турар.

Училище практиктиг өөредилгеже кирер мурнунда сургуулдар-биле тудугчу мергежилдиң үзүр-дузазының дугайында тематиктиг кежээни арттырган. Анда Тыванның сураглыг тудугчулары-биле солун ужура-жылгаларны кылган. Орта Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, алдарлыг тудугчу Семен Сандан, коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири Салчак Чайдың, комсомолчу тудугчузар Оюдар Хомер-оол, Виктор Мээды, «Тыва тудуг» эргелелиниң комсомол комитединиң секретары Виктор Муравьёв, училищениң доозулчузу штукатурчу Валентина Кешкендей олар келгелээн. Ол шынары эки механизастаттынган тудуг участоктарынче коллективтиг экскурсияны организастаан. Архитектура, тудуг дугайында лекцияларны, беседаларны чорутпаан.

Практиканы бүдүрүлгелериниң боттарынга эрттирип, аныяк тудугчуларга быжыг бииглиг баэри бистиң ниити сорулгавыс. Күрүне ужур-дузалыг бо чугула херекке бүгү тудуг организацияларны үнелиг салыышкынын киирер ужурлуг.

Б. ОЮН,
№ 35 профтехучилищениң директорунуң оралакчызы.

Москваның «Кадыыр болгаш маска» заводунда металлургтарның социалистиг чарыжы бо хүннерде улам калбарган. Олар юбилейлиг байырлалга үткүштүр бедиктен хүзээлгелерни алганнар.

Бирги кварталда пайысмаалдың металлургчулары ан эки шынарлыг түс-түс топна металлды планнан ажыр бергеннер.

ЧУРУКТА: бир дугаар цехте металлургтарның ажылдап турары.

В. Соболевтүң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АМДАН ЭГЕЛЭЭР

Картофель, ногаа баазалары

Картофель болгаш ногаа аймаанның бүдүрелиниң баазазын экижидер, оон чаа чугуларын калбартыр болгаш бар түүлдерниң септелгезин өйүнде кылыр, ону эки соодукчулар-биле болгаш еске-даа дериг-херекседер-биле хандырар талазының айтырыы кодээ ажыл-агыйга болгаш белеткел организацияларынга чугула түүл болур.

Ынчангаш 1967 чылдың чаа дүжүлүнден продукцияны үүлээп ап, үезинниң уруп, хоорай чуттакчыларын эки шынарлыг продукция-биле хандырары республиканың белеткел организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның мурнунда улуг соруга болуп турар. Маңаа хамаарышкан бүдүрүлге баазаларының септелгезин баш бүрүнгаар шынарлыг кылып, чаа тудугларны ажыглалга киирер апаар.

Моон мурнунда картофель, ногаа аймаанның мыгжаг баазаларының септелгезининң шынарын куду деңнелге чорудуп келген чамдык белеткел организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның мурнунда улуг соруга болуп турар. Маңаа хамаарышкан бүдүрүлге баазаларының септелгезин баш бүрүнгаар шынарлыг кылып, чаа тудугларны ажыглалга киирер апаар.

Моон мурнунда картофель, ногаа аймаанның мыгжаг баазаларының септелгезининң шынарын куду деңнелге чорудуп келген чамдык белеткел организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның мурнунда улуг соруга болуп турар. Маңаа хамаарышкан бүдүрүлге баазаларының септелгезин баш бүрүнгаар шынарлыг кылып, чаа тудугларны ажыглалга киирер апаар.

Республиканың чамдык колхозтарында болгаш совхозтарында үрезиниң мыгжаг складтары багай септеттингенинден мыгжаан үрезин конуп каарга, ону чазын узуткаар, чаа үрезинни улуг өртек-биле садып алыо ужурга база таваржып тургулаан. Чамдык ажыл-агыйларга ындыг үрезинниң шуут чок болуп турганы мурнуку чылдарның дүржүлгазындан ковуулген. Бо чылын ындыг байдалдар база коступ турар түүл бар.

Бистин республиканың белеткел организациялары Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң төлептиг уткуур төлээле, картофель, ногаа аймаанның мыгжаг черлерининң септелгезин, түүүүн майның эгезинден чорудуп эгелээр ужурлуг болгай, ол кайы-даа чылда чурум болган ниити негелдедир.

Ынчангаш, септелгени чорударда, арга подвалдарга азы складтарга дараазында түүлдерни эде кылырының эргежок чугулазын практика көргүзүп турар. Чижээлээрге, картофель аймаан кышкы шыгжалдаан арыглаан соонда, оларның багай ирилди артынчылары шала адаанче киргилеп, складтарның булуннарына чыткылап калыр түүл бар. Оон-биле кады даштыкы левискээрге төкүп калганнары ирип чыдаап, картофельдиң хөй янзы аарыларының тарадыкчылары болу бээр. Хамыктың мурнунда складтың иштинден база даштыкы левискээриниден ол бүгүнү арыглап ашташ, оларны 4 хуулуг хлорофин-биле холаап, ырадыр түскай онгарга төгер. Часкы септелгени харын оон эгелээр. Бистин чамдык белеткел контораларывыс бо ажылды кылбас, эрги бокту күске чедир чыттырар чоруктар хөй.

Оон соонда складтарның шалаларын, ыяш хааржактарны, досказ ларны, досказ ларны, картофель урар аңгы-аңгы өрээлдер иштин болгаш хаваларны формалин холуктуг сут-биле чаштырар херекселдин азы шётканың болгаш туснай ширбиилдин дузазы-биле дезинфексилээр. Ону ынчаар кылган соонда, кургадыр болгаш ол-ла соруга-биле болуушар түүлдерни даштыгаа чыыр.

Складтарның шалаларында хажый берген черлерни, дээвиирде, каналарда ойбактарны туснай хамаарышкан материалзар-биле дүглаар. Чамдык таварылгаларда ындыг түүрмек болгу лег түүлдерни херекке албайн баар чоруктар надаглаан продуктуларның ыңарын кудулаарынга чедирип турар.

Картофель болгаш ногаа шыгжаар позвалдарның септелгезин кылырын база тудугларның чоруларын чаңгыс аай төлевилел ёзугаар азы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң садыг талазы-биле күрүне комитединиң 1965 чылдың август 23-теги № 97 саавырын барымдаалап чорударын сүмелеп турар.

Ногаа шыгжаар складтарның полкаларын азы чыдыгларын (стеллажтарын) ан үстүкүзүү склад дээвиринден 80 см куду, адакызы — шалалан 40 см бедик турар кылдыр, ярустарның аразын бир метриен куду эвес кылыр, бир эвес капуста шыгжамырынга белеткээн болза, 80 сантиметриен кудулатпас. Демги полкаларны азы чыдыгларны 1,5 метриен калбак эвес кылыр, оларны төп кудумчуның ийи чартыынга тургузар.

Ногаа аймаан дүжүреринге, чүдүреринге болгаш хол тергези-биле дажыглап алырынга, хол-биле өске-даа ажыларны чорударынга чыдыгларның аразын бир чартык метр кылыр кылыры чугула. Складтың кубатуразын шын ажыглаары-биле, ногаа аймаан түр каза шыгжаарынга артык, чазып, эптеп турар чыдыгларны азы полкаларны база кылган турар.

Картофель шыгжаар складтарның иштинге аңгы-аңгы өрээлдерни кылыр. оларның хана-биле аразын, картофельиң сооктан дона бээрин болдурбас ээп. 10—15 см кылыр. Ол өрээлдерниң каналарын чинге мавзалар-биле өрээлдээр болгаш оларның аразын агаар эртип турары-биле 3 см хостуг кылыр. А өрээлдерниң аразын агаарның арыглашкынынга 2—3 см хос кылыр түлар. Картофель урар өрээлдин белии 2—3 метр болур, ол ышкаш анаа урган картофельниң өлекке үрелип баксыраарын болдурбазы-биле оларның иштинге складтың кол шалазының кырынга түскай решёткаларлыг (хана-карактарлыг) шаланы 10—20 см бедик кылдыр кылыры чугула. Чүге дээрге кол шаланың кырынга урган картофель дүрген ириичел болгаш үнүүчел болур. а решёткалыг шалага урган картофель үр үеде привес болгаш үнмес, эки аждаттынар.

Картофель шыгжаар позвалдарның азы складтарның коридорун (кудумчузун) автомашина түүгүн түдүреринге, дүжүреринге хостуг кылдыр 3 метр делгем кылыры аптиг. Складтарның азы подвалдарның бичиизе. улуг-даа септелгезин доозак соонда, оларның иштинде ол-шыгын үнүүрер талазы-биле агаарладырын үүтүп болбас база чугайлаар.

Чугайлаарының мурнунда складтың иштин дезинфексилээр, ону кылырда, формадин ёзугаргыраг сугбиле түскай херекселдиг дуваны-биле чорудар. Оон ында, күүгүүт газбиле ыштап дезинфексилээр, ону чорударда, соңгаларны, ажиктерни агаар кирбес кылдыр дуглаар болгаш еске-даа ойбактарны шуптуузун дуглаар.

Складтарга болгаш позвалдарга агаар солуучулары—үнүүр болгаш кир тыртын турар хоолайларны тургузар. Электри күжү-биле ажылдаар агаар үрүкчүзүн тургузары албан. Олар болза продукцияның шыгжамыр үезинде температуразын таарыштырып турар.

Бо үстүнде айтыгнаан түүлдерни шыңгыы барымдаалап тургаш, картофель, ногаа складтарының септелгезин база тудуун чорудар ужурлуг.

М. БАДЫ-НАЗЫН,
нодээ ажыл-агый продуктуларыныи шынар талазы-биле күрүне инспекциязының улуг инспекторуу.

САЛДА ЧҮГЕ КУДУЛААНЫЛ?

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14. чылы» колхозунуң Мерген сут-бараан фермазы районда эки механизастаттынган фермаларның бирээзин. Оон механизастаашкынын, ажылын чурумчукканын, ылангыя зоотехниктиг учёттуг экижилеринин иооң мурнунда солун парзалгага бижин турган. Ында аныяктар коллап ажылаан турар. 1966 чылда аныяктарның коммунистиг күш-ажыл фермазы деп бедик атты чедип алган-даа.

Ам байдал кандыгыл? Бо чылын инек бүргүзүнден 1300 литр сут саар ийин, а инвентарнын семис чаагайын көөрге, чылда саалда 2000 литрден-даа кудулавас ышкаш болаттынар. Бо чылын сут саалдазы кудулап турар. Хамык ужур күш-ажылдың сагыыга-чуруму кудулап, арагалаар чорукче хандып турарында. Кажан арагалаашкын соонда бирле кижинин карааның адаа кок, азы арны шыйбактыг апаар. Саалда үезинде безин саалчылар аразында ээбо диижи бээр.

Эң кежээлеп турар кижи саалчы Козырева апарган. Ол өскелер-биле көрүшпес болгаш болунуң уругларының алазын безин «чагырар» апарган.

Кажан шалын алган соонда-да сут саалдазы кудулай бээр. Ол дээрге демги «кылаң-каралай» бергенинин уржуу-ла болгай.

Бо дугайын хурал-суглашга чугаалажып, «Крокодилге» болгаш «Комсомолчу прожекторга» шугумчүлеп турза-даа, өскерилге чок боон турар. Эш-хуузунуң суду ажылдавастаан. Сарыг-Сеп суур Советиниң талазындан болунуң хамаарылгазында бо фермаиың ажылынче база сагыш салбайн турар. Чамдык ала-иелер ургларының өөредилгезинче база сагыш салбас. Чижээ, 1966—1967 өөредилге чылында ферлама Литвиченконуң ийи оглу. Лапшинаның база ийи оглу кала-даа өөренмейн, ыт ажылчывының бажыңында ажыктыннар-биле кады кээпте ораап, буруладып ыштааннар.

Колхозтуң баштаар черн болгаш хөй-ниитининг организациялары Мерген Фермазында байлады дарый өлер хемчегни албас болза, сагыыга-чурум улам дорайган, сут саалдазы кудулаар аңнар. Хамыктың мурнунда арагалаар чорук-биле демисеңни чорудуп, кижизидилгелиг ажылды күштедирээ чогуур.

Ю. ОНДАР.

ЧОННУ СОНУУРГАТКАН

Совет Тыванын аар үлетпүрүнүн баштайгызының төвү—Ак-Довурак хоорайның улуг, бичее чурттакчылары «Күш-ажылга алдарның түгүнүн» чанында чыглы конуп келген.

Тиилелге хүүнге тураскаатқан мотоциклдиг маңнадышынының кирижичилери анаа кээп чыскаалыпкан. Оларның удуртукчузу В. Рожкеев ВЛКСМ-ниң Ак-Довурак хоорай комитединиң секретары В. Семеновка мотоциклчилерниң чедип келгенинин дугайында рапорттуг берген. Байырлал шинчилиг кеттинген пионерлер оларга школачы байыр чедирип, белеткеп алганы дириг чечектерни экеп үүдүсканнар.

Чурттуң улуг байырлалдарының күүнүнге таварышдыр «Тыва даг-дүүгү» комбинатның ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың баштайгы дөрт айларында 5798 юнна даг-дүүгү арыглаанын болгаш еске-даа чедиишкиннериниң дугайын комсомол ажылдакчылары М. Ока, В. Семенов олар чүве чугаалап, байыр чедиргеннер.

Хоорай чанында спорт шөлүн долгандыр чон чыглган. Мотоциклчилер трамплинчиниң аныр халдып, оргетпер арозы-биле эртип, ында-бүрү оюнар киргүзерге чыглган чон ажок сонуургаан. Оюнар аразында ырес, дидиннер илерел, көрүнчүлериниң мактыын ийиги разрядчы Николай Борисов, үшкү разрядчылар Юрий Некрасов, Александр Скаков, Олег Иванов олар чедип алган.

Улуг-Хемниң, Чоон-Хемчиктиң, Барыын-Хемчиктиң төптеринге чонның хүлээп алышкыны-даа, ойлаанындаа ажы арткандээн. Ындыгыя Чадаанага мотоциклчилерни чылыы-биле уткуп, райкүүсенниүң даргазының оралакчызы М. Данилов Тиилелге хүүнүн тамырлыктыр байыр чедирип, хүндүлел бижиктерни тывыскылаан.

О. ОХЕМЧИК.

1967 ч. май 12.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ДАШТЫКЫДА

ВДР-ниң найысылаалын шаннаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүлдүн агаардан халдаашкыннарын ойтур шаварыгга маадырлыг чорду болгаш даймычы мергежилээ дээш Ханойну «Хамаарышпас чоруктуу» биргэ чергелиниң ордени-биле ВДР-ниң президентизи Хо Ши Минниң чарлыын ёзугаар шаннаан.

Найысылаалга орденни тыпсырының байырлалы болган. Ада найысылаалдың шеринниң болгаш чонунуң хөй санныг төлээлекчилери киришкен. ВДР-ниң премьер-министрининг орлаакчызы болган камгалал министра Во Нгуен Зиап ВДР-ниң чазааның даасканын ёзугаар орденни Ханойнуң административтиг комитединге дамчыдып берген. Шаннаалды тыпсыр тура ооң демдегээни болза, апрель 25-тен май 5-ке чедир 10 хоногтуң дургузунда вьетнам найысылаалдың камгалакчылары 18 америк самолётту аңдара атаан.

ВДР-ниң Кол командылалының штаны армизиге болгаш найысылаалдың чонунга байырлыг чагаанны чорутпкан. 1967 чылдың май 5-те америк дээрбечилериниң күштүг халдаашкынын ойтур шаварыгга зенит-ракета кезектериниң болгаш хыдыкчы ужар чүүлдүн шылгараңгай кады ходелгенин оң чагаада айтып турар.

Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң комитеди болгаш Сайгон-Зядинь—хосталга округтуң чепсектиг күштериниң штаны Ханойнуң чуртталчыларынга оларның чайынналчак тилелгезинбиле холбаштыр байырлыг телеграмманы база чорутпкан. Хосталга агентилелдиң дамчыткаңы оң телеграммада чугаалап турары болза: «Сайгонуңун ада-чуртчуларын дайлының ижээнинде чурттавышаан, боттарының акы-дүүмаларының болгаш Ханойнуң эрес-маадырлыг чорууң доктаамал хайгаарап, мурнуу чүктүң хосталгазымың болгаш соңгу чүүлү камгалаарының херээнге боттарының салыышкынын киирери-биле Сайгонну хостаар дээш могат чок демиселди чорудуп турар. Сайгонуңун чону сырый каттыжын база демиселди бүгү талазы-биле күштелдиргеш, нациниң даасказ алдарлыг болгаш төөгүлүг хүзээлгеин туюлунга чедир күүседиргиниге бүрүн шийтпирлиг».

Дайынга удур чыскаал

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Дайынга удур чыскаал АКШ-тың шериг министерствозунуң девискээрлеринге кирген улуг хаалганың чанынга болган. Вьетнамда чүдек-бүжар, кижи көөр хөөн чок дайынга удурланыышкынының медегзээр дээш 50 чыгаа аныяк американнар Бостондан 4,5 хонук дургузунда Вашингтонга чадаг чедип келген.

Боранныг хүнзер, ырак орук-суур бергелер, истеп-сүрүшкүнүүр болгаш тудуп хоруглаашкыннар чыскаал киржикчилериң ара доктаадып, оларның туре-соруун сын шыдаваан. АКШ-тың дайынзырак ажыл-чорудулгазы хайгыргып үнүп турар Пентагон бажыңынга олар: «Бомбалаткыннарыңы сөкседыр», «Вьетнам — вьетнамнарның чери-дир», «Армизига албан эрттиреринден ойталап тур бис», «Өлүрүп кырар чоруктан ойталап тур бис» деп бижиглелдиг планшеттары-биле чедип келгеннер.

Дайынга удур хуудустарны Пентагонуңун коридорларынга чыскаалчылар үзеп турган, ынчалза-даа шериг кижилер оларны холга алырындан ойталаан. Пентагонуңун офицерлери болгаш генералдары мырыңай өске чүүлдүн дугайын бодап турар болгаш ол хуудустарны албаан деп чүве билдингир.

Пентагонну долгандыр бүзээлеп чыскаалыр чорукту май 17-ге чедир үргүлчүлээр апарып походтуң киржикчилери чарлаан. Бостондан Вашингтон чедир бүгү орукту дургаар америк улус биске улуг деткимчени көргүзүп келген, ол чорук дайынга болгаш милитаризмге удур демиселче биетерин улам сорук киирген деп олар медегзээн.

Грецияда эргилдени улустар буруу шаап турар

АНГЛИЯ

Суссекс графствозунда Истборнда административ-техниктиг ажылакчылар каттыжышкынының чыл бүрү болур конференциязының хүзээп алган резолюциязында бир эвес грек шериг чазак политика талазы-биле хоруглаттырганнарны хостаарындан ойталаар болза, Грециядан аңгы элчиниң дедир кыйгыртыр деп негелде киргеп. Грецияда шериг эргилдезин буруу шапкан алгаан хөй өске чазактарның үлегерин салгаарынче англи чазатты конференциляның киржикчилери кыйгырган.

ФРАНЦИЯ

Соңгу Атлантика блогунуң чурттарының камгалал министрлериниң хуралдап турганы НАТО ордузунга Франциянның хөй-ниитизиниң, профэвилелдериниң болгаш политиктиг партияларының төлээлекчилери Грециядa дерзиилээшкиннерге удурланыышкын бижинн грек делегатка тыпсып баар дээш чеде бергеннер. НАТО бажыңының баарынга 30 ажыг делегацилар чораан.

ВЕНГРИЯ

Венгр чогаалчылар эвилели Будапештиде грек элчин чериче телеграмма чоруткаш, политика талазы-биле хоруглаттырганнарны доп-дораан хостаарын болгаш депшилеглиг ажылдакчыларга удур дерзин үүлгедиглерни сөкседырын негээн.

ШВЕЙЦАРИЯ

Швейцар парламентинин он бир депутаты амгы грек чазактың башкыны Боллиаска телеграмма чоруткан. Юра ортулукта албадал лагеринче киир октаттырган. ЭДА партиянын парламент бөлүүнүн удурдукчузу Илиас Илиуның казының байдалын дугайы ханы дүвүрээзинин олар идергейлээн. Грецияда чоокта чаагы шериг эргилдезинин түүвелинде кара бажыңнаткан бүгүле политиктиг ажылдакчыларны хостаарын парламентарийлер негээн.

ИТАЛИЯ

Чөвүн демократтыг эргелерин Грецияда дора көрүп турар-дыр. Ында араатанзыг үүлгедиглер кижинин төлептиг чоруунга чөнгээ-дир деп, итали сенатор Ферруччо Парри медегзээн. Италияның чөөн үзелдиг партияларындан болгаш бөлүктеринден парламентарийлериниң организастааны грек улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизинге ол сенатор чүве чугаалаан.

(СЭТА).

Өлүрүкчү

БОНН. (СЭТА). «Нойе Рейн-цайтунг» солуннуң дыжатканы-биле Залыга, төп телевидениниң редакторуу Эртель Роза Люксембурету өлүрген идегетти тывар аргалыг болган. Солун ол өлүрүкчүнүң адын аймаппайн турар. Ындыг болза-даа Эртельдиң медээзи-биле алырга, ам ол идегеттиң хары 72 болуп турар. Ол Барыын Германизада чурттавышаан. 1919 чылдың январьда ол идегет иеригг-далай күштериниң лейтенантызы турган.

Солуннуң демдеглеп турарын ёзугаар алырга, Эртель Карл Либкнехт болгаш Роза Люксембург оларның дугайында документалдыг фильмни белеткеп, 1918—1919 чылдарның революстуг болуушкуннарын көргеп хөй кижилер-биле, ооң иштинде Роза Люксембургу өлүргеп өлүрүкчүнүң ёдоу-биле ужуражып турган үезинде үлередип алган.

1919 чылдың январьда хоруглаттырган Карл Либкнехти болгаш Роза Люксембургу Моабит кара бажыңында сөөртүп эккел чорда, өлүрүкчү Роза Люксембургу боомзан дээрзиг Эртель айтып турар. Ол өлүрүкчү рейксверниң офицери капитан Пабстың чажыт дужаалын ёзугаар тодеглил турган.

«Нойе Рейн-цайтунг» солуннуң бижээни-биле алырга, 1962 чылда Пабст Роза Люксембургу болгаш Карл Либкнехти өлүрер дугайында чажыт дужаалды берген чем деп билиглеп.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Кыдаттың Коммунистиг партиязының ТК-ның «Сычуань можу дугаймында айтырыгны тодарыштыр шинтпирлээр дугайында» май 7-де үүдүрген шинтпирин хүнзэйбиннерниң «Дунфанхун бао» дээр солуну дыннадып турар.

ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүүзү Ли Цзи-шоаньны ККП ТК-ның Мурнуу-Барыын бюрозунуң бирги секретарынын болгаш Чэнду шериг округунуң (Сычуань можу) бирги политкомиссарынын албан-дужаалындан ол шинтпирин ёзугаар дүжүргеп. Шериг округунуң командылакчызын болгаш округтуң үшкү политкомиссарын база албан-дужаалдарындан дүжүргеп.

Кыдаттың мурнуу-барыын талазында, ылаңгыя Сычуан можуда «культура революстайзының» талалакчыларынга болгаш удурланыкчыларының аразында үскүлежиишкиннериң дугайын даштыкы корреспондентилер болгаш хүнзэйбиннчи партиялга сөөлгү хүннериң дургузунда дыннадып келген. Шеригниң чамдык кезии партия комитеттеринче халдаан хүнзэйбиннерге болгаш цзаофаньчыларга удур демисежин турар дугайында медээлерни парлаан. Ол удурланыышкынны баштап турар кол кижи болза Ли Цзин-цзань дээрзин хүнзэйбиннер боттарының парлап үндүрген чарлалдарынга айтып турар.

«Дунфанхун бао» солуннуң дыннатканы-биле алырга, май 6-да Чэнду № 132 заводка маопэдзэдунчулар биле оларның удурланыкчыларының аразында бөө-чепсектиг болгаш хол гранатазын ажыглаан үскүлежиишкин база катап болган. 100 ажыг кижи балыглаттырган, бир хүнзэйбин — Пекиниң геология институтуунуң студентизин өлүрткен дээрзин солун дыннадып турар.

Кээ турар медээлерден ап көөрге, Кыдаттың өске-даа районнарында, ооң иштинде иштики Моолда, Мао Цзэ-дунуңун талалакчылары биле удурланыкчыларының аразында чиңгир үскүлежиишкиннер база болуп турар.

(СЭТА).

КАРЛОВЫ ВАРЫГА КОНФЕРЕНЦИЯ

Европаның коммунистиг болгаш ажылчыл партиязарының Чехословакияда Карловы Варыга чоокта чаа болуп эрткен конференциязының түңнелдерин делегейниң хөй-ниитизин болгаш парлалгазы хайныышкынынг чугаалажып көөрүн үргүлчүлевишаан. Ниитизиниң бодалы-биле алырга, ол конференция 1967 чылдың политиктиг эң чугула болуушкуну болуп турар.

Конференция Европага тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырары-биле холбашкан делегеңгей айтырыгларны чугаалажып көрген. Конференцияның киржикчилери кыйгырыгны чангыс эң-сеткил-биле хүзээп алган болгаш Вьетнамда америк империализминиң агрессии дайынын киленцээшкин-биле буруу шаап, вьетнам улусту деткиири-биле антиимперналистиг күштериниң каттыжарынче болгаш демиселди калбартырынче кыйгырган.

Карловы Варыга болган конференцияның демдеглээни-биле алырга, Европага тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырары бүгү делегейде тайбынның салым-чолунга шинтпирлиг ужурдузалыг болуп турар. Европа бистиң вектиң бирги чартынында делегейниң ийи дайынналарының одаа болган болгаш ооң өртү бүгү-чер бомбүрээн хаара туткан болгай. Ам Европа база-да дувурээзиниг район болуп артпышаан. Европада тайбынга хамыктың мурнунда Каттышкан Штаттарның болгаш ГФР-ниң милитаристиг эвилели кыжанып турар. Ол болза бүгү делегейде агрессиниң болгаш реакциянның кол күжү. Чогум-на харын бо ийи күрүнелер социалистиг күрүнелерге удур утпанган шериг эвилели — НАТО-да кол рольду ойнап турар. АКШ-тың дузаламчызы-биле ГФР ам Барыын Европада тергиндекчи байдалды эдилеп алырын, ядролуг чепсектиг холга киирерин болгаш Герман Демократтыг Республиканы чок кылып каарын ораалдажып турар.

Оон-биле кады Европада таарымчалыг улуг ескерилгелер болуп турар дээрзин Карловы Варыга конференциниң киржикчилери демдеглээн. Бир талазында социалистиг дем каттыштырылгазының быжыглары үргүлчүлеп турар, а өске талазында атлантика эвиледдиң кризизин хайгаарап көрүп турар бис.

Ол байдалдарда Карловы Варыга конференция ниизы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың догуннаашкынынга үндезилээш, Европага коллективтиг аймак чок чоруктуң системазын тургузарының тодаргай программазын ажылдап кылган. Европада амгы кызыгаарларының, хамыктың мурнунда Польшаның болгаш ГДР-ниң кызыгаарларының бузулбазын хүзээп көөрүн ол программада киирген. Ийи герман күрүнелериниң — ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң догуннаап турарының фактызын хүзээп көөрүн, бүгү Германияны төлээлээр дээр негелделериниң ГФР-ниң ойтаарын программа база көрүп турар. ГФР-ниң ядролуг чепсектикандыг-дыр хевир-биле холга киирин алырын болдурбас ужурлуг. Мюнхен дугуржуулганы эң эгезинден тура күш чок деп санаар ужурлуг. Ол дугуржуулганы ёзугаар 1938 чылда Чехословакияны үсперлээн деп чүве билдингир болгай.

Европаның коммунистери ол программаны боттандырар талазы-биле тодаргай саналдарны киирген. Европаның күрүнелериниң аразында харылзаларга күштүг ажыглаарындан азы оңу ажыглаар деп кыжанырындан ойталаар дутайында керээни чарар дээн санал ол саналдарның аразында чугула ужур-дузалыг болуп турар. Варшава Керээни болгаш НАТО шериг организацияларын узуткаар дутайында (НАТО дутайында керээниң хуусаазы 1969 чылда доостур) Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериң саналын база Европага айыыл чок чоруктуң болгаш тайбың кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле Европаның күрүнелериниң конференциязын чылдырар дугайында санаалы конференциянын киржикчилери база деткээн. Европаның коммунистери ол программаны боттандырарынга идепкейлиг киржиринче Европаның калбак ажылчы массаларын, профэвилелдерин, социал-демократтыг партияларын, аныяктарын, интеллигенциязын кыйгырган.

Конференция Испанияда, Португалияда болгаш Грецияда реакциянын болгаш фашизмге ёзу-чурумнарын шинтпирлиг буруу шапкан. Ажылдан эгелээниниң баштайгы хүнүнде-ле конференция туспай медегледи хүзээп ап, Грецияда шериг эргилдезин киленцээшкин-биле буруу шапкан болгаш ол чуртта фашизмге террорну сөкседырын негээн.

Карловы Варыга конференция делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынга чугула салыышкынны база кылган. Бо конференция болза 1960 чылдыг Чөвүлел хуралының соонда коммунистиг партияларның эң улуг делегей ужуражыышкыны болган Европаның социалистиг база капиталистиг чурттарының од партияларының баштайгы кады чөвүлел хуралы болган. «Бодунуң ышкыр чаагай тилелгезинниң — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң бөлүнүн демдеглээр бистиң шимчээшкининиң политиктиг күчүлүг күш болу берген болгаш бүгү кижи торелгетенниң хөгжүлдезинге шинтпирлиг салдарны чедирип турар» деп, конференцияның кол документизин — «Европага тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш» деп медегледип демдеглеп турар. Карловы Варыга төөгүлүг ужуражыышкынга киришкен бүгү 24 аксы-дунма партияларның төлээлери ол медегледиг ат салган.

Е. ЕГОРОВ,
(СЭТА).

ӨРТ АЙЫЫЛЫН БОЛДУРБАС

Өрт айыылын баш удур болдурбас дээш, бир эвес өрт өскүй берзе, ону дораан узуткаар сорулга-биле аңаа удур хемчегларын хажык чокка боттандырарынче улуг кичээнгейни салып турар. Өрт айыылыгга удур хемчегларинің дугайында айтырыгны 1967 чылдың январь 17-де Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалашкан. Республикада бүгү-де черлерге өртке удур хемчегларын экижидер дугайында тодаргай доктаалды үндүргеп. Ол доктаалда республиканың хоорайларында, районнарында болгаш албан, бүдүрүлге, хөй-ниитн черлерниге, совхозтарга, колхозтарга, садыг черлеринге, харылзаа, транспорт, хандырылга болгаш өске-даа черлерге ук хемчегларын бир ай хуусаа иштинде экижидерин хамаарышкан черлерниң удуртукчуларынга даасказ. Ам час дүжүп, чылаан. Хоорайларда, суурларда, фермаларда, хөө-тураглагларда болгаш кыштагларда бок, өдекөөрмең, овааалап -каап саваң, сиген болгаш өске-даа түүлдер хүн чылынга курлаан, бичии-ле от дээр болза өртениң болур.

Арга-ыяш иштинге серемчилел чок болур болза, өрт болганчок-ла өөскүүр. Ындыг болганда часкы, чайгы болгаш күскү өртке айыылдыг үелерде өртке удур камгалалыг хемчегларын сагыыры бүгү-ниитиниң болгаш тус-тус удуртукчуларның хүзээлгеин болур. Мурнунда чылдарда Тыва республиканың девискээринге чазын, чайын, күзүн өрттер үнүп, күрүнеге, колхозтарга болгаш хамаатыларга улуг когаралдарны чедирип келгеп. Чижээ, 1966 чылдың апрель айда Кызыл чоогунга пионер лагеринің чанында ортулуктан кыскан өрт пионер лагеринің херим кажаазын болгаш хересел шыгжаар чер складының крышазын узуткаан. 1966 чылдың чазынында болгаш күзүнүде Эрзин, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарга болгулаан өрттерни бичии уруглар ойнап турган кыпсын үндүргүлээн. «Сут-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының кыштаанга уруглар ойнап турган от салыпкан. Ооң уламындан ол кыштагның кажаалы болгаш аңаа турган хураганнар өртенген. Эрзин районга бир малчынның уруглары ээв өгге отбиле ойнап турган өгнү өртедипкен. Мындыг янзылыг чижектерни амдаа улаичылап болур.

Бистиң республикага чамдык черлерде арга-заимнерге хөй санныг өрттер болуп, оон түңнелиинде арга-заимнериң хөй ыяжы болгаш хөй-хөй мал одарлары узуткаттынын турар. Ындыг өрттер 1966 чылда Бии-Хем, Өвүр болгаш Чөөн-Хемчик районнарынын девискээриге хөй болган. Ындыг турбуже, ыяш ажылагийлары, ол шыкаш чер-чер Советтери, колхозтарның, совхозтарының удуртукчулары өрттү болдурбас болгаш оон эгелеп үвүп турган үезинде ону дорвен узуткаар талазы-биле чогуур хемчегларын чедир чорутпайн турарын айтыр херек. Чаңчыл болган эстафета

МӨҢГЕЗИ-БИЛЕ ШАҢНАТКАН

Республиканың боодалга талазы-биле бирги черн дээш маргылдаа Хербис-Даанда хаак баазазында үш хүн үргүлүлээн. Аңаа 9 команда киришкен.

Маргылдаанын баштайгы хүнүнде 60 ок-биле биче калибрлиг боо-биле чыда 50 метрге боодалга чоруткан. «Динамо» спорт ниитилелиниң төлээзи Бабушкин биле Барыын-Хемчик районнуң адыгжыын Монгуш оларның аразында демисел дорвана-чидирленген. Монгуш 554 сан аткаш, Бабушкинден чүгле 7 сан ажа бергеш, бирги черни ол хүн чаалап алган. А үшкү черни Кызылда политехникумнуң төлээзи Иванов эзлээн.

Хереженнериниң аразында Барыын-Хемчик районнан Татьяна Дыртык тергиндээн. «Динамо», «Урожай» ниитилелдерден Нижнегородова биле Кузнецова ийи-үшкү черлерни дараалаштыр эзлээннер.

Оолдарның аразында Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Колосницын шылгараан. Ол 511 санны аткаш, Ийинги черни № 11 школаның өөреникчизи Федерченко, үшкүзүү политехникумнуң сургуулу Димов алган. Маргылдаанын баштайгы хүнүнде Барыын-Хемчик районнуң командазы 1545 санны ниитизи-биле аткаш, «Динамо» командазындан 15 сан ажа бергеп. А урожайжылар динамочуларга түгле дерт сан четпейн барган.

Чыда, олура, тура боолаар байдалга Каа-Хем районнуң төлээзи Иванов шыырак аткаш. Ол 300 сандан 239 санны аткаш, бирги черни алган. Бо удазында Монгуш түгле үшкү черни эзлээн. Хереженнерден бо-ла-боодалгага Барыын-Хемчиктен Дыртык база-да бирги черни кымга-даа алыспаан. Ооолдардан политехникумнуң төлээзи Чмык тергиндээн.

Маргылдаанын сөөлгү хүнүнде 30 ок-биле чыда боолаарында динамочу Бабушкин биле Монгуш (Барыын-Хемчик) 283—283 сан аткан. Үшкү черни политехникумнуң төлээзи Иванов эзлээн. Хереженнерден база-да Дыртык тергиндээп, 275 санны аткан.

Үш хүн үргүлчүлээн демиселдиң сөөлүнде Барыын-Хемчик районнуң командазы тилекчи болган. Ынчангаш аңаа юбилейлиг чылдың кубогун мөңгези-биле тывыскан. А командаңың киржикчилериниң мактал бижиктери-биле шаңнаан. Ийинги черни политехникумнуң, үшкү черни көдээ ажыл-агый техникумунуң командалары эзлегнээн.

Маргылдаанын үш аңгы болүүнге тилекчилер болган командаларга «Тываның аныяктары» солуннуң шилчинир кубоктарын болгаш бирги чергенин дипломнарын түс-түзүнде тывыспышаан, а командаларның киржикчилериниң кижи бүрүзүн спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының республика Чөвүзелиниң мактал бижиктери-биле шаңнаан.

С. ОЮН.

ЧАҢЧЫЛ БОЛГАН ЭСТАФЕТА

«Тываның аныяктары» солуннуң чыл бүрүде болуп турар чиик атлетикэ талазы-биле эстафетазы тилелгге хүнүнге тураскаттынган.

Маргылдаанын бирги эзлчээнде сес чыл школаларының командалары чарышкан. Аңаа баштайгы этапка 6 аныяк спортсменнериниң маңнажып үнүшкени-биле эстафетаның чиңгир демисели ак көк ракетаны агаарже адын үндүрүшкени-биле эгелээн. Эстафетаның 12 дескиниинин сөөлүнде № 8 школаның спортчу кызы халып келди. Ол тилекчи команданың составы Виктор Кушнарев, Таня Хабарова, Сергей Коротков, Люда Гончарова, Вася Юревич, Валерий Мордвинков, Люба Филимонова, Виктор Литвинов, Галя Колупаева, Виктор Никитин болгаш Надя Пронина олар 4200 метр дистанциниы 11 минута 54 секундада маңнашкан. Оларның сөөлүнден түгле 4 секунда озалдап келген школа-интернаттың командазы ийинги черни эзлээн.

Ортумак школалардың болгаш ортумак өөредилге черлериниң эстафетазының маргылдаазынга 25 команда киришкен. Аңаа «Тываның аныяктары» солуннуң эстафетазының тилекчиин № 11 школаның спортсменнери бо чыл-биле үш чыл улаштыртпилеп ап, кубокту шуут мөңгези-биле чаалап алган.

Ийинги черни политехникумнуң, үшкү черни көдээ ажыл-агый техникумунуң командалары эзлегнээн.

Маргылдаанын үш аңгы болүүнге тилекчилер болган командаларга «Тываның аныяктары» солуннуң шилчинир кубоктарын болгаш бирги чергенин дипломнарын түс-түзүнде тывыспышаан, а командаларның киржикчилериниң кижи бүрүзүн спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының республика Чөвүзелиниң мактал бижиктери-биле шаңнаан.

С. ОЮН.

КИНО

МАЯ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаа Гулливер» 10.20. «Ынакшылдың баймрлалдары» 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Каттырыышкыг киноларның чыынды-зы 2.30. «Аңдаргак кур чер» (2-ги серилары) 4.30. «Чукотканың начальниги» 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ынакшылдың ады-биле» (1-ги, 2-ги серилары) 5.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тамы эрииге яйн чылда» 11, 1.40, 3.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кавказка туттурган уруг» 3, 5, 7, 9 шактарда.

Чөөн-Хемчик районнуң Томаш Чингиковна Кужугеттиң адынга бижээн № 269 кооперация биледим читкени-биле күш чок деп чарлап тур.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ХУНДУЛУГ ЭРГИМ НОМЧУКЧУ!

Чылдың шинги чартында

„ШЫН" СОЛУННУ

Чалыдып алырының, хуусаазын уза-дырын утпаңар. Чаңылчаны парламіаның эки-турачы тарадыкчылары, харылза-аның бүгү салбырлары, "Союзпечатьтиң" агенстволары болгаш киоскилери хүлээп ап турар

ЧАРТЫК ЧЫЛДА СОЛУННУ ЧАГЫ-ДАРЫНЫҢ ӨРТЭЭ 3 РУБЛЬ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, баазын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаакчыларының 35-24, 25-38, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетоур киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш аңаа корреспонденглер база совет сургуулу болгаш амыырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографизазы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00433

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЫЛЫ

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнезилеттингеш.

1967 ч. МАЙ 13 СУББОТА № 111 (6748).

Өртээ 2 көп.

Россияның ховуларында

Забайкальениң тараажылары кызыл-тас тарылгазын доозукан. Эртикей чылдавыстан барык 50 муң гектар хөй — 460 муң гектарны чажып тараан. Забайкальениң тараажылары ам картофель тарылгазын эгелээн.

Тараа чаштырылгазы Алтай даглариның эдектеринден ам Обь хемниң тараалаң унуунге шилчээн. Крайның тараалаң районнары кызылтасты массалыг тарып киришкен.

Алтайның тараажылары бо чылын 4 миллион гектар кызыл-тасты тарыыр. Ол шөлдүң хөй шуруузун «Саратовская-29», «Харьковская-46» дээр болгаш өске-даа чаагай дүжүттүг сорттар эзилээр.

Приморьениң мурнуу районнарында кукурузаны тарып эгелээн. Ол крайга бо культураны нитилеп-биле 80 муң гектарны тарыыр.

Смоленск областың ажыл-ишчилери лён-долгунецти кадыг тарып турар. Чүге ажыг муң гектарны эзилээр ол культураны тарып өстүрериң спецназдастаан звеноларда быжыглаан.

(СЭТА).

УДАВАС КЫРГЫЛДА

Республиканың хөй ажыылында бир улуг кампания — хөйларның часкы кыргылдазы удавас эгелээр. Бо юбилейлиг чылда Тываның хөйжулары Төрээн чуртка 2140 тонна дүктү бээр дээн социалистиг хүлээлгени алган. Бо хүлээлгени чедиишкинниг күүседири колхозтарның, совхозтарның болгаш тус-тус хөйжуларның часкы кыргылдага канчаар белеткенип, оны канчаар организастап чорударындан хамаарыжыр.

Эрткен чылдың байдалы-биле алырга, республикада 103 кыргылда пунктуларынга 2613 хачылыг агрегаттар ажылдап турган. Бир эвес норма ёзугаар алыр болза, ынча хачы-биле бистиң кыргыза чогуур хөйларывыстың дүгүн чогуур өйүнде чайлыг кыргып ап болур. Ындыг турбуже эрткен чылын электроагрегаттарга немей хол хачыларын база хөйну ажыглаан хиреиште-ле, чамдык ажыл-агыйлар кыргылданы дыка саададып, дүктүң чидиримин кевүдеткен болгай. Оон чылдагааны кыргылдага багай белеткеингенинде, оны четпес организастаанында болгаш кыргынчыларның мергежилиниң чавызында дээ тайылбырлаза чогуур.

Бо чылын ындыг байдалды катаптавас дээш кыргылдага белеткелди чер болганга эң хынамчалыг чорудар херек.

Кыргылданы эгелээри ыяан эвес, бөдүүн дүктүг хойларны майнык соолгу хүннеринде кыргый бээр болгай. Ам үеде «Тес-Хем», «Тээли», «Сүт-Хөл» совхозтарда, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунда өшүү кыргылдазын эгелеп турар. Бо черлерде болгаш өске-даа ажыл-агыйларда кыргылдага белеткелди чорудуп турар. Оон-биле кады чамдык черлерде, ылаңгыя топ районнарда нарын дүктүг хөйларны кыргыыры элек болгай дээр хөөн-биле кыргылдага белеткелди саададып турар чүүл бар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия, профзавилел организациялары болгаш мал ажылдакчылары бо хүннерде, часкы ховуажылдары-биле бир демей, кыргылдага белеткелди чорудар умурлуг.

Хамыктың мурнунда кыргылда пунктуларының белеткелин дүргөн доозар херек. Электроагрегаттарны септеп, дермир, чаа пунктуларны кыргылда эгелээринге чедир ажыглалга киирер, хөй кыргыыр узун столдарны четчир кылдыр белетиээр, кыргаан, кыргыыган хөйларны аңгылап тургузар чадагай кажаалары, серилерни кылыр болгаш өске-даа белеткелдерни чорудар. Ажыл-агыйларда кыргылда пунктуларының хөй кезии төлевилел ёзугаар эвес, бөдүүн тудугнар болур. «Элегес», «Улуг-Хая», «УТНА 25 чылы», «Өөк» совхозтарда ышнаш эки дериягелиг, таарымчалыг пунктулар өске ажыл-агыйларда чок. Тес-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга ышнаш хөй хойлуг районнарга төлевилел ёзугаар кылдынган үлегерлиг, кедилиг кыргылда пунктуларын тургузарын бодаза чогуур. Ам үеде «Сельхозтехниканың» органнарында «ЗСА-12», «ЗСА-35» болгаш өске-даа марканың чаа электроагрегаттары бар. Ажыл-агыйлар оларны садып ап, дүргөн четчелеп тургузар херек.

Бо чылын кыргылдага хол хачылары база ажыглаттынар апаар. Ынчалза-даа эрткен чылда чамдык ажыл-агыйларның кыргылда пунктуларының бөвүнга безин хол хачыларынче шилчип турганы ышнаш чорукту ам болдурбайн, эң ыяан, хем суг кежир, сүрери берге черлерде хойларны хол хачызы-биле кыргыырын организастаза чогуур.

Кыргылда пунктуларынга нитинниң чемненилгезин, хойларын кыргыдып келген хойжуларның хөмөр-дүжер черлерин белеткээри чугула. Ынчангаш кыргылданы үзүктелимишкин чок, харын-даа ийи эзлчет-биле чорударын чедип алыр.

Кыргылданы чедиишкинниг чорудары кыргынчы кадрларны майы хире белеткеп алганындан кол хамаарыжыр. Дуржулгалыг кыргынчыларны доктаавал ажылдатпас, чаа кижилерни өөредип белеткевес чорук республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында чыл бүрү аңаа белүүшкүн болу берген. Шак ындыг «хоочудан» адырылбас болза, кыргылданың шынарын кудуладыгына, хуусаазын узаттырарына, дүктүң чидиримин көвүдедиринге база катап таварыжыр апаар. Ажыл-агый бүрүзүнге кыргынчыларны, чаныкчыларны, дүктүң шынарын ылгаар, савалаар болгаш мотор ажылдадыр кижилерни четчири-биле тургузар. Оларны чүгле четчелеп алыр эвес, харын оларның мергежилин бедидери эң чугула. Чер-черге кыргынчыларның семинарын эрттиргилээн болза-даа, ол ам-даа четпес, семинарга киришпээн кыргынчылар база бар болганда, оларны хойларның кыргылдазы массалыг эгелегиже чедир өөредир херек. Ам Кодээ ажыл-агый министерствозу дүк шынары ылгаар кижилерниң 12 хөнүттүг семинарын Кызылда эрттирип турар. Ындыг семинар Чадаанага база эртер.

Бо чылын дүргөн кыргылданың аргазынга кыргынчыларны, ылаңгыя аныяктарны хойну өөредир херек. Бо талазы-биле «Өөк» совхоз өске ажылагыйларга улуг үлегер-чижекти көргүзүп турар. Эрткен чылын «Элегес» совхозна болган дүргөн кыргылданың республика маргылаазынга киришкен кижилериң дең кезии «Өөк» совхозтан келген болгаш дээре черлерни олар эзилээннер. Бо чылын ол совхозтуң кыргынчылары хойларның барын кол нуруузун бо арга-биле кыргыыр деп белеткенип турар. Эрткен чылын республикага 2800 ажыг кыргынчылардың иштинде үгүле 65 нигиң дүргөн кыргылданың аргазын ажыглап билир болганы боже кичээнгей халбайн турарывысты хереченлеп турар. Кыргылдага хөй кижилерни ажыглавас, шаг-үеним эвээш чарыгдаар, дүргөн, шынарлыг болгаш хойга хала чок болгаш звээш кыргылдага будүүкчүлүүн бедидер бо кыргылданы ажылтаарыяче хөй ажылдыг ажыл-агыйлар оңза кичээнгейни салза чогуур.

Партия, профзавилел, комсомол организациялары кыргылда пунктуларынга коскү агитациянның хевирлерин, көргүзүг самбыраларын дерип тургузарын, агитас-массалыг ажылдарның планнарын ылыырын амдыгаштан эгелезе чогуур.

Республиканың хөйжулары дүк талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседип, Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга чедиишкинниг ужуражыр дээш белеткиниң, хөйларын хараганыыт, малгаш-тулаалыг черлерден чайлады кадарып турар. Хойжуларның чыл дургузунда демисеңип тургаш, өстүрүп алган дүгүн өдең, довуракка бөрөвайн, арыы-биле бүрүн кыргып алыры — мал ажылдакчыларының болгаш бүгү хөй-нимтинниң чугула херээ. Кыргылда пунктузу бүрүзүнде белеткелдиң хынаалдазын бо хүннерде чорудуп, четпестерни дарый эдип ажырының хевчеглерин алза чогуур.

РЕСПУБЛИКАДА ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Май 10-да медээ-биле допчулал

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оң болур юбилейлиг чылда бистиң республиканың кодээ ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг соруглалар салдынган: алдынган социалистиг хүлээлгелер ёзугаар 80 муң тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирер ужурлуг бис, ол болза планныг онаалгадан 20 муң тонна ажып турары ол-дур. Ону ынчаар күүседир төлээде, бир гектарга онаалгыдан суттат чок черден 10 центнер, а суттатты черлерден — 15 центнер тараану өстүрүп алыр ужурлуг.

Айыттынган соруглагны чедип алыр төлээде, республикада часкы ховуажылдары бо хүннерде кандыг чорун турарыл?

Майның 10-да медээни ёзугаар алырга, чазын чажып тарыыр культураларның чажылгазы республикада нитинии-биле 23,6 хуу күүсеттинген (эрткен чылдың бо өйде турганы — 20,9 хуу). Районнар аайы-биле алырга мындыг (хуу-биле):

Каа-Хем	34,5	Кызыл хоорай	
Танды	29,6	Сөөдү	15,7
Өвүр	27,2	Улуг-Хем	13,8
Барыын-Хемчик	23,9	Чөөн-Хемчик	10,7
Тес-Хем	18,3	Эрзин	6,3
Бай-Тайга	16,3	Бии-Хем	3,0

Моон алгаш көөрге, часкы ховуажылдары Каа-Хемде эки чорун турар. Ында хөй-хөй бригадалар болгаш салбырлар кол тараа культуразы — кызыл-тас чажылгазын 5—6 хонукта чорутукпаан, ынчаарга Ленин аттыг колхоз тараа культураларының чажып тарыышкынын Тиилелге хүнүнге чедир доозупкан.

Тандыда, Тес-Хем, Өвүр районнарда часкы ховуажылдары эрткен чылдан дээре чорун турарын айтыр херек. Ындыг болгажок чамдык районнарда болгаш ажыл-агыйларда часкы тарылга ажылдары оожум чорун турар, четпестер хөй. Ол болза Бай-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларынга хамаарыжыр. Чогуур үчёттүң болгаш контрольдуң чогу-биле часкы ажылдарга брак кылыптар чүүлдер-даа таваржып турар. Чижээлээрге, Таңды районда «Элегес» совхозтуң Кулулугга чер аңдарылгазынга оорлар кылыр, ылаңгыя-ашкынын багай чорудар чүүлдер турган. Механизаторларның ажылынын түңнелдерин бөш хонуктап үндүргеш, чогуур түңнелдерни кылырын база улуп турган.

Ынчаарга Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозка кондишни чок үреанниерни чажып турган фактыны чүнүң-биле тайылбырлаарыл?

Часкы ховуажылдарын кыска хуусааза, бедик агротехниктиг денелге чорудар төлээде, хуусаанны болгаш темпини база шынарны кол чүүлдер кылдыр көөр херек. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, агрономнарының хүлээлгези, оларның харыысалгалыг онаалгазы — шөл бүрүзүн, чер участогу бүрүзүн аттаар бойдус байдалының чер-черде тодаргай байдалынга таварыштыр ажылдап кылып, чажылганы чорудары болур. Чажыышкынының нормазын, үреанниң кандыг ханыга чаштынарын хүн бүрүнүң контролюнга тургузар, оларны хөрүүнүң составынга, шыгынга, тарып турар культураның сортунга хамаарыштыр хынап, эде көрүп турар ужурлуг.

Бо бүгү чүүлдерни үлегерлиг чорударынга алдынган социалистиг хүлээлгелериниң ыяавыла күүсеттинериң чер болганга хандырары ажылга улуг идигин бээр.

Москва. «Билдинмес солдаттың хөөрү» дээр Алдарның моңге оттуг тураскаалын байырлалдыг ажыдып турары.

А. Стужинниң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Хуусаа бетинде

Бүгү совет улус-биле кады Тываның ажылчы чону Тиилелге хүнүн байырлап, демдетлеп турда, республиканың дыка хөй ажыл-агыйларының механизаторлары, бүгү тараажылары күш-ажылчы ээлчегин эрттирип, юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң бижыг суурун салыр дээш ажылдап турганнар.

Сарыг-Сеткен биске дыннатканы болза, Каа-Хем районнуң колхозтар, совхозтары часкы ховуажылдарын үргүлчүлеп тургаш, кол культура кызыл-тас чажылдазын доозканнар. Ам барык планда көрдүнген чээрби тос муң ажыг гектар кызыл-тас бүрүн чаштынган. Тиилелге хүнүнде «Тиилелге», Ленин аттыг, «Октябрь он дөрт чылы», «Коммунизмниң орук» колхозтар кызыл-тас болгаш арбай чажылдазын доозкан.

Байырлал хүннеринде күш-ажылчы ээлчегин эрттирип, кызымак чорууп көргүскен агрегаттар, бригадалар, түс-түс механизаторлар база бар. Чижээ «Кызыл туң» колхозтуң механизаторлары Артына Кадыг-Кара биле Леонид Филимонов хүн дургузунда норма ёзугаар 32 гектар чаштырылганы чорудар ужурлуг тургаш, тоган гектар чедирип турганнар. «Октябрь 30 чылы» колхозта Даваалай Данчай-оол, Чыдыг-оол Данчай-оол ийи алышкы күш-ажылга шылтарааннар. Оларның кижи бүрүзү-де хүн нормазын чүс бежен хуу ажырып турган. «Коммунизмниң орук» колхозтуң мурнакчы механизатору Кузьма Дресвянниковтуң агрегады база ийи ажылдаан. Ленин аттыг колхозтуң агроному, Совет Эвилелиниң Маадыры Василий Брагин байырлал хүнүнде мында ховуажылдың удуртуп, күш-ажылчы ээлчегин эрттирген. Эш Брагининиң удуртулгазы-биле ук колхозтуң тараажылары кол культуралар кызыл-тас, арбай чажылдазын доозкан.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Таңдыда кур черинң «Тиилелге» совхозунуң механизаторлары Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур, юбилейлиг чылда хөй дүжүттүң суурун магалылап тургузар дээш социалистиг чарышты улам калбартып турарлар.

Ам ниитизи-биле бүгү шөлдүң он муң ажыг гектарында эрте чажып тарыыр культураларны өске-даа чуртталың чазактарына, даштыкы чурттарның дипломаттыг төлөөлекчилериниң, хөй-ниити организацияларынга болгаш тус-тус хамаатыларынга чүректин ханызындан хүлээп көрүүшкүнүн болгаш өөрүп четтириишкинин илергейлеп тур.

СЭКП-НИҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Союз-1» космос кораблинге шенелде ужудуушкуннуң доозтурунуң үезинде ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, инженер-полковник В. М. Комаровтуң айылга таварышкаш мочээнибиле холбаштыр боттарының кажыдалын чоруткан бүгү партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларга, будурулгелериниң болгаш албан черлериниң коллективтеринге. Совет Эвилелиниң тус-тус хамаатыларынга, а ол ышкаш марксизм-ленинчи акы-дунма партиялардың Төп Комитеттеринге, социалистиг болгаш найыралчы өске-даа чурттарның чазактарынга, даштыкы чурттарның дипломаттыг төлөөлекчилериниң, хөй-ниити организацияларынга болгаш тус-тус хамаатыларынга чүректин ханызындан хүлээп көрүүшкүнүн болгаш өөрүп четтириишкинин илергейлеп тур.

СЭКП-НИҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозундан база Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелинден

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозу, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелели «Союз-1» космос кораблинге шенелде ужудуушкуннуң доозтурунуң үезинде ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, инженер-полковник Владимир Михайлович Комаровтуң айылга таварышкаш мочээни-биле холбаштыр боттарының кажыдалын чоруткан совет болгаш хөй-ниити организацияларга, ажылчы чоннарның коллективтеринге, шериг кезектериниң болгаш шериг-өөредилге черлериниң болгунун составынга, бүгү совет хамаатыларга, а ол ышкаш социалистиг болгаш өске-даа чурттарның шериг ажылдакчыларынга болгаш дипломатыг төлөөлекчилериниге. ССРЭ-де аалчын черлериниң чанында шериг, шериг-агаар болгаш шериг-далай аттаңшелериниге чүректин ханызындан хүлээп көрүүшкүнүн болгаш ханы четтириишкинин илергейлеп тур.

Өөнүктерде аалдаашкын

БУРГАС. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак төлээлери май 11-де Кара далайда Бургас хөөрайга чораан. БКП ТК-ниң Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков болгаш өске-даа болгар удуртуучулар совет төлээлерни үдеп чораан.

Аэродромдан машиналарның колонналарынга чоруткан. Хүндүлеткен ёзу-биле удеттингеш баштадыр Л. И. Брежнев, Тодор Живков олар бар чораан. Халдарында совет, болгар тускучаштар, чечектер, лозуңнар тутулаган кижилер каш километрни дургаар аалчыларга байыр чедирип, болгар-совет моңге найыралдың, ачы-дуңма ийи чурттуң коммунистиг партияларының алдары ээзээ бүгү талааларын йөрээлдер салып турган.

Болгар-совет найыралдың ачызында туттунган болгар химияның баштайгы эң улуг бүдүүлгези — нефть-химия комбинадынга машиналар чөде берген. Ол кайгамчыктыг бүдүүлгенинг тудуун Совет Эвилелиниң техниктиг дузалакчызы-биле болгаш совет тускай эртемнигленинг киришкези-биле үргүлчүлеп турар. Комбинаттың бирги эзлчээ үш чыл мурнунда ажыглаага киргеп.

Ажылчынар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш совет тускай эртемнигнер завод девискээринге төлээлерни чүректинг ханызындан утпаан.

Ажы-дуңманың ёзугу-биле утнуп алганы дээш Л. И. Брежнев совет партия-чазак төлээлериниң мурнундан сеткилдиң ханызындан өөрүп четтириишкинни илергейлеп, комбинаттың тудуун чедиишкинниг доозарын бүдүүлгениң коллективинге күүзээн.

Нефть-химия комбинадын эргип көргенинниң соонда совет партия-чазак төлээлери болгаш оларны үдээн болгар удуртуучулар Кара далайның улуг курорту — Хүннээректиг эриикке чөрүпкен. «Георгий Димитровтуң чагыглары» дээр куш-ажылчы кооператив ажыл-агыйының составында кирип турар Ахелой суурга аалчылар өрүк аайы-биле тур дөмтаагаан.

Совет партия-чазак төлээлериниң алдары ээзээ Хүннээректиг эриикке дүштеги шайлалганы тургускан.

• • •

СОФИЯ. (СЭТА). ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр Кара далайның болгар эриингге ажы-чөрүктаан май 11-де Софияда ээп келген. БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков болгаш өске-даа болгар удуртуучулар төлээлерни үдеп чораан болгаш база кедир ээп келген.

Улуг кичээнгейде

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниң Болгарияда чорун турарын чырытпышаан, болгар найысылал — Софияга совет төлээлерни оңза чыыр чаагай уткуп, хүлээп алганын даштыкы парлалга демдеглеп турар.

Болгар солуннар аан-чоруктуң дугайында делегейгей өгчёттарны берип турар. Совет Эвилелиниден келген аалчыларга байыр чедирер дээш найысылалдың төп кудумчуларынга үнүп келген чурттакчыларының байырлал шинчизин киргеп хөөнүнүң дугайында «Отечествен фронт» солуун «София — ол хүнүң черле утпас» деп эгенин адаанда бижээн.

«Работническо дело» солуннуң бижээни болза: «Орус ачы-дунмаларынга кажан-даа ардын читтес ынакшылын болгар улус бодунуң чүрээнге бурунгу үелерден бээр кадагалап келген... Бистиң найыралывыс ачы-дунманың ханы-биле быжыглаттынган, ол найырал тулчуушкуннарга каинналган, эң-не чаагай, эң-не чөптүг ниитизел — коммунизмче ниити чүткүл ол найыралды чалгынаадырып турар».

(СЭТА).

УЛУСТАРГА ТАЙБЫҢ ХЕРЕК

ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Тайбың камгалалының Совет комитединиң экономиктиг комиссиязы болгаш ССРЭ-ниң Даштыкы харектер министерствозунуң Делегей харылзааларының институдуну тайбың экономиктиг хөгжүлде болгаш чепсегленишкинни дүжүрери дээш Совет күрүнениң демиселиниң 50 чыл болур оюнга турасказаткан эртем конференциязын май 11-де эртиргеп.

Делегей харылзааларының институдунуң ректору профессор Б. П. Мирошниченко конференцияны ажыкташ, демдеглээни болза, бистиң күрүневистиг юбилейлиг чылы совет даштыкы политиканың база юбилейлиг чылы болуп турар. Совет эрге-чагырганың догуннаашкынының баштайгы хүннеринде-ле совет даштыкы политика тайбың болгаш тайбың догуннаашкын дээш идеяларлыг болгаш шудургу деминселди чорудуп эгелээн.

Профессор В. Я. Аболтин — «Тайбың догуннаашкын дээш Совет күрүнениң демисели». РСФСР-ниң эртемниг алдарлыг ажылдакчызы профессор Н. Н. Любимов — «Совет күрүнениң делегей экономиктиг харылзаалары». эртемнерниң кандидады И. С. Глазлев — «Чепсегленишкинни дүжүрер болгаш экономиктиг хөгжүлде дээш Совет күрүнениң демисели 50 чылы» деп илеткелдерни кылган болгаш өске-даа эртемденнер — делегей талазы-биле тускай эртемниглер болгаш экономистер чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң ол дээш шудургу демисежин турары бүгү делегейде тайбың социалистиг күрүнеге эң таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар ээзинин илеткелчилер демдеглээн. Тайбың болгаш депшилге дээш демисешпишаан, Совет Эвилели яныы-бүрү социал тургузулгут күрүнелер-биле тайбың догуннаашкынның принциптерин амыдыралга чайгылыш чоокка чорудуп, чепсегленишкинни дүжүрер болгаш ядролуг чепсекти хоруур дээш туржуп турар.

ССРЭ-ниң бо тайбың даштыкы политиказы Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Карловы Вары конференциязының шиитиирлеринде, Вьетнамда болгаш чер бомбуразының өске-даа районнарында АКШ-тың агрессиязынга удур угланылыргаш Совет чазактың медеглелдеринде база катап чайынналдыр бадыткаттынган.

(СЭТА).

Алаштың суггарылга системазында

«Тыва суг тудугнуң» Сут-Хөл участогунуң ажылчыннары Алаштың суггарылга бугазын ажыглалга киирер дэвш ажылдап турөлөр. Бо чылдың апрельден эгелеп, ында ажыл хайнык-кан турган. Алаштың суггарылга системазының узун дуртунуң хемчээли чээрби сес километр. Чаа системаны долузу-биле ажыглалга киирген соонда, 1800 га черни суггаттыг ажыглаар аргалыг болур.

Ам ук системаның бешки участогунуң бугазында ажыл хайнык-нан. Мында крановщик Александр Саданяковтуң автокраны белетизин бетонну ажылчыннар Сарыглар, Ондар, Монгуш, Кенбу оларга дамчыдып берген, а олары буганың ийленчек ханаларынга бетоннарны эптей салган, чай-кызыг чок ажылдаан турөлөр.

Участоктуң дөрт болгаш үш дугаар бугаларында ажыл база-ла чоруп турар. Улуг мастер эш Мышкинниң удуртулгазы-биле мында көзек ажылчыннар сугну дүрген аксыр кулакты дерип кылып турар. Автомашинада бетонну хөлүй былган, белеткээр херекселди тургускан. Ажылчыннар эштер Чесбан-оол, Монгуш база Өпей олар хемодугну белеткеп турөлөр. Суггарылга системазының бүгү унун дургаар ажыл түлүк. Ынчангаш ам ук суггарылга системазының ийги эзлчээн ажыглалга кииреринге белет-нээн. «Сут-Хөл» совхоз бо чылын 600 га баштайгы суггаттыг черни алыр болгаш юбилейлиг чылын оон баштайгы дүшүттү ажаап алыр апаар.

Үргүлчүлевишаан

Юбилейлиг чылда суггаттыг черлерден хой дүшүттү ажаап алыр деп барыын-хемчиичилерниң соруглазы шак ындыг. Ынчангаш, бо хүннерде суггаттыг черлерге ажыл-агыйларның талазындан ынчээмгей салып турары таварылга эвес.

Ам районнуң колхоз, совхозтарында 3400 гектар черге часкы суггарылганы дооскан. Ылаңгыя «Барлык» совхоз биле «Большевик» колхозта бо ажылды эки организастаан. Суггат ажыылында хаара туттунгам кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, чөгүүр херексел-биле хандырбышаан, изиг чемня чедирерин организастаан.

Ажыл-агыйларның часкы хөөу шөлдеринде 4405 га эрте чаңып тарыыр культуралардан 4000 ганы чашкан. Чамдыда ажылы ам удаада «Барлык» совхозта дээре чоруп турар. Бо ажыл-агыйның механизаторлары 2300 гектарга чамдыганы чөрүткен.

САЯН-ШУШЕНСК ГЭС-тиң ТУДУГЖУЛАРЫНДА

Саян-Шушенск ГЭС—бистиң планетависта тудуп турар электростанцияларывың эң-не улуу.

Енисейде гидроэнергетиканың кезиг үеден эң улуг гидроэлектростанциязынче угландыр демир оруктуг болгаш чазаглыг орукту кылып турар. Тудугжуларның Черемушки хоорайжыгажын тудуп эгелээн. Енисейни кежилдир көвүрүгнү тудуп турар. Майна болгаш Означенное суурларда тудугнуң индустриалдыг баазазы быжыглып орар.

Баштайгы агрегаттары бо чылын токту бериип эгелей бээр Красноярск ГЭС-те ажылдап турар коллективтиң улуг кезии Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжуларынга кээп дузалажы бээр үе келген.

ЧУРУКТА: Саян-Шушенск ГЭС-тиң келир үеде плотиназы турар районда Енисейни кежилдир демир болгаш чазаглыг орук көвүрүгүнүң тудуу. Көвүрүгүнү авто-орук иезии-биле транспорт шимчээшкинин Улуг Октябрьның 50 чылынга чедир хандырган турарын тудугжулар хүлээгеген.

Ю. БАРМИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Сөзүн ээлээн

Хойжу бригаданың тавыгже хойжуларының хуралы боон турган. Анаа бригаданың хоочун хойжузарының бирээзи Дицаа угбай мынча деп чугаалаан:

— Бо чыл дыңгыр бистиң чуртувуска Совет эрге-чагырганың тургустуунганынган бээр бешен чыл болганының төөгүзүг чылы деп чүвени билир мен. Ол улут байырлалга алдар болдурган социалистиг чарышка мен база-ла киржип турар мен. Мээң коданымда 304 баш төрүүр хой бар. Оларның баш бүрүзүнден бир хураганы ыяал-ла алырын болгаш хой бүрүзүнден 3,2 кг дүктү кыргыырын хүлээнип алдым. Бистиң бригаданың хойжулары Орус-оол, Оңгай-оол оларны чарышка кыйгырдым.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының хойжузу Донгаа угбай бодунуң сөзүнге ээ боон, бир чүүл хүлээлгезин күүседип алган; төрүүр 100 хойга оналаштыр 102 хураганны кангалап алган.

Ам ийги дүлээлге—дүк кыргыдазын күүседип алыры арткан. Бо сөзүн бага ээлээр дээш хойларын хараганныг черлерден чайлады кадарып турар.

Т. ДОНГАК.

Сугну чөп ажыглаор

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозу мал ажылдыг ажыл-агый. Оон өвөөш тарыагазы мал чемнерин белеткээринче утпаанган. Колхозтуң шөлдеринге кандыг-даа культураның чаагай дүжүдүн остүрүп алырынга суггарылга шинтпирлиг роль-дуг. Ындыг турбуже амга чедир суггарылгаже чогуур кичээнгей салдынмаан. Чижөө, Алаш хемниң увунда Мунгаш-Кыйыг деп черде суггарылга бугазы ам-даа кылдынмаан. Сукпак деп черге чаа бугага кадып үндүрер дээн соруга херек кырында күүсеттинмээн. Даспы-Аксында сиген, суда шөлдеринче мынчага чедир сут бадырбаан, хайыраан суг өскөөр агып, ажыглал чок боон турар.

Ийи дугаар четпес чүве болза, колхозта 1 болгаш 11 класс мергежилдиг механизатор чок, бар трактористер 111 класс мергежилдиг. Ынчангаш олар берт оруктарга, дески эвес шөлдерге чаа техниканы эки башкарып шыдавайн, болганчок-ла үреливишкинге таваржып турар.

И. ЫЯМААН-ООЛ.

УЛУГ ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ЧЫЛЫ

Партия чырыдыышкынынга кичээлдериниң доостуруна холбаштыр

Бистиң партиявыс бодунуң кежигүннериниң марксизчи-ленинчи өөредилгезиниң дугайында, оларны идейлиг ханы бүзүредирге болгаш принципиалдыг чоруктуң бөзүзүнга, буржуа идеологиязының илерээшкинне-ринге эптеп чок болурунга кижиандер дугайында доктаамал сагыш салып турар. Ам ийи чыл ажылдап турар элээн туруштут, дараалашкак партөөредилге системазы коммунист бүрүзүнге бодунуң белеткелиинин деңнелин болгаш сонуургалын барымдаалаашк, марксизм-ленинизм талазы-биле билинги чоорту мөңнээзининң болгаш ханыладырының аргазын берип, СЭКП кежигүнериниң болгаш кандидаттарының идей-теоретиктиг үзүктел чок өзүүшкүнүн хандырып турар.

Политиктиг өөредилгеге эге, ортумак болгаш дээди чадаларны киргеш, өөредилгениң таварымчалыг планнарын болгаш программаларын тургусканы, өөредилге болгаш методиктиг литератураларны парлап үндүрерин улам калбарткаш партия өөредилгезиниң деңнелин бедидеринің аргазын берип, революстуг теорияга коммунистерниң сонуургалын бедиткеп.

Чаа программалар-биле өөредилгениң ийиги чылы төнүп турар. Күженишкин үндүрер ажылдар хөй болзажок, өөредилге чылын организастыг доозарыга белеткелдерни ам-на калбартып, ылавылаары чугула. Ол дээрге, хамыктың мурнунда өөредилгениң чоруп турар байдалын тодаргай анализтээри, өөредилге планнарын күүсеткен турарын хандырары, эртем бүрүзүнүң программада кордүнген материалдарын долу хемчээл-биле өөренип доозарында дузалыг боттуг хемчегларын алыры болур-дур. Эрттиришкен үүлдерин чедип алыр, бо өөредилге чылында кордүнтөн бүгү материалдарны бүгү коммунистер шинтээдип алырын хандырар төлөөде, чамдык таварылганарда немелде кичээлдерни, лекцияларны, консультацияларны эрттирер ажнары магат чок.

Өөредилге түңнелин үндүрери бисте эки чаңчыл апарган. Оон кол соруглазы—өөренип турган материалдарын быжыглаары, теоретиктиг чүүлдерни амыдырал-биле, коммунистиг тургулуушкунуун практикалыг-биле, амгы үениң революстуг чорудулгазының эң чугула айтырыглары-биле сырый харылаалыг кылдыр улам ханы утаап алыры болур. Оон-биле кады түңнел кичээлдер — ол дээрге политиктиг өөредилгени, СЭКП-нин Уставының марксизчи-ленинчи теориязы могат чок шинтээдип алырының дугайында негелдезин күүседир дээш коммунистерниң харылсалгазын бедидерин конт-рольдаарының бодун бадыткаан бүгү хевирлерин ажыглаары чугула.

Партия өөредилгезиниң четкизинде өөредилге бо чылын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга бүгү улустуң белеткелиинің үезинде дооступ турар. Моон ужурунда түңнел кичээлдерге, теоретиктиг семинарларга, конференцияларга болгаш чугаалажыышкынна-рга кол кичээнгей бистиң чуртувуста улут чаартылгаларның уткашынарын, Октябрь революциязының бүгү делегейде төөгүлүг болуушкунна-рга салдарын дынмакчыларга тайылбырлаарынче угландырары чугула. Социализмниң капитализмден үнделеп артык шинарларын делгем-биле илередири, СЭКП-ниң удуртукчу ролюн, эртемниг коммунизмниң идеяларының тиилелгези дээш, антимарксчи агымнарга болгаш чайгылыышкынна-рга удур, партияның ленинчи политиказының тиилелгези дээш оон төөгүлүг демисе-лин бүгү тала-биле көргүзери чугула.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга турас-каткан конференцияларга, семинарларга чугаалажып көөр кылдыр дараазында чижек темаларны сүмелеп болур:

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилезиниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы;

Коммунистиг партия — Октябрь революциязының баштыңы;

Коммунизм тургузуушкуну — массаларның дириг чогаадылгазы, марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилелгези;

Социализмниң ССРЭ-ге бүрүн болгаш үзе тиилелгези—бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг түңнел;

Улуг Октябрь болгаш делегейниң революстуг чорудулгазы.

Өөредилгениң хевир бүрүзүнге түңнел кичээлдер боду онзагай үүлдерлиг. Моок ужурунда ол кичээлдерге чугаалажыр болуг айтырыглары баш удур тодарадыры болгаш дугуржуп алыры, оларны чорударының методун шилип алыры ковчуг чугула.

Политиктиг эге школаларга түңнел кичээлдерни дараазында темаларга эрттирээ таарымчалыг: В. И. Ленининиң намдарын өөренип турарларга—«Ленинизминиң улуг идеяларының тиилелгези», политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренип турарларга —«Коммунизм — бистиң эпоханың тугу». Өөредилге планында кордүнген курлавыр шакты (2—3 кичээл) Октябрьның 50 чылынга турасказаткан документилерни болгаш материалдарны өөренирингe ажыглаза чогуур. Эге политшколаларының чамдыктары үш чылдыг программа ёзугаар өөренип турары билдингир болгай, ындыг школаларга түңнел кичээлдерни дараазында бир темага чорудар.

Марксизм-ленинизм үндезиннериниң школаларынга түңнел кичээлдерни бо чылын дыңнакчыларның өөренип эрткен эртеминге (СЭКП төөгүзү, политиктиг экономия, философия) эрттирер. Моок-биле чергелештир кол кичээнгейни кол теоретиктиг айтырыгларны ханы чугаалажып көөрүнче, марксизм-ленинизмниң классиктерин өөренири-биле сүмелээн чогаалдарында, партия документилериниде кол айтырыгларны кайы хире билирин илередирингe угландырар. Школалараның дыңнакчылары-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга турасказаткан конференцияларны өөредилге чылының төнүүзүнде ийиде чайын эрттирери кузенчит. Ындыг конференцияларны эрттирерге, элээн каш школаларның дыңнакчыларын кадыштырып алгаш, оларга чугаалаштырары-биле өөредилге эрткен теоретиктиг айтырыгларының талазы-биле илеткелдерни болгаш рефератгарны киирер апаар.

Политиктиг өөредилгениң дээди хевиринге өөредилге чылын доозар талазы-биле улут ажыглар бар. **Марксизм-ленинизмниң кежээки университеттерингe,** мурнунда чылдарда ышкаш, өөредилге планында дүүштүр эиземеннерни болгаш зачёттарны чорудар. Бо чылын элээн хөй университеттерниң пропагандистер факультеттеринге белеткеттинген политшколалар болгаш марксизм-ленинизм үндезиннериниң школаларының удуртукчуларының бирги доозулгазы болур. Оларның билиинниң деңнелин, ол политиктиг улут ажылга доозукчу бүрүзүнүң белеткеттингенин тодарадыры, олар пропагандист ажылга чаа өөредилге чылының эгезинден тура-ла кирген турар арганы бээри чугула.

Партияның дээди школазының программазы-биле ажылдап турар хоорайларның болгаш районнарның партия-ажыл-агый активиниң школазынга өөренип эрткен материалдарының талазы-биле экзаменнер болгаш зачёттар чорударын сүмелеп турар. Университеттерге болгаш актившколаларынга экзаменнерни болгаш зачёттарны Октябрь революциязының 50 чылынга турасказаткан эртем сессиларны болгаш теоретиктиг конференциялар-биле, улус ажыл-агыйын организастаарының, планнаарының болгаш башкарарының, партия болгаш совет тургузуунун айтырыгларының, партияжи пропагандаңның методиказының талазы-биле рефераттарны болгаш дипломажылдарны белеткээри болгаш кампалаары-биле дүүштүрер болза дыка эки болур ийик. Ол бүгү теорияны өөренири хүнүнүң чугула айтырыглары-биле сырый холбаарынга дузалаар.

Идейлиг дадыгышкынның чугула хевири болза, экономиктиг теорияны, ажыл-агыйны удуртурунуң чугула айтырыгларының талазы-биле интеллигенциягa методологтуг болгаш теоретиктиг район семинарлары апарган. Ол семинарларга түңнел кичээлдерни, чугаалажышкынна-рны организастаары олардың ажылынга чогаадыкчы чоруктуң улам хөгжүүрүнге дузалаар ужурлуг.

Тускай планнарын ёзугаар боттары өөренип турар коммунистерниң политиктиг өөредилгези онза кичээнгейни иетеп турар. Оларның хөй масса-политиктиг ажылда идейлиг киржип турар. Чон мурнунга оларның политиктиг илеткелдери, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ниитики база даштыкы политиказын ханы тайылбырлап турары — ол дээрге партия кежигүннериниң политиктиг билиг дээш үргүлчү ажылдап турарының, оларның өөредилгезиниң амыдырал-биле ханы харылсалгазының болгаш өөредилгениң эң эки хереченин-дир. Ынчалза-даа ында-бүрү чылдагаан-биле пропаганда, масса-политиктиг ажылга идепкейин коргуспес, а чамдыкта бодунуң идей-теоретиктиг өзүлдезинче сагыш салбас ындыг коммунистер-биле өөренген темаанга холбай болүктеп азы чаңгыс-тап-дан беседалар кылыры черле артык эвес.

Хөй-хөй партия организациялары комсомолчуларның политиктиг чырыдыышкынынче улуг кичээнгей салып, ону доктаамал удуртуп турар. Оон түңнелинде аныяктарның болгүнмеринде болгаш школаларында кичээлдер удам ханы утказлыг апарган, оларны дуржулгалыг болгаш авторитеттиг партийжи пропагандистер удуртуп турар. Комсомолдуң политөөредилгезиниң системазынга түңнел кичээлдер аныяктарның талазындан теориязы, СЭКП төөгүзүп, бистиң улузувустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын өөренирингe сонуургалды быжыглаар болгаш улам хөгжүдер ужурлуг. Ол кичээлдерни Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын тайылбырлаарынга ажыглаза чогуур.

Партия өөредилгезиниң амгы системазының онзагай үүлдерлиниң бирээзи—ол дээрге коммунист бүрүзүнүң өөредилгезиниң перспективазын каш чылда улаштыр ылап тодарадып болур ярглалы болур. Белорусстаның, Молдавиянның, Ленинградтың, Новосибирскиниң болгаш өске-даа чамдык черлерниң партия организациялары коммунистерниң өөредилгезиниң дараалашкаан болгаш контролюн эки боттандырар соруглга-биле эге болгаш ортумак авеноларының политшколаларының, ол ышкаш марксизм-ленинизм университеттерниң дыңнакчыларынга хереченилдерни болгаш дипломнарны тыпсын турар. Политиктиг өөредилге дугайында ындыг хереченилдерни тургузарының ажыктыын дурзулга бадыткап турар. Бо чылын марксизм-ленинизм университеттерни дооскаңнарга дипломнарны, районнарның, хоорайларның партия ажыл-агый активтериниң школаларын, политиктиг эге школаларны дооскаңнарга—чаңгыс аай хевиринiң хереченилдерни тыпсыр.

Түңнел кичээлдерни чедиишкинниг эрттирери пропагандистерден дыка хамаарыжыр. Моок ужурунда оларга эргежок чутула дузаламчыны көргүзери—политчырыдыышкын базыңнарының болгаш кабинеттериниң чугула сорулгазы болур. Түңнел чугаалажышкынна-рны, теоретиктиг конференцияларның темаларын, чижек планнарын бодамчалыг тургузары чугула. Эвээш стажтыг болгаш биче дуржулгалыг пропагандистерже онза кичээнгей салыр. Бо бүгү айтырыгларны пропагандистер семинарларынга чугаалашса экш.

Партия өөредилгезиниң системазынга өөредилге чылы, кезээдези ыщкаш, июнь 1-де доостур. Ынчалза-даа кедээ черлерге, ылаңгыя чуртун мурнуу чүгүнге эрте дооступ болур болгай. Ол черле чөптүт — часкы хөөу ажылдарының түлүк үезинде өөредилгениң организастыг хевири-биле түңнел кичээлдерни эрттирери берге. Моок ужурунда эвилел республикаларның компартияларының ТК-лары, партия крайкомнары болгаш обкомнары, черчериң байдалдарын барымдаалаашк, өөредилгени доозарының хуусаазын таварылга бүрүзүнде тускай тодарадыр. Маңаа кол негелде—төлевилеттинген өөредилге материалдарын коммунистериниң хандыр билиги алган турарын хандырары болур.

Партия өөредилгезин организастаар талазы-биле чыл дургузунда улут ажыл кылдынган, хөй дуржулга моөңнеттинген, ооң утка-шынары байлакшаан. Ынчалзажок бо улут хереките четпестер болгаш бергелер ам-даа элээн эвес. Ынчангаш өөредилге чылының түңнелин партия эге организацияларының хуралдарынга, партия комитеттеринге, бюроларга, а ол ышкаш пропагандистеринiң район, хоорай семинарларынга чугаалажыры черле чугула. Партия өөредилгезиниң организастыын болгаш деңнелин хынамчалыг аналитээп, ооң ажыктыын, коммунистериниң идейлиг оңдулдезинге салдарын көөрү, эки дуржулгаларны түңнээри, четпестериниң чылдагаанарын тывары, оларны чайладыр талазы-биле тодаргай хемчегларын айтыры чугула. Өөредилге чылын организастыг доозары политиктиг өөредилгени улам сайзырадыгайжыдарынга дузалаар.

(«ПРАВДА» СОЛУНДАН).

ТУДУГ БРИГАДИРИ

Көдээ тудуг

Ленин аттыг колхозтуң конторазының чанында хүндүлел самбыразында мурнакчыларның чуруктарын аскан. Оларның бирээзинде: «Тудуг бригадири Моңгуш Бүрбүевич Дамба квартал планын 125 куу күүсеткен» деп кааи. Оон чуруу, бүдүргеи ажылының түңнели хүндүлел самбырының чаңгыс эвес удаа кирип турары бо.

Моңгуш Бүрбүевич хөй чылдарда тудугжу болуп келген, сөөлгү дөрт чылда бригадир. Оон мергежили тудугжу, бетонщик, прораб. Оон тудугжу коллективин улуг эвес-даа болза организастыг ажылдап, хойнуу кылып турар. Колхозтуң сууру сөөлгү чылдарда улам калбарып, чаа-чаа тудуглар немежин турар. Малчыннарга чаа бажыңнарны тудуп, эрги бажыннарны база септеп турар.

— Бригаданың кижилеринге чоргаарланыр мен. Мындыг ажыл-ишчи кижилер-биле ажылдаарга, ажылүүле бүдүүгүр болбайн канчаарыл, «че» дээш сегирип алган соонда кандыг-даа ажылды эчизинге чедирер бис—деп, Моңгуш Бүрбүевич тудугжуларын мынчар мактап чугаалады.

Колхоз тургустуунганындан бээр тудугга ажылдап келген хоочун тудугжу М. Дакпай, сөөлгү каш чылдарда доктаамал ажылдап турар М. Хураган-оол, С. Аков, М. Түмен-Базыр ышкаш мурнакчы тудугжулар бар. Бригадада 15 кижи «коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп ат дээш могаг чок ажылдап турарлар. Бригадир боду тудугжуларын ажылга таарыштыр тургузуп, ажылды билдилиг башкарып, тудугларны өй-шаанда ажыглалга киирери-биле кады ажылдың шынарынче кичээнгейни салып турар. Тудугжулар кышкы таварымчалыг үеде тудуг материалының белеткелиң кылыр, токпак кагар ажылдарже күштү салган. Ам белеткеттинген тудуг ыяжы кара тей-ле. Школага 1000 кубометр токпак белеткеттинген.

Эртен ажыл эгелээрдең, азы ажыл соонда бригадир метр ыяжын тудуп алган, бир-ле чүвени хемчээп, тудугжуларына айтып чугаалаан турар. Ол болза кижилериң хүн бүрүде кылган ажылын хемчээп, чедир ыядынган, кылдынмаанын тодарадып турары ол-дур. Бо чылын Ийме ортумак школазынга дөртку класска спорт заалдыг немелде тудутну тудут бригадазы кылып турар. Ону Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга тудугжуларның күш-ажылчы белгө кыдыр доозар дээш тудугжулар шалыпкын ажылдап турарлар.

Бо тудут-биле чергелештир клубтуң сентелгези база эгелээн. Анаа шаала тырымыр, соңга, хаалга эде кылыр дээн ышкаш сентелгелерден аңгыда, кол чүве бус-биле чылдыр одалга системазын тургузары болур.

Кол кылып турар тудугларындан аңгыда, колхозчуларның айтырыгдилеглерин бригадир база анаа эртирбейн турар. Колхозчу Ондар Попуяк бажыңының крыша чогун, чазын хар арнирге, чайын чаъстан келирге дамдылаар, чаш ажы-төлдүт ер-бүлеге даржыктын чугаалап, бригадирден дилег кылган. Бригадир оон дилээн хандырарын анаа ааламаш, даарта хүнде крышаладып берген.

Тудугжу бригаданың бригадири Моңгуш Дамбаа чаңгыс эп-сеткилдиг, даанган хүлээлгезин күүседир, күзээнин чедип алыр коллектив кылдыр удуртуп турар.

О. АЛДЫН-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Культура-амыдыралдың тудуглары

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Бай-Тал салбырында тудуг бригадазы сөөлгү чылдарда Даштыг-Тейде, Туралыгда хойжу бригадаларның төптерин тудуп тургузар. Ооранын Кара-Сутда сарлык фермазының саанчыларынга болгаш черчерде хойжуларга чурттаага бажыңнары тудар талазы-биле элээн эвес ажылдарны кылган.

Бо юбилейлиг чылда тудугжулар салбырның төөгүзүнге культура-амыдыралдың чугула тудугларын кылыр-лар. 350 олуттуг чаа клубту, 10 кижи харын угда чуруп болур чуңар бажыңны, 20 уруг турар яслини тудар. Бо дээрге биче эвес тудуглар-дыр.

Бо тудугларны Улуг Октябрьның байырлалынга чедир доозар соруга-биле бригаданың 18 тудугжузары ажылдап кирипкеннер. Оларның арасында С. Кадыр-оол, К. Кудай-Мерген, С. Чүлдүм, И. Улуг-Хөл дээн ышкаш тудугжулар хүн нормазын 180—200 хуу чедир күүседип турарлар.

Ч. АРАКЧАА.

ЧАА БАЖЫҢНАР

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Районнуң тудут участогу бо чылын киитиган-биле миллион ийи чүс муң хире рубльдиң тудуг ажылдарын кылып хүлээгелиг. Ол түңнүң хөй кезии чурттаага тудуунга чарыгдаттынар.

Участоктуң тудугжулары чыл эгезинден бээр районнуң совхозтарында элээн хөй чурттаага бажыңнарын ажыглалга киргеп. «Элегес» совхозта мастер эш Шумаконка удурткан звено оскелерден эки ажылдап турар. Бо чылын олар совхозка ийи квартиралыг дерт, сес квартиралыг 2 бажыңны болгаш Культура бажыңын тудар хүлээлгелиг. 8 квартиралыг бажың ажыглалга киргеп. Культура бажыңының иштики дериге ажылдарын кылып турар.

«Межегей» совхозта 10 квартиралыг бир бажың база ажитинде киргеп.

ТАЙГАДА ЗВЕНО

Чөөк-Хемчикте «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының тудуг ыяжы белеткээр звенозу Хөндергей бажында тайгада ажылдап турар. Ыяш белеткээр 9 кижиниң аразында Ондар Лоодав онза ышлагарал, «Дружба-60» дээр моторлуг хирээ-биле хүнде 50—70 кубометр тудуг ыяжын кезип четтигип турар. Ынчангаш оны өөрү «ыяш кезериниң мастери» дижип турарлар. Тракторист М. Сарай-оол кескен ыяштыг ажык черже сөөртүр талазы-биле база-ла белен эвестерниң ортында кирип турар.

Ыяш белеткелчилери дыштанып хүнде суурга кээп, чунар бажыңга чуңуп ап турарлар.

ЧУРУКТА: кезикчи О. Лоодай биле (солагай талазында) тракторист М. Сарай-оол оларның эртен орук бакыраваанда тайгага чедип алырын дуржуп турарын.

К. ЧООДУ биле В. ТАРТАКТЫН сөзү болгаш фотозу.

Чөвүлел хуралындан

Чөөкта чаа республиканың ачыыр болгаш балыкчылар ниитилелиниң соведи болуп эртикен. Совет хуралынга республиканың ачылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар черинин 1966 чылда чоруткан ажылының түңнелдериниң дугайында республиканың ачылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар черинин даргазы эш А. С. Эртинеким илеткелин дыннап чугаалашкан.

1966 чылда ниитилелиин баштаар черн чон оргузунга организас-массалыг ажылды эки-жидеринче угланган чамдык ажылдарны чоруткан. 1967 чылдың январь 1-де ниитилел кежигүннериниң саны 5500 кижи четкен болгаш 157 эге организацияны тургускан. Чыл дургузунда ачыыр айтырыышың талазы-биле чон оргузунга 17 лекцияларны, 230 хуралдарны эрттиргеп, 250 хөй-ниитиниң инспекторларын тургускан болгаш 9 ачылар бажыңын тудуп кылган.

1966 чылда ниитилел кежигүннерн 180 муң рубльдиң олуүн, 60 муң рубльдиң төөруун болгаш балыкны белеткеп, күрүнеге саткан.

Үстүнде чамдык чедиишкиивер-биле чергелештир республиканың ачылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң ажылында улуг четпестер барын совет хуралы илередип демдеглээн. Баштаар чер ниитилелдиң эге организацияларының даргаларынга, егерлерге тодаргай дузалы көргүсгөпейн, оларның ажылын контролдап көрбейн турар. Оон хараазы-биле ниитилелдиң эге организацияларының болгаш егерлер, хөй-ниитиниң инспекторлары бо үениң негелдезинге чедир ажылдавайн, ан тотчеглекчилери-биле демиселдя багай чорудуп турар.

Ниитилелдиң баштаар чери болгаш туврспотребсоюзтуң белеткел эргелели ачыларга таарымчалыг байдалды тургусгайн турар. Тайгаларга ачылар чурттаар бажыңнар тударынга хереглээн акша-хөреңгини четчеш-биле ажылавайн турар, ол ышкаш аныяк ачылардың өөредилгезин багай организастап турар.

Советтиң киржикчилери юбилейлиг чылдың белиткеп хүлээлгелерин айыткан доктаалды хүлээп алган.

М. БАЙСКЛАН.

1967 ч. Май 13.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫНДА — КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛ АЙТЫРЫЫ

Республиканың херээженнер чөвүлелиниң хуралы. Аңаа бо удаада чөвүлелдиң кежигүннеринден аңгыда, эмчилер, санитар-чырыдыышкынының, чоннуң культура амыдырал болгаш амыдырал хандырылга черлериниң ажылдакчылары база өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар киришкен. Чөөн-Хемчик районнуң херээженнериниң ажыл, амыдыралының дугайын СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи С. КУУЛАР чугаалаан.

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары херээженнериниң амыдырал-чуртталгазын болгаш культура амыдырал деңнелин экижидер. Улуг Октябрьның бежен чылынга чедиишкинниг уткуур-талазы-биле бо районнуң херээженнер чөвүлелдери солун болгаш ажыктыг ажыл-херектерин кылып турарлар. Ынчангаш өске районнарга үлегер болурунуң барымдаазы оларда бар.

Ленин аттыг колхозтуң херээженнери—ажыл-ишке дээш чүткүлдүг. Бот-идепкейжи улус. (Оларның дугайында тускай чагаавы мооң адаанда номчуур силер). Оон ыңай, «Искра» колхозтуң херээженнер чөвүлели сөөлгү үеде хөй, ажыктыг чүүлдү кылып турар апарган. Оон ажылында кол түүл—чоннуң амыдырал деңнелин бедидер дээш демисел. Колхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Вера Борбактың чугаазы-биле алырга, амыдырал-чуртталга айтырыы «ажылының кол үглавышкыны» болу берген.

Чөвүлел херээженнериң ниити хуралын квартал санында арттырып, фермаларда база суурда чуртталга бажыңнарының арыг-силиниң, культура, хандырылгазының, колхозчу херээженнериниң амыдыралының байдалын, столоваяларны, яслиларны, ясли-садты аъш-чембиле хандырып турарының дугайын чугаалажып, эмнелге ажылдакчыларның культура-амыдырал темазынга хамаарышкан чугаалаашкынын дыңнап турар. Чедир кыдыпмаан түү барып, ажылда кандыг четпестер турун турарын орта чидиг-биле шүүлүмчүлеп турар.

Бажың-Алаак суурнуң кудумчуларын 14 кварталдарга чарган. Квартал бүрүү ажыл планныг. Оон күүселдезин өй-ойлеп түңнеп турар. Культурлуг амыдырал-чуртталганың негелделерин эки күүседип турар өг-бүдүлер мында хөй. Чижээ, Клара Монгуштуң даргалаавы. Тайбың кудумчузунуң херээженнери культурлуг чуртталга талазы-биле бирги черни алган. Бо кудумчуның концерт бөлүүнүң киржикчилери түгле төрээн суурунга, колхозунуң фермаларынга эвес, харын өскедаа черлерге барып, өөн-концерт көргүзүп турар апарган. Ол ойнакчылар колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүлүн өзектеп тургузарынга ажыктыг ажылды кылган. Ам оларның сорулгазы—квартаплар аразынга шилчип чоруур «эң эки бажың» деп ыымпелди чаалап алыры болур.

Бажың-Алаактың херээженнери Октябрьның бежен чылын чедиишкинниг үткүүру-биле «күнгажылчы херээженнериниң хүнүнде» демделгээр солун ажыл-херекти кылып турар.

Районнуң херээженнери суурдар чаагай-ыдыктазы, погаа тарылгазы дээш база-ла үткүдүг ажылдап турар. Ылаңгыя «Большевик», «Искра» колхозтарның, Партиниң XXII съездиин аттыг совхозтуң, «Чыраа-Бажы» совхозтуң теп салбырының. «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының херээженнери келир күлүн «погаажының кежээнин» эрттирер дээш белеткениин эгелээн. Үстүнде херээженнер чөвүлелдери ногаажының болгүмүн тургускулаан. Ногаалары болгаш кат-чимистир ыяштарны тарып өстүрериниң аргалының дугайын олар өөренип эрткен болгаш ам ону практика кырынга ажыктаарынга белеп. Өг-бүле бүрүүзүнге бодунуң эки ышпаралыг ногаазы турар ужурлуг деп сорулганы салганнар.

«Суурувусту чечектелип турар сад болдураалыңар!» деп кыйгырыгны күүседир дээш Чыраа-Бажы, Бажың-Алаак, Борбак-Арыг суурларның херээженнери база кылымак ажылдап турар. Суурларга ыяш тарымрын олар эгелей бергеннер.

Районнуң херээженнериниң ажыл, амыдыралында демделген, мактап болгу дег түүлдер-ле хөй. Оон чедиишкинниниң үндезини—бот-тывынгыр болгаш сорулгаже үткүдүг ажылдап турарында. Бо дээрге улуг ажыл-херектиң түңге эгезин дээрзин олар билирлер. Ынчалза-даа районнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылында четпестер хөй, ону чок болдурарының хемчеглерин алыр дээш демисел база күштелип турар. Ол дугаймда бистиң сорулгавыс улуг дээрзин эш Куулар айытказ.

• • •

Херээженнер чөвүлелиниң бо хуралы ажыктыг чугаалажыышкынче, чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлээринче шилчий берген. Чөвүлелдиң чамдык кежигүннери районнарже чоруп тургаш, херээженнер организацияларының ажылы-биле таныжып турганын чугаалаан база хуралга чалаттырганнар боттарының санал-оналын бергеннер.

Е. ШИНОЕВА (эмчи):

— Ажыл-биле таныжып, үш районга чордум. Эш Куулардың илеткелиндеп алырга, аки түүге кол доктаап турар-дыр. Ынчаарга четпестерни дидим, шиитпирлиг ылередир ужурлуг. Мен Чөөн-Хемчикке база чордум. Тус-тус бажыңнар, фермалар, кудумчулар аразында культурлуг чуртталга дээш чарыш чоруп турар-дыр. Ол эки, ынчалза-даа, чижээ, бажың даштын арыг-силиг тургузар, бок төгерг оңгаларны кылып алыр, кудуктарны арыг-силиг ажыглаар дээш ышкаш ыңдыг бөдүүн, хөй күш үндүрбес ажылдарже шоолуг кичээнгей салбастыр. Ол районнуң чамдык колхозтарының суурлары суг хавдырылгазы-биле ам-даа бергелерге таваржып турар-дыр. Ону шиитпирлеп болур арга база бар.

З. АРАКЧАА (чөвүлелдиң кежигүнү):

— Кунгуртугга чорааш келдим. Суурнуң чывар бажыны доктаамзал ажылдап турар. Шиолаының интернады арыг-силиг болду. Уруглар садының ажылын база эки деп саналар мен. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүмү оюн-концерти көргүзүп турар. Бо-ла ажылдарга херээженнер чөвүлелиниң ролю улуг. Оларның ажылы моон соңгаар-даа экижиннинге бүзүрелдиг мен...

С. КУДАЖИ (чөвүлелдиң кежигүнү):

— Күш-ажылдың хоочуннарыбиле аныяктарның ужуражылга кежээнин организастап эрттирдивис. Маңаа хоорайның херээжен активчилери идепкейлиг киришкен. Херээженнерге лекция болгаш беседа, оларның ажыл, амыдыралы-биле таныжылга бүдүүрге, ыяш организация бүрүзүнде болуп турар апарган.. Ам удавас Кызылдың хлеб болгаш пиво заводтарында партиа эге организацияларының херээженнер ажылынга кичээр дузалап турарының дугайын хоорионга дыңнаар бис.

Ч. ТАСПААНЧЫК (республиканың кадык камгалал министрлиниң үруглар камгалалының талазы-биле оралакчызы):

— Бистиң биичин чаштарывысче — үругларже оңаа ниитээнгей салыр ужурлуг бис. Ылаңгыя оларның чемгерилгезин экижидер херек. Чемге ногаалы калбаа-биле ажыглаары чугула. Маңаа силериниң, херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының, оон активчилериниң киржилгези улуг болур ужурлуг. Мен бодаарымга, уруглар эмчилери биле херээженнер чөвүлелдериниң аразында харылзаавыл экижидери чугула. Ылаңгыя чөвүлелдериң хуралдарынга ол эмчилериниң илеткелдерин дыңнап, олар-биле доктаамал сүмележип херек.

А. НАБАТОВА (акушёр-гинеколог):

— Кодээде акушер-гинекологтарның ажылын экижидерине кичээнгей салыр херек. Олар суурга-даа, фермага-даа хөй ажыктыг түүлдү кылып болур. Саатлыг херээженнерни даңзыга ялыр, оларны эки хайгаараар соруулгадыг бис. Маңаа херээженнер чөвүлелдери база кичээнгейлиг болур херек. Бо талазы-биле четпес ажылывыстың чижектери бар-дыр.

В. КОГАНКОВА (республиканың Кызыл крест болгаш кызыл чартык ай ниитилелиниң ажылдакчызы):

— Бистиң ниитилелдиң хөй санныг төлөөлекчилери район, суур, ферма санында бар. Ынчалза-даа олар-биле херээженнер чөвүлелдериниң аразында харылзаазы кошкак, дем-биледиг кылып каан кандыг-бир ажылы көзүлбес-тир. Оон ыңай, көдээ сүргө азы фермага санитария талазы-биле туска хүнүү доктаатказ, ону чер-чергелерге организастап эрттирер болза, дыка ажыктыг деп бодаар мен. Бистиң чедир кылбайн, азы ынчээнгейге албайн турар түүлдеривис аңаа илереп үнүп кээр. Маңаа Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда херээженнер чөвүлелиниң эки ажылын мактап турардыр. Аңаа бүрүнү-биле каттыжар мен. Чижээ, колхозтуң херээжен активчилери эмчиниң бодүүн дузазын чедиреринниң аргаларын өөренип, ону херек кырынга ажыглап билир-дирлер.

Х. А. АНЧИМА (Тыва АССРниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы):

— Бистиң чамдык херээженнеривисче таарыжыр ажылды тып бербейн, оларның канчаар чурттап орарын сонуургавайн турардыр бис. Оон хараазы-биле олар амыдыраадан чыдып каап турар. Боже улуг кичээнгейни салып көрүнер, эштер. Хөй уруглуг нелер бистe район санында эмгежок. Оларның уруг-дарының кижизидеринге, яслилерге болгаш уруглар садтарынга тургузарывыга, школага өөренири-биле белеткээринге дузалажыр ужурлуг бис. Хар-назыны улгадып, пенсия алыр үезин чеде берген-даа болза, пенсия албайн, ону канчаар ап болурунуң дүрүмүн билбес кижилер база бар. Бистиң сорулгавыс болза, оларның пенсия алырының документизин тургузуп бээринге дузалаарывыс боор. Иелерге, херээженнерге өөредир, билиндирер чүве-ле хөй-дүр... Ол дээрге бистиң улус-биле чоок, тодаргай ажылывыс болур. Сүт-бараан фермаларының арыг-шеверининң дугайын маңаа эш Куулар-даа, өске-даа эштер барык-ла чугаалавады. Шынында, хөй-хөй фермаларның саап ап турар сүдү, сүттеп кылып турар продукциязы хирлиг болгулаар таварылгалар бар. Херээженнер активчилери фермаларже үнүүшкүнүнерин кылыр, аңаа кылган хыналдаашын дугайын чугаалажыр херек.

Республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы Б. Ш. ДОЛЧАНАНЫҢ түңнел чугаазы:

— Чоннуң культуразын болгаш амыдыралын бедидери — бистиң кол сорулгавыс. Чөөн-Хемчик районда херээженнер чөвүлелиниң ажылы эки тургустуунган деп санап турар улуг бис, ынчалза-даа ол чөвүлелдиң безин ажылында улуг четпестер бардыр. Чүүн-даа мурнунда, колхозтарда болгаш совхозтарда херээженнер чөвүлелдери культурлуг чуртталга дээш чарышты удурлушаан, ажыл-херектиң чаа арганы дилеп тывар, хөй-ниитти организацияларынга дайнар хүлээлгезин четпес күүседип турар. Оон хараазы-биле ажылга эрецгейлээшкин тыптып кээр ужуру ол. Колхозчу болгаш совхозтар ажылчыны херээженнериниң хөй-ниитининг амыдыралынче хаара түдар ажыл чамдык черлерде кошкак тургустуунган. Бистиң херээженнер чөвүлелдери Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыры-биле туспе хүлээлгелерни алган болгай. Оон күүселдезин дээш түңү кылып турарывысты база тодаргай чугаалажыр ужурлуг бис. Бо талазы-биле түңнелди үндүрүп турары чугула. Оон ыңай, көдээ чоннуң культура амыдыралын бедидер дугайында республикада чоруп турар социалистиг чарыштың негелделерин күүседип турарын херээженнер чөвүлелдеря хайгаралдан дашкаарлатпас ужуруг.

• • •

БИСТИҢ КОРРЕСПОНДЕНТИВИС СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи ОЛЬГА СЕДИПАА-биле беседа кылган.

— Ам бо хүннерде кандыг ажылче кол кичээнгей салып турар силер?—деп корреспондент айтырган.

— Өг-бүле бүрүзү ногаалыг турар ужурлуг деп сорулганы салган бис. Боже мурнунда шоолуг кичээнгей салбайн турган бис. Берге-даа бол, бо талазы-биле салган сорулгавысты черле күүседир бис.

— Ногаажылар кайда, канчаар ажыглап турарыл?

— Бо чылын капуста, морковь, огурец, согуна болгаш өске-даа ногааларны арбыдарыг тарыыр бис. Картофель мурнумузундан көвүдээр. «Мореи» колхозта эш Барыс-Хөөге удурткан 12 кижилиг ногаажылар звенозу бо ажылга кыштап бээр белеткениң келген улус чүве. Ам түгле тарып кириптеринге белеп.

ИЙМЕДЕ МЫНДЫГ

Улуг Октябрьның бежен чылынга үткүштүр алган хүлээлгелерин күүседир дээш бистиң колхозтуң херээженнери чүткүлдүг ажылдап турар. Колхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садар планын 102 хуу, эттиин—130 хуу күүсеткен. Аңаа херээжен ажыл-ишчилериниң — хойжуларның, кадарчыларның, саанчыларның үлүг-хуузу база кирген. 20 автомашина кирер даш гаражтың түдүүн херээженнериниң күжү-биле кылыр деп шиитпирлээш, ам ону күүседип киripкен. Ол ышкаш школа түдүүнда база элээн каш аныяк херээженнер ажылдап турар. Кок-Теректиң суттаттыг тарылга шөлүнге 15 херээженнер ажылдап тургаш, 60 га черниң хараганын сөөкеп, бүтә дөзүнге 210 кв. метр черге даш чыып салган, бүтә үнүн довуракталарынга киришкен. Бо ажылдар ыңдыг-ла чиик эвес болган, ынчалза-даа М. Чечек, С. Рая, М. Алдын-ыыс болгаш өскелер-даа нормазын үргүлүү ажыр күүседип турганнар.

№ 1 хойжу бригазаның сакманщиктери Сат Опал, Ховалыг Хандөө олар кыжын, чазын малдың чаш төлүн ажаан өстүрериңге эрес ажылаанар. Өшкү кадарчызы Ховалыг Дуктут 100 өшкүден 104 ажайны камгалап алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Ондар Серенмаа—бистиң эң дээре саанчывыс. Бирги кварталда бистиң малчын херээженнеривистиң чедиишкиннери улуг болган.

Колхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг ажылдап, бажыңына арыг-шевер культурлуг чурттап, суур чаагайжыдылгазынга мурнакчы киржип турар херээженнерни шаңнап мактаарыбиле беш шаңналдың негелделерин тургускан бис. Ону чедип алырының эң кол негелдези—социалистиг чарышта алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткени болур. Чижээ, бисте №1 сүт-бараан фермазының саанчылары бир инектен 1300 литр сүттү саазын, 140 тонна сүттү бүдүрерин хүлээнимишаан, кожазында «Октябрь 30 чыды» колхозтуң № 1 сүт-бараан фермазының саанчыларын социалистиг чарышка кыйгырган. Ыңдыг хүлээлгелерни өске-даа фермалар база алган. Оон түңнелиин Улуг Октябрьның бежен чыл ооның бүдүүүнде үндүрер. Суурнуң Ленин болгаш Тайбың кудумчуларын бүрүн ногаанчыдарынга, бүтү сумун буталарының ашталгазын экижидеринге кижи бүрүзү огородтуг, аңаа картофельден аңгыда ногаа аймаан ковүдедир тарырынга херээженнер идепкейлиг киржир деп хүлээнген.

Мен бо чагаамга түгле чедиишкиннеривистиң дугайын чугаалажырбиле кызыгаарлаттынмас мен. Четпестер хөй. Сорулга болза оларны чок болдурар дээш бүгү күштү угландырары болур. Чижээ, бисте ие херээженнер колдуунда-ла сезонныг үеде ажылдап турар, оон чылдагааны уруглар яслизин түгле чайын ажылдып, а кыжын хаап каап турарында. «Кыжын херээженнерге таваржыр ажыл чок, яслиге оттуулар ыяш база чедиишпес» дээр хөөн колхоз баштаар черинде ам-даа турбушаан. Ол черле шын эвес.

О. АЛАЖЫК,
Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Бо чурукта Бии-Хем районнуң «Ооке» совхозунуң Малиновка фермазында уруглар садының ажылдакчызы В. Т. Хорлуг-оол. Ферманың саанчыларының болгаш хойжуларының 30 ажыг уруглары оон кижизидилгезинде турар.

Хөй-ниитининг ажылынга идепкейлиг киржилгези болгаш бодунуң ажылынга ак сеткилдиби-ле Вера Тырышкаковна суурнуң чурттакчыларының хүндүткелин чаалап алган. Эрткен соңгулдарда эш Хорлуг-оол Аржаан көдээ Советтиң депутадынга соңгуткан.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

„Кыраанындан чөгенмес"...

Мария Михайловна Кистеева чугаалай бергенде, черле магалыг: чугаазы хандыкшылдыг, созулуң, кезек-кезек доктаай каттылап орар, ам бир-ле түүлдү сеткил хандыр сактыгылаар. Мария Михайловна деп кымыл? Бо айтырыгга Шагаан-Арыг хоорайның чурттакчылары мынчаар харыылаар.

— Кистеева — Шагаан-Арыгның кызыл партизаннарының бирээзи — деп, улагды берген пенсионер чугаалаар.

— Мария Михайловна — Тывага бижик билбес чоруктуу узуткаар дээш идепкейлиг демиселчилериниң бирээзи — деп, улуг өөредилгезиниң хоочуннары чугаалап турар.

Бо бүгү кончуг шын.

1936 чылда Шагаан-Арыгга чоннуң калбак хуралы болуп турда, Мария Михайловна туруп келгеш, кыраан-даа бол, үжүк-бижикке өөренип алыыл деп, улуг пазылыгларны кыйгырган. Ынчангаш боду ынчан дөртен беш харлыг тургаш-ла, өске өөрүн баштаап, өөренип киришкен.

— Кистеева — көдээ Советтиң баштайгы депутаттарының-даа бирээзи, коллективтиг ажылдың баштайгы киржикчилериниң-даа бирээзи.

Ол дээрге база-ла шын.

1918 чыл. Мария Михайловнаның ашаа, оон дуңмалары Денис, Трофим база өске-даа эрес эрлер Совет эрге-чагырганың чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш, кызыл партизаннарга каттыжып киргеннер. Мария Михайловна оларга база киргеп. Ол-ла чылдың часкы бир дүнезинде ак гвардейжилерге удур кызыл партизаннарның демисели болуп турда, Кистеева холга боозун туткаш, база идепкейлиг даймындашкан.

Оон бээр үр үе эрткен. Мария Кистеева, өске бүгү өөрү-биле бир дөмей, ажылдап, ажылдап-ла чораан. Оон ниит кузели-даа ол болган. Шагаан-Арыг ол ынчаар чурттап турган кижилер бичии колхозту үндезилеп тургускан. Колхозка ажылчын күш негеттиниң турганын идепкейлиг Кистеева билгеш, боду колхозка кирбишаан, уруглар яслизин тургузарын организастаан. Баштай аңаа ада-иелер эзлчежип дежурныйлап турган, соолгуредир оон эргелекчизи Мария Михайловна болу берген.

Чоннуң культура амыдыралын чаагайжыдарынче шапкын базымнар Тываның чер бүрүзүне эгелей берген. Хөй-ниитичи Кистеева ук ажылдың хажымызына олурбайн, харын хлеб быжырарынга, хеп даараарынга, чуурунга, бот-тывынгыр уран чүүлдүң болгумүнге киржиринге тима арат херээженнерни база өөредип, оларга дузалап турган. Эки ыш, эки сүмелекчи боорга, Кистеевага олар мынак турганнар.

Ам Мария Михайловна 76 харлыг. Пазылап кыраандаа бол, хөй-ниитининг ажылынга ол киришпишаан. Ону улуг төлөөлекчизинге каш чыл уламчылап соңгуп келген. Шагаан-Арыг хоорай Советиниң садыг комиссиязының кежигүнериниң бирээзи—база-ла Кистеева.

«Кыраанындай чөгенмес...» деп, оон эргим сөстери ханы уткалыг.

В. БЕРЕГОВОЙ.
Улуг-Хем район.

ЭКИЖЭЭНИН ЧОН БИЛИР

«Барлык» совхозтуң Акеы-Барлык салбырда херээженнер чөвүлелиниң ажылы мурнунда ындыг-ла кескү эвес, чедиишкин чок турган. Ам ол чөвүлелдиң дугайында «оон ажылының экижээнин чон билир» деп хөй-хөй кижилер дидими-биле чугаалап турарлар.

Чөвүлел бодунуң ажылын чорударда, салбырда партия организациязының удуртулгазынга даянмышаан, хөй-ниити организациялары-биле бижыг харылзажып турар. Эрткен күстен бээр херээженнер чөвүлелиниң хуралын алды удаа, мал ажылында херээженнериниң хуралын беш удаа эрттирген. Аңаа мындыг айтырыгларны чугаалашкан: совхозтуң ажылынга киржилге, арыг-шевер культурлуг чуртталга, уруг-дарыының кижизидилгези, суур чаагайжыдылгазынга киржири. Чугаалашкан айтырыгларының күүселдезин чедип алыр дээш активчилер аразында хуваадыг ажылдап келген.

Чүгле херээженнериниң киржилгези-биле суур чаагайжыдылгазынга, ядык-хевш-даа эки. Ол дээш ада-иелери ажоок өөрүүр-дүрлер...

— Ясли-садка чоокку үеде түңү кыпып алыр силер?

— Кол түүл дээрге алдарлыг бежен чылга белеткеп-ле болгай. Уруглар чурттап, ойнап турар чер тергиин болур ужурлуг, ынчалза-даа бистe арай хирелиг ийин. Ам биске уруглар ойнаар чараш шолчүгешти тудар, ясли-садты долгандыр 60 хире ыяш тарыыр деп турар. Бо ажылды бистиң ажылдакчыларывыс биле ада-иелер демнежип кылыр.

Суурнуң кудумчуларының аайы-биле кудумчу комитеттери тургустунган. Олар боттарының аразынга «эң эки кудумчу дээш», «эң эки бажың дээш» чарышты салып алган. Арыг-шеверинге демделгел кыдыраажын бажың бүрүүзүнде аскан.

Салбырның 200 ажыг херээженнери ажыл-агыйның яңзы-бүрү адырларында ак сеткилдиг ажылдап турар. Бажың болгаш таңма малдың маесалыг солдаашкынының үезинде суурнуң хөй-хөй херээженнеринге боттарының бот-идепкейи-биле малчыннарның дузалакчылары—сакманщиктер болуп ажылдап, кижи бүрүзү-ле 100—170 чедир хураганны доруктурларынга дузалашкан. Мал ажылынга хөй чыла ажылдавышаан, үргүлүү мактадып келген Монгуш Оңгак, Ооржак Хожунима, Бүжүгет Менди-Байыр, Хомушку Дынай, Сарыглар Допаа, Монгуш Маныыпай ышкаш херээженнер—база-ла бистиң чергаарлаавыр кижилеривис.

М. МАРАТ.

БАШКЫ ЧОРААН...

Чоннуңга алдар-хүндүткелдиг кижилер бистиң Берт-Даг суурда хөй. Оларның бирээзи — школаларга хөй чылда башкылап чораан, хөй-ниитичи коммунист, хүндүткелдиг ие Чооду Куураннай. Оон-биле бистиң беседавыс мындыг болган чүве.

— Силериңе эргелекчилеп турарыңар ясли-садтың үруглары канчаар чурттап турарыл?

— Бисте 45 уруг бар, оон ыяштинде малчыннарның 25 уруу дүн-хүнүбиле бистиң хайгаараалывыста турар. Уругларывыстың аъш-чемиҢ өдүүү, кадайы Ольга Григорьевна Кочетова-дыр.

Ольга Григорьевна С. К. Кочетовбиле 1913 чылда-ла Минусинскиге таныышкан. Ол үеде олар Тывада Суг-Бажы суурга чурттай бергеннер. Ол аразында Сергей Кузьмич делегейниң бирги дайынынче чоруткаш, 1917 чылда эш келген. Келир үедеги кызыл командир Россияда түү болуп турарын дыңнап алган, эрес соруттуг эш келген. Удатпаанда Октябрь революциязының чалгыы калбарып, оны Саяа сминары безин моондактап шыдаваан.

Бодунуң салым-чолун Ольга Григорьевна аңаа-биле чүгле өг-бүле талазы-биле эвес, харын оон револючу, политиктиг үзел-бодалы-биле чайгылыш чок холбаан. Сурагаар Тарлашкыны тулчуушкунунга О. Г. Кочетова боду-биле шуут кириппээ-даа, оон үжү-кыдымнга улуг-хуузун кириштирген.

Атаман Казанцевтиң чоруткаңы поручик Попазухинге баштаткан ак шериглерин Кочетовтуң оруе, тыва партизаннары чылча шаап каан. Ынчаза-даа тинлелге когарал чок чедип алдынмаан. Рота командири Василий Зуев, кызыл партизаннар Турков, Звягинцев, Кондрашев, Толбышев болгаш өскелер-даа олуртпеп. Алар балыгланган 8, чиик балыгаан 20 кижини партизаннар Бай-Хаакка соңгуп аккелгеннер. Ынчан Ольга Григорьевнаны С. К. Кочетов Бай-Хаакка каапкаш барган турган. Ол үеде-ле медицина талазы-биле билиглиг Ольга Григорьевнаның дузазы партизаннарга херек апарган. Оон эгелээш-ле, кызыл командирниң кадайы оон чарылбаан. Генерал Бакичийиң аг-шеригин чылча шаварда, О. Г. Кочетова Щетинкиниңе партизан армиязынга санитаркалап чораан.

Хоочун коммунистер, найырадыг өг-бүле—Сергей Кузьмич болгаш Ольга Григорьевна Кочетовтар дөртен чылдар дургузунда кады чурттаавнар. Ол үениң иштинде олар тинлелгениң оорушкуун-даа, ажыгшүүгүнүң хилинчээн-даа кады үзежип келгеннер. Кажан Совет Эвилелиниң кырынче немец-фашистиг аг-шериг шурап кээрге, хоочун кызыл командир таңбың ольуруп шыдавзан. Фронтуже чоруткаш, базылаткан эш келген. Оларның чаңгыс оглу Владимир Сергеевич Кочетов Сталинград адаанга тулчуушкунга ольурүп каан. А Сергей Кузьмич 1957 чылда аленке мочээн. Бо бүгү бергелер тураа-даа, бижыг туруштуг

(Төпчүзү 4-кү арыда).

1967 ч. май 13.
Шын
3-кү арын

ЭҢ БАШТАЙГЫЛАР

Октябрьның 50 чыл ооңга

„ШАГ ШАА-БИЛЕ ТУРБАС, чавылдак коргу-биле турбасе. Тывалар эрте бурунгудан бөөр мынаар чугаалажып чорааннар. Ам-даа мынчаар чугаалажып турарлар, моон соңгаар-даа мынчаар чугаалажырлар. Чүге дээрге, тывалар эрте бурунгу чоп, оларның богунгу ажыл-херектери бар, оларда келир үе база бар.

Кандыг-даа чоннуң амыдыралынга чаа хевир тыптып турда, эң баштайгы аттарны төөгү арттырып каар. Мында база барымдаалаар, чылдагааннар бар. Чүге дээрге, төөгү боду чаяатынмас, ону кижилер кылып турар.

Оруе чуртунга өөскүп үнген Улуг Октябрьның салдары-биле 1921 чылдан эгелээш, Тывага эргинин феодалдыг ёзу-чуруму буурап, улустуң эрге-чагыргазы доктаап, араттар бодунуң революстуг пам, чазаанга баштадып алгаш, хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруун шилип алганнар. Ол угланымышкын алызы барып, социалистиг ниитилел хөгжүлдезинче шилчиринниң эге суурун салып турган.

Бо улуг эргилдеге тыва арат херээженнер киржилге чок артпааннар. Олар хосталга дээш, чаа амыдырал дээш демисежип турганнар. Ынчангаш олар боттарының баштайгы мурнакчы кижилериниң аттарын тыва улустуң төөгүзүнге арттырып кааннар.

Эң баштайгылар көвей. Бистер борта оларның чүгле чамдыктарын адаарын оралдажып көрээлиңер.

ЭРЗИН-ТЕСТИҢ чону арат херээжен Иргит Дынгыжаанның адын ам-даа утпааннар. Эң баштайгы бижиктиг херээжен кижи. Иргит Дынгыжааны чоп шынап-ла мынчаар билир.

Тываның муң-муң арат херээженнери ышкаш, Иргит Дынгыжаа ядыы өг-бүлеге төрүттүнгеп. Тыва херээженнериниң сураглыг кижилериниң аразынга ону түгле Улуг Октябрь болгаш наңионал-хосталгалыг революция экжелген.

Шагдагы Тее-Хем кожуунуң (ам Эрзин районнуң) Бай-Дагта чаа амыдырал, шапкын хем эт эгелээн. Ындыг болбастың аргазы чок. Алдарлыг Тарлашкыны тулчуушкуну база ол кавының черлерин-биле холбашкан. Ол чорук Бай-Дагның араттарынга бир-ле аңаа эвес соруктуг салдарны чедирип турган. Онза идепкейлиг араттар база илереп үнүп келгилээн. Ылаңгыя херээжен чоннуң ортузундан Иргит Дынгыжаанның ады сураглаван.

Иргит Дынгыжаа Эрзин-Тестиң херээженнеринден эң баштай-ла нам кежигүнүпге киргеннериниң бирээзи. 1920 чылда тыва бижик чогааттынган соон дарый арат херээженнерден ону эң баштай өөрени шаап алган кижилериниң база бирээзи ол. Идепкейлиг арат херээжен түгле оон-биле кызыгаарланмаан. Эрги ёзу-биле думчуун боралап олурбаан, валымның коданындан үндүр кылаштапкан. Өөне араттарны бижикке өөредир дээш, хайнымышкынныг ажылдаан. Харын ам, эң баштайгы херээжен башкы дизе, черле чазыг чок.

Нам кежигүнү Иргит Дынгыжаа чаа амыдыралдың идепкейлиг пептередиичизи чораан. Ылаңгыя арат херээженнерни культурлуг ёзуга чурттаарынга өөредип, херээженнерни каракты-будүүлүктен ушпуп алыр дээш, уйгу-дыжын харамнанмайн демисежип чораан.

Иргит Дынгыжаа Берт-Даг суурзунуң нам үүрүнүң оралакчы даргазынга үр чылда ажылдап келген. Мурнакчы херээжен суурнуң араттарын каттышкан ажыл-агыйже эвилелдээринге, сөөлүнде барып, колективизацияга херээнге хөйну кылган. Ынчан ол кожуунуң бичe хурал кежигүнүнге, нам комкомунуң кежигүнүнге, сөөлүнде район Советиниң депутадынга, райком кежигүнүнге чаңгыс удаа эвес соңгудуп чораан. Тыва Арат Республиканың чаваа Иргит Дынгыжаанны «Республика ордени»-биле база шаңнаан. Ол чүл дээрге, хөйнуң херээ дээш могаг чок, идепкейлиг арат херээженниң ажыл-херээн чоннуң бедии-биле үнелээнининг херечизи болган.

БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ аразынга чонга Дуся угбай деп ат-шоланы алган Оюн Маймылбаа база кирер. Ол ам-даа Таңдынын Кочетово суурда чурттап олурар. Оюн Маймылбаа ам пенсиядa-даа болза, ажыл чок олурup чаңчыкпаан кижи-дир мен дээш, почтальонавышпаан. Агитатор дээрге оон анаа-ла чаңчыкканы ийи дугаар профессиязы-дыр.

Оюн Маймылбаа чажындан-на Суг-Бажы суурга өскен, оруе чон-биле аралашкан болгаш. Дуся деп атты оон тып алган. Суг-Бажының ядыы оруе чонунуң ажы-чаңы оон келир үеде чурттаалгазынга улуг садарлыг болган. Оон уламындан чажындан оруе дылга өөренип ап, эвиледдиг ажылга чаңчыга берген.

Кажан Тывага чээрби чылдарның эгезинден совет эмнелге ажылдакчылары четкилеп кээрге, оруе дыл билир кижилер негеттинe бергеп. Оюн Маймылбаа мынан Кызылга чедип келгеш, оруе эмчилерге баштайгы хелемечи апарган. Ол кызымак херээжен арат оруе эмчилерниң дузазы-биле эмнээрининг бодүүн арганы база шингээдип апкан. Аңаа оон кызымаа, бижик билири дузалаан. Оюн Маймылбаа эмнелгеге дайын сөөлүнге чедир ажылдаап.

Дуся үгбайны амгы Кочетово суурда билбее кижи чок. Элегеске башгайгы «Кок-Булуң» МЧАЭ-ни тургузарынга Оюн Маймылбаа идепкейлиг киришкен. 1925 чылдан шартии кежигүнү Оюн Маймылбааны Элегее кавымының чопу ам-даа хүндүлээр, ол бир чер чурттуглармының бергени Дуся үгбай деп адын толептиг эдилеп чоруур.

ТАҢДЫНЫҢ ол-ла Кочетово суурунуң чурттакчылары база бир бодүүн херээженин бедик хүндүлел-биле адап чоруурлар. Ол болза хоочун кызыл партизан номаадир Сергей Кузьмич Кочетовтуң да-

ЭҢ БАШТАЙГЫЛАР

(Төнчүү. Эгези 3-ку арнда).

коммунист Ольга Григорьевна ам-даа оман-сергек чурттавышаан. Ольга Григорьевна Кызылдың школачыларының, аныяк өскенниң дотаамал ажылчызы болуп, коммунизм тургузукчуларының мурнуку одуругунда хевээр туржуп турар.

ТЫВА Арат Республикага база бир эң баштайгы сураглыг арат хөрөөженнериниң бирээзи Барыын-Хемчик чурттуг Өшкү-Саар чорааан. Ол баштай-ла 1925 чылда кожуун чагыргазынга чарылгалап киргеп. Ынчан-на нам кежигүнү апарган. Өшкү-Саар 1932 чылда Кызыл-Мажалык школазынга, соолунде Шекпээр школазынга повардап чорааан. Ол даарга тыва хөрөөженнериниң политиктиг хоталгазының соонда чаа-дап алган баштайгы профессиялары-ның бирээзи болган. Ак сеткилдиг ажылчын Өшкү-Саар ол хөрөөн барык үжен ажыг чылдарынң дургузунда үргүлчүлеп келген. ТАР чаза олу 1938 чылда «Республика орденн»-биле шаңналаа, ТАР-ның Биче Хурал кежигүнүнге база соңгудуп чорааан. Соолунде чоп олу хүндүлээш, ады-биле адаваа, «Хавыналыг кадай» дижир апарган. Ол ады-биле өлүрүнге чедир, 70 харлыынга чедир чурттаан. Ол чаагай атты Өшкү-Саар бедик үнелел-биле адилеп келген. Чүге даарге «хөрөөжок» деп дорамчылаан шола-биле «Хавыналыг кадай» деп хүндүткелдиң ылгалыг хоочун коммунист Өшкү-Саар кымдан-даа артык билип чорааан.

Эң баштайгыларының арасында Улуг-Хемден бир атты кым-даа уттпас. Ол кижи—Түлүш Күскелдей-дир. Ооң салым-чолунга адаарган-чыг өөрүшкү, азаарганчыг өлүм таварыжып чорааан. Ол бөдүүн тыва хөрөөжен кандыг-даа бергелерден кезээде тиилекчи болуп үнүп келген. Ооң уламыдан Түлүш Күскелдей чырык өртемчейге дириг чораш-ла, чечен чогаал маадыры апарган. Ынчаргы амыдыралды кым магадавас, кым мактавас боор. Ынчаргы кайгамчык чол кижи бүргүнге таварышпас, амыдыралда эң хөвар таварылга-дыр.

Феодализмниң дарлалыдан Октябрь революциязының ачы-хавыязында хоталган, бодунуң мурнунда эчис-соруглаары салган тыва хөрөөжен Түлүш Күскелдейниң чырык овур-хевири чогаалчы Салчак Токаның «Боттанган күзел» деп шинээзинде эки чуруттунганын борта-дыр. Ооң салым-чолунга адаарган-чыг өөрүшкү, азаарганчыг өлүм таварыжып чорааан. Ол бөдүүн тыва хөрөөжен кандыг-даа бергелерден кезээде тиилекчи болуп үнүп келген. Ооң уламыдан Түлүш Күскелдей чырык өртемчейге дириг чораш-ла, чечен чогаал маадыры апарган. Ынчаргы амыдыралды кым магадавас, кым мактавас боор. Ынчаргы кайгамчык чол кижи бүргүнге таварышпас, амыдыралда эң хөвар таварылга-дыр.

ТЫВА араттың арге-чагыргазының сыныш чок талалакчызы. Ажынге тургустунган Калинин аттыг колхозтуң эң баштайгы дарга-зын, коммунист Биче-оол ацгы дө-миселиниң үезинде кулактарның холуундан барган. Ол ооң мурнунда-за Эжим сумузунуң даргазынга са-сумунуң нам үүрүнүң даргазынга үр чыл ажылдап, ацгы дайзынна-рынга сүртенчиг күш болуп чорааан. Коммунистиг чалбыынгы хө-рээ ооң-биле үстүп калбаан. Дашт-ындан көөрге, чижик мага-боттуг, мичала-даа от-кес дег тура-соруктуг хөрөөжен өлүрткен ашаанның хөрөм уламчылап киргинкен.

Түлүш Күскелдей мындыг дидим ажыл-иеректи хенертен эгелеевээн. Ол ооң мурнунда-за сумуга хөрөө-женнер дассының даргалап, органи-зажы ажылдың арга-дүрүзүлгазын шинээдип ашкан коммунист чорааан. Түлүш Күскелдей Ада-чурттуң дай-ынының үезинде мааднрлыг Кызыл Шериге дузалажы органнзастаар херекке оназа идепкейлиг кирипкен. ТАР-ның чазаа ооң ачы-хавыязазын үнелеп көргеш, «Күш-ажыл ордени»-биле шаңналаа.

ЭЭКП-ниң Тыва обкомунуң кежи-гүнү болбушаан. Түлүш Коинчуковна Күскелдей партиянның болгаш күрү-нениң харыысалгалыг даалгаларын күүседип чорааан.

Түлүш Коинчуковна Совет күрү-нениң дээди хавыязазы—Ленин орденнбиле шаңнатқан эң-не баштайгы тыва хөрөөжен ол.

Боттарының алдарлыг чаңгыс чер чурттуларының дугайын Хайыр-кан суурунуң чурттакчылары ут-паан. Ук суурунуң ееш чыл школазының өөреникчилери төрээн суурунуң төөгүзүнү чыып тургузар талазын-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Чоокта чаа өөреникчилер коммунистер Биче-оол биле Күскелдейниң уруу Серен Биче-ооллуң аазынга че-де бергеннер. Ада-иези мынкаш, ажыл-ишчи, ак сеткилдиг Серен төрээн совхозунда саанчылаан аазыдан турар болган. Ол ада-иезиниң дугайында хөй санныг фотокурукгарны болгаан документилерни школа музейинге каанныг-биле дамчыдып бергеп. Оларның арасында Түлүш Коинчуковна Күскелдейниң адынга бергеп ТАР Улуг Хуралының төлээзи-ниң мандадыг, ТАР-ның «Күш-ажыл ордени» болгаан Совет чазакты-ның Ленин орденн база бар. Бо бүгү мдыкты документилер, дээди шаң-налдар арат хөрөөженнин Төрээн чурттуга ынакшылыг, маадырлыг күш-ажылын хереченнер турар. Ол ажыл-херектерге Түлүш Күскелдей бодунуң аныдыралының соолгу хүн-неринге чедир шынчы болуп чорааан.

Ол-ла районнуң Ак-Дуруг суурда база баштайгыларының бирээзи чурттап турар. Ооң ады Тыва баштайгы телефон станциязының тургустунга-ны-биле хөлбашкан. Ол база-ла мурнакчы хөрөөжен Хуваа-Сүрүңдүр. Ол үеде Хуваа-Сүрүңүң дугайын улус кайгап чугаалажып тур-ган. «Амыр төл боор, чаңгыс черге олуруп алгеш, Тываның тос кожуун-буе чугаалажып олурар».

Тывага культура революциязынга Хуваа-Сүрүңүң киргеп үзүү чүге бо эвес. Ол өскен мурнакчы хөрөө-женнер-биле бир дөмей, чаа аныдыралдың дээш демиселге хөйну кылган.

...Эң баштайгылар. Чүгле алды кижи ададыныс. Бо дацызыны ам-даа уламчылап болур. Ол чоокка-за, үе-түнде адаанныс каш аттар тыва хөрөөженнериниң демиселге могаг-чогун хереченлеп турар.

Бо кыска үүлдү деозарда, «тыва хөрөөженнер дээрге, политика тала-зы-биле организастаттынган кижи-лер-дир» деп, пролетарлаттың улуг чогаалчызы Максим Горькийниң үжен чылдар үезинде-ле чугаалаан сөстери кижи сагзынга кирип-кээр. Тыва хөрөөженнериниң ажыл-чаңынга, ажыл-херөөге ооң артык үнелелди кым бодап тывар боор.

К. КУДАЖИ,
журналист.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Совет-алжир кады ажылдажылга

АЛЖИР. (СЭТА). Экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дутаймда совет-алжир дугуржулгага капсырылга протоколга от салганы-биле чугаалажымышкынныар доозулган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков башгаан совет төлээлер Алжирге болган ол чугаалажымышкынынга киришкен.

Алжирниң үлетпүр болгаш энергетика министри Абдесселам Белаид чугаалажымышкынынга алжир төлээлерин башгаан.

Найыралдың болгаш бот-бодуң бүргү билчиир байдалга эрткен ужуражымышкынныар үезинде ССРЭ-ниң болгаш АУДР-нуң төлээлекчилери күштүг төлевилелдериниң күүседеанниң чорудуушкунун чугаалажып көрген болгаш кады ажылдажылганы калбартырының оруктарын айтыкан. Олар ылаңгыя Аннаба хоорайда металлургия заводунуң түзүү болгаш даразында ону калбартыры-биле холбашкан айтырыгларны тодаратқан болгаш алжир экономиканың социалистиг секторунуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң катап тургузарының аргаларын өөренип көрген.

Кодээ ажыл-агый болгаш кадрлар белеткээр талазы-биле совет-алжир кады ажылдажылганың айтырыглары чугаалажымышкынныарга улуг черни золаан.

Алжир бодунуң бирги үш чыл планын ажылдап кылып турар үезинде чаа дугуржулга ону күүседиринің магадылалы болур дээрзин министр А. Белаид медеглээн.

„ПРАВДАНЫҢ" КОРРЕСПОНДЕНТИЗИ ПЕКИНДЕН ҮНҮПКЕН

ПЕКИН. (СЭТА). «Правда» солуннуң КЫР-да бодунуң корреспондентизин В. М. Пасенчук май 11-де Пекинден Төрээн чурттунче чанып-кан. Кыдат эрге-чагыргалар камныгдаа барымдаалар чокка чурттан үнүп чоруурун В. М. Пасенчуктан негээни-биле холбаштыр Кыдаттан ол чоруткан.

Пекин вокзалынга В. М. Пасенчукту социалистиг чурттарның корреспондентилери чылыы-биле үзээн. Даштыкы телеграф агентилелдерни болгаш солуннарны төлээлээн корреспондентилер, чамдык чурттарның Пекинде элчин черлеринин парлалга-аттешелери совет журналисти үзээри-биле вокзалга база чедип келген.

Арефтиң программа медеглели

БАГДАД. (СЭТА). Иракның чаз чазаан баштаан президент Ареф ооң программазының дугайында медеглелди кылган. Иштики политика талазы-биле алырга, ол программа национал чаңгыс эпче, кодээ ажыл-агый, үлетпүр, тудуг болгаш чыры-дыышкын талазы-биле национал планнарны күүседиринче кыйгырып турар.

«Нефть компанияларының тергин-дээшкининиң түңнелинде чурттуң ышкынган бүгү-де чүвезин» катап өрнүн тургузары-биле национал нефть компанияның дугайында хөөйлуну боттандырарын Ирак кабинет орадажып турар деп, медеглелде оон ынай чугаалап турар. «Конституция ёзугаар амыдыралды хандырар болгаш парламент ёзу-чурумун тургузар төлээде, шилчилге үезин доозарынга болгаш соңгулда ар-гезинэ амыдыралга боттандырарынга белеткелдин» президентинин тайылбырлаан программазында база көрүп турар.

Даштыкы политика талазы-биле президент хоталгаже болгаш деп-шилгеже чүткүдүг бүгү араб чурт-тарга хамаарыштыр болгунуң чурту-нуң найыралчы аку-дүмаалышкы политиказын демдеглээн.

ИРАКТЫҢ ЧАА ЧАЗАА

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга. Иракның чаа чазаан тургускан дугайында республика деңгээлин Багдадка парлап үндүрген. Президент Абдель Рахман Ареф министрлер кабинединн башгаан.

ШЕРИГТЕ ЧАА КЕЛДИРИИШКИН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Камгалал министерствозу бо чылдың июльде шеригге келдириишкин болур дугайын чарлаан. 19.900 аныяк американнар боо-чепсекти холга тудар болгаш оларның хөй нуруузун Мурнуу Вьетнамче чорудар деп турар. Июльде АКШ-тың чепсектиг күштеринге келдириишкин бо чылын эң хөй санныг кижилерни келдирер дээни ол дээрзин АП агентилел демдеглеп турар.

Эәлчеглиг сүлчээ бууран дүшкен

ДАМАСК. Араб болгаш империалистиг реаксычы бөлүктерге деткидин база күткүткен улуг садыгжылар болгаш реаксычы шажынчылар Сириянның революстуг чазаанга удур база бир чедимче чок сүлчээни кылырын оралдашкан. Олар садыны болгаш чонну продуктулар-биле хандырарын сандаредып, найысылага болгаш чурттуң өске-даа районнарынга хөлзөзүнүн болгаш корум-чурум чок чорукту болдурарын шинтпирлээн. Оларның бодалы-биле алырга, ол чорук чуртта деп-шилгелиг ёзу-чурумну дүжүрер со-руглалыг эәлчеглиг сүлчээни бот-тандырарын чинчедир ужуруг тур-ган. Депшилгелиг организацияларның болгаш ажылчыннар профэви-лелдериниң идепкейлиг деткимчее-зи-биле эрге-чагыргалар ол өнчүк-чөнгээлиг халдаашкынны баскан.

Ол реаксылыг халдаашкынның эгелекчилерин болгаш организакчы-ларын тудуп хоруглаан. Бир эвес магазин юлери садыгны катап эге-левес болза, оларның магазиннерин болгаш бараанарын хавырар дээрзин оларга баш бурунгаар сагындырган.

Чазакка удур сүлчээни узуткаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни Сириянның Министрлер чөвүлели премьер-министр Юсеф Зуэйн даргалаан хуралынга ажылдап кыпган.

Сириянның ажылчыннар профэви-лелдериниң бүгү-нинти федерациязы ажылчын дружиналарны дайынны белеп байдалга тургускан болгаш «мусульман алышкылар» дээр реаксылыг организацияның салдары улуг районнарда таныыл-дап чоруп турар. Ажылчыннарның чепсектиг отрядтары иштики реак-циянның сүлчээнин үзе шаап шыдаар аргалыг организастаттынган күш болу берген дээрзин Сирияда амгы байдал бадыткап турар. (СЭТА).

ТРИБУНАЛДЫҢ ШИИТКЕЛ ДОКТААЛЫ

АФИНЫ. (СЭТА). Салоникгерде онза шериг трибуналы 10 кижиниң ийи чылдан беш чыл чедир хуусаада кара бажыңга олуртуру-биле шииткеп. «Хааның ат-алдарын до-рамчылаан», «меге дыңнадыгларны тараткан», «боо-чепсекти дүрүм чок ёзу-биле адилээн», «эрге-чагыргаларга удурланган» дээш оларны бурууладып турар.

Бо үеде Юра ортулукта 6138 политиктиг хоругдаттырганнар кара бажыңда чыдар, оларның иштинде 235 хөрөөженнер бар деп. Грецияның иштики херектер министри Патакос медеглээн.

Грециянның кырында халаптыг дүн

1967 чылдың апрель 21 Грециянның төөгүзүнге халаптыг хүн болуп кирер. Апрель 21-же дүне грек дайын-ырактар эргилдени кылган. Хаан өргээлиниң болгаш кедергей резк-циянның күштериниң деткимчели-биле ол эргилдени шагда белеткээн. Чуртта монархия-фашисчи диктату-ра тургустунган.

Ол эргилдениң херек кырында ор-ганизакчылары Американың Кат-тыышкан Штаттарының империалистиг болүктери дээрзин бүрүн барымдаа-биле айтып болур. Делегейниң ийнги дайынының төнчүзүнде немец-фашистиг шериглерден Грецияның хоталганынын соонда дораанна Каттыышкан Штаттар ол чуртту Балканнарда бодунуң шериг плацдармызы болдуруп эгелээн. Чогумна харын грек улустуң национал-хозяйственный демиселин ханга дүзерин грек реакцияга АКШ дузалаан. 1947 чылда америк салдарның кавы-зынга Грецияны албан ёзугу-биле кииргеп «Трумэнниң доктриназы» чарлаттынган, а 1952 чылда Грецияны НАТО-га кииргеп тырттып алган. Каттыышкан Штаттар грек шеригни тургускан болгаш чепсеглээн. 1946 чылдан эгелээш АКШ Грецияга 3,5 миллиард долларны «киирген», ол акшанның барык чартык кезиин ше-ригниң хереглелиге чарыгдаан. 1953 чылдагы америк-грек дугур-жулганы ёзугаар АКШ Грециянның денизкээрин бодунуң шериг соруг-галарынга контроль чокка ажыглап болур. Чер ортуну далайда турар америк алдыгы флоттуң корабльдерн Грециянын порттарынга үргүлчүнүң «заплчыларын» болуп кээп турар. Грецияга шериг эргилдениниң орга-низакчылары америк шериг бөлүк-тери-биле боттары харылзаалыг болуп турары-биле билдингир. Гре-цияда америк элчин Талбот эргилде болган соонда дораан-на ол сүлчээ-ниң организакчылары-биле ужураш-кан.

Грецияга шериг эргилдези грек улус парламентиге соңгулдага белет-кенип турар үезинде болган. Хөй-ниитиниң бодалы-биле алырга, мур-нундагы чазактың май 28-те эрттир-рер дээн соңгулдага чөөн партиялар тиилелгени чедип алыр ужурлуг турган. Америк империалистерни болгаш грек реакцияны ол база кор-суткан. Олар улустуң күзел-соруун хостуу-биле илередирин үзери-биле бүгү-ле чүвени кылырын шиитшир-дээн. Грецияга эргилде болган соон-да дораан-на чөөн партияларга болгаш организацияларга удур террор болгаш массалыг дерзин үүлгедиг-лер эгелээн. Конституцияның күш-түт болурун соксаткан. Чаңгыс аай демократтыг чөөн партияны (ЭДА-ны) хораан. (Грециянын Компартиязын 1947 чылда-ла хораан). Кашкаш муң кижилерни тудуп хоруг-даан. Эгей далайның чалым хаяларлыг ортулуктарында албадал лагерьлерин-че оларны төлүп чорудуп турар. Грек реаксычы идегеттер коскүполитиктиг ажылдакчыларга, ха-мыктыг мурнунда грек улустуң маадыры Маноли Глезоска удур кара туразында ажыллаашкынны дораан кылырын иледе бодап турган. Ын-дыг болза-даа Грецияга шериг-фа-шисчи эргилдеге боттарының кил-еңнээшкинин илергейлээн бүгү де-легейниң хей-ниитилиинин күүлүг удурлажымышкыны өлүрүкчүлериниң үүлгединин соксаткан. Бо айтырыг-ның талазы-биле Совет чазактың медеглели чугула рольду ойнаан.

Ам Грецияда шериг бөлүктери боттарының байдалының мырыкай быжыг эвээш билип, шериг-монар-хисчи ёзу-чурумну быжыглаары-биле кандыг-бир чүвени кылырын оралдажып турар. Шериг бөлүктери үүрмек болгаш ортумак буржуазияны көгүдүп, Грециянын хомунуң 70 хуузу болуп тараачыннарны төөредирин оралдажып турар. Ын-чалза-даа Грециянын улузу ол тава-рышкан аймылдан чоорту үштүнүп, шериг-фашисчи диктатурага удур демиселче көдүрлүп үнүп турар.

Европаның удустарының, бүгү де-легейниң деп-нилгелиг күштериниң сагыш-сыралы болгаш эп-сеткил кат-тыштырылгазы грек улустуң тала-зында. Коммунистиг болгаш ажыл-чын партияларның төлээлекчилери чоокта чаа Карловы Варыга болган конференциязынга Грецияда шериг эргилдезин киленээшкин-биле бу-руу шаңнап болгаш грек демократ-тар-биле интернационалчы эп-сет-кил каттыштырылгазын база дет-кимчеин сеткилиниң ханызындан илергейлээн.

Е. ЕГОРОВ (СЭТА).

Алдын-оол ДАРЖАА.

ЭРГИ САРЫГ КЫДЫРААШТАН

ДАГДА ХОРУЛААШ

Дөшкүн хат, чаъс
Чоорту бузуп, үрезе-даа,
Тоом чок туруг
Чоргаар хевээр бедип туру.

Даштар чуүй хат,
Кызаа кашпал эрши үзүт,
Дагның хемы
Кыңгырадыр дагжап чыдар.

Чалгыларым
Аяс дээр дег, өңгүр көк-даа,
Чомдык черге
Аажок ногаан болу бээр-даа.

Геологтар
Мунгам халың кадарбышаан,
Кежээ серии
Музундурга чедип келдим.

Сугну аъттар
Эптиг кончуг ижип турлар.
Чунар-дыр дээш,
Эриктиве ээге бердим.

Кырлаң чедиг
Агыы саарыг оркестри
Кыргыдан-даа,
Адаалдан-даа дыңналып тур.

Оңаа сергээм
Сугну ишкеш улам демдээм.
Ооң бээр-ле
Чурттаачага хөглүүм киткээм.

ЧАА-ХӨЛ

Эриктерим ошкал баткан
Чаа-Хөл хемниң чалгыларын
Эрээн-шөкөр алаактарның
Чараш шижээн суггарар дээш.

Сырый шиви энчээн ашкаш,
Шугаа дыттан союп үнгеш,
Сыгыт ышкаш кыңгырткайның,
Сула чаңнал бадып чыдар.

Эңмек талдар бүзүктары
Сугну дозуп ишкензиг-даа,
Эрик хемже бышкан кадың
Шурулаштыр октаанзыг-даа.

Чылчак чалгыг харбаан оолду
Хүреш эреп чайгалтар-даа,
Шылай берген тудузжунуң
Хүлер арның ошкалтар-даа.

Саям сынын чара шалкан
Улуг-Хемге каттышса-даа,
Чаа-Хөл хемним чаңнык салбайн,
Умну куду тускай агыл.

Делгем Сибирь кешкен тудуп
Өңгүр өңү улам чырыл,
Дембилдейлээн ыры-биле
Өңмүктерни өөртүп тур боор.

БИРГИ ЫНАКШЫЛ

Чалыы хадың дазылының
Кара черде хамызы дег,
Сагыжымда овур-дүрүүң
Кайгамчык-ла, хаңы эңгим.

Хемзиг чорааш шаавыстап-ка
Этиг-чөптүг чордуузуг чол
Эртенин-ге үзүрашкаш,
Кежээ барып Байырлажыр.

Кызыл кожаң сүйбал чорааш,
Кылаң караң көрүп чораш,
Хайыралыг сеткилимни
Канчап билбээн кижи боор мен.

Чарлып тура, сөзүң алгаш,
Чагыым бербээн, кончуг-дур мен...
Бөгүн черле сени көргеш,
Мөгүдедим, аймай бердим.

Бараалыңны көрүп калгаш,
«Эки бе» деп чугаалаадым.
Базып бар-ла чыдыңза-даа,
«Эргилди» деп бодаксадым.

Эргим эжим! Чүрээң мени
Эвдеп чоруур аларды бе?
Эстүүреде сеңээ кадыг
Эпчок чүве кылыптым бе?

Бичиивисте душпаан болгаш,
Бижиргежи бердивис бе?
«Дарга хептер» кедип алгаш,
Танышпайн бардывыс бе?

Чылчак сиген чындыңнадыр
Эжим сенче халып кагдым,
Сырбаш дигеш, эглип келгеш
«Эки бе?» деп сымырандым.

Чанымда бо турзуңза-даа,
Алды чылдың мурнунда дег,
Чазык, чылчак карак-биле
Армың көөрү чүге бергел?

1957—58 чылдар.

Чехословакиядан чагаа

Мен чоостар чыыр коллекционер кижи мен. Бистин нитилелливисте 30 хире коллекционерлер бар, олар Тыва республиканың (Таңды-Тываның) чоостарын болгаш саазын акшазын боттарының коллекциязынга чыып алырын сонургап турарлар. Шаандагы ол чоостарны шыгжап чоруур кижилер Тывада хөй деп бодаар мен.

Тыва АССР-де мээң таныыр кижим чок, ынчангаш шаандагы Тыва республиканың чоостары болгаш саазын акшалары бар кижилер-биле Силерниң солуннуарны дамчыштыр мени таныштырып, харылзаштырар дугайын улуу-биле диледим. Ынчангаш бо чагаамны «Шынга» парлап үндүрерин күзеп турар кижи-дир мен.

Тыва чоостарны болгаш саазын акшаларны Чехословакиянын саазын акшазы-биле азы почта маркалы-биле солуп алырын күзеп тур мен.

Ян ШВЕЦ.

Чехословакия. Прага 6-Рузыне, ул. Репска.

РЕДАКЦИЯДАН: Шаандагы Тыва реслубликанын эргн чоостары азы саазын акшалары бар кижилер чехословак коллекционер Ян Швецтин бодуу-биле азы «Шынның» редакциязын дамчыштыр харылзажып болур.

Спортчу маргылдаалар

Делегей стадионнарында

Совет Эвилелиниң бут-бөмбүкчүлериниң шилиндек командазы Шотландиянын шилиндек командазы-биле Глазгога ойнаан, ону 2:0 санга уткан.

* * *

Финляндиянын болгаш Грециянын бут-бөмбүүнүң талазы-биле национал командаларының Хельсинкиге болган ужуражышкыны 1:1 санныг боон, хайым болган.

* * *

Совет Эвилелиниң аныяк оолдарының бут-бөмбүүнүң командазы Турциянын шилиндек командазын Стамбулга барып, 2:1 санга уткан.

* * *

ССРЭ-ниң баскетбол талазы-биле эр улустуң шилиндек командазы даштыкы чурттарга үр үеде ойнап чораан келгенинин соонда, май 11-де, Москвага Чехословакияның национал шилиндек командазы-биле эш-куузунуң ужуражышкынынга ону удуп алган.

ССРЭ-ниң баскетболистери делегей чемпионадынга киржири-биле каш неделя соонда Уругвайже чоруптар. Бо удаада ужуражышкынга совет баскетболистер сүрүг болгаш бир дески эки белеткелдит.

(СЭТА).

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Бажың ээзинге сүме

Көрүнчүн шилинге доябаннарны болдурбас төлээде, ону хүн херелиинге дөрт шөндурбас хөрөм. Суугунуң азы бус радиаторунуң чанынга көрүнчүнтү чыпшыр тургузуп база болбас, чүге дизе, ооң артыы талазымда чаап каан мөңгүн суу чылыгга эзилгеш, арыын үрелип каар, ынчангаш көрүнчүк шилинге доябаннар азы арыг шөй черлер тывылгылай бээр.

Резинчиткен плащтарны аштаарының аргазы. Плащты улуг таз азы ванна үстүнге эгиннеринден хере азып алгаш, чылыг сугга эзилдирген «Новость» деп порошокка азы савак дазылы деп үнүштүк хандызынга оттурген чымчак щётка-биле моюндуруундан эгелеп чөдуп аштаар. Ооң соолунде душ суунга азы шүүр эмискинтиг демир савадан сугну кудуп тургаш чуур. Плащты базаяа эгиннеринден азып нургатпак, дына изиг эвес илимир-биле арыг, чуга пос оттур хере базар.

Плащта чыпшына берген будукту азы өске-даа чүүлдерни чүгле «Новость» деп порошоктун ийиннге, савакның хөй хемнуттуг эзилдирим-биле арылдырып болуур. Плащ аштаарынга бензин, смипидар чергелиг өске-даа эзилдиричи шыманыг чүүлдерни хереглевезе эки.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Республиканың киноэкраннарында

«ТУТТУРБАС ӨЖЭЭН НЕГЕКЧИЛЕРИ»

деп чаа кинофильм үүп эгелээн. Ону көөрүнче далажыңар!

КИНО

МАЙ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чернушка» 11, 12.45, 2.30, 4.15, 6, 7.45, 10 шактарда.

«ХАА-ХЕМ»: «Одессейниң орам казып чорааны» 2.30, «Андарган куу чер» (3-кү сериязы) 4.30. «Ынамшылдың байырлалдары» 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Кавказка туттурган уруг» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 10, «Тамы эрининге ийи чыда» 11.15, 1.15, 3.10, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тамы эрининге ийи чыда» 3, 5, 7, 9 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кидизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда кидизининиң 37-13, кодээ ажыл-агый кидизининиң 21-47, үлетпүр кидизининиң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кидистериниң 21-27, иштики информация кидизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиннин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00436.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛАРЫ, НАТТЫҢНЫҢАР!

1925 чыда үнелеттингеп.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 14 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 112 (6749).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-БОЛГАР КЕРЭЭГЕ АТ САЛГАН

СОФИЯ. (СЭТА). Май 12-де Софияга Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелии биле Болгарияның Улус Республиказының аразынга найыралы, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында Керээге ат салган. Керээни 20 чыл хуусалда чарган.

Совет талаадан Керээге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаачызы К. Т. Мазуров, болгар талаадан БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков аъыр ат салган.

Совет-болгар дыңнадыгга база ат салган.

БОЛГАР-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

СОФИЯ. СЭТА-ның тускай корреспондентилери **А. Семенов** биле **Д. Бочаровтуң** дамчыткаы болза:

Софияга болгар-совет найыралдың аажок улуг митингизи май 12-де болган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлээлеринге болгаш найырал, кады ажылдажылга база дузалажылга дугайында чаа ат салдынган болгар-совет Керээге байыр чедирер дээш найысылалдын 200 муң хире чурттакчылары Сентябрь 9-зу дээр шөлге болгаш оон чоогунда кудумчуларга чыылган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары **Л. И. Брежнев**, совет партия-чазак төлээлериниң кежигүнери, БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Тодор Живков**, Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы **Георгий Трайков** болгаш оске-даа болгар удуртукчулар мугур 12 шак турда Г. Димитровтуң Мавзолейинге үнүп келгеннер.

Шөлге диңмиттиг адыш часкаашкынынары диңмирел. «Монге найырал!», «СЭКП — БКП!», «Совет улуска акы-дүңманың байыры!» деп күчүлүг кыйгылар болгаш «Ура» чанчыланып турган.

БКП-ниң Софиа хооркомунуң бирги секретары **Стефан Василев** митингини ажыткан. Совет адлыларга ол иниг байыр чедирген. Софияның ажылчы чоинары Силерге болгаш Силерниң иүүрүнерге совет улуска — бистиң хостакчыбыска социализм тургузуушкунунуң талазы-биле силерниң биеке коргузуп турар магалыг чаагай акы-дүңма дузаламчынар дээш боттарының иянн-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп тур деп, ол чугаалаан.

Металл кезер ставоктар заводунуң фрезеровщиги **К. Джатев**, кодээ аныятарның төлээлекизи, Казичене суурдан агроном **Василка Владимирова**, студент **Краси Доветакова** болган болгар чогаалчылар эвилелиниң даргазы **Георгий Джагаров** митингиге байыр чедирген.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган **Тодор Живков** митингиге чүве чугаалаан.

— ССРЭ-биле чаа Керээге ат салган бо хүнде бистер болза Болгарияның Коммунистиг партизы болгаш Болгарияның Улус Республиказы пролетарлы интернационализминиң туңуушу адаа-биле моон соңгаар-даа ажылдаар болгаш демиселивис, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниң мурунга, империализиге дарлаттырган улустарның мурунга бодунуң хүлээлгезин күүседир дээш моон соңгаар-даа демиселивис деп быжыы-биле шиитпирээнин база дагын медегээр ужурлуг бис. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң коллективтиг ажылдап кылган туруштарын бодунуң политиказынга бистиң партизыс моон соңгаар-даа барымдалаар, ол шимчээшкининиң хайынчы хүрээлелиниң сырый каттыжышкынын быжыглаарынга иниг бээр.

Чаа Керээ болза Болгарияның Улус Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң политика, экономика, әртем-техника болгаш культура талазы-биле улам ынай чоокшулажыргына иниг бээр. Ол — бистиң чуртувустуң хосталгазының, хамаарышпас чоруунун болгаш күрүне талазы-биле бот эргезинин камталакчызы, бистиң улустуң социалистиг чаалап алышкынынарына улур кандыгда халдаашкынардан илередиг камгалал-дыр. Мырнай чаа ат салдынган документ болгар улустуң болгаш болгар коммунистерниң эң-не ыдыктыг күзел-чүткүдеринге, оларның өзулуг национал эрге-ажыктарына болгаш интернационалчы күзээлеринге дүгжүп турар гээрээнге бүзүрелдиг бис.

Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында Керээ делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга база салышкын. Балканнарга болгаш Европага ыяш база тайбын чоруктуг хандырар, бүгү делегейге тайбынның болгаш найыралдың идеяларын бадыткап боттандырар дээш күжениишкиннерге салышкын болуп гээрээнге бүзүрелдиг бис.

Польша Улус Республика-биле чоокта чаа биетин ат салганывыс чаа Керээ база ол-ла соруулгаларга бараан болур. Ол-ла соруулгаларны шиитпирээр дээш, Герман Демократтыг Республика-биле, Венгр Улус Республика-биле, Моол Арат Республика-биле эвилелчи керээлерге ат салыр апаар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг чартык түс чыл ыбилейин демделеп турар чылда бо кайгамчыктыг документке ат салдывыс деп, эш Живков чугаалаан. Капиталзының кинчизин Ленинниң болгаш ленинчи партизының удуртулгазы-биле буза шапкаш, делегейге баштайгы социалистиг күрүнеэн тургускан орус ажылчывынарның болгаш тараачывынарның магалыг чаагай эрес-маадыр черуктарын бүгү планетаның кижилери магадаашкын болгаш өөрүп четтиришкин-биле сактып турар.

Болгарияның Улус Республиказы ол улуг Совет күрүне-биле бодунуң эвилелинге база төрел чоруунга чоргаар болгаш күштүг, социализм болгаш тайбын дээш демиселге оон-биле кады чоруп турарыңга күштүг.

Улуг Ленинниң партизы — Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының шынчы дайынчы эжи болуп турары-биле Болгарияның Коммунистиг партизы чоргаар болгаш күштүг.

Болгарияның Коммунистиг партиязы, болгар улус кажан кезээде, база бүгү-ле байдалдарда, улуг Совет чурт-биле, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле кады бөөп келгенин, кезээде кады болуруп бо индирден база дагын медегээрин күзей-дир мен.

Акы-дүңма чурттарга болгаш акыдүңма партиларга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың чорудуп турар мерген үзааның ленинчи политиказы дээш, коммунизминиң идеалдарынга, делегейниң революсчу шимчээшкининиң эрге-ажыктарынга, хосталга, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дешилиге дээш демисежин турар бүгү кижилерниң эрге-ажыктарынга оларның шынчы чоруу дээш СЭКП-ниң амгы удуртулгазынга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке бо индирден база дагын өөрүп четтиришкинии илередирин күзей-дир мен.

Совет Эвилелиниң бистиң чурттуувуска көргүзүп турар бүгү талалыг дузаламчызы дээш, социалистиг Болгарияның кодургүшкүнүнге, болгар улустуң чаагай чоруунга совет улусбыныы болгаш айыыл чок чорукчуң айтырыгларывының талазы-биле Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чоокта чаа Карловы Варыга болган конференциязы болур деп, Т. Живков чугаалаан. Сөөлүү чеди чылда эң-не төлээлелгелиг болган ол коммунистиг шуулган Европада болган делегейде байдалга марксизмчи-ленинчи, әртемчи ханы анализти кылган, күштериниң денизүүрүн үнелеп көрген, бистиң динке тайбыныы камгалаар дугайында онза чугула айтырыгны чугаалаашкан. Бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыштырарынче угланган күжениишкиннерге ол конференциязы онза улуг салыышкын кылдыр дүрүм ёзугаар үнелеп турар деп, Т. Живков чугаалаан.

Акы-дүңма коммунистиг партияларның сагыш-сеткилин хайыштырыш турар кол айтырыгларны чугаалажыр, иниити соруулгаларның иүүрүнде дем каткан хөделиишкиннерни организастаар дээш делегей чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында айтырыг моон-биле холбаштыр улам чидии-биле тургустунуп турар. Ынчыг янзылыг чөвүлел хуралды чыылдырарынга әптиг байдалдар улам-на тургустунуп кел чыдар деп, бистиң мурнунда-ла илергейлээн санал-оналывысты база дагын онзалап демделеп тур бис.

Болгарияның Улус Республиказы Европаның айтырыгларын үре-түнеедиг шиитпирээринге, чер бомбургээнин ол чугула районунга тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун коншадырынга бодунун салыышкының моон соңгаар-даа киирер деп, Т. Живков чугаалаан. Ол ажыл-чорудулгага бистиң партизыс болган чазаавыс Варшава Керээзиниң киржикчилери чуртарының Политиктиг Консультативтиг Комитединиң Бухарест Декларациязын, Карловы Варыга конференциязының документилерин удуртулга болдурар.

Балканнарда байдалга хамаарыштыр Т. Живков Грециядагы соолуу болуушкунунар дугайны болгар той-ниитиниң дувураазының илергейлээн. Балканнарга хамаарыштыр бистиң политикавыс чайгылыш чок болгаш өскерлиш чок: Балган чартык ортулукка шериг-фашистиг диктатураларга болган даштыкы холгаарлаашкынга үзүр, демократия болган хамаарышпас чорук дээш, чаагай кежа-чедбээ билчиишкин болгаш тайбын дээш, кыраын болгаш доктаавал чорук дээш туржуп келген болгаш туржуда турар бис.

Чугаазының түнелелиңде эш Живковтуң чугаалаары болза: болгар-совет чаа Керээге сорук киргиз чалгынналган бистиң улузувус делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзүнге даянмышаан, келир үезинче улам дидим болган бүзүрелдит корун болур. Шилип алган орууве-биле чайгылыш чок баар деп шиитпирээр болбушаан, Болгарияның Улус Республиказының база улуг Совет чуртуң аразында найыралды, акы-дүңма ёзугаа болгаш эвилелди, социалистиг оске-даа чурттар-биле найыралды болгаш эвилелди амгы болган келир үениң болгар салгакчылары бистиң эң-не чаагай чаалап алышкынныыс кылыр кадагалаар, кажартыш хогуүлер, байлакшылар деп байырлалтыг ёзу-биле медегленип тур бис.

Болгар найысылал — Софиа хоорайның хүндүлүг хамаатызы атты Л. И. Брежневке тыныш дугайында хоорай Советининиң хуралынга шиитпир хүлээн алдынган дугайында хоорайның улусчу Советининиң Даргазы Г. Петковтуң дыңнадыын митингиниң киржикчилери иниг чүүдүгүүнүшкүн болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Улуг алдар дээш — социалистиг Болгарияның найысылалының хүндүлүг хамаатызынга соңгаанны дээш Л. И. Брежнев түректиң хамыышпаан өөрүп четтиришкинии илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш **Л. И. Брежневтиң** чугаазының митингиниң киржикчилери чылыы-биле уткаан. Хой үнүүг үрааланашкынар тур диңмирел турган. «Монге найырал!», «СЭКП делегезинге!», «Совет улуска алдар!» деп йөрээлдерни читтиргенин киржикчилери салып тургаан.

Бодунуң чугаазынга Л. И. Брежнев бөгүн ат салган чаа Керээ — ийи чурттарның улустарының ынылыралыңга төөгүлүг болуушкун болур дээрзин демделээн.

(Төнчүзү 2-ги арымда).

Совет төлээлер БКП-ниң удуртулгазы-биле ужурашкан

СОФИЯ. (СЭТА). Май 12-де Совет партия-чазак төлээлери БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери-биле ужурашкан. БТА агентилелдиң дыңнаткаы-биле алырга, ужуражыышкынга совет таладан Л. И. Брежнев баштаан төлээлериниң кежигүннери, а болгар таладан — Т. Живков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнери болгаш кежигүүне кандидаттары, БКП ТК-ниң секретарылары болгаш Секретариаттың кежигүннери, БКП-ниң Төп контрольрезиниң комиссиязының даргазы С. Караджов киржикеп.

Чугаалажыышкынар чүректиг ханыышкыдан чылыг болгаш акыдүңма найыралдың ёзугаага эртикеп.

Ужуражыышкынга үезинде Л. И. Брежнев Болгарияның ССРЭ-ге ажчыга турган С. Караджовка Күшажылчы Кызыл тун орденин тывыскан. Болгар-совет бүгү талалыг харылаалаарны калбартыр болгаш ханыладыр талазы-биле идепкейлиг ажылы дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуну ону шаңналаан.

Н. В. Подгорныйның Канадаже аян-чоруунуң дугайында

Канада конференциязының 100 чыл болуру ою-биле база Монреаляда бүгү делегей делегелгезинге ССРЭ-ниң национал хүнүн эрттирери-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Канаданың генерал-губернаторунуң чалаанын ёзугаар 1967 чылдың августа Канадага баар деп турар.

СЭТА-ның дыңнадыы

«КОСМОС-157» УЖУДУУШКУНДА

Черниң «Космос-157» дээр кылымал спутнигиниң эвлелгиг салыш үндүрүүшкүнүн май 12-де Совет Эвилелиниге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаачы программага дүүштүр космос деллегинин шинчилээрин үргүлчүзүнүнге херектиг әртем аппаратуразын спутниктиң иштинде тургускан.

Спутниктиң иштинде тургускан аппаратуразы ой-тавында ажылдап чоруур. Тааржытырылга-саналга төөгү кээп турар информацияны ажыктап кылырын чорудуп турар.

РЕВОЛЮСТУГ АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ КАЛБАА-БИЛЕ ПРОПАГАНДАЛААР

Назы дөгүп, хары чеден эшеа-даа, алыс болу ам-даа аман-сергек бир ыяргап Таңдының Кочетово суурунда чурттап турар. Суурнуң улуг, аныяк хинилери ону аажок хүндүлээр. Улуг кижилер оөң-биле умуражыышканда амыр-менди сөөчүп, кадымшылының дугайын айтырыглаар. А пионерлер ону школазынче ба-ла чалаар, анда барган Таңдының девискээринге дайзынмарга удур Сергей Кочетовтуң партизаннарының эрес-дидим тулчуушкуннарының, ол-ла Суг-Бажыңга болгулаан төөгүлүг болуушкуннарының, ыяңгыш Тыва Арат Республиканың бирги Тургузукчу хуралының дугайын күзелдин-биле чугаалап бээр.

Бо дээрге, ол-ла бүгү болуушкуннарның идепкейлиг киржикчизи, хөөчүн партизан, 1923 чылдан бээр партия кежигүнү Семен Дойбпиевич Билчир-дир. Хөөчүн салгалдың маадырлыг черуктарының дугайында оөң чугаазын аныяктар аажок улуг сонуургал-биле дыңнап турар. Революцияның, дайзынның болгаш муш-ажылдың ыңдыг хөөчүн кижилери бистиң республиканың барыкла хоорайлар, суурлар бүрүзүнде бар. Аныяк ескиннер-биле умуражыышкыларга оларның сөөрүн киирирнчи чугаалары оларны нимизидеринге болгаш хөөчүн салгалдың маадырлыг херектерин төлептиг улапчылап, дозеп салгаарынга улуг ужурдузалыг болуп турар.

Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейинниң чөөкшулаанын келгени-биле холбаштыр бүгү чурттаазы ышкаш, бисте база-ла чөннүүң муш-ажылчы болгаш политиктиг кедүрлүүшкүнү улам бедээн. Оөң-биле чергелештир Октябрь революциязының болгаш социалистиг тургузуушкунунуң төөгүзүнге, партияның база улустуң революсчу алдары, чөргааралы болуп турар чүүлдерге бүтү-ниитиниң кичээнгейи, сонуургалы кажангызындан-даа артык күштелген. Чүге дээрге, бөгүнгү аныя-ишчи бүрүзү, аныяк салгал улустуң шаандагы маадырлыг черуктарынга, чөннүүң аас-кежиин, хостагазы дээш кадыг-дошкун демиселге бодунуң хөөчүн салгалының чаалап аялган бүгү чүүлдеринге база тайбың тургузуушкунунуң үезинде оларның боттандырган улуг үүлезинге чоргаарланыр болгай. Ынчаарга район, хөөрай бүрүзү боду төөгүлүг, шаандагы революсчу, дайзынчы база муш-ажылчы черуктапның чижектери-биле база-ла байлак болгулаар. Ол дугайын шинчилээр, чыып бижиир талазы-биле чамдык школаларның башкылар коллективтери база күжениишкиннинг амыдарны черудуп турарын демделээр херек.

Ылаңгыя Наа-Хеминиң «Ленинчи өрүк», «Тинлелге» колхозтарда, Чадаананың № 1. Улуг-Хеминиң Хайыраан сес чыл школаларында болгаш оске-даа черлерде хөй-ниитиниң күжү-биле музейлерни ажыктылаан. Оларда төөгүге холбашкан материалдарны, эдилел-херекселдерни чыып, делгээн. Чимээ, Чадаананың № 1 школазының музейинде 1500 хире ямзы-бүрү экспонаттар чыгдынган. Ында Ада-чурттуң Улуг дайзынның киржинчилеринге турасказаткан туснай стендини кылып, тулчуушкун шөлүнге маадырлыг өлген Сат Бүрзеней, Сат Дөнчүт, Сат Кошкарвел, Дөңгүр-Кызыл, Дажы-Серен оларның чуруктарын болгаш фронтуга чорааннарның документилерин көргүзеп.

Боттарының чаңгыс чер чурттугларының дайзынчы болгаш муш-ажылчы алдарының төөгүзүн чыып бижиирине Каа-Хем районда коммунист башкы О. Сальникова, Улуг-Хемниң Хайыраанда башкы О. Дөнгаң, пионер вожатыйы Кара-кыс Дамдын. Туран школазында башкы М. Селина удуртқан «Чаштанчыдан чалбыыш үнген» деп походтуң штавының кежигүннери улуг амыдыралы черудуп турар. Бо дег тазарычалыг эске-даа чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур. Ол чаагай аныяхеректи күжениишкининг уламчылаары төөгүлүг, дайзынчы алдарның черлеринге чайгы үеде аныяктарның походун улам налбартыры, хөөчүн салгалдың төлептиг кижилери-биле умуражылгаларны чөрудуп, Улуг Октябрьга холбаштырган кемзелерни организастаары — аимы үеде чугула серуляның бирээзи.

Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейинниң чөөкшулаанын, аңда күжениишкининг белеткел —бүгү масса-политиктиг ажылды, алдарлыг революсчу чаңчылды пропагандалаарын улам налбартырын негеп турар. «Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында мынча дээн:

— Ажылчы чөннарның ортузунга лекцияларны, илетмелдерни болгаш беседаларны, теоретиктиг конференцияларны, революцияның, муш-ажылдың болгаш дайзынарның хөөчүн кижилери-биле умуражыышкынарын калбартыр, революцияның төөгүлүг черлеринге экскурсияларны, найыралдың болгаш интернационалчы эп-сеткил наттыштырылгазының немзелерин организастаар.

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революсчу, муш-ажылчы болгаш дайзынчы чаңчылдарын пропагандалаарда партия, профзавилея болгаш комсомол организациялары идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин болгаш арганарын эң налбаа-биле ажыглаар ушуруур. Бо чугула ажыл-херекке культура башкыларының, клубтарның, кызыл-буюңнарның болгаш музейлерниң база культуранның эске-даа бүгү элбэк черлериниң ажылдаачыларын база революцияның, муш-ажылдың, хамаатты болгаш Адачурттуң Улуг дайзынарының хөөчүн киржинчилерин, бүгү хөй-ниитиниң идепкейлиг киржиштирер херек.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ЧАСКЫ ИЖИ

Чажылга чоруп турда

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг юбилей чылының часкы хөөү ажылдары Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында түлүктээшкинниг чоруп турар. Сөөлгү хүннерде район девискээринде агаарның байзалы (аксырап, хар кинр чаап турза-даа, механизаторлар болгаш тараажылар часкы хөөү ажылдарын суларатпайн турар.

Май 10-га чедир медээ-биле алырга, районда иниитизи-биле 6572 гектар тараа культуралары, оон иштинде 5343 гектар кызыл-тас чаштынган. Бо дээрге районда чашса чогуур тараа культураларының 19 хуузу, а әртекен чылдың бо үезиниң турганынга болаарга 4 хуу хой болуп турарыңга ол.

Кызыл-тас болгаш арбай чажылалыры районда массалыг чоруп турар. «УПКА 25 чылы» совхоз биле «Бүшажылдың хостуу» колхоз бо чылдың часкы хөөү ажылдарын әрте болгаш организастыг эгелээн, шык базырылдазын, часкы чер андарыдгазын шалыпкын чорутканнар. Ол чорук чажылганың темпизинге эки салдар чедиргенинден, ол ийи ажыл-агый районда мурнап чоруп турар.

«Тыва дас-дүгү» тудуг эрселиишкин үлетпур будурүүлер комбинадының ажылчыннары бо чылын 5500 кубометр демир-бетон болгаш бетон кылыгларын будурер хүлээлгелиглер.

Бетонщиктер бирги кварталдың планын 120 хуу күүсеткеннер. Апрелдиң планы база-ла ажыр күүсеттингеен.

— Тудуг ажылдарывыга эң-не төөрүмчелиг үе келген. Йдиги эвлелгенин тудуун кылып турар бригадаларывыг тудуг материалдарывыга негелдезин бүрүн хамдырары бистиң түлээлгевис. Октябрь баарлалывыга үткүштүр алган хүлээлгевисти күүседип шыдаар бис — деп, бригадир эш Бызов чугаалап турар.

ЧУРУКТА. бригадир В. Бызов.

В. АНАНИННИҢ фотозу.

Бирги чада алдынган

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Районнуң «Коммунизмче өрүк» колхозуң часкы тарылганы чорудар талазы-биле районнуң өске ажыл-агыйларындан организастыг болгаш шалыпкын болуп турар. Колхоз чазын әрте чажар тараа культураларын планнаан ажыр күүседипкен. Ажыл-агыйның механизаторлары 350 гектар кызыл-тастың орнунга 419 гектарны, 200 гектар суланың орнунга 360 гектарны чажып тараан. Ам үеде мал чеми культураларны планнаан болгаш бүгү чажылганы май 17-ге чедир бүрүн дөөзар дээш күжениишкининг ажыл үргүлчүлеп турар.

Артельның механизаторлары чүгле планныг онзалгаларны күүседир дээш эвес, харын черни сайзыралы ажылдап кылырын ажыжидер дээш чүткүлүг ажылдап турар. Бо чазын олар 910 гектар часкы черни бедик шынарлыг чарган, 1700 гектарны илиирткен, 712 гектарга лушение кылган, 800 гектар черге дытыг таптаашкынны чоруткан.

Часкы хөөү ажылдарының үезинде механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш эки организастаттынган. Оон түнелелиң беш хонгаш-ла үндүртеш, мурнакчыларны мактап, шаннап турар.

Кызыл вымпелдиг механизаторлар

Улуг-Хем районнуң «Муш-ажылдың хостуу» колхозунуң партия болгаш комсомол организациялары әртикен 5 хонуйта часкы хөөү ажылдарының социалистиг чарышының түнелелин үндүрген.

Колхозтуң Комай бригадазының механизаторлары ыал тараа культуразы — кызыл-тыстың чаштырылгазын 67 хуу күүседип, шалыпкын ажылдап турар.

Механизаторлар Дамба Кара-оол, Сат Сүмбүрек олар хүн нормазын дөнгээмел ажыр күүседип, шилчип чоруур кызыл вымпелдер-биле шаңнатпышаан, чарыштың тиилекчилери болганнар.

Түңмел сөөлүнде нөмәйнылар колза ажыл-агый талазы-биле документалдыг нимену нөрген.

5 га арбусту олурткан

«Сут-Хөл» совхоз Чөөн-Хемчик районда бир улуг совхозтуң бирээзи. Соң Киров салбыры совхозта база-ла тараалаан салбырга санадып турар. Ам салбырның механизаторлары 490 га кызыл-тасты чаштырып тараан болгаш 400 ажыг ганы сугарган.

Элбек хүжүүтү өстүрүп алыр дээш суггатчылар кызымаккай ажылдап турар. Ооржак Чүлдүм, Ооржак Шактар олар мурнакчы суггатчыларның санында.

Салбырның ажыл-ишчилери ногаа болгаш бахчи культураларының олурттугазынче база киргеп. Ам 5 га черге арбусту олурткан.

БОЛГАР-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Болгария биле ССРЭ-ниң аразында, социалистиг өске-даа чурттарның аразында пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген керээлиг харылзаалар бистиң дем каттыштырылгавыстың политика талазы-биле даштыг чепсээн, тургустуңуп келир айтырыгларны кады шиитпирлээриниң ылаптыг механизмин тургускан, хүлээлгелерни, политиктиг болгаш экономиктиг база өскедаа харылзаалардың кол утланышкынын тодаратқан даярын оратор чугаалаан.

Бис Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Болгарияның Үлүг Республиказының чазаанның чалаанын ёзугаар ыында чедип келген бис деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары үргүлүлел чугаалаан. Бистиң төлээлер партиячазак төлээлери болуп турар. Ол таварыгга эвес. Чогум-на харын советтаа база болгар-даа коммунистер бистиң улустарывыстың найыралын быжыглаар даэш демиселдиң авангардында турар политиктиг күш болу берген.

Ол найырал улустуң нүзел-соруунга дүгжүп. Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының национал болгаш интернационалчы үндезин эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Бир эвес интернационализм деп чүл деп биетен айырар чүве болза, мынчаар харылзаалар нийи бис: Болгария биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны коруңдеваан. Социалистиг интернационализм боттанып турар деп чүве ол-дур.

Кажан бот-боттарының ажыл-херектеринге сеткил-сагыштың ханызындан сонуургал турда өнүктериң чедимишкин бүрүүнге өөрүүр болгаш оларга бергелер таваржы бергеинде сагыш-сыраар болгай. Чогум-на харын сизер-биле бистериң аравыста херектиң ужуру ылдыг болуп турар, эргим өнүктер. Бистер бот-боттарывыстың ажыл-херектериниси боттарывыстыы кылдыр көрүп турар бис. Бистиң соруулгаларывыс, идеалларывыс ниити-ле болгай.

Коммунизмниң түргүзүп турар Совет улустуң чедимишкиннериниң дугайын, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойынга совет кижилериниң белеткелиниң дугайын оратор чугаалаан.

Бис, совет кижилер, Октябрь революциязы чүгле бисиң хамаарыжып турар авес деп чүвени эки билип турар бис деп, Л. И. Брежнев демделээн. Октябрь революциязы — бүгү дээгейниң ажылчы чоннарының эдиледи-лир. Октябрь бүгү улустарга чоок болгаш эргим үнелиг, чүге даярге, оон тиилезин-биле капиталимден социализмче болуун коммунизмче кижи төрелгетенниң шилчилгезинниң үези ажыттынган. Социал болгаш национал дарлалдың бүгү хевирлериниден хостуг чаа ниитилелче оруктуг ол салган.

Дээгейниң коммунистиг болган ажыдың шимчээшкини, бүгү дениилгелиг кижи төрелгеген Октябрь революциязының юбилейин бодунуң байырлалы кылдыр үзүүн турарының ужуру-даа бо.

Чаа совет-болгар — ийи чурттарның оюн турар чоокшулажыышкынының, болгар болгаш совет улустарның аразында кады ажылдажылганың бүгү талалыг хогжүдезиниң дүрүн ёзугаар болур түнелиг-дир даярын Л. И. Брежнев чугаалаан. Чаа ниитиледдиң түргузарының оруунче кирип турар кижилерге ол керээниң ужур-дузазы аажок улуг. Бистиң коллективтиг дуржулгавыс эвээш шаг-үени болгаш чарыгдаддарны үндүрүп тургаш, бистиң төөгүзүг ачис сорулгаларывысты чөлип алырынче дүрген бүрүн шүүлгелерни, үүлдерни быжыглавышаан, ук керээ бистиң чурттарывысты түлүштурган акы-дүнма харылзааларны быжыглаарынче улам ынай барып, Болгария биле Совет Эвилелиниң аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганы хогжүдеринге чаа аргаларны ажыдып турар деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары медеглээн.

Социализмни болгаш коммунизмни түргузарының делегей дуржулгазы даярге, бистиң ээ үнелиг эдилелиивисиниң тайбыны болгаш айыыл чок чоруу даэш, тайбыныың, демократияның, национал хамаарышнас чоруктуң болгаш социализмниң ниити керээ даэш, империалистиг реакциига удур демиселге бистиң кады ходелиишкиннериниси керээ баш бүрүнгаар тодарадып турар. Бистиң болгар онүктериниси-биле кады бис бо керээни Варшава Керээзиниң киришкинбишаан, ийи талалыг болгаш хөй талалыг харылзааларның системазының чардынмас кезии кылдыр көрүп турар бис, ол система социалистиг күрүнелериниң даштыкы политиктиг ходелиишкиннерин тааржыдыр каттыштырар арганы берип турар болгай.

Делегей ареназынга социалистиг чурттар сырый болгаш найыралдыг кедеагеи түдүм-на, олар боттарының национал эрге-ажыктарын камгалаарынга-даа база тайбыңның херээн камгалаарынга, улустарның хосталгазыңга-даа, империализмге болгаш колониализмге удур демиселге-даа чедиишкиннери улам дээре болуп турар деп чүвени амыдырал бүзүредиин-биле коргүзүп турар, деп оратор үргүлүлеп чугаалаан.

Социалиган чурттарымның хапшыкы политиказы социалистиг деп каттыштырылгазының улустарының күзел-соруун илергейлевишаан, оон-биле кады өске-даа бүгү чурттарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Капиталдың эрге-чагыргазының аданда турар чурттарның улус массаларыбиле чоруулдөлөр социалистиг делегейде оон. Европаның коммунистиг болгаш ажылчы партияларының апрель төнчүзүнде Карловы Варыга болган конференциязы оны улуг күштүү-биле болгаш бүзүредиин-биле коргускен.

Ол ужуражышкын социалистиг болган капиталистиг чурттарның коммунистериниң чугула шуулганы болган. Оон чедиишкини хөй чүвениң дугайын чугаалап турар. Конференциянын чорудунгазында чугаалажып турган бүгү айтырыгларның талазыбиле чаңгыс турушту — тайбыңны болгаш демпигээни күзеп турар бүгү улустарның эрге-ажыктарынга долузу-биле тааржып турар турушту ажыдап кылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери бүгү партиялардың төлээлекчилери Вьетнам улустуң маадырлыг демисели-биле ап-сеткил каттыштырылгазын изин-биле илередип турган.

Бодунуң черинге ээ болур ыдыктыг эргеим камгалап турар маадырлыг вьетнам улустуң агрессорлар кажандаа мегейтип шыдавас. Каттышкан Штаттар Вьетнамга удур бодунуң агрессиязын калбартпышаан, америк империализм — ол даярге бистиң хүннеривисте агрессияның болгаш реакцияның кол күзүү-дүр деп чүвени бүгү делегейниң мурнунга катап-катап бадыткап турар-дыр. Оларның идеязы чок адаптировать улам ханылыбиле дүжүп кирип турар, ол чоруук буюктарлар база делегейге улам часкаанзыраашкынга болгаш хосталгага ынакшылдыг кижилериниң көөр хөнүү чок чоруунга таваржырлар.

Ынчаарга Вьетнамга тайбыныс орук толаргай болгаш бодүүн. Ону Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаа болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталганың национал фронтуну ол айыылдыг үеклүлеңиишкинин политика талазы-биле таарыштырып шиитпирлээр дугайында биидингир саналдарынга айыткан болгай. Бис вьетнам онүктериниң турдукун үлежип, ВДР-ге удур бомбалаашкыннарны болгаш агрессияның өске-даа үүлгедиглерин чугаа чокка соксадыр дугайында негелдеин шиитпирлин-биле детпип турар бис.

Демисежип турар Вьетнамга Совет Эвилели экономиктиг, шериг болгаш политиктиг улуг дузалаачыны көргүзүп турар дээрзин Л. И. Брежнев медеглээн. Демисежип турар вьетнам кажан-даа шынчы онүктериниң дузалаачызы чокка артып калбазын агрессорлар биилип алынныр деп, ол чугаалаан. Бистиң харылзыс болза калчаараан империалистерге боттуг ойтур шаңгышкынны бааринин негелдеанге долузу-биле дүүшкем турган болгаш моон соңгаар-даа ынчыг болур!

Карловы Варыга конференцияга Европага тайбыңны быжыглаары дээш демиселдиң тодаргай оруктарын коммунистер тыпканнар деп, Л. И. Брежнев уламчылаан. Ол дайынчы программа Европада тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни сырый каттыштырарынга эки бараан болуп, чүгле Европаның айыыл чок чоруун эвес, харын база бүгү-нниинин тайбыңын быжыглаары дээш демиселге чугула үе-чада болур дээрзинге бүзүреп турар бис.

Европаның айыыл чок чоруун быжыглаарының оруунга бистиң хүннерде чүү чүве кол моондак болуп турарыл? Бо айтырыгга харыы эки билгел чок адаптировать улам ханылыбиле дүжүп кирип турар, ол чоруук оларга чүүл-даа бербес, олар чүкте бүжүктөөр

ЧЫЛГЫЧЫ

Чөөн-Хемчик районуң «Большевик» көдээ ажылагый артелиниң чылгы малы сөөлгү үеде элээн өзүп, 300 баш ажып турар. Төрүүр белерниң 50 ажыы кулуннапкан. Шупту кулуннарын менди алган.

— Бо чылын Шеми-Бажында малдың хоралыг дайзыны—бөрү көвүдеп турар. Оларга чаңгыс-даа мал алыспас дээш чылгычылар хүн-дүн чок ээлчег-биле чылгыны кадарып тур бис. Бистиң харыысалгавыс улуг. Ону чылгычы бүрүзү медереп билип турар — деп, чылгычы Моңгуш Акыр-оол чугаалады.

ЧУРУКТА: чылгычы Моңгуш Акыр-оол.

К. ЧООДУ биле
В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

Европага тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демисел

БЕРЛИН. (СЭТА). Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары Карловы Варыга болган конференциязынга хөделиишкиннерниң программазын ажыдап кылган. Ону боттандырар чорук Европаны тайбыңнаң дивеи болдуруп шыдаар деп, «Нойес дойчланд» солуң бижип турар. «Европага тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш» Медеглелинге коммунистиг болгаш ажылчын партиялар Бонн-Вашингтон агрессчи авиелдиң дүшкүүрдүг чорукту күштелдиргенинге болгаш барыын-герман империализминиң экспансионисчи политиказынга удур тодаргай болгаш боттуг программаны тургускан.

Карловы Варыга конференция Бонның «чаа чөөн талакы политиказы» дээр чүвезинге төнчүү салган хэрээн түүлде демдеглеп турар. Ол политика тайбыңга кыжанган экспансионисчи политика кылдыр сөйгалаттырган.

Карловы Варыга хүлээп алган медеглелге ГДР-ниң өскен күчүзүн болгаш ооң тайбың боттуг политиказын демдеглээн дээрэзин «Нойес дойчланд» солуң үргүлчүлеп бижээн. Ол политика болза, барыын-германи империализминиң планнарының боттанышкынының оруунга улуг моондакты тургузуп турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның коллективтиг-биле ажыдап кылган медетелиниң түүлдери Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VII съездизиниң шиитпирлери-биле принципиалдыг дүжүп турары Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы-биле болгаш тайбыңа инакшылдыг социалистиг герман күрүне-биле Европаның акы-дуңма партияларының эп-сеткил каттыштырылгазының бадыткалы болур деп, түүлде демдеглеп турар. Мынчангаш Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары, бистиң партиявые-биле бир демей, ГДР-ни хүлээп көөрү Европаның айыыл чок чоруунуң чугула айтырыы болу берген дугайында боттарының бодалын илергейлээн.

Европаның коммунистериниң хөделиишкиннериниң программазы болгаш саналдары байдалдың боттуг анализинге үндезилеттингенин солуң демдеглеп турар. Күштериниң деңзигүүрүнүң амгы үезинде коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазының тургустунары болза, Европаның улустарының болгаш күрүнелериниң каттыжаан күштери боттуг байдалдарны хүлээп көөрүнче федеративтиг республиканың тергиндекчи болүктерин албадаан үеде түүлде ынчаарда боттуг болуп болур.

Карловы Варыга конференция бистиң шиитпирлиивистиң төөгүзүнде онза чөрии ээлеп турар деп, «Нойес дойчланд» ооң ыңай бижээн. Үк конференция болза коммунистиг болгаш ажылчын партиялар кады ажылдажылгазының болгаш боттарының хүрөелелиниң сырый каттыжаанының ачызында боттарының төөгүлүг хүлээлгезин күүседиринде — ниити төрелгетеннің даймадан хөстап алырының болгаш

Ыштаныр хүнге арын

Д. БЕДНЫЙ.

КОММУНАРЛАР

Четчир, аайлыг чүү-даа чок,
Чегей Касьян муңгараткан:
Аъды мүн-не барын-на бар,
Андазыны, тараазы чок.

Дыдык, хорук казанактыг
Эмельян оон дээредевээн:
Эргижирээн андазын бар,
Тырттар хөлге, үрезин чок.

Чөпүк Нефед колданыр дээш,
Согүрүвээн чери-даа чок:
Чажым тараа тывылажок,
Чардырар аът, андазын чок.

Үүле бараан тараачыннар
Үжелээ бо душчуп кээп-тир
Касьян, Нефед, Емельян сут
Качыгдалын тө каап-тырлар.

Човуланныг чурталгазын,
Чогун, барын контарышкаш,
Дескээр аайжок алегделден
Демниг чарлып алыр дашкен.

Үвүр-савыр хөкшулун чыып,
Коммуналы тургусканнар:
Үрезин, аът, андазын бар.
Холдар база демнежиппкен.

Нефер ирей Касьян-биле
Эмеглежип, черни тараан,
Эмельязы эштелгенин
Эге тудуун сомнап киргеп.

Ажыл бүрү өөрүшкү бооп,
Амыдырал хүнзээректээн.
— Аас-кежик, чедиишкинче,
Аҗы-дүнма коммунарлар!

1919 чыл.

Очулдурган М. САЛЧАК.

Чаңгыс шоодай картофельден

Картофельдиң дугайында ийиги хлеб деп улустуң чугаалажыры ылап-ла шыннаг. Картофельди янзы-бүрү чем кылырынга ажыглавайн турар ындыг өг-бүле барык-ла чок дизе частырыг болбас.

Үнелиг чем аймаа болур картофельдиң эң-не баштайгы тыптып келген чери Мурнуу Американың Оожум океан эрии боон турар. Бо чурттан ол бүгү делегейге тарай берген.

Россияга баштайгы бир шоодай картофельди Петр I Голландиядан эккелген деп төөгүүлер санап турар. Ынчалза-даа баштайгы шоодайдан чуртка картофельди тарып өстүрери сайзыраваан. Чаа чем продуктузунуң дугайында чон үр үеде чүү-даа билбес турган. Хааннып ордузунга болгулаар улуг шайлалгаларга безин чүгле ында-хаая эвээш-биче картофель таварышкылаар.

Далай ындыдан сөөртүп эккелген чемни чип шенеп көөр деп, бир помещик шиитпирлээн. Үрезиннерни олурткан. Чайын бүрүлери ногаарарып үнүп келирге, оларны үске хаарган, кожайга барып бараалгаткан. Аңаа «картофель» эпти-ле таарышпаан. Чип чадап каапкаш, бар-ла картофельди дөгерезин чок кылып каапкаш дээп дужаган. Дазылдарын тура соккаш көөрге, дөзүнде үрезин-биле дөмей чеминиг болган. Канчалза-даа оларны база хаарып шенеп көөрге, амданныг чаагайы кончуг болган.

1765 чылда Екатерина II үезинде «Картофельди тарып өстүрер дугайында» чарлык үнген. Ол-ла чылдың күзүнүнде Ирландиядан Петербургка 464 пуд аҗыг картофельди садып эккелген. Дыңзыг соок үезинде картофель доңуп калган. Чүгле 135 кг хире үрезин чүгээр арткан. Ону губерниялардың тараткылаан. Бөдүүн чон картофельди канчаар өстүрүп, ажаарын, ону чиирин орта билбес турган. Ынчангаш ону чидиртинмес чем деп санап, аңаа хөңнү чок турган.

1840 чылда чуртка дүжүт чок чыл болган. Ынчангаш чазак картофельди тарыыр деп шиитпирлээн. Тараачыннар ооң ужурун билбейн удурланып, харын-даа үймээннер безин үндүрүп турганнар. Чүгле XIX вектиң ийиги чартыындан эгелеп картофельди массалыы-биле тарып эгелээн.

Амгы үеде бисте муң хире аңгы-аңгы сорттарлыг картофельди өстүрүп турар. Картофельди ажаап ап турары болгаш ооң шөлүнүң талазы-биле ССРЭ делегейде бирги чердэ.

Өргелерни узуткаар чаа арга

Өргелер тараа культураларын хөөп чип, чер ажыл-агыйынга удурт когаралды чедирип турар. Улус оларны узуткаар дээш кандыг хемчеглерни албас дээр: үнгүрлериниче суг кудуп, какпалап, хорааннылыр бүдүмелди чажып, янзы-бүрү аргаларны хереглеп-ле турар. Ынчалза-даа шак ындыг аргалар-биле ол кончуг хөй дайзыннарның шуптузуп ынчаар узуткаарынга хөй-ле үе-шак, күжениишкин негеттинер.

Чиик-даа азы чүк-даа автомашинаны-биле өргелерни узуткаарының чаа мындыг аргазы тывылган. Өөреникчилер ховуже халчып үнүпкеш, өрге бар үнгүрлериң аксынга өргенчигештир кадай шанчып демдектеп каап чораан, оон өске чүнү-даа канчаннас. Оларның соо-биле автомашина чоруп орган. Иштинде өргелиг деп чүвени бадыткап, өрген демдектей шанчып каан үнгүр чанынга машина доктаап туруптар. Шлянка тудуп алган кижи машинадан дүже халаап, шляпканың мургу ыяш кедирип каан ужун үнгүрже кирер суптар. Оон бир ужун машинаның аҗыдан каапкан гал үндүрер трубазынга барып улай суптар. Мотор-даа аҗылдап-ла эгелээр, аҗылдадып каапкан газ үр-даа болбайн үнгүрүнүң иштин дола хона бээр. Оон өрге ол газтан дораан өлүп каар.

Шак мындыг арганы бир дугаарында-ла Ростов область ажыглап эгелээн. Автомобиль-биле өрге узуткаар ол арганы Казахстанның ховуларында чедиишкинниг ажыглап турар.

Эзэрем эзэн

РАССКАЗ

Шевергин кырлаң думчуктуг, долбанналчак хүрең чаактарлыг, эрес-шоваалаң ол уругнуң сөстери кулак даштыг-биле эрте берген. Чаъс соонда бышкан чодураалар дег, кара характар оолдуң уян сеткилин хайындырыпкан. Уругну кайгаап олурупканын ол боду безин билбейн баргап.

— Кижи үзе кайгап каапты-ңар, балыкчы!—деп, уруг чугаалаап, номчуп орган номун бир талазынче каапкаш, тура халып келген.

— Силерниң бир-ле дугаар көрүп тур мен, кайыыл келген силер—деп, Шаңгыр-оол уругдан чугаа эреп айтырган.

— Силерге ооң хераа чүү боор —дээш, мага-боду хүнге додукан, чиңгежек хөңү сыныыр ол уруг сугже шурай берген.

Эзэрем согунналып кирип уругну Шаңгыр-оол мендилээн.

Уруг хоюг кара характарын чивеш-даа кылбайн, Шаңгыр-оолдуң арнынче чиге көрүп орган, харыылаан:

— Экии, мен ышкаш эзэрем эзэнни каяа көргеп оол боор сен?

Шевергин кырлаң думчуктуг, долбанналчак хүрең чаактарлыг, эрес-шоваалаң ол уругнуң сөстерин кулак даштыг-биле эрте берген. Чаъс соонда бышкан чодураалар дег, кара характар оолдуң уян сеткилин хайындырыпкан. Уругну кайгаап олурупканын ол боду безин билбейн баргап.

— Кижи үзе кайгап каапты-ңар, балыкчы!—деп, уруг чугаалаап, номчуп орган номун бир талазынче каапкаш, тура халып келген.

— Силерниң бир-ле дугаар көрүп тур мен, кайыыл келген силер—деп, Шаңгыр-оол уругдан чугаа эреп айтырган.

— Силерге ооң хераа чүү боор —дээш, мага-боду хүнге додукан, чиңгежек хөңү сыныыр ол уруг сугже шурай берген.

Эзэрем согунналып кирип чыткан ол уругну Шаңгыр-оол көөргө, хүлөр өңнүг согун-на. Уруг дүн шаг болганда, ол чарыта эриктен шыныып үнүп келген.

Шаңгыр-оол эриг дургаар чечек чыып кылаштап турган уругну эдертер көрүп орган, хайныкан бодалдың ханы эзэрениче шыныытын киже бергеп. Чүзүн-баазын чечектерни чыып алгаш, ол уруттга чедире бергеп. Чараш уруг каттырыпаан, Шаңгыр-оолдуң чечектерни холга алгаш:—Четтирдим, чечектерге кайгамчык-ла ышак мен ийин—деп чугаалаан.

Эстеп келген салгын уругнуң номун салдырадыр «ажа» бергеш, оолдуң доюлган бодалын арга үзүп каан. Шаңгыр-оол ам ол чарыта эзэремче көөрге, уруг-даа көзүлбээн. Номлуң арыннары ыңай-бээр салдырадыр ажыттывээ-ажыттывза, уругнуң студент биледи көстүп келген. Ында: «Ленинградтың күш-культура институдунуң студентизи Аянмаа» деп бижип каан болган.

Эзэргиштелдер долгап чыдар эзэрем Шаңгыр-оол-даа, Аянмаадаа хүнүң-не келирге апарганнар.

Бир эртен-не келгеш, Шаңгыр-оол уругну эриг кырындан кыгырган:

— Э-эй!—Эзэрем эзэн, экии!

— Кижиге шаптыктавадар — деп харыы келген.

Шаңгыр-оол бичии төгерик көрүнчүк-биле олурган уругнуң каактарын чайынналдыр чылчырыктадыпкан.

— Орта сен бе!—деп, уруг чудуруун арнып алгырган.

Шаңгыр-оол улам-на өнемчин эгелээн. Уруг турган дажының кырындан эзэремче караш дээп. Аянмаа шыныышпаан, оолдуң сыырткышпарының баштарын дазыл ыяшка кадалдыр иткилээш, дедир эштип үне берген.

— Балыкчы, удуй бердиң бе?—деп, Аянмаа алгырган, бар-ла шаа-биле каттырган. — Белдер туттуна бергенин көрбейн тур сен бе?

Шаңгыр-оол чүвенин ужурун билип каап, эзэремче шыныып киргеш, какпаан хаанын хос черинге кире бергеш, сут кырынче бажын ужулгаш турупкан.

Аянмаа «кайын-на кижи бажы карарын көстүп келир ирги дээш» ыңай-бээр көрүп-ле турган. Сурагг! Эзэремче ол чеже-даа шыныып киргеп,—ында чүү-даа чок. «Ынчап-ла кижи тынынга чедип алганым ол-дур» деп бажын халайтыпкаш, Аянмаа сут кырынче көрүп орта, Шаңгыр-оол бо салдан үнүп келген.

Аянмаа оолду тынгарар бүгүле арганы кылып эгелээн. Шаңгыр-оол шийип алган караан имирээртир көрүп, сыстыгып келген каткызын арга чалаарда-ла тудуп чыткан. Оон чүрээнин согарын, тынарын дыңнаары-биле уруг доңгайын көөрге, уругнуң хүн херели дег сарыг бажының дүгү оолдуң арнынга дээп, чымчак, хоюг чаактары оон согелинче чоокшулап келген.

Шаңгыр-оол уругну чыыра кыспактаап, чугажак эриннеринден ошкапкан. Аянмаа оолду аткаар иде каапкаш:

— Метелеви бердиң бе, тенекпей—дээш, оон девидээнин ам харын эртип, ишкээр улуг тынмышаан, хүлүмүүрээн.

Оол чанында турган шөкше чаъсээ уругже сунгаш:

— Кежээ кинолаар бис бе? — деп, шала дыдым эвес чугаалаан.

Аянмаа чүү-даа ыыттавайн, чөпшээрешкен хевир-биле бажын согаш кылган.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

БИР КУДАДАН РЕПОРТАЖ

Аныяк оол уруг-биле өглеңчир дээн.
Аяк шайдан ижипсин деп мени чалаан.
Альбом, аржыыл, галстук, ном садып алгаш
Амдыларга белээм сунгаш, йөрээп кагдым.
Ёзуладың эге сөзү саглеттинген.
Ёзулуг-ла байыр шинчи ам-даа кирбээн:
Куданың «куу» баштыңнарын санавааска,
Кудумчуда оочур ужу ам-даа төнмээн.
Пат-ла ынчаар чаңчыга-даа берген ышкаш,
Бар-ла шаанче кускунналп үн чарлын болду:
«Кассаны ажыдарын чарлап тур мен!
Харыысалгалыг кижилерден соңгуп аар-дыр'
Чыыр биле Санаарны деп санал үндү.
Чыылганнар бир үн-биле деткип кагды.
Паалыңныг, ишкир тавак стол орта
Баштар ажыр, холдар дамчып, моорлап келди.
Бештен өрү, бежен чедир аңшаларны
Беригнир хөл, бүрүлер дег, чаап-ла тур.
«Белек-селек арбыдап-ла турзун ам!»—деп,
Педиледир адыш часнап, чүшкүрүп тур.
Хураганнар, анайлардан эгелээштиң,
Кулуннуг бе, бызааларлыг инек чедир,
Аазапкан мал ында тускай дажыдыва
Аймак-чүзүн адыы-биле шуужуп-ла түр.
Стаканнар стаканга үскүлежип,
Столдардан стол дамчып, кыңгыраштыр.
Баян этпес, ыры, сам-даа диңмиревес,
Баглап каан дег, олуттан чон шимчеш дивес.
Ынчалзажок, кундагалар амыр-дыш чок,
Ында дизе, он-даа катап эргилгилээн.
Божуткан шил, көгээрлерни санавааи мен.
Бөдавыже, үш хүн салбас курлавыр бар!
Күдээ биле келин кысты алгап-йөрээр

Хүндүткелди дашка, белек холгаарлапкан:
Хүлүрээшкин, шилдер даажы, таакпы ыжы
Күжүрлериң хүлүмзүрүүн бектеп алган.
Аал-бүле тударларның салым-чолу
Арага-дар кириштээнде, бүтпес-даа дег,
Аас-кежик, өөрүшкүнүң байгы дөзү—
Акша болгаш байланта деп угаатиланзыг.
Чыыр биле Санаар ийи белээн түңнээш,
Чыккыладыр, илеткээн дег, чарлап үндү:
«Арыг акша — үш чүс бежен!» (Адыш часкаан).
«Аазаан өре, аар-саар белек-даңзы долган!
Шээр, бода — айыткан мал ниити саны
Чээрби баш деп түңнедивис, кудагайлар!...»
Чаңгыс кежээ өглеңгеннер ынчаар баяан,
Шак ол куда тергиин диртип үнелеткен.
Кудаларны ынчаар-мынчаар эрттирзин деп
Эргим чонга тура-соруум дөгевес мен.
Культуразы бедик болгаш хевири чаа
Элээр, солун, чараш боорун күзээр-дир мен.
Өртемчейге төрүттүнген, өглеңгенде,
Өлгенде-даа ёзулалдың чуруму бар.
Чаңчыл болгаш омаавысты сагывышаан,
Шаарланган уржуктарын овзарза чүл?
Чаңгыс-даа бол, сарыылдыг ном белек алгаш.
Чалаалгага аалчы болуп барза-даа чүл?
Чаңчылдарның экизин ап, багын шүүреп,
Чаа чүүлдү нептередип, хөгжүтсе чүл?
Чаагай тыва чаңчылдарның дээжилерин
Салганчыга өнчү кылдыр хүлээдирде,
Хууда боттуң үлегери, үлүг херек,
«Культураның мастерлери, кайда силер?»

С. МОЛДУРГА.

ЯНЗЫ-БҮРҮ РЕКОРДТАР

Өг-буленің аас-кежиктиг чурталгазының рекордтун Янош Ровен биле оон кадайы Сара олар тургускан. Ийилээн Венгрияның Страдово дээр бичии суурунга төрүттүнген. олар ийилээн база-ла ол суурга мөчээн. Яноштың хары 172, Сараның 164 турда—1825 чылдың чаңгыс-ла хүнүнде—ийилээн денге мөчээн. Олар 147 чыл иштинде өг-буле тудуп, ыды чурттап келген.

* * *

Өртемчейде эң-не узун кижи болза фин нациалыг Каянус дээр кижи болуп турар. Оон узуну 2 метр 83 сантиметр. Херээженнерден эң узун кижи Марианна Веде, оон узуну 2 метр 55 сантиметр.

* * *

АКШ-тың Сауэри Бич дээр хоорайга будунуң салаалары-биле роллга ойнаарының конкурузу болуп эрткен. Америк кижи аңаа будунуң салаалары-биле Шопенниң этюдун эки ойнаап, тиилекчи болган.

Билир силер бе?

Америк психологтарның саналганалын ёзугаар алырга, бүгү-ле тускай мергежилдиглерниң иштинден эң-не нервилиг кижилер журналистер болуп турар. Журналистерниң нервилиг күжениишкин-биле ажылдап турары — сут иштинге ажылдаар кижилерден, өөредилге ужудуушкун кылып турар ужудукчулардан, улуг бүдүрүлгелерниң директорларыннан каш катап артык күжениишкинниг дээрзин кылдынган шинчилелдер көргүскен. Эң-не эвээш нервилиг күжениишкин үнүрүп ажылдап турар кижилер университеттерниң албан-хаакчы ажылдакчылары болуп турар.

* * *

Эң-не улуг мээлиг дириг амытан далай иштин амыдыралдыг кит болуп турар. Оон мээзи 6—7 кг, Чаанның мээзи 4—5 кг. Кижиниң баскының мээзи 900-тен 2000 грамм чедип турар. Херээженнерниң баскының мээзи ортумаа-биле 1230, эр кижиниң 1370 грамм. Угааны багай, бир аарыг кижиниң мээзи эң-не аар болган: 2850 грамм.

Чогаалчы Тургеневтиң мээзин деңнээлээрге 2012, ол ышкаш сураглыг эртемденнер Вехтеревтиң—1720, Павловтуң—1753, чогаалчы Анатоль Франстың—1017 грамм болган.

КЫСКА ШООДУГ

— Төөгүдер башкызы кандыдыр, оглум?—деп аваазы бичии оглундан айтырган.

— Ындыг кончуг-ла эвес-тир, авай. Ол чүнү-даа билбес: бистеп айтырып-ла турар башкы-дыр.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ХОЙ ЗАВОДУ

Дагестанның Ногай ховуларында делегейге билдингир улуг ажыл-агый бар. «Чераленые буруны» деп үрелиг хой заводунга нарын дүктүг хойнуң грозный породазын өстүргең. Ук порода дүктүң бедик шынарлыы-биле база аар деңзилии-биле онзагай. Грозный хойларының дүгүвүң узуну 9—13 см чедип турар болгаш эң-не сырый. Сөөлгү үш чылда завод хой бүрүзүнден ортумаа-биле 6,7—6,9 кг дүк кыргып алган. Үрелиг кошкарлар 15 кг чедир хой дүктү берип турар, оларның деңзини 90—100 кг хире.

Заводта шупту үш миллион хире хой бар. Оларның бир миллиону арыг породаныы. Сөөлгү беш чылдарда завод 40 муң хире хойну ажыл-агыйларга берген.

Т. Саян-оолдуң «Часкы чурумал» деп фотоэтюду.

Тыва орук-тудуг эргелеп Кызыл хоорайга болгаш республиканың районнарынга ажылдарыбиле дараазында мергежилдерниң кижилерин чалап тур:

1. Бедик мергежилдиг токарьлар.
2. Бедик мергежилдиг слесарь-электрик болгаш слесарь-мотористер.
3. Бызаңчылар, лаштчылар, штукатурлар, малярлар.
4. Чиик чүк автомобильдерине болгаш автобустарга ажылдаар чолаачылар.
5. Таңды болгаш Барыын-Хемчик районнарынга ажылдаар Э—153 биле Э—155 экскаваторлар машинистери.
6. Аңаа ажылчыннар.
7. Бульдозерлер, скреперлер, автогрейдерлер болгаш мотокатоктар машинистери.
8. Участоктарга столоваяларга ажылдаар поварлар болгаш буфетчилер.

Ажылдарының негелделерин билип алыр дизе, Кызыл хоорайда Шевченко кудумчузунда 127 бажыңга келир шинээ 31—63 дугаарлыг телефонче долгаар.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕР

шоодуг

Мооң мурнунда чылдарда ийи улаштыкай дыштанар хүнер ында хаая, байырлал таварлаштыр болгулай бээрге, ону кайгамчык, онзагай, ховар, болуушкун деп санап турдувус.

Ам кандыгыл? Беш ажыл хүнүг, ийи дыштанар хүнүг неделяже киреривиске чедир кап-ла санныг хонуктар арткан. Бодап көрүнердеан, кайы хире магалыгдыр! Пятницага чедир ажылдап каар! Оон артканнары? Суббота+воскресенье=ийи дыштанар хүн. Бир чылда 116 хонук дыштанар хүнүг болуру магалыг-дыр! Чамдыкта суббота биле воскресеньениң мурнуна азы соонга кызыдып каан ийи сап туруптарга мырыңай дөрт хүн дыштанар апаар.

Беш ажыл хүнүг, ийи дыштанар хүнүг неделяже киреринiң белеткел ажылдарының кандыг чорун турарын хайгаарап көөрүн редакция меңээ даандырган мындыг чүве.

Чоокта чаа бир бүдүрүлге черинге чеде бергеш, бо чугула айтырыгны чугаалашкан хуралга олуруштум. Кижи дугайында мындыг улуг сагыш човашкынны салып турары дээш, партилага болгаш чазакка сеткил-чүрээниң хаңзындан өөрүп четтиргенин кижи бүрүзү илередип турду. Беш ажыл хүнүг неделяже киргеш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, холду биче-даа соотпас, күжениишкинин 100 хуу үндүрүп, шалыпкын ажылдарын, ажыл шагымың үезинде амы-хуунуң хереэн бүдүрүп алыры-биле ынаар-мынаар, ол-бо маңнаарын, ажылды ара каапкаш, чүрек азы холдар соодуп алыр дээш чүве ышкаш чугаалашкаш олурун бээр чорукту ам черде болдурбазын шыңгыы чугаалажып, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дутайында хүлээлгелерин ап, бот-боттарын соцчарышка-даа кыйгырыштылар.

Бир кижи туруп келгеш мынча диди:

— Бистиң бүдүрүлгениң бир цегинде эргим хүндүлүг кижилеривис—хереэжен чон ажылдап турар. Оларны чамдыкта көөрге, ажылын ара соксай тыртып каан, бот-боттарынның арынарынче көрүжүпкен, аажок чугаалашкан олурганнаар. Ажыл шагының үезинде жевсовет хуралын кыла бээр улус боор бе деп кижи ынчаар бодай бээр. Чок, ындыг эвес, кымның кандыг хеп садын алганын, энерелдиг эргим, чоок кижиэн болур апаанның кандыг белек садын бергенин дээш аар-саар-ла чугаа шуудун олургулаар. Ынчап орда «лекак хой-даа ырзаар», ажыл шагы доостур чыгаан болур. Беш ажыл хүнүг неделяже киргеп соонда ындыг «хоочудан» шуут-ла адырлыр херек, эштер—дээш, оларның шуут-ла аттарын адады.

Бистиң хоорайывыстың чурттакчыларының барык-ла хей кезии дыштанар хүнерни моога соңгаар канчаар шын, культурлуг ёзу-биле эрттиреринiң планнарын шагда-ла чогаадып каапкан болгулаардыр.

— Институтта бот өөредилге-биле өөренип турар кижилерге дыка-ла таарымчалыг, эки-дир. Мен хууда планнап алганым мындыг: бир хүн хеп чүп, бажың иштi арыглаар дээш өске-даа ажылдар кылып, өг-бүле-биле селгүүстээр, киполаар, театрлаар. Бир хүн шуут-ла контроль ажылдар кылып, экзаменнер дужаарынга белеткенир—деп, мээң кожам Монгуш Монгушовна чугаалады.

Оон аппаа тура:

— Ажыл хүнеринде бажыңга-шоолуг орбас, командировкалап туруп бээр кижи болгай мен. Ийи дыштанар хүн келирге, уруг-дарыым кижизидип, оларымны киноладып, театрладырымда-ла амыраан-дыр мен — диди.

— Чурукчу болуксаарым аажок, Дыштанар хүнер көвүдээрге хой-ле чуруттуруп тургаш, күзээнимни, сураанымны чедип алырымда амыраан-дыр мен—диген чугаазы аныяк оолдан база дыңнадым.

Ынчалза-даа...

Ийе, ынчалза-даа. Мооң мурнундагы эрткилээн база ам эртип турар дыштанар хүннерде чамдык кижилериң канчаар дыштанганын база дыштанып турарын болгаш чамдыктарның бодал-сагыжының дугайын чаа графиктиг неделяже киреринiң белеткеез ажылдары чорун турар бо үеде ыыттавайн барып болбас бис.

Дыштанар хүн эгелээрге-ле, эш Сергениң арны өскерлип, характары шагжок апарып, чаңгыс чүве аңаа ийи кылдыр көстү бээр.

— Чүнү кылып тур сен?—деп айтыраргa:

— Дыштанып тур мен—дээр.

Бажыңынче киргеш, арткан чүвезинiң байын үндүрүкеи соонда,Сергe медерелин оскунуптар. Кино, концерт көөр, культурлуг ёзу-биле дыштаныры аңаа шуут-ла уттундурар.

Бир-ле катап, байырлал таварлаштыр үш хүн улаштыр дыштанар апарган. Байырлал-даа эгелээн... Кежээликтей апарганда Сергенiң «медерели кирип» келгеш, мынча дээн:

— Эртен азы кежээ бе бо? Ам-даа ийи хүн байырлаар бис але?

— Чүү деп тенип турарың ол. Байырлал эрткен, үш хүн улаштыр дыштанган, байырлаан. Даарта ажыл хүнү болгай—деп, ооң кадайы чугаалаан.

Эш Сергеге мындыг айтырыгны салып көрээли: «Ийи дыштанар хүннүг неделя келирге, эрги хоочуңар ийи хүн улаштыр кирип, «медерелиңерни оскунар» сиңер бе?». Аңаа бистер эмчиниң дузазы чоккала мындыг рецептини биижип болур бис: «Эрги, багай чаңчылдар колдуу-ла узуткаттынган. Ам чүгле сиңерде арты, оон дүрген-не үштүнүп көрүңер. Кижи дугайында кайы хире улуг сагыш салып турарын хандыр бодап көрүңер. Сиңерниң кожаларыңар дыштанып хүннерни культурлуу-биле эрттирип турар улус болгай. Олардан үлегер ап, оларның арга-дружулгазын шиңгээдип, өөренип көрүңер!»

Эш Калчаи ийи хүн дыштанып дээрге, дивандан турбайн, чүгле чем чиирде турар, номчуттунуп-ла, үдүп-ла эрттирери ол деп бодап турар. Ийи хүнү ынчаар эрттирер болза, ол кадыкпылга дуза бербес, шын эвес дыштанылга болур. Дан бажында тургаш, ашаанга, ажы-төлүнге аъш-чем белеткээр, өг-бүленiң хамык-ла ажылын кылыр дээш балдыр сыкпайн тура хүнээр хөөкүй кадайын, ооң дыштанырын эш Калчан база-ла утпазын.

Кижи күжүн кижи мөлчүүр чорук бисте шагда-ла узуткаттынган болгай. Херээженнер эрлер-биле дең эргелиг болганнан бээр хой-ле чылдар эртi. Аъш-чемни кылырын, шаланы, хептi чуурун дээш, өг-бүленiң өске-даа ажылдарын кадайы-биле кады деңге кылчырын эр кижи бүрүзү эки билир апарган.

Иван Сергеевич биле Сергей Ивановичиниң аразынга мындыг чугаа болган.

— Ийи дыштанар хүннүг неделяга кайы хире белеткенип тур сен?

— Белеп, белеп. Энир дилеп турганым артык кезээмни тып алдым. Ам мээң машинам кандыг-даа берге чөрге турбас, тайга кырынче-даа халдып үне бээр мен.

— Сээң белеткелиң кайы хирел? Хемең-даа амыр чүве-ле ыйнаан але?

— Чаа мотор садып алдым, ады безин «Казыргы». Улуг-Хемни өрү, куду халып турда, бир-ле аткан ок-ла. Хемниң орту-зу-биле маңнаарга чалгыглар ол-бо чарыкта эриктерни ажа халчы берги дег апаар-дыр.

— Пятницага чедир ажылдап каап, ийи хүн улаштыр дыштанырыы магалыг чүве ышкажыл. Чаа соруглар кылыр херек. Дүстү чежени-даа болза садып алыр.

Республиканың аңнаыр ажыл-агый эргелелиниң, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң удуртукчулары, бо албан чөрлериниң штаттыг база штаттан дашкаар инспекторлары, егерьлери! Бо ийи кижиниң чугаалажыы чогум чүүң дугайындал дээрзи биилине берди ыйнаан але!? Бойдустуң байлаа, оон чаражы болур аң-меңге амыр-дыш бербейн, оларны ийи азы оон-даа хей хүннерде улаштыр сывырып, төтчеглекчи үүлгедигни кылырын бодап турар ийи-чаңгыс кижилерге удур демнеселди мооң мурнукузундан артык күштелдирерин, канчаар ажылдаза экил дээрзин аңнаыр ажыл-агый эргелелиң, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиң шагда-ла чугаалажып, бо талазы-биле канчаар ажылдаарының планын чогаадып каапкаа боор.

Мооң мурунда эрткилээн болгаш амгы дыштанып турар хүнеривисте культураның одаа болуп шыдавайн турар клубтарвы, культура бажыңнарын, библиотекаларны, ийи дыштанар хүнерлиг неделя келирге, культураның ёзулуг одаглары кылдыр хууздуруптар дээш республиканың культура эргелелиниң амдыгаастан эгелеп канчаар хөделип турарын, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының чаа график, чаа план, чаа ёзу-биле ажылдаар, чонну солун концерттер, шиилер, киполар, солун кежээлер-биле магададыр, хөгледир деп турарын дыңнаарга безин эки-дир. Ийе, график, чаа план-биле ажылдап киргеш, муңмуң дыштаныкчыларны канчаар хөгледирин, магададырын көре-ле бээр бис ыйнаан.

Беш ажыл хүнүг неделяже кирипкеш, кижи бүрүзү-ле эки диген шактың тура дүшпейн ажылдаары ышкаш ажылдаар үжүрлүүвүс шуптувуска билдингир болгай.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КИНО

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Океанда не» 10, «Чернушка» 11.45, 1.45, «Ынакшылдың эми» 3.45, 5.45, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кокпа орукчугаштар» 10, 11.45, «Ынакшылдың байырлалдары» 1.30, 6, «Катап дириг» (1-ги, 2-ги серилялары) 3, 8 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНО ТЕАТРГА: «Кавказка туттурган урут» 11, 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 10, «Тамы эриинге ийи чылда» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тамы эриинге ийи чылда» 3, 5, 7, 9 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00437.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеттингеш.

1967 ч. МАЙ 16 ВТОРНИК № 113 (6750).

Өртээ 2 көп.

БЕДИК ШАННААДАР

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле Иваново областың ажылчы чонкарының коммунистиг кижизидилгелиниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседириңге оларны мобилизастаарынга ачы-хавыяазы дээш база бирги номериниң үнген хүнүнден бээр 50 чыл болган ою-биле холбаштыр Иваново областың «Рабочий край» солунуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ КЫЗЫЛ ТУҢ орден-биле шаннаан.

. . .

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле Иркутск областың ажылчы чонкарының коммунистиг кижизидилгелиниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседириңге оларны мобилизастаар талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш база бирги номериниң үнген хүнүнден бээр 50 чыл болган ою-биле холбаштыр Иркутск областың «Восточно-Сибирская правда» солунуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ КЫЗЫЛ ТУҢ орден-биле шаннаан.

(СЭТА).

СОВЕТ-БОЛГАР ДЫҢНАДЫГ

Совет-болгар харылзааларны моон соңгаар-даа бүгү хемчег-биле хөгжүдериңге чүткүлдү, а ол ышнаш 1948 чылдың нөрээзиниң күштүг хуусаазының доостуру чөвүшүлеп нел чыдарын барымдаалаазаш, ийи талалар Нгйырап, кады ажылдамыяга болгаш бөг-бодунга дузаалажыр дугайында чаа Нөрээге дараазындагы 20 чыл хуусаада ат салган дээрзин Болгарияның Улус Республиказынга Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлериниң чоруп турган дугайында совет-болгар дыңнадыгда чугаалап турар. Чугаалажыышкын бүгү чугаалажыш көргөн айтырыгларның талазы-биле СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның Улус Республиказының чазаптарының үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс аайын болгаш инитизин база катап бадыткаан деп, дыңнадыгда демдеглеп турар.

Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш туржуп турар нүштериң өзүлдези амты үениң делегей байдалын тодарадып турар база бир мөл чүүл болуруун талалар санап турар деп, дыңнадыгда чугаалап турар.

Моон-биле кады делегей байдалын чогумчударының болгаш тайбыңны быжыглаарының оруунга улуг моондактарны империалистиг күрүнелериң, бирги эдлечегде америк империализминиң болгаш Барыын Германияның аданзырак болүктериниң агрессчи политиказы тургузуп турар.

Ийи талалар АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удур зң шиитпирлии-биле туржуп, бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазын, хамаарышпас чөрүүн болгаш чаңгыс эвин камгалаары-биле акы-дүңма вьетнам улустуң эрес-маадырлыг демиселин бүрүнү-биле деткип турар.

Америк агрессияны ойтур шаварынга эргемок чугула бүгү талалыг дузалаичыны Вьетнамның Демократтыг Республиказынга моон соңгаар-даа көргүзерин ийи талалар база катап медеглеп турар. Вьетнамга таарыштыр шиитпирлээриңге хамаарыштыр ВДР-ниң чазааның болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң чөптүг туружун ийи талалар деткип турар, ол туруш 1954 чылдың Женева дугурмулгаларынга дүгжүп, Мурнуу-Чөөн Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының эрге-амыытарынга тааржып турар. Вьетнамның Демократтыг Республиказының девисиээрин бомбалаарын болгаш ол социалистиг күрүнеге удур еске-даа агрессчи хөделиишкиннерни сөнсадырын негеп турар ВДР-ниң чазаа-биле болгаш делегейниң хей-ниитизиниң нэлбак болүүтериби-биле ийи талалар эп-сеткилин бүрүнү-биле каттыштырып турар.

Варшава Нөрээзиниң киржикчилери чурттарның Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чоруйту быжыглаар дугайында Бухарестиге ажылдап кылган Декларациязы Европага тайбыңны быжыглаарының болгаш байдалды эниидериниң херээжээ Европаның чурттарының нүжениишкиннерни каттыштырарынга эки үндезин болур дээрзинге быжыг бүзүрелин совет болгаш болгар талалар илергейлеп турар деп, дыңнадыгда демдеглеп турар.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Карловы Варыга конференциязының түңнелдерин ийи талалар бедии-биле үнелеп көрүп турар.

Европаның айыыл чок чоруун хандырарының эң чугула чүүлү болза, Европаның кызыгаарларының, ылаңгыя Одер биле Нейсте, ГДР биле Барыын Германияның аразында кызыгаарларның бузуубазын хүлээп көөру, делегейниң ийиги дайынының соонда Европага тургустунган кызыгаарларны күш-биле өскертир дээр милитаристиг болгаш аданзырак күштериниң талазындан айыылга эң шиитпирлии-биле удурланыры, ГФР-ниң чурт-девискээр талазы-биле негелделеринге болгаш Барыын Берлинге хамаарыштыр аданзырак болүктериниң талазындан өнчүк-чөңгээлиг чүткүлдерге эң шиитпирлии-биле удурланыры болур дээрзинге совет болгаш болгар талалар быжыг бүзүрелдиг. Барыын Германияның ядролуг чепсекти хөлге киирип алыр дээр кандыг-даа оралдамыышкыннарынга ийи талалар удур туржур апаар.

Ийи чурттарның төлээлери Грецияда шериг эргилдези-биле холбаштыр шыңгыы сагышсыраашкынын илергейээн. Даштыкы нүштериң дузазы-биле ол чуртка шериг фашистиг диктатураны тургузуп алыр дээр тус черниң реакциязының оралдамыышкыннары чүгле грек улустуң национал эрге-амыытарынга чөрчүмүп турар эвес, харын база Европаның ол районунга байдалды дорайтадырының айылын тургузуп турар.

Империалистиг агрессияга удур идегелдиг камгалал—Варшава Нөрээзиниң организациязының улам ыңай быжыглаарының онза чугулазын ийи талалар үнелеп көрүп турар.

Европага айыыл чок чорукту болгаш тайбың кады амылдажылганы хандырарының айтырыгларын чугаалажып көөру-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырары коллективтиг айыыл чок чоруитуң системазын делегейниң ол районунга тургузарынга дузалап база бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының оруунга улуг үе-чада болган турар дээрзин ийи чурттарның төлээлери санап турар.

Ядролуг чепсекти кандыг-даа хевир-биле тарадырынга шуут азы дөратан дузалапны дег кандыг-даа өптуг аргалар чок болур умурлуг, ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээни чарарының эргемок чугуязын Совет Эвилели болгаш Болгарияның Улус Республиказы демдеглеп турар деп, дыңнадыгда чугаалап турар.

Африканың, Азияның болгаш Латин Американың улустарының боттарының хосталгазы болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш эрес-маадырлыг демиселиби-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын талалар медеглеп турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининде байдалды ниити үнелеп көөрүнүң айтырыгларының-даа база ол ышнаш өөң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының быжыглаарының ойу келген базыннарының-даа талазы-биле чаңгыс аай турушту СЭКП болгаш БКП эзлеп турарын ийи чурттарның төлээлери демдеглеп турар.

Ам делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар талазы-биле күжениишкиннерни новүдедири, коммунистиг партияларның делегей чөвүлел хуралын чыылдырар чөрүн бө талазы-биле улуг рольду ойнаар ийик дээрзин ийи талалар санап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги ораалчызы К. Т. Мазуров болгаш БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков дыңнадыгга ат салган.

СОФИЯДАН ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ҮДЭЭШКИН

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери Болгарияга үш хонук дургузунда албанның аян-чоруун кылгаш, май 13-те Төрээн чуртунче чорупкан.

София аэродромундан совет аалчыларны үдээр дээш БКП ТК-ның Бирги секретары, Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы Георгий Трайков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, ТК-ның секретарьлары болгаш кежигүннери, болгар чазактың кежигүннери, хөй-ниитининң көскү ажылдакчылары, дипломаттар чедип келген. Болгар найысылалдың ажылчы чонкарының муң-муң төлээлекчилери аэропорт бажыныың баарынга чыылган.

Совет төлээлериниң баштыңы Л. И. Брежнев биле Тодор Живков чугаалар солушкан.

Ораторларның чугааларының түңнел кезектерин дыңмиттиг алыш часкаашкыннары, байыр чедирген кыйгырыглар үзе кирип турган.

Совет төлээлер болгар удуртукчулар-биле чүректиң ханызындан байырлашкаш, самолёдунче кирип эгелээн. Кызыл чечектерни аалчыларга пионерлер тудускан.

Самолёт кодурлуп үнгеш, Москвадже угландыр чорупкан.

. . .

Партия-чазак төлээлери Москвада ээп келген

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери май 13-те Москвада ээп келген. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар ол төлээлер Софияга чорааан.

(СЭТА).

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Чурукта: (солагай талазындан) Даг-Алтай областтың дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң бичe эртем ажылдакчызы В. И. Эдоков, Бурятияның шинтилел эртемнериниң институдунуң бичe эртем ажылдакчызы Н. Ц. Буянова, ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының археология институдундан төөгү эртемнериниң кандидады А. Д. Грач, Даг-Алтай областың дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы А. А. Тыбыкова болгаш Бурятияның шинтилел эртем институдунуң сектор эргелекчизи, география эртемнериниң кандидады Б. Р. Буянтуев.

С. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.

Эртем-теоретиктиг конференция

Бөгүн Кызылдың башкы институдунуң улуг залынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга тураскаатказан эртем-теоретиктиг конференция бодунуң ажылын эгелээр. Конференцияны СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорай комитединиң политчырыдымышкын Бажыңы, Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдуң, күрүненин Кызылда башкы институду болгаш Тываның «Билиг» шинтилелиниң организациязы эртирип турар.

Бистиң аныяк республикавыстың хөгжүлдезинге база бир салыышкыны киирер бо конференцияга киржири-биле өске областтардан, крайлардан болгаш АССР-лерден элээн хөй кижи келген. Оларның аразында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырыындан төөгү эртемнериниң кандидады эш Л. Б. Борисов, ол-ла салбырдан экономика эртемнериниң кандидады эш Б. Р. Буянтуев, Алтайның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору эш А. А. Тыбыкова, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология институдунан төөгү эртемнериниң кандидады эш А. Д. Грач, Хакасиядан СЭКП обкомунуң секретары эш К. Н. Худяков, филология эртемнериниң кандидаттары эштер Д. И. Чаников биле Д. И. Нагрузов болгаш оон-даа өскелер бар.

Бөгүнгү пленарлыг хуралга СЭКП-ниң Тыва обкомунуң агитация болгаш пропаганда килдизиниң эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады эш Ю. Л. Аранчынның «Улуг Октябрь болгаш Тывага социалистиг чаартыл-

МАЛ ТӨЛҮ МЕНДИ

Бии-Хем районунуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Эрбек салбырының хойжуларының хой оолдаашкынын челиишкиниг доозуп турардар. Ылаңгыя үш дугаар хойжу бригадада байдал эки. Бо бригаданың малчыннарының ам барык бүгү төрүүр хойдан чаш төлдү менди ажаап алган.

Ылаңгыя бригада кежигүнү, мурнакчы хойжу эш Лаа-Хөө 358 төрүүр хоюндан 420 баш хураганны менди алган. Ол ышкаш чүс баштан чүс хураганны алган малчыннарга үк бригаданың кежигүннери Василий Мартый-оол, Максим Бырлаа болгаш оондаа өскелер хамаарыжыр.

Ол-ла колхоздуң дөрт дугаар хойжу бригадазының кежигүннери база эки чедиишкиннерлиг болганнар. Ында харын-даа чүс хойдан-на чүстеп хөй хураган алган малчыннар бар. Чаңгыс хойжу Бай-Кара Дундуй-оолдуң коданында чүс үш хой нийстээн болуп турар.

Хову туралаанга

«Улуг-Хая» совхозтуң Бичө-Баян-Колда хову бригадазының ажыл-ишчилери чөөита чаа солуун концертти көргөн. Шагаан-Арыгның Культура бажыңының чанында агиткультбригада тараажыларга аалдап чеде бергени ол.

Механизаторлар Тываның үлетпүр хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайында лекцияны дыңнаан болгаш ыска-даа бол, солуун концертти көргеннер. Агиткультбригаданың идепкейлиг киржикчилери Семен Сазанаков, ыраажы Анна Ендан оларның күүселделерин көрүкчүлер бедии-биле үнелеп, диңмиттиг адыш часкап турганнар.

Чөвүлел хурал

СЭКП Төп Комитединиң эртем болгаш үлетпүр ажылдакчыларының чөвүлел хуралы чаа болуп эртикен. Эртем организацияларының ажылының дээштиг чоруун бедидер, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга ажыглаарын дүргедедир талазы-биле хемчегер дугайында айтырыгларны чөвүлел хурал чугаалашкан.

Эвилел министерстволарының, күрүне комитеттериниң, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының, Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының болгаш эвилелдешкен республикаларның эртемнер академияларының төлээлекчилери, СЭКП ТК-ниң аппаратының харыысаалталыг ажылдакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

СЭКП ТК-ның Эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи С. П. Трапезниковтуң киривизе сөзүүнүң соонда, «Эртем организацияларының ажылының дээштиг чоруун бедидер, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга ажыглаарын дүргедедир талазы-биле хемчегер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги ораалчызы академик В. А. Трапезников илеткел кылган.

Чугаалашкан айтырыгнын талазы-биле 26 кижи санал берген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалчызы В. А. Кириллин, СЭКП ТК-ның килдизиниң эргелекчилери И. Д. Сербин, В. С. Фролов, В. И. Степаков, А. С. Панюшкин, П. К. Сизов, Н. Н. Органов олар чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Юбилей чылының дүжүдүнге

БИИ-ХЕМ ШӨЛДЕРИНДЕ КАНДЫГЫЛ?

Бии-Хем районнуң хову шөлдеринде часкы ажылдар улам калбарган. Районнуң механизаторлары 18 мун ажыг гектар черниң шыгын кыска хуусаада базыргаш, 6700 гектар черни андырган.

«Искра» болгаш «Тиилелге» колхозтарның механизаторлары кызыл-тае чажылгазын районга бир дугаарында эгелээн. Ол колхозтарның шөлдеринге чоруурга, тарааны чашкан дораан, черниң кырын таптап бастырып турар, чүге дээрге черниң шыгын ол түлар, хорлуунуң хатпан камгалаар.

Бо хүннерге чедир районнуң ажыл-агыйлары 10 мун ажыг га черде тараа культураларын чашкан. Бо чылын районга 12 мун гектарга тараапы кызыы одуруглап, 12 мун гектарга—хана-каракпан тарыыр. Ындыг аргалар-биле ылаңгыя «Искра» колхозта 2240 ажыг гектар черде тараапы чашкан.

Часкы хову ажылдарының чедиишкинниг болурунга механизаторлар кол рольду ойнаар. Бо талазыбиле алырга, районда механизаторлар колдуунда четчир, а «Искра» колхозта, болгаш чамдык өске-даа черлерде трактористер болгаш чажыкчылар ийи ээлчег-биле ажылдап турар. Черле ынчаш, бо колхозта ажылдың организастаашкыны эки. Социалистиг чарыштың түңнелин өйлаанда үндүрүп, мурнакчыларның чедиишкиннерин база четпестерни агитхуудустарга доктаамал чырыдып турар. Аъш-чем талазы-биле харын четпес чүүлдер турган, ону чоорту өткен. Бо колхозтуң механизаторларында ажыл нормазын күүсетпейн турар кижи чок.

«Искраның» № 2 бригадазынга чеде бээрге, хүндүс чаштырып турган трактор агрегаттары-биле өске механизаторлар дүне чер андарар, оон оларның ээлчээ төнерге, техниктиг ажаалданы кылгаш, трактор-ларга тараа чаштырар машиналарны кошкаш, улаштыр чаштырып чоруптар кылдыр ажылды ээлчештирген. Шакуени чидирбес, темпини кудулаттас, шынарны эки болдурар дээш механизаторлар кызымак хөделип турарлар. Бо бригадада мурнакчылар хөй. Трактористер И. Корчагин ДТ-75 трактор-биле ээлчегге 32 гектарга тараа чажыр турда, ол 40—50 гектар чедирип турар. Ол ышкаш В. Балай-оол, Н. Кочнев, С. Шагдыр, А. Мединский болгаш өскелерни-даа маңаа онзалап демдеглээр херек.

Ында тараа культураларының үрезинин 1—2 классты, шуптузун чажар шынарынга чедир арыглаан. Үрезининиң чажар нормазын, ону канчаар сагырын колхозтуң агроному хүнүүн хынап турарын чурумчуткан. Маңаа чамдык черлерге чаштырылганың чурумун үрен турган таварылгалар бар. Чамдык механизаторлар андарып турар черлеринге ооргалар арттырар, кыдыра чарар чүүлдер турган, ону илереткеш, ынчаар кылып турганнарга сагындырыг кылгылаан.

Колхозта тускай эдикчи-мастерлер звенозу чогундан тракторлар үрелиишкинге таварышкаш, хөй шакуени чидирип турарын айтыр херек, ындыг тракторларны район төвүнче чорудуп турар.

«Тиилелге» колхозтуң механизаторлары база-ла кызымак ажылдап турар. Ындыг турбуже, колхозтуң агроному А. Бичө-оол ажылды эки организастап, контрольду шыгыы тургузарының орнунга, болуу арзга-дарылап, колхозчуларга үлегер чок чорууң көргүзүп турган. Эш Бичө-оол майның 1—5 хүннеринде ынчап хүнзегилээн. Чамдык механизаторлар чер андарылгазынга кыдыра андарып, арттырып кааптар чүүлдерни кылып турарын агроном шуут эскербээни илерээн.

Районнуң ажыл-агыйлары тарылга шөлүнче чемиштиидилгени барык төкпейн турар. Шөлдерде түс черниң чемиштиидилгелерни май 10-га чедир чүге 614 тонналы төккен. А «Тиилелге», «Халыя» колхозтар, «Өөк» совхоз бо ажылче шуут кирбээн.

Бии-Хемниң көдээ ажыл-ишчилери, көдээ ажыл-агыйның тускай эртеминглери Совет эрге-чагырганың 50 чылы болур бо чылдың часкы хову ажылдарынга чедиишкиниг болуп, алган социалистиг хүлээлгелерин ылаң-ла күүсединге бүрүн шиитпирлиглер.

М. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: «Искра» колхозтуң мурнакчы трактористи П. Кочнев (орчуунда) бодунуң ворү-биле тараа чажар чаа черже шилчиирин чугаалажып тур.

Фото А. Пономаревтуу.

РАЙКОМ БОЛГАШ ПОЛИТИКТИГ АГИТАЦИЯ

Шиитпир, хыналда, күүселде

Коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазывың бедик негелделеринге дүүштүр ажылчы чонналрың ортузунга политиктиг агитацияны чогуур деңнелге тургузары — партияның бүгү идеологтуг ажылының эң чугула сорулгаларының бирээзи. «Бүгү политиктиг агитация болаш, чүрттүң политиктиг, экономиктиг, культурazут амыдыралының база делегей байдалының дугайын чопга калбаа-биле болгаш үргүлүг информастаң дыңнадырының базазынга тургустунган турар ужурлуг» деп, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Резолюциязында онзалап айтткан.

Мынчангаш, «Каа-Хем районда агитация-массалыг ажыдың дугайында» айтырыгны бо чылдың мартта түскай чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң хүлээп алган шиитпири үстле ол районнуң партия организацияларынга хамаарыжыр деп санап болбас. Обком бюрозунуң шиитпиринде демдеглээн четпестерни чайладыр болгаш айытткан сорулгаларны чедип алыр талазы-биле СЭКП райкому база партия эге организацияларының бо үр эвес аргжел үениң дүргузунда алзаң хемчегларни ап чоруткан.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитпири күүседир болгаш политиктиг агитацияны чонның ортузунга улам күштелдирер сорулга-биле тодаргай хемчегларниң планын партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызы чогадып кылган. Ук планны эң баштай райком апparадының хуралынга, а оон соонда бүгү партия эге организацияларының секретарьларының район чөвүлел хуралынга чугаалажып, санал-оналарны калбаа-биле солушкан.

Чонның ортузунга политиктиг агитацияны доктаамал чорудар хүлээлгелиг агитпунктуларының, агитколлективтериниң, агитаторларының болгаш политинформаторларның ажылынче кичээнгейлиг райком болгаш партия организацияларының күштелдирген. Амгы үеде районда 18 агитпункт, 28 агитколлектив 5 лекторий, 24 кызыл булуң ажыдап турар. Политиктиг агитацияның дөштин хамыктың мурнунда агитаторларның, политинформаторларның билиг мергежилиниң деңнеливеден болгаш белеткеливеден кол хамаарыжырын барымдаалаан. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызын база партия организацияларының аазап күштелдирген. Чижээ, агитация ажылының политинформация ышкаш дөштиг хемнер чоокка чедир-ле районга барып ажыттаттынмайн турган. Амгы үеде районнуң колхозтарында, совхозтарында, бүдүрүлге болгаш албан черлеринде шырак белеткелдиг 39 политинформатор ажылдап эгелээн. Ылаңгыя көдээ ажыл-агый эргелелинде, районнуң кижи эмнелгезинде, амыдырал хандырылга комбинадында политинформацияны дээре организастаан. Ол ышкаш СЭКП райкомунуң секретарьлары болгаш бюрозунуң шүүлгүнери часкы хөөү ажылдарында механизаторларга, сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларынга политинформацияларны ам доктаамал кыпып, бистиң чүрттүүстүң, Тываның, районнуң иштики амыдыралының болгаш делегей байдалының дугайын тодаргай чугаалап берип турар.

Коммунистиг партияның, совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чанчылдарынга колхозчуларны, ажылчыннарны, интеллигентилерни, ылаңгыя аныяктарны кижизидеринің эртежок чутулазын обком бюрозунуң шиитпиринде онзалап айытткан. Бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдыңган: «Ленинчи оруң», «Тиилелге» колхозтарның төп суурларынга хөй-иитпинниң эгелээшкинниге үнделиелеттинген чүрт музейлерин организастаан. Биология башкызы коммунист О. Сальникованың инициативазы-биле суурларның төөгүзүн, оларның чүрттакчыларының революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын ук музейлерде тодаргай көргүскен. Каа-Хемниң девискэринге революстуг тулчуушкуннарга болгаш ол райондан Ада-чурт дайынының фронтуларынга барып моозаа маадырларга алдар кылдыр Сарыг-Сепке тургускан тураскаадыы чаартkан болгаш Тиилелге хүнү районнуң колхозтарында, совхозтарында, бүдүрүлге болгаш албан черлеринде шырак белеткелдиг 39 политинформатор ажылдап эгелээн. Ылаңгыя көдээ ажыл-агый эргелелинде, районнуң кижи эмнелгезинде, амыдырал хандырылга комбинадында политинформацияны дээре организастаан. Лозунгаларны, стендилерни, плакаттарны, көргүзүг болгаш Хүндүлел самбыраларын орус, тыва дылдар кырында дээрээн. Юбилейлиг 1967 чылда болгаш беш чылдың дургузунда районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунуның сорулгаларын Сарыг-Септиң Культура бажыңында стендилер хевирлиг кылдыр көргүскен. Совет арге-чагырганың бежеп чылынга алдар кылдыр күүнеге плаадан ажыр 5 муң тонна тараазы, 100 тонна сүттү, 10 тонна эттти, 4 тонна дүктү садар дээн Каа-Хемниң ажыл-ишчилериниң бедиткен хүлээлгелерин ында улуг үнүктер-биле ап коскүлеп кылдыр бижээн.

Районнуң удуртур болгаш харысалгалыг ажылдакчыларының масса чонның мурнунга илеткелдерин, лекцияларны доктаамал кылырын организастаар дугайында обком бюрозунуң сүмелээнин бүгүаар чер-черге ноччуур лекцияларның, илеткелдерниң графигин СЭКП райкому тургускан. Чон ортузунга политиктиг ажылды чорударынга моон мурнунда киришпейн келген чамдык удуртур ажылдакчылар ам лекцияларны, илеткелдерни, политинформацияларны кылып турар апарган. Чижээ, «Бурунгаар» совхозтуң директору эш Малышев делегей байдалының дугайында хөй санныг политинформацияларны ажылчыннар ортузунга апрельде чоруткан болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 97 чыл оюнга тураскаадыкылган. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору эш Пересторонин Май 1-ниң байырлыг уткулга хуралынга илеткелди кылган болгаш ажылчыннар ортузунга политинформацияны чорударынга идепкейлиг киржип турар.

Чонның, ылаңгыя аныяктарның ортузунга интернационалчы кижизидилгени, а чүдүлгелиглериниң ортузунга — эртем-атеистиг инструкцияны күштелдиреринің эргежок чугулазын шиитпирде база онзалап айытткан турган. Орус, тыва, украин, хакас, бурят болгаш өске-даа аксудүмалышкы совет социалистиг нациялардың хөй санныг төлээлекилерл Каа-Хемде кады чурттап, ажыдап турар. Улустарның пайдаралының кежээлерни, интернационалчы кижизидилгениң темаларына лекцияларны районда план ёзугаар организастаар турар. Үжеп суурда чурттап турар чүдүлгелиг хамаатталарның ортузунга ажылды күштелдиргеш: оларга концертти, кинону көргүзүп, лекцияларны номчуп турар. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының пропагандисчи бригадазы март, апрельде ол суурга үш удаа барып чораан.

Политиктиг агитацияның айтырыгларын моон мурнунда райкомнуң үстле пропаганда болгаш агитация кылдызының ажылдакчылары сонуургап көөр турган. А идеология ажылының кол-кол айтырыгларын амгы үеде райкомнуң секретарьлары, аппаратның харысалгалыг шупту ажылдакчылары сонуургап көөр, чер-черге чораанда бо талазы-биле партия организацияларынга практиктиг дузалыг чедирип турар апарган. СЭКП райкомунуң бюрозунга ажыл-агыйның кандыг-даа айтырыын белеткээрде болгаш чугаалажып көөрде, коммунистиг кижизидилгенни, масса-политиктиг ажылдың айтырыглары-биле ону сырый холбаштырып турар.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күүнеге садар талазы-биле улам дээре түңнелдерни бо чылдың иитпи кварталында чедип алыр, чаалап алганы шиитпир ыңаы тукту хевээр арттырар дээш каа-хемчилер амгы үеде ан-не күженнишкиннинг ажылдап. Улуг Октябрьга алдар болдурган чаршыны хүн келген тудум-на калбартып турарлар. «Совет Тыва» совхозтан өске бүгү ажыл-агыйлар тараа культураларының бо часкы чажыддавын май 9-ка чедир доозупкан.

«Каа-Хем районда агитация-массалыг ажылдың дугайында» обком бюрозунуң шиитпиринде демдеглээн четпестерни чайладыр, айытткан сорулгаларны күүседир талазы-биле райкомнуң болгаш партия эге организацияларының ап чоруткан үстүнде хемчегларн-биле чергелештир амдаа улуг четпестерниң, чедир кылдыңнаан түүлдерниң барын эскербейн барып болбас.

Чамдык партия организацияларының чорудуп турар политиктиг агитациязы күш-ажылдың социалистиг, бедик медереллиг сагыыга-чүрүмүн хандырып быжыглаарынга дээштиг салдарны шоолуг чедирбейн келген. Чижээ, «Кызыл тук» колхозтуң Бичe-Ажыкта № 2 хөөү-трактор бригадазының бригадири эш Малышев чоокка чедир-ле шору агитатор кылдыр санаттырып турган. Бо чылдың майның баштайгы хүнүнде трактурист эш Блиновту, повар эш Стародумовту ол эвилелден алгаш, үш хонукта уламтыр арагалаш, прогулдап, күш-ажылдың социалистиг сагыыга-чүрүмүн каржызы-биле үреп, часкы тарылганың хайныыкшиниг үезинде улуг моондакты өскелерге чедирген.

Политиктиг агитацияның чедиишкинниң үндезини үре-түңнелдиниң көргүзүү — кижилериниң социалистиг медереллиниң, чогаадыкчы идепкейлиг болгаш организастыг чоруунуң деңнели база оларның сагыш-сеткил байдалы болур. Ынчангаш, «Кызыл тук» колхозтуң ийнги ховуктрактор бригадазынга илерээн ол фактыны партия организациязының механизаторлар ортузунга массаполитиктиг кижизидилге ажылының дээштиниң ам-даа кошкаа-биле тайылбырлаар апаар.

Часкы тарылга кампаниязының үезинде безин Каа-Хем районнуң чамдык суурларында агитпунктулар хаадынган, а политинформаторлар болгаш агитаторлар ажылдавастай бергеш турган. Чижээ, «Совет Тыва» совхозтуң, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң төптеринде агитпунктулар соңгудалар соолуңде удавазында хаадынган турганы илерээн. Райкомнуң пропаганда болгаш агитация кылдызының идеологтуг хемчегларниң планында эмин эртгир эрегжей хөй түүлдер ам-даа бар, а ук планны чер-черде партия организацияларының канчаар күүседип турарын ыракта чедир хынап көрбейн келгенин хомудавчыт.

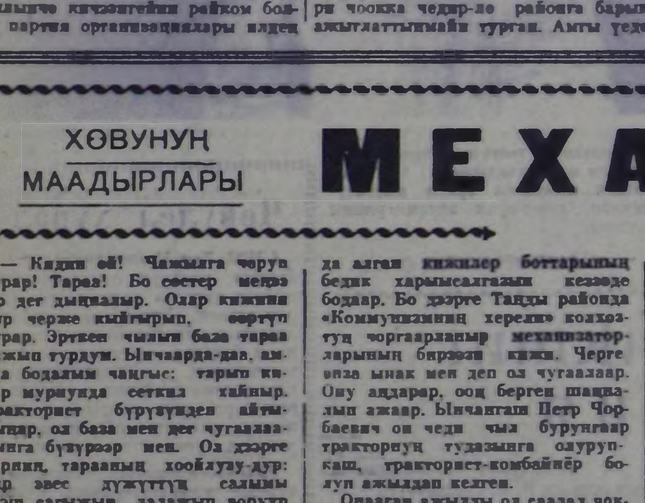
Районнуң партия организациязының политиктиг бүгү агитация ажылы болза, чонның коммунистиг кижизидилгезининң, Улуг Октябрьга алдар болдурган каа-хемчилерниң социалистиг хүдээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттинерин идеология талазы-биле хандырарынче бүрүн угланган турар ужурлуг.

А. ДҮГЕРЖАА,
СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политиктиг чырыдышкын Бажыңының консультантызы.

ХӨВУНУҢ МААДЫРЛАРЫ

МЕХАНИЗАТОР

— Кидим ей! Чажыыга чоруп турар! Тараа! Бо өөстер менээ ыр дег дыңналыр. Олар кижиниң бир черже кыйгырып, өөртүп турар. Эрткен чылын база тараа чажып турдум. Ынчаарда-даа, амдаа бодалмы чаңгыс: тарым кирер мурнунда сеткил хайныр. Трактурист бүрүзүнден айтырыпдар, ол база мен дег чугаалаарынга бүзүрээр мен. Ол дээрге черниң, тараанның хоолдузу-дур: бир эвес дүжүттүң салымы дээш сагыжың далажып чоруур болзунда, сен төлептиг эр-дир сен. Ынчангаш ховуң шөлге кижиниң өстүрүп кааны кайгамчык байлак бүгү чоннуң өнүзүү болу бергин дээш механизатор бүрүзү күжүп, биилиин эң чүткүлдүү-биле бээр кылдыр бистер, трактуристер, ынчаар чугаалажыр улус бис—деп, Петр Чорбаевич Комбужап чугаалаар. Ол черле шын бозбас аргажок. Оон харын-на ол өөстерин дыңнап каапп, айтырдым:

— А бо чылын тараа чажымышкының каичаар эгеледиңер?

— Баштай чажып киреринң мурнунда тракторумну черле бичe доктаадыптар кижи мен — деп, ол харыылап эгеледи:—Тараа үнер шөлдү эргий коргузаар мен. Оон соонда адыш үрезинии ап алыр мен. Ол чылыг болгаш чыды чергир. Ол борбак тараалар — черниң чүүүү-дур. Оон оларны шөлче чажыыкан: «тараа черге моңге оюу. Быжып турзун» кылдыр сеткилим оорун корун турар мен. Тараага ыңаам ыңдыг. Ол — чонну чемгерер, бистиң күүненистиң үлам күш киирер.

Петр Чорбаевичиниң чугаалаарындан алырга, аңаа бо хүннерниң чажымышкыны улам оюа. Чүге дээрге ол болза юбилейлиг чылдың баштайгы тарылгазыхыр. Дүжүттүң салыы-чолуп хол-

агротехниктиг бичии-даа чуруу үрезикиин чокка чорударны дээрээн механизаторлар үргүлүг чугаалажып турган — деп, бригадир эш Васильев чугаалап турар. Оон соонда механизаторларның ырааты. Аңаа шиитпир үндүрген: тракторист бүрүзү машинazының долу күүүзү-биле ажыдап турган, чеже онаажыр болдур, ынчаны чажар, социалистиг чарыштың түңнелин беш хонуктан кылыр, тергиин ажылдаан механизаторларга кызыл тукчугаштарны тургузар.

Ол эртен колхозта партком секретары Х. Аракчаа механизаторлар чеменнип доозуп турда, чедип келгеш, дораан-на бригадирге чугаалаан:

— Он минутаның хуралын чыыптаалы, дүрген чараап көр.

Шупту кижилер чыгып келген. Партком секретары беш хонуктуң түңнелин чугаалаан, кыннарның мурнап турарын айытkылаан, мурнакчы трактуристерге кызыл тукчугаштарны тыныскан. Көөрүүскеге, Петр Чорбаевич база тукчугашты холунда тудуп алган, арнының сергек, оорушкуулүү сүргей бо тур. Эш-оюу оон холун быжыы-биле тутkулаан, чедиишкиннерни күзеп турдулар. Ол аразында механизаторларның чугаалажып турарын дыңнаарга кончуг солуп. Бедик темп-биле шынарлыг тарылырыга чүү керегил? Маңаа механизаторнуң арыг сеткилиң контролёр болур ужурлуг. Черни андарып турган, оорга артырып каары-даа, чолаачының орукта төпкени чаңгыс борбак үрезин-даа — ол брак-тыр, ол болза механизатор кижиниң сеткилиге кара хөө болуп артар ыңаар.

Тараа чажымышкынынга чедиишкиннериниң үндезини чүдел дээрзин айтырарга, Петр Чорбаевич кыска чугаалаар:

— Часкы тарылганың бо кидин үезинде бойдустуң таарымчалыг өйүн экш, долу ажыглаар тозооде, эртен эрте турар керек, ынчангаш машинаны ылавылаадым-биле хынап алыр. Бичe-бача үреливиккин бар болза, орта-даздер. Ынаыр ажыдарны бистер боттарывые аравыста дузалашчып турган, кылып алыр бис. Бот-боттарынга дузалашчыры — бистиң ажылывыста хоойлу болу берген.

Маңаа бичe таймылбыр керек. Колхозта эдикчи-мастерлериниң чогу харааданчыг. Оларның чанында «Межегей» совхозта кандыг-дыр? Бригада бүрүзүнде эдикчи-мастер бар. Кайда чүү үрели берген болдур, олар аңаа хап четкеш, кылып бээр. Ынаыр мастерлериниң чогу-биле механизаторлар «уйгу-чыдын чок» ажылдаар-дырлар: тараа чажарындан, чер андарарындан ангыда, септелгезин база кылыр дээш, уйгузун ыкымырар. Механизаторлар бо дугайын чугаалап турар, ол черле чоп.

Часкы хөөү ажылдарын шалыпкын эгелээниден механизаторларның шиитпирлиг салымышкыны ам илдең. Ынчаарга олар шупту чанчаар эгелээнин? Ону оларның алган хүлээлгелерин чугаалап бээр. Ол бо-дур: Комбужап, Андрианың, Непомнящий, Чебодаев — шупту сезонда кижи бүрүзү часкы ажылларны планда айытkан хуусаазының бетинде доозарын хүлээгеи. Олар шупту хөлчегнин чажыга нормазын 160 хуу чедир күүседип турар. Ону көргүзүг самбырааында делгеп каан. Шак ыңаыг дайынчы эгелээнде, ажыл кыптыгып турбайн канчаар.

— Часкы тарылгага холбашкан чаа түүлдерни кезээде хайгаараары улуг ажыктыг болур— деп, Комбужап чугаалаар. Ол чүү дээрге, ылаңгыя часкы аңдарылга ойүнде андазыннар-биле кады катобту кожуп алза эки. Ынчаар кылырга, катоктар хөрээнүң тырмалдырыптар, ол чорук үрезиниң ханызы деп болдурунга эки. Агрегатка ийи эвес, харын үш сеялка кожуп алгаш чаштырышкын чорудары ажыктыг, оон хараазында тырттар күш болгаш трактуристер эвээш хереглеттинер, кывар түүлге камналга база болур. Бо дээрге техниканы бедик бүдүрүктүүлүг кылдыр ажылгаарынче угланган, механизаторларның чогаадыкчы тывыжы-дыр. Петр Чорбаевичиниң состерин оон оорү база немеп турар:

— Үрезин сөөртүн эккээрин саадатпас болза эки. Бис чамдык эртеннерде үрезин уруп бээрин маңап, 9 шакка чедир аңаа турар-дыр бис. Үнелиг шак-че ыңаар хей эрте бээр. Ынаыр үзүктелиишкин болбас болза, 7 шактан эгелеп ажылдап кириптер арга бар-дыр — деп, Василий Непомнящий чугаалай-дыр.

Мурнакчыларның дүржүлгазын шептередирив, ылаңгыя кандыг бир механизаторлуң хуузунда чижээ кижилерге улуг сазырлыг. Бо дугайын аймтkаш, Петр Чорбаевич чамдык механизаторларны сеткил ханыышкыны-биле адаглаар. «Чамдыкта трактурга бичии таарымча чок чүве болуп, бодум ужурун тыппайн баргамда, оларга чеде бээр мен. Ынчангаш аңаа чүвенің ужурун ылавылап тып алыр бис» деп ол база чугаалаар.

Тараа чажымышкынынга турганда, үрезининң дески ханы болурун үргүлүү хынап турар. Ынчаарга чер аңдарылгазынга турган болза, андарар шелдүң бетин кыдыын баштай доора бир эртип алыр, мичаар кылбайн андарып кириптерге, андазынынар баштай черге дески кирбейн барып, 20—30 метр черге оорга чыткылап каар. Оон-биле кады оруктар кыдыын мырынай чоокшуладыр андарар суг-суг деп, бо бүгү түүлдерни механизатор Комбужап чугаалап орар.

— Силерге, черле мичаш, ажылды шалыпкын чорударынга түү чүве, бир эвес куш болза, чалгын болуп турарлыр?— деп, Петр Чорбаевичиден база өскедаа механизаторлардан айтырарга, олар кижи бүрүзү чаңгыс аай харылаар:

— Бистиң ажылга чалгынывые —ажылга ынак болурунда. Төрээн чуртка, чонга бараан болуп, коммунистиг тургузуушкунга хей-ле салымышкынны киирип шыдаар шак ыңаыг ажылывыын тып алган-дыр мен кыдыр бодап олурарга, сеткил ханар хол туттунгур болур.

С. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: П. Ч. Комбужап.
Фото Ч. ЯНЧАТТЫЫ.

«Тиилелге» колхозтуң хераженнер чөвүлелиниң ажылы чаа-чаа арга-дүржүлгалар-биле байып, массабиле харылзазы улам быжыглып орар. Бо дээрге хераженнер чөвүлелиниң даргазы, Ильинка школазының башкызы Елена Гавриловна Бортникованың болгаш чөвүлелдиң хей санныг активиниң түүкүлдүг ажылының түңнели-дир. Бо чөвүлелдиң колхозтуң партия организациязының болгаш көдээ Советтиң шынчы дузалакчызы деп санап турар бис.

Мында бүгү ажылды чөвүлелдиң кежигүннери, активчилер аразында хувааскып алган. Культура-массалыг ажылдың, санитариянның болгаш гигиенаның, бүдүрүлгениң база фермаларга ажыл талазы-биле секциялары ажылдап турар. Секция бүрүзүнүң ажыл планын ёзугаар хераженнер чөвүлелиниң хуралларын эрттирип, аңаа үе-үениң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге хераженнерниң киржилгезин, ажылда четпестерни эдип-чазап алырынын хемчегларин, активчилерниң илеткелдерин алырын база өске-даа айтырыгларны чугаалажып келген. Чижээ, чөвүлелдин хуралдары бирги кварталда дөрт удаа болган, аңаа Ильинка школазының 1, 2 класстарының удуртукчу башкыларының ажылын, культура-массалыг секцияның болгаш фермаларга ажыл чорудар талазы-биле комиссиязының ажылын чугаалашкан. Оларның отчёттарын дыңнаан, совлгу үеде эки ажылдап турар апарганын демдеглээн.

Чөвүлелдиң кежигүннери янзы-бүрү темаларга беседаларны чорудуп, өг-бүлеге, уруглар кижизидилгезинге, культура амыдыралынга эки чедиишкиннерни чедип алырынга ада-иелерге дузалап, ылаңгыя ыраак-узакта чурттап турар малчыннарга таарышкан түскай беседаларны организастап турарлар. Колхозтуң хераженнер чөвүлелин СЭКП райкомунуң хераженнер ортузунга ажыл чорудар киидизи-биле кады бирги кварталдың тончүүзүнде малчыннарның бажыңнарының санитар байдалын болгаш малчыннарның амыдырал деңнелин, суурда чурттап турар колхозчуларның бажыңнарынга культура амыдыралының дугайын хынап көрген. Оон мындыг түңнелди үндүрген: мурнундагы болган хынаалда үезинге деңнээрге, суурда-даа, чурттакчыларның, малчыннарның-даа бажыңнарының арыг-шевери улам акижээн, ылаңгыя бажыңнарны чугайлаары, иштин, даштын арыг-шевер тургузары болгаш бичии уругларны өг-бүлеге кижизидери оларның онза сагыш салыр чүүлү апарган. Бажың бүрүзү бедик культураның чедиишкини дээш демисежиринин үндезини ынчангаш салдының турар. Улуг Октябрьның бежен чылынга бистиң колхозчуларывые культура амыдырал, арыг-шевер талазы-биле улам чедиишкинниг ужуражыр дээрээнге бүзүрел турар бис. Хераженнер чөвүлелиниң бир-ле хуралынга уруглар дыштанылгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ынчангаш уруглар ойнаар шөлчүгештэ тудар, а аңаа хереглээр акша-хөрөнгү-биле дузалаарын колхоз башкаар черинин даргазы В. И. Евтушковтан дилээн. Чүге дээрге колхоз даргазы-даа, партия организациязының секретары эш Чепкаеов-даа хераженнер чөвүлелиниң ажылынга бүгү тала-биле дузалажып, хуралдарга олуржуп, санал-оналын берип турарын олар эки билирлер. Колхоз башкаар чери суурга уруглар шөлчүгежин тударынга акша-хөрөнгини үндүрүп бээр болган. Ол ажыл ам эгелей берген.

«Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчи хераженнери— эки бүдүрүлгечилер, хөй-иитпиниң ажылынга идепкейлиг киржикчилер. Бо чылдың бирги кварталында күүнеге эът, сүт садарының планын колхоз ажыр күүсеткен. Ында хераженнерниң улуг улуг-хуузу кирген. Инек бүрүзүнден хөй сүт саап алыр талазы-биле республика конкурузунга Каа-Хем райондан киржип турар 11 фермадан бо колхозтуң Петропавловск сүт-бараан фермазының саанчылары, мал ажыдакчылары ан тергиндээнниер.

Ильинканың хераженнерни улуг ажыл-херектерже дидим болгаш күзел-соруктуг базып бар чоруур. Олардың мурнунда — улуг хүлээлгелер, ам-даа шиитпирлеттинмээн сорулгалар турун турар...

С. МААДЫ,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң хераженнер ортузунга ажыл чорудар киидизиниң эргелекчизи.

Активчилер — улуг күш

АНЫЯК КОММУНИСТЕР

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң төвүнде партия эге организациязы — ук ажыл-агыйда улуг организацияларның бирээзи. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң партияга хүлээп алышкынны кичээнгейлиг көөр деп негелдезин удуртулга болдурбушаан, коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржип турар мурнакчы, бедик медереллиг колхозчуларны ук парторганизация партияга хүлээп ап турар. Ылаңгыя комсомолдуң хүрээленинге кижизидилгенин школазын эрткеннер, аныяктарның эң-не мурнакчылары партияга кирип турар.

Бо чылдың эгезинден бээр мурнакчы комбайнер-тракторист Санданчык Шириин-оол, делгем билигниң мергежилин чедип алган чолаачы, тракторист болгаш комбайнер Дурбулек Адрек, саналга ажылдакчызы Александра Дамдын оларны СЭКП кежигүнүнге кандидаттан кежигүнге хүлээп алган. Колхозтуң мурнакчы тудуткузу Михаил Дамдын, кижи эмнелгезининң ажылдакчызы Роза Кенден олар партия кежигүнүнге кандидатка хүлээп алдынган.

Партия кежигүнүнүң адын улам бедик көдүрерине шак ыңдыг мурнакчылар төлептиг болуп, колхоз бүдүрүлгезинге болгаш хөй-иитпи амыдыралынга идепкейлиг киржип, партия кежигүнү эвестерге хууда үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Кижилерни партияга чаңгыстап шилип алырының принцивин сагывышаан, СЭКП-ге кирип турарларга негелдени бедидип, партияга киреринң күзээннерни баш бурунгаар белеткээр ажылдарны база чорудуп турар бис. Чээрби үш харга чедир аныяктар түгле ВЛКСМ-ни дамчыштыр партияга кирип турарлар. Аныяк коммунистерни партийжи амыдыралга киириштирип, оларның дадыгарынга дузалыг ажылларны партбюро чорудуп турар.

М. СЫГЫР-ООЛ.
Партия эге организациязының секретары.

ШКОЛА ТУДУУНДА

Ыраккы Мөңгүн-Тайганың «Малчын» колхозунда 320 оолуттуг он чыл школазының тудуу чорун турар. Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш колхозчулар чаа школанын тудуун август бирге чедир бүрүн доозар деп сөөлганы салган.

Тудугжулар котельная болгаш мастерская тудуун кылып доозупкан. Школаның ханаларының тудуу шалыпкын чорун турар. Бетон кылыр звенонуң комсомолчулары Донгак Өшкү-Саар, Шуутур Кушкаш, арматурщик Заковряшин түс-түс онаашкал ажылының нормазын хүннүң-не 105—115 хуу күүседип келген.

С. ШЫДЫРАА.

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГАА

«Тээлиде байдал кандыгыл?»

Мындыг эге-биле көдээ бижикчиниң чагаазын редакция алган. Автор бодунуң сапал-бодалын. Моген-Бүреңден район төвүнге келген эш Салчактың чугаазынга үндезилээш, ында илереткен:

— Тээлиде суурга чартык чыл хире келбээн мен. Ном садыының ажыттынарын яйн хүн манадым. Кланцелярия барааннары садыындан алыр дээн чүвен бар, ол магазин бөгүн база хаалчок болду. Олуруп чанар дээн самолёдуидан оон ужурунда база озалдадым...

Пегелде чок удурулгалың уламындан Тээли столоваязының ажылында улуг четпестерни автор база тодаргай айытkан. Клубтуң кино үндүрүлгезининң, радио дамчыдыгазының ажылынче кичээнгей салырын бижикчи база сүмелеп турар.

Бо айтырыгны тодаргайлап хемчег алырынга СЭКП Бай-Тайга райкомунуң редакция тавлачтаан турган. Райкомнуң кылдыг эргелекчизи эш В. Долмажаптың дыңпатканы болза:

— Ном магазининиң эргелекчизи Д. Мартай-оолду ажылындан үндүрген; кашелярия магазининиң садыгчызы З. Хомушкуга шыгыы гагыдырыг берген; ынчаа чеңнеңге черинниң ажылын эжиндер хемчегни дарый чорударын столованың чаа директорунга дааскан.

Салдаашкын эгелээн

Улуг-Хемниң дожу баткан. Терээн хемниистиң күштүг чалгын сөөлгу доштарны сывырып бадырыпкан, хемниң күш-ажылчы күннери эгелээн, оон ынапкын агыммынга катерлер өрү-куду шуужуп. Кызыядың тудугларынга кыштадыр белеткеттингеп тудуг ыяжын салдадың эгелээн.

1967 ч. Май 16.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черн-биле Үстүү Улуг-Хемниң ажыглал участогу өртээ чылын ыяш салдадыр планын күүсетпээн. Улуг үерлээшкин болганындан бир ай хире үеде ыяш салдадырын соксаткан турган. Ынчалзажок план күүседеливиң үзүлгениң чүгле үерлээшкинбиле таймылбыраавы шын эвес. Чүүүн-даа муруиунда Ырбанның ыяш участогу, пароходство черн болгаш ыяш хүлээп алыр организациялар бо чүгула кампанияга багай белеткелдиг ужурашкавнар. Ынчангаш салдаар ажылчывыр, катерлер болгаш өске-даа механизмнер каш хонукта аңаа туруп турган фактылар хой.

Чамдык фактыларны көргүзүп болур. «Тыва тудуг» трестиң үлетүүр будүрүлгелер комбинады салдаашкын үезинде катерлериниң эккелгеннээ 40 муң кубометр ыяштыг сугдан уштур турган, чүгле 21 муң кубометрни эккеп. Оон уламындан сал өртээр черлерге хой сал 5—6 хонукта тыраып, өртег, кожуг хереклерни ыяштың ажыглаттынмайн турган.

Бо чылын республиканың сугжуларының муруиунда улуг соруда салдынган. Улуг Хемниң ыяш ажылагый черниин болгаш пароходствонуң ажылчыннары юбилейлиг чылда 70 муң кубометр тудуг ыяжын республиканың тудугларынга бээр хүлээдгелиглер.

Юбилейлиг чылдың салдадыышкынының салчыдыр болгаш ыяш хүлээп алыкчылары каичаар белеткевгеннерил? Ыяш салдадыышкынының ыяш үезин эгелээн, ынчалзажок чагыкчыларының талавындан чамдык организациялар бо чүгула кампанияга ам-даа хынамчалыг белеткенин албаннар. Ылаңгыя, «Тыва тудуг» трестиниң үлетүүр будүрүлгелер комбинадында (начальнига эш Емельянцев) байдал дувүренчиг. Салдаткан тудуг ыяжының хей кезиин бо организация хүлээп алыр. Сал өртээр черге келген ыяшты дүрген уштуру-биле өртээ чылын улуг краины тургузуун эгелээн, оон эптээшкиин ам-даа доозулбаан. Ыяш уштa сөөртүр пускай механизмнер мынчага дээр белеп эвес. Ынчаарга хонукта 500—600 кубометр тудуг ыяжы аңаа кээр. Ол ыяшты сугдан дүрген эзин алырынга механизмнерниң күүүзү четпээ деп айтырыгны ам-даа тодаргаапаан.

Бир эвес сал доктаар черлерге келген ыяштың дарый эриккө үндүрбес болза, эртеен чылын ыяжкап, сал өртээ, шарны дээн ыяжкап хереклер үр чыдып, катерлериниң ажылын салдадың туруп бээр апаар.

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинин ыяш дилдирер цехиниң байдал база-да эки эвес. Цехтин девискээри эки аптаттынмаан. Бо ажылагый черн сезон дургузунда 23 муң кубометр ажыг тудуг ыяжын алыр болгай. Бо хире хей ыяшты сугдан дүрген уштуп, чыыр черлерни бап удур белеткээр керек.

Эрткен чылдарга бодаарга, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыннары бо чылын салдадыышкынга эки белеткенгеннер. Салдаар черлерин үш кезек черже бап удур кылгаш, ажылга хереглеттинер бүгү-ле хереклерни ында мөөңнээн. 10 болгаш 6 кожуулуг сал даар херекселдер бүрүн ажылдап турар. Сөөлгеден чаа үнген 5 катерни сугжулар бедик бүдүрүкчүүүг ажыглап турарлар.

Кызыядың сал доктаар черлеринде юбилейлиг чылдың баштайгы салдары кээп эгелээн. Ыяш салдадыышкынына хамаарышкан бүгү организациялар бир деминг ажылдап турган, республиканың чаа тудугларын четпээр санныг тудуг материалдары-биле хандырар дугайында боттарының бедиткен хүлээлгелерин күүседир дээш ажындырыышкининиң баштайгы хүннеринден эгелеп шалыпкын ажылдаар ужурлуглар.

С. КОКОРИН,
одаага үлетүүр эргелелиниң кол инженери.

В. ПЕРМИНОВ,
Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинин кол инженери.

ДЕЛГЕМ ОРУКЧЕ КИРИП ТУРА

Эргим доозукчулар! Силерниң школачы чылдарыңарның эң-не шинтширлиг болгаш дүшкүүрлүг үези — күрүне экзаменнерни эки дужаап, ортумак эртем дугайында аттестатты алыр өйүңер келген. Школаны чедиишкиниңер доскаларыңарда, силерниң чалыы назыныңар мурнуңга амыдыралдың калбак оруунуң ажык ажыттынар: чамдыыдар өөредилгезин уламчылап, дээди эртем чедип алыры-биле чурттуң янзы-бүрү өөредилге черлеринче кирер, а өскелериңер— улус ажыл-агыйының хогжулдезинге дүрген боттуг дуваны чедирери-биле колхоштарга болгаш совхоштарга, тудуглларга болгаш өске-даа бүдүрүлге черлеринге ажылдап эгелээр.

Школа доозары, экзаменнерни эки дужаары — доозукчу кижи бодунуң бүгү-ле арга-мергежилиин болгаш күзел-соруунуң күжүн моөнеп, оны таарымчалыы-биле ажыглап тургаш, түс-түс эртемнер айы-биле чогуур катаптаашкыннарны бодамчалыы-биле чорударындан кол хамаарыжыр. Экзаменнер билеттеринде киргеи айтырыглар, силерниң школачы чылдарыңарда өөренип эрткен материалдарыңардан, оларның нүргулайы, 8—10 классчының программазындан тургустунган. Ындыг болганда, экзаменнерге эки белеткенип, оны чедиишкинниг дужаары берге-даа болза, доозукчу бүргүү күүседип шыдаары соруулга-дыр. А силерниң мурнуңарда турун турар ийиги соруулга, баштайгы удаада бодап көөрге, белен ышкаш болза-даа, кончуг нарын, оны шын шинтпирлеп алзыдарга, силерниң моон ыңайгы чурталганар силерге болгаш инитилелге эң-не дузалыг болгаш күзенчиг болур. Чамдыкта аныяк оол-даа, чалыы кыс-даа бо айтырыгны чиик кылдыр көрүп, «экзаменнерни-ле дужаап, оңгу классты доозуп алза-ла чүү боор, ана кала-даа ажылдап, кала-даа өөрени бербее бе» деп кыдыра бодап, шынап-ла школа дооскан дүшкан-на, адын безин эки билбеан, хөй кижиле хүлээп ап турар институтче киреринин экзаменнин дужаап эгелээрлер.

Чаңгыс чыл иштинде, харын-даа ийи-ле ай иштинде ийи улаштыр аажок берге экзаменнерни дужаар апаар. Ынчангаш чамдык доозукчулар киреринин экзаменнерни чогуур негелдезинге чедир дужаап шыдавайн баар болгаш амыдыралынга бирги «аштырышкынга» таварышкаш, үндүрээр чоруктар тургулаар. Кижи бүредип, ылап бодап, күзөөнүн чедип алыксаарында.

Соолгу 5—6 чылдарда Кызылдың башкы институдунуң, янзы-бүрү факультеттеринче болгаш чурттуң өске-даа институттарынче киреринин экзаменин хүлээп алыр комиссиязының ажылынга киржип келдим. Экзаменнер комиссиязының кежигүннери чылдың-на түс-түс оолдар, быстарбиле ужуражыр, эш-хүүзү-биле чугаалажыр, чамдык сүмелерни-дә

Чоруукар чогузун, доозукчулар

руву оңгу класс дооскан дораан-на дээди өөредилге черлеринче экзаменнер дужаап киреги берге, харын-даа болдунмас. Чүге дээрге бистиң чурттувуста дээди өөредилге черлери, делегейниң кайы-даа чурттарындан хөй студентилерни хүлээп ап турза-даа, бистиң ортумак школаларывыстың бүгү-де доозукчуларын шуптуун хүлээп ап шыдавас. Ынчангаш хераада чок. Дыка хөй аныяк өскенner билиг-даа, амыдыралчы арга-дуржулга-даа талазы-биле бижиг кылдыр дадыгып ап, билиглерни бот болгаш кежээки өөредилге-биле чедип ап турар. Мен бодап көөрүмге, дээди өөредилге черлеринче школачы чылдарында-ла билиглерни хүн бүрү доктаамал шиңгээдип келген, чүге башкының чугаазын болгаш өөредилге номунда бижээн чүүлдү эки катаптап чугаалап билир өөреникчи эвес, а харын эртем талазы-биле чамдык бодалдарны боду илередип, номнардан болгаш билиглериниң өске-даа достериниң чаа түүлдерни ап, угланмергежилии хостуу-биле ажыглап билир кижилер баштайгы удаада киреги чугула. Туралаан-на кижи экзамен дужаар, ону кым-да хорувас болгай, ынчалза-даа хамык ужур кылза

«Баштайгы олча»

К. Аракчаанның фотоэтюды.

Концерттер, кежээлер

Ак-Туруг суурга өг-бүле концерттерин организастаары эрткен чылдың күзүнүдеги эгелээн. Оон бээр мындыг концерттер он үш удаа болган. Оларның иштинден башкылар Дагба Апыш-оол, Сарыглар Севээн, ажылчын Кенеп Сарыг-оол, мал эмчизи Павел Васильев болгаш оскелериниң-даа организастаан концерттери эң солун болган. Оон программазынга хойнуң, ийи-чаңгыстың ырлары, шүлүктер, шоодуглар, хоглуг чугаалар кирген. Ук концерттерни суурнуң чурттакчылары аажок сонуургап көргеннер.

Херээженнер чөвүлелиниң бот-идепкейи-биле тематиктиг кежээлерни база каш удаа эрттирген. Сөөлгү үеде организастаан «аныяк иелер кежээзинге» уруглар кижизидилгезиниң, аъш-чемнең канчаар шын белеткээриниң дугайын чугаалакчан. Моон мурнунда болуп тургулаан «Кижиде бүгү чүве чараш болуур» деп диспуттуг эки шынарлыг деп демдеглээн. Анда башкылар Татьяна Супдуй-оол, Борбак Хөлчүк, Василий Өлчей, тракторист Михаил Дартай-оол олар бөттарының ажыктыг сүмелерин бергеннер.

Ам удавас «Өг-бүлениң аас-кежии деп чүл?» деп диспуттуг эрттирери-биле белеткенип турар.

К. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

ДЕЛГЕМ ОРУКЧЕ КИРИП ТУРА

(Төнчүзү. Эгези үшкү арыында).

Томскиниң медицина институттарындан хөй студентилер дезир келгилээн. Бо эштериниң чамдыктары ада-иези азы бөттары дараан, азы оске-даа чаптуг чылдаганнарга таварышкылаан болгудаар, а оскелери шуут-ла дезипкени чогенчиг. Шак мындыг дезиишкиниериниң кол чылдагааны — күзели-биле өөренип чорутпаанында, салгын уу-биле эстеп турарында болур. Моон алгаш көөрге, бистиң оске институттарже өөредип чорудуп турар студентилер шилиир, экзаменнер хүлээп алыр системавыста база чамдык четпестер бары билдингир. Кол барымдаалаар чүве — кижилерниң школа дооза рының-даа, институтче киреринин-даа экзаменнерин эки дужаары болуру черле чап. Ынчалза-даа аныяктарның күзел-соруун, оон алыс ажыл-ишке кызымаккайын, бергелерге торулбазын болгаш кадыктылын эки өөренип көөру чугула.

Кайдыг-бир дээди өөредилге черлеринче өөренип чорун турар аныяк оол, кыс бүрүзү Тываның чүс-чүс дооза укчуларының эң дээре төлээлекчилериниң бирээзи мен деп медерел билир болгаш каш чылдар эрткен соонда аныяк республиканың ажыл-агыйын улам сайгарадырына киржир түскай эртемниг специалист болуп келирин оон негеп турар деп чүвени улуг харыысаалгалыг хүлээлге кылдыр көөр үжүрлүг. Сөөлгү чылдарның экзаменнериниң түңнелинден алгаш көөрге, бистиң дооза укчуларывыстың сан болгаш физика талазы-биле билии кончуг копкак. Ылаңгыя техниктиг дээди өөредилге черлеринче чорудар студентилерни пат боорда четчелээр таварылгалар эрткен чылдарда тургулаан. Оргумак школалар дооза рында математика талазы-биле бижимел экзамен чогун ажылап алгаш, чамдык башкылар өөреникчилерге сан бодаарының арга-мергежилин сайгыраттас, теоремаларны болгаш дүрүмнерни шуут шээжи-биле доктаатгыраар чорукче хандыкшып, математиканың дүрүмнерин практиканга ажыглаарын өөреникчилерге коргуспейн турарындан, онгу классетың дооза укчулары болгуун тригонометрлиг деңнелгелерни бодай албас, квадраттыг функцияларны истеп, хынап билбес болуру таварылга эвес. Ол шыкаш тригонометрияны ажыглап, стереометрия бодалгаларын бодап тура, бодалгаларның утказын хандыр билип албас, үш хемчээлдиг пространствога шыйгыларны шын кылырынга бергедээр болгаш бир геометрлиг хевирлерниң иштинде-даа азы даштында-даа бижиттинген оске хевирлерниң параметрлерин баштайгызыны-биле тригометрлиг функцияларбиле харылзаштырарын эки билбес болгулаар.

Физиканы башкылап-даа, оон экзаменнерин-даа чамдыкта хүлээп ап турар кижи болганымда, бо талазыбиле алаан тода чугаалаксаар-дыр мен. Физиканың сөөлгү чылдарда кайгамчыктыг чедишкиниери, ону амгы үеним бойдус дугайында эртемнериниң бирги одурүүнче депшидип үндүрген. Ынчангаш физика талазыбиле билиг каяа-даа ажылдаар азы өөренир кижиге кончуг улуг дузалыг. Ындыг турбуже, бистиң ортумак школа доозуп турарларывыстың физикага билии мырыңай чогенчиг.

Эрткен чылын оске институттарже (азы Кызылдың пединиститудунче киргеннерни санаваска) 288 дооза укчулар физикага экзамен туткан, олардан чүгле 17 кижи кончуг эки, 66 кижи эки демдектерни алган, 118 кижи киреринин экзаменнеринге бердинген негелеерге дүүлтүр харыыны берип шыдаваннар.

Эки дужаганнарның адрезин хынамчалыг көрүп тургаш, черле кайы-бир школаның өөреникчилери оскелерден ылгалдыг бир дески эки дужаап турар-дыр деп чүвени кижи чугаалай албас-тыр. А багай демдек алган 118 дооза укчуның ат-сураан, өөренип турган школаларын тодаргайлап көөрүвүске, хөй келии-ле Чыраа-Бажының, Самагалдайның, Кызыл-Мажалыктың, Аксы-Барлыктың, Тээлиниң, Бай-Талдың, Хандагайтының болгаш Суг-Аксының оргумак школаларының дооза укчулары болуп турар.

Экзамен дужаган дооза укчуларның иштинден чүгле 30 хире кижи физиканың бодалгаларын бодап билирин көргүскен, оон оскелери эң билдингир болгаш чугула хоойлуларны ажыглаан бодалгаларны безин шын угаап билбес болганы чогенчиг. Онгу класска өөренип эрткен материалдарга ниитизи-биле оргумак билиглин көргүссе-даа, 8—9 классталга өөренген айтырыглары каарга шуут харыылаар чүве тыптас болгулаар. Чамдык өөреникчилер Паскальдың болгаш Архимедтиң хоойлуларын чүгле алдыгы класска өөренген деңнелиби-ле харылаап, физиканың ол чижектиг үндезин хоойлуларының хаяы утказын болгаш практиктиг ужурдузазын плереди албастар.

Чартык дамчыдыкчыларның кол шынарларын болгаш оон калбак хереглелин, бүдүмелдиң атомнуг болгаш ядролуг нарын тургузуунуң дугайын, хөй-хөй чаа элементарлыг кезиккигештерниң кол шынарларын болгаш физиканың чаа ажыдыышкынналарының техниктиг депшилгее хереглелин дооза укчулар четче чырыдып шыдавайн турар. Аластың сөөлүнде, эртемде-даа, техникада-даа ажыглаттынып турар бүгү-делегейниң метрлиг системазы СИ дугайын база материянын шөл болгаш бүдүмел хевирлиг ийи янзы формаларын кижи бүрү ам-даа хандыр билбээн боон турар.

Ынчангаш эргим дооза укчулар, силерге амыдыралга орукту шын шилип алырыңар чугулазы-биле чергелештир, ол оруктарга таварышкы дег башгайгы бергелерни эртеринге хереглеттинге берги дег чамдык сүмелерни бижидим. База катап далаштайн, эки бодавыс, улуг оруккче бадырнар мурнуида бүгү-ле арга-мергежилиңерни, күзел-соруңарны хынаттыныл көргеш, дидими-биле базыптарынарны күзедим. Бүгү-ле чүве башгайгы базымнарны шын кылырыңардан кончуг хамаарыкыр. Чаагай орук, чаа-чаа чедишкиниер-биле, өөнүктер!

К. САЛЧАК.

Кызылдың башны институдунуң физика кафедразының башкызы.

Септелгеге белеткел

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг сес чыл школазы 1967—68 өөредилге чылынга белеткелди чорудуп турар. Септелгени чогуур хуусаазында эки шынарлыг чорударын чугула деп корүп турар бис. Септелгени кылып чорударынга ажылдар-ла хөй. Бир талазында, эргежок чугула материалдарны белеткеп алыр апаар. Ол шыкаш кылза чогуур септелгенин чарыгдалын санап, аңаа бүгү күштү киирери чугула.

Былза чогуур септелгениң планын тургузуп, аңаа хамаарышкан эргежок чугула ажылдарны кылып чорудуп турар. Школага болгаш башкылар бажыңнарынга 18 улуг, бине печкаларны кылыр. 5 муң ажыг түүйбүну школа чанында сөөртүп эккеп алган. Келир өөредилге чылында одалгага хереглээр ыяштың 250 кубометрин школа чанында сөөртүп эккелген. Сөөртүлге үргүлчүлеп турар.

Чайгы септелгеге хереглээри-биле 120 кг будукту, 107 кг олифаны садып алган. Бо чылдың ийиги чартыынга Ак-Туруг суур электроэнергияны «УТКА 25 чылы» совхозтуң төвүнден алыр апаар. Ынчангаш школаның электри удазыннарын чаартып солууру-биле 106 метр электри удазынын эккеп алган, 101 кезек шуурайны мастерскаяның даавиирин шывары-биле белеткээн. Өске-даа үүрмек хереклелдер белеткеттинген.

Ийи аал иштиг чурттаар бажыңны ажыглалга киирери-биле ажыл үүлүк чорүп турар. Ак-Туруг салбырының тудугжулары звеночу Монгуш Чанзымның удуртулгазы-биле чеди кижи ажылдап турар. Бажыңның крышазын доозупкан.

Бо онзагай чылда школаның левискээрин чаагайжыдар дээш сагыш салып турар. 300 дес ыяштыг, 150 дес кат-чимистиг чаңан үнүштерни тарып олуртур ажыл чорүп турар. Чаагайжылганың башгайгы хүнүнде школа левискээрине 72 дес ыт, таректи олурткан. Школаның спорт шөлүнүң дерилгезин кылып эгелээн.

Октябрьның Улуг революциязының 50 чылынга алдар болдурган, республика школаларының арасында чарлаттынган чарышка эки киржир дээш Ак-Туруг сес чыл школазының башкылар коллективи бүгү күжүн салып турар.

А. ДАГБА.

БИЛИНГЕН ДЕП ЧҮЛ?

Мораль темазынга

Бо болза чыл эгезинде болган. Элчет ёзугаар суурга дежурныйлаары-биле шагдаа салбырынга бистиң коллектививис чыглып келген. Суббота кежээзи. Мен кады ажылдап турарым Саая-биле чеде бердим. Дежурный шагдаанның таныда телефон кыңгырт дипти. Телефонну сала тыртып каап, шагдаанның лейтонантызы бисче корнуп келди.

— Дружба кудумчузунда бир аразагы кежээлеп турар-дыр, ынаар ийи кижи херек, силерден кымнар чоруптарыл? — дипти. Саая-биле мен дүвүрээзин болган черже чоруптувус. Кижи ортузу хире назылыг, бажының дүгү орту кижир кегергилей берген, күдер мага-боттуг ер чанагаштанып каапкан, хөделеп тур. Үш-дөрт хире кижи ону тутканы, бичии уруглары чанагаш алгырышкан: «Өршээп көр, ачай, күжүр ачай, аваңны эттеве!» А демгээн кадайынга кижаннан. Бодаарсактыр чүвем-даа чок! — деп, боскү дунгуже алгырган тур. Шагдаа черинге эккелгеш, дежурныйга «мааңарыяы» хүлээдип бердивис.

Каш хонгадна суд черивдеп колдириишкин келди. Улус төлээзи кижи болганымда хүлээлгем күүседип чеде бердим. Бистиң мурнувуста 1 чыл бурунгаар база бо судка хелээп корүп турганывыс, мындагы «маадырывыс» Хертек Чалчык Сотпакович дээрэн олур.

— Харыңар кажыл?

— 49 ийин.

— Өг-бүлеңерде чеже кижи барыл?

— Уругларым 16.

— Мурнунда шиттирип чораан силер бе?

— Ийе.

— Каш удаа, кандыг херек ужун?

— Үш удаа, хулиган херек дээш.

— Сөөлгүзүн кажан шиттирген силер?

— Энир чылын. Бир чыл хуусаада шиттирген мен.

— Ол хуусаңар четкен бе?

— Чок, ам 1 ай арткан чүве.

— Уругларыңарның кажы силериниң ааыралыңардал?

— 4 кижи бар, оскелери ортумак түскай өөредилге черлеринче чоруй барган, бир чамдыызы түскай амыдырал тудуп аңгыланы бергеннер. Херек үүлгедикчизининг база түс-түс хереглелериниң өчүү дооза укчан сөөлүнде, судьяның «Сөөлгү сөзүмер чүл?» — деп айтырыынга оон харыылаапы:

— Уруг-дарыым хөй кижи болгай мен, эликтиң эндээзи-биле мындыг херекке киргеп-дир мен. Бир эвес совет хоойлу органы мээң иннинишкинимни кичээнгейге алыр чүве болаа, мени агартырын дилээр мен... Мен ам-на билиндим.

Энир чылын база-ла ол: «мен билиндим!» деп оон чугаалап турганын дораан сактып келдим. Бо-ла чер бо-ла болгай. Сандай-даа ол.

Совет судтуң ажыл-чорудулгазы ең-не кижизиг. Хоойлу-дүрүм үрекчизиниг удур өршээл чок демисоижи-биле чергелептир, ону кижиларын чугула түүл деп чон эки билир.

Хулиганның үүлгеткен хереэн суд шуут агартып азы шенелдеге олурт-турунуң кандыг-даа барымдаазы чок деп санаан болгаш хереэнин ужун ол чогуур харыысалганы хүлээнген.

10 уругнуң адазы мынча ботка билиммейн келген. Оода-ла мурнунда берген сөзүн зелээр турган. Бо-ла бүгүнү дыңнап орган мен. Бо кижинин тудуп эккээрде, кады чораан эжим Саая Седениң төөгүзү караамга көстүп келди...

Ол ортумак сыныг, шилгедек, каратгры чүтүртүленейнин турар эрес-шоваа, хоорай чуттакчыларды дег чүгүре аарак кылаштаар, улуг кырлаң хаайлыг, бажында ындамында ак-көк дүктер көстүгүлеп келгилээн кижи, чүве. Ол дадыгыышкынны теригге-даа албаан. «Багып тугаалаарга бачыды арыыр чүве болаа, мени агартырын дилээр мен... Мен ам-на билиндим.

Энир чылын база-ла ол: «мен билиндим!» деп оон чугаалап турганын дораан сактып келдим. Бо-ла чер бо-ла болгай. Сандай-даа ол.

Совет судтуң ажыл-чорудулгазы ең-не кижизиг. Хоойлу-дүрүм үрекчизиниг удур өршээл чок демисоижи-биле чергелептир, ону кижиларын чугула түүл деп чон эки билир.

Хулиганның үүлгеткен хереэн суд шуут агартып азы шенелдеге олурт-турунуң кандыг-даа барымдаазы чок деп санаан болгаш хереэнин ужун ол чогуур харыысалганы хүлээнген.

10 уругнуң адазы мынча ботка билиммейн келген. Оода-ла мурнунда берген сөзүн зелээр турган. Бо-ла бүгүнү дыңнап орган мен. Бо кижинин тудуп эккээрде, кады чораан эжим Саая Седениң төөгүзү караамга көстүп келди...

Ол ортумак сыныг, шилгедек, каратгры чүтүртүленейнин турар эрес-шоваа, хоорай чуттакчыларды дег чүгүре аарак кылаштаар, улуг кырлаң хаайлыг, бажында ындамында ак-көк дүктер көстүгүлеп келгилээн кижи, чүве. Ол дадыгыышкынны теригге-даа албаан. «Багып тугаалаарга бачыды арыыр чүве болаа, мени агартырын дилээр мен... Мен ам-на билиндим.

Энир чылын база-ла ол: «мен билиндим!» деп оон чугаалап турганын дораан сактып келдим. Бо-ла чер бо-ла болгай. Сандай-даа ол.

Совет судтуң ажыл-чорудулгазы ең-не кижизиг. Хоойлу-дүрүм үрекчизиниг удур өршээл чок демисоижи-биле чергелептир, ону кижиларын чугула түүл деп чон эки билир.

Хулиганның үүлгеткен хереэн суд шуут агартып азы шенелдеге олурт-турунуң кандыг-даа барымдаазы чок деп санаан болгаш хереэнин ужун ол чогуур харыысалганы хүлээнген.

10 уругнуң адазы мынча ботка билиммейн келген. Оода-ла мурнунда берген сөзүн зелээр турган. Бо-ла бүгүнү дыңнап орган мен. Бо кижинин тудуп эккээрде, кады чораан эжим Саая Седениң төөгүзү караамга көстүп келди...

Ол ортумак сыныг, шилгедек, каратгры чүтүртүленейнин турар эрес-шоваа, хоорай чуттакчыларды дег чүгүре аарак кылаштаар, улуг кырлаң хаайлыг, бажында ындамында ак-көк дүктер көстүгүлеп келгилээн кижи, чүве. Ол дадыгыышкынны теригге-даа албаан. «Багып тугаалаарга бачыды арыыр чүве болаа, мени агартырын дилээр мен...

— Ол кежээ куда дүжүрер деп тур мен, барып көрем, эжим. Менде черле төрел ховар, өскүү кижиле болгай мен. Черле барып көр — дей-дир.

— Кадайланыр дээниңге байыр чедирер-дир мен, эжим. Кымны алыр дей бердин? — деп удур айтырдым.

— Деиги тудугда ажылдап турар Оюмаа-биле танышып алдым, кандыг дээр сен че?

— Оюмаа... Ийе, таныыр мен. Энне эки аажы-чаңныг, бүдүштүг кижи-ле болгай. 2 уруглуг кижи болгай, олары ам 4—5-даа харлыг апарбаан чүве бе, кандыг боор чүве ийик таарышчайн, шаа барып будалы бээр ирги сен бе? Чамдыкта ындыг таварылгалар тургулаар боор-дур — дидим.

— Ажырбас, эжим төл-төл-ле болгай. Мээң талымдан багай чүве черле болбас. Харын эгезинде база ынчаар бодап турган мен. Оюмаа-биле база ыяк дугурушкан бис. Ол уруглар менээ төрээн адазы дег чаңчыга бээр. Ону кызыдар мен, бистиң найыралывыс ындыг апаарынга бүзүреп болур сен — деп ол чугаалай-дыр. Эжимниң ёзулуг чаа кижи кылдыр, ынчалдыр катап төрүттүнгени ол чүве. Найыралдыг улуг өг-бүле ынчан тургустунган.

Чамдык улус оларны шоодуп, олардан эки чүве үнмес, удавас чарлы бээр улус-тур ийик, кайын таажыры ыл аан, бирээзи артында арагалаар, а кадайы өске кижиден ажы-төлү база бар деп-даа тургулааннар.

Оон бээр ам 16 чыл эрткен. Саая бодун холга ап шыдаан. Коллективтин чагыын ол күүсеткен-даа. Өг-бүлезин ам ийи боттарындан аңгыда 8 уруглуг апарган.

Бажыңынга баарга, шуут кижи кайгай бээр. Бажың иштин шевергин кылдыр адып каан. Бүгү-ле чүве корум-чурумнуг. Кижи бүрүзү ажылдаан турар. Чоокта чаа Саяның чугаалаан база бир мындыг түүлү мээң сагыжымда арткан. Ол ийи чыл бурунгаар болган. Мурнунда канчаар-ла ирги деп чигзинип турганывыс ийи уруу ачазын амыратпайн туруп берип-тир.

— Ачай, школага-даа, каяа-даа кижи фамилиязын ачазыныындан өске атка бижидип чоруурга эпчок чүве-дир. Чүте эде кылдырып бербес сен? Бистиң фамилиявыс база Седениер болзуун! Саая ынчан ийи улуг уруун колдуунга баштарындан чыыра кужактаап эргеледип, кажан-даа кээп көрбээн караанның чажы ала-чайгаар тегүлгеш, чаакты куду дамдылап, хардыга берген олурда, Оюмаазы көруп каап:

— Че, уругларыл, ачаңар чем ижип алзын дээш айбылапкан. Ынчалза-даа Оюмаа боду база-ла Саяның ариыже көрбейн, өскээр көрүү берип, бир холу азып каан турган чоттунар аржылда барган...

Олар баштайгы дээрезинде бергелерге таварышпаан дээр болза ыңга дүүшпес. Ыяап-ла кандыгбир чүве черле тура бээр. Ынчалзадаа уругларның идегелин чаалап алыр дээш Саая-даа, Оюмаа-даа күжениишкинни үндүрүп келген.

Ол ам Тээли ортумак школада эки ажылдап турар. Оон дугайында кады ажылдап турар өөрү-даа, коллективтиң удуртукчулары-даа мынча дээрлер: «кызымак ажылдакчы, кандыг-бир чүвени кылыр дээнде, ол бүтүзээн шаанда кырынга-ла «өлүр» кижи чүве, артында удуур уйгузун, дыжын безин уттуптар». Оон ыңай мону немеп каарлар. «Идепкейлиг хой-ниитичи, хөй уругларның адазы, эки сагылга-чурумнуг, уругларның өөредилгези дээш сагыш човангыр, арага-дары-даа ишпес». Ол ам корум-чурум камгалалының идепкейлиг киржикчизи, дружинник. Билинген, кижизээн деп чүве ол-ла болгай, а бо чүүлдүң эгезинде чугаалаанывыс Хертек Чалчык Сотпакович чүге мынчага чедир миннии кижизивейн чоруурул?

Д. БАЙЫР-ООЛ.

Ийи ай арткан

Ленинградтың театр, музыка болгаш кинематография институдун доозуп, артистер болурувуска чедир ийи ай хире үе арткан. 14 аныяк артистер институтту дооскаш, төрээн Тывавыска барган, таланттывыс-биле чонувуска бараалгаарын четтикпейн турар бис.

Апрель 14-те бистиң институттуң студентилери-биле кады Уран чүүл ордузунга концерт көргүскеш, тыва ырларны ырлаанывысты көрүкчүлер аажок сонуургаан. Ылаңгыя Сагды Кадыр-оол, Солуң-оол Люндуп тыва улустуң болгаш композитор Ростислав Кенденбильдин чаа ырларын күүседип, улуг макталды чаалап алган.

Бо чылдың июньнуң эгезинде институттуу доозуп үнер курстарның уран чүүл көрүлдези болур. Бистер аңаа үш шинии тыва дылга ойнап көргүзер бис, оон аңгыда чамдык кежегелерни орус дылга ойнаар бис. Аңаа өөрүм-биле улустуң ырларын күүседирнин белеткенип тур мен. Оон аңгыда П. Даваа, М. Ларый суглар «Ээлдек шыңгыраашты» күүседир.

Кара КАРА-САЛ.

Ленинградтың театр, музыка, кинематография институдунуң студентизи.

СПОРТ

СТУДЕНТИЛЕР ТЕРГИИДЭЭН

ВЛКСМ хооркомунуң күбоктары дээш бир неделя дургузунда үргүлчүлээн хол бомбүүнүң маргылдаазының түңнел оюнары эрткен дыштаныр хүнде найысылалдың Гастелло аттыг дыштанылга парыгында спорт шөлүнге болган.

Хоорайның башкыларының чыыды командазы биле «Динамо» ийигиүшкү чер дээш ойнаанын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер. «Динамо» баштайгы ийи оюнда удурланыкчыларын 17:15, 15:13 саннарга уткан. Ам-даа үш удаа ойнаар ужурлуг. Башкыларның тиилелге чедиилары төгенчиг турган. Ынчалза-даа олар бүгү-ле күжүн, арга-мергежилин шын ажыглап, хөй-хөй көрүкчүлерниң деткимчелиниг хей-аът киргеп, үш удаа тиилээн. Ниити сан 3:2 Кезек үе эрткенде башкыларның чыыды командазы башкы институдунуң студентилери-биле бирги болгаш ийиги чер дээш ойнаан, 3:1 санга аштырган. Ынчангаш ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркомунуң шилчин чоруур күбогун башкы институдунуң оолдары эң-не баштай чаалап алган.

Херээженнериниң аразынга база-ла студент кыстар тергиидээн. Оларга оске бир шилчин чоруур күбокту тывыскан. Ийиги черни кодээ ажылагый техникумунуң уругларының ээлээн. Үшкү черде башкы институдунуң ийиги командазы.

Ийиги болгаш үшкү черлерни эзлээн ер. херээженнер командаларына хоорайның спорт чөвүлелиниң мактал бижиктерин болгаш түс-түс чергениң дипломнарын тывыскылаан.

Башкы институдунуң студентилерин эң чараш спортчу формалыг дээш, оо-ла команданың капитаны Василий Шориковка оон күштүг кагыглары дээш, маңналды тывыскан.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Стадионну чаагайжыдар

Төөн-Хемчик республикада улуг районнарның бирээзи. Ындыг-даа болаа, чонның культурлуг дыштанылгазын эрттиреринге бир чери районнуң стадиону чөгенчиг байдалдыг боон турар.

Школачыларның-даа, аныяктарның-даа маргылдаазын эрттирер дээш келген спортчуларга-даа, ону көөр дээн көрүкчүлерге-даа таарымча чок. Стадионда кижилер олурупкү дег чаңгыс-даа сандай чок, хол бомбүү, баскетболдуң чаңгызы-даа, черниң узуп, бединн халыыр шөл болгаш чазаг чарыштың оруктары-даа чок. Ол ышкаш спортчу байырлалдар эрттирип турар үеде стадион чоогунда сүскүн садып ижер ларёктар безин тургустунмаан. Үстүнде чижектерден Чадаана хооркүүскому, районнуң спорт чөвүделя болгаш оске-даа хөй-ниияти организацияларының түңнел үнүдүрер үези келген.

Д. ХОМУШКУ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КУДУМЧУГА ААЖЫ-ЧАҢ КУЛЬТУРЛУГ БОЛУР

Кудумчуга бир кижи чоруп олура, папиросун чедир соргап, чанында бок кижи октаар хааржак көстүп турда-ла, чаңчыккан айыбиле оон сыын тротуарже октапкан-дыр. Ол кижиниң үүлгедиин канчаар көөрүл?

Ону арыг-шеверниң чурумун сагываан, кудумчу бокталдырып чоруур кижи-дир деп үгле ыңчаар көөр болза, ол ыңын эвес. Ол болза хамыктың мурнунда кижилерни, ниитилелди хүндүткеп көрбээн кижиниң үүлгедии болур. «Шаала кырынче дүкпүрер кижи бодунуң эжиниң арныынче дүкпүргении ол болур»—деп, кадык камгалалының баштайгы улуг комиссары Н. А. Семашко бижээн.

Тротуарга дүкпүрүп, оон кырынче таакпызының сывын октап, бокталдырып каапкаш, «мээң богумта улуг былчашса-даа хамаан» деп бодаар чамдык кижилер бар. А муң-муң ажылчы чон тротуарлап чорун тура, оон иниде арткан дүкпүдеи, бокпан ческиниң эртер апаарлар.

Кудумчу — ол дээрге ниитиниң ажыглалы, ол арыг-шевер болгаш чараш турар ужурлуг. ССРЭ-ниң Конституциязы социалистиг ниити чурттаганың дүрүмнерин хүндүткеп сагыырын бүгү хамаатыларга хүлээндиргеп. Ол дээрге кижи бүрүзү каяа-даа чораш, корум-чурумну сагып, шевергин чорзун, бодунуң октаан бок-сүрээзин аштаарынче оске кижилерни албадаазын дээнн ол-дур.

Төрээн хоорайның, оон кудумчуларының, шолдеринин, садсесерликтериниң арыг-шеверинин дугайында сагыш салыр чорук — бүгү чурттакчыларның алдарының херээ болур. Бодуңарның хоорайынарга, сууруларга ынак болуңар! Тротуарже таакпы сывы, саазын, тоорук карты, чимистер артынчызы чижектиг болгаш оске-даа чүвелер октаар кижилерни эскет чокка эрттирбес херек. Кудумчуга культурлуг чоруурунуң чурумун сагып, ол чурумну үревеэнн оскелерден база негеңер!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ЧҮГЛЕ БОК КИИР КААР УРНАЖЕ.

Мени чүге мыкда тургузуп каан деп бодаар сен?

Күрүнениң Кызылда башкы институду

ЗАОЧНОЕ (БОТ ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ) САЛБЫРНЫҢ БИРГИ КУРУЗУНГА ДАРААЗЫНДА ЭРТЕМНЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

1. Биология
2. Математика
3. Орус дыл болгаш литература
4. Орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература.

Киреринің экзаменнери 1967 чылдың июнь 5-тен 18-не чедир дараазында эртемнерге болур:

Биология түскай эртем талазы-биле — химия (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле).

Математика түскай эртем талазы-биле — математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), физикага (аас-биле).

Орус дыл болгаш литература түскай эртем талазы-биле — ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле).

Тыва дыл, литература болгаш орус дыл, литература түскай эртем талазы-биле — ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), тыва дылга (бижимел-биле).

Киирер документилер: биздириишкин, автобиография, чурттап турар черинден шынаылга, ажылдап турар черинден характеристика, күш-ажыл депгерининг хоолгазы, оргумак эртем дооскан дугайында документ (боду-биле), 4 фото-чурук (4×3 хемчээлдиг), эмчи шынзылгазы.

Ол документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, башкы институду, заочное салбыр.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРАДЫ.

редакцияның адреси:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда килизининиң 37-13, кодээ ажыл-агый килизининиң 21-47, үлетпүр килизининиң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер бааа совет тургузут болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килизининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелининг типографиязы. (Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00442.

КИНО

МАЯ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Тимур болгаш оон командазы» 10, «Рита» 2, «Суперновa» 12, 4, 5.50, 7.30, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чернушка» 2.30, 4.30, 6.30, «Леди Гамельтон» 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Тамы ярииге ийи чылда» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дашпыкы кижи» 9.40, 11.30, 1.40, «Чукотканың начальниги» 2.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалгыг» 3, 7, «Чаңгы» 5, 9 шактарда.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үзеҗилеттингеш.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 17 СРЕДА № 114 (6751).

Өртээ 2 көп.

ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

УЛУГ ОКТЯБРЬ БОЛГАШ ТЫВАГА СОЦИАЛИСТИГ ЧААРТЫЛГАЛАР

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш партиялың Кызыл хөвээй комитединиң политчырыдыышкын башкыларының, Тываның дыл, литература болгаш төвүнүң эртем-шинчилел институдунуң, күрүненин Кызылда башкы институдунуң база Тываның «Билиг» нийтилелиниң организастазы, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга турасказыкчан эртем-теоретиктиг конференция бодунуң амыйын башкы институдунуң активтиг залында май 16-да эгелээн.

Киржинчилер залды долдур олуруп-ан-да, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока конференцияны ажыттыкаш, ооң ужур-дузазын кысказы-биле тайылбырлап чугаалаан. Октябрь революциязының ачызында, бүгү совет чурттуу-биле бир дөмей бистиң Тываның ажылагыйының нагбак хөгжүлдени алганын, Совет эрге-чагырганың 50 чылының иштинде культура тургузуушмунунга, экономиканга бистиң чедип алган чедиишкиннеривис дугайын конференцияга делегеңгейбиле чугаалажып келгенин ол демдеглээн.

Бистиң калбак Төрээн чуртувустуң элээн хөй областарының, крайларының, республикаларының институттарының төлээлери, көскү эртем ажылдакчылары конференцияга киржип турары белээ, ажыын Тываның чечектелиишкинни дээш СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың аза сагыш-салыышкынының көскү херечизи дээрзин ол онзалап чугаалаан.

Конференцияның киржинчилери бөттарының институттарында, организацияларында кылып турар эки ажылының дуржулгазын аңда солчуп, моон соңгаар кылып чүүлүн тодаразырлар. СЭКП обкомунуң агитация болгаш пропаганда кылдызининиң эргелекчизи, төвгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Аранчын «Улуг Октябрь болгаш Тывага социалистиг чаартылгалар» деп илеткелди пленарлыг хуралга ыыган. Ол илеткелдиң кысказ допчулалын бөгүн парладывыс.

Калбак-делгем девискээрни эзелеп турар Сибирь Октябрь революциязынга чедир ээн куруг оран, төлүгениң черн болуп турган деп, эш Ю. Л. Аранчын бодунуң илеткелин эгелээн. Ынчалза-да Сибирь бодунуң элбек байлаан чонга харам чокка ажыдып бээр үениң чоокшулап кел чыдарын Россияның мурнакчы кижилери биилп турганнар. В. И. Ленин Россияның социал-демократтыг ажылчын партиязының V съездизинге келгеш, өөрүнүң мурнунга мынча дээн: «Сибирьже төлүлеге чораан, олар баар-кээри-биле ийи катап эрткен мен. Кайгамчык оран үүве. Ооң келир үези улуг болгаш чаагай».

Тыва чер бодунуң бүгү байлаа-биле шаг-үеден бээр сураглыш келген. Ынчалза-да ооң бөдүүн чурттакчылары даштыныңын болгаш иштикиниң дарлакчыларының хайыра чок дарлалындан ядарап, өлүп хорап чораан деп, илеткелчи уламчылаан. Россияга Октябрь революциязының тиилелгези, Ленининиң улуг идеялары Саян арты чурттуг кижилериниң чүректеринге сиңниккеш, оларны демисселче оттурупкан.

Советтер дээш демисселди баштаан большевиктер С. Беспаловтуң, Н. Крюковтуң, М. Крючковтуң, М. Терентьевтиң, С. Кочетовтуң хайныгып чоруур маадырлыг ажылхерээниң ачы-хавыяазында партиязан шимчээшкиниинин чалбыыжы хып үнген. Ол шимчээшкинге араттар база киржи бергеннер. Сергей Кочетовтуң, Иван Пахомовтуң, Алексей Кантыйның, Иргит Мөңгенин, Оюн Кайгал-Тараачының, Адыг-Түлүш Чульдүмүң, Оюн Күрсединин, Оюн Самбуу-Хөлинин. Кол Савчаның база өскелериин-даа идепкейлиг киржилгези-биле чаңгыс черге бир демиңг демисселге тыва чон-биле Совет ажылчын аңгының аку-дүңма вайыралының үндезини салдыгаавын илеткелчи демдеглеп айыткан.

Тывага национал-хозталгыг революция тиилээн соонда күш-ажылчы араттарның күрүнези тургустунган. Ооң хөгжүлдезининиң оруун Ленининиң өөредин чыыртыкылаан. Совет коммунистериниң арга-дүржулгалыга даянышаан, оларның дузаазы-биле тываның революсчуларының 1923 чылда-ла партияның ТК-зин тургускаш, партияга баштайгы арыглаашкынны кылып, эрге-чагырганың феодал аппарадын улус-демократтыг аппарат-биле солаан. 1920 чылга чедир тургустунган эрге-чагырганың чер-чер органнарын, профсөвилел, ажыктарның революстуг эвилели партияны чон-биле сырый каттыштырган. Чамдык районнарның бойдус-байлаан шинчилел көргенининг соолүнде ооң шиңгээдин алышкынны эгелээн, национал ажылчын аңгы чуртка тыптып келген. Банк хөрээн, садыгны күрүне бодунуң холунга алган. Ооң түңнелинде даштыкы чинжең садыг үндүр кыстырган, күрүненин көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери тыптып келген. оларга хереглеттиг баштайгы аныяк кадрлар Москвага, Кызылга, Улан-Баторга белеткеттингеш.

Тываның араттың революстуг намының VIII съездизи ТК-ның чаа составын тургускан, ядыы араттарның ёзулуг төлээлекчилери Бүлүүн, Чүльдүм, Бежендей, Бадан-оол, Шагдыр-Сүрүң, Седип-оол дээш өскелер-даа ол чаа составка киргеннер. ТАРН ТК-ның секретарьларынга И. Шагдыржапты, С. Токаны съезд соңгаан дээш илеткелчи чугаалаан.

Орус чон чурттакчылыг суурларга организастаан бүгү ниити дузалажылганың тараачын комитеттериниң базазынга 1929 чылда-ла «Күш-ажылдың хостуу», «Кызыл партизан», «Революциянын чалбыжы», «Кызыл тараачын» дээш ышкаш баштайгы колхозтар тыптып келген. Олар боттарының үлегер-чижээ болгаш арга-дурумчулгазы-биле коллективтиг ажыл-агыйның артык күштүүн араттарга бүзүредип турганнар. Ынчангаш 1931 чылдың төнүүзүнде 6429 арат ажыл-агыйларны каттыштырып турар, чер ажылының 303 эштелелери тыптып келген. ССРЭ-ниң үлетпүрү-биле Тываның көдээ ажыл-агыйының аразынга бижыг харылзаа тургустунган.

1930 чылда тыва бижикти тургусканы тыва чонуң амыдыралынга улуг болуушкун болганын илеткелчи эш Аранчын онзалап айыткан. Тывалар бодунуң бижинин өөренип алган республиканың хөй-ниити-политиктиг амыдыралынга идепкейлиг киришпишаан, культуразын, литературазын, уран чүүлүн, ном парлалгазының болгаш улус өөредилезининиң херээн сайгарадып эгелээн. Пушкинниң, Лермонтовтуң, Шевченконуң, Чайковскийниң, Островскийниң болгаш совет литератураның, уран чүүлүн мастерлериниң шүлүктери, шин, проза чогаалдары, аялгалары тыва дылга чаңгыланы бергеп. С. Тока, С. Бюрбю, С. Сарыг-оол, О. Сагаа-оол, Б. Хөвеңмей, а ооң соонда өскелер-даа чогаадып эгелээннер.

Тывалар бөгүн бодунуң төрээн дылынга А. Горькийниң, М. Шолоховтуң, Петрусь Бровканың, Сулейман Стальскийниң, Расул Гамзатовтуң, Джамбулы Джабаевтиң, Чингис Айтматовтуң болгаш ажы-дүңма литератураның өске-даа төлээлериниң чогаалдарын ооңчуң турарлар деп, илеткелчи уламчылаан.

Литературлуг тыва дылды хөгжүдеринге улуг үлүүн киргеп болгаш киржип турар совет эртемденнер С. Маловтуң, А. Пальмбахтың, Ф. Исхаковтуң, И. Батмановтуң, В. Наделяевтиң, О. Голикованың база өске-даа хөй-хөй эштериниң аттарын илеткелчи адаан.

Фашистиг Германия-биле кадыг-берге демисселдиң чылдарында совет болгаш тыва чоннарның найыралы быжыгып, улам чөөкшулажы бергеннер. Совет Эвилелиниң составында Тываның киреринин дугайында айтырыг тургустунуп келген. 1944 чылдың октябрь 11-де Тыва Совет апарган. Ол болза Тыва чонуң хөй чылда күрээп келген күзели боттанганы ол деп, илеткелчи чугаалаан. Ленинчи кооперативтиг планның тиилээниниң түңнелинде эрги чер чаартыгнан: колхозчу суурлар тургустунуп, делгем шөлдер погаарарып, шимээргей бергеп. Ынчангаш ол чер араттың түрээнге эргим апарган. 1944 чылдан 1965 чылга чедир тракторларның саны 59,6 катап, комбайнар 552 катап, чүүк машиналары 49 катап, тараа культураларының ниити чыыштазы 7,3 катап өскен. Мыйыстыг бода малдың баш саны 1945 чылдың январь 1-де турганы-биле бо чылдың январь 1-ни деңнээрге 7 хуу, хойлар болгаш өшкүлер 56 хуу, хаваннар 16 катап көвүдээн. Колхозчу тургузуг кайгамчык күш-ажылчы кижилерни өстүрген. Хойжулар Ооржак Лопсаңчап, Үрүле Кандан, Монгуш Чола, аңчы Эрестел Даржаа олар Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болганнар. «Кызыл тараачын» колхозтуң чедишкини бүгү Россияга билдингир. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Петр Астафьев ол колхозту 25 чыл ажыр удуртуп келген. Хөй сүт-ту саарының дуржулгазын Домна Завьялова, Александра Үаңгеп, Хованлыг Шондайты, Хомушку Кувиксал, Галина Блинова болгаш өскелер-даа көргүскеннер. Кайгамчык күш-ажылчы механизаторлар К. Чавыдактың, М. Бюрбюнүң, Мэрия Михайлованың, Михаил Монгуштуң, Василий Дамбаның, Фатей Долгановтуң аттары бүтүдеге билдингир.

Колхозтарның болгаш совхозтарның талантыг организакчылары болгаш удуртукчулары Александр Шаалы, Сергей Седен, Анатолий Ломаев, Тимофей Пичен-оол, Петр Дежнев, Андрей Моргун, специалистер Ольга Чуева, Галина Зверева, Елизавета Коромыслова, Федор Сопулдай дээш ышкаш кижилер өзүп келген. Колхоз тургузуунуң ачызында Тыва миллион миллион пуд тараавы, муң-муң тонна эттн, сүттүг, дүктүг бүдүртеш, көскү черни эзелээн. Тывага чурнунда көдээ ажыл-агый колдаан турган болза, ам үлетпүр база хөгжүп турарын илеткелчи айыткан. Үлетпүрүүң ниити продукциязы 1945—1966 чылдарның иштинде 17 катап, электро-энергиянның ажылдан кызыышкыны 97 катап, хөмүр дээш тыныышкыны 48, түүйбү бүдүрүлгези 34 катап өскен. Даг-дүгүүң болгаш чылда демир-бетон конструкциларының бүдүрүлгези шинээдин алдынган. Соолгу беш чылдың иштинде Кызылдың автосеңтелге заводу, эт комбинады, дөрт хлеб заводтары, пиво заводу, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги эзелээ, чонуң амыдрал хандырыгга комбинаттары туттунган. Ак-Довурак — Абаза оруунуң тудуушкуну доостур чоокшулаан.

Экономиканың калбак хөгжүлдезининиң түңнелинде чонуң материалдыг байдалы болгаш культурлуг денгнели бедрээн. Чөөрби ийи чылдың иштинде 715,6 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттарга бажыңнары туттунган. Ооң-биле кады көдээ черлерде колхозтарның, оларның кежигүннериниң, интеллигенциянын күжүбиле 18,9 муң чурттарга бажыңнары туттунган. Өөредилге черлери болгаш клубтар, киноте театрлар, магазиннер, телецентр база немешкен. Республиканың бараан саарылгазы 1944 чылда 5,2 миллион рубль турганындан 1964 чылда 94,3 миллион рубль чедир оскен.

Тывага Совет эрге-чагырганың чылдарында аныяктарның бүгү ниити сес чыл өөредилгези чедиш алдынган, он чыл өөредилгезининг соруглазы чедишкининг күүсетпишаан, Совет эрге-чагырганың 50 чылының иштинде 6 хуу өскен. Бистиң кижилеривис ам Совет эрге-чагырганың бежен чыл иштинде чедишкининг ужуражыр дээш, кызымак ажылдан турарлар. Тываның аар үлетпүрүүң баштайгызы «Тыва даг-дүгү» комбинатта 40 ажыг нацианың төлээлекчилери үлүүн киирип турарлар.

Мурнакчы чоланчылар Ю. Зюзинин, О. Хунажыктың, А. Неумывальченконуң болгаш өскелериниң аттарын бүгү тыва билир. Башкылар А. Лаврентьева, Г. Корнев, В. Ладанова, Р. Бегзи, Б. Бажутни, С. Хорошавин, А. Максыр, К. Долгар, А. Белек-Байыр, А. Конгарова, М. Обус, М. Бичө-оол, К. Тува-Ху, О. Хойлака база өскелер-даа чеже кадрларны өөредип белеткевээн дээр деп, Ю. Л. Аранчын чугаалаан. Эмчилер С. Серекейнин, К. Балчий-ооллуң, Д. Кууларның, Г. Федоровичниин, А. Канунниковтуң, А. Козлованың, А. Шашковтуң база өскелерниң-даа алдын холдарын чон бедин-биле үнелеп келген. Тываның улус өөредилгезин, культуразын хөгжүдеринге А. Пальмбах, Н. Сердобов, Сейфулин, С. Сарыг-оол, О. Сагаа-оол, И. Испознев, А. Аксенов, Р. Мироновичайн А. Шатин болгаш өскелер-даа хөй энергиязын болгаш билинин киирген-нер.

Төрээн чурттуң хөй-хөй дээди өөредилге черлерин доосканнарның иштинден көдээ ажыл-агый, төвгү, география, медицина, филология, химия эртемнериниң кандидаттары тыптып келген.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Тываның ажыл-ишчилерн боттарының мурнунда салдыгаан сорулгазын шалынчы күүсетпишаан, Совет эрге-чагырганың 50 чылынче кайгамчык күш-ажылчы чедишкининг-биле хере-базын орарын илеткелчи улуг көдүрүүшкүн-биле чугаалаан.

Мурнакчы чоланчылар делегеңнин Ленинчи шаңналын тывыскан

Май 15-те Кремльдин Свердловск залынга совет хөй-ниитининн төлөөлекчилериниң байырлыг хуралынга «Улустар аразында тайбыңны быжыглаар дээш» делегеңнин Ленинчи шаңналын тайбың дээш шылгаракчай демиселчи, сураглыг журналист болгаш Нигерияның хөй-ниити ажылдавчызы Питер-Айо Куртис Джозефке тывыскан.

«Улустар аразында тайбыңны быжыглаары дээш» Делегеңнин Ленинчи шаңналдар комитединиң зарказы Д. В. Скобельцин шаңналды тывыскан.

Питер-Айо Куртис Джозеф хуралдың киржинчилериниң журнунга чүве чугаалаан.

Ленин ордени-биле шаңнаан

Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелиниң активчилери май 15-те Кремльдин Съездилер ордузунуң пайгамчык улуг залын долуп келген. Совет кадык камгалалынга дуза көргүзериниг улуг ачы-хавыяалары, тайбың дээш демисселге идепкейлиг киржилгези дээш база үнделилеттинген хүнүнден бээр 100 чыл болганы-биле холбаштыр ун ниитилелдиң шаңнатканы Ленин ордении байырлалдыг тыпсыр дээшинге оларның чылганы ол.

СЭКП Тон Комитединиң Политбюрозунуң составын хүндүлуг президиумга сонгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичевке сөс берген. Совет Кызыл Крести Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ол номчаан. Байырлыг хуралдың киржинчилерин диңмиттиг адыш часкаш турда, эш П. Н. Демичев ниитилелдиң түгүнга Ленин ордении кадап берген.

Ооң соонда П. Н. Демичев Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң эвилелиниң Бүгү-эвилел VI съездизиниң киржинчилеринге СЭКП Тон Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын номчаан.

Байырлыг хуралдың киржинчилери байырлыг чагааны үрдээш часкаашкыны-биле уткаан.

Эвилелдиң 70 миллион кежигүннериниң мурнундан ооң күүскомунуң даргазы профессор Г. А. Митерев Кызыл Крестиң активчилериниң чаагай ажылгинии бедии-биле үнелеп көргени дээш партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

ССРЭ-ниң Кадык камгалалының министри академик Б. В. Петровский, СЭКП-ниң МХК-нуң секретары Р. Ф. Дементьева, ВЦСПС-тиң секретары И. М. Владыченко, Совет Эвилелиниң Маадыры Н. В. Троян байырлыг хуралдың киржинчилеринге байыр чедирген.

Кызыл Крестиң активчиги Н. В. Троян дайын чылдарында фашистиг эжелекчилерге удур тулчуп турган белорус партизаннарның дайын чорудулгаларынга киржип чораан.

Кызыл Крестиң Бүгү-делегей федерациязының оралакчы президентиниң болгаш ооң доктаамал комиссиязының даргазы дээрге Анжела Лимерик ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң 100 харлаан эвилелиниг Кызыл Крестиң делегей организацияларының мурнундан байыр чедирген.

СЭТА-ның дыңнадыы

«КОСМОС-158» УЖУДУУШКУНДА!

Черниң «Космос-158» дээр кыдыгаа спутнигиниң салыы үндүрүүшкүнүн май 15-те Совет Эвилелиниг боттандыргаан.

СЭТА-ның 1962 чылдың март 16-да чарлаары программага дүүштүр космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээринге хереглиг эртем аппаратуразын спутниктиң иштинде тургускан.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда бар чүүлдер: ор-битаның элементилерин ылаптыг хемчээр радио системазы; приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында медээлерни Черже дамчыдар радиотелеметриктиг система.

Спутникте тургускан аппаратура ой-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү үзээ турар информацияны ажылдап кылып турар.

Шаңчыда часкы ажыл

АГРОТЕХНИКТИГ ХЕМЧЕГЛЕР

Бистиң «Наймырал» совхозтуң Үрбүн салбырының тарылгазының кол шөлү Шаңчы ховузу болур. Шупту 5550 га тараа культуралары болгаш 400 га кукуруза Шаңчының делгем ховуларынга тарыттынар, чүгле 300 га чаңгыс чылдыг үнүштерни болгаш 100 га кукурузаны өске черлерге тарыыр.

Шаңчы дээрге суггарылга чок чер болгай. Ынчалза-да өлүшык ортумак дүшкенде безин ооң хөрүүнү 7—8 центнер дүжүттү салбас, а кажан эки чазытыг чай болганда, республикага эң бедик дүжүттү берип турганы билдингир. Соолгу ийи чылда кандаашкын болганындан дүжүт барык чок болган. Дүжүттүң кудулап турары чүгле агаар-бойдуста эвес, түс черинң байдалынга тааржыттыр агротехниктиг хемчеглерни четпес чорудуп тургавындан база хамааржыр деп тайылбырлаза чогуур. Бо кыжын Шаңчының девискээринге хар дыка чуга, мал сускунупка безин четпес болган, часкы хову ажылдары эгелээнинден бээр чажылганың нормазынга чедир хөрүннүң шыгыдар өлүшык база дүшкээн.

Бо байдалды өөрүнүн көргеш, амгы тарылгага чамдык агротехниктиг хемчеглерни ажыглаарынга кирген бис. Шаңчының байдалынга тааржыкаш, кандаашкынга быжыг, быжаары орайтавас үрезинг болза кызыл-тастың «Мяльтурум-553» деп сорту болур. Ам бо сорту тарып турар бис. Мурнунда элээн шөлдү эзелеп турган «Скала» деп сорттуу бо чылын тарывае бис. Бо сорт тайга чоогу, өлүшык хөй дүжер, азы суггарымгалыг черлерге эки дүжүттү бээр болганда, бистиң байдалывыска чамдык чылдарда тааржыпайн баар болгаш.

Эрткен чылын чаймп болгаш күскү аңдарылганы хойну чоруткамывыстың ачызы-биле бо чылын 1800 га черге часкы аңдарылганы чоруттувус. Шык безырышкынын 5 ажыл хүнүнде дооскаш, бок үнүштер кесүүп келирге, ийнги илиртээшкинге киргеп. Чажылганы маанызы ийнги илиртээшкинни чоруткан шөлге чорудуп турар. Ам чашкан шөлүвүс ийи муң га ажыг. Мурнунда чылдарда аңаа чажылганы колдадын турган болза, ам 2000 ганы хана-каралтай, 1983 ганы кызаа одурүлай чажар аргалар-биле чорудар деп планнаан. Ам үеде хана-каралтай чажар аргаиы чорудуп турар бис.

Келир чылдың тарылгазынга 2600 га чериң белеткээр. Ам часкы тарылга-биле кады чер аңдарылгазын база чорудуп, үстүнде планның 1400 газын аңдарып алган бис.

Бо чылын техниканың септелгези болгаш артык кезектерге хандырылга багай эвес боолган-дан, тракторларның үрелиишкинин шоолуг эвес боор, хүнде 20 тракторнуң 2 ирезинге аңаа туруушкунар болгулаар, чамдыкта мидит тавырыга болбайн-да баргылаар. Ынчангаш механизаторларның кол нуруузу ажыл нормазын ажыр күүседип турар. Ам биске чаа техника улам немежин турар. «СЗС-9» деп үш сеялканы чаа алдынбыс. Өске сеялкаларга бодаарга, бо сеялка ажаан калбарты алыр, сеялыштыр чокка чүгле тракторист чаасказан ажылдаар болгаш соонда ожуун каан каток база бар. Боларны дораан ажылдадын киирер бис. Ооң-биле кызаа одурүлгүг кыдыгыр чажар сеялкалар база бар. Ам ажылдап турар 8 агрегаттың кырынга бо чаа сеялкалар-биле 6 агрегатты неметтер болгузуусса, чажылга май 25-те доостур.

Тарылгага агротехниканың мындыг хемчеглерни ажыглавышаан, ажылдың шынарынче нол кичээнгейни салып турар бис. Илиртээшкинниң болгаш чажылганың шынары, үрезининг нормазы дээш хүн бүрү хайгаарадып салып турар. Илиртээшкин-биле чер аңдарылгазында агрегаттар ийи эзлчег-биле ажылдап турар, а чаштырылга агрегаттары кежээкиниң 10—11 шактарга чедир чаңгыс эзлчег-биле ажылдап турар. Чаштырылганы ооң орайтадырга дүне доозунга ис көзүлөбейн барып, ажылдың шынары кудулап болур. Ынчангаш чаштырылганы чырык үезе чорудуп, шынарын экижиде-рээ чугула.

Бистиң бо агротехниктиг хемчеглерибистиң кырынга чайын өл-шык эки дүжер болза, Шаңчының делгем ховузунга күзүн чаагай дүжүт чалгаан турары чугаажок.

И. СЕДИП,
бригаданың агроному.

МУРНАКЧЫ ЗВЕНО

Улуг-Арты ажып бадыптерга, Шаңчының карак четпес делгем ховулары кара-дес апарган чыдар. Бригада төвүнге чеде бээрге, конторанын, кызыл булунүн, столоваяның болгаш өске-даа бажыңнарның мурнуу талакы ханаларында кызыл пестерде, калбак ыыштарда бижээн лозуңнар-ла хөй—бир-ле байырлал шинчилиг. «Коммунистер болгаш комсомолчулар! Силерниң турар черинер көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң көвүдедирн дээш демисселчилерниң мурнуку одуруу болгур!», «Тракторист!» Чажылгага болгаш андырылгага эң эки гектар дээш демисеш. Оорлаалаашкыны болдурба!» дээн болгаш өске-даа лозуңнар ховунуң ажыл-ишчилерин юбилейлиг чылдың бедик дүжүду дээш демисселче хей-аът киирип турар

Кызыл булунда агитлистоктуң соолгу номери. Ында «Мурнакчы звено» деп эгелиг үүлдү номчуй бердивис. Май 10-нуң түңнелинде ДТ-54 тракторларның звеносу социалистиг чарыштың бирги черин эзлевишаан турарын айыткаш, трактористериниң көргүзүглерни чыскаай бижээн болду. Тракторист Александр Чалбаа чаштырылгага хүн нормазын 207 хуу, Сайлак Дадар-оол—185 хуу, Сергей Балчый—141 хуу, Чапаш Араптаң—150 хуу күүсеткен.

— Бо чылын звеноларны трактористерлиң марка аайы-биле тургускан бис. Чижээ, ДТ-54-тер бир звено, ДТ-75-тер база бир звено дээш ооңда ыңай. Силерниң бо номчуп турарыңар звено шык базырышкынындан эгелээш үргүлчү бирги черде чоруп келди. Бирги черни шуут быжыы-биле эзлээр дээш тулчуп турупкан эрлер-дир ийин. Олар бо түңнелде 5—5 рубль-биле шаңнаткаңнар—деп, бригадирниң дузалакчызы эш Дамба Кызыл-оол тайылбырлап берди.

Ол агитлистокта өске-даа мурнакчыларны база бижээн. Чижээ, Хуурак Сүүр-оол илиртээшкин нормазын 160 хуу, Михаил Ак-кыс—114, Самба Суңгар-оол—150 хуу күүсеедип турар.

Кежээки чемненилге Адыр-Тей ховузунда моторларның диңмиттиг даажы соксай бергеп. Дузалакчы бригадир, агроном болгаш поварлар Адыр-Тей баарынче бадышкан, механизаторлар алды шакта чемненир дээш чыглып келгеннер. Кежээки чемненилге эгелээн.

— Демги мурнакчы звеноңуң механизаторлары дуу ол-дур—дээш, дузалакчы бригадир белүк чемненип олурган оолдарже айытты.

А. Чалбаа ам 7 чыл иштинде трактористеп турар, кылган ажылынга бүдүмчелиг, кыымак болгаш бичө сеткилдиг кижи. Д. Санак хөөчүл тракторист, комсомолчу С. Балчый ажылга тура дүшпес, хып дээн аныяк оол. ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем район комуундан май 1-де аңаа шаңнал бижиктн тывыскан. А. Чапаш трактористиң харымсалгалыг хүзээлгезин бо чылын чаа күүседип эгелээн. Ажылга күзел-соруктуг болганы-биле өөрүнүң дуржулгазын дораан шиңгээдип ап, мурнакчыларның одуруунга киргеп.

— Бот-боттарывыска дузалажып, бир деминг ажылдап, бир агрегат ажыл үезинде турушкан болза, ооң-биле кожа кым чораан болдур, ол аңаа дузалажы кааптар. Кол чүве техниктиг ажаалдада. Шелге хүндүс хаваш, орунга Хуурак Окчатты киирген. Соолгу хүнүнде чемнинг шынары экижээн.

Дүштеки чем үезинде беседаны, солун номчулгаашн чорудуп турар. Бригадир О. Хойбан, дузалакчы бригадир Д. Кызыл-оол, агроном Н. Седип, кызыл булун эргелекчиин Г. Даржаа олар беседаны, номчулганы эзлчег ёзугаар чорудуп турарлар. Бригада төвүнде садыг, медицина пунктузу база бар. Ооң-биле кады механизаторларның болгаш шинда чурттакчыларның радиоприёмник үрелген, концерт болбаан дээр дугайында хомудалы база бар. Моңу дарый хандырза чогуур.

«Наймырал» совхозтуң бригадалар аразында шилчир тутуп шык базырышкынынын үезинде бо бригада чаалап алган. Оз тукту ам бижыг тутпушаан.

Шаңчы ховузунда хүнүнүң маадырлары көвүдеп, юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң суурун шинчаар салып турарлар.

М. ЛЮНДУП.

ЧУРУКТА: мурнакчы звеноңуң механизаторлары А. Чалбаа (солдагай талазынган), Д. Санак, С. Балчый.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ СУУРУ

Улуг-Хем районнуң колхозтары бөлгаш совхозтары бо чылын суггарылгаже улуг кичээнгей салып турар. Ам үеде районнуң бүгү ажыл-агыйларында 2020 амыр гектар чер часкы суггарылга-биле хандыртырганы.

Районда ниитизи-биле 162 кижи суггарылгада амыдап турар. Районнуң хөй суггаттыг черлиг ажыл-агыйы — «Найырал» совхозта 730 амыр гектар чер суггартырган. Ол болза Терезин белгаш Аймыырлыгның суггарылга системазында черлерде нолдуу хамаарлыг турар.

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер министерствозунда

Май 6-да КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозу «Правданың» Пекинде корреспондентизи В. М. Пасенчукка медеглелдн кылып, ону күзенчиг эвес кижи кылдыр чарлаан болгаш КУР-дап үнүп чоруурун аңаа айытканы билдингир болгай. Моңу-биле кады кыдат тала «Правдага» ооң корреспондентилериниң талазы-биле үндезип-барымдаа чок нүүлдээшкинни кылып, антисоветчи каржы халдаашкыларны болдурган.

Моон-биле холбаштыр май 15-те ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу КУР-нуң Москвада алчын черинге медеглелдн кылган. Ол медеглелде чугаалап турары болза:

«Пекинде турар совет корреспондентилер боттарының информациязын боттуг болгаш бүзүредилг фактыларга, а ол ышкаш кыдат парлалганың парлап турар материалдарынга үндезилээш бижип турар. Олар совет болгаш кыдат улустарының аразында найыралды быжыглаарының эрге-ажыктарын боттарының ажыл чорудулгазынга доктаамал удуртулга болдурун турар. Совет Эвилелинде кыдат корреспондентилериниң материалдарының дугайын ынчаар чугаалаан болбас. Совет улустуң дугайында, Совет күрүненин даштыкы болгаш иштики политиказының дугайында даап бодап алган нүүлдээшкиннер оларның информацияларында доктаамалы-биле долу болуп турар. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу Москвада кыдат корреспондентилериниң мындыг аңгызыг ажыл-чорудулгазынче КУР-нуң алчын черинин кичээнгейин база катап бүгү шыңгызы-биле корүндүрүп тур.

«Правданың» корреспондентизин кыдат эрге-чагырганың чурттан үндүрген чоруу Совет Эвилели биле КУР-нуң аразында харылзааларны бакшырадырынче угландырган чаа каржы үүгедиишкин болур.

«Правданың» корреспондентизиниң адрезинге кыдат талазын үндезин барымзаа чок буруудалмышкынын буруу шаңнышаан. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу ону чурттан үндүрер дугайында барымдаа чок шиитпирге шиитпирлиг удурланмышкынын медеглеп база мындыг үүлгедиишкиннерниң уржуктарын даап бүгү харылсалганы кыдат талага онаап тур.

ПАРТИЙЖИ ХЫНЫДЫРАЛ

ЧЕДИИШКИН — ОРГАНИЗАСТЫГ АЖЫЛДА

Партийжи-организастыг ажылды улам сайзыраңгайжыдар, каза-даа, кандыг-даа ажылга коммунистерниң харысалгазын бедидер дээш районнуң партия организациялары элээн хемчеглерни ап турар апарган. Оны партия организацияларының практиктиг ажылы бадыткап турар. Ыланғыя районнуң ийи колхозунуң партия комитеттери, хөй кежигүнерлиг болгаш ажылының хемчээни улам улгадып турзажок, коммунистер-биле ажылдың байлак арга-дүрзүлгаларын ажыглап турар деп, СЭКП райкому демдеглээн.

Колхозтарда мал ажылының продуктулуу бо чылдың бирги кварталында эрткен чылдың ол-ла үезинде деңнелден бедээн, күрүнеге ът, сүт садарының квартал планнарын колхозтар ажыр күүсеткен. Малдың өлүп-хоразары эрткен чылдыңдан элээн кызырылган, чаш төлүн менди алыр дээш демисел күштелген. Бо дээрге колхозтарның партия организацияларының организакчы болгаш ажыл-агыйжы удуртулгазының экижээнииниң түңнелинден база кол хамаарыжыр.

Ырбан ыяш ажыл-агый черинде партия организациязы коммунистерниң хуралын доктаамал эрттирип, мурнунда болгулаан шүгүмчүлелдиг саналдарның күүселдезин анаа чугаалажып турар. Будурулгениң планның онаалдаларын күүседип турарының дугайында айтырыгны эге организациязының бюрозунга-даа, ниити хуралга-даа чугаалашкаш, ажыл-херекте четпестерни эдип-чазаарының чугулаазын айткан турган. Ол шиитпирге үндезилээш, партия организациязының төлээлекчилери бригадаларга баргаш, тодаргай ажылды чоруткан. Саналдыр ыяш белеткээринииң планын будурулге бо чылдың бирги кварталында 106 хуу, соорткүнүң планын 108 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 2000 кубометр ыяштыг соорткен.

С. Саяа секретарьлаан Ий сес чыл школазында партия эге организациязын ап кораал. Школаның өредилгекижизидилгелиг ажылы эки түргустунган, башкы коммунистер колхозта хөй-ниити организацияларының, бот-тывынгыр уран чүүлүн ажылынга идепкейлиг киржип, суурга көскү агитацияны дерип тургузарынга организакчылар болуп турарлар. Школаның директору коммунист Доржу Бывыл-оол партия организациязы биле школа коллективииниң аразында харылзаазын быжыглаарынга улуг ынчээнгейни салып турар.

«Совет Тыва» колхозтуң Талым сүт-бараан фермазында партия бөлүү—районда эң эки ажылдыг бөлүк. Ферманың ажылчын бүрүзү социалистиг чарыштың хүлээлгелерин алгаш, ону әрестиг күүседип турар. Чарыштың түңнелин партбөлүктүң хуралынга ой-ойлеп чугаалажып турарын чурумчуткан. Фермага организастаан политшколаның өредилгези доктаамал, эки шынарлыг эртип, агитхуудусту ай сайында үндүрүп, кызыл булуңунга ном, солунну номчуп, оюннарны организастап турар. Бо ферманың анықтары концерт белетеезэш, «Май 1-ри» колхозтуң фермаларынга коргүзүп турган.

Коллектив бичии-даа бол, ажылагыйы чыл бүрү чедиишкинниг болуп турарының чажыды чүдел? Чүүңүдаа мурнунда партия бөлүүнүң организакчызы, дүржүлгалыг коммунист Моокай Бичe-оолдуң организакчы мергежилиндеп хамаарыжыр. Бөлүктүң-даа, бүгү ферманың-даа ажылы дээш бо хоочун коммунист чүткүдүг ажылдап турар.

Эге организациязының, партия комитединиң ажылы хөй талалыг, солун болгаш хандыкшыядыг болган тудум, партиянның масса-биле харылзаазы улам быжыглап турар дээрзин бо партия организациялары эки билип турарлар.Ынчалза-даа сорулганы эки билири—херектиң эгези-дир, кол чүүл—сорулга амыдыралга боттанып дээш ажыглавары болур. Бир эвес Чазыларда, Сыстыг-Хемниң курлаңныыр ажыл-агыйында, «Май 1-ри», колхозтуң Куштуг-Бежиг сүт-бараан фермазында партия эге организациялары (секретарьлары эштер Дажыжык, Половов, Чанчывай) партийжи-организастыг ажылды акыжидер дээш кичээнгейни кошкаптаан болза, боттарының ажылынга көскү чедиищкинчерни чедип ап болур турган ийик. Ынчаарга бо организациялар эрешгей сөзу-биле ажылдап, хөй-ниитиниң күүнүге даянмайн турар.

Партийжи-организастыг ажылда четпестерни чок болдурарының хемчеглерин алыры—СЭКП райкомунуң, оон партийжи-огранизастыг ажыл килдизиниң бөгүнгү кол сорулгазы болур. Ынчангаш райком эге организациялар секретарьларының, партийжи активтиң семинарларын үе-үелеп эрттирип турар апарган. Чижээ, «Совет Тыва» колхозта партия эге организациязын комитет кылдыр тургусканы-биле холбаштыр, колхозта дөрт бригада эге организацияларының секретарьларының болгаш партия бөлүүнүң организакчызының семинарын апрельдиң 14-те эрттирген. «Партия хуралдарын эрттирери, оон документилерин белеткээри болгаш ажыл планын тургузары», «партияга күзээп алышкыны», «аныяк коммунистер-биле ажыл», «социалистиг чарышты удуртуру» база өске-даа темаларга лекцияларны, беседаларны ол семинарга чугаалашкан. Семинарны райкомуң партийжи-организастыг ажыл килдизиниң ажылдакчылары барып организастаан.

Ол ышкаш, «Май 1-ри» колхозтуң аныяк коммунистери-биле беседалажышкынны райком эрттирген. Аныяк коммунистериң район семинары апрель 24-те болуп эрткен. Анаа лекцияларны СЭКП райкомунуң секретарьлары эштер Бойду, Бондаренко, агитация болгаш пропаганда килдизиниң эргелекчизи эш Тимофеев олар кылган. Коммунистиң бедик харыысалгалыының, аныяк коммунистиң хүдээлгезиниң болгаш мировоззрениезиниң дугайында хөй чүүлдү аныяк коммунистер оон билип алганнар.

Хоочун коммунистер К. Даш-оол, Б. Базыр болгаш аныяк коммунистер В. Агбан, А. Скобеева олар ол-ла семинарга дуржулга солчуп, чүве чугаалааннар. Моон соңгаар ындыг ужуражылгаларны организастаары чугула.

Партийжи-организастыг ажыл — эге организацияның бүгү ажыл-чоруудугаашта кол черни ээлеп турар болганда, оон улам ыңайгы сайзыраңгайжыры дээш практиктиг хемчеглерни моон соңгаар-даа алыр ужурлуг бис. Маңаа чүүң-даа мурнунда партияның үндезини—эге организацияның тывынгыр, бот-идепкейжи чоруу негеттинер.

А. ДОРЖУ,
СЭКП Тожу райкомунуң инструктору.

ЛЕНИН

Моденово — Можайскийниң эрги оруунуң чоогунда, Москва чоогунуң сууру-дур. Наполеоннуң үптекчи дээрбечилери 1812 чылда Москваже баарда оон чаны-биле эртип турганнар. Оон соонда барык 130 чыл эрткенде, Гитлерниң куяк танкылыг дивизиялары совет пайысыялче база оон шургуп турган...

Моденовонуң төп ортузунда тураскаал даш бар. Алдын үүктербиле инда мыпча деп бижээн:

«Владимир Ильич Ленин 1920 чылдың декабрь 15-те маңаа доктаагаш барган».

Чаңгыс чер чуртталары Моденовонуң дириг төөгүзү деп адап турары, ук черниң хоочун чурттакчызы Петр Козлов ол тураскаал дашты кандыг болуушкунга тураскаадып тургусканын меңээ мынчаар чугаалаан:

— Ленинниң биске чорааны декабрьның ол хүнү мээн бодалымда уттундурбалы-биле артып калган—дээш, оон чугаалааны: —Ленин бистиң суурувуска чүгле доктааган эвес, харын-даа чыышка илеткел кылып, тараачыннар-биле ажыт-чажыт чокка чугаалашкан. Ленинниң ат салганы протокол ол дугайын бадыткап турар. Протоколдуң бир хуузу менде база бар. Баргаш көрүп болур силер.

Калбак кудумчу-биле базып олур бис. Дайын сөөлүнде туттунган чырык-чырык чараш бажынар. Козловтуң бажыңынга чедип келдивис.

— Ынчан мен суурнуң ядыларының удуртукчузу болгаш волост күүскомунуң кежигүнү турдум—дээш, ол уламчылады.—Көдээ Советтиң даргазы Егор Власов-биле бо-ла кудумчулап базып орган бис. Хенертен автомашинаны көруп кагдывыс. Ол үеде суурга автомашина көстүп келири тоол-домак-биле домей чүве болгай. Бистиң егерь ынчывыс Иван Новиковтуң бажыңынын чанынга демги машина турупту. Машинадан үш кижи үнүп келдилер. Келгеннерни топтап көргеш:

— А бо Ленин ышкажыл!—дидим.

Егор кыжыраазыңыг каттырымзааш:

— Чогаадыр-ла сен ийин көрем. Владимир Ильич бистин Моденововуска келгеш, чүнү кылыр чүвел—дидир.

— Мен ону сээдиге бодум көрген мен. Ынчангаш черже таныыр апарган мен—дидим.

Шынап-ла часпаан мен. Келген кижилериниң бирээзи Ленин болган. Ол аныяп бар чыткаш, Моденовога доктааганы ол.

Владимир Ильичиниң чедип келгенинин дугайында медээ суурга дүрген тарай берген. Кижилер кедээ Советче шуужуп турган. Оларның бирээзи турган: —Ильичиин хураже чалаап, оон-биле чугаалашкан болза, эки-ле-дир аа—дээн.

Ильичини дүвүредирин кымдаа күзевээн, ынчангаш анаа бижиптерин шиитпирлеп алган. Чагаа кончуг кыска. Ону шупту сүмележип турган бижээн. Оон сөзү бо: «Моденово суурнуң хамаатыларының мурнундап — делегей революциязының башкызы аш Ленинге. Бистиң-биле чугаалажырынарны диледивис». Ындыг бижикти чорудупкан бис. Ильич ону номчуп көргеш, чыышка ыяавыла келиирип чугаалаан.

Тараачын Прасковья Кочетованың бажыңынга чыылган бис. Чудурук сынар хире безин хос чер

МАЛЧЫННАРДА

Юбилейлиг чылда ниитиниң малының баш санын өстүрериниң, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедириниң болгаш күрүнеге садарының планнарын күүседир дээш Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң малчыннары социалистиг хүлээлгелерни алган амыдап турарлар. Бистиң малчыннарывыс беш чылдың ийиги чылының кыжындан малды хүр ажыргаш, эрткен айларның дургузунда малдың чаш төлүн камгалап алыр, сүт саалдазын көвүдедир, күрүнеге садар талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган.

Совхозтуң Бай-Тал салбырының хөймузу кижи мен, эш-өөрүмнүң аразында калбарган социалистиг чарышка кириишкеш. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга белен кылдыр чүс баш төрүүр хойга онаштыр 100 хураган, бир хойдан 2,3 кг дүн алырын хүлээнген мен. Эрткен айларның дургузунда төрүүр чүс хойга онаштыр 99 хураганны өстүрүп алдым, коданымда моон соңгаар хураганнаар хойлар бар, социалистиг хүлээлгемни ажыр күүседир арга менде бар.

Частың берге айларын бистиң совхозтуң малчыннары база эки эрттирген, май айда малды онча-меңди алза, шагның эки үези—чайның башкы айы үнүп келир, мал ынчан дүрген күш алыр, чаш төлдү өстүрүп алыры белен. Бистиң кадарчыларывыс ам чазаглаашкынга. Немелде чем бар, мал тодуг-шыырак. Совхозтуң хөймулары кыргылдага белеткел ажылдарын чоруда берген, ниити кыргылда пунктуларынга кыргылда чорудар бис. Мал эмчилери, зоотехниктер кыргылда чорударының график-планын кыла берген. Бистиң салбырның хөймулары кыргылдага белеткелди база чоруда берген.

Он уругну божаап, кижизиттим, уругларымның улуглары ажылдап, өөренип турарлар. Совет чазак «Маадыр ие» деп хүндүлүг атты тывысхан, юбилейлиг чылда бежен хар харладым. Назының улгатса-даа совхозумнуң малын өстүрер, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир дээш ажылдап чоруур мен. Бистиң өг-бүлевис мал ажылынга ам он чеди чыл болуп турар, бо аразында эки көргүзүглерлиг болуп келдивис.

С. ЧҮЛЬДҮМ.

• • •

Өвүр районнуң «Кызыл тун» колхозунуң Чыраа-Бажында хөймү бригадазының кадарчылары юбилейлиг чылдың эрткен дөрт айында малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган. Хөймулар ам чазагларында, малдың ниити байдалы эки.

Бригадада мурнанчы кадарчылар К. Көк, О. Оолак, С. Бакан-оол, С. Дырыш ниитизи-биле 1112 хойдан 1116 хураганны доруктуруп алганнар. Чаңгыс бригадада, бир черде одарлыг кадарчылар О. Чамбылдай, О. Картыг оларның коданнарындан багай амаалга-темээлеген он алды хураган өлүп хораан.

Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле хөймулар социалистиг хүлээлгелерни алган болгай, чидиригліг кадарчылар түңнелди кылып, чыл төнчүзүнге чедир хүлээлгелирин боттандырар дээш кызып ажылдаары негеттинип турар. Төрүүр чүс баш хойга онаштыр чүс хураган алыр деп хүлээлге алгаш, Саая Дырыш ам 101 хураганны камгалап алган, өстүрүп турар. Бригадада социалистиг хүлээлгелерин күүседикпен, мурнанчы кадарчылар хөй, чыдып каап турарлар олардан үлегер алыры чугула.

О. СЕМИС-ООЛ.

• • •

Монгуш Артаа Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң база бир мурнанчы хөймузу, 1953 чылдан бээр мал кадарып, совхозунга иодан-кодан хойну өстүрүп, хөй дүктү кыргып берип келген.

Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болур оюн байырлап эрттирер чылда төрүүр чүс хойдан 97 хураган, бир хойдан 3,2 кг дүк алырын кадарчы хүлээнген. Ооң хою кыштан хүр ашкан, ам шупту-зу оолдапкан. Май бирниң байырлалынга уткуштур Монгуш Артаа төрүүр чүс баш хойга онаштыр 100 хураганны өстүрүп алган, социалистиг чарышка алган хүлээлгелериниң бирээзин күүсеткен. Дүк талазы-биле алган хүлээлгезин ажыр күүседир барымдаа кадарчыда бар.

Н. ШОЙДАА.

Партбюрога чугаалашкан

Чөөп-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң партия организациязының бюрозу тудуг бригадазының ажылының дугайында бригадир коммунист Монгуш Дамбаавың ылеткелин ап чугаалашкан. Тудугжулар юбилейлиг чылга алдар болдурган чарышка кириишкеш, 2700 кубометр тудуг материалдарын белеткээрип 2294 кылдыр күүсеткен. Ооң 1738 кубометрин тудуг участоктарында дүжүрген. 414 кубометр дашты чыгташ, оон 300 кубометрин гараж тудуунуң шөлүнде дүжүрген.

Сат Аковка баштаткан тудугжулар звеновозу № 1 сүт-бараан фермазында быжаа кажаазының тудуун доозуп турар. Ондар Өзөй-оолдуң звеновозу 500 хой, 500 хураган кирер кажааны тудуп турар. Тудугжулар Сат Аков, Монгуш Дакпай, Салчак Кара-оол, Ондар Шактар-Сүрүң, Ондар Өзөй-оол, Хорлуу Өзөй-оол олар шалыпчы эзелчегиниң мурнакчылары болуп тураарлар. Автомашина човаачызы Ондар Байлаң-оол мын соөртүлгезиниң шалыпчызы болу берген. Чүдүрүчүзер Ховалыг Делгер-оол, Монгуш Чаш-оол, Б. Ондар оларның эки ажылын партбюро база демдеглээп. Херээженнерден Монгуш Кара-кыс, Түлүш Хандыыпаа, Ондар Чечек олар дег эр кижилербиле демей ажылдап турарларны ылеткелчи онаалап демдеглээн.

Партбюро оон-биле кады четпестерни база аймыкан. Тудугжулар ортузунга агитае-масеалыг ажыл чорувайн келген. Звеновар аразында социалистиг чарыш организастаттынмаан. Мурнакчыларны мактап шаңнаар хемчеглер кошкак. Ол четпестерни чайладырын, социалистиг чарышты организастаарын күштелдирерин болгаш звеновар, түс-түс тудугжулар аразында чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны хүндүлеп самбыраларынга, агитхуудуска илередип, чарыштың тинилекчилеринге шилчип чоруур выпнельдерни тыпсып, өртектиг шаңналдарны берип турарын партбюро доктаатка.

О. АРАКЧАА.

Кызылдың харылзаа конторазының № 1 салбырының почтачылары юбилейлиг чылда бедик көргүзүглер дээш демисештишаан, ай, квартал санында бедик көргүзүглерни чедип ап келген. 12 кижиден тургустунган почтачылар бригадазын дүржүлгалыг почтачы Байбородина Ира удуртуп турар. Бригаданың кежигүннери харылзап турары участоктарынга почтаны чогуур үеде чедирип, чагыкчыларны хөндүдетпейн келген.

ЧУРУКТА: Б. Ира.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

* *

Ажыктыг семинар

СЭКП-ниң Таңды райкому чоокта чаа профэвилеч активиниң ийи хонуктуг семинарын эрттирген. Ук семинарга месткомнар, рабочкомнар даргалары, профболүктер организакчылары, колхоз, совхозтарның, албан болгаш бүдүрүлге черлериниң казначейлери киришкен.

Семинарның киржикчилери «Профкомнарның организас-мас. салыг ажылы», «Профкомнарның социал камгалал талазы-биле ажылы», «Күш-ажыл хөөлүжүдулгазы болгаш ооң сагылгазы», «Күш-ажыл камгалалы болгаш техниканың аймыл чок чоруу» деп лекцияларны дыңнаан. Чамдык лекцияларга район төвүнүң албан, бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларын база олуруштуруп турган. Семинарга ниитизибиле 74 кижи киришкен. Шак ындыг семинар «Тыва кобальт» комбинадынга база болуп эрткен.

С. ТҮШКОВ.

* *

Улуг Октябрьның 50 чылына

Ленинниң партиязы—социалистиг

Делегей төөгүзүнүң чаа үе-чадазын, капиталзамның бууран дүжериниң болгаш коммунизминиң бадыткаттынарының үезин ажыткан, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылынче хүн бүргүү-ле бистиң чоокшуладып олурар. Помещиктериниң болгаш капиталистериниң эрге-чагырганы дүжүр октаан болгаш чер бөмбүрээзиниң алдының бир кезинге ажылчы чоннарның эрге-чагырганы догунадыр бадыткаан, бистиң чуртувустуң ажылчыннарының болгаш тараачыннарының маадырлыг чоруунуң ужур-дузазы улам долузу-биле илереп кел чоруур.

Чартык чүс чылдагы ниитилел амыдыралы, марксизм-ленинизм идеяларының тинилегеш, социалистиг революцияның амыдырапга боттанылгазын бүгүнээр хөгжүп келгеш, ССРЭ-ге социалистиг ниитилелдиң тургустунганы, социализмниң делегей системазының тывылганы, делегейге коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниинге күштелиө калбартаны, империализмниң колониалдыг системазының бүүрап дүшкени — Улуг Октябрь идеяларының тинилелгиг базымының кол түңнелдерив шак ындыг.

Бүгү делегейниң дешилгелиг кижилерэ Совет эрге-чагырганың бежен чылын демдеглевишээн, социализмче орукту төөгүде эң баштай-ла ивеп үндүрген болгаш хөй санныг дайзыннар-биле маадырлыг демиселге революстуг чаалап алышкынларны камгалап шыдаан бистиң улузувусту хүндүткел-биле көрүп турарлар.

В. И. Ленинниң тургусканы Коммунистиг партия удуртпаан чүве болза, совет кижилериниң өндүр чаагай тинилелгелерэ болдунмас турган ийик. Бистиң партиявыстың күштүүнүң үнер дээш, оон марксизмленинизмге шынчылында, революсчу теорияны чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүп, амыдыралга боттандырып билириндэ. Мынчангаш совет улус төрээн Коммунистиг партиязынче, оон тургузукчузу В. И. Ленинниң чыртыкылыг тураскаалывыче өөрүп четтиришкин-биле көрвүп. Ильичиниң номналын, коммунизмни тургузарының программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырарынга база Октябрьның өндүр улуг чаалап алышкыннарын камгалап көвүдедирингэ белеңнин илергейлеп турар ужуру ында.

• • •

Россияга социалистиг революцияның тинилелгээн — ол дээрге ниитилел хөгжүдүлгэнин объективтиг хөөлүулариның чаартыкчы түңнели болгаш оларны Коммунистиг партияның үгааныладыг ажылгап шыдаавы-дыр. Революцияга объективтиг болгаш субъективтиг факторларның аразында хамаарылгалыының дугайында айтырыг шаандан бээр-ле идея-политиктиг чидиг демиселдин чыдагаанны болуп келгеп. Чайгаар болур чүүлдүң ниитилел хөгжүлдезинге ужур-дузазын марксизмге чоруттур көлүн артыр улгатпырып, субъективтиг факторнуң ролюн шуут көвүп тургулаан «экономистерэнің», меньшевиктериэнің II Интернационалдың оппортунистериэнің калчаалыг атакаларын ленинчилер аңы-аңгы үелерде өйтур пээвар ужурга таваржып келгеп.

Капитализм чайгаар, автоматтыг ёзу-биле буурап дүжер дээр теориэнің алыс оппортунистиг утказын В. И. Ленин туюлунга чедир сойгаан, ол теория болаа пролетариатты хол даянчадырыпче, а капиталистиг ёзу-чурумнарны моңгежидер талазы-биле буржуазияга дузалаарынче утпаган дээрзин көргүскеп. СЭКПниң болгаш Октябрь революциязының төөгүзүнүң амгы үедеги хажыдыкчылары марксизм-ленинизмниң база-ла ол углавышкын-биле хажыды таймылбырларын орадажып турарлар. Олар марксизм биле ленинизмниң аразында чөгүлдээни тывавын бар-ла шаа-биле орадажып, В. И. Ленин болаа марксизмден чайлаан-дыр, оонуу-биле алырга революцияга бүгү-ле идегел большевиктерниң тургусканы чепсектиг күштө кылдыр билдинер чүве болганда, ол бурыулуг-дур деп санап турарлар.

Шынында большевиктерниң октябрь тинилелгээнииң чеднишкини чүүң-даа мурнунда чүдел дээр, олар революция тинилелгезинге эргежок чугула объективтиг байдалдарны эртемге үндезилээш, угаазыялдыг ажыглап шыдаавында, пролетариатты хосталгалыг демиселинге удуртукчу болур партияның ролюн ылаатыг тодаратканында болур.

В. И. Ленин социалистиг революцияның теориязын чогаадып кылгаш, капиталистиниң болгаш помещиктериниң эрге-чагырганы дүжүреринин, Россияга Советтер хевирээг пролетариат диктатуразын тургузарының чайлаш чогун шынзыктырып шадаан-даа. Февральдың буржуазademократтыг революциязындан социалистиг-революцияже шилчиринин эргежок чугулаазын Ленин «Ыракта чагаалаар», «Ийи эрге-чагырга дугайы», «Амгы революцияга пролетариаттың сорулгаларының чугайы», «Дергелип келген халаа болган-боонбиле «анчаар демисежирил», «Большевиктер эрге-чагырганы эдеп алыр ужурлуг», «Кризистиң ийи келгеп» деэн ышкаш ажылдарында бүгү талазы-биле тодаратказ. Социалистиг революцияның чайлаш чок тинилээриниң дугайында ленинчи өөредиг партияның VII (Апрель) конференциязының, РСДРП(б)-ниң VI съездиниң шиитпирлериниде бодунуң илергейлээшкинин алган.

Партия төөгүлүг байдалдың эртемниг ханы анаамаан кылып тура, дайынны доп-дораан соксадыр болгаш аштап тураарларга хлебти бээр, ажылчы чонга ёзулуг хоспталганы хандырар дээн ышкаш революциязының үедезин айтырыгларын Түр чазакка баштаткан буржуазтар кавчаа-даа шиитпирлеп шыдавас дээрзин ажылчы массаларга угаадып билиндиргеп. Дайынны соксадырын Түр чазак шиитпирлеп шыдавас-даа турган, чүге дизе, ол империалистиг чазак болганда, өске улустарны үптеп дээрбедээринге сонуургалдыг турган. Ук чазак аштап турар чонну чемгерип шыдавас-даа турган, чүге дизе, хамык хлеб эргежыын оон камгалап турары дарлакчыларның холунда артымшаан болганда. Болунуң будужүү улуска удур болганда, буржуаз чазак улуска хоспталганы тыпсырындан шуут-ла кортканы.

Хаан чазак, ону салгаан Түр чазак боттарының улуска удурланышкак политиказы-биле Россияга экономика, политика болгаш дайын талазы-биле буурап дүжериниң халавына чедирип келгеппнер. Чайламыр чок буурап дүжүүшкүндэ болгаш даштыкы империалистерниң кулданыышкынындан чурттуң тыныш камгалаар төлээде, шиитпирлиг революсчу хемчеглерни боттандырары эргежок чугула турган. Амгы ниитилелдиң эң-не мурнакчы, революсчу ангызы болур ажылчын аңгы чүгле ону күүседип шыдаар ужурлуг турган.

Чүгле ажылчын аңгы эрге-чагырганы болдунуң холунга алгаш, бан кыларны, синдикаттарны доп-дораан национализастап, хөй миллион тараачын массаларның чер биле хоспталга дугайында кеэзэн шагдагы күзелин боттандырып, чуртка ажылчы чонның бүрүн демократиязын тургузуп, социализмче орукту иээп шыдаар турган. Чүгле ажылчын аңгы күш-ажылчы тараачыннар-биле кады чурттуң империалистиг даймындан уштуп шыдаар шинектиг турган.

Капиталистерниң болгаш помещиктерниң өөскүткеэн үптекчи дайын, оон хоозурадыг бүгү уржуктары ажылчы чонның, чүүң-даа мурнунда ажылчын аңгы биле ядыы тараачыннарның эктинге аар чүүтешки болуп келген. «Дайын кавчаар-даа аажок улуг кризисти тургускан, улустуң материалдыг-даа, моральдыг-даа күштерин чилчиниге киргеп, амгы үениң бүгү ниитилел организациязынга хемчээн четтинмес согуушкунну таварыштырган болганда, кижи төрелгетеп: олур бе, аза будурулгенин улам бедик аргазынче дүргеп шилчиир төлээде, бодунуң салым-чаяанын эң-не революсчу аңгыга идеген хүлээдир бе деп мындыг ийи айтырыгнын кайзазын шилип алырынче чыгаткан тургаа» — деп, В. И. Ленин онзалап демделээн. (Чогаадарының долу чыындызы, том 34, арынар 197—198).

Революциянын тинилээринге революстуг ситуация (дүшкүүрлүг байдал) эргежок чугула негеттинер апаар, шак ындыг ситуация болза, кажан тергиндекчи аңгылар башкарыкчы бөлүктерниң политиказы буурап дүшкениниң түңнелинде боттарының тергинделив ол хевээртирзин камгалап арттырар аргазы чок болуп, ынчангаш бүгү ниитилел организациязынга катаа эптеттинмес тинленнишиниң тыптыы келип ынчан дарлаткаа аңгылар киленнер эгелээнде ам годазы-биле илереп келир. Ажылчы чонның, чонулаш, ядыгдалы мурнукуудадан улам-на дорайтаа келира, эрге хевээр чурттаарынга оларның хөңнү чокталыры, бот-тускайлаң революстуг демиселче көдүрүлүп үнүп турар ажылчы массаларның политиктиг идепкейи аажок бедип эгелээри революстуг ситуацияга чүүлдешкек болур.

Россияга 1917 чылда чогум-па ындыг революстуг ситуация тургустунуп келген. Ажылчын, тараачыннарның революстуг чидиг демисели бодунуң характеринин талазы-биле көстүп көрбээн хемчээлге четкеп турган. Армияга болгаш флотка революстуг шимчээшкин улам-на калбарып олурган. Түр чазак хоозуралга таварышкаш, даштыкы шеригнерниң дузазы-биле революцияны базар дээш Петроградты оларга дужаап бээрининң кара сагыштыг планнарын кылып эгелээн турган.

Мынчангаш, Россияга өөскүп үнген социалистиг революция иштикидаа, даштыкы-даа хөгжүлдениң талазы-биле алырга объективтиг чайлаш чок болуушкун апаргаң турганы ол. Ынчан иштики чылдагааннар шиитпирлиг рольду ойнаан. Өйү келген объективтиг кризистерден революция өөскүп тывылгаш, ниитилелдиң иштинге чоорту бижигып өзер. Бир эвес революцияга херектиг объективтиг байдалдар бижикпаан болаа, ону кылымал ёзу-биле өөскүдүп болбас. «Кандыг-даа чуртка чагыг ёзуваар, дугуржулга-биле революция өөскүп болур дээр, шак ындыг кижилер бар. Олар дээрге, чок-ла болаа солуу угаанныглар, чок-ла болаа провокаторлар-дыр» деп, В. И. Ленин бижээн. (Чогаадарының долу чыындызы, том 36, арын 457).

Ленинниң-биле адырга, объективтиг чорудулгаларга субъективтиг факторну бир эвес ону дүжүр октавас болаа, кандыг-даа кризистиң үезинде безин боду дүжүп батпас эрги чөзакты сый шаан болур күштүг шак ындыг революстуг хөделиишкинче революсчу массаның чоруп шыдаар аргалыын немээр болза, революция чүгле ындыг таварилгада өөскүп үнгеш, тинилеп болур. Ооң-биле кады Ленин бланкизмни, сүдчээчи тактиканы хайыра чокка шүгүмчүлеп, субъективтиг факторнуң ролюн холуя эртир үнелеп, 1917 чылдың апрельде-ле чепсектиг тура халыышкынны эгелээрин неген турганын шыңгыазы-биле буруу шаан чораан.

1917 чылдың октябрьда чепсектиг күштү хереглээн пролетариаттың тура халыышкыны кайгамчыктыг чедишкин-биле доозулган, чүге дизе, ынчарда экономиктиг болгаш политиктиг байдалдар белеткеттингеп, чуртка революстуг кризис эгелээп, ажылчы массалар ажылчын аңгыныг, оон политиктиг партиязының удуртулгазы-биле революсчу армия кылдыр организастаттынган турган. Тур чазактың эрге-чагыргаан оон улуска удур хөделиишкинериниң уржуу-биле харыксырап бакса раан турган. Буржуаз болгаш бичe буржуазчы партияларның политиказы база-ла харыксырай берген. Ажылчы массалар социалистиг революциязың оруупче шиитпирлии биле кириишкеннер.

Мынчангаш социалистиг революциязың тинилелгээн чүгле объективтиг болгаш субъективтиг факторларны аваа-ла каттыштырарының аргазы-биле эвес, а хөделиш билириниң, политиктиг удуртулганың ураң чүүлүн ажыглап шыдаарының аргазы-биле чедип алдынар апаар. Ынчаарга политиктиг удуртулганың ураң аргазы чогум-на теоретиктиг базавны ыяап-ла пегээр чүве болганда, ол баава эртемге үдезилеттинген политикага-даа, буржуазия болгаш өмээржикчи партияларбиле демиселге-даа, революсчу теорияның арыг турары дээш демисел-

МОДЕНОВО СУУРГА

ол бажында чок. Владимир Ильич удаваанда чедип келген. Менди-лешкеш, хулумзурүп чоруй чугаалап эгелээн:

— Че, ам канчаар бис, президиумну сонгуп алыпар, хуралды эгелээлиндер.

Василий Гагаровту даргазынга, мени секретарынга соцгаан.

— Эш Ленинге сос бээр-дир.

Ильич шагын стол кырынга салгаш, аныяк Совет чурттуң ол үеде байдалын далаш чокка чугаалап эгелээн.

1920 чыл чоруп турган. Кызыл Шериг кадыг-берге тулчуушкуннарынын сөөлүнде Перекопту ап, ак гвардейжи генерал Врангелдин шерин чыгча шапкан, Крымны эзелеп алган. Пилсудскийниң ак польша легионнары база аштырган. Ынчалза-даа интервентилер Совет чуртка ам-даа артыкаш турган. Япон болган америк эжелекчилер Ыраккы Чөөн-чүкке тергиндеп турган.

Совет эрге-чагырганың тиилелгезинин, даштыкы интервенцияның чайлаш чок бууразарының база революстуг шимчээшкининиң даштыкыда өзүдезининиң дугайын тараачыннарга Ленин чугаалап берген.

Бажың иштн шимээн-не үүре. Сээк-даа ужар болза, дыңналы бээр. Ленининиң чугаалаан сос бүрүзүн тараачыннар кичээнгейлиг дыннап олурганнар...

Мээң чугаалажып олурган кижим, үр шыгжаанындан саргара берген саазының түмбочкадан уштуп экеледи. Ол болза В. И. Ленининиң олурушкан хуралының протоколу-дур. Ында хөй-даа чүве биживээн, чүгле каш одуруг:

«Протокол №...

Верейск уезинин Богородск волостузунуң Моденово суургунуң хамаатыларының 1920 чылдың декабрь 15-те эртиргеи хуралы.

Даргазы — Василий Гагаров, секретары — Петр Козлов. Хурал хүндүскүнүң 2 шакта ажыттынган. Хүн айтырыы:

1. В. И. Ленининиң амгы үе дугайында илеткели.

2. Революциянын хөгжүп турарының дугайында.

3. Аъш-чем айтырыы.

4. Янзы-бүрү айтырыглар.

Оон улай мынчаар бижээн: «Эш Ленининиң амгы үе дугайында илеткелин дыңнаан, билгенивис болза Польша-биле баштайгы шенелде керээ чардынган, ынчалза-даа ол керээ удавас долузу-биле бижиттинер. Мурнунда ажылдавайн турган фабрикаларывыс удавас долу күжү-биле ажылдап эгелээр. Бистин үлегшүрүвүстү катап тургузар бис».

Илеткел сөөлүнде айтырыг салган. Ол айтырыгларны Владимир Ильич харыылаштан соонда, тараачыннар анаа боттарының чуртталгазын, бодалын чугаалааннар. Сигенин онаарын эвээжедир дугайында бир-ле кижи дилег кылган. Ленин бажын шала йилендир галыпкан, оон чугаазын үзе киргбейн дыңнаан. Оон бичии бодангаш, делегат соцгаан, ону Москвага чорударын тараачыннарга сүмелээн. Хүлээп алырының хүнүн, шагын айтып берген.

Суурнуң бүгү кижилери Ильичнин үдээн: Моденоводан кылаштап келген төлээни 1921 чылдың январь 6-да Владимир Ильич хүлээп алган. Беседа үр-ле үргүлчүлээн. Кабинетче секретарь ийи катап бакылап көрген. Кылаштап келген тараачын-биле Ленин чугаалашпышаан олурганнар. Тараачыннарның амыдыралының, кодээ Советтиң ажылының болган ап турар хүжүттүң дугайын ол хөйну айтырып олурган...

Ада-чурттуң дайынының үезинде гитлержилер ол суурну барык чок кылдыр ортедипкеннер. Хуралдың эрткен чери болур—Прасковья Кочетованың бажыңы база ортенген. Ол бажыңның орнунда ам тураскаал ламты тургусканы ол. Хүндүлүг эргим залчыны хүлээп ап турган Кочетовтарның өг-бүлезинге чаа бажыңны тудуп берген. Пионерлер болгаш экскурсиялаан кижилер анаа үргүлчү чеде бергеш. Моденовонуң тарадчыннарының Ленин-биле ужуражылгазының, Ленининиң адын эдилеп колхозтуң ажыл-херээнин дугайын айтырып турар.

Артельдиң дайын үезинде хоозураан ажыл-агыйы ам чүге катап тургустуунган эвес, харын калбарып, быжыы-биле туруп келген. Ногаа ажылы улуг орулганы берип турар. Мал ажылы база орулгалыг апарган. Кодээ ажыл-агыйның кол ажылдары механизастаттынган. Электри чыры бажың бүрүзүнде. Фермаларда, дээрбеде, мыш дилер пилорамада хөй санныг моторларны электроэнергия шимчедип турар.

Моденовонуң тараачыннары боттарының бай-шыдалыг, чырык чуртталгазын коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининиң ады-биле холбаштырып турарлар.

Иван БЕРЕЗИН.

(Парлалганың медээлер агентилели).

Кызылдың пассажирлер АТАзынга «Икарус», «Шкода» деп марналыг чаа автобустар чыл келген тудуш немежип турар. Ол машиналарның септекчилеринде дуржулгалыг ашылчыннарны тургускан. Оларның бирээзи коммунист Н. Щелкунов эзилчигиниң онаалдазын үргүлчү ажыр нүүседип, эскилерге мурнакчы үлегерин көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: септекчи Н. Щелкунов.

И. Миляевтуң фотозу.

ЧАҢГЫС-ДАА ЧУНМААННАР

— Хой ажылынга каш чыл болдуңдар?

— Беш чыл ажып тур бис.

— Силерниң бригаданың чунар бажыңы, ишкыл булуку кайда турарыл?

— Кызыл булуңуус чок, чунар бажың дээр чүвенис даштын турар бо чүве ийнаан.

— Кино көрүп тур силер бе?

— Бо сөөлүг ийи чылда көрбедивис. Оон мурнунда чылдарда чаңгыс-чүнгүс катап көргүлээр-ле улус бис.

— Чунар бажыңга чунуп турар силер бе?

— Почкаан үрелиг чүве-дир ийин. Кыжын арга чадаарда шп-бүгүн бургурадып тургаш, бир катап чунгурусса экивис-ле ол улус-аа болгай бис. Ынчаш, оон ыяштыг бир бузурнугушкан соонда кижиниң чылдын одаар хөңгү-даа чок апаар.

Бо чугаа арткан күүнү октябрь айда болган. Киров салбырның Өлеңде ийжу бригаданың хойжузу райкүүском ажылдакчызының аразында болган. Ол дугайы «Сүт-Хөл» совхозтуң удуртукчуларының ажылаага база четкен.

Чоокта чаа ол ынчаар чоруп чораап, шүшпен хемчег алдыганының хереглиан болдум. Өгге киргеш, менди солчуп, хойжуларның канчаар ажылдап, чурттап турарын сонгуурган айтырып олурза, арткен күнгү чугааны сактып келгеш айтырдым:

Бо кыжын каш катап чунар бажыңнадыңар?

— Чаңгыс-даа чок ийин,—дишкеш, бот-боттарывыс көрүшпеш, хулумзурдулер.

Херектиң ужуру ыыдыг болган чүве-дир. Өлөнниң хойжу бригадазы совхоз биле район төвүнүң аразында. Совхозтуң удуртукчулары азы тускай эртемнигдерн олче баар дээш аъттанып болза, 15—20 минута болганда кон турлага чеде бээр. Ыяшдыг болганда ону чоок чер дээш кайыныл-даа даргалары оон эртип-ле турар (ырак черлерде малчыннарга-ла чедип турар). А бо бригаданың кызыл булуңу бар бе, чунар бажыңы септеттинген бе, кажер кино маңаа каап, кижилерге кино көргүзүп турар бе дээрээн барык-ла чартыкчыл дургузунда кым-даа кээп сонуургавас. Оон уламыдын кажан бир шагда чугаалаттынган чугаа бердинген даалгалар канчаар күүгеттингенга дээрээ хынаттынмайн баар.

Ынчангаш-ла оон түңнелинде, ыяшдыгның ужурунда... бо бригадада ки жилерниң культура амыдыралының чугула негелдееги эчизинге чедир хандыртынмайн турар. А ында кижилер багай эвес ажылдап турар дээрээн демдеглээр херек. Оон бадыткалы кылдыр хойжу Хованың Долуккa чоокта чаа Тыва АССРниң Дээди Советининиң депутадыңга соцгутган деп чугаалаарга-ла четтирбоор деп бодаар мен.

С. ПАВУ.

ШКОЛА БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛ ШИЛИП АЛЫРЫ

Школачыларны мергежил талазыбиле шын углаарынга улам ханы сонуургалды ниитилел илертейлеп турар. «Ортумак школа бодунуң кижиштиргеннериниң салым-чаяанның болдунар-ла эртеэн-биле тодарадып билирн болгаш чогуур тускай эртемге сонуургалды оларга хандыкшыдары чугула ышкаш деп бодаар мен. Келир үениң Менделеевтерин мырыңай школа парталарының артындан диледер, оларга дузалаңдар, оларны деткиңер»—деп, академик А. Н. Несмеянов чугаалаан.

Ону боттандырарынга школа кандыг аргаларлыгыл?

Бо талазы-биле Кемерово областтың Новокузнецк хоорайының педагогика коллективтериниң сөөлүгчылдар дургузунда мөөннеп алган дуржулгазы черле өөредилгиг.

Дээди өөредилге черлериниң, техникумнарының, профтехучилищелериниң башкылары болгаш доозукчуларыбиле ужуражышкынар, өөредилге черлеринге «Ажык эжик хүнэри», «Мергежил делегейинде» деп ас журналы, диспуттар, «Мергежил дугайында кым хөйну билирил» деп конкурстар, бүдүрүлгелерже болгаш тудугларже экскурсиялар Новокузнецкиниң школачыларында аажок делгеренгей болгаш сонуургавчыг. Ол бүгү болза экономиктиг районнуң кол мергежилдери-биле өөренчикчилерни таныштырарының аргазын берип турар.

Мергежилдн шын шилип алырынга ол четчир дээринге бүдүреп болур бис бе? Доозукчулар боттарының аргаларын боттуу-биле үнелеп, шилилгенн бүгү талазыг үндезилеп шыдаар бе?

Хөй-хөй элээди уруглар геологтуң, ужудукчуның, далайжының мергежилиниң дугайын күзеп чоруур. Ындыг шилилгениң кол чылдагааны—романтика, янзы-бүрү хоорайларга, чурттарга барып болур аргалыры.

Азы ыыдыг чижек. Наташа С. үүгле эмчи болур ужурлуг мен деп санап турар. Ындыг мергежилдиң дугайын, ак халаттыг кижилериниң чаагай сеткилдиг күш-ажылының дугайын ол хайныышкыныг чугаалап турар. Ынчалзажок ол уруг кижиниң анатомизязы болгаш физиологиязы дээн ышкаш школага өөренир эртемнерге безин сонуургалын амдыызында илеретпейн турар. А онгу классчы Борис М. журналистка дугайын күзеп турар. Ынчаарга Борис ам-даа солунга чангыс-даа үүл бижип көрбээн, шилип алыксаан мергежилиниң аажок нарыныи бодавааны илереп келген.

Школачыларны мергежил талазыбиле шын углаарынга улам ханы сонуургалды ниитилел илертейлеп турар. «Ортумак школа бодунуң кижиштиргеннериниң салым-чаяанның болдунар-ла эртеэн-биле тодарадып билирн болгаш чогуур тускай эртемге сонуургалды оларга хандыкшыдары чугула ышкаш деп бодаар мен. Келир үениң Менделеевтерин мырыңай школа парталарының артындан диледер, оларга дузалаңдар, оларны деткиңер»—деп, академик А. Н. Несмеянов чугаалаан.

Ону боттандырарынга школа кандыг аргаларлыгыл?

Бо талазы-биле Кемерово областтың Новокузнецк хоорайының педагогика коллективтериниң сөөлүгчылдар дургузунда мөөннеп алган дуржулгазы черле өөредилгиг.

Дээди өөредилге черлериниң, техникумнарының, профтехучилищелериниң башкылары болгаш доозукчуларыбиле ужуражышкынар, өөредилге черлеринге «Ажык эжик хүнэри», «Мергежил делегейинде» деп ас журналы, диспуттар, «Мергежил дугайында кым хөйну билирил» деп конкурстар, бүдүрүлгелерже болгаш тудугларже экскурсиялар Новокузнецкиниң школачыларында аажок делгеренгей болгаш сонуургавчыг. Ол бүгү болза экономиктиг районнуң кол мергежилдери-биле өөренчикчилерни таныштырарының аргазын берип турар.

Мергежилдн шын шилип алырынга ол четчир дээринге бүдүреп болур бис бе? Доозукчулар боттарының аргаларын боттуу-биле үнелеп, шилилгенн бүгү талазыг үндезилеп шыдаар бе?

Хөй-хөй элээди уруглар геологтуң, ужудукчуның, далайжының мергежилиниң дугайын күзеп чоруур. Ындыг шилилгениң кол чылдагааны—романтика, янзы-бүрү хоорайларга, чурттарга барып болур аргалыры.

Азы ыыдыг чижек. Наташа С. үүгле эмчи болур ужурлуг мен деп санап турар. Ындыг мергежилдиң дугайын, ак халаттыг кижилериниң чаагай сеткилдиг күш-ажылының дугайын ол хайныышкыныг чугаалап турар. Ынчалзажок ол уруг кижиниң анатомизязы болгаш физиологиязы дээн ышкаш школага өөренир эртемнерге безин сонуургалын амдыызында илеретпейн турар. А онгу классчы Борис М. журналистка дугайын күзеп турар. Ынчаарга Борис ам-даа солунга чангыс-даа үүл бижип көрбээн, шилип алыксаан мергежилиниң аажок нарыныи бодавааны илереп келген.

Кандыг-бир мергежил дугайында бодалдың чогуур түңүнүң барын, харын-даа анаа сонуургалдың тыптып келгенин эргежок чугула деп саналза-даа, тускай эртемни шилип алырынга олар ыракта чедишпес байдал деп көрзе чогуурун бо бүгү хереглеп турар-дыр.

Ындыг күзелдиг бүгү-ле аныяктарга эки бодап каан, оларның аргаларын, мергежилдерни, тывынгырын ханы билирнге үндезилээн мергежилдиг консультацнга херек. Моонбиле чергелештир боттуг рольду школачының бодунга, бодунуң сонуургалын, чүткүлүн, аргалының оон шын үнелеп билирнге хамаарыштырар херек. Доозукчу бодун боду, мергежилдиң кижиге онаап кээр негелделерни эки билирр ужурлуг болгаш аңаа үндезилээш, дүүштүрүлгенин кылырын оралдажыр ужурлуг. Адактың сөөлүнде доозукчу аңаа аналза-ла таажыр мергежил-биле шилип алыр деп шинтпирлээн мергежилиниң ылаң ылган билирн чугула.

Школага чорудуп турар консультациялар үезинде өөренчикчилер шилип алыр деп тускай эртеми-биле таныжар арганы бээр программаны алыр болгаш чогуур ажыл-чорудулгага киргеш, аңаа бодунуң таажыр, кадагай бээр. Ындыг характеристика мергежил шилип алырынга болгаш өөредилгени үргүлчүлээрнге сүме шинчилиг болур.

Бо таварылгада кончуг чугула байдал болза, характеристиканың ёзу барымдаалаан азы халуп эртир даап боданган болбазы болур. Характеристикаларның бир янзы хынакчызы болза школачының янзыбүрү олимпиадаларга, көрүүделерге, конкурстарга киржилгези, физика-математика, литература болгаш өске-даа ниитилелдерге (белгүмнерге) өөренип турганы бооп болур.

Хөй чылдарның дургузунда школаларны чугле үргүлчү хайгаараллга ап келгенинин түңнели оларның кайы-бир мергежилди шилип алырынга эргежок чугула онзагай шынарларның барын илередир арганы башкыларга бээр. Чижек кылдыр Новокузнецкиниң № 76 школазында М. Людмиланың мергежилге сонуургалының хевирленип келгенин эдерп көрүп көрээлинер. Ол шахтёрнуң өг-бүлезинде чурттап турар. Ада-неэзи уруунуң кижизидилгезинче хөй кичээнгей салып турар. Уруг күшшыдал талазы-биле эки өзүделіг.

7-ги каласска бүрүткел долдуруп тура: «Сес чыл азы ортумак школаны дооскан соонда кандыг мергежилди азы өөредилгени уламчылаарының кандыг оруун шилип алырын шинтпирлээн?» деп айтырыгга Людмиланың харыылаавы болза: «8-ки класстың соонда, 9-че кирер мен. Ортумак эртем чедип алырын болгаш педагогика институдунче кирерин күзеп турар мен. Башкы мергежил меңээ таарымчалыг-дыр».

Школачыны сонуургадып турар эртемнерден математиканы, литератураны, төөгүнү, немец дылды адаан. Кирер факультедин ам-даа шилип албаан болган.

Тыптып келген сонуургалдың быжыынның дугайын Людмиланың бижээн чогаадылгазы болгаш оон-биле беседа херечилээн. Шилилгениң үндезининиң ада-неэзи-биле беседа бадыткаан. Үр боолбаанда уруг практиктиг ажыл-чорудулгаже кирген — ол эге класстарга пионер вожатыйынга ажылдап эгелээн.

8-ки класстың дооскан соонда Людмила, чайгылбайн-даа, 9-ку классче «пионер вожатыйы» деп мергежил ёзугаар кирген. Аңаа ол педагог мергежилдиң чамдык үндезининерин сонуургал-биле шинтээдип ап, эге класстарга элээн каш шенелде урокгарны-даа берген. Оон литературага хандыкшылдыны илереп келген. Ынчангаш, Людмила ортумак школаны доозун турда, оон чүгле педагог мергежилинге эвес, харын филолог тускай эртемге сонуургалы база үзе шинтпирлеттинин келген.

Педагогтарның түңнели мындыг хевирлиг болган.

Литература башкызы: «Гуманнтар эртемнер бөлүүнге ханы сонуургалдыг болгаш улуг салым-чаанныг чоруун илергйлээн. Литература таарышпазын хынаар ужурлуг. Ынчангаш «школачы-мергежилдиң» дүгжүрүүнүң айтырыын доозукчу улуг кижилер-биле (педагог, психолог, эмчи дээш эскелер-биле) кады шинтпирлээр.

Бүгү ажылдың түңнел кеазэ болза, мергежилдиң чижеглеп шилиирин школага боттандырары болуур. Ол шилилгениң түңнелинде психолог-педагогиктиг характеристика тургустунар, ону доозукчуга аттестат-биле дугайын ол хайныышкыныг чугаалап турар. Ынчангаш «школачы-мергежилдиң» дүгжүрүүнүң айтырыын доозукчу улуг кижилер-биле (педагог, психолог, эмчи дээш эскелер-биле) кады шинтпирлээр.

Бүгү ажылдың түңнел кеазэ болза, мергежилдиң чижеглеп шилиирин школага боттандырары болуур. Ол шилилгениң түңнелинде психолог-педагогиктиг характеристика тургустунар, ону доозукчуга аттестат-биле ны дооскан соонда кандыг мергежилди азы өөредилгени уламчылаарының кандыг оруун шилип алырын шинтпирлээн?» деп айтырыгга Людмиланың харыылаавы болза: «8-ки класстың соонда, 9-че кирер мен. Ортумак эртем чедип алырын болгаш педагогика институдунче кирерин күзеп турар мен. Башкы мергежил меңээ таарымчалыг-дыр».

Школачыны сонуургадып турар эртемнерден математиканы, литератураны, төөгүнү, немец дылды адаан. Кирер факультедин ам-даа шилип албаан болган.

Тыптып келген сонуургалдың быжыынның дугайын Людмиланың бижээн чогаадылгазы болгаш оон-биле беседа херечилээн. Шилилгениң үндезининиң ада-неэзи-биле беседа бадыткаан. Үр боолбаанда уруг практиктиг ажыл-чорудулгаже кирген — ол эге класстарга пионер вожатыйынга ажылдап эгелээн.

8-ки класстың дооскан соонда Людмила, чайгылбайн-даа, 9-ку классче «пионер вожатыйы» деп мергежил ёзугаар кирген. Аңаа ол педагог мергежилдиң чамдык үндезининерин сонуургал-биле шинтээдип ап, эге класстарга элээн каш шенелде урокгарны-даа берген. Оон литературага хандыкшылдыны илереп келген. Ынчангаш, Людмила ортумак школаны доозун турда, оон чүгле педагог мергежилинге эвес, харын филолог тускай эртемге сонуургалы база үзе шинтпирлеттинин келген.

Педагогтарның түңнели мындыг хевирлиг болган.

Литература башкызы: «Гуманнтар эртемнер бөлүүнге ханы сонуургалдыг болгаш улуг салым-чаанныг чоруун илергйлээн. Литература таарышпазын хынаар ужурлуг. Ынчангаш «школачы-мергежилдиң» дүгжүрүүнүң айтырыын доозукчу улуг кижилер-биле (педагог, психолог, эмчи дээш эскелер-биле) кады шинтпирлээр.

Бүгү ажылдың түңнел кеазэ болза, мергежилдиң чижеглеп шилиирин школага боттандырары болуур. Ол шилилгениң түңнелинде психолог-педагогиктиг характеристика тургустунар, ону доозукчуга аттестат-биле ны дооскан соонда кандыг мергежилди азы өөредилгени уламчылаарының кандыг оруун шилип алырын шинтпирлээн?» деп айтырыгга Людмиланың харыылаавы болза: «8-ки класстың соонда, 9-че кирер мен. Ортумак эртем чедип алырын болгаш педагогика институдунче кирерин күзеп турар мен. Башкы мергежил меңээ таарымчалыг-дыр».

Школачыны сонуургадып турар эртемнерден математиканы, литератураны, төөгүнү, немец дылды адаан. Кирер факультедин ам-даа шилип албаан болган.

Тыптып келген сонуургалдың быжыынның дугайын Людмиланың бижээн чогаадылгазы болгаш оон-биле беседа херечилээн. Шилилгениң үндезининиң ада-неэзи-биле беседа бадыткаан. Үр боолбаанда уруг практиктиг ажыл-чорудулгаже кирген — ол эге класстарга пионер вожатыйынга ажылдап эгелээн.

8-ки класстың дооскан соонда Людмила, чайгылбайн-даа, 9-ку классче «пионер вожатыйы» деп мергежил ёзугаар кирген. Аңаа ол педагог мергежилдиң чамдык үндезининерин сонуургал-биле шинтээдип ап, эге класстарга элээн каш шенелде урокгарны-даа берген. Оон литературага хандыкшылдыны илереп келген. Ынчангаш, Людмила ортумак школаны доозун турда, оон чүгле педагог мергежилинге эвес, харын филолог тускай эртемге сонуургалы база үзе шинтпирлеттинин келген.

Педагогтарның түңнели мындыг хевирлиг болган.

Литература башкызы: «Гуманнтар эртемнер бөлүүнге ханы сонуургалдыг болгаш улуг салым-чаанныг чоруун илергйлээн. Литература таарышпазын хынаар ужурлуг. Ынчангаш «школачы-мергежилдиң» дүгжүрүүнүң айтырыын доозукчу улуг кижилер-биле (педагог, психолог, эмчи дээш эскелер-биле) кады шинтпирлээр.

Бүгү ажылдың түңнел кеазэ болза, мергежилдиң чижеглеп шилиирин школага боттандырары болуур. Ол шилилгениң түңнелинде психолог-педагогиктиг характеристика тургустунар, ону доозукчуга аттестат-биле

„СОЦИАЛИЗМ БОЛГАШ АНЫЯКТАР"

Бо темага Бүгү-эвилелдиң эртем-теоретиктиг конференциязы май 15-те Ленинчи Горкилерде пионерлериң Москва ордузунда ажыттынган. Ийи чүе ажыг комсомол ажылдакчылары база чурттуң дыка хөй эртемнигчилел институттарының болгаш дээди өөредилге черлериниң дөрт чүе ажыг эртемденнери конференцияда олуурлуп турар. Эртемденнериниң болгаш комсомолчуларның мындыг янзылыг кады елёдуп бир-ле дугаарында эрттирип турар. Ону Улуг Октябрьның чартык чүе чылдыг юбилейинге тураскаал болдурган.

Конференцияны ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павлов ажыттыкан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик М. Д. Миллионщиков Бүгү-эвилел конференциязының киржикчилериниге байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның харимээзиглиг ажылдакчылары ССРЭ-ниң эртемнер академиязының, башкы болгаш медицина академиязының, Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозунуң, төп албан черлериниң болгаш ведомстволарның төлээлекчилери конференцияның ажылында киржип турар. «Социализм болгаш аныяктар» деп конференция беш хүн үргүлчүлээр.

(СЭТА).

революциянын партиязы

те чайгылыш чок бижыг туруштут болурунга-даа, ол бүгүнү барымдаалаап ажылдап кылдынган стратегиг шугумга болгаш тактиктиг аргаларга-даа дүүштүр тургустунган турар ужурлуг. Ленин шак ынчаар өөредип-даа чораан.

«Ырактан чагааларда», оон соонда «Апрель тезистеринде-ле» тодаргайлаттынган большевиктерниң политиктиг стратегиязының кол идеязы буржуаз-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчирин, империалистиг буржуазияның башкарыкчы бөлүүнге кол согуушкунну таварыштырары, төөгү ёзугаар социалистиг эргиледен кылза чогуур янгы күштерин тодарадыры — ядыы тараачыннар-биле пролетарнаттың эвилелин тургузары болуп турган.

Ленининиң идиш үндүргеш, бүгү талазы-биле үндезилээн, партияның кол лозуңу «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуң болган. Бо лозуңнуң тактиктиг утказы боттуг байдалдардан хамаарыштыр өскерилип келген. Совет эрге-чагырганы чаалап алыры, пролетарнаттың күрүне диктатуразын бадыткадыры деп ол лозуңнуң стратегиг алыс утказы Октябрьның тиилелгезинге чедир-ле өскерилге чок арткан.

Күрүне эрге-чагырганың Совет хевири ажылчы чоннарның революстуг чогаадыкчы чоруунуң түңнелинде тургустунган. Ленининиң болгаш оон тургусканы партияның гениалдыы чүдел дизе, олар ол дуржулгага үндезилээш, Россияга эң-не таарымчалыг пролетаржы күрүне эрге-чагырганың совет хевирин дилеп тыпкаанында болур.

Бистин чуртувуска хамаарыштыр алырга, парламентилиг ёзу төөгүге нагаттаттынмас хевир болуп арткан. Олче дедир эргиленшкин дээрге, Советтерге демейлээрге аткаар ядыы болур турганы билдингир. Политиктиг хөгжүлденнң бүгү чорудулгазын ёзугаар алырга, Россияның демократтыг база социалистиг сайзыралының кара чаңгыс шын оруу — Совет эрге-чагырганың тургустунганы-биле бадыткаттынган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының белеткээнинiң база боттандырганының төөгүзү ийи улуг үе-чадага хуваттынар. Онзагай байдалдыының, организастаттынган хевирлериниң, демиселдиң база тактиканың аргаларының талазы-биле ол ийи үе-чада бот-боттарындан шуут ылгалдыг.

1917 чылдың февраль төнчүзүнден июль эгезинге чедир баштайгы үечада Советтер биле Түр чөвактың нүүрүнде ийи эрге-чагырганың чергелештир турганы-биле тодараттынар. Ийи эрге-чагырга болза демисежип турар күштерниң түр үедеги шоолуг-ла бижыг эвес туруштуун көргүсүнүшаан. кайы бирээзиниң чаңгыс аай чазаа чайлаш чок тургустунар ужурлуг дээрзин илередип турган. Советтериниң чаңгыс аай чазаан тургузар дээш пролетариат демисешпишаан турган. Ындыг болганда, кара чаңгыс шын лозуң «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуң ол болур турганы билдингир.

Ол лозуңнуң боттанылгазы буржуаз Түр чөвактың демиселдин тайбың аргазын дамчыштыр узуткаарынга, Совет чөвактың тургузарынга, революция хөгжүлделиннің үезинде боттарының контрреволюстуг мөзүзүн массанның мурнунга чайламыр чок көргүзүп келир өмзэржикчи партияларны кылып үндурерниге чедирер ужурлуг турган.

Революциянын тайбын ёзу-биле хөгжүүрүнүң дугайында айтышкын чуртта объективтиг байдал-биле бүрүн дүгжүү, революсчу улуска ажыктыг кылдыр тургустунуп келген аңгылаар күжүнүн ленэнгүүрүбиле тодаргайлаттынган-даа. «Боочепсектиг улус холунда киргеш, улусту даштыкыдан күүдээр чорукгун дудагдалдыы — херектиң чогум утказы шак-ла мында-дыр. Ол чорук бүгү революцнияны тайбың ёзу-биле буруцгаар хөгжүдерининң аргазын берип турар»—деп, Ленин бижээн. (Чогаалдарның долу чыынды-зы, том 34, арын 11).

Эсер-меньшевикчи удуртукчуларның түүлзүнүп көргенин ёзугаар июль демонстрацнязын Түр чөвактың адып-боолааны болуушкуннарның чорудулгазынга эргилделиг үе болган. Чуртта байдал шыгныызыбиле өскерилген. Ийи эрге-чагырга узуткаттынып, буржуаз эрге-чагырганың тергиндели тургустунган. Өмзэржикчилерниң шүргүшкүну колдаан Советтер түр үеде бажы эзттенген контрреволюциянның мурнунга чүнү-даа кылып шыдавастаан турган. Ындыг байдал тургустунуп келгени-биле большевиктер «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуңну соксатканнар. Ынчаш Ленин, шынында бис Советтерге удур эвес бис, а контрреволюциянын чемнин апарган амгы эсер-меньшевикчи Советтерге удур бис дээрзин угладып турган. Ынчангаш, революсчу улустуң хөй кезиниинң тура-соруун илередип шыдаар чаа Советтер дээш тулчур ужурлуг апарган. Ынчаарга оларның эрге-чагыргазын чүгле чаа байдалга, чеписектиг тура халышкынны организастаарынын аргазыбиле бадыткадып болур турган.

Партияның VI съездизи Ленининиң стратегиа, тактиказы-биле бүрүн дүүштүр хөделиишкиннериниң боттуг программазын ажылдап кылган. Троцкистер болгаш өске-даа оппортунисчи идеготтер ленинчи утлаңнышкынга удурланыр турза-даа, Россия социалистиг революцияга белеп болган-дыр. Оон пролетарнадың ажылчы тараачыннар-биле эвилелдежип алгаш, социализмче орукту төөгүде эң-не баштай изеп үндурер ужурлуг—деп, съезд бодунуң шинтпиринге бижээн. «...Чаа шимчээшкин эгелээр, эрги делегейниң өлүр шагы келир» дээрээн партия бүзүрелдин-биле илереткей.

Контрреволюция-биле чеписектиг демиселдиң нарыны эртемге үндезилеттынган стратегиялыг болгаш ажар тактикалыг пролетариат партиязындан быжыг, төнчүттүгнеп үдуртулганы пеген келген. Ынчангаш чүнүң-даа мурнунда бодунуң хүрээлеңнин быжыглаарынче партия онза кичээнгейин угландырган. Маңаа хамаарыштыр ажыл хамыктың мурнунда камгалаакчы үзелдиглерден башкалаңыры, ёзулуг интернационалистерге каттыжары, партияның төп болгаш чер-чер органнарын быжыглаары, массаларбиле оларның харылзаазын улгатгырары-биле холбаштыр чоруттуунган. Партия хүрээлеңнин үзүктел чок өзүлдези, ажылчы чон ортузунга оон алдарын улгатгырары хандыртынган турган. Бир эвес Февраль революциязының үезинде партияга 24 муң хире кежигүннер турган, июльда 240 муң чедир өскен турган болза, чеписектиг тура халышкын эгелээриниң мурнуу чарыында 400 муңдан эвээш эвес коммунистер оон хүрээлеңнеге санаттынып турган.

Ленинчи партия Октябрь революциязының ёзулуг соруң киприкчизи болгаш организакчызы болган. Төөгүнүң ындыг харысалгалыг үезинде ол бузулбас, сырый наттышкан организация, ишкы-ажыл кижилериниң эрге-ажыктарының элергейлекчизи болгаш ыыпмак камгалакчызы болуп турган. Октябрь тулчуушкуннарының бүдүүзүнде Россияга 20 чыгаа партиялар санаттынып тургулаан. Оларның элээн хөйу улустуң баштыңчызы болуксаан. Ынчаарга масса чон чогум-на шылгарандгай партия—большевиктер партиязын шиина алгаш, парлакчылар-биле өлүмнүг тулчуушкунче оон соо-биле чорупкан.

Массанның ындыг нүүтүг көдүлүүшкүнүнге большевиктер партиязының ажылчы чон ортузунга чорудуп келген идея-политиктиг үлуг ажылы идиглиг болуп, революсчу масса хөделиишкининиң программазын болгаш соруглазын ыяш билгендаа. Партияның тайылбыр-массалыг, организакчы улуг ажылының хемчеэлиниң дугайын ындыг бир фактыла херечилеп болур. Революция мурнундагы сес айларның дургузунда В. И. Ленин теория болгаш практика талазы-биле аажок улуг ужурдузалыг 200 ажыг ажылдарны бижээн. Ленининиң ол чогаалдары ажылчы чоннуң караан ажыдын, оларга бурүңгаар шимчээшкининиң оруун айтып, демиселче кыйгырганнар. Партияның удуртукчу ажылдакчылары массанның хаңы иштинче кирбишаан, оларның-биле амырдыш чок, ыыдамык ажылдап келгеннер. 1917 чылдың апрель 3-тен июль 5-ке чедир үениң дургузунда В. И. Ленин ажылчыннарнын, солдаттарнын болгаш матростарнын митингилеринге, янзы-бүрү хуралдарынга 80 катап илеткелдер кылган.

Стратегиг шугумну боттандырар болгаш коллективтиг удуртулганың органы болур ТК-ның ажыл-чорудулгазынга тура-соруктун-даа, хөделиишкиннериниң-даа чангыс эптиин хандырарынче улуг кичээнгей салдынып турган. Август 4-тен октябрь 29-ка чедир ТК-ның ийи пленумун, үжен хуралдарын чыылдырып, оларга политиканың, стратегиянын болгаш тактиканың чугула-чугула айтырыгларын шинтпирлеп көргөн. Ылаңгыя чоокку үеде Түр чөвактың удур тура халышкынны организастаар дугайын шинтпирлээн ТК-ның 1917 чылдың октябрь 10 база 16 хүнеринде чыылдырган төөгүлүг хуралдары онза улуг ужур-дузалыг болган.

Ол шинтпирлеп чедишкининиң боттанган: большевиктерниң партиязы В. И. Ленининиң удуртулгазы-биле ходелбишаан, Россияның ажылчын, тараачыннарын делегейге төөгүлүг тинлелге — делегейде эң баштайгы социалистиг күрүненнің тургустуварынга чедирген.

• • •

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези — ол дээрге революсчу демиселчилериниң хөй-хөй салгалдарының чаагай күзелдериниң ылаптыг бодаралы, марксизм-ленинчи теорияның амыдыралга практиктиг боттанылгазыдыр. Совет социалистиг революция болза, ниитилел хөгжүлдезининиң объективтиг хоойлуларының өршөл бербес хөделиишкинин. Коммунистиг партияга удуртқан ажылчын ангының болгаш ажылчы тараачыннарның революсчу энергиязының буза шаптынмас күчүзүн бүгү делегейге бүзүредип көргүскен.

Делегей төөгүзүнүң бүгү чорудулгазы-биле тургустунган, ниитилел хөгжүлдезининиң үндезин айтырыгларын шинтпирлээрнче оруукту Октябрь революциязы изеп үндургеп.

Бистин чуртувуска политиктиг болгаш национал дарлал база кижинин молчүүр чорук үзуткаттынган, ёзулуг улусчу эрге-чагырганы, дең эргелиг улустарның хосталгазынга, ажылчы чонның эш-хууда кады ажылдажылгазынга, бот-боттарынга социалистиг деткимчеге үндезилеттинген чаа ниитилел харылзаалары тургустунган.

Чуруттун индустриализациязын, кедээ ажыл-агыйның коллективизациязын база культура революциязын боттандырган, совет кижилериниң чаа-чаа салгакчыларын бедик политиктиг медерелдин ёзулунга кижизидерн — баштайгы беш чылдарның үезинде чоруткулаан чугула-чугула революсчу чаартылгалар олдур.

Бодунуң тургустунуп келгенинин баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, Совет күрүне тайбыкче, дайын болгаш тайбың айтырыгларын чогумдо ийжу бригаданың хойжузу райкүүском ажылдакчызының аразында болган. Ол дугайы «Сүт-Хөл» совхозтуң удуртукчуларының ажылаага база четкен.

Чоокта чаа ол ынчаар чоруп чораап, шүшпен хемчег алдыганының хереглиан болдум. Өгге киргеш, менди солчуп, хойжуларның канчаар ажылдап, чурттап турарын сонгуурган айтырып олурза, эрткен күнгү чугааны сактып келгеш айтырдым:

Бо кыжын каш катап чунар бажыңнадыңар?

— Чаңгыс-даа чок ийин,—дишкеш, бот-боттарывыс көрүшпеш, хулумзурдулер.

Херектиң ужуру ыыдыг болган чүве-дир. Өлөнниң хойжу бригадазы совхоз биле район төвүнүң аразында. Совхозтуң удуртукчулары азы тускай эртемнигдерн олче баар дээш а

ҮНЕЛИГ ОВУР-ХЕВИР

Журналистиң демдеглел дептеринден

Ленининиң кымыл тугун холдан салбас,
Ленининиң өөредилиң чаңдыр баспас,
Черни туржук, дээрни безин чаартып алыр
Сестир-коргар чүвевис чок күштүг чон бис—

деп тыва уруг ырлап турар. Тыва кижиге, бүгү совет хөй национал чонуң төлөө бүрүзүгүге бир демей, Ильичиниң овур-хевирин канчаар-даа алмок чоок болгаш үнелиг.

Ынчангаш эң мыңаҥгы Октябрьның 50 чыл юбилейи, В. И. Ленининиң төрүттүнге-зе 100 чыл болур оюн тоокшулаан түдүмүн, баштыңчының овур-хевирин көргүскен кино-чуруктарны көрүп, чогаалдарны номчуп, өөренип турар бис.

Совгуг чылдарда В. И. Ленинии скульптура чогаалынга көргүскенин сонуургап, мында хамаарыштыр алдын ном-дептерин номчуп, оон ушта бижилгелерни кылгылаан мен. Ленининиң овур-хевирни кижи болганга ханы үнелиг чүве болганда, деңгелел дептеримге киргеп үүлдерни база китап номчуп, нинитилештирип бижээш, номчукчуга бараалгатпадым.

Скульптурага Владимир Ильичиниң овур-хевирин көргүзериниге, бо менге темага чогаадыкчы хөй чылдарын берген. кайгамчык совет скульптор Николай Андреевич Андреев улуг рольду ойнаан. Андреев 143 кезек саазынарга 253 хире чуруктарны чуруп, Ленининиң бажын, оон магадоднуң шимченириниң онзагай үүлдерин көргүзүп турганын көргеш, бо бүгүмү ханы бодап, доктаамал, чүректиң хамыдыңдан соруктуг кылып турганын экерер. Бо чуруктар дээрге-зе Ленининиң скульптурлуг овур-хевирин тургузарынга белеткел болган. Андреев чуртталгазының соңгу хүнеринге чедир Ленининиң овур-хевирни тургузарынга ажылдап келген.

Ол 1929 чылда Владимир Ильичиниң Кремльде кабинединге. Ленин кижилер-биле чугаалажып, ажылдап орда көрүп турган, оон овур-хевирин бичии пластилин-биле тудуп ылган. Ол үеде бичии пластилинден кылган хевир төлеп утка-

лыг, бүгүдеге билдингир чогаалдарны тургузарының үнелеп четпес үнезинии болган. Чуруқчу оон ынай Ленинде бар бүгү-ле онзагай үүлдерни тодарадып, ол бүгүнү чаңгыс черге мөөнеп, чыын келген. Бо улуг ажыл бот-боттарын немеп, доллуруп турар элээн каш скульптураларны тургузар арганы бергеп.

Андреевтиң кымын тургускан 37 портреттери бот-боттарынга домейлешпес. Баштыңчының дүгайында чыып алган бүгү материалдарын шупуза чаңгыс черге чыын алгаш, оларны нинитилештиргеш, чаңгыс улуг чогаалды ол үүге тургуспаанмы? деп айтырыг болган чок-ла тургустуунуп келир. Чүге дээрге. Ленининиң өскелерден ылгалдыг кайгамчык онзагай үүлдерэ, талантызы оон чылдагааны болган деп чугаалаза ажырбас. Таланчылыг скульптор төнген уткалыг овур-хевирни тургузарының мурнунда оон хөй кезектерни билип алгаш, көргүзерни планнап турган.

Николай Андреевич Андреевтиң скульптурлуг ажылдарының совгуг кезээ Ильичиниң индир кырында турар кылдыр көргүскен. Бо ажылдарда база бир онзагай шынар сиңниккен.Ында Ленининиң өдүдуг оратор, чон-массага чалбыштыг сөстерин чугаалап турар кылдыр көргүскен. Ильичиниң чугаазының канчаар-даа аажок салдарымын, күштүүн бо чогаалдарда шын. бүзурелгүнг кылдыр көргүскен.

Андреев бодуның совгуг ажыдын 1930—32 чылдарда доозкан. Ол бодуның хайгаараалдарын, оон мурнунда кылган ажылдарын нинитилештирип, онзагай үүлдерин каттыштырып турган. «Ленин—баштыңчы» деп аттыг статуяны тургускан.Ында биске чоок, таныгрывыс овур-хевир уламна күш кире бергеп, ханы уткалыг апарган болгаш ленинчи утаан-бодалдың бүгү нүжүн сиңирип каан. Кабинеттиң, улуг өрээлдиң хамаары алгый бергеп—Ленин чон мурнунда үзүп келген, чуртүүн салыы-чолун оттүр көрүп, келир үени частырыг чок тодарадып турган шыкаш сагындырар. Оон соонда Ленининиң овур-хевирин чурүп, кылын турганнар Андреевтиң чуруктарындан, скульптуразындан кандыг-ла бир онзагай үүлдү тып өөренип келген.

Владимир Ильичиниң ада эвес, онзагай шынарлары үүле бистиң чуртувустуң эвес, а дашкыныңың чуруқчуларының кичээлгейин докуламал хаара тудуп келген. 1909 чылда-ла ол Парижде чурттап турда оон овур-хевирин скульптор Аронсон чуруп турган, а 1920 чылда англи чуруқчу Клер Шеридан Ильичиниң скульптурлуг-чуруун кылган. Бо ийи чуруқчуларны кайгыныга-даа Ильич ажылының чай чогундан херек кылып олуруп аягаш чурудар артажок болган, олар баштыңчы үүле ажылдап орда хайгаарап көөр арганы болганнар.

Ол-ла 1920 чылда сураглыг совет чуруқчу Натап Альтман Ленининиң кабинединге барып ажылдаар чөпшээрелди алган. Ол совет күрүнеиниң баштыңчызы ажылдап орда элээн үр көрүп, чуруур, пластилиндеп оон хевирни тудуп кылыр арганы болган. Уттуидурбас ол овур-хевир чуруқчуның чогаадыкчы ажылының кол ээзи болуп арткан болгаш мырыдай чоокта чаа хөй чылдарда бодап келген чогаадыкчы бодалдарының үүнели—Ленининиң солуп портредин тургускан.

Ленин мөчээн соонда оон овур-хевирин мөңгежидер дугайында айтырыг онза күш-биле тургустуунуп келген. «Муң-муң ажылчыныарамыт болгаш тараачыныарлыг фабрикалар, заводтар, суурлар хоорайлар бодунуң шөлүнге, кудумчузунга, клубунга даштап, хүлерден, тойдан шуткуп кылган Ильичиниг болуруп күзеп турган» деп ол чылдарда «Правда» солуп бижээн. «Ленининиң туралгалы кандыг болур ужурлугул деп дискуссияны «Правданың» арыннарынга ажыткан.

Улуг үеванныг эртемден, революсчу, канчаардаа аажок улуг хөй-ниитиг болгаш күрүве ажылдакчыныың, бүгү делегей пролетарнадының баштыңчызын көргүзер сорулга ынчан салдынган. Совет уран үүлдүң кол үүлдериниң бирээзи апарган бо айтырыгны скульптурага хөй чылдар дургузунда чедишкинниг шинитирлеп келген. Бо айтырыг бистиң хүнеринисте-даа чугула болуп артышаан.

1924 чылда Ленининиң тураскаалын тудар талазы-биле бирги конкурсту чарлаан. Орта үүлбүрү саналдар кирип турган. 1924 чылдың апрель 16-да Ленининиң эң башгайы тураскаалын тургускан. Ону 1917 чылдың апрельже Ленининиң Россияже эвээ келгенинге тураскаапкан. Тураскаалды скульпторлар Щуко, Гельфрейх болгаш Кисеев олар чогаапкан. Тураскаалды 1926 чылдың ноябрь 7-де Ленинградка, Финланд вокзалының чанынга ажыткан. «Кызыл выборжу» заводунга шуткуп турган тураскаалга херегээр хүлер чедишпезинден Онега хөлдүң эриктеринден холалар, оъктар чыып хаймадырып турган. Тураскаалды тургузар дожек кылдыр улуг кара даштыы ажылчыннар экелегеш, бүүк машина хевирлиг кылдыр бүзүп каан. Ында Ленин пролетарпатты революсциже кыйгырган шыкаш кеспүп турар.

1927 чылда пролетар революсциязының штаны —Смольный чанынга скульптор Коаловтуң чогааткан база бир тураскаалын тургускан. Ында Ленининиң хөлүн бурунгаар сунуп алган турары онза. Ол ынчаардагы база келир үенин кижилеринге чүве чугаалап, бүгү делегейниң ажылчы чонунга ылын оруктуг айтып турган шыкаш сагындырар.

ССРЭ-ге социалнам тургузуушкунуның башгайгы чедишкиннерин-биле чергелештир турган бодуп турар улуг өскерлишкиннерин Ленининиң овур-хевирин-биле холбап, кады көргүзериниң оруктарын дилеп этпээн. Мындыг уткалыг башгайгы тураскаалды скульптор Шадр Грузинга, Кура болган Арагва даар ийи хемниң катгышкан белдиринге электростанцияга тургускан. Ында Ильич кайгамчык чараш бойдус ортузунда турун алган, кижилерге чагыргаан дуг хемнерииче айтып алган турар.

1940 чылда Ленининиң төрүттүнге-зе 70 чыл оюн тавырыштыр база бир тураскаалды Ульяновск хоорайга ажыткан. Ону скульптор Манизер чогааткан. Тураскаалды хоорайның бедик черинде, Волга хемниң тоогунда тургускан. Төп шөлдеп, оон тоогунда кудумчулардан тураскаалды көөрге дыка чараш: ыындында даар көгергеп бедиктер, Ленининиң эктинге каан алган пальтозунуң эдектерин Волганың хады бичии эстедип турган шыкаш сагындырар.

Совгуг он чылдарда бистиң скульптурабыс Ленининиң овур-хевирнин көргүзер талазы-биле базала улуг ажылдарны чорудуп келген. Оларның дыка хөй ылыынның амыдыралында онзагай үелерде баштыңчының көргүзерни орааладыкпан. Анаа Николадеевиң «Ленин «Искраны» тургузуп турар үеде», Цигальдың «Ленин—гимнасчы» деп ажылдары чүүл-даа мурнунда хамаарыжыр апаар.

Баштыңчының Кремльге турар тураскаалын чогаалдарынга оокка чаа конкурс эртиен болгай, Ленининиң амыдыралының кандыг-ла бир үелии аңаа көргүзер. Москваның Ленин загаарынга тургузар улуг тураскаал ону бүгү талалыг, делегей төөгүзүнүң садыы-чолунга канчаардаа аажок улуг рольду ойнаан кижи кылдыр көргүзер сорулгалыг. Бо сорулга берге болгаш хүндүлүг. Ону чедишкинниг шинитирлээр дээш совет скульпторларның хөй национал мастерлерге ажылдап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

Аныяк механизатор

Чээк-Хемчик районнуң ажылчыларындан СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарын дүргеп темпилиг чорудуп турар. Ак 4 трактор агрегады 800 ажыг га кыылтасты чаштырып тараан, оон 630 газын хана каракпай чаштырган.

Часкы хову ажылдары эгелээри биле ажыг механизатор Куулар Виктор-оол механизаторлар арасында калбаргаң социалистиг чарыштың доктаамал мурнакчызы болуп, кызыл вымпелди салбайн келген. Ол ышкаш Ооржак Экер-оол, Монгуш Шынар, Күжүгет Даш-оол олар хүнде 36 га тараа чаштырар нормаларын 45—50 га кылдыр чаштырып турарлар. Бак үнүштерге удур илиртээшкин чорудуп турар Карасал Маадыр-оол хүнде хүлээлгезин 1,5 катап ажыр күүседип турар.

Совхозтуң поварлары Карасал Көк, Зоя Метпек, Карасал Сүге олар механизаторларны эки шынарлыг чем-биле хандырып, хову-шөлдерде ажылдап турар ишчилерниң макталын чедип алганнар.

Турум суг

Хөлбектиң турум сүүнүн
Көрүнчүүнге чү-ле турбас:
Чивеннешкен сылдыс караа,
Шириин күү дээр көстүп турар.

Ада-шокар оду чайнаан
Аажок улуг хоорай-даа бар.
Каътташкактыг кадыр хаваан
Хайым бодал дола берген.

Иштн-хөнүү караандан-на
Илден көстүр кижилерни
Көрүнчүүнге чуруй албас
Хөлбек сүүнүн оозу четпес.

Шатра ШАТИНОВ,
алтай шүлүкчү.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Монреальда—Туркмениянның хүнү

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА). «Экспо—67» даар делегей делгелгезинде совет павильонга май 14-те эң-не байырлалдыг болган. Туркмениянның хүнүн эрттирген. Оон делгизинде кайгамчык чараш хевистер, улустуң тевер кылыгзары, хөвең шөлдериниң талазы-биле көргүзүглер, индустриалдыг парын агрегаттар, сураглыг чуруқчуларның чураан чуруктары, номнары.

Россияның кыдыг чораан черлериң Совет эрге-чагырганың үезинде кайы хире сайзырап, магалыг чаагай дешилгенин чедип алганын ол делгизир үүлдери тодаргай көргүзүп турар.

Туркмен төлөзелериң баштыңы, республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы А. М. Клычев телеңдеңдеңе дамчыштыр павильонуң көрүкчүлериниге чүве чугаалаан. Ол хүн совет павильонга чүс мүң ажыг кижи чораан.

ВДР-ниң агаарынга

ХАНОЙ (СЭТА). Тодаратынган медээлер-биле алырга, Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери май 14-те мурнунда дыңнатканы ышкаш чеди эвес, а 10 америк самолёттуң андара аткан.

Вьетнам информас агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга. ВДР-ниң агаарынга аңдара аткан америк самолёттарның ниити саны 1.897 четкен.

Патриоттарның чедишкини

ХАНОЙ (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның эң-не соңгу талаку монгудары кирип турар Труибо областа кеделип чорун турар мурнуу-вьетнам патриоттар беш айларның (эрткен чылдың ноябрьдан бо чылдың март чедир) дургузунда дайзынның 66 мүң ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин өлүргеп, балыглаан азы тудуп алган, оларның арасында 34 мүң америк болгаш 4000 мурнуу-корей чаага шеригнер бар деп. Мурнуу Вьетнамның хостазга армиязының командылал черинин чарлаан дыңнадыында чугаалап турар.

Улусчу эрге-чагырганың кол чөленгизижи

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Ада-чурт фронтузунуң VI съездиге ажыттынган. 1700 чыгам делегаттар база даштыкы чурттарның хөй-ниити организацияларының 30 делегациялары оон ажылында киржип турар. Совет-болгар найырал ниитилелиниң даргазы академик А. Н. Туполев баштадыр совет төлөзелер ында баргап. БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы Георгий Трайков база Болгарияның партиязының болгаш чазааның өске-даа удуртукчулары съездиниң президиумунда олуруп турар.

Национал чөвүлелдиң болгаш төп сан-контроль комиссиязының отчёт илеткелин съезд чугаалажып, ол организацияның удуртур организзын сонгуур.

Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле Ада-чурт фронтузунуң Национал чөвүлелиниң даргазы Енчо Стайков илеткеп кылган.

Ада-чурт фронтузу—бодунуң хүрээленинде 4 миллион кежигүннүг эң-не массалыг, политиктиг организация. Ол дээрге улусчу эрге-чагырганың кол чөленгизижи, чонуң моральполитиктиг чаңгыс эвилиг ботаныышкыны, коммунистерниң болгаш партия кежигүлү эвестерниг организастыг харылзаазының белдири болуп турар.

ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле чайыралды болгаш кады ажылдажылганы бижиглээрнинг шугумун Болгария чайгылыш чок барымдаалап турар деп, Е. Стайков чугаалаан. Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында чаа керээ болгар-совет харылзааларның хөгжүлдезинде чаа үе-чаданы айтып турар-дыр. Социалистиг тургузуушкунга Болгарияның чедишкиннерин илеткелчи чугаалаан.

Иранның чагырыкчы партиязының съездизи

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның 1963 чылда үндезилеттинген «Иране Новины» даар чагырыкчы партиязының бирги съездизи ажыттынган. 1200 делегаттар съездиниң ажылында киржип турар. Элээн хөй даштыкы чурттарның төлөзелекчилери ында олуржуп турар.

Партияның программазын, чазактың даштыкы болгаш ниитиги политиказын съезд чугаалажып турар болгаш организастыг айтырыгларны база көөр.

«Иране Новины» партияның ажылчорудулазының үндезинин үүл дээрге 1963 чылда эгелээн социал реформаларны чуртка боттандырары болур деп, партияның чиңгине секретары А. Хосровани бодунуң илеткелинге демдеглээн. Ол реформалар иран көдээ черлерге феодалдыг харылзааларны чок кылырынче, Иранга үлетүүрүү хөгжүдеринче, чонунуң бижик-биллиг болгаш культурлуг деңнелин бедидер талазы-биле, ол ышкаш херээженнериниң дең эргези дээш, кадык камгалалының системазын экижидер дээш хемчеглерни боттандырарынче угланган.

Иранның премьер-министри Ховейда съездиге чүве чугаалаан. Совгуг чылдарда Иран хамаарышпас национал политиказынга үндезилеш, аар үлетүүрнүң суурун тургузуп, даштыкы нефть компаниялыларының бойдус байлактарын ажыглаанындан чурттуң орулгаларының үүлүн улгаттырар талазы-биле хемчеглерин ап, иран национал нефть компаниязының ажыл-чорудулгазын хөгжүдеринге удам таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар деп, премьер-министр чугаалаал. Совет Эвилелиниң дузалаччылы-биле Исфахан районунда металлургия заводун тудуп турары-биле холбаштыр аар индустрияның үндезин суурун Иранда тургустунуп турар дээрзиниң дугайында Ховейданың медеглелин делегаттар улуг үүлдүтүнүүшкүн-биле уткаан. Ол айтырыг дугайты иран чалак барының талаку фирмалар-биле дөртен чыл дургузунда чугаалажышкыннар чорудуп келген, ынчалаажок кезээде түннел чок болуп келген деп. премьер-министр демдеглээн. Иран улустуң шагдан бээрги күзелин боттандырары хамаарышпас политиктиг угланышкынның политиказын чорудуп турарының түнелинде боттанып аргалыг болу бергеп деп. ол чугаалаан.

Даштыкы политиканың айтырыларының талазы-биле иран чазак күрүнелериниң тайбың догуннаашкыны дээш, янзы-бүрү чурттар-биле ажыктыг кады ажылдажылганы бижиглээр, кожа-хелбээ экп харылзааларны калбартыр дээш турачуу турар деп. Ховейда демдеглээн.

Бо коргуш чок мунукчу — Уланула дээр моол сиурнин анаын чурттакчызы-дыр.

Хүбсүгүль аймак—Моолдуң эң-не тайгалыг району. Оон девискээриниде мал ажылы-биле чергелештирилиин ажылы калбак хөгжээн.

А. СПИРКИННИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ!

„ШЫН" СОЛУННУ

Чагыдэт алырының хуусаазын узадырын утпаңдар!

ЧАРТЫК ЧЫЛДА СОЛУИНУ ЧАГЫДАРЫНЫҢ ӨРТЭЭ 3 РУБЛЬ.

Дустуг эътти болгаш балыкты сугга канчаар тургузарыл?

Дустуг продуктуларга микробтар әлбес болур, а чүгле оларның үрежип көвүдээри сөксээр. Продуктуларның дузун арылдырыптарга микробтар натап-ла дүрген өзүп эгелээрлер. Ынчангаш сугга суккан эът болгаш балык белембиле үрелип болур. Оон ужурундан дустуг продуктуларны чылыг эвес, а соок сугга суккаш, оларның дузун дүрген арыдары чугула.

Дустуг балыкты азы эътти хем суунга сугарга эки болур. Бир эвес ол болдунмас болза сугну үргүлчү солуп турар херек, ынчаар солуурга дус сугже дүрген шилчий бээр. Сугну баштайгы удаада бир шак, ийигизинде — ийи шак, үшкүзүнде — үш шак, оон ыңай 6 шак болганда-ла солуурун сүмелеп турар.

Чылдың чылыг үезинде дустуг продуктуларны сугга суггарда баштай үш шак болганда-ла бирден эвээш эвес натап солуп турар хөрек.

Ынчуг хөй дустуг балыкты болгаш эътти-даа 24-тен хөй эвес шак иштинде сугга тургузар. Сугга суп, дузун арыдып каан балыкты болгаш эътти шыгжап болбас, чүге дизе олар ынчуг дүрген үрелип калыр. Сугга тургускан соонда оларны дораан хайындыргаш азы хооргаш чемге хереглээри чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

МАЙ 17-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Туттурбес өнзэн негичилери» 9.45, 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Баштайгы шенелеңер» (1-ги серизы) 2.30, «Ынаншылдың эмзи» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Натап диниг» (1-ги, 2-ги серизы) 5.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Партар чагырыкчызы» 11.30, 1.40, «Даштыкы кижи» 9.40, «Ынаншылдың байырлалдары» 3.30, 5.30, 7.30 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чукотканың начальниги» 3, 5, 7, 9 шактарда.

КУХНЯ

Кухняга (чем кылыр өрээл) дерит-херекселдерни тавырыштыр салыр болгаш чем белеткээринге, чемненириниге эптиг байдалды тургузар. Ол чем кылыр өрээл болганда, бир дугаарында ярыг, силиг болур ужурлуг. Бир эвес кухняар бөктүг болгаш аъш-чем артыынга сээктер чыглыр болза, анаа кадагалаан чем дүрген үрелир. Мындыг чижекти көрээл. Кухня столунуң кырын сивирип алгаш, бактериологтуг шинчилгелин чоруткан. Ол чүнү көргүскенин? Бир дөрбелчин сантиметр стол кырынга 20—35 хире янзыбүрү микробтар чораан. Бир ай артиенде ол-ла стол кырының база шинчилгезин чоруткан. Оон бир дөрбелчин сантиметр хемчээлдиг черинге 140 хире микробтар бар болган. Стол кырын доктаамал хынамчалыг аштап турбаанын хереглеп турар. Чем кылыр өрээлде, инда эт-херекселди аштап арыглаары эргежок чугула.

Чемни белеткел кылган санында-ла стол кырын изиг суг-биле аштаар херек. Ону клёнка-биле шывар, үргүлчү чылыг суг-биле чуур. Неделяда бир катап кухняның долу арыглаашкылын чорудар. Бир-ле дугаарында чем хайындырар печканы, раковинаны арыглап алза таарымчалыг. Хавалырны, соңганы, ажыктн аштап каапкаш, чем кылыр столду, савдайларны болгаш өске-даа эт-херекселди арыглаар болгаш адактып соонда шалаңы чуур. Газ-биле чем хайындырар үтүүтештерни база оон ядаш «Шелюксольв», «Универсал», «Гигиена» деп белеп чуур херекселдер-биле арыглаар азы савалныг изиг суг-биле чуур. Суг аксыр черни хүнүүн-не хайындырган изиг суг-биле содра кудуп турган чүгэ экп. Линолиум-биле шып каан шалаңы савалныг суг-биле чутташ, кургаг пөс-биле чодар.

Савалныры, щёткаларны түскай бичии хааржакчыгашка шыгжап кадагалаар. Чем артыын (хлебти) түскай хапчыгашка, ымыраа-сээк чыызбас арыг черге шыгжаар. Чылдың чылыг үелеринде, ылаңгыя чайын, чаңгыс сээк миллион-миллион чуургаларны төрүүр. Пшти хирлиг, чуг бажыңнарга сээк чүгле чайын хөй болур эвес, а кыжын база бар болур. ДДТ деп хоран-биле соңгаларны чаап турарга ымыраа-сээк эвээжээр.

Кухняны агаарладырынче база чүгүзе кичээлгейни салыр. Ыяш одап турган үгар болбазын хайгаараар. Газ-биле одаар печкага чем белеткеп турган форточканы ажыдып алыр. Чемни хайындырган дораан-на печканың одун өжүр долгап каарын үтпас херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянның адреси:

Кызыл. Шетинкин—Кравченке кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысадгалы секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, культура киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар

Солун неделяда алды катап үнеп

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлазга эргелелиниң типографизы. (Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЫРЫ, КАТТЫШЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
МАЙ
18
ЧЕТВЕРГ
№ 115 (6752).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 чыл-лыг

Көдээ тудугжуларның чөвүлел хуралы

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Май 16-да Россияның көдээ тудугжуларының чөвүлел хуралы Москвада ажыттынган. Оон киришиглери ажылдың түңнелдерин болгаш юбилейлиг чылда тудуг организацияларының соруглаларын чугаалажып турар. РСФСР-ниң көдээ тудуг министри В. М. Гушин илеткел кылган. Бо чылын Россияның көдээ тудуг организацияларында 1200 миллион ажыг рубльдың чарыгдаар ужурлуг. Күрүненин үндүрүп берген од ажоок хөй капитал салымышкыннарын канчаар дээре ажыглаарының, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидеринин, кызып турар тудугларның бот-үнезин чиигедип, дүрген ажыглалга киирериниң айтырыгларынга илеткелчи онзалай доктаавган.

Поволжьениң, Сибирьниң болгаш Россия Федерациязының еске-дээ районнарының тудуг организацияларының төлээлекчилери боттарының ажылының дүржулгазының дутайын чөвүлел хуралга солушкан.

Механизатор тарылгага

Часкы хову ажылдарының чедишкинниг болурун механизаторлар шиитпирлээр. Олар ыштыг оттуг эки ажылдап, машиналарны хөвуларга ажылдап үнеринче чогуур өйүнде белетизээр. Бистиң республикага 1600 ажыг тракторну, көдээ ажыл-агыйның өске-дээ хөй машиналарын олар септээн.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгезин ёзугаар алырга, бистиң республика бо чылын күүрүне шыгжамырынга 80 муң тонна тараанны киирер ужурлуг, ол болза плаңдан 20 муң тонна хөй-дүр. Бо соруглаңы чедишкинниг күүседирде, бир гектарга онаштыр суггаттыг черлерден 15, а суггат чогунуундан— 10 центнерден эвээш эвес дүмүттүг алган тураг ужурлуг.

Бо чылын часкы тарылганы республиканың чамдык районнары эки эгелеп, темп-даа, шынар-даа талазы-биле көскү чедишкиннерни чедип алган. Ол ылаңгыя Каа-Хем районга хамаарыштыр норманы амыр күүседткөни дээш материалдыг база моральдыг идиг бериишкиннериниң хемчеглерин ажылдап кылып, социалистиг чарышче улуг киичээнгейни салган. Оон түңнелинде көл тараа культуразы —кызыл-тастың чажылгазын аңаа 5—6 хонуң иштинде элээн хөй бригадалар болгаш салбырлар дооскан, а Ленин аттыг колхоз Тиилелге хүнүнге чедир доозупкан. Майның 15-ке чедир район тараа культураларының тарылгазын 67,6 хуу күүсеткөш, республикада бирги черде чоруп турар.

Таңды районда база соолгу үеде часкы хову ажылдары дээредээн. Мында тарылганың шынарын эки-ишчилериниң сагыш салышкынды соолгу хүннерде улгатнан, механизаторларга бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарынга, эки дыштанырынга байдалдарны тургускан. Моок хараазында механизаторлар тараа чажыышкынынга үлегерин көргүзүп турарлар. «Россия» совхозта трактористер К. Саяты, М. Муңгуртүн, Каа-Хемниң «Бурунгаар» совхозта М. Семынин, А. Бадарчы оларны боттарының хереглериниң мастерлери дижир. Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Шаңчыда тракторизтери А. Чалбаа чаштырылганың хүн нормазын 207, С. Даваа-оол—185, Ч. Арапган—150 хуу күүседип турар. Ынчаарга Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң механизаторлары тараа чажыышкынын орайтап эгелезе-даа кызыл-тас чажылгазын кысна хуусаада доозкан, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ооругда механизаторлары муң гектар черге хана-каракпай чажарын эки шынарлыг кылдыр чоруткан.

Механизаторларның мындыг чедишкинниг ажылдаарынга үндезин болза машиналарның техниктиг ажаалдазын эки организастаанында, машиналар заправказын, үрезин чедирерин хөвуларга барып саадап чок кылырында, көл-ла чүве—механизаторлар дээш сагыш салыышкының эки турустаанында. Ылаңгыя үстүнде айытканывыс — Шаңчыда байдал ындыг, ында механизаторларның чемненилгезин эки организастаан, бригада төвүүнүң кызыл булуңун үлегерлиг деп болур, бараан хамдырылгазын база үзүктел чок болдурган.

Ынчаарга механизаторларның таарылчалыг ажылдаарынга ындыг эки байдалды тургуспаан черлерде байдал өске болуп турар. Ол, чижээлээрге, Чөөн-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйларынга хамаарыжыр. Ында Ленин аттыг колхозта техниканың аңаа турары хөй, заправканы өйүнде кылбас, кывар үүлдү нефть базазадан озалдадып эккээр үүл база бар. «Межегей» совхозтуң механизаторлары В. Тонних биле И. Сагатаев ажылга прогулдар кылып, а «Элегес» совхозта тракторист Н. Болотов чөрни ыядыра, өскелерниң төлдүр аңдарып турган, оон чылдагаанын тодарадып келирге, механизаторларга чогуур сургаалды агрономнар четче чорутпаанындан ол болгулааны илерээн. Оон ыңай, механизаторларның ортузунга масса-политиктиг ажылдың куду турганын ол болу-ла чугаалап турар-дыр.

Часкы хову ажылдарының төвү—хову турлаглары болур. Масса-политиктиг ажылдың бүгү хевирлерин боттуг ажыглап турган, оларга агитаторларның, пропагандистерниң күжүн чоп шилип, механизаторларга таарымчалыг бүгү байдалды тургузарынче ноя киичээнгейни салыры — партия, профэвилел, комсомол организацияларының бо хүннерде эң дайынчы сорулгалары ол болур ужурлуг. Оон-биле нады тараа чажыышкының, чөр аңдарылганының шынары дээш, темпизи дээш контрольду дыңзыдар, үчёттуг үлегерлиг организастаар. Үчёт багайда ажылдың ианчаар чоруп турары, кымның кайы хире ажылдап турары билдинмес болур, социалистиг чарыштың түңнелдериниң чамдык черлерге чогуур өйүнде үнмейн баргылаары база ында.

Май 15-те медээ-биле алырга, эртиен чылдың ол-ла үезинге болаарга, бо чылын тарылганың темпизи куду болган, беш хонуң иштинде нелелде өзүлде база куду. Бо фактыже өнза киичээнгейни салгаш, механизаторларга оон чүге ынчап барганын ажыл-агый бүрүзүнүң байдалынга таарыштыр тайылбырлаар, сайгарып көөр ажылды доп-дораан шыңгыы калбартыры соңгаарладыышкын чок сорулга-дыр.

Ам хөй ажыл-агыйларда тараа культураларының чажылгазы дооступ турар. Оон-биле холбаштыр оожургап, темп кошкадып болбас. Механизаторларның мурнунда ажыл ам-даа хөй: малга быжыг чем-суурну база тургузар болгай—муң-муң гектар кукурузаны, элэк-бөбыларны, чаңгыс чылдыг үнүштерни чогуур өйүнде тарыыр. Картофельди болгаш ногааларны база тарып алыр. Чайгы чөр аңдарылгазы чоруп турар болгаш ол улам калбарар. Бо бүгү болза механизаторлар дугайында сагыш салыышкының минутада-даа үттүп болбазын, оларның ажылы-биле холбаштыр ылаңгыя материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкининиң хемчеглерин алырын негеп турар.

Юбилейлиг чылдың алдынган хүлээлгелерин күүседир төлээде, социалистиг чарыштың боттуг болурун партия, профэвилел организацияларының доктаамал контрольга тургузар, механизаторларның ажылынга ол улуг идиргни бээр. Ынчангаш чарыштың сорулгазы—хожудан тураларны мурнанчыларга деңнештир кодургеш, ажылга ниити кодурлуушкынны чедип алыры болур дээрзин утпайн тургаш, көдээ ажыл-ишчилерни мобилизастаары—бо хүннериң эң чугула сорулгазы.

Часкы хову ажылдарын чедишкинниг чорудары — гектар бүрүзүндэн бедик дүмүттү алырының идегелдиг үндезини, ынчаарга ону ынчаар бөтгандырары улуг байырлалга чедир Төрээн чуртка көдээ ажыл-ишчилерниң дайынчы сорулгазы болур.

Эртем-теоретиктиг конференция

УЛУСТАРНЫҢ УЛУГ НАЙЫРАЛЫ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга тураскаатканы эртем-теоретиктиг конференциянның киржикчилери май 17-де пленарлыг хуралга болган илеткелдерин дыңнаашаа, хүннүң иргиг чартыында секциялар айыы-биле ажылдаанывар.

Төөгү болгаш экономика секциязынга бирги илеткелди төөгү эртемнериниң кандидады эш В. А. Дубровский кылган. «Тывага революстуг шинчээшкинниң большевиктер удуртуп турган» деп илеткелинге эш Дубровский 1917 чылдан 1918 чылга чедир болган болуушкуннарны характерлеп чугаалаан. 1917 чылда Тыва хаанныг Россияның колониязы турган. Эң хожудангай хөгжүделлиг болганындан дарлакчыларга улуг демиселди баштаптар организация Тывага чок турган. Ынчангаш Тываның национал-хосталгалыг шинчээшкинниге Россияның пролетариады улуг рольду ойнаан. Ылаңгыя Минусинскиниң болгаш Красноярскиниң большевиктериниң тыва араттарынын демиселин уштан-баштап турганын илеткелчи тодарагай фактылар көргүзүп чугаалаан.

1918 чылдың апрель 13-те Хем-Белдиринге край Совединиң бирги хуралы болуп эртken. Край болгаш чер-чер Соведтерни ажылчы чоннарны интернационализмге кижизидер болгаш орус-тыва найыралды быжыглаар талазы-биле улуг ажылдар кылган. Край Совединиң составы бөлүн хөй националдыг кижилерден тургустунганы тываларга эвес. Аңаа орустар—С. К. Кочетов, М. Д. Семенов, А. Г. Лукьянов, украин В. П. Левченко, хакас П. К. Тутатчиков, татарлар И. Кумиров, Х. Забитуев, поляк А. В. Капустинский болгаш оон-даа өскелер ажылдап турган. Совет активчилерни долгандыр тыва улустуң мурнакчы ооллары болуп чүгленнинар. Чижээлээрге Оюн Күрседи, Степан Бүлүүн, Семен Бильчир, Адыг-Түлүш Чүльдүм, Салчак Тока болгаш оон-даа өскелер революсчу демиселди удуртуп баштай бергеннер.

1918 чылдың ирмында Бүгү-тываның бирги болгаш крайның партия организациязының бешки съездилерин болуп эртken. Ол ийи чыштың чамдык хуралдары кады эртип турган. Аңаа шинчилеттинген кол айтырыгларның бирээзи — Тывага национал түскай хамаарышпас чорукту тывысканы болур. Ол шынаш орус-тыва найырал быжыглып тургустунган.

Бо илеткелдиң сөөлүнде Хем-Белдиринге болган тулчуушкун дугайында дыңнадыгны ооң киржикчизи эш Г. Н. Попов кылган. Тывага чаа ёзуңун кандыг бергелерни көрүп, додарап келгенинин дугайында кызыл партизаннын сактыышкынын секциязының киржикчилерге оңаа хандыкшылдыг дыңнаанывар.

«ТАРН — Тываның капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдези дээш демиселде» деп илеткелди дыл. литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчызы эш О. А. Тоглар-оол кылган.

Үлетпүр хөгжүлдези сайзыраңгай чурттарга пролетар революциязының тиилээнинин соонда чамдык хожудангай чурттарның капиталистиг үе-чаданы таварбайн, социализмче шилчип болурунуң дугайында эртемниг коммунизминиң үндезилекчилерининг өөредиин бадыткаттынганын Тыва база көргүскен.

Улуг совет улустуң дузаламчызының ачызында Тыва чүгле капиталистиг үе-чаданы эвес, харын-даа феодализминиң сайзыраңгай чадазын безин эртпейн социализмге келген. Россияга социалистиг.Тывага национал-хосталгалыг революцияларның тиилээнинин соонда капиталистиг эвес хөгжүлденин перспективазын Тывага тургустунган. Тываның Араттың революстуг намы Коминтерниин база СЭКП-ниң удуртулгазы-биле ол перспективаларны амыдыралга бодундырган, экономиктиг болгаш культурлуг революцшинын удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү болуп келген.

Хакасиядан келген эш Т. Т. Игнашов секциялга «Совет эрге-чагырганың чылдарында Хакасияның көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдези» деп илеткелди кылган.

— Силерниң бо конференциянарга олуржуру-биле Хакасияның делегациязын чалаавы дээш улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередириин чөвүлээрекер. Бистиң калбак-делгем чуртувустуң кожа-хелбээ улустары чогаадыкчы санал-оналдарын солужарга Төрээн чуртувустуң экономиказы улам ыңай хөгжүүр, эчис сорулгавыс чоокшулаар дээрзин ол чугаалаан.

Хакас улустуң амыдыралынга Октябрь революциязының кандыг улуг рольду ойнаанын болгаш Хакасияның география-экономиктиг байдалын допчулап чугаалааш, илеткелчи көдээ ажыл-агыйда болган кайгамчык өскерлиишкиннерни тодаргай чурагайларга көргүскен.

Ниитизи-биле Хакасияда 1.939 муң гектар черни көдээ ажыл-агыйда ажыглаан турар. Тодаргайлаарга, 799 муң га тарылга шөлү, 217 муң га сиген кезээр чер болгаш 948 муң га одар бар. Области 14 колхоз, 46 совхоз бар. Чер ажылының продукциязының 78 хуузу совхозтарга хамаарыжыр. Чер ажылында оңаа түүл болза суггарылганы калбаа-биле ажылган турары болур. Бо хүннерде 65 муң га чер суггарылгалыг, ынчангаш суггарылга системазының талазы-биле Сибирьде бирги черде чоруп турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында мал ажылы кайгамчык хөгжүлдеин алган. Малдың түгле баш саны өскен эвес, ооң порода шынары эки-жээн, хойнуң 92 хуузу чиигe-нарын, 6 хуузу чартык чиигe-нарын дүмүт болуп турар. 1940 чылдың деңнелиби-ле алырга, 1966 чылда эът бүдүрүлгези—3,3 катап, сүт—6,2, а дүк—5 катап өскен.

Областың моон соңгаарны хөгжүлдезининң дугайын илеткелчи тодаргай чугаалаан.

Секцияга Ак-Довурак комбинатның директору эш Ч. Б. Ондар, төөгү эртемниринин кандидады эш Л. В. Гребнев болгаш оон-даа өскелер илеткел кылган.

Эртем-теоретиктиг конференциянын культура секциязының ажылы хүннүң иргиг чартында башкы институдунуң актовый залынга үргүлчүлээн. Аңаа «Тыва национал кадрларның белеткели» деп илеткелди СЭКП обкомунуң болгаш партияның Кызыл хооркомунуң политчыдымшкын бажыңының директору С. С. Сонам кылган.

Культура тургузуушкинунуң болгаш национал кадрларны Тывага белеткээринин эгезин 1929 чыл деп санаар болза ажырбас деп, илеткелчи чугаалаан. Аныяк Тыва Арат Республиканың культура тургузуушкунунга боттуг дузаны Коммунистиг партия болгаш Совет чазак доктаамал чедирип келген. Тываның ажыл-агыйының янзы-бүрү азырларынга дуза чедирери-биле специалистерни чорутпушаан, хөй-хөй күш-ажылчы араттарны иишти база политиктиг эртем чедип алнын дээш, ССРЭ хүлээп ап, Москвада Чөөн-чүк улустарының коммунистиг университединге, Ленинградтың, Улан-Удэниң ажылчын факультеттеринге, Иркутскиниң, Новосибирскиниң кооператив училищелеринге, Ойрот-Туранын (ам Даг-Алтай) башкы училищелеринге, көдээ ажыл-агый школазынга өөредип турганын илеткелчи онзалаан демдеглээн.

1929—1944 чылдарның дургузунда Тываға культура тургузуушкуну аңаа калбак хөгжүлдеин алган. Улус республиказы культура тургузуушкунунуң, экономиканың, политиканың айтырыгларын чедишкинниг-биле буруу шаап турар.

Вьетнам улуска болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунга мораль, материалдыг деткимчеин болгаш дузаламчыны көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа бис деп, Г. А. Митерев чугаалаан.

Бо үеде Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдер эвилелин Кызыл Крест, Кызыл Чартык ай, Кызыл арыылаң болгаш Хүнүң 107 национал организацияларга база делегей организацияларынга-биле кады ажылдажылганы боттандырып база дуржулганы солчуп турар. Ылаңгыя социалистиг чурттарның ниитилелдери-биле харылаалар оңаа үре-түңнелдиг хогжүп турар.

Күүскомуун болгаш ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле санал-оналдар эгелээн.

Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң бүгү-эвилел съездизи

МОСКВА. (СЭТА). Май 16-да Кремльдиң театрынга Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң алдыгы Бүгү-эвилел съездизи ажыттынган. Бо хүннерде бистиң чуртувуста Кызыл Крест организациязы бодунуң үнделеттингеи хүнүнден бээр 100 чыл оюн демдеглеп турар.

Съездиниң ажылчыларының араызында — Делегей Кызыл крестиң докмаал комиссиязының даргазы А. Лимерик, Делегейниин Кызыл Крест комитединиң оралакчы президентизи Г. Бордье, Кызыл Крест ниитилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының (Лигазының) чиигe-не секретары Г. Беер, даштыкы хөй чурттарның Кызыл Крест национал организацияларының төлээлекчилери.

Съездиниң чугаалажыр айтырыглары: Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай күүскомунуң 1963—1966 чылдарда ажылының дугайында отчёт, ревизия комиссиязының отчёду, күүскомуун болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгуур.

Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдер эвилелиниң күүскомуунуң даргазы Г. А. Митеревтиң чугаалааны: Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдер эвилелин Ленин ордени-биле шаңналганы 70 миллион кежигүнүүр ниитилелдиң ажылынын ажыктыын болгаш эргежок чугулаалын үнелеп көргени болур. Бо шаңналды тодаргай ажыл-херектер-биле бадыткаары бистиң ыдыктыг хүлээлгевис болур дээрзин ол чугаалаан.

Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда совет кадык камгалалы улуг чедишкиннерни чедип алган. Совет Кызыл Крест аңаа иледе салымышкының база кииргеп. Кызыл Крестиң кол сорулгазы болза, чонүүн ортузунга медицина болгаш арыг-шевер билиглерин пропагандалаар талазы-биле кадык камгаладының органнарынга болгаш албан чөрлеринге дузалаазы, халдавырлыг болгаш өске-даа аарыгларны аңгаяжедир болгаш узуткаарынче угландырган санитар-кадыкшылга хемчеглерин чорударынга идепкейлиг киржири болур. Бистиң чуртувуста медицина билиглериниң улустуң университеттери, кадыкшылганың школалары, санитар дружиналыларының кабинеттери болгаш бажыңга аарыг кижилерни ажаар талазы-биле болгүмнерде өөредилге чонүүн ортузунга улут хүндүткелди чедип алган. Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык айның күүскому болгаш комитеттери ол ажыл-чорудулганы сайзыраңгайжыдар болгаш калбартыр ужурлуг.

Кижиниң амыдыл камгалал алыр азы кадыкшылын катап тургузарындан артык кандыг чаагай сорулга турул болуруз? Совет донорлар болган чок-ла таныш эвес, ынчалдаа утаан-бодал талазы-биле төрел хөй муң кижилериниң амы-тынын боттарының иишти хаңы-биле камгалап алган.

Совет Кызыл Крест улустар арасында тайбың болгаш ынаырал дээш демиселче кол кичээнгейни көрүндүрүп, агрессия дайынчыга удур, патриот-демократтарны истеп сүрерине удур туржуп, кижилериниң кадыкшылын болгаш амылын камгалап алыр дээш демисежип турар.

Бодунуң хөй миллион кежигүннериниң мурнуңдан совет Кызыл Крест вьетнам черде америк дайынзыракчыларның кеминг үүлгедиглерин киледиээшкин-биле буруу шаап турар.

Вьетнам улуска болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунга мораль, материалдыг деткимчеин болгаш дузаламчыны көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа бис деп, Г. А. Митерев чугаалаан.

Бо үеде Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдер эвилелин Кызыл Крест, Кызыл Чартык ай, Кызыл арыылаң болгаш Хүнүң 107 национал организацияларга база делегей организацияларынга-биле кады ажылдажылганы боттандырып база дуржулганы солчуп турар. Ылаңгыя социалистиг чурттарның ниитилелдери-биле харылаалар оңаа үре-түңнелдиг хогжүп турар.

Күүскомуун болгаш ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле санал-оналдар эгелээн.

«Сокольники» паркта делгелге

Май 16-да Москвада «Сокольники» паркка «Инпродмаш-67» дээр делегей делгелгези ажыттынган. Аъш-чем үлетпүрүнүң чаа техниказын, кафелерге, рестораннарга болгаш аъш-чем магазинниринге турүзуур автоматчыткан дериглеги, савалаар болгаш транспорттаар хөй машиналарны делгелгеде киирген. Ол делгелгеде 22 чурттар, 1000 хире фирмалар киржип турар.

ССРЭ-ниң делгилирлерин үш павильоннарда болгаш ажык шөлдерде сайгара турустукан. 140 ажыг будурулгелер болгаш организациялар боттарының чаа үүлдөрүн көргүзүп турар.

Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Чехословакияның, Италияның, Францияның, Швецияның павильоннарында чаа техника хөй.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков делгелгениң ажылдыышкынынга чүве чугаалаан.

(СЭТА)

Болгар культураның хүннери Москвага болур

Совет Эвилелиниге болгар культураның хүнү май 23-те эгелээр. Совет-болгар найырал ниитилелиниң СЭТА-ның корреспонденттизинге дыңнатканын ёзугаар алырга, ол хүннерни эрттирериниң тодаргай программазын ажыдап кылган. Ону боттандырарда, ол ниитилел-биле кады бистиң чуртувустуң дыка хөй культура албан черлерин, хамыктың мурнунда ССРЭ-ниң Культура министерствозу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Даштыкы чурттар-биле культура харылаалариның комитединде ажылдаар апаар.

Болгар культураның хүннери каш хонуң мурнунда Софияга ат салдынган совет-болгар Кеэрээде ейытынган үүлдер-биле шуут холбаалыг. Культуралар-ның чоокшулажырынга идиг бээр, эртемниң, өөредилгениң, кадык камгаладының, литератураның, ураң үүлдүң, парлаталының, киноның, радионуң, телевидениниң болгаш оон-даа өскелерниң талазы-биле кады ажылдажылганы база дем каткан чогаадыкчы ажыл-чорудулганы калбартыр болгаш ханыладыр деп ол Кеэрээде айтып турар.

Москвада Чайковский аттыг залга болгар культура хүннерни ажыдары ол байырлаадың эң нол болуушкуну болур. Аны-дуңма ийи улустуң найыралынга тураскаатканы кежээлерни найысылалга эрттирер. Культураның болгаш дыштанылганың Горький аттыг теп парыгынга чаңчыл болган массалыг селгүүтээшкин болур. «Амгы үениң болгар графиказы» деп делгелге Третьяков галереязынга ажыттынар, а Найырал бажыңында — «Болгар-совет найыраддың тураскаалдары» деп фото-делгелге болур.

Хөй концерттер, ужуражышкынар болур. Болгар культураның хүннери ийи чурттуң аныяктарының Москвага баазы-биле доостур.

(СЭТА).

Юбилей чылында Кызылдың тудугларынга хереглээр ыяшты Бии-Хемнеп баштай салдадып эккелгенин фотограф Г. СИРОТИН чурукка тыртты-рып алган.

Ховулардан медээлер

Суг—шөлдерже аккан

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң чаагай дүжүт ап болурунуң магадыладдыг курлавырларының бирээзи — суггарылга. Совхозтуң Дөн-Терезин салбыры бо чазын 1000 гектар черге тарылга мурнунуң суггарылгазын чорудар деп планнаан. Май 15-ке чедир салбырда 500 гектар ажыг чер суггартынган. Суггарылгада бир кол түүл — шынар болгай. Суггартынган шөлдерни хайгаарап көөрге, сеткил өөрүнчүт, бичии-даа оюк-делик кургаг чер чок. Суг черже хаңы сиңген. Бо салбырда 27 кижилиг 4 звено ажылдап турар.

Суггатчылар ортузунда социалистиг чарыш база калбарган. Ажылдың түңнелин чоокта чаа үндүрүп көөрге, бирги черде эш Сарыглар Сайын-Белектиң звенозу болган. С. Сайын-Белек чүгле совхозта эвес, харын районда сурагжаан дуржулталыг суггатчы. Оон звенозу бо чылын 200 гектар чер суггарар хүлээлгелиг, ам үеде оон 178 гектары часкы суггарылга-биле хандыртынган.

Совхозтуң тараажылары ниитизи-биле суггаттыг черден 13—18 центнер дүжүт алырын хүлээнгеп турда, эш С. Сайын-Белектиң звенозу 200 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 20 центнер дүжүт алырын хүлээнгеп. Ол хүлээлге күүсеттинер дээрзин звеноның ажылының саны-даа, шынары-биле хереглеп турар-дыр.

Торгалыг бригадазы—мурнунда

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың часкы тарылгазын агротехниктиг хемчеглер ёзугаар кыска хуусаада доозар дээш шалыпкын ажылдап турарлар.

Колхоз тараа культураларының 54 хуузун чажып тараан. Кызыл-тасты 1176 гага чашкан ийикпе планын 76 хуу күүсеткен. Моогуш Сандактың удуртканы № 1 Торгалыг бригадазының тараажылары колхозтуң өске бригадаларындан мурнакчы ажылдап турар.

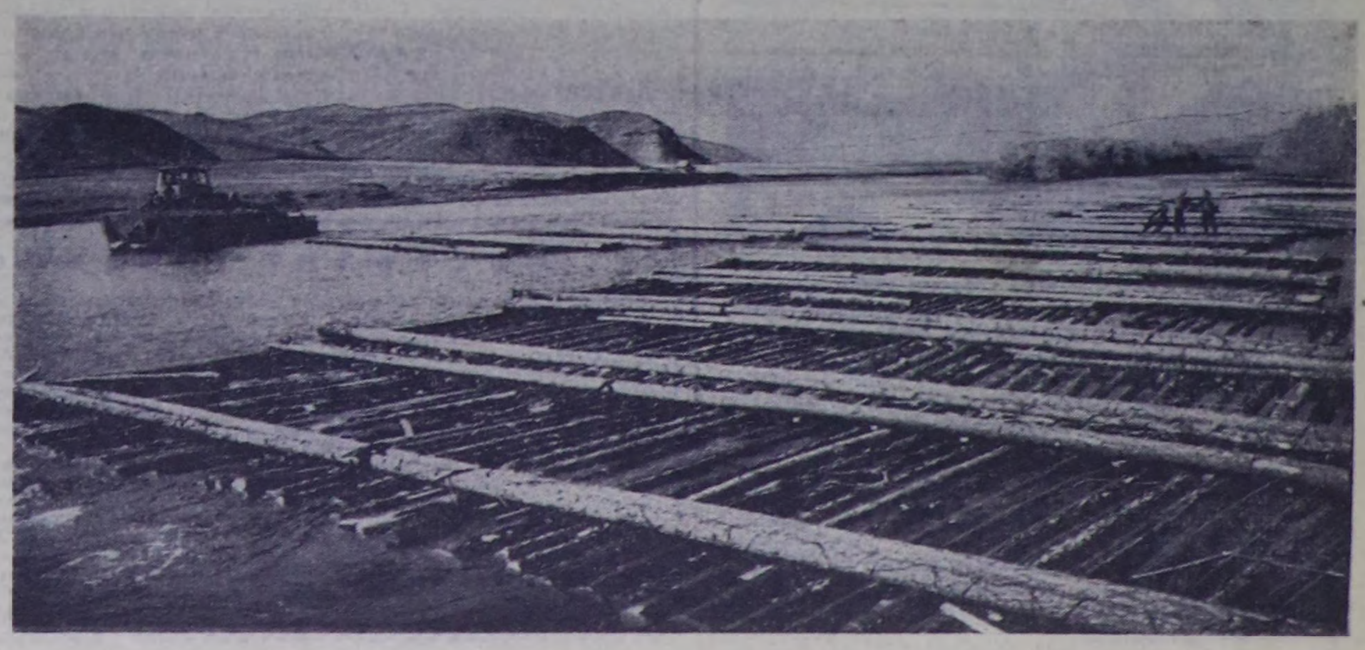
Колхоз бахча культураларының олуртулгазын база эгелээн. 15 гага бахча культураларын тарыыр планын ам 13 га чедир күүсеткен.

ТАРЫЛГА 41,9 ХУУ

Май 15-тиң медээзи-биле алырга, республикада чазын чамып тарыыр тараа культураларының тарылгазының планы 41,9 хуу күүсеттинген. Ооң иштинде Каа-Хем 67,6, Таңды 53,4, Бай-Тайга 55,6 хуу болуп, мурнап турарлар. Таңдыда «Россия», Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтар өскелерни мурнап, эрте чамар тараа культураларының тарылгазын ам двозуп турар.

Көл культура—кызыл-тастың чажылгазы республикада 70,7 хуу күүсеттинген.

БАШТАЙГЫ САЛДАР КЕЛГЕН

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА КӨДЭЭ ТУДУГ

Улуг Октябрьның бежен чылын байырлаарынга белеткенип турар совет улус боттарының материалдыг болгаш культурлуг дениелин улам бедидер сорулганы салган ажылдан турар. Бо хүннерде бистиң аныяк республикавыстың кайы-даа булуңнарында тудуглар калбарган. Ол дээрге бистиң тудугжу коллективтеривистиң алдарлыг юбилейге уткуштур чурттакчыларга чаа бажыңнарны, уругларга ясли-садтарны, школаларны, чуртка үлегүр бүдүрүлгелериниң корпустарын, совхозтарга чаа мал кажааларын болгаш культура одагларының тудугларын ажыглалга баар дээш шупургу ажылдан турарыы ол-дур. Көдээде тудуг ажылларын бо чылдың эгезинде бистиң республикага организастаан «Тыва көдээ тудуг» трези чорудуп турар. Көдээ тудугну мынчаар чугулалап көргени Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың көдээниң ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салыышкынының, хоорай биле суурларның аразында ылгалды узуткаар дээш политиказының тодаргай херечизин-дир.

1967 чылдың күрүне планында бистиң треске 6 млн. рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылырын көргеш. Ол ажылдың хой нуруузун бис боттарывыстың күжүвүс-биле боттандырар бис. Оон түнелинде 17 муң ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлү. «Өөк» совхозка уругларга чаа школаны, «Элегес» совхозка 300 олуттуг клубту, чүнар бажыңнарны болгаш оске-даа тудугларны ажыглалга киирер. А көдээ тудугжуларның бир кол сорулгазы болза көдээ ажыл-агыйга улуг ужур-дузалыг мал кажаазын, септелге мастерскаяларын, гаражтарны тудуп тургузары болгай. Бо талазы-биле бистиң планнарывыс база улуг. Тускай трести тургузуп, тудугжу коллективтерниң санын оскүргени-биле бистиң ажылывыстың хемчээли барык бүдүн чартык катап көвүдээн. Мурнунда ажылдап турган ийи механизастаттынган колоннага база ийи чаа колонна немешкен. Олар Таңды районга болгаш оон чоок кавызында черлерде ажыл-агыйларга тудуг чорудар, а бирээзи Улуг-Хемниң суурларынга, хоорайынга чаа бажыңнар кылырлар. Амгы үеде механизированы болгаш механизинер-биле чепсегелеп турар. Ол ышкаш чаа треске Шуурмактың амыдырал хандырылгазының комбинадын, Бай-Хаакта комбинаттың чазанныга цегин дамчыдып берген. Бо бүдүрүлгелер дээрге трестиң бодунуң тудуг материалдарын болгаш конструкцияларын белеткээр үлетпүр базазы-дыр. Көдээ тудугжуларның ажылдаарынга тааарымчалыг байдалды тургузарынче уланган чаартылгалар коллективке берген онаалгаларны бүрүн күүседир арганы берип турар.

«Тыва көдээ тудуг» трезинде чылдың баштайгы кварталының планын күүсеткенинде чедишкинниг ажылдаан коллективтер бар, мынчаза-даа эрткен дөрт айларның онаалгазы чедир кылдыынайн барган. Чуртталга бажыңнарывың тудугларын чер-черде чорудуп турар коллективтер чогуур хуусазында ажылды доозуп, чонну көрүп келгеннер. № 62 механколонна Кызыл хоорай чоогунун совхозтарынга элээн каш бажыңнарны, «Суклак» совхозка 10 мун баш киирер хаван кажаазын ажыглалга киирген. Улуг-Хем районунда тудугжулар база шупургу ажылдап, бригадалар аразынга социалистиг чарыштыг казбартып, алган хүлээлгелериниң күүсединээ дээш кызымак, соруктуг чоруун көргүзүп келген. Моон-биле чергелештир трестиң инженер-техниктиг ажылдакчылары тудугнуң цынарын экижидер, үрей кызымшыннарны болдурбас дээш демиселии күштелдиргенин демдеглээри чугула. Мурнундагы чылдар-биле деңнээрге көдээ тудуг-монтаж ажылдарының планын октябрь 28-те доозар, чыл дүргүзүнде төлевилеттингенинден аңгыда ийи-ийи аал ишти чурттаар дөрт бажыңны немей тудуп, ажыглалга киирерин шиитпирлээн бис. А Улуг Октябрьның юбилейин байырлаар хуусаага чедир «Өөк» совхозка школаны, Чадаанага котельнаяны, Хандагайтыга уругларга садын, «Элегес» совхозка клубту болгаш оске-даа будурүлге корпустарын ажыглалга бүрүнү-биле киирген турар ужурлуг бис. Шончаарга тудугжу бригадаларга бот-орулга-чарылганың методтарын шингээдип, 14 бригаданы ол эртеже шилчидери кордүнген. Бот-орулга-чарылгаже шилчээн бригадалар барык беш муң рубльдиң материалдарын болгаш конструкцияларын кампаар ужурлуг. Ол ышкаш тудуг шөлдеринге чаартыкчы саналдарны калбаа-биле шинээдирип хүлээнген бис. Мурнувуста салган сорулгаларывыс улуг, мынчаза-даа ону күүсединп шыдаар бис дээрзинге бүзүрел бар. Бистеэлээн каш чылдарның дургузунда көдээ тудугга ажылдап келген дурхулгалыг ажыычыннар, инженер-техниктиг кадрлар артыкаан эштерни шалыпчы ишче сорук киирип шыдаарлар.

И. ГНИЛОМЕДОВ.
«Тыва көдээ тудуг» трезинин кол инженери.

ЛЕНИНГРАД. Киров завод юбилейлиг чылда К-700 дээр тракторну бүдүрерин 25 хуузаа көвүдедир. Ховунуң 220 аът күштүг күчүттеннери чурттуң эң янзы-бүрү черлеринде чедишкинниг ажылдап турар.

Заводтуң коллективи күчүлүг машиналарны көдээниң ажыл-ишчилеринге улам хөйүү бээр дээш бүдүрүлгениң темпизин шалкымчыдып турар.

ЧУРУКТА: чорударынга белен «Кировец» тракторлар. СЭТА-ның фотохрониказы.

Херээженнер чөвүлелдериниң амыдыралындан

КОМИССИЯ, КЫЛДЫНГАН АЖЫЛ

СЭКП Тес-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар талдыын районуң херээженнер чиргүзүлдериниң дарганары болгаш чөвүлелдериниң ырыг-шевер комиссияларының кежигүннерин район төвүнге чыыш алгаш, 7—8 кижи киржикчилиг ырыг-шевер комиссиязын районуң суурларынче чорутқан. Ол комиссияның сорулгазы—албан организацияның черлериниң болгаш чурттакга бажыңнарының ырыг-шевер культурлуг байдалын хынаары болгаш оон түнелин чугаалажыры болуур.

Ырыг-шевер, культурлуг эвес чоруктуң четпестерин комиссия илереткен. Районнуң Ак-Эрик суурда садыгның, уруглар садының иштн, даштың хирлиг чыткан. Район төвүнде сколовая аъш-чемниң четпес шыварыыг болеткеп, чем аймаан багай кадагалап турар. Хөй-хөй саанчылар эмчи шинчилгезин эртпейн ажылдап турар болган. Ындыг байдал «Тес-Хем» совхозтуң Өртең фермазында, «Ак-Эрик» колхозтуң Улуг-Күзеп фермазында бар. Самагалдай болган Берт-Даг школларының интернатларында үреник эт-херексеп хөй, оларны кайы хамаан чөп октапкан чыдар. «Чодураа» колхозтуң клубунуң сөөгө карактары ойбак-дежик, бузулган шия клуб чанында эмгежок.

Чурттагга бажыңнарының ырыг-шеверин хынаарга мындыг болган. Чамдык бажыңнарның ээлери, чижээ, Самагалдай суурда Нурзат Балчытмаа, Оюу Чанчыкаа, Оюн Ивановна олар бажыңнарының чанында хөй бокту овоолап алган, оюу аштан арыглавайн турар. Берт-Дагда чурттап турар Алдын кыстың бажыңы хирлиг, даштында хөй бокту, ол болду үргүлчү-де эзирик чоруур.

Бо четпестерин дарый чок кылыры комиссия үстүнде албан организация черлериниң удуртукчуларынга болгаш тус-тус бажың ээлериниң дааскан.

Арыг-шевер чурттагганың чурумун сагып, бо талазы-биле үлегерлиг болган албан организация черлерин болгаш өг-буле ээлери херээженнерин комиссия мактаан. Чижээ, Самагалдай суурда уругларның музыка школазының арыг-шевер байдалы оскелерден эки болган, школаның директору эки Бавак-оол олче доктаамал сагыш салып келген. Берт-Дагда ясли-садты база мактаар херек. Чурттагга бажыңнарындан Ира Борбак-оол, Артына Ак-кыс, Чүргү-оол Хөпөек болгаш оске-даа эштер культурлуг чурттагтага үлегерни көргүзүп турарлар.

Комиссия ажылының түңнелин үндүргеш, бо ышкаш хыналаны айда бир удаа суур бүргүзүнге кылыр деп шиитпирлээн. Херээженнер чөвүлелдериниң кодуруп келген бо арга-хемчээн райкүүском болгаш район эмнелгезиниң ажылдакчылары деткээннер. Ол ышкаш, комиссия кожазында Эрзин районнуң суурларының, фермаларының арыг-шевер байдалы-биле май айда таныжарын база ол районнуң херээженнер активчилерин боттарынче чалаарын дугурушканнар.

К. БИЧИН-УРУТ,
комиссияның кежигүнү.

Олар — Алдан-Маадырда

САЛБЫР библиотеказының херээжен номчукчулары өзүп турар. Оларның саны ам 120 ашкан. Орус, тыва, алтай, бурят болгаш өске-даа чоғаалчыларның номнарын хандыкшыл-биле номчуп, боттарының билиг-мергежилин бедидип алыр дээш кызымаккай номчукчулар—хөй уруглуг иелер Ооржак Шончукай, Ооржак Чаныл, комсомолчу ие Куулар Дүктүт-Бора оларны канчан мактавас боор. Номчукчуларның хуралынга-даа, номчулга конференциязынга-даа бо иелериниң сагыш-сеткили хайнығып, чүве чугаалаап турганың база диңнаан бис.

МАНЧҮРЕКЧЕ орук аштаарынга 140 хире кижи үш хүн ажылдаан. Шефчилериниң бежен хуузу херээженнер болган. Бедик-Хавак ооруунуң чанында улуг ковүрүтүү кылыры берге болган, мынчаза-даа аңаа ажылдааннар черле эрес дирткеннер. Алаш бугазының дөзүн кылырга херээженнер база чыдып калбаан.

АЛДАН-МААДЫР суурда, ылаңгыя ооң Самбажык кудумчузунда ыяш тарыыр ажыл үргүлчүлевишаан. Ооң эң идепкейлиг киржикчилери—бистиң херээженнеривис.

АЛДЫ уругуң иезин Ооржак Бичин-уругну бүгү салбыр мактаар. Ооң школада өөренип турар дөрт уруунуң өөредилгези, чуруму эки. Алдыгы класста Зоязы чүгле беш демдектерлиг. Уруглары дээш иениң иниг инакшылының, сагыш човаачылының херечизи бо-дур.

Ие Бичин-уруг оюн-концерттерге бо-ла киржи берген турар...

Алдан-Маадыр салбырында херээженнер чөвүлели (даргазы башкы Александра Ондар) тывынгыр болгаш бот-идепкейжи ажылдап турар. Ооң ажылының кол чедишкини — эң идепкейлиг херээжен активчилерге быжыы-биле даянып турарында.

М. СУНДУКАЙ.
Чөөн-Хемчик район

Эки чүүлдер көвүдеп орар

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң ажыл-агый болган культура амыдыралынга бир-ле чаа чүве тыптып, колхозчуларның сеткил-сагыжын өөртүп турар. «Эки чүүлдер көвүдеп орар...» деп, оларның чүтаалап турары таварылга эвес.

Бо чылдың бирги кварталында колхоз күрүнеге мал продуктуларын садарының болгаш будүрелиниң планныг онаалдаларын ажыр күүсеткишаан, ийиги кварталче бедик темпи-биле кирипкеп. Саанчылар Ооржак Көк-кыс, Ооржак Достакпаа инек бүргүзүнден сүт саап алырын арткеи чылдың бо үезинде тургашынга дедиээрге, оон көвүдеткеннер.

Колхозтуң сүт-бараан фермазы ийи ферма кылдыр үстүнген. Ийиги ферма — Алаак фермазында ажылыш шалыпкын чоруп турар: ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны удаяе ажыглалга киирери-биле тудуун эгелээн, Ильчиниң лампочказы ферминиң бажыңнарында хиш турар, малга чаа кажаалар тудуун база кылып кирипкеп.

Кала-даа баарга, тудуг-ла тудуг. Ыйгылак суурнуң улам чаартынарының демдээ ол. Суурга чаа эмнелгениң болгаш уруглар садының тудуглары удаяе доозу бээрге, олар безин ажы-шинчилиг кестүп тургузаар.

Саанчылар болгаш кадарчылардан хөй-хөй кижилер зооветеринариялың болгумүнде өөренип турарлар. Бызаа ажаакчылары Хомушку Көк-кыс, Хомушку Кара-кыс болгаш инек кадарчызы Хомушку Көрей-оол оларны ам «дузалакчы мал эмчилери» деп адап болур аларган—деп, партком секретары эш Очур чугаалап орар. Малды эмнээриниң бөдүүн аргаларын оларның бижир апарганы ол-дур.

Суурга бо чылын ийи муң шииты тарыыр. Стадионга база түе-түе бажыңнарга муң ажыг кат-чимистиг шиитарны: ыыжыл-катты, чыжыргаяны, чодураапы болгаш оскелериндаа тарыырлар. Бо ажылдар база эгелей берген.

Колхозчу амыдыралга эки чүүлдериниң көвүдеп турары — чүнүң-даа мурнунда, коммунистериниң бот-идепкейинден, оларның чүткүл-соруундан кол хамаарыжы. Олар—ажыл-херектиң организакчылары.

Х. КЕСТИКЕЙ.

ЭКОНОМИКА ТЕМАЗЫНГА

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАГА ДЕЛГЕМ ОРУК

1965 чылда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң март Пленумунга совхозтарны долу бот-орулга-чарылгага шилчидер дугайында саналды чугаалажып көрген. Совхозтарның ажыл-чорудулгазынга бот-орулга-чарылганың принциптерин кошкак ажылгап турганы-биле ындыг саналы үнүп келген. Херек кырында чүл дээрге, күрүне совхозтарга капитал салыышкынынга эргежок чугула акша-хөреңгини үндүрүп берип, тыптып келген чылдагаанарын барымдаланвайн оларның чарыгдаларын долуу-биле дүглап берип турган. Оон-биле кады совхозтарның орулгаларының ээзээн кезээн күрүне база алгап баар. Байдал ындыг турда, совхозтар ажылдакчымарының коллективтери калбарган дагын будүрүлгениң чорудулгазынга четпес салдарлыг болу бээр. Эки, орулгалыг ажыл дээш материалдыг идиг бериишкинниниң фондузу шоолуг эвес болган совхозтар коллективтериниң ажыл-чорудулгазының түннелдерин-биле оон хелбаазы көшкак болур.

Өске-даа төп албан черлерин болгаш экономист-эртемденнерни хаара тудуп тургаш, совхозтарны долу бот-орулга-чарылгалыг болурунче шилчидер талазы-биле тодаргай саналдарны белеткээрин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга Плениум даскан. Ынчангаш «Совхозтарны болгаш күрүненни оске-даа көдээ ажыл-агый будүрүлгелерин долу бот-орулга-чарылгалыг болурунче шилчидер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Ол доктаалда совхозтарны чоорту долу бот-орулга-чарылгалыг болурунче шилчидерин көрген. Бот-орулга-чарылгага шилчиткен ажыл-агыйлар будүрүлгениң бүгү чарыгдаларын дүглаар, улам ынайгы дагын будүрүлгени хандырар, шаннал болгаш оске-даа фондуларны тургузар. Бот-орулга-чарылга болза көпеек бүргүзүн каннаарынга, чидиргилерни болгаш будүрүлгечи эвес чарыгдаларны чайладырынга өөредир. Бот-орулга-чарылга дээрге ажыл-агый бүргүзүнүн тускайлап болуру-биле күрүненин планныг эргелеп башкарарын дүүштүрүп турар, ажыл-агыйлар оларга берген акша-хөреңгини бодунуу-биле ажыглаар, берикчилер болгаш садып алыкчылар-биле керээлерни чарар, ап турар орулгазының чамдыызын ажыл-агыйны алгыдарынга, ээ эки ажылдакчыларны шаңнаарынга ажыглаар эргелиг.

Долу бот-орулга-чарылгага шилчиткен совхозтарның кодээ ажылагый продукциязының өртээн колхозтарга доктаатпышаан немелде-биле кады садып алырының ниити өртээ-биле төлеп бээр, ол чорук болза тааырымчалыг ажылдап турар совхозтарга боттарының орулгалары-биле чарыгдалдарын дүглаар болгаш эргежок чугула арыг орулгаларны алыр арганы бээр.

Совхозтарның эргелери болгаш тускайлап болуру калбарар, үстүнде турар организациялардан бадылаар планныг онаалгаларның саны эвээжээр. Долу бот-орулга-чарылгага шилчээн кодээ ажыл-агый будүрүлгелериниң дараазында кол коргузуглерни үстүнде турар черлерден айтыр:

— будүрүлге талазы-биле — продукциянын эң чугула хевирлерин күрүнеге садарының хемчээлин материал-биле база ол ышкаш специализастаттынган ажыл-агыйларга оон ынай продукциянын оларга хамаарышкан хевирлерин малдың үреглиг төлдерин, сорттуг үрезиннерни, олуртур материалдарны болгаш өскелерни-даа күрүнеге садарының хемчээлин;

— күш-ажыл талазы-биле — ажыл төлевириниң ниити фондузун;

— капитал салыышкынының талазы-биле — төпчүткен капитал салыышкынының ниити хемчээлин;

— сан-хөө талазы-биле — орулганың ниити түнелин, бюджеттен дозевилелди болгаш кол будүрүлге фондулары дээш төлеглеги;

— материал-техниктиг хандырылга талазы-биле — тракторларны, автомашиналарны, кодээ ажыл-агый машиналарын, дерилгелерни, чемиш-чидилгелерни, тудуг материалдарын болгаш будүрүлгениң оске-даа чепсектерни бээриниң хемчээлин; бо чүүлдерни үстүнде турар организациялар үлеп турар болгай.

Планның оон оске коргузуглерин ажыл-агыйлар боттары ажылдап кылыр. Фондулар тургузарының чуруму ылаывылаалыдыг тодараттынган турар.

Кодээ ажыл-агый онаалгазынга хамаарышкан кол будүрүлге фондуларын оларның бир хуузу хемчээдинг кылдыр бюджетке төлеглеги шилчидип берген соонда, орулганың ниити түңүнден материалдыг шаннал бээриниң, социал-культурлуг хемчегларниң, чурттагга тудуумун, магадыылдың, ажыл-агыйны быжыглаарының болгаш калбартырының фондуларын тургузар.

Материалдыг шаңнал фондузунга планныг орулганың 15 хуузун бээр, а планнан ашкаар орулгадан бээри 50 хуу кыырлыр, мынчаза-даа ол шилчидип бериишкинниң ниити түңү ажыл төлевириниң чыл фондузунун 12 хуузундан ашпас болур ужурлуг.

Социал-культурлуг хемчегларга болгаш чурттагга тудуумун фондузунга демги планныг орулганың 10 хуузун, магадыылал фондузунга — 20 болгаш ажыл-агыйны быжыглаарының база калбартырының фондузунга — 10 хуузун бээр.

Орулганың оон арткан кезээ Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжының талазы-биле шаңналарны төлээринге, боттарының саарыгга хөреңгизиниң немелде өзүлдезин акшаландырарынга, банк чээлизин төлээринге, төпчүткен капитал салыышкынын акшаландырарынга, чурттагга-коммунал ажыл-агыйларның чарыгдаларын дүглаарынга болгаш оске-даа чүүлдерге кирер.

Будүрүлгеге бир чугула чүве болза, материалдыг шаннал фондузундан бээр шаңналды төлээрде, күш-ажыл төлевириниң болгаш ажаа шаңналдың дугайында күштүг болуп турар саавырда шаңналдардан аңгы бээр. Күрүне чээлизиниң ролю база бедикир.

Капитал салыышкынынга, боттарының саарыгга хөреңгизиниң немелде өзүлдезинге, акша-хөреңгиниң ееоон аайы-биле чедишпейн баар чоруун дүглаарынга узун болгаш кыска хуусаалыг чээлилерни совхозтар ап ажыглаар.

Улус ажыл-агыйынга чээли херээн болгаш санажыгланы улам ынай экижидер соруга-биле «Улус ажыл-агыйынга чээли херээ болгаш санажыгланы улам ынай экижидер база будүрүлгеге идиг бээриниң чээлиниң үлүүн бедидер талазы-биле хемчегларни дугайында» доктаалды ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың апрель 3-те хүлээп алган.

Партияның болгаш чазактың хүлээп алган доктаалдары бүгү ажыл-агыйларга, ылаңгыя карыыгалыг болгаш орулгазы куду ажыл-агыйларга хамаарыжыр. Моон ужурунда совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери болгаш бүгү ажылдакчызары амаан эгелээш, ажыл-агый эргелелиниң дениелин бедидер арганы берип турар шак ындыг спецализастаашкынны ажыл-агыйлар дилеп тывар ужурлуг, адаа хамаарыжыр чүүлдер болза будүрүлгениң бүгү-де участоктарынга күш-ажылды организастаарыы, хереглекчилерге продукцияны саарарын чурумчудары, ажыл-агыйның техника талазы-биле чепсегленишкини болгаш оске-даа чүүлдер болур. Ынчангаш орулганы хувааршыл мурнунда ону баштай алыр херек.

Совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйның оске-даа күрүне будүрүлгелериниң бот-орулга-чарылгаже шилчимири — бо болза чиик херек эвес, ол дээрге план-даа, ажыл-агыйда организарындан, будүрүлгелериниң боттарындан-даа улуг белеткел ажылын чорударын негеп турар. Таарымчалыг доктаамал ажылдап турар совхозтуң орулгалыынын дениелин база бодунуң акша-хөреңгизи-биле будүрүлгени калбартыр, кол будүрүлге фондузу дээш күрүнеге чогуур төлеглеги берип турар, экономиктиг болгаш материалдыг идиг бериишкинниниң фондуларын тургузар арганы берип турар чорукту чедип алыр херек.

Ажыл-агыйны чорударының бо чаа байдалынга совхозтарның хөй эвес болуу ам шилчимир. Бо чылын бистиң чуртта 12196 совхозтардан 390 совхозту цынчаар шилчиткен. Олар бир дугаарында долу бот-орулга-чарылгага үндезилээш экономиктиг ажылды организастаарының принциптерин болбаазырангайжыдар болгаш оске ажыл-агыйларга олар школа болурлар.

Тыва АССР-де долу бот-орулга-чарылгага шилчидер совхозтар амдыында чок. Эрткен ажыл-агый чылында совхозтар ниитизим-биле орулгалыг ажылдаан болза-даа ындыг шилчилгелер кылыры кордүнээн. Эрткен чылын совхозтар 3 миллионн 800 мун ажыг рубльдиң орулгазын алган. Бо чылдың эгезинде бар турган 14 совхозтардан 5 совхоз планнан ажыр 2 миллион 698 мун рубльдиң орулгазын алган, 6 совхоз планга хамаарыштыр 1 миллион 293 мун рубльдиң орулгазын чедир албаан болгаш 3 совхоз 290 мун рубль карыгалыг ажылдаан. Орулганың кол кезээ—бүгү орулганың 87 хуузу — үнүш ажылындан алдынган.

Кодээтарның белеткел өртээнче шилчимир чорук болза, баштайгы саналга-биле алырга, совхозтарга 25—30 хуу немелде орулганы бээр. Чүгле 1966 чылда күрүнеге саттынган тараанның деңнелинге тараанны бо чылын күрүнеге садар болза, бистиң республикага совхозтар 1 миллион 500 муң рубльге хөй акша-хөреңгини алыр. Ол дээрге ажыл-агыйларның ам алганынга аажок хөй немелде болур-дур.

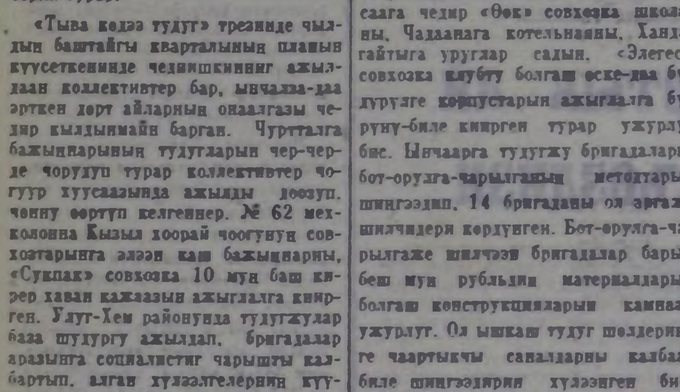
Бистиң совхозтарывыс орулгалыг болуп турар болза-даа, оларны долу бот-орулга-чарылгага кажан шилчиткен турарын чугаалаары берге. Ынчаза-даа партияның болгаш чазактың үндүрген доктаалы бистиң ажыл-агыйларывыска база хамаарыжыр дээрзин чугаажок. Ол болза кодээ ажыл-агый продукциязының будүрүлгезин улам ынай ковүдедиринге, оон бот-үнезин чиигедиринге болгаш орулгалыын бедидеринге эки перспективаларны ажыдып турар.

Долу бот-орулга-чарылгалыг ажылдаары салбырларга, бригадаларга, ажылчын черлеринга боттарыына ажыл-агый санажылгазының талазы-биле чогуур реформаларны кылырын база ол ышкаш учёт ажылын болгаш планнаашкынны, ажыл-албанны, салбырларны, бригадаларны мергежилиг тускай эртемниглер-биле болгаш саналга ажылдакчыларыбиле бызыглаарын чаа, оске байдалбиле ковүрүп негеп келир. Чамдык таварылгаларда штатты болгаш кадрлар белеткээрининң системазын эде ковүрүп-даа магат чок, чүге даэрге долу бот-орулга-чарылганы нептередиринге бүгү-ле ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның экономиктиг билиглерин бедидери кончуг чугула, оон ынай мурнакчы дүржүлганы болгаш эң дээре будүрүлгечилерниң чедишкиннерин нептередип тарадыр, оларның инициативазын, бот-тывынгыр чорууп хөгжүдер апаар болгай.

Совхозтарның экономистеринге, оларның тускай эртемниглеринге онза харыысалга онаажыр алаар. Бол будүрүлге фондулары, чер, материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырлар канчаар ажыглаттынып турарын кичээнгейлиг болгаш ханызы-биле аналиэтеп сайгарар, ажыл-агыйга чүнүң херектиин база чүнүң херек чогун тодарадыр, будүрүлгениң ажыктыг ажылдаарын улам бедидер.

Совет болгаш кодээ ажыл-агый организарының мурнунда бо талазы-биле улуг сорулгалар туруп турар. Ажыл-агый иштиниң бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарын нептереткен байдалда учёттуу болгаш контрольду канчаар организастаарының, бригадаларның, фермаларның болгаш салбырларның ажылдарының түңнелдериниң аайы-биле материалдыг идиг бериишкинниниң системазын канчаар ажыглаарының талазы-биле сүмелерни олар ажылдап кыыгаш, бээр ужурлуг. Рубль бүргүү совхоз будүрүлгеининң хөгжүлдезинге бараан болуун дээш, бот-орулга-чарылганы бүгү-ле звеноларга нептередир база быжыглаар талазы-биле удуртукчуларның болгаш тускай эртемниглерниң күжениишкиннерин дыңзыдар чорук чугула.

Е. КАЛЮЖНЫЙ,
ССРЭ-ниң күрбанкызының Тыва республика конторазының эргелекчизи.

Кандыг-даа автоажыл-агый черн чаа автомашинаны эң төлептиг дээн чолаачыларга хүлээндирер болгай. Коммунал ажыл-агый министерствозунун АТА-зында бензовозтар чолаачыларының бригадазын удуртуп турар ук ажыл-агыйның мурнакчы чолаачызы ВЛАДИМИР ПОРФИРЕВИЧ НАДТОЧИЙГЕ бо чаа бензовозту база-ла анаа берип кагбаан. Ону эдилээр эргени ол бодунун техникага камныг чоруу-биле, күш-ажылчы чүткүлдүү-биле чедип алган. Оон удуртканы бригада юбилейлиг чылдың баштайгы кварталында планныг даалгазын 127 хуу күүседип алган.

О. НАМЧЫЛАКТЫН
фотозу.

1967 ч. Май 18.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Сесерлиг сельпозунда

Октябрьның социалистиг революциязының юбилейлиг байырлалынга чедишкинниг ужураар дээш Сесерлиг сельпозунун коллективи, оон көдээде турар магазиннери беш чылдың ийиги чылының эгезинден бээр чонну үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары-биле эки хандырар дээш шудурер ажылдап келген.

Сельпо 1967 чылдың баштайгы кварталындаажылчы чонго үлетпүрчүн болгаш аъш-чемниң барааннарын садыл саарарының планын 112,2 хуу, ниитизиң чемненизге планын 133 хуу, бөлеткел болгаш садыл алышкын планын 234 хуу күүсеткен.

Черби магазини (садыгжызы А. Исаев), Эрбек магазини (садыгжызы Л. Чакирова) эрткен ийларның болгаш бапшайгы кварталдың бараан саарылгазының планнарын бедик көрүзүлүг күүсеткеш, эки түңнеди чедип ол, Сесерлиг сельпозунун көдээ магазиннер аразынга калбарган чарыжының тиилекчизи болган.

Ол ышкаш «Көк-Тей» болгаш «Суклак» совхозтарның малчыннарын база часкы хову ажылында ажылдап турар механизаторларны үлетпүр база аъш-чем барааннары-биле хандырып турар сельпонуң автолавкаларының садыгжылары Л. Раковский, В. Лайзер олар ажылчы чонну аъш-чем база үлетпүр барааннарынга күн бүрү өзүп турар негелдемелерин долузу-биле хандырар дээш кызымаккай, ак сеткилдиг ажылдап турарлар. Олар сельпо баштаар черинден мактадыы алганнар.

Сельпо бо хүннерде майның бараан саарылгазының планын чедишкиннеш күүседир дээш бодунуң садыг магазиннериниң аразында чарыштыг улаа калбартып шудургу ажылдап турарлар.

С. ТАМЧАЛ.

ЧАҢГЫС ХҮННҮҢ БОЛУУШКУНУ

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» кодээ ажыл-агый артелинге бир хүн ийи солуп болуушкун болган. Оларның баштайгызынга баар дээш Кок-Боом кайы сеп дээш хапкан бис. Ынчаарда Барлыктың суу хошту чаза чүткүп эгелээн турган.

Кок-Боом-Бажы дээр черге чедип келдивис. Куу-кара хаалардыг кадыр дагның мырыңай базарында оймак черде мал кажаалары, бажыңнар болгаш хар дег ак өг. Ол болза № 2 хойжу бригаданың төвү-дүр. Безек-кезек өөр хураганнар даг эдээнге чоокшулап келген ак хойларже маңнажып, иелеринге каттыжып турда. Барлык хемниң унуң каастаан узун-узун дыттар, теректер кедээзинде чинлээн малды таалап көргензиг, часкы салгынга оожум чайгагылап каап турдулар.

А бажыңнарның болгаш өгнүң иштинде-даа, даштында-даа ырак-чоок олардан чыглып келген хойжулар боттарының кадарып ажаган малмагазының болгаш амыдырал-чуртталгазының дугайын өөрүшкү-биле чугаалажып турганнар. Олар бо чылдың бирги кварталының түңнелдеринің дугайын чугаалажыр дээш чыглып келгенин ол.

Өгнүң чанынга, малчыннарның хуралы эгелээн. Бригадир Саая Сүүр-оолович Очур-оол бригаданың малчыннарының бирги кварталда канчаар ажылдаанын, кандыг-кандыг көргүзүглерлиг болганын тодаргайлап чугаалаан.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл өөнүң улуг байырлалынга күш-ажылчы бедик көргүзүглербиле ужуражыр дээш малчыннарның улуг сөрүк киришкин-биле ажылдап турары бригадирниң чугаазынган илдең болду.

— 1967 чылдың бирги кварталында бистиң бригадавыстың хойжуларының кызымак шудургу ажылдаанының түңнелинде 2318 хойларның төрээн хураганнарының 93 хуузун камгалап доруктуруп алган бис. Малчыннарның иштинден Марбы чүс хойга онаалтыр 97 хураганны. Орбүй-оол — 95, Серин—94 хураганны камгалап алгылаан—деп, С. Очур-оол чугаалаан, бодунуң колаанында 418 хойнуң хураганнарын 100 хуу камгалап алганын база чугаалаан. Бригадирниң ол чугаазы Төрээн чуртка малчыннның күш-ажылчы раперту кылдыр чоргаар ынналып турган.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң секретары Т. А. Стал-оол районнуң ажыл-ишчилериниң улуг байырлал чылында социалистиг чарыжының бирги квартал түңнелдеринің дугайын малчыннарның ол хуралынга чугаалап берген.

Районнуң хойжу бригадаларының Октябрь байырлалынга алдар болдурган социалистиг чарыжаларын улуг ажыктарынга тиилекчизи «Большевик» колхозтуң № 2 хойжу бригадазы болган дээрзин райком секретары дыңнаткан. СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомнуң хойжу бригадалар аразынга шилчинир Кызыл тугун ол бригадага тывыскан.

— Эки ажылдаан дээш Кызыл тукту тыпсып турары кончуг-ла өөрүнчүг-дүр аштер. Оон-биле кады бо тукту 3—4-даа чылда салбас дээш амдаа эки, ам-даа шудургу ажылдаар ужурлуг бис—деп, хойжу Саая Марбы өөрүнүң өмүнээзинден бо хуралга бүзүрелдиг медеглээн.

— Бо түк дээш чеже хойжу бригадалар демисешпейн турар дээр силер. Бүгү бригадалар ачырдачыр демисежип турар болдур ийин — деп, эш Стал-оол сагындырып турду.

Бежен чыл өөн бо чылын демдеглеп турар Октябрьның улуг кызыл тугунуң кезээ болур бо тукту алдарлыы-биле кадагалап, ам-даа улуг чедишкиннерлиг ажылдаарынче малчыннарны бо болуушкун улам сорук киирген.

Малчыннарның ол хуралы бригада кежигүннериниң болгаш оларга келген аалчыларының өөрүнчүг байырлалы кылдыр хуула берген. Малдың ак-шимээзинден кылган янзы-бүрү чем-биле, хойнуң семис эъди-биле дойлап, омак-хөглүг чугаа-соодун солчуп, сөрүктүг ыры-шоорун ырлап хөглешкеннер.

Бригадир С. Очур-оол мындыг сөстүг хөочун ырны ырлаан:

Бажынайга хектер хонгаш,
Ужуп чадаан Бай-ла-Тайгам.
Баарынга аалдар хонгаш,
Кожуп чадаан Бай-ла-Тайгам.
Кедээзинге хектер хонгаш,
Ужуп чадаан Бай-ла-Тайгам.
Хеминейге аалдар хонгаш,
Кожуп чадаан Бай-ла-Тайгам.

Бригадириниң ол хөочун ырынга харыы кылыр аныяк хойжу Саая Серин бодунуң чогаадыгы алганы, хой каларып чораан ырлаар ырын базала чангыландыр ырлай берди. Оон ырларының сөстери бо-дур:

БРИГАДАМ

Бригаданың төвү болган
Бир-ле дугаар кыштаг чүве.
Оон аты Боом-на-Бажы.
Онза бедик Боом-на дагыыт.
Чырык чаагай сайгылганыыт
Чырык болган Боом-на-Бажы,
Чылган чонга бараан болган
Чымчак чаңныг бригадирим.
Оон адын Очур-оол дээр,
Онза эрес дарга болгай.
Он-на ийи малчыннарын
Оваа чокка кезип турар.

АЗЫРААШТЫҢ ТУРУПТАР МЕН

Ала шокар хонум төрээн,
Алыс менде олут-даа чок.
Алды шактан туруп алгаш,
Аразынче кириптер мен.
Ак-ла чайт хураганнар
Анда-мында дүмеп турар,
Айбын тыппайн, куспактапкаш,
Азыраштын туруптар мен.

Хойжуларның омак-хөглүг ыры-шоорун таалап ыңнап алган, колхоз төвүнге чедип келгенивиске, колхозтуң бот-тывынгыр артистери Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Кок-оолдуң «Самбажык» деп шинзин комиссинга дужаар деп турганнар. Ол шинни хүлээп алырынга киржири-биле республиканың культура министри М. Хомушку, Тываның хөгжүм-шинн театрының режиссёру С. Оюн болгаш оон-даа өскелер келген.

Шинниң шимелдези, артистериниң ыдык-хевин таарымчалыг кылынган, ойнакчылары эки белеткенген деп чүвени аңаа көрдүвүс. Шинде киржип турарлар — механизаторлар, колхозчулар, көдээ интеллигентилер.

Тыва драматургиянын «Самбажык» чижектиг чогаалын колхозчу клубтуң сценазынга көдээ бот-тывынгыр артистерниң чедишкининиг уидурүп турлары кижини чайгаар-ла өөртүп, тывалараның магалыг чедишкини кижининң чоргааралын хайныктырып келир болду. Олар моон мурнунда демги-ле авторнуң «Хайыран-бот» деп шинзин база чедишкининиг уидургени республикага бижидингир болгай.

Бо удаада база чедишкининиг болган дээрзин комиссия демдеглеп, чамдык чедир кылдыныкан чүүлдерни кылыр, ойнап күүседишкиннерни ам-даа улам экижилер талазы-биле үнелиг саналдарын берген.

Улуг Октябрьга үткүштүр бир колхозка чаңгыс-ла хүнде безин мындыг болуушкуннар болуп турда, бүгү республиканга хүн бүрүде черле кандыг магаданчыг болуушкуннар болуп турар ирги дээрзин бодаарга дыка-ла өөрүнчүг-дүр.

Б. ХӨВЕНМЕЙ.

АНЫЯК ПОВАР А. КРАШЕННИКОВА биле оон дузалакчызы Т. Федорова оларны ховунуң механизаторлары онза мактаар. Чүге дээрге, утаангыр, уран-мерген холдарның белеткээни амданныг чем оларга таарымчалыг болганы ол-дур.

ЧУРУКТА: повар дүштеки чемни сөңнээриниле кудуп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Шудургу ажыл-иш

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг бешен чылының байырлалынга күш-ажылчы чедишкининни сөңнеп, төлептиг ужуражыр дээш Кызылдың дааранынга комбинадының коллективи социалистиг чарыштың бедик көдиткен хүлээлгелерин алгаш, сөрүкүр ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң даараныкчылары беш чыл планының ийиги чылының баштайгы кварталының планын 101,3 хууга күүсеткеш, күш-ажылчы чедишкининг болган. Комбинаттың даараныкчы ажыл-ишчилери даараар янзы-бүрү хептерни ассортимент болгаш шынар-даа талазы-биле эки күүседип, боттарының алган хүлээлгелериниге зө болуп турарлар. Коллектив марттың бүдүрүлге онаалдазын 103,6 хуу, а апрельдиң үлүүн 105 хуу күүсеткен.

Комбинаттың сес бригадалары аразында социалистиг чарыштыг. Оларның иштинден апрельдиң бүдүрүлге планын эки көргүзүглүг күүсеткилээн бригадалар эвээш эвес. Ылаңгыя Н. Бахрушеваның удуртканы харазаан улустуң янзы-бүрү платьелерин даараар бригада эртикен айның үлүүн 106 хуу күүсеткеш, бригадалар аразынга чарыштың бирги черин чаалап алган. Ол бригаданың даараныкчыларындан апрельдиң аныя планын Г. Савелева — 123 хуу, Е. Ерчукова — 133 хуу, О. Сандан — 136 хууларга күүсеткилээш, бүдүрүлгениң шалыпчылары болганнар.

Ол ышнаш хөвеңниг чаңдак тоннар даараар № 1 болгаш № 2 бригадалар (бригадирлери Е. Васильева, А. Монастырщина) апрельдиң бүдүрүлге онаалдазын 100,4—100,4 хууларга күүсеткилээш, багай эвес түңнелди чедип алганнар. Бригадаларның даараныкчыларынган А. Кавак, В. Турбинова, Р. Абанакова, Д. Тайлашова, О. Сендажы олар эртикен айның даарамыга ыныларының онаалдазын кижи бүрүзү 118—130 хууларга күүсеткилзиннер.

Даараныкчылар амгы бо хүннерде майның бүдүрүлге планын чедишкининг күүсевир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

С. ОЮН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ССРЭ-ниң ККНО чанында доктаамал төлээ чериниң нотазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң ККНО чанында Доктаамал төлээ чери чиңгине секретарь У Тамга нота чоруткаш, ГДР-ни ККНО-га-даа ылгай көөр дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарга Совет Эвилели шиитпиринг удурланып турар дээрзин онзалап демдеглээн. ГДР болза тайбыңның политиказын чорудуп, ККНО Уставының принциптерин чайгылыш чок сагып турар болгаш делегейде оок ат-алдары сөңсаал чок өзүп ораар деп, нотада чугаалап турар.

ККНО-нуң секретариады ГДР-ни ККНО-нуң органнарының кандыг-даа шиитпири чокка, кара-туразында ылгай көрүп турар-дыр деп, ССРЭ-ниң төлээ чериниң нотазында айыткан.

Х. Виэйранын медеглели

БОГОТА. (СЭТА). Европаның социалистиг болгаш капиталистиг чурттарының аңы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Карловы Варыга болган конференциязын колумби коммунистер улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар бис деп, Колумбияның Компартиязының ТК-зының чиңгине секретары Хильберто Виэйра медеглээн.

НАТО-ну болгаш Варшава керээзин харыы утта тарадып дүжүрер дугайында санал боттуг политиказының уламыдан болдунган, ону боттандырып чорударынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар Европада бар деп ол чугаалаан.

Америк агрессиягa удур демисежип турар Вьетнамның маадырлыг улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш аңаа дуза көргүзерин күштелдирериниң айтырыгынга Европаның коммунистериниң туружу бистерге онза ужур-дузалыг деп, Виэйра медеглээн.

Америкалар аразының чепсектиг күштерин тургузар дугайында айтырыг дээрге-ле, латин-америк чурттар армияларының дузалы-биле Латин Американың улустарын базар дээр америк милитаристтерниң планы-дыр деп, корреспондентилериниң айтырыгынга хамаарыштыр Виэйра чугаалаан.

Моол Арат Республикада

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «Найырал» дээр цирк оюн көргүзүглери мында чедишкининг эртип турар, ол чаңчыл болган көргүзүглерде Болгарияның, ГДР-ниң, Совет Эвилелиниң, Польшаның, Румыниянның, Чехословакиянның болгаш Моолдуң артистери киржип турар. Цирк оюн көргүзүглери Улан-Баторга июнь ортан үезинге чедир үргүлчүлээр.

• • •

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол-совет найырал ниитилеэн, моол чогаалчылар эвилели база МАРП ТК-ның чанында партияның дээди школазының дыл болгаш литература кафедразы совет шүлүглелге турескаткан кежээни организастаан. Күруне шаңналының лауреады, моол чогаалчылар эвилелиниң секретары Ч. Чимид совет шүлүглелдиң революшчу-патриоттуг кайгамчыктыг чаңчылдарының дугайын чугаалаан. В. Маяковскийниң «Владимир Ильич Ленин» деп шүлүглелиндем моол дылче бодунуң очулдурган кезээн ол номчаан.

Моол чогаалчылар сураглыг совет шүлүктүглерниң шүлүктериниң чаа очугаларын номчаан.

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

РАВАЛПИНДИ. (СЭТА). Пакистаннның болгаш Совет Эвилелиниң аразында культура талазы-биле солчуушкун пакистан-совет харылзаалары улам экижидерине ыңгыр болуп, ийи чурттуң улустарының амыдыралы-биле таныжарынга кыйгыгаар чок арганы берип турар деп, Пакистаннның чырыдымышкын, кадык камгалал, күш-ажыл болгаш социал хандырылга министри Кази Анварулхак медеглээн. Эрткен чылы өөредилгениң, уран чүүдүн, спорттуң талазынга солчуушкуннар болган. Өөредилгениң талазынга бистиң харылзаалар-ывысты улам ыңгай калбартыр бодалдыг бис, чүге дээрге ол чорук эртемнин болган башкылаашкынның бедик мергежилдиг кадрларын белетизер арганы берип турар-дыр деп, министр онзалап демдеглээн.

Делегейниң демократтыг организацияларының медеглели

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Делегейниң демократтыг организацияларының Май 1-ниң байырлалы-биле холбаштыр ҚУДР-га чораан төлөөлекчилериниң медеглелин Пхеньянга парлап үндүрген. Кажан америк империалистер Вьетнамда агрессечи даймынын күштелдирип турар үеде хөделиишкиннерниң чаңгыс эвин база америк империалистерге болгаш оларның эвилелчилеринге удур демиседдиң чаңгыс аай делегей фронтузун тургузарын бистиң организацияларывыстың дузалы-биле чедип алмар дээш бүгүде чүвени моон соңгаар-даа кылыр бис деп, ол медеглелде чугаалап турар.

Мурнуу Көрейни Америк империалистер боттарының колониязы база Ыраккы Чоон чүкте болгаш Азияда шериг базазы болдурун алган. Сөөлгү үеде АКШ-тың империалистери демилитаризастаан зонанын райончуга өнчүк-чоңгаалыг үүлгедишкиннерин күштелдирип, дүшкүүрлүг байдалды кедергей чидиглендирип турар. Көрейниң тайбың каттыжаарынга удур утпаңдырган ол кеминг үүлгедишкиннерин шиитпирлиг буруу шаап тур бис. Мурнуу Көрейден бүгү америк шеригнерин үндурерин негеп тур бис. Көрейни каттыштырарының айтырыын көрей улус даштыкының холгарлаашкыны чонга боду шиитпирлээр ужурлуг.

Делегейниң демократтыг организацияларының төлөөлекчилери бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, АКШ-тың агрессиязынга удур чөптүг даймынны чорудуп турар маадырлыг вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын медеглээн. Вьетнам айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле ВДР-ниң чазааның болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң туружун бүрүнү-биле деткип турарын медеглелде илергейлээн.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң төлөөлекчизи Изабелла Бюим, Азия, Африка болгаш Латин Американың улустарының эп-сеткил каттыштырылга организациязының. Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының. Студентилерниң делегей эвилелиниң. Делегей хөрээженнериниң Демократтыг федерациязының. Араб профэвилелдериниң Бүгү-нииги федерациязының. Латин Американың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының бирги конференциязының организастыг комитединиң төлөөлекчилери ол медеглелде ат салган.

Индияның чонунуң саны

ДЕЛИ. (СЭТА). Бо чылдың апрельдиң төнчүзүнге чедир Индияның чонунуң саны 509 миллион кижи четкен деп ПТИ агентилел дыңнаткан. Апрельдиң дургузунда бедин дургузунда бедизин чурттуң чонун 1.029.715 кижиге немей өскен.

Вьетнам дайынчыларның чедишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның улус армиязының зенитчи кезектери май 15-те Лангшон можунуң кырынга бир америк самолётту аңдара аткан. Ынчангаш ВДР-ниң девискээриниң кырынга дүжүр аттырган америк самолёттарының нийти саны ам 1.898 четкен.

ВДР-ниң девискээр сугларынче Тханьхоа можуга шуртуп кирип келген белүк америк шериг корабльдерни Вьетнамның улус армиязының артиллериязының арнык кавымының кезектери боолаан болгаш бир америк корабльди үредлир аткан.

«ФАНТОМ» ДҮЖҮР АТТЫРГАН

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң девискээриниң кырынга болган агаар тулчуушкунунга вьетнам ужудукчулар май 12-де «Фантом» хевирнин америк самолёдун дүжүр аткан.

Америк шериг-агаар күштериниң ужудукчу-полковниги Норман Гэддис өлген деп. ВИА агентилел дыңнаткан.

Дидим халдаашкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар Данангтан алгаа барыын талаже 3 километр ырак турар ракета установкаларының америк базазынче дидим халдаашкынны чоокта чаа кылган. Дидимнер чырыдар прожекторларны чыскаалдан үндурген болгаш карангыда ракета установкаларынче гранаталарны, частыр чүүлдерни октаан. Данангта америк командылаалдың мининген-биле алырга, мурнуу-вьетнам патриоттар «хоң» дээр 12 ракеталарны болгаш 32 салып үндүрүүшкүн установкаларын чыскаалдан үндүрген. Боолаашкының түңнелинде 9 америк далай чадар шериглери аары-биле балыглаттырган. Дидимнер чидириг чок болган.

Мурнуу Вьетнамда даштыкы корреспондентилерни базазаже киирерин хораан, чүге дээрге, америк офицерлерниң билингенин ёлугаар алырга, «базазага чедирген когарал кедергей улуг». Америк шериглер долган Данангтан ырак эвес турар ракета базазын мооң мурнунда америкалнар боттарының камгалалының «ең идегелдиг» звеносу кылдыр санап турган.

ҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

ДАМАСК. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш Сириянық аразынга 1967 чылда бараан саазрылгазының дугайында 1966 чылдың ноябрьда Москва хоорайга ат салдынган протоколду Сириянық Министрлер Чөвүдели болдуңун хуралынга үүлдүгзүнүп көрген. Ийи чурттуң аразынга садыглажышкынны дыка калбартырын ол протокол көрүп турар.

Эргилде дугайын Вашингтон билип турган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Грецияга шериг эргилдезин херек кырында АКШ-тың башталга, күткүлү-биле организастаан болгаш боттандырган деп, «Нью-Йорк пост» солунга сураглыг хайгаракчы Маркис Чайлдс бижээн. Эргилдени белеткеп турарының дугайын Вашингтон февральдың ортан үезинде-ле билген, ынчалза-даа аңаа шаптыктаарын бодаваан.

«Грек айтырыглар-биле холбаазыг шериг кижилерниң разведканың болган күрүне департаментизиниң төлөөлекчилериниң киржилгелиле» ынчан Вашингтонга чажыт чөвүдел хурал болган. Константин хааннын чөпшээрели-биле шериг эргилдезин белеткеп турар деп чүве төп разведка эргелелиниң дыңнадымынан билдинип турган. 1947 чылдан эгелээш, грек армия биле Афинага дуза көргүзеринің кай чүс кижилиг америк болуу чаңгыс команданың звеносу дег кылдыр ажылдап келгин деп Чайлдс айтып турар.

Белеткеттинип турар эргилдеге удур кандыг-даа хемчеглер албазын ол чөвүдел хуралга шуптуу кижилер дутуржуп алган деп, Маркис Чайлдс бижээн. Грецияга болур ужурлуг турган болуушкуннар боттанган, ынчангаш Грецня фашист хевирнин диктатуразының адаанда турар-дыр деп, Чайлдс бижээн.

Суг садыглакчызы — Азиянық болгаш Африканың изиг чурттарында чаңчыл болган албан-хуулээлелиг кижи-дир. Суг сөөртken кижи хоорайларны болгаш суурларны эреш, амыдырал чорупр.

ЧУРУКТА. Марокконда суг садыглакчызы.

Камера Пресс—СЭТА-ның фотозу.

1967 ч. Май 18.

ШЫН

3-КҮ АРЫН

ЧОННУҢ ТӨӨГҮЗҮНҮҢ АРЫННАРЫ

Республиканың чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчылары Чоон-Хемчик аймагның школаларының төрээн черни өөренириниң музейлери-биле танышкан. Чамдык ажыктыг сумелерни бербишаан, четпестерни база айыткан бис.

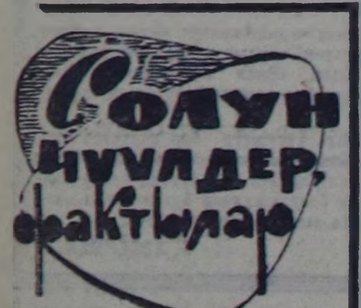
Чадаанның № 1 школазында кол черни Советтерниң эрге-чагыргазы дээш демиселчилерге бараалгаткан. Музейде шуптуг 1500 хире экспонаттар бар. Советтерниң эрге-чагыргазы дээш демиселчилериниң аразында кызыл партизан Монгуш Ак-кыс бар, ол фронтуга база дузаламчы коргуулуг турган. Монгуш Бегзивад—Хөндергейге, Хандагайтыга, Чадаанага, Шеминге болган революсчу тулчуушкуннарның идепкейлиг киржикчизи. Монгуш Хүлер-боо Тывага болган революсчу хөй-хөй тулчуушкуннарга киржип чораан.

Оларның ажыл-чорудулгазының дугайында материалларны уругларлар чыттылаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң турасказаткан стендиден уругларның чаптыс чер чуртулгалары: Сат Бүрзекей, Сат Демчүт болган Чадаана школазынга өөренип чоруур. Фронтуга маадырлыы-биле алуртеен Сат Кошкар-оол, ол ышкаш фронтуга эрес-маадырлыы-биле алуртеен гвардейжы улуг сержант Доңгур-Кыыл болган Дажы-Сереп оларның чуруктары бар. Дайынга киржип чорааннарның бүгү документилерин ында коргускен.

Музейниң этнография бөлүүнүң ажыы-бүрү экспонаттар-биле байлак: хем-сым, ишик, борт, анчының, малчының херекселдери, эр, хераженең кижиниң каастаалгалары, ыяш, демир, төмөн кылган сава аймаа дээш оске-даа адилелдер хөй. Хайыракан школазының музейинде бүгү херекселдери-биле кады дерип кылган аг маскезин ында хераженнер чөвүдели уругларга белекке берген. «Тывының амгы үезин», «Колхозтуң мурнакчылары», «Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери» деп стендилер коругуттур. В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралының дугайында хөй материалдар чыгдынган.

«Чыраа-Бажы суур» деп темага ангы-ангы чылдарда солуннар-

«АВРОРА» ДУГАЙЫНДА ТУРАСКААЛ

Маадырлыг «Аврора» крейсер үзээри чылдарга опредилге ноходтарының үезинде Мурманскиге «ртээлге үш удаа чораан. Заводтарже хөөрай-портуң чурттакчылары ол болуушкуннарының дугайында турасказадыр моңгежиктерин шинтирлээн. Ам Мурманскиде сураглыг архитектор Николай Быстряков турасказадың төлевилелин ажыыдаан кылып турар. ПМА-ның корреспондентизи-биле бөгедазынга архитектурнуң чугаазында болза:

— Авроранын» Мурманскиге чоруп турганын моңгежиктерин Рыбачий биле Средний ортулуктарының чалыныралыг даглармыга дээш үезинде бодап турган мен. Турасказадың демдээ ийи идеяны — «Аврораның» Мурманскиге чораанын болгаш Ленинградта корабльдиң турарын каттыштыр коругзер. Кара-боря өнүүг гранниттен кылган бедикке адмиралтейниң македин, а оон кожазынга «Аврора» крейсерниң турузуун тураан чурумалды тургузар болгаш оон Мурманскиге чораан дугайын бижиир.

АЛМА АТАДА ОРГАН МУЗЫКАЗЫ

Казахстанда башгайгы орган музыказын Казахстанда уран чүүдерилиң Курмангазы аттыг күрүне институдунуң концерт залында эштеп турар. ГДР-ниң Потсдамда «Шуке» дээр фирманың чорутканы дөрт түскай эртемнигленнинң үдуртулгалы-биле ол ажылды чорудуп, ук инструментиниң турганын. Концерт органы 12 регистрлиг. 450 дыннакчылар орар кол тудуп турарының үезинде-ле фирманың удуртукчузу Александр Шуке Алма-Атага чораан, залдың бүгү талазы-биле тавармычалыын бедии-биле үнелеп коргеш.

— Түскай фортепианоуң класынга чаа опредилге чылы-биле кады организтерни белетизеринге белеткенип турар бис—деп, институттуң оралакчы ректору Борис Лебедев ПМА-ның корреспондентизинге чугаалаан.—Фортепиано класының талазы-биле бистиң башкымыс Зиль Росман Москва консерваториязынга чартык чыл белеткелди эртткен. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылын байырлаарының хүнеринде казах орган музыказы чаңгыланып үнер.

ИЙИ ӨНҮГ ХӨМ

Ульяновскиниң хөө-ишек комбинадынга продукциянның чаа хевирин—ийи өнүг хөмүг будуруп үндурериң шинээдип алган. Ыяш-бүрү өнүг чырыктарга ыдыг хөмүүн өнү база ыяш-бүрү болуп турар.

Ажылдан кылышкынының онзагай байдалының, будуланның ачызында ийи өнүг хөмүг будуруп үндурери чедип алдынган. Ылаңгыя кызыл-сарыг өнүг хөм онза чарап.

Чаа хөмнерни хераженнериниң болгаш уругларга идиин, курну, портфельди, хераженең сумкаларны болгаш оске-даа галантерея бараалнарны будуреринге ажыглаар. (ПМА).

Балык курлавырларын камгалаар

Час дүжүп келири-биле кады республиканың хемнеринге болгаш холдеринге балыктарның коскулеңи аажок апаар. Белгер, ыйыттар (шокарлар), кадыргылар үүргене төгөр ырак хемнерже үнер бетинде күштүү-биле чемпеп эгелээр, холдерде шортаннар мырнай ааратан дег апаар. Дөп ораан сөөлүнде балыктар, шаанда боттарының-на үүргенеп частыл үнүлаанга төрээн хемчигештеринче шүүжүп эгелээр. Балыктарның өзуп ковудээриниң институдунуң анныыр-тывыш ажылагийының Хам-Сыра салбырының балыкчызы Павел Ворончихин дээрэн Ноян-Хөлче кирип чыдар балык үүргенелээр сугларны хоозурадып келген. Бир катап ол балык үүргенелээр үеде 32 доскаар кадырғы тутқан. Салбырның эргелекчизи турган К. С. Огнев дээрэн ол тотчеглекчинге харыысалгага киирериниң орнунга, ону камгалап, харын-даа балыкты оон-биле кады тотчеглекчи ёзу-биле кырып турган. Балык камгалалының хөй-ниитчи инспектору Иван Никифорович Ковтуновтуң чүгле кыымак күженииккининиң ачызында балыкчаашкын чүрүмүн үреэн тотчеглекчинге харыысалга хүлээткев.

Балык үүргенелээр хемчигештерден тотчеглекчи ёзу-биле балык турарын эрткен чазын «Уш-Белдир» курорттуң директору турган И. Е. Кишинский организастаан. Ол чүрүм чок чоруу дээш оңу хөй түнге торгаан. Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхоз балык үүргенелээр үеде тотчеглекчи ёзу-биле кадырғы тударын чыл бүрүде база организастап келген.

Тыва АССР-ниң сугларынга балыктарның өзуп ковудээриниге тааримчалыг байдалдарны тургузар соруглабиле бо чылын чазын үүргенелээр балыктарны камгалаар талазы-биле ийи айны чарлаан. Ол айдар апрель 10-да эгелээн болгаш июнь 10-да доостур. Ол хуусаа иштинде балык тударының кандыг-даа тывышчы херекселдери-биле, түс-түс балыкчыларның болгаш балыктаар тывыш организациялардың балык тударын хорудап турар болгай. Чүгле сыртқыын болгаш спининг-биле балыктаары хорут чок.

Бистө хөй-биле санаттының турар бойдуска ынакшыл болгаш балыкчылар балык курлавырын камгалаарынга болгаш ковудеприниге бүгү талалыг дузаны балык камгалал организациялар. Ынчангаш комсомол организациялары, «Комсомолчу прожекторчуң» отрядтары болгаш штабтары балык камгалалының ийи аймага киржип, сугларны хирлендирер чорукка, балык төтчеглээшкинниге үлүг демисел чорудары-биле постуларны, рейд бригадаларын болгаш хайгыылдаашкыннарны чамдык черлерде тургускулаан.

Бойдуска ынакшылдыгларның, балыкчыларның, комсомолчуларның, школачыларның балык камгалал организациларынга идепкейлиг дузазы республиканың балык курлавырын камгалаарынга болгаш ковудеприниге шинтирлиг вольду ойнаар.

О. ГАВРИЛОВ,
балык камгалалының Тыва инспекциязының участокта күрүне инспектору.

Ыры-биле аян туткан

Бистиң Тывабыс кижилери кошкун амыдыралдыг турар үеде массалыг-биле ойнаа-хөгээрээри күзээн аныктар тараанын чуртталгаже шаптыктаттырын алгаш, эки чүш-даа кызыл ыыдавайн чоралаңнар. Ынчан клубтарның сураа-даа турган эвес. Ам байдал ооңгуг өскерилгеп. Бистиң республикалыг суурлар, хоорайларбиле байлак анаргап. Колхозтарның, совхозтарның, салбырларның төөтерп чаа чараш суурлар —бүгүдениң чоргаараалы болуп бергеш. Суур бүрүзүнде-ле клуб ажыдаан турар.

Оорга-тоглаага, хөгээшкинните ыяк кижилер ында үргүлчү-ле чыглып кээп турарлар. Ураң чүүлге ыяк ээмнээр болгаш ыяы-хары догуй бергеш кырганнар-даа бөттарының бүгү талантызын чонга бараалгадып болур аргазы бар апаргаш. Харын-даа суур байтыгай ырак черлерде турар фермаларга-даа чеде бергеш, солун программалыг концертилерниң ында кыыл болуурларда үнүп турарын сонуургалбиле көрүп болур. Тывазарның шаанда бодап чоралаң үезин ам бөттарның, бот-тывынгыр ураң чүүл чер болганда калбак сайгыралды алгаш. Оң бир кежиү чанза ыыдыр «Тере-Хөл» колдозта ураң чүүл коллективин айтып болур. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оонга чедиишкинниг үжүрежыр дээш, колхозта культура бажыңы, кодээ библиотека тематиктиг кезээлерин, помчулга конференцияларын үргүлчү эрттирип турар.

Чон ортузунга пропаганда чорудуп, хөй-хөй кижилерни ураң чүүлче хаара тудар ажылдарны парторганизация, кодээ Совет улуг совуургал-биле деткип, ол талазы-биле болдунар дузаны чедирип турар. Культура бажыңының шин болгүмүүнүң киржикчилерн В. Көк-оолдуң «Хайыраандөт» деп шинээн белетизээн, чонга коргускенин коруктүзер билир болгай. Шинээн киржикчилерни ыяы-бүрү чергежилдиг кижилер—колхозчулар, башкылар, эмчилер. Чижээ, Өскенниң ролинда колхозчу Эрекеев Бораанак, Хамоолдуң ролинда башкы Б. Хомушку, Кенден-Хуурактың ролинда эмчи С. Оттуң-оол дээш оон-даа ыңай. Бистиң күзелиннге болза, шин туругзарны, оюу ойнаарын ам-даа саймырлыгайжыдары, удаа байдары болзур. Ынчангаш шинээрни туругзарынга дуза коргузерин Тываның хөгжүм-шинээ театрының директорызындан дилээн турган бис. Бистиң ол дилээнге күүседеттинивис.

Бот-тывынгыр ураң чүүлче аазап эвес кижээнгейни үүлдырып турар бис. Бистиң «Тере-Хөл» колхозта коллективтер арасында ураң чүүл коргулээни Кунгуртуттуң Культура бажыңы чоокта чаа организастаан. Коргулеге шинээжи-биле ядыы коллектив киришкен. Аңаа ойнаа турган 160 ажыг бот-тывынгыр артистер ийи чүс хире ыяы-бүрү номерлерни чонга бараалгаткан. Оларның шугаанде тыва, моол, хакас ырлар, ыңай, таджик, орус, тыва танцылар. Коммунистиг партияга, улуг Ленинге, Октябрьга, улустарның интернационалчы ыяңыралынга, ажыл-агыйның мурнакчыларынга турасказаткан шүүлгүттер, номчулгалар, ажыл кызыгаа чалгаалаарны, арагачыларны шүгүмчүзүн шоодуткан коргуулгер, ыыдыг хөгжүм ансамблиниң күүселдеши дээш, ыяы-бүрү номерлер база киргеп. Тере-Хөл сельсоюнуң болгаш эмнелгениң каттышкан коллективтерге хаяы утка-шынарлыг, солун концертти коргускеп, бирге черни алгап. Ылаңгыя киржикчилерниң ботгарының туругскалары, тывалаарның шаанда ажыл-агыйның ыяңыралы болгаш тере-хөлчүлерниң ажыы чырык туругталгазын коргузээн монтажты чон ыыда сонуургаан.

Күнгуртуг ортумак школазының башкылар коллективи ийиги черде. Башкыларның бот-тывынгыр ураң чүүлүүң шинээ дерээге каастаалгазы болган киржикчилерниң кеткен хөөн тодарыгчалыг болган. Октябрь революциязы, Ленин дугайында коргускеп номерлер хөй. Башкылар Мария Сергей «Төрээн чүрт» деп ырыны, Чечек Серең иөлэ улустуң ырларын эки күүседеккенер. Кожеге тавдыңгаан, ур эвес болганда ажыттына бээрге, шевергеш ыяңдыг кеттинген аныктар база үдээлеп берген киржилер-даа каступ келген. Оң бакка Сарыг-Хөл фермазының коллективи-дир. Инек надарчызы Кежик Сүүрү, саалачы Тамара Ядам дээш, оске-даа малчыннар суурүүң албан-хакчыдарындан дүдек чок ырлаанар. Ынчангаш ол фермаңы коллективи үшкү черни алган.

Көрүлдеге четпестер база турган. Чүл хээрге, бот-тывынгыр ураң чүүлдүң чамдык киржикчилери сцена культурazын сагыбайн, ажылчыын ишин-хеви-биле ойнаа үнүп кээ турганнаан. Сагыртыр, киргызаалдар кижилер колхозта бар турза-да, чамдык коллективтер оларны эмнеледеп ап шыдаваан. Чамдык коллективтериниң программазында ноябрьдүңде чүгле ыры, шүүлүг ноябрь, оске ыяы-бүрү номерлер хөөвар.

Үш хүн иштинде үргүлчүлээн бо көрүлдеден бис колхозчуларуң үлүг, биче кижилериниң талантызының өскенин биилеп алдыбыс. Ынчангаш чонну ураң чүүлче хөй-биле хаара тудар бис.

Колхозта бот-тывынгыр ураң чүүлдүң идепкейлиг киржикчилериге эмчи Сваң Оттуң-оол, башкы Баяс Хомушку, колхозчу Идам Дарма, 60 ажыг хардыг Дарья Калачеева олар хамаарыжыр. Үстүнде адаттырганнар база өскелер-даа бот-тывынгыр ураң чүүлдүң ажылынга моон сонгаарда идепкейлиг киржирлер.

16 кижи составтыг агиткультбригаданы доктаамал ажылдаар кылдыр тургускаш, ыраакы малчыннарның турлагларынга чедер, чайын Тарыс аржаанга болган күскү үеде сиген бригадаларны концерттиг чедерге бистиң Культура бажыңымыстың ажыл планында кирип турар. Оон-биле чергелештир улуг концертти белетиккээн. Тываның өске районнарынга залдап чедерни база планнап турар бис. Ынчангаш «Улуг Октябрьның 50 чылынга бээтиккел» дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын күүседиринге төрө-хөлчүлер бөттүг саамыыкчының киирерлер.

С. ЧИГЖИТ,
Күнгуртуттуң Культура бажыңының директору.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

«БАЛЫКЧЫЛАР». В. Волченкоңуң чураан чуруу.

Тываның автоажыл-агый автоэргелелинде септелге фондузу чок болганындан Тываның автосептелге заводу Тыва АССР-ниң үлетпүр-бүдүрүлге организацияларындан болгаш колхоз, совхозтарындан капитал септелгеге ГАЗ-51, УРАЛ-355 М, ЗИЛ-120, 124-түн хөделдирикчилерин, ол-ла маркаларның мүрнүү болгаш соңгу мостуларын септээри-биле оларны кызыгаар чокка хүлээп алыр, ол ышкаш ГАЗ-51 болгаш ЗИЛ-164 маркаларлыг автомашиналарның кузов хааржактарын садып турар.

Автозаводтуң администрациязы.

КИНО

МАЙ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ». Чаа мультипликациялар 9.45, «Туттурбас өжээн негенчилери» 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Баштайгы шылгадалар» (2-ги серизы) 2.30, «Ыяшшылдың эмгэ» 4.30, 8.30, «Мегелеттиргенивер» 6.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Паспорт чок кижи» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тайга чүүл дугайын мыттаваанныг» 9.40, 11.30, 1.40, «Ыяшшылдың байырлалдары» 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Боксёр болгаш ачым» 3, 7, «Болур бе азы чок бе» 5, 9 шактарда.

Республиканың эң хөөрүн ужудукчузу, партия кежигүнү

Чиляи Санчикович
ЧИМИТТИҢ

мөчээнниниң дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуң болгаш СЭКП-ниң Кызыл хөөркөмүү ханы кажыыдал-биле дыңнадым, оон ог-бүдезиниге база дөргүл-төрелдеринге кажыыдалын илергейлеп тур.

Тываның автотранспортунуң шаандан бээр ажыдакчызы, эң хөөрүн ужудукчу

Чиляи Санчикович
ЧИМИТТИҢ

элекке мөчээнниниң дугайын Тыва автоэргелелиниң коллективи кажыыдал-биле дыңнадым, оон ог-бүдезиниге база дөргүл-төрелдеринге кажыыдалын илергейлеп тур.

Ужар чүүл коллективиниң удуртукчузу чораан, Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажыдакчызы, СЭКП кежигүнү, пенсионер

Чиляи Санчикович ЧИМИТТИҢ

бо чылдың май 15-те элекке мөчээнниниң дугайын Кызыл аэропортуңун командылал чери, партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары ханы кажыыдал-биле дыңнадым, мөчээн кижиниң ог-бүдезиниге болгаш төрелдеринге кажыыдалын илергейледи.

Хавак хозунуң аарыы

Карактар хостарының үстүнде турар хавак хозунче ирин тыныдырар микробтар кергеш уланганда, хавак хозунуң аарыы фронтит тыптыр. Ол таварылгада хавак үргүлчү аарывас-даа болза хаяа-хаяа азалында дыка берге. Чогум аарыры базала ыяы-ямзы: чамдык таварылгаларда поорту метал-даа аарыр, чамдыкта он өттиең чүве дег коңгуг күштүг-даа болур, а чамдыкта харын соп азы бир чүве-биле шиштеп турган чүве дег чиңг-даа болгулаар. Ол үеде күш-ажыл-даа, үгаан ажыы-даа кылырга, арын доңгада-даа, хепертен чырыкче көөрге-даа, оон аарыры ходдуңда-ла хавак хозунга бак сугнуң чыылганындан хамаржыр.

Аарыг кижилер колдуңда-да боттары карактарының үстү болгаш иштики ажыглары савыйып мажып келгенин экерип каар болгаш ыдыг черлерже бичии-ле базарга ааршылыы коңгуг. Фронтит колдуңда-да хавак хостарының чаңгыс талазынга тыптыр, мичеңгаш думчуктуң базала чаңгыс үдүңден суг төктүр.

Үргүлчү суг төктүп келирге, думчук иштиниң чимчак шараазайчак карты хөөп келгеш, думчук түңүн түрүп базар.

Тыныглаш үр болган фронтит белен эмнеттинмес апаар. Ынчангаш ыыдыг фронтитти кезип эмизер. Тыныглаш аарыгны эмнеш эккиртиринден ону шүүт тыныдырбазы белеп болгай. Бо аарыгдан соокка азыскан кижилер аарыыр чүве болганда, организмни соокка удур, аарыгга удур туруштуг кылдыр дадыктырарынга күш-культура болгаш спорт үлүг үжүр-дүүлелиг.

Фронтитти болдурбас төлөдө, үр болган болгаш чаа тыптып орар сырыңгы думаазы ой-шаанда эмнедирер чугула, чүге дээрге, ол аарыг думчук хостарыңдан хавак хостарынче бо-ла дамчый бээрлер. Оң ышкаш тынышка шаптыктап турар думчук хостарының тургузуунда төрүмелиндиеңие болган четпестерни ой-шаанда эде эмнээри фронтитти тыныдырбазының магадылалы.

Бир эвес фронтит тыптып келген болза, эмчиниң сүмезин дыңнап, эмнеңнери эргежок чугула.

Фронтиттиг кижи бодуң камнаныр херек. Эң ылаңгыя иэиргенип турган, соокка үнери коңгуг бигай. Хаттыг, соок хүнперде чылыг бөрт кедип, хавакты чылыктыр шарыыры чугула. Ол ышкаш ыяк одуп, бут хоңарга база бигай. Холдарыңы соок суугга будган доңурарга база ук аарыг үтөрээр.

Чиңиг хозуксаа чок, чиңг, чеңиштиг погаа болгаш сүт аймаандан кылган аъш-чем чиңг болза эки. Арага ижери болгаш тааныласары шүүт хорудуг.

Эмчилер фронтиттиг кижилерге иэиг чүве-биле чиңеедип эмизерин бо-ла сүмелээн турааралар. Үштең беш чедир баштайгы чиңнээшкиннер ук аарыгны кезек үтөредип, кижиниң иштеп байдалын баксыралыптып болур. Оон чоорту шак ыыдыг чүүлдер чидип, кижиниң кадыы эккиртип эгелээр.

Бир эвес эмчи ыыдыг аарыг кижиге эфедрин, санорин, арепалин чижектиг хан дамырлары хөөдер эмнер-биле эмнеңнерин сүмелээр болза, ол эмнэ думчукче дамдылатлайн хөөңге сиңиргеп, ол хөөң-биле думчуктуң үдүп 3—5 минута иштиңде боошкүшнээр.

Куртадып каан малинаны, липа чечээн, шайны сугга хаймыдырган, ижерге база эки. Ону кежээ, удуурунуң бетинде, орунга чыда ишкеш, чылыктыр шугланып алыр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫҢ БАЖЫҢЫ.

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылыралы киллизиниң 23-54, агитацияга болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчың болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амылыралы киллистериниң 21-27, иштики информациа киллизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректордарның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00448

редакцияның адрези:

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 19 ПЯТНИЦА № 116 (6753).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛДЫГЫ

„Космос-159“, „Космос-160“ ужудуушкунда

СЭТА-ның дыннадыы

Черниң «Космос-159» дээр кылымаал спутнигиниң эдилеттиг салым ужудуушкунун 1967 чылдың май 17-де Совет Эвилелинге боттандырган. 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаан программазынга дүүштүр космос делгемин шинчилээрик үргулчулээр сорулгалыг эртем аппаратуразын ол спутникте тургускан.

. . .

Черниң «Космос-160» дээр кылымаал спутнигиниң эдилеттиг салым ужудуушкунун бо чылдың май 17-де Совет Эвилелинге боттандырган. 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаан программазынга дүүштүр космос делгемин шинчилээрин үргулчулээр сорулгалыг эртем аппаратуразын ол спутникте тургускан.

ПАРТИЯ ХУРАЛДАРЫ

Партия хуралы—партия эге организациязының аздыг органы. Кайдала партия хуралдарын деңгээлдер чыылдырып, оларны коллективтиг удуртулганың органы, коммунистиг хөгжүдүлгениң, партийни ажыл-херектиң ёзулуг школазы, шүүлтүчүлелдиң болгаш бот шүүлтүчүлелдиң индири болдуруп турар болдур, ында айтырыглар шын, дүрген шиитпирлеттинип, ниити ажыл-херек эки чоруп турарын амыдыраа бадыткал турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизинниң соонда партия организацияларының амыдыралында болгаш ажыл-чорудулгазында онзагай чүве чүл дээрге, коммунистерниң бот-идепкейниниң улам ыңайгы өзүлдези, партияның ниити ажыл-херээ дээш оларның хууда харыысалгазының бедзээн болур.

Партийни амыдыралдың норма-чижектиг, коллективтиг удуртулганың ленинчи принциптерин найда-ла шыңгыы сагып турарын, ында партия организациязының ролю болгаш алдар-ады база бедип турар. Аңгы үениң нарын сорулгаларын, чүнүң-даа мурнунда, коммунистерниң ниити күүш-биле эң-не шын шиитпирлеп, амыдыраа частырыгларны баш бууннаар белдурбайн барып болур. Маңаа партия хуралдары чугула рольду ойнап турар, чүге дээрге ооң үнү—коммунистерниң үнү болур.

«Тиилелге» совхозтуң партия комитеди совхозтуң коммунистериниң ниити болгаш бригадаларда партия организацияларының хуралдарын деңгээлдеп чыылдырарынче кичээнгей салып, хуралдарны баш бууннаар белетиккээрин эки организастап, айтырыгларны шиитпирлээринге коммунистерни идепкейлиг киириштирип турар. Коммунистерниң чоокта чаа болган ниити хуралынга коммунистиң бедик харыысалгазының дугайында айтырыгны уруглар ниижизидилгезинге хамаарыштыр чугаалашкыны бедик деңгелге эрткен. Уруг-дарының ниижизидеринге сагыш салбас, школа-биле харылзашпайн турар ада-иелериниң адынга шүүлтүчүлел шыңгыы болган. Коммунистер эштер Монгуш-оол, Дажы-Серен болгаш өскелер-даа уругларының ниижизидилгезин, өөредилгезин аздыг эки үлегерин көргүзүп турарын хуралдың демдеглээн. Ол ышкаш, часкы хөвү амылынга коммунистерниң киржилгезинниң дугайын хуралга тодаргай чугаалакыны эки түңнеядыг болган: ол амылыга киришкен коммунист амылчыннар, инженер-техниктиг амылдаачылар ам сеткиядыг амылдап, партийжи даалгаларын төлептиг күүсеткеннер.

Коллективтиг амыдыралының кодуруп келген айтырыгларын, чижээ, продукцияны бүдүрүп кылыры-биле хевбашкан бүдүрүлгелерде база ажыл-агыйларда социалистиг ажыл-агыйны чоруктуң принциптериниң боттанылгазын, социалистиг чарыштың шимчээшинин, план күүселдезинниң байдалын, Уставтың негелдерини коммунистерниң күүседип турарын, амылчы чоннарның өртүзүнга организаккчы болгаш киижизидикчи ажыл-дарны чорударының аргаларын болгаш хевирлерин партия хуралдарынга чугаалаштырып турар. Ол черле ындыг болуур-даа үшүлүг. Канаан принципиалдыг болгаш ажыл-херекчи чугаа, шыңгыы бот-шүүлтүчүлелдер болуп, шын шиитпирлер хүлээп алдынып, ооң күүселдезин аздыг ниити күш-биле ходелип турда, амылдың улуу-даа, бергези-даа амыр эртинер. Ынчангаш партия эге организациязының аздыг органы—партия хуралын эрттиреринниң идейлиг болгаш организастыг деңгелин бедидери чугула.

«ПАРТИЯ ХУРАЛДАРЫНЫҢ... РОЛЮН БЕДИДЕР. ПАРТИЯНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ БОЛГАШ ПРАКТИКТИГ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫН ПАРТИЯГА ХОСТУГ БОЛГАШ АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУГААЛАЖЫРЫНГА, МАРГЫЛДААЛЫГ АЗЫ ЧЕТЧЕ ТОДАРГАЙ ЗВЕС АЙТЫРЫГЛАРНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭШ-ХУУЗУНУҢ ДИСКУССИЯЛАРЫН ЧОРУДАРЫНГА ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАРНЫ ХАНДЫРАР» деп, СЭКП-ниң Программазында чугаалаан турарын удуртулга болдурар умурлуг бис.

Ынчалза-даа айтырыгларны чугаалажып турары хөй, а шиитпирлериниң күүселдези багай болур чорук канчап-даа таарышпас. Ону партия амылында ёзу барымдаалаан чорук деп санаар апаар. Хуралдарның эртип турарының саны Уставтың негелдезинге дүүшүп турарын болгаш ооң амыктыг түңнели кандыг болганын барымдаазаары—чугула айтырыг. Ону партия организация бүрүзү чедип алыры чугула.

Хуралдарның ролюн чедир үнелевейн, ону чыылдырарын үзамдыктырып, а чамдыкта кандыг-даа белетиел чок, чавыс деңгелге эрттирип турар партия организациялары бисте ам-даа хөй. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың көл цеги—рудниктe партия эге организациязының хуралы эртиген отчёт-соңгулдалыг хуралдан бээр чүгле дөрт катап болган, аңаа бүдүрүлгениң амыл-чорудулгазынга хевбашкан амыдыралчы айтырыгларны, хөй-ниити организацияларының ажылын хуралдарга дыңнап чугаалашпайн турар. Партийжи-организастыг амыл мында нуду деңгелде тургустунган, коммунисterге партийжи даалганы бербейн турар. Дүрген болгаш тодаргай шиитпирлеп болуур мындыг айтырыгларның дугайын эге организация секретары А. И. Зубанов-даа, бюро кежигүннери-даа сөөлгү үеде херекке албастаан. Томунуң Сыстыг-Хемде күрүменик аңнаыр амыл-агыйында партия организациязы хуралдарны эрттирип турза-даа, ооң шынарыинче кичээнгей салбайн турар, хүлээп алдынган шиитпирлери хөй нуруузунда күүселде чок артып келген.

Партия хуралдарының шынарын нудуладыр, ооң дээштиг болурун чедип албас ындыг чорук болза коммунистерниң бот-идепкейнин болгаш сонуургалын хөгжүдеринге шаптык болуп, эге организацияларның дайынчы аргалыын нөшнадып турар дээрзин үк коллективтериң удуртучуларыдаа, партия организацияларының секретарьларыдаа билир умурлуг.

Үнелиг санал, эки эгелээшкин болгаш эки бодал бүрүзү эң-не кичээнгейлии-биле өөренип көрдүнген, хуралдарның шиитпирлеринге бызыглаттынган, амыдыралга чедимишкинниг боттанган турар умурлуг. Шиитпирни хүлээп алыры—организастыг амылдың чүгле эгези-дир. Нөл чүүл—үк шиитпириң күүселдезин амыл-херек кырынга чедип алыры дээрзин бүгү партorганизациялар, бүгү коммунистер билир болгаш ол ёзугаар амылдаар умурлуг.

Партия организациязының, коллективтиг амыдыралында чугаалажыры эргемнен чугула апарган айтырыгны ой-шаанда шын шилип алгаш чугаалажыры чугула. Ол талазы-биле илеткелди тодаргай уг-шиглиг, эки анализтиг кылган, четпестерни, ооң үнүп кээп турар чылдагааннарын илереткен, бүрүүлүг кижилерни адап шүүлтүчүлээн, сорулгалар дугайында тодаргай саналдарны киирген турда, чүгле ынчаарда хурал шынарлыг, бедик идей-политиктиг деңгелге эртер. Ындыг хуралдың шиитпирин күүселдиринге коммунистиң идепкейлиг киржилгези ооң эгелээр.

СЭКП райкоммары болгаш Кызыл хоорекому сөөлгү үеде партия тургузуунуң принциптеринге, партийжи-организастыг амылдың мергежилинге эге организациялар секретарьларын, калбак активти өөредиринче, оларга дүзалаарынче улуг кичээнгейни салып турар апарган. Партийжи активке семинарлар, дүрмүлге селчуушкуннары моон соңгаар-даа болгулаар, партия эге организацияларының амыдыралының хөй янзы айтырыгларын хуралдарга болгаш бюроларга чугаалажып моор. Ол арга-хемчеглер партийжи амыл-херекти улам эйимидеринге улуг идиглиг болуур.

Май 17-де болган пленарлыг хуралга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Саян-Тыва археология экспедициязының начальниги, төөгү эртемнериниң кандидады эш А. Д. Грач сөс алган. «Тывада археологтуг шинчилээшкиниң түңнели болгаш ооң перспективалары» деп илеткелинге эрте бурунгу тыва черниң чурттакчыларының ажыл амыдыралын, оларның культуразын өөрениринге археологтарның салымышкынын чугаалап, шинчилекчилер дараазындагы сезонналарда кандыг айтырыгны шиитпирлээринче кичээнгейин уландырарын тайылбырлаан. Эш Грачының чугаазы экспедициянның ажылдап турарын, ооң ажыттын түүлдерин көргүскен диафильм-биле үдеттирген.

Саян-Тываның археология экспедициязы улуг коллектив. Ол чылдынга 140 хире кижини хаара тудуп, бистин республикавыстың янзы-бүрү девискээрлеринде шинчилел ажылдарын чорудуп турар. Экспедициянын кол төвү чоокку чылдарда келир үеде Саян-Шушенск гидроэлектростанциязын тудуп кээрге, суг хөме алы бээр девискээрде мөөнеттингеп. Эртемденнерниң материал-техниктиг хандырылгазы чыл келген тудум экижин олурар. Бурунгу тураскаалдар чыдар черлерни чер кырындан дилээрге, чамдыкта билдиртпес болур. А элээн бедиктеп көөрге, ол илдең болгулаар. Ынчангаш экспедицияга ужудукчулар дузалажып, түскай вертолеттарны оларга бижыглаан. Ооң ачызында шинчилекчинин маңаа чыдар хөй-хөй тураскаалдыг черлерни ажыткан.

Амгы Тываның девискээринге барык 25 муң чылдар бурунгаар азы даш векте чурттап чораан кижилерниң амыдыралы тоолуг шинчилеттинмейн келген. Археологтар ону өөренип, ам 30 хире турлагны тыпкан. Хүлер векти тураскаалдарын база ам-даа улам долузу-биле шинчилээр сорулга туруп турар.

Сөөлгү чылдарның шинчилелдериниң ачызында скиф, гун-сармат, бурунгу түрк үелериниң хөй базырыктарын, турлагларын, чевег-хөөрлерин болгаш кода-хоорайларын казып, ооң утка-шынарын илередир арга тывылган. Скиф үезининг базырыктарындан Өвүрнүң Сагылдан, Мөнгүв-Тайгадан үнелиг ажыдмышкыннарны эртемденнер кылган. Бедик даглыг черлерде тураскаалдарны шинчилеп турган, мөңгеде доң чыдар каттардан хөөрлерни каскан. Доштуг черге мун-муң чылдарда чыдып келээ-даа, сөөгү долганың идик-хевинин, каасталгазының хереклерди болгаш өске-даа түүлдерди тывылган. Доң черге микроорганизмнерниң артынчылары бээри хевээр чыткылаан. Моон-биле чергелештир кончуг солуун болгаш нарын айтырыг тургустунуп келир. Ол микроорганизмнерни ам дириглиш болур бе? Микробиологтар, эң ылангыя улуг совет эртемден академик Быковский болгаш ооң-даа өскелер бо талазы-биле шенелелерин чорудуп турар. Экспедициянын составында бо чылгы сезоннан эгелеп микробиологтар болгаш эртемниң өске-даа адырларының специалистери киржири магат чок. Ынчан амгы эртем ажылы хөй янзы адырларның комплексиниидеп тургустунуп, улуг синтез ажылдарын боттандырар арганы берип турар.

Скиф үезиниң кижилери уран түүлге чүткүлдүг, боттарының эстетиктиг сонуургалын бедик кузьтуранын уран түүлүнүң чогаалдары—металлдан шуткаан дергилер болгаш каасталганың өске-даа хереклерде-ря-биле эстетиктиг сонуургалын хандырып чорааннар. Ынчангы ус-дарган кижилер алдындан, мыйыстан, сөөктен дириг амытанныңарның дүрзү-хевирин шуткуп кылып чорааннар. 1961 чылда Саглыдан каскан бир чүүл—чуруун шуткаан аът хевиря кончуг шевер чурукчуның ажылы дээрзин илден. Ол ам Канадада Монреаль делгелгеинде көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап ап турар. Ынчаардагы кижилер өске чурттар-биле харылзажып, садыгдажып турганын Индиядан, Байкал ындыдан эккелгилээн каасталга түүлдери хереглелеп турар.

Дараазындагы үе-чадага гун-сармат үезиң, ооң тураскаалдары хамаарыжып 2 муң чыл бурунгаар Тываның девискээринге, Алтайга, Монгол-га болгаш Казахстанның чамдык черлеринге күрүне хевирлиг, каттышкан кижилер чурттап чораан. Ол үеде ажгы талазы-биле чон улам ылгалып турганын чевег-хөөрлер, базырыктардан тывылган эдилелдер хереглеп турар. Маңаа хамаарыжып чамдык тураскаалдарның чажыды ам-даа ажыттынмаан, боттарының шинчилекчилерин маңаа чыдарлар.

Бурунгу түрк үе-чада. Эртемденнер ол үеде чурттап чораан кижилерни амгы тываларның этникти өзээ, оларның ада-өгбелери деп санап турар. Ынчаардагы базырыктардан тывылган эдилелдер колдуунда амгы тываларның хереклерди-биле дөмей. Ол түрктар тергини дайынчылар чораан. Каргы шыналыгдан кастынган бир базырыктан аныяк бай-шыдалдыг кижиниң сөөгү тывылган. Ооң чанында кыдат керүүчүк чыткан. Янзы-бүрү металлдардан эдилдирип шуткаан, угуулар-биле каастаан көрүчүктүң кыдында кыдат император ону ол дайынчыга белекке бергенин бадыткап шүлүктеп бижээн болган. Уран аргабиле кылган бо ажыл база Монраль-да делгеттинген. Эрте-бурунгу түрк үениң шинчилелин ам-даа уламчылаар, чүге дээрге түрк дыл болуүнүң улустарының төөгүзүн шинчилээр «дуагүүр» мында чызыг турары чадаа чок.

Чамдык эртемденнер Төп Азияга көшкүн чон чурттап чораан, олар кода-хоорайлар түтпайн турганнар деп бадыткааннар. Ынчалза-даа тыва археологтар Бажын-Алтаак деп черде болгаш өске-даа девискээрлерде уйгур хоорайларның артынчыларын тыпканнар. Ук хоорайлар 840 чылга чедир турган. Моон соңгаар уйгур хоорайларны улам ханызы-биле шинчилээр апаар.

Бистиң республикавыстың девискээринде кыртыс базырыктар база хөй. «Шынаалыг» комчүүлдары полковник Багырның базырыын, бижиктиг селемезин археологтар 1965 чылда тыпканнын билирлер болгай. Эртекей чылын генерал Борү деп кижиниң хөөрү бары билдингеп. Бо сезонда ол базырыкты шинчилээр.

Тываның девискээринде бижиктиг хаялар, хаяларда чуруктар дыка хөй. Хаяда чуруктарда хөй нуруузунда дириг амытаннарны сиилбип көргүскен. Ооң бистиң чуртувуска хөй муң чылдар мурнунда чурттап турган ан, меңин тодарадып, билип ап болур.

Эш Грачының илеткелиниң соңгуңде конференциянын киржикчилери экономика болгаш төөгү, культура секцияларының даргалары эштер Б. П. Бажутин биле А. К. Салаңның дыңнадыглары-биле танышкан. Секцияларга дыңнаан илеткелдер идей-политика, эртеминг утказынар талазы-биле солуун болганын эштер демдеглээннер. Экономика, дыл эртемнериниң, литература болгаш театрның база чурумал ураның түүлүнүң талазы-биле, критиканың чамдык айтырыглары ам-даа ажылдаттынмайн турар, чоокку үеде ол айтырыгларны өөренирине эртем ажылдакчыларын, сонуургалдыг кижилерни хаара тударынче эртем-шинчилел, педагогика институттарны болгаш өске-даа организациялар кичээнгей салыр ужурлуг.

Сибирьге хамаатты дайынының киржикчизи төөгү эртемнериниң кандидады эш В. Логвинов (Красноярск) хамаатты дайынын болгаш Сибирьге партизан шинчээшкинин тырыдын турарында шинчилевейн турар айтырыгларны чугаалаан.

Даг-Алтайның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы эш А. А. Тыбыкова байыр чедиргеп, конференциянын уре-түңнелдиг болганын демдеглээн.

Республиканың янзы-бүрү булуңнарындан тып эккелген көжээ тураскаалдарны түскай кадагалаар черни тургузарынын чугулазын конференциянын киржикчилери демдеглээннер. Тыва республикага хамаарышкан чер аттарын база кижилерниң фамилияларын, аттарын чамдык таварылгаларда грамматиканың дүрүмүнден хажыдып бижип турарын моон соңгаар болдурбазынче кичээнгей салырын санал берген эштер демдеглээннер.

Ооң-биле кады терминология комиссиязының ажылын улам күштелдирери, күрүне архивинин материалдыг баазазын тургузары чугула дээрзин конференциянын киржикчилери база айытканнар. Тыва дылды өөренип алыр күзелдит орус эштерге дуза болур түскай пособиени үндүрүр чугула дээрзин чамдык киржикчилер чугаалаан. Тываның төөгүзүн, төгжүдезин, экономикалын, чонның дылын ам-даа улам ханыдыр өөренип көөрүнге, шинчилээринге бо болуп эртken эртем-теоретиктиг конференциянын материалдары улуг ужур-дузалыг болганда, оларны чыгташ, түскай номчугаш кылдыр үндүрерин Тываның эртем-шинчилел институдунга, башкы институдунга, республиканың «Билиг» нинитилелинге, ном үндүрер черге сүмелээн.

Конференциянын киржикчилери түскай рекомендациялыг аңаа хүлээп алган.

ЭРТЕМ-ТЕОРЕТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯ

БУРУНГУ ТЫВАНЫҢ ШИНЧИЛЕЛИ

ЧАСКЫ АЖЫЛДАР КАЛБАРЫП ТУР

Бригадаларда

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендергеде № 6 трактор-хөвү бригадазы бо чылын 1500 га арбай, 160 га көк сула тарыыр планныг. Улур аңдарып белеткээр чер 410 га, ону аңдарып турар. Муң га чыгаа черни илиртээн. Лущильник-биле үлдүредиишкин болгаш чаштырылга чоруп турар.

Механизаторларның чарыжының түңнелин бөш хонук санында үндүруп турар. Чер илиртээрине Бегзи Начын-оол нормазын 110 хуу күүсеткен. Лакпа Маадыр-оол хүнде 6,6 ганы дисковлаар тургаш, 7—8 га чедирип турар. Сергей Биче-оол ДТ-54 трактор-биле хүнде 32 ганы чажар нормазын 38 га, Биче-оол Дамбыл-оол, Бидекпен Байыр-оол, Хуурак Идем-оол олар «Беларусь» трактор-биле 15,5 га чажар норманы 18—23 га чедир ажыр күүседип турарлар.

Мурнакчы механизаторларның коргузүүлерин хүн бүрүде көргүзүг самбыразынга, агитлистокта бижип, хөй-нүн мурнунга чарлап турар.

С. Комбу.

«Большевик» колхоз Барыын-Хемчик районда тараалаң ажыл-агыйларның бирээзи. Бо хүннерде ында часкы хөвү ажылдары хайыккан. Артельдиң трактор-хөвү бригадазының ажыл-ишчилери тарып, чажып кирилкен хүнден эгелээш, сөөлгү үеге чедир тараа культураларын 767 гектарда чаштырган.

Ыяштаар-Баалыкта Саая Коош-оолга удурткан 3 трактор агрегадының механизаторлары ээлчег нормазын ажыр күүседип, тарылганы бедик шыналыг чорудуп турар.

ЧУРУКТА: С. Коош-оолдуң (мурнукда) звенозу.

В. МОЛЬБИНИН фотозу.

«Демир аттар»

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг сал-туктуг агрегат ол-дур. Ооң ийи башбырының механизаторлары частың карыкчылары эрестиг эрлер болгай аан—дээш, Саая Шиниров, Бышкак Бооба деп адазы. ДТ-75 трактор-биле 12 ганы чарар турган, олар 13—16 га чедирип турарлар. Чаштырылга агрегаттарының мурнуку одуруунда Эртине Чылбак-оол, Апак Семис-оол чоруп, чаштырылга нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар.

Алдыы, Үстүү Оруглар дээр хемнерниң суглары амдыызында батказлак. Ол девискээрде 600 га черни суггарып тарыыр. Суггарыкчылар ам үеде бугалар септелгезин доозкан. Баштайгы үеде түр баткан суглarны ажыглаан, 169 га черни суггарган.

А. ХЕРТЕК.

УРЕЗИННЕР ШЫК ЧЕРДЕ

«Тээли» совхозтуң тараалаң шөлдеринден эки дужүт алырын суггарылга-биле ылап магадылап болур. Бо байдалды совхозтуң удуртукчулары барымдаалап көргеш, суггарыкчыларның 14 звенозун тургускан.

Часкы болгаш чайгы суггарылганы калбартыр талазы-биле звенолар аразында социалистиг чарышты калбартkан. Ам үеде чарыштың муриуку одуруунда Кимоол Хертектиң 4 кижилиг звенозу чоруп турар. Бо звено быжыглаткан 205 гектар шөлүнүң 180 гектарын суггарып алган, оон 120 гектарына кызыл-тасты чашкан, арткан 85 гектарга кукуруза чажар.

Чылбак Хертектиң 3 кижилиг звенозунда 190 гектар чер быжыглаттынган, ам 150 гектары суггартынган. Кызыл-тастың чаагай үрезинни оон 100 гектар шык черинде чаштынган.

УЛАМ КАЛБАРАР

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. (Телефон-биле). Ак-Довуратың амыдырал-хандырылга комбинадының ажылчыннары арткен айның будүрүлге планын 103 хуу күүсеткен ийикпе, азы 3500 ажыг рубльдиң чагыгларын кылган. Комбинаттың бүгү цехтери болгаш мастерскаалары планын ажыр күүсеткеннер. Ылаңгыя даараныкчылар цеги өскелерден эки коргузүглүг болгаш цехтер аразында шилчиир Кызыл вымпелди алган. Даараныкчыларның аразындан Ф. Смехульская, Е. Шабалова, деп бижикчызы К. Ташкина болгаш ооң-даа өскелер планын 120—130 хуу күүсеткилээннер.

Комбинаттың ажылдакчызары районуң чурттакчызыг суурларынче доктаамал үнүп, чагыгларны хүлээп ап турар. Удавас «Большевик» колхозтуң төвүнге чагыг хүлээп алыр пункт ажыттынар. Чоннуң амыдырал-хандырылгага негелдерин долуулуу-биле халдырар дээш хандырылга системазын улам калбартыры көрдүнүп турар.

Чурттуң ховуларында

Майның чылыг, каан хүннери механизаторларны далаштырып, хову ажылдарының хуусаалларын кызырарынче оларны албадап турар. Ынчангаш бистиң тараажыларывыс шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелеяниниң дыңнатканын ёзугаар аярга, чурттуң колхозтары болгаш совхозтары чазым чамыр тарыыр тараалларны эм безин 88 миллиан 999 муң гектарны тараан, ол дээрге планның 64 хуузу болуп турар.

Онаалганың 62 хуузун азы 51 миллион чыгаа гектарны кукуруза чокка, тараа болгаш тараа-бобы культуралар эзлээн. Казахстанда, Сибирьде тараа чаштырылгазы массалыг калбарган. Кара хөрзүнүүр эвес куржагның ажыл-агыйлары база чажып үргүлчүлевишпээн.

Бо частың онзагай байдалдарын өөренип көргеш, колхозтар болгаш совхозтар тарылгаларның структуразын дүрген эде көрүп турар. Эки шыктыг шөлдерни чаңгыс чылдың үнер сигеннерден хостаап, тараа — культураларын тарып турар. Дыка хөй районнар чазым чажар кызыл-тасты планнаан ажыр тарып турар. Оны чуртта барык 25 миллион гектарны тараан. Ол дээрге планның 55 хуузу-дүр.

Кырлыг-кара тарылгазының мастерлери кидин ажылдап киришкен. Ол үнелиг культураны баштайгы 300 муң гектарда тараан. Букурузаны оңу тарыза чогуур шөлдүң чартык кезиинде тараан.

А чигир свёкладының, хөрмал тооруктуң плантацияларында өзүмнер шагда ногаарарып келген. Механизаторлар одуруглар аразын сайзырадыр ажылдап турар.

РСФСР-де, Украинада, Белоруссияда болгаш Прибалтикада лён-долгунец тарылгазы үргүлчүлевишпээн. Ногаалларны чер болганда тарып турар. Картофель олурутказы мурнукы чылдардан дыка эрте чоруп турар. Ам безин планның 47 хуузу тарыттынган.

Кызыл крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң бүгү-эвилел съездизинде

ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң алдыгы бүгү-эвилел съездизин май 17-де бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Ниитилелдер эвилелиниң күүскомунуң болгаш ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле санал бээрин уламчылаан.

Даштыкы төлээлекчилер—Кызыл Крестиң национал организацияларының удуртукчулары Совет Кызыл Крестиң кижилиг эргелерин, тайбыңны камгалаар, улустар аразында кадыг ажылдажылганы быжыглаар дээш делегейде ажыл-чорудулгазын, ялзы-бүрү чурттарның чайгаар болуушкуннардан, эпидемиялардан болгаш аарыглардан каражаалаан чурттакчыларынга ар-сетиилдиг дузаламчы көргүзер талазыбиле ажылын бедик үнелеп кирген.

— Бодунуң алдарлыг чүс чылын деңгеглеп турар бистиң улуг акыыстың өөрүшкүзүүге каттыжып тур бис—деп, Алжир Кызыл Чартык айның чинчиир секретары А. Аньяни медеглээн. — Совет Кызыл Крестиң дузаламчызы кезээде тодаргай хевирлиг болгаш кижилерниң таварышкан берге байдалдарын чинтедиринче угланган—деп, ол чугаалаан.

Алжирниң районнарының бирээзинде ак чугула госпитальды болгаш поликлиниканы тургускany дээш Совет Кызыл Крестке нааг өөрүп четтириишкинин А. Аньяни илергейлээп, эмнелге дузаламчызы дээш совет эмчи ажылдакчыларга сеткилдиң хамыдан өөрүп четтириишкинин дамчыткан.

Чехословакиялың, Венгриялың, Югославиялың, Швециялың, Эфиопиялың Кызыл Крестериниң национал ниитилелдериниң, Турциялың болгаш өске-даа чурттарның Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң удуртукчулары съездиге байыр чедиргеп.

Боттарының төрээн черлериниң түр үнүп чоруур ужурга таварышкан улустарының мурнундан грек болгаш испан улустарының төлээлекчилери база съездиниң делегаттарынга байыр чедиргеп.

Испаниялың Коммунистиг партиязының даргазы Долорес Ибаррурининг съездиге чоруткан баймалыг чагаазында аңаа номчаан.

Съезд дүүн бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА)

Партийжи амыдырал

ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ойнуң байырлалынга чедир каш-ла айлар арткан. Бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары ол байырлалга чедиишкиниг ужуражыр, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлэриң амыдыралга боттандырар дээш улуг ажылдарны кылып турар. Будүрүлелер, ажыл-агыйлар, түс-түс кижилер социалистиг хүлээлгелерни ап, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуунуң чедиишкиниерин остүрер дээш бүгү күжениишкинивиле ажылдап тураалар. Бистиң Тес-Хем районнуң ажылчы чоннары база-ла шак ынчаар ажылдап турар. Сээр инек бүргүзүге онаалтыр колхозтар ортумаа-биле 954 кг, «Тес-Хем» совхоз 860 кг сүттү саап алыр, күргүнеге 520 тонна сүт садар планны ноябрь 7-ниң бетинде күүседир, болгаш планнаң дашкаар 20 тонна сүттү садар. Күргүнеге 1305 тонна эътти садарын Октябрь байырлалынга чедир күүседеткеш, планнаң ажыр 10 тонна эътти садар. Күргүнеге 212 тонна дүктү садарын октябрь 10-нуң бетинде күүседир, бир хойга онаалтыр совхоз 2,12 кг, колхозтар 2,5 кг дүктү алыр деп хүлээнген. Культура хөгжүлдезиниң талазы-биле база-ла тодаргай хүлээлгелер алдынган.

Ол хүлээлгелериң күүселдерин организастаарывыга чер-черниң партия организациялары улуг рольду ойнаар. Херек кырында ажылдың чоруп турары багай эвес. Районнуң механизаторлары тракторлар септелгезиниң планын чогуур үезинде күүседеткен. «Чодураа» болгаш «Ак-Эрик» колхозтар күргүнеге эът, сүт садарының квартал планнарын чедиишкиниг күүседеткилээн. «Чодураа» колхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады коммунист эш Иван Данзурунга баштаткан хойжу бригада бо чылын малдың чаш төлүн барык-ла чидириг чокка кампалап алган. «Чодураа» болгаш «Ак-Эрик» колхозтарның Хараал-Тей, Улуг-Бүзеег сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары бирги квартална эки ажылдаш, күргүнеге сүт дужаарының квартал планын ажыр күүседеткенер. Ол коллективтерде сүттү будүрери база-ла ковудээн.

Бо фермаларның ажылының чедиишкинин ында партия болуктеринде ажылының улуг хамаарылгалыг болган. «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазында партия болүүнүң организакчызы Чооду Баткар болуунуң ол хүлээлгезиниң эки күүселип келген. Ажыл планын, ооң күүселдезиниң хүн демдеглелин үргүлүг кылып, коммунистерге партийжи даалгаларны берип турар. Ол ышкаш коммунистерни болгаш комсомолчуларны будүрүлге участоктарынга шын таарыштыр тургускан.

Партболук организакчызының хүн демдеглелинде мынду түүлдер бижиттинген: «Квартал орту кирип турар, сүт саалдазының планының күүселдези кошкак, коргузүтлер күду, коммунистерни, комсомолчуларны чыгташ, чылдагаанны илередир... даалга бээр». «Фермага коскү агитацияны экижидер». Ол түүле саалын кырында аңаа-ла демдеглел эвес, а шуут ажыл-херек кырынга күүсеттингеи. Ук ферма ам районда мурнакчы болу берген.

Районнуң бүгү партия эге организацияларынга «Улуг Октябрьның 50 чыл ойнынга төлептиг ужуражыр» деп айтырыпта партия хуралдары болуп эрткилээн. «Ак-Эрик» колхозтуң партия организациязы бо чылдың март айның 27-де болган хуралынга «Бежеңээр Октябрьга белээвисти соңнаалы» деп айтырыг-биле бүгү коммунистерниң хуралын эрттирген. Ол хуралды эрттиреринге белеткеэнин чартык ай иштинде чоруткан. Партбюро, комсомол, черээженер, хой-ниитти организацияларыбиле кады юбилейге үткүштүр чүүү кылза эки дээрээниң дугайында хемчегларни ажылдап кылган. Бүгү коммунистер хуралдың болуруң четтиктирбейн манап, чүүү кылыр дугайында санал-оналын киирерин күзеп турганнар. «Чодураа» колхозтан чаа чарлып турустуунган артельдиң партия хуралынга чоогунда ажыл-агыйларның партия организацияларының телээлекчилерни чалап олурушкан.

Ол хурал шынап-ла кижилерниң сеткил-сагыжын хайныктырып кээр патриотчу кодургуушкун-биле арткан. Коммунистер Сооң Кадын-оол, Сооң Матпаарга, Дугар-оол Касчыл-оол, Галина Кандза оларның саналдаанын баатаар хемчеглер телевизелиниге чаа түүлдерни немээн. Коммунистерниң күзү-биле бир хой кажаазын, хой кыргыыр пунктуну дерип белеткээр болган. Партия организациязының секретары Салчак Делгер партийжи организастыг ажылды ажыжидер, ажылдың чаа арга-методтарын ажыглаар дээш бодуунуң күзүн салып, организакчы болган кижизидекчи ажылды күштелдирип турар.

Партия хуралының хүлээп алган шиитпири херек кырында күүсеттиниң турар. Суурда коскү агитацияны багай эвес тургускан. Лозуң, плакаттар колхозчу чонну күш-ажылче сорук киирип турар.

Шак ынчаар эки чижекке «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырында партия организациязын киирип болур. Оон секретары Чооду Миндирья соолгу үеде партия хуралларын бедик дединдеге арттирип, партия организациязының удуртукчу ролюн бедиткеп. Коммунист бүргүзү харыысалгалыг участоктарда тургускан, партийжи даалгаларның, шиитпирлериң күүселдезин доктаамал хынап турар. Салбыр бирги кварталда багай эвес түүнделерни чедип алган. Коммунистер боттары будүрүлге мурнакчылары болуп, хууда үлегер-чижээн коргузүп турар. Коммунист Самба Санаа 274 хойнуң 275 хураганын, Үржанай Дазыоол 296 хойнуң 292 хураганын камгалап алган. Салбыр шиитиибиле чүс хойга онаалтыр 97,7 хураганы алган. Үчётта 24 коммунистерниң 66 хүүзү мал ажылында быжыглаттынган.

Ол парторганизация ам партия өөредилгезин чедиишкиниг доозар, чартык чылдың солун чагыгазын уламчылаар, хой-ниитпиниң күжү-биле ыракты чайлагларже еруктар аштаар болгаш өске-даа ажылдарже кичээнгей салып, ол ажылчы организастаар талазы-биле партия болуктеринге даянып ажылдап турар.

Ол бүгү ажылдың эки талалары-дыр. Ынчалза-даа, партия организацияларының партийжи-политиктиг, идеологиялыг агитас-массалыг ажылында улуг четпестер бар. Ол четпестерни чайлатпышаан, партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарны ажыл-агый, культура тургузуушкуунуң практиктиг сорудгалары-биле эки холбаштырып турган, улуг юбилейни бүгү талалыш чедиишкиннери-биле демдеглээр ужуралыг бис.

Т. САНДАН.

СЭКП-ниң Тес-Хем районнуң партийжи-организастыг ажылдар кылдыының эргелекчизи.

Хакасиянның бүгү ажылчы чону хакас национал бижиктиң дөртен чыл болган оюн эрткен чылын демдеглеп эрттирген. Хакас бижиктиң тургузканы болза чоннуң культурлуг болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниге улуг рольду ойнаан. Ол байырлыг ойну демдеглээн конференциниң ажылынга Тыва АССР-ниң төлөөлери база киришкеннер.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга чедир хакастар бодуунуң төрээн дылынга бижик чок чораан. Ынчангаш чоннуң бижик билири чүгле 2 хуу турган. Чоннуң бижик билбес чоруун чок шылыр сорулга тургустуунуп келирге, национал бижиктиң чогаадыры эргежок тугула аварган. Енисей губерниязының улус өөредилге кылдыын хакас бижиктиң тургузарының дугайында докталгалы 1924 чылдың апрель 25-те хүлээп алган. Орус графиже үндезилеп тургускан чаа алфавит ол-ла чылдың ноябрьның эгезинде белеткеттингеи.

Дараазында чылдың июнь айга чедир К. Тодышев үжүглелдя, А. Казанаков помчулга номун, К. Самрин арифметика номун чаа бижик-биле бижип доозупканнар. Москованың пом үндүрер черниче оларны чорудупкан соонда, хакас дылда бижиттинген чаа номнар 1926 чылдың күзүнүнде парлаттының үнүп келгеи.

Ооң соолунде хакастарның амыдыралынга бир улуг болуушкун болза, «Хызыл аал», амгы «Ленин чолы» солунуң 1927 чылда хакас дылга үнүп эгелээни болур. Ынчангаш ам бо чылын бистиң национал солунувус база 40 чыл оюн демдеглээр. Төрээн дылга номнарның, үжүглелдериниң, солунның үнүп келгени хакас чоннуң культуразын хөгжүдеринге улуг үжүр-дүзалыг болган. Тускай бижик чогаалтынар үеге чедир хакастарга чечен чогаал чок турган.

Хакас бижик 40 чылының иштинде бодуның хөгжүлдезинге элээп каш үе-чадавы эрткеи. Бирги чада болза хакас бижиктиң чогаалтынганы, помнарның база «Хызыл аал» солунуң үнүп эгелээни болур. Ийнги чада 1929—39 чылдарны эзлеп турар. Ол үе дээрге хакас алфавиттиң латинчидилгези-дир. Түрк дылдыг элээп каш чоннарның бижии 1929 чылда араб алфавиттеп латинчиткеп алфавитче шилчээни болгай. Үшкү чадазы 1939 чылдан эгелээп. Ол дээрге орус бижикке үндезилээн чаа алфавитти чогаалтканы-дыр.

Ынчангаш ам хакас алфавит чоорту удаа чаартынып келген. Амгы үениң алфавиди-биле кандыг-даа достуг сөстү хостуу-биле бижип болур.

Хакастарның дылы чаңгыс аай авес турган. Ырак, чоок черлериниң кижилери боттарының чурттап турган девискээрлериниң аайы-биле чамдык сөстерни бот-боттарынга дөмейлешпес кылдыр чугаалап чораан. Ындыг болганда литературулуг дылдың үндезининге Абакан хемниң адазы агымының үнүнга чурттап турганнарның диалектизин кол барындаалап алган. Ол болза качиниң, а чамдыкы сагайның диалектизи болур. Баштайгы номнар болгаи «Хызыл аал» солун колдуунда качиниң диалектизинге бижиттингеи. Хакастың эртем-шинчилел институту организастаттынган соонда, хакас дылды болгаи ооң диалектилерин өөренип шинчилээри эртемге үндезилеттингеи. Чоннуң литературулуг дылы орус дылга үндезилеп база баган. Орус дыл хакас дылдың чүгле лексиказын эвес, а ооң үн составын байыткан. Хакас дылды эртем ажуу-биле ам-даа хандыр шинчилээри чугула. Ынчаарга тыва, алтай, хакас, шор дылдарның шиитпиргелеттиниизин айтырыгдарын тодарадыра Тываның, Хакастың, Даг-Алтайның эртем-шинчилел институттарының күжүн демнештирер үе келген деп бодаар мен.

Д. ЧАНКОВ,

Хакасияның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору.

ХАКАС БИЖИКТИҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ЭРТЕМ-ТЕОРЕТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ СӨСТЕП БЕРЭЭЛ

Хуусаазында ажыглалга киирер

Кызылдың эрги сүт заводунуң күүзү республика төвүнүң чүрттакчыларының сүттен кылган продуктуларга хереглелин бүрүн ханзырып шыдаазындан чаа заводтуң түлүүн каш чыл бүрүнгаар эгелээн турган. Бир ээлчеге-ле 30 тонна сүттү ажылдап кылыр бо улуг будүрүлгениң түдүнга бир миллион 354 мун ажыг рубльди чарыглаары төлевилелде көрдүнген. Юбилейлиг чылдың бо чугула түдүүн айытхан хуусаазында ажыглалга киирери түдүгжүларның алдарлыг хүлээлгези болур.

Бо чылын 470 мун рубльди түдүгга шингээдири көрдүнген, ынчаарга бирги кварталда чүгле 82 мун рубльдиң түдүг-монтаж ажылдары кылдынган болуп турар. Апрель айда ажыглаттынза чогуур 66 мун рубльден бо хүннерге чедир 43 мун рубль шингээттинген.

Сүт заводунуң түдүт ажылдары колдуунда доозулган, бо хүннерде ооң дериг-херекселерин эптеп тургузуп турар. Түүгүр болгаи дериглеге ажылдарында шиитизи-биле 80 ажыг кижи ажылдап турар. Бо түдүгда ажыл соолгу үеде чүгээртээн-даа болза, түдүг-эптелге ажылдарынга сааг ужураштырып турар улуг четпестер хой. Ынчангаш аңаа көрдүнген акша-хөреңгинин долу ажыглаттынмайн турарын үстүнде алаттынган чурагайлар тодаргай хереченлеп турар.

Түдүгнүң оожум чорун турарын олу кылып турар кол керээлиг организация Кызылдың үзеңгүр түдүг эргелелиниң (эш Лалетин) болгаш чагыг кылган сүт комбинадының (эш Балакин) бо чугула түдүгга ажылды тодаргай удуртуп башкарбайн турары-биле тайылбырлап болур.

Чүнүң-даа мурнунда чагыкчының талазындан түдүгжүларны болгаш эптекчилерни дериг-херекселер-биле четче хандырбайн турарын демдеглээр херек. Одалга системазының, компрессорларның, соодукчуларның, сүт дамчыыр хоолайларның болгаш оон-даа өске херекселерниң кезик, чамдыктап ээп турарындан эптелге ажылын кылып турар монтажниктер, электриктер, сантехниктер бот-боттарын манажып, а чамдык хүннерде шуут ажыл чок хүнзеп турарлар. Байдал мынду болганда, чагыкчы четпес механизминерни дилеп тывар, чамдыктарын солуур дээш оон-даа өске тодаргай хемчегларни алыр ужуралыг. Ындыг турбуже комбинаттың дирекция черинден бо бүгү айтырыгларны дарый шиитпирлевейн турарын буруу шаап көөр херек. Туттунуп турар заводтуң директору эш Добряков бо чугула түдүгну дүргедир дээш кандыг-даа хемчег албайн, харын-даа соолгу үеде ооң арагалаашынче сундүкканын ажылчынар хомудап чугаалажып турарлар.

Чагыкчының талазындан түдүгну мынчаар харыысалга чок көрүп турарындан түдүг шулуудавайн турары черле билдингир. Маңаа холбаштыр чамдык чижектерни көргүзүп болур. Электриктерниң бригадазы кабель продукциязы чогундан чартык ай чедир аңаа туруп келген. Үр үеде дилеп турган ол материалдар шагда-ла чедип келген, складка чытканы чоокта чаа илереэн. Бо хүннерде электриктерге тускай шкафтар болгаш трансформаторлар херек апарган, ынчаарга олар ам-даа келбээн. Хову-Аксында болгаи Ак-Довуракта бо хереклер бар, оларны сүт заводунга бээринден ол черлер ойталаай турар, ынчалзажок заводтуң дирекция чери ындыг дүгүржүлганы кылбайн, четпес хереклерни сурап дилээриниден дазагалзап турары шын эвес.

Дериг хереклерден аңгыда чагыкчы-биле телевилел организациязындан дарый шиитпирлээр чогуур айтырыглар аваш эвес. Чижээлээрге, заводтуң каналзациязын, механизмнер хөделдирер электроэнергияны кайы подстанциядан алыры ам-даа тодаргай шиитпирлеттинмээн.

Бир эвес Кызылдың сүт комбинаты устунде айыттынган айтырыгларны дарый шиитпирээр болза, Кызылдың түдүгжүлары бо чугула түдүгну Октябрь байырлалын таварыштыр күүседир дээн хүлээлгезин күүседип шыдаарлар.

С. МААДЫ.

«Шынның» тускай корр.

Тос хүнде

БАЛГАЗЫН. (Телефон-биле). Таңды районнуң «Революциянның чалбыжы» колхозу тараа культураларының чажарлызын доозкан. Юбилейлиг чылдың бедик дүжүдүнүң үндезин сууруп эки салып алыр дээш, артельдиң механизаторлары кызымак ажылдаан.

Михаил Николаевич Петровтуң удуртканы № 1 бригада часкы хову ажылдарын кончуг шалыпкын чорудуп турар. Ол бригаданың 6 агрегады тараа чажарының ээлчег нормазын 140—195 хуу чедир күүседип тургаш, 4200 гектар черге тараа чажар планын 9 ажыл хүнүнде эки шынарлыг доозкан.

Бо бригада тарылга эгелээр мурнунда хураадааш, коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш демисежир деп шиитпирлээн болгаи тус-тус механизаторлар хүлээлгелерин алгылаан. Часкы хову ажылдарының түүнели бригада берген сөзүн ээлеп шыдаар дээрзин коргузүп турар. Ылангыя механизаторлар Владимир Тютюков, Иван Бобров олар оңза шалыпчы ажылдап, тараа чаштырарының ээлчег нормазын 180—195 хуу чедирип, агрегаттары-биле 113—124 гектарны бир ээлчегде-ле чаштырып турганнар.

Бирги бригада тараа культураларын чажарын доозкаш, чайгы чер андырылгазынче оз-ла хей-аяттыг хөөну-биле кирипкеп. Колхоз бо хүннерге чедир шиитизи-биле 830 гектар ажыг чайгы черни андырган.

—⊙—

5 кг ажыг дүк

Тее-Хем районнуң «Ак-Эрик» кодээ ажыл-агый артелиниң тее кадарчызы Сооң Алдын-Херел бодуның төрээн колхозунга тевеннің баш санын остүрүп, ооң үнелиг дүгүн хорамча чок алыр талазы-биле бичее эвес улуг-хуулу үндүрүп келгеи.

Чоокта чаа Алдын-Херелдиң кадарганы 234 тевезин кыргыдага киирген болгаш ол ам доозулган. Тее бүргүү 5 кг ажыг дүктү берген.

Кызылдың № 1 АТА-зында агрегат цегинин хооруп слесарьзының бирээзи Николай Филиппович Бурхапов байырлалдыг чылдың баштайгы кварталында эки көргүзүглериг болгаи септекчилериң бирээзи. Ынчангаш эш Бурхановту Тыва автоэргеледдиң хүндүлел самбыразынга киирген.

ЧУРУКТА: слесарь Н. Ф. Бурханов.

О. НАМЧЫЛАКТЫҢ фотозу.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

ТЫВА—СОЦИАЛИСТИГ НАЦИЯ

Октябрь революциязының 50 чыл оюн байырлаар дугаймында СЭКП ТК-ниң докталгында: «Хөй националдыг эвилелдешкен социалистиг күүрүне — ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң дүржүзүгэзи национал айтырыгны шиитпирлээринге социализмниң халыг ужур-утказын көргүзүп турар болгаш пролетаржы интернационализмниң долу тиилелгезин бадыткап турар» деп бижээн. Эрткен 50 чылдарның дургузунда бистиң чуртувуска, мурнунда экономика, культура талазы-биле чыдып калган бичии улустар, Совет Эвилелиниң улустарының дузазы-биле сайзыраңгай экономикалыг, культуралыг түскай социалистиг нациялар болуп шиитпилешкени ленинчи национал политиканың амыдыралчы күштерин бадыткап турар.

Чаа социалистиг нацияларның тургустунуп турарының дугайында айтырыг сөөлгү үеде чүгле бистиң чуртувустуң эвес, а харын бүгү дамтыкы эртемденериниң болгаш шинчээчилериниң кичээнгейин хаара тудуп турар. Бо айтырыгның талазыбиле сөөлгү каш чылдарның дургузунда 300 ажыг улуг ажылдар, номнар болгаш түүлдер парлаттынган. Капиталистиг эвес оруктан хөгжүп орар бичии улустарның сайзыралының кол-кол оруктарын Ш. Батыровтуң «ССРЭ-ниң социалистиг нацияларының тургустунганы», В. Затеевтиң «Бурят социалистиг нацияның тургустунганы болгаш чечектелиишкини», М. Каммариниң редакторлаары «ССРЭ-ниң социалистиг нацияларының тургустунганы», М. Джунусовтуң «Казахстанның болгаш Ортаакы Азия улустарының капиталистиг эвес оруктан хөгжүлдезиниң онзагай байдалдары» деп ажылдарында болгаи өске-даа төөгү, философия талазы-биле литератураларда тодаргай көргүскен.

Ынчалза-даа парлаттынган ажылдарның иштинде бо айтырыгның талазы-биле Ортаакы Азия болгаш Сыбыр Кавказ республикаларының дугайын колдадыр бижээн. Сибирьниң болгаш Волга уунуң улустарының дугайында шинчилел ажылдары коңчуг эвээш боол турар. Социалистиг нацияларның тургустунганының дугайында ажылдар бижээн авторлар чамдык таварылгаларда боттарының түүнелдеринге мартышкак байдалдарда туруп турөөлар. А. Агаев болза, тывалар ам-даа национал шиитилежишкиниинң чадазынче кирбээн, оларның түскай нация болуру дээрге, амгы эвес, а ыракку келир үениң айтырыы дээрээн бижип турар.

Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, чамдык авторлар бо айтырыг талазы-биле шын түүнелдерни үндүрүп турар. Ниити хөгжүлдезиниң база амыдырал-чуртталгазының талазы-биле тывалардан улуг ылгал чок бүрят социалистиг нацияның тургустунганының дугайында шинчилел ажылы бижээн эш В. Затеев бүряттарның социалистиг нация болуп шиитилежи бергенниң үезин 30 чылдарның ортаа үезинге хамаарыштыр санап турар. Моон алгаш көөрге, якуттар, коми, карелпактар болгаш калмыктар Совет Эвилелиниң ескө улустары-биле бир домей, база-ла ол үеде нация болуп тургустунган дээрзи илдең.

Тыва социалистиг нацияның тургустунганының дугайында «Тыва төөгүзүнде» кысказы-биле көргүскениинден аңгыда, бо талазы-биле амдыгаа чедир түскай шинчилел ажылдары бижиттинмээн. Социалистиг нацияларның тургустунганының дугайында ажылдар бижээн авторлар методика талазы-биле база-ла аңгы-аңгы туруштарда. Чижээлээрге, А. Агаев бодунуң ажылында социалистиг нация биле социалистиг чоннуң аразында ылгалын чүгле демографтыг (сан талазы-биле өзүлдезин барымдаалаан) принципте деп көрүп турары канчап-даа таарыпас. Ол принципти колдадыр туразының уламындан, Сибирьниң чамдык национал районнары ам-даа нация боон шиитилешпээн боол турар. Ынчаар «арифметикалыг» методтуң нация талазы-биле айтырыгны өөренип көөрүвге чугула эвээш тыва социалистиг нацияның тургустунуп келгенинден-ле илдең.

Социалистиг нация биле социалистиг чоннуң аразында кол ылгал болза, чоннуң сан талазы-биле өзүлдези эвес, а экономикага болгаш культурага чедип алган чедиишкиннериниң түүнелинде болган социал-экономиктиг чаартылгалар болур ужурлуг. Социалистиг будүрүлге харыдаалары колдаан чаңгыс аай экономика болза, социалистиг нацияның болгаш социалистиг чоннуң эң чугула демдээниң бирээзи болур деп, А. Агаевтиң бижип турары чөптүүт. Ындыр болза-даа социалистиг нация-биле социалистиг чоннуң аразында кол ылгал болза, үлетпүрүүн хөгжүлдезиниң, национал ажылчын ангының өзүлдезиниң деңнели-биле, ниити хоорай болгаш ажылчын суурларда чурттап турар чурттакчыларның санының аайы база литературалыг дыдың сайзыраңгай байдалы-биле ылгалдыг болур ужурлуг. Социалистиг нацияның тургустунганын өөренип көөрде, үстүнде көргүзүглерни барымдаалары аргежок чугула. Чүгле шак ындыг социал талазы-биле чоннуң сайзыраа хөгжүй бергенин түүнеп, өөренип көргенинең соонда, социалистиг чон социалистиг нация болуп шиитилешкеи дээр дугайында түүнелдя үндүрөөр.

Бистиң чуртувустуң бичии улустарының национал шиитилежишкининге болгаш олардың экономика, культура талазы-биле сайзыралынга эң кол шиитпирлиг үе-чадавы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинге соонда, национал дарлалды үзүткээнь болгаш ажылчын ангының диктатуразын тургускаиы болур. Төөгүде бир-ле дугаарында бичии улустарның национал күүрүезинге тургускан чорук. Совет Эвилелиниң бүгү улустарының аразында политика талазы-биле дең эргени чедип алганын хереченлеп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачы-хавыязы-биле Тывага национал хосталгалыг революция тиилээнинге соонда, улус демократтыг Тыва Арат Республиканы тургускан. 1929 чылда ТАРНның VIII съездиниң чуртта социалистиг шиитилеэдиг тургузарының тодаргай программазын хүлээп алган. ТАРН-ның Программазында көрдүнген экономика болгаш культура талазы-биле социалистиг чаартылгаларны ажыл-херек кырынга боттандырып эгелээнинге түүнелинде, тыва улус социалистиг чон болуп шиитилежиринге эгээни салган. Ол чадавы барык 30 чылдарның бир дугаар чартымдан эгелээп. Тывага социалистиг укладтың тиилээнинге чедир сананыр болза частырыг эвес. Социалистиг экономиканың баштайгы базынмары дег үлетүүрү (алдын тывыжы), чурт бүдүрүлгезинниң ийы-бүрү артельдери, көдээ ажылагый артельдериниң бөдүүн хевирлери — ЧАЭ-лер, МАЭ-лер болгаш МЧАЭ-лерден эгелээп, баштайгы колхозтар барык 30 чылдарның бир дугаар чартында тургустунуп эгелээн.

Чуртка социалистиг экономиканың үндезининге тургускаиы-биле чергелештир, культура талазы-биле улуг чедиишкиннерни Тыва чедип алган. 1930 чылда тыва бижикти ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының дыл институдунуң эртем ажылдакчыларының дузазы-биле чогаадып кылган чорук. Тываның социалистиг утка-шынарлыг национал культуразының хөгжүлдезинге делгем орукту ажыткан болгаш литературулуг тыва дылдың тургустунарының эгезин салган. Экономика болгаш культура талазы-биле чедип алган чедиишкиннериниң түүмелинде, социалистиг нацияның ең чугула демдектери—чаңгыс аай ниити экономика, чаңгыс аай ниити социалистиг культура болгаш литературулуг тыва дыл тургустунган.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргеэнинең чылында будүрүп үндүрүп турган ниити продукциязын 100 хуу дең алган. 50 чылдарның ортаа үезинде Тывага социалистиг уклад долузу-биле тиилээн чыл-биле дениеп көөр болза, ниити продукциязының өзүлдези 6,5 катап көвүдээн. Ол-ла үениң дургузунда одалга үлетүүрүүн ниити продукциязы 12,7, электроэнергиязын 8,5, ыяш белеткелиниң болгаш ыяш ажылдап кылырының бүдүрүлгезин 10,4 катап өскен. Көдээ ажылагый ол-ла чылдарның дургузунда үндезинин-биле өскерилген. 1944 чылда республикага 21 көдээ ажыл-агый артельдерниге 3,8 хуу, 423 МЧАЭлерге 15,4 хуу өг-бүлелер түс-түзүндә хаара туттунган турган болза, 1954 чылда областтың 84 колхозтарынга 95,9 хуу өг-бүлелер киргеи.

Тывага колхоз тургузуу долузубиле тиилээн соонда, көдээ ажылагый продукциязын бүдүрери мурнундагы чылдар-биле деңнээрге каш катап өскеи. Тыва 1939 чылга чедир тараанны Совет Эвилелиндеп садып ап турган болза, Тываға колхоз тургузуу тиилээн соонда, республикага тараа айтырыны долузу-биле шиитпирлеттинген. Ам Тываның колхозтары боттарының хереглелиндеп аңгыда күүрүнеге садар тараа планын ажыр күүседир аргаларлыг апарган.

Тывага үлетпүрүүн чаа төптерни ажыттынып, колхоз тургузуушкуну долузу-биле тиилээнинден, тыва улустуң социал талазы-биле структуразы үндезинин-биле өскерилген. Тываның экономиктиг сайзыралынга социализмниң тиилээни-биле чергелештир, мурнундагы шыкаш хөй укладтыг хожуңдагай чоруктуң үзүткээнимиң түүнелинде, мурнакчы ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар болгаш совет интеллигенция тургустунган.

Социалистиг нацияның ниитилежип тургустунарынга база оон чаңгыс аай экономиканың сайзырарынга хоорайларның болгаш ажылчын суурларының ролю коңчуг улуг. Хоорайлар болгаш ажылчын суурлар нация бүргүзүнүң башкарыкчы күжү болур национал ажылчын ангының тыптып төрүттүнериниң төвү болур. Аңаа чурттуң янзыбүрү булуңнарындан келген улустар чаңгыс будүрүлгеге ажылдап турар болганда, янзы-бүрү диалектилер холушкаш, чаңгыс аай дыл төрүттүнүп тыптыр.

Тыва социалистиг нацияның ниитилежип каттыжарынга республиканың пайысылалы Кызыл коңчуг улуг ужур-дүзалыг болган. 20 чылдарның эгезинде Кызылга ядык даарлар, алгы эттөөр, дарганнар, ыяш чазаар артельчигештер болгаш типография бир-ле дугаарында тургустунган. Ол башгайгы чурт будүрүлгезиниң артельдери Кызылдың үлетпүр талазы-биле сайзыраарының болгаш тыва национал ажылчын ангының тургустунарының эгезин салган. Кызыл — республиканың чүгле үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай төвү эвес, а культураның, эртеминиң база төвү.

Социалистиг нацияның база бир чугула демдээ социалистиг утка-шынарлыг национал культура болаур. 1930 чылга чедир боттарының түскай национал бижии чок тургаи тыва улус амгы үеде сайзыраңгай, национал культуралыг, национал литературалыг, культура албан чергелдиг совет республика болу бергеи. Тыва улустуң культура талазы-биле

Бөгүн — В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунганындан бээр 45 чылы

Аныяк ленинчи салгал

Надежда Константиновна Крупскаа чээрби чылдар үезинде бүгү совет уругларның пионерлер болу бээр дугайын нүзеп чораан. Бөгүнгү школачы бүрүзү аныяк ленинчилерниң хүрээлеңинге бодунуң ведереллиг, хөй-нимти амыдыралын эртип турар.

Пионер организациязы ниилеп-ниилеп совет кижилериң идепкейлиг дадыгылышкынының, коммунистиг кижизидилгезиниң школазы апарган. Аныяк пионерлериниң кызыл галстуктуг организациязының кижизиттиргенинерин бөгүнгү фабрика, заводтардан, хөвү, шелдерден, космостан — совет кижиниң ажылдап турары чер бүгүдезинден көруп болур.

Бүгү-земелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төөгүзү уругларның солун ковредилгелиг ажыл-херектерибиле билдингир. 10-дан 14 хар чедир бичилерни организация бодунуң хүрээлеңинге хүлээп ап турар. Кезээде белек боп, Төрээн чуртунуң чагагай чоруу дээш ажылдаар болгаш аңаа ынак болур, ону камгалаар деп пионер бүрүзү даңгыраглаан. Мадыр пионерлер Павлик Морозов, Володя Дубинин, Лена Голиков болгаш пионер организациязының ээске-дээ кижизиттиргеннери — дайынның болгаш күш-ажылдың маадырлары база ынчаар даңгыраглап чораан.

Школа коллективтериниң ажыл-херектеринге хамаарышкан айтырыгларны шиитпирлежиринге пионер организациязының ажыл-чорудулгазы сөөлгү чылдарда улам көсөң апарган. Янзы-бүрү маргылдаалар, көрүлделер бо талазы-биле ужур-дузалыг боол турар.

1964 чылдың октябрь 2-де чурттуң бүгү пионерлери байырлыг шугум чыскаалыңга турупкан. Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаатткан «Ленинчи сылдыстар, чырыкар!» деп пионер дружиналарының бүгү-эвилел көрүлдезин ынчан эгелээн. Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш пионерлер «Дайынчы алдарның походунче» кирип, «Ленинниң чагыгларыбиле» деп экспедицияны эгелээннер. «Күш-ажылдың ленинчи взводу» база ынчан эгелээн.

Бистиң республиканың кызыл-мөчиилери «Дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның оруктары-биле» эртип, билдиниес маадырларның эрес-дидим болгаш күш-ажылчы чоруктары-биле хөй-хөй кижилерни тамыштырган. Саян-Шушенски ГЭС-тиң тудуунга киришкенинерин-биле чүс-чүс төмна демир кескиндизи чыгдынган. Пионерлерниң хеймир дуңмалары — октябряттарның ажакхөлүүт болурунга уругларның салыышкыны улуг.

Мал чемнерин белеткеп, картофель, ногаа аймаа өстүрериңге, школаар септелгезиңге, малчыныарга дузалажырынга пионерлер улуг кижилерниң дузалакчылары болу берген. Уругларның чыгган демир кескиндизин сөөрткен он-он машиналар Кызыл—Абакан араазында чоруп турар. Тывага Совет эрге-чагырганы тургузары дээш база Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында орус, тыва улустуң кады чорудуп келген демиселиниң дугайында байлак материалды Бай-Тайганың, Барыын-Хемчиктиң, Чөөн-Хемчиктиң школачылары чыганнар.

Тээли сес чыл школазында Леня Голиков аттыг пионер отряды суурда партия организациязының төөгүзүн өөренип көрген болгаш организацияның баштайгы секретары М. А. Монгушту илередип тыпканнар. Аревчи чораан Н. Куулар-биле солун ужуражылганы Аяңгаты школазының пионерлери эрттирген. Ол ам Аяңгатының № 2 хөйму бригадазының бригадири. Аревчи чораан канчаар ажылдап турганын, Тывага башкарылганың тургустугунуң база бо хүнинерде канчаар ажылдап турарын уругларга сөөлүүргедип чугаалаан.

«Зарница» деп шериг-спортчу ооннуу эрттирер талазы-биле теп штабтың дужаалын ёзугаар бистиң республиканың шупту школаларынга чыскаал көрүлдезин эрттиринии батальоннарын болгаш штабтарын тургускулаан. Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан школазынга шериг ооннуң Совет Армияның нурлавырда офицери Петр Бирлей удуртткан. Ол командирлер составын өөредип, ооннуң схемазын болгаш картазын тургускан. Ук ооңга шупту школачылар киришкен. Кызыл хөөрайның пионерлериниң чыскаал көрүлдезиниинг эртнен. ■

«Зарница» деп ооннуң бирги, ийиги дээчеглеринге киржип тура, пионер дружиналары чаа, солун херектерни дилеп тыпкан. Пионерлерге оларның ажылары — комсомолчулар дузалашкан. Дайынчылар, кызыгаармылар, нурлавырда офицерлер, халашкан селдаттар, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери дээш хөй-хөй кижилер шериг-патриоттуг кижизидилге талазы-биле башкылар коллективтериниң дузалаачылары апаргылаан.

Пионер дружиналарының бөгүнгү ажылхерээ алдарлыг юбилейже угланган. Төрээн чурту, партизы, чону дээш кандыг үүлекежикти бараалгадып сөңнээрин пионер бүрүзү планнап, белеткеп алган. Октябрьның 50 чылынга тураскаатткан «Мээң Совет Төрээн чуртум» деп чогаадыг конкурузун ВЛКСМ Тыва обкомуу ооскө хөй-нимти организациялар-биле кады чарлаан. Аңаа республиканың школачыларының хөй кезии киришкен. Эң дээре чогаадыгларны республика жюризи шилип алган.

Теэра-Хем школазының өөренимчизи Сергей Устьянцев бодунуң чогаадыын «Маадырлыг оруктуң 50 чылы» деп эгелээн. 50 чыл дургузунда бистиң чуртувустуң эрткен кайгамчык оруун ында көргүскен. Кызыл-Мажалык школазының өөренимчизи Коля Сарыглар В. И. Ленин-биле бодунуң «ужуражылгазын» тэйылбырлап бижээн. Оларның ужуражылгазы үр болбаан. Чүгле чаңгыс минута хире болган. Ол улуг баштыңчыга чүнү-даа чугаалап четтикпээн. Төрээн Тывазымның, аас-кежиктиг чалыы назынының, Октябрьның юбилейин совет улус канчаар утмуурунуң дугайын ол ынак Ильичиге сөгээр бодаан.

Пионер организациязының тургустунган хүнү — май 19-та ленинчи көрүлдениң үшкү чылының түңнелии дружиналар үндүрер. Баттарының аң дээре аштерин июньда болур республика слёдунче чорударлар. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга турасказатткан ажыл-херектериниң түңнелин ынчан Тывазының пионерлери Төрээн чуртка рапорттаарлар.

Аныяк салгалды бедик ведереллиг, идей талазы-биле дадыкпан кижилер кылдыр кижизидерингe пионер организациязының ролюн бедидерин ВЛКСМ ТК-ның ийиги Пленумунга чугаалашкан. Бо талазы-биле комсомолчуларның, школалар коллективтериниң ролю канчуг улуг. Уругларның бүтидепкейи, тускайлаң чоруу чеже-даа бедик болза, оларны углап баштаар кижи — башкы, комсомолчу ыяавыла негеттинер. Пионер отрядының, комсомолчу вожатыйның болгаш башкының чаңгыс аай эп-сеткилдиг ажылы ленинчи салгалдың ажыл-херектерин улам солуп, ажыктыг болдурар.

И. ИВАНОВА,
ВЛКСМ Тыва обкомуунуң секретары.

Улуг-Хем районнуң Арыскан сёс чыл школазының пионерлери Люда Баир-оол (солагай талазында) биле Ника Борбак-оол бот-тывынгыр уран чүүлдүң идепкейликтери. Олар боттарының талантызын өөрүнге бараалгадып турза, А. Спиридонов оларны чурукка тырттырып алган.

УРУГЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Дөң-Терезин 8 чыл школазында Юрий Гагарин аттыг пионер дружиназында 196 пионер бар. Олар школада чалыы күш. Бо өөредилге чылында 48 октябрятты аныяк ленинчи организациязына киирген. Өөредилге, чурум, күш-ажылга ынак 26 хөй-нимтичи пионер комсомолчулар болган.

Пионер дружиназы бодунуң ажылын план ёзугаар солун чорудуп, оон күүселдези дээш шүдүргу ажылдап чаңчыл берген. Өөредилге чылының дургузунда 4 улуг сборларны бедик деңнелге солун эрттирген. Эң ылаңгыя «Ленин чүректерге моңге чурттаар» деп дружина сбору бүгү тала-биле эки белеткеттинген.

Дружинада 10 отрядтар 25 звеноларда үстүп алган янзы-бүрү чаа-чаа үүле-херектерде киржип турары черле солун. Чижээлээрге: 2-ги классета октябряттар отряды (вожатыйы О. Чайзатпаа) оларга чаа ырларны, номчулгаларны, солун ажылдарны кылып турары-биле өскелерден мактадыг. 3 «б» классета О. Самдан-кыстың вожатыйлап турары 10-гу отряд олардан чыдып калбайн турар.

Пионерлер бо чылын 260 ажыг чаа ыыштар олуртулгазынга эң идепкейлиг киржип, ону ажаан хайгаараарынга үлегерин көргүскен. Ол теректер мочургалап, талдар анай-хаактап, школа чанын аян кирип, ногаарарын өзүп келген. Дружина 10 тонна демир кескиндизин чыгган. Тимуржу 5 командалар кыргыннарга дузалаар ажылды эки организастаан. Боду кырган, кадайы инвалид Чамзырын ирейге 4 удаа дуза чедирип, ыяжын белеткежип, бажың девискээрин шеверлежип берген болгаш суурда эң улуг назылыг Монгуш Топтуг-оолдарга каш удаа барып, бажыдың чугайлап, дуза чедиргеннер. Ук ажылга 6 «б» класста Валя Сарыгларның командазы тиилекчи болган.

Чечекпаа Дары, Лида Соржу — суурнуң почтачызының дузалакчылары. Олар байырлал хүннериниң солун парлалгазын тарадырынга эң идепкейлиг киржип турар. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге пионерлерни сонуургалы улуг. Каптагайлар С. Валя, М. Валя болгаш өскелер-даа дружинаның чоргаарлары. Уран чүүлге чүткүл дружинада багай эвес. Отряд бүрүзү түс-түс солун концерттерлиг, байырлалдар болгаш дыштанылга хүннеринде уругларның өткүт үннери чаңгыланып-ла турар.

Отрядтар түс-түс дазалгаларлыг: Школаның төөгүзү, «Ак көдээ Советтиң төөгүзү», «Тыва херээженнер — чаа чуртталганың тургузукчулары» чергелиг темаларга төөгү бижишкинин дооступ турар.

Эрткен чылын салбырның 20 гектар ногаазын ажаапшыпаан, 105 тонна будук-бүрүү баглаарынга идепкейлиг киришкеннер — пионерлер.

Чоокта чаа Үттүг-Хаяже пионержи походту организастап, куйже 100 метр хире ханылап киргеннер. Төрээн черин өөренир бүлүдүнү организастап, ында тыва эдилелдерни, хереклелдерни делгеп, 1939 чылдың «Шын» болгаш «АРЕВЭ шыны» солуннарны тыпкап, ында көргүскен.

Пионер дружиназының амгы соруглазы — юбилейлиг чылга белээ мындыг: 1000 өргелерни үзүткаар, 25 гектар ногааны ажаар, 10 тонна демир кескиндизин чыыр, 110 тонна будук-бүрүнү баглаар. Туристчи походка идепкейлиг киржир. Мал ажылынга, совхоз бүдүрүлгеңинге идепкейлиг киржир. «Ленинчи сылдыстар, чырынар-ла!» деп кыйгырыгның адаабиле түс-түс отрядтар аңгы-аңгы даалгаларлыг ажылдап турарлар.

190 ажыг бичии кижилерни өөредилге-ажыл-херекке кым командылап турарыл? Елизавета Яндаковна Монгуш-ла болгай. Ол — пионерниң улуг вожатыйынга 4 чыл болган. А школачы чылдарында отряд вожатыйындан эгелээш, хөй арга-дүржүлганы чыып алган.

Аныяк ленинчилерниң бир школада ажыл амыдыралын көргүскен чүүлчүгешти моон-биле дооспушадын, оларга улам улуг чедиишкиннерни уругларның байырлалын таварыштыр күзедим.

А. ДОПЧАА.
Барыын-Хемчик район.

ЧУРУКТА: Кызылдың пионерлери көрүлде чыскаал үезинде.
А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

КҮЗЕЛИ БОТТАНГАН

Монгуш Чочаймаа авазының шала кырынга токкуладыр кылаштаанындан отту хонуп кээрге, авазы дүргени аажок кеттиннипкеш, демир хуунун туткаш, дашкаар базып үнүпкен. Чочаймаа авазының соондан коре-коре боданган: «Авам ам удавас пенсиялаар болгай. Ооң орнунга сааныылап, ооң инектерин хүлээп ап көрейн адырам, авамның меңээ айтып чорааны ышкаш ажылдазымза, ооң адын кайын сыгар мен...»

Саалда соонда Чочаймаанын авазы бажыңынга чедип кээп, шайын аартап олурда, уруу эргеленген чаны-биле:

— Назы-харың дөгүй берген кижи черле дыштанмас сен бе, авай? — деп айтырган.

— Мен шимчевезинге, чүнүң-биле амыдырап чурттаар бис, уруум, ам-даа түгээр мен, сагыш човава — деп, уругнуң иези Намажап Нордуповна илдик чок чугаалаан.

— Ие көрбээнин уруу көөр деп тыва үлегер чугаа бар болгай, сээн орнуңга ажылдаайн, мээң дилээмге удурланмайн көр, авай — деп Чочаймаа авазынга сеткилинин ханызындан чугаалаан.

— Өөредилгенин уламчылавас сен бе, сес класс дооскаш-ла олурупталырыңга кайын болур, кызым.

Чочаймаанын характырынга өөрүшкү кыптыгып кээп, авазынга өшпес от дег изиг күзелин илередип уламчылаан:

— Школачы чылдарымда-ла фермага саанчылаар күзелдиг чордум. Өөредилгени уламчылаар мен, чүл дээрге Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунга, ооң ветеринария салбырынга бот-өөредилге-биле кирип алыр дээн мен, авай. Көргей-ле сен, домей-ле күзелим чедип алыр мен.

Удаваанда «Чыраа-Бажы» совхозтуң партия, профэвилел организациялары болгаш дирекция чери Чочаймаанын иезин пенсияже үдеп чоруткан.

Күзел-соруу кыптыккан Монгуш Чочаймаа Шык-Бажы сүт-бараан фермазынга авазының орнунга саанчылап кирипкен. Ферма эргелекчизи эш Шериг-оол аныяк уругже кичээнгейлиг көрүп тура, мынча дээн:

— Сен ам-даа мырыңай аныяк кижи болгай сен. Амдыызында аванның саап турган инектеринден 6 инекти хүлээп алгаш, ажылга чаңчылып өөрен. Мергежий бээринге, база ынчаны бээр бис, чедиишкиниг бол.

Күзел күштүг, сөөлээн сөс үнелиг деп чүвени Чочаймаа ханызы-биле бодап, чаңгыс сүүр чурттуларының идегелин шынзыдар дээш аажок соруктуг ажылдап турган. Ийи-үш ай эрткен соонда, Чочаймаанын ажылишке кызымаан эш-өөрү эскерип каан. Сүт саалдазы бичии-даа кудулавайн, харын-даа өзүлделиг болуп чоруп турган.

—Эрес уруг-дур сен, Чочаймаа, бистиң бүзүреливисти шынзыдып шыдадың, аваң дээп, чонуңга мактадып, мурнакчы саанчы болуп шыдаар-дыр сен, ам сеңээ чеди инекти немеп бээрин шиитпирледивис — деп онаалгаларын ажыр күүседкен. Бо кооперацияның коллективи хереглекчилер шиитпелдериниң аразында садыынган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Садыг-кооператив ажылдакчыларының профсоюзал обкомунуң база респотребсоюзтуң баштаар черинин шилчинир Кызыл тугун чаалап ап, 300 рубльдин шаңналын алган.

ЧУРУКТА: респотребсоюзтуң баштаар черинин кежигүнү М. Маелов товаровед З. Сарыларга Кызыл тукту тыпсып тур.

Сөзү болгаш фотозу. К. ЭКЕР-ООЛДУУ.

МААДЫРНЫҢ ӨӨРЕНИП ЧОРААН ШКОЛАЗЫНДА

Кызылдың № 1 школазының пионерлери «Коммунизм тургузуушкунунга бистиң үлүүвүс» деп кыйгырыгның адаа-биле чурттап, өөренип турарлар. Аныяк ленинчилерниң кылып турар ажыл-херектери-ле хөй. Михаил Бухтуев аттыг пионер дружиназының отряттары тус-тус командирлерлиг. Совет эрге-чагырганың юбилейиже 50 чылынга үткуштур солун үүлдерни уруглар кылып турар.

Пионерлерниң үлүе вожатыйы Тамара Иванова-биле беседадып пионерлерниң ажыл-херээниң дугайында хөйну билип алган бис. Бүгү ажылдар алык ёзугаар чорун турар. Пионер ооң, кыс бүрүзү бодунга тааржыр ажыл-херекти тыпкан, кижи бүрүзү киити соругларга дүүштүр ажылдаан.

Кандыг-даа ажыл-херектерни уруглар бедик көдүрүүшкүн-биле кылырлар. Пионерлерниң аразында өөрүнге үлегер-чижектиглер хөй. Оларның чижээнге спортчу Слава Степанову киирип болур. Бо пионер, ыланғыя эге классчы өөренимчилеринге бодунуң спортчу үлегерин көргүзүп, спортка хандыкшыдып турар. Бодунуң үе-шагын чөп ажыглаарының база гимнастиканың чажыттарын билип алырының талазы-биле өөрүнге улуг дузаны чедирип турар.

7 «а» класстың Володя Дубинин аттыг № 3 отряды дружинада дээрелериңң бирээзи. Украин улустуң амыдыралының ажыл-ишинин, дыштанылгазының дугайында материалдарны пионерлер чыып турарлар. Кызылдың эът комбинадының төөгүзүн көргүскен стендини уруглар белеткеп турар. Пионерлер комбинатка аалдап чеде бергилээр, шефтер оларның класынга база аалдап келир.

Чедиги классчылар эге класстың өөренимчилерин шефке алган, оларга дузалажып турарлар. Мугур кудумчузунда тудуп турар уруглар садыкың тудуунга база үлүүн киргеннер. Төрээн хөөрайын чаагайжыдары, арыг-шепер тургузары дээш янзы-бүрү ажылдарга № 1 школаның пионерлери киржип келген.

Байырлал болгаш шоодуглуг темаларга хама солуннарны доктаамал үндүрүп турар. Ырлаар, таңцылаар, шүлүк номчуурунга ким ынак эвезил. Пионерлер ёзулуг-ла хөглеп билир улус. Бот-тывынгыр уран чүүлге ынактар Михаил Бухтуев аттыг дружинада хөй. Бо бүгү чүүлдериңң уламындан уруглардың билии делгем. Олар Төрээн чуртунга ханы ынакшыл, ооң төөгүзүн өөренир ажылдарже хандыкшыл турарлар.

5 «а» класстың пионерлери «Күш-ажылдың ленинчи ээлчээнгее» доктаамал ажылдап келген. Хөй демир кескиндизин чыгган. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттерин көргүзери, Ада-чурт болгаш хамаатты дайынналарының хоочуннары-биле ужуражылгалар эрттирерин бо-ла чорудар. Марий АССР-ниң пионерлери-биле харылзааны тургускан.

Пионерлерниң өөрээлин дерип каастаанын көрүштүг. Отрядтарның амыдыралын, солун херектерни жоон көөр бис. Аңгы-аңгы стендилер, плакаттар, витриналар кончуг хөй. Уругларның аас-кежии дээш боттарының алы-тыным берген кижилерни пионер бүрүзү билир.

№ 1 школа Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Артемьевич Бухтуевтиң адын ёзулээн. Маадырның өөренип чораан школазынга эртем-билиг чедип алыры школачы бүрүзүнге улуг өөрүшкүдүр. Тургустунга-ла чартык чүс чыл болган ооң школа байырлаан. Ынча чылдар иштинде школаны хөй-ле кижи доозуп үнген. 40 хире өөреникчи школаны алдын, мөңгүн медаль-биле дооскан. Школаның 665 доозукчузунда 64 эвчи, 66 башкы, көдээ ажыл-агыйның 130 тускай эртеммиглери, 58 геолог, 21 ужудукчу, 90 чурукчу дээш өске-даа хөй тускай эртеммиглер амгы хүннерде улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында ажылдап турар. № 1 школадан 13 башкы РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп аттыг. Көргешиис сан фактылардан алдаш көөрге, № 1 школаның коллективи чаңгыс эп-сеткилдиг, күш-ажылчы дээрзи илдең-дир. Аныяк салгалдың кижизидилгезинге олар боттарының билиг-мергежилин, энергиязын харам чокка бараан болдурган.

Кызылдың № 1 школазының аныяк ленинчилери Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунган хүнүн тавариштыр билиглерже чүткүүр улам хайныгыл, пионержи ажыл-херектери-биле Төрээн чуртун өөртүп турарлар.

И. ИВАНОВ.

Чыраа-Бажы ажылчын кооперациязынга «Большевик» колхозтуң, «Чыраа-Бажы» совхозтуң девискээринде турар он сес магазин база үш автолавка хамаарыжыр. Рабкоон баштаар черн, ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының садыг шугумунга мурнакчы аргаларны ажыглаарын элээп петтереткен. Садыгжыларның оңаашкан ажылынга харымсалгалыг чоруу бедээп.

Ажылчын кооперациязының коллективи чонну чугула хереглелдиң баразы-биле доктаамал хандырып келген болгаш 1967 чылдың бирги кварталында планныг тайгы ноябрьтарның тургустугунуң база бо хүнинерде канчаар ажылдап турарын урутларга сөөлүүргедип чугаалаан.

«Зарница» деп шериг-спортчу ооннуу эрттирер талазы-биле теп штабтың дужаалын ёзугаар бистиң республиканың шупту школаларынга чыскаал көрүлдезин эрттиринии батальоннарын болгаш штабтарын тургускулаан. Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан школазынга шериг ооннуң Совет Армияның нурлавырда офицери Петр Бирлей удуртткан. Ол командирлер составын өөредип, ооннуң схемазын болгаш картазын тургускан. Ук ооңга шупту школачылар киришкен. Кызыл хөөрайның пионерлериниң чыскаал көрүлдезиниинг эртнен. ■

«Зарница» деп ооннуң бирги, ийиги дээчеглеринге киржип тура, пионер дружиналары чаа, солун херектерни дилеп тыпкан. Пионерлерге оларның ажылары — комсомолчулар дузалашкан. Дайынчылар, кызыгаармылар, нурлавырда офицерлер, халашкан селдаттар, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери дээш хөй-хөй кижилер шериг-патриоттуг кижизидилге талазы-биле башкылар коллективтериниң дузалаачылары апаргылаан.

Пионер дружиналарының бөгүнгү ажылхерээ алдарлыг юбилейже угланган. Төрээн чурту, партизы, чону дээш кандыг үүлекежикти бараалгадып сөңнээрин пионер бүрүзү планнап, белеткеп алган. Октябрьның 50 чылынга тураскаатткан «Мээң Совет Төрээн чуртум» деп чогаадыг конкурузун ВЛКСМ Тыва обкомуу ооскө хөй-нимти организациялар-биле кады чарлаан. Аңаа республиканың школачыларының хөй кезии киришкен. Эң дээре чогаадыгларны республика жюризи шилип алган.

Теэра-Хем школазының өөренимчизи Сергей Устьянцев бодунуң чогаадыын «Маадырлыг оруктуң 50 чылы» деп эгелээн. 50 чыл дургузунда бистиң чуртувустуң эрткен кайгамчык оруун ында көргүскен. Кызыл-Мажалык школазының өөренимчизи Коля Сарыглар В. И. Ленин-биле бодунуң «ужуражылгазын» тэйылбырлап бижээн. Оларның ужуражылгазы үр болбаан. Чүгле чаңгыс минута хире болган. Ол улуг баштыңчыга чүнү-даа чугаалап четтикпээн. Төрээн Тывазымның, аас-кежиктиг чалыы назынының, Октябрьның юбилейин совет улус канчаар утмуурунуң дугайын ол ынак Ильичиге сөгээр бодаан.

Пионер организациязының тургустунган хүнү — май 19-та ленинчи көрүлдениң үшкү чылының түңнелии дружиналар үндүрер. Баттарының аң дээре аштерин июньда болур республика слёдунче чорударлар. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга турасказатткан ажыл-херектериниң түңнелин ынчан Тывазының пионерлери Төрээн чуртун өөртүп турарлар.

Аныяк салгалды бедик ведереллиг, идей талазы-биле дадыкпан кижилер кылдыр кижизидерингe пионер организациязының ролюн бедидерин ВЛКСМ ТК-ның ийиги Пленумунга чугаалашкан. Бо талазы-биле комсомолчуларның, школалар коллективтериниң ролю канчуг улуг. Уругларның бүтидепкейи, тускайлаң чоруу чеже-даа бедик болза, оларны углап баштаар кижи — башкы, комсомолчу ыяавыла негеттинер. Пионер отрядының, комсомолчу вожатыйның болгаш башкының чаңгыс аай эп-сеткилдиг ажылы ленинчи салгалдың ажыл-херектерин улам солуп, ажыктыг болдурар.

И. ИВАНОВА,
ВЛКСМ Тыва обкомуунуң секретары.

Солунну өруп турда...

ДАРААЗЫН БАЗА ШАЛЫПКЫН

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозу тараа культураларын эң эки агротехниктиг хуусааларда чажып дооскан. Артельдин чер ажылдакчылары дараазында чугула ажылче — погаалар болгаш картофель тарып олуртурунче киргеп.

Д. П. Борисенкопун удурткапы № 1 хову-трактор бригадазы тараа культураларын чажарын хамыкты мурнай дооскан. Ам ол бригада картофель олуртурунче киришкен. Картофель тарыыр шолдерни эки ажылдан кылган болгаш чеминичидиткен. Чайгы ажаалда чорударда одуруглар араазын ажылдап кылыры техникалы болгаш херекселдерни ажыгаавр аргалыг болур дээш, бригада олуртулганы дорбелчин-уяланчак арга-биле чорудуп эгелээн. Эрткен чылын бригада гектар бүрүзүндеп 115 центнер дүжүт алган болза, бо чылын 130 центнерни алырын хүлээпген.

Ногаажыларының ажыл-херээ база хайныгып үнген. Рассадалар өстүрүп турар М. Евдокимова биле Г. Непомнящих ажыл-агыйга четчир саанныг рассадаларны белеткеп турар. Ногаажылар дуржулгалыг-даа, мергежилдиг-даа кижилер. Эрткен чылын олар гектар бүрүзүнден-не 300 центнер капустаны, 100 центнер огурецти өстүрген. Бо юбилейлиг чылда алыр дүжүдүн ооң-даа бедидер дээш, ногаажылар түткүүдүг ажылдап турар.

Солунну өруп турда...

ДАРААЗЫН БАЗА ШАЛЫПКЫН

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозу тараа культураларын эң эки агротехниктиг хуусааларда чажып дооскан. Артельдин чер ажылдакчылары дараазында чугула ажылче — погаалар болгаш картофель тарып олуртурунче киргеп.

Д. П. Борисенкопун удурткапы № 1 хову-трактор бригадазы тараа культураларын чажарын хамыкты мурнай дооскан. Ам ол бригада картофель олуртурунче киришкен. Картофель тарыыр шолдерни эки ажылдан кылган болгаш чеминичидиткен. Чайгы ажаалда чорударда одуруглар араазын ажылдап кылыры техникалы болгаш херекселдерни ажыгаавр аргалыг болур дээш, бригада олуртулганы дорбелчин-уяланчак арга-биле чорудуп эгелээн. Эрткен чылын бригада гектар бүрүзүнден 115 центнер дүжүт алган болза, бо чылын 130 центнерни алырын хүлээпген.

Ногаажыларының ажыл-херээ база хайныгып үнген. Рассадалар өстүрүп турар М. Евдокимова биле Г. Непомнящих ажыл-агыйга четчир саанныг рассадаларны белеткеп турар. Ногаажылар дуржулгалыг-даа, мергежилдиг-даа кижилер. Эрткен чылын олар гектар бүрүзүнден-не 300 центнер капустаны, 100 центнер огурецти өстүрген. Бо юбилейлиг чылда алыр дүжүдүн ооң-даа бедидер дээш, ногаажылар түткүүдүг ажылдап турар.

Кошкак белеткел чүнү көргүскенил?

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга бараалгаткан хөөрайның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезининң ийиги кезээ Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга май 12-14 хүнинеринде болуп эрткен. Аңаа хөөрайның сес коллективтериниң улусчу талантылыгларының төлээлекчилери киришкен. Бо көрүлденин бирги кезээ бо чылдың январьда болуп эрткен болгай.

Көрүлдеге киришкен уран чүүл коллективтериниң концерттериниң программалары совет нүрүненин, ооң ажылчы чонунуң 50 чыл дургузунда эртип келген оруун, ооң үндезилекчизи, баштыңчызы В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга бараалгатканы, ооң кайгамчыктыг ажыл амыдыралын чырыткан ырлар, уран номчулгалар, шилерден үзүндүлер күүсеттинмээн. Бо көрүлдеге аэропорттуң, респотребсоюзтуң болгаш пассажирлер автоажыл-агыйының уран чүүл коллективтери эки белеткелдиин көргүскеннер. Аэропортта болгаш пассажирлер автоажыл-агыйында база өске-даа черлерден талантылыг чаа кижилер илерээн. Ылаңгыя моон мурнунда көрүлделерге турбаан чаа чүүлдерни көргүскенин демдеглээрии өөрүнчүг.

Ооң-биле чергелештир хөөрайның албан организацияларында бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери амдаа чогуур негелдезинге чедир ажылдавайн турарын демдеглээри чугула. Көрүлдеге киришкен сес коллективтерин иштинден чүгле үстүнде адаттынган аэропорт, респотребсоюз болгаш пассажирлер автоажыл-агыйларынаң өскелериниң көргүзүлгери идейлиг утка-шынар, тематика талазы-биле көрүлдениң негелдезинге шуут-ла дүүшпейн турар, репертуар талазы-биле ядыы, колдуунда биезингиде эрги чүүлдерни катаптап турар. Кайы-даа коллективти ап көөрге, белеткел талазы-биле кончуг кошкак. Артисчи мергежил четпес, костюмнери аңгы-аңгы. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, бо көрүлдеге киришкен коллективтерден концерт костюмнуг идик-хептиг коллектив чаңгыс-даа чок деп чугаалап болур.

Бо көрүлдеге 8 албан организацияларындан 100 хире кижи киришкен. Ооң ап көөрге, организас талазы-биле база-ла улуг четпестерни көргүзүп турар.

Ол ышкаш хлеб заводу, харылзаа конторазы, Хой-нимтиниң коруи-чурум кампалалының министерствону дээш ышкаш өске-даа улуг коллективтер көрүлдениң кайы-даа чартынга киришпээннер. Ол чүнү херечилеп турарыл дээрге, ол албан черлериниң удуртукчулары болгаш ында партия-эге организацияларының бо политиктиг чугула хемчегни чедир үнелеп көрбейн турары, база хөөркүүскомнуң культура килдиин бо талазы-биле кошкак кичээнгей салып, көрүлдеге белеткелдя багай чорутканының херечизи-дир.

А. САЛЧАК.

1967 ч. Май 19.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ЧОН БОЛГАШ ЫРЫ

Амгы үеде совет уран чүүлде ыры ышкаш солуун болгаш делегеренгей хевир чок. Хоорайның-даа, колхозунда-даа байырлалдарынга, республиканың, бүгү-эвилелдин болгаш делегейнин фестивальдарынга, делгелгедерге, спартакиадаларга ыры хөйү-биле киржир. Ынчангаш ыры янтилел амыдыралының бүгү булуңнарынче неп-терей берген. Совет радио станцилярының болгаш телевиденинин эге медээ бээр аялгаларын бизин бистиң композиторларывыстың ырларындан алган.

Ырының ынчаар неп-терей бергенинин чылдагааны чүдел? Чүге радио, телевидение, кино дээш ышкаш пропаганданың күчүлүг чепсөөнде эвес-ле болгай. Чижээ-хээрге, кинога эге баштай экидээ, багай-даа ыры дөмей болуп дыңналыр. Ынчалза-даа оон соңгда ыры бүрүзү улустуң сагыжынга артып калбас.

Бодуун болгаш ырлаарынга эптиг аялгаларны чогаадырынга авторларның талантызы кончуг чугула. Ынчалза-даа музыканың неп-терей тараарының кол үндезини — оон улусчу болурунда. Ону профессионалдыг уран чүүлдүчонnуу-биле кадыш турган тургузар апаар. Совет ырларының хөй кезии бодуунуң национал хевири-биле онзалаңгы ылгалыг турар. Иван Дзержинскийниң «Крайдан край чедир», Сигизмунд Кацтың «Брянскиниң арыы дошкун шимээргеп турган», Марк Фрадкинниң «Волга агын чыдыр» деп ырлары чүгле совет чуртунга тыштын болур. Ынчангаш музыка чогаалынга хамаарыштыр совет деп сес нимитнационал үнганы илереңир апарган.

Массалыг совет ырларының база бир онзагай хевири бар. Олар амыдыралда кандыг-бир болуушкунга хамаарыштыр чогаадтынган болгулаар. Лириктиг болгаш баштак ырларда бизиң ыңдыг аян бар. Ынчангаш оларның эң эки-лери база үениң тыныжы болур.

Кандыг-даа улус ыры чокка чурттавайн чоруан болгаш чурттап ыңдавас-даа. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында бистиң чуртувуска композиторларның чогаадыкчы ажылы организатсыланмаан, радио-даа, телевидение-даа, үнүүт кино-даа чок турда бизиң, чон үеге тааарышкан чаа ырларны негеп, эрги аялгаларга чаа сөстерни чогаадып ап эгелээн. Ынчан «Тулчушкунче дидим баар бис» деп ыры хөлчок делгереэн турган. Оон аялгазын «Ак инек-хараганы» деп хөйге билдингир романстан үлегерлеп алган. Ол ырны революсчу чонnуң марш темпизинге тааарыштыр тургулуп алганынга кижи магадавас аргажок. «Үделге», «Аныяк гвардия», «Дубинушка», «Паровозувус, бурунгаар ужугуп олур» деп болгаш ол үеним оон-даа өске ырлары билдингир аялгаларга чогаатынган. Үзээрби чылдарның эгезинде хөйге ырлар чогаадыр дээш чамдык композиторлар ораллажыышкыннарны кылган. Чижээ, А. Митюшин «Коммунаның ыры», С. Покрасс «Кызыл Шериг кажан-даа күштүг», Д. Покрасс «Будённыйның марыжы» деп ырларын.

Үжен чылдарның төнчүзүнде, үжен чылдарның эгезинде ыры күчүлүг чалгынны алган. Делегеренгей апарган ырларның аялгаларының хөйүн кинога, радионрограммага болгаш ыраажы коллективтерге тускай чогаадткан. Ол чылдарда ыры жанры амыдыралдың чаа-чаа областарын чаалап ап эгелээн. Чоокта чаа болуп эрткен маадырлыг үеге хамаарышкан А. Довиденконуң «Будённыйның аъттыг шерии», А. Атуровтуң «Шынаа кезип, шаттар кырлап» деп ырлары-биле чергелештир Төрээн чурт, аныяктар, колхозчу кодээ, хостуг күш-ажыл дугайында темаалар колдап эгелээн. Эрткен берге болгаш амгы күш-ажылчы үеним аразын тудуштурар дээш ышкаш Дмитрий Шостаковичиниң «Ужуражыгга дугайында» ырызы тыптып келген. Ол ыры репродукторлардан куттулуп, коступ көрбээн хөй кижилер оны кудумчуларга, цехтерге, заводтарга, бажыңнынга ырлажып турган...

Үжен чылдар үезинде совет ырларының чечектелиишкиин эгелээн. Ынчан чогааттынган ырлар ыыкла хөй чылдарны эртип, күүнүн мынгаа чедир чидирбейн келгени бо бүгүнүң хереченин-дир. Ол үеде аялга чогаадырының кайгамчыктыг мастерлериниң болук отряды тыптып келген турган. Оларның бирээзи — Владимир Захаров. Ол бодуунуң чогаадылга ажылынга улустуң аялгаларын калбаа-биле ажыглап, ону улам болбаазырадып чоруан. Захаровтуң «Амырменди чорунар», «Үделге» болган оон өске-даа ырлары колхозчуларның-даа, хоорай чурттугларының-даа аразынга калбаа-биле тарап неп-терээн. Исаак Дунаевскийниң киноларга бижээн ырларының чуртталгазы дыка хөй киноларның боттарындан узун болуп артып калган болгаш совет ырларга будуун эпоханы арттырган. Оон ыңдыг ырларын санаары берге. Ынчалза-даа оларның аразындан эң-не тергиини — «Төрээн чурт дээш ырыга кадыг-берге болуушкунну бир дугаарында-да көргүскен. Лебедев-Кумачтың сөзүнге Александр Александровтуң бижээни «Ыдыктыг дайын» деп ырызы дораан-на бүгү улустуң ырызы апарган. Оон сүр күштүг аялгазы бистиң улуг чуртувустуң маадырлыын, бодуунуң хосталгазын кампалап алырын тодарадып турган. Захаровтуң чогаатканы «Туманнар, мээн туманнарым» деп партизаннар ырызы авторун чидирипкеш, аңаа улустуң ырызы ышкаш, тарап чоруй барган.

Дүржүлгалыг мастерлер Новиков, Блантер, Хренников, Кац олардан аңгыда дайын үезинде Борис Мокроусов, Василий Соловьёв-Седой, Марк Фрадкин дээш ышкаш аныяк композиторлар база тыптып келген.

Ада-чурттуң дайынынга хамаарышкан музыкада Соловьёв-Седойнуң ырлары тускай черии эзеп турар. Лириктиг жанрның мастери Соловьёв-Седой дайынчыларга «Рейдиге кежээ», «Айланкуштар», «Хүннээректиг аныяктар» деп ышкаш ырларны белекке берген. Ол ырлар дайынчыларның сеткил-хөөнүн илередип, оларга күчүлүг марш аялгаларындан дулаа чок керек чоруан.

Дайын соолуунде чылдар тургузукчу күш-ажыл, тайбың амыдырал-биле долган. Дайын дугайында литературада болгаш музыкада элээн хөйну бижип көргүскен. Ол үе канчаар-даа ажык кадыг берге-даа турган болза, чаа-чаа ырлар чогаатгынып, оларны каза-даа ырлап турганнар. Ыры дайынчыларның хей-аъдын коруун, аар-берге дайынчы амыдыралды чингедиринге дузалажып келген. Ыры база тускай хевирнин чепеэ апарып, эргежок чүүлда үүлү болу берген. Дайынның эгезинде ийи хүннернин дургузунда чүс хире янзы-бүрү аялгалар чогаатгынганы таварыгга авес.

Ниитиге билдингир болганынга чедир чидирбейн келгени бо бүгүнүң хереченин-дир. Ол үеде аялга чогаадырының кайгамчыктыг мастерлериниң болук отряды тыптып келген турган. Оларның бирээзи — Владимир Захаров. Ол бодуунуң чогаадылга ажылынга улустуң аялгаларын калбаа-биле ажыглап, ону улам болбаазырадып чоруан. Захаровтуң «Амырменди чорунар», «Үделге» болган оон өске-даа ырлары колхозчуларның-даа, хоорай чурттугларының-даа аразынга калбаа-биле тарап неп-терээн. Исаак Дунаевскийниң киноларга бижээн ырларының чуртталгазы дыка хөй киноларның боттарындан узун болуп артып калган болгаш совет ырларга будуун эпоханы арттырган. Оон ыңдыг ырларын санаары берге. Ынчалза-даа оларның аразындан эң-не тергиини — «Төрээн чурт дугайында ыры» болуп турар. Оон эге аялгазы боттуг чедир совет радионуң медээзинге ыңнаан чоруур бис.

Дыка хөй ырлар улустуң ырларын-биле бир дөмей апарган. Матвей Блантерниң кайгамчыктыг «Катюшазы» он-он хире шулуктерге таарыштыр ырлаттынып турар. Покрасс алышкыларның «Майда Москва» деп ырызы чыл бүргүзүмде-ле часкы байырладыр үдеп чоруур. Виктор Белыйның «Эзирнигежи» төөгүлүг ыры апарган. Ол хевирлиг аттарны моон-даа ыңай уламчылап болур.

Дайын болгаш ыры — түскай тема. Оон

БҮГҮ ЧУРТТЫҢНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыхха үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 20 СУББОТА № 117 (6754).

Өртээ 2 көп.

ХУУДА ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

Юбилей чылының социалистиг чарымының сан-дыңнадыгларын немчүүдер. Олар дээрге совет кижилериниң эрес-маадырыыр чоруунуң, оларның патриоттуг эгелээшкинниериниң дутайында сагыш-сеткилден хайныктырып турар чугаалар-дыр. Ленинградта «Электрисила» заводтуң слесары Николай Русанов ам безин чеди айларның планын мүүседипкен. Кан эзилдиричизи Дмитрий Галушко пландан ажыр ийи чүс ажыт тонна нарны эзилдирбишаан, «Днепросталь» заводунда чарыштыг баштап турар. Узбек ССР-ниң «Малек» совхозунда Дижават Кучиевтиң бригадазы чуртна эң чиик үнелиг хевеңчи аструрери-биле сурагжыышаан, 90 гектар черге тарылганы үш-ле хонукта деесиан.

Ленинград слесарь, украин нан эзилдиричизи, узбек хевеңчилериниң бригадири... Боттарының ажыл-иергемжиниң таназы-биле демей эвес, аңгы-аңгы черлерде чурттап турар кижилер-дир. Ынчалзаамок оларның күш-ажылга хамаарылгазы чаңгыс аай бооп турар. Олар дээрге боттарының ажыл-херээ, инициативазы база иергемжи-биле бүдүрүлгечи чаа-чаа бедиктерни чедип алырынче эш-өөрүн сөрүн киирип, оларга саадар чедирерин боттарының хүлээлгези кылдыр көрүп турар коммунистер-дир. Чедип алган чүүлдерге домтаавазы, улам бурукгаарлазары, улуг чедишкинниг болуру, үнелеп-чижээ-биле коллективти эдертири — оларның кол сорулгазы ол. Н. Русаков биле Д. Галушко Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының алдын сылдызын кадагалап чоруурлар, ынчаарга Д. Кучиев Ленинчи шаңнал-биле демдеглеткен. Ынчангаш ол дээрге коммунистерниң партийжи бирги хүлээлгеге шынчызын хереченер турар-дыр. Хөй миллион коммунистер болгаш партия кемигүнү эвестер база-ла шак ындыг сорун киирикчи ёзу-биле, шудургу ажылдап турар.

Совет кижилер боттарының ажыл-херээн база үгаан-бедалын Октябрьның юбилейинге — төвгүлүг улуг болуушкунга турасиаадып турар. Алдарлыг улуг революцияның байырлалынга аңдар болдурган чогаадыкчы чарыш чоруп турар. Массаның организазичилары коммунистер болуп, Октябрьның тугунуң адаа-биле чедип алган чүүлүнүң, совет улустуң чаалап алышкынналарының дутайында богун олар төвгүнүң мурнунга отчёттуу кылып турар.

Юбилейге белеткел — улусчу инициативаның болгаш бот-тывынгыр чоруктуң кодурлуушкунун хайныктырып үндүрген. Ынчангаш ол күш-ажылчы кодурлуушкунуң СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче, беш чыл планын мүүседиринче үгландырбышаан, ону деткип база малбартыры — бүгү партия организацияларының, коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези болур. Коммунистерниң идепкейин бериринге саналгаларлар база-ла хөй. Ынчалзамок план мүүседизези дээш, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидери, продукциянның шынары дээш дегисел — кол чүүл болур.

Чарыш болза күш-ажылдың маадырларын, бүдүрүлгени организастаарының, бот-боттарынга эш-хуузунуң дузалажылгазының чаа-чаа хевирелерин тып үндүрүп турар. Профсоюзтар, ажыл-агый органнарының удуртулучулары-биле кады партия организацияларының ол дурумчалыг талаяыг өөренип көөр, ону иептередир, бүдүрүлгениң мурнакчыларының үлегер-чижээн препагандалаар хүлээлгелиг.

Октябрь байырлалынга хөлбаштырган күш-ажылчы хүлээлгелериниң чедишкинниг күүсеттинери — партия эге организацияларының дайынчы арга-чорудулгазындан улуу-биле хамаарлыр. Бүдүрүлге участоктарында, фермаларга болгаш бригадаларга чедишкинниерни хандырарынга партия бөлүктериниң ажылы онза-үмүр-дузалыг боол турар. Партия бөлүктери чарыштың чорудулгазын мергежилдиг башкарар, чогуур ойунда дуза чедирер, инициативаны деткиир, осмелерге хуузунда үлегер-чижээн көргүзер, сагылга-чурум үренчилерин шыңгыы хемчег алыр хүлээлгелиг.

Коммунистер хүлээлгелериниң күүселдези дээш контрольду организастаар, чарыштың чорудулгазынга моонаан болуп турар бүгү чүүлдерни чайладыр хүлээлгелиг. Ындыг ажылдың хөй-хөй сонун чижектеринге хевирелерин бо хүннерде «Правдада» чугаалап турар. Мосивиның чамдык партия организацияларының ажылының дурумчалгазының үлегер-чижээн көрүп болур. Хуралдарга чугаалажып турар «Беш чылды күүседиринге сээк хууда киирген үлүүң» деп —тема улуг Октябрьны төлептиг үткүүр дээш бүгү улустуң чарыжынга боттарының киржилгезининг дугайында эштериниң мурнунга найысыладлың ажыл-ишчилериниң отчёду болуп турар. Массалыг рейдилер бүдүрүлге фондуларын канчаар ажыглап турарын хынап көөрүнге, нурлавыларны дилеп тыварынга дузалап турар. Партия организацияларының бүдүрүлгелериниң ажыл-херээниче ханылап кирип, чарыштың малбак планны боттандырып турар. Ол планнарда—юбилейниң күш-ажылчы хүлээлгелериниң-даа, социал хөгжүлдениң сорулгаларының-даа, масса-политиктиг хемчегларниң-даа — революцияның, дайынчының хоочун кижилери-биле ужуражылышкыннарның, октябрь номчулгалазының, маадырларның тураскаалын моңгедиринің, күш-ажылчы алдарның өрээлдерин база будуңнарын тургузарының-даа дутайында хемчеглер кирип турар. Партия организацияларының бистиң улустуң чартык чүс чыл-дагы маадырлыг чоруун чүрттүң бо хүнтү ажыл-херектери-биле ханы хоорбаалыг кылдыр тайылбырлавышаан, салгалдарның революсчу база күш-ажылчы чаңчылдарын дезеп салгаарының чугулазын көргүзер, ажылчы чоннарны идея талазы-биле чепсеглеп, Октябрьның 50 чылынга белеткелди революстуг нижизидилгениң шкалазы кылдыр ажыглаар ужурлуг.

Бо хүннерде күш-ажылга, политиктиг амыдыралга коммунистерниң мурнакчы ропю онза тодаргайы-биле илереп турар. Эрги делегейниң шиввзинче большевиктер бир-ле дугаарында штурумнап чаза таваракан болгаш Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга боттарының хуудаа үлегер-чижээ-биле нижилерни олар сөрүк киирип турган, социалистиг чаартылгаларның өруу-биле чонну бүзүрелдиг баштап келген. Коммунистер Совет эрге-чагырганың юбилейинин төлептиг үткүүру дээш шимчээшкинни баштавышаан, бистиң партиевистың — улуг Ленинниң партиязының эң эки чаңчылдарын уламчылап турар.

(«Правданың» мурнуку чүүлү).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР КЫЛДЫР

Тарылгада механизаторлар

Бо чурукта Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң чер чардырып турар механизаторлары-дыр. Топтап көрүнердээн, шупту-ла хып дээн аныяк эрлер! Бо сезонда кижи бүрүзү чер аңдарылгазын нормадан ажырбышаан, планныг сорулганы хуусаа бетинде доозарын чедип алыр дээш, бедик кодурлуушкуннуг үезинде оларны В. МОЛЬБИ тырттырган.

Республиканың ховуларында

— Юбилейлиг чылдың часкы ховуажылдарының темпизи кайы хире чоруп турарыл, ол дутайында чүнү соонуургадыр болур силер?—деп айтырыгны бистиң корреспондентивис республиканың көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы эш Лас-оолга салган. Ооң харылаазы болза:

— Бо чылгын час эрте дүшкен. Чылыг хүннер апрельдиң ийиги чартыынган эгелээш, майның бо хүнгеринге чедир үргүлчүлеп турар. Агаар-бойдустуң шак ындыг таарымчалыг байдалы часкы ховуажылдарын эрте эгелээр, чажылдаңы мурнуку чылдаазындан эрте чорудар арганы берген.

Республикада ам 84 мүң 565 га черге часкы аңдарылгазы чоруткан. Бо талазы-биле Таңды, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Бии-Хем районнар мурнап турар. Чижээлээрге, чүгле Таңдының шелдеринде 17 мүң 402 га черге часкы аңдарылгазы күүсеткен. Чөөн-Хемчикте 15 мүң 678, Бии-Хемде—10 мүң 669, Каа-Хемде—10 мүң га черге часкы аңдарылга ажылдарын чоруткан.

Элбек дүжүттү ажаап алырының база бир магадылалы болза суттатыг черлерге тараа чажары болур. Бо ажыл кандыг чоруп турарыл? Маңаа кичээнгей ылаңгыя барынын талакы районнарда салдынып турар. Республиканың ажыл-агыйларында 17 мүң 597 га шелге часкы суттарылганы кылган. Барыын-Хемчик районунуң тарылга шелдеринде 4554 гектар шелге суттарылганы чорудуп, өскө районнардан мурнап турарын демдеглээр херек. Чөөн-Хемчиктиң колхозтар, совхозтарында 4307, Улуг-Хемниң ажыл-агыйларында — 3870 гектар шөл суттартынган.

Часкы чер аңдарылгазы болгаш суттарылгазы-биле кады чажылга калбак фронт-биле үргүлчүдевишаан. Ниитизи-биле Тываның ховуларында 154 мүң 31 га черге часкы чажылданы чоруткан. Ооң иштинде 144 мүң 981 га тараа культураларын чашкан. Тараалаң Таңдының колхозтар, совхозтары май 18-ке чедир 60 мүң гага чажылдаңы чоруткан. Каа-Хемде—35 мүң 920, Улуг-Хемде — 14 мүң 732 гага эрте тарыыр тараа культураларын чашкан. Кол культура—кызыл-тасты республиканың ховуларында 125 мүң 814 гектарга тараан.

Келир чылдың дүжүдүнге кичээнгейни чамдык ажыл-агыйлар амдыгаштан сагыш салып турар. Чайгы чер аңдарылгазын алыр болзувусса, ооң темпизи бедик эвес. Ажыл-агыйларда 8 мүң 296 га черге чайгы аңдарылганы мынган. Чайгы чер аңдарылгазы Улуг-Хем районда дээре чоруп турар. Мында 4709 гектарны аңдарган. Чөөн-Хемчикте —1349, Таңдыда — 1077 га черни белеткээн. Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнар амдаа бо ажылды эгелеп кирбээн, а Каа-Хемниң ажыл-агыйларында 70-не гага чайгы аңдарылганы чоруткан.

(Бистиң корр).

Мурнакчылар доозуп турар

«Тилелге» совхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары юбилейлиг чылга бедик дүжүттү өстүрер дээш часкы тарылганың ажызын бо хүннерде хайныыкшыныыг чорудуп турарлар.

Майның 18-ке чедир совхозтуң механизаторлары 19 мүң ажыг гектар черге кызыл-тасты бедик агротехниктиг деңнелгеге тараан. Тараа культураларның тарылгазын ам-даа үргүлчүдеп турар.

Часкы тарылганы эң кыска хуусада бедик агротехниктиг деңнелгеге эртирер дээш бригадалар араазында калбаргай социалистиг чарыштың бирги черинде коммунист Василий Яначттың удуртказын 8 дугаар бригадазы болуп, партия, профвидел организацияларының болгаш совхозтуң дирекция черинин шилчинир Кызыл-туган чаалап алган. Ол бригада тараа культураларының тарылгазын хамыкты мурнай доозукан. Бедик дүжүт дээш демиселдиң мурнуку одуруумда трактористер Монгуш Доржу, Ооржак Дары-Сүү, Таңгыт Кызыл-оол олар чоруп, хүнде 40 гектар черге тараа чаштырар нормазын 60—70 гектар чедирип турар.

Ол ышкаш эш Ооржак Киликчаптың удуртказыны комсомолчу-аныяктарның 7 дугаар бригадазының кежигүннери база-ла арте тарыыр тараа культураларының тарылгазын доозупкан.

Юбилейге тураскаатказан

Хөгжүм-шинн театрынга республиканың школалар директорлары болгаш райкүүскомнарның улус өөредилге килдизининң эргелекчилери чыглып келген. Улуг Октябрьның чартык чүс чыл оюнга алдар кылдыр «Республиканың школаларының алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезининң дутайында» илеткелди республиканың чырыдышкын министри Б. Х. Болдур-оол кылган.

1966—67 оилагай өөредилге чылы дооступ турар. Бежен чыл ойнуң бүдүүзүнде дооступ турар өөредилге чылында Тываның улус өөредилге ажылдакчылары чүүл чедип алганын база юбилейге чедир арткан үеде салдынган сорулгалар дугайы илеткелде тодаргай киргеп.

Ооредилге чылын организастыг доостуруп, доозукчу класстарның экзаменнерин организастыг чорудары башкылар коллективтериниң чугула сорулгазы. Ол ышкаш доозукчуларның профессия шилип алырынга дузалажыр апаар. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезининң дугайында хоойлуну боттандырарынче оказа сагыш салыры чугула.

Юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыштың түңнелин үндүреринге кескү черни чаа өөредилге чылынга школа-интернаттарны бүгү талазы-биле көрүүтүт белеткээри эстээр. Одаар ыяш белеткели бо хүнгерге чедир республиканың школаларында 86 хуу, ооң сөөртүлгези чүгле 43 хуу күүсеттингеи боол турар. Улуг-Хем, Таңды районнарда байдал өскелерден дээре.

«Таңдының» школаларында социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезининң дутайында эдеринчи илеткелди районо эргелекчизи Н. Л. Күнчуун башкылар коллективтериниң чугула сорулгазы. Ол ышкаш доозукчуларның профессия шилип алырынга дузалажыр апаар. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезининң дугайында хоойлуну боттандырарынче оказа сагыш салыры чугула.

Юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыштың түңнелин үндүреринге кескү черни чаа өөредилге чылынга школа-интернаттарны бүгү талазы-биле көрүүтүт белеткээри эстээр. Одаар ыяш белеткели бо хүнгерге чедир республиканың школаларында 86 хуу, ооң сөөртүлгези чүгле 43 хуу күүсеттингеи боол турар. Улуг-Хем, Таңды районнарда байдал өскелерден дээре.

«Таңдының» школаларында социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезининң дутайында эдеринчи илеткелди районо эргелекчизи Н. Л. Күнчуун кылган.

Улус өөредилге ажылдакчыларының бо хүннерде чугула сорулгаларының бирээзи ургуларның чайгы дыштанылгазын шын организастаары болур. Пионер лагерьлериндеп ангыда, дыштанылганын болгаш күш-ажылдың лагерьлери ажылдаар. Кызылдың № 10 школазының, «Межегейн» совхозтуң баазазында турар лагерь үлегерлиглериниң бирээзи. Ооң аңгыда республиканың школаларының 5 өөреникчи бригадалар, 70 звеноолар ажылдап чайлаар.

Башкыларның төвүдел хуралынга Туранның № 1 школазының директору эш Н. Селина, Балгазын школазының директору эш Тырышкина, Барыын-Хемчиктиң районо эргелекчизи эш Ооржак, Элегес школазының директору эш Мухамед-Гареев үзээш өскелер-даа саналга берген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧАСКЫ-ЧАЙГЫ КЫРГЫЛДА ДУГАЙЫНДА

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында хой кыргылдазынга белеткелиин чоруп турарының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалашкан.

Республиканың ажыл-агыйларынга бо чылдың часкы-чайгы үезинде 755 мүң баш хойну, 54 мүң баш өшкүнү болгаш 1.6 мүң тевени кыргыыр. Чамдык ажыл-агыйларда бо чугула хемчегниң үлүг ужур-дузазын үнелеп турар. «Тилелге», «УТКА 25 чылы» совхозтарда, Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтарында кыргылдага белеткел багай эвес чоруп турар.

Ындыг болза-даа республиканың алаан хой ажыл-агыйларында хой кыргылдазынга белеткел ажылы кончуг оожум чоруп турар. Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда болгаш «Тес-Хем» совхозунда 8 кыргылда пунктуларының чүгле үжүн сентеп эгелээн, а электрокыргылда агрегаттарының сентелгезинге ам-даа кирбээн. «Барлык», «Тээли» совхозтарда, Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Эрзин районнуң бүгү колхозтарында кыргылдага белеткелиин байдалы база ындыг. Каа-Хем, Бай-Тайга, Таңды, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарның чамдык колхозтарында, совхозтарында өшкү, теве кыргылдазы саалап турар, ооң түңнелинде чылдың бирги чартыында күүнеге дүк салар планның күүселдезин бергеделиктер байдал тургустунуп турар.

Республиканың чангыс-даа ажыл-агыйында дүктүн арыг үнер хүүзүн годарадыр лаборатория чок. Кыргылда пунктуларында дүктү класс айы-биле ылгаар черлер белеткеттинмээн, ол чорук янзы-бүрү дүктү долуштурарынга чедирип болур. Электрокыргылда аппараттарынга артык кезектер, бүүктар болгаш савалар «Сельхозтехниканың» салбырларында бар болза-даа, ажыл-агыйларның хой кыргыыр пунктуларында олар чедишпейн турар.

Республиканың ажыл-агыйлары хой кыргылдазын болгаш дүк хүлээп алышкынын чорударынга ой-шаанда белеткевейн турарындан чыл бүрүде улуг когаралды чедирип турар. Эрткен чылын чамдык ажыл-агыйлар чадыг, брезент чокка аңаа чер кырынга хойну кыргып турган, ооң түңнелинде күүнеге дүжаагаан дүктүн 83.9 хуузу бөктүг болгаш хөй янзы четпестерлиг болган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладчызында моон дараазында хемчеглерни айтыкан:

Көдээ ажыл-агый министерствозунга (эш Серяковка), райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый бүдүүзүге эргелелдеринге үстүнде айтыкан четпестерни 1967 чылдың май 25-ке чедир үзүткаар хемчеглерни алырын даскан. Ол дутайында:

кыргылда пунктуларының белеткелин, четпейн турар артык кезектерни сөөртүп алырын, складтар, деңзилер, пресстер, дүк класстаар столдар, дүк савалаар болгаш маркировка кылыр оран-сава белеткелин доозарын хандырар;

кыргылда үезинде дүктү бөктадырар чорукту болдурбазының хемчеглерни алыр, хөй-хөй ажыл-агыйларга кыргылданы чүгле ыяш чадыг азы брезент кырынга, асфальтылаан болгаш бетоннаан шелдерге чорудар, хой кыргылдазының, дүктү класстап, маркировкалаар ажылдың шынарынче онза кичээнгейни салыр;

бүгү ажыл-агыйларга хойларның кыргылдазын оларның эр-кыс база назын айы-биле уксаалыг болгаш дүккүр шынарларын барымдаалап аавчет ёзугаар организастаар;

кыргылданың дүрген аргазын калбак-биле иептередир, хой кыргылдазынга кыргыкчыларга күш-ажылдың немелде төлевирин ажыглаар. кыргылданың дүрген аргазын ажылап турарларга аңаа арганы ажылап турарларга болаарга, төлевирни 10 хуу бедидерин колхозтарга болгаш совхозтарга сүмелээр.

Кыргылданың бүгү үезинде колхозтарны, совхозтарны дүк савалап чорудар шоодайлар, хер-херекселдер-биле хандырарын, дүктү ой-шаанда хүлээп алырын болгаш хүлээп алган дүк ужун ажыл-агыйлар-биле түзе санажылганы организастаарын респотребсоюзка (эш Катковка) даскан. Колхозтарга, совхозтарга болгаш хүлээп алышкын пунктуларынга дүктү класстап, маркировкалаар ажылдың шынарын ой-шаанда хынап контрольдаар, складтарга кирген болук дүктериниң арыг дүк боол үнерин хынаарын хандырар. Суур, колхоз болгаш совхоз, салбыр база ферма бүрүзүнде чурттакчы чондан, республиканың бүгү хойжуларындан дүктү чыырын, хүлээп алырын организастаар.

Райкүүскомнарга, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдеринге, көдээ Советтерге даасканы болза:

кыргыкчы бүрүзүнүн кыргаан дүктүнүн база колан болгаш бригада айы-биле кыргыттынган дүктүн учёдун, деңзилээшкинин чурумчузар, ынчангаш ажылдың төлевирин шын саналар болгаш дүктү төттеглеп будаар чорукту болдурбас;

бүгү кыргылда пунктуларынга ниитиниң чеминилгезин организастаар;

кыргылдага ажылдап турар колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының ортузунга кыргылда пунктузу бүрүзүнге масса-политиктиг ажылды организастап чорударының хемчеглерин алыр, хой кыргылдазының талазы-биле бүдүрүлге онаалдазын чедишкинниг күүселириниче болгаш шынарын бедидерине оларны мобилизастарны, онаалдаларның күүселезин көргүзүр самбыразынга дүн бүрү чырыдары чугула.

Кыргылдага херек дериглелерни болгаш артык кезектерни «Сельхозтехниканың» район салбырларынче чорударын, колхозтарны, совхозтарны кыргылданың бүгү үезинде кыргылда агрегаттарынга четчир санныг артык кезектер-биле, чаа агрегаттар-биле, чажылга херекселдери-биле хандырарын «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынынга (эш Абрамовка) даскан.

КАДЫКШЫЛДЫҢ ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Съезд доозуулаан

Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң алдыгы Бүгү-эвилел съездизи доозуулган. ВДР-де Кызыл Крестиң Москвада келген төлөвлекчилериниге съездиниң киржикчилери изиг байыр чедиргеи.

ВДР-ниң Кызыл Крестиниң чингине секретары Чан Чхи Дык Вьетнамның Кызыл Крест ниитилелиниң мурнуундан съездиниң киржикчилериге болгаш совет улусука акы-дүшмениң чалбыыштыг байырын дамчыткан.

Материалдыг болгаш моральдыг улуг деткимчезин даап Совет Кызыл Креско чүректиң ханызындан өөрүп, четтириишкинниң ол идергейлээн. Америк агрессорларга удур маадырлыг демиселеди чорудуп турар бистиң улузувуска эргим үнелиг ол дузаламчы Кызыл Крест ниитилелдериниң арагында, бистиң ийи чурттарывметиң арагында акы-дүшма найыралдың демдээ болуп турар деп, ол чугаалаан. Чөптүг болгаш киржиниг чорук, хостарга болгаш тайбың тилилеп үнер, а америк агрессорлар долу аштырмышкынга таварыжыр деп бүзүрелиг Чан Чхи Дык илергейлээн. ВДР-ниң Кызыл Крест ниитилелиниң Төп Комитединиң съездиге чагаазын ол номчаан.

АКШ-тың Вьетнамда агрессечи үүлгедиглерин шиитпирлиг буруу шаап, маадырлыг вьетнам улуус-биле эп-сеткил каттыштырылгазы илергейлеттингеи моделдерни съездиниң киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка чагаазы чылгаанар улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган.

Профессор Г. А. Митеревтиң түңнел чугаазының соонда ниитилелдер Эвилелиниң удуртур органнарын сонгаан.

ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң Эвилелиниң күүсекомунуң даргазынга профессор Г. А. Митеревти, дарганың оралакчыларынга Ф. Г. Захаровту болгаш З. С. Майоровапы сонгаан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралы

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралы Москвага болган. Хуралдың ажылының мурнунда Академиянның президентиниң болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының удуртур органын—президиумун сонгаан. Устав ёзугаар ындыг сонгуулдаларны дөрт чылда бир удаа чорудар.

Чажыт бадылаашкынының түңнелинде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизинге шыйгарааңгай эртемден академик Метислав Всеволодович Келдышты база дагын сонгаан, оралакчы президентилерге академиктер: М. Д. Миллионщиков, Б. П. Константинов, Н. Н. Семенов, А. М. Румянцев, А. П. Виноградов, М. А. Лаврентьев олардыл сонгаан.

Чурттуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдүрининң болгаш ооң бойдус кураавырларын эки ажыглаарының айтырыгларын академиктер ооң соонда чугаалашкан.

Чурттуң магалыг элбек болгаш хөй янзы курлавырларын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы чартык чүс чылдың дургузунда кызымак өөренип, шинчилеп келген деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик М. В. Келдыш чугаалаан. Бойдус курлавырларын эң эки ажыглаар дээш чурттуң бүдүрүкчү күштерин өөренир талазы-биле ажылдарны эртемнин эң чаа чедишкиннериниге үндезилээш, чаа ёзу-биле организастаарының үезин келген деп ол чугаалаан.

Бойдус курлавырларын ажыглаарының айтырыгларының талазы-биле академик Н. В. Мельников илеткел кылган. Чурттуң минерал-чигээт курлавырларын хөгжүдүрүнге эртемнин ролювуң дутайында ССРЭ-ниң Геология министри, академик А. В. Сидоренко илеткел кылган. Чурттуң ылаңгыя бойдус курлавырлары-биле байлак районнарының хөгжүдезининң экономиктиг байдалының дутайында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Н. Н. Некрасовтуң илеткелин эртемденнер дыңнаан.

Ооң соонда саналгага берилишкиннерни доостурга, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралы доозуулган. Улуг Октябрьның 50 чылын совет эртемденнер чаа-чаа чедишкиннери-биле уткуп турарын, чаа-чаа чедишкиннери-биле боттарының Ада-чурттуң алдаржыдар деп олардың долу шиитпирлиин ол хурал көргүзкен.

(СЭТА).

ЭШ Ю. В. АНДРОПОВТУ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ЧАНЫНДА КҮРҮНЕНИҢ АЙЫЛ ЧОК ЧОРУК КОМИТЕДИНИҢ ДАРГАЗЫНГА ТОМУЙЛААН

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң 1967 чылдың май 18-те Чарлыы-биле эш **Юрий Владимирович Андроповту** ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыл чок чорук комитединиң даргазынга томуйлаан.

ДОПЧУ МЕДЭЭ

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумуну эш **В. Е. Семичастныйны** ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыл чок чорук комитединиң даргазының хүлээлгезинден хостаан.

Чарыш улам калбарар

Юбилейлиг бо чылын Кызылдың тудугжулары 13 мун дөрбелчин метр чуртталга шолуп Совет эрге-чагыргының 50 чылының бетинде дужаар, ийи уруглар албан черин, сүт заводун болгаш өске-дээ объектилерни ажыглалга киирер хүлээглелиглер. Бежен чылга тураскаатка социалистиг хүлээглеши ол тургаш, бистиң тудугжуларывыс чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 25-те, а он айларының октябрь 25-те бүрүн доозарын шиитпирлээн. Күш-ажылды таарымчалыы-биле организастап тургаш, бир кижиге онааштыр ажылдап кылыышкынны 1 хуу бедидер, тудугнуң бот-үнезин 0,3 хуу чингедир сорулгалыг бис. «Тыва тудуг» трезинин республика найысыналында ажылдап турар организациялары түс-түзүнде бежен чылга алдаржыткан социалистиг чарышта киржип, хүлээглелерни алган. Үк хүлээглелер күүсеттинип болур, ону чедип алырының аргалары бар. Ынчалза-даа Кызылдың тудугжулары бо чылдың баштайгы кварталының планын-даа, социалистиг хүлээглелерин-даа күүседип шыдаваан. Бо чорук чүнү көргүзүп турарый? Тудуг организацияларында социалистиг чарышты ам-даа четпес калбарткаңын, ооң дээштинин чедип албаңы-дыр.

Кызылда баштайгы кварталда болгаш апрельде планныг онаалгаларын күүседипкен коллективтер бар. Чижээ, шеверлекчилерниң № 48 тудуг эргелелиниң Кызылда участогу (начальниги эш Голощапов) эки ажылдаан. Участоктуң бригадаларының аразында бот-бодун сорук киирер чарыштың одуң партия, профэвилел организациялары биле администрация чери кыпсын шыдааннар. Чыл эгелээри билек бригадаларга бүдүрүлге хуралдарын эрттирип, коллектив санынга тодаргай даалганы берип, ону күүседиривче мобилизастаар ужурлуг курлавырларны тыварынче ажылчыннарның кичээнгейин утландырган. Тудуг эргелелинге партия хуралынга коммунистерниң ажылчишке улегерлиг болуруи чугаалашкан. Ынчаарда ол берге черлерже коммунистерни чоруткан. Күш-ажылды таарымчалыы-биле организастаан. Ынчангаш бригадалар кызыл ажылын баш удур билир болгаш аңаа белеткелди база эгелеп, бир хүнгү ажылдың түңнелин үндүрер апарган. Ооң ачызында кошкак звеноларны илередип, олче кичээнгейни дүрген салыр арга тывылган. Бо үениң дургузунда № 48 тудуг эргелелиниң Кызылда участогу Вержбицкийге удурткан бызаңчылар болгаш Сафронова, Митярина болгаш коммунистер Ельцова, Военкова баштаан штукатурщиктер-дозулакчылар бригадалары улуг чеднишкиннерлиг болган.

Евгения Павловна Военкованың дугайын элээн делгереңгей чугаалаксадым. Ол, бистиң треске барык 12 чыл ажылдап келген. Эш Военкова болуүн ажылчындан эгелээш дүржулгалыг, бедик мергежилдиг бригадирге чедир өскен. Тудугга бригада айы-биле өөредилгени эрткеш, ол хой янзы мергежилдерни шиңгээдип алган. Бо чылдарның иштинде Евгения Павловна хлеб, пиво заводтарын, эът комбинадын, 26, 24, 187 кварталдарда чуртталга бажыңнарын, телецентрни болгаш өске-дээ чаа тудугларны түтчүп, бодунуң ажылүүүн киирген. Ак сеткилдиг, кызымак кижилерниң арга-сүмезинге, санал-оналыңга дыңнангыр, принципиалдыг коммунист Военкованың бригадазы ай санында планын күүседип келген. Бригадирниң өөредилгези, ооң негелделии коллектив кежигүннериңге чаагай салдарны чедирген. Ол бригада шупту бедик мергежилдиг быжыг найыралдыг кижилерден тургустунган. «Шеверлел тудуг» трестиң ажыдакчыларының санаалданы бажың ханаларын үс холуксаалыг дозу-биле будуур мурнунда чугай азы цемент-чугай-биле дескилээр арганы тудуг эргелелинге ээ баштай эш Военкованың бригадазы ажыглаан.

Соолгу үеде Евгения Павловна үргүлүү хөхудап турган бригаданы удуртуп, ону мурнакчыларның олуруунче үндүргем.

Чуртталга тудуунда ажыдап турар бригадалардан «Кызыл-тудуг» эргелелиниң ийиги участогунда Владимир Галетага удуртқан дашчылар бригадазын онзалап демдеглексеним. Бо коллективте күш-ажылдың будүүкүлүүү бедик болгаш хананы эки шынарлыг салып турар.

Эрткен үеде Кызылда үлетпүр будүрүлгелер комбинады планын доктаамал күүсетпейн келген. А бо чылдың бирги кварталда комбинат программаны бүрүнү-биле күүсеткени өөрүнүүр болуушкун. Бо будүрүлгениң дирекция чери-биле хой-нинти организациялары ажылга идиг бәәр курлавырларны илередип, ажыл-ишти болүр-чогуүру-биле таарыштыр организастаан. Комбинаттың цехтериниң аразында чарышты коммунистер тодаргай удуртуп турар апарган.

Күрүне планын күүсеткен болгаш ону күүседип шыдаваан организацияларның ажыл-херээн деңнеп көөрге, социалистиг чарышты организастаанында чедер, четпестер дораан илерээр. Чижээ, «Кызыл тудуг» эргелелинде участоктарда, бригадаларда алган хүлээглелерниң күүседелзин, коллективтерниң хүн бүрүдеги ажылының түңнелин үндүрерин профэвилел организациялары контрольдавайн турар. Бот-бодун беэин чарышкыйгырышкан коллективтериң аразында ажыл-херекчи сырый харылзаа чок. Харын моон ужурунда тудугжулар алган сөзүн ээлеп шыдаваны дээш кандыг-даа харыысалга хүлээвейн турарлар. Ынчангаш чуртталга бажыңнарының тудуун доозар хүүсаавын үргүлчү уадыры бо организацияда чанчыл болган. «Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязының секретары эш Сухачев, постройком даргазы эш Будрин дужулгалыг эштер. Ынчангаш олар дээштиг социалистиг чарышты участоктар, коллективтер аразында калбартыр дээш бот-идепкейлиг ажылдаар хүлээглелиглер.

Бо чылын № 3 тудуг-монтаж эргелели кончуг багай ажылдап турар. Квартал онаалгазын бо эргелел чүгле 32,8 хуу күүсеткен. Тудуг монтаж ажылының хүүсаазын үзадып турарындан ажыда, ажылдың шынары база куду болуп келген.

Ам Кызылдың тудугжуларының мурнунда чыл чартыынга 32-32 аалиштн чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирери, эгелээн тудугларны уламчылаары чижектиг улуг сорулгалар туруп турар. Ынчангаш тудуг эргелелдеринде партия организацияларындан социалистиг чарыштың түгүн улам бедик көдүрери нететтинип турар.

В. КОГАНКОВ,
«Тыва тудуг» трезинде партиом секретары.

ТАШКЕНТ ОБЛАСТЬ. Үстүү-Чирчик районнуң Свердлов аттыг колхозу эътжир-чагыг хой ажылын чедиишкинниг хөгжүдүп турар. Ол ажыл-агый чеди муң ажыг хойларлыг, а өнүдээшкын ооңда оларның баш саны 3500-ке немей өзер. Бо чылын малчыннар күрүнеге дөрт чүс тонна чыгам хой эъдин садар.

ЧУРУКТА: Колхозтуң хою одарда.

Г. ПУННУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ ЦЕХ

Беш чыл планының ийиги чылының будүрүлге планын чедиишкинниг күүседил, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнуң байырлалынга күшажылчы белектерлиг ужуражыр деп алгы заводувуң кидис идик кылыр цегинің салган сорулгазы ыңдыг.

О. Сундуйга удурткан цехтиң ажыл-ишчилери бирги кварталда будүрүлге планын 124 хуу күүсеткеш, заводтуң цехтер аразында калбарган социалистиг чарыштың тишлекчилери болганнар. А апрельдиң планын база-ла ажыр күүсеткен.

Үк цех коллективтиң мурнакчы цехтериниң бирээзи. Ол цех эрткен чылдың дөртку кварталында цехтер аразында шилчил чоруур кызыл тукту чынчага дээр быжыг-биле тудуп турар. Цехте коммунистиг күш-ажыл бригадазының адын чедип алган В. Ивандеевтиң бригадазы 4700 эш кидис идик кылыр хүлээлгезин 5100 кылдыр ажыр күүсеткен.

Бригаданың кежигүннери М. Лобзина, М. Казанцев, Н. Кононев слар апрельдиң будүрүлге планын 120—180 куу күүседил, мурнакчылар болганнар.

С. ТАМЧАЯ.

БЕЖЕН ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Кижиниң чуртталгазында бежен чыл — узун шаг-үе-дир. Октябрьның Улуг революциязының чажыды, 50 чылдың дургузунда чырык өртемчейге чурттап келген Хову-Аксының хоочун тудугжузу Болат Дамбаевич Долаан-биле танышпаалы.

Октябрь революциязы өөскөн чылын Болат Улуг-Хемниң эриктеринге бодүүн араттың ээнге кавайга өөпейледип чыткан. Чылдар эрткеш, бичии Болат өзүп, Тыва Арат Республика турда ажыл-ишти агымынче киргеп. Улуг-Хем кожуунуң Хендерге сумузунуң мурнакчы малчынында апарган. Ынчаарда ону мактап бижик-биле шаңнаан. Адачурттуң Улуг даймының хүнинде фронтуга белек чыр комиссия-биле ажылдап, боду элээн арбын шээр малды, 3 аътты ачылыг Кызыл Шеригге берген.

МЧАЭ, ооң соонда калбак коллективизация чылдарында колхозка киргеш, янек кадарып турган.

...1950 чылдан эгелээш Болат Дамбаевичиниң амыдыралы тыва кобальт-биле холбаалыг апарган.

Кара-Хаяның чиге соңгу чүгүнде улуг кок халаны үттеп киргеп шахта бар. Дагның адаа-биле шуут өттүр каскан. Тыва дагжыларның чер адаанга күш-ажылчы оруу моон эгелээн. Болат Дамбаевич адаа-биле шуут өттүр каскан. Тыва дагжыларның чер адаанга күш-ажылчы оруу моон эгелээн. Болат Дамбаевичиниң эки ажылдап келгенин элээн каш хүндүлел бижиктерге бадыткап турар.

Бистиң хүнинвисте Б. Долаан дөртку разрядтың тудугжузу, холушкак мергежилдерни шиңгээдип алган. Болат Дамбаевич болза А. Глуховтуң бригадазында дээрелериниң бирээзи, ук бригада социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бригада галереяның демир-бетон чагыларын кылып, туруштарга бижыглап тургузуп турар.

Октябрьның ачызында бодүүн арат тудугжу болуп, аас-кежиктиг чурттап чоруур.

О. КОРОДА.

АВТОПАРК

«Тыва-кобальт» комбинаттың тудуушкунунга Хову-Аксының АТА-зы улуг роль-ду ойнап турар. Ынчангаштың автоажыл-агыйның күүзүн улам улгаттырып, чыл эгезинден бээр элээн каш чаа автомобильдерни алган.

Чаа машиналарны будүрүлгениң мурнакчы чолаачылары Оюн Кара-оол, Виктор Самородин, Георгий Винтовкин баштадыр бөлүк эштерге бижыглап берген. Чаа техника транспортчуларга баштайгы ажыын берип эгелээн.

К. ОЮН.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Ооң амыдыралында онза болуушкун

Саая Комбуевич Кош-оол—Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң механизатору. Ол сескиң классту дооскаш, бодунуң төрээн колхозунуң будүрүлгезинге ажылдай берген. Ооң соонда Совет Армиязының хүрээлеңинге шериг албанын чедиишкинниг эрттиргеш, бо-ла колхозунга бызаңчылап киргеп.

Ажыл-агый, амыдырал улам-на сайзырап турар болганда, кандыг бир тускай мергежилди чедип алыры чүгүла-дыр дээрзин Саая шиитпирлеп алган. Колхозтуң баштаар чери ооң күзелин изин-биле деткип, ону трактористер белеткээр курска өөреткен. Өөредилгеге, ажыл-ишке кызымак чоруун ол базым бүрүзүнде-ле көргүзүп келген. Суггатчылап-даа, бызаңчылап-даа турган, мактадып турган. Трактористер курузун чедиишкинниг дооскаш, 1963 чылда күүлүг техниканы—трактору башкарып киргипкен. Ажылга кызымак, ажыы-чаны төлептиг ол кижини чон хүндүлээр апарган. Ол черле чоп. Ат-алдарны ажыл-ишке-биле чедип алыр дижир болгай. Саая Кош-оол шак ындыгларның бирээзи.

Колхозчулар ону кукурузачы звенога киирип алган. Эш-өөрү, өг-бүлезе-биле эп-найыралдыг, хой-нинтичи бо кижини колхозчулар шупту эки билир. Ол ам мурнакчы колхозчуларның бирээзи. Кукурузачылар Улуг Октябрьның юбилейинге чедиишкинниг ужуражырын, бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржирин шиитпирлээнинер. Кукуруза шолуп агротехниктиг негелделерге дүүштүр ажылдап кылырын, органиктиг чемишчидилгени эки ажыглаарын хүлээнген. Шолче одек сөөртүр ажылды Саая күүсеткен. Үк звено эрткен чылын гектар санындан ортумаа-биле кукурузаның 189 центнер нотаан массаны ажаап алган, а бо чылын ону 250 центнер чедирер сорулганы салган.

Ол сорулганы күүседири — кижи күзелдиг, ыяшты ажыглаарын, ажыл-ишти организастаарын, ооң ишчилериниң ынчаарга ужуражыр-ужуражыр дээш ыңаажылдарын билир. Ол ам билиг бедидер курста өөренип, мергежилин улам-на бедидип турар. Чүгле шалың төлевирлиг ажыл күүседири-биле кызыгаарлаттынып болбас. Хой-нинтичи даалгаларлыг болур херек. Саая ынчангаш идепкейлиг хой-нинтичилерниң бирээзи: улусчу дружина кежигүнү, кудумчу човуделинниң кежигүнү. Хүн бүрүнүң даалгаларын дыңнангыр күүседир.

Чоокта чаа Саая Кош-оол колхозтуң партия комитединиң бюрозунга бидирииишкин киирген. СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алырын ында дилээн болгаш партияның Программазын, Уставын хажык чокка күүседирин, колхозтуң будүрүлге болгаш хой-нинти ажылынга идепкейлиг киржирин эш Кош-оол ол билдирииишкининде хүлээнген.

Саая Кош-оолдуң ол билдириишкинин партбюро болгаш коммунистерниң-биле көргүзүп турар. Коммунистер Европаның, а мындыг болганда, бүгү-нинти тайбыңны камгалаарының угаазылалдыг, ханы, боттуг программазын империалистиг аваантюристерниң угаан-сарыыл чок чоруунга удур тургускан.

Европаның коммунистиг партияларының Европага аймыл чок чорукту хандырарының херээнге киирген салымышкыны ооң-биле кады тайбыңга кыжаннан аймылга удур бүгү-нинти демиселге база салымышкын болур дээрзин «Трибуна люду» дээр польша солун демдеглээн. Ол солуннуң бижээни: «Карловы Вары болза, Европаның аймыл чок чоруу дээш демиселдиң бүгү программаларын хаара туткан эң чугула документтиниң, Европада дешилгенниң болгаш тайбыңның бүгү күштерин ол сорулганы долгандыр сырый каттыштырарының делгереңгей концепциязының төрүттүнген чери болу берген».

Европаның океан мындыдан келгеп, чалаттаан «камгалакчылары» болгаш оларның Боннда өжээпзирек эвилелчилери бистиң диптиң барыын талакы кезиин блок политиказының өлүмүүр оруунга тургузарын ам-даа шенеп көрбүшаан. Ындыг болза-даа «соок даймының» шугуму, империализминиң шериг блоктарының, ылаңгыя Атлантика блоктуң системазы бүрүн чедимче чок чорукка таваржып турар. Эш Вальдек Рошениң чөптүг демдеглээни-биле алырга, ол болза, «коммунистиг партияларының, делегейниң ажылчын аңгызының, бүгү делегейде тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң демиселиниң түңнели-дир».

Европада политиктиг байдалды үнделиин-биле өскертириниң херээнге онза улуг роль-ду Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-дээ чурттар ойнаан. Хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң техниктиг болгаш эртем чеднишкиннериңге даянган, социалистиг күрүнелериниң каттыжыскан камгалал күүүзү дайынның оруунга күүлүг мооңдактарны тургузуп турар. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Медеглелинде чөптүү-биле демделеп турары болза: «Түс-түс ниитилеп тургузуглуг күрүнелериниң тайбың догуннаашкынының принципиин чайгамны чокка боттандырып турар социалистиг чурттарның идепкейлиг даштыкы политиказы, ылаңгыя СЭКП-ниң XX съездиниңиң соонда улам улуг хемчээлдерге чорудуп турар политиказы империализминиң агрессечи күштериниң каттышкаңы Европаның аймыл чок чоруунга кол аймыл болуп турар деп чүвени улустар улам хандыр билип бар чоруур. Бистиң хой удаа качыгдап келген дивизистиң кырынга дайынның халавы база катап диргелип келирин күзевейн турар бүгү чурттарның, бүгү политиктиг партияларының болгаш шимчээшкиннериниң, бүгү ажылдарының болгаш социал бөлүктериниң чаңгыс аай сорулгаже чүткүдүг хөделиишкиннерин ол аймылга удур тургузарының эргежок чугулазын хой-нинти улам тодазы-биле билип турар.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Медеглелинде ол сорулганы чедип алырының тодаргай болгаш боттуг орук-тарын айыткан ужурунда делегейде ол хире улуг кичээнгейни бодуне хандыткан. «Шынында тайбыңның херээ эргим үнелиг болгаш чоок кым-даа кижи Карловы Варыга чугаалашкан болгаш шиитпирлээн чүүлдүң дугайында сеткил-сагжыын каттыштырбайн барын шыдаваа» деп, «Нойее Дойчланд» солун демдеглээн.

Медеглелдиң ханы ажыл-ишчи, боттуг утказын буржуаз парлаага бөлүп демдеглээр ужурга таварышкан. Медеглелде кол кичээнгей «боттандырга» чогуур хөделиишкиннерге моөңнелгеш» деп. «Моңдө дээр франциуза буржуаз солун демдеглээн.

Карловы Варыга ужуражыышкынның чазагай түңнелдеринге Европаның болгаш бүгү-нинти тайбыңның Карловы Варыга чыылган толээлекчилери «бүүүреллиң чаа сеткил-сагжыын» көргүскен деп, коммунистерниң дайыннары безин мынчар ужурга таварышкан. Чижээ, «Крисчен сайенс» дээр солун ындыг мынчаышкынны бижээн. Бо удаада америк солун шынын соглепкени ол. Шынында Карловы Варыга ужуражыышкын Европаның бүгү чурттарының амыдыралынга коммунистиг партиялар улуг күш болу берген, ол аажок улуг күштүң күүүзүг нөргүүү болган. Ам коммунистер чокка, харын оон түржүк озарга удураашын тургаш, Европаның политиказының чаңгыс-даа айтырымын шиитпирлеп болбас.

Бөгүн коммунистериңиң делегейдиг мындыг турушгарны ээлеп турары оларның кол отрядтары интернационализминиң бижит платформазында турары-биле аажок улуг чергеш-биле тайылбырааттынар. Европаның коммунистери боттарының конференциязынга демдеглээн деп, Венгриянның «Непсабадшаг» солуну шын медеглээн. Карловы Варыга ужуражыышкынының лозуңу болза, эпсеткил каттыштырыгааш болган. Америк империализминиң Вьетнамга кеминг дайынынга удур, Грециядa монархисчи-фашистерниң террорунга удур демиселдиң улам калбартыр деп, конференциянын киржикчилериниң ниит кыйгырыында ол эп-сеткил каттыштырыгааш чайынаандыр илереттинген.

Коммунистериңиң конференциязының делегейге аажок улуг ужурдузазы болза, улустарының эң чугула эрге-ажыктары дээш, империализмге удур демиселге чаңгыс эп ооң туту болганында. Бир эвес интернационалчы туруштарга туруп алыр болза, ажып эртип болбас мындыг чорудулгалер коммунистериң арагында чок деп чүве база катап көргүзүнген. Коммунистиг хүрээлеңниң чаңгыс эвилең дугайында сагыш салымышкын Карловы Варыга ужуражыышкынының ажылында сиңиккен. Конференция революстуг хүрээлеңниң марксисчи-ленинчи чаңгыс эвилдээш керек кырынга кавчаар демиселжир ужурлуглуг дээрзиниң тодаргай үлегер-чижээ болган. Конференциянын ажаок улуг ужурдузазы ында.

В. КОРИОНОВ.

Чартык чылдыы күүсеттинген

Каа-Хем районнуң мал ажылдакчылары юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгезин күүседир, дээш, бо чылдың эрткен айларында күжениишкинниг ажылдаан. Ол дугайын районнуң чамдык ажыл-агыйларының мал продуктуларын будүрериниң болгаш күрүнеге садарының чартык чыл планын хуусаа бетинде күүседипкени хереччилеп турар.

«Тинилелге» колхоз күрүнеге эът садарының чартык чыл планын май 1-де 110 хуу, сүт садарының—май 10-да 102 хуу күүсеткен. Артельдиң малчыннары чартык чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 10 тонна эътти, 100 тонна сүттү күрүнеге немей дужаарын хүлээнген. «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтар күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын база хуусаа бетинде күүседипкеннер.

«Коммунизмче орук» колхозтуң төвүнде, Т. Г. Гущинага удуртурган коммунистиг күш-ажыл фермазы эң эки түңнелди чедип алган. Ол ферма эрткен үениң дургузунда бир саар инекке-ле онааштыр 617 литр сүттү саап алган.

С. АДОНОВ.

1967 ч. Май 20.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

ТӨПЧҮТКЕН ХОЙЖУ БРИГАДА

Хой ажылы — бистиң республиканың колхозтарында, совхозтарында мал ажылының коя адырларының бирээзи. Беш чылдың дургузунда хойларның баш саның 800 мундан 1224 муң баш, дүк бүдүрүлгезин — 53,1 хуу, хой эъдин — 50 хуу чедир өстүрер сорулга Тыванның хойжуларының мурнунда салдынган. Ол планнарны амыдыралга боттандырарда муң-муң кижилерниң улуг күжениишкинниг ажылы негеттинер. Мал ажылының участок бүрүзү амгы үеде чаңгыс сорулгага чагыртыр ужурлуг — хойнуң баш санын өстүрери-биле кады шынар талазы-биле экижидилге — ооң продуктулуун бедидер.

Малчыннарның культурлуг амыдырал-чуртталгазының байдалын экижидери, ажылды, малдың ажаалга чемгерилгезин эртем ёзугаар организастаарары улуг ажык-дузалыг. Республикада 30-40 муң хойлуг ажыл-агыйлар кайы хөй. Түс чернин агаар-бойдузунуң байдалының аайы-биле малды колдуунда бичии коданнарга тургузуп турар. Хойлар, чижээ, «Найырал» совхозта үче алды, «Тээлиде» үче беш, «Тес-Хем» совхозта — үче чеди коданга чедип турар. Ындыг байдал элээн бергелерге таварыштырар. Хөй санныг коданнарны өйлаанда эргип, ажыл чорудары түскай эртемниглерге, автолавка, киночурук болгаш өске-даа үүлдер-биле хандырарынга берге болур. 3—5 муң чедир хой быжыглаан, төпчүткен бригадаларлыг колхозтарда, совхозтарда байдал ындыг эвес. Оларны өкти дүржүлгалыг кадарчылар удуртуп, боттарының кол шалыныңга бригаданы удуртуп турары дээш немей 15 хууну ап турар. Республикада ындыг бригадалар 140 ажыг организастаттынган. Оларда 600 муң ажыг хой болдуунган.

Тывага хой ажылының өзүлдезиниң келир үези ында. Улгаттырган хойжу бригадаларны организастаарыбиле холбаштыр хойжулар боттарының күжү-биле мал чеми белеткеп, мал кажааларының септелгезин болгаш өске-даа ажылдарны кылып болур аргалыг. Чижээлээрге, эрткен 1966 чылда ындыг бригадалар ажыл-агыйларга 16 муң тоннадан хой сигенни, хөй санныг бүрүлүг чемнерни белеткээн—кыш дургузунда 160 мүңнан эвээш эвес хойну чемгерип болур чемни белеткеп алганнар. Ындыг бригадаларда малдың чаш төлүн камгалап алыры үүрмек коданнардан элээн бедик болуп турар. Эрткен чылдың түнелиниде 37 бригада төрүүр үче хойдан-на үче хураганны, а 5 бригада үче тосту алган. Чылдан чылче дүк кыргылдазы база өзүп турар.

Чер бүгүдеге төпчүткен хойжу бригадалар организастаарының бир улуг ажыы чүдел дээрге, ындыг арга мал ажылында хаара түттунган кижилерниң, оларның өг-бүлезиниң культурлуг амыдырал-чуртталгазын экижидеринге эптиг болур.

Амгы үеде малчыннарга мундан хөй чурталга бажыннарын, 103 чунар бажынны, 59 кызыл булуңну тудуп, түскай бригадалар төптерин тургускулаан. Юбилейлиг чылда 263 чурталга бажыннарын, 37 чунар бажынны болгаш 15 кызыл булуңнарны оларга немей тудар.

Бистиң партиявыс болгаш совет чазаавые малчыннарның материалдыг байдалын экижидеринче сагыш салып, 1966 чылдан эгелээш, малчыннарның ажыл төлевирин 40 хуу өстүргеи. Бо-ла бүгү улам эки ажылдаарынче, продукцияны хойну алырынче кижилерни сорук киирип турар.

Бо хүннерде бар турар хойжу бригадаларда хой ажылының өзүлдезинге шаптык болуп турар четпестер дугайын чугаалаза чогуур. Бирээде — специализация ам-даа багай боттанып турар. Төрүүр хойлуг бригадалардан чүгле 30 специализастаттынган. Ындыг бригадаларда төрүүр 100 хойга онаштыр алган хураган, бир хойдан ортумак кыргылда өске коданнардан хөй болуп турарын чугаалаар херек.

Эрткен чылын хойжу бригадалар 61,4 муң төрүүр хойдан төрүүр үче хойга онаштыр 89 хураганны ап турда, өске холушкак хойлуг коданнардан 70 хураган алган. Чүгле төрүүр хойдан тургустунган специализастаттынган мурнакчы бригадаларда: «Найырал» совхозтан Сүткер Ховалыгга, Норбу Моңгушка, «Улуг-Хая» совхозтан Сат Мижит-Доржуга, Балчий-оол Доңгакка, «Шекпээрден» Доржу Ооржакка, Ооржак Шыыраага удуртқан бригадалар эрткен чылын төрүүр үче хойдан-на 100—111 чедир хураганнарны алган болгаш эки кыргылданы чедип алган. 1967 юбилейлиг чылдың бирги кварталында Өвүр районуун «Кызыл тук» колхозунуң К. О. Даваага удуртқан бригадазы төрүүр 100 хойдан 100 хураганны, Улуг-Хем районуун «Найырал» совхозунуң М. Норбу удуртқан бригадазы 90 хураганны камгалап өстүргеи.

Республиканың бүгү-ле ажыл-агыйларынга үчүле төрүүр хойдан тургустунган төпчүткен хойжу бригадаларны тургузары чугула. Бо таварылгада бригаданың бүгү кежигүннери хураганны сакиан аргазыбиле өстүреринге специализастаттынып, хойну тарып боозадырын нептередип, хойнуң уксалыг шынарын болгаш продуктулуун экижидерин боттандырар. Бо таварылгада бүгү ажыл малдың чаш төлүн хойну алырынче утланган болур.

Күрүнеге этткө дужаар иттерден тургустунган бригадаларның кежигүннери оларны дүрген өстүреринге, малды чайын болгаш кыжын азырап семиртирин организастаарыга специализастаныр, кол сорулга хөй эът бүдүрүп алыры.

Ооң-биле кады чамдык ажылагыйларда ышкаш, бригаданың коданнарын эмин эртир улгаттырып, хой саны 9 мундан 12 муң чедир ковудедирин болдурбас. Ол чорук бригадирге аар болур. Бригадага малдың баш саны 4—5 муң болуру ойүнде.

Мынчангаш хойжу бригадалар төптеринин моон соңгааргы сайзыралгазын-даа, чаа тударларын-даа бо бүгү үүлдерни барымдаалап турган кылыры эргежок чугула. Хойжу бригадалар төптерлиг болурга, малчыннарның амыдырал-чуртталга, культура негелдерлерин хандырарынга эки болурун чугаалаан болгай бис. Ол чүл дээрга ындыг төптү кылып алырга, аңаа кызыл булуң, чунар бажың, садыг дээн чергелиг үүлдер талазы-биле чоннуң хандырылгазы эки болур.

Совет эрге-чагырганың 50 чылын байырлаар бо чылда колхозтар болгаш совхозтар бо талазы-биле көрдүнген үүлдерни херек кырында ыяавыла күүсеткен турарын чедип албышаан, моон соңгаар-даа бо айтырыгга холбаштыр планнарны улам өзүлделиг талазынче эде көөрүнүң байдалын база бодаза чогуур.

Ч. ОЙДУПАА,
зоотехник.

Өреге бүрүзүнге

Ногаа, картофель

Ногаа, картофель ажылы — көдээ ажыл-агыйда бир чугула адыр болур. Бо культураларны чүгле совхозтарның, колхозтарның түскай бригадалары тарыыр эвес, харын колхозчулар, совхозтар ажылчыннары боттары хүүзүнда база тарып өстүрүп дээш бажың чанының участогун үзүп бергилээн. Бистиң республиканың колхозчу болгаш совхоз ажылчыны өреге бүрүзүнүң бажыңнарының чанында 15—20 чүсчүк, чамдыктарында ооң-даа хөй черлер, бар. Бо хире хемчээлдиг шөлдерни чоп ажыглап, ногааларны, картофельди өстүрер болза, өреге бүрүзүнүң хереглеини бүрүн хандырып шыдаар болгаш харын артыкталып болур.

Бажың чанының ажыл-агыйын сайзыралып, ногааларны, картофельди тарып өстүрерге, чоннуң аъш-чем продуктузу элбэр болгаш кижилерниң, ылангыя бичии ургуларның кадыынга, өзүлдезинде ногаа аймаа улуг ажыктыг болур. Бо талазы-биле Улуг-Хем районуун «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Торгалыг суурунуң чүрттакчыларының чижээн көргүзүп болур. Суурунуң оруе, тыва чоңу бот-боттарындан үлегер ап, бажың чанының участогун чоп ажыглап турар. Тыва чон мурнунда картофель тарып ап турган болза, соолгу үеде ногаа аймаан өстүреринче база шилчип, харын-даа өске янзы-бүрү үнүштерни олуртуп, бодунуң коданын кылдыр белеткеп турар. Капуста, ногаанчыдың каастап турар өрегелер бар апарган.

Сельская кудумчузунда колдуунда тыва чон чүрттап турар. Ол кудумчулап чоруурга, бажыңнарының соңгаларында хааржактарда өстүрген помидор үрезиннери, даштын огүрец өстүрер өдек белеткээн кижилер бо-ла көстүр. Маңаа чамдык чижектерни көргүзерге мынды. Тудугжу Шалык Шивиттиң кадайы Шалык Бичелдей огүрец олуртур парниктн белеткеп алган. 100 дөс ажыг помидорну болгаш согунаны база олуртур.

— Ургуларывыс алды. Мындыг хөй кижиге бажың чанында ногаалар өстүрбес болза хоржок. Июльдан соңгаар уругларның чимр чеми барык ол апаар болгай. Мурнуку чылдарда-ла ногааларны өстүрүп ап чордум. Картошкавые шөлүн база бүрүн ажыглаар бис — деп, Бичелдей Сандаковна чугаалады.

Советская кудумчуда Елизавета Григорьевна Шадринаның бажың чанында ажыл-агыйы үлегерлиг. 0,20 гага картофельди тарыырындан ангыда, помидорну 200 дөс чедир олуртур, ооң дөрт янзы сорт үрезиннерин хааржактарда өстүрүп каан, ам даштыгаа парник оңгарынга өстүрген соонда, шөлге тарады олуртур. Огүрец өстүрер парник белен. Чечек олуртур довураан кажан чечектер үүнүп келгенде, «50 чыл» деп көстүр белеткеп турар. Капуста, согуна дээш өске-даа үүлдерни база өстүрер.

— Төрүттүнген, өскен черим бо. Тыва чонум-биле кады чүрттап, ажыл-агыйывыска дузалажып турар бис, ылангыя ногаалар тарып өстүрер талазы-биле эш-оорумге дузалажып чордум, ам-даа дузалаарыма белен мен — дээш, Елизавета Григорьевна бажың чанының ажыл-агыйын эки чорудуп турар элээн каш тываларны, почтачы уруу-биле ийилээ, эргек базын санадылар.

База бир чижек. Ксения Григорьевна Базыр биле ооң ашаа Николай Моңгушович Базыр олар бажың чанының ажыл-агыйы-биле ол суурда эң үлегерлиг өг-бүлелериниң бирээзин. Бажыңга өстүрген помидор үрезиннерин даштын парник оңгарынга олурткан. Аңаа чечектелгже өстүргеш, шөлге тарады олуртур. Кыжын кыштаар согуна бир одуругда көгерип чоруй барган, ам чайгы согунаны олуртур. Огүрец, марковь, капуста, чеснок, тарымал тооруктуу өстүрер болгаш өң-баазын чечек-биле херим иштин каастаар. Херим иштинде өске-даа үнүштер бар. Эрткен күзүн олурткан 15 дөс ранетти кыштың соогунда шуглап тургаш, камгалап алган. Ам бүрүдери частып үнүп келгилээн. Чодураа, янек-караа база олуртуп алган.

Ногаа, картофель өстүрер, бажың чанын ногаанчыдар талазы-биле мынды үлегерлиг өг-бүлелер ол суурда бар. Ынчалза-даа Сельская кудумчуда ногаалар өстүрер черин, өдээн, үрезинин белеткевейн турар бажыңнар база хөй.

Колхозтуң баштаар черн суур адаанда 3 га суттарылгалыг черни колхозчулар арбүз тарып алзын дээш андарып белеткеп каан. Мынды сагыш салышкынны колхозчулар идепкейлиг хүлээп ап, арбузту өреге бүрүзү кургут чок тарыза чогуур.

Жданов аттыг колхозтуң Чодураа суурунуң чүрттакчылары бажың чанының участогунга картофель тарырынга, чамдыктары ногаалар олуртурунга база чанчыга берген. Колхозтуң баштаар черн болгаш хойнинти организациялары бо чылын колхозчу өретелерниң ногаа, картофель олуртулгазын, чечек өстүрерин, бажың чанын ногаанчыларын калбартыр дээш чарыштыг чарлаан. Бо талазы-биле түннелди сентябрь 15-те үндүрүп, эки үлегерлиг болган өретелерни демдеглээри-биле 180 рубль түңнүг беш үүл шанналарны тургускан.

Ам үеде суурнуң төп кудумчузунда ыяш олуртулгазы болгаш кудумчу дескилээшкини чоруп турар. Олуртур ыяжын болгаш кажаалар материалын эккеп баэрге, колхозчулар бажыңнарының дужунга боттары олуртуп, кажаалап турар.

Ынчалза-даа ногаалар олуртулгазынга белеткел четпес деп демдеглевге чогуур. Чамдык бажыңнарда помидор үрезинин өстүрүп турар болзада-даа, өскелерин олуртурунга белеткел чоруттунмайн турар. Суурда ногаалар өстүрер талазы-биле үлегерлиг деп санадып турар өретелер безин май 13-ке чедир белеткел чоруттайн турары кезүүлген. Чамдык ногааларны болгаш картофельди чыл бүрү тарып өстүрүп турар, хөй уруглуг ле Доңгак Долчанмаа помидор үрезини өстүрүп алган, өгрец өстүрер парник белеткевээн. «Огурецти изиткен өдек кырынга эвес, аңаа черге өстүрер кижи мен, домей-ле үүнүп кээр чүве чораан» деп, ол чугаалады. Эрткен чылын 90 хире дөс помидорну болгаш эвээш эвес огурецни хемги аргазы-биле олуртқан. Дүжүт кайы хире болган, күзүн дузал алдынар бе? хаарге, «Кайы хире болганы билдинмес, дузал алыр чүве чок болган. Бо-ла үнүп-кирген уруглар улуг арыылырын кааскаан» диди. Ногааларны ёзу барымдаалап эвес, эки дүжүт алыр, аъш-чемге ажыглаар дээш өстүрер болгай. Бо талазы-биле ажыл чорудары, шынарынче кичээлгей салыры чугула.

Бо айыткан ийи суурда байдалды көргеш, Хайыракан, Ийи-Тал суурларны көөрге, сыр өске апаар. Бо суурларда ногаалар өстүрер хамаанчок, бажың чанының участогунга картофель безин өстүрүп албайн турар өретелер хөй. Ам үеде хой-де бажыңнарда херим кажаа безин чок. Ногаа, картофель өстүрүп алырынга кым-даа белеткенмейн турар.

Сорулга болза колхозчу болгаш совхоз ажылчыны өреге бүрүзү бажың чанының участогун чоп ажыглап, ногаалыг, картофельдиг турары болур. Хой-иитинниң организациялары суурларга бо ажылды организастаар талазы-биле түскай комиссияларны тургузуп, бодунуң активин ажыглаары, чоннуң өртүзүнга организастыг ажылды чорудары чугула. Ылангыя тыва чонну бо ажылга чаңчыктырып өөредир ажылды онзагай чоруткга чогуур. Жданов аттыг колхозта ногаа, картофель өстүрер, бажың чанын чаагайжыдар талазыбиле чаршыны чарлаан. Ол чаршы колхоз төвү Чодураага хамаарыжыр бе, ооң Ийи-Тал участогунга хамаарышпас бе, ында түге ажыл чоруттунмайн турарыл деп айтырыг билдинмес. Бо ажылды суур саңнына чорудар ужурлуг.

М. ЛЮНДУП,
«Шынның» түскай корр.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАР

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ВЬЕТНАМ АГААРНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ 1900-КҮ АМЕРИК САМОЛЕТТУ АҢДАРА АТКАН

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи Е. Кобелевтиң дамчыдыл турары болза:

1900—бо санны Ханойнуң нудумчуларында көстүп келген плакаттардан. Ханойнуң бүгү төп солуннарының бирги арыннарындан көрүп болур. Ягаан можунуң камгалакчылары май 17-де 1900-күү америк самолёттуу аңдара аткан. Парашют-биле шураан америк ужудукчуну ополченнер тудуп алган. Ягаан можунуң армиязының болгаш чоннуң ол чеденшкинниң ачызында аңдара аткан америк самолёттарының саны 253 четкен. Даймчы тивделгелериниң санының талазы-биле Ягаанны үүле Куангбинь можу мурнап турар. Ол можута 276 америк самолёттуу аңдара аткан.

1967 чылдың апрель 25-те порт хоорай Хайфонуңу зенит-ракета шериглери 1800-күү америк самолёттуу аңдара аткан турган. Ол үеден бээр үүле 22 хонук эрткен, а боттарының баазазынче ээп келбээн америк дээрбечи самолёттарның саны бүдүн үүске немешкен. Эрткен үш неделяның дургузунда ВДР-ниң агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглери ортумаа-биле алырга үш бүрүде дайзынның 4—5 самолёдун аңдара аткан.

Вьетнам агаарның камгалакчыларының чаа чеденшкинин «Майның чайминанчак эрес-маадырлыг чоруу» деп «Нян Зан» солун адаан. «Бо болза бистиң улузувустуң улуг тулчуушкуннарының болгаш улуг тиилелгелериниң үш неделязы-дыр. Бистиң улузувустуң майның чайминанчак эрес-маадырлыг чоруу бистиң мыктыг демиселивиске шериг-политиктиг улуг ужур-дузалыг болуп турар» деп, ол солун бижээн.

Сирий чазактың хемчеглери

ДАМАСК. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Медведковуң дамчыдыл турары болза:

Сирияга удур израиль агрессиянын айылыы-биле холбаштыр чурттуң бүгү чепсектиг күштерин дайынчы белен байдалга киирген соонда дораан-на сирий эрге-чагыргалар хамааты камгалаадың системазын дайынчы белен байдалга тургузар дугайында айтышкынны берген. Шериг белеткелин эрткен аныяктарның кезектерин улусчу армияның хемчээлдеринге тургузар талазы-биле мобилизакчы хемчеглерни база чорудуп турар.

Сирияның янзы-бүрү районнарындан болгаш еске-даа араб чурттардан телеграммалар сирий чазактың адрезинге кээри үргүлчүленишаан. Империализмниң болгаш Израильдиң талазындан чаа айыыл туруступ келгени-биле холбаштыр Сирияның чөптүт чуруужун детказынын, а ол ышкаш боо-чепсекти холга туткаш, сирий улустуң чөптүт херээн камгалаарыга белеңнп ол телеграммаларда илергейдеп турар.

Тайбың талалакчыларының сирий комитеди Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиннің адрезинге телеграмма чорудуп, Сирияга удур израиль удуртукчуларның чаа чинзенишкиннерин ында сойгаан турар. Телеграммада демдеглеп турары: «Сирияның дешпылгеже чедишкинниг шимчээшкиннге болгаш ооң антиимпериалистиг шинтпирлиг демиселиңге империализм, араб реакция болгаш Израиль таларымайын, калчаараи турар. Тургустунган айыылдыг байдал-биле холбаштыр дүлаштыг хемчеглерни ап, удурланышкынның кампаниязын организастаар деп, делегейниң бүгү хөйнинтизин кыйгырып тур бис».

Израиль-биле КАР-ның кызыгаарында байдал

КАИР. (СЭТА). Бүгү египет солуннар Израиль биле араб чурттарның аразында харылзааларда дүшкүүрлүг чорукка кол кичээнгейин мурнуку хевээр көрүндүрүп турар. Израиль-биле кылыгаарның шугумунда Рафактан Аканага чедир египет шериглер май 17-нин эртенинден эгелээш бүрүн дайынчы белен байдалда турар дээрзин «Аль-Ахрам» солун демдеглээн.

«Аль-Ахрам» солуннуң шериг корреспондентизиниң бижип турары болза, Сирия-биле кызыгаарлашкан сонгу талакы районнарда моонневттинген израиль шериглерин мурнуу талаже далаш-биле чорудуп турар. Броневтаик дивизияны болгаш чадаг шеригниң үш батальонун египет кызыгаарларже чоруткан.

Чепсектиг күштернин кол штавынын начальнигининг медеглели

БАГДАД. (СЭТА). Ирак информас агентилелдиң корреспондентизи-биле беседазынга ирак чепсектиг күштерниң кол штавының начальныгы генерал-майор Хамудн аль-Махдиниң медеглээни-биле алырга, кургаг чер шериглерин болгаш шериг-агаар күштерин дайынчы белен байдалга тургускан.

Ирак армия сирийжилерни бодунуң бүгү күчүзү-биле деткинир. Улуг дужаалдыг ирак офицерлер составтыг төлээлер ийи чурттарның армияларының аразынга дайынчы дем каттыштырылгазының дугайында айтырыгны дугуржуру-биле Дамаскыже чоруур деп турарын Хамудн аль-Махдн медеглээн.

Ираның башкарыкчы партиязының съездизи доозулган

ТЕГЕРАН. СЭТА-ның корреспондентизи А. Нешашевтиң дамчыдыл турары болза:

Ираның «Иране новин» дээр башкарыкчы партиязының бирги съездизи дөрт хүн үргүлчүлээш, бодунуң ажылын Тегеранга дооскан. Съезд резолюциязы хүлээп алган. Металлургия заводунуң, машинатудуушкун будүрүлгелериниң, нефть-химия үлетүр будүрүлгелериниң тудуун, электростанцияларның четкизин калбартырын болдадын тургаш, чурттуң национал экономиказын индустриализастаарының эргежок чугулазын од резолюцияда айтып турар. «Ираның индустриализация болгаш чаартылга талазыбиле организациязын» тургузарын съезд санаалдаан. Бо санаалды бадыдадыры-биле чазакка киирер.

Бодунуң резолюциязынга съезд сут курлавырларын национализастаарын, суттарылга системаларын тургузарын, көдээ ажыл-агыйны медицина-санитарныг ханиастаарын, кооператив шимчээшкиннинг темпилерин дүргедедирин айытқан.

Съезд партиязың удуртукчу органнарын—Төп чөвүлелди болгаш Күүсекчи комитетти сонгаан. Партиязының чаа органын—Политиктиг бюрону тургускан. Политиктиг бюронуң хүлээлгези болза, чазактың партиязың парламент белүүнүң болгаш партиязың бодунуң ажыл-чорудулгазын таарыштыр чорудары болур.

«Иране новин» партиязың чиигине секретарынга күш-ажыл министри Харованнин база катап сонгаан. Политиктиг бюрошу баштаарын премьер-министр Амир Аббас Ховейдага съезд даскаан.

Түннел хуралга үүве чугаалап тургаш, премьер-министр Ховейда хамаарышпас даштыкы политиктиг угланышкынны Ираның чорудары дээш база катап санаалдаан.

Суданның чаа премьер-министри

ХАРТУМ. (СЭТА). Суданның тургузулга хуралы суданның чаа премьер-министринге Мухаммед Ахмед Махжубту сонгаан. Махжуб ээш чүс он бир депутаттар бадылаан. Төзан үш депутаттар удур бадылаан, алды депутат бадылаарындан ылгалаган.

Родезияның шериглерин вьетнам дайынче?

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Митингиге америк сенаторлуң медеглээни болза, Родезия 5.000 «шилиндек солдаттарны» Вьетнамче чорударынга белеңнп илергейдээн. Ол дугайын ЮПИ агентилел дыннадып турар.

Вьетнамда америк шериглерни деткимри-биле 5.000 «шилиндек солдаттарны» чорудуп болуруң саналдаан Родезияның телеграммазын алган мер дээрзин америк сенатор чугаалаан.

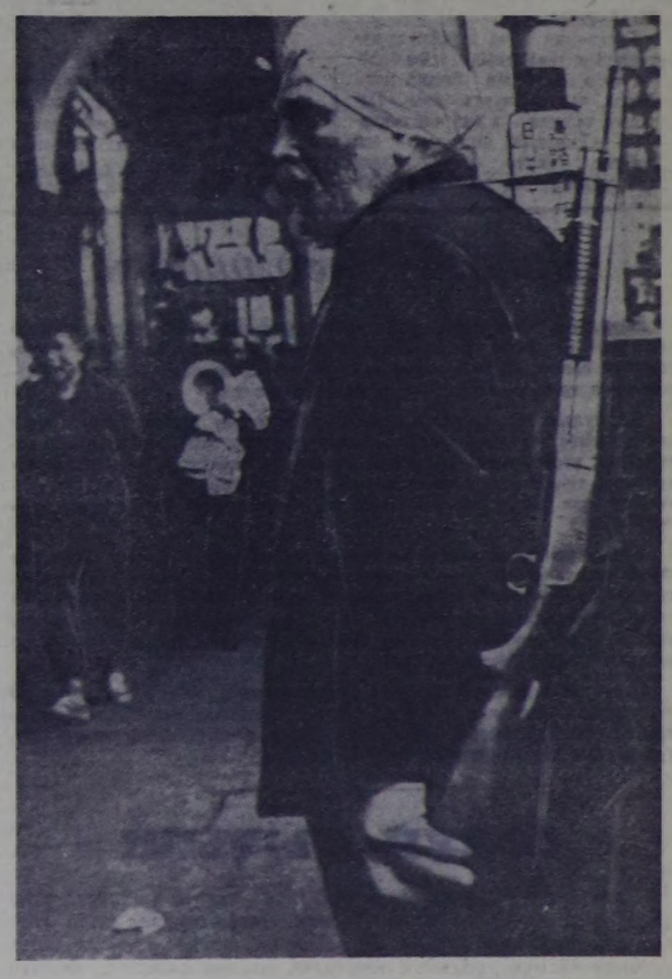
Эрткен чылын Родезияның премьери Смит Вьетнамга родезейжилер дайылдажыр апаар деп ийи удаа медеглээн.

Антонин Новотный совет павильонга чораан

МОНРЕАЛЬ. (СЭТА). Чехословакиянын президентизи Антонин Новотный Монреальда бүгү делегей делгелгезинде ССРЭ-ниң павильонунга чораан.

«Экспо—67» дээр делгелгеге Чехословакиянын национал хүнүң эртиреги-биле келген төлээлериниң кежигүннери болгаш ЧССР-ниң Канадада элчизин Мирослав Жемла президентизин үдеп чораан.

Хүндүлүг корукчуларниң дептеринге Антонин Новотный мындыг бижимелди кылган: «Тергиин-недир, эштер! Силерниң делгиримнер силерниң улуг чурттуларны болгаш силерниң коммунизмче бар чоруур оруулдарны коргүүлүг турар-дыр. Силерниң ам безин чедип алган чедишкиннериңер болгаш келир үеде силерниң чедип алырынга бүзүреп турарывыс чедишкиннер-биле холбаштыр силерге байыр чедирип тур бис».

ГОНКОНГ. Гонконгтуң парын чүве ыяжыр кижилери алдыл, моңгуп болгаш өске-даа үүлдерден кылган кылыгары-биле алдаржаан. Хоорайның бүдүн кудумчуларында ювелир магазиннери долу. Ол үүлдериниң эзлери түс черниң полициязынга идегевейн, түскай таңнымыдарны хелезилеп ап турар. Улуг хемчеелдиг боолар-биле чепсегленген таңнымылдар үнелиг эт үүлүн садыгаан турар магазиннериңң эжинде дүн, хүн чок таңнымылдап турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Депутат сонгукчуларда

Тыва АССР-ниң Дээди Советтиниң депутады, СЭКП Барымын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Т. А. Стал-оол «Шекпээр» совхозтуң Дон-Терезин салбырында сонгукчулар-биле ужурашкан. Тыва АССР-ниң Дээди Советтиниң бирги ееспизамының түннелдерин болгаш Октябрьның 50 чылынга белеткелдерниң канчаар чоруп турарын, бо айтырыгга хамаарыштыр районнуң, совхозтуң болгаш салбырның мурнунда туруп турар чугула сорулгаларны депутат тодаргай чугаалаан.

Депутат-биле ужурашкаш, сонгукчулар боттарының үнелиг санаал-оналдарын берип, четпестерниң чылдагааннарын база илередип турганнар. Сонгукчу М. Чаемыдак санаал бергеш, ам 17 чыл болуп турар хоочун суурнуң чурттакчыларынга бажыңнарының хөй кезиниин крыша, кладовка болгаш херим чок бооп турарын демдеглээш, ооң коз чылдагааны бо салбырга тудуг кылыр ыяш материалдарын эвээш берип турарында деп айытқан.

Салбырда трактор-хову бригадазының бригадири М. Моңгуш бодунуң саналынга салбырда уруглар яслизиниң болгаш садының ажылдавайн турарын, ооң уржуундан дыка хөй не херээженнер совхоз будүрүлгезинге доктаамал киржип шыдавайн келгенин чугаалаан. Үстүнде ады киргеп болгаш өске-даа сонгукчулар көдүртүнген айтырыларын дарый шинтпирлээринге дуза көргүзерин депутаттан дилээн.

Т. ТАЛГАНЧИК.
(«Шынның» корр.)

Ынчаар тургузуп болур

Кызылга Совет Тываның 20 чыл оюн тавариштыр чаа аалчылар бажыңы ажыттынган. Ооң улуг, делгем, чаагайы Совет Эвилелиниң улуг хоорайларында аалчылар бажыңнары-биле дөмей. Өске чижектерден көргүспейн алырга безин Иркутск хоорайның «Сибирь» деп аалчылар бажыңындан улуг ылгалы чок. Орун саны сон эвээш-даа болза, ишти аалчыларны хүлээп ап, оларның аалчылар бажыңында чурттаар байдалын таарымчалыг тургузары дөмей болгу дег, а ынчалза-даа бисте байдал шуут-ла ангы. Вистиң республикавыс төвүнче, ырак-узак районнарындан орус дыл билбес аалчыннарывыс бо-ла чеде бээр, а кайы-даа аалчылар бажыңында тыва дыл кырында адресер чок. Аалчылар бажыңында хонган кижи, кайда чүү болуп турарын, эртенги оруун удамчылаарда кайын билет садыл алырын билбес болуру таварылга эвес. Телефонну долгаар дээрге, абонемент дептери база өрээл бүрүзүнде эвес болур.

Демги «Сибирь» деп аалчылар бажыңының чамдык чижектерин көргүзерге мынды. Аалчылар бажыңының иштинге кире бергеш, ол-ла дораан бүгү чүүлдү билип ап болур. Чүгле чаңгыс орус дыл кырында эвес, а хөй дылдар кырында. Аалчылар бажыңында почта, ажаалга кассазының салбырлары, ном киосказы ажылдап турар. Чурттаар өрээлге кире бээрге, столо кырында шыл адаанда үш дыл кырында парлаан саазында бүгү чүүлдерни бижээн. Ол бижиттинген саазында аалчылар бажыңында бүгү албан чергерниң телефон номерин, ажылдаар шахтарын бижээн. Биске эгезинде, абонемент номнары турган, а ам олар шуут читкен. Аалчылар бажыңының иштинге кире бээрге, чүүдаа чок, а харын-даа чамдыкта «саазын октаваңар, бокталдырбаңар!» дээн чарлалдар аскан болур.

Районнар аразынга чоруур самолёттарның, автобустарның расписаниезин, магазиннерниң адрестерин, ажылдаар шахтарын чараштыр бижээш, түге азыл каан болбазым? Ол ышкаш аалчылар бажыңында кино-театрларның, самолёттарның, автобустарның билеттерин түге баш удур садыл турбазым? «Сибирь» деп аалчылар бажыңында чүгле бо чүүлдер эвес, а харындаа эң бөдүүн, чугула хереглел бараанналарын — чунар саваңны, диш щёткаларын ында дежурныйлар боттары садыглап ораалар. Шынап-ла, чаңгыс саваң дээш, хоорайны бир кылдыр дилээр таварылга тургулаар.

Бо бүгү чүүлдерни бистиң республикага тургузуп болурунуң аргазы бар. Моңу кылырынга кандыг-даа моондак чок, харын-даа аалчылар бажыңында орулгалыг болур ышкы.

С. ТАНОВ.

ГИТЛЕРЖИ КЕМ-ХЕРЕКТЕРНИ ИСТЭЭР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭКСПЕРТТЕРНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Гитлержи кем-херектерни истеп хынаар талазы-биле экспертгерниң ийиги делегей конференциязы Варшаваның чоогунда Поповта ажыттынган. Совет Эвилелиниң, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянын болгаш Чехословакиянын истиция органнарының төлээлекчилери конференциянын ажылында киржип турар.

Совет эксперттер төлээлерин Г. Н. Александров баштап чоруур.

1967 ч. Май 20.

ШЫН
3-КҮ АРЫН

БИР ФОТО-ЧУРУКТУҢ ТӨӨГҮЗҮ

Латвиянын Вентспилс хоорайынын чурттакчызы бизанчы-инженер Эдуард Звиргздынь чоогга-чаа Октябрь революциязынын Ленинградта музейинден чагаа алган. 50 чылдын мурнунда Смольныйга тырттырган чуруктун хоолгазын чагаа хавынын иштинде суп каан болган. Фотографияда — Владимир Ильич Ленининиң ажылдан чораан № 67 өрөөлдин эжигинде камгалал албанынга винтовкаларны тудуп алган турар ийи ачыяк «ыамыл-черигжилер бар. Ол фото-чуруктуң көргөт Звиргздынь бодун болгаш өөнүү Эдуард Юргайтисти танып каан.

Звиргздынь ол үнелиг эдилелде мөңгө көргүскет. Владимир Ильич Ленин-биле ужуражыр аас-кежик ацаа таварышкан ыранны үениң дугайын төөгүп чугаалады.

— Бөш уругларымың ең улуу болгай сен. Бодуң хлеб тып чиирп-биле ажылдазыңга дээре боор, Эдик.

Ол үш харлыг Эдуард ындыг байдал-биле «кижилериниң аразынче киргеи» болгаш удаваанда Вентспилс хоорайга чеде берген. Ацаа баргаш тудуглларга дузалакчы болуп, туулбу даажыглаар ажылды кылып, портка чүдүүкчү болуп ажылдап чораан. Ооң даразазында бизанчының өөреникчизи болу берген. Ацаа, мастерскаяга, бодуңуп өөнүү—хөлүг, шовая литва оол Эдуард Юргайтис-биле таныжып, ойлешкен. Ядарангай, үүреңги байдал өнүктерни Петроградче чоруур кылдыр албадапкан. Петроградка чеде бергеш, олар Лоренцтиң телефон-телеграф заводунуң ыяш кун алышкынынны организаторлуунга кирижкевилер.

— Түр чазакның сөөлгү чөлегинижи—Кышкы ордуга дүнеии бо-ла чораан утпас-тыр мен деп. Звиргздынь сактып чугаалап олурар. Отрядтар чалгаан дазай ышкат, Орду толугиче чоруп турган. Кышкы ордуну штурмлаан кижилериниң аразынга Юргайтис-тударже айтты.

— Ол чү дээриңер ол боор, Владимир Ильич. Бис камгалалчы таңчылын улус-тур бис, бисте олурар ужур чок—деп, эпчокеунуп харыыладым.

Ильич хулумзурээш, кабинединче кире берди.

Ажыл-албан болгаш амы-хууда чорук дугайында матростар, ооң даразында бызанчының өөренип

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 21 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 118 (6755).

Өртээ 2 көп.

Кадет корпузунуң залынга В. И. Ленинниң чугаазының 50 чылы

Шаанда кадеттерни деп турган улуг залды ам Революцияның залы деп адаар. Петроградтың партия организациязының ол залга 1917 чылдың май 8-те (21-де) болган ниити хөөрай хуралынга В. И. Ленин РСДРП(б)-ниң чедиги (апрель) Бүгүрессия конференциязының түңнелдиринің дугайында иleткел кылган. Бөгүн вон бээр 50 чыл болган.

Октябрьның чепсектиг тура хамыышкынының киржикчизи, баатай-ми матрос чораан, 1917 чылдың марттан бээр партия иежигүнү, ылай корпузунуң залынга Ленинниң чугаазын дыңнаан Г. Г. Юрков мынча деп чугаалап орар:

— 1917 чылдың чазынында Кронштадтта Баатай фландунуң минна отрядынга албан доттурып турган мен. Элээн каш кронштадтчылар ылай корпузунга чедип келириимге залда болгаш өөче кирер эжик чанында улус көнчуг хей болган. Чүткүп киргеш, индир чаныңга барган бис. Ам ол индир турган черде турасскаал самбыразы бар.

Элээн каш ораторларның чугаазының соонда, бисторге шагда-ла билдингир болгаш эргим үнелиг ат — Ленинниң ады дыңналып келген. Залда турган кижилер чайлай туруп бээргө. Ильич индирже дүрген эртнеп. Мурнундагы ораторларның чугааларының үезинде аажок шимээргеп турган зал аажок ырыынналы берген.

Владимир Ильич, кажан кезээде ышкаш, ажылчыннарга, солдаттарга болгаш матростарга эң-не чугула чүүлдүң дугайын чугаалаан. Большевиктерниң Апрель конференциязының дугайын ол иleткээн. Делегейниң бирги дайынынның айтырыгларын ол таварыгай чугаалаан. Ол дайынны буржуазиянның эрге-ажыылыга таарыштыр чөрүдүп турар, ол дайынны Россияның болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының довуспулу болуп, бүгү делегейде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эргелажыттарга чаңгыс аай — капиталистерге болгаш помешиктерге улуг өөрүлгө болгай деп, Ленин чугаалаан.

В. И. Ленин бодунуң чугаазын довуспуларга, бир деминг адыш часкаашкыннары диңмирер үнген. Чөпээр чарлаан. Большевик партияның фондузунга акша-хөрөңгү чыылдазы залга эгелээн. Саазын акшалар индир чанында столга ойлаттынга берген. Кижилер билзеңтерин, шапкаларын, Георгиев крестилерин база берип турган. Ол дээрге бодуун улус массаның большевиктерге көргүзүп турган улуг бузурелиниң чырыткыланчак бүзүредилгези болган.

«Дайын болгаш революция» деп темага лекциимни Владимир Ильич Ленин каш-ла хонганда, май 14 (27-де) база маңаа немчаан. Ийи муң ажыг кижи кайгамчык улуг кичээнгей-биле ону дыңнаан.

В. ПАЛЛОН.

Ленинград.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ НЕДЕЛЯ

Ийи дыштаныр хонуктуг, беш ажыл хүнүг неделяже бүдүрүлгелериниң болгаш албан организацияларының черлериниң чоорту шилчип эгелээни совет кижилериниң улуг чедиишкиннериниң бирээзи болур. Бистиң чуртувустуң бүдүрүкчү күштериниң шапкын хөгжүлдези күш-ажылдың чаа чурумунче шилчилир аргазы бергеи.

Партияның төөгүлүг XXIII съездизиниң шиитпирлериниде көрдүнген бо чугула айтырыгны СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң март айда хүлээп алган довтаалында тодаратканының соонда, аңаа белеткеп ажылдары, бүгү чуртта шыкаттыр, бистиң республикада калбарган. Партия, совет болгаш хей-ниити организацияларының толээлекчилериндеп бо чугула ажылды удуртуп башкарар республика комиссиязын тургускан. Түе-түе бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының черлериниң ажылдакчыларының чаа ажыл хүнүг неделяже шилчиндирде, кандыг ажылдарны чорутса чогуурул дээрзиниң дугайында тодаргай арга, сүмелерни комиссия ажылдап кылган болгаш неперетткеп. Чаа ажыл хүнүг неделяже шилчий бергеи теп областарының болгаш крайларның бүдүрүлгелериниң дүржүлгезин көрүп, ажылдап кылган графикти бистиң бүдүрүлгелериниже түе черниң байдалдарынга таарыштыр ажылгарын бүдүрүлгелериниң удуртукчуларына, инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш хей-ниити организацияларынга сүмелээн. Шилчилгени адырлар аайы-биле чорудары болгаш июнь айдап эгелээри шиитпирлеттингеи.

Ийи дыштаныр хонуктуг болгаш беш ажыл хүнүг неделяже шилчиндире бүдүрүлгеге болгаш мында ажылдап турар кижилерге эң таарымчалыын болгаш улуг ажыктыын практика бодыткай бергеи. Неделя иштинде ажыл шагының доктаатты нган ниити үргүлчүлээшкинниң хемээр артырбышаан, ажыл хүннериниң санын кызырганы ажылчыннарның ажылче баар, кээрингe чарыгдаттынар үезин камнарындан аңгыда, залчегер солужарынга үнер үезин эезожедир болгаш электрожергин, одалгага үнер чарыгдалдарны дыка кызырар. Ол ышкаш дериг-херекселдерниң үүрмек болгаш капитал сеңгелгезин чорударынга таарымчалыг байдал тургустунар. Ынчангаш чаа неделяже шилчишкин бүдүрүлгениң өзүлдезин дүргедедиринге, күш-ажылдың организастаашкынын экижидиринге, бүдүрүлгениң кол фондуларын долу ажыглаарынга иденин берип турар.

Чаа ажыл хүнүг неделяже шилчээн соонда ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар ийи хүн улаштыр дыштанырлар. Ол чорук ажыл үезинде чарыгдаттынган энергияны тургузуп алырынга болгаш инжа бүрүзүнүң бүгү талалыг өзүлдезин бедидиринге ол таарымчалыг болуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүлүг 50 чылынга чедир ийи дыштаныр хонуктуг, беш ажыл хүнүг неделяже шилчилгени колдуунда доозарын партия болгаш чазактың доктаалында айытkан болгай. Бо талазы-биле байдал бисте кандыгыл?

Бүдүрүлгениң характериниң болгаш ажылдың байдаалдарының аайы-биле 2 дыштаныр хонуктуг, беш ажыл хүнүг неделяже шилчип болгу дег бүдүрүлгелериниң барык шуптузу аңаа белеткедип хынамчалыг чорудуп турарлар. Чаа чурум ёзугаар ажылдарының графигин, шилчиишкинге хамаарыштыр разрядтар аайы-биле эде кылган тариф сетказын болгаш бүдүрүлгениң техника-экономиктиг көргүзүлгелериниң оон-даа оске санаашкыларын кылгаш, оларны республика комиссиязынче чорутканнар. Бүдүрүлге чорудулганының бүгү санаашкыннарын көргүскен ол документилерни өөренип көргеш, республика комиссиязы бүдүрүлге бүрүзүнүң чаа ийи дыштанырлар апаарлар. Маңаа кол чүүл бүдүрүлге көргүзүглерин болур. Чаа байдалче шилчээн соонда, бүдүрүлге көргүзүглерин мурнукузундан кудулаайын, ажыыр күүсеттинген турар ужурлуг.

Ийи дыштаныр хонуктуг, беш ажыл хүнүг неделяже шилчиндирииге белеткелди республика төвүнүң бүдүрүлгелери эки чорудуп турарлар. Партияның Кызыл хоорай комитединиң хоорукускомунуң чанында тургускан комиссия-биле кадыг удуртукчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларын ажылдың чаа чурумунче шилчилдеринің бетинде калбак активтиг киржилгези-биле чорударын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында онаалап айытkан.

Ындыг турбуже, Тываның автоэргелелиниң (эш Антышев) ажыл-агыйларының хей кезии белеткел ажылдарын кыска хугусаалда буу-хаа кылганнар. Чаа графикти ажылчыннар-биле белии дугурушпайн тургулуп турган фактылар бар.

Ажылдың чаа чурумунче шилчиишкин партия, совет болгаш профсоюзтар организацияларының ажылының метод, стилин улам сайзыраңгайжыдарын негеп келгеи. Шилчээн бүдүрүлгелериниң болгаш албан организацияларының ажылдакчылары чылда түе хире хүн дыштанып апаарлар. Кижи бүрүзү, ылангыя аныяктар оз хүннерни халас эрттирбейн, дыштанылгага, өөредилгеге, культурлуг деңнелиш бедидиринге ажыглаарынче угландырар херек. Өөредилге черлериниң, клубтарның, кыыл булуңнарының, спорт черлериниң, туристиг базаларның болгаш лагерьлериниң ажылын ажылчы чоннарның бүгү талалыг кижизидилгезиниң, культурлуг дыштанылгазының төвү болдурар херек.

Ийи дыштаныр хонуктуг, беш ажыл хүнүг неделяже шилчиир дугайында партия болгаш чазактың ап чоруткан хемчеглери чоннуң күш-ажылчы идепкейин улам көдүргеи. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазын бистиң мурнуузута саадынган улуг сорулгаларны күүседиринче мобилизастаары партия, совет болгаш хей-ниити организацияларының чугула хүлээлгези болур.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ШАЛЫП, ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

Майның 19-ка чедир алгаш көөрге, Тыва АССР-де часкы тарылга ниитизин-биле 53,5 хуу күүсеттингеи. Оон иштинде тараа культураларының чажылгазы 67, а кол культура — кызыл-тастыы — 85,2 хуу шыттынган. Кайы район азы ажыл-агый мурнап чорун турарый? Бир дугаарында ам-даа Каа-Хемниң тараажылары чорун турар. Олар кызыл-тастың тарылгазын дооскан. Бижиң-Хем районуң ажыл-агыйлары чажылганы агаар-бойдустуң аайы-биле орай эгелээн болга-даа, оон темпизин коичуг үргеп чоруткан, оон агызында ылаңгыя кызыл-тас тарышкынын май 19-ка чедир 83 хуу күүсеткеи.

Ниити тарылганы алырга, үстүнде айыттынган хуусаага чедир часкы тарылганы Каа-Хем район 73,4 хуу, а Таңды район — 74 хуу күүсеткеи, оон иштинде тараа культураларының чажылгазы Каа-Хемде 90,5, а Таңдыда — 85 хуу күүсеттингеи.

Бо бүгү болза бистиң республиканың көдээ ажыл-ишчилериниң часкы хову ажылларында эрес маадырлыг ажыллап турарын хереченлеп турар-лыг.

Ынчаарга тарылгага шынар деп чүве кол негелде ол болгай. Бо талазы-биле четпестер база илереп турар. Чамдык чижектер бо-дур: Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта эш К. Кызыл-оол удурткан Баян-Кол бригадазынга гектар черге норма ёзугаар 175 кг үрезинии чажар турда, чүгле 152 кг чажып турган. Ол-ла совхозта Арыг-Бажы бригадазынга хөрзүнүүн баштайгы белеткелии кылбайн, чажылганы чорупа берген, үрезин чажарының нормазын база күдүладып алган турган.

Районнуң Жданов аттыг колхозунга кызыл-тасты чажар ужурлуг ханызынга чедирбейн, кыдыра чажып турган, чаштынмайн барган черлер база тургулаан. Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунга, оон бирги салбырының № 1 бригадазынга сеялкаларга үрезин үрүп берип турган, 10 ажыг кг үрезинии урган саныңа черге тап турган. Ылаңгыя бо чылдың май 18-те 40 ажыг гектар черге тарылганы бөк үнүштер эелээн черге чоруткан. Чажылганы чорудуп турда, седялкага үрелиг болганындан үрезин хөрзүнүүн кырынга артып каап турган, чодаргайлаарга үрезин хынылавайн, шыгы чок кургаг каътка чаштынып турган.

Суттарылгалыг черлерде четпестер база илереп турар. Чижээлээрге, Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта суттарыкчы К. Данзын-оолдуң звенозунга суттарылганы агротехниканы ёзугаар эдерер чурумну сагывайн, кончуг багай чорукталы илереп-ээн. Чамдык ажыл-агыйларда тарылганы маркер чокка чорудуп турарыннан шынар бакырап турар түүлдер база хей.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эриг» колхозка кукурузаны тарып олуртура, хөрзүнүүн тарылга мурнундагы ажыллап кылышкынын чоруттайн кылган. Оон үрезинии черниң байдалын көрүп турган, 5—8 см ханы тарыыр турда, 2—3 см кылыр тарып турганын сокпадыр ужурга таварышкан. Ол-ла районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниде тараа чажарда шөлдериниң кыыт черлериниге оорганы хөйүбиле артырып каап турары илереттингеи.

Ниити түннедиң алырга, бо чылын бистиң республикага 322230 гектар черге тарылганы чорудар турган болза, майның 19-ка чедир 172838 гектар черге ол чоруттунган-дыр.

Тыва АССР-ниң тараажыларының мурнунда үстүнде айыттынган четпестерин узуткап, часкы хову ажылдарын бо юбилейдиг чылда ап эки үре-түнелдиг кылдыр чорудар талазы-биле бар бүгү аргаларны ажыттап турган, ажылдаары көдээ ажылагый органнарының соңгаарладышкын чок сорулгазы ол-дур.

Ынчаарга бо ажыыды чедишкинниг чорударда, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою болур чылда бедик дүжүттү алырының сорулгазын чедишкинниг күүседир дээш бүгү күштү үндүрери — механизаторларның, бүгү тараажыларның кол алыр хемчеглери ол болур. Маңаа партия, совет болгаш профсоюзтар база комсомол организацияларының боттарының бедик организастыг ажылының үлегерин көргүзер ужурлуг даарга кижи бүрүзүнге биллингир.

Часкы хүн — чылдың чемгерер даар болгай, үлүстүң бо мерген угаанның үзегер чугаазын үшпайн турган, часкы бүгү ажыларны чогуур хуусаага, бедик шынарлыг кылдыр чорудары — көдээ ажыл-ишчилериниң бо хүннерги дайынчы сорулгазы ол-дур.

Фермадан медээ

Кежээкиниң 6 шак. «Май 1» колхозтуң төвүнден үнгеш, суук ак хадыңнарлыг, чодур дыттарлыг арга кыдыынга чоокшулап келириивиске, фермаңың кажааларының, бажыңнарының бараазы көстүп келди. Бызаалардың алгызы, бугалар, инектериниң мөөрээни ыңналып, чоок-кавы аргаларже удуртса чок, чаңгыланың тыва-ламы-биле таныжып көрүмер — дидир.

Саанчылар бирги квартализ-ниити сүт саалдазының планын ажыргап болган, күүгенеге саазы-биле четпестер база илереп турар. Чамдык чижектер бо-дур: Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта эш К. Кызыл-оол удурткан Баян-Кол бригадазынга гектар черге норма ёзугаар 175 кг үрезинии чажар турда, чүгле 152 кг чажып турган. Ол-ла совхозта Арыг-Бажы бригадазынга хөрзүнүүн баштайгы белеткелии кылбайн, чажылганы чорупа берген, үрезин чажарының нормазын база күдүладып алган турган.

Районнуң Жданов аттыг колхозунга кызыл-тасты чажар ужурлуг ханызынга чедирбейн, кыдыра чажып турган, чаштынмайн барган черлер база тургулаан. Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунга, оон бирги салбырының № 1 бригадазынга сеялкаларга үрезин үрүп берип турган, 10 ажыг кг үрезинии урган саныңа черге тап турган. Ылаңгыя бо чылдың май 18-те 40 ажыг гектар черге тарылганы бөк үнүштер эелээн черге чоруткан. Чажылганы чорудуп турда, седялкага үрелиг болганындан үрезин хөрзүнүүн кырынга артып каап турган, чодаргайлаарга үрезин хынылавайн, шыгы чок кургаг каътка чаштынып турган.

Суттарылгалыг черлерде четпестер база илереп турар. Чижээлээрге, Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта суттарыкчы К. Данзын-оолдуң звенозунга суттарылганы агротехниканы ёзугаар эдерер чурумну сагывайн, кончуг багай чорукталы илереп-ээн. Чамдык ажыл-агыйларда тарылганы маркер чокка чорудуп турарыннан шынар бакырап турар түүлдер база хей.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эриг» колхозка кукурузаны тарып олуртура, хөрзүнүүн тарылга мурнундагы ажыллап кылышкынын чоруттайн кылган. Оон үрезинии черниң байдалын көрүп турган, 5—8 см ханы тарыыр турда, 2—3 см кылыр тарып турганын сокпадыр ужурга таварышкан. Ол-ла районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниде тараа чажарда шөлдериниң кыыт черлериниге оорганы хөйүбиле артырып каап турары илереттингеи.

Ниити түннедиң алырга, бо чылын бистиң республикага 322230 гектар черге тарылганы чорудар турган болза, майның 19-ка чедир 172838 гектар черге ол чоруттунган-дыр.

Тыва АССР-ниң тараажыларының мурнунда үстүнде айыттынган четпестерин узуткап, часкы хову ажылдарын бо юбилейдиг чылда ап эки үре-түнелдиг кылдыр чорудар талазы-биле бар бүгү аргаларны ажыттап турган, ажылдаары көдээ ажыл-агый органнарының соңгаарладышкын чок сорулгазы ол-дур.

Ынчаарга бо ажыыды чедишкинниг чорударда, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою болур чылда бедик дүжүттү алырының сорулгазын чедишкинниг күүседир дээш бүгү күштү үндүрери — механизаторларның, бүгү тараажыларның кол алыр хемчеглери ол болур. Маңаа партия, совет болгаш профсоюзтар база комсомол организацияларының боттарының бедик организастыг ажылының үлегерин көргүзер ужурлуг даарга кижи бүрүзүнге биллингир.

Часкы хүн — чылдың чемгерер даар болгай, үлүстүң бо мерген угаанның үзегер чугаазын үшпайн турган, часкы бүгү ажыларны чогуур хуусаага, бедик шынарлыг кылдыр чорудары — көдээ ажыл-ишчилериниң бо хүннерги дайынчы сорулгазы ол-дур.

Кежээкиниң 6 шак. «Май 1» колхозтуң төвүнден үнгеш, суук ак хадыңнарлыг, чодур дыттарлыг арга кыдыынга чоокшулап келириивиске, фермаңың кажааларының, бажыңнарының бараазы көстүп келди. Бызаалардың алгызы, бугалар, инектериниң мөөрээни ыңналып, чоок-кавы аргаларже удуртса чок, чаңгыланың тыва-ламы-биле таныжып көрүмер — дидир.

Саанчылар бирги квартализ-ниити сүт саалдазының планын ажыргап болган, күүгенеге саазы-биле четпестер база илереп турар. Чамдык чижектер бо-дур: Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта эш К. Кызыл-оол удурткан Баян-Кол бригадазынга гектар черге норма ёзугаар 175 кг үрезинии чажар турда, чүгле 152 кг чажып турган. Ол-ла совхозта Арыг-Бажы бригадазынга хөрзүнүүн баштайгы белеткелии кылбайн, чажылганы чорупа берген, үрезин чажарының нормазын база күдүладып алган турган.

Районнуң Жданов аттыг колхозунга кызыл-тасты чажар ужурлуг ханызынга чедирбейн, кыдыра чажып турган, чаштынмайн барган черлер база тургулаан. Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунга, оон бирги салбырының № 1 бригадазынга сеялкаларга үрезин үрүп берип турган, 10 ажыг кг үрезинии урган саныңа черге тап турган. Ылаңгыя бо чылдың май 18-те 40 ажыг гектар черге тарылганы бөк үнүштер эелээн черге чоруткан. Чажылганы чорудуп турда, седялкага үрелиг болганындан үрезин хөрзүнүүн кырынга артып каап турган, чодаргайлаарга үрезин хынылавайн, шыгы чок кургаг каътка чаштынып турган.

Суттарылгалыг черлерде четпестер база илереп турар. Чижээлээрге, Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта суттарыкчы К. Данзын-оолдуң звенозунга суттарылганы агротехниканы ёзугаар эдерер чурумну сагывайн, кончуг багай чорукталы илереп-ээн. Чамдык ажыл-агыйларда тарылганы маркер чокка чорудуп турарыннан шынар бакырап турар түүлдер база хей.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эриг» колхозка кукурузаны тарып олуртура, хөрзүнүүн тарылга мурнундагы ажыллап кылышкынын чоруттайн кылган. Оон үрезинии черниң байдалын көрүп турган, 5—8 см ханы тарыыр турда, 2—3 см кылыр тарып турганын сокпадыр ужурга таварышкан. Ол-ла районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниде тараа чажарда шөлдериниң кыыт черлериниге оорганы хөйүбиле артырып каап турары илереттингеи.

Ниити түннедиң алырга, бо чылын бистиң республикага 322230 гектар черге тарылганы чорудар турган болза, майның 19-ка чедир 172838 гектар черге ол чоруттунган-дыр.

Тыва АССР-ниң тараажыларының мурнунда үстүнде айыттынган четпестерин узуткап, часкы хову ажылдарын бо юбилейдиг чылда ап эки үре-түнелдиг кылдыр чорудар талазы-биле бар бүгү аргаларны ажыттап турган, ажылдаары көдээ ажыл-агый органнарының соңгаарладышкын чок сорулгазы ол-дур.

Ынчаарга бо ажыыды чедишкинниг чорударда, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою болур чылда бедик дүжүттү алырының сорулгазын чедишкинниг күүседир дээш бүгү күштү үндүрери — механизаторларның, бүгү тараажыларның кол алыр хемчеглери ол болур. Маңаа партия, совет болгаш профсоюзтар база комсомол организацияларының боттарының бедик организастыг ажылының үлегерин көргүзер ужурлуг даарга кижи бүрүзүнге биллингир.

Часкы хүн — чылдың чемгерер даар болгай, үлүстүң бо мерген угаанның үзегер чугаазын үшпайн турган, часкы бүгү ажыларны чогуур хуусаага, бедик шынарлыг кылдыр чорудары — көдээ ажыл-ишчилериниң бо хүннерги дайынчы сорулгазы ол-дур.

Темпини дүргедедир

Чоокта чаа «Тыва көдээ тудуг» трезинге аңаа хамаарышкан организацияларның удуртукчуларының каттышкан хуралы болуп эрткен. Хуралга көдээ тудугчуларның ажыл-чорудулгазын аналиэтеп көрген болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, тудугнуң шынарын экижиттишпээн, оон темпизин дүргедедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни дутурушкан.

...Фермаңың коданы. Ак-ак халаттарлыг саанчыларның чамдыктары инектерин сагган, өскелери инектериниң эмигларын саарынга белеткээн... Бежээки саалзаның киирии түлүк үези.

Инек сагган саанчыларның арасында узун мага-боттуг, дөртен хар ажа берген хире, фуфайкалыг кижи бир-ле түве чугаалап, эргий кылаштап чорүп тур. Өскелер чай чок ажылдап турар боорга. ол кижиден ферма эргелекчизин айтырдывыс.

— Мен-не болгай — диңир Федор Сендижаевич Байыр-Белек ол болду.

Фермаңың ажыл-ижин сөңүүрүп, оон-биле элээн чугаалаштывыс.

— Бистиң фермаңың коллективи Улуг Октябрьның 50 чыл ою-нга алдар кылыр бедиткеи хүлээп алган. Ынчангаш ол ажыыды чедишкинниг чорударда, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою болур чылда бедик дүжүттү алырының сорулгазын чедишкинниг күүседир дээш бүгү күштү үндүрери — механизаторларның, бүгү тараажыларның кол алыр хемчеглери ол болур. Маңаа партия, совет болгаш профсоюзтар база комсомол организацияларының боттарының бедик организастыг ажылының үлегерин көргүзер ужурлуг даарга кижи бүрүзүнге биллингир.

Часкы хүн — чылдың чемгерер даар болгай, үлүстүң бо мерген угаанның үзегер чугаазын үшпайн турган, часкы бүгү ажыларны чогуур хуусаага, бедик шынарлыг кылдыр чорудары — көдээ ажыл-ишчилериниң бо хүннерги дайынчы сорулгазы ол-дур.

Кежээкиниң 6 шак. «Май 1» колхозтуң төвүнден үнгеш, суук ак хадыңнарлыг, чодур дыттарлыг арга кыдыынга чоокшулап келириивиске, фермаңың кажааларының, бажыңнарының бараазы көстүп келди. Бызаалардың алгызы, бугалар, инектериниң мөөрээни ыңналып, чоок-кавы аргаларже удуртса чок, чаңгыланың тыва-ламы-биле таныжып көрүмер — дидир.

Саанчылар бирги квартализ-ниити сүт саалдазының планын ажыргап болган, күүгенеге саазы-биле четпестер база илереп турар. Чамдык чижектер бо-дур: Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта эш К. Кызыл-оол удурткан Баян-Кол бригадазынга гектар черге норма ёзугаар 175 кг үрезинии чажар турда, чүгле 152 кг чажып турган. Ол-ла совхозта Арыг-Бажы бригадазынга хөрзүнүүн баштайгы белеткелии кылбайн, чажылганы чорупа берген, үрезин чажарының нормазын база күдүладып алган турган.

Районнуң Жданов аттыг колхозунга кызыл-тасты чажар ужурлуг ханызынга чедирбейн, кыдыра чажып турган, чаштынмайн барган черлер база тургулаан. Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунга, оон бирги салбырының № 1 бригадазынга сеялкаларга үрезин үрүп берип турган, 10 ажыг кг үрезинии урган саныңа черге тап турган. Ылаңгыя бо чылдың май 18-те 40 ажыг гектар черге тарылганы бөк үнүштер эелээн черге чоруткан. Чажылганы чорудуп турда, седялкага үрелиг болганындан үрезин хөрзүнүүн кырынга артып каап турган, чодаргайлаарга үрезин хынылавайн, шыгы чок кургаг каътка чаштынып турган.

Суттарылгалыг черлерде четпестер база илереп турар. Чижээлээрге, Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта суттарыкчы К. Данзын-оолдуң звенозунга суттарылганы агротехниканы ёзугаар эдерер чурумну сагывайн, кончуг багай чорукталы илереп-ээн. Чамдык ажыл-агыйларда тарылганы маркер чокка чорудуп турарыннан шынар бакырап турар түүлдер база хей.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эриг» колхозка кукурузаны тарып олуртура, хөрзүнүүн тарылга мурнундагы ажыллап кылышкынын чоруттайн кылган. Оон үрезинии черниң байдалын көрүп турган, 5—8 см ханы тарыыр турда, 2—3 см кылыр тарып турганын сокпадыр ужурга таварышкан. Ол-ла районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниде тараа чажарда шөлдериниң кыыт черлериниге оорганы хөйүбиле артырып каап турары илереттингеи.

Ниити түннедиң алырга, бо чылын бистиң республикага 322230 гектар черге тарылганы чорудар турган болза, майның 19-ка чедир 172838 гектар черге ол чоруттунган-дыр.

Тыва АССР-ниң тараажыларының мурнунда үстүнде айыттынган четпестерин узуткап, часкы хову ажылдарын бо юбилейдиг чылда ап эки үре-түнелдиг кылдыр чорудар талазы-биле бар бүгү аргаларны ажыттап турган, ажылдаары көдээ ажыл-агый органнарының соңгаарладышкын чок сорулгазы ол-дур.

Ынчаарга бо ажыыды чедишкинниг чорударда, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою болур чылда бедик дүжүттү алырының сорулгазын чедишкинниг күүседир дээш бүгү күштү үндүрери — механизаторларның, бүгү тараажыларның кол алыр хемчеглери ол болур. Маңаа партия, совет болгаш профсоюзтар база комсомол организацияларының боттарының бедик организастыг ажылының үлегерин көргүзер ужурлуг даарга кижи бүрүзүнге биллингир.

Часкы хүн — чылдың чемгерер даар болгай, үлүстүң бо мерген угаанның үзегер чугаазын үшпайн турган, часкы бүгү ажыларны чогуур хуусаага, бедик шынарлыг кылдыр чорудары — көдээ ажыл-ишчилериниң бо хүннерги дайынчы сорулгазы ол-дур.

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының колхозчулар базаарында № 1 комбинадының коллективи ийи дыштанып болгаш беш ажыл хүнүг неделяже ий бүрүнгээр шилчээн. Эрткен айның планын коллектив 111 хуу күүсеткеи.

Чурукта: комбинаттың чайгы деп ааражаар пегинин ажылчыннары.

С. Феоктистовтуң фотозу.

Аныяк салгакчылар, быжыг базыңнар!

КЫЗЫЛ ШӨЛГЕ ПИОНЕРЛЕРНИҢ ПАРАДЫ БОЛГАШ ЧЫСКААЛЫ

Май 19-туң эртенинде Кызыл шөлге пионер-ларның парадтарын өөредилгелер өдүрүлгеге. Эң-не ыяшкы, эң-не мыскыр үнүг салгакчылар В. И. Ленинниң Мавзолейинге чедип келгеи. Советтер чуртунуң аныяк хамаатылары Ленинниң адын-биле чуртап болгаш демисежиринге өөренип турар болгай. Маңаа, совет найысылалдың чүрээне, бичии уруглар пионерлиниң 45 чыл ою-билеиин демдеглээн.

Мавзолейниң индиринде — ВЛКСМ ТК-ның секретарылары, СЭКП-ниң Москва хооркомунуу», ВЛКСМ-ниң хооркомунуң болгаш обкомунуң секретарылары. Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнгеи күнүнүң байырдалынга ужудукчу-космонавтар Ю. Гагарин биле А. Леонов, башкайы пионерлер болгаш комсомолчулар, армияның хоочун кижилери чедип келгеи. Аңы-дыңма социалистиг чурттардан оңшуктер байырдалга валдап келгеи.

Шөлдүң төп ортузунче бүгү талалардан бичии уруглар чедип келгеи. Партияның болгаш комсомолдуң хоочун кижилери-биле кады олар В. И. Ленинниң Мавзолейинге часкы чечектер салгаи. Мавзолей чанында хүндүлүг вахтаны пионержи таныжылдаашкын-биле эрттирбеи.

«Шуптуу дыңнадар!» — деп фанфералар чаңгыланып үнеи. «Бөгүн, пионер организациязының төрүттүнгеи күнүнде, Октябрьның 50 чылынын будүүзүнде, маңаа, Кремльдиң мыкчыыр ханаларының баарынга, Москваның болгаш Москва чоогунун аныяк ленинчилер — ааларның төлептиг халакчылары болуруувусту. Коммунистиг партияның өөредии турары ышкаш, улуг Ленинниң чагыы чөрээнээ ышкаш кылдыр кезээде ынчалдыр ажылдаарывыты болгаш демисежиринге чүгээлээн тур бис» деп рапорттуң состери чаңгыланы бергеи.

ВЛКСМ-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары В. Трушин байырлал-биле холбаштыр парадтың киржикчилеринге байыр чедиртеи.

Барабаннар диңмиреп үнеи — байырлалдыг марш-биле, колонна колонназы-биле аныяк москвачылар деңнелии Мавзолейже түүпушаан, шөлге кирип келгеи. Советтериниң эрге-чагыргазы даазы революсчу баррикадаларга тулчуп турган ааларының уругларының ажы-төлдери — кызыл-пресеньчилер чорун орган. Москва чамының дружиналары марштап турган. Колонна бүргүзүнүң дугаймында кайгамчык солун чүүлдерни чугаалап болур. Оларның кеткен хевиниң чаражыы кайчаар!

Пионерлериниң болгаш школачыларының улуг чыскаалы эгелээн, чыскаалчыларының колонналарының кырында лозунгнар болгаш плакаттар.

Кремль ханазының баары-биле 30 муң ажыг аныяк москвачылар эрткеи. Ол дээрге оларның түгле чедишкиннериниң көргүзүү эвес, харын чаа-чаа ажыл иеректерже оларның үнүүшкүнү, салгакчыларның маадырлыг эстафетазын үргүлчүлээриниге 60 чылдарның пионерлериниң белеминиң дугаймында иleткел болган.

«Кезээде белеп!» деп пионерлиниң дайынчы кыйгырыныга боттарының шынчы чорууп май 19-та аныяк деңнелчилер бүгү чуртка чырыктыкчылар көргүскеи.

(СЭТА).

Коммунистиң хууда үлегери

Он чылдың дургузуңда балды тудуп, чудук чонуп, тудуг кылыо келген аш Маскыр Мунзукту Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң кежигүннери эки билир. Чодураа суурда оон кылыштаан бажыңы ховар. Сөөлүг үеде сес аал ишти чурттаар башкылар бажыңын, фермага ийи аал ишти чурттаар бажыңны, 250 олуттуг клубту, 160 инек кирер ийи кажааны аш Мунзуктуң удуртканы тудугжулар звенозу тудуп, ажыглалга киирген.

Дуржулгалыг тудугжу бө чаын 30 ажыг кижини эвиледелеп алгаш, 1500 кубометр тудуг ыяжын тайгага белеткээр дээн социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип, 1630 кубометрни белеткээш, оон хөй кезиин тудуг шөлүнче сөөртүрген.

Хоочун тудугжунуң дуржулгазын аныяк тудугжулар өөренип ап турар. Оон бир өөреникчизи Маскыр Хопуй-оол ам колхозтуң мурнакчыларының бирээзи апарган болгаш хүндүлел самбыразынга кирип турар.

Сөөлүг ийи-үш чылларның иштинде үргүлүг мактадып, өртектиг чүүлдер-биле каш удаа шаңнадып, хүндүлел бижиктерин ап, хүндүлел самбыразынга демдеглеп келген аш Маскыр Мунзукту СЭКП-ниң күрээлегинге кирип алган. Партия кежигүнүңүн бедик адынга төлептиг болур чорукту ол сагылга-чурумбиле-даа, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг чорук-биле-даа көргүзүп келген. Эш Мунзук амгы үеде колхоз баштаар черинiң кежигүнү, суурда улусчу дружинаның кежигүнү болуп турар. Ол хөй-ниитичи хүлээлгелерин базаза ажы күүседип турар. Юбилейлиг чылга алдар болдурган чарышка киришкеш, Октябрь байырлалының бетинде 110 инектиң кажаазын тудуп доозарын, септелге мастерскаязын, тараа складын болгаш шаңны септээрин тудугжу-коммунистиң звенозу хүлээнген.

С. НАМЧАН.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Юбилейлиг чылда сүттүң ниити чыылдазын көвүдедир, күрүнеңин чагыг-даалгазын күүседир дээш Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң топ сүт-бараан фермазының коллективи, түс-түс саанчылары социалистиг хүлээлгелерни алган. Малдың ажаалда, чемгерилгезин эки организастаны-биле кыжын сүт саалдазы кызырылбаан.

Беш чылдың ийиги чылының эртken дөрт айларында чамдык саанчылар бедик көргүзүглерниг болган. Анна Дангаа чартык чылда саар инектен-ле 750 кг сүт саар тургаш, чыл эгезинден май бирге чедир 783 кг-ны сагган. Бодунга быжыглаан бөлүк янзынден ниитизи-биле 12,6 тонна сүт алган. Галина Кара-кыс, Мазалы Өпежик чартык чыл планын бир ай бурунгаар күүседткен. Аныяк саанчы Таня Начын-оол дүнгүш инектиңиң бирээзинден дөрт ай дургузунда 500 кг сүт сагганын демдеглээри өөрүнчүт. Саалдага бедик көргүзүглерни чедип ап турар саанчылар боттарынга быжыглаан инектериниң ажаалгазынче, чемгерилгезинче кичээнгейни салып, зоотехниктиг чурумнарны сагып, мал эмчилериниң сүмезин ап турарлар. Ферма чем курлавыры бар, моон сонгаар одарлаашкынны таарыштыра бээрге саалда бедиир.

Ферманың чамдык саанчылары боттарының алган хүлээлгелерин, ферманың планныг сорулгаларын эртken айларда күүсетпээн, сүттүң ниити саалдазын фермага кудулатканнар. Социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн, созуң эвелевейн турар саанчыларны маңаа айыткаш, мурнакчыларга деңнежирин оларга күзеп каар апаар. Ферманың саанчыларындан тос кижи дөрт ай дургузунда бир саар инекке онаштыр чүүле 232—350 кг сүт сагганын демдеглээри өөрүнчүт. Саалдага бедик көргүзүглерни чедип ап турар саанчылар боттарынга быжыглаан инектериниң ажаалгазынче, чемгерилгезинче кичээнгейни салып, зоотехниктиг чурумнарны сагып, мал эмчилериниң сүмезин ап турарлар. Фермада чем курлавыры бар, моон сонгаар одарлаашкынны таарыштыра бээрге саалда бедиир.

Ферманың чамдык саанчылары боттарының алган хүлээлгелерин, ферманың планныг сорулгаларын эртken айларда күүсетпээн, сүттүң ниити саалдазын фермага кудулатканнар. Социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн, созуң эвелевейн турар саанчыларны маңаа айыткаш, мурнакчыларга деңнежирин оларга күзеп каар апаар. Ферманың саанчыларындан тос кижи дөрт ай дургузунда бир саар инекке онаштыр чүүле 232—350 кг сүт сагган. Оларның аразындан Зоя Чаш-оол, Доңдупай Чолдак-кыс болгаш өскелериннiңдаа көргүзүлгезин кончуг куду болган. Үстүнде саанчыларның дөрт айларда ажылынын түнелиниң куду болганының чылдагаанын быжыглаан инектериниң ажаалга, чемгерилгезин саалдаңы четпес организастап келгени-биле тайылбырлаар аппар. Чамдык саанчылар саар инектериниң чемгерилгезинче, саалданы шын чорударынче сагыш салбайн турда-ла, зоотехник Семенов базала кичээнгейге албайн келген.

Мал эмчилериниң, зоотехниктериниң организас, удуртулга чогу-биле кырган болгаш эвээш сүттүг, саар инектер ыяттынмаан, хыналда саалдалар чоруттунмаан. Оон түнелинде чамдык саанчыларның көртүзүү куду болуп, сүттүң ниити саалдазы колхозта оспейн турар. Мал ажылының талазы-биле тускай эртемнигler, колхоз баштаар черн хынадда саалдаларны чорудуп тургаш, саар инектерни шилип алыры негеттинiп келгенин эртken айларның түнелиниң көргүскен. Ферманы саалда аппараттары бар, чамдык саанчылар ону будурүүчүлүг ажыглаарын амдаа эки шингээдип албаан. Саанчылар-биле эвредилге чорбайн, мурнакчы дуржулга пептеретпинiйн турар. Колхоз баштаар черн, партия организациязы саанчыларның өвредилгезин организастаар, колхозтарның, совхозтуң мурнакчы фермаларының дуржулгазын колхозка пептередип, ажыглаар ёй келген.

Шагның эки үези келген, саар инектериниң одарладыышкыны, чемгерилгезин шын организастаар болза, ферманың коллективи, түс-түс саанчылары социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүседир барымдаалар бар. Дөрт айларның дургузунда эки көргүзүглерни чедип алган саанчылар хүлээлгелерин күүсетпейн, чыдып каап турар эштеринге деткимче, дузаламчыны көргүзүп, боттарының деңнелинче көдүрери күзенчиг.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чартык чүс чыл оюн санат кижилериниң чедип алган чеңишкиннерин түңнээр, СЭКП-ниң XXIII съезжиниң ажылдап кылганы беш чылдың ийиги чыяының соруглаларын юбилейге белек кылдыр күүседириниң онзагай байырлалы. 1967 чылда ажыл-агый болгаш культура түргүзүүшкунунуң талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин колхозтуң бүгү ажыл-ишчилери хуусаа бетинде күүседир дээш хайныышкынныг ажылдап турарлар. Колхозтуң топ сүт-бараан фермазы сүттүң ниити саалдазын көвүдедир, күрүнеңин чагыг-даалгазын боттандырарынга кол чер болуп турар чүве төлээде, саанчы бүргүү бар аргаларны хереглээри чугула.

С. ДАНГАА,
«Шынның» штаттан дашпаар корреспондентизи.

Бот-боттарынче

«Наймыра» совхозтуң удуртур ажылдакчылары, партбюро кежигүннери малчынарга неделя санында барып, оларның ажыл, амыдыралы-биле таныжарын, беседа кылып бээрин чурумчуткан. Совхоз директору эш Трошев, партком секретары эш Кира-Доңгак, кол инженер эш Колобов олар хөй-хөй малчынарга барганнар.

Малчынарның бот-боттарының аразында харылзаазы улам экижип орар. Чижээ, совхозтуң малчынары боттарының эжи — сураглыг малчын коммунист Түлүш Саянчаевич Сертиптиң ажылының дуржулгазын сонуургап, каш катап барганнар. Бо чылын чүс хойдан чүс сес хураганны алган ол малчының эш-өөрүүне чугаалаар-ла чүвези хөй болган. Ам малды чайлагладыры эгелээр, ыпчамгаш

НАЙЫРАЛ НИИТИЛЕЛИ

Моол өнүктер болган бүгү совет чон моол-совет ниитилелдиң тургустунганының чээрбиги чылын даарта демдеглээр. 1947 чылдың май 22-де тургустунган ол ниитилел бодунуң туруп келген 20 чылының иштинде 140 муң ажыг кежигүнүүт улуг хөй-ниити организация болу берген. Совет улустуң коммунизм тургулуушкунунга улуг чедишкиннерин МАР-ның чонунга таныштырар талазы-биле ол ниитилел улуг ажылды кылып турар. Ниитилелдиң кежигүннери Совет Эвилелиниң дугайында лекцияларны номчуп, беседаларны кылып, фотоделгелгелерни, фотостендилерни организастап, очеркгерни, түүлдерни радиога, солунга бижип турарлар. Ниитилелдиң инициативазы-биле чыл бүрү-ле октябрь айда эртинип турар моол-совет найыралдың айы моол улустуң ёзулуг байырлалы апарган.

Бистиң чуртувуска 1958 чылда тургустунган совет-моол найыралдың ниитилели база улуг хөй-ниити организация болур. Оон ажылында үлетпүр бүдүрүлгелерниң, колхозтарның, совхозтарның, эртем болгаш культура-чырыдыышкың черлерииниң коллективтери, культураның болгаш уран түүлүүн ажылдавчылары киржип турар. Совет-моол найыралдың ниитилели болгаш оон эвилелдешкен база автономнуг республикаларда тургустунган салбырлары моол чонның чуртталгазы, культуразы, төөгүзү-биле, социализм тургузуушкунунга оларның чедишкиннери-биле совет хөй-ниитиниң таныштырып турар. Акы-дуңма моол чонның культура база экономиканың хөгжүлдезинге чедип ап турар чедишкини кайгамчык улуг.

Социализмниң оруу-биле хөгжүп келген 46 чылының иштинде Моол таныттынмазы-биле өскерилген. Моол чон ам хостуг болган аас-кежиктиг чуртталганың бүгү түүлдерин ажыглап турар. Бодунуң кайгамчык келир үезинге ол бижыг бүзүрел-биле тургузуп турар. Моол араттар бүдүрүлге кооперативтеринге, көдээ ажыл-агый каттыжыышкынынарынга эвилележин алгаш, боттарының коллективтиг ажыл-агыйын чыл бүрү улам быжыдып бар чоруур. Көдээ ажыл-агыйның бир каттыжыышкынынга-за өртүмээ-биле 58 муң баш мал онаажыр, а оларның чамдыктарында 100 муң баш мал четкилеп турар. Көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының 92 хуузу 1964 чылда 1 миллион төгерик ажыг акша орулгалыг болган.

Көдээ ажыл-агый каттыжыышкынынары болгаш мал продукцуларының кол белеткелчилери болуп турар. Күрүнеге садары база хөй. Оларның үлүүнге чуртта белеткеп турар бүгү продуктудан эттиң 84, дүктүң 70 хуу хирези, сүттүң 90 чыгаа хуузу хамаарыжыр. Күрүненің улуг дузалажчыының ачызында база боттарының кызымак күш-ажылының түңнелиннде кооперативтериң малының бажы дүрген өзүп орар.

Улус эрге-чагыргазының чылдарының иштинде малдың баш саны барык ийи чартык катап өскен, азы 1965 чылда 23,8 миллион баш четкен. Чурттуң чонунуң бир кижизиге-ле 20 баш мал онаажыр. Ынчангаш кижи санынга хамаарыштыр мал бажының талазы-биле Моол делегейде бирги черлериниң бирээзинде.

Моон мурнунда, азы алды-чеди чыл бурунгаар чер ажылын Моол кызыбайн турган болза, ам сайгырадып ажыглап турар чер чартык миллион гектар четкен. Көдээ ажыл-агыйның кол ажылдары —черни андырары, үрезин чажары, ажаан алыры бүрүн механизастаттынган. Бойдустуң таарымча чок байдалы турааза, дүжүт чыл бүрү көвүдеп орар. Моол ам бир кижиге онаашаар тараа бүдүрер талазы-биле Англияны, Италияны, ГФР-ни ашкан.

Революцияга чедир чок турган үлетпүр ам дүрген хөгжүп турар. Үлетпүрүң ниити продукциязы 2,4 катап, капитал салыышкынының хемчээли 2,2 катап өскен. Ол үениң иштинде он-он улуг үлетпүр бүдүрүлгелерии түткан болгаш чаартыкан. Моол чонның культуразы хөгжүп, амыдырал-чуртталгазы экижээн. Мурнунда чыдып калган Моол ам чечектелин турар культураның чурту болган. Бижин бичбес чөрүкту уезткаш, ёзулуг культурлуг революцияны кылган. Чурттакчы чонның 1000 кижизиниң-не ниитиндеи 168 кижи янзы-бүрү ортединге черлериниде өөренип, а оларның 10-ну дээди ортединге черлерииге кирип турар. 10 муң чурттакчыга-ла 13 эмчи, 98 эмнелге оруннары онаажыш турар.

Моол-совет найыралдың Улан-Баторга болган митингизиниге Л. И. Брежнев чүве чугаалаан, ынча дээн: «Моол чон капиталистиг формацияны маадыр дег ажыр база берген. Ол дээрге ёзулуг маадырлыг чөрүктүр. Анаа бүгү совет улус болгаш бүгү делегейде Силерниң өөнүктериңер өөрүп турар». Моол база совет улустуң найыралы кажан-даа бузулбас. Моол революцияның эге үезинде В. И. Ленин биле Сухэ-Баторнуң үндезилээни ол найырал кадыг шыгалданы эрткен. Оон чамдык коску чижектери бо.

Японияның империалистери 1938 чылда Хасан хөлдүң чанынга дайынның одуп ажыда бээрге, Моол шериг Кызыл шериг-биле кады дайынга удур бир деминг дайылдажырынга белеп турупкан. Совет-моолдуң дайынчы акы-дуңмалышкы найыралы 1939 чылда Халхин-Гол деиге япон милитаристер-биле деминселге бижыкан. Халхин-Гол тулчуушкуну болза моол, совет чонның найыралының, чаңгыс эвиниң херечизи болуп арткан. Делегейниң ийнги дайынының үезинде моол улус совет чонга моральдыг болгаш материалдыг дузалыг чедирип турган. Моолдуң чонунуң дузаламчы белээ-биле туткан болгаш Совет шеригге берген «Революстуг Моол» деп аттыг танкы колонназы, «Моол арат» деп авиаскадрилья дайынның нүүлүнге четкен. Чолдак тоннар, кидис идиктер, бөртер сөөрткен эшелоннар моолдан совет фронтуже чоруп турган. Дайынның соолгу үезинде Моолдуң Улустуң Шерии квандун шерии чылча шаварынга киришкен.

ССРЭ биле Моолдуң аразында акыдуңма харылзааны бышдырыышкың бир чугула түүлү болза, түс-түс чурттарның партия, чазак база хөй-ниити төлөөлериниң боз-боттарынга алдажып, найыралдың алы-чоруун кылып кээп турары болуур. Эш Цеденбалга баштадып алгаш, 1965 чылда бистиң чуртувуска келген партия-чазак төлөөлериң совет чон улус күзел-биле үлүлээп алган. Моол база совет делегацияларының аразынга болган чугаалажылышкың база бистиң партияларывыстың болгаш чоннарывыстың чаңгыс шынчы эвин база катап бадыткаан. Ол чугаалажылышкынарның түңнелиннде, ССРЭ биле Моолдуң 1966—70 чылдарда экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылгазының дугуржулгазын кылган. Совет-моол харылзаалардың төөгүзүнде улуг болуушкун болза, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев баштаан партия-чазак төлөөлери МАР-га чорааны болур. Совет төлөөлер Улан-Баторга, Дарханга, Шарын-Гөлга база кааз-даа чораап, моол чонның улуг хүндүткелин көрген.

ССРЭ-ниң партия-чазак төлөөлери биле МАРН ТК-ының база Моол чазактың баштың чыларының аразында болган чугаалажылышкынның түнелиннде ийи чуртуң найыралының, кады ажылдажылгазының болгаш бот-боттарынга дузалажылгазының дугайында Керээни чарган. Ынчангаш бистиң улустарывыстың найыралы бүзүлбас.

Тыва АССР-ниң ажылчы чону, бүгү совет чон-биле бир домей, моол-совет найыралдың 20 чылын демдеглевишаан, аку-дуңма чонның чедишкинниг болдуун оларга күзеп турар. Тываның чонунуң МАР-ның бистиң-биле кожа аймактарының кижилери-биле аразында харилзазы чыл келген тудум улам быжыгып орар. Чүге 1966 чылда бээри Моолдуң чоок аймактарынче бистиң башкыларывыстың, эмчилеривистиң, күш-культурзуларывыстың, партия, комсомол, профэвилел органнарының, кодээ ажыл-агыйның, үлетпүрүүн специалистериниң төлөөлери чораап келгеннер. Олар анда чоруп турган, боттарының билиин, ажылының дүржулгазын моол өөнүктерге дамчыдып берип, оларның эки түүлдерин боттарынга ап чорааннар.

Завхан аймактың аныяктары боттарының күжү-биле Тосонүзнгел деп чаа хоорайны тудуп алганын өөрүшкү-биле билип алганнар. Ында чурттакчы чонның 80 хуузу аныяктар. Аймактың төвү — Улаастай хоорайда аныяктарның күжү-биле автосепгелге заводун тудуп турар. Аныяктар оргузунга кижизидилге ажылының дугайында солун түүлдерии бистиң делегациявыс база билип алган. Чылда бир катап болуп турар күш-ажылчы кижизидилге конференциязының эртип турар хүннеринде ревсомолчулар боттары спорт шөлдерин тудуп, культура-чырыдыышкын черлериниң септелгезинге киржип турарлар. Аймактың аныяктарының аразында шеверген хеп кедери, чараш ыр ырлаары дээш конкурс калбаа-биле пептерээн.

Оон соолунде, арткан чылдың июль 14-тен 21-ге чедир Убса-Нуур аймактың эмчи ажылдакчыларының төлөөлери Кызылга чораап барган. Олар маадаа чоруп турган, туберкулёз сапатсрийиниң, Балгазының участок эмнелгезиниң, уругларның эмнелге каттыжыышкынының ажылы-биле танышканнар. Оон соонда олар «Тыва кобальт» комбинатка, «Чедер» курортка база чорааннар.

Ол аймактың тудугжуларының төлөөлери Кызылга келгеш, база-ла алээн ажыктыг түүлдерни билип алганнар. Харын-даа олар үш хонук иштинде бистиң тудугжуларывыс-биле кады ажылдаан, тудугнуң алээн аргаларын билип алганнар.

Моол чон-биле бистиң улустуң аразында харылзааны быжыглаарының улуг хемчеглерин 1967 чылда чорударын бодап көрген. Оон алээн кажы ам бээри күүсеттинген.

Тыва АССР-ниң ажылчы чонунуң МАР-ның бистиң-биле кожа аймактарының чону-биле аку-дуңманың хөй талалыг харылзазы, чонның интернационалчы кижизидилгезинге болгаш найыралды улам быжыглаарынга улуг рольдуг болур.

П. КИСЕЛЕВ.
Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черииң секретары.

Даарта — Моол-совет ниитилелдиң тургустунганының чээрбиги чылы

Моол Арат Республиканың биске чоок аймактарындан артистер Тывага үргүлчү кээп турар. Өнүктерниң солун концертин, уран талантызын тыва көрүкчүлер магадап, чылыыбиле хүлээп ап келген.

Чурукта: моол хөгжүмчүлер.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Д. Сэнгээ. ЭКИ ЭШ

РАССКАЗ

Черииң шыгы бусталып турар дүдүскектиг бир часкы хүн Сүх-Очир хойларын кадарып чорупкан. Чаа үүнүп чыткан чаагай чыттыг чаш көктүң амданынга хоптактанган хойлар, хек-даваны чыып чиир дээш, мурнун былаашкан маңнажып турганнар. Кадарчы арган-дорган хойларын шүүдетпее дээш, бажын доозун олурарга, ол хүн совет колхозчулар тараа шөлдерин аңдарып турары көзүлген. Оон хераэженнериниң өткүт үнү чоорту дыңналып келзе-келзе мырыңай чоонтулап келген ышкаш чаңгыланып турган.

Кыызаарда өглер-биле хөй чылдарда кожа-хелбээ чурттап чораанын чүү дээр! Тее сумузунуң хөй малчын араттары-биле домей малчын Сүх-Очир найыралдыг ийи күрүненің аразында дугурушкаш, демдек салган күрүне кыызаарын ажылдыр көстүп турган өглериниң кижилери-биле ужуражыкседп чораан.

Суглуун ужугаш, оттарып каан аъдын үгеннээш, конуп дыңмыды тыртып алган. Оон аътчингаш чоруптар дээрге, кадатта хойларын ээп катташ чоруй баарга эвчок. Оон алээн дадагалаан тургаш, холунга кызыра тудуп алган муңгаш-дынын эзер бажынга кедиргеш кастаптарга, аъды оттаар дээш, бажын савап тура, шугуулдаан дег холу-биле черни каккылаан, хөлзей берген. Чаңгыс черге оожум отташ турган хойлары шимчеп, хат удур шуумун чорупканнар. Сүх-Очир хойларын дайгырып доктаадыр деп бодаза-даа, «кызыгаарже ажа базар чылдагаан тывыдды» дээнзиг хүдүмүрбүшаан, ол черииге олурупкаш, таакпылай берген.

Баштайгы өткүт ырлар оожумнап, удаваанда элээн дыңзыг болгаш чоон үнмер-биле солуттуна берген. Чоога иштинде хойларынче көөрге, хек-даваны сүрүп чораада, дыка мраваан, оожуму кончут оттаан чорааннар. Оон кадарчы үе-шак эрттирер арга-биле үш бичии даш чыып алгаш, «бе саап» ойнай берген. Сүх-Очир шалыпкы чоруптар деп шиитпирлээш, аътчаның алгаш, хойларының солагай талазыбиле долганып, бажын доозар дээш кадыдын бар чыдарга, оон баар дээн черииндеи колхозчуларның ыры-шоору улам киткеп, эр үнмер тода дыңналып келген. Шалыпкын чоруптар дээш аъдын депсеннирге, хой кадарын өөренген аът эзэзиниң башкарарын маңнавайн, хойларның бажын доозур дээ берген, а кадарчы аъдын кымчылап, колхозчулар уунче зэй тырткан.

«Орукта совет кыызаарның демдээн көрбүшаан, колхозчуларга барып, оларның тараа тарын турарын көөр-дүр» деп бодай берген. Сүх-Очир колхозчуларга чеде бээрге, кижи бүрүзү онаашкан ажылдарын кылган, чай чогу илдең турган. Демги чаңгыландыр ырлажын турган хераэженнердаа, оларның өткүт ырлары-даа сураг. Часкы хүнге шагыраан кур черииң ырлымыы үргэн он ажыг трактор каргыраалап чоруп турган. Сүх-Очир аңдарган черии көрүп турда, артында чиик машина даажы дыңналган. Хая көрүп көргө, хөлү болгаш бедик сыныыт, шериг хептиг дарга машинадан үнүп келген. Совет кыызгаар заставазының даргазы деп Сүх-Очир таш билзе-даа, эрттирилгелиг хирезинде кызыгаарже кирип келгенинден човаагыының боданып турда, дарга чанынга чедип келгеш, улут ак холу-биле оон холундан туткап, доңгайтыр шелер чазып, силгип мендилежиргге, кадарчының сеткили човаанындан шиикпе, ол ыыт чок турган.

— Силер ыында чүнү кылып тур силер?—деп дарга оожум болгаш топтуу коңчут айтырарга, очулдурунчу чугаалаан бээрге, Сүх-Очир саадавайн-даа:

— Тараа тарыырын сонуургап көрүп тур мен—деп харылаан.

— Силериниң сумуюң чамдык багтары (арбаннары) тараа тарып остүүрүп турда, силер чүге тарывае улуг боор силер?

— Чо-ок, ам... кандаай чүвел, аан... Өөренизээ дээр бе, аам чаңчыкпаан дээр чүве бе, тарывас-даа улус-тур бис.

Ынчан турда чоогунда бир кижи ужуру билдинмее чүве чугаалап, дыңзыдыр алырыган. Сүх-Очирниң трактордан хойгаш аъды хөлзеп, боду медээзин олчаан ол-бо талаже көөрге, кижи-даа көзүлбес болган. Сүх-Очирниң алдепеннип турганын эскерип каап, «тараажыларны чемче чалап турары ол-дур» деп дарга чугаалаап, хүдүмүрээн. «Мында болар база радиолуг-дур эвеспе» деп Сүх-Очир бодап турда, Улан-Батордан чугаалап кээр танып үнмер дыңналган.

— Өөнерде сенден өске хой кадарыптар кижи бар бе?

— Бар-за.

— Ынчаарга даарта заставага чеде бээр силер — дээрге, Сүх-Очир сезиигеп хевирлиг, харыы маңнаан ол даргаже көрүнмүшаан. «Чээ»—деп оожум үн-биле харыылаан. Застава даргазы хол-даа тудушпайн, «Байырлыг!» дээнзиг бажын соглап кылгаш, машинаазынга олурупкан.

Сүх-Очир хойларынче шошкудуп бар чыда, «Ам-даа херек өскерилди. Көңгүе херек чок хиремде чүге бээр чедип кээп, бодузига хора чедирип чоруур сава чок кижи боор мен» деп бодап чораан.

Эртеницде Сүх-Очир заставага чеде бээрге, ону дарганың кабинединче кирер берген. Амыр-мендизин айтыржып, ат-ажалдарын суражып танышкан соонда:

— Үүге силерни келдиртеен деп бодап тур силер? Аныят-чажыт чокка чугаалаарга, дүүлүүн бээр сеткил-сагыжым човаап, үйгу-дыш чок хонгаш келген Сүх-Очирни совет кызыгаарже хөлүн эртир хаанынан кирген дээш, дарга хаваан дүүн алган:

— Силерге чөпшээрээн кызыгаар шугуумун эртии, эжим эртир шыкээрлеп келген сагыжынар үү? дээрзин айтырар дээн кижи мен, чугаа-ла!—деп, хөректеннип турун келген.

— Чок, эжим дарга. Мен...—дээш, Сүх-Очир үжүр-чөөүн чугаалаар дээжинг турун көөрге, застава даргазы хүдүмзүрбүшаан, чанынга келгеш, ону оожуктурункаш, боду чанынга кожа олурупкан:

— Силерни коргудун сүртедир дивейдир мен. Анаа баштактанып ойнаарым олдур. Коңчуг баштак чаңгыс кижи боор мен. Ынчаарга кызыгаар черге чалгаан чаным алыр дээш эвес, бир эвес силер чөпшээрээр болзунарза, силерниң-биле сүмележир чүве бар—деп аптиг-ээдек чаңын көргүзүп таныкпышкан. Сүх-Очир ыапырозун кыпсып турда:

— Бир эвес мен силерге дузалашсымза, силер чүрттүң малчыннарыңдан эң-не баштай тараачын болуксаар силер бе? Бо болза бүгү Моолда хамаан чок силерниң сумуда бээни чаа ажыл эвес-тир, а чүге силерниң арбанда чаа түүл болур чүве-дир.

—Ийе, ийе. Чүге бистиң бо мынчаар тараа тарыпас чер. Менде шидиг күзел бар. Суму черииден биске тараа үрезинии берген чүве. Бис бир-ле эвин тыппайн турар улуус бис.

—Ындыг болза эки-дир, деп элээн чугаалажып ораш, Сүх-Очирни эдертии үндүре бергеш: — үүү-даа болза тарымыр черииң кажаалап ап, оон башка тараажыы мал чиптер—дээш, эмге-сан чок «тенниг» сывырындан демир бергеш.

Уве аймактың Тээ сумузунуң 11 дугаар арбанында тараа тарыыр ажыл эң баштай эгелээни ол. Сүх-Очир чүрттүң кезек кижилери-биле кады Шар-Үзүүр заставаның даргазының бергеии сывырындан демирибиле черии кажаалап, чамдыктары заставаже барып, дарганың бергеии ындыын болгаш илиирии тева-биле чоошпуладып эккелгеннер. Удаваанда демги дарга ийи шериг эштериг келгеш, үрезии чажарын айтып берген. Сүх-Очир бодап турарга, олар ярай-ла тарамых чажып турган мышкаш. «Билдим, билдим. Ам мен чажыттар мен» дээш, дарганың караанга оларнымы ышкаш чажып турган, оон олар өске эштериге ындазын-биле черии чардырарын айтып берип турар ярада, «бир-ле тараан чүвеин арбидаадыр өстүрүп аар-дыр» деп бодаан тенек сеткили-биле үрезинии дока сырый чашкылашкан.

Андазынга баштай кипрген эмдик тева четкен шериг-биле кур черии чарып, ындазын соонда тутказ, башкарып чораан дарганың кайыкшиың-даа кызыл ажыктан турганын көөрге, үжеп чыдар мурнунда бо эштериңер ядазары бичежээк боттуг моол аътка соорткен улуг боонуң дугуюн идип чораанны чадавас кылдыр бодаттынар турган.

Аңдарган черииң оорталары эдип чазап ылыптээш, часкы тарылга ажылы доозулган дүне Сүх-Очир удуп чадап каан. Чаңчыкпаан мага-бот чуурузаган угдунмае, минда-минда аарышкылы кончуг болган. Майгын эжинин селбеңнедир хадыг турган хаттың даажын дыңнап, ээги мышкаш зөппек айнын хереңнче кайгап чыда, «эш-оор мынчаар сеткилиниң ханызындан дузалап турда, тараавыс үнмейн барза хаваа болду» деп, човаа чыда, он беш га черге чедер дээш берген үрезинии үш-ле гага чажыпкаш, хөлүн эртир сырый чажар чорук шын эвес дээрзин билбейн, ам үрезии болза, катап чажар чүвеин» деп бодап чыткан.

Эжишин Сүх-Очир алызында ядыы кижиниң чаңгыс оглу болганы-биле аччазы амыр-менди чоруур шагда эрте удаавас, орай турар турган. Өг-бүлезиниң ажылынга барык-ла дузалаппас оол чораан. Чайның бир-ле чаагай хүнүнде Сүх-Очир тараазын эргип чоранып, иженги ажыр үнген кымыл-тае биле арбайны көргеш, «магалыг-ла-дыр. Дыка чаагай үнген тараа-дыр. Шар-Үзүүр заставаның даргазына барып чугаалаайн, эки эжиниң сеткили өөрүүр боор» деп бодап, тараазының соңгу талакыга чеде бээрге, Шар-Үзүүр заставазындан келген хевириниг хөй-ле машина ии бар болган.

Оон хайгаарап көрүп чоруурга, кажаалың соңгу-чоон талакы азымнда чагыны чаа каскап, олурткан ии ядеп, көк кырында кара довуракты үндүр каскаиы тода костүп турган. «Бо чагыны мал ужурутларга, кижи катап олурткан-дыр» деп бодавышаан, чаа үнген тараанын чаагай чыды долган ариг агаарны хөрээн долдур тыпкан. «Бо тараанын чаагай дүжүүт дээш, эки эжиниң сеткили мээнинден дудак чок човаа турар-дыр. Мынчаар үнгении көргеш, менден ажыг өөрүп чор боор» деп магадап бодап чораан.

Күзүүнде чаагай тараазын кестирип турда, эки эжи кээп көргеш: тева дээрге, моолдуң элезии далайының хөлгези деп бир-ле номдан номчаан мен. Ам өөрүп турарымга, тевеии алдыя-сарыг тараанын комбайны, трактору деп чугаалап болурдур» дээш, сеткилиниң ханызындан байырлап каттырган.

Моол дылдан очуддурган

Г. САНЧАА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Шериг аэродромунче халдаашкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Чаноита (Кантхо можу) америк шериг аэродромунче дидим халдаашкынның түңнелинде Мурнуу Вьетнамның Хөстелга армиязының дайынчылары май 8-че дүне АКШ-тың шериг-агаар күштериниң 50 самолёдун узутнаан ийинпе, азы үрей атнан, самолёт хөнар болгаш ужар шөл база үреяген. Ол дугайын ВИА агентилел Хөстелга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаап, дамчыдып турар.

Бо болза эртнен чылдың февральдан эгелээш, патриоттарның алдыгы халдаашкыны-дыр. Оон мурнунда болган беш халдаашкыннарның үезинде Хөстелга армиязының дайынчылары дайынның 177 самолёдун, 835 салдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген.

Чеди америк самолётту аткан

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи Б. Кобелевтиң дамчыдып турары болза:

Май 19-та ол чернии-биле 14 шак 30 минута турда, америк ужар чүүл ол хүн Ханойже ийи улаа халдаан. Дээрбечилер күштүг боолаашкынга таварышкан. Хоорай төвүнүң агаарынга чуура аттырган бир америк самолёт дипломаттар кварталындан 100 метр ырак черге дүшкен. Өрт үнзе-даа, ону өрт шериглери болгаш чурттакчы чон дораан өжүрген. Ол самолёттуң ужудукчузу Ханойнуң бир кудумчузунуң ортузунга парашют-биле дүшкен. Аары-биле балыгланган ол ужудукчуну машина-биле госпитальче дораан чоруткан.

Халдаашкынга киришкен ийи америк хыдыкчы-бомбалакчы самолёт Ханойнуң чоогунга чуурулдур дүшкен. Мынчангаш баштайгы медээлербиле алырга, вьетнам найысылалдың камгалакчылары май 19-та чеди америк самолёттуң андара аткан.

КАР-ның чазааның шиитпири

БОНН. КАР-ның Гамбургта болган Майяде Франкфуртта кол консуль черлерин май 31-деп эгелээш хаар дугайында Каттыскан Араб Республиканың чазааның шиитпирин Боннга чарлаан.

Израильдың чазаанга Боннуң көргүзүп турар шериг болгаш сан-хөө идепкейлиг дузалажчызынга удурлашкынының демдээ кылдыр Каттыскан Араб Республика ГФР-биле дипломаттыг харылзааларын 1965 чылда үскен деп чүве билдингир болгай.

Конго президентиниң декреди

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгонуң бүгү хамаатылары—он сес хар четкен эр, херээжен кижилер Конгонуң демократтыг республикалының чаа конституциязының дугайында айтырыгның талазы-биле июньда болур санал алышкынынга киржир ужурлуг. Ол дугайын республиканың президентиниң декредииде чугаалап турар. Ол декреттиг Киншасаның радиозунга дамчыткан.

Конгога (Киншаса) санал алышкыны июнь 4 биле 18-ның аразында үеде болур. Чонга кердүрер-биле кииргеи чаа конституциияның төлевилели республиканың президентизиниг калбак күүсекчи эрге-чагыргаиы тыпсырыы, чаңгыс палаталыг парламентиии тургузарын, политиктиг партияларның ажыл-чорудулгазын кыызгаарлаарын норуп турар.

—+—

ИНДОНЕЗНЯДА АЖЫЛ ЧОКТАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Индонезияда ажыл чоктарның саны үш миллион кижиге четпеи дээрзин ажылчын күүнүүң министри, полицияның комиссары, генерал Авалуддин медеглээн. Ылаңгыя кедзе ажыл-агый секторунда оиза күштүг болуп турар ажыл чокталыр чорукту чайладыр талазы-биле хемчеглерни чазап ап турар дээрзин министр оон ыңай медеглээн.

Ол дугайыи Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Джакартадан дыңнаткан.

1967 ч. Май 21.
ШЫН
3-КУ ЯРЫН

Кыдатта болуушкуннар

«Мурнуу-Барыын Кыдатты хостаар бис», «Хэнань можуну камгалап алыр бис» деп бижээн лозуннар сөөлгү хүннерде Пекининиң кудумчуларында көстүп келгилээн. Можуның «Хэнань жибао» дээр солунунуң дыңнатканы-биле алырга, «Хэнань можуның революсчу бунтарыларының кол командылалы» дээр чүвениң хүнээйбиннери болгаш пзаофаньчылары биле «культура революциязының» удурланыкчыларының аразында демисел чоруу турар.

Чэнду хоорайда (Сычуань можуның кол хоорайы) № 132 заводка май 6-да болган болуушкуннарның дугайында тодаргай түүлдерни «Дунфанхун» солунга парлап үндүртеп. Пекинде геология институдундан келген хүнээйбиннер түс черниң хүнээйбиннери-биле кады Мао Цзэ-дуннуң «дээди айтыышкынынарын камгалаар» дээш заводка чеде бергеи. Заводтуң ажылчыннары оларга удур кодурлуп үнген деп, ол солунда дыңнадып турар. Винтовкаларны, пулеметтарны болгаш хол гранаталарын ажыглаан үскүлежишкин болган. Солунуун дыңнатканы-биле алырга, 100 ажыг кижи өлүттикен, оон иштинде 70—80 хүнээйбиннер болгаш пзаофаньчылар бар болган. Бо үеде ол заводтуң ажылчыннары «бүдүрүлге шериннге» каттыскан болгаш «боо-чепсекти холга алган» деп, корреспонденциянның автору бадыткап турар. Оон сөзү-биле алырга, «Чэнду районда хөй чугула заводтар ам ажылдавайн турарэ.

Кыдатта болуп турар болуушкуннарга шериглиң киржилгезиниң дугайында ККП ТК-ның чанында «культура революциязының» «ереткериниң талазы-биле үзер бөлүктүң «Дунфанхун» солунга парлаан үүдүн амгы кыдат удурткучулар ажыгбиле миннип турар. Чижээ, ол бөлүктүң удурткучузу Чэнь Бо-да «шериглиң деткимчеан чок турган болза, культура революциязы боттарының шыдавас ийих» деп медеглээн. Хүнээйбиннериң болгаш пзаофаньчыларның талазынга турушкан, шериглиң холгаарлаашкынын ол кандыг-даа янзы-биле бадыткап турган. Ол бөлүктүң оон өске кежигүнү Кан Мэн «улусчу хосталга шериниң шиитпирлиг деткимчеи» деп «Дунфанхун» солунуун арынарынга бижээн үүдүнге кыйгырган. Ынчаныас болза чуртка «шынгыы болуушкуннар» тургустунуп келир магат чок дээрзин Кан Мэн демдеглээн.

«Культура революциязының» ереткериниң талазы-биле бөлүктүң удурткучузу Цзян Цинниң (Мао Цзэ-дуннуң кадайы) медеглелии солун база парлап үндүрген. «Бир эвес шеригге даанмас чүве болза, кымга дааныр бис мынчаш?»—деп Цзян Цин медеглээн. Боттарынын аразынга үскүлежишкинии сокса-дыр болгаш шеригниң херээнге холтелгезинге киржип турарлар. Аймактың аныяктарының аразында шеверген хеп кедери, чараш ыр ырлаары дээш конкурс калбаа-биле пептерээн.

Оон соолунде, арткан чылдың июль 14-тен 21-ге чедир Убса-Нуур аймактың эмчи ажылдакчыларының төлөөлери Кызылга чораап барган. Олар маадаа чоруп турган, туберкулёз сапатсрийиниң, Балгазының участок эмнелгезиниң, уругларның эмнелге каттыжыышкынының ажылы-биле танышканнар. Оон соонда олар «Тыва кобальт» комбинатка, «Чедер» курортка база чорааннар.

Ол аймактың тудугжуларының төлөөлери Кызылга келгеш, база-ла алээн ажыктыг түүлдерни билип алганнар. Харын-даа олар үш хонук иштинде бистиң тудугжуларывыс-биле кады ажылдаан, тудугнуң алээн аргаларын билип алганнар.

Моол чон-биле бистиң улустуң аразында харылзааны быжыглаарының улуг хемчеглерин 1967 чылда чорударын бодап көрген. Оон алээн кажы ам бээри күүсеттинген.

Тыва АССР-ниң ажылчы чонунуң МАР-ның бистиң-биле кожа аймактарының чону-биле аку-дуңманың хөй талалыг харылзазы, чонның интернационалчы кижизидилгезинге болгаш найыралды улам быжыглаарынга улуг рольдуг болур.

П. КИСЕЛЕВ.
Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черииң секретары.

Кызыл Тыва

ХҮНГЕ САРЫН

Бичии рассказтар

ХАЙГЫЫЛЧЫ РОТАНЫҢ ДАЙЫНЧЫЛАРЫ

Кызыгааржының хүнүнге

Ефрейторнуң көвүрүү

ХАЙГЫЫЛЧЫ РОТАНЫҢ ДАЙЫНЧЫЛАРЫ, далай ортээлиг хоорайның аныяктары ефрейтор Велижаниннің баштак чаңын билир. А оон баштактарында бирле тыныжык алын бар. Хоорайның аныяктары ону оныза эки ылгап билирлер. Балыкчы өдүүр-биле, танызы кыс-биле хоорежип турган, баштак чугаа-соот кадында: «Сенден бир-де катап дуза дилээр мен, аңаа ойталавас сен, аа?» дээр. А ону ылавылап айтыра бээрге: «Ам эвес, а соолунде, ол дуза тоң чугула аңаарга, ынчан чугаалаар мен» дей дыртып каар.

Дайынчыларның кызыгаар хайгаарап чоруп турар көкпаны дагдан баткан ийи шапкын хемни таварып ортер. Оларның бирээзинге чээрби метр узун дурттуг мыш көвүрүг турган. Чаашкын алаан каш хонуктар үргүлчүлеп, үерээзи, хемниң эриктерни суг үреп каапкарга, көвүрүг бичин-ле черге ызыртынып, кижи кежерге сирлеңейнип, мөөп чыдар. А өскелеп хем аажок калбак, ханы, эриктери кадыр, ону кежиладыр астынчак долган каан сывырган демир көвүрүгнү шөйүп кылган. Оларның кайызы-даа үр чыдда туруп келген, аргижираан, ам септеп чаартыр апарган. Аңаа херектиг демир материалдары, быжыг, чоон тросстар заставада чок. Оларны кайынын тыварып, бо ажылды канчаар эки бүдүрээ экил деп айтырыглар дайынчы бүрүзүнүң бажындан үнмес болу берген. Ынчалзажок бо херекке дуза кадын болур балыкчы колхозтар, балык консервалы кылыр завод заставаның чоогунда бар.

БИР-ЛЕ ЭРТЕН ЕФРЕЙТОР ВЕЛИЖАНИН ол ажылды мен кылып көрейн деп баштай ооруңге, оон соонда застава начальнигинге чугаалаан. Застава начальниги ефрейторну деткип, аңаа ийи дузалакчыны берген.

Суббота турган. Ол хүн көвүрүглер кылырынга дерек бүгү материалдарны чыып, сөөртүп белеткеп алганнар. А даартазында ефрейторнуң өнүктери балыкчылар кыызгааржыларның көвүрүтлер кылырынга дузалажыр комсомолчу-аныяктар шевин чарлапканнар. Хой аныяктар чыглып келген. Оларның аразында кымнарны чок дээр: электромонтёрлар, каднакчылар, дашчылар, бызанчылар... Аныяктар ол хүн орайга дээр ажылдаан, ажылын будурумзелиг доозуп апканнар.

ДААРТАЗЫНДА ХҮННҮҢ ЭРТЕНИНДЕ ефрейтор Велижанинни көвүрүт кылыр болуу-биле кады застава начальнигги кабинединге келдирип алган.

— Магалыг ардер-дир силер. Тергимин эки көвүрүг кылып кагдыңар—дээш, начальник баштактаанган:—Ону Москвада делгелгеже-даа чорудар болза, ажырбастыр.

А ефрейтор Велижанин дузалакчыларын догереэзин чугаалап бээрге, застава начальнигги ам болур аныяктар кежээлинге баргаш, оларга өөрүп четтиргенин база катап илередип, өртектиг белектерден тыпсырын саналдаан.

Застава начальнигги ротаның кежээки чыскаалынга көвүрүг сеткээн болукке аас макталын чарлаан.

Хемни кежир көвүрүт оныза быжыг болган. Дайынчылар-даа, хоорайның аныяктары-даа ону ефрейтор Велижаниннің көвүрүү деп адай бергеннер. Ол дээрге кызыгааржылар-биле чуртакчыларның аразында харылзаанын—база бир «көвүрүгүнүң» коску демээ апарган.

Сиген кезикчилери

ОРТУЛУКТА заставаның хүүда ажыглалынга каш баш саар инек, хаваннар өстүрүп турган. Оларны дайынчылар боттары ажаар, инектерни сүлүн боттары саар мындыг.

Чылдын-на оларга кыштадыр чиртир сиген кезери-биле болук дайынчыларны чорудар. Бо удаада оон составында аңаа дайынчы Кокоулин база кирген. Болукту чыскаал-биле сиген кезер шынаже чорудупкан.

Дуне болгаш эртен чаашкын чаггаш, дээр аяды берген. Дүшп. Ак-кок дээрлеп шокар булуттар мурнуу түвүе бөжүп, шынаадан далайже чылыгзымаар салгын хадып туруа-даа, серинии сүргей. Далайның кырында чиик туман келдүүп, чылый берген агаарже астып үнүп, тарап чидип турган.

ДАЙЫНЧЫЛАР АЙЫТКАН ЧЕРЖЕ чоокшулап келгенде, оларнын соондан старшина тергелиг аътты чеде хап келген. Оон соонда хоорккүүскем даргазы боттан аътты шокшудуп орган.

Заставаның кезер шөлүнүң кызыгаарларын дугуржуп, старшина, хоорккүүскем даргазы, болуктүн удуртукчузу сержант ону эргип чоруп турда, дайынчылар кадыырларны, айыырларны, дырбаштарны, чей аймаан төгедеп дүжүрүп, майгынны хапкан.

Бокоулин бедик сынныг, тырыл мага-боттуг болаа-даа, шүшпеңзимээр, нарын ажылга чевензимээр дайынчы турган. Оон таварлашкан кадыырының түдәлы хозап, сынгылай берген болган. Ольха сывы кезип алган, ачазының аалынга дег, чидиг бижек, хирээ, әптиг үттээш бар эвес, моңгүүр баазы-биле ону олура шаап, чыза-биле чонуп ора, эптештирип черле чалашкан. Сержант Берзников ону көрүп каапкаш, мөзүр-мазыр кылыр шала чазаан туданы алган, оон кертминиң иштин талазын ховудай чазаан, кадыр сывынга кожа туларга, пластилин-биле демей-ле, таптыы сүргей сыпка әптежи берген.

— Ол-дур. Ам хендир-биле быжыы шарып ал—дээш, сержант туданың ийи ужун бот-боттунче лыжыды чыыра тудуп берген.

— Четтирдим, әш сержант — деп, Кокоулин ооруп чугаалаазаа, боду иштинде эпчоксүүп орган: ол ачазы-биле кады сиген кезип турган әртип, шеригге әрттирген ийи чылының иштинде бичиизаа када кадыыр сывы түтпаанындан түве бе, бо ажылдың карак-биле көөрге әскертинмес, хол-биле тудуп өөренип алыр чажыттарын үттупканы ол ирги бе?

СИГЕН ШӨЛҮНГЕ ХҮННЕР билиртиейн әртип-ле турган. Дайынчылар мында база бир застава хевирааг апарган чүрттап, албан әрттирип, ажылдап турганнар. Оларның командири база бар, а оон ораалакчызы кежээнии-не политоредилге әрттирер, а командир боду дайынчы ооредилгеге бедеткелдер чорудар.

Он ийиги хүн дайынчыларга онзагай хүн болган: оларның кескен шөлү даглар эдектериниче чаптылып чоруй барган. Дээрниң ажыыда аажок. Далайның чалгыгтары хүн карааңга кызаанажып, чинирерип ойнап чыдар. Чоокта чаа кескен сигенниң көксүт, хандылыг чыды дүмчүккә хап, Россияның коозе ажыл-агайлыг районнарын сагындырып келир. Төрээн черинің бо әргим бойдус чүрүмалы дайынчы бүрүзүнүң сеткилинге: «Тайбың ажыл-ишчи болбушаан. Төрээн чүрүмнүң камгалакчызы болуп турар-дыр мен» деп чоргаараалын бижыктырып турган.

Кызыгааржылар әртенги халадан кежээки имирге чедир сиген кезип, бөлүп, чаржып турган, майгынынга шагыргай, ынчалзажа оорушкүдүг чедяп келирлер. Застава ның бөөдәлга шөлүнге автоматтар, пулемёттар даапташкынынары орайга дээр үргүлчүлээр. Дайынчылар чүрттап, ажылдап. Төрээн чүрүмүнүң камгалалынга белеткениң турар.

Анай-оол ДАРЖАА.

Домнйн ДАРЖАА,
моол шулукчу

Ах, хөөкүйлерни

(Шеодут шүлүк)

Кежээден бээр, эртенге дээр
Кээшпе ышы ооргал долган,
Ах, хөөкүйлерни!

Самзал берип, хаарыктап,
Сакгаландыр хуралдаалаан,
Ах, хөөкүйлерни!

Чээрби кулаш саазын долдур
Чедир кылыр үлүүн бижээн,
Ах, хөөкүйлерни!

Сараат, хөпээн чеше бөөрүн
Сегыштa даап түңнеп алган,
Ах, хөөкүйлерни!

Домтаалдарын көктеп ора,
Долу, чаъска, сиген ирээн...
Ах, хөөкүйлерни!

Домтаалы-даа, өтчёду-даа
Доозун үглээш, шыгып калган,
Ах, хөөкүйлерни!

Хүгбай чүве, ирик сиген
Хуралдаанны азыртынган,
Ах, хөөкүйлерни!

Харын ынчаш, таалыкшыг бол,
Хаалгазын дүмчүп алган,
Ах, хөөкүйлерни!

Самал берип, хаарыктап,
Сакгаландыр хуралдаалаан,
Ах, хөөкүйлерни!

Очулдурган Ю. КЮНЗЕГЕШ.

МООЛ ҮЛЕГЕР СӨСТЕР

Одарга мал семирнир, ажылга кижи дадытар.

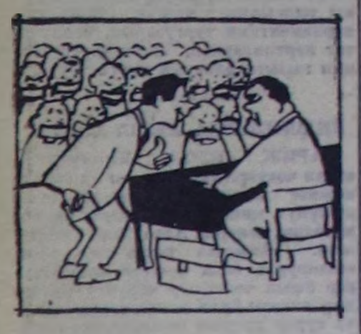
Балык суг чокка чорбас, кижи ажыл чокка чорбас.

Тараа чимир дизинде—чер аңдар, өгүт чимир дизинде—мал кадар.

Эртежи кижиге хүн узун.

Планны «өүүседип тур»

—Хемчег ап кагдым, хуралды эгелеп болур, дарга.

В. Волченконуң чураан чурүктары.

Парижтен чагаа

Совет цирк уран чүүлүнүң сураглыг артистери амгы үеде Барыын Европаның чуртларында оюн көргүзүп чоруп турар. Оларның аразында РСФСР-ниң улустуң артизи Олег Попов, РСФСР-ниң улустуң артизи Валентин Филатов, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оол, Армян ССР-ниң алдарлыг артизи Елена Аванесова, Азербайджан ССР-ниң алдарлыг артизи Назирова болгаш оон-даа өскелер бар. Олар бо чылдың апрель 10-дан май 8-ке чедир француз найысылал—Парижке оюн көргүзүп турганнар.

Тыва цирк бөлүүнүң удуртукчузу Владимир Базыроолович Оскал-оолдуң совет цирк артистериниң Париж хоорайга оюн көргүзүп турарының үезинде бистиң редакцияга бижээни болза:

Көрүкчүлер болгаш Парижтиң хөй-ниитизи совет цирк уран чүүлүнүң гастроль оюннарын улуг сонуургал болгаш хундүткел-биле уткаан. Бистиң тыва цирк бөлүүнүң артистеринден бо гастрольда Х. Белек-оол, К. Данчай-оол, М. Лозовик-Оскал-оол, Ю. Оскал-оол, Д. Оскал-оол. Ю. Хөвеңмей болгаш бодум киржип чоруур мен.

Парижтиң 6 муң кижи кирер спорт ордузунга кежээник-не кижи сыңыштас боор-дур. Совет цирк артистериниң уран көргүзүглеринге магадаан көрүкчүлерниң адыш часкаашкыны диңмиреп-ле турар-дыр. Шылгарачгай совет цирктиң мастерлери-биле кады Парижтиң солуннары бистиң тыва цирк бөлүүнүң программазында кирген чүүлдерни база мактап, хүннүң-не бижип турар-дыр. 40 чыгам оюн көргүзүглеринге кириштивис.

Улуг совет цирктиң алдары дээш, аныяк тыва цирк уран чүүлүнүң улам ыңай нептерели, ат-сураа дээш бүгү күжүвүстү, билишвисти, мергежилиивисти бараалгадып чор бис.

Европаның эң чараш хоорайларының бирээзи — Парижтиң уран көрүштүг черлери-биле, культуразы-биле хостуг шактарывыста таныжып турдувус.

Совет цирк артистери Францияга гастролюн дооскаш, амгы үеде испан найысылал—Мадридте оюн көргүзүп турар.

ЧЕКПЕ

(Рассказ)

Адыгыым ышкаш, калбак, майтагар дивеннарлыг, чолдак иудуруктуг, сытыр каректерлиг, бүдүүш кулактарлыг, каралдыр-сарыг хылган дүктерлиг чекпе дээр араатан аң дилеп, оран кезип, оң хонуң дургузунда боостаже борбак чүве ажырбаан, аштаан, хоран чипкен чүве дег, тендиңейнип калгып чораан. Боду шоолуг маннай албас болганда, элиң-хүлбүе, сыым-мыйгак хамаан чок, майтак койгунга безин четпес. Ол түгле кажар оп-биле аң тудуп чип, аштаан черинге алды хонуп, тоткан черинге тос хонуп чоруур араатан чүве-дир.

Аксында адыгыр салдары буураара берген кырган чекпе таптыг-ла дең хавалап чорда, дашты моорук кырындан, диштерин кончуу идегет кылдыр мүрзайтып, каректарын сытыртпан алган, харап кээп-тир эвеспе. Пат-ла могап-турупканындан чымчак хар кырынга чыда дүшкен. Ак-сарыг кылдыр адып кел чыдар дең хаазы, өжүп эгелей берген бүлүргей сылдыстар дээрде көзүгеен. Кырган чекпе кажарап калган: олча, чиш тыппайн, оран кезип улчаап, ам ол мөзүрге келгеш, кадыр-берт кашпалдан бир-ле айны кажар оп-биле тудуп алгаш, хырның хогаап, аргастаның үнер турган. Амыдыралдың өөредип кааны-биле ам база-ла аңаа келгеш ол.

Аш ишти ыстап саргымыр, үйгузу келир, чайгаар-да караа шимдие бээр. Кадыр кашпалдың ол чарымда шыргай иштинде чажыраан даштан удумзурай берген чекпе отту хонуп келген. Докпак кулактарын далбыйтып, сытыр каректарын хере көрүп, шаңгыр диштерлиг калдар аксын арзайтып, кичээнип берген.

Хендирбеэзинің кырында бир-ле чүве бөктүрүп каан ышкаш, мөгеннинг, калбак агжагар мыйметтарлыг, дивеннары чода-кыры чүстеринден куду ак-буурул, кедергей-даа улуг чаагай аң—буур талдарны эвктир чавыдактаап, чинрбей-хаактарны үзе тыртып чип, кашпал иштинде кара талдарже кел чораан. Кырган чекпеге назынының иштинде кажавдаа ол хире улуг олча таваржын көрбээн. Ол кажап-бир-ле өөр бөрүлер тудуп чээн буур сегинге таваржы бергеш, түгле будун артыкан агжагар мыйметыг баштыг, харапы-харапы, бөрүлерден хоттаалап, мишче көдүрүп үндүргеш, адыр будук аразында аавын аазгаш, каш хондур хемдээнии сактып келген. А ам дириг буур, боду бө мышкажыл. Че, канчаң тудуп чиирил?

Аштаан чекпе демги күүтүтенпиң шанг хаңын, чылыг эъдиичаан сактып келгеш, чараазы сөйырап, әрбеннелчек дылы-биле эрнин чылганыпкан. Үр-даа болбаанда, кажар чекпе кара мөзүрну куду, даштар аразы-биле даап чок чылбыртып баткаш, кашпалдың суг чара шапкан бедик элиниң кырынга келирге, буур мырыдай ырак эвесте, талдар чинрбейлери сып чип, көзүрадыр дайпакпы, улам-на чоокшулап кел чораан. Чекпе харже дамдам чыптыйыпкаш, буурның мөгеннинг ооргазынче шурай бээрингe кезенип, тывар-тынмас чыдыпкан.

Бичии-даа каразынчыг чүве чок. Шыдырт дээр даап безин дынналбас. Ырлым-шыпшын. Буур бажын көдүргеш, тал чинрбейлерин чаа-да сый тыртып чорда, карак чивеш дээр аразында чиктин сүргей даап шыдырт дээн соонда, оон мөгеннинг хендирбеэзинден бир-ле чүве халбактанышкан, ажыш кылынган. Девидеп, мөгүдээн буур карак-кулаа чок ыңайла болган. Ооргазында ажыңнаап аарышкыны бүүр маңнап олура медереп каан. Буур канчаар-даа дүрген маннаарга, оон калбак ооргазынга уннаштыр чыдыпкаш, мөгеннинче чидиг, узун азыгларын кадай ызырып алган араатан чайылбаан, дам-дам-на киширедир дайнап, ханга харамдыгып чораан. Ыыргай ыыштарның будуктарын буурның агжагар мыйметары уу-чаа-а таап чораан. Буур бажын чаир-даа. Бичии доктаарга-ла аарышкылыы дендей бээр. Та чежеге маңнап келген чүве!

Кажан-бир шагда шала ушкаш, черге кээп дүжериниң кортказ, ара соксап каан чүве дег, чоон ыргак дыт эвес болза, аңы-тын дээш ол коргунчуг демисел та чежеге үргүлчүлээр, та канчаар төнер турду ыйнаан. Девидеп, мөгүдээн буур кара маң-биле келгеш, ыргак дыттың адаа-биле әртер орта, оон мөгеннинг хендирбеэзинге аар докпак-биле аа берипкен дег болган. Буур тендирип чоруй кээп хүшкен. Ыргак дыттың адаанда бажын чуура моңнадып алган араатан калбак дивеннарын карацивадыр тенкиленип чыткан.

Буур алаан болганда деткерлип туруп келгеш, ханга кызыл-ыыны апарган харны чыттап-чыттап, оожум базын чорупкан. Аны-тын дээш демисел ынчаар доозулган.

К. АРАКЧАА.

Салбак чодураа, чаш назын..
С. Феоктистовтуң фотоэтюду.

Радио—хойжунуң дузалакчызы

Көжүп чоруур радиотелефон «улуг чер»-биле даг одарларын идегелдиг харылзаштырып турар. Кыргыс ССР-ниң Изиг-Хөл чанында Ленин аттыг колхозтуң хойжулары бир дугаарында радиотелефонну ажыглай берген. Ол ажыл-агыйның конторазында тургузуп каан аппарат болгаш хойжуларга үлеп берген радиотелефоннар болза идуртикчуларга болгаш тускай эртемниглерге бүгү-ле хойжу бригадалар-биле шуут харылзааны тудар аргаяы берген. Хойжу кижи хүннүң кандыг-даа үезинде колхоз баштаар чери-биле чугаалажып, тускай эртемниг эштерни кый деп алгаш, консультацияны ап, даарта агаар бойдус кандыг болурун билип ап турар.

Ленин аттыг колхозтуң чижээ-биле республиканың өскедаа колхозтары ындыг хемчегларни ап эгелей берген.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

Эрээн-ала холумак

Ойнай-сылдай

ИНЕК ЗМИИ БЕШ ДОПШУЛУГ

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының эргелекчизи Чадамба Буурашпанович Ооржактың «Шынга» дыңнатканы болза: бо фермага экижиткен уксаанның инектерни өстүргеш, сүдүн саап турар. Ол инектериниң хөй кезиниинің допшуузу дөрт эвес, а беш, олардан хөй сүт аттыгын үнүп турар. Чамдык эштер мынчаар база чугаалажыр: экизи ол бе, азы «бодунга» эдерживткени, эмин эртир сайырай бергени ол бе?

МАШИНАЛАР ЧАРЫШТЫРГАН

Бызыл хоркүүскомнуң «Тере-Хөл» кодээ ажылагый артелининг даргазы турган Семен Хунаевич Севенниң ат салганы база ук колхозтуң таңмазын басканы бижикте мынча деп айыткан: «1965 чылда кодээ ажыл-агый артелинге Май байырлалынын соон дарый автомашина чарыкын организастарын көрген. Ынчалза-даа колхозта хөй автомашина чок болганындан бар-ла турган ийи чүк машинаның чарыштырар дишкеп. Чолаачыларның тарыысалга чок болганындан ол ийи машина белеткел маңнадыышкын үезинде Комсомол кудумчузунга үскүлешкен. Ол үреливишкин колхозтуң кассазындан хөй акшаны уштуруунга чедирген»

БЕЛ 80 КИЛОГРАММ БОЛГАН

Эрээн райпозунуң садыгчызы Михаил Степаков Эрээн хемден балык тудар деп шиитпирлээн. Чүге дээрге садыг четкизинге балык тударының элээн каш херекселдери келген болган, ынчангаш оларны ажыглаарын чонга садыг ажыдакчыларыы көргүссүн дээн чүве-дир. Эш Степаковтуң баштайгы олчазын «Шынның» ол районга чораан ажылдакчызы караа-биле көрген. Ол дээрге бүдүн чартык метр узун дурттуг бел болган. Оон денизи 80 килограмм четкен.

Ховар тавармылга дугайын эртемденнерге дыңнаткан. Оларның болап турары болза: ховулуг черинин суунга өскен ол хире балыкты кым-даа көруп көрбээн. Бир тээ ол ынчаар өзе берген болганда, оон хары бети дизе чээрби чыдан дудак чок болур ужурлуг. Ол чигзинчиг-дир, ынчалза-даа Эрээн райпода бар түүлдер чигзиниг чок.

ҮНЕЛИГ САНАЛ

ССРЭ-ниң Тудуг материалдар министерствозунче школачыларның бир кыдыраажын долдур бижээн саналды Улуг-Хем райондан чорутпан. Оон автору — Шагаан-Арыгның кодээ тудуг эргелелиниң ажылчыны Түлүш Бызыл-оол. Ол демир-бетон тудугларны Тывага тударын берге болганда «сөөскен-дой тудутлар» кылырын саналдап турар. Ол чүл дизе, баштай сөөскенни шаарартыр аргып алыр, оон соонда ону дой довурак-биле хептээр. Ынчаар кылган саман аңаа саманнан ыракта быжыг болур. Кодээ тудутжу ол чагаазынга ийи фоточурукту кошкан. Бирээзинде — оон адазы, үжен чылдың мурнунда калган кырганны тыыттырган, өскезинде—ол кырганның ындыг саман-биле Чаа-Хөлдүң Бедик-Эл деп черге тутқан казанак бажыңының ниити хевирин көргүскен болган. Ол бажың үр турган болгаш үер суунга үрелбээн.

ДАШТАН ҮНГЕН КУКУРУЗА

ТЭЭЛИ, апрель 30. («Шынның» шөлээлеп турар ажылдакчызы). Силернин ажылдакчынар чоокта чаа Бай-Тайганың Саадак артының кырынга үнген. Аңаа ол даштан үнген кукуруза озумун эскерип каан. Тус черинин анчыларының билири-биле алырга, самолётка Барлыктың азы Улуг-Хемниң тараажызы ужуп эртип чыткан чадавас, оон идининге ыырнып чораан үрезин кандыг-бир арга-биле черже аңдарлып баткан Ынчалза-даа мал чеми көк тараа үнмес чер кайда боор!

А. АЛЫМ-ООЛ.

КИНО

МАЙ 21-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Мартинни келдиринер!» 10.45, 12.30, 2.15. «Капиалда чинара» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мастерлер хоорайы» 10, 11.45. «Стряпуха» 1.40, 6.10, «Ынакшыл дээш» (1-ги, 2-ги серилалары) 3.20, 8 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Стряпуха» 11, 1, 3, «Ынакшылдың байырлалдары» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Чаа мультипликациялар 10, «Рита» 11.45, 1.15, «Ынакшылдың эмин» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Солдаттың адазы» 11, 12, «Тен» 2, 7, «Симлеге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги серилалары) 4, 9 шактарда.

МАЙ 22-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Мартинни келдиринер!» 9.45, 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбас өжээн негенчилери» 10, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чиршушка» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Гитаралыг кыс» 9.40, 11.30, «Супернова» 1.40, 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Далайже оруу» 3, «Ынакшылдың эмин» 5, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчыг болгаш кодээ корреспонденгилер база совет тургузут болгаш аныырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00457.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ. КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеи

1967 ч. МАЙ 23 ВТОРНИК № 119 (6756).

Өртээ 2 көп.

Бедик шаңнал

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының идеялары синиккен совет литератураның хөгжүлдезинге ачы-хавыяалары дээш база коммунистиг тургузуушкунга болгаш совет улустуң фашизмни ашкан тиилелгезинге совет чогаалчыларның салыышкынын демдеглевишаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуму ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелин ЛЕНИН ордени-биле шаңнаан.

(СЭТА)

ССРЭ-ниң ЧОГААЛЧЫЛАРЫНЫҢ ДӨРТКҮ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эргим эштер!

Бүгүн хей националдыг совет литератураның амыдыралында улуг хүн — ССРЭ-ниң чогаалчыларының дөртку Бүгү-эвилел съездизи ажылын эгелеп турар-дыр. Бо съезд социалистиг реализмниң литературазының хөгжүлдезинге чугула үе-чада, бистиң ниитилеливистиң бүгү үезин-бедал амыдыралынга дыка улуг балуушкун болуп.

Съездиниң делегаттарынга. бүгү чогаалчыларга — совет чогаадыкчы интеллигенциязының дайынчы отрядынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чүректиң ханызындан байыр чедирип тур.

Бо чылын совет кижилер болгаш бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл өөн демдеглеп турар-дыр. Чартык чүс чыл мурнунда бистиң чурттуң улустары ленинчи Коммунистиг партиниң удуртулгазы-биле тиилелгелиг пролетарлыг революциязының түгүн кодургеи, социализминиң тургузуушкунукун оруунга туруп алган. Октябрь революциязының тиилезин-биле делегей төөгүзүнге чаа үе-чада — ажылчы массаларның алыс нүүделдерин болгаш чүтүүлдерин амыдыралда боттандырып турар ёзулуг кижизиг ниитилел тургузуун тургузарының үе-чадазы эгелээн.

Эвээш эвес мөөнгактарны болгаш бергелерни ажып эртер, Октябрьның чаалап алыышкынарын, коммунизминиң идеялдарын бөө-чепсеги хөлге түткеш камгалап алыр үшүр совет улуска таварышкан. Экономиканың, эртемнің болгаш культураның таназында ам мурнакчы туруштарны эзлеп турар күчүлүг социалистиг күрүнеи тургусканы — ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның, бистиң бүгү улузувустуң чижеезээ чүве чөк эрес-маадырлыг чоруу болган.

Ол эрес-маадырлыг чорук совет литератураның эң дээре чогаалдарында чырыткыландыр боттанып сиңниккен. Төөгүнүң бүгү-ле үе-чадаларында — тайбың тургузуулганың чылдарында-даа, дайынның чылдарында-даа — ол литература маадырлыг үениң шынчы чыл демдеглели, чаа ниитиледдиң тиилелгези дээш демиселдиң идепкейлиг көрүкчизи, чаа кижини кижизидериниң күчүлүг чепсээ болуп келген. Бистиң чоруп келген оруувус күш-амыдың миллион-миллион кижилерниң үндезин эрге-ажыктарынга таарыжып келген деп чүвени көргүснеш, үениң улуг шынын ол литература улуг уран-чечен бүзүреддии-биле илереткен. Шинчилеттинмээн ол эруска улуг тиилелгелериниң өөрүшкүзүн биилеп бис, биске чидиригер-даа, түр чедимче чөк чоруктар болгаш алдагдалдар-даа тургулаан. Ынчалзажок бистиң Коммунистиг партиявыстың, бистиң улустуң шиляп алган оруу чаа ниитиледдиң тургузарының кара-чаңгыс шынчы, ленинчи эруу болур дээрзин төөгү бадыткаан, ынчангаш литература ол орукту бодунуң улузу-биле кады алдарлыы-биле эрткен.

Төөгүнүң кадыр эргилдезинге, революциянның өдүнга төруттүнген совет литература кижи төрелгетенниң уран-чечен культуразының хөгжүлдезинге чаа үени ажыткан. Өөң делегейге ушур-дузазы болгаш ат-алдары ниитиледдиң революсчу чаартылгазының бүгү делегейге төөгүлүг дуржулгазын, социализм дээш демиселди өөң көргүскени-биле, коммунизминиң, хөсталганың, тайбыңның болгаш депшилгениң бедик идеяларын кижилерге өөң кезээде чедирип келгени-биле тодаргайлаттынар. Магалыг чаагай революсчу, тургузукчу кедүрүүшкүн, кижиниң кызыгаар чөк аргаларынга бүзүреп сиңниккен совет литература буурангай буржуаз уран чүүлге удурланыштыр туруп турар.

Оруе болгаш делегей культуразының эң эки чаңчылдарын салган алган болгаш байыткан социалистиг реализминиң литературазының тургустунганы совет тургузугунуң чогаадыкчы күжүнүң чырыткыланчан хереченизи болур.

Бистиң литературавыстың принципиалдыг чаа шынары чүл дээрге өөң хөй националдыг литература кылдыр хөгжүп турары. Совет Эвилелиниң уязы чөн бүрүзүнүң төөгүлүг оруунуң өнзагай хевирлерин көргүзүп турар бүгү национал культуралардың депшилгелиг чаңчылдарын болгаш мурнакчы дуржулгазын бодунда шиңгээдип турары болур. Ленинчи национал политиканың тиилелгези, улустарның үндезин эрге-ажыктарының никти чоруу, найыралы болгаш аңы-дүңма ёзузу национал культураларның чечелелишкинининг үндезини болуп турар, ол литератураларның идеялдары болгаш сөөлгелары чаңгыс эптиг, чаңчылдары болгаш хевирлери хей янзы. Бистиң чуртувустуң бүгү уязустарының литератураларының аңы-дүңма ёзузун улам ыңай быжыглаары, оларның кайы-кайызын байыдары коммунистиг келир үениң культуразының чедимишкинниг тургуузуушкунуун бөттүг хөөйлу ёзугаар чүүлү болгаш чугула негелдези болур.

Социалистиг шынныг чорук, коммунизминиң идеалдарын амыдыралга боттандырар дээш демисел чогаалчының — идепкейлиг хей-ниитичи ажылдакчының, хамаатының, демиселчиниң чаа хевирин кижизидип чаңчыктырган. Совет чогаадыкчы интеллигенция чөнүүң мырыкай араазындан үнген болгаш өөң чарылбас кезээ болуп турар.

Ниитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралының бүгү талаларында ниити кедүрүүшкүнүү көргүзүп турар совет литератураның чедимишкиннерин партия, чөн болур-чагууру-биле үнелеп көрүп турар. Чогаалчыларның III Бүгү-эвилел съездизинде сөөнда эрткен чылдарның дуржулгазында калбак чүүлдүтүнүүшкүнүү чедип алган эки шынарлыг эвээш эвес уран-чечен чогаалдар тургустунган. Социалистиг реализминиң уран чүүлүнүң чаңчылдарын хөгжүтпүшаан, сөөтүң чуруучулары бистиң шынныг чоруувустуң байлантарын илередирин, совет кижилерниң амыл-хөрөктерин болгаш бодалдарын шынчы база чырытныланчан кылдыр чогаадып бижиирин күзеп турар. Амыдыралдың чаа-чаа чорудулгазынче болгаш белүүшкүннарынче, коммунистиг тургузуушкунуун чорудулгазында тыптып келп турар айтырыгларже литература улам улуг кичээнгейни салып турар.

Бистиң бо хүнде чедип алганывыс төөгүнүң кызыгаарындан шиитпирлеттинмээн айтырыглар-даа, литератураның хөгжүлдезинде ажып эртери эргежок чугула четпестер болгаш чамдык шын эвес угланыышкынар-даа улам тодаргайы-биле көстүп турар. Бистиң төөгүвүстү болгаш амгы үевисти кыры-биле, чаңгыс талаалап көргүзүп турар, идея болгаш уран-чечен талазы-биле даяу үнелиг эвес чогаалдарның бисте көстүп келип турары хомудаанчыг. Чогаалчыларның кичээнгейин олче углавышаан, партия, совет, хей-ниити идейлиг-чечен үнелээшкинниң ылавылалдыы дээш, чогаалчының аңгы талазы-биле туружунуң тодаргайы, эстетика талазы-биле бедик негелделии дээш турүүп турарлар. Бистиң литературавыс, бүгү уран чүүл коммунизм тургузуушкунунга улам чедимишкинни-биле идигни берзин, чаа кижини идея болгаш аажы-чаң талазы-биле кижизидериниң чорудулгазынга улам идепкейлиг салдарны чедирзин деп партия күзеп турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң хүлээп алганы социал-экономиктиг чорудулгаларны удуртурунуң ленинчи принциптерин быжыглаарынче болгаш хөгжүдеринче, бүдүрүлге харылзааларын болгаш социалистиг демократияны улам ыңай болбаазыраңгайыдарынче угланган угланыышкынны Коммунистиг партия чайгылыш чонна боттандырып турар. Бис амыдыралды шинчээшкинде болгаш перспективада кылдыр кезээде көөр, ону херек кырында нарын байдалы-биле көөр, ажылчы чоннарның хөөнүн, оларның негелделерин болгаш чүтүүлдерин билир үшүрлүг бис. Амгы үеде эртемнин, марксисчи-ленинчи теориянын ролю, херек кырында бар чүүлдү билип алырынга болгаш чаартырынга литератураның база уран чүүлдүң ролю онза улуг.

Совет чогаалчыларның бирги чергениң серулгаларының биразын болза амгы үени, чаа ниитилеяди тургузарының амгы чадазын уран-чечен аргабиле биилип медерзери болур. Амгы үениң болуушкунунче иөөнүр чорук чогаалчыны идей-даа, эстетика-даа талазы-биле байыдар, өөң үгаан биилиин калбартыр, өөң мергежилиниң илереттинериие дузалаар.

Уран чүүл болза нимининң амыдыралының эң-не нарын таладарынче сиңип кирип, өөң бодалдарының, сөтиин-сагышының болгаш мозузүнүң бүгү тургузуунуң хевирлеттинип тургустунарынга салдар чедирип турар. Чогаалчылар болза коммунизм тургузукчуларын чаа-чаа эрес-маадырлыг чүүлдерге болгаш кылыышкынынарга сөөрүк киирер, чогаадылганың, инициативаның, Улуг Октябрьның идеалдарын амыдыралга боттандырары дээш харылсалганы бодазарының үгаан-бодалын оларга хөгжүдер хүлээлгелиг.

Литератураның дайынчы серулгазы — амыдчы чоннарны патриотчу болгаш интернационалчы ёзуга кижизидери. Совет кижилерниң патриотизми болза амгы үениң делегейинге бистиң күрүненің төөгүлүг роліюн, социализминиң өндүр улуг артык күштерин ханызы-биле биилиринге үндезилеттинген. Литература коммунизминиң идеяларының тиилезинге кижиниң бүзүрелин, бистиң социалистиг Төрээн чуртувуска өөң кызыгаар чөк ынаан быжыглаар. Ол болза кайгамчым улуг күш үндүрүүшкүнү-биле, көргараалаар болгаш бергелер-биле чоннуң чедип алганы бистиң тиилелгелеримис болгаш бүдүрген чүүлдеримис дээш чоргаарланыр чорукту амыяктарга кижизидер, аныяк салгакчыларга чаа ниитилеяди тургузары дээш демиселчиниң шынарын дадыктырар хүлээлгелиг.

Бистиң хүннерниске совет литератураның салдарының навызы хөнчээзе чөкка калбарган. Ном болза аг-бүле бүрүзүнүң, бажың бүрүзүнүң хөрээ болу берген. Театрның, киноның, радионуң, телевиденнеминиң дузазыбиле чогаалчы кижи хей миллион кижилер-биле хөлбааны тудар арганы ап турар. Ол чорук бодунуң чогаал амылы дээш, чогаалдарның идейлиг углажышкыны болгаш уран-чечен деңнели дээш чогаалчының роліюн болгаш харылсалгазын улам улуу-биле бедидип турар.

Миллион-миллион кижилерниң угааны болгаш чүректери дээш амгы үениң идейлиг тулчуушкунунга совет литератураның серулгалары харылсалгалыг. Ол болза бүгү делегейге социализминиң төөгүлүг чаалап алышкынынарының, коммунизминиң чырыткылыг болгаш чаагай идеалдарының медээчизи болгаш пропагандизи болуп туружуп турар. Совет чогаалчылар буржуаз идеологияга удур шавар халдаашкынны удам делгерөнгейи-биле калбартыр, коммунизмге удур чепсегленгеннерге, марксизминиң үүл бүру ревизионистеринге болгаш хамыдыкчыларынга өйтур вшавышкынны бээр, дайзынның пропагандазынга алыспан кижилерниң шын орукту тып алырынга дузалаар дээрзинге СЭКП ТК бүзүрелин илергейлеп тур.

Совет чогаалчыларның бүгү делегейге ажыя-чорудулгазы, улустарның хөсталгалыг демиселинге, фашизмге, империалистиг реакцияга, колониалдыг куланыышкынга удур демиселге оларның салыышкынын делегейниң демократтыг хей-ниитизминиң бедик үнелелин болгаш чөптүг хүлээп көргүүшкүнүн чаалап алган. Бөгүн, канзан америк империализм делегей жандармы болуп, маадырлыг Вьетнамга удур бүжар-чүдек дайынны чорудуп турда, совет чогаалчыларның ат-алдарлыг үнү агрессорларның кем-херектерин килең-биле буруу шаап турар делегейниң бүгү ак сеткилдиг кижилериниң хей үнзиринге немежип турар.

Төйбиңнең болгаш социал депшилгениң тугунуң адаа-биле ам делегей литературазының бүгү эки күштери каттыжып турар. Совет чогаалчыларның хүлээлгези болза, ол каттыжыышкынынны идепкейлии-биле детиктирип болур. Бистер амыдыралдың буржуаз хевирии, кижилерни иөөр хөөн чөк идеологияны сойгалап турар, төйбиң демократия болгаш депшилге дээш идепкейлиг демисежип турар гуманистиг чогаалчыларга байыр чедирип тур бис.

Делегейниң уран чүүл хөгжүлдезининиң кол күшү болза, социалистиг уран чүүл болур. Өөң салдарының күштелгени, социалистиг реализминиң туруштарының быжыкпаны, социализминиң чурттарының литератураларының кады амылдамылгазы амгы уран чүүл амыдыралының кайгамчыга болгаш үре-түңнелдиг угланыышкыны болуп турар.

Марксисчи уран чүүл критиказы болза, литература хөгжүлдезининиң чорудулгазынга партийжи салдарның күчүлүг чепсээ, амылчы чоннарның эстетиктиг кижизидилгезининиң херээнге улуг күш болур. Ол критика кезээде принципиалдыг, идея талазы-биле эптеш чөк, эртем талазы-биле үндезилеттинген, барымдаалаар чүүлдерлиг, уран чүүлдүң нарын болуушкуннарын бодамчалыг көөр, кижилерниң таланттызынга хумаалыг хамаарылгалыг шынарлар сиңген болур ужурлуг. Чүгле ындыг критика чогаалчының болгаш хей чоннучуларның талазындан ат-алдарны болгаш хүндүлелди чаалап алырынга идеген болур.

Хей националдыг совет литератураның бүгү отрядтарын каттыштырган, ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң ажыя-чорудулгазын партия улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар. Ол Эвилел чогаадыкчы күштерни принципиалдыг партийжи ёзуга каттыштырар, идейлиг чогаадыкчы көл айтырыглар талазы-биле коллективтиг бодалды ажыдап кылыр, чогаадыкчы амыяк өскенче өнза кичээнгейни салбышаан, чогаалчыларның идейлиг каңналыышкынынга, оларның марксисчи-ленинчи миоөөзөрөөнмезин хевирлээринге дузалаар дээш моон сөөгаар-даа ажылдаар.

Чогаалчылар организациязы совет литератураның идейлиг үндезининиң партийжизи, чомчузу, чайгыяыш чогу дээш демиселчилериниң чогаадыкчы эвилели кылдыр моон сөөгаар-даа турлуг хүлээлгелиг.

Социалистиг ниитилелде чогаалчының хүлээлгези бедик. Советтер чурттуның чогаалчызы болуру — ол дээрге көзээде, чүге-даа партияның туруштуг дайынчызы болуп артар, коммунистиг тургузуушкунуның маадырлыг ажыл-херээн амыдып кептередир, буржуаз идеологияның кандыг-даа илерелдеринге удур эптеш чөк демиселди чорудар дээнн ол-дур.

Советтер чурттуның чогаалчызы болуру — ол дээрге үениң судалын ылаптыы-биле биилир, чөн-биле кады тулчуушкунче, тудуушкунче баар, чоннуң амыл-херектери болгаш сагыш човаашкыннары-биле кады чурттаар, аңаа бодунуң бүгү талантызын болгаш уран мөөгеймин, бүгү изиг күзел-сөөүүн бээр дээнн ол-дур.

Советтер чурттуның чогаалчызы болуру — ол дээрге бодунуң сөзү-биле кижилерни хей-аът киирер, оларның хайныышкынныг бодалдарын болгаш сеткилдерин оттурар, оларга өөрүшкүнү болгаш эстетиктиг таалалды оргүүр дээнн ол-дур.

Амдан эгелээш ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң тугунга Ленинниң ордени чырып чайнаар. Ол — социалистиг реализминиң литературазының улуг ачы-хавыяларын, коммунистиг тургузуушкунга болгаш бистиң улустуң фашизмни ашкан тиилелгезинге өөң салыышкынын бүгү улустуң чүүлдүгзүнүү көргенининиң херечизи-дир. Бедик шаңнал-биле хөлбаштыр СЭКП ТК бүгү совет чогаалчыларга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур.

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чогаалчылары, моон сөөгаар-даа коммунизм тургузуушкунунуң идепкейлиг киржикчилери болур, чоннуң күүрүнде улам күжениишкининг ажылдаар, чаа-чаа чогаадыкчы чедимишкиннерни чедип алыр дээрзинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди бүзүрелин илергейлеп тур.

Үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны силерге күзедиивис, эштер делегаттар! Коммунизминиң тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа чедимишкиннерже!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ВЛАДИМИР ОБЛАСКА БАЙЫРЛАЛ

Улус ажыл-агыйың болгаш культураны хөгжүдеринге чедишкиннери дээш Владимир областың шаңнаттырганы Ленин орденин май 20-де аңда тывысқан. Кайгамчыктыг болуушкунга колбаштыргаб байырлыг хурал Владимир хоорайның химия заводунуң Культура ордузунга болган.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов ук шаңналды тывысқан, областың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң болгаш Совет чазактың мурнундан байыр чедирген. Россияның ажылчы ангыланың революсчу демиселинге Владимир губерниязының пролетариадының кинрген салыышкынының дугайын, социалистиг тургузуушкуннуң чыдарында ажыл-ишчилерниң чедишкиннериниң дугайын, Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде владимиржи дайынчыларның маадырлыг чоруунуң дугайын ол чугаалаан.

Бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш күш-ажылга чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруун владимиржилерге Г. И. Воронов күзеен.

Бедик шаңнал дээш партияга болгаш Совет улуска шиг өөрүп чөптиришкинии СЭКП-ниң Владимир обкомунуң бирги секретары М. А. Пономарев, ажылчы чоннарның төлээлекчилери илергейлээн. Партия обкомнарының бирги секретарылары: Москваның — В. И. Ковотов, Горькийниң — К. Ф. Катушев, Ивановоның — А. Н. Смирнов, Ярославльниң — Ф. И. Лощенко, Рязаньның — Н. С. Приезжев, Кострома облүүскомунуң даргазы — А. В. Савин владимиржилерге шиит байыр чедиргеи.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адынга байырлыг чагаазы хүлээп алган.

Ол-ла хүн Владимир областың партия-ажыл-агый болгаш совет активиниң чөвүлел хуралы болган. Үзеттирүү, кедээ ажыл-агыйны, ажылчы чоннарның культура-амыдырал хандырылгазын хөгжүдеринии, а ол ышкаш бөө ажыл хүнүү неделязе ажылчыннарны болгаш азбан-хаакчыларны шалчидериниң айтырыглэрын чугаалаишкан.

Чөвүлел хуралга Г. И. Воронов чүве чугаалаан.

Юбилей чазының улуг үүлөзи

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың руднигинде Хомушку Доржунуң забойщиктер бригадазы социалистиг чарышка ай санында тиилекчи болуп, шылгарап турар. Апрель айда шилиттинген руда казып белеткээр планын 115 хуу күүсеткеш. май байырлалында шаңнал-макталды алган. Олар ам 24 тонна 500 кг руданы казып тывар хүлээлгезин май 25-те күүседилтер серулгаиы салгаинар.

Чурукта: бригаданың шалыпчылары Чүскүк Аван-оол, Отук Өнер-оол, Хертек Маадыр олар рудникте ажыл үезинде.

О. ХЕМЧИКТИН фотозу

Тарылганы доозар четкен

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң № 1 трактор-хөвү бригадазының механизаторлары часкы хөвү ажылдарын чедишкиннии чорудуп турар. 3400 гектар тараа культураларын тарыыр турган, майның 15-ке чедир 2070 ажыг гектарлы шиңа чажып тараан. Аңгарар ужурлуг 800 га черни база аңдарып дооскан.

Часкы хөвү ажылдарының мурнакчыларын 5 хонгаш-даа илередип, тиилекчилерге выкпедерин, тукчугаптарны болгаш акша шаңналдарын берип турар. Ызаңгыя Кара-Чыраа деп черде сес агрегаттың ажылы үлегерлиг. Ында ДТ-75 тракторлардаа ажылдап турар С. Шаалы, Т. Дашоол, М. Дете олар тараа чаштырар нормазын хүнүү-не 115—120 хуу күүседип турарлар.

А арткан 1320 ажыг гектар тарааның чажылгазын майның 25-ке чедир доозар сорулганы салган, ынчангаш шиңа часкы хөвү ажылдары доостур четкен.

Ажыл түлүктээн

Тожу районуң колхозтарында часкы хөвү ажылдары кидин-түлүк чоруп турар. Эрте чажыр тараа болгаш база мал чеми культураларны тарыырына ам мүн алды чүс гектар черни белеткээн.

Бо хүннерде «Советтыва» болгаш «Май 1-зи» колхозтарның механизаторлары кызылтас чажылгазын чорудуп турарлар. Ниитизи-биле бо күнде ажыл-агыйда дөрт чүс ажыг га чаже чажылга ажылын чорутканы.

Баштайгы час

Өвүр районуң «Торгалыг» совхозу бо чылын колхозтан совхоз кылдыр эде организастаттынган болгай. Совхоз баштайгы чылының часкы хөвү ажылдарын организастыг чорудуп турар.

Ниитизи-биле 1340 гектар черге тарылга чорудар планныг турган, ам үеде 680 ажыг гектар черде тараа культураларын чашкан. Кызыл-тас, арбай, суглаан аңгыда 74 гектар кукуруузаны база тарын олуртқан.

Совхоз бо чылын тарылганы суггаттыг, кур болган курукнан черлерге чорударынче улуг кичээнгей салып турар. Ам тарыттынган культуралар 224 гектар суггартынган черде, 170 гектар кур болган курукнан черлерде чаштынган.

Негелдеге дүүштүр

Кызылдың пассажирлер ажыл-агыйы чонга төлептиг бараалгаар хүлээлгезин бо чылын эки күүседип келген. Коллектив хей санныг пассажирлерни республика найысылалы биле ол-бо булуңнарының араазында дажыглаар, оларын негелдезин хандырар сорулганы чедимчелиг шиитпирлеп турар. Автоажыл-агый бирги кварталда планын ажыр күүседип, 46 мун литр бензинни камнаан.

Пассажирлер сөөртүр автотранспортчулар ийнги кварталдың баштайгы айында онаалгазын база ажыр ап Дериглаевтуң бригадазы хүлээлгезин чедишкиннии боттандырып, кыпар-чаар будумелдерин камнап ап турар. Ынчангаш апрельдиң түңнелдерин барымдаалап таксичилериниң ук бригадазынга бирги черни тывыскан. Ол чарышка ийнги черни ап Спирниге удуртқан автобустар човаачыларының бригадазы эзээн.

Чоннуң аргыжылга транспортунуң коллективи бо хүннерде мурнундагы чедишкиннерин быжыглап, ийнги кварталда улам эки ажылларар сорулганы салган.

Барын-Хемчиктен

Барын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында часкы хөвү ажылдары үргүлчүдеп турар. Ниитизи-биле 8647 гектарга чер андырылгазын кылган. 4795 га черни суггарган болгаш бо ажылда 148 суггарыкчылар хаара туттунган. Чер андырар болган суггарылга талазы-биле мурнакчылар шиңа хей. Хомушку Алдын-оол удуртқан звено суггарылга нормазын хүн бүру бүдүн чартык кылдыр күүседип турар. Ооржак Далар-оолдуң звенону база мурнакчыларның одуртунда. Чер тарын база чажып турарларзан Ооржак Мартай-оолдуң, Донгак Амыр-оолдуң, Сая Окан-оолдуң трактор агрегаттары үргүлчү мурнуку одуртунда.

Барын-Хемчиктер юбилейлиг чылдың часкы хөвү ажылдарын бедик агротехниктиг негелдеге чорудар деш улуг күженишкин-биле ажылдап турарлар.

С. КОМБҮЙ-ООЛ.

Совет чогаалчыларның съездизи

МОСКВА. (СЭТА) ССРЭ-ниң чогаалчыларының дөртку съездизи май 22-де Кремльдиң Улуг ордузунда ажыттынган. Хуралдаар залда — бистиң чуртувустуң бүгү национал литератураларының төлээлекчилери, совет культураның ажылдакчылары, хей-ниитизиниң төлээлекчилери, зарыбы аалчылар.

Чагак дожаларынга аштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Куланов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар көстүп келиртеле, делегаттар болгаш аалчылар диңмиттиг алыш часкаашкыны-биле үткаан.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары К. А. Федин съездиниң ажыттыкан.

Съездиниң президиумуун болгаш өске-даа ажылдың органнарын сонгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын съездиниң хүндүлүг президиумунга улуг сорук киришкин-биле сонгаан.

Съезд хүн айтырыгларын болгаш оон ажылдаарының чугумун бадыдаан.

Даштыкы дыка хей аалчылар съездиле келгенин К. А. Федин дыннаткан.

СЭКП Төп Комитединиң байырлыг чагаазын П. Н. Демичев комсуургал делегаттар болгаш аалчылар кайгамчык улуг кичээнгей-биле дыннаан.

Октябрьның 50 чылынга уткуштур

ЭРГИ-БАРЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЗЭ

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА — чурттал ганың каазы

Совет эрге-чагырганың төрүттүлгенинден бээр чартык чүс чыл болур төөгүзүт байырлалга чүгле албан, организация, бүдүрүлге коллективтерге эвес, совет хамаалы бүрүзү күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бедик көдүрлүүшкүнүүт ажылдап турар. Юбилейлиг чылга тураскааткан социалистиг чарыш чер болганда калбарган. Ам ооң күүселдезининң кидин түлүк үезин чоруп турар.

Тываның база бир ырак району — Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык суурнуң ажылчы чону ажыл-агыйының бүгү адырларынга мурнакчы аргаларны ажыглап тургаш, байырлалга ээ эки белектерлиг ужуражыр дээш кыымак ажылдап турар.

Эрги-Барлык көдээ Советинде 442 өреге бар. Ооң чурттакчы чону 2165 кижи. Колхозчу Араттар төрээн артелиннің экономиказын көдүрериңе идепкейлиг киржип келген. Ол ышкаш суурнуң чурттакчы чонунуң культурлуг болгаш материалдыг амыдыралын бедидериңе хөй-ниитиниң ролю база улуг болганын демдеглевес аргажок. Суурну ногаанчыдып чаагайжыдарының талазы-биле кандыг ажылдар чоруттуруп турарынга доктаап көрээл.

Сөөлгү каш чылдың дургузунда колхозчу чонунуң амыдыралы көскүзү-биле өскүзээн. Ажыл-ишчилер ногаа тарыл өстүрериңе массалыбиле кирген. Кижи бүрүзү ногаа шөлдүг болуп, баштайгы удаада аңаа картофельди тараан, ажаан ап, а чоорту өске ногаа аймаан неп-төреңгейн-биле тарыл эгелээн. Амгы үеде өреге бүрүзүнүң мурнунда картофельден аңгыда ногаа аймаан арбыдады тарыыр соруга салдынган. Суурда өрегелериң хөй кезии рассадаларны өстүрүп алган. Ооң үнүжү кончуг эки. Албан черлериниң девискээринге, колхозчулар боттарының бажыңнарының чанынга янзы-бүрү чечектерни, каттыг болган чадаң ыыштарны тарып олурткан. Эрткен чылын суурга 4500 дес ыышты, ооң иштинде 600 дес каттыг ыышты тараан. Ол ам чечектелип өзүп турар. Бо чылын Барлык, Комсомольская кудумчуларында, ясли-сад, контора чанында база албан черлериниң девискээринде 2000 ажыг янзы-бүрү ыыштарны тарып олурткан. Ясля-сад чанында 625 дес каттыг ыыштарны тарып өстүргеш. Оларны тускай ажаалда хайгаарал-да тургускан.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар дугайында» доктаалын ажыл-херек кырынга күүседир соруга-биле, ук айтырыгны күүскомга чугаалажып көргеш, тодаргай шинтпирни үүлээп алган. Кудумчу савында харысаалгалыг болуру-биле депутаттарны быжыглаан. Ногаанчыдыгланы кудумчу, квартал комитеттери база организастап турар. Көдээ Советтиң депутаттары Долгар Сая, Сталй Хомушку, Кулдур Хомушку, Өктөж-оол Ооржак база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Валентина Шаалы олар суур чаагайжыдылгазынга эң-не идепкейлиг киржип, ак сеткилдиг кыымак чоруун көргүзүп келген. Ясли-садтың девискээринге чоокшулап келирге, тараан ыыштарның чаагай чыды кижиниң сагыш-сеткилин өөртүп келир. Ында бүгү-ле чүве корум-чурумнуг. Көдээ Советтиң күүскому чүгле суурну эвес, хойжу бригадаларның, сүт-бараан фермаларының төптерин чаагайжыдып ногаанчыдарынче чугула кичээнгейни салып турар.

Колхозтуң малчыннарының амыдырал байдалын экижидеринче база кол кичээнгейни утпадырып турар бис. Эрткен чылын малчыннарга чаа кидис өгленин колхозтуң күсели-биле кылдыртып берген. Малчыннарның хөй кезии крышалыг, кладовкалыг, печкалыг бажыңнар-биле хандыртынган. Олар хөөбти боттары быжырар аргалыг болган. Колхоз баштаар чери бо чылын малчыннарга дөрт чаа кидис өгүү кылдыртып бээрин көрүп турар. Юбилейлиг чылдың баштайгы партыында ногаа өстүрер төлпиңаның, харылзаа конторазының, № 2 инек фермазында дөрт аал иттиг чурттаар бажыңның тудуу ажыглалга кирер.

Октябрьның юбилейлиг байырлалынга алдар болдурган социалистиг чарыштың арткеш чылдың дөртүү кварталында үндүрген түңнели-биле бистиң көдээ Совет бирги черни эзээн болгай. Күжүзүүстү үнелеп көрүнүн медереп билгеш, организасмассалыг ажылдың деңнелиш бедидеривче кичээнгейни утпадырган бис. Советтиң сессияларынга, күүском хуралдарынга амнелге, садыг, амыдырал хандырылгазының дугайында база школада өөредилге-кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдар болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазының дугайында айтырыгларны чугаалажып көрүп турар. Хүлээп алдынган шиитпирлериң хынаалдазын энне хынамчалыг чорудуп турар.

Ажылывыста чедиишкиннер-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар чүүлдер ам-даа хөй. Оларны узуткаарының дарый хемчеглерин алыр ужуруут бис.

«Көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның үндүргеи доктаалы бистиң амыдыралывыска улуг болуушкун. Советтериниң ажыл-чорудулгазының кол сорулгаларын ында айтыкан. Ажыл-агыйны, культура тургузуушкунун удуртуруунга Советтериниң эргезин дыка калбарган.

Бүгү деминг күштү кадып тургаш, Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылында суурувусту корум-чурумнут, чаагайжыттынган суурларның бирээзи болдурар бис.

С. ИРГИТ,
Эрги-Барлык көдээ Советтиң даргазы.

Саннар болгаш фактылар

(«Большевик» колхозтуң 1966 чылда отчёдундан)

Колхозта өреге саны — 442.

Быжыглаттынган чер — 34028 га.

Хуваашпас фонд — 759 муң рубль.

Амша орулга — 401,5 муң рубль.

Арыг орулга — 200,1 муң рубль.

Трактор — 19.

Комбайн — 11.

Автомашина — 14.

Электри станция — 3.

Электромотор — 12.

Эрткен чылын капитал тужугга 48.6, ооң иштинде культура-амыдырал объектилериниң тудуунга — 29,6 муң рубль чарыгдаттынган. Культура хандырылгазынга — 10,2 муң рубль үнген. Колхозчуларга нүш-ажыл дээш, 174,8 муң, а немелде төлевирге 5758 рубльди төлээн.

1967 ч. Май 23.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ! Бо арынны Барыын-Хемчикте Эрги-Барлык суурнуң ажыл-ишчилеринге тураскаатканы. Бо көдээ Совет 1966 чылдың ийиги чартыының түңнели-биле көдээ Советтер аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган болгаш Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган «Күш-ажылчы алдар» дептеринде киир бижиттинген. Бо хүннерде суурнуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарында идепкейлиг киришпишаан, төрээн суурнуң чаагайжыдылгазын, хууда тарылга участоктарында картофель, ногаа олуртулгазын организастыг доозуп турар.

Арында көдээ Советтиң активтериниң база ажыл-ишчи бөдүүн кижилерниң кыска үүлдеринң парлаан. Мону ногаанчыдарынче чугула кичээнгейни салып турар.

Культурлуг амыдырал дээш демиселчилер

Колхоз бүдүрүлгезинде херээженнер киришпейн турар чаңгыс-даа ыңдыг адыр чок. Мал ажылында, тудугда, хову ажылында дээш бистиң херээженнеривисти кайда чок дээр. Олар харыылап турары участок бүрүзүнде өрес-шудургу ажылдап, хүн бүрү бедик көргүзүлерни чедип ап турар. «Большевик» колхозтуң херээженнери бүгү совет кижилер-биле бир демей, юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжында хаара туттунган. С. Долуна, Д. Мочурга, Д. Дагаа, Х.Дыккыр дээш колхоз бүдүрүлгезиниң ооң-даа өске хөй-хөй шолбаннарын адап болуур. Ындыгларның хүрээлеңи хүн келген түдум өзүп турар.

Бистиң артельдиң херээжеи ишчилери чүгле күш-ажылы-биле алдарлыг эвес, олар ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң идепкейлиг демиселчилери. Культура университединде 41 херээженнер өөренип турар. Оон аңгыда бажың болган ногаа ажылының талазы-биле белгүмнерде база хөй кижи хаара туттунган. Олар кичээл үспейн кээп, оон хойну бижип ап турарлар. Ам ногаа олуртуп, ажаап билбес кижилер чок болган.

Бо бүгүнү херээженнер чөвүлели удуртуп, баштап турар. Ынчангаш чөвүлелдиң организастыг ажыл-чорудулгазы кезээде чоннуң калбак деткимчезин ап келген. Ниити ажыл хереглериниң чедиишкинниг бооп турарының бир чажыды ында. Херээженнер чөвүлелинде 15 активчилер бар. Олар суурда өске хөй-ниити организацияларының деткимчезинге даянып, чон-биле бижыг харылзаалыг ажылдап турар. Суур чаагайжыдылгазының, чурттакчы бажыңнарының арыг-шеверииниң талазы-биле херээженнер ортузунда ажылда активтер кол күш ол. Херээженнер хуралында планныг ажылдарның күүселдезин чугаалажып, тодаргай шиитпирлерни үндүрүп турар. Каттышкан хуралга херээжен чоннуң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгезин, өреге бүрүзүнүң культурлуг амыдырал байдалын база чугаалажып турар бис.

Өг-бүдеге уругларны эки ажы-чаңга кижизидери, амданныг чем белетиээри, культурлуг кеттинери, бажың иштин арыг тургузары, чылдагаан чок черге ажылдан хожудавазы дээш, культурлуг, чаагай амыдралдың өске-даа негелделери ёзугаар ажылдап чурттаары чүгле херээженнериң эвес, Эрги-Барлыктың бүгү чурттакчыларының эки чаңчылы апарган. Мону моон соңгаар уламчылаар болгаш ооң отчугажын улам өскүдери чугула.

Кудумчуларның, кварталдарның арыг-шеверн дээш мооң мурнунда калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде Эрик болгаш Барлык кудумчуларының чурттакчылары тиилекчилер болганнар, а ең шевер квартира дээш чарышка дыка хөй бажыңнарның ээлери шаңнаткылаан. Суурнуң чурттакчылары келир күзүн биске болур кудумчу байырлалынга амдыгаастан шыңгыы белеткенип, янзы-бүрү ногааларны, каттыг ыыштарны тарып олурткылаан.

Бо чыл совет кижилерниң амыдыралында онзагай чыл болур. Колхоз, совхоз, бүдүрүлге бүрүзүнде кижилер юбилейлиг чылдың байырлалынга эки соңнуг ужуражыр дээш демисежин турардыр. Ол байырлалды база өөрүшкүлүг эрттирердир деп шиитпирээш, суурнуң херээженнери бо чылдан эгелеп чаагайжыдылганы болгаш ногааалар, чечектер тарылгазын шуут холга алган. Түскай ажылдап кылдынган программа ёзугаар ыыштарны, ногаа аймаан, чечектерни тарып олурткаш, ону чайын ажаарын кижи бүрүзүнге чедирген. Өреге бүрүзү ыяш тарылгазын, ногаа ажыглалын хөй-ниити ужур-дузалыг чугула херек деп көрүп, чурттап орары девискээринде ыяш олуртулгазын чоруткан.

Суурда эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Нона Кара-Сал бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң ажылынга идепкейлиг киришпишаан, бодунуң кол хүлээлгезинге багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ол ышкаш мурнакчы херээженнериңиң саны улам көвүдезин дээш, тывынгыр ёзу-биле ажылдаар бис.

Александра КАРА-САЛ,
херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Элбек ногаа дээш

Ногаа бригадазының бригадири хүлээлгеден аңгыда көдээ Советтиң депутады мен. Ногаа тарылгазының үезинде ажыл-ла хөй. Ынчангаш кижи бүрүзүнүң дилээн, чагыын күүсетпес арга чок апаар. Суурда колдуунда өреге бүрүзү ногаа шөлдүг. Олардың чамдыкы бо чылын бир дугаар ногаа тараан.

Оларга дузалажыр соруга-биле бис бо чылын капустаның, помидорнуң дыка хөй рассадазын тарып өстүрүп, бригадаңың хову шөлдеринге 300 тонна ажыг ирандинн төккен бис. Бо чорук дужуттуг бедидер, ногаа чыылдазын арбыдарга арганы бээр. Чеминчиктеш, сүтгарылгазын дудагдатпаска ногаа-даа дүжүттүр-ле чүве. Эрткен чылдымыдан мындыг чимекти чугаалап болдур.

Эрткен күзүн 230 тонна картофельди, 56 тонна ногаа аймаан ажаап алгаш, ооң-биле колхоз столоваязын, школаның, уруглар садын болгаш яслизин, малчыннарны бүрүн хандырган бис. Ногаа өстүрүлгезиниң бот-үезин чиигеткенивистен ол дыка чиик өртекке саттынган. Тонна картофельди өстүрүп алырынга үндүрген чарыгдаа 5,3, а поганы—10,9 рубль болган.

Ногаа ажылының талазы-биле соцнальстиг хүлээлгени чедиишкинниг күүсеткен дээш, эрткен чылын «Көдээ ажыл-агыйның социалистиг чарыжының кончуг эки ажылдакчызы» деп херек демдээбиле шаңнаттым. Бо чорук мени ажылче хөй-аът киирген, күжүмүү немээн. Улам эки ажылдаар дээш бүгү аргаларны ажыглап турар мен.

Бо хүннерде бригаданың кежигүнүнери ногаа олуртулгаанының белеткелин чорудуп турар. Үени халас ытпайн ажылдап тургаш, кижи бүрүзү юбилейлиг чылдың хүлээлгезин чедип алыр соруганы салып турар. 1966 чылда күрүнеге 80 тонна картофельди, 40 тонна ногааны дужаагаш, төрээн колхозувустуң экономиказынга эвээш эвес орулганы киирген бис. Юбилейлиг чылда бедиткен хүлээлгени ап, ногааны 6 гектарга, картофельди 34 гектарга олуртуруп көрген бис. Планга дүүштүр 70 тонна картофельди үрезинге белеткээш, олуртуп киришкен бис.

Мооң мурнунда бригадага 16-ла кижи ажылдап турган болза, ам ногаажыларының саны өскеп. Элээн хөй херээженнер бистиң бригадага ажылдакаш турар. Оозун бодаарга өг-бүле ээзи херээженнер ногаа ажылын дыка сонуургап, ооң чажыдын билип алыр күзелдиг. Мурнунда чугулага кордунмейн турган — —огород ажылынып бо адырынга кижилер хандыкшып турар апарганы ооруңчүг. Ногаа бригадазының кижилери борта болдунар дузаны чедирер апаар.

Сорулга болза, 1967 чыадың ногаа тарылгазының планныг сорулгаларын чедиишкинниг күүсетишиин, юбилейлиг байырлалга эки соңнуг ужуражыры болур. Бистиң ногаажыларывыс артельдиң өске бүгү кежигүннери-биле бир демей, аддарлыг ойга белек болдурган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседирлер.

К. СЕРИҢ,
ногаа бригадазының бригадири.

Улугларга бичиилерниң дузазы

Күш-ажыл школачыларның мага бодунуң, физиктиг өзүлдезиниң сайзырадыгга, угаан ажылыгга улуг ужур-дузалыг. Бичиилерниң угаансагыжынга, кижизидилгезинге улугларның күш-ажылчы чедиишкиннеринің дугайында беседалар, солуун чугаалажылышкыннар эки салдарны чедирер.

Школачылар боттарының төрээн колхозунуң, совхозунуң шалыпчыларының дугайын кончуг кичээнгейлиг дыңнаар, эки ажылдыг ачазының, акызының, шалыпчы тудугжу даайының азы бир-ле төрелиннің аттарын бодап, орта чоргаарланып, ооң камгалап, өөредилгеге, ажылышке идепкейлиг чоруун көргүзерин олар ораладажыр. Шуут ындыг-даа болгулаар.

«Берге» уругларга чамдыкта күш-ажылды сонуургадып, оларга күш-ажылдың тускай чиик онаалга-даалгаларын берип, ооң күүседезин үргүлчү хынаа тураргa, ындыг уругларның бот-харысаалгазы бедикир, башкыларның, улут улустуң айтышкынын үлээр, дыңнангыр, кежээ чорукка чаңчыга бээрин хүн бүрүнүң амыдыралындан көрүп, билип алыры берге эвес.

Ылаңгыя үстүкү класстарның өөреникчилерн чылдың часкы үезинден эгелеп суур чаагайжыдылгазынга үргүлчү киржип келген. Олар чайгы үеде ногаа ажаалдазынга база киржип, ада-иезингедаа, колхозка-даа улуг дузаны чедирерлер. Школаның девискээр чаагайжыдылгазының планын ёзугаар алды кезек черде штакетник херимнерни кылган. Херим иштинде ийи одуруглай чадаң үнүштерни, каттыг ыыштарны, терек, дыт, пөш, шивн дээш, өске-даа ыыштарны олурткудаан. Одуруглар аразында чиңге суг бугазын каскан, ыыштарны үргүлүү сугтарып турар.

Тус-тус класстар бижыглаан участогун бүрүнү-биле харылап, чаңгыс-даа ыяш кургатпас дээш, боттарының аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Эрги-Барлык школазынга мооң мурнунда өөренип турган өөреникчилерниң олурткан ыыштары ам шуут улуг ыыштар болган. Чайгы үеде ыяш бүрүзү чечектелген, бүрүленген турар, өйде көөрге, школаның хевири дыка аянныг кылдыр көстүр.

Амгы үеде школачылар өзүп келген ыыштар аразында чечектер тарыыр черлерни кылып турар. Бо ажыл база-ла эки үре-түңнелдиг болуур дээрзинге бүзүрээр бис. Суур чаагайжыдылгазынга 9-ку, 8-ки класстарның өөреникчилери идепкейлиг киришкен. Аныяк, ногаан үнүштерни ажаарынга 5—6 класстарның өөреникчилери база эки ажылдап турар. Олар колхозчулар-биле кады чүгле школа девискээринде эвес, өске-даа черлерде моңге ногаан 25 дес ыышты, 580 дөт теректерни болгаш дыттарны, 60 дес чадаң үнүштерни, дөрт кезек черде чечектерни тараан.

Чаа тутхан школавыстың иштики, дашпыкы дериглеп доосту бээрге школаның мурнунга болгаш артынга садтарны эң дээре кылдыр кылыр сорулгалыг бис. Ол садка Тывада үнүп турар бүгү сад үнүштериниң аңгы сорттарын үнүш тарылгазының эртемниге үндезилеп олурткаш, ортузунга клумбаларны тургузарын амдыгааштан көрүп турар бис.

Девискээр чаагайжыдылгазының талазы-биле биске колхозта партком, көдээ Совет, колхоз баштаар чери үргүлчүнүң практиктиг, материалдыг, моральдыг дузазын чедирип турар. Ынчангаш өөреникчилер суур чаагайжыдылгазынга моон соңгаар-даа идепкейлиг киржир.

О. ОКАЙ-ООЛ,
школа директору.

Колхозчу-биле беседа

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары боттарының хууда тарылга участоктарынга чыл бүрү картофельди, ногааны тарып өстүрүп, амыдыралга ону чеп ажыглап турар. Үзүп берген черинге чүнү-даа тарывыс, чүгле бот-үндүрүг төлээри-биле кызыгаарлаттынып каар өрегелер ам-даа эвээш эвес. «Большевик» колхозтуң кежигүнү, өг-бүле ээзи Салчак Дүкермаабиле бистиң корреспондентивистиң беседазын моон адаанда парладывыс.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Кайы үеден бээр бо суурда чурттап турар силер, баштайгы үеде хууда чер ажыглаары маңаа кандыг турганыл?

КОЛХОЗЧУ: Алдын уургайындан борта көжүп кээп чурттаа-ла 10 чыл болдувус. Ынчан чаа-ла бижыгып эгелеп турган ажыл-агыйның шаа-ла ол ыйнан, хууда черлиг хамаан чок, долгандыр херимниг бажыңнар бээп ховар турган. Кижилер чоорту бажың-балгат тудуп, турумчуп чурттай бергеш, ам харын хууда ажыл-агыйын сайгарып, ногаа тарып, ооң ажыын көре берген-дир.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Көдээ ажыл-агый артелиниң чижек-уставы ёзугаар өреге бүрүзү хууда черлиг болгай, силериниң чежел?

КОЛХОЗЧУ: Хөй чүве тарыыр эвес дээш, баштай 0,01 га черниң бот-үндүрүүн төлеп, аңаа чылдың-на чүгле картофель олуртуп чордувус. Картофельди ийи хлеб дижири черле чеп. Бистиң суурда ооң ажыын билбес кижи-даа чок ийин, дарга. Бистер ам 0,03 га черлиг бис.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Огородучарда ам картофельден аңгыда чүнү тарып турар апардыңар?

КОЛХОЗЧУ: Черни гаптыт тарып ажыглаарга хомудал чок. Чоокку чылдардан бээр ногаа аймаа база тарып өстүрүп, капуста, огурец, помидор болгаш өске-даа ногаа культураларындан багай эвес дүжүттү ап келдивис. Картофельди бензи эрткен чылдың чазында беш шоодайны олуруткаш, күзүн 40 ажыгны алган бис. Чиириндеи, үрезинге хереглээриниден артканын райпога саттывыс. Оовус 50 ажыг рубль болган.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Ногааларны олуртуруп база оларның чайгы ажаалдазын канчаар чорудуп турар силер?

КОЛХОЗЧУ: Мооң мурнунда ногааны дыка эвээш өрегелер тарыыр чүве. Ооң кол чылдагааннары: улустуң ону тарып олуртуп, чайын ажаап өөреммээни, ногааны чемге ажыглап билбези болур. Бистер база ындыг, күзүн бензи өөккүже чиирииге чедиишпес, эвээш чүве тарып алыр чордувус. Ам кыжын чиирииге база курлап, дузап ап турар бис. Колхозчу херээженнериниң хөй нуруузу ногаа бригадазында ажылдап турар болгаш, ногаа тарып билбестер чок апарган. Ногааның үрезинин колхоз берип турар. Ногааны чылый бергенде олуртур. Сугтарылганы эртен, кежээ чорудар. Аргалыг болза, ишкир досказрлыгда эки. Сугну хүнге чылый бээр кылдыр доскаарга долдур куткаш, ногаа олурткан черни ооң-биле суттарары чугула.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Ногааны кижи бүрүзү тарып, ажаап, ажыглап билзин дээш силерде кандыг хемчегларни ап турарыл?

КОЛХОЗЧУ: Суурда херээженнер чөвүлелиниң организастааны-биле ногаа тарыырын, амданныг чем белетиээрин, каас кеттинерин, хер даараарын өөренир белгүм доктаамал ажылдап келген. «Башкылыстың» бирээзи Салчак Балчыр кичээлдерни дыка солуун эрттирип турар.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Сөөлгү айтырыг. Огородунга чүнү-даа тарывас, чүгле бот-үндүрүг тырттырып орардар силериниң суурда ам бар бе?

КОЛХОЗЧУ: Хууда тарылга участогун херекке албастар чок болган. Харын-даа чамдык эштер нормадан ажыг хемчээлдиг черлиг. Бот-үндүрүүн ол ёзугаар төлеп турар.

Бо колхозтуң кижилери хууда тарылга участоктарын чеп ажыглап, күрүнеге-даа, боттарынга-даа эвээш эвес орулганы киирип турар. Суур саныңда чурттакчы бүрүзү ындыг байдалды чедип алгаш турары күзеңчиг.

Болгүмден улусчу театр чедир

Бистиң эгелээшкинивис — өг-бүле концертиниң дугайында дыка хөй чылыг сөстер соглеттинген. Уран чүүлдүң бо хевирииге суурнуң чонунуң хандыкшый бергени черле кайгамчык. Киржикчилериниң саны баштай эвээш, концертти тургузуп белеткээри, номерлерни күүседирн эзээн берге турган. Ам ол байдал ажып артынган. Идепкейлиг өг-бүлелер, таланттылыг күүседикчилер көвүдээн.

Кодур-оол Куулар, Таня Хомушку, Базырооп Сая, Бак-Кок Ооржак, Александра Кара-Сал оларның күүседиглери эң солуун боон турар. Ийи-чаңгыс кижилерниң эвес, өг-бүлелерниң номер бүрүлүмүн күүселдезин солуун, чедиишгир болзун дээш уран чүүл белгүмүн организастаашн, ында күзелдиг кижилерни хаара туткан бис. Шин белгүмү база ажылдап турар. Баштай шинии ойнап күүседириниң аргазын шиңгээдип алгаш, ооң соонда В. Көк-оолдуң «Хайыран-бодун» ойнап күүсеткенивис көрүкчүлериниң улуг үнелелин алган. Бо чорук бот-тывынгыр уран чүүлдү кодээ чоннуң күжү-биле кончуг солуун кылдыр тургузуп болурунуң аргазы бар дээрзин айыткан болгаш хөй кижилериниң сопуургалын хайыыктырган.

Ам өг-бүлелер концертиниң программазы солуун болгаш ханы утка-шынарлыг апарган. Белгүммер улусчу театр чедир өскен.

Нона КАРА САЛ,
эмчи.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) чаа участокта каттыг ыяштар олуртулгазы болгаш колхозчунуң бажың чамында сады. Суурнуң чурттакчылары капуста, помидор рассадаларын колхозтан ап турар. Адаанда чурукта колхозчу херээженнер парникте рассадаларны суггарып тур.

В. МОЛЬБИНИҢ фотолары.

Парторганизациялардан медээлер

„КҮШ-АЖЫЛ“

Часкы хову ажылы чоруп тургап. Хана солуунуң ол хүн үнген номеринге «коммунистер шуптузун харыылаар» деп эгелиг мурнаку чүүл үнүп келген. Хову ажылын ыяка хуусаада ыныарлыг чорударыпга коммунистериниң киржилгенин, коммунист П. Оглезпев бодунуң эки сентеп алган трактору болгаш кожуула хереселивбиле кинчаар ажылдап эгелээнин, А. Семеновтуң шык базырыышкынында эрестиг ажылдал турарын ол хана солуида допчу, тодаргай бижээн. Бо дээрге «Күш-ажыл» деп хана солуп-дур, ол— кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының партия, профсоюлел организацияларының органы.

Хана солуунуң номерлеринге үнген материалдар ыныарлыгдаа, солуп-даа. Чуруя каастаалгазы ооң норуштүүп бага херечилеп турар. Хана солуп номчукчуларның сетпил-сагыжынга улам чоок, солуп болгаш хандыкпылдыг болзуп дээш редактору коммунист Е. Половинко чүткүлдүг ажылдап турар.

Сталциянын партия комитединиң хуралынга хана солуп редакторунуң илеткелин дыцнап, ооң ажылында четпестерни илередип, арга-сүмеиа берип келген. Ылаиглыя сталциянның эртем ажылдакчылары мурнакчы дуржулганы цептередириигге хана солуиуң ролюнүң дугайын хой удаа чугаалап турганнар. Хана солуп коммунистериниң үнүнге шынчы болуп турар.

Коммунистер хуралынга

«Партияның полит-кижизидилгелиг ажылынын колхозта байдалы болгаш оны экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгны Тее-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң коммунистериниң хуралынга чугаалашкан.

Нигтизи-биле алырга, полит-кижизидилгелиг ажыл мында четпее тургустунган. Кожу агитацияның хевирлери — кыйгырыглар, лозуңнар, хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары, стенд болгаш еске-даа үүлдер түгле ында-хаая көстүп кээп турар, колхозта лекторлар болуу ажылчы чонпарга лекция цропагандазын кадбартыныче кичээнгейни кошкаткан, номчуттунуп турар лекцияларның ыпарры куду, кызыл булуңнар четче ажылдавайн, малчыннарның чагыткан солуннары чогуур ойүнде четпейн турар. Партия организациязының органы «Коммунист» деп хана солун чыл эгезинден бээр чаңгыс-даа катап үнмээн.

Кодээ клуб масгадан хоорулчак ажылдап, бодунуң бот-идепкейни көдүрбейн турар. Ооң багай ажылының дугайын, ылаңгыя ында эргелекчи Сырат Шыдыраанның ажылга харыысалга чогун кап удаа сагындырып турда, четпестер хенээр артпышаан. Клуб ажылын экижидер дээш партком тодаргай хемчеглерни албаан.

* * *

Партийжи полит-кижизидилгелиг ажылда бо улуг четпестер болза, чүүн-даа мурнунда, партком секретары турган эш Буяннын ээ-харыысалга чок чоруунудан, ооң эрепгей удуртулгазындан болган дээрзин хуралта санал бертен коммунистер Долгар Хүлер-оол, Ларисп Аракчаа, Михаил Ензак, Иван Данзуруң, Ким Сереп, Нимаи Тараачы олар чидии-биле шүгүмчүлээпнер.

К. МААДЫР-ООЛ.

Пропаганданың чугула хевири

Кожу агитацияп болза Улуг Октябрьның 50 чыл ооцпга турасхаатпан социалистиг хүлээлгелерни болгаш улус ажыл-агыйының планнарын күүседириие ажылчы чонну мобилизастаарынга кижизидилгеиің күчүдүг чепсээ. Бедик утка-шынарлыг болгаш чараш бижиттинген лозуңнар, транспарантылар, хүндүлел самбыралары болгаш стендилер ажылчын суурларны каас-шивик болдуруп, кижилерииң сагыш-сеткилин хайыктырып келир.

«Тыва кобальт» комбинаттың, црофсоюлел болгаш комсомол организациялары юбилейлиг чылда полит-кижизидилгелиг ажылдың чугула хевири — кожу агитацияп телээзы-биле ажоо хемчеглерни ап, ажылды экижиткеп. Кара-Хая баарында капитал тудугупуң коз коруузупуң үшкү каъдында бижээни: «Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооцпга төлептиг ужураажылыцар!» деп лозуң кайы ырактан-на номчуттунар. Ажылчы чонпуң күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүп, мурнакчы коллективтериң болгаш түс-түс кижилериің чедиишкиннерин айыткан кожу агитацияның чамдык чедиишкиннерин көрээлиңер.

«Тыва кобальт» комбинаттың дирекция черинии хүндүлел самбыразы черле онза. Ажыглалга киргеи бүдүрүлгелериің мурнакчыларының чуруктарын доктаамал солуп, чаартып келген. Инженер Александр Дроздов, столяр Федор Кирюхин, слесарь Карп Свирин, ажылчын Чаптыкова, машинист Хомушку Чыртакжыс баштаан шалыпчылар ында бар. Комбинаттың улуг тудугларында дөрт тудуг участоктары, кереэлиг ажылдаар эстеи хей биче организациялар (монтажниктер, сантехниктер, энергетиктер дээш ескелер-даа) ажылдап турар. Тудуг шелүүге чораап, участок, бригада бүрүзүнүң тодаргай социалистиг хүлээлгелерни самбыралардан нөмчуп болур. Чижек кылдыр мастер Мам-оол Самданчаптың удурткаиы № 1 тудуг участогунуң байдалын ап көрээлп.

№ 1 тудуг участогунда дөрт бригада ажылдап турар. Бригаданың конторазының девискээринде степдилерни болгаш көргүзүг самбыраларын эң-не эптиг черлерде чараштыр бижээн тургускулап каан. Оларның бирээзин нөмчаап, моцу балаш алыр: Валерий Кунгааның бригадазы 1967 чылдың августа айга чедир чугай-даш үүрмектээр салбырны, чуурган чугай-даштыг ишкин-аазаар салбырны, галлереяны доозар. Чугай өртедир цехти октябрьда дужаар. Эш Пенковтуң бригадазы бо чылдың июльга чедир 224 муң рубль түнүүг тудуг ажылдарын бүдүрер. Эштер Шадрин болгаш Ягодина баштаан бригадалар үүрмектеп-хоюглаар цехти июль айда ажыглалга дужаар. Моон алгаш көөрге, участоктуң кажан, кандыг ажылдарны бүдүрери билдинигер. Көргүзүг самбыразында саннарны ай үнерге-де доктаамал солуп, мурнакчыларның аттарын чаартып турар. Тудугжулар Солуп-оол, Ыргит Шожут, Володя Аратына олар шалыпчыларның одуругупда киргеннер.

Тудуг эргелелиниң хүндүлел самбыразында Натпит-оол Хуп-оол, Марта Чүлдүм баштадыр мурнакчыларның чуруктарын улгаттыр тыртыргаш аскылаан. Тудугжулар ортузупга кожу агитацияны организастаар талазы-биле тудугупуң каттышкан профсоюлел комитединиң даргазы эш А. Ковалевский, тудугжу чурукчу Борис Казаков, № 1 участокта нормировщик Валя Ламанова оиза кызымак ажылдап турар. Хана парлалгазы база үргүлчү үнүп турарын айтыры чугула.

К. ОЮН.

Даалганы берген соонда...

Кызыл-Хаяк болгаш Арыг-Бажы сүт-бараан фермаларыпга эртжен иүске чедир кожу агитация барык чок, агитгас-массалыг ажыл кошкак турган.

Ол фермаларда ажылдап турар коммунистерниң хууда харыысалгазын бедидип, оларга партийжи даалгаларны берген соонда, байдал мурнукузундап экижээн. Агит-хуудустар доктаамал үнүп, көргүзүг самбыразын үе-үеле цаартып турар. Партия комитединиң рекомендациязын ёзугаар мал ажылынга ажылдап барган Д. Монгуш, Д. Доржу, М. Лопсаң болгаш еске-даа коммунистер ак сеткилдиг ажылдажыпаан, эки үлегерин көргүзүп турарлар. Аныяк коммунист эш Алдын-оол кодан хойну үр эвесте хүлээп алгандаа болза, бо чылын чүе хойдан чүе бир хураганны камгалап алган.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң парткому коммунистер-биле улам чоок ажылдаар дээш еске-даа арга-хемчегларни ап турар апарган.

Чаа билетти ап тура...

Комсомол документизин солуруу— бо хүнперде комсомол организацияларының амыдыралында эң чугула болгаш харыысалгалыг ажыл. Бо чугула кампания Чөөн-Хемчик районнуң комсомол организацияларында организастыг чоруп турар.

Районнуң 3 муң ажыг комсомолчуларының үштүң бир хуузу хирезиниң документилери солуттунган. Бо ажыл школаларда комсомол организацияларында колдуунда дооступ турар, ам түгле үш школада солуушкун чоруп турар.

Документ солулгазынга «Октябрь 30 чылы» колхозта, «Тыва» совхозтуң Хөндергей, Тее-Хая салбырларында, хоорайның № 1, 2 ортумак, Тее-Хаяның сес чыл школаларында комсомол организациялары эки белеткенген болгаш организастыг эртип турар.

Комсомолчулар чаа документилерни алырынга хуузунда база-ла белеткелдиг болуп турар. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта комсомолчу механизатор Виктор-оол Куулар часкы хову ажылдарының бүгү дургузунда эң мурнакчы механизаторларның одуругупга турбуп келген. «Большевик» колхозта тракторист Кара-Сал Чолаа часкы тарылгага эң идепкейлиг киржип келгеш, сөөлгү үеде механизаторлар ортузунда чарыштың бирги черин эәлээн.

«Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырында комсомолчу-аныяктарның № 3 трактор-хову бригадазы часкы хову ажылдарын шалыпкын чорудар деп хүлээнгеннер. Бригадир Сат Балыг-оол биле салбырда комсомол организациязының секретары, бригаданың учётчизи Александр Түлуш олар ажылды эки организастап башкарганындан, бригада совхозта бирги черни эәлеп турар. Ында ажылдап турар 13 аныяктар, ооң иштинде 11 комсомолчулар үлуг-хуузун үргүлчү ажыр күүседип турар. Оларның амыдырал-чурттал газазы, культурлуг дыштанылгазы база эки организастаттынган. Бригалада кызыл булуң эки дерип шиметтинген, беседалар, бот-тывынгыр уран түүлдүг концерттери бо-ла болгулай бээр.

Комсомолчу бүрүзү чаа билетти ап тура, ажыл-херекке-даа, амыдырал-чурттал газынга-даа бир-ле эки түүлдү чедип алыр дээш түткүлдүг боон турарын үстүнде каш чижек безин бадыткап турар-дыр.

Т. ХЕРТЕК.

* * *

Бей-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң ажыл-ишчилери беш чылдың ийиги чылында ботта-

Көдээ тудугжулар

Беш чылдың ийиги чылы — 1967 чылда Тожу районнуң «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артели будүрүлгенвп, культура амыдыралдың болгаш чурттал-галың элээп тудугларын кылып, ажыглалга киирерин планнаан. Юбилейлиг чылдың тудуг, планның боттандырар дээш колхозтуң тудугжулары белеткел ажылдарын организастыг чоруткаш, 1335 кубометр ыяшты белеткээш, ооң хей нуруузуп тудуг кылыр черлерге экжеп дүжүргеш, ажылдап киришкеп.

Эрткен дөрт айның дургузунда тудугжулар эки ажылдаан. Планда кордүнген 7 чурттал-га бажыңындан дөрттү тудуп ажыглалда киирген. Колхоз төвүнде чунар бажыңның ханазын салыры доозулган, ам крышазын болгаш оске ажылдарны кылып турар. Иван Барыпл удуртжан звепо ийи бажыңны ам доозар четкеп.

Моон сонгаар кылыр тудугаар ам-даа хей. Азаска тудар дыштанылга бажыңы, мал кажаалары, школа болгаш суур чаагайлыглазының талазы-биле 500 метр херии-кажаалы, ну-дунчуларның удуе кылаштаар ширииге 500 метр хемчээлдиг ширазаны шейүп кылыр. Колхозтуң пилорамазы тудугжуларны дилиг материалдары-биле үзүктеиишкин чок хандырып келген. Чыл эгезинден бээр пилорама 200 кубометр дилеп материалды бергеп. Амгы үеде школа тудуун кидим түлүк чоруда берген. Бригалада ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Тоөүт Тока, Чамыяң Кан-оол, Иван Барыпл мшкап мурнакчылар хей. Тудугиуп чыл планын юбилейге белек кылдыр, октябрь бирде күүседир соруглапы колхозчу тудугжулар салып алган ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

* * *

Бей-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң ажыл-ишчилери беш чылдың ийиги чылында ботта-рынын мурнунда салдынган планныг соруглаларын амыдыралга боттандырып, Улуг Октябрьның 50 чыл ооцпга күш-ажылчы чедиишкиннер-биле утмуур дээш күженнишкинниг ажылдап турар. Артельдиң кол ажылы мал болгаш тудуг.

Бо чылын колхозка элээп хей тудуг кылдынган турар. Колхоз баштаар черн тудуг бригадазында 170 кижини быжыглаан, оларның иштинде 120 ажыг кижи хереижеп тудугжулар. Бригаданы Ховалыг Куда удуртуп, ажылды билдилиг организастап турар. Тудугжуларда Саая Кудус-оол, Салчак Шуугуур, Салчак Доктаал ышкап дуржулгалыг, ажылдың бүдүмүрү, шынары дээш кезээде оралдажып чоруурлар хей. Олар колхозтуң хүндүлел самбыразынга доктаамал кирип келген.

Колхозчу тудугжулар тудуг материалдарын белеткеп алгаш, тудугже февральда киришкеп. Бо аразында 24 уруглар турар ялзып, 4 чурттал-га бажыңын болгаш чунар бажыңды, столоваяны, авлчылар бажыңын тудуп ажыглалда киирген. Ам гараж, амыдырал хандырыпга черинин бажыңы, сеителге мастерскаязының, 340 ореицкчи турар школаның тудугларын ышкын чоруп турар. Планда кордүнген тудуглардан ацпыда тудугжу бригада 400 олуттуг спорт шелүп дерип кылыр болгаш колхозтуң суурупга 2 кудукту казып, ажыглалга киирер.

Тудугларны дүрген доозуп, ажыглалга киирер дээш колхоз баштаар черн хой-ниити организацияларының дузаламчызымбиле шеф ажылын организастап келген. Бо ажылга колхозта хереэженнер чөвүлеин, ооң даргазы Кендеп Арын организастыг ажылдарны эки чорудуп турарын демделээри чугула. Шеф ажылынга Мугур-Аксы суурнуң албан организапия черлериниң коллективтери, суурнуң чурттакчылары идепкейлиг киржип келген.

Х. КУСКУН-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Европаның политиктиг амыдыралында чугула болуушкун

ВАРШАВА. (СЭТА). Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Карловы Варыга болган конференциязы — делегейниң ажылчын шимчээшкинниие болгаш Европаның политиктиг амыдыралынга улуг болуушкун-дур. Ооң ужур-дузазы чүл дээрге аназа кириишкеп бүгү партияларның хүлээп алган медеглелинге Европада байдалга чаңгыс эң-сеткилдиг үнелээшкинии бергени, Европага коллективтиг аймак чок чоруктуң системазынга үндезилеттинген быжыг тайбыңны чедип алырының программазын киргени, дем кадып хөделирииче Европа чурттарында тайбыңга ынакшылыг бүгү күштерни ишкыргаиы ол болур. Польшаның Каттовицкая ажылчын партиязының ТК-зының чедиги пленумунга ол партиязың ТК-зының бирги секретары В. Гомулка ол дугайын медеглээн.

Европаның социалистиг болгаш капиталистиг ийи кезээниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының девискээр аайы-биле ыыдыг ыпаылыг конференциязы Европаның ажылчын шимчээшкинииің төөгүзүнде бир дугаарында болганы бо деп ол чугаалаан.

Европага коллективтиг аймак чок чорукту тургузарының кол негелдези, конференциянын медеглелинде айтып турары ыпыкап. Европада күштүг болуп турар кызыгаарларның, ылаңгыя Одер болгаш Нейсе

Акы-дуңма ийи чурттуң кереэзи

Венгр Улус Республика биле Герман Демократтыг Республиканың аразында пайырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында кереэге венгр пайысылал Будапештиге ат салдынган.

Венгриянын болгаш ГДР-ниң улустарының аразында пайыралчы харылзааларны быжыглаар, тайбыңга болгаш улустар аразының айыыл чок чоруунга кыжанып турар барыын-герман милитаризмиің болгаш дайынзырак ёзунуң күштеринге удур демисежир деп быжыг шинтпирлиг чорук кереэде илергейлеттинии, герман айтырыгны шинтпирлээриниң кол негелдеэи болза барыын-герман милитаризмни болгаш неонацизмни чок кылыры болур деп демделеттинген.

ВУР биле ГДР пайыралын болгаш бүгү талаларга кады ажылдажылтаның калбартын быжыглаар, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны база айыыл чок болур чорукту быжыглаарынга күженнишкиннерни салыр, тайбың догуннаашкынының политиказы, чепсегленнишкинии дүжүреги дээш, колониализмни, неоколониализмни болгаш кеш-сөөкүлгай көөр чорукту кандыг-даа хевиринге бүрүн үзуткаар дээш демисежир деп боттарының шинтпирлиг чоруунуң дугайын медеглээн.

Боттарының кызыгаарларының, база ийи герман күрүнелериің аразында кызыгаарларның дээп болбас чоруун ийи талалар камгалаар, ынчангаш делегейниң ийиги дайынының түңнелерин эде көөрүнче чүткүп турар барыын-герман азы өске кандыг-даа милитарисчи күштериің агрессиязынга шаптыктаар база ойтур шавышкынны бээр дээш аргежок чугула хемчегларни алырлар.

Кереэ чарган ийи таланың кайы-бирээзинче чепсектиг халдаашкын болганда, өске тала аңаа шериг дузаламчызын киириптир, кандыг-даа дузаны чедирер деп, ун кереэде чугаалап турар.

Барыын Берлин политиктиг онзагай чер деп ийи тала саналп көрген. Ийи герман күрүнеиің догуннаашкынын хүлээп көөрүге үидезилеттинген. Европаның тайбының болгаш айыыл чок чоруун магадылап турар кылдыр, герман айтырыгны ынчаидыр шинтпирлиин турарының эрге-ажыктарынга таарыштыр күженнишкиннерни салыр деп түткүлдүг Венгрия биле ГДР илергейлээн.

Кереэни 20 чыл хуусаалыг кылдыр чаргап. Ук кереэге ийи акыдуңма күрүнеиің партияларының болгаш чазактарының баштыңнары ат салган.

(СЭТА).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Барыын Африка дугайында айтырыгны чугаалажырын КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязы дооскан. Африка-Азияның, Латин Американың 79 чурттарының болгаш Югославияның резолюциязының төлевилелии сессиия 55 бадылаашкын-биле түүлдүг деп көрген. Португалияның болгаш Мурнуу-Африка Республиканың төлээлери удур бадылаан. ССРЭ-ниң, Болгарияның, Венгрияның, БССР-ниң, Кубаның, МАР-ның, Польшаның, Румыниянын, УССР-ниң, Чехословакияның төлээлери бадылаашкын үезинде дадагалзаан. АКШ-ның, Англияның, Францияның, Италияның болгаш барыын талаңы өөне-даа чурттарның төлээлери база дадагалзаан.

Ефрат хемге бирги эәлчегде гидроэнергетиктиг комплексии тудар талазы-биле экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчыны Сирияга Совет Эвилелиниң көргүзер дугайында дугуржулгага ат салымышкыны 1966 чылдың декабрьда Дамаскыга болган.

Ам «Гипропроект» институттуң ажылдакчылары иевир үеиин тудуунга төлевилел шыйгларыны белеткээн. Оң комплексиниң тудугжулары 40 миллион кубометр ажыг довуракты назып үидүрер болгаш 1 миллион ажыг бетопну плотинага эптеп салыр ужурлуг. Ооң бедии 60 метр хире болур.

ЧУРУКТА: бөлүк сирий болгаш совет тускай эртеминиглер тудугну кылыр черни шилип ап турарлы. Аңаа. Табка суурнуң чанында, Ефрат хемни бедик плотина-биле боор деп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң медеглели

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди сөөлгү үеде Венесуэланың чазаның Кубага удур калбарткан кампаниязы-биле холбаштыр медеглеидп парлап үндүрген.

Венесуэланың чазаа Кубага далай болгаш шериг бүзээлээшкин-биле, албадаашкын-биле, коллективтиг чепсектиг халдаашкын-биле, Кубабиле садыг харылзааларын тудуп турар чурттарның экономиктиг ойталаашкыны-биле болгаш еске-даа ол ышкаш түүлдер-биле кыжанып турар дээрзин медеглелде айтып турар.

Бо шериг калчаараашкыны болгаш пайынзырак кыйгырыглар дээгелиниң ышкы-бүрү чөрлеринде империалистиг болуктериниң ыыдыгы Кубага удур чинзеиишкиннерни бууруу шавар түткүлдү күзеэзп дээрзин медеглелде демделеп турар.

«Үш кубачыларның дугайында дыцнадыг калчаараашкыны болдуруп турар, оларның бирээзи өлүртккеп, ийизии тудуп хорутпаан. Айтыл турары-биле алырга, төрээн чуртуиче эәп чанар дээп сес венесуэла революсчуларга, монополияларның дарлалындан боттарының төрээн чуртун хостаар дээш дөй чыддарда демисезди чорудуп турар кижилерге дузалажыр дээп оралдажыштаварты кызыгаарының база ийи герман күрүнелерниң арасында кызыгаарның бауулбас чоруун бүгү күрүнелерниң хүлээп көөру, а ол ышкаш тускай хамаарышпас болгаш деп эргелиг ийи герман күрүнелериниң догуннап турарын хүлээп көөру болур деп, В. Гомулка чугаалаан.

Боннуң адаанныг, дайынзыраи политиказы-даа, америк империализминиң агрессив политиказы-даа Европада тайбыңның херээпге айыыл болуп турар. Америк империализминиң Вьетнамда чорудуп турар агрессиии дайыны, ол дайыиы улам калбартып, күштелдирип турары делегейниң ийиги дайынымың үезинден бээр бүгү делегейниң эң улуг аймаадыг кыжаныышкынының мурнунга тургузуп турар-дыр. Америк империализмге удур демисел, Вьетнамны камгалаар дээш демисел —демиселдиң кол фронтузу болуп турар болгаш ол дээрге Европада база бүгү делегейде аймак чок чорукгуң херээ-биле чарыябас холбаалыг деп, В. Гомулка түңнелиидe медеглээн.

Ханойга парлалга конференциязы

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентиан Е. Кобелевтиң дамчыдып турары болза:

Вьетнамның Улус арниязының Дээди командылалынын штавы май 19-та америк ужар түүлдүн Ханойже болгаш ооң чоогунда чөрлерже халдаашкын кылганы-биле холбаштыр парлалга конференциязын артгирген.

Америк агрессорлар Ханойнуң төп районнарин болгаш ооң чоогунда чөрлерни бомбалап база болзалаш, дайынны калбартырының орунга чаа улуг баиынны кылган дээрзин штабтың төлээлекчизи чыыглан журналистерге дыцнаткан. Агаар дээрбечилери чөптүг шаажималга таварышкан. Найысылалдың зенитракета шериглери болгаш Вьетнамның хыдыкчы ужар түүлү дайынының он самолётун аидара аткан: алдыны эртенги халдаашкын үезинде, дөрттү дүүн соолгүзе аидара аткан. Мынчаиган вьетнам пайысылалдың камгалакчылары соолгу 25 хүнүнүң дургузунда америк ужар түүл-биле 11 удаа дайынданнан болгаш 26 америк самолётту аидара аткан.

Дээди командылалдың штавының төлээлекчизи Ханойнуң агаарынга май 19-та аидара аткан америк самолётгарының ужудукчуларының аттарын дыцнаткан: лейтенант Джозеф Пазы, лейтенант Гарет Аедерсон, майор Уильям Старк, капитан Джек Уоппирс, майор Джеймс Гриффин. Бо бүгү ужудукчулар 7-ги америк флоттуң авиапосезиияде турар 11-ги ужар түүлүнүң составында турганнар, туттурган ийи америк ужудукчузу парлалга конференциязына эккелген.

1967 ч. май 23.

ШЫН

3-КУ АРЫН

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

ДЖОН РИД ОКТЯБРЬ ДУГАЙЫНДА

Октябрь революциязынның биче-ле мурнуу чарында америк журналист, чөөн социалистиг «Мәсенз» журналдың төлээн Джон Рид Россияга чедип келген. Оон мурнунда-ла революстуг Мексика, Америкага ажылчын шимчээшкинин болгаш делегейниң бирги дайыны оон түүлдеринге чырыттынып каапкан турган. Ол мынчан революстуг Россияга чедип келген, түге дизе ажылчы чоннарны помещик-капиталистиг дарлалдан херек кырында хостаан Улуг Октябрь революциязын Джон Рид ёзулуг-ла сонуургаан.

«Мәсенз» журналдың редакциязы 1917 чылдың декабрь дугаарынга Джон Ридтиң Петроградта чоруп турармин болгаш «орус революция дугайында ёзулуг шынны бижиирин» номчукчуларга дамнаткан турган. «Бир эвес цензура (парлаалгага үнер материалдар хынаар тускай чер) чепшээрээр болза, оон башкайгы түүлү дараазында дугаарга үнер» деп, редакция чарлаан.

* * *

Эрге-чагырга черлерн Октябрь дугаймында түүлдү парлаарын чепшээрээр туржук, харын журналды хаап каапкан. Ынчан деп-шилгелиг америкаппар «Либерейтор» журналды үндүрүп эгелээн. Оон арынларынга Джон Рид революстуг Россия дугайында он-он түүлдерин парлаткан.

1918 чылдың апрельдиң эргизинде Джон Рид Петроградтан АКШ-че эвп чоруй барган. Журналдың номчукчуларынга чагаазы ол-ла дораан ол бижээн. Дж. Ридтиң кайтамчыктыг түүлү 49 чылдың дургузунда совет номчукчуларга билдинмес болуп артып келген. Оны ам англи дылдан эң-не башкай очулдурганы бо.

Түүлдү «Улуг Октябрь болгаш дешилгелиг Америка» деп документилер болгаш материалдар чыындызынга киирген. Ындыг номну «Мысль» нom үндүрер чер И. М. Красновтуң редакторлаанызыбле үндүрер.

* * *

„Петроградтан чап-чаа ээп келген Джон Ридтиң бистиң номчукчуларывыска чагаазы

Ажылчын-тараачын чазакка баштаткан Россия болза Америкада буржуаз журналистерниң, дипломаттарның болгаш бизнесменнериниң (кончаа сүрген хөренгитеннериниң) коргузуп турарынга конгүс-ле домейлешпес.

Капиталистиг парлаалгага мегелеткен делегейниң карааңга пролетар республиказы болза анархистер (ужур-баш чок кижилер), өзирик солдаттар болгаш немец шивишкиннер бүтү түүлдерни бажына киргеи аайы-биле үреп-талап турар сандараашкынның болгаш күүлелдиң ораны кыдыр сагындырып келир.

Сандараашкын дээрге-ле II Николай хаанның үезинден бээр туруп келген чүве-дир ол, Германия-биле тускайланыкчы керээни чарар соруга-биле II Николай орус шеригни сандараткан болгаш Россияның транспорт системазын үргээн дээрзи бүгүдеге мынчана билдингир турган болгай. Революцияны буурадыр соруга-биле Керенскийниң чазаның буржуаз идегеттери сандараашкынны үзам күштелдирген... Шеригниң миллион-миллион солдаттары ырбап дескен, транспорт буураан Россия, хилинчектеткен болгаш аштан когараан Россия большевиктериниң холугна киргеи. Германия-биле тайбың керээни чарыы турда бөзин Россия Керенскийниң чагыргазының ийи-ле айының иштинде дег мынчаар дыка сандараваан турган. Мынчаарза хоорайларга аъш-чем хөй турган, күдүмчүлер ёзу-чурумнуг турган... Керенский хааның ёзунуң чурумун капитализмниң байдалынга тааржыдыр хамыладып алган. Мынчаарга большевиктер шуут-ла чаа хевирнин күрүнезин тургузган: политиктиг хевири —Советтер, үлетпүр организациязы чаа (фабрика-завод комитеттери), чырыдыышкын системазы аланнан үстүнге үндүр чаа; национал шерии болгаш шериг-далай флоду чаа; аграр политиказы чаа болгаш чоннуң бодал-сагыжын илередир хевирлери янзы-бүрү— мун-мун солуннар, номнар, дептерлер, чыскаалдар болгаш ырлар, театр,—шуптуу-да байлак, аас-кежиктиг болгаш хөстуг...

Делегейниң өске кезектеринге болза, сөстүң хостуун болгаш хуралдарның хостуун үреп турарынга удур хаая удурланыр азы шуут-ла ыыт чок олуруп калыр хире кижилер большевиктерниң «күүлээшкинининң» дугайында хоозун түүлү тып турар-дыр. Ийе, Россияга солуннарны даттылаан, кижилерни кара бажыңнарга олуруткулаан, большевик комиссарлар үжеп чиндимшкиннерни болгаш хөренги хавырылдазын чоруткулаан-на харын. Ынчаарга Россияда чаңгыс-даа кижи үзелбодалы дээш кара бажында олурбайн турарын дыннаар болза, американнар кайгай-ла бээр.

Солуннарның хөй кезин чарлалдың бүтү хевирин күрүне шинтпирлээр дугайында большевиктерниң хоойлузун үрээни дээш хагдынган, чамдыктары хамаатыдемиселиниң үезинде мөге түүлдерни (Кышкы ордуга херээжен батальонну куштеп-чазаралаан дугайында делегеңгей сурат дээш ышкаш мөге түүлдерни), кудумчуларга үгаан-сарыылын ышкынган кижилерни ханнып мөсилдежигдерже кодурушку дег түүлдерни парлааны дээш хагдынган. Буржуазияның иштинде эвээш санныг чагыкчыларлыг болгаш улуг типографиялыг, хөй саазын курлавырлыг солуннарны хаттан чылдагааны болза канчаар-даа аажок хөй санныг номчукчуларлыг пролетар солуннарга типографиялар болгаш саазын херектиг апарганы болур...

Түүлүн хоруглаашкынынарны ап көөрге, ол болза контрреволюстуг чепсектиг сүүлчээлерге киришкенин, хээли алганы азы мөге сурат тараткаңы шынаыттыгнан кижилер азы дүшкеи Түр чазактың эң-не калчаалыг министрлерин хоруглаттырган болуп турар... «Чоннуң дайзыны» деп чарлаттырган кадеттер партиязының баштыңнарының хөй кезин бөзин хостуг хевээр. Большевиктерге удур калчаалыг үүлгедиглери хемчээлин ашкан эсерлер Либер, Дан, Гоц, Церетели, Скобелев болгаш Чернов хостуу-биле бижиир, нүүлүүн кыыр болгаш хөйнүң мурнунга большевиктерни сагыжынга чедир бактап чугаалаар аргалыг (азы мен Россиядан сөөлгү медээни алгыжемче чедир ыыдыг аргалыг турган ... Брешковская хоруглаттаан. Плеханов хоруглаттаан, Чайковский хоруглаттаан (январьга чедир орукчулар съездиниңге түүве чугаалаан, большевиктерге удур арга өлүрүкчү тактиканы ажыглаар апаар дээш Чайковский ол-ла болгай).

Хан төгүүшкүнүүнүң дугайында чугаалар дыка-ла хөөреттинге берген-дир.

Кышкы ордуну эжелеп алган ноябрь хүннеринде 10 большевик өлүрткен болган ордунуң чаңгыдаа калталакчызы өлүрттээн, — оларның чепсээн хураагаш, бажыңнарынче салып чорудупкан. Дараазында неделяда янзы-бүрү үскүлежиишкиннерге чээрби хире юнкер өлген. Керенскийге удур демиселге чүс-чүс кызыл шеригнер өлүрткен, а өлүрткен казактар каш-ла кижи болган. Эң-не дошкун демисел болган Москвага 800 хире өлүрткеннериниң беш чүс бежен хирези большевиктер болган...

Мен бир таварылганы сактып алдым. Бир катап «Век» буржуаз солуниуң (чөөн кадет солун) типографиязын эелеп алыр дугайында Совет чазактан айтыышкын алган болуп кызыл шеригжилерге удур түүлдү ол солуниуң эртенги үндүрүлгезинге бижээн, олар солуниуң ажылдакчыларын дорамчылап, кассада акшазын ап алган дээр дугайты буруудаткан. Ол кызыл шеригжилер доп-дораан албан ёзуу-биле медегжел кылган, ол буруудадыышкынны ойтур шапкан. Ынчаарга, кайы-даа таланың төлээлери киришкен судка ол дугайын шынзыдары-биле удурланыкчыларын чалаан, а бир эвес ол буруудадыышкын үндезининг болу бөрээ, буруудатырганнар кара бажынче эки-тура-биле киреринә аазаан.

Ол өйде болуушкүннар сактып четпес дүрген солчун турган. Чамдык үгаанның улус бөзин өске үеде шынаыклас хире түүлдеринге-ле мегелеткип, үндезин чок, мөге түүлдерни аңаа-ла хүлээп ап турган.

Мен Кышкы ордуну ап турда, ынаар баштайгы солдаттар-биле кады кире берген мен, шуптуу чүвени көрдүм, оон соонда билдингир ог-бүдеге төрүттүүнген, Милюковтуң болгаш Терешенконуң секретары чораан аныяк кижи меңээ ужуражып келди.

— Кышкы ордуну алганы дыннадыңар бе?—деп, ол айтырды.— Большевиктерни немец офицерлер баштап чораан-дыр — деп, оон шын-на сеткилиңден немей-дир.

Мен кайгаап, ол офицерлер кандыг хептиг чораанын дидим.

— Немец хептиг болбайн канчаар.

— А немец солдаттар база чораан бе?

— Ийе, чүс шаа, база-ла немец хептиг. Немецтеп команда берип турган-дыр!

Москвага болган гулчуушкуннарның соонда ынаар үнүпкен мен. Орук ара Кремльди шуут үреп каапкан деп дыннадым... А мен беш кварталды эрткеш, Кремльге чеде бээримге, кандыг-даа үрелиишкин чок болду!

Бир-тээ Россияның бодунда ындыг сураг бар болганда, Америка шын-мегени ылгап алыр бе? Башла борбак даштыкы кижилер ол дугайын бадыткап турда, орус улус кайгамчыктыг чаз сайзыралдың таваан салып эгелээн деп Америка бүзүреп шыдаар бе?

Россиядан сөөлгү алды ай иштинде келген улустуң чугаазының тыптып келгенинин өске, бөдүүн чылдагааны база бар. Ниитилелдиң бүтү үндезининерин ында хүжүр шапкан. Чижээ, Петроградка аалчылар бажыңынга чурттап турган улус четчир чемди үзүк чокка ап турбаан, өрээлдериниң оду болгаш чырыы багай хандыртынып турган; хандырылга багай, а ажылдакчылар дыннангыр эвес турган; чүве өртээ дыка улгатканы...

Ынчаарга будүүлгеде ажылчыннарга, албанда солдаттарга, көдээде тараачыннарга аъш-чем, олаар чүүл болгаш чырык четчир турган. Чем үлүү биче-ле турган харын, ынчалза-даа Россияны 1916 чылдың тайбыңынга аш-чуг-биле II Николайның киирер деп турганындаазындан черле биче эвес турган... Ынчаарга «Европа» аалчылар бажыңынга буржуаз аян-чоруукчу он алды рубльбиле чиир хире чемни мен Смольныйның столоваязынга ийи рубль бежен көпеек-биле салып чип турдум.

Бо большевик күрүнени бистин билип алырывыс ыка-ла берге, оон чылдагаавы кайдал дизе, сес кырынга кижи бүрүзү үнүүр болур, а херек кырында каш борбак капиталистер шинтпирлээр буржуаз парламент демократиязы болбаанында эвес. Ол дээрге пролетариаттың, өнчү-хөренги чок массаларның диктатуразыдыр, оон сорулгазы болза хөренгилиг аңгының холуунан оон эрге-чагыргазын күш-биле ууртап сөп алыры болур.

Ол-ла бүгү түүлдерни көргеш, мен үш түннелиң кылып аргалыг болдум:

— Хөренгитеннерниң аңгызы адактың сөөлүнде барып бодунун хөренгизин ышкынган.

— Хөренгитеннерниң аңгызы ажылчын аңгыга кажан-даа белеңи-биле холга кирип бербес.

— Ажылчы чоннарның массалары улуг күзел-бодалдарны бодаардан турүүк, харын он күүлелдерни амыдыралга боттандырар күүү-быралыг-дыр».

«Либерейтор» журнал, 1918 чылдың июнь (АКШ).

Бызыдың музыка училищезиниң уруглар ансамбли концерт үезинде.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

ЧЕДИИШКИННЕРГЕ ООЖУРГАВАС

1959 чылдың сентябрь 1-ги... Ол хүн бистиң өөреникчилеривис бирле дугаарында хөгжүм керекседеринге ойнаарын шенеп эгелээн. Сес чыл дээрге, өөредилге черинин туруп келгенинге хамаарыштыр алыргa, улуг эвес үе. Ындыг-даа болза ол үениң дургузунда бистиң ажылывыс эвээш эвес болган, ынчангаш бистер бөгүн чамдык түңнелдеривистиң дугайын чугаалап болур бис.

Бир эвес сес чыл бурунгаар 57 өөреникчи школага өөренип эгелээн болза, ам 150 кижи школда өөренип турар. Ол-ла үениң дургузунда баяның, домбраның, аккордеонуң, фортепианоуң класстарын 29 кижи доозуп үнген. Ам Красноярскиниң, Иркутскиниң, Кызылдың, Улан-Удэниң өөредилге черлеринге баар болгаа, бистиң доозукчуларывыс-биле ужуражып болур.

Шеминиң болгаш Хайыракаанның көдээ клубтарын элээн үениң дургузунда шефтеп келдивис. Эрткен күзүн ол сумуларда бистиң школавыстың салбырлары ажыттынган. Ол черлерде 38 школачы фортепианоның болгаш баяның класстарының өөредилге чылын доозуп турар.

Бистиң школавыска хөгжүмнү өөренип алган Куулар Калдар-оол (Шемиде клуб эргелекчизи), Владимир Вохмин, Надя Федосеева, Ксения Горшкова, Сат Эрес-оол оларга чоргаарланыр бис. Олар ажыл-херекке болгаш өске өөредилге черлеринге боттарының школазының адын сыкпааннар.

Бо чылын бистиң школавысты 16 кижи доозуп үнер. Оон аңгыда көдээнин бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеривиниң удуртукчуларын белеткеп турар баяныстер курузу бистиң школавыстың чанында ажылдап турар.

Келир үениң хөгжүмчүлерин өөретир талазы-биле аныяк башкылар Н. Донгак, Федор Небылицын, Кляков Куулар олар багай эвес ажылдап турар. Ол башкыларның класстарында өөредилге-кижизидилгелиг ажыл ажы тургустунган болгаш уруглары хөгжүмге өөредирининң программазының күүселдези чедиишкинниг.

Школада баяныстер оркестри доктаамал ажылдап турар, оон репертуарында «Адажио» (Чайковскийниң «Куулар хөлү» деп баледиңден), «Кадарчыларның танцызы» (Кенденбильдиң «Чечен биле Белекмаа» деп операзындан) болгаш өске-даа чогаалдар бар.

Бистө хөгжүм культураазының кайы хире дүрген өзүп олурарын, бистиң бүрүнгаар хөгжүлдевистиң дүргенин үстүнде чугаалаттынган чижектер көргүзүп турар. Оон-биле чергелештир бистиң четпестеривистиң дугайын чугаалавайн барып болбас. Оларның колдуу-ла бистиң өзүүшкүүвүстүң бергелери-биле холбашкан-даа бол, черле ынчаш четпестериниң бистө бар болуп турары хомудавчыт.

Чамдык өөреникчилер школазын каапкаш чорук бистө бар.Оон бир чылдагааны болза элээн хөй өөреникчилериниң ийи школага өөредилгени дүүштүрүп шыдаавайн турарыы. Ол талазы-биле бистер өөреникчилерге болгаш ада-иелерге дузалаш шыдаавайн турарывысты демдеглээр херек. Чүгле бо чылын бөзин школадан 20 ажыг өөреникчи чоруткан.

Өөредилгеге болгаш өөреникчилериниң күүседикчи мергежилиниң өзүүшкүнүнге бир шаптыктап турар чүүл болза, хөгжүм хереклеринин, ылаңгыя инанныюуң чедишпезин болзур. Школа хөгжүм хереклери-биле четчир кылдыр хандырытынган болза-даа, «өөреникчилериниң хөй кезиниңге бажыңында херексели чок болуп турар. Бо талазы-биле байдал Хайыракан суурда бистиң салбырывыста дыка чедимче чок.

Бистө башкылаашкынның дециели болгаш өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың тургустунганы ам-даа чавыс дээрзин дорту-биле чугаалаар херек. Башкы составы тускай эртемниг, мергежилдиг болгаш дуржулгалыг башкылар-биле четчелеттинмээн. Оон уламыдан чамдык уроктарга өөредилге материалы хаяы шинээдиг чокка, ёзу барымдаалап эртип турар. Күш-ажылдың сагыла-чурумун бөзин үрээр чоруктар тургулаан. Амгы үеде бистиң школавыс колдуунда-ла Кызылдың хөгжүм училищезиниң доозукчулары-биле четчелеттинген. Ындыг четчелээшкинниң четпес талазы болганчок-ла илерен көөр—училище доосканнарының башкылаашкын ажылынга практиктиг белеткеги кошкак, профессионалдыг мергежилге чаңчыкпаан болур. Бистиң школавыска келген Г. Кандан, Т. Колонницкая олар ындыг болганнар.

Өөредилге чылы доостур чоокшулаан. Бистиң коллектививис оны чедиишкинниг доозуп, мээ 20-де хоорайның хөй-ниитиниинниг мурнунга улуг отчеттуг концертти бөзер дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Чоокку келир үеде хөйнү кылыры негеттинип турар. Өөредилге чоругдуу-биле чергелештир доктаамал ажылдаар хөгжүм лекторийин организастап, чер-черге практиктиг дузаны хөйнү чедирер арга бар. Школа болза чыл келген тудум-на күүселдиктиг мергежилдиң болгаш хөгжүм культураазының үндезининерин шингээдип алган кижилерин үлам хөйнү доостуруп үндүрер үжуралыг.

С. БУХТУЕВ,

Чадаанаанын хөгжүм школазының директору.

Москва радиозу Тыва дугайында

Бөгүн Бүгү-эвилелдиң радиозу Чөөн Сибирьниң крайларының, автономиялыг республикаларының болгаш областарының совет эрге-чагыргазының чылдарында чедип алган чедиишкиннерин Совет Эвилелиниң улустарынга таныштырып, чугаалаар. Ынчангаш ол дамчыдылгага бистиң Тыва АССР-ниң ажыл-агыйының бүгү адырларында, культура тургузуукүнүнде чедиишкиннерниң дугайында түскай дамчыдылга бир шак аажы үргүлчүлээр.

Тожуда алдарлыг малчын Серен Бараанның дугайында Александр Бокиниң очеркиниг, «Тыва кобальт» комбинадының кол металлурги Торжу Бузур-оолдуң дугайында Виктор Чермлевтиң, РСФСР-ниң алдарлыг артизи болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Мунзук Кара-кыстың дугайында Лариса Зубареванын очеркте рик радиога дамчыдар.

Тываның сураглыг чогаалчызы Степан Сарыг-оолдуң «Ангыр-оолдуң тоожузунуң» ийиги номундан үзүкчүмү, Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының баштаар черинин дараазы Олег Саган-оолдуң «ССРЭ-ниң улустарының найырадыг өг-бүлезинде» деп чугаазын база дамчыдар.

Дамчыдылганың түңнелинде Москваны-биле 15 шак 20 минутада тываның бот-тывынгыр уран-чүүл бөлүмнериниң киржиилериниң концерти болур. Ынчангаш бо дамчыдылгаларны дыннаарынче чалап тур.

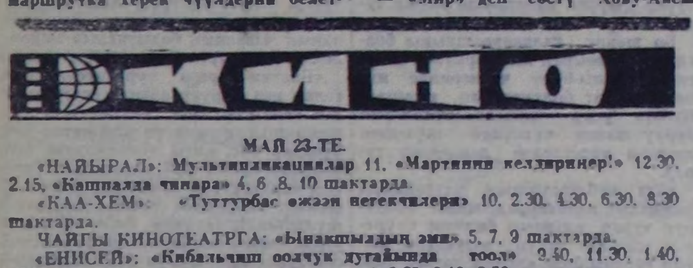
Редактор К. К. КУДАЖИ.

ШЕРИГ ОЮНУ

Майның аас чаагай эртени. Күш-культура баштыкты Ф. М. Малютин-биле сууриуң үстүү талазында бөдик даглже үнүп кагдывыс. Ол хүн уруглардың дайынчы оюну планнаттынган турган. Планны тургузуп, маршрутка херек үүлдерни белеткеп эгелеливис.

Кезек аърганы эртикеш, дагның аданкы думчуунуң кырынга үнүп келириивиске, оон мурнуу чөөн талазында чугаа-биле бижээн «Мир» деп сес улам тода коступ келди.

— «Мир» деп сөөлгү Хову-Аксы

КИНО

МАЙ 23-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: Мультипликациялар 11, «Мартинин келдиринер!» 12.30, 2.15, «Кашпалда чинара» 4, 6 ,8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 10, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ынакшылдың эми» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кибальчиш оолчук дугайында тоол» 9.40, 11.30, 1.40, «Ынакшыл дээш» (1-ги, 2-ги серилдары) 3.30, 6.10, 8.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Суперинова» 3, 5, 7 шактарда.

Республиканың кино-экраннарынга

ЭДГАР И КРИСТИНА

ЭДГАР БИЛЕ КРИСТИНА

деп уран-чечен киноны көрүнер.

Бичии уругнуң чайгы идии

Бичии уруглarга чайын кедиртири-биле кандыг идик садып алза эки? Бичии кижиниң чайгы идии чиик, чымчак, майыктың шимчээшкининге болгаш өзүлделиниге шаптыктавас, аграр хос өдүп турар болур ужурлуг. Оон аңгыда чараш болуру чугаажок болгай.

Уругнуң майны үргүлчү өзүп орар болгаш, бичии-ле такпын идик кызып туруп бээр болгай. Бичии кижиниң майын холбиле кыза тударга ол чымчаңайның турар. Эң ылангыя школа назыны четпээн уругнуң буду дыка өзүүчел, ортумаа-биле тыл дургузунда 11 сантиметр чедир өзер болгаш элдир кедип каапкан идиктериниң арагында улуг, бичеэн 6,67 миллиметр чедип турар. Ынчангаш чартык чыл болгаш-ла уругга өске улуг идиктен садып-берип турары албан болур ужурлуг. Чаш кижилериниң майын бир, ийи ай болгашла хынап көрүп турар херек.

Тар идик бутту өйүп каапкан болгаш буттуң аргектери ыргайып, хемнери үреп бээр. Бут сугланыр, дериидер чоруктуп чылдагааны база ында.

Идикти бутка өйлештир канчап шилип, тып алырын? Майыктааштар-даа, шаараш идиктер-даа бутка ой, оны кыспас, улуг эргекти ол-бо шимчедип болгу дег чайлыг болур ужурлуг. Уругга харыүтда чаңгыс аай хөй идик сатканының ажыы чок, түге дээрге, бичии кижи дүргеи өзүүчел болгаш ол идиктерни аледи кедип четтикпейн чорда-ла, олар бичелей бээр болгай.

Чаъс-чаашкыныыгда, каак, ыяш хүннерде кедирер идиктери база аңгы-аңгы болур ужурлуг. Идикти садып алырда суг тыртар, тыртпас, ыяш-соок шынарларын өөренип көрүп туруп, садып алыры чугула. Уруглarга эң-не эки идик тестеп даараан идик болур. Хептеп кылган идиктер сериин. Олар чаъстыг боран хүннерде ырай соок, ынчангаш чаъс-чаашкыныыгда оларның кырындан калоштар азы боталар дээр (резинадан) даараан идиктерни кедирерн чугула. Аяс, чылыг хүннерде хептеп даараан майыктааштар бичии кижилерге кончут тааржыр, а чайгы, ыяш хүннерде шаараш идиктер эки. Тестеп даараан хөм улдунуг идиктер база эки. Бичии уругнуң идиктериниң өзээ 4—8 миллиметрден бедик эвес болур ужурлуг. Оон бедик эзжектиг идик кедерге уруглarның табангайы машпай берип болур.

Бир эвес бичии уруунарга чайын кедери-биле хөм идиктер, оон кырындан кедиптер хире калоштар, оон аңгы шаараш идиктер болгаш тестеп даараан туфелчитештерни эртеден садып алган болуунарга, кандыг-даа хүннерде уруунарның солуп кедиптер идиктерин белеткеп алганыдар ол.

Бичии кижилер өнгүр, каас идиктер кедиксээр болгай. Оны бодап туруп, уругну кедирер чорук. Уругну чажындан-на хептеп чараштыр, бодунга таарыштыр шилип кедерпнге кижизидер. Оон аңгыда өнгүр хеп хүнүүң шиг херелин эткешче эртирбес шынарлыг, ынчангаш ындыг идик чайын серипп.

Резин улдунуг, спортчу маргылдаварга белеткел кылырда кедер тапочкалар, кеталар дээн чижектиг идиктерни уругну селгүүстедирде ийикпе, бажыңга уругчу кедер идик кылдыр кедирерни чөпшээревес. Ындыг турбуже-ле чамдык ястилерде, уруглар садтарында спорт болгаш музыка кичээлдеринден дашкаар үелерде бичии уруглар уругчу резин улдунуг тапочкалардыг, кеталардыг маңнажып турарлар. Ол кончут шын эвес. Харын-даа ындыг кичээлдерге кедери-биле пестен даараан тапочкалар кончут таарыжыр, түге дээрге, ындыг идик иштинге майык хос чоруур болгай.

Бичии уруглarга чүгле будунуң бажын суп алыр соо хос идиктер кедирип болбас, оларга эң-не таарымчалыг идиктер шидиишкининг идиктер болур, түге дээрге, шидиишкининг кошкадып, дыңзыдып ап чоруп болур болгай.

Кылаштап өөренмээн чаш кижиге идик кедиргеи хереэ чок. Чаа кылаштап эгелеп чоруур чаш кижи чылыг хүннерде бажың иштинге кызыл бут-даа чоруп турза ажырбас. Арай сооксумаар хүннерде, шала соокта, харын чылыг уктап кедирип каап туруа эки. Чаш кижиге баштай-ла майыктааш кедирип өөредир херек. Ук майыктааштар чымчак, чиик, өнгүр болур ужурлуг. Туфелчигештер болгаш шаараш идиктерни (сандалилерни) эелээн өзүп көөп, буттары идикке чаңчыгып келген таварылгаларда кедирээ чогуур. Идик өде бергенде ой-шаанда кургадып берип, хир-чамын үргүлчү аштап, уругну силит чоруккa өөредирн чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көзээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажыкчыл болгаш көзээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш аныырал киллистериниң 21-27, оптиктиг информация киллизинин 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01110.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
МАЙ
24
СРЕДА
№ 120 (6757).

Өртээ 2 көп.

ПЛАНДАН АЖЫР

Ак-Довуракта даг-дүгү болбаазырадыр фабрика юбилейлиг чылда 500 тонна даг-дүгүн планнан ажыр бээр тургаш, бо хүннерде безин 350 тоннаны берген. Бо чаагай керекте эш Шагдырның удуртканы ээлчегиниң салыышкыны улуг. Бирги кварталда ук ээлчег социалистиг чарышка бирги черни алган.

Ам ийиги кварталда ажылдың темпизи база бедик. Тозан дерт тонна даг-дүгү бээр тургаш, ам 115 тоннаны берген. Ээлчегиниң ажылчыннары машинистер Хертек Анаёк, Тамара Анфилатова, улуг регулировшик Роза Панихидина олар ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип, комбинаттың Хүндүлел самбыразында киргеи.

Часкы тарылга

(1967 чылдың май 20-де медээ, хуу-биле)

Райониар	Бүгү куль-туралариың чашканы	Ооң ишти-нде кызыл-тае		Бүгү куль-туралариың чашканы	Ооң ишти-нде кызыл-тае
Бай-Тайга	44,4	84,3	«Торгалыг»	51,8	100,0
Барыын-Хемчик	53,7	95,2	«Суг-Хөл»	56,4	89,2
Өвүр	47,8	100,0	«Чыраа-Бажы»	29,4	73,8
Чөөн-Хемчик	46,5	83,7	«Тыва»	31,7	15,0
Улуг-Хем	88,9	90,3	СЭКП XXII съезжизин аттыг	48,1	81,5
Таңды	75,0	92,6	«Найырал»	45,7	100,0
Бии-Хем	62,7	97,4	«УТКА 25 чылы»	42,5	110,7
Тожу	29,6	—	«Улуг-Хая»	46,9	98,3
Кыа-Хем	77,8	102,3	«Элегеэ»	64,3	100,0
Тес-Хем	58,5	232,2	«Межегей»	65,0	80,2
Эрзин	53,1	167,1	«Тиилелге»	83,2	100,1
Кызыл хоорай Соведи	47,8	76,6	«Россия»	89,9	100,0
Республикада ниитизи-биле	62,0	94,2	«Көк-Тей»	64,1	104,8
Эртиен чылдың май 20-де тургаиы	59,5	89,9	«Сукпак»	31,7	46,4
СОВХОЗТАР			«Бөө»	52,5	100,1
«Тээли»	78,3	81,1	«Шивилиг»	50,0	92,6
«Барлык»	53,1	102,4	«Тес-Хем»	45,5	257,5
«Шекпээр»	54,7	96,5	«Совет Тыва»	46,4	100,0
			«Бурулгаар»	81,2	102,1
			Дуржулга станциязы	61,3	88,7

Дыңнадылар

УЛУГ ОКТЯБРЬГА

Медээлер

Темп улам бедээн

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары часкы тарылга ажылын шалыпкын чорудуп, ниитизи-биле 29700 гектар черге тарылганы чорудар тургаш, амга чедир 27396 гектарга чоруткан. 1300 гектар черде кукуруза тарылгазын база чоруткан. Кукуруза тарылгазын майның 24-те доозар деп турар.

Часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге чорудар дээш бригадалар арасында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин дүүн үндүрген. Чарышка Леонид Малышевтин удуртқан беш дугаар хөвү-трактор бригадазы бирги черни эрлээн. Ол бригадага совхозтуң директор черинин болгаш партия, профсоюзтуң комитеттериниң шилчиир Бызыл түгүл аңха шаңналы-биле кады тывыскан.

Бригаданың найыралдыг коллективи 3700 гектар шелге тарылганы чорудар планын 3797 гектар кылдыр күүседкен. Хүннүң маадырлары база ылерээн: Александр Морозов биле Анатолий Михальчук оларның кайызы-даа кыска үениң ишти-нде 514—514 гектар черге тараа чаштырган.

Социалистиг чарышка ийиги черни Владимир Муравьев удуртқан үш дугаар бригада алган.

«Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери часкы тарылга ажылын кыска хуусаада доозар дээш, ажылдың темпизин улам бедиткен.

К. ХЕРТЕК.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА — советтерниң чугула херээ

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр хөөрайларны, суурларны, кудумчуларны база шөлдерни чаагайжыдарының, негаанчыдарының, паритарны болгаш сеспелиитерни кыларының талазы-биле калбак программаны айтып турар ажылчы чоннар коллективтериниң, чер-чер Советтериниң инициативазын үүлдүт деп көөр дээрзин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белетиелдиң дугайында СЭКП ТК-ның докгаалында чугуламал айытнан. Ооң ынаы белуру черле билдингир. Район бүрүзүнүң юбилейге үтиүштүр алган социалистиг хүлээлгезинде ол дугайы база бир көл черни зэлеп турар болгаш чамдык чер-чер Советтери база хей-ниити организациялары бо талазы-биле калбак программаны беттандырып турар.

Ылаңгыя ыяш. сад тарып өлуртурунуң дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалы-биле чарлаттынган ай — майның дургузунда хөөрайларны, суурларны болгаш колхозтарның, совхозтарның база шөлдәрниң, албан черлериниң девискээрин чаагайжыдар болгаш негаанчыдар талазы-биле чамдык черлерге улуг ажылдар чоруттунган. Чыл келгеи тудум-на төрээн суурун чаагайжыдып, чечектелдирерине таарымчалыг чедишкиннерни чедип ап турар. Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлыкта «Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын база-лаа чаа, солуун үүлдерни кылып турар.

Эрги-барлыкчылар юбилейге үтиүштүр суурну аян кирип, чаагайжыдары-биле кады кат-чимистиг ыяштарны тарып өлуртурунча, колхозчуларның огород тарылгазынче улуг кичээнгейни салганнар. Кодээ Совет болгаш колхоз баштаар черн чүгле төп суурну эвес, фермалар, бригадалар төптерин чаагайжыдар дээш төвараргай хемчегперни ап турар. Оларның чаагайжыдыгга болгаш негаанчыдыгга талазы-биле чорудуп турао шудургу, күшенишкинниг ажылының дурзулгазын «Шынның» дүүнгү номеринде парлаан.

Юбилейлиг, онзагай чыл—бо чылын хөөрайларның кудумчуларын чаагайжыдар, орунтарны болгаш тротуарларны септеп, чурумчудар, чаваң үнүштерни, ыяштарны өлуртур, сад-сесерликтерни кылыр талазы-биле Кызылдың, Шагаан-Арыгның, Туранның хөөрай Советтериниң күүсекомнары мурнундагызы ышкаш база улуг ажылдарны чорудуп турар. Чиңиз, Шагаан-Арыгның хөөрай Соведи бо айтырыгны чурттакчыларның ниити хуралынга чугаалашкан болгаш алдарлыг юбилейге үтиүштүр хөөрайны канчаар каастап, чаагайжыдарының дугайы депутаттар хүнүн эрттирип турар үеде көл черни зэлээн. Ынчангаш амгы үеде хөөрайның кудумчуларын чурумчудуп, негаанчыдар дээш улуг ажылды чорудуп турар. Бо хүннерде чаагайжыдыгганың болгаш негаанчыдыгганың талазы-биле суббатникторге, шефтерге Кызылдың чүс-чүс ажылчы чоннары, он-он будуүлгелериниң болгаш аңаан черлериниң коллективтери идепкейлиг киржип турар. Ылаңгыя Кызылдың № 3 АТА-зы, сайгарылга базазы болгаш еске-даа коллективтер бөттарынга быжыглаан черлеринге улуг ажылды чорутканын демдеглээр херек.

Ындыг болза-даа чамдык чер-чер Советтери чаагайжыдыгганың болгаш негаанчыдыгганың айтырыгларынче нешкак кичээнгей салып, эгелээн херекти эчизинге чедирбейн турарының фактылары ам-даа бар. Улуг-Хемниң Көк-Чыраа кодээ Совединге хамаарыштуг турар Хайыракан суурга чыл санында өлуртнан хей ыяш ажаалда чогундан кургап каар, суурнуң бажыңнарының чартык кезинде кыша-даа, херим-даа чок, ол ышнаш Ак-Тал, Алдыы-Шынаа суурларда байдал база оон дээредеввс деп, эш А. Дугаржаптың, «Шын» солунга дыңнатканы маңаа тодаргай чижеи бөөр-дүр.

Барыын-Хемчиктиң Дөң-Терезин, Бай-Тайганың Бай-Тал, Бии-Хеминиң Зэрбек, Таңдының Баягазын болгаш өске-даа чамдык суурларда чаагайжыдылга болгаш негаанчыдылга талазы-биле ажылдар база-ла багай чоруттунуп турар. Бо тазарымча чөн чижектер хамыктың мурнунда ол черлерде кодээ Советтер бөттарының докгаамал комиссияларын, депутаттарны болгаш хей-ниитиниң нүүнүн бо чугула ажыл-херекке киржиштирбейн турары-биле тайыгбыралттынар апаар.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг үтиүүр болгаш хөөрайларны, чурттакчылыг черлерни негаанчыдып, чаагайжыдар ажылды улам эжиндер төлээде, чер-чер Советтери бо талазы-биле социалистиг хүлээлгеде көрдүнген үүлдерни чедишкинниг күүседир дээш коллектив бүрүзү, ажыл-ишчи бүрүзү аңаа бодунуң үлүүн киирген турарын чедип алыр херек.

Ылаңгыя чурттакчылыг черлериң чаагайжыдылгазы болгаш бедик культуразы дээш Тыва АССР-ниң кодээ Советтериниң арагында чоруп турар чарышты улам калбартыр, оон негелделерин бүрүн күүседир, туңнелдерни чогуур үезинде үмдурөөр дээш Советтериниң талазындан организакчы ажылды, удуртулганы улам нүштелдирер хүлээлгелиг.

Улетпур будуүлгелериниң болгаш аяан организациялардың хей-хей коллективтериниң база чөнүүн чурттап турар кудумчуларының аайы-биле чаагайжыдылганың болгаш негаанчыдылганың канчаар чоруттунуп турарын Советтер бөттарының докгаамал контролюнга алыр ужурлуг. Аңаа хелбаштыр докгаамал комиссияларның, кудумчу, квартал комитеттериниң болгаш депутаттарның ажылын улам идепкейжидер херек.

Хөөрайларга болгаш суурларга чаагайжыдылга талазы-биле часкы үеде, ылаңгыя СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалы-биле чарлаттынган айның дургузунда дыка хей үүлдер кылдынган. Чайгы үеде ол ажылды улам күшенишкинниг уламчылаар, ылаңгыя өлуртнан ыяштарның база чадаң үнүштерниң, чечектериниң, сад-сесерликтерниң ажаалдазын кешкатпазы эргежок чугула. Улуг Октябрьның 50 чылының юбилейинге чедир барын-ла беш ай артнан. Ынчангаш бүгү улустуң ол улуг байырлалынга утиүштүр хөөрайларны болгаш суурларны улам-на чаагайжыдып, чечектелирер дээш бүгү үүлдерни кылыры — Советтерниң чугула херээ.

ДЫННАДЫГ

1967 чылдың май 31-де СЭКП Кызыл хооркомунун хуралдаар залынга Кызыл хоорай Совединиң ийиги сессиязы болур.

Хүннүң айтырыгы: Чагыглар күүселдезининң талазы-биле чорудар хемчегперни бадылаар дугайында.

ССРЭ-ниң ЧОГААЛЧЫЛАРЫНЫҢ IV СЪЕЗДИЗИ

Чурттуң эрге-чагыргазының Дээди органы—Дээди Советтиң хуралдар эрттирери Кремльдиң Улуг ордузунда май 22-де ССРЭ чогаалчыларының IV съездизи болдунуп ажылын эгелээн. Хей национадлыг совет литератураның мастерлери — ССРЭ чогаалчыларының дөртку съездизиниң будүүзүнде Ленин орденн-биле шаңнаткан Эвилелиниң алды чартык муң кежигүнерни төлээлээн бет чүс ажыт делегаттар Эвилелдиң бүгү будүннарындан ол ордуда чыылган.

Болдунуп хөгжүдези чурттуң хөгжүдези-биле чарылбас холбаалыг совет литератураның бежен чыл оруун ол бедик шаңнал толептиг демдеглеп турар-дыр. Партийжи чоруктуң, чонның черээнге бараан болдурунуң угаан-бодалы сиңиннккен хей национадлыг совет литература чонның коммунистиг кижиндилгезинниң күүлүг чепсээ апарган. Совет күрүнениң чоокшулап келген чартык чүс чыл дургузунда чогаалчыларның амгы ужуражыышкынын онза улуг ужурдуралыг болдуруп турар.

...Эртенгинин 11 шак Кремльдиң Улуг ордузунуң хуралдаар залын съездиниң делегаттары болгаш аалчылары долуп келген.

Чазак дожаарынга эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Д. С. Устинов, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар костүп келирге, олар диңмиттиг адыш часкаашкыныбиле утказн.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черииң бирги секретары К. А. Федин съездиниң ажыткан. Чазактың бедик шаңналы-биле холбаштыр чогаалчыларга ол байыр чедиргеи. III болгаи IV съездилерниң арагындагы үеде мочаан чогаалчыларның аттарын ол адаан. Чыылганнар оларның турасказлын биче каза шимээн докгалыышкын-биле сактып өлүзлаан.

А. Т. Гончарның саналын ёаугаар съездиниң президиумуиу 79 кижи составтыг ыыдыр соңгаан.

Л. С. Соболевке сөс берген. Съездиниң хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ныя Политбюрозунуң составын соңгуурув ол саналдаан. Залга диңмиттиг адыш часкаашкыны диңмирел үнген.

Съездиниң секретариадын, мандат болгаш редакция комиссияларын делегаттар соңгаан. Ооң соонда съездиниң хүн айтырыгларын бадылаан:

1. «Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга совет литература» — К. А. Федининиң эге сөзү.

Илеткелдер: проза дугайында — Г. М. Марков, шулук дугайында — М. А. Дудин, драматургия дугайында — А. Д. Салынский, литература эртеминиң болгаш критиканың дугайында — Л. Н. Новиченко, уруглар болгаш аныяк өскен литературазының дугайында — С. В. Михалков, Эвилелдиң организастыг-чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында — К. В. Воронов.

2. ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң Төп ревизия комиссизиның илеткели — Г. Д. Гулиа.

3. ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң Уставынга өскерлиишкиннер дугайында илеткел — П. У. Бровка.

4. ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң удуртур органнарын соңгуру.

Акы-дүнма социалистиг чурттарның чогаалчылар эвилелдериниң делегацилалары, а ол ышкаш Европаның, Азияның, Африканың болгаш Америкаиың дыка хей чурттарындан чогаалчылар съездиде келген деп даргалакчы дыннаткан. К. А. Федин съездиниң даштыкы аалчыларын чыылганнарга таныштырган. Вьетнамның Демократтыг Республиказының литератураларының болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлекчилериниң аттарын ол аданарга, залга адыш часкаашкыннарны онза диңмирел үнген.

Съездиниң секретариадын, мандат болгаш редакция комиссияларын делегаттар соңгаан. Ооң соонда съездиниң хүн айтырыгларын бадылаан:

1. «Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга совет литература» — К. А. Федининиң эге сөзү.

Илеткелдер: проза дугайында — Г. М. Марков, шулук дугайында — М. А. Дудин, драматургия дугайында — А. Д. Салынский, литература эртеминиң болгаш критиканың дугайында — Л. Н. Новиченко, уруглар болгаш аныяк өскен литературазының дугайында — С. В. Михалков, Эвилелдиң организастыг-чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында — К. В. Воронов.

СЭКП ТК-ныя Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ныя секретары П. Н. Демичевке сөс берген. ССРЭ чогаалчыларының IV съездизинге СЭКП ТК-ныя байырлыг чагаазын ол номчаан. Залга адыш часкаашкыннарны база дагын диңмирел үнген.

Съезд хүн чурумунуң бирги айтырыынче шилчээн. ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар Черииң бирги секретары К. А. Федин эге сөс чугаалаан.

— Эргим эштер, съездиниң делегаттары! Съездиниң эргим аалчылары! Бистиң литературавыстың амыдыралынга бо съезд дээрге аиаа-ла эрлечлиг чыыт эвес, харын онза ужур-дузалыг турасказлдың чыыжыдыр—деп, К. А. Федин чугаалаан. Октябрьның типлээн хүнүнден бээр, Совет күрүнени чарлаан хүнден бээр чартык чүс чылдың будүүзүнде бо съезд артип турар-дыр.

Улустуң угаан-бодал амыдыралының хөгжүлдезинге, илаңгыя пролетаржы литератураның хөгжүлдезинге, ёаулуг национал культураны тургузарынга Коммунистиг партияның болгаш В. И. Ленииниң кайгамчык улуг ролдуг болганын чогаалчы онзалап демдеглээн. Идейлиг болгаш ураи-чечен чорук чаңгыс аай ыыдыр каттышкан литература Совет эрге-чагырганың чылдарында девирлеттинип тургустунган. Социалистиг реализминиң методу Совет чурттуң литераторларының ураи-чечен чогаадыкгазының кол методу апарган. Бистиң ураи чүүл методувустан чогаадыкчы инициатива, мергежил, хевирлериниң, стильдериниң болгаи жанрларның хей ыяш хевирлери чаңгыс хелбээш.

Тайбың дээш демисежирде кижилерге дузалап турар совет литератураның интернационалчы ужур-дузазының дугайын К. А. Федин чугаалаан. Тайбыңны болгаи айыыл чок чорукту быжыглаар дээш бөттарының өскерлиш чок демиселивге совет чогаалчылар улуг күжениишкиннерни салырлар деп, ол чугаалаан.

— Бистиң магалыг чаагай литературавыска аажок чоок: Делегейге — тайбың! — деп лозун-биле бодунуң эге сөзүмүү доозарын чөпшээреп көрүнер, эргим оңнуктер деп сөстербиле К. А. Федин бодунуң чугаазын доозаан.

Проза айтырыгларының талазыбиле илеткелди ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черииң секретары Г. М. Марков кылган. III болгаи IV съездилерниң аразында хей национадлыг совет литература үре-түнелдиг угланышкынга хөгжүп, партияның айытқан оруу-биле чорун, ынчангаи социалистиг ураи чүүлдүң эң дээре мастерлериниң эгелээни революсчу чаңчылдарны төлептиг үргүлчүлээн дээрии ол онзалап демдеглээн. Совет литератураның революсчу-чаартыкчы розуи онза иле апарган. Бистиң бурунгаар депозилегиниң шинчээшкиннеристиң кол-кол үелерии ол улам диңмирел чыыдып турар.

Чогаадыкчы бергелерден кортпайн, харын XX чүс чылдың 60 чылдарынга таарышкан ажылчыннның, колхозчунуң, артемделиниң, ажыл-агыйжының, партийжи удуртукчунуң овурхевириге чаа демдектерии илередип тывырын орадашкан шак ыыдыр чогаадыкчыларның үлүг-хуузунга эң улуг чедишкиии онаашкан деп, Г. М. Марков чугаалаан. Ынчангаш чогаадыкчы күштериниң калбак озуладезии совлгу чылдарның литература амыдыралының эң-не улуг болгаш солуун болуушкуннарының бирээзи кылдыр ол санаан.

Кежээки хурал совет шулук чогаалының дугайында М. А. Дудинниң илеткели-биле эгелээн. Шулук чогаалы бистиң революциявыстың бедик идеалары-биле чурттап келген болгаш чурттап турар деп, илеткелчи демдеглээн. Шулук чогаалы кажан кезээде ышкаш, коммунизминиң тиилелгеии дээш демиселивге мурнуку одуруунда турун турар, ынчангаш ол чорук шулуктүң сөс бүрүзүнге онза харыысалганы онаап турар.

Ооң соонда совет драматургия дугайында А. Д. Салынский илеткел кылган. Совет драматургия чартык чүс чылдың дургузунда театр ураи чүүлүнге, кинематографиге, телевидениеге амыдыралды берип келген болгаш бистиң ниитилелдивистиң угаан-бодал амыдыралында дыка көскү үре-түнелдиг күш болуп турар деп, ол чугаалаан. Совет драматургия баштайгы базыммарындан эгелээн, болуп чогаадыкчы драматургия кылдыр көргүскен болгаи революция маадырларын театрлар сценазынга үндүрүп келген. Шаанда кажан-даа турун корбээн магалыг деллгем чаагай сценаны театрга октябрь берген. Чүруттуң 500 ажыт театр залдарынга көжегелер хүн бүрү ажыттынып турар.

Совет драматургиязының чаңчылдарының — социалистиг реализминиң меңгеде дириг принциптериниң амгы үеде хөгжүлдезии илеткелчи тодаргайлап көргүскен. Чаңчылдарны талантив-биле калбартып хөгжүдери дээрге, чүруттуң амыдыралының эң чугула айтырыгларын ураи-чечен аргалар-биле чырыдар, коммунизминиң идеалдарын чогаалчының — марксизминиң демир үжүү-биле пропагандалаар дээни ол-дур дээрзии илеткелчи онзалап демдеглээн. Хамааты шугумну идепкейлиг хөгжүдүп турар бүгү салгалдарның драматургтарының аттарын А. Д. Салынский адаан.

ССРЭ чогаалчыларының дөртку съездизи үүнү бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

СЕМИНАР

Өвүр районнуң партия эге организацияларының секретарьларының болгаш улусчу контрольдук белүктер даргаларының семинары Хандагайтыга болуп эртнен. Семинарның киржикчилери улусчу контрольдук ленинчи принциптериниң дугайында, районнуң ажыл-агыйынга улусчу контрольдук ролюнүң дугайында илеткелдерни дыңнаан.

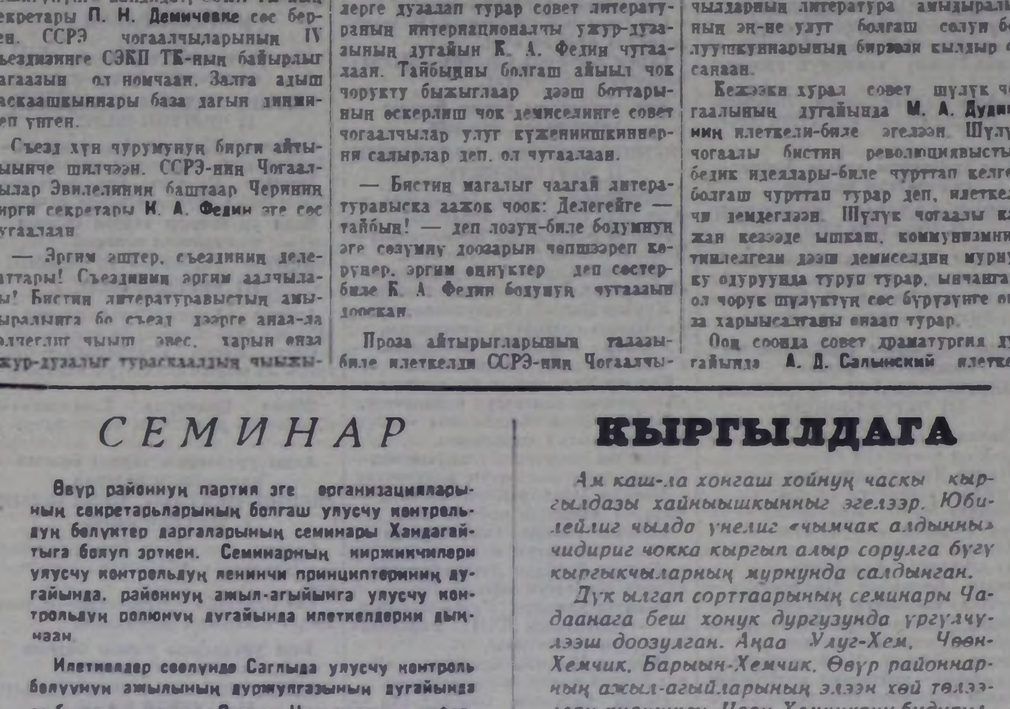
Илеткелдер соолунда Саглыда улусчу контроль белүүнүң ажылының дүрүмгазының дугайында ол белүктүң даргазы Ооржак Чөнүк-оолдуң информациязын база дыңнаан. Ооң соонда санал-оналарын солчуушкуну долгереңгей болуп, ылаңгыя Саглыда улусчу контроль белүүнүң ажылында эки үүлдерниң барын демдеглээн.

КЫРГЫЛДАГА

Ам каш-ла хонгаш хойнуң часкы кыргылдазы хайныышкынныг эгелээр. Юбилейлиг чылда үнелиг «чымчак алдынны» чидириг чокка кыргын алыр соруглга бүгү кыргыкчыларның журнунда салдынган.

Дүк ылгап сорттаарының семинары Чадаанага беш хонук дургузунда үргүлчүлээш доозулган. Аңаа Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарның ажыл-агыйларының элээн хөй төлээлери киришкен. Чөөн-Хемчиктиң будүүргелге эргелелиниң тискай эртемкиглери семинарның киржикчилериие ажыктыг арга-сумелерни бергеннер.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Тарымал тоорунтуң улуг шөлү

Тарымал тоорук — үскүр бол культураларның бирээзи. Бистиң планетавыста ол культураны тараан шөл чеди миллиоб гектар чедип турар. Ол шөлдүң үштүн ийи хуузу ССРЭ-ге онаажыр.

Ам сеялкалар плантацияларны каап турар: чурттуң тараажылары үрезин чемижин алыр тарымал тоорунтуң тарылгазын доозуп, оны 4480 муң гектарга тараан. Ол шөлдерниң барык шуптузув сорттуг үрезин-биле тараан. Тарымал тоорунтуң тарылгазын агротехниктиг эки хуусаалары чоруткан.

(СЭТА).

«Космос-161» ужудуушкунда

СЭТА-ның дыңнадыы

Черниң «Космос-161» дээр кызымал спутниктиниң эзинчелиг салып үндүрүүшкүнүн 1967 чылдың май 22-де Совет Эвилелиниге баттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТАның чарлааны программага дүүштүр космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээримге херектиг эртем аппаратуразын спутниктиң ишти-нде тургускан.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда бар үүлдер: магеритиң 19.995 частотазынга ажылдаар радио дамчыдыкчызы; орбитаның элементилерин ылаптыг хемчээр радио системазы; приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында медээлерни Черже дамчыдао радиотелеметриниг система.

Спутникте тургускан эртем аппаратуразы ой-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төөв иээп турар информацияны ажылдап кылырын чорудуп турар.

Улуг Октябрьның бежен чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезинге Кызылдың ажыдырал хандырыгго комбинады будүүргелге программазын хүүсаа бетинде күүседирин шиитпирлээн. Херээженнер хевш даараар цех ай санының планын 125 хуудан кудулатпас сорулганы салган. Ынчангаш цехтиң бүгү участоктары, бригадалары күжениишкинниг ажылдап турар. Электропресстиң башкарыкчызы Л. Е. Остапенконуң ажылының шынары эки болуп турар.

ЧУРУКТА Л. Е. ОСТАПЕНКО.
С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

Партийжи амыдырал

ИДЕГЕЛ БОЛГАШ ПАРТИЙЖИ ДААЛГА

— Монгуш Бомбуштаевич, силерге улуг идегел бар-дыр. Совхозтуң дирекциа чери болгаш партия комитеди силерни Шык-Бажы сүт-бараан фермазының эргелекчизинге төмүйлаар деп санал үндүрүп тур. Кандыг деп бодаар силер, Монгуш Бомбуштаевич? Ол дээрге силерге улуг идегел болгаш партийжи даалга-дыр.

Партком секретарының ол чугаазы коммунист эш Шериг-оолду элээн бодандырган. «Идегел... улуг идегел-дир... Партийжи даалга-дыр... Ындыг болганда, коммунист кижи болганымда, партийжи даалгадан ойталаар эргем чок-ла болгай» деп бодангылаан, секретарга мынчаар харыылаан:

— Айтырыгның утказын билип ор мен, дарга. Ынчалза-даа удуртур ажылга чорбаанын кончугдур. Кижилер-биле эки ажылдап билир дуржулга херек-тир.

— Шын, харын. Кижилер-биле ажылдап билир херек. Ынчаарга ындыг дуржулганы ажылдап тургаш чедип алыр болгай— деп, коммунисти секретарь сургагылаан-даа. Монгуш Бомбуштаевич ук коллективти удуртуп кириптер дугайында чопшээрелин берипкен.

Оон бээр каш чылдар эрткен. Эш Шериг-оол ферманы ам-даа удуртуп турар. Ам оон ол удуртур ажылынга дуржулгазы шынап-ла улгаткан.

Ук ферма сүт саалдазының планын күүсетпейн турган. Малдың ажаалдазы болгаш азыралы улуг четпестерниг болуп, күш-ажылдың сагыжга-чуруму кошкак турган. Малдың уксазының экижитпээнде, оон продуктулуу бедивейн турганы ол.

Фермада байдал ам бир оске апарган. Коллективке организакчы болгаш кижизидикчи ажылды салдынган соруглаларны күүседиринче утландырганы эки түнелдиг болган. Маңаа хамыктың мурнунда социалистиг чарыш, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисел улуг рольду ойнаан. Онаашкан ажыл дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедиткени, күш-ажылды организастадыр экижиткени үре-түнелдиг болган.

Бо коллектив коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп атты чедип алган. Социалистиг чарышка үргүлчү мурнакчы болуп келген. Оон найыралдыг кижилер «шуптузу—чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш» деп принцип-биле ажылдап турар.

Эш Шериг-оол ажылдың мындыг эки түнелин канчап чедип алганыл? Оон кол-ла аргазы — активке, хөй-нинти организацияларынга даянып ажылдаары болуп турар. Фермада партия, комсомол, профэвилел бөлүктериниң организакчылары-биле доктаамал харылзаалыг болуп, олар-биле үргүлчү сүмележип, чаңгыс аай демнит ажылдап келген.

Кижилериң кижизидилгезинниң эки түнелин ажыл-агыйга көстүп келир дээрзин эш Шериг-оол эки билир. Ынчангаш агитас-массалыг ажыл дугайында үргүлчү сагыш салыр. Кызыл будуңнуң арыг-шевер байдалы, иштики шимелдези, көскү агитация дээш чижектиг айтырыгларны черле утпас. Ол ажылдарга боду шуут киржи бээр. Ол ындыг болур ужурлуг-даа. Партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, партияның политиказын массаларга тайылбырлаар, оон чонбиле харылзаазын быжыглаарынга болгаш калбартырынга дузалаар, кижилерге сагыш човангыр, кичээнгейлиг болур дугайында коммунистиң Устав ёзугаар хүлээлгезин эш Шериг-оолдуң күүседип турары ол.

Ферма эргелекчизи кижи чүгле ажыл-агый харыылаар, а кижизидилге херээ чүгле партия, хөй-нинти организацияларынга хамаарыжыр дээр хөөнге ол кезээде удур. Ынчангаш кижизидилге биле ажыл-агый айтырыын ол холбаштырып келген.

Ажылдың эки түнели бо-дур: мал кыштаглаашкыны хүр эрткен, малдың ажаалдазы болгаш чемгерилгези экижээн, сүт элбекший берген. М. Чогаймаа, К. Төгүс-оол, К. Таан олар дег бүдүргүлге шолбаннары көвүдеп турар. Юбилейлиг чылдың бирги кварталында үк ферма сүт будурериниң планын ажыр күүсеткен. Дөрт айлар иштинде 416 тонна сүт будурерин 735 тонна кылдыр күүседип алган.

Кижилерге ээлдек болгаш биче сеткилдиг бо кижиниң—Монгуш Бомбуштаевич Шериг-оолдуң өг-бүлезинде кижизидилге база-ла багай эвес. Оон ургыларының иези—Кара-Сал Таан совхозтуң мурнакчы саанчыларының бирээзи. Дөрт ургуну өстүрүп, кижизидип турар. Олар шупту сагылга-чурумнуг, культурлуг. Ада-иелер боттары кежээки школада өөренип турарлар. Соңгукчулар эш Шериг-оолду кодээ Советтиң депутадынга соңгуп алган. Ол идегелди аныяк коммунист база-ла шынзыктырып шыдаар.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ЧУРУКТА: М. К. Шериг-оол.
Авторнуң фотозу.

ШАҢНАЛДА ЧАА ЧҮҮЛ

Партиямың, профэвилелиниң болгаш комсомолдуң хостанган амыдапчыларын шаңнаарының чурумукун дугайын чугаалап бээрин чагаалардың авторлары «Партийжи амыдырал» журналдың редакциязындан дилээн. Журналдың харыызын мооң аванда парладырыс.

* * *

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчээн үлетпүр будурүлгелерниң, транспорттуң болгаш харылзаанын, тудугнуң, совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа күрүве будурүлгелериниң, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының партия, профэвилел база комсомолдуң хостанган ажылдакчыларын чыл иштинде ажылының түнелин ёзугаар шаңнаары 1967 чылдың апрельден эгелеп киргеп. Чыл иштинде ажылының түнелин ёзугаар шаңналдарның төлевири коргүзүглер ёзугаар материалдыг шаңнап мактаарының фондузундан, будурүлгелерниң удуртукчу, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга болгаш албан-хаакчыларынга доктаатканы чурум болгаш хемчээлге төлеп берип турар.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчивээн будурүлгелерде болгаш организацияларда партияның, профэвилелиниң болгаш комсомолдуң хостанган ажылдакчыларынга ол будурүлгелер болгаш организациялар шилчигиже чедир шаңнал тыпсырда, кол будурүлге коргузүглерин күүсеткени даэш, (ботүненин чигелдези, будурүлгениң азы сайгарылганың планны күүсеткени болгаш ажыр күүсеткени, плandан ажыр орулганы алганы, объектилерни ажыглалче киргени), ук будурүлгелерниң база организацияларның удуртукчу, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга болгаш албан-хаакчыларынга доктаатканы чурум ёзугаар чорудар.

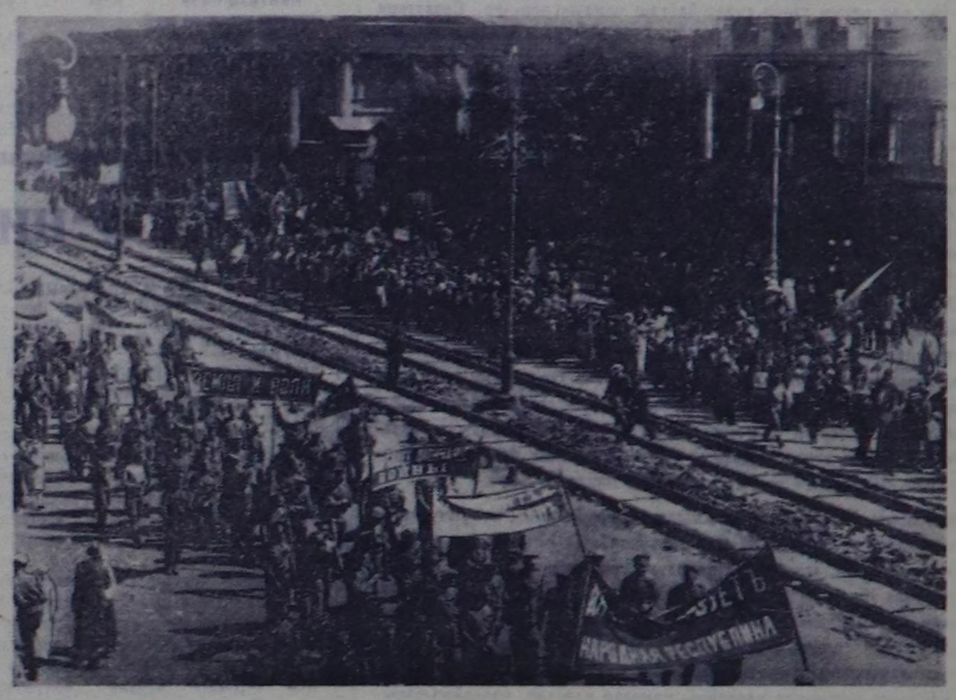
Ажыл-агыйның кол ажыл-чорудугазының түнелдери дээш колхозтарның удуртукчуларынга болгаш түскай эртемниглеринге доктаатканы чурум ёзугаар колхозтарның партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының хостанган ажылдакчыларын шаңнаарын чөпшээрээн.

Будурүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның болгаш өскедаа организацияларның коллективтери Бүгү-авилелдиң база республиканың социалистиг чарыжының түнелдерин ёзугаар шаңнал ап турар үеде, партияның, профэвилелиниң болгаш комсомолдуң хостанган ажылдакчыларын болза ол коллективтерниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары-биле кады шаңнал алыры доктаатгынган.

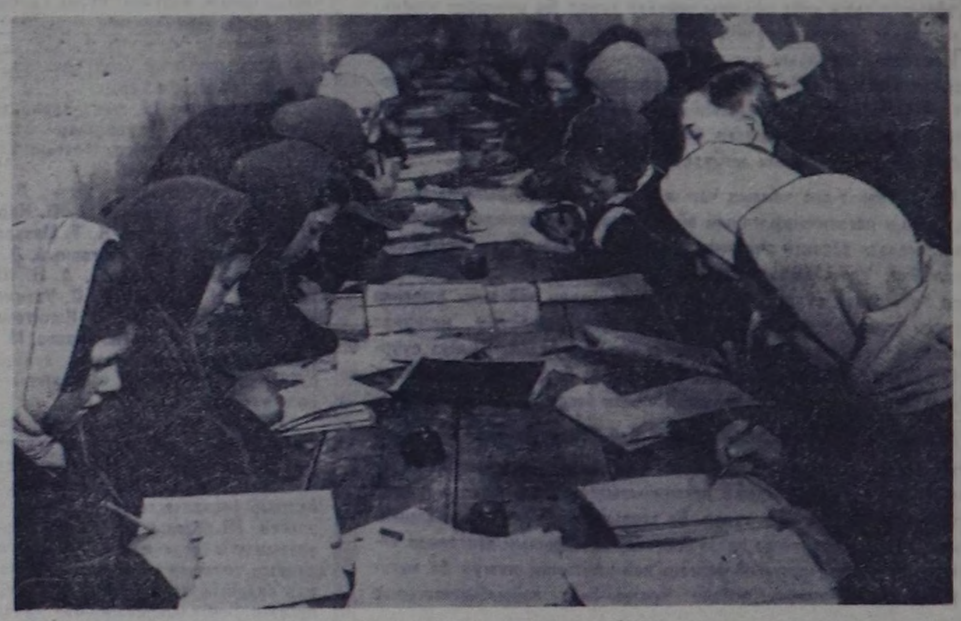
Чаа техниканы тургузарынга болгаш ажыглалга киргеринге идепкейлиг киришкени дээш партияның, профэвилелиниң болгаш комсомолдуң хостанган ажылдакчыларын шаңнаарын ССКП ТӨ-ниң 1961 чылдың декабрь 13-те доктаалы ёзугаар хевээр арткан.

Партияның, профэвилелиниң болгаш комсомолдуң удуртур ажылдакчыларын шаңнаарын райкомнарның, районнар кылдыр үстүнүвээн хоорайдарга — партия хооркомнарының шиитпири-биле чорудар. Будурүлгелерге, түдүгларга, совхозтарга болгаш колхозтарга ол соруглаларга түскайлаан акша-хөреңги-биле шаңналдарны тыпсыр.

50 чылдың кинофотодокументилеринден

ПЕТРОГРАД. 1917 чылдың июнь 18-тиң чыскаалы. ССРЭ-ниң кинофотодокументилериниң Төп күруне архивинден.

МОСКВА. «Кызыл Маадыр» заводтуң клубунда бижик билбес чорукту узуткаарының кичээлинде. ССРЭ-ниң кинофотодокументилериниң Төп күруне архивинден.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орденнер-биле болгаш „Иениң медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Сес ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шөмбүл Сеңмит Бүрүшкековна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Довгак Кара Шыдыраашовна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Куулар Бичиш. Очуровна — Карты көдээ Советте эмчи ажылдакчызы.

Сарыглар Сенденмаа Дүктүг-ооловна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Чылбак Сюрюновна —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Ширнен Чамырак Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчымаа Салчак Сарайовна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Күжүгет Данзы Маадыковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Монгун-оол Эрес-Урут Монгуш-ооловна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Самбуу Долзат Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Долума Конгар-ооловна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Хертек Сенденмаа Сандыковна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Борбай-оол Бичин-урут Ооржаковна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Болатмаа Хертек Амырсатовна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Дамчат Дүү-Дарый Кууларовна— «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Күдерек Шода Донгаковна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Күжүгет Довгак Бораовна —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Навзат Өшкү-Саар Кара-Саловна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Кызыл-урут Аспановна — СЭКП райкомунуң ажылдакчызы.

Хертек Анна Монгушовна —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чамырыкпай Бичии Хертековна— Тээли суурда өг-бүле ээзи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аратна Караш Канчыровна — «СЭКП XXII съездизи» совхозтуң ажылчыны.

Ландык Бичии-урут Сундуйовна— «СЭКП XXII съездизи» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Досум Бюрбюевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Ховалыг Канчыыр Даваевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Довгак Калчан-Сюрюн Лопсановна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сес ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ооржак Билчиннма Сандановна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сарыглар Чимит Долдуйовна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Довгак Чапыт Бичe-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Дүмен-Баир Чыртаковна— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Монге Кыстыовна —Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Чылбак Опуновна —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Бичинней Чыгдановна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Данима Калзановна—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ондар Ленава Кечил-ооловна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Ондар Норжумаа Норбуевна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Санчы Ынна Шири-Базыровна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Семис-оол Содунамовна— Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Сат Ойдупаа Түлүш-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Довгак Шууданмай Маадыр-ооловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Бландия Чимит-Даржиевна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Меже Көк-Хунаевна— «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Нанзатпаа Лакпаевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Өлзеймаа Сапыковна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Чылбак Адыйовна —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Дүң-Серен Каражиковна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Кара Данзын-ооловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Сат Ойнаар Доржуевна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Сүрүн Анай-оол Сатовна—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Давыш-оол Сенди Ондаровна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Александра Кыскараевна— Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Карагал Серин Сундукайовна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Куулар Долгай Кундуповна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Кара-кыс Самбуевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Хураганчык Чокпековна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Куулар Элен Сыылаковна —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Баир-оол Данзырыновна— Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Маадыр Кечил-ооловна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Тамара Орус-ооловна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Татьяна Девончиковна— «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Хензине Уртун-Назыновна — «СЭКП-ниң XXII съездизи» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Чымнаа Кижевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Сергелен Сюр-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Чудур Хунаевна —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Шангыр Даваевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Хорлан-кыс Дамбаевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Хүрең-Тараа Үглешкиевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Ынзак Чүсүкпеновна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Борбак-Кара Намчыл-ооловна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сат Дангыр Дуватовна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Сат Зоя Дондуковна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Сат Сенди-Сүрүн Эмер-Сарыговна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Чылбак Чыртакпановна— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Холчук Аланды Монгушевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Чечек Ондар Шожун-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Сес ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Санкова Мария Арапгановна— «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Тютяева Варвара Григорьевна— Сизим-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Арапча Бачии Серен-ооловна — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Одет Күске Сандановна — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Шижа Билчирма Таваловна — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Салчак Өшкү-Саар Чорук-ооловна —«Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Сат Севильба Бүрбүевна—«Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Балзак Чайма Токтайовна—«Ленинчи орук» колхозтуң колхозчузу.

Бергундосова Вера Васильевна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

(Уланчылыг).

36 муң гектарга

Каа-Хемниң механизаторлары болгаш тараажылары тараа культураларының чажылдазын эрте доозкан. Райониуң бүгү ашыл-агыйлары тараа культураларын 36 муң гектар черге чаштырган.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары ам үеде мал чеми культураларны тарыырынче, картофель болгаш негааларны олуртурунче, чайгы чер аңдырылгазынче түлүктеп киргеп. Ниитизи-биле 13 муң гектар чер чардынган. «Тиилелге» колхоз — 20, «Коммунизмче орук» колхоз — 26 гектар картофельди олурткан.

ЭЪТКИР МАЛ АЖЫЛЫ

Бистиң республиканың бүгү булуннарында Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарыжы калбарып турар. Оон иштинде колхозчулар, совхоз ажылчыннары болгаш кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери малдың баш санын өстүрери, оон продуктулуун бедидери, чем-суурну быжыглаары, шөлдериниң хүжүттүүн бедидери даэш, кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш демисежип турарлар.

Мал ажылын интенсивтиг чорудар, ыладгыы чыгы, өшкү болган эъткир мал ажылының талазы-биле алаан хемчеглерни ажылдап кылган. Чылгының баш санын өстүрер талазы-биле бистиң республика Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн-чүкте бирги черде турар. Соолгу үш чылда чүс бегее онаштыр 70—75 кулун алынган, чылгының баш саны илеш-биле ковүдеп турар. Ынчалза-даа 1944 чыл-биле деңнээрге чылгы малдың баш саны 50,5 хуу эвээжээн. Ындыг кыырлымышкының чылгы малды хамаан чок коор, ону үнелеп корбес чорук деп тайылбырлаза чогуур.

Соолгу чылдарда республиканың хөй ажыл-агыйларында чылгы ажылын хогжүдеринче шоолуг кичээнгей салбайн барганын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели апрель 14-те хуралынга демдеглээн. Соолгу малы чылда чылгының баш саны 38,4 хуу кызырылган болгаш миллион га хире олар ажыглаттынмайн арткан.

Өшкүниң баш саны ол-да үеде Улуг-Хем районга 65,5, Эрзинге — 64,3, Өвүрге — 46,8 хуу кызырылган. «Найырал», «Шекпээр» «Тес-Хем» совхозтарга өшкүнүң баш саны база ыка эвээжээн. Бо байдалды шын эвес деп көргеш, өшкүнүң баш санын өстүрерин, оон дүгүн будурерин ыка ковүдеприн хандырар хемчеглерни ажылдап кылырын, бо беш чылда инитинин өшкү малын 54 хуудан куду эвес кылыр өстүрген турарын будурүлге эргелелдеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга Министрлер Чөвүлели даскан.

Одарларны ажыглаар болгаш мал ажылының продуктуларын будурерин ковүдеир соруга-биле «Тээли», «Сүт-Хөл» совхозтарга өшкү өстүрер талазы-биле специлизастаан салбырларны. «Шекпээр», «Найырал», «Тес-Хем», «Бурунгаар» совхозтарга, Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл», «Малчын», «Мурнакчы», «Моген-Бүрен» Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хөстүү», Өвүр районнуң «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» колхозтарынга өшкү ажылының специлизастаан фермаларын 1967 чылда организастаарын сүмелээн.

Бистиң байдалдарывыска ангор өшкү эки тааржырын көргүскен. Бо өшкүнүң бирги, ийиги салгалдарының хайнактары 1 кг ажыг дүктү берип, эъткир шынары база экижип турар.

Эъткир мал ажылын хогжүдеринче онза кичээнгей салдынып турар. Беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында экономика талазы-биле ажыктыг болур районнарга специлизастаан эъткир мал ажылын бүгү хемчег-биле хогжүдер соруланы салган. Ол адырның ажыктыы улуг. Эъткир уксадның мыйыстыг бода малы, оон хайнактары дүрген өзер, эъткеже хереглээринге арыг үнер эъди хой, чем чарыгаалын эки дүглаар болгаш одарладып семиртирге одарны эки ажыглаар. Ынчалза-даа мал ажылының бо перспективтиг адыры амга чедир багай хогжүн келген. Эъткир уксаалыг инектериниң саны чыл санында кызырылып олурар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозу эъткир инектериниң баш саны Тыва болгаш Бурят АССР-лериниң ажыл-агыйларында онза эвээжээн деп демдеглээн.

Соолгу чылдарда бистиң республиканың бүгү ажыл-агыйлары сүт будурерин холга алыр дээш түс черниң байдалдарын өөренип корбейн, бүгү-де черлерге эъткир инектерни симменталь уксаанын бугалары-биле уксаа чаартылгазының эдержилгезин чорудуп турган. Эъткир инектерни саарга-даа сүт будурери шоолуг ковүдевээн. Бистиң республикада эъткир-сүткүр бир инектен чылда орутмак саалга кончуг куду—1340 кг, а Тожу, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр болгаш Бай-Тайга районнарда 800—1000 кг боол турары таварылга эвес. Бо районнарның ажыл-агыйлары колдуунда саржаг будурүп, ону таарыштыр кылдынмаан байдалдарда, эрги хожуданган арга-биле белеткеп турарлар. Моон ужурунда саржаг кончуг аар өртектиг болгаш куду шынарлыг болуп, ону хүлээп алыр пунктуларга улуг бергедээшкин-биле чедирип турар. Сүт хүлээп алыр пунктулар сүттү стандартка дүүшпейн турары дээш ажыл-агыйларже дедир чорудуп, оортан когаралга таваржып турары ховар эвес. Ындыг байдал чер-черниң кодээ ажыл-агый органнарының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш түскай эртемниглериниң талазындан эъткир мал ажылын хогжүдерин шын эвес көрүп турарының түнели болур.

Бистиң республикага чөөн, мурнуу зоналардан болгаш барын зонаның чамдык кезиинден күрүнеге сүт садарының планын дүжүрер, ажыл-агыйларның, район төптериниң, эмнелгелерниң болгаш уруглар албан черлериниң иштики хереглелинге ажыглаары-биле чылда 1500 килограммдан эвээш эвес сүт бээр инектерлиг бир-бир сүт фермаларын артырар деп перспективага планнап көрүп турар. Ол зоналар эъткир мал ажылын интенсивтиг чорудар, одарладыр семиртирлери болгаш аныяк малды чемгерерин калбаа-биле ажыглаар ужурлуг. Төп зона болза сүт будурерин, сүткүр уксаанын аныяк малдарын интенсивтиг чемгерерин хевээр чорудар апаар. Бо дугайында инектерниң уксаазын идепкейлиг экижидер, чылда 25 муң килограммдан эвээш эвес сүттү будурер продуктулуг болзун дээш оларның чемгерилгезин, ажаалдазын экижидер херек. Ам үеде ниитизи эъткир будурүлгезинде янек эдиниң үлүг 33,4 хуу болуп турар болза, үстүнде хемчеглер ону 50 хуудан эвээш эвес болурун хандырар.

Моон ужурунда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделни 1967 чылдың апрель 14-теги доктаалынга эъткир мал ажылын мал ажылының түскай адыры кылырын айыткан. Нарын дүктүг болгаш каракуль хой ажылын холуп болбазы ышкаш, сүткүр болгаш эъткир мал ажылын кадып болбас деп чүвени практика көргүскен.

Амгы үеде бистиң республикада СЭКП XXII съездизи аттыг, «Россия», «Бурунгаар» совхозтарны эъткир угланыышкынныг кылдыр специлизастаан. Оон адырда, «Барлык», «Сүт-Хөл», «Тээли», «Шекпээр» Найырал», «Чыраа-Бажы», «Тес-Хем», «Улуг-Хая», «Торгалыг», «УТКА 25 чылы» совхозтарга, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем, Эрзин,

1967 ч. Май 24.
ШЫН
2-ги арын

ЧАРЫШТЫ ТОДАРГАЙ УДУРТУР

Чоокта чаа республикавыг профвилелдериниң бир улуг отряды — тудугжулар болгаш тудуг материалдарының ажылдакчыларының профвилел обкомунуң үшкү конференциязынга отчёттуг илеткелди ук обкомуның даргазы эш Абросимов кылган.

Отчёттуг үевиниң дургузунда профвилел организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турган кол айтырыг болза, капитал тудугну болгаш тудуг материалдарының талазы-биле планныг оналгаларны өй-шаанда күүседири болуп келген даарын илеткелде демдеглээн. Ол мөшкөн тудуг-монтаж ажылдарын бедик дөңнелге тургузар талазы-биле чамдык мурнакчылар болгаш коллективтер күш-ажылчы чедишкиннерни чедип алгылаан деп илеткелчи демдеглээн. Оларның араазында «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң эш Кунгаага удуртkан бригадазы, «Кызыл тудуг» эргелелинде — эш Надыснвге удуртkан, «Тыва даг-дүгү» тудугда —эш Дүдүй-оолга, № 686 кожун чоруур механизастаттынган колоннадан эш Красногорның бригадалары мөшкөн сураглыг коллективтер бар.

Профвилелдиң чер-черде тудуг комитеттери болгаш несткомнарыг күш-ажылдың байдалын экижидер, бүдүрүлгеге ондакгыг чоруктарны авазжедир талазы-биле алдын ажылдарны чорутканын конференциянга демдеглээн. Профвилел комитеттери ажылчы чоннарның кадыкшылын камгалаар талазы-биле чамдык ажылдарны чорутkан. Обкомнуң инициативазын ёзугаар тудугжуларның болгаш тудуг материалдарының ажылдакчыларының 160 уруглар дыштанып пионер лагерин энир чылын тудуп тургускан.

Чоруттуғаи экн ажылдар-биле чергелештир обкомнуң-даа, чер-черде оон профвилел комитеттериниң ажылында-даа бар четпестерни конференциянга санаал бергеи толээлер илередип турганнар. Обком болгаш чер-черде профвилел комитеттери керээ ёзугаар ажылдап турар тудуг организациаларының болгаш будүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын экижидеринче сагыш салбайн келген даарын эштер «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудиом даргазы эш Беляев, Хову-Аксы суурда каттышкан тудуг комитединиң даргазы эш Ковалевский болгаш өскелер-даа демдеглээнивер.

Шүгүмчилелдериниң болуп турганы чөптүг болбас аргажок. Эртиен ажыл-агый чылы база-ла харысалгалыт—чаа беш чылдың баштайгы чылы турган болгай. Ынчан «Тыва тудуг» трезин бодунуң планныг оналгазын күүседип шыдаваан. Трест тудуг-монтаж болгаш чурталга база будүрүлге объектилериниң талазы-биле планныг оналалар күүсеттинмээн. Оон мурнундагы чыл-биле деңнээрге тудуг-монтаж ажылдарының планныңы күүселдези кол керээ ёзугаар 6,5 хуу, оон иштинде боттарының күжү-биле — 7,1 хуу кудулаанын айтырга четчир деп, санаал бергеи эштер демдеглеп турган. Ылаңгыя керээ ёзугаар ажылдап турар хөй санныг тудуг организациялары тергиин багай ажылдаан. «Сибирь электро-монтаж» участогунуң коллективиниң чижек кылдыр көргүскеи. Ук коллектив чылда планын түгле 80 хуу кылдыр күүседип алыр аргалыг болган. Күш-ажылдың будүрүмчүлүү дээш социалистиг чарыш тудуг эргелелиниң тудугжуларынга багай чоруттунуп келгенин конференциянын киржикчилери чөптүг-биле шүгүмчүлеп, ол талазы-биле тодарган фактыларга доктаап турганнар.

Хөй-иштин организацияларының, ылаңгыя профвилелдерниң сагыш салза чогуур чугула айтырыглазының биржээн—күш-ажылчы сагылгачурум тресте болгаш оон эргезинде тудуг эргелелдеринде амга чедир таармыча чок хевээр. Юбилейлиг чылда тудугжулар база-ла иштө көргүзүглер талазы-биле улуг-ла чер албайн турар. Бо чылдың баштайгы кварталының түнделеги үндүрүп келирге, «Тыва тудуг» трезиниң тудугмонтаж ажылдарының талазы-биле көргүзүг үгүле 68,3 хуу болгаи. Күш-ажылдың будүрүмчүлүүнүң оналгазы үгүле 88 хуу күүсеттингеи. Ол үевиниң дургузунда тудугнуң бот-үнези 243 муң рубльге хартаан болуп турар.

Бо четпестерни чайладырының хемчеглерни алырыиче профвилелдериниң комитеттери чогуур кичээнгей салза чогуур даарын санаал бергеи эштер демдеглеп турганнар.

Профвилел организацияларының бир кол сагыш салза чогуур айтырыны—тудугларның болгаш будүрүлгелериниң экономиказы болур ужурлуг. Ындыг турбуже, боже тудуг профвилелдери кошкак кичээнгей салып келгенин конференциядан демдеглээн. Будүрүлгени организастаарынга, ажылчыннарның күш-ажылын таарыштыр тургузарынга болгаи будүрүлгенің курлавырларын дилеп тывар талазы-биле коллективтериниң чогаадыкчы инициативазын кедүрер талазы-биле ажыл кошкак чоруп келгеи. Ол даарга амгы үениң кол айтырыгларының биржээн даарын конференциягa оналаан демдеглээн. Чижээ, Ак-Довурак болгаш Кызыл хоорайда чугула тудугларның канчаар чоруттунуп турарын база оон шынарын тус-тузунда хынап, аңаа дузалаар ужурлуг хөй-иштичи контрольду чүге тургузуп болбазын? Туувбу заводтарынга болгаш, демир-бетон кылыглар дегинге ол материалдарның будүрүп үндүрүп турарын хынаар черлерни тургузары чугула. Тудуг материалдарының шыналыг болуру оон дыка хамаарыжыр.

Экономиктиг көргүзүглерни экижидерге бир чугула курлавыр болур—бот-орудга-чарылганы тудугларга ажыглаарын төлээлер демдеглеп турган. «Тыва тудуг» трезинде иштиин-биле 157 бригадаларының иштинден сөөлгү сан-түн ёзугаар алырга, 19-ла бригада бот-орудга-чарылгаже шилчээн. Кылыр ажылдарынга хереглээр материалдарны памнаарының база кылган ажылының шынарын экижидеринге болгаи күш-ажылдың организастаашкынынга, оон бүдүрүкчүлүүн бедидеринге эргежок чугула түүл—бот-орудга-чарылга дээш демиселди республиканың тудугларынга калбаа-биле неттерелир ёй келген даарын конференциянын киржикчилери санаан.

Социалистиг чарыш профвилелдериниң ажыл-чорудулгазында кол черни эдээн турар ужурлуг. Ындыг турбуже, бистиң тудугларывыста социалистиг чарыштың ёзулуг организикчу болур хүлээлгезин профвилел комитеттери чедир күүсеттейн турар фактылар бар. Чарыштың түнделеринден ёй-шаанда үнүрбейн баар, социалистиг хүлээлгелер саазын кырынга күүселде чон артар чоруктар чамдык тудуг эргелелдеринде бар. Социалистиг чарыштың дээди хевири — коммунистиг күш-ажыл шалыпчылары болгаи бригадалары база коллективтери дээш шимчээшкин конкур куду даарын бо конференциягa илередн. Бо чылдың апрель 1-ге чедир медээни ёзугаар алырга, тудутлардан болгаи тус обкомига хамаржымр бүдүрүлгелерден дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, № 48 тудуг эргелели, № 686 кожун чоруур механизастаттынган колонна болгаи оске-даа коллективтерде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаи коллективтерни деп адын бадыткаваннар. Бо талазы-биле чорудар ажылдарны конференциянын хүлээп алган доктаалында айытkан.

Чамдык тудуг эргелелдеринде күш-ажылдың хөйлуларын каржызы-биле үрээр, доктаттынган чурумнарны тоомчага көрбес чоруктар бар болуп турар. «Кызыл тудуг» (начальнигга эш Остапец), № 48 тудуг (начальнигга эш Панов), «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелдеги ажылчыннарны улуг хүннерде ажылдадып турары канчап-даа тааржыпас деп эштериниң шүгүмчүлээни черле чөптүг.

Тудуг организациялармда профвилелдериниң кол сорулгаларының биржээн СЭКП-ниң XXIII съездизиниң, ССРЭ-ниң профвилелдериниң XIII съездизиниң шиитирлерин амыдралга боттандырар дээш коллективтериниң демиселин деткип, кижи бүрүзү ол шиитирлерин күүседирнге кандыг киржилелиг болурун чедип алыры болур. Беш ажыл болгаш ийи дыштанып хүннүг неделяже шилчилге талазы-биле профвилелдериниң чоруткa чогуур ажылдары хөй даарын конференциядан оналаан демдеглээн. Ол улуг тааргылга-биле чергелештир ажылчы чоннарның дыштанылгазын, күш-ажылын таарыштыр организастаар улуг харысалга профвилелдериниң мурнунда туруп турар даарын конференциянын киржикчилери санаашүгүмчүлелинге демдеглеп, боттарының ол талазы-биле үнелиг сүмелерин киирип турганнар.

Конференциягa хөй кижи санаал бергеи. Оон ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң килдис эргелекчизи эш Долгополов киришкеи. Конференциянын түнделинде удуртур органнарның сонгулдазы болгаи. Тудуг болгаш тудуг материалдар ажылдакчыларының обкомунуң чаа составының баштайгы организастыг пленуму болгаи. Тус обкомуң даргазынга эш Кандайны сонгаан.

О. НАМЧЫЛАК.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинде

Барымн-Хемчик районнуң культура албан черлеринде кадрлар-биле ажыл дугаймда айтырыгны Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң удуралыга чугаалажып кергеи. Сөөлгү үеде райүүском культура албан черлериие кадрлар шилип алыр ажылды алзон экижиктеиив аңаа демдеглээн. Районда чон орутрунга культура-массалыг ажылдарны калбартып чорударынга ботпдепкейлиг чоруун көргүспүшаан, оналашкан ажыл-херээн ак сеткилдиг күүседип, мергежилии өзүп турар удуртукчулар культура албан черлериниде эзээн эвес. Эрги-Барлык кожуу клубунуң эргелекчизи Мирээ Хомушку партия организациязының удуртулгазы-биле хөй-иштиниң күжүне даянып алгаш, чонну ужуран үүлгеге хандыкшыдар талазыбиле улуг ажылдарны чорудуп турар. Киномеханиктерден Шекпээрге Зинаида Монгуш, Эрги-Барлыкта Маягал Монгуш багай эвес ажылдап келген.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ыюнга алдар болдурган ңонцерттерни, темалыг кежээлерни, номчугга конференцияларын, үзелтүр будүрүлгелериниң мурнакчылары-биле ужуражылгаларны, санитар культуразының болгаш суур чазагайжыдгазының талазы-биле хемчеглерни суур, район төптеринге калбаа-биле организастап эрттирип турар.

Бот-тывынгыр уран түүлде 87 кижи хаара туттунган. Көрүнчүлериин үнелелии чаалап алган от-бүле конперттерни организастаары Эрги-Барлык, Аксы-Барлык суурларда чаңчыл апарган. Эрги-Барлыктың, Кызыл-Мажалыктың бот-тывынгыр коллективтериниң белетизии В. Кок-оолдуң «Самбажык», А. Сазыпскийниң «Барабанчы кыс» деп шинилерии Октябрьның социалистиг Улуг революциязының юбилейлиг чылынга тураскаатkан.

Ынчалза-даа кадрларны ажылга быжыглаар болгаш оларны кижилээр талазы-биле ажылда улуг четпестер барын Министрлер Чөвүлели айытkан. Райкүүсомнуң культура кабинединиң (эргелекчизи эш Тырыппай), кино четкизиниң директорунуң (эш Чамзырай), кодээ Советтериниң күүскомнарының талазындан культура ажылдакчыларынга негелдеин кошкак тургузуп турар. Чамдык кодээ Советтерде кадрларны ажылга үлээп алырда дилежыр, кандыг-даа белеткел, инициативка чок кижилерни өөренип корбейн удуртур ажылдарга үлээп алыр чоруктар бар. Аянгатыда, Дон-Терезинде кодээ клубтар эргелекчилери Ашак-оол, Ооржак олар арагага хандып, ажыл-шилгага үзүп турган, ажылындан дүжүргеи.

Совет эрге-чагырганың 50 чылыга болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган оюнга турискаатkан библиотекалар көрүлдези республикада чоруп турар. Ындыг турбуже, библиотекаларда амгы байдал аян чүүлдерни ңоргүспейн турар. Район библиотеказы кодээ библиотекаларга методиктиг удуртулгазы бербейн келген. Оон ажылдакчылары кодээ үнмейн, чон ортузунга тайылбыр ажылын чорутпайн турар.

Районнуң чамдык черлериндеке культура одаглары аныяктарның идейлиг кижиилдиргезиниң талазыбиле ажылда багай чорудуп келген. Дисеуттарны, айтырыг, харыы кожээлерни, номчугга конференцияларын кончуг ховар эрттирип турар. Кижилдилге ажылынның кошкаадан аныяктар ортузунда чурум үрээр фактылар эң-даа эзээн эвес.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлели чугаалашкан айтырыг талазыбиле тускай шиитирни үлээп алган.

Кым-даа хүндүлээр

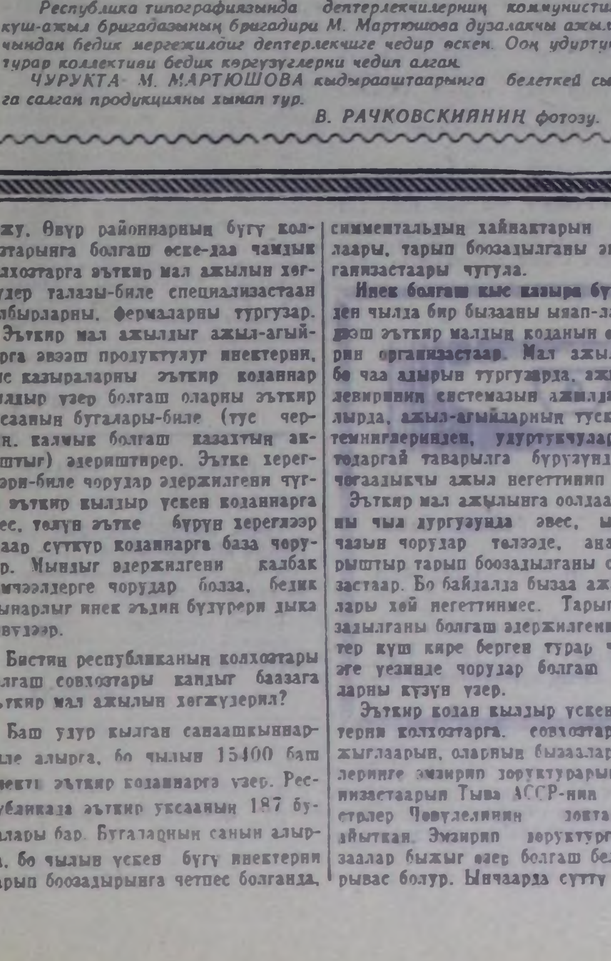
Аныяк уруг Клавдия Николаевна Качалкина Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы суурда харылзаа салбырынга 1961 чылда эргелекчилеп кирген. Суурнуң чурттакчыларының хөй кезии тыва улус болганда баштайгы удаада ботготтарын билчиир берге турган. К. Н. Качалкина баштай-ла тыва дылды кижилер-биле чугаалажып билир кылдыр өөренип алыр сорулгаиы салып алган. Шынап-ла ол ам суурнуң хоочун чурттакчылары-биле чугаалажыптар апарган.

Чон-биле ажылдаары белен эвес. Ынчалза-даа Клавдия Николаевна Качалкинаның чазык болгаш элдек ажы-чаңы, улуг, бичии кижилериң негелдерииге дыңнанғыр чоруу дораан-на көстү берген. Чагааларны, солуп, сеткүүлдү, журналдарны номчукчуларга чогуур өйүнде чедирип, чагылгалар бижидилгезиин узамдыктырбайн турар. Ажылынга кызымак, ак сетилдиг уругну кырганнар-даа, аныяктар-даа хүндүлээр.

Ол опаашкан ажылындан аңгыда хөй-иштиг ажылдарынга идепкейлиг киржип турар. Клавдия Николаевна мурнакчы агитатор, херээженнер човүлелиниң, улусчу друзинаның кежигүнү. Ажылынга үлегерлиг, кижизиг мөзүлүг харылзаа ажылдакчызын СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Ол ам партия организациязының бюро кежигүнү, бот-тывынгыр уран түүл болгүнүнүң киржикчизи.

Харылзаа салбыры Совет эрге-чагырганың 50 чыл ыюнга үткуштур социалистиг хүлээлгелерни алган. Ол чедишкиннииг хүүсеттинер даарынге бүүрээр бие.

А. ТУГАРЖАП.

Республика типографиязында дептерлекчилерниң коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири М. Мартюшова дузалаачы ажылчындан бедик мергежилдиг дептерлекчиге чедир өскен. Оон удуртуп турар коллективи бедик көргүзүглерни чедип алган.

ЧУРУКТА- М. МАРТЮШОВА кыдыраалтаарынга белеткей сы-

В. РАЧКОВСКИЯНИН фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бистиң үлетпүрүүстүң бо чылгы ажылының дугайында ССРЭ-нин Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыгы чоокта чаа бис сеткил ханымшкын-биле номчаан болгай бис. Бүдүргеи түүлдериниң иштии хемчээлиниң-даа талазы-биле база продукциязының эң чугула хевирлериниң хөй кезииниң күүселдезиниңдээ талазы-биле бирги кварталда күрүче планы аймыгнган хуусаалыидан эрте күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үеэи-биле деңнеп көөр болза, үлетпүр продукциязы оон 10,9 хууга өскен. Ол хире чедишкин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың түнделинде чедип алдынган деп, ол дыңнадыгда демдеглеп турар.

Үлетпүр-бүдүрүлге болгаш тудуг черлериниң, совхозтарының болгаш колхозтарының коллективтери байырлал мурнуның бедиткеи хүлээлгелерин боттарыга ап эгелээниниң дугайында бир дутаар дыңнадыглар эрткеи чылдың төнчүзүүнде-ле парлалгага кестүп келген болгай. Оларның хөй кезии бот-боттарының аразынга социалистиг керээлерни чаргылаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди 1967 чылдың январь 4-те «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугаймда» доктаалында ажылчын коллективтериг ол бот-идепкейин иэин-биле деткээн. Улуг революциянын байырлалын демдеглеп эрттирериниң эң эки аргазы болза—чедир кылдыңмаан ажылхөрекгерии херек кырында күүседирнне кол ничээнгейни салыры ол болур деп В. И. Ленининиң чагыын күүсеттишпээн, партиянның Төп Комитеди бет чылдың ийнги чылының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштыг улам кажартырын сүмелээн. СЭКП ТК-ии, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиуму болгаш ВЦСПС Октябрь революциязының 50 чыл ойнга алдаржыткан тураскаадлыг туктарны бадылаар тургускан. Чарыштың тиилекчилери болган коллективтерге ол туктар күш-ажылдың чайынналчак тиилелгезиниң алдары боол кезээ мөңгеде артып каар. Төп болгаш чер-черлериниң солуннары областарның, крайларның болгаш республикаларның ажыл-ишчилериниң хүлээлгелерни парлап, чырыдып турар. Ол хүлээлгелер болза беш чылдың ийнги планныг задачалары-биле хандыр бодаттынган болгаш кажан ону сайгарып көрүп турда, бүгү кижилер киржип, ажыктыг санаал-оналдарын бергилээн. Ол хүлээлгелер болза беш чылдың ийнги чылының планын эң эвээш ажыл чарыгдалыг болгаш эвээш санныг материалдыг хөреңгилерни үндүрүп тургаш, хүчүзү бетинде күүседирнгеи.

Социалистиг чарыш — Октябрь революциязының база бир төөгүлүг чаалап алышкыннарының биржээн. Ол кижилерниң ажыл-херээн болгаш утаан-медерелин бүгү иинтилелдиң чаагай чоруунче утландырбышаан, оларны бүгү чурттун ёзулуг ээзи болур ажыы-чаңчылга медерелдиңбиле кижизиттишаан, миллионмиллион кижилерни чаңгыс демниг кылдыр хаара тудуп турар. Оон-биле кады ол коммунизминиң материалтехниктиг базазын тудуп тургузарының оруулче бистиң эконоикавысты улам бурунгаар аппар чыдар кайгамчык улуг күш-тур. Социалистиг тургузуунуң чарыш чокка бодап көөрү бөрге, ол чарыш бистиң амыдыралывыска кезээ мөңгеде бижы-биле бижиттинген.

Эң-не төөгүлүг чүве түл дээрге, социалистиг чарыштың идеялары Октябрь революциязы-биле кады, оон баштайгы хүннеринде-ле төрүттүнгеии болур. Келир чылдың январьда В. И. Ленининиң «Чарышты канчаар организастаарыл?» деп кайгамчык үнелиг ажылының 50 чылы болур. Чартык түс чылдың мурнунда, социалистиг революциянын халазында бижиттинген ол өндүр ажыл бодунуң үжүр-утказының талазыбиле ам-даа безин кайгамчык үнелиг болуп турар.

Ленинчи бо түүл болза кажан партия болгаш чазак аныяк Совет күрүнеии быжыглаар тургузарынче, иштикиниң контрреволюциязынга болгаш даштыкының интервенциязынга удур демиселче кичээнгейни салып турган хүннерде, дайынның болгаш буржуаа тускай артемингнерниң таварыштырган уржуу-биле үлетүр болгаш транспорт хөгжүлдези сандараашкынның байдалынга кирип турган аар-берге хүннерде бижиттингеи болгай.

Ленин маңаа бир-ле дугаарында коммунистиг тургузуушкунуңуң карз чаңгыс шынныг оруун айтып, чарыштың эргежок чугулазының дугайында база оон амыдыралчы үндезининиң дугайын теория кырынга бадыткаан. «Кажан социалистиг чазак эрге-чагырганы холга алганда, бистин ам сорулгавыс — чарышты организастаары болур»—деп, В. И. Ленин бижээн.

Он бир чыл эрткенде, 1929 чылдың январьда, кажан бүгү чурт бир дугаар беш чыл планын амыдыралга боттандырыр кирипкеиде, В. И. Ленининиң ол түүлү солунга база катаа парлаттынган. Чарыштың ленинчи идеязы найгамчык улуг деткимчеии алган. Ажыл-агыйны удуртуп башкарырынга ажылчын анны найгамчык идепкейлиг киржип турган. Оларның бот-идепкейи-биле ажылчынарның эң-не мурнакчы одуругларынга база аныяктарның хөй кезиинге шалыпчы ажыл хайгыгын үнгеан ол шимчээшкинге кайгамчык улуг иднган бергеи болганы ол бүгү-эвилел чарыжының эгезин салган.

Оон бээр-ле бистиң чуртувус ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң талазы-биле хөй-хөй чедишкиннерлиг болган. Аш-чут, түргегелдиң чуртундан ол ам эртемниг болгаш техниктиг дешпилгении тугун бедик туткан, күчүлүг аар үлетүрүүг делегейниң чурту апарган. Ол-ла бүгү төөгүлүг тиилелтедер бүгү улус массаның чогаадыкчы бот-идепкейи-биле ханы харылзаалыг. Ленининиң баш бурунгаар бодап билгеии ёзугаар, чарыш чаа иинтилел тургузуунуң бурунгаар хөгжүлдезиниң шылгаттынган күчүлүг арга-хевири апарган.

Дайын мурнуу чарыынын чыдарында бөөнн социалистиг чарыш чаңгыс бригаданың кызыгаарындан үнүп, будун-бүдүн бүдүрүлгелерже тарап, чоорту сайзырап хөгжүзехөгжүзе, ол стахановчу шимчээшкинге барып четкеи болгай.

Ада-чурттуң дайынының үезинде чарыш база улуг рольду ойнаан. Үлетүрүүң нол-кол адырларынга Күрүненнің камгалал комитединиң кыыам туктары дээш чарыш эгелээн. Ийи чүсүлээр: «Чүге бодунуң үүлүг дээш эвес, а харын фронтуже чоруткан ажынын үлүг дээш база ажылдаар!» деп девизти кедүрүп үндүргеннер. Бодунуң хүрээлеңинге ийи миллион ажыг хире ажылчыннарны каара тутkан фронтуже бригадалар эрес-маадырлыы-биле ажылдааннар. Ол бүгү совет улустуң немец-фашистиг ажелекчилерге удур демиселиниң маадырлыг чыл демдеглелинге алдын үүктер-биле книр бижиттингеи.

Даймн соолүнде чылдарда чарыш бүгү катап-ла чаа улуг күш-биле кыптыгын үнгеи. Дайынның ертелдин хуюктаан хоорай, суурларын, үлетүүр-бүдүрүлгелерин катап тургузарынче, күш-ажылдың бедик бүдүрүмчүлүү дээш тудургу демиселче совет улус эрес-соруктуу-биле кодүрүлп үнгеи. Кур болгаш курунжан черлерни шингээдип алыры дээш, бүдүрүп турар продукциязының эң бедик шынары дээш, машина-техниканың чаа-чаа деңшилгелиг хевирлери дээш—оон-даа хөй санаал четпес түүлдериниң чарыштарынче совет кижилер ханылаан киргеи.

Кижилериң ханы медереэдиг бо чарыны бүгү-де чылдарның дургузуунда оларның бот-идепкейиниге, Төрээн чуртунуң чаагай келир үезин дээш бүгү күзел-соруун салган соруундан кыптыгын үнүп турган.

1958 чылда чедн чы планын бадылаан СЭКП-ниң XXI съездизиниң будүүзүүнде шалыпчыларның болгаш мурнакчыларның ортузунга күш-ажылда коммунистиг ёзу-биле үнелеп көөр чарыш калбарын үнгеи. Оон эгелеишкинээр ийнги ажылчынарның ажыл-агыйында чорудуп турар ажылдың дүржулгазын чугаалаан. Совхозта эткир мал ажылының үксаажыдылга фермазын тургузар, эът будүрерин көвүдедир сорулга-биле сүткүр инектерни эткир үксаалардың бугалары-биле эдериштирерин калбак хемчээлге чорудар деп планнап турар. Оон алдынган бызааларны семиртн өстүргеш, эткке дужаар.

Бо чылдың августа эткир болгаш сүткүр мал ажылының талазыбиле конференция чорудуп, мал ажылының бо чугула адырларын чорударының аргаларын аңаа тодарадыр деп планнаан.

Ажыл-агыйларның тускай эртемниги болгаш удуртукчулары бо тургустунган сорулганы чедишкинниг шинтирлеп, эн чоокку чылларда эткир угланышкын мал ажылының чугула адырларының биржээн болгаи турары чугаажок.

И. КРАСНОВ,
Тыва АССР-нин кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Тожу, өвүр районнарның бүгү колхозтарынга болгаш оске-даа чамдык колхозтарга эткир мал ажылын хөгжүдер талазы-биле специализастаан салбырларны, фермаларны тургузар.

Эткир мал ажылдыг ажыл-агыйларга эвээш продуктулуг инектерни, кыс казыраларны эткир коданнар кылдыр үзер болгаш оларны эткир үксаанын бугалары-биле (түс черинин, калмык болгаш казахтың ак баштыг) эдериштирер. Эткке хереглээри-биле чорудар эдержилгени чүгле эткир кылдыр үскен коданнарга эвес, төлүн эткке бүрүн хереглээр апаар сүткүр коданнарга база чорудар. Мындыг эдержилгени калбак хемчээлдерге чорудар болза, бедик шынарлыг инек эдин будурери дыка ковүлээр.

Бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары кандыг базазага эткир мал ажылын хөгжүдерил?

Баш улус кылган санаашкыннар-биле алырга, бо чылын 15400 баш инекти эткир коданнарга үзер. Республикада эткир үксаанын 187 бугалары бар. Бугаларның санын алырга, бо чылын үскеи бүгү инектерни тарып боозадырынга четпес болганда, симменталының хайнактарын ажыглаары, тарын боозадылганы эки организастаары чугула.

Инек болгаш кыс казыра бүргүзүдеи чылда бир бызааны ыяап-ла алыр дээш эткир малдың коданын өстүрерин организастаар. Мал ажылының бо чаа адырын тургузарда, ажыл төлевирнинин системазын ажилдап кылырда, ажыл-агыйларның тускай эртемниглеринден, удуртукчуларындан тодаргай таварылга бүргүзүнде улуг чогаадыкчы ажыл негеттинип турар.

Эткир мал ажылынга оолдаашкынны чыл дургузунда эвес, ыяап-ла чазын чорудар төлээде, аңаа таарыштыр тарып боозадылганы организастаар. Бо байдалга бызаа ажаакчылары хөй негеттинмес. Тарып боозадылганы болгаш эдержилгени инектер куш кире берген турар чайның эте үезинде чорудар болгаш бызааларны күзүн үзер.

Эткир коданнарга, совхозтарга быжыглаарын, оларның бызааларын нелериие эмзирип зоруктуларын организастаарын Тыва АССР-нин Министрлер Човүлелиниң зонтаалында айытkан. Эмзирип зоруктурган бызаалар быжыг өзер болгаш белеп ажырыас болур. Ынчаарда сүттү саарыг, сооктуруг, чылдыры, сүт савааларын чууру дээш ышкаш ажылдар чок болур. Тускай хеп болгаш ажылдың херексели, мал ажаар кижилер эвээжээр болгаш бызааларның центнер немелде дензизиниң бот-үнези чигээр.

Чайгаар бүткеи мал чемнерииниң ажыглалдыг шаңдери улуг районнарга-даа, тараа ажылы хөгжүделлиг районнарга-даа этткир мал ажылы экономика талазы-биле ажыктыг мал болур. Бо ажыл «Барлык», «Россия» совхозтарда, Эрзининн «Чаа орук» колхозунда болгаш оске-даа чамдык ажыл-агыйларда ам чоруттунуп эгелей берген.

Бо чылдың май 11-де Тываның кодээ ажыл-агый дүржулга станциязынга эткир мал ажылын хөгжүзер талазы-биле зоотехниктерниң семинары болгаи. «Эткир мал ажылын чорудар дугайында» илеткелиг республиканың үксаажыдылга станциязының директору эш А. Тютина эткир мал ажылының фермаларын болгаш комнарын кажчаар тургузуп эгелеринин, ол инектерниң тарын боозадылгазын канзазар чорударын чугаалаан. Эткир мал ажылының талазы-биле эвилел семинарының материалдары-биле таныштырбышаан, эш Тютина бодунуң барып чораанны, Урал областың «Анкатинский» совхозунда эткир мал ажылын чорудуп турарының дугайында хөй солуп чүүлдерни чугаалаан.

Дүржулга станциязының ажылакчызы эш Н. Колундук ук семинарга бистиң байдалдарывыска эткир үксаанын бугаларын шын өстүрер талазы-биле чоруткан дүржулга дугайын чугаалаан. Дүржулга станциязында абердино-ангус, калмык, герефорд деп эткир үксааларның бугаларын шенелде кылып турар. Ол сорулгага 80 саннык симменталь кыс казыраларны тускай үскеи. Амгы үеде бо болүкте төрүлге дооступ турар болгаш ында-бүрү бугаларның бызаалары он-чүзүн. Бүүш тургузуг талазы-биле бот-боттарындаи ылгалып турарлар. Олар иелери-биле кады оларда чоруур болгаш өзүлде байдалы эки.

«Барлык» совхозтуң зоотехниги эш А. Пораженевскийнин илеткели базаа солун болгаи. Эткир мал ажылының специализастаан салбырын болгаш эткир коданнарны четчелеп тургузар, тарып боозадылганы организастаар талазы-биле ол бодунуң ажыл-агыйында чорудуп турар ажылдың дүржулгазын чугаалаан. Совхозта эткир мал ажылының үксаажыдылга фермазын тургузар, эът будүрерин көвүдедир сорулга-биле сүткүр инектерни эткир үксаалардың бугалары-биле эдериштирерин калбак хемчээлге чорудар деп планнап турар. Оон алдынган бызааларны семиртн өстүргеш, эткке дужаар.

Бо чылдың августа эткир болгаш сүткүр мал ажылының талазыбиле конференция чорудуп, мал ажылының бо чугула адырларын чорударының аргаларын аңаа тодарадыр деп планнаан.

Ажыл-агыйларның тускай эртемниги болгаш удуртукчулары бо тургустунган сорулганы чедишкиннинг шинтирлеп, эн чоокку чылларда эткир угланышкын мал ажылының чугула адырларының биржээн болгаи турары чугаажок.

И. КРАСНОВ,
Тыва АССР-нин кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Чыл саиында коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң болгаш кежигүнериниң отчёдун организастап чорудуп турар. Ынчаарга ам ол бедик атты тыпсырынга эң-не шынгыы негелдеин тургускан, кандыг-бир коллективке азы болук кижилерге ол атты тыпсын турда, аңаа хөй-иштиниң төлээлекчилери калбаа-биле киржир. Бир эвес кандыг-бир кижи ажыл, амыдыралынга бодунун четпес талазарын моргүүп, күш-ажылдың сагылгачурумун үреп турар болза, оон ол шалыпчы деп адын дораан-на дужурүп каар.

Оон-биле кады коммунистиг күш-ажылдың шимчээшкинниң киржикчилерлерге мораль талазы-биле деткимче макталды көргүзериниң немелде хемчеглерни ажылдап кылган, ССРЭ-ге чаңгыс аай «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп көрек демдээн бадылап тургускан. Бригада, участок, цех коллективтериниг ат тыпсыкшыныың дугайында вымпелдер болгаш хереглелдер тыпсыр, ынчаарга будүрүлгелерге, колхозтарга болгаш организациларга—профвилелдер ТКныиың болгаш министерстволарының азы удуртур организацияларының Кызыл туктарын болгаш дипломнарын тыпсыр. Күш-ажылчы ылдырын эвес, харын-даа коммунистиг ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар база өөренир деп хүлээлгелерни база алгаынар. Оз дээрге совет кижилерниң күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле үнелеп, бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунуңуң хереэнге боттарының төлептиг үүлүн киирер дээн патриоттуг күзелиниң тодаргай хереченин ышкажыл.

Сес чылдың дургузунда коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинин улам бурунгаарлай бергеи. Хөй-хөй бүдүрүлгелериниң коллективтери болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары боттарының эрес-шалыкшын ижибиле ол хүндүлүг атты чаалап алганнар. Хостуг уе-шаактарда хөй-иштн эгелээшкин-биле чоруун турар экономиктиг аналитер, конструкторлар, технологтар бирогары болгаш ол хевирлиг оске-даа эгелээшкиннер бүгү улустуң бедик үнелелин алган болгаш улам-на сайзырап турар. Бүдүрүлгеден хоорулбайн янзы-бүрү өөредилге черлеринде ажылдавышаан өөренип турар ажылчынарның саны улам нөвүдээн.

Социалистиг чарыштың база бир эң чугула болгаш дээди хевири болур коммунистиг күш-ажылдың шимчээшкини улам-на хөгжүп турар. Сөөлгү үеде совет хөй-иштиг коммунистиг күш-ажыл бригадалары болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары ол бедик чаагай атка төлептиг болур төлээде оларның отчёттуг болурунче кичээнгейни салып турар. Шак ындыг практика бир-ле дугаар чоруттунуп турары ол. Моон мурнунда мурнакчы коллективтер болгаш чамдык шалыпчылар боттарының эш-өөрүнүң мурнунга саналжып, арга-дүржулгазын оларга чугаалап берип-ле турган. Ынчаарга чыл төнерге ыяап-ла отчёт кылыры, ол бедик атты эдилээринге төлептиг бе деп чүвени түүпеп чугаалажыры — ол шуут чаа тыптып келген эргежок чугула чүүл-дүр. Бир дугаар болуп эртикилээн отчёттуг хураадарның дүржулгазындан алгаш көөрте, ол эгелээшкин бодун бадыткап турар. Отчёттуг хураадар үезинде эшхүүзүнүң санаал-оналдарын солчуру, чедер-четпес чүүлдерни ажыы-биле чугаалажыр чорук коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинин улам быжыы-биле организастап турар болгаш чарыштың бедик түүнелдиг болуруи көргүзүп турар.

Шак ындыг ёзу-чурумну бистиң чуртувуста эң-не масспалыг организациялар болур профвилелдер доктаадыр тургускан. Чарышты удуртур ындыг улуг идегелди Коммунистиг партия оларга даандырган. Эрткен чылдың төнчүзүүнде ВЦСПС-тиң Президиумуу «Социалистиг чарышты организастаар удуртур органнзацпя черлериниң Кызыл туктарын болгаш дипломнарын тыпсыр. Күш-ажылчы ылдырын эвес, харын-даа коммунистиг ёзу-биле ажылдаар болгаш чуртгаар база өөренир деп хүлээлгелерни база алгаынар. Оз дээрге совет кижилерниң күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле үнелеп, бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунуңуң хереэнге боттарының төлептиг үүлүн киирер дээн патриоттуг күзелиниң тодаргай хереченин ышкажыл.

Сес чылдың дургузунда коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинин улам быжыы-биле организастап турар болгаш чарыштың бедик түүнелдиг болуруи көргүзүп турар.

Шак ындыг ёзу-чурумну бистиң чуртувуста эң-не масспалыг организациялар болур профвилелдер доктаадыр тургускан. Чарышты удуртур ындыг улуг идегелди Коммунистиг партия оларга даандырган. Эрткен чылдың төнчүзүүнде ВЦСПС-тиң Президиумуу «Социалистиг чарышты организастаар удуртур органнзацпя черлериниң Кызыл туктарын болгаш дипломнарын тыпсыр. Күш-ажылчы ылдырын эвес, харын-даа коммунистиг ёзу-биле ажылдаар болгаш чуртгаар база өөренир деп хүлээлгелерни база алгаынар. Оз дээрге совет кижилерниң күш-ажылды коммунистиг ёзу-би

Совет эрге-чагырганың 50 чылына

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ БООП ТӨРҮТТҮНГЕН

Төөгүүнүң аайы-биле Волга хемниң ортаакы унунга дыка хөй улустар—чуваштар болган татарлар, мордвалар болган марилер, удмурттар болган башкирлер чурттай бергеи. Октябрьның Социалистир революциязының ачызында олар тускайлаң күрүне тургузугаар, автономнуг республикаларлыг болуп, Россия Федерациязында бактаан турар.

Парламентиң медээлер агентилелиниң материалдарын ёглаттаар «Шынның» номчукчуларын аки-дуңма автономнуг республикаларның амыдыралы-биле, чеңнишкиниери-биле таныштырар-дыр бис.

Татар АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Салих БАТЫЕВ:

Бир-ле катап совет парламент делегациязының составынга киргеш, Афганистанга чорумда, ол чурттуң чалаакы баштыы шайлалга үезинде мынча дээн чүве ийин:

— Силерниң республикаңар нефть тывызының талазы-биле Совет Эвилелинде эң улуг хемчээлге четкен деп дыңнадым. Ындыг байдалды канчап чедип алдыңар, чугаалап көрүнерем? Бистер база маңаа нефть дилеп келген бис. Англи тускай эртемнилер чок чүве-дир деп бадыткап келди, а совет геологтар дораалына нефть тыптып болгу дег-дир деп бүзүредип кагылар!

Шын чүве. Улустарның национал байлаалының үвер дозу нефтиже даштыкы монополиялар хөлүн сунуп келген. Бир эвес холга кирип ап шыдавас апарза, үнезин кудуладырын бодаар. Ынчалдыр бистиң чуртувуста нефть — бүгү улустуң байлаа, харын-даа аку-дуңмалышкы найыралдың демдээ болу берген.

Афганистанга бис нефть тывызының талазын чугаалап берген бис.

...Татарияга нефтиниң тып каан туруда, дуржулга-даа, мергежилдиг кижилер-даа, хер-херексел-даа чок турдувус. Биске азарбейджанчар болган башкирлер, өрустар болган украиннер, грузиннер болган казахтар дузалажып келген. Ам бистиң нефть тывыштыг черлеривисте ССРЭ-ниң дөртен ийи националларының төлээлери бар.

Бистиң национал кадрларывыс база өскен. Казань университединиң нефтиниң шинчилекчилериниң белеткеп турар. Казаньның геология болган Татарның нефть эртемнинчилел институттары шинчилел ажылдарын чорудуп турар. Анаа база-да аку-дуңмалышкы найыралдың улуг күүжү илереен.

Аңгы уеде Совет Эвилелинде тып турар үш тонна нефть бүрүзүнүң-не бирээзин Татар республика берип турар. Оон улуг нуруузу «Найырал» хоорзаны дамчыштыр Польшаже, Чехословакияже, ГДР-же, Венгрияже агып турар. Уйлларда-миллиард куб метр газты Удмуртияның, Чувашиянын, Мордовиянын хоорайларынче болган суурларынче дамчыдып, «Оргсинтез» комбинатка пластмассалар, хөй санныг ажыктыг чүүлдер кылдыр хуулдуруп турар.

Нефть бистиң республиканың бүгү амыдыралын чаартып, оон улус ажыл-агыйының хөгжүдезиниң үндезини болу берген. Чер иштинниң байлаан шингээдип алырыга биске дузалаан аку-дуңмалышкы улустарга улуг өревисти эгидип берип турар бис.

СЭКП Мордва обкомунуң секретары, республиканың Дээди Совединиң депутады Анна КЛИМКИНА:

Мордва университединиң он чылдың мурнунда ажыктаны бистиң улустуң төөгүзүнде онаа чугула болуушкун болган. Октябрьның типлелгезинин мурнунда бистиң черивисти «адыг ораны» — дүмбей будуулук чер дижип турган. Мордваларның чүс кижи бүрүзүнденге чүгле дөрт кижи бижик-биликтиг болуп чораан.

Ам бистиң республиканың дөрт чурттакчыларының бирээзи-де өөренип турар. Башкыларның белеткелиң бодувустуң институттарывыс болган училищеливисче чорудуп турар. Ынчалза-даа сес факультеттиг университетке башкылар Москвадан болган Ленинградтан, Киевтен болган Ригадан четкилеп келген. Ам Мордовияда чүгле эрткен чылын белзин чээрби кижи эртем кандидаттары болган докторлары болу берген.

Бистиң университет бодунуң доозукчуларынга дөрт муң ажыт дипломну берген. Озар улус ажыл-агыйының бүгү адыларында ажылдап, эртем шинчилелдерин чорудуп турар. Ынчалза-даа кадрларга негелде хүн түдүм улгадып олурар, университет республиканың беш чыл планы-биле денге базар хүлээлгелиг. Бистиң студентилериниствиң иниги саны он дөрт муң четкен, келир күзүн медицина факультединиң база немей ажыдар бис.

Улустарның улуг найыралының ачызында национал чүгле экономиказы эвес, харын культуразы база чечектелип, байлакшын турарын бистиң амыдыралывыска чижеглеп айтып болур.

Чуваш АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Даргазы Михаил ЗАЙЦЕВ:

Сылдыстарже баштайгы аянчоруунуң соонда космонавт Андриян Николаев төрээн Чувашиязынга чедип келген. Ол дыка хөй будуулге черлеринге чораан. Электри аппарат заводунуң ажылын көргеш, бүгү түүлдерге таарыжып, космонавт мынча дээн:

— Шаанда бистиң черивис шылба цинктер белеткеп турду, а ам Чувашия автоматиканың күүлүг чепсектерин будуруп үнүрүп турар, кайгамчык-ла чүве-дирем!

Ол чедишкиннерниң төөгүзү көскү. Дайын үезинде Украинадан улуг эвес заводту бээр көжүрген чүве. Оон эгелээш-ле ам электротехниканың будун адыры сайзыраан. Ам бистиң будуруп турар переекселдериве нарын электри херекселдериниң ажылын башкарып, электри дамчыдылга шугумнарын камгалап, чүгле ССРЭ-де эвес, харын делегейде сураглаан.

Бистиң бо сайзыралывыска украиннер улуу-биле дузалаан, оон соонда белорустар болган армиянар, эстонар болган үзбектер үлүүн киирген. Ылангыя кожаалывысты — Горький облазының чурттакчыларын онзалап демдеглээр бис. ССРЭ-ниң бүгү улустарының чылыг холу бистиң электри адырывысты хөгжүткен.

Чувашиянның чону хөй санныг, девискээри биче, ынчангаш үлеткүрүүн шапкын сайзыралы амыдыралчы чугула. Ам уеде эң улуг пос-таавы болган ыыш болбазындырадыр комбинаттар ажылдап турар, химия комбинады өзүп олурар. Улавас Чебоксары ГЭС-тиң болган күчүлүг трактор заводунуң түлүү эгелээр. Анаа бүгү аку-дуңмалышкы совет нацияларының төлээлери биске дузалаар.

Удмуртияның Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Елена НИКИФОРОВА:

Бо кижиниң салым-чолунга удмурт улустуң салым-чолу, эртикен оруу илерээн. Эзизиргей удмурт хөдээ суурунуң мал кадарчызы Геннадий Корепанов солдат акызының каапканы гармошкага хандыкшыл берген. Колхоз ону хөгжүм училищезинче чорудупкан.

А оон соонда — Москва консерваториязы. Оон оон келгеш, «Наталь» деп удмурт операга киржип, ырлап турган. Чөөрту боду бижип, чогаадып киргипкен. Корепанов «Любушка» деп баштайгы удмурт оппереттаны, «Италмас» деп баштайгы национал балеттиг, «Алдын күс» деп баштайгы сюитаны чогаадып бижээн. Шупту-ла баштайгы. Чүге ээрге удмурт улуска мурнунда тускай мергежилдиг хөгжүмчү турун корбаан.

Ам уеде бистиң он-он хөгжүмчүлериниз ырларны бижип турар. Удмурт национал театр болган симфониялыг хөгжүм быжыккан. Ырларга, хөгжүмге республиканың чедишкиннерин — улуг автомобиль заводун, нефть тывыжын, Воткин ГЭС-тиң демир удазынарын, хөй-хөй мурнакчыларны алларжыдып турар.

Марий АССР-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинниң даргазы, республиканың Дээди Совединиң депутады Сергей НИКОЛАЕВ:

Баштайгы марий номнуң төрүттүнгени Россияның аку-дуңмалышкы чогаалчыларын-биле, хамыктың мурнунда орус чогаалчылар-биле холбаалыг. Бистиң чечен чогаалывыстың хөгжүдезин Владимир Маяковский хайгаарап чораан. Аныяк марий чогаалчыларга Максим Горький, Леонид Соболев, Константин Симонов, Евгений Долматовский дузалап келген. Марий чогаалчыларның чогаалдарын татар Ахмед Ерикеев, чуваш Педер Хузангай, орус Сергей Поделков очулдуруп тараткылаан.

Ам уеде марий ном үндүрер чер чылда чеди чүс муң ажыт номну пархап турар. Бо чылын бистиң чечен чогаалдың тургузукчузу Сергей Чавайнаның беш томунут чыындызын болгаш Нина Жибриктиң бир дугаар номун ооскө номнар-биле кады үндүрер. «Амыдыралдың ырлары» деп чыындыга даг диалектизинде бижип турав үжен ажыт авторларның чогаалдары кирер.

Башкирияның Дээди Совединиң депутады, Стерлитамак хооркүүскомнуң даргазы Марат МИЛЛАГАЛЯМОВ:

Нобель шаңналының эдилекчизи, академик Николай Семенов— бистиң доктамал адлывыс. Оон саналы-биле Салаватта эртемшинчилелдиң болгаш Стерлитамакта ооредилгенин химик-технологтуг институттарын ажыткан. Республикада оон аңгыда университет болгаш алды дээди ооредилге черлери бар. Көшкүн чораан башкирлерниң чери ам уеде студентилер саны-биле Францияны, Италияны болгаш Барымн Германияның деңнелин ыракта ашкан.

Элээди кижилер билир боор. Глеб Успенский орук демдеглелинге мынча деп бижээн: «Башкир-даа ат болур-дур!» Бир эвес Октябрь эвес болза, башкир улустуң салым-чолу та канчаар сайгарлы берген турар ыйнаа! Совет Россияга бир-ле дугаарында, 1919 чылдың мартта бистиң улузувус тускайлаң күрүне тургузуглуг болган. В. И. Ленин америк журналистиң айтырыгларынга харыызынга мынча дээн: «Россияның иштинге автономнуг республиканы тургузар арганы башкир массаларга берген бис. чон бүрүзүнүң тускайлаң, хостуг хөгжүүрүнге болдунары-биле дузалаар бис...а.

Ленинниң созуун амыдырал бадытаан. Чурттуң бүгү улустарының аку-дуңмалышкы дузалажылының ачызында «кийиги Баку» тургустунган, нефть дериглеэнниң, станок тудуунуң улуг-улуг заводтары ажыллап турар. 1913 чылдың бүгү дургузунда бээр хире продукцияны ам Башкирия чангыс-ла хүнде бүдүрүп турар.

• • •

Волга унунун автономнуг республикалары Улуг Октябрьның чартык чүс чыл юбилейин улуг чедишкиннер-биле уткуп ап турар.

Хөл-шыдыраа

МАРГЫЛДАА ЭГЕЛЭЭН

Май 20-де Москвага хөл-шыдыраа талазы-биле улустар араазынын улуг маргылдаазы эгелээн. Оон бир онзагай хевири бар. Ол чүл дээрге, Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаадкан бо турнир эки ойнаазинарыны пиллип алыр сорулга салбайн турар. Киржикчилерден кара чаңгыс нететтинер чүве—байгы-ла нүүдүн салым турган, боттарының-даа, хөлшыдыраага ынакшылыдыгларының-даа сеткилиин хандыр ойнаары болур.

Моон мындыг хевирииг болганын арай хөлүн эртпир өстүрүптээн ирги мен бе? Мен бодаарымга — чок. Кандыг-бир турнирге ойнаан санында-ла бир-ле черже «пылгаран» үнер дээш орааджыдың бергезинге хамаарыштыр шыдыраачыларның хомудан чугаалаанын чаңгыс эвес катап дыңнаан мен.

Делегей чемпионну Тигран Петросян болза шилиндектер тывар маргылдаалар оон бодунуң ойнаар стилинге дыка улуг салдарны чедирген деп санап турар. Ынаарыларга бергезинин дутайын Виктор Корчной база хомудан чугаалап чоруур. Оваарыларга болуруңга улуг сагыш салбайн, эштери-биле анаа ойнаарын Михаил Таль база күзээр. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, Москвада турнирге гроссмейстер бүрүзү мурнунда маргылдааларга ышкаш чүгле сан алырынче болдавайн, бодунуң чогаадыкчы арга-мергежилин долуузу-биле көргүзүп ойнаар арганы алганынга өөрүп турар.

«Гроссмейстер бүрүзү» деп чугаалашкаш, чазыг кылбаан мен. маргылдаанын киржикчилери чүге гроссмейстерлер. Роберт Фишер, Бент Ларсен, Виктор Корчной, Лев Полугаевский болгаш Михаил Ботвинниктен өске делегейниң шынарак шыдыраачылары шупту киржип турар. Бо талазы-биле эгелеп турар маргылдаа-биле деңнешкен дег оон төөгүге турбаан. Мастер Василий Панов бо маргылдааны 1895 чылда Гастингске болуп эрткен алдарлыг турнирге деңнеп турар.

Москвада 1967 чылдың хөл-шыдыраа турнирииге кымнар тулчуруп?

Аалчылар хүннүн алырының чурумун арай үреп келген улустан эвес, эзлериниден этелептейн. Шынаннас аргажок бистиң шыдыраачыларывыс суроглыг аттарның эдилекчилери болгай. Делегей чемпионну Тигран Петросян, мурнунда делегей чемпионнары чораан Василий Смыслов биле Михаил Таль, делегей чемпионунуң адын чаалап алыр дээш маргылдажып чораан Давид Бронштейн биле Борис Спасский, ССРЭниң үш катап чемпионну болуп чораан Пауль Керес, ийи катап чемпионну болуп чораан болгаш претендентилер маргылдаазынга каш катап киржип турган Ефим Геллер, чурттуң ампы чемпиону Леонид Штейн болгаш Айвар Гипслис олар Совет Эвилелиниден ойнаарлар.

Бо аттарга немелде таймылбыр херек чок боор деп чугаалаксыма чарыг болу бербес боор. Бо мындыг кончуг тергиин дээш шыдыраачылар чүгле ССРЭ-ниң шыырак составтыг чемпионаттарынга чыглыш чораан боордан бешки, каяа чыглыш турган боор. Амгы бо маргылдаага бистиң тос гроссмейстерлеривистен аңгыда даштыкы тос гроссмейстерлер база ойнап турар. Бо дээрге, аргентин Мигель Найдорф (ол бир ай бурунгаар 57 харлаан), югослав Светозар Глигорич, чехословак шыдыраачылар Людек Пахман, Мирослав Филип, ГДР-ден келген Вольфганг Ульман, венгр гроссмейстерлер Лайош Портиш, Иштван Билек, мурнунда анныктар араазынга делегей чемпионну чораан румын Флорин Георгиу, болгар гроссмейстер Милко Бобоцов олар-дыр.

Он сес гроссмейстерлер шылгаран үнер үш, дөрт азы алды кижиниң араазынга кирер дээш ораалдашпайн, боттары аңаа ойнаар апаарлар. Ынчалза-даа кижи бүгүдезиниң бүдүү ишкинде бир-ле сорулгазы бар турар. Делегей чемпионну черле эки ойнаарындан аңгыда Санта-Моника хоорайга чедишче чок болгаш ол үүле турупканывыдан болган деп чүвени ам көргүзерин ораалдажыры чугаажок боор. Сөөлгү чылдарда улустар араазының он шаа хире маргылдааларынга бирги черни ап келген Смыслов чүгле даштыкыга ойнаарының талазы-биле тускайлаан деп улустуң бодап турарынга «чазалга» кирерини күзээри чадавчок. Штейниң база-ла сагыш салыр хереэ бар— ол бодунуң чемпион адынын алдарын камгалаар ужурлуг. Чамдык кижилерниң комбинация кылыр чепсек биээри ышкаш эвес, ам буза шаптырган дээр хевиге чаңчыга бергеиниң эдер таварылга Тальга база таваржып келген. Бо бүгүнү оон ыцай уламчылаан хереэ бар деп бе? Кижи бүгүдезинде, дашкыкы аалчыларда база боттарының күзели бар. Ынчалза-даа бо бүгү оларга шаптык катпас, харын-даа маргылдаага спортчу демиселди улам күүтелдирер.

Москвада болуп турар маргылдаа майда болур маргылдааларның эң ыыжыы ол. Оон аңгыда майда элээн каш юбилейлиг солуп маргылдаалар база болуур. Ленинградка улуг турнир эгелээр, анаа совет шыдыраачылар—Виктор Корчной, Марк Тайманов, Ратмир Холмов, Александр Сутин, мастерлер Эдуард Гуфельд, Вячеслав Осипов-биле кады даштыкы шыдыраачылар 59 харлыг швед Гидеон Штальберг, гроссмейстерлер Ласло Сабо, Гедеон Барца (Венгрия), Георгий Трингов (Болгария), Майо Удовчич (Югославия), Властимил Горт (Чехословакия) болгаш өскелер-даа.

Киевке херээженнерниң солуп маргылдаазы база эгелээр. Анаа делегей чемпионну Нона Гаприндашвили, ол аттыг претендентилерге Александрия, Кислова, Ковловская болгаш Андреева, Зворыкина олар база киржикир. Даштыкы шыдыраачылардан база дөрт претендентилер—Николау (Румыния), Хеемскерк (Голландия), Асенова (Болгария), Новарра (ГДР) болгаш өскелер-даа.

Чээрби хар четпээн назылыг аныяк шыдыраачыларның маргылдаазы Ригага эгелээр.

Шыдыраага ышакшыдыгларга юбилейлиг чылдың майы бо хире «соңнуг» келген. Спорттуң өске хевирлерин соңуургаар улус «биске база сиңер ышкаш болган болаа» деп шыдыраага ышакшыдыгларга чугаалап болуурлар.

В. ВАСИЛЬЕВ.
ПМА-ның хөл-шыдыраа хайгааракчызы.

КУБОК ДЭЭШ

Эрткен дыштанныр хүнде культураның болгаш дыштанныганың Гастелло аттыг парыгында «Хүрең» стадионунуң бут бомбүүнүң шоулуге Экш-тура спорт шилгелелериниң кубогу дээш республиканың бут бомбүүнүң маргылдаазы эгелээн.

Маргылдаанның баштайгы хүнүнде шелге бир дугаарында «Луч» биле «Спартак» командаларының бичии оолдары үнген. Оларның ойнаашкыларының бирээ холчаа сан чок болуп, кайызы-даа дидим эвес, шүүлпеп ойнаан.

Ийиги чартыында «Спартактың» эгелеп чоруур бут бомбүүчүлери элээн идепкейлиг ойнап, бурунгаарлап турганының ачызында Коля Афанасьев бир мячиин киир тепкеш, санны ажыдар арталыг болган. Ол оюн орту артап чорда «Луч» командазы бир деминг бурунгаарлап келгеш, кол халдакчызынга мячиин эптеп үндүрүп бээрге, киир теп, санны деңнештирип алган. Эзизи ойнап чорда оюн 1:1 хаймы санныг төнерге, судья коллегиязы немелде ойнаашкын минутазын берген. Аныяк транспортчулар удурланыкчызы данык башкылар командазын каш удаа идепкейлиг атакалап турган, халдакчы Саша Козерекке мячиин таарымчалыг үндүрүп бээрге, санны 2:1 кылдыр киир тепкен. Оюнуң түңнели ол-ла хевээр сан 2:1 болуп, «Спартактың» бичии оолдар командазы удуп алган.

Улуг оолдар командаларындан «Луч», «Спартак» командалары шелге үнүп келирге, чыыган дыка хөй сонуургакчылар солуп оюн ам эгелээни бо-ла болгай—деп, боттарының удуп алзын деп «чарыш» орар сеткилдерин илередип органнар.

Ойнакчылар тус-тус турушпарывда. Судья Михаил Гамидовтуң элиткиан ойнаан эгелээриниң медээзин бээри билек-ле демисел эгелээн. Ойнаашкын беш минута хире чоруур турда, «Луч» командазы «спартакчыларга» доктаадыр ужур чок күүтүп атакалап келгеш, Михаил Потылицынга мячиин эптеп үндүрүп бергениинден күүтүг тевиг-биле транспортчуларның хаалгазынче киир теп, санны ажыктаан. Оюн эгелээрде көрүкүүлериниң солуп оюн ам болур дишкеин бадыткаанын, удур-дедир шыгыны атакалажып турда, «Спартак» 11 метриин шиитке тевиин алырга, оңу Юрий Белостоков чиге киир тепкен.

«Спартакчылар» оон эгелээш-ле инициативаны чаалап ап, мячиин «Луч» командазының хаалгазындан ыыратпайн турган база үш мячиге киир теп, санны 4:1 чедиргеш, чаңсаалаан.

Оюнуң ийиги чартыында «Луч» командазы туружун тааржыдырып чамдык дыш. курлавырда ойнакчыларын киирип, спартакчыларны аткаларга-ла чедимче чок болуп, шыгыны харыларын ап турган. Спартакчылар база бир санны немеп аттылар. «Лучтуң» ойнакчылары бар-да арталарын тереглеп, бүгү составы-биле бурунгаарлап турган. Юрий Суховка мячиин дамчыдып бээрге, Сухов бир санны немептер аргалыг болган. Ойнаар минута эвээжээн. Транспортчулар башкылар командазын чай алындырар арга чок атакалап турган, ийи улай киир тепкен. Оюн төнген. Ынчангаш ниити сан 6:2 болуп, «Спартак» командазының тиилелгези-биле оюн доозулган. Спартактың 6 санының 4-түн Юрий Белостоков киир тепкеш, командазынга эки түңнелдиг тиилелгенин чаалап берген.

Кубок дээш бут бомбүүчүлериниң мартылдаазы уламчылаан турар.

С. ТАМЧАЛ.

Азия, Африка чурттарында

МУРНУУ-ВЬЕТНАМДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Сайгонның болган Зядинь можунун районунда даймадажып чоруп турар Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының дайынчылары бо чылдың дөрт айларының дургузунда чорудуп келген тулчуушкуннарга америк болган чалга шеригнерниң 13 678 солдаттарын болган офицерлерин чыскаалдан үндүрген деп, Вьетнам информас агентилел Хосталга агентилелдин дыңнадым барымдаалаан дамчыткан.

★ ПХЕНЬЯН. ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиковтуң КУДР-да аян-чоруунга алдар кылдыр турган хүлээп алымшкынга КУДР-ның Министрлер кабинединиң даргазының оралакчызы Ли Чжу Енниң медеглээни болза, корей болган совет улустарының арааинда ажыдуңна сырый найыралдың болган кады ажылдажылганың харылаалары шагдан бээр туруп, социализмниң болган коммунизмниң улуг херээнің үнелелгези дээш ниити демиселге быжыглыг база хөгжүү турар.

Харыы чугаазынга В. Н. Новиковтуң медеглээни марксизм-ленинизмниң болган пролетарлыг интернационализмниң принциптерин удуртулга болдурбушаан, СЭКП ТК болган Совет чазак Совет Эвилелиниң болган КУДР-ның улустарының араазында чаңчыл болган найыралды быжыглаар дээш бүгү-ле түвени моон соңгаар-даа кылыр.

★ УЛАН-БАТОР. МАР-да совет элчин чери Моол-совет найыралчиттилелиниң 20 чыл ою-биле холбаштырган найыралдың кежээки органнастаан. Моол-совет найыралчиттилелиниң IV съездиниң делегаттары, МАР-да ажылдап турар совет тускай эртемнилер, Азербайджанның Компартиязының ТК-ның секретары Г. Х. Казимов баштаан Совет-моол найыралчиттилелиниң төлээлери кежээге олурушкан.

★ КОЛОМБО. «Октябрь» журналдың ног редактору чогаалчы В. А. Кочетов баштаан ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң төлээлери Цейлонга бөттарының аян-чоруун доозкан. Ортудукка чорун турганының ийи неделязының дургузунда авалчылар сиңгад, таваа болгаш мусульман чогаалчылар-биле ужуражып, Цейлонуң чамдык хоорайларынга барып чораан.

★ ДАМАСК. Сирияның Министрлер Төвүлелиниң чоокта чаа болган хуралын премьер-министр Юсеф Зуэйн даргалаан. Министрлер Төвүлели израиль агрессияның айылыбыле холбаштыр Араб Чөөн чүктө байдалды чугаазажып көрген.

Америн ужар чүүлдүң чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Май 22-де америк ужар чүүл Ханойдуң төвүнде сырый чурттакчыларлыг кварталдарның болгаш хоорай чоогунуң агаарынга. Хатзй, Хоабинь болган Виньфук можулларның агаарынга база катап көстүп келген. Ол халдаашкынның үезинде Вьетнам улус армиязының зенитчиктери 6 америк самолёттуң аңдара аткан, оон ийизин Ханойдуң агаарынга аңдара аткан. Аңдара аткан самолёттарның бирээзи ужудукчузу чок разведчик самолёт болган дээрзин ВИА агентилел дыңнадып турар.

Тодаратқан медээлер-биле алырга, май 21-де Тханьхоа можунуң агаарынга дайзынның база бир самолёдун аңдара аткан болган.

Май 22-де халдаашкынның соонда ВДР-ниң агаарынга америк шеригдаар күштериниң ниити чидириш 1945 самолёт болган.

Кыдат дипломаттарның өнчүк-чөңгээзи

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улан-Баторда кыдат элчин чери май 21-де Моол Арат Республикага удур чаа өнчүк-чөңгээни организастаан дээрзин МОНЦАМЭ агентилел дыңнадып турар.

Улан-Баторда кыдат ортумак школаның башкыларын үдээр дээр чылдак-биле Улан-Батор вокзалынга өнчүк-чөңгээни оргевпластаан. МАРга хөй-ниитиниң чурумун шыгыы үрээн төделиишкиниери дээш ол башкыларны МАР-ның эрге-чагыргалары чурт иштинден үндүрүп чорударын шиитпирлээн турган.

Кыдат элчин черинең албан кижилериниң айтымшкынын ёзугаар вокзалга баш бурунгаар чыыглаан кыдат балык хамаатылар — 400 ажыг кижи вагонпарже киреп ажиктерин бүзөлеп алган болган МАР-га өжээннешкен лозунгнарны алгы-кышкы-биле салып турган. МАР-ның эрге-чагыргаларының ботгарының албан хүлээлгезин күүседип турган шагдаалар-төлээлекчилерине удур хулиганнар күштү ажылдап, оларны этпээн болган харын-даа чамдыктарын балыглап бертиндиргеп.

МАР-га удур кыдат дипломаттарның болгаш хамаатыларының ол төңгээлиг хөделиишкиниери-биле холбаштыр МАР-ның Даштыкы керектер министерствозу КУР-ның МАРда херектеринге түр бүзүреттиргеп кижиге шиитпирлиг удурланышкынны илергейлээн болгаш ол өнчүк-чөңгээнің болдунуп болур урыжуктары дээш бүгү харысалга кыдат талага бүрүнү-биле онаажыр дээрзин медеглээн деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнадып турар.

Грецияда дүшкүүрлүг байдал хевээр артпышаан. Афинының болган өске-даа хоорайларының иудумчуларында танкылар-биле таңнымылдап чорун турар.

Шерниг диктатуразының чаа ёзу-чуруму дерзин үүгедиглериниң дузазы-биле түттуларын орааддажып турар. Чурттуң муң-муң демократтыг болгаш депшилелиг ажылдакчыларын тудуп хоруудаан.

ЧУРУКТА: хоорайның иудумчуларында танкылар.

Аолфото—СЭТА-ның фотозу.

ИОРДАН ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АММАН. (СЭТА). Чидиглевген байдал-биле холбаштыр база араб чурттарже Израильдың талазындан халдаашкынның айылыы үргүлүүдеп турарын барымдаалаан. Иорданияның чаала баттышкан араб командылал-биле бодунуң хөделиишкиниерин таарыштыр каттыштырар дутайында шиитпирни хүлээп алганын чазактың парлап үндүрген дыңнадымында чугаалап турар.

Ирак-египет чугаалажыышкынныр

КАИР. (СЭТА). Премьер-министрниң оралакчызы Тахер Яхья баштаан ирак төлээлериң болгаш КАРның албан кижилериниң чугаалажыышкынныры Каирге болган.

Тахер Яхья Иракның президентиин Арефтиң чагаазын президент Насерге дамчыдып берген. Ортаакы Чөөн чүктө байдалга холбаштыр «Кандыг-даа хенертен болур түүлдерге египет армия-биле хол-холуудан туттунчун алгаш» таваржыр төлээде, чадаг болгаш бронетанк шериглерин, а ол ышкаш ужар чүүлдү КАР-же чорударын Ирак ол чагаада сананалдан турар. «Аль-Ахрам» солуунун дыңнатканы-биле «Ирага. Насер ирак чазактың ол саналын хүлээп алган.

КЫЗЫЛДЫҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ТЕХНИКУМУ 1967—1968 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге өөредири-биле СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Хүндүс өөренир салбырга сес чыл школазын доосканнарны

1. Үлетпүр болгаш хамаатты тудуг.
2. Үлетпүр болгаш хамаатты тудуг талазы-биле мергежилге.

Кежээ өөренир салбырга сес чыл школазын доосканнарны

1. Үлетпүр болгаш хамаатты тудуг талазы-биле мергежилге.

Техникумга сургуулдарны тудугга болгаш төлевилел организацияларынга ажылдаар тудугжу-техник, өнүүт, металлургия болгаш тудуг материалдарының үлетпүр будурүзегелериниге болбаазырадыкчы-техник болур кылдыр белеткээр.

ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ:

1. «Үлетпүр болгаш хамаатты тудуг талазы-биле мергежилге 3 чыл 6 ай, ортумак школа доозукчулары 2 чыл 6 ай өөренир.
2. «Ажыктыг кадымалдарны болбаазырадыр» мергежилге — 3 чыл 10 ай өөренир.
3. Кежээ өөренир салбырга — 4 чыл 6 ай өөренир.

БИЛДИРИШКИННЕРНИ хүндүс өөренир салбырга июнь 1-ден июль 31-ге чедир, кежээки салбырга—июнь 1-ден июль 10-га чедир ХҮЛЭЭП АЛЫР.

Хүндүс болгаш кежээ өөренир салбырларга киреринь күзээнинер дараазында эртемнерге шылгалда дужаарлар: сес чыл школазының доозукчулары — математиканга (аас болгаш бижимел-биле) база орус дылга диктант бижинир; ортумак школа доосканнар — математиканга (аас болгаш бижимел-биле), литературага сочинение бижинирлер.

Шылгалдалар хүндүс өөренир салбырга август 1-ден 20-га чедир, кежээки салбырга июль 11-ден 31-ге чедир болуур.

Өөренирин күзээнинер билдириишкинниң боду экээр ийикпе техникумче почта дамчыштыр чорудар. Билдириишкин-биле катай школа доосканының дугайында хереглелди (боду-биле), автобиографиязын, № 286 хевириң эмчи шынаалгазын, 3×4 хемчээлдиг үш фото-чурукту чорудар. Паспортту азы төрүттүнгенниң дугайында хереглелди болгаш шериг билединь ийикпе ол документилерни солуп чоруур хереглелди өөренирин күзээн кижи боду экээп көргүзер.

Техникумнуң хүндүс өөренир салбырынга хүлээп алган сургуулдарны өөредилгезин барымдаалап стипендия болгаш общежитие-биле хандырар.

Тыва сургуулдарны күрүне хандырылгазынга хүлээп алыр.

Документилерни Кызыл хоорайның Ленин кудумчуузунда № 29 бажыңче чорудар. Телефоннар 28-99, 21-55.

КИНО

МАЙ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сегирмин алышкын» 10.45, 2.40. «Ланевозан келген аңчы» 12, 4.20, 6.05, 7.45, 10 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: «Туттурбас өнзэн негенчилери» 10, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Альпий балладазы» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ак-көк мугулдурнуң капитаннары» 9.45, 11.30, 1.40. «Эртине даштап ыланган билектезш» 3.30, 7.30. «Мээң музейимниң кызы» 5.30, 9.20 шактарда.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ТЫВА АВТОЗРГЕЛЕЛДИҢ КЫЗЫЛДА АВТОШКОЛАЗЫ III класстың чедаачызынга өөренинчилерни хүлээп ап турар.

Бистиң адрезивис: Кызыл, Шевченко кудумчуу 113-А, телефон 34-94.

ДИРЕНЦИЯ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинлиг—Бравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарының 23-35, партийн амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажыңчыг болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Парлагга өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинлиг—Бравченко кудумчуу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01113

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШКЫЛАР!

1925 чылда үдезиктеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
МАЙ
25
ЧЕТВЕРГ
№ 121 (6758).

Өртээ 2 көп.

ДООЗУКЧУЛАР

Өредилге чылы дооступ турар. Школаны дооскаш турарларга бүгүн сеялгу коңганы каккан. Он чыл дургузунда эртем-билиг чедип ап, төрээн школазынга өөренип келгенинииң эң сеялгу кичээлинче уругларны чалазыны ол.

Наш-ла хонгаш 10-гу болгаш 8-ни класстың дооскаш экзаменнери эгелээр. Чүнү чедип, өөренип, билип алганының шылгалдазын солдар, кыстар эрттерлер. Дооскаш экзаменнери дээрге школаларның башкылар коллективтериниң хей чылдарда чорудуп келген ажылының түңнели болуур. Аныяк оолду, кызыл амыдыралга, күш-ажыңга, билиглерге канчаар белеткээнивистиң экзамени ол болуур.

Бистиң республикада бо чылын 1200 хире онгу классчы, оон иштинде Кызылдан 330 ажыт, Чөөн-Хемчиктен 147, Барыын-Хемчиктен 144 кижи школаны дооскаш үнер. Школа дооскаш уругларының чүнүн билинип бедидерииңе негелде хүн келген тудуш бедип турар. СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниити билигниң ортумак школазының ажылын улам экижидер хемчеглер дугайында» докгаалында дооскучуларның билииниң шынарының дугайында айыткан.

Бо чылгы экзаменнер оңзагай боол эртер умурлуг. Улуг Октябрьның чартын чүс чыл болуур юбилейин чаа-чаа чедишкиннер-биле үткүүр дээш бүгү улустуң модурлүүшүнүң хайныкан. Юбилейге кандыг белектерлиг ужуражырын республиканың улус өредилге ажылдакчылары база айтып алган. Дооскаш экзаменнерииңе белеткелди ниити муш, ханы сагыш чеваашыл-биле чорудуп турар школалар бисте хей. Маңаа түгле башкылар коллективтери эвес, ада-иелер, хей-ниити улуг киржилгелиг боол турар. Туранның №1 школазынга экзаменнерге белеткел дугайында комсомол хуралы боол эртекен. Школа дооскаш турар оглу, кызының чедишкинииг болуру дээш ада-иелериң, школага дузалаар чөвүлелдериң сагыш салыышкыны бо школада база эки.

Эртеминериң үндезинин быжыг болгаш ханы шиңгээдип алырын дооскучу бүрүзү чедип алыры чугула. Школаны дооскаш, дээди өредилге черинче өөренип кирер ийикпе, азы улус амыл-агыйының кайы-бир адырынга ажылдаар-даа болза, быжыг билиг чокта чүү-даа чедип алдынмазын утпас херек. Ортуман эртеминиң дугайында аттестатты холга ап турар дооскучу бүрүзү билиглериң үндезинин-биле чепсегленген дээрзинге өөң школазы, башкылары бүзүрелдиг болуур ужурлуг.

Экзаменге белеткел үезинде практиктиг болгаш лабораторлуг амыдыралның күүселдезинче кичээнгей салыры чугула. Чамдык дооскучулар бедүүн дурмулгаларны безин кылып билбес таварыылалар эрткен чылдарда тургулаан. Дооскучуларның билииниң деңнели амгы программа негелделери-биле дүгжүп турар бо дээрзин тодарадыр. Бистиң дооскучуларывыстың, ылаңгыя математика, физика, орус дыл талазы-биле кошкак билиглиг боол келгенин дээди өредилге черлеринче киреринииң экзаменнери көргүсүлээр.

Уругларның экзаменге харыылары, бижимел ажылдары оларның бот-тускайлаң чоруун, болуушкуннарны шын тодарадып, үнелеп билирин көргүзер умурлуг. Өөренишкилериң демдээн бедидиптер чоруктарны, ол ышкаш экзаменге белеткел үезинде чүгле билет айыы-биле кыдыра катаптаарын болдурбазы чугула. Дооскучуның билиин үнелээрде комиссияның бүгү кежигүнниериниң бүрүн киржилгези негеттинер. Экзамен дугайында инструкцияны сагыры чугула. Эрткен өредилге чылында Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарның чамдык школаларынга өөренишкилерни дараазының класстарынче шилчилгезинге шын эвес фактылар тургулаан.

Дооскучулар ортузунга профессиялар дугайында чугаалажыышкынынарны чорудары кончуг чугула. Туснай эртеминиглер болгаш ажыл-ишчи мурнакчы кижилер-биле ужуражылгалар чамдык школаларда эртип турар. Дооскучу бүрүзү бодунуң арга-мергежилин, күзел-чүткүлүн таарымчалыг хынап көөр умурлуг. Чүнүң-даа мурнунда, кымның чүге чүткүлдүүн өөренип көөру чугула. Кызылдың башкы институдунга 150 кижи, ол ышкаш чурттуң дээди өредилге черлеринче конкурстан дашкаар 90, конкурс ёзугаар 100 кижи өөренип кирер. Оон-биле кады хей-хей дооскучу болдар, кыстар хоорай, суурларга, колхоз, совхозтарга улус амыл-агыйының ажыы-аңгы адырларынга амылдаарлар. Ортуман өредилге черлери база дооскучуларны хүлээп алыр.

Республиканың школаларында 3100 сеспи класстчы бо чылын дооскар. Сорулга чүл дээрге, оларның 72 хуузун 9-ну класска хүлээп ап, өредилгезин уламчылаарыны болуур. Бо чылын болгаш моок мурнунда-ла сеспи класстың дооскаш өөренинчи бүрүзү өредилгезин уламчылаан азы кандыг-бир амыпга хаара туттунган турарын чедип алыр. Бүгү-ниитининг ортуман өредилгезинче 1970 чылга чедир чоорту шилчиирининг үндезини ол болуур ужурлуг.

Дооскучу бүрүзү амыдыралчы шын орукту шилип алырынга чүгле улус өредилге амылдаичылары эвес, харын бүгү хей-ниити, ада-иелер, уругларның шефтери улуг дузаны көргүзер апаар. Район, хоорай күүскомнарның назы четпээнинер ортузунга ажыл чорудар комиссиялары бо талазы-биле ажылды организастыг чорудары негеттинип турар. Экзаменнерни организастыг зрттирерииңе таарымчалыг байдалдарны тургузары школа удуртукчуларындан хамаарыжыр. Чүгле баштайгы экзаменге кезең дүвүреткеш, дараазында экзаменнерни ала-чайгаарлаашкынче киирип болбас.

Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл байырлалының бүдүүзүнде школаны дооскаш турар болдар, кыстар күүрүне экзаменнерин чедишкиниииг дужаар болгаш күзел-сорулгазынга, арга-мергежилиңге таарышкан ажып-ишти, өредилгени шиилип алыр дээрзинге бүзүрел болуур. Уругларның экзаменнерни организастыг эгелээш, чедишкиниииг дооскаш алдарлыг юбилейге бистиң башкыларывыстың сагыышкыны болур ужурлуг.

ЮБИЛЕЙ ЧЫЛЫНЫҢ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИЖИ

Ховуларның мурнакчылары

«Шекпаар» совхозтуң Биче-Тей салбырының механизаторлары болгаш тараажылары часкы хову ажылдарын организастыг чоруткаш, эрте чажар культураларның чаштырылгазын май 18-те дооскан. Баштайгы хүннерден эгелээш-ле механизаторларның араазынга социалистиг чарыш калбаргаи. Механизатор эш Май-оолдуң агрегады эвлегде 36 гаңы чаштырар тургаш, 45—50 га чедир чаштырып тургаи. Эштер Сыргыл-оол, Каадыр-оол оларның «Беларусь МТЗ-50» деп трактор агрегады эвлчег нормазын 160—200 хуу күүседип келген. Аныяк коммунист хереэжен М. Хуусаалчы, комсомолчу кыс Л. Ооржак олар база «Беларусь» трактор-биле чаштырылгаяа нормазын 150—180 хуу күүседип, күш-ажылга улуг чедишкинии көргүскеннер.

Бо чылын тарылганың шынарынче онза кичээнгей салдынган. Совхозтуң удуртукчулары болгаш агрономнары механизаторларның күүсеткен ажылдарының шынарын хүн бүрү хынап көрүп турарлар.

Совхозтуң Дөң-Терезин салбырының ажыл-ишчилери чер ажылының культураазын бедидер дээш хемчеглерии ап, хөрөңнүң ажылдан кылырын экижидип, суггарылгаже кол кичээнгейин салып турарлар. Бо чылын үк салбыр 1500 га черге суггарылганы чорудар деп планнаан болза, 500 ажыг га черии чазын удур суггарып тараан болгаш суггарылга үргүлчүлеп турар. Чайгы суггарылга-биле кады айыткан планның күүседир дээш суггарыкчылар ның ажылын организастап турар.

Совхозтуң үш салбыры арте чажып таарыыр тараа культураларын 3811 гага чашкан. Бо салбырларда суггарылганың 8 звенолу боттарының араазында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Оларның араазында Дөң-Терезин салбырда С. Сайын-Белектиң, Биче-Тей салбырда К. Өктек-оолдуң звенолары мурнаку одурүгда чоруп, шилчиир түкчугаштарның эдилекчилери болуп турөрлер.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

Ийи совхозтуң тараажылары

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хендергеде № 4 салбырының тараажылары болгаш механизаторлары часкы хову ажылынга белеткелдиг организастыг чоруткаш, майның баштайгы хүнеринде хову ажылынче киргеш, механизаторлар 880 гектарның шугун бизырып, 680 гектар черии үрезин чажарынга эки шынарлыг кылдыр белеткээш, механизаторлар, тараажылар чаштырылгаже киришкеп. Хову ажылында социалистиг чарыш калбарган, үрезин чажылгазында ажылдап турар. Маадыр-оол, Дамбыл-оол, Баймыр-оол, Сүрүң ажыл хүнүнде 16,5 гектар черге үрезин чаштырар нормазын 18,7 гектар чедирип турар. Кыска үеиин иштинде тараажылар тараа культураазын 600 гектарда чажып тараан. Тарылганы бедик агротехниктиг байдалга чорудар дээш трактор-хову бригадазының ажылчыннарны дүн, хүн дивейн ажылдап турар. Салбырда тараа культураларының чажылдазы ам шыптарай берген, тараажылар удавас өске культураларның тарылгазынче киришпер.

Хову турлаанның улуг повары Сереп Серти, оон дузалакчызы Зоя Доңгак ажылчыннарны эки шынарлыг чем-биле хандырып турар. Дүштеки чемни механизаторларның, тараажыларның ажылдап турар черлеринге организастап келген.

Салбырда партия организациязы хову ажылында ажылчыннарның оргуузунда партийжи-политиктиг ажыыды эки организастаан. Агитхуудусту, көргүзүг самбырааын докгаамал үндүрүп, ажылдың түңнелин, мурнакчыларны чырыдып турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дугайында беседалар үргүлүг болуп турар. Юбилейниг чылдың дүжүдү дээш шудурту ажыл-иш Хендергеде калбаргаи.

О. КОРОДА.

• • •

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чартык чүс чыл болуур оолуң байырлазын күшаныыры чедишкиннер-биле үткүүр дээш, Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң тараажылары болгаш механизаторлары хову ажылын дүн, хүн дивейн чорудуп турарлар.

Совхоз тараа культураларын 3700 гектарны тарыыр, ам кызыл-тасты 1100 гектарга, арбайны 150 гектарга чашкан. Чаштырылгада механизаторлар К. Семис-оол, М. Сосчур, М. Өдекей, Н. Клименко, М. Бюрюн-оол, С. Кошкар-оол эдиг нормазын үргүлүг-ле 130—180 хуу күүседип келгеннер. Чажылда мурнунда 298 гектар черге минералдыг чемнишчидилгени төккеп болгаш эрги бугаларны септеп, аштап тургаш, 971 гектар черии суггарган, 258 гектар черниң дажын, хараганын аштаан. Бир гектардан 10—12 центнер дүжүт алырын тараажылар хүлээнип алган ажылдап турарлар.

Чажылда-биле чергелештир совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары келир үелерге белеткел ажылдарын бригадаза чорудуп турарлар. Келир чылдың дүжүдүнге бо чазып 1000 гектар черии аңдарган болгаш сиген кезер 878 гектар черии суггарган.

Б. САТ.

Бирги чартык чылда продуктулар садып алыышкыны

(Май 20-ге чедир медээ, хуу-биле)

Районнар	Сүт	Эт	Дүк
Бай-Тайга	50,6	22,2	3,1
Барыын-Хемчик	71,4	83,5	3,5
Өвүр	64,6	47,5	0,7
Чөөн-Хемчик	76,5	61,7	8,6
Улуг-Хем	65,1	54,0	1,8
Таңды	93,7	95,8	0,5
Бии-Хем	88,7	71,2	2,0
Тожу	44,5	210,5	—
Кара-Хем	38,6	64,7	—
Тес-Хем	41,9	23,5	1,1
Эрзин	37,9	22,7	0,2
Кызыл хоорай Совети	81,1	172,3	—
Республикага шуптуузу	78,9	65,1	2,4
1966 чылдың май 20-де республикада турганы	75,8	44,3	2,0

Бажың иштиниң хереклелдерии белеткээрде оны кезектер аайы-биле кылыр. Белеткээн кезектерни эптекчи таарыштырып чыыр болгаш бижыглаар. Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының мебель цехинде А. Трояков бо харыысалгалыг ажылды эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: чазамыкчы А. Н. Трояков.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

„Инпродмаш – 67“ дээр делгелгеде

Москваның «Семеновскиии» дээр культура болгаш дыштанылга парктыда амыттынган «Инпродмаш-67» дээр делгелге үлүг чедишкиниииг эртип турар.

Май 23-те ол делгелгеге эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Куланов, М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. З. Дымшиц, М. Т. Ефремов, В. А. Кириллин, И. Т. Новиков, Д. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң Күрүне комитеттериниң даргалары чораан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары ында делгээн чүүлдерии каш шак дургузунда көрген.

Делгелгениң оргкомитединиң даргазы, Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге машина тудуушкунуның база амыдырал приборларының министри В. Н. Доенин, делгелгениң чиңлиие директору А. К. Павленко тайылбыр берген.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизи

ССРЭ-ниң чогаалчыларының дөрткү съездиниң май 23-те болган эртенги хуралын Л. С. Соболев даргалаан. База каш балүк даштыкы аалчылар съездиде келгении ол дыннаткан. Делегаттар оларга иштиг байыр чедирип турган.

«Уруглар литературазының бедик хүлээлгези» деп илеткелди кылырыбиле С. В. Михалковка сес берген. Уругларның талантылыг литературазының маршруттары бистиң чуртувустуң бүгү республикаларын, крайларын болгаш областарын тавары чоруп келген деп ол айыткан. Бистиң бөгүнгү уругларывыстың даартагы хүнү кандыг болуурул деп айтырыг болза яиың-бүрү чурттарның уруглар чогаалчыларының ам сагыш салып турар кол айтырыгларының бирээзин боон турар дээрзин оратор онзалап демдеглээн. Оларның угаан-бодал талазы-биле кадык болур чоруу, оларның чүткүлдериниң тодаргай билдингир болган арыгсалгы болур чоруу уругларны уруглар ному канчаар сургаарындан дыка хамаарыжыр. Бистерииң, совет литераторларның, уругларга берип турарывыс угаан-бодал талазы-биле чемнип арыг, бедик хоолулуг, ак сеткилдиг, маадырлыг, коргуш чок болур чоруктуң чемнитери-биле байлак деп, С. В. Михалков чугаалаан.

Л. Н. Новиченко бодунуң илеткелиы критиканың болгаш литература шинчилелиниң айтырыгларына тураскааткан. Совет литератураның хөгжүлдезиниң 50 чыл оруу, оон идея-эстетиктиг кол принциптери төөгү талазы-биле негелделиг хыналдаиы алдарлыы-биле шыдаш эртекеп. Хой националдыг совет литератураның чогаалдыкчы дуржулгазы социалистиг реализмниң эстетиказының кол чүүлү болу берген, уран чүүлдүң партийжи болгаш улусчу болурувуң дугайында ленинчи идеяларның амыдыралчы күштүүн болгаш эстетиктиг үре-түңнелдиии бүзүредир бадыткаан. Бөгүн критиктериииң хүлээлгези чүл дээрге, бодувуң туружун чогаалчы бүрүзүнүң партижи ёлу-биле медереп билириииге идиг боорн болур деп, илеткелчи санаан. ССРЭ-ниң чогаалчыларының III болгаш IV съездилериниң аразында эрткен үе совет критиканың болгаш литература шинчилелиниң сан болгаш шынар талазы-биле чигзиниг чок өзүлдели-биле демдеглеттингеи. Социализмниң болгаш империализмниң аразында амгы үеиин идеологтуг тулчуушкунуига эң-не шиитпирлиг киржер ужурлуг бис деп, оратор онзалап демдеглээн.

Оон соонда ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черииии организастыг-чогаадыкчы ажылының дугайында К. В. Воронков илеткел кылган. Съездилер аразындагы үеде Эвилелдиң баштаар черииии организастыг-чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле съездиниң делегаттары танышып алган болгай, ону баш бурунгаар тараткан отчётка тодаргай тайылбырлаан турган. Ол чылдар чогаадыкчы чорудулганың идепкейлиг хөгжүлдези-биле тодаргайлаттынар деп, илеткелчи онзалап чугаалаан. Амгы үеиин темазы чогаалчыларның чогаадылгазында кол чүүл апаргаи. ССРЭ-ниң улустарының ака-дуңма литератураларының харылзаалары ханылаан, боттарының даштыкы эштери-биле совет чогаалчыларның харылзаалары калбарып, ханылаан.

Бодунуң хөй янзы хевирлиг чогаадыкчы болгаш хөй-ниитичи ажылчорудулгазынга ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиң партияның Төп Комитединиң кичээнгей салыкчы, уламчы дузаламчылыг үргүлчү ап келгеи. Октябрьның 50 чылынга болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел чогаалчылар организацияларының эң чугула сорулгазы апаргаи дээрзин отчётта демдеглээн болгай. Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черииии болгаш секретариадының ажыл-чорудулгазының янзы-бүрү талаларын тодаргайлап турар фактыларны илеткелчи көргүскеп.

Съездилер аразындагы үеде Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң ажыл-ишчилери, Кызыл хоорайның 1-ги школазының өөренишкилери, Кызыл хоорайның 1-ги школазының директору Ч. Ооржак, Кызыл хоорайның 1-ги школазының өөренишкилериниң ада-иелериниң комитединиң даргазы Ф. Ооржак, Кызыл хоорайның 1-ги школазының өөренишкилериниң ада-иелериниң комитединиң даргазының орнунуң алыскаачызы Ч

ПЕДАГОГИКА АРНЫ

ТЫВАНЫҢ ШКОЛАЛАРЫ—ЮБИЛЕЙГЕ

Совет Тыванын бүгү ажыл-ишчилери-биле бир дөмей бистин республиканың улус өредилге ажылдакчылары боттарының мурнунда салдыган сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш юбилейлиг чылда күзел-соруктуг ажылдан турар. Совет эрге-чагырганың төөгүлүг өөнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни башкылар коллективтери алгылаан.

Ниити билиг школаларының четкизи калбарган. 1967—68 өредилге чылында 45 ортумак, 70 сес чыл, 41 эге школага 49800 кижи өренир. 1944 чылда чүгле 3 ортумак, 9 чеди чыл, 110 эге школага 8400 өренникчи санаттынып турган. Кызылдың башкы институду болган башкы училишези национал башкы кадрларны белеткээринин төөү болуп берген. Школаларның башкы кадрларын кижизидери, оларның идей-политиктиг деңнелин бедидери хой-хой башкылар коллективтериниң, районнуң улус өредилге килдистериниң кол угланышкынны апарган. Чаа программаларның болган өредилге планының негедезинге дүүштүр 1967 чылда республиканың башкылар билими бедидер институду 890 башкыны өредир деп турар. Ол ышкаш очно-заочно система-биле 65 школа удуртукчузун өредир.

50 чылга алдар болдурган социалистиг чарышка тиилекчи болган школага «Октябрьның 50 чылы аттыг школа» деп атты тыпсыр. Оон-биле кады СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң база профэвилелдериниң область човуделиниң тугун мөңгеэн-биле калбаглаар эргелиг болур. Ийи ортумак, үш сес болган бир эге школага үстүнде көргенивис атты тыпсыр.

Чаа өредилге чылынга белеткеддин база бир чугула кезии кышкы теде олдар түүлдү ыяк белеткеп алыры болур. Барын-Хемчиктин Эрги-Барлык, Аянгаты, Бай-Тайганын Шуй, Чоон-Хемчиктин Хөрүм-Даг сес чыл болган өске-даа элээн хой школалар чаа өредилге чылында хереглээр олдар түүлдүн барык 75 хуузун ам бо хүннерде-ле белеп кыдыр эккеп алган. Ындыг турбуже, Бай-Тайганың Бай-Тал, Тес-Хемниң Самагалдай, Берт-Даг, Барыын-Хемчиктин Доң-Терезин дээш өске-даа школаларда ыт көргудар шывык безин чок боол турар.

Школалар девискээрин чагагайындары, спорт шөлдерин, чечек тарыыр газоннарны кылыры база чугула. Туранның № 1, Сарыг-Септиң № 1, Өвүрнүң Сагды сес чыл школазының девискээрин көрүштүг. Кызыл-Арыг, Хову-Аксы, Чадаананың № 1, 2, Шагаан-Арыг № 1 школаларында багай эвес спорт шөлдери тургустунган. Школа бүрүзү культураның, эстетиканың ёзулуг өдва болган турзун дээш чүткүлүг ажылдаары бистен негеттинип турар. Спорт шөлдерин бүгү негелделерге дүүштүр тургузары, аңаа ада-иелериниң, хой-нинтининң киргизилгезин чедип алыры школа удуртукчуларының хүлээлгези. Спорт шөлү чок школазы чаа өредилге чылынга белеп эвес деп саналр болгаш ону комиссия хүлээп албас.

320 кижи өренир Чербинин школа-интернадының тудуу. Эрги-Барлыктың төп одалгалыг, 160 кижи өренир школазын алгыдары 60 чылдың июньда доостур. Ол ышкаш Ырбанда школа тудуун август 1-де, «Өөк» совхозта 320 кижи өренир тудугну сентябрь 1-ге чедир ажыглалга киирер үүрлүг. Школалар тудугларынга ажылчын күүнү төп ажыглап, ажылды организастаарынга колхоз, совхозтарга практиктиг дузалы школа директорлары көргүзери чугула.

Чаа өредилге чылынга белеткеди чедиишкинниг чорударының социалистиг чарыжының сорулгазы чүл дээрге, курлавырларны ажыглап, чарыглады өөскедип тургаш, септелгени шынарлыг чорудары болур. Эрткен чылдарның дүржулгазындан алырга, Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга районнарның чамдык школа директорлары септелгеге киржири-биле артып калгаш, июль, август айларда дыштанып эрткеш, ажылдың изиг түлүк үезинде шөлээлеп чоруй баргылаан. Мындыг харыысалга чок чоруктап чайлаары чугула.

1967—68 өредилге чылында 6728 бирги классчы школаның эргинин артап кирер. Оларның учёт-отчёдун ам-даа тодаргайлаары чугула. Бирги классчылар-биле чайгы өредилгени чорудуп, оларны тускай башкыларга быжыглаар үүрлүг. Школа назылыг бүгү уругларның үчёдүн бо чылдың август этезинге чедир чорударын көдээ Советтерниң, ада-иелер активиниң дузазы-биле чедип алыр. Сөөлгү чылдарда өредилгениң техниктиг херекселдерин ажыглаары школаларда элээн экижээн. Магнитофон, киноаппарат, телевизор дээш аңгы-аңгы херекселдер бар. Бино көргүзер кижилерни база белеткегилээн. Техниктиг херекселдерни ажыглаар талазы-биле мындыг четпестер бисте барын айтыр херек. Бар херекселдерни ажыглап турары эвээш. Өвүрнүң Чаа-Суур, Тожунун Ий, Бай-Тайганың Бай-Тал школалары чыл дургузунда 7—8-ле өредилге кинозу үндүрген. Чамдык школалар бар херекселдериң чүгле бараанын көөрүнге ойлешкен.

Республиканың школаларының аразында калбарган конкурстуг тиилекчилеринге Кызыл тукту мөңгеде кадагалаарыбиле тыпсырын СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели докталткан. Конкурс бо чылдың апрель 1-ден октябрь 10-га чедир уламчылаар. Аңаа башкылар коллективтери, комсомол, пионер организацилалары, ада-иелер болгаш школалларның шефтери киржир.

Сес чыл өредилгезин бүрүн боттандырары болгаш ортумак өредилгени калбартыры, школа, интернат башкыларын эң шынарлыг септээри, революсчу болгаш күш-ажыктыг алдарның музейлерин, булуннарын, ленинчи өрээлди тургузары, школа, интернаттарны көрүштүг кылдыр деримги, уругларның чайгы дыштанылгазын чедиишкинниг организастаары, күскү экзаменнерни таарымчалыг эртирери конкурстуг негелделеринде киргеп.

Салдынган сорулгаларны амыдырала боттандырарда кижизидикчи кадрларның корум-чурумнуун, хүрээнин алган ажылы дээш хуула харыысалгалының база өренин көөр. Башкы кадрларның кижизидилгезин, оларның идей-политиктиг деңнелин бедидери чугула. Удуртукчу кадрларның сонгур чоруу бисте хой. Районо аппараттарын чогуур кадрлар-биле хандырарын кичээнгейге алыр. Өөун олурар аныяк башкы кадрларны удуртур ажылдарже деңнээр болгаш оларны леткиир, белеткээр ужурлуг.

Өредилге чылын эң-не организастыг доозар дээш башкылар коллективи бүрүзү бүгү күжүн салыш ажылдаары чугула. Өредилге программазын, практиктиг ажылдарның долу күүседезинче кичээнгей салыр. Класстарже шилчидилгеге частырыгларны болдурбас ужурлуг бис. Бир эвес өөренikчи олча клазынга катап олурган болза, катап олурганының чылдагаана протоколга илап-ла тодаргай көргүстүнгеп болур ужурлуг. Бүгү экзаменге арткан өөренikчилер-биле кичээлдерни организастаарын планнаар. Оларның чедир өөренмейн барган чүүлүн хандыр өредир болгаш бүгү программаны дегерезин өредирип албан эвес. Эге класстарның күзүн шылгадыр өөренikчилер-биле часкы үеде 10—15 хонук кичээлдепкеш, оларны шилчидер айтырыгны дораан шиитпирлептип болур.

Школаларның социалистиг хүлээлгелери болгаш оларның күүседезин башкылар, районолар човуделдеринге калбак хойнинтининг киржилгези-биле чугаалашкан болур ужурлуг. Школа, класс, интернат, девискээр бүрүзүнге кылып чорудары-биле алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш организастыг ажылдарны чорудары бистин сонгаарлаттынмас сорулгавыс ол.

Б. БОЛДУР-ООЛ,
республиканың чыргыдыышкын министри.

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг кежээки школазынга өөредилге чылы организастыг эрткен. 8 болгаш 11-ги класстарның өөренikчилери доозарының экзаменнерин чедиишкинниг дужааганнар.

ЧУРУКТА: 11-ги классты бо чылын доозуп турарларның бирээзи—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны Дарымажап Эник-оол сөөлгү экзаменге белеткенип олурда ону чурукка тыртыргган.

В. МОНГУШТУҢ фотозу.

Улугларның сүмези

— Эргим уруглар! Школаны доозуп үнериниң хүнү чоокшулап келген. Силерниң мурнуңарга мичан ән-не кол айтырыг тургустунар. Ол дээрге «Кым болуруз?» деп айтырыгдыр. Бергелерден кортпас, дидим, тура-соруктуг кижилерге геологтуң мергежилин сүмелеп болур мен. Ол берге болгаш солун ажыл. Ынчалаадаа ол мергежил меңээ таарышкан, ынчангаш профессиямга ынак мен... деп,—Терлиг-Хая партиязының кол инженер-геологу В. Казанков доозукчуларны кыйгырган.

Ол 15 чыл дургузунда геологтап келген. Бо чылдарның бежин Эрзинге, Мөңгүн-Тайгага эрттиргеп. Ам Терлиг-Хаяда келген. Геолог болурун күзээнинер амыдыралдың эге оруун Терлиг-Хая партиязынга чедип алгаш, оон ыңай өөренип болур.

Баян-Кол школазында химия башкызы З. Мусатова школазының доозукчуларынга мындыг сөстерни бараалгаткан:

— Эртем-билигже бичиилериниң караан ажыдып, оларны кижизидеп дег чаагай мергежил ховар. Уруглар-га ынак болгаш эртем-биликтиг, чаагай күзел-чүткүлдерни оларның кижизидилгезинге бараан болдурар күзелдиглерни башкының профессиязы шилип алырынче сүмелеп тур мен.

Баян-Кол школазынга доозукчулар-биле ужуражылга кежиизинге аңгы-аңгы мергежилдиг кижилер уругларга боттарының арга-сүмезин бергилээн.

М. БИЛЕН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Доозукчулар, оларның планы

«Тыва кобальт» комбинаттың улуг тудугларын калбарган Хову-Аксының ажылчын суурларында сес чылдың болгаш ортумак 2 школа ажылдап турар. Ниити билигиниң ортумак школазын 44 кижи доозар, ажылчын аныяктарның кежээки школазының 18 доозукчулары бышкан билигиниң аттестаттарын алыр дээш бо хүнперде шудургу өөренip, катаптап турарлар. Хову-Аксының 8 чыл школазында 47 доозукчу бар. Экзаменнерге белеткел ажылдары болгаш катапталгашкын школаларда организастыг эгелээн.

«Улуг өредилгезиниң тергиниң» деп хөрек демдектиг, хоочун башкы Татьяна Васильевна Васина 10 «а» класстың удуртукчузу болгаш оруе дыл, литература башкызы. Ол мынча деп чугаалап турар:

— Бистиң 10 «а» класста 21 өөренikчи бар. Доозукчуларның чартык кезии бүдүрүлгеге ажылдаар деп турар. Оолдар үшкү класстың човаачылаар эргезии чедип алган. Оларны түе черниң АТА-зы ажылга хүлээп алырынга белеп. Кыстарның чамдыктары тудугчу болур күзелдиглер, ортумак школазы доосканнар тускай курстарга тудугчуның штукатур, будукчу дээш мергежилдерин кончут дүрген 2—3 ай иштинде шингээдип ап, ажылдан эгелей бээрлер.

Дээди өредилге черлеринге кирер күзелдиглер арбын. Доозукчулар Галина Маслова, Люба Шадрина баштадыр 6 кижи Кызылдың башкы институдунга өөренир планныг. Люба Шадрина концерттерге ән-не идепкейлиг киржир, пионерлер-биле ажылдаар, башкыларга дузалажыр, башкы ажылынын талазыбиле сонуургадыг өөренikчи. Чуртка Тываның кобальтызын баразагадыр чаагай херекке улуг кирер дээш Николай Колупаев, Виктор Решетников Красноярскиниң политехниктиг институдунче өөренир планныг. Валентина Малова инженер-химик болур күзелдиг болгаш ол эртемге школаның тергиннерининг бараазы болуп келген.

Улуг идегелди берип турар доозукчу Яков Оюн, оон күзели—механик-математик. Математика олимпиадаларының киржикчизи. Бо чылын болган бүгү-эвилелдиин Тбилисиге математика олимпиадазының киржикчизи. «Тыва кобальт» комбинаттың келир үедеги механигги болур дээш кызыл өөренип тур мен» деп, Яков чугаалап турар.

Сес класс доозукчузу Раиса Сарат-оол башкы училищезинге өөренир күзелдиг. Сес класс доосканнарының дөрттүң үш кезии 9 классче өөренип киргени школаларның башкылар коллективтеринден чедип алырын планнаан.

О. КОРОДА.

1967 ч. Май 25.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Школа-биле кады

Өредилге чылының сөөлгү хүннери чорун турар. Уругларның өредилгезининг чедиишкинниг болуру чүгле школадан, башкылардан хамаарыжыр дээр болза шын эвес. Өредилге дээрге база күш-ажыл-дыр, күш-ажыл болурда белеп эвес, өөренikчиден хой күштүг, кызымаккай чорукту, корум-чурумну негээр. Ынчангаш ада-не кижи бодунуң ажылтөлүн мындыг чаңчылдарга өөредир, кижизидер ужурлуг.

Ада-иениң талазындан хайгаарал чок болурга, үстүкү классчылар безин өредилгези суларын, кичээлдер үзүп, оон кедерезе өредилгезин ара каапкаптар. Школаны ара каар чорук ада-иениң туруш чок, кошкак талазын көргүзүп турар. Бир эвес ада-не бүрүзү уруун азы оглун чайгылыш чок туруштуг, салган сорулгазын чедип алыр кылдыр кижизидип келген болза ол кажан-даа өредилгеден оспаксыраас болгаш школазын кагбас.

Уруглар кижизидилгезинге ада-иениң харыысалгазының дугайын чугаалап тура, мындыг айтырыгны база уттуп болбас. Үстүкү классчының профессия шилип алырынга ада-не база шын киржилгелиг болур ужурлуг. Уругларның ада-иези оларны кымдан артык билир: оон сонуургалы, кадыкшыл байдалы дээш эске-даа. Ынчалаа-даа чамдык аваллар, ачалар уругларын «мээң күзээним ёзугаар ол-бо институтче кирэ деп албадагылаар. Ол кончуг шын эвес. Уругларның күзел-сонуургалынга хамаарыштыр сүме кадар боордан башка, кандыг-даа албадаашкын эки түңнелге чедирбес. Бо айтырыг талазы-биле ада-иелер базала школа-биле, башкылар-биле сүмележир ужурлуг.

Ийи чылчы боол артары күрүнеге-даа, ада-иеге-даа карожалыг. Уругларның багай өредилгезининг чылдагаана аңгы-аңгы боор-дур. Аарыг болганы, кадыкшылдың кошкаашкыдан өредилге кошкай бергилээр. Мындыг таварылгада херектиң ужурун өөренip көөрү чугула.

Бир чамдык ада-иелер чылдан чылче классче шилчип чораан, школаны доозуп алырын бодавайн, «кырааи эвес, ам-даа өөренip чөттингиптер оң» дижирлер. Чалгаа уругларны эде кижизидер ужурлуг тургаш, оларны харын деткиири таарымча чок. Катап олурары күрүнеге кайы хире когарадып чедирип турарын чамдык ада-иелер хандыр бижбес болгулаар.

Бөгүнгү салгалды ёзугулуг кижилер кылдыр кижизидери бистиң, ада-иелериниң хереэвис. Аңаа ада-иениң кижизидилгези бирги ээлчегде чүден артык улуг болурун утпас херек. Чаа коммунистиг нинтилевдин тургузарының эстафетазын бүүрелдиг, быжыг холдарга дамчыдып бээри күзенчиг.

Бир-тээ ада-иелер дутайында чугаалап турар кижи болганымда, Кызылдың № 3 школазындан чамдык чижек киирип көрейн. 4 «а» класста Бернацкий деп өөренikчи бар. Оолдуң иези оны кижизидиринден ойталап турар болгаш уруглар бажыңынче киирерин дилээн. Бо неоглун кижизидиринге материалдыг байдалы бергедээн эвес, ол боду арагалап, «хостуг» чурттаар дээш төлүүдэн оспаксырап турар. 1 «б» класста уруу өөренip турар Китяева дээрэи бүдүн неделя дургузунда бажыңынга келбээн. Ол арагында арагалап чорун турган болгаш чедиш харлыг уруу чааскаан чурттан келген. Бо чижектиг ада-иелер бичии кижилериниң кижизидилгезин үреп турар.

Ынчангаш мынгыя сөөлгү чылдарда аныяк салгалдың кижизидилгезинче онзагай кичээнгей салып турар апарганы-даа ол. Кижизидилгеге хой-нинтининг киржилгези улгадып турар. Ада-иелер комитеттери, школага өг-бүлеге дузалаарының човуделдери харыысалга чок ада-иелерни шыңгыы хемчээп ап, кижизидер ужурлуг.

Бүгү-нинтининг өредилгезиниң талазы-биле херээженнер човуделдери рейдилерни чорудуп болур. Олар өг-бүле бүрүзүнге келгеш, ажыт-чажыт чокка беседалажып, арга-сүме бээрлер. Ол хоржок болза ада-иениң ажылдан турар черининг аайы-биле хемчег ап, чугаалажыр апаар.

Өредилге чылының сөөлгү хүннерин ён-не организастыг эрттирири, экзамен дужаар уруглариарга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларга дузалажыры ада-иелерден негеттиниң турар.

Е. КВИТНЫХ,
Кызылдың № 3 школазының башкызы.

Ийи чылчылар-биле ажыл

Эге класстарга чаңгыс ол-ла башкыга башкыладып келген өөренikчилериниң билии шыпаи болур. Дөрт чылда өөредип келген башкызының ажы-чаңы, холуунуң үжүү, сонуургалы, чөптүг мозулүү, шынчызы дээш хой чүүлдер талазы-биле ону дээзээ болур. Маңаа чижек кылдыр бистиң Кызыл-Даг сес чыл школазының эге класстарга чаңгыс башкы докталаал башкыладып доостурган 5 «а», 5 «б», 6 «б» класстарының башкылары-биле эки талалары болгаш чамдык четпес талалары-биле дөмей болгулаарын көрген бис. Ынчангаш башкы кижи бүгү эки талазы-биле бодунуң өөренikчилеринге үлегер-чижек болур ужурлуг.

Эге класстарга быжыг билигни чедип алган, үлегерлиг сагыыга-чурумга чаңчыккан уруглар үстүкү класстарга келгенде багай өредилге, чурум үрээр чоруктан бертсинер, эпчоксунар. Башкыларның хой солчур чоруун болдурбазынче улус өредилгезининг удуртукчу ажылдакчылары кол кичээнгей салыры чугула. Оны чедип алыр болзувусса, бистиң школаларывыска багай өөренip, катап олурарларының саны аваажээр.

Ол-ла класзыга катап олурган ийи чылчылар-биле чогум канчаар ажылдаза эки ээрээнин дугайында башкы эш-өөрлериниң арга-дуржулгазын хандыр сонуургап турар бис. Бо талазы-биле чугаа бистиң школаның методиктиг каттыжымышкынының секциязынга болган. Эрткен өредилге чылында биске 38 өөренikчи катап өөренген.

Бистиң башкыларывыстың чамдык саналдары-биле алырга, катап олурган өөренikчи бүрүзү, хой кезиндеде ол класстың өөренikчилериниң билииниң деңнели бедик болур. Ол өөренikчи ийи азы үш эртемге багай демдек алган азы чаңгыс эртемге күскү шылгалда тутпаш, үгбайн катап олурган болур. Багай алган эртемниң талазы-биле ол өөренikчи шуут куруг, дезевилел чок деп черле болбас. Билзе чогуур үүлүүнүң оода-ла 20—25 хуузун черле билир ужурлуг. Оон аңгыда ол өөренikчи чаа класстың коллективинде киргеп болганда, ол класстың бүгү эртемнерин программа ёзугаар өөренip апаары билдингир.

Ынчангаш ийи чылчы өөренikчи сактырга белеп ышкаш, эрткен чылын өөренген үүлдерин башкы катап тайылбырлаарга, сактып кээп турар болуур. Оон уламыңдан өредилге чылының эгезинде өредилгеан шору болур. Ынчангаш дыка хой башкылар «бо-даа ийи чылчы кижи ажырбас боор» деп бодаа-биле ийи чылчыларже шоолуг кичээнгей салбайн, чаа шилчип келген, шала кошкак өөренikчилериниче кичээнгейин сала каапкаптар.

Шак ынчан ийи чылчы болган өөренikчизи чалгаарап, бүгү-де үүлдерге сонуургалы чидип, хөөн чокталып, харын-даа биилр үүлдерин уттуп эгелээр. Оон уламыңдан чаңгыс класска үш чыл өөренip ниикпе, харын-даа өредилгеден оспаксыраар, школазын ара каар чоруктар тыптын келир. Ону болдурбас дээш ийи чылчылар-биле канчаар ажылдаза экиз?

Чүүүн-даа мурнунда ийи чылчының багай алган эртемин ол класста ажылдап турар башкы бүрүзү ыяк билири чугула. Өөренikчиниң багай алган эртемниң башкызы башгайгы үеде харын-даа ол эртемге хамаарыштыр адаанда класстың программазын катаптаза эки. Өске эртемнериниң башкылары ийи чылчылар-биле канчаар кичээлдеэе экиз? Бүгү өөренikчилер-биле кады ажылдаарындан аңгыда, өөренip турар чүүлдү алаан нарынчиткан хевирге берип болур. Ол ышкаш немелде ажылдарны, онаалгаларны берип болур.

Катап өөренген өөренikчиниң сонуургалын, чүткүлүн суларатпас сорулга-биле оон ажылын доктаамал хайгаарап, сайгарып, эки, багай талаларын демдеглеп, өөренikчиниң хой-нинти ажылынче хаара тудуп деткиири, дузалажыры чугула.

Ийи чылчылар чок өредилгеин канчаар чедип ап турарын, ол ышкаш ийи чылчылар-биле чедиишкинниг ажылдаарының дугайында башкыларның арга-сүмезин дыңнаары күзенчиг.

Б. ЧҮЛЬДҮМ,
башкы.

Бай-Тайга район.

ЭЖИШКИЛЕР

Бистиң делгем, улуг Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунга төрүттүнген, аңы-дуңма пайдыг-даа нацилэның кижилери Кызылдың башкы институдунга кээп өөренip киргеш, оон мурнунда бот-боттарын танышпас чораан оолдар, кыстар кады төрээн алышкылар, утбашкылар дег чоок, эргим апаарлар.

Валентина Араптаң биле Любовь Дамба-Хуурак эжишкилер кайымыда школачы чылдарында башкының профессиязын шилип алганнар. Ортумак школаны чедиишкинниг дооскаш, Кызылдың башкы институдунуң педагогика факультединге өөренip киргеннер. Өредилге чылының баштайгы хүнүнден эгелээш, студеит амыдырал оларны чарылбас өңнүктер болдурган. Дөрт чыл бладнимейн эрте бергеп. Күзел боттанган. Эжишкилер дээди эртеннинг класс башкызының дипломуун хозга алганнар. Олар Эрзинниң Нарын школазынга кады барып ажылдаар деп шиитпирлеп алганнар.

Школаның дирекциязы оларга бир дугаар классларны даандырган. Бичии чаштарга билигнин эге чадазын өредирп харыысалгалыг болгаш нарын айтырыг. Бир дугаар класска элээн дуржулгалыг башкылар безин бергелерге таварыңы бээри чажыт эвес. Эжишкилер кичээл бүрүзүн бедик өредилге-кижизидилгелиг деңнелге эрттирип, ада-иелер-биле быжыг харылзааны тургусканнар. Ыламгыя башкы Араптаның кичээли амыдырал-биле сырый холбашкан, педагогиканың бүтү принциптеринге дүүшкен бедик деңнелге эрттип турар. Башкы чаа чүүлдү эрткен темаларбиле холбаштырып, уругларга билдингир кылдыр таймылырлап, көргүзүг материалдарып кичээл бүрүзүнге ажыглап турар. Башкының ажылы хөй чогаадыкчы арганарны херегдээр. Ынчангаш кичээл бүрүзүн чаңгыс хепке куткан ышкаш эрттирип болбас. Ол чорук өөренikчилериниң билиинге ала-чайгаарлаашкын болдуруп, оларның эртемге сонуургалын кудуладыр.

Башкы кижи бодунуң билиин доктаамал бедидип, методика-биле уругууң чепсегленип, башкылал эртеминиң сөөлгү чаа-чаа чедиишкиннерин өөренip көрүп турган, өөренikчилерге бижыг, ханы билигнин берип шыдаар дээрзин Валя эки билип турар. Бо сорулга-биле ол «Учительская газета» деп солунну, «Начальная школа» деп журналды, «Педагогические проблемы» деп брошюраларны болгаш өскедаа педагогика темаазынга хамаарышкан чагыларны кылгылаан. Өөренikчилерин чүгле өредилге-биле кызыгаарлаар болза хоржок, оларны келир үениң төлептиг хамаатыларын кыдымр кижизидери чугула. Аныяк башкы классетан дашкаар кижизидилге, өредилге ажылынче улуг кичээнгейни салып турар. Класстан дашкаар номчулганы күштелдирип, ада-иелер-биле сырый харылзааны тургускан. Өг-бүле болза уругларның кижизидилгезинге улуг салдарлыг. Ынчангаш ада-иелерге А. С. Макаренконуң «Ада-иелерге номундан» солун бесседаларын кыскаы-биле чугаалап берип турар. Эрткен өредилге чылында бирги классчылар «эң эки класс дээш» деп чарышка бир—ийи дугаар черлерни алганнар. Ынчангаш олар ленинчи өрээлге болгаш «Куш-ажылдың болгаш даңгынчы алдарның булуун» тургускан класстарга кичээлдээр ажакежиктиг болганнар.

В. Араптан хостуг шактарын уруглар-биле эрттиреринге ынак. Ол музыкага онза хандыкшылдыг. Бодунуң башкылап турар класзының өөренikчилеринге ыр кичээлинге нотаны шын адаарын өредип турар. Башкыларның комсомол организациязының секретары база ол. Бо өөредилге чылында башкыларның болгаш өөренikчилерниң комсомол эге организациязының ажылы бедик деңнелде тургустунган. Өөренikчи болгаш башкы комсомолчуларның ортузунга кижизидилге темаларынга хамаарышкан тематиктиг кежээлер каш удаа болгулаан. Комсомолчу башкыларның «Бистиң партиавыс» деп политиктиг болгуму бодунуң программазын чедиишкинниг дооскан.

Башкы Араптан бодунуң кыымак күш-ажылы-биле ада-иелерниң, школа коллективиниң хүндүткелин чаалап ап шыдаан. Ол чонуун айбылчыры. Чон аңаа идегээш, ону район Советиниң депутадынга соңгаан.

Валентинанын эки Любовь база-ла оон чыда калбаан. Ол хой-нинтичи, оваашкан ажылынга кыымак комсомолчу. Студент амыдырал үезинде быжыккан наймаал ажылга таварышкан бергелерин ажып эртеринге эжишкилерге дузалаан.

Ийи чыл бурунгаар олар кады институт доозуп, чаңгыс школаже кады ажылдаары-биле дугуржуп ап турганнар. Ам оларның эки ажылының башгайгы демдектери көстүп келген.

Н. ДАКАА.

Бөгүн республиканың школаларында доозукчу класстарында сөөлгү кичээлче медээ бердинген. Чүс-чүс оолдар, кыстар ортумак школаны доозуп үнериниң шиитпирлиг үези—күрүке экзаменнерин дужаарынга белеткенип турар. Доозукчуларның мурнунга амыдыралдың делгем оруктары ажыттынар. Кандыг-даа ажыл бисте үнелиг, солун. Чүгле эки өөренир болгаш шилип алган мергежилинге ынак болуру чугула.

Бо чурукта Шагаан-Арыгның № 1 школазының 10-гу классчылары Лариса Гусова, Любовь Еранцева, Людмила Федорова болгаш Зоя Кострова оларны өредилге чылының сөөлгү хүннеринде тырттырган. Доозукчуларның чоокку кол сорулгазы — экзаменнерни эки дужаары. Уруглар экзаменнерге шудургу белеткенип турарлар. Чоруунар чогузун, доозукчулар.

И. ИВАНОВТУН фотозу.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

Бо чылдың эгезинге чедир Шуурмакты амыдырал хандырылгазының цехтери болуп турган даараныгга мастерскаазы, чурук тырттырар чер Самагалдайга ажылдап турган. Оон ажылының түнелиин каш сес-биле коргузээли. Даараныгга цегинин бирги кварталда планы чоннуң чагы-биле даараныгдан 2900 рубльдин орулгазын киирер турган. Ол сорулга-биле чүгле 554 рубльди киирген, ниитизи-биле бараан бүдүрелиниң планы 4200 рубль турда, бүдүргени чүгле 930 рубль, ол дээрге бирги кварталда сезен дөрт-ле чагыны хүлээп ап кылганы-дыр. Чурук тырттырар мастерскаазының мастери эш Кондаков дээран бирги кварталда 500 рубльдин ажылын күүсеидир турган, оозун шуут күүсеттээн. Өскээр чугаалаарга, эш Кондаков ургулчу ажылдап келзе-даа, чондан киргеи акша-хөреигини күрүнеже эвес, а бодунуң карманынче киирип турган. Ынчаарда оон ажылы кандыг-даа контроль чок турган.

Чүге мындыг байдал тургустунганыл? Бо айтырыга харынны чогуур ойүнде республикада чоннуң Амыдырал хандырылгазының министерствозу бөөр ужурлуг турган. Эрткен чүве эртсин дээрге тааржыпас. Ол чорукту катаптавазы-биле чогуур черлерге шыңгыы харыдсалганы хүлээдири чугула.

Ам байдал мурнукузундан алээп өскерилген. Семагалдайга чаа комбинатты ажыткан. Төлевилел ёзугаар кылган түскай бажыңче киргеи. Ук тудуг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды бергеии билдингир. Амыдырал хандырылгазының комбинадының түскай директорун тургускан. Ол комбинатта даараныгга цеги, чурукка тырттырар, идик септээр чер, парикмахерская ажылдап эгелээн. Даараныгга цегинде бир быжыкчы, 9 мастер ажылдап турар. Ол цех апрель айда ажыл планын күүсеткен. Апрельде бараанның продукция бүдүрелиин 908 рубльге, ниити продукциязының 1350 рубльге кылган. Ол айда баштайгы үш ай иштинде ажылдаанынга дединежир продукция бүдүрген. Ол цехти быжыкчы Раиса Аяк-оол удуртуп турар. Быжыкчы дээрге эң харыысалганыг ажыл. Канчаар быжар болдур, мастер ынчаар даараар алаар. Раиса Аяк-оол ур чеде башкылап чораан. Ынчалзажок болдунуң күзели-биле 1965 чылда Донда-Ростов хоорайга түскай курсту доозуп, ам төрөөн Самагалдайында ажылдап турар. Ол шевер, хепти алынныг быжар мастер. «Хеп быжары эң харыысалганыг, өөренип алган-даа болзунза, бо-ла бергелерге таваржы бээр-дир иеш—деп, Раиса Аяк-оол чугаалап турар.—Ылаңгыя тыва национал костюмну быжары элээп нарын. Ону быжып даараарының түскай найыы ам-даа чок болганы-биле, даап, өрүсчүдүп быжар улус-тур бис» — деп, тайыгырап олурар. Олар хей цруузунда херээжен хептер, платьелер, костюмнер, уруглар хептериниң чагыны хей кылып турарлар. Мастерлериниң арасында Дамдын Шуржукпаа, Полина Бадын, Оюн Намажап боттарының онаашкан ажылынга эки түнелдерии коргузуп турарлар. Ам ол цех киижи бүрүзүге чедир планны ажыыдап кылып алган, чоннуң мурнунга хүнүткелин цетип алыр үезин ажыыдап турар.

Фоточурук мастерииң ажылы ам база-да өскерилген. Ол чүге апрель айда 133 рубльдин орулгазын киирип, планын 105 хуу күүсеидип, чуруктарының шынарын экижиткен. Эш Кондаков баштайгы айларда шынап-ла контроль чогун ажыглап алгаш, шынчы эвес ажылдап тургаиын миниип турар.

Идик септээриниң мастерскаазы база ажылдап эгелээн. Ында хоочун мастер, пенсионер И. Михеев ажылдап турар. Хереккелер, материалдар-биле четче хандыртынмаан-даа бол, септеп турар идиктериниң шынары эки. Харын-даа сапык идиктерни даарап кылыр ажылы белетеп турар.

База бир өрээл, баш таарар чер. Бүгү-ле хереккелер бар. Херээжен киижилерге таваржыр тургузулгалар бар, ынчалза-даа ында доктаамал ажылдаар мастер чок. Хос өрээлдер ам-даа бар. Ол өрээлдиң бирээзинге шак септээр мастерская чери тургузунда суббота биле воскресеньеде дыштангаш, сески субботада сес шак ажылдаарын көрген. Ынчаарда ортумаа-биле 41 ажыл шактыг неделя болур.

Автомашиналарны өөүнде ажылче үндүрер төлээде слесарьларны техниктиг көрүлдеге болгаш септелгеге үш ээлчеглеп ажылдадыр апаар. Септеаге ээлчеглерин хереккелер болгаш өске-даа чүүлдер-биле хандырар албан черлери база таарыштыр чогаатказ график ёзугаар ажылдаар апаар.

Беш ажыл хүнүг неделяже шилчириниң организас-техниктиг болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының хемчеглери автоажыл-агыйның коргузуглерии эки-жидерииге идигни бээр. Комиссия бодунуң ажылынга човаачыларның, септекчилериң болгаш инженер-техниктиг кадрларның культурлуг дыштанылгазын организастаар таазы-биле төлевилелди көрген. Ында сүмелээн хемчеглер хоорайга, оон чоок кавызынга, арга-арыгга, хемчөлдерге дыштанылганы, турист походчугаштарын организастап болур.

К. СТАНИСЛАВЛЕВ.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Ханойнуң эрес-маадырлыг чоруу

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи Е. Кобелевтиң дамчыдып турары болза:

«Чүе америк самолёттуг аңдара аткан Ханойнуң армиязынга болгаи чоннуга ура!»— мындыг лозуңнар кежээ ниир дүжеп-биле дораан, агаар дувураазииги сокпаан соонда, Ханойнуң кудумчуларынга көстүп келген. Чаагай медээни — Ханойнуң камгалакчыларындан чүскү америк самолёттуг аңдара аткан дугаймында медээни дыңнаап, наймылалдың ажылчы чоннары маесалыг митингге чыылган. Шериг кезектериниң болгаи ажылчын ополченииниң маадырлыг болгаи эрес-дидим чоруктарының дугайын олар магадаашкыпбиле чугаалап турган.

Митингииың киржикчилери Вьетнаминың Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң болгаи Вьетнаминың Демократтыг Республиказының чазааның адреэинге чагаазы хүлээп ап, боттарының төрээн хоорайының камгалалынга туюлунга чедир туржуруп ында даңгыраглап турар.

Будданың төрүттүнгеи хүнү-биле холбаштыр 24 шакка тайбыңчыдыга май 23 эртеницеи күштүг болуп эгелээн. Ындыг болза-даа Ханойнуң болгаи ооң чоогунда можуларынын агаарынга америк разведчик самолёттар ужударын үргүлчүлеишээн турган. Ханойнуң чурттакчылары ол дугаймы агаардан халдаашкынга удур намгалалдың хоорай комитединиң радио дамчыштыр дыңнадыгларындан ёй-шаанда билип ап турар.

Апрель 24-тен эгелээн Ханойнуң агаарынга дувураазииниң медээни болбаан хүн эртпээн боор. Эрткен айның дүргүзүнда наймылалдың зенитчиктери америк ужар түүа-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннарны 13 удаа чорутkан. Олар улуг чедишкинии чедип алган — дайзынының 43 самолёдуп аңдара аткан. Ол тиилеге онза чугула тиилеге болган, чүге дээрге, Ханойже болгаи ооң чоогунче каш удаа чорутkан халдаашкынарының үезинде америк командыдаа болуп салган соңгузаазы хеерек кырынга чедип ап шыдаваан.

Ханойда дөртеи градус изии ийи неделяда үргүлчүлеп келген. Агаар-бойдустуң ол аар-берге байдалдарында агаардан халдаашкынга удур камгалалдың шериглери дайынчы туруштарын докгаамал солуувушаан, америк самолёттарының халдаашкынының шак бүрүзүнде ойтур шавар ужурга таваржып турган.

Америк самолёттар дең бажындан эгелээни орай кежээге чедир Ханойнуң чоогунга ужударын үргүлчүлеп турган ужурунда агаардан халдаашкынга удур шериглер болгаи наймылалдың чону докгаамал белеп.

Чоокта чаа туттурган америк ужудукчуларның минингени-биле алыр-га, америк командылаа Ханойнуң чурттакчыларынга хүндүс-даа, дүнеда-даа амыр-дыш бербес, докгаамал агаар дувураазииги болгаи айыыбиле оларны харыксырадып, чизчини үезии шинтипрлээп.

Ол байдалдарда вьетнам наймылалдың камгалакчылары чижеглээр чүве чок эрес-дидим чорукту болгаи кайгамчык даймчы мергежилди көргүскен.

Америк самолёттар костүп келген черверинге-ле күүлүг болгаи ылаңныг зенит-ракета бөлүктериниң хамаарышкынга удур камгаладының чурумуп шыңгыы сагып, бомбадан камгаланыр оңгужурга таваржып турган, аныяк ыетнам ужудукчулар оларның оруун моонгактап келген.

Наймылалды камгалаарынга оон уламазы чону идепкейлиг киришкен. Ханойнуң улуг-даа, бичии-даа чурттакчылары агаардан халдаашкынга удур камгаладың чурумуп шыңгыы сагып, бомбадан камгаланыр оңгужурга таваржып турган. Америк самолёттар дең бажындан эгелээни орай кежээге чедир Ханойнуң чоогунга ужударын үргүлчүлеп турган ужурунда агаардан халдаашкынга удур шериглер болгаи наймылалдың чону докгаамал белеп.

Чоокта чаа туттурган америк ужудукчуларның минингени-биле алыр-га, америк командылаа Ханойнуң чурттакчыларынга хүндүс-даа, дүнеда-даа амыр-дыш бербес, докгаамал агаар дувураазииги болгаи айыыбиле оларны харыксырадып, чизчини үезии шинтипрлээп.

Ол байдалдарда вьетнам наймылалдың камгалакчылары чижеглээр чүве чок эрес-дидим чорукту болгаи кайгамчык даймчы мергежилди көргүскен.

Америк самолёттар костүп келген черверинге-ле күүлүг болгаи ылаңныг зенит-ракета бөлүктериниң халдаашкынга удур камгаладының чурумуп шыңгыы сагып, бомбадан камгаланыр оңгужурга таваржып турган, аныяк ыетнам ужудукчулар оларның оруун моонгактап келген.

Наймылалды камгалаарынга оон уламазы чону идепкейлиг киришкен. Ханойнуң улуг-даа, бичии-даа чурттакчылары агаардан халдаашкынга удур камгаладың

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

ОКТЯБРЬНЫҢ ТУРАСКААЛДАРЫ

Совет эрге-чагырганың юбилейлиг 50 чылында бистиң чуртувустуң шылгараңгай амылдакчыларынга, революцияның демисеялчилеринге, улусчу маадырларга тураскаалдар хөөрайларның кол оруктарынга болгаш шелдеринге тургустунар.

Владимир Ильич Ленинге тураскаалдың конкурс төлевилелдериниң делегелгезин Москваның Топ делгелге заазында ажыткан. Идеязы кижи төрелгетенниң салым-чолунга улам улуг салдарны чедирип турар Ленинниң — ёзулуг кижиниң, баштыңчының, революсчунуң дириг, катаптаттынмас өөруу скульпторларның болгаш архитекторларның ажылдарында илереттинген.

Александровски садта Ады билдинмес солдаттың хөөрүнде алдарның моңге өдүн кывыскан.

«Москва — маадыр хөөрай» деп тураскаалды тудар деп турар.

Октябрь революциязының өлген дайынчыларының тураскаалынга бараан болдуруп «Тайбың болгаш улустарның ажы-дүмэ чоруу дээш демисеялге өлгеннерге» тураскаал самбыразын катап тургузары культура амыдыралдың улуг болуушкуну болур. Ол тураскаал самбыразын бистиң үениң шылгараңгай скульптору Сергей Коненков чогаадып кылган. Ам чуруучу ол самбыраның улгаттырган төлевилелиин катап тургузары-биле ажылдап турар. 1918 чылда Кызыл шөлде Кремль ханазының чанынга ук самбыражы Ленин ажытхан. Инженерлер-биле кады Сергей Коненков дадарбас маңны, алдынны, мозаиканы ажыглавышаан, чаа техниканы ажылдап кыяп турар.

Скульпторларның чаа ажылдары-биле холбаштыр Москваның Хөөрай түүрг чөвүделиниң кежигүнү Андрей Гончаровтуң чугаалааны болза:

— Тураскаал скульптуразы болгаш архитектуразы — ол дээрге үениң ёзулуг чыл демдеглели-дир. Олар кижини кижизидип, аңаа бедик сеткилсагышты хайныктырып, улус чонның тураскаалын сиңирип, келир үеге бүзүрелди быжыглап турар. Тураскаал уран чүүлү моңгеде тургустунуп турар дээрзин демдеглээринге ынак бис. Ынчалза-даа бистиң скульпторларывыстың, чуруучуларывыстың болгаш архитекторларывыстың чогаадып кылган эң эки чүүлдери моңгеде артар.

Массалыг индустрия тудуушкунунуң баштайгы үе-чадазында архитектураның шапкын хөгжүлдези тураскаал уран чүүлүнүң архитектурадан башкаланырының чорудуушкунун болдуруп турганы хөй кижилерге билдингир турган. Ам ол таарымча чөн чүвени амып эртип турар бис. Чедимчелиг шиитпирлерниң чижектери ам безин эвээш эвес бар.

Амгы үениң чаа темаларын чаа шиитпирлерни, чаа хөөрүлерни, чаа дылды тыварын тураскаал чогаадыкчыларындан иегеп турар деп чүве чайгаар билдингир. Ындыг болзада-даа чуруучунуң үлегер дылы кандыг-даа бол, күш-ажылда, амыдыралда кижи, оон ааспычаң овуру, күш-ажыл талазы-биле каазы чуруучуга иеззэде чугула.

Найысылаалдың кол оруктары — Ленин, Комсомол, Кутузов, Ленинград проспектилерни, Горький, Садовое кольцо кудумчуларны каастап хөөрүлээр талазы-биле тураскаал ажылдарын Москвага чорударын айыткан. Каасталга уран чүүлүнүң чогаалдары найысылаалда ам бир черни каастаар. Бо ажылдар бөгтарының утма-шынарының, идеязының талазы-биле алыргa, үениң чогаадыкчы паспорту болган турар ужуралыг.

Амыдырал-биле, амгы үе-биле уран чүүлдүң хөй янзы харылзаалары чаа тураскаал бүрүзүнде, Октябрьның тураскаалының бүрүзүнде илереттинип турар.

Григорий АНИСИМОВ.
(ПМА).

Россияның эртени оон эгелээр

Оожум океанның кызыгаар округу. Май 28-те чирт кызыгааржыларның — Төрээн чурттуң кызыгаарларын камгалаан моогаан бөрттерлиг дайынчыларның Хүнүн байырлаар. Бо чуруктu ССРЭ-ниң Ыраккы Чөвүн чүк кызыгаарынга тырттырган, чер биле океан ында ужурашкан. Россияның эртени оортан эгелээр. Далайда, агаарда болгаш курагаг черде кызыгаарны Төрээн чурттуң кызыгааржылары серемчилелдиг камгалап турар.

ЧУРУКТА: кызыгаарда дыштаныр шакта.

Ю. Муравинниң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Аныяк ленинчилер

Район школаларының бүгү өөреникчилериниң алдан хире хуузу пионерлер. Оларның арагында 791 кижи эки болгаш кончуг эки өөренип турар. Хөндергейниң, Бажың-Алаактың болгаш Чадаана хөөрайның № 3 школаларында пионер дружиналары өөредилге талазы-биле дээре черде.

Өөредилгезинге кызымак, сагылга-чуруунут болгаш хөй-ниитинин ажылынга идепкейлиг 178 пионерни бо өөредилге чылының дургузунда ленинчи комсомолдуң хүрээлениинге киирип алган. А районуң пионер организациязы 436 октябряттарны хаара тутkан.

Районуң пионерлери болгаш школачылары 143 тонна демир кескиндизин, 156 килограмм түлениң дүктү чыып дужаган. Пионер дружиналары хөөрай, суурлар ногаанчыдарынга идепкейлиг киржип, өлүн хөй дружиналар сүт-бараан фермаларын шефке ап турар. 100 ажыг тимуржу командалар кырганнарга, уруглар садтарынга, бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга шылдаар шаа-биле дуза чедирип турар.

«Ленинчи сылдыстар, чырынар!» деп корудде талазы-биле пионер дружиналарының ажылынга өлүн солуп болгаш чаа түүлдер болгулаан. Көрүлдениң уг-шиинге дүүштүр өлүн солуп ажылдарны Чадаананың № 3 болгаш Хайыракан сес чыл школаларында пионер дружиналары чоруткулаан. Ол дружиналар «Ленинчи сылдыстар, чырынар!» деп стендилерни кылгылаан. «Дайынчы алдарның походу», «Күш-ажылдың ленинчи эдилээ», «уран түүл эстафетазы» болгаш «Беш дээрбек биичии олимпиадалы» өлүн чедимчелиг болгаш янзыбүрү хевирлерге организастаттынгылаан.

Районда Октябрьның кызыл иеччилериниң, 120 отрядтары ажылдап турар. Олар школаларда төрээн черин өөренириниң булуннарын болгаш музейлерин тургускулааннар. Тос школада ленинчи класстар, өрөөлдер ажылдап турар.

Чадаананың № 1 школазының VI «а» клазында Валя Котик аттыг пионер отрядының ажылы солуп. Школада пионер дружиназы ниитизи-биле 14 тонна демир кескиндизи чыып дужаазаа болза, бо отрядтың пионерлери 4 тоннаны чыптан. Школа музейинге 29 экспонаттарны чоңдан чыып киргеннер. Ногаанчыдылтага база идепкейлиг киришкеннер.

Пионерлер боттарының бичии дүнмаларының сагыш-човангыр ажаакчылары болгаш өөнүктери. Валя Котик аттыг отрядтың пионерлери хөөрайның № 1 уруглар садын шефтеп турар. Толя Оңдар, Олег Дажы-Сегбе, Сергей Ооржак, Аня Сарыглар оларның идепкейлиг киржилгези-биле өлүн дүүштүр ужуралдарны кичээлдеринге хереглээр хереккелдерни, тоолдарга хамаарышкан солун ойнаактарны кылып чедирип берген. Пионерлерниң дузазын садиктиң коллективи ажок үнелеп турар.

Бо отрядтың пионерлери бот-тывынгыр уран чүүлге болгаш спортка ажок ынактар. Отряд бүрүнү-биле «милициянын аныяк дузалакчызы» деп командаңың идепкейлиг кежигүнү.

Совет Эвилелиниң өске хөөрайларының школаларында пионер отрядтары-биле бо отряд интернационалдыг харылзааны түзүп, белектерни чорудуп турар. Бурят АССР-ниң Улан-Үдэ хөөрайда № 31 школаза «Бригантина» деп пионер отрядты-биле чагаалажып турар. «Тыва АССР» деп альбомну. Тыва АССР дугайында тайыгбырны, Тываның чуруктуларының дугайында номну болгаш Ленин дугайында тыва дыл кырында номну ол отрядче чорудуп берген. Ол отряд бодунуң школазының музейинге «Тыва АССР» деп булуң тургузар деп турар. Азербайджан ССР-ниң Геокчай хөөрайда № 4 школада пионер отряды-биле база харылзаалыг.

Эжинин төрээн хүнүн демдеглээри, байырлал хүннеринде бот-боттарынче өнүүт чурукчугаштар чорудуп, байыр чедиржигин бо отрядта чаңчыл болган. Эжинин төрээн хүнүнде чүгле байыр чедирер эвес, харын шупту чыысташ белекчигеш садын берип, кады ойнап хөглеп, чуруккa тырттырып турарлар.

Отрядтың пионерлери шериг оюннарынга ажок хандыкпылыг. «Зарница» деп шериг оюнунга бо найыралыг отряд эки деп унеледи, дээрелерниң санынга каттышкан.

Өөредилгезинге кошкактарны доктаамал кичээнгейге ап турар. Ылаңгыя отрядтың шалынчы пионерлери оларга дузалашкан. Багай демдектер ап турарларны отряд чөвүделинге тургускан болгаш шыырак пионерлерде кошкан. Бо юбилейлиг чылда пионержи ажыл-херектерни улам элбекшидип сайыргайгайлар, өөредилгениң шыырын бедидер дээш отрядтың пионерлери шудургу хөделип турарлар.

Отрядтың ажылының солун болгаш хөй талалыг болуп турарынга класстың удурукчузу Чооду Чеченаның, отряд вожатыйы Галина Монгуштуң ролюн демдеглээри чугула.

С. ПАВУ.

МААДЫРЛАРНЫ КАЙЫЫН ДИЛЭЭРИЛ?

Школага хоочун дайынчылар-биле ужуражылгалар организастаар дээрге тааржыр кижи чок боор, райондан, шериг комиссариадындан бээр кижи чорударын дилээр-дир деп хомудаан чугааларны школаларга бо-ла дыңнаар кижи мен.

Бо школага баштай келгеш, базала өөреникчилер-биле ужуражылга организастап болур хире «тааржыр кижи тыппайн» турдувус. Бо чер чурттуг башкылар база-ла чадашкаш. Кыылдан дилеп кылып турганнар.

Чон-биле чоорту танышканым түүнелинде, бодумнуң-на класымда өөреникчилериниң ада-иелериндэн ийи кижи кыыл партизан, а школаның аг-шеригдери база Хемчиктин Сумунак үйметээни-биле согушкан алды улуг тулчуушкуннарга киришкенин өөреникчилерге чугаалаан. Ылаңгыя Хөндергей бажынга Сумунактың дээрбечилери-биле болган тулчуушкуннуң онза кадыг дошкун болганын Киров Кенденович сактып чугаалады.

Араттың революциязының тиилэринге Советтиг Россияның хемчээп четпес улуг дузазын база онзалап чугаалаан:

— Советтиг Россия дузалаваан болза, тываларның чадаарда хүртүн чепсээ бар эвес, багай шактырлар-биле түү тиилелге чедип аар бис. Шактыр болуг чораан кижи бешадар ланчыы боону түктептерге, кижиниң хей-аъды киискип кээр, чунун-даа мурнунга тура дүжер хире эвес апаар түве чораан, оолдар, кыстарым.

Чугаазының түнелинде ол өөреникчилерге аданың буянныг чагыгларын берген. Аныяк салгакчыларның эки өөренирин, ажылдаарын, херек апарза, Төрээн чурту дээш, төлептиг солдаттар болурун ол кыйгырган. Хоочун салгалдың чагыгларынга кеззеде шынчы болурун өөреникчилер данғыраглап турганнар.

М. ЗРГЕП,
Зэрбек сес чыл школазының башкызы.

Чоруунар чогузун!

Сан талазы-биле элээш-даа бол, уран көргүзүлге, агитас-массалыг ажыл талазы-биле шыырак бо агиткультбригада 1965 чылдың майза Өвүр районуң Хөндагайтыда «Чадаган» Культура бажыңының чанында тургустунган. Кирженчилери 15 кижи, ийи болук. Бригаданың барып турар черлеринде 9 сүт-бараан фермазы, 12 хойжу бригада, 6 хову турлаа, 14 чайлаг, 8 суур бар. Оон аңгыда бригада Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарының чамдык ажыл-агыйларынга, Моол Арат Республикамын Убса-Нур аймаанга концерт көргүзүлүг барып чораан.

Тургустунун келгенинден бээр бригада хөй ажылды кылган: 268 концерт, оон иштинде 192-ни фермаларга болгаш бригадаларга көргүскенин, 31 тематиктиг, 96 массалыг болгаш дыштанылга мөөрээлерин организастаанын, 227 лекция, 340 бееда, хөй санныг хана парлалгаларын үндүрген аажок улуг үүлениң бүткенин хереглел турар. Кодээ клубтарга, бот-тывынгыр уран чүүл болгулиирлерге үргүлчү дузалаан, боттарында ап чоруур спорт хереккеедерине маргылдаалаарны организастап чоруур.

Республиканың өске бүгү агиткультбригадалары болгаш Кызылдың чурттакчылары Өвүр районуң агиткультбригадазының ажылы-биле өрткен 1965 чылдың октябрьда Кызылга танышкан. Ынчан бистиң республиканың агитбригадаларының көрүүдези болган. Ында бирги черни өө Т. С. Опар-оолга удуртkан бо агитбригада алгаан, 1957 чылда Бурят АССР-ниң пайгылалы Улан-Удэге болур агитбригадаларның зона көрүүдезинге киржир эргени чаалап алган.

«Чоруунар чогузун. Улуг чедимнигниинг болунар» деп аттаг-йөрээлиг-биле, дүүн май 24-те, агитбригаданы Улан-Удэже, улуг болгаш харылзалгалыг пынгалда — зона көрүүдезинче үдеп аскардывыс.

Бригаданың көрүүдеге киржир составы 12 кижи. Оларның арагында янзы-бүрү мергежилдиг, бот-тывынгыр уран чүүлге болгаш агитас-массалыг ажылга талантылыг кижилер хөй. Тыва АССР-ниң культурагының алдарлыг ажылдакчызы, «Торгалыг» совхозтуң чылгычызы С. Д. Кызыл-оол, Культура бажыңының инструктору, бот-тывынгыр аныяк автор Б. М. Кенеш, библиотекарь Надежда Опар-оол, районо бухгалтери К. С. Ооржак, агитбригаданың уран чүүл удурукчузу Т. С. Опар-оол оларны бирги зольчегде маңаа адап болур.

Ырапкы Улан-Удэже Тываны төлөөлеп чоруп турар агиткультбригаданы Тыва АССР-ниң культура министри М. Хомушку, СЭКП Өвүр райкомуның секретары В. Очур-оол, телестудиниинң кол режиссёрү В. Журавлев олар баштап, үдеп чоруур.

Ч. САЛЧАК.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

МАЙ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сегиржин алмышкын» 10. 45, 2.40. «Лаллардан келген ашчы» 12. 4. 20, 6.05, 7.45, 10 шактарда.

«Каа-Хем»: «Мартинни келдиривер!» 2.30, 4.30. «Кашпалда чинара» 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Суперлова» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оон дугайын бүгү Махали чугаалажып турар» 9.40, 11.30, 1.40. «Улуг бурганның солдары» 2.30, 7.30. «За мной каналья» 5.30, 9.20 шактарда.

ВОСТОК»: «Арника» 3, 5, 9. «Улуглар болгаш бичиилер» 7 шактарда.

Тыва АССР-ниң Коммунал ажыл-агый министриниң орадак чызы

Семен Львович КОНВИЗТИҢ

элекке мөчээнниин дугайын СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели ханы ажыдал-биле дыңнадым, оон өг-бүлезинге кажыдалын илерге-леп тур.

Чемпион илереттинген

Май 20, 21-де Чөөн-Хемчик районуң хол бомбүүнүң командаларының маргылдаазы болган. Ук маргылдааны Октябрьның 50 чыл ооңга тураскаатkан. Анаа ар улустуң 12, хөрөөженнериниң 3 командалары киришкен.

Эр улустуң командаларындан бирги черни Чадаананың «Шахтёр» командазы эдээш, шилчип чоруур кубокту, районуң бо чылда чемпиону деп атты алган. Команда болгаш ооң ойнакчылары республиканың спорт чөвүделиниң мактал бижик-биле шаңнатkан. Ийиги черни Хөндергейниң, үшкү черни Сүт-Хөлдүң командалары алгылаан, мактал бижиктер-биле шаңнатkылаан.

Моон мурнунда районга хөрөөженнериниң хол бомбүүнүң командалары маргылдаага киржип көрбээн. Бо чылын олар бир дутаар-ла күжүн шенешкеннери ол. Бо маргылдаага бирги черни Сүт-Хөлдүң командазы чаалап алган.

Чараш болгаш эки ойнаазы дээш командаларны болгаш тус-тус ойнакчыларны база демдеглээн. Чараш ойнаазы дээш Сүт-Хөлдүң болгаш «Шахтёр» командаларыны, эки ойнаазы дээш Хөр-Тайга командазының камгалакчызы Куулар Экерооллу, Хөндергей командазының халдакчызы Ч. Ховалыгны, хоочун волейболист Х. Дугаржапты ВЛКСМ райкомуның мактал бижиктери-биле шаңнагылаан.

П. СЕРГЕЕВ.

Редакцияга чагаа

Бистиң ынак эчаыс болгаш өг-бүлевистиң аазы, Тываның хоочун ужудукчузу, СЭКП-ниң кежигүнү Чили Санчикович Чимиттиң алекке мөчээнин дугайты боттарының кажыдалдыг сеткилин илергейлээн бүгү коллективтерге болгаш бистиң өөнүктеривиске силерниң солуунуу дамчыштыр бистиң өөрээн сеткиливисти илередирин чөпшээреп көрүнер.

ЧИМИТТИҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ.

Дизентерия дугайында

Дизентерия — аймылдыг халдавырлыг аарыг, оон аараанда кижилер шаралыг, а чамдыкта хапныг түүл куду олурутур.

Дизентерия кижиге дыка аары-биле дээп болур, оон аараан кижиниң температуразы бедиир, үргүлчү куду олурутур болгаш ижин күштүү-биле аарып турар апаар. Ындыг таварылга болу бергенде аараан кижи дораан-на эмчиниң чалап келдирер ужурлуг, а эмчи ону чогуур эмнелге черинче чорудуттар, аарыг кижи аңаа баргаш эмнелге дузаламчызын, эки чемненилгеш болгаш ажаалга хайгааралды алыр. Оон аңгыда эмчи халдавырны таратпас төлээде, аарыг кижиниң бажыңын дезинфекциялаар.

Дизентерия чамдыкта чиик хевирге — 1—2 хонук иштинде улуг эвес куду олуруттуушкун-биле база эрттип турар. Ындыг таварылгаларда чамдык аарыг кижилер бодунуң аарыын херекке албайн чорун тургузаар түүлдер бар. Ол багай чемден болган боор деп тыын эвес билип алгаш, олар ону боду ынчап эрте бээр деп идегээт эмчиге-даа барбайн, аарыгны бүт кырынга, ажылдавышаан тургаш эрттирип тургузаар түүлдер бар.

Ол түге чедирип болуруу?

Аарыг боду эккирип шыдавас. Дизентерия оортан хоочурап кедергин нарын, аар хевирже шилчип кирер, а чамдыкта чиик, чамдыкта чидиг хевирже шилчип турган чыл-чылдар иштинде үргүлчүлеп болур. Ындыг аарыг кижини дыка харыксырадып баксырадыр. Ынчангаш кым дизентериядан аараан эмнетпес болдур, ол ындыг кижи бодунга болгаш өске кижилерге хора чедирип турар.

Дизентерия — халдавырлыг аарыг, ону болдуруп турар микробтарны дизентерия палочкалары деп адап турар. Олар аарыг кижиниң организминден канчаар-даа аажок хөй санныы-биле үнүп турар. Бир эвес дизентериядан аараан кижи бажыңына артып калыр, азы ажылга чоруп турар ийикпе чок болза, өске кижилер бажыңнарына барып турар болза, ол халдавырны тарадып турганы ол.

Кандыг-даа куду олурттуушкун, ол чеже-даа чиик хире болзажок, эмчиге баарының эргежок чугулаазы, а бир эвес эмчи эмнелгеге чыттырар дизе, оон түге ойталавас ужурлуг деп чүве ам билдингир.

Бодун болгаш өскелерни дизентерия халдавырындан камгалаар төлээде түүнү кылыр хереги?

Кижиниң организминче микроб киргеш ужурунда оон улам кижи дизентериядан аарый бээр деп чүвени хамыктың мурнунда билип алыр херек. Ол болган чок-да хирленип баксырай бергеш чем ийикпе азы суг-биле кады кижиниң аксынче кирип турар.

Бир эвес аарыг кижи эмнелгеге барбайн, а бажыңына артып калыр болгаш боду кайы хамаанчок ажылгаар, азбаннаар черге киргеш соонда хөлдарын чүтбас болза, ол микробту хлеб, ногаа болгаш өске-даа продуктуларга халдаткаш, оон улам бодуй-даа, өскелерни-даа аартып болур. Аарыгның халдавыры ол ышкаш өске-даа түүлдерни дамчыштыр, чижээлээрге, аарыг кижиниң тутканы эжик тудазын дамчын база халдап болур. Ынчангаш кижи бүрү албаннаар бажыңдан үнген санында-ла саваннып суг-биле хөлдарын чуур ужурлуг, а ол ышкаш чемненир мурнунда болгаш чемни белеткээр мурнунда база хөлдарны мнавыла чууру эргежок чугула.

Албаннаар бажыңдан ужуп үнген сөөктер кижилер чурттаар бажыңнарга ужуп келгеш, кижиниң чиир чем продуктуларынга хонуп чоруп турган, дизентерия микробтарын база тарадып турар. Ынчангаш бажың иштинде сөөктерни бүгү-де аргаларны хереглеп тургаш уштаап чок кылыры чугула. Сөөктер чыглыр черлерни—албаннаар бажыңнарны, бок төгер хааржактарны болгаш чуунду төгер оңгарларны арыг-шевер тургузунар.

Бир эвес албаннаар бажың кудуктун чоогунда болгаш оон аксы ажык, чадагай турар ийикпе, азы чурттакчылар иниитининг кочалып ажыглавайн турар болза, дизентериянның палочкалары суггже база кирип болур. Аарыг кижиниң иштики хевирчуп тургаш кижилер хемнин, хөлбектин, хөлдүң суунга халдавырны база тарадып болур. Ындыг төлээде, хемден, хөлбектен, хөлдеп, а ол ышкаш хөй-ниитининг кудуундан алган суглу чүгле хайындырган ижип болур. Сүттү база хайындырар хереи.

Дизентериядан аараан кижи кирип турган албаннаар бажыңдан өдек-биле огородту чемнинчидип турган болза, дизентерияның микробтары ногаларга база халдап болур. Ындыг болган ужурунда ол түүлдерни черге аппарып төгериинин мурнунда хора чок кылып алыры чугула. Ону күүседирде оларны торф, довурак азы өдек-биле холаап чайнып 2—3 айларының дургузунда оваалап каап хүнге чыттырар. Ынчаарга ол хүн иштинге ирип турарының үезинде бедик температура көдүрүлгеш, ында микробтарны өлүрүп каапгар.

Чаа чуулуп алган фруктуларга болгаш ногаларга кижилериниң хирлиг холдарын ийикпе, сөөктер дамчып халдаан дизентерия микробтары база чоруп болур. Ынчангаш фруктуларны болгаш ногаларны чиириинин мурнунда оларны баштай соон. оон соонда хайындырган иштиг суг-биле эки чуулар.

Ол бүгү хемчеглер дизентериядан силерниң камгалапмыңарга дузалаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Чечектелген чодураалар,
Чергелешкен хөглүг чаштар.
Г. СИРОТИННИҢ тырттырган фотоэтюду.

редакцияның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35-24, 25-38, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, кодээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизинин 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01115.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделгеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 26 ПЯТНИЦА № 122 (6759).

Өртээ 2 көп.

КҮРҮНЕГЕ БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ДҮКТҮ БЭЭР

М. МЕНДУМЕ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы

Тыванның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганының 50 чыл ойнга бедик түннелдербиле ужуражыр дээш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир соруулга-биле улуг ажылдарны чорудуп, ылаңгыя республика 1967 чылдың бирги кварталында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар планын эки түннелдер-биле күүсеткен.

Ам бо хүннерде республиканың тараажылары бедик дүктүг азыр дээш кол тараа культураларын чажып тарыырының планын колдуунда доозуп, эки дүктүг алырының агротехниктиг хемчегларын ап чорудуп турарлар.

Социалистиг чарышка алган бүгү хүлээлгелериниң база бир улуг коргузүглериниң бирээзин — күрүнеге эң бедик шынарлыг дүктү садып, ол талазы-биле алган хүлээлгелерни бо чылдың октябрь 15-тиң бетинде ажыр күүседири болгур. Ол болза бо хүннериниң эң чугула айтырыы болуп турар.

1966 чылда республиканың совхозтары, колхозтары хой кыргылдазын организастыг эрттирип, күрүнеге дүк дужаарының чыл планын 103 хуу күүсеткен болгаш дүктүң шынарын элээп бедиткен. Бо талазы-биле эрткен чылын хой ажылдыг «Элегес» совхоз түгле планны эки күүсеткен эвес, а харын дүктүң бокту болурун 37 хуу чедир кызырып, күрүнеге эки шынарлыг дүктү берген. Ол ышкаш күрүнеге эки шынарлыг дүктү бээринге «Өөк», «Тиилелге», «Сүт-Хөл» совхозтар, Эрзин районнуң Ленин аттыг, «Коммунизмче орук», «Чаа орук» болгаш Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозтары база эки ажылдааннар.

1966 чылдың чазынында республиканың ажыл-агыйларынга 200 ажыг хачылардыг 190 кыргылда агрегаттары ажылдап, кыргыттынган 700 мун хойларның 490 мунун электри хачылары-биле кыргаан. 1967 чылда республиканың колхозтарында, совхозтарында хой кыргылдазының 103 пунктулары белеткенип, анаа 2600 ажыг хачылардыг 227 агрегаттар ажылдап кирер. Эң ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Танды, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарның кыргылда пунктулары хой-хой немелзе агрегаттарны тургузуп турарлар.

Республиканың ажыл-агыйлары бо планны бүгү хойжуларга таныштырып, керек кырында хайныышкынныг ажылды чорудуп турар.

Эрткен чылын «Тес-Хем» совхоз механизастаттынган эки пунктуну түзүп алган хирезинде, хыналадан көзүлгени болза, белеткел ажылын бо чылын кошкак чорудуп турар.

Республиканың элээн хой районнарында, ажыл-агыйларында хой кыргылдазынга белеткел ажылдары кошкак чоруттунуп турары илереэн. Чижээ, Бай-Тайга, Эрзин районнарда элээн хой агрегаттар ам-даа белен эвес.

Республиканың колхозтарында, совхозтарында хой чүүр ванналар амдаа белеткеттинмээн, хой кыргылдазын чорударының тодаргай графиктери тургустунмаан, кыргылда пунктуларынга ниитиниң чеменнигезин организастаарын ам-даа чедир белеткевээн.

Дүктүң шынарын бедидери — хойжу, түскай эртемден бүрүзүнүң уттуп болбас харыысалгалыг соруулгазы. Эрткен чылдың чижектеринден ап көөрге, дыка хой ажыл-агыйларга хой кыргылдазын ала-чайгаар байдал-биле эрттирер, хойнуң чүгле кол көстүр дүктерин кыргып дооскаш, даваннарының, мойнунуң дүктерин арттырып каапкан, азы хойну одектиг девээге кыргыыр, оон түннелинде одекке холушкан дүк эки арыглаттынмайн, ол хевээр фабрикага баргаш, бракталыр хуузу хой боол, ажыл-агый дүктен алыр орулгазын чедир албайн, улуг караажага таварлыр чоруктар хой болган.

Хой колхозтар, совхозтар эрткен чылын дүктү багай сортулаанындан, ала-шокар холумак болганындан, бедик шынарлыг дүктүң араазынче бодуун, азы хылган дүктер киргенинден база-ла улуг карылгага таварлыр турган. Чижээ, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозу нарын дүктүг хойлар-биле бодүүн дүктүг хойларны холуштур кыргып тургаш, дүктүн шынарын күдүлатканы илереэн.

Дүк шынарын тодарадыр лабораторияларның ажылындан, респотребсоюзтуң талазындан ажыл-агыйларга бүгү талазы-биле көргүзер дузаламчылан дүктүң шынарын экижидери дыка хамаарыжыр.

Кыргыкчыларны болгаш дүктү класстап шилип кадрларны өөредип белеткээри ажыл-агыйларның чүгүлезорулгазы болур. Ындыг түрбүже Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарда тускай курстарга өөредирип-биле кадрларны чедир шилип чоруттаан. Бо ажылче республиканың Бодээ ажыл-агый министерствозу кичээнгейни эки салбаан. Мурнакчы кыргыкчыларның, дүк класстарынга, эки кадрларның үлегер дүржүлгазын калбартып, хой кыргылдазында ажылдап турарларга немелде төлевирни тургузуп, оларның материалдыг соотуургалын бедидер айтырыгны колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары кичээнгейнин төвүнге алыр үжүрлүг.

Хой кыргылдазы доозулган соонда, малды эки одарлыг черлерге, азы хойнуң дүгү узап үгелекте 7—8 хонуктар иштинде, соокка алыспазыбиле, ыжык-чылыг черлерге, азы чылыг кажаалыг кыштаглар чоогунга хойларны кадарары база артык эвес. Чамдык таварылгала хой кыргылдазы эрткен сөөлүнде чамдык малчыннар малды эки одарлыг, серкин тайгаларже чайлаглатпас, хем уну, изигшынаалырга, күргаг ховуларга кадырып туруп бээр чүүлдер бар. Ындыг чорукту болдурбайн, малды одарладып семиртир ажылды чорудары эргежок чугула.

Хой кыргылдазын организастыг эрттирер соруулга-биле, ында ажылдап турар кижилерге бүгү-ле тадарымчалыг байдалды тургузуп, ылаңгыя ниитиниң чемненилгезин, улустуң чурттаар бажыңнарын, өглерин белеткеп, ажылдап турарларның организастаарга масса-политиктиг ажылдарны, коргүзүг самбыраларын, агитхуудустарны үндүрүп, кино, концерттерни коргүзерин организастаар. Бо бүгү ажылдар чер-черниң партия, совет, комсомол организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының харыысалгалыг хүлээлгелери болур.

Беш чылдың ийиги чылы — юбилейлиг чылда республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери ылаңгыя бистиң хойжуларывыс бүгү-ле күштерин мобилизастап турган, күрүнеге дужаар дүктүң планнарын, боттарынга алган улуг хүлээлгелерин төлептиң-биле күүседир шыдаары чигинииг чок деп долу бүзүүлели илерединили, оон-биле кадыр республиканың ажыл-агыйының колдыры хой ажылын моон соңгаар улам ыңай сайзырадырынга бодувустуң бүгү-ле күжүвүстү салыылынар!

Африканың хосталга Хүнүнге холбаштыр

Африканың хосталга Хүнүнге холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш Совет чазак Африка чурттарында совет эрчиннерни болгаш ССРЭ-ниң ИНО чанында төлээлекчизин дамчыштыр хамаарышпас африка чурттарга найыралдың байыр чедиришкиниерин чорутпан.

Бо чыын бодунуң социалистиг нүрүмезинииң 50 чыынын демдеглеп турар совет улус болза, боттарының күрүмелерин быжыглаар, хамаарышпас национал экономиканы хөгжүдер, национал культураның депшилгезин дээш, колониалдыг дарлалдың соолгү туруштарындан бүгү диптиң бүрүн хосталыры дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп турар Африка чурттарының бүгү улустарынга найыралдың болгаш ачы-дуңма эп-сеткил маттыштырылгазының байырын чедирип турар деп, байырлыг чагааларда онзалап демдеглээн. Ол угланышкынга чедиишкин бүрүзү чаартты төрүттүнүп врар Африканың бүгү өөнүттерин, бүгү делегейде бүгүе ак сеткилдиг кижилерни өөртүп турар.

Совет Эвилели Африканың улустарының хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш чөптүг демиселинииң талазынга кеззээде туруп келген болгаш туржур-даа деп байырлыг чагааларда чугаалап турар.

(СЭТА).

Пөс-таавычыларның хоорайында байырлал

ИВАНОВО. (СЭТА). Пөс-таавычыларныы болгаш машина тудугчуларының хоорайында, баштайгы ажылчыннар Советтериниң чуртунда улуг байырлал — ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннери дээш Иваново областка Ленин орденин тывысхан. Узбекистанның болгаш өске областарның төлээлекчилери, пөс-таавычы польша хоорай— Лодзиниң төлээлери ол байырлалда аалдап барган.

СЭКП ТК-ның Политбюровузунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаачызы К. Т. Мазуров ол бедик шаңналды тывысхан. Областтың ажылчыннарынга, колхозчуларынга болгаш ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан ол чүректиң ханызындан байырны чедирген. Терээн чурттуң чазагай чоруу дээш күш-ажылга ивановочулар чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун К. Т. Мазуров күзээн.

Областтың ажылчы чоннарынга аалчылар изиг байыр чедирген.

Бедик шаңнал дээш ажылчы чоннарның төлээлекчилерем партияга болгаш чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлээн.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуна болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны хуралдың киржинчилери хүлээп алган.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Совет кинематографияны хөгжүдеринге ачы-хавыяалары дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу уруглар болгаш аныяк өскенner фильмнериниң М. Горький аттыг Төп киностудиязын КҮШ-АЖЫЛЧЫ КЫЗЫЛ ТУК ордем-биле шаңнаан.

(СЭТА).

Латин Американың ажылчын аңгызының демиселин деткиири-биле

Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели медеглеп кылгаш, пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге шынчы Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары болгаш профэвилелдери бедунуң хосталгазы болгаш ёзулуг хамаарышпас чоруу дээш Латин Американың ажылчын аңгызының демиселин деткип, террорчу болгаш дерзии чоруктарга удурланып, политика талазы-биле хоруудаттырганнарны хостаарын негеп турар дээрзин онзалап демдеглээн.

Даштыкы монополиялардың тергиделинге удур, боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш ол диптиң улустарының демиселиниң өзүп турарының дугайын Латин Американ кээп турар медээлер херечилеп турар. Дайынчы марксизчи-леминчи коммунистиг партиялар баштатнан ажылчын аңгы болгаш таравчыннар ол демиселге чайгылыш чок эң-не шиитпирлиг кирип турар.

Латин Американың улустарының нүштелип турар демиселин ол чурттарның иштики реансылыг нүштериниң-даа. АКШ-тың империалистиг болуктеринге баштатнан делегей реакциязының-даа малчаа-дерзин чоруун хайныгырып турар. Истеп сүрүүшкүннер, хоруудаашкыннар, өлүрүүшкүннер патриоттарның тура-соруун сып шыдавас. Латин Американың чырыткылыг келир үези дээш демиселчилерни бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен ынакшыл-биле көрүп турар деп, ВЦСПС-тиң медеглелиниң түңнелинде чугаалап турар.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизи

ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездиниң ажыл 24-те Кремльдиң Улуг ордузунда болдунуң ажылын үргүлүүлээн. Илеткелдер талазы-биле делегаттар саналга бергилээн.

Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылында бистиң Эвилелдиң ол чылын демдеглээр бис деп, РСФСРниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинин даргазы Л. Соболев чугаалаан. Ол Эвилелди тургусканы Балтикадан Оожум океан чедир кайгамчык улуг девискээрде чурттаан чогаалчыларның, 74 национальдарның төлээлекчилериниң, 57 дыл-дарда бижип турар чогаалчыларның салым-чолун болгаш ажыл-ижин тодаратқан шак ындыг болуушкун болган. Ол эң чугула шиитпир дээш бистиң партиявыстың Төп Комитединге болган Совет чазакка өөрүп четтиришкинниң сөстерин Россияның чогаалчыларының мурнундан ол бараалгаткан.

Вьетнам черде америк агрессияның дугайын оратор килеңиээшкинбиле чугаалаан. Америк аг-шеригниң кеминг үүлгедиглеринге удур боттарының килеңиээшкинин илередиринге бүгү делегейниң чогаалчыларын кыйгырарын Россияның чогаалчыларының мурнундан ол саналдаан.

Совет эрге-чагырганың 50 чылының дургузунда социалистиг нацияларның аҢы-дуңма ак-бүлезинге казах улус магалыг чаагай чечектелишкинни чедип алганын казах чогаалчы А. Шарипов төрээн литературазының хөгжүлдезининг чижээнге коргүскен. Амгы үеним казах литературазы — совет литератураның улуг ыяжының алыындан чечектелчек будуу болуп төрүттүнүп, быжыккан, аҢы-дуңма литератураларның, хамыктың мурнунда орус литератураның чаагай салдары-биле өзүп, сайзыраан деп, ол чугаалаан.

Уругларның ам эки номнарының маадырлары боттарының чурттарының девискээрлеринден үнгеш, бистиң бүгү планетавыста аян-чорукту кыпып турар деп, шүлүкчү А. Барто (Москва) демдеглээш, бистиң хүнеривистиң улуг темаларын уруглар номнарынга дидим көдүрерин ганалдаан.

О. Гончар (Украина) революцияның баштайгы чогаалчыларынга, хой национальдыг совет литератураның бүгү делегейге алдарының эгелекчилеринге ханы хүндүткелдин сөстерин илергейлээн. Литература чорудугазының ында демдектерин уранын чогаалчыларның дүржүлгазында ханаан ол илеткелде. Чамдык төп ном үндүрер черлерни ол шүгүмчүлээн.

Оон соонда Чогаалчылар Эвилелиниң Уставының талазы-биле комиссиниы болгаш съездиниң резолюциязын белеткээр талазы-биле комиссиниы соңгаан.

Я. Ивашкевич (Польша) Совет чурттуң литературазының делегейге үзүг ужур-лузазын демдеглевишаан, польша чогаалчыларының мурнундан делегаттарга байыр чедиргеп.

Азия болгаш Африка чурттарының чогаалчылары-биле харылзаалар-ның Совет комитединиң даргазы С. Азимов улустарының улуг, социалистиг аҢы-дуңма ёзулуг болгаш чаңгыс зай, хой национальдыг литератураны тургускан совет кижилерге кижиниң хосталгазының болгаш тиилелгезиниң нүүрүнде каттыжарынче делегейниң чогаалчыларының түткүл билдингир деп чугаалаан. Чогаалчылардың Бейрутка болган конференциязының дугайын ол тодаргай чугаалаан.

Э. Тоончи (Армения) армян совет литератураның хөгжүлдезининг ямзы-бүрү чадаларын анализтеп, орус литература-биле оон харылзаазының дугайын чугаалаан. Национал чогаалчыларның чогаалдарын хой миллион номчукчунуң байлаа болдургаш оңулдурукчуларының дугайын оратор өөрүп четтиришкин-биле демдеглээн.

Съездиниң киржикчилеринге байыр чедирбишаан, «Улустар арасынга тайбыҢны быжыглаар дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады америк чурукчу Рокуэлл Кент бодунуң чураан чуруун диннээтиг адыш часкаашкыны-биле ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниге белек кылдыр дамчыдып берген. Америкага аян-чорук үезинде Горькийниң чурттаан турганы бажыңны чураан болган.

Аныяк литераторлу кижиларлерни даэрге партийжи болур чорукка, күш-ажылчы кижиниң хүндүткел болгаш ынакшыл-биле көөрүнге кижилерни болур даэрзээн М. Горький аттыг литература институдунуң ректору В. Пименов бодунуң саналынга онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң Композаторлар Эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары Т. Хренников совет композиторларның мурнундан съездиге байыр чедиргеп. Литература биле музыка социалистиг культураның күчүлүг ыяжының чарыбас ийи бүдүү-дүр. Уран чүүлдүң ол ийи хевирииң чогаадыкчы найыралы орус классикаанын эге бажыңдан бээр туруп келген деп, ол чугаалаан.

«Улустар арасынга тайбыҢны быжыглаар дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, Немец чогаалчылар Эвилелиниң даргазы Анна Зегерс ГДР-ниң чогаалчыларының мурнундан съездиге байыр чедиргеп.

«Литератураның айтырыглары» журналдың кол редактору В. Озеров амгы совет литератураны үнелеп көрбүшаан, социал анализти ханылдырывче, амыдыралдың үндезини айтырыгларын көргүзеринче чогаалчыларның чүткүлүн айтып, чогаалчыларның съездиэн ажыл-ишчи байдалдарын артып турарын демдеглээн.

Бистиң национал республикаларыстың дыка хой чогаалчыларының чогаадыгтазы кандыг-даа литератураның алдарын тургузуп шыдаар деп, М. Алексеев (Москва) бодунуң саналынга чугаалаан. Эң дээре чогаалчыларның чогаадыгтазын хандыр өөренип, шинчилээрин ол кыйгырган.

М. Тураун-Заде (Таджикистан) дайын соонгы шүлүк чогаалының характерлиг онзагай чүүлдериниң дугайын чугаалаан. Интернационалчы ак-дуңма ёзулуга, коммунизмче бүдүрелди быжыглавышаан, шүлүк чогаалы эң-не чаагай идеалдарны нептередип турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Моол чогаалчылар Эвилелиниң даргазы Сономын Удвал моол эштерниң мурнундан совет чогаалчыларга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип, М. Горькийниң моол чурукчу чураан портредин съездиге белекке берген.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. Павлов холунда иом туткан аныяк кижиниң бистиң үеништик, бистиң чуртувустуң демдээ деп адавышаан, совет литераторларга байыр чедиргеп.

О. Шестинский (Ленинград), ССРЭ-ниң Кинематографистер Эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары Л. Кулиджанов, П. Бопу (Молдавия), А. Гузявичюс (Литва), Б. Полевой (Москва) олар база съездиге саналга бергеп.

Съезд дүүн бодувуң ажылын үргүлүүлээн.

(СЭТА)

КЫРГЫЛДАГА

Шээр мал кыргылдазы чоокшулаан. Бо чугула ажыл-агыйжы мамчаныгга чедир арткан санныг хонуктарны чоп ажытлаар соруулга-биле Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң удуртукчулары ажыл-агыйның кыргылда пунктуларын септеп, дерип кылыр ийи түскай звенону тургускан турган. Эш А. Апонкага удуртқан беш кижи составтыг кыргылда пунктуун септеп дооскан, ында ам электри-биле кыргылда агрегаттарын тургузуп турар. Олар бо ажылды бүрүн кылып дооскаш, Үрбүн салбырының кыргылда пунктузуун септээри-биле чоруттарлар.

Ажыл-агый ээ хой малдыг Кызыл-Даг салбырының төп кыргылда пунктузуун дөрт хоочун чазаныкчылар бүрүн септеп дооскан. Эрткен чылга бодаарга, бо пунктуну делгемчиткен болгаш кыргымыр хойлар чыттырар баартыларыны, дүк ашгылаар өрээлдо, дүк шыгжаар складты таарымчалыг кылган. Бо пунктуга электри-биле хой кыргымыр 36 агрегатты тургузар. Хой кажаазының көрженин хооруп, арыглап турар. Шынарын хынап, ону экижидер ажылды удуртуру-биле дуржулгалыг ылгакчылар Чанчы Хөөнү Чадааназке, Тамара Кекту Черниговче өөредип чоруткан.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) Кызыл-Даг салбырының төп кыргылда пунктузуунуң септелгезинде ажылдап турар чазаныкчылар Т. Сувак, М. Халыын, М. Агыын, М. Каттырар оларга совхозтуң кол зоотехниги эш А. Казанцевтиң кыргылдага белеткел ажыл-агыйда канчаар чоруп турарының дугайын чугаалап турары.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ

сөөг. фотозу.

Белеткел чоруп турар

Республиканың хойжу районнарының бирээзи — Өөрде часкы кыргылдага белеткел ажылдары чоруп турар. Районда бар бүгү кыргылда агрегаттары чечелеттингеп, артык кезектер-биле хамдырытынган. «Торгалыг» совхозтуң төвүнде кыргылда пунктузу белеткеттингеп, ында 70 хачылыг агрегат ажылдап киргеринге белен. Ол ажыл-агый иртерни шенеп кыргып эгелээн.

Районда 6400 ажыг өшкүнүң колдуун кыргып доозуп турар. Бир баштан-ка ортумаа-биле 550 грамм дүктү ап турар. Сеглыда «Кызыл түк» колхоз сарлыктарын база кыргып турар болгаш 150—160 кг хире дүктү сатқан.

ДҮКТҮ ЧИДИРИГ ЧОККА АЛЫРЫНГА

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хемде турар хойжудары амгы үеде хой кыргылдазынга белеткелдя шапкынчыда берген. Колхоз бо чылын күрүнеге 25 тонна 500 кг дүктү садар ужурлуг. Ынчангаш бо талазы-биле кылыр ажыл-ла хөй. Бригада төвүнде кыргылда пунктузуун майның 17-ге чедир бүрүн белеткээп, ында 30 кижи ажылдаар кыргылда агрегадын тургусхан. Дүктү кыпып авалаар пресс база бар. агрегаттар хачыларының бизин чидирер херексел четчир.

Кыргылда агрегаттарының турар черлерин цементтелеп кылган, столдарны, сарай кырын ам септеп турар. Хойлар кажаалаар үш өрээл чагдагай хажаа белеткеттинген.

Кыргылдага ажылдаар кижилерин четчелээр ажыл дооступ турар болгаш уругуур өйүнде ажылдаар чеп турар. Дүктү ангылап сорттааш, заводче шуут чорударының талазы-биле ажыл ам бисте бетки чыл болуп турар болгаш бистиң бригаданың хойжуларының чоруткан дүктеринин эки шынарлыг болганының дугайында мактелдарны база заводтан ап тургаш бис.

Дүктүң шынарынче улуг кичээнгейни салыр апаарга, ол дугайында дуржулгалыг классировщик хоочун ажылдакчы эш Т. Бичел-оол ажылдап кириптеринге белеп. Кыргылда талазы-биле чайда малчын кажан кыргылда черинге малын аккелген турарының талазы-биле графикти тургускан. Кыргыкчыларның канчаар ажылдап турарын көргүзүг самбыразынга агитхуудустарга чыруулээр.

Кыргыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузар төлээде, оларның дүштекн чеменнигезин кыргылда кылыр черге организастаарын шиитпирлээн. Кыргыкчылар хой кыргылдазын майның 25—26 хүнеринде баштайгы шенеп кылгылаан.

Улуг Октябрьның 50 чылы болур бо юбилей лиг чылда Төрээн чуртка дүк бээрининг планын ажыр күүседир деп соруулга-биле колхозтуң хойжулары хөй-ныышкынныг ажылдап турарлар.

К. САНДАН.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Киров салбырында анаа малдың дүленди дүктерин чыыр талазы-биле 8 чыл школазының өөреникчилери хемчегларын алгап, бо дугайында хүлээлгелерин алган турганнар: 25 кг дүленнинг чыыр деп.

Чоокта чаа школачылар боттарының башкыларының удуртулгазыбиле ол алдынган хүлээлгелерин күүседирбиле ажылдап киргеш. 30 кг дүленди дүктү чыып дужаганнар. Дүк чыышкыны хламчылыпшаан. Оон-биле кадыр школачылар белеткел черинге чүе ажыг өрге кежин база дужаагаан.

Л. БАЛДАН.

ДЕМИСЕЖИП ТУРАР ВЬЕТНАМ-БИЛЕ

Совет херээженнер комитединиң медеглели

Совет херээженнер комитеди медеглел кылгаш, америк империалистер 1954 чылдың Женева дугуржулдарын таптай баскаш, вьетнам черде база дагыл хоратан үүлгедиглерни кылып турарын демдеглээн. Вьетнамда чүдеп-бужар даймын калбартышаан, америк шериглер Вьетнамның Демократтыг Республиказының кызыгларынче шуут чоокшулап, демилитаршастаан зонаның чурумун үрээн. Оон-биле кадыы америк ужар чүүл ВДР-ниң каймысылалы — Ханойну араатанныг ёзу-биле бомбалап турар. Вьетнамда бүгү улустуң хосталгалыг шимчээшкинниң өөрүдезинден корткаш, АКШ-тың империалистери чаа-чаа шерыг совктюралярын ажылдап турар аларгам.

Бүгү совет улус-биле бир демей, совет херээженнер америк аг-шеригниң ол кеминг үүлгедиглерин диилитпирлиг буруу шаап турар. Делегейниң бүгү-ле демиселдиг нүштеринге деткиттирем вьетнам улустуң чөптүг демисели америк эжелекчилерни болгаш олардың чаңчылдарын аштырыныкынга чедирер дээрзиниң сыжыг бүдүрелдиг бис. Хосталга болгаш национал хамаарышпас чорукче, бодунуң чуртун каттыштырыны алырынче маадырлыг вьетнам улустуң тура-соруун агрессорлар сып шыдавас.

(СЭТА)

Чазактың доктаалы

боттаныышкында

БЕШ АЖЫЛ ХҮННҮГ...

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады республикада хөй адырлыг улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Бажың иштиниң эт-херексели септээр, идик-хем даваар, септээр, фотография болгаш парикмахерская-лар, шак септээр чөрлер, чазанар цехтер дээш, оон составында өскедээ бүдүрүлгелерни адырлар аайы-биле санаарга белен 12 ажа бээр.

Бүдүрүлгелериниң болгаш ажбан, организация чөрлериниң ажылчыннары, албан-хаакчыларга ийи дыштанар болгаш беш ажыл хүнүг неделяже шилчидер дугайында доктаалды комбинаттың бүгү ажылчыннары улуг сонуургал-биле танышканнар. Ынчан, март айның сөөлгү хүнүнүң бирээзинде, комбинаттың бүдүрүлгелериниң бирээзинге ол доктаалды таныжып турган хураага олурушкан мен.

Доктаалдың иштинден чамдык чүүлдерни илеткелчи долузу-биле номчуп тургаш, бир эвес колхозчулар баазарында № 1 комбинаттың (мээң чорааи бүдүрүлгем ол чүве) ажылчыннары чаа неделяже шилчидер дээр болза, оларның ажыддаар шагының чуруму, ажыл-төлевири, разрядтар аайы-биле тариф төлевири болгаш тариф сетказы кандыг янзылыг апаарын тодаргайлап чугаалады. Экономиктыг көргүзүтгерин тодаратқан чурагайлар-ла хөй, ынчалзажок хүнде-ле 8 шак 15 минутада ажылдаап, күш-ажыдың бүдүрүктүгүн мурнукузундан кудулаттас болза, ийи хонук улаштар дыштаныры, ажыл төлевириниң бичии-даа эвээжеези ажылчыннарга билдингеп.

Хуралга эгелээн айтырыглар, улус тарап чангыже чедир үргүлүлээн чүве. План күүселдеги олардан хамаажыр болганда, чагыкчыларга чаа неделя таарымчалыг болур бе? Ийиги эдлчегиниң ажылчыннары кайы хире орайтаарыл? Уруглар албан черлериниң болгаш магазинериниң ажыл чурумү кандыг болуруг? Дыштанар хүннерде чүнү кылырыл? Сес шак ажыддаарга, кайы хире халалыг болур ирги? дээш оондан өске айтырыглар удаа-дараа салдының тургулаан.

Бүгү айтырыгларны болгаш чиганнышкыннерни дыннап туруп-туруп, комбинаттың эргелекчизи Анастасия Григорьевна Кузнецова:

— Чаа неделяже шилчиири боттарывыстан хамаажыр-дыр. Эки белеткенгеш, ол ёзугаар ажыддаар болзувусса, боттарывыска-ла эки ышкажыл. Өөренижилеп турар Аннаан өскенер утпаан боор силер, каш чыл мурнунда 8 шактыг неделя турган-на болгай, кижи чаңчыл бээр чүве. Ам дээрге, дыштанар хүн база немешкен, төлевир база кудулавас ышкажыл, кыстар. Хамык ужуур ынаначыг белеткенириндеп-не хамаажыр—деп түнеп кагды.

• • •

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының дирекциязы, партия, профсоюзтел организациялары бо чугула ажыдың амыдыралга эң ынамчалыг боттандырып турар. Хөйнити организацияларының төлээлекчилериндеп болгаш түскай эртемниглерден тургускан комиссия цех, мастерская бүрүзүнүң ажылчыннары-биле чугаалажып тургаш, чаа неделяже шилчиирининг хамаажрышкан кол ажытырларны тодаратқан. Чамдык бүдүрүлгелериниң дугайында комиссиниң саналын каш удаа чаартқан-да. Бо ажылга хөйнитиниң халбаа-биле киришкаргени чеде эки. Бүгү бүдүрүлгелерни эргии доосказ, комиссия администрация черинге чамдык бүдүрүлгелериниң ажылчыннарын ийи дыштанар болгаш беш ажыл хүнүг неделяже шилчидер болурунуң дугайында бодунуң саналын киирткен.

Комбинатта 344 ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар бар. Оларның 82 хуузу чаа неделяже киреринп турар график (дыштанар хүн неделяның кайы-даа хүнүүге таваржыр) ёзугаар ажыддаарын саналдаан.

Комбинаттың ажылчыннарының хөй кезии чаңгыс эдлчеглиг. «Востокгаз комбинаттың болгаш төп парымматеринниңг 37 ажылчыны ийи эдлчег-биле ажыддап турар.

Чаңгыс эдлчегге ажыддап турар ажылчыннарның саиал-оналы мындыг болган:

Чаңгыс эдлчегге ажылдап турар 307 ажылчының 84,5 хуузу суббота биле воскресеньеде дыштанырын сүмдээн, 291 кижи ог-бүлеглиг, оларның 270-инииң дыштанар хүнүнүң ог-бүле кежигүннериниң дыштанар хүннери-биле таваржы бээр.

76 кижиниң урутлары иелп-садтарда. Урутаар албан черлериниң ажыл чурумун оскертир дугайында санаа кирбээн.

Ииитизи-биле 344 ажылчыныиың 61-ри ажыддаар черлериниге чедаг клээп, орукка 25—30 минутаны чарыгдап турар, а 272 кижи автобустаап, база-ла ол хире үеии чарыгдап турар. Автобустар шимчээшкинии ажыжидер дугайында саналдар хөй болган, ылаигыя дүиеки эдлчегиниң ажылчыннары 1 шакка чедир автобустарның ажыддаарын дилээн.

Магазинпер ииилдиниң талазы-биле чамдык саналдар: кол аъш-чем магазинперин өртеп орай ажыткаш, иежелиниң 10 шакка чедир ажыддадыр, дежурный магазинперии, киосклерии эртенгиниң 7 шакта ажыдар. Үлетүр бараан магазинперииің ажылын субботада 8 шак чедирээ эки.

Бүдүрүлгелериниң аныяктары дыштанар хүннерде клубтарга танцыны болгаш дыштанылга кежээлерии докладчал организастарыи саналдаан. Дыштанар хүннерии 148 кижи хууда ажыл кылырынга болгаш бажырынга дыштанырын, 33 кижи аңнаар, библиотарынга, 41 кижи хөөрай даштынче селгүүстээрииге, 32 кижи кино, концерт көөрүүге болгаш өөредилгеге ажыглаарын күзээп. Ажылчыннарның хөй кезии хоорай ыдыынга, азы Дус-Хөлге 1—2 хонук дыштанар черлерии ударын саналдаан.

Бо дәәрге ажылчыннарның дыштанылгазы болгаш оларның амыдыралы-биле холбаһыкаи саналдар-дыр. Бүдүрүүге талазы-биле комиссиниң

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы М. Волошина № 2 автоажыл-агыйда септекчилер бригадазының мурнакчызы. Үрелгеи кезектерни дүнзаалсп, чамап септээрде металлдарны эзилдирип, бичии шуткуушкуну кылыр. Бо берге операцияны эш Волошина боттандырып турар.

ЧУРУКТА: М. Волошина.

В. Рачковскийиің фотозу.

Кадарчыда

Улуг Октябрьның 50 чылының алдарлыг байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш Тандыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң малчыннарының аразында калбаргап социалистиг чарышка хоочун малчын, коммунист Бугалдай Оюн Хавалевич киришкеш, бодунга тодаргай хүлээлгелерни алган болгаш ам кызымаккай ажылдап турар.

Оон бөду дүзалакчы кадарчыны О. Дамдын-оол-биле кады 610 баш төрүүр хойларны Кулузун деп черге бир-даа баш хорамча чокка хүр кыштаглаткан.

О. Бугалдай бо чылын төрүүр 100 хойдан-на 95 хураган камгалап алырын болгаш бир хойга онаалтыр 2,2 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген. Малчын ам 100 хойдан 102 хураганны херек кырында камгалап алган.

Кыргылдага чедир хойларның дүгүиүп доора чидиринии болурбас дээш арга-хемчегларии база ап турар. Ылаигыя хойларын хараганыг, соосченнг, шырыш черлерден ойзу одарладып, әртем-кежээ хойларынга саргыларга удур дуст деп хоранны база чажып турар. Хойлардан тогиап дүшкеи эки шынарлыг дүктерии удур чыып, болуп ап турар. Ынчангаш хойжуиуң хойларының дүгү силиг, арыг-чаагай, терең көстүр. Малчын дүк талазы-биле хүлээлгезии «күүседнп шыдаар мен» дээр.

Хой оолдаашкынының үезинде малчынның коданынга сакманшиктеп келген колхозчулардан О. Шулуу—130, О. Кара-оол — 145, О. Өшкү-Саар—150 чаш хураганнарны хүлээп алгылаш, оларны кижи бүрүзү 45 хонук иштинде эки дорукторгаш, улуг кадарчыга хүлээдип берген.

Кадарчы ам бо хүннерде чазаглап көже берген. Чаа кур одарда, үнген чымчак көкте хураганнар, хойлар эки деңгел ап турар.

С. ТАМЧАЙ.

ТАРЫП БООЗАДЫЛГА

Малдың уксазың экижидерииге болгаш оон шынарын бедидерииге малды тарып боозадыры чугула рольду ойнап турар. Бистин республикада тарып боозадылганы эки организастап турар ажыл-агыйларда малдың уксаа талазы-биле экижишкинии илдең каступ турар. Маиаа болза чылда өртүиаа-биле бир инек 3 муң кг чедир сүттү берип турар «Межегей» совхоз, 2,5—3 муң кг берип турар «Элегес» совхоз. Бии-Хемде «Кызыл тараачын» база «Искра» колхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар хамаажыр. Ол болза симменталь уксаның бугаларының база күрүеиниң уксазындыга станциязының бугаларының үрелерии ажыглап хайнактаашкынны чорутканынган тывылган дәәрии чугаалаар херек.

Колхозтарның болгаш совхозтарның чамдык удуртукчулары, зоовет түскай эртемниглер малдың тарып боозадылгазынче чогүүр кичээнгейии салбайн баар чүүлдер база барын айтыр ужурлуг. Тарып боозадылганы эки организастаары малдың кызыраар чоруун болдурбас болгаш чамдык зарыгларның болуп болуруи база чайладыр, хөй бугалар азыраарына акша-хөреиги талазы-биле чарыгдалды эвээжедир. Ындыг түрбүже, 1966 чылда төрүүр 42 муң инектериии чүгле 18 муң 3 чүзүи тарып боозаткан.

Бо талазы-биле ылаигыя Чөөи-Хемчик районда «Искра» колхозка улуг четпестер турган, аиаа тарып боозадылга планы эрткен чылын чүгле 27 хуу күүсеттинген, «Чыраа-Бажы» совхозка бо ажыл 58, «Сүт-Хөлге» — 46,2, Тес-Хем районга—46,5, Эрзиигe —33 хуу күүсеттингилээн.

Бо чылдың май 1-ге чедир бистиң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында 14,3 муң инек төрээн. 11 муң ажыг инек тарып боозаттынган болгаи 7 муң ажыг инек чогүүр хуусаазында тарып боозаттынмайн барган. Тарып боозадылга талазы-биле мындыг хожузаашкын кончуг дүвүренчиг чүүл болуп турар-дыр. Малдың эдержилгезин болгаш тарып боозадылгазын багай организастаанындан колхозтарга болгаи совхозтарга 1966 чылда 10 муң 400 ажыг инек кызыраан, оон иштинде «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», «Шекпээр» совхозтарга болгаи өске-даа чамдык ажыл-агыйларга кызыраашкын онза хөй болган. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглерни оон-биле күрүнеге улуг когаралды таварыштырганнар.

Бо чылын база-ла ындыг четпестер кестүп келип турар. Демги-ле «Чыраа-Бажы» совхозту ап көрээли. Бо чылын аиаа 1780 инекти тарып боозадыр ужурлуг, амга чедир оон чүгле 19 хуузуи тарып боозаткан. Ол ажыл-агыйга эрткен чылын 822 инектиң кызыраанынга кым бүрүлүгүл, бо чылдың тарып боозадылгазын багай чорудуп турарынга кым харыысалгалыгыл? деп айтырыгны ол совхозтуң директору эш А. Аржаалайдан салыр апаар. Ынчаарга шак бо ажыл-агыйжы эвес чорукту болдурун турары дээш, кодаа ажыл-агыйның Чөөи-Хемчикте будүрүлге эргелелиниң удуртукчулары ылаштыр хемчегии алыр ужурлуг.

«УТКА 25 чылы» совхозта байдал база оон дээре эвес. Майның 1-ге чедир 1740 инекти аиаа тарып боозадыр турда оон күүселдези чүгле 15 хуу болган. «Тиилелге», «Тес-Хем» болгаи «Торгалыг» совхозтарда, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» болгаи Тес-Хемниң «Чодураа» база Эрзиниң «Чаа орук» колхозтарында байдал база багай.

Малдың эдержилгезин болгаи тарып боозадылгазын чорударының эң-не эки үези май, июнь, июль айлар болур, херек кырында ол ойне эдержилге болгаи тарып боозадылга доозулган турар ужурлуг. Малдарның уксазын экижидерииің болгаи продуктулуун бедидерииің эки аргазы — тарып боозадылга эң-не ажыктыг чүүл ол болур, оон ужурунда ажылагый бүрүзүнге тарып боозадылга пунктуларынче болгаи ол ажыллы чорудар техниктерже онза кичээнгейии бо хүннерде салган турары чугула.

СЭКП тыва обкомунуң болгаи Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта хүлээп алган доктаалын ёзугаар бүгү-ле колхозтарга болгаи совхозтарга чайгы одарлаашкын үезинде инектерни тарып боозадырының көжүп чоруур пунктуларлыг болуру эргежок чугула. Ол доктаалды ёзугаар республикага тарып боозадылганың инектерге 35, а хойларга — 55 немелде пунктуларын тудары көрдүнген, оон иштинде кайы совхозка азы колхозка ындыг чеже пунктуну тударын база ында тодаргайлаан.

Ындыг түрбүже, тарып боозадылга пунктуларының тулуу

Тускай эртемниг чугаалап тур

ажыл-агыйларының хөй мурутаунда ам-даа эгелевээн. Инектерге көжүп чоруур тарып боозадылга пунктуларының тудулгары база чоруттунмайн турар. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының бо айтырыгже чогүүр кичээнгейии салбайн турарын бо барымдаалар хереченлеп турар-дыр.

Чайның бүгү дүргузунда инектерниң тарып боозадылгазын үзүктел чокка чорудар талазы-биле бүгү хемчегларии ап чоруткан турар ужурлуг, бо ажылды эки чорударындан республикада малдың баш санын остүрериниң, оон продуктулуун бедидерииің айтырыны шиитиирлеттинер болгай. Оон-биле кады ылаигыя өткүр инектерге хамаарыштыр тарып боозадылга-биле кады эдержилгеии база чорудар. Бо сөрүлгабиле уксаалыг бүгү бугаларны чылдың дүргузунда эки чемгерии тургаш, оларны эдержилгеже эртен болгаи кежээ кирер, а хүнүс оларны аиғы чемгерилгеге түргүзар херек.

Эдержилгеии ынчаар чорудуп турда, кадарчы кижи инектерниң эдержилгезин кажан болганын бижип, кандыг уксаалыг бүга-биле эдержилге болганын демдеглеп ап турар, ол чорук малдың уксазының экижидер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле хемчегler алырына дузалыг болур. Ындыг бижишкинии кылыры келир үеде төрел малдарны эдержилгеге киирбезинге эки, төрел малдар эдержирге оларның төлдери кошкак бодуру биллингир болгай.

Колхозтарда болгаи совхозтарда зооветеринариияның түскай эртемниглери малдың эдержилгезин болгаи тарып боозадылгазын чогүүр ойунде чорударынче кол кичээнгейии салган турар болгаи тарып боозадылга пунктуларына ажылды шынарлыг организастаар, бар будурукчуларии шын ажыглаарын хандырар, ылаигыя бедик продуктулуг бугаларның азы үредериниң талазы-биле кичээнгейии улгаттырар апаар дээрии черле биллингир, чижээлээрге. Кызылдың күрүне станциязының бугаларын ажыглаары кончуг чугула, оларның аразында уксазы симменталь болгаи «Клапан» деп шолалыг буга бар, оон дириг деңзии 1037 кг болгаи оон кыс малының чыдда оргумаа-биле сүт бээри 3987 кг, сүдүнүн үскүрү — 4.12 хуу. Оон-биле 825 инекти тарып боозаткан. Ийиги буганың шолазы «Патриот», симменталь уксаалыг, дириг деңзии 908 кг болгаи оон кыс инээнин чылда сүт бээри 3868 кг, сүдүнүн үскүрү—5,21 хуу, оон-биле 1639 инекти тарып боозаткан.

Чадаанада күрүне станциязында база ындыг бугалар бар. Оларның дириг деңзии база бедик, кыс инээнин сүт бээри хөй болгаи сүдүнүн үскүрү-даа бедик. Өскедээ уксаалыг бугалар бар. Оларны ажыл-агыйларның зооветажылдакчылары боттарының байдалынга тарыпгыр шилиир ужурлуг. Оонбиле кады ындыг уксаалың бугаларының үреэи-биле тарып боозатқан инектериниң тодаргай данзызын кылып алган турары чугула.

Эрзин, Тес-Хем, Өвүр районнарның колхозтарында болгаи чамдык совхозтарда бугалар-биле эдержилге кызырда, бугаларны дүнхүү-биле мал аразында тургузуп, оларны эки чемгербес чүүлдер бар. Оон түнелиинде бугалар шагзырап баксыраар болгаи оортан үре чок болу бээр чүүлдер база таваржыр, оон хараазында дириг деңзии-биле алырга, колхозтар болгаи совхозтар 1395 муң рубль өртектиг 1886 тонна сүттү чедир албайн барган. Ол-ла кызыраан инектер 2176 муң рубль өртектиг 13600 тонна сүттү чедир бербейн барган. Бо бүгүнүн түнелиинде колхозтарның болгаи совхозтарның ниити когаралы 3571 муң рубль болган.

Үстүнде айыттынган четпестерни барымдаалап тургаш, ажылагый бүрүзүнге малдың эдержилгезин, тарып боозадылгазын күрүне талазы-биле улуг чугула ажыл кылдыр көрүп тургаш, боттуг хемчегларни алыры негеттинип турар, ынчангаш малдың кызыраар чорууига улуг демисселди күнтелирер, бо талазы-биле техниктерниң ажылын хүн бүрүнүн контролюига тургузар ужурлуг, чүгле ынчаарда малдың кызыраар чорууи болдурбас сорулга чедип алдынып болур.

П. УШАКОВ,
Тыва АССР-ниң Ногаан аныяғый министерствозунуң кол зоотехниги.

Пропагандистиң дүржулавындан

Быжыг билигни бээр

Марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын ажылчы чоннуң ортузунга иептередири база партияның болгаи чазактың үндүрген шиитиирлерин калбаа-биле тайылбырлаары пропагандистерниң чугула сорулгазы болур. Мен ам 14 чыдың дүргузунда пропагандист болуп ажыдап келдим. Бо үеиин иштинде дыиакчыларга партия тоогузун, Маркстың, Энгельстиң, Ленииниң ажылдарын болгаи оске-даа кол материалларны өөреткен мен.

Ам политчырыдыышкынның өөредилге чылы дооступ турар болгай. Ынчангаш партийжи-пропагандистерниң бо үеде кол кичээнгейи өөредилгеии чедиишкиниг доозарынче, дыиакчыларның үеии алган билиии хынап көөрүнче, билдинмейн барган чүүлдерни чедир тайылбырлаарынча угланган турар ужурлуг.

Пропагандистерниң бот-боттарының аразында дүржулга солчугазы улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш мен бо бичии чүүлүмге бодумнуң пропагандисчи дүржулгамны, каксы-даа бол, чугаалаар бодадым. Өөредилге чылы ам дооступ турар, ындыг болганда кышкы үеде чорудуп турган ажылдың дугайы херек чок дээр болза таарышпас. Келир өөредилге чылында ол бүгү чүгула хереглеттиие бээр, ынчан ылаигыя аныяк пропагандистерге суме херек болу бээр болгай.

Маан ажылымның дүржулгазындан чамдык чүүлдерни айтырга мындыг. Болгүмде өөренип турар дыиакчыларның түс-түзүнде теоретиктиг белеткелии политчырыдыышкын кичээнгейиниң баштайгы хүннеринде ылавылап ап келген мен. Бижи бүрүзүнге негелдеии канчаар тургузары оон тода билдиинип келир. Дыиакчыларның өөренип турары кол темазындан аңгыда, оларның ниити билиин бедидеринче кичээнгейии угландырары чугула. Ол сорулга-биле, неделя иштинде делегейге болгаи бистиң чуртувуска болган чугула болуушкыннарның дугайын дараазында кичээлее таиылбырлап чугаалаар кылдыр бир-ийи дыиакчыга даалганы берип келген мен. Ынчалза-даа ындыг даалгаларны коддуунда-ла дыиакчыларның шуптузунга харыугла бээри чугула. Чуге дээрге дараазында кичээлее айтырыгны кимга-да салыры магат чок болгай.

Дыиакчыларга кол темаиы өөредирде, чугае өөредилге номун ажыглаап, оон ушта бижип алган номчууру улуг ажык чок, ындыг таварылгада дыиакчыларның бот кичээнгейи кошкак, сула байдалдар тургустунуп келир. Ынчангаш дыиакчыларның көрүп, билип турар чүүлдери-биле тема, кезек бүрүзүн холбаштырары өргежок чугула. Ынчап дыиакчыларның сонуургалы бедиир, өөредилге номунда чок чүүлдерни конспектилеп алырын орадакыр апаар. Ол кончуг чугула.

Чамдык эштер кичээл болуп турда чугае пропагандистиң таиылбырын дыиаар, оиу номдан эдерти көрүп олурар, бодунуң кылыраажыига түскай демдеглеп кылбас таварылгалар тургулаар. Ол черле шын эвес. Бижи бүрүзү-ле демдегледип кылырын, таиылбырны кысказы-биле бижиирии утпас херек.

Кол темаиы дыиакчыларның хамыр бииип алырынга бир чугула чүүл болза, кичээл эгелээрииің мурунда өрткен темага хамаарыштыр олар-биле чугаалажыры болур. Пропагандист кижи болу чамдык айтырыглары катап иеией таймыбырлавышаан, тода харыиы бээрин дыиакчылардан негээр. Чугула болгаи харыысалгалыг ажылды пропагандист кылып турар. Дыиакчыларга быжыг билигии бээрии бистеи иегеттинип турар болгай. Чөөи-Хемчик райкуускомуиуң чанында политикпг эге школаның дыиакчылары бо өөредилге чылын чедиишкиниг доозалар. Ол школаның пропагандизи мен. Кижи бүрүзүнге быжыг билигии бээри, оске пропагандистер-биле бир демей, мээи база хүндүлүг хүлээдгем.

В. ТУМЕТЕЙ.

ЭЪТКИР УГЛАНЫЫШКЫННЫГ ИНЕК МАЛ

Ам үеде Эрзии, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында эъткир угланыышкыннығ малдың коданнары үзүп тургузары эгелээн. Ылаигыя Эрзиниң «Чаа орук» колхозунда ажыл-агый артелинде эъткир мал ажылының фермазын тургускан. Ында 699 баш ыйыстыг бода малдың үш коданы үскен. Колхозтуң эң дээре кадарчылары К. Аранчын, В. Айыыр, С. Хорлуу, С. Дупчур олар ол малдың кадарчыларында ажыддап кирипкеннер.

Эвээи продуктулуг улуг инектерни болгаи сүт будурер коданга ажыктыг эвес инектерни эъткир коданнар кылдыр үскен. Ол коданнарда чаа бызаалар ажаар тускай бызаа ажаакчының база тургускан. Кадык болгаи өзүлде байдалындан хамаарыштыр бызааларны 1—1,5 ай назыга чедир азыраап, оон соонда нелеры-биле кады одарга кадарар. Ылаигыя чылыг хүннерлиг часкы, чайгы үелерде арыг агаарга, хүнге бызааларның органнизми быжыгар болгаи олар дүрген өзүп доругар. Ындыг таарымчалыг байдалдарда бызаалар дегдириишкиие болгаи өлүм-чидимге белеи таварышпас болур.

Оон соонда ол бызааларны 7—8 айлыг болу бээрге, келериидеи аңгылаап, тускай кодан кылгаш, эр, кыс болгаи назын азйы-биле одарладыр, азырап чемгерер.

«Чаа орук» колхозта түс черниң тыва болгаи оон уталып тывылган хайнактарны ажыглап турар. Эът будурер сорулга-биле эдержилгеге сименталь уксаалың бугаларын ажыглаар. Симменталь бугалардан алдынган хайнактарны өске уксаларның бугалары-биле эдериштирер, ынчаар орта ол ийи дапкыр хайнактаан мал ук черниң байдалынга эки тааржыр, эки өзүлделиг болгаи дириг деңзии улуг, түс черниң малыбиле деңиээрге элээи каш артык шынарлыг болур.

Ийиги арга болза түс черниң тыва инектерин бодунга өстүрери болур. Бо арга ылаигыя малдың чеи-сууру коишкан Эрзии, Тес-Хем, Өвүр районнарга болгаи Моигүн-Тайганың девискээринге кончуг тааржыр. Эрзии районнуң Ленин аттыг болгаи «Мөрен» колхозтарында эъткир коданнарны база тускайлап үскен. Тес-Хем районуң «Тес-Хем» совхозунда бо ажыл чаа эгелээн.

Эъткир мал ажылын чорударда түс черниң тыва малын ажыглаар дугайында айтырыг коску черии эвлеп турар. Ынчангаш тыва мал дугайында маиаа чугаалаары чүгүлээ. Түс черниң ыйыстыг бода малы чүс-чүс чылдарда маиаа тургустунуп. Тываның бойдус, ажыл-агый байдалдарынга тааржып калган. Чыл дургузунда одарладыышкынга, шоолуг-ла эвес ажаалдага тургаш, бо черниң кадык-дошкун агаар байдалынга тыва мал коичуг тааржыр болгаш шыдамык быжыын көргускен. Кышкы үеде бээли оон күш-чамы шоолуг кудулавас. Часкы, чайгы одарладыышкында дүрген күш кирер, а күскү үеде колдуунда оргумактан өрү күштүт болур. Кеш аланың болгаш иштики чаг күрлавыры малдың магабодун быжыглап тударындан кышкы одарларга кыштың белеи ажын өртер аргалыг болуп турар. Дыгылчак кылын, кеш, сырый дүк кыштың берге байдалын ажып әртериие база дузалыг.

Улуг назылыг тыва инектериің оргумак дириг деңзии хову зоиазынга 311 кг, сын-тайга чоогу зоиага 370 кг. Малдың чоок төрелдешкеи өске бөлүктери-биле, чижээ, моол, якут, бурят болгаи кыргыз деңиээрге Тываның ыйыстыг бода малының дириг деңзии аза-даа аар.

Түс черниң тыва малы эътпиң бешк шынарының талазы-биле база ылгалып турар. Мурнуида эрги хожуладгай ажаалданың байдалдарында болгаи организастыг эвес одарладыышкынның үезинде бешк тыва инектер чайгы үеде хонукта оргумаабиле баш бүрүзү 600—700 грамм немелде деңзии бээр турган. Ам, организастыг одарладыр семиртилгеиии үезинде, Эрзии, Өвүр районнарның колхозтарында хонукта оргумак немелде деңзи 900—1000 грамм чедип турар. Ам Эрзии районнуң колхозтарында тавариига бооп артып калган тыва бугаларның деңзии 650—700 кг чедип турар.

Мурнуида хуу арат ажыл-агыйларга инек хунанында төрувес, колдуунда деменней бергениие төрүүр турган. Оон чылдагланы бичии-даа чемгериге чок, чыл дургузунда чугае одарладып турганында болур. Оон дүржук бызааны төрүттүнгенииден эгелээп иезинге эртен, кежээ ийи катап эмзирер турган. Ынчангаш чаш малдың өзүлдези, бүгү организминиң хогжулдези сандап турганы ол.

Иезинии сүдүи бүрүи эмзирип, эки ажаап, чемгерер ангы байдалдарда бызааларның өзүлдези ындыг болбас ужурлуг. Оларның организминиң четчири, үре-төлүүр болуру, мурнуку ышкаш эвес, дүрген болуру чугаажок, оон-биле кады оларның дириг деңзиии база дыка улгадыр.

Тываның түс черниң ыйыстыг бода малы эъткир уксаалыг болук, болуп шаандан бээр тургустунуп келген. Моон ужурунда ол малдың эъткир шынарын улам сайзыралыр болза, эът будурериие экономика талазы-биле улуг ажыктыг болур деп саиаар мен.

С. БИМБИН,
Кызылдың күрүксаажмдыкта станциязының улуг зоотехниксселекциопери.

Бижиктиг көжээ

Республиканың чурт-шинчилел музейиниң эртем ажылдакчылары Чөөи-Хемчик районунче сургакчылап чораан. Оларның бир сорулгазы болза эрте бурунгу үелериниң тураскаадырынын чыдып турар черлерии тодарадып, ону дапсымдары турган. Ынчаарда музейже соортуп экелеген бир даш көжээ эртемденнериниң мурнунга солуп айтырыгны тургускан. Көжээниң адаа талазында, черже кинр хөмер черинде кандыг-да бир демдектер бар болган. Чүл ол? Үжүктер бе? Бир эвес үжүктер болза, чүнү бижээнил? Ону номчуп шинчилээн соолуиде тоогуиуң бир чажыды илереэр ийик. Амдыгаа дээр эртемденнер көжээлериниң ужур-утказының дугайында маргышып турар болгай. Чамдык эртемденнер көжээ-тураскаадыл тиилеп каанын шериг баштыныгызынга тураскаадып тургузуп турган деп бадыткап турарлар. А өскелери дайын шолуиге олуртқан шериг баштыныгызын алдаржыдып, оон төрелдери кылдыртып турган деп саиап турарлар. Бистиң музейде көжээде бижик-демдектер номчуттунар болза, ук көжээлериниң тоогузу, ужур-утказы билдиинери чадап чок. Көжээ-тураскаадларны Төп Азиянын хөйхой чурттарындан тыпкан. Ынчалза-даа бо көжээ амдыгызында эң баштайгы бижиктиг тураскаал болур.

М. ДУЛУШ.

1967 ч. Май 26.

ШЫН

2-ги арын

ажылдан кылган саналып олар бүрүн деткээшер. Неделянын алты шагы хевээр арттар, дүштеки чапсарны 45 минута кылдыр доктаалдып алган ажылчыннар бир хүн 8 шак, а бир шак чапсарлаарлар—6 шак 15 минута ажылдаарлар Чагыкчыларның кайы өйде хөй бооруы барымдаалаш, ажыл шагын 8 азы 9 шакта эгелэрин, тус-тузунда өренип көрген. Дыштанып хүнер колдуунда пятница — суббота, суббота — воскресенье. Тариф сеткаын болган тариф төлөвирин разрядтар кайы-биле эде көрген. Кылганын азы шак барымдаалаар төлевирлерге разряд сетканың аңгы-аңгы болуру билиндигир.

Экономиктиг саналашкыннар бараан бүдүрүлгенин мурнунда тургандан көвүдедиринче болган күш-әжылдың бүдүрүкүлүүн бедидеринче утланган.

Бүгү саналашкынарны кылган, кааш катап хынап көргенинең соонда, № 1 болган № 26 квартелда комбинаттарны шеелде кылдыр чаа неделяже шилчипнеп турган.

• • •

№ 1 комбинаттың ажылчыннары чаа неделяже шилчээшиндеп бээр ай ажыл чорда, чоокта чаа ада база катап чеде бердим. Комбинаттың эргелекчизи эш Кузнецова ай дургузунда кандыг өскерилгелериниң болганын мынчаар төөгүп олур:

— Апрельдиң планы мурнуку айларда кышкап ажыр күүсеттингеп—111 хуу болду. Ажыл шагын өскертиптеримисе, баштай чагыкчыларның талазындан хомудалдар кээп турду. Ам чаңчыга бергеннер. Харын-даа ажыл шагы узаанындан чагыг хүлээп алырынга бир шак немешти, ол шак чагыкчыларга кончуг-ла тавармычалыг болган. Чагыг көвүдээп, ажыл баш ашкан—дээш каттырды.

— Ажылчыннарның байдалы кандыгыл, чаа неделя дугайында чүнү чугаалажырлар-дыр, Анастасия Григорьевна?—деп, четтикпейн, үзе кирип айтырдым.

— Баштай ажылга шагырап, чамдык чугаалар-даа үндүрүп турдулар. Мен бодаарымга, эрги байдалче шилчиилиглер дээш, ынаавастар боор. Боттары-биле чугаалажып көрөзиңерем—дидп.

Комбинаттың кол цеги—хөрөжен хеп даараар цехте 12 кижи бар. Олар 9 шактан 6 шакка чедир ажылдап, суббота, воскресеньеде дыштанып турарлар. Шак мастерлери-биле фотографтар ол хүнперде ажылдаарлар.

Даараныкчылар-биле бистиң чугаавыс әлээп солун болду. Ынчангаш чугааның кол утказын тайылырлаксадым. «Солун черинден келген, силериниң чаа неделя йаугаар ажылдап турарыңарны сонуургаан кижи мен» даорымге, дүштеки чапсарда дыштанып, чемненип орган кижилер эргелекчи-биле мени долгандыр сырлып келдилер. Оларның чамдыызы даарап орган хептерин тутпушаан.

— Бистерде чүү боор, ажылдапла турар-ла болгай бис. Баштай анчы кончуг турду, бир хүн ажылдаваска аан—деп, даараныкчыларның бирээзи чугаалады.

— Эртиен айда шалыңнар кандыг болду?

— Мурнуку хевээр. Сөөлгү үеде чагыкчылар көвүдеп турар, ынчангаш ажыл төлевири боттарывыстан хамаарыжыр-дыр.

Бүдүрүлге талазы-биле көргүзүгүлерининң кудулаваапы черле илдең. Чаа неделяже шилчившкининиң үезинден бээр продукциялының ынаарын кудулаттаанын болгаш оон хемчеэлии элементтеэнин даараныкчылар бадыткадылар.

Дыштанып хүнерин канчаар ажылгап турарының дугайын айтырыптарымга, харылар оон-моон соктүп-ле келди. Өг-бүле ажылын субботада кылып каап, воскресеньени долузу-биле дыштанылгага ажылгап турарын чугааладылар. Бүдүрүлгенин мурнакчыларының бирээзи, хеп быжыкчызы аныяк ажылчын Светлана Щегдогубова дыштанылганы ам-даа чедир организастаавааныңың дугайында хомудалын, дыштанылгага хамаарыштыр бодуның бодалдарын илередирге, өскелерн оны деткинр-даа, чамдыктары оожургадып эде сургаар-даа. Элээп уламы бергеп үгбай аныяктарны оожургадып каап, айтырыгларын хөй кезиин харылап, өске хоорайлардан чижектерин чугаалап каап олургаш:

— Ындыг силер ййии уруглар, шупту чүве дораан-на буде берзин деп бодаар. Тываның бойдузу-даа малгыт-ла чер. Чоорту оны ажылгай бээр боор деп бодаар мен.

— Парк бо чылын түгээр ажылдап эгеледи ышкаш, чиңгир болза-даа аъш-чем садар черлерни чурумчутса эки. Пиво сада бергеп киосклерже урут эдерткен кижи чоокшулаар аргажок-ла болгай.

—Паркта када берген соок котлеттер, куртаг печенье, чигирдеп өске тоолуг-ла чүве чок, арага аймаа элбээн чорду.

— Шынап-ла иэнг чем садар павильондан, уруглар чемгерип алыр сүт, мороженое садар черни база тускайлаза эки ышкаш ийии, хөлегелиг черге столдарлыг кылдыр.

— Хоорай кыдыы үнер дээрге, транспорт чок-ла берге-дир.

— Дус-Хөлче доктаамал чоруп турар ышкажыгай.

— Ынаар аарыг кижилер-ле баар ыйнаан, хоорай чоогунга бир, ийи хонук дыштанып черлерден организастаар болза черле эки деп бодаар мен.

Ол аразында шак септекчилерн, чурук тырттырар мастерскаанның ажылчыннары база четкилеп келдилер. Чугаа-даа көвүдээп, кижи бүрүзү-ле бодалын илередип, ажылды болгаш дыштанылганы канчаар организастаза чогуурул дээрзин саналдап турду. Чаа неделяже шилчээн болгаш аңаа белеткенип турар будүүлелериниң ажылчыннарының ажыл, амыдыралын солуннарының болгаш радио, телевидение черинииң четпес чырыдып турарын шүгүмчүлээп үнпер-даа дыңналды.

Ажылчыннарның дыштанылгазынга холбашкап бо саналдардан чамдык түңнелдерни кылып болур. Чүнүп-даа мурнунда хоорайның парктын дыштанылганың йаугыр культурлуг төөү болдурар. Аъш-чем болгаш сускунар садар черлерни чурумчуткаш, иэнг чем садар черлерни организастаар үе келген. Дүргеп кыза кааптар шиштээн эът, манчы, хуужуур, иэнг шай дээш оон-даа өске чемнерлиг ларёктар турар болза, оон чемненир кижилер чайгы үеде хөй болур.

Оюн-тоглаа болгаш күш-культура талазы-биле хөй түүлдерни кылып болур. Спорт төөлүге хол бөмбүү, шыдыраа, биг кагары дээш оон-даа өске оюннарны дыштанган кижилервиң киржилгеэн-биле организастап турар болза, чон аңаа чаңчыга бээр. Ол ышкаш иогаан театрга пйнкпе, азы аллеяларга хоочун-даа, эгелеп чоруур-даа чогаалчыларның, шүүлүүлерниң, ыраажыларның, юмуүкүларның болгаш оон-даа өске уран түүлге совиургалдыг кижилерниң ужуражышкынарын организастап болур.

Хоорай дыштынче коллективтиг селгүүстээшкинин кылып болурунуң аргазы бар. Кышкы үеде Хербис даанга хаактаашкын ышкаш кылдыр дыштанылганы организастаар болза автотранспорт болгаш хөй-ниитиниң чемненилге черлериге хөй оруга кирип болур. Оон аңгыда Улуг-Хемин өрү, куду улус сөөртүрүнге тускай катерларын ажылгаары перспективтиг айтырыгларның бирээзи. Дыштанып хүнерден өске хүнверде Ээрбек, Элегес-Аксы, Чөдүби, Кара-Хаак, Көк-Тей дээш ышкаш черлерге пассажирлер сөөртүрүнге оларны ажылгап болур.

Бир эвес хоорайның хөй-ниитизи, ылаңгыя комсомол, профэвилел организацияларны бо чижектиг айтырыгларны «че» дишкеш, сегирип алза, олар шиитпирлеттинин болур.

С. МААДЫ.

«Шынның» тускай корр.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА—НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Улуг Октябрьның 50 чыл ою чоокшулаан дудум-на, чер болганда ажыл-иш улам хайныгып, аңаа утку-шудур алдынган социалистиг улээлгелериниң күүселдези эң-не шалыпкын темп-биле чоруп турар. Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилери «Кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның үндурген доктаалын амыдыралга боттандырбышаан, хоорай, суурларга ыяш тарып олуртурунуң айынга киржип, Совет арге-чагырганың төөгүлүг оюнга чедишкинниг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

Улуг-Хем районда чаагайжыдылга ажылын канчаар организастап турарынга доктаап көрейн. Чаагайжыдылга талазы-биле айтырыгны хоорай, суур Советтериниң күүскомнарынга, сессияларынга доктаамал чугаалажып келген. Ону удуртуп башкарар комиссиялары тургускан. Ук комиссиялар ыяш тарыларының тускай планын чогаадып кылгаш, албан организацияга черлериге, хамаатыларга тус-туста онаалыг даалганы берген.

Бо чазын районнуң ажыл-ишчилери ниитизи-биле 10500 ажыг ыяшты тарып олурткан. Шагаан-Арыг хоорай Соведи (даргазы Т. Тупикина), Арыг-Үзүү кодээ Совет (даргазы К. Бадарчы), Ак-Туруг кодээ Совет (даргазы Д. Куускаал) ыяш олуртулгазын эки организастаан. «УТКА 25 чылы» совхозтуң, Жданов аттыг, «Х Улуг хурал» колхозтарның төп суурларының кол-кол кудумчуларында штакетниктерни, газоннарны кылган болгаш ында ыяштарны, янзыбүрү чечектерни тарып олурткан. «УТКА 25 чылы» совхозтуң директору И. Лавриненко, колхозтар даргалары Д. Дугур-Серен, М. Шогжал олар ыяш олуртулгазынга боттары идепкейлиг киришпишаан, транспортбиле ой-шаанда хандырып келген. Бо ажылга чамдык организациялар база идепкейлиг киришкен. Ыяш ажыл-агый черн (М. А. Гаков), «Сельхозтехника» каттыжылгазының Шагаан-Арыг салбыры (И. А. Лихненко), күрүне банкызы (Ф. С. Понамарёв), Торгалыг сес чыл школазы (В. И. Кудрявцев) боттарының организацияларының девискээринге чечектерни, чадаң ыяштарны хөйнү тараан. «Күш-ажылдың хостуу» колхозта Михаил Игнатьевич Руденконуң удуртулгазы-биле өстүрген садты мактап демделээри чер-ле күзенчиг. Сад үш га черни ээлеп турар. Ында тарып олурткан ранетка, виштня болгаш өске-даа тарымал каттчимис аймаандан эки дужүттү каш чыл улаштыр ап келген. М. И. Руденко сад өстүрер арга-дужулгазын өскелерге дамчыдып берип турар. Бажыңының девискээрин ногаанчыдарынга, сад өстүрериңе хандыкшылдыглар көвүдээп. Оларга Арыскан сес чыл школазының башкызы Уткин, Баян-Кол суурнуң чурттакчызы Ц. Кондрашин, Ийи-Талда школада поварлап турар М. Бичс-кыс болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Ол ышкаш чечек тарырынга инактарның саны база өскен. Шагаан-Арыг хоорайда хамаатылар Т. Титенко, М. Маркелова, П. Бологова болгаш оондаа өскелер август айда болур районнуң чечек делгелгезинге киржир дээш белеткенип турар.

Хоорай, суурлар чаагайжыдылгазының талазы-биле кылдынган ажылдарын аңгыда, ам-даа чедир чоруттунмайн турар түүлдер хөй. Чаа-Хөл кодээ Советтиң Үрбүн, Чаа-Хөл, Көк-Чыраның Хендерге, Баян-Колдуң Кара-Тал суурлары база чамдык сүт-бараан фермалары, хойжу бригада төптери мынчага дээр чаагайжыттынмаанын шуут чугаалаар апаар. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге, айыткан суурларның чурттакчылары, ында кодээ Советтер, оон депутаттары, хөй-ниити организациялары чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга ышкаш чугула айтырыгны үнелеп көрбейн турарын херечилеп турар. Үрбүн эминелгези, Кара-Талдың школа башкылары ыяш олуртулгазын кончуг эрепгей организастап турар. Чаа-Хөл, Торгалыг кодээ Советтер суурлар ногаанчыдылгазының талазы-биле ажылды кошкак удуртуп келген. Райкүүскомнуң үнүүшкүнүүт хуралында Торгалыг кодээ Советте бо чылын чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылынын чоруп турарын чугаалашкан. Бар четпестерни айытпышаан, ажылды экижидер хемчеглерни ал чорудар деп шиитпирни хүлээп алган.

Тараан ыяш бүрүзүнүң ажаалда хайгаарадып хынамчалыг чорудары эргежок чугула. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою ңа төлептиг ужуражыр дээш алдынган социалистиг хүлээлгелерни эрестнн-биле күүседири, хоорай суурларывысты чаагайжыдып ногаанчыдарынга кижи бүрүзү улуг-хүүзүн киништирери — ыдыктыг хүлээлгевис болур.

К. БУДУК-ООЛ.

Улуг-Хем райнүүскомнуң даргазы.

Шеми көдээ Советте

Чөөн-Хемчик районнуң Шеми кодээ Советтиң суур чаагайжыдылгазынче улуг кичээнгей салып турар. Чүгле бо чазын безин 1993 дөс ыяштарны тарып олурткан. Мурнуку чылдарда теректерни колдадып олуртуп турган болза, ам дыгты, шивини, хадыны көвүдеткен. Чадаң үүштерни: мт-кадыы, шеңнеени база олурткан.

Төрээн суурунуң чаагайжыдылгазынга сес чыл школазының коллективи, эмнелге, культура ажылдакчылары идепкейлиг киришкен.

Шеми суур хүн бүрүде чаагайжып, хоорай шинчилиг апар чылдар.

И. КЫРЛЫГ-КАРА.

Эки эгелээшкин

«Сүт-Хөл» совхозтуң девисизэри даглыг, автомашина чоруурунга таарычалыг эвес. Ынчангаш совхозтуң салбырларының ишчилери ол-бо черлер-биле харылзажырын экижидер дээш, оруктарны боттары аштап-арыглап турарлар. Чоокта чаа Кара-Чыраа салбырының ажылчыннары Үстүү-Ишкинче орукту аштааннар. Олар Ишкин хемни болгаш өске-даа хемчигештерни кежилдир көвүрүглер тудуп, кызаа орукту алгыдар соруглапы салганнар. Бо ажылды салбырның удуртукчулары, партия организациязының бюрозу, хөрөжеппеп чөвүлеяи башкарып, хөй нуруузунда аныяктарны хээра тутканнар.

Аныяктар Ооржак Диизеңмаа, Колл Ондар, Ондар Даш-оол, Сара Ховалыг эки ажылдап, өске өөрүн улам сорук киирип турганнар. Восиресеньелерде шефтээн улустуң соруун чүглээн хөглүг ырлар чоон кавы хаяларга чаңгыланып, орунтан чайладыр онтаан даштар дагны куду каңгыртайндыр чуглуп бадып турган. Кара-Чыраанын чурттакчыларының холу-биле тутканн орунтап машиналар удавас чаңнажып эгелээр.

В. ХОВАЛЫГ.

Ирт кадарчызы

Танды районда «Элегес» совхозтуң хойжузу Оюн Суван-оол юбилейлиг чылда малчыннар ортузунга калбарган социалистиг чарышка киришкеш, бо хүннерге чедир шудургу ажылдаан.

Кадарчы совхозтуң 1967 чылда күрүнеге садар чедишкен 700 ажыг ирттерин хүлээп алгаш, семис хүр кыштаглаткан.

Малчын О. Суван-оол бо чылын бир ирттен-не 4 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген болза-даа, 4 кг 300 грамм дүктү ирт бүрүзүнден чугаа чокка алыр мен деп бадыткап орар. Малчын ам бо хүннерде Кызыл-Хаванта чазаглап келген, малы онча-менди.

С. ОЮН.

Дштыкыда Дштыкыда Дштыкыда

КНО-НУҢ ДОКУМЕНТИЗИ КЫЛДЫР ТАРАТКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң КНО-да төвээлевичи чери Чоокку Чөөн чүүте байдал дугайында Совет чазактың медеглелининиң бүрүн текстизин Каттышкан Нациялар Организациязынга КНО-нуң документизи кылдыр тарадып берген.

МУРНУУ-ВЬЕТНАМ ПАТРИОТТАРДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының дайынчылары Куангбин мөңүга апрель 21-дөн май 11-ге чедир америк болгаш чалча шериглер-биле тулчуушкуннарның үезинде дайзынның 1.655 солдатарын болгаш офицерлерин чыснаалдан үндурген. Ол дугайын Вьетнам информас агентилея Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалааш дамчыткан.

НАСЕР У ТАН-БИЛЕ УЖУРАШКАН

КАИР. (СЭТА). Каирде чоруп турар КНО-нуң чиңгине секретары У Тан май 24-те Каттышкан Араб Республиканың президентизи Гамаль Абдель Насер-биле ужурашкан. Оларның аразында чугаалажышкынар Чоокку Чөөн чүүте кризистиң чидиглеңгенинге хамаарышкан.

Сирияның Министрлер чөвүлелиниң хуралы

ДАМАСК. (СЭТА). Сириянық премьер-министри Юсеф Зуэйн болгаш кол штабтың начальниги генерал Ахмед Сувейдани Каирге кысна үеде аян-чорук кылып чорааш, Дамаскиде чанып келгеи. Чоокку Чөөн чүүте байдалды КАР-ның удуртукчуларыы-биле чугаалажып көөр дээш олар Каирге чораан.

Төлээлер Каирден ээп келген соонда дораан-на Сириянық Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. Каирге чугаалажышкынарның түңнелдерин болгаш Израиль-биле кызыгаарларда байдалды чугаалажып көрген. КНО-нуң өнза нүштерин тайбыңчыдылга шугумундан чайладып үндурер дугайында болгаш израиль судноларны Акаба эзтпенко киирбес дугайында КАР-ның шиитпирин Сириянық Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп санаан.

Араб чурттарның парлалгазы Совет чазактың медеглелиниң дугайында

Чоокку Чөөн чүүте байдалдың дугайында Совет чазактың медеглелинге улуг кичээнгейин араб хөй-ниити көрүндүрүп турар. Бо медеглел араб чурттарның парлалгазында кол тема болуп, радиога болгаш телевидениеге ээлчег чокка дамчыттынып турар.

Каирниң «Аль-Гумхурия» солуну бирги арынга мындыг эгеэп киирген: «Совет Эвилели арабтарны деткип, Израильдя болгаш оон ыдалакчыларын баш бурунгаар кичээндирип турара». «Совет Эвилелиниң чаза агрессияга удур араб чурттарның туружунга оларны бодупуң шиитпиргеткин турар дугайын медеглээп. Араб чурттарга удур кандыг-даа агрессия Совет Эвилелиниң талазындан удур хөделиишкинге тавармыр апаарын Совет чазак баш бурунгаар сагындырган» деп, «Аль-Ахрам» солун бижээн.

Сириянық хөй-ниитизи Совет чазактың медеглелин нүзелиишиң улуг ханыышкыны-биле хүлээп алган.

Сириянық «Аль-Баас» болгаш «Ас-Саура» дээр төп солуннары Совет чазактың медеглелиниң бүрүн текстизин «Шиитпиринг совет медеглел» «Израильдя деткээн империалистиг күрүнелерге совет кичээндириг» деп эгелер-биле бирги арынларынга парлаан.

Чоокку Чөөн чүүте байдалдың дугайында Совет чазактың медеглелин Иракның бүтү солуннары бирги арынларынга парлап үндүрген.

Израиль агрессияга удур араб улустарны деткип турарын илергейлээн Совет чазактың медеглелинге бейрут парлалга байыр чедирип турар.

Каттышкан Штаттарның үүлгедиглери Израильдиң даймамарак болуктерин херек кырынга мындап турар дээрзинче кичээнгейин солуннар көрүндүрүп турар.

(СЭТА).

Социализм айтырыгларының семинары ажыттынган

АЛЖИР. СЭТА-ның корреспондентизи А. Богомазтың дамчыдып турары болза:

Алжир найысылалдан ээлээн барыын талаже 20 километр ырак турар Нациялар ортузунуң кырында 14 күрүнелерниң түгү киискип турар. Делегейниң улуг ужуражышкынарын эрттирери-биле тускай тутқан делгем залга араб чурттарда социализм айтырыгларының талазы-биле семинар болуның ажылын эгелээн.

Семинарда 80 ажыг кижи киржип турар. Оларның аразында күрүне, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, экономистер, дээди өөредилге черлериниң башкылары, чогаалчылар, журналистер бар. Боттарының хосталгазы дээш демиселди ам-даа чорудуп турар чурттарның национал-хосталга шимчээшкиннериниң төлээлекчилери база ында олуржуп турар. Май 28-ке чедир үргүлчүлээр семинарның хүн чурумунга 12 айтырыгларны киирген. Оларның иштинден кол айтырыглар: капиталистиг эвес хөгжүлденің орүүнче киргеп чурттарның дуржулгазын өөренип көөрү, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демисел, араб делегейде депшилгелиг күштерниң чаңгыс эвн. Ниити-политиктиг айтырыгларны көөрү-биле кады семинарның киржикчилери экономиктиг планнаашкыны, үлетпүр биле көдээ ажыл-агыйның аразында хамаарыжылга, экономиканы хөгжүдеринге ниитилел секторунуң ролю дээн ышкаш, ындыг тодаргай айтырыгларны база чугаалажыр деп турар.

Семинарга чугаалажып көөрү-биле киирген база бир кол айтырыг болза, араб делегейде депшилгелиг күштерниң чаңгыс эвн болуп турар. Араб чурттарже империализмниң даштыкыдан ыймыкшынының күштелгенибиле баас чамдык араб чурттарда хевээр арткан болгаш колониализмниң, неоколониализмниң чайгаар эвилелчилери болуп турар реаксылыг ёзу-чуруминарның идепкейжээни-биле холбаштыр ол күштерни сырый каттыштырарының оруктарын дилеп тывары эргежок чүүлга апарган.

Араб чурттарда социализм айтырыгларының талазыбиле ажыттынган семинарның — бирги ужуражышкынның утка-шынары ындыг-дыр.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң далаштыг хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүүте байдалды чугаалажып көөрубиле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң далаштыг хуралы Нью-Йоркта эгелээн. Канаданың болгаш Данияның төлээлери АКШ-тың КНО-да доктаамал төлээлекчизи А. Голдберг-биле сүмележилге кылган соонда, Чөвүлелди чыылдырар дугайында дилегни киирген. Хуралга чугаалажышкынга киржир кылдыр Израильдиң болгаш БАР-ның төлээлекчилерин чалаан.

Хүн айтырыгларының талазы-биле чугаалажылгага бир дугаарында сөс алгаш, ССРЭ-ниң төлээлекчизи Н. Т. Федоренконуң медеглээни болза, КНО-да, ылаңгыя Айыыл чок чорук Чөвүлелинде, чүгле КҮР-нуң ээлээр эргелиг олудуя чанкайшистиң дүрүм чок ёзу-биле эжелээп алганынга болгаш Чөвүлелди чыылдырар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Эвилелиниң туружуи Болгарияның, Индияның, Франциянын төлээлекчилери деткээн. КНО-нуң чиңгине секретары У Тан Чоокку Чөөн чүүте харысалгалыг хүлээлге-биле чорун турар үезинде Айыыл чок чорук Чөвүлелин чыылдырганының ажыктыынга чигзинин турарын Эфиопияның, Малиниң болгаш Нигерияның төлээлекчилери илергейлээн.

Төлээлер хүн айтырыгларының талазы-биле тайылбырын берген соонда дораан-на даргалачы чанкайшист хүн чурумун бадылаашкын чокка бадылаан болгаш БАР-ның, Израильдиң төлээлекчилерин чугаалажып көрүүшкүнге киириштиреринбиле чалап келдирген.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң артенги хуралы оон-биле доозулган.

Сирияны деткээн

БЕЙРУТ. Ливанның парламентизи Израильдиң талазындан айыыл тургустунун келгени-биле холбаштыр Сирияны болгаш КАРны детиээнин илергейлээн резолюцияны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Чурттуң айыыл чок чоруун хандырар база Израильдиң болдунуп болур агрессиязын өйтур шаавр талазы-биле ливан чазактың алган хемчеглерни парламент база чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнген.

(СЭТА).

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Хосталга армиязының дайынчылары тулчуушкуннар аразында чапсар үезинде. *ВИА—СЭТА-ның фотозу.*

Кубага удур сүлчээ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америка күрүнелер ореанизациязының—АКО-нуң чөвүлелиниң кол комитединиң чажыт хуралы Венесуэланың негээнин ёзугаар Вашингтонга болуп эрткен.

Парлалгага көступ келген дыңнадыгдан ал көөрге, Венесуэланың төлээзи оон чуртунга удур «агрессиязы» дээш Кубаны хуралга буруудадып турган.

Кубага удур кандыг хемчеглерни чорудар бодап турарын тодарадыр болгаш ол хемчеглерни АКО-нуң чөвүлелиниң хуралынга көрдүрери-биле киирерин АКО-нуң чөвүлелиниң кол комитединиң кежигүннери Венесуэлага дааскан.

«Кубаже халдап киреринден аңгыда Венесуэланың эргежок чугула деп санаан кандыг-даа хемчеглерин АКШ деткип турарын венесуэла президент Рауль Леониге дыңнаткан чүве» деп, «Балтимор сан» солун бижээн. Солуннарның дыңнадыгларындан ал көөрге, Венесуэланың Кубаны «агрессчи хөделиишкиннери» дээш буруудадып, нүүлдеп турар чорун Хосталга ортулуун экономика талазы-биле бүзээлээрин улам ыкай күштелдиреринче колдуунда ургланган. Куба-биле садыг харылзааларын үзеринче Канаданы, Англияны, Францияны болгаш өске-даа чурттарны албадаары-биле чаа ораалдажышкынны АКШ-тың күрдепартаментизи кылып турар дээрзин парлалгага демделеп турар.

—⊙—

АНГЛИЯНЫҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛОНДОН. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүүте дүшкүүрлүг чорук-биле холбаштыр Чер ортузу далайда чорун турар англи шериг корабльдеринге ол районга «тур үеде турар» деп дужаалды берген дээрзин Англияның Камгалал министерствозунуң төлээлекчизи медеглээн. Пресс Ассошиэйшн агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ол районда турар англи шериг кезектерин дайынчы белем байдалга тургуспаанын министерствонуң төлээлекчизи база чугаалаан.

ИОРДАНИЯНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. Иорданияның хайын байдалында турарын иордан чазак чарлаан дээрзин Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Аммандан дыңнаткан. Бүгү чуртка бүзээлелдиг байдалды чарлаан. Курлавырда турар бүгү кижилерни армияга келдирткен. (СЭТА).

Эрги туруштарында

Брауншвейгке Христиан-демократтыг эмилелдиң съездизинге канцлер Кизингерниң программныг чугаазы болза, Боннуң айылдыг угланышкынын-биле холбаштыр делегейниң хөй-ниитизиниң тыныгы дувүрээшиниң бүрүн барымдаалынын база катап көргүскен. Дайын соолүндеги үеде Европага тургустунган боттуг чүүлдү хүлээп көөрүнден ойталаш, канцлер Кизингер туруп турар кызытаарларны эде көөрүн негээрин бодунуң чазааның үргүлчүлеп турарын чулчураап.

Улуг коалициянның чазаа бодунуң мурнундагыларының өжээнзирек империалистиг көрулгаларындан канчап-даа ойталаваанын ГФР-ниң капыларининг чаа чугаазы ажыы-биле демделеп турар. Боннда чазактың солуттунарынга болгаш амгы коалициянны тургузарынга чедирген ол кризистиг байдалдан кандыгдаа боттуг түңнелдерни кылырын ол күзевейн турар.

Боттарының тайбың бодалдарының дугайында декларацияларны үе-үеде чарлап турзажок, боннудуртукчулар өжээпнешкек негелделерин тургузуп база туржур тавармылгадап саалыкпайн турарлар. Амгы байдалдарда Европаның аймыл чок чоруун быжыглаарының орүүнда кол мооидактар чогум-па харын ында болуп турар. Барынын Германияның башкарыкчы болуктери делегейниң иинги дайынының түңнелдерин АКШ-тың дузазы-биле эде көөр дээр боттанмае планнарындан ам-даа халбактанмышпаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чоокта чаа Карловы Варыга болган конференциязының киржикчилериниң кылган түңнелдериниң ынынның канслер Кизингерниң өжээнзирек үнпер дыңналып турган чугаазы база катап бүзүредип турар. Барынын Германия дүшкүүлүг чоруктуң одаа болу берген болгаш бүтү Европаның аймыл чок чоруунга база тайбыңга кыжанып турар. Өжээнзирек болгаш милитарисчи болуктер баштаан боон күрүне АКШ-тың Европада неттереңгей стратегиязының кол чоленгинжи кылдыр хуулган.

Тайбың болгаш Европаның аймыл чок чоруу дээш демиселге күжениишкиннерин каттыштырар деп, Карловы Варыга дыңналып турган кыйгырыглар оон ужурунда чугула болгаш соңгаарлаттынмае. Карловы Варыга болуп эрткен конференцияга идип үндүрген тодаргай болгаш боттуг санаалдар өжээнзирек чорукка болгаш милитаризиге оруктуу мооидактап, Европада тайбыңга болгаш аймыл чок чорукка бижыг үндезинин коллективтиг күжениишкиннер-биле тургузуп ыпдаар.

П. ОРЛОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

1967 ч. Май 26
ШЫН
3-КУ АРЫН

КОМСОМОЛ АМЫДЫРАЛЫ

АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕРИНИҢ ТАЛАЗЫНЧЕ

Комсомол документилериниң солуушкунуң аныяктар ортузунга ажылды улам экижиделиниң, комсомолчуларның бот-идепкейин болгаш инициативазын көдүрериниң аргазы-биле чорукталганы чамдык эки түнделерни берип турар. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга алдаржыткан ажыл-ишке комсомол организациялары идепкейлиг киржип турар.

ВЛКСМ райкомунуң комсомол эге организациязы (секретары аш К. Даржай) районда оске эге организацияларга үлегер болуп, комсомолчу амыдыралдың чугула айтырыгларын хуралларга уругчу чугаалажып, комсомолчу бүрүзүнге даалгааларны берип турар. Эге организацияның составында 15 кижи бар. Ук организация райком бюрозу-биле түдүн харылзаалыг. Район төвүнде комсомол эге организациялары-биле хүн бүрүнүң харылзаазын тутказ, районнуң культура бажыңынга дыштанылга кежээлерин график ёзугаар организастап эртгирип турар. Ындыг кежээлерге аныяктар анзы-бүрү темаларлыг беседаларны, лекцияларны болгаш илеткелдерни дыннап, оон соонда солун оюннарга киржип, омак-хоглуг дыштанып ап турарлар.

Бо чылдың апрельдиң тоңчузүнде болган кежээниң эгезинде «Ажыл-агый болгаш культура түргүзуушкунунга интеллигенцияның ролю» деп илеткедиг СЭКП райкомунуң секретары аш К. Н. Шулуу кылган. Ол кежээге районнуң көдээ интеллигенциязын — башкыларны, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, көдээ Советтер секретарьларын, эге организациялар секретарьларын киргиштирген. Оон соонда массалыг оюн болган.

Чайгы үеде районнуң культура бажыңының ажылын чайгы театрже шилчидер бис. Ындыг театрны ийи чыл бурунгаар түдүп алган бис. Районнуң культура кидизин. ВЛКСМ райкому болгаш комсомол эге организациялары чайын чорудар культура-массалыг ажылдарның планын сүмележип, оон күүседезин бир дем-биле организастап турар.

ВЛКСМ райкомунуң комсомол эге организациязы район төвүнүң албан черлериниң комсомол организациялары-биле кады Октябрьның юбилейлиг байырлалынга уткуштур концерт белеткедеринге идепкейлиг киржип эгелээн. Районнуң культура бажыңының уран түүл болгуму чоокку үеде «Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шай, «Кызыл-Тук» колхозтуң Хорумнуг-Ой сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларынга барып концерт көргүзеринге белеткенип турао.

Аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгези мурнукузундан экижээн. Шеригниң Н кежээниң дайынчылары-биле район төвүнүң аныяктарының дыштанылга кежээлерин, бот-боттарынга концерт көргүзүглерин организастап турар. Ол ажылды моон соңгаар улам солун болгаш чаа-чаа хевирлиг болдурар. Суббота болгаш воскресенье санында ажылчы чоннуң, ылангыя аныяктарның дыштанылгазы кандыг-ла бир солун түүлдерлиг эрткен турарынче кичээнгейни комсомол райкому угландырар.

Бистиң эге организациявыстың комсомолчулары чон ортузунга 50 рубльдиң номун тарадырын, 4 тонна демир кескинидизин чыгырын, кижи бүрүзү-ле суурга 4-тен ээзээш эвес ыяштыг тарып олуртурун, бажыңнар чанында янзы-бүрү чечектер тарыырын, стадион тудугунга идепкейлиг киржирин, культура-массалыг ажылдарны күштелдирерин хүлээнгеп турган. Амыл хүлээлгелериниң күүседезин багай эвес чорун турар. Чонга 60 ажыг рубльдиң номнарын таратканын, 8 тонна демир кескинидизин чыгдынган.

Чоокта чаа ол хүлээлгелериниң күүседезининң чорун турарының дутайын партия эге организациязының хуралынга чугаалашкан болгаш четпестерни чайладыр талазы-биле угланышкынны берген.

Бо юбилейлиг чылда кижи бүрүзү, организация бүрүзү үре-түнелдиг ажылдарны кылган турар.

К. ДУГУР,
ВЛКСМ-ниң Өвүр райномунуң секретары.

Пионер амыдыралы

Ажыл-ишчи, амыр-дыштыг, хөглуг чай

Удавас пионержи хөглуг чай, турисчи аян-чоруктар, сонуургаткыг оюн-тоглаалар. Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек сес чыл школазының Совет Эвилелиниң Маадыры Александр Матросов аттыг пионер дружиназының пионержилери бо өөредилге чылын база эки өөредилге, сагыыга-чүрүм, солун ажылдар, ужуражыышкынар-биле үдеп турарлар. Эки өөредилге, чүрүм, хөй-ишитчин ажыл дээш чарышка 7 «б» класстың З. Космодемьянская аттыг пионер отряды тиилекчи болгаш, Ак-Довурак хоорайда дагдугу комбинадынче экскурсиялап, хөй солун чүүлдерни билип алганнар. Школаның өөренишчилери фронтучу чораан С. Тавва-Самбуу, Ш. Шивит-оол, арееэчи чораан М. Чүлдүм, хоочун коммунист Т. Хайдың, суурнуң хоочун чурттакчызы, ол школаның баштайгы башкыларының бирээзи С. Лопсан, совхозтуң ында салбырының мурнакчы саанчылары С. Анчымаа, Х. Өлчей олар-биле уттундурбас ужуражылгаларны эрттиргеннер.

Школаның дружина соведи чайын кылыр ажылдарның планын тургузуп алган. Математика башкызы Д. Стал-оолга удурткан бөлүк өөренишчилер Барыын-Хемчик районда Хемчик хемниң уну-биле турисчи поход кылып, тыва чоннуң алдарлыг оолдары алдан маадырларның байлар-биле демиселжип чоруп турган черлерин барып көрүп, хоочун чурттакчыларның оларның дугайында сактыышкыннарын чыырлар. Каш хоныктың походтарын база кылырлар. Ол солун ужуражылгалардан пкгыда, өөренишчилер школазынга «Шагдаанның бичии өөнүктери», «Акыяк дзержинчилер» деп отрядтарны тургузуп. «Шүлүк чогаалының клубун» школазының библиотеказынга тургузуп алгаш, аңаа ужуражылга, ыяшкыр номчулга кежээлерин эрттирип турарын ишти-пирлээннер. Кудумчулар аайы-биле бут бөмбүүнүң командаларын база тургускан. Школага хөл шидырга, шашки, үнмис, хүреш, спорт шөлүнге хөл, оут бөмбүктериниң, баскетболдуң маргылдаалар ын эрттирип турарының графигин тургускан болгаш оларны удуртуп эрттиреринге идегелдиг спортчуларны быжыглаан.

Ынчангаш көдээ суурнуң школачыларынга юбилейлиг чылдың пионержи чайы база хөглуг, солун болур.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: бо өөредилге чылын кончуг эки болгаш эки өөредилге, чүрүм-биле дээзуп турар болуп өөренишчилер. Солагай талазындан (мурнунда) алдыгы классчылар Рая Нарлуп-оол, Алеша Калыңдуу, Нина Селик, (ортузунда) чедиги классчылар Галя Сандак, Наташа Санчай-оол, Нина Монгуш, (артында) Андрей Сат, Варя Уйнукпан, Халыын Маадыр.

Д. АНАЙ-ООЛ.
Авторнуң фотолары.

Иениң амы-тыны алдынган

«32 харлыг Салчак Саян божаан, уруг сыртым саадаан, хөй хан чидирген. Дуржулгалыг акушер-гинекологтан дүргеп чорудуп көрүнер...» деэн дүвүренчиг телеграмманы май 21-де Мугур-Аксыдан алган бис. Дораан-ла, республика ужар түүлүвүн АН-2 деп сөөптар самолёдунуң командири Виктор Михайлович Лухтанова баштаткан экипаж: 2-ги ужудукчу Иван Иванович Шпак, штурман Григорий Серафимович Семенов олар ужуудушкунга белеп турган. Дуржулгалыг акушер-гинеколог, чоннуң кадыын камгалаар ажылга хөй чылдарда идепкейлиг киржип келгени дээш чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаткан Татьяна Матвеевна Зверева самолётка олуруптарга, ужудукчулар Мөңгүн-Тайга кайы сөн дээш кылыптыышкан.

Ук аарыг кижиниң турар черинде самолёт хонар тускай шөл чок болган, а аарыг кижини өске арга-биле оон чедип ап болбас, оөң кадыынга улуг хораны чедирип, ону ышкыынын болгу дег түргеп. Шак мындыг берге таварылгада командир В. М. Лухтанов агаардан самолёт хондурушку дег черни көрүп чораан, самолёттуг ал чанынга хондуруп, эмчини аарыг малчынга дүргеп чедирер деп шиитпирээзи. Удаткан чок самолёт аал чанынга хонупкан. Эмчи аарыг кижиниң көргеш, уруг сыртымын чалаан, хөй хан чидирген кижиге эргежок чугула ханы судалыынче сыкыртып кутканының түңнелинде, чаа божаан иениң кадыы экижип келген. Оөң амы-тыны үзер деп турган айыыл чайлаан.

Ынчангаш дуржулгалыг эмчи, эрес-дидим ужудукчунуң ачызында, аарыг кижиге чогуур үеливде четкен болгаш чаа божаан, амы-тыны айыылда келтеп турган Мөңгүн-Тайгавың малчыны Салчак Саяның өлүмүнүң холундан ушта тыртып алган.

К. БАЛЧИЙ-ООЛ,
республиканың санитар ужар түүлүвүнүң улуг эмчизи.

К. ЧАМАЕВ, эмчи.

Байырлалдың столунга

Чадаананың тараа хүлээп алыр ажыл-агый черинде дүн-хүн иштинде 30 тонна кызыл-тастан эки шынарлыг бирген, ийиги сорттарның далганын бүдүрүп үндүрүп турар. Беш чылдың ийиги-биле коллективтиң мурнунда улуг соруглалар салдынган.

— Бо чылдың иштин продукция бүдүрер планын 105 хуу күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бир хуу улгаттырар, бир рубльге хамаарыштыр продукциянның бот-үнезин 1 көпеекке чивгедир—бистиң ажылчыннарывыстың социалистиг хүлээлгелериниң чамдык одуругларын мындыг—деп, директор эш Ойдуп чугаалап орар. Бирги кварталдың пиитн продукция бүдүрер планын коллектив 105,6 хуурга күүсеткен. Ол чедишкиннер ажылчын кижи бүрүзүнүң күш-ажылга ак сеткиндиг чоруундан хамаарышкан. Хүн нормазын ажыр күүседип, продукциянның шынарын экижиткен К. Сарыглар, Н. Монгуш, В. Кашин, Н. Эренек болгаш өскелер-даа бар.

Удавас алдын күе дүжер. Оөң-биле дүжүттүң чазагай тараазын хүлээп алыр, ону шыгжаар складтарының белеткел ажылдарын тараа хүлээп алыр ажыл-агыйның инженер-техниктиг ажылдакчылары чорудун турар. Оөң дугайында республиканың хлеб продуктулар эргелининиң кол инженери эш Доспан мынча дидн:

— Чылыг хүннер дүжүп келэри-ле, Чадаананың тараа хүлээп алыр ажыл-агыйының техниктиг машиналарын, механизмнерин тускай ажылдан кылган график ёзугаар капитал септелгезин кылып эгелээн турган. Түңнеддер бо үеде мындыг: тараа шыгжаар складтар — 100, тараа кургадыр агрегаттар — 85, тараа дүжүрер механизмнер — 78, тараа арыглаар машиналар — 60 хуурларга септеттингеп. Тараазы хүлээп, ону шыгжаар техниктиг базазыны июль айның 15-ке чедир септеп белеткээри коллективтиң кол соруглазы болуп турар.

Юбилейниң байырлалдыг столунга эки шынарлыг хлебтиң үндезинин—чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга белеп болур дээш, бүгү-ле ажылчыннар кызып ажылдап турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чайгы спартакиада

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга туреаакаткан Тыва АССР-ниң чайгы спартакиадазы наймыыдаа—Кызылга май 26-шы хүнүиде эгелээр. Анаа «Динамо», «Урожай», «Спартак» эки-тура спорт нпиппилеринин болгаш республиканың районнарының чыынды командаларының төлээлери — 500 ажыг спортчу оолдар, кыстар киржир.

Эртемгиниң 10 шакта спартакиаданың парады болур. 11 шакта, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында спорт шөлдеринге хол бөмбүүнүп, бат кагарының, теннис залында теннистиң маргылдаалары эгелээр.

Спартакиаданың маргылдаалары хүнүп-не кежээкиниң 6-7 шакка чедир үргүлчүлээр. Ынчангаш ажыл шагының соонда-даа болза, соңуургап көрүп болур силер. эргим кызылчылар.

Демисел үргүлчүлеп турао

«Спартак» эки-тура спорт нпиппилеринің кубогу дээш футбол талазы-биле маргылдаанның дөртку финалы май 23-те Кызылдың «Хүреш» стадионунга болган.

Оөнүнүң эгезинде «Тудугжуңуң» болгаш «Енисейниң» оолдар командалары шөлже үнеп. 2:0 санны чедип алгаш, «Енисейниң» оолдар командалы тиилеп үнгеп.

Оолдар командаларының «ақылары» — «Тудугжуңуң» болгаш «Енисейниң» улуг улус командалары ойнап эгелээн. Оөнүнүң бирги чартыында «Тудугжуң» команда чайыл турган, ынчалза-даа оөң халдакчыларының чалыглыг тен турганындан, мячи хаалганың ийинче эртип турганы түңнел чок болуп доозулган.

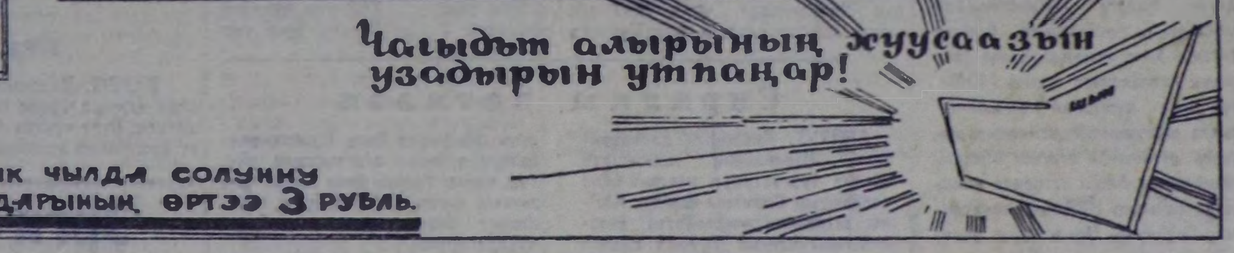
Оөнүнүң ийиги чартыында «Енисей» командазы нпиппативазы алгаш, удурланыкчыларының хаалгазынче дөрт мячин харыы чоокка кнпр тепкеш, тиилегени чедип алган.

Ам «Енисейниң» удурланыкчызы «Саян» командазы болуп турар. Олар чартык финалга ужуражыр.

И. ГАМИДОВ.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ!

„ШЫН" СОЛУННУ

ЧАРТЫК ЧЫЛДА СОЛУННУ
ЧАҢЫДАРЫҢЫҢ ӨРТЭЭ 3 РУБЛЬ.

ШОСТАКОВСКИЙНИҢ БАЛЬЗАМЫ

СССР-ниң эртемнер Академиязының органиктиг химия институдунуң бүдүрүп (синтезтеп) кылган үндүрген эмин Шостаковскийниң бальзамы деп адаар. Ол сугга эзилбес, хөюг, сарыг өңнүг, чидиг чыттыг эм. Бо эм-биле ишштиң болгаш эттерниң эртемген болгаш балыглаңган черлерин эмнээр. Бо бальзам-биле чүгле ажыы балыгларны эвес, харын ижин-шөйүндүнүң иштики азваларын (оюлганнарын) эмнеп турар. Ынчангаш бо эмни эмчилер улуг хырны, ногузу оюлганнап аараан болгаш шөйүндүлери үр үеде ааралп оюлганнап келген кижилерге ижиртип турар. Шостаковскийниң бальзамы аарыг тывыдырар микробтарның өзүп иевудээрин болдурбас, оюлганнарны дүрген бүдүр эжиртиптер, оларның аарыырын оөмургадыр, өнза найгамчык дээштиг шынарларлыг. Ук эм-биле балыгны шарып ааарга ол дүрген катпас болгаш кургавас, ол эм-биле шараан балыгның эжиричел чылдагаанын ында.

Ижин-шөйүндүзу оюлганнап аараан кижилерге ол эмни хөнүкта чаңгыс катап, чем сөөлүнде 5—6 шак эртиенде ижиртип турар. Ол эмни канчаар ижериниң дугайында сумени аарыг кижиге чүгле эмчи бээр. Ук аарыгның байдалын көрүп турган аарыг кижиге кандыг чем чимирин, күш-ажылының болгаш дыштанырының хүн чурумун эмчи дөктаадып тургузар үшүрлүг.

Чамдыкта бальзамны сугга хөлааш клизмалап (шөйүндүже сугбиле чүгүртүп) эмнеп турар. Бальзамны шөйүндүже чүгүртүп, ону чуур чөрүк дөрт шөйүндүнүк иштики шараланчак карты оюлганнап аараан, навыннап хуулган кижилерге улуг дузаны чедирер. Шак ынчалдыр ай чедир эмнеп турар.

СЭЭКТЕРНИ УЗУТКААР

Сээктер — кадыкшылганың хоралыг байзынналары. Олар — ижик тивиниң, дизентериянын, туберкулёзтуң, глистериниң (ижинге амыдыраар маңгыс курттарның) болгаш өске-даа аарыларның халдаарларын тарадып турарлар.

Аъш-чемнер толганчызын, хирлиг савааларны чөгүүр өйүнде аштап арыглаңар. Аъш-чемнерни болгаш савааларны сээктерден дугларлар. Херим-кажаа, бажың иштин арыы-шевер тургузуңар.

Оларның нэуп-тыруур үезы—өдек болгаш өдүнду, бок төгер черлерни чогуур өйүнде арыглап аштаңар! Чуунду төгер уургаларның болгаш бок чыглыр өске-даа черлерниң үттерин так кылдыр дуглап, оларны хлорлуг чугай ийикле азы хөрт довурак-биле дуй бысканнап чажыңар.

Бугу-ле арганарны болгаш чепсектерни кереглеңер: сээк хораннаар суук чүүлдерни, хораннын саазыннарны, чыпшаңдырар хырбаланчактыг саазыннарны, 2 хүүрүг чигир эзидирилиг форвалинны, сээк шүүрлерин болгаш өске-даа чүүлдерни ижиглап тургаш сээктерни чок кылыр.

БИЛИП АЛЫҢАР: чазын ийикле, азы чайның эгезинде чаңгыс сээкти өлүрери чайның төнчүзүнде мун сээктерни өлүргени-биле бир дөмей болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орденнер-биле болгаш „Иениң медалы" медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 120 «Шында»).

Белькова Анастасия Ивановна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.
Игнатьева Галина Игнатьевна — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.
Сандый-оол Мугчук Лопсановна — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.
Соломенникова Евдокия Семеновна — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.
Төвек-оол Чурума Шыраповна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

ТАҢДЫ РАЙОН

Тес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Сендель Какпа Севековна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.
Сеҗ уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Оюн Өшкү-Саир Тарвы — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчузу.
Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Дашкыл-оол Чыртак-кыс Кыргыс — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
Кыыл-оол Елена Шимитовна — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.
Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Балыжык Чорбаа Дарыма — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
Монгуш Билима Чадамбаевна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.
Монгуш Такпарак Самбуу — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.
Оюн Кара-кыс Лопсановна — Сосновка суурда өг-бүле ээзи.
Оюн Самбыл Калбакпаштыговна — Элегес суурда өг-бүле ээзи.
Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Белова Анастасия Ильинична — Хову-Аксыда хлеб заводунуң ажылчыны.
Бутпаева Фанна Савельевна — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.
Куулар Хола Тамбыевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.
Манжосова Евдокия Михайловна — Межегей суурда өг-бүле ээзи.
Монгуш Долзат Божуровна — Сосновка суурда өг-бүле ээзи.
Ондар Ондар Ондарович — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.
Петрова Нина Ивановна — Элегес суурда өг-бүле ээзи.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Дажы Дандаш-Шара Дамба-ооловна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.
Назыы Долгар Идамовна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.
Хөвеңдей Долзат Арылановна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.
Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Дангыт Көк-Даш Балдановна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.
Одун-оол Дарья Намзыраевна — Самагалдай көдээ Совединиң секретары.
Сандыкпаа Баминаы Бүзүрейовна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.
Сумучу Аван Дажыкай — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.
Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Оюн Валентина Дажыевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.
Оюн Инек-Саар Хөңендиевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.
Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Оюн Чечен Самбыл — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.
Чанчыма Шигжирмаа Ивановна — Берт-Даг 8 чыл школазының ажылдакчызы.
Чооду Тунпа Учертаевна — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.
Шалык Ак-кыс Мандын — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Кара-Донгак Бичии Хомушкуевна — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.
Сандан Наталья Монгушевна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.
Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Бопуй-оол Соскалмаа Бай-Караевна — Баян-Кол суурда өг-бүле ээзи.
Допужук Серенмаа Кыргысовна — «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң колхозчузу.
Ондар Сайын Каражиковна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.
Сендир-оол Александра Чадамбаевна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.
Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Анай-кыс Оюн Калбаевна — Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.
Анукаева Санчы Ховалыговна — «Х Улуг хураа» колхозтуң колхозчузу.
Быштак-оол Серенмаа Донгаковна — «Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.
Даржай Артай Маадырович — Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.
Кыс-Ховалыг Сегбеевна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.
Ойдуп Дамба Сатовна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.
Тюлюш Барынмаа Ондаровна — «Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.
Чульдум Кыыл-Уруг Бай-Караевна — «Х Улуг хураа» колхозтуң колхозчузу.
Шойдак-оол Тыынбаар Түлүшевна — Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.
Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Донгак Сунгармаа Донгаковна — «Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.
Ламакай Розалия Ховалыговна — Ийи-Тал 8 чыл школазының ажылдакчызы.
Норбу Фанна Түлүшевна — Арыскан суурда өг-бүле ээзи.
Сайгымга Кавай-оол Кара-Салова — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.
Шивидек Вера Түлүшевна — Арыг-Узуу суурда өг-бүле ээзи.
Эшик Декабрь Монгушевна — Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИНГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдың апрель 25.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

МАЙ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Далай анчызы» 10, «Тиилекчилериниң салгалы» 2, «Эзгар болгаш Крестина» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сегиржип алымшкыл» 2.30, 4.30, 8.30 «Мартинни келдиринер!» 6.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Өлүрүп кым-даа күзээзин» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Туттурбас ожаан негекчилери» 9.40, 11.30, 1.40, 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң чурттап турарым бажың» 3, 7. Дескел чок үзээ» 5, 9 шактарда.

Канализацияны ажыглап билир херек

Тыва АССР-ниң культурлуг болгаш административтиг төвү—Кызыл өзүп база чаагайжып турар.

Суг даанмыдылгалыг, канализациялыг болгаш харын газтыг хөй квартиралыг чаа бажыңнар чыл келген тудум-на көвүдеп турар.

Ол бүгү квартираларга санитар байдалды тургузар болгаш ажылчы чоннарга шаг-үеки камнап алыр органы берип турар.

Ынчалза-даа чамдык нижилер ол бүгүмү шын ажыглап билбес болгаш бир-ийи өг-бүлениң буруузу-биле канализацияны ажыкелалдан үндүрер чорук хаая эвес болгулап турар, оөң ужурунда дараазында чүүлдерни сагындырары эргежок чигзла:

Канализацияже ону бокталдырып болур чүүлдерни (хул, хөюг даш, доворак, свек, пос быжындезын, картофель болгаш могаа картын база өске-даа ол шыкаш чүүлдерни) оптап болбас. А ол шыкаш бензинниг сугну, эфирни азы частыя болур хоруксаалыг будүзелдерни, канализация дериишкинин үрел болур составтыг сугну күдүп болбас. Ындыг суглар хамаарылга четкизиниң ажылчыннарының кадыкшылыгны хоралыг салдарны чедирип, чамдыкта олардың өдүшиң изшин 40 градус чедир бедидип турар таварылгалар бар.

Канализация четкизин багай сугбок болгаш хир кирбезин дээш эки дүүлвар херек.

Бажың эзлери санитар приборлардан сөг төктүр кандыг-даа дыдыкты эдер, суг даанчыдар арматураның болгаш канализация дериигезиниң эргежок чугула септелгезин кылыр канализацияны ажыглаарының бүгү чурумун салыыр хүлээлгелиг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстеринин 21-27, иштики информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01117.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЛЫҢДАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 27 СУББОТА № 123 (6760).

Өртээ 2 көп.

«Шынның» бөгүнгү номерин улуг Октябрьның 50 чылының юбилейинге уткуштур чаржып турар кожалар — ТЕС-ХЕМ биле ЭРЗИН районнарның ажыл-ишчилеринге холбаштырган. Ол дугайын солуунуң кайы-даа арыннарындан номчуп болур.

Тес-Хем ЧАРЫШТЫГ КОЖАЛАРДА Эрзин

Таңды сыныңың хүнзээрек талазында Тес-Хем биле Эрзин районнарның өдөр болгаш тараалаң шөлдери чаттылган. Ында тес-хемчилерниң болгаш эрзинчилериң ажыл-ажы хайныкан. Ол кожаларның аразынга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң хөгжүдер талазы-биле чарыштыг чорудары чаңчыл болган. **Кожалар бо байырлалдыг чыда чарыышыңга чаа утмазы. Октябрьның 50 чыл өөнга чедишкинниг ужураыр дээш изиг тыныштыг киирген.** Чарыштыг кожалар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң талазы-биле чамдык чедишкиннерлиг болуп-даа турарлар. Кожаларның кайызы-даа мал ажылдыг. Ынчангаш малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш демисел мында чоруп турар. **Тес-хемчилер бо чылдың дөрт айларында ыыһыстыг бода малы өстүрериниң пламын 95 хуу, хөйкуң—113 хуу күүседип алган.** Ол районда «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтар хөй өстүрерин 115—117 хуу күүседеннер. Бо чылын районнуң хойжулары 28 мүң ажыг хураганнарны улуг малга немей алганнар.

Тес-Хемниң райпозу, орук тудуунуң участогу, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны бирги кварталда планныг онаалалы ажыр күүседеннер.

Ол районда чер ажылы база хөгжүп турар. Тестиң тараажылары эрткен чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 10 центнер дүжүттү алган. Бо чылдың часкы тарылгазы организастыг эрткен.

Эрзин кожазы Тес-Хемден база-ла хожудавайн турар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш нүрүнеге садар таназы-биле ол эртнен чылгызындан ырамта дээре ажылдаан. Бирги кварталда зът, сүт садарының планныг өөнаалдазы ажыр күүсеттинген.

Эрзин районнуң ажыл-агыйлары чер ажылы чокка мал ажылын хөгжүдүп болбас дээрзин биле бергенвер. Ылаңгыя ол районда «Коммунизмче орук» колхоз чер ажылын чылдың-на сайзырадып бар чоруур. Анда эрткен чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден-не 13.4 центнер дүжүт алынган.

Бо чылдың бирги кварталында Эрзинниң райпозу, белеткел конторазы, сан-хөө органнары, амыдырал хандырылга комбинады планныг онаалдаларны ажыр күүсеткен.

Чарыштыг кожаларның кайызында-даа ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң талазы-биле маргылдаа чок чедишкиннер, коскү чаартылгалар бар-даа болза, четпестер амдаа хөй.

Районнарның кайызында-даа мал ажылының культуразы чавыс деңнелде артпышаан. Эң улуг четпес чүүл болза, мал ажылында хөй күш үнер ажылды механизаставайн турары болуур. Малды ажаарының, чемгерериниң талазы-биле эртемге үндезилээн ажыл коштаж чоруп турар. Ооң ужурунда малдың хораар чоруу хөй. Чижээ, Тес-Хем районуң ажыл-агыйлары бо чылдың бирги кварталында 253 ыыһыстыг бода малы, 3175 хойну, 236 өшкүнү ышкынып каражаадаан. Малың чидирип эрткен чылгызындан эвээжеевээн.

Малдың өлүп хораар чоруу Эрзин районда база эвээш эвес. Районнуң ажыл-агыйлары бо чылдың дөрт айларында 158 ыыһыстыг бода малды, 5892 хойларны, 142 өшкүлерни, 29 чылгыны, 6 тевени ышкынып каражаадаан.

Малдың продуктузуг чоруу кожаларда чавыс болуп артпышаан. Оон тодаргай чижээ болза, бо районнарда ам-даа рекорд саанчылар тывылбаанны болуур. Чылда ийи мүң кг сүттү саап турар саанчылар ам-даа тывылбаан. Эрткен чылын районнарда эң бедик көргүзүттүг болган, «Тес-Хем» совхозтуң эр саанчызы Б. Сыраттың көргүзүү инек бүрүзүнден-не 1551 кг болган. Ол болза республика талазы-биле ортумактан ашпас көргүзүг-дүр.

Чер ажылында четпестер база хөй. Тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүттүү чавыс. Черни эки ажылдап кылырынче, ылаңгыя суттаттыг черлерни ажытлаарынче ам-даа ыяакта четпес кичээнгей салдынып турар.

Чарыштыг кожаларда мал болгаш чер ажылындан өске адырларның ажылында четпестер база чок эвес. Садыгның, ниитининң чемненилгезиниң, хандырылганың, калык камгалалының, улус өөредилгезиниң, культура албан черлериниң ажылында четпестер чайлаттынмаан хевээр.

Районнар аразында чаржып тураа-даа, ону ам-даа дээштинг, коскү болдуруп шыдаваан. Аразында дүржүлга солчуру, улуддедир хынаажыры хөвар болуушкун хевээр.

Тес-Хем биле Эрзин районнарда ажыл-агый болгаш культураның сураглыг кижилери бар. Оларның чедишкиннерин массалыг болдурар талазы-биле демисел ам-даа кошкак.

Чаржып турар кожалар Октябрьның 50 чыл өөнга чедишкинниг ужураыр дээш чарыштың тугун бедик кедургеннер. Ол шимчээшкин районнарның ажыл-агый, культура талазы-биле хөгжүлдезинге чаа базымны бээри чугаажок.

Улуг Октябрьга алдар кылдыр

Үжен муң гектарга

«Тиилелге» совхоз беш чыл планын дүүгаар чыл бүрү-ле үжен муң гектар черге тараа культураларын тарыыр планныг. Часкы хову ажылынга ажылчын күштү болгаш машина-техниканы таарыштыр ажыглаан, ылаңгыя ажылдың шыпарынче кол кичээнгейни салып турган, совхоз ол хире хөй хемчээлдиг черге чаштырылганы дооскан. Ынчаарга кызыл-тас чаштырылгазының планын ажыр күүсеткен. Кукуруза чаштырылгазын доозупкан.

Хову ажылында доктаамал ажылдап турар тос бригададан № 8 бригада күш-ажылдың бүдүрүкчүүшүн болгаш ажылдың эки шыпарлыының талазы-биле үлегерни көргүзүп келген. Чаштырымнықнита тускайлаан беш агрегат 3100 ажыг ганы (планы 2700 га турган) өске бригадалардан мурнай чашкан, бирги черни алган. Кызыл-тастың база дүрген доозупкан. Эки ажылы дээш бо бригада совхоз дирекциязының, парткомнуң болгаш ажылчын комитединиң планнал-макталын алган.

№ 8 бригада кожазында № 9 бригада-биле чарыштыг. Ооң түнелин үндүрерге, № 8 бригада мурнай берген болгаш кожазының 700 га хире черин чаштырарынга, лущениелээринге дузалашкан.

Соолзүредир, кажан бригадалар аразынга социалистиг чарыш ухамна калбарып, олар бот-боттарынга чедип кээп, мурнуң быыжыып, чамдык бригадалар № 8 бригадага чедип кээп тураа-даа, бо бригада темпизин мурнукузуу ышкаш кулуляпайн турган.

Бригаданың механизаторларының түүгүдүг ажылы бүгү совхозка дынналып турган. Чаштырыышкынга ажылдап турган трактористер Монгуш Доржу, Довган Кызыл-оол, Ооржак Дары-Сүү — ээ мурнакчылар болганнар. ДТ-75 трактор-биле чаштырып, илиртпеп ажылдаан комсомолчу кыс Доржу Дацгы аргадуржулгалыг ажыыраныдан чыыш кылбайн, чамдыкта хүн нормазын ийи катап ажыр күүседип турган. Бригадада кызыл түктүг тракторларның бирээзи — ооң трактору.

Оларның организастыг ажылының, быжыг чурумнуг чоруунуң бир үндезини —бригадада партия бөлүүнүң коммунистериниң удуртукчу ролүүнүң хамаарыжыр. Эш Куулар Даажыга удуртнаан ол коммунист механизаторлар часкы хову ажылы эгелээнден бээр бригаданың бүгү ажыл-херээн утпап-баштаар дээш, боттарының партийжи даалгаларын эки күүсеткеннер.

Ильинкачыларның тиилелгези

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүнери бо юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга киришпишаан, баштайгы түңнелдерин чедип ап турарлар. Колхоз күрүнеге зът садарының чартык чыл планын 110 хуу, сүттүң планын 101.2 хуу кылдыр майның баштайгы чартыында-ла күүсединнеп. Бо дээрге ильинкачыларның баштайгы күш-ажылчы тиилелгези болур.

Колхозтуң тараажыларын юбилейлиг чылдың тарылгазын база чедишкинниг чорудуп, тараа культураларының тарылгазының планын доосканнар. Ооң иштинде кызыл-тастың тарылгазын май 9-та дооскан.

Семиртилге малының кадарчызы эш Салчак Лембук кончуг кызымаккай ажылдап, ажаап турары авиак шарыгарының баш бүрүзүнүң хонуута ортумак денгээзинге 760 грамм чедирген.

Малчыннар ам сүт, зът бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чыдың ийиги чартының үлүүнче киришкеннер. Олар ам үеде хөй кыргыдазынга белеткелди бо хүннериниң соцгараатымнаас херээ кылдыр чорудуп турарлар.

И. ГРИБКОВ,
мал ажылының бригадири.

Июньнуң үлүүнге

АК-ДОВУРАК. Даг-дүгү рудниги-нин ажылчыннары май айда чедишкиннит ажылдап келгеннер. Ооржак Дүдүй-оолга удурткан забойщиктер бригадазы ай дургузунда 26.900 кг даг-дүгү холумактыг руда тывар планын хуусаа бетинде күүсединнеп. Күш-ажылга забойщиктер Монгуш Темир-оол, Хомушку Кара-оол база өрүмнекчи Саая Белек шылгарап турарлар

Майның бүдүрүлге планын өскеда бригадалар чедишкиннит боттандырганнар. Эштер М. Темир-оолдун, С. Туровептиң бригадалары июнь айның үлүүнге киришкеннер ажылдап турар.

Чылдыын октябрь 25-те

Юбилейлиг чылда Кызылдың № 2 түк автоажыл-агыйының чоланчылары, ол айларның түк сөөртүр планын октябрь чээрби бешке чедир күүседир деп хүлээлгелиглер.

Транспортчулар боттарының хүлээлгезин алдарлыы-биле боттандырып, ай санының даалгазын ажыр күүседип келгеннер. Коллектив чаа күш-ажылчы улуг тиилелгени чаалап ап, май айның бүдүрүлге программазын тонна талазы-биле ажыр күүсеткен.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ЭШ К. М. ОЧУР-ООЛДУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Күрүне банкызының системазынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш Күрбанкының Сарыг-Сеп салбырының эргелекчизи Константин Майрокович Очур-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай. 1967 чылдың май 24.

Хоочун салгалдың кижилери

Бүгү улуска кайгамчык байырлал — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел бүгү совет черле хүн бүрү калбарып турар. Киши бүрүзү-ле алдарлыг юбилейге белеткиг ужураыр дээш ажыл-херээнге түткүлдүүн, угаан-бодалын байлакшыдар улуг үзеңдиин илергейлеп турар.

Октябрьдан төрүттүнген бистиң улуг Төрээн чуртувус түгле экономика, культура-биле күчүлүг болгаш байлак эвес, харын ленинчи идеяларны ыыдыралга боттандырып келген болгаш боттандырып турар кайгамчык кижилер-биле, чаа үениң—коммунистиг ниитилелдиң бедик мөзүү-шынарлыг кижилери-биле база байлак. Улуг байырлалга белеткелдерниң бо чугула үезинде ылаңгыя хоочун салгалдың ат-сураглыг кижилери өнза хүндүткелди эдилеп, Октябрьның идеяларын пропагамдаларынга, аныяк салгакчыларны кижизидеринге улуг үлүг-хуузун кирип турар.

Бистиң хоочун салгалдың кижилеривис—Октябрь революциязының болгаш хамаатты дайынның киржикчилери, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары, баштайгы беш чыл планнарының боттандырыкчылары, күш-ажылдың мурнакчылары—олар дээрге бистиң чөнүвустуң, чуртувустуң дириг төөгүзү, шырайы, Октябрь идеяларының боттандырыкчыларыдыр. Харын моок ужурунда юбилейге белеткелге болгаш аныяк салгалды кижизидеринге оларның ролүн Коммунистиг партия бедии-биле үнелеп, оларны алдармыдын хүндүлээрин, оларның алдарлыг чаагай чаңчылдарын калбаа-биле пропагандалаарын партия, профзвилел, комсомол организацияларынга сүмелеп турар. «Юбилей байырлалының белеткелдеринге хоочун большевиктерниң, Октябрь революциязының киржикчилериниң, хамаатты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынчыларының хоочун кижилериниң, күш-ажылдың хоочун кижилериниң идепкейлиг киржилгезин калбаа-биле хандырары эргежок чугула» деп, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ниң документаалында айтып турар.

Совет эрге-чагырганың Тыва черге тургустунары, бымыгары дээш демисежип чораан, хамаатты болгаш Ада-чурт дайынчыларының киржикчилери, күш-ажылга шылгарааң хоочун кижилер-биле бистиң республикавыс, бүгү совет чурт ышнаш, база байлак. С. Бүлчүң, А. Лапшин, С. Билчиир-оол А. Петраков, Т. Танов, Ф. Кузьмин, Х. Чүргүй-оол, Л. Ефимов, Н. Макаренко, О. Лопсанчап, П. Астафьев, Үруле Канзан дээш өске-даа алдар-сураглыг хоочун кижилеривиске чоргаарланыр бис. Октябрьның тиилелгези, Төрээн чурту дээш амы-тынын харам чокка берген эрес-маадырлыг кайгамчык кижилеривистиң овур-хевири, ат-сураа Тываның чөмүүнүң чүрекгеринде моңгезин-биле чурттап чоруур.

Улуг Октябрьның идеязын, ленинчи партияның ажыл-чорудулгазын пропагандалаарынга, аныяк салгалдың кижилерин бистиң улузувустуң дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга кижизидеринге, ылаңгыя Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылын байырлаарынга белеткелге хоочун салгалдың кижилериниң киржилгези азыок улуг болуп турарын өөрүшкү-биле демдеглээр херек. Хоочун салгалдың кижилери-биле ужуражылгалар, оларга турасказатнан кежээлер, саитыышкынар дыңнаары, пионер дружиналарының байырлыг чыыштары, комсомол биледин аныяктарга хоочун кижилериң тыпсыры дээш өске-даа массалыг хемчеглер чер-черде малбарып, аңда бистиң хоочун кижилеривис идепкейлиг киржип турар.

Хоочун салгалдың кижилериниң политиктиг болгаш кижизидилгелиг ажылга киржилгезин калбартыр соруглга-биле дайынчы болгаш күш-ажылчы алдар ылыбтарын, хоочун кижилериниң чөвүлелдерин чамдык черлерде тургускулаан. Бо талазы-биле Таңды, Бии-Хем районнарда улуг ажылдар чоруттунган, Таңды районда Кочетово суурга ВЛКСМ райкомунуң пленумун, пионерлериң район слёдун, партизаннар болгаш өске-даа хоочун кижилер-биле ужуражылгаларны оларның калбак киржилгези-биле эрттирип турар.

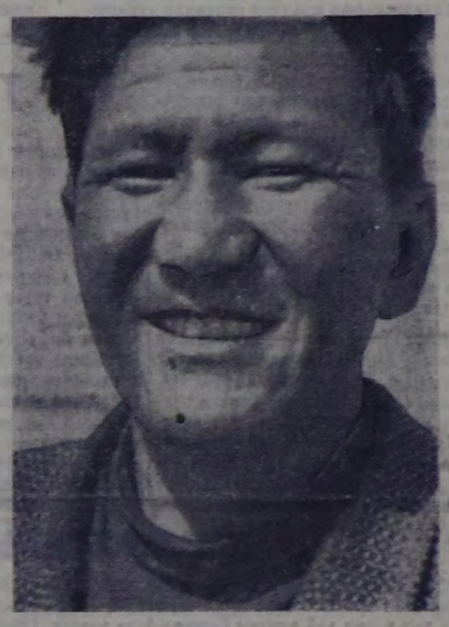
Кызылдың Пионерлер бажыңында тургусман дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның клубунга 40 хире хоочун кижилер киржип, солун болгаш чугула ажылдарны ылып турган. Ынчалзажок, юбилейге белеткенип турар бо чугула үеде клуб бодунуң ажылын сулаарадыпканы хомудаанчыг.

Улустуң хөрээ, Төрээн чурт дээш эрес маадыр демисежип, Тыва черни социалистиг ёзу-биле чаарты тургусчуп келген хөй санныг хоочун кижилер бистер бар. Байырлалга белеткел үезинде оларның байлак ажыл-чорудулгазын, дуржулгазын, шынчы сөзүн ам-даа чедир ажыглавайн турар бис. Олар-биле ужуражылгалар, кежээлер чамдык черлерде кончуг ховар, эки белеткел чок эртип турар. Бо чугула херек колдуунда шөлаларда ажыг-наттынып турар, а амыяктар болгаш улуг кижилер ортузунда барын чоруттунмайн турар. Бо дээрге партия, профзвилел, комсомол организацияларының, культура-чырыдыышкын албан черлериниң идеологтуг ажылдың бо чугула хевирин чедир үнелеевейн турарын, Октябрьның идеязының херек ыяшына боттандырыкчылары хоочун кижилериниң аажок улуг дуржулгазын, кижизидикчи күчүн багай ажыглап турарын херечилеп турар.

Алдар-сураглыг хоочун салгалдың кижилери чок ыңдыг булуң бисте чок болгай. Совет эрге-чагырга дээш демисежип чораан, хамаатты болгаш Ада-чурт дайыннарының киржикчилери, баштайгы колхоз, совхозтарның, үзеткпүр бүдүрүлгелериниң тургузунчулары, бүдүрүлгениң мурнакчылары, маадырлар — Октябрьның идеяларын, бистиң чуртувустуң социалистиг чаартылгазын пропагандалаарынга, аныяк салгалды дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарга кижизидеринге калбаа-биле ажыглаар улуг күш-тур. Партия, комсомол организациялары, культура албан черлери бо талазы-биле боттуг организакчы ажылды кылып, хоочун кижилериниң чон ортузунга тайылбыр ажылы кылырынга тазарымчаныг байдалды тургузуп, ону планныг, дөктаамал болдурарын хандырар ужурлуг. Бир эвес партия организацияларының оларга боттуг дуза чедирер болза, бистиң хоочун кижилеривис үнелеп четпес улуг ажылды бүдүрери чугаажок.

Бо үстүнде чуруктарда олуруп турар эштер «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының мурнакчы малчыннары-дыр. Солагай талазында: Санаа Самбаевич Самба Тыванык хоочун, мурнакчы малчыннарының бирээзи. Ол, бодунуң кадайы Данзын Наксал биле ниитининң малын 20 чыл чедир малдап турар.

Оң талазында чуруктa: салбырның № 4 хойжу бригадазының бригадири Намый Уржунович Седен. Ооң удурткан хойжулары бо чылын малдың чаш төлүн камгалап алыр болгаш бригаданың өске-даа ажыл-агыйының талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алган.

К. ТҮЛҮШТҮҢ фотолары.

ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизи

ССРЭ-ниң Чогаалчыларының IV съездизи май 25-те Кремльдиң Улуг ордузунга бодунуң ажылын үргүлчүдээн.

Эртенги хуралга даргалакчы К. Симонов май 25-те Африканың хосталга Хүнүн демдеглеп турарының дугайын сагындырган. Национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар ол диптин улустары-биле боттарының эң-сеткил каттыштырылгазын делегаттар болгаш аалчылар адыш часкаашкыны-биле илергейлээн.

Ооң соонда идеткелдер талазы-биле санал бээри үргүлчүлээн. Бир-ле дугаарында К. Яшен (Узбекистан) санал бергеш, бүгү совет литературанын чарылбас кезээ—узбек литература чонунуң чогаадакчы күзелчүкүлдерин, ооң эрестиг ажылкажын, совет характерниң чаагай шынарларын илередип келген деп чугаалаан.

Совет-фин харылзааларда чаагай чаңчылдарның дугайын, бүгү-ле деп-шилгелиг чогаалчыларга ниити болуур сорулгаларның дугайын финланд чогаалчы Мартти Ларни чугаалаан.

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң база Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң мурнунда, бүгү совет хайынчыларының мурнунда армия генералы А. Епишев съездиге хайынчы байырны чедирген.

Костас Кодзиасты (Греция) делегаттар диңмиттиг, үргүлчүлелиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Совет чогаалчыларының хөрткү съездинге олуржур аас-кежиктиг болганыр мен деп, ол чугаалаан. Уран чүүлүүн болгаш эртеминиң талазынга тургустунган бүгү чүүлдер ам Грецияда үрей шаптының турар. Мээң чуртумну фашизм культураның хөөрү болдурган. Чуртта фашизмниң чаа хевири тургустунган. Ажылчын аңгы-биле кады парлалга болгаш культура база соогушкунга таварышкан. Литература журналдары үнметтээн, ном үндүрер черлерни хаттаан. Манолис Глезос ышкаш сураглыг политиктиг ажылдакчыларын аңгыда, литератураның болгаш уран чүүлүүн дыка хөй ажылдакчыларын база түлүп хоргудаан.

Удурланыышкын шимчээшкинниң Грецияда база дагыы белеткеп турар. Диктатурага удур демиселдиң чаңгыс ай национал фронтузунуң тургустунуп турарының дугайын чурттан соолгу медээлер хереченип турар. Демиселдиң кол бергези демократтыг грек улуска онаажыр ээзиниде каныг-даа чигинииг чок.

Түңнелинде Костас Кодзиас Совет Эвилелиниң литераторлары чаа-чаа чогаадыкчы чедишкиннерлиг болуурун күзээн.

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары Костас Кодзиаска изиг байыр чедирип турган.

Октябрьның ачызында чаартынган түркмен чернин дугайын, ооң чонунуң угаан-бодал сайзырадыышкын дугайын түркмен чогаалчы Б. Кербабаев чугаалап, хөй националдыг совет литературанын мурнакчы, кижизидикчи ролүнүң дугайын чугаалаан.

«Улустар аразынга тайбынны быжыглаар дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, сураглыг чили чогаалчы Пабло Неруданың чугаазын улуг кичээнгей-биле болгаш ханы үндүткел-биле ыңнаан.

Бистиң съездивис делегей культуразының кичээнгейинин төвүнде турар деп, А. Тименен (РСФСР) чугаалаан. Амты делегейде нарын демиселдиң байдалында чогаалчы кижи кыынын-биле болур ужурлугул деп айтырыгга харыыны чогум-на харын бистерден, совет чогаалчылардан манап турар. Идеологтуг демиселдиң барыкаалаарынга кеззеде туржуп келген совет литература дээш чогаалчы чоргаарланыышкын-биле чугаалаан.

Венгр чогаалчыларның мурнундан Йожеф Дарваш (Венгрия) съездиге байыр чедирген. «Кижи дээш, чаагай чоруктуң идеяларының тиилелгези дээш, кижи төрелгетеннин келир үезин дээш» харыысалганың дугайында чугула айтырыгны ол көдүрген.

К. Симонов (Москва) болдунуң чугаазынга Чогаалчылар Эвилелиниң шериг-ураң-чечен литератураның талазы-биле чөвүлелиниң ажылынче, Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайын литераторларның каңчаар бижип турарынче улуг кичээнгейни салган.

Джозеф Норт (АБШ) съездиге байыр чедирген. Дайынга удур демиселден артык чугула херек ам чок деп чүвеге дыка хөй американнар бүзүрел турар апарган деп, бодалын ол чугаалаан.

Совет чогаалчыларга байыр чедирбишаан, Захария Станку (Румыния) Совет күрүнениң чартык чүс чыл төөгүзү болдунуң чонунуң болгаш бүгү кижи төрелгетеннин мурнунга моральныг харыысалганын хандыр билген чогаалчының чаа хевирин тургускан деп онзалап демдеглээн.

Чогаалчыларның бүгү дөрт съездилериниң киржикчизи А. Сурков (Москва) литератураның хөгжүлелин башкарып турар чогаадыкчы организациянның үгаан-бодал амыдыралы-биле, журналларның ажыл-чорудулгазы-биле шыңгыы болгаш идепкейлиг ажылдаарының чугулазын чугаалаан. Европаның коммунистиг болгаш ажычын партияларының Карловы Вары конференциязының шиитпирлериниң дугайын, ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң делегей ажыл-чорудулгазынга ол шиитпирлерни барымдаалап көөрүнүн эргежок чугулазын ол сагыныырган.

Халдун Танер (Турция) болдунуң болгаш бүгү турция чогаалчыларының чаагай күзээшкиннерин съездиге дамчыткан.

Н. Грибачев (Москва) делегейде тургустунган дүшкүүрлүг байдалдың дугайын, ону шулукчу чогаалчылар каңчаар үнелеп көрзе чогуурунун дугайын чугаалаан.

Телепнуг, эки маадыр, демиселчинин болгаш чаа делегейниң тургузукчузунуң чырыткыланчак, күштүг мөзүү-шынары улуг чогаал бүрүзүнүң кол ооргазы болуп келген болгаш бооп артар. Ынчангаш номчукчулар ыяшт маадырлар-биле ужуражышкынны манап турар деп, М. Ибрагимов (Азербайжан) чугаалаан.

М. Шолохов (РСФСР) Улуг Октябрьның бежен чылының бүдүүзүнде чыыган чогаалчыларның съездизи литература хөгжүлелиниң түңнелдерин каныг-бир чергелиг үндүрүп турарын дүрүм дээтаар кылыр саналаан. Ынчалзажок тайын дүшпес төлээде, бурунгаар көөр херек деп, оратор демдеглээн. Совет литератураның келир үезиниң дугайын чугаалаан, М. Шолохов чогаалчы аныяктарның дугайында айтырыгны тургускан. Аныяк чогаалчыларның дыка хөйү бичии ооллардың хөнүкпээн үнү-биле чугаалап тураажок, бистиң ол салгакчыларывыс кайгамчык эки деп ол чугаалаан. Ол дээтаар байлак-тыр, оларның дугайын дүрүм дээтаар чоргаарланыышкын болгаш өөрүшкүлүг сеткил-биле чугаалап болуур.

Идеткелдер талазы-биле Е. Сурнов (Москва), М. Аммров (Татария), Б. Рюриков (Москва), А. Кептелов (РСФСР) база санал бергеп.

Съездиниң делегаттарынга ташпыкы аалчылар: Михайло Лалич (Югославия), Аленс Ла Гумэ (Мурнуу-Африка Республика), Арман Лану (Франция), Чогаалчыларның европейжи ниитилежилгезиниң чиңгине секретары Джаннарло Вигорелли, Иржи Шотола (Чехословакия), Мария Тереса Леон (Испания), Хидэо Одагири (Япония) байыр чедирбишаннер.

ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизи дүүн бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ЧАРЖЫП ТУРАР РАЙОННАРЫН

Коммунистер—башкарыкчы күш

«Тес-Хем» совхозта партия комитеди 4 партия эге организациязындан тургустунган. Коммунистер кол өзек, совхозтуң ажыл-агыйы, культура тургузуушкунунуң херээнге башкарыкчы күш дээрзи бладингир. Совхозтуң ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы. Мал ажылын улам хөгжүдеринге, оң адыр продукцияны албекшидерине авангардтыг рольду коммунистер эдеп турар. Чогум партийжи ажылды партия организациялары бисте канчаар чорудуп турарыл? Совхозтуң үш салбырларының түс-түс фермалар, бригадаларда партия бөлүктери тургустунгулаан. Ниитизинбиле 6 партия бөлүү ажылдап турар.

Партбюролар партиянның полит-кижиндилгелиг болгаш агитас-массалыг ажылдарын партия бөлүктерин дамчыштыр чорудуп турар. Чижээлзэрге, Шынаада партия бөлүү (даргазы эш Шалык Коопай) нам хуралдарынга чугаалашкан айтырыгларның күүселдези дээш бодунуң бригадазының ортузунга алдээ ажылдарны кылып келген. Ол болуп малчыннарның ажыл, амыдыралының талазы-биле болгаш культурлуг денгелиниң, ылаңгыя коммунистерниң өөредилгезиниң талазы-биле ажылды боттуг чорудуп келген. Шак оң ишкаш кызымаккай ажылдыг партия бөлүү О. Шынаада база бар. Бистиң партия организацияларывыс партия хуралдарын партия Уставынга дүүнүр, план ёзугаар ай санында-ла эрттирип турар. Партия эге организациялары ажыл планын ай санында, партком квартадаш кылып турар.

Партия комитединге чугаалашкан айтырыгларны партбюроларга чугаалажыр, оон күүселдеэн дээш айтырыгларны коммунистерниң ниити хуралдарынга тургузуп турар. Коммунистерниң хуралдарынга сөөлгү уеде колдуунда-ла партия өөредилгезиниң, агитаторларның ажылының дутайында, лекция пропагандазының, көскү агитацияның болгаш коммунистер партийжи даалгаларын канчаар күүседип турарыны дугайында айтырыгларны чугаалажып турар. Партбюроларга болгаш партия хуралдарынга чугаалажып турар айтырыглар экономика-биле харылзаалыг.

Парткомнуң чорудуп турар полит-кижиндилгелиг болгаш агитас-массалыг ажылын совхозтуң ажыл-агыйының планныг опаалдаларын күүседиринче угландыр тургускан, ону дээш социалистиг чарыштың түс-түс ажылчыннарга чедир калбарткан бис. Бо чылын бодунга бедиткен социалистиг хүндэлге албаан малчын, механизатор, тараажы, тудугжу-даа бисте чок. Бирги кварталда социалистиг чарыштың түүнелдерин салбырлар, бригадалар болгаш түс-түс чаржып турар малчыннарга чедир түүнеп үндүрген бис. Бирги кварталда өн дээре көргүзүлтүг болган малчыннардан республиканың Хүндүлел самбыразынга ийи кижини, районнуң хүндүлел самбыразынга 4 кижини киирген бис. Өске арткан мурнакчылар совхозтуң бодунуң хүндүлел самбыразында киргилээн. Отчёт-соңгудалыг хурал эрткенде бээр партияга 12 кижини киирип алган болгаш ам партия эге организациялары түс-туста 4—5 кижилерни партияга киирип алыры-биле белеткеп турар.

Совхозта ниитизин-биле 30 кижи составтыг лекторлар бөлүү. 102 агитаторлар ажылдап турар. Лекторлар бөлүктерин ылаңгыя Берт-Даг салбырында (лекторлар бөлүүнүң даргазы Иргит Биче-оол) лекция пропагандазының ажылын эки удуртуп турар. Лекторларга план ёзугаар түскай лекцияларны, ону номчуур черлерин тодаргай планнап берип турар. Эң дээре лекторларны адаары артык эвес. Чижээлзэрге, Сүлдүм Чажын-оол, Хөвалыг Борбай-оол, Биче-оол Иргит, Хомушку Чүргүй-оол дээш өскелер-дээ. Совхозта 3 көдээ клуб, 2 көдээ библиотека, 6 кезек чердо көжер библиотекалар ажылдап турар. Ү. Шынаада, Берт-Дагда көдээ клубтар чанында бот-тывынгыр уран чүүл болгумнер долгаамал ажылдап, агиткультбригадаларны фермалар, бригадалар болгаш салбырлар төптеринче үлүүшкүннерин кылып турар. Берт-Дагда көдээ библиотеканың шугуму-биле номчулга конференциязын 3 удаа, литературалыг обзорлуг 4 удаа арттырген. Библиотекаларда номчукчуларның саны өзүп турар. Номнарны кижи санынга чедир тарадыр талазы-биле Берт-Дагда библиотека эргелекчизи Екатерина Сереп кызымаккай ажылдап турар.

Бо чылын совхозка партия чырыдыышкынының 6 белгүмнери ажылдап келген. Өөредилге программазын Ү. Шынаада политшкола (пропагандистери Хөвалыг Борбай-оол, Сарыглар Борбак-оол) дооскан, дыңнакчыларга тускай шынзылганы тывыскан. Өртен сүт-бараан фермазында политшкола, Берт-Даг 10 чыл школазында теоретиктиг семинар өөредилге программаларын база чедиишкиннинг дооскан. Партия өөредилгезинге коммунистерниң 55 хуузу хаара туттунган. Бистиң коммунистеривисте чагыгга чок кижи чок. Совхозта бо чылын 1000 кижиге опаалтыр 556 кезек чагыдылгалыг бис. Салбырлар санында түс-түс бригадаларга солуннар, журналдарны чедирип турары-биле 6 почтальонну бижыглаан. Почтальонналрның иштинден Сибрик, Арбак олар эки ажылдап турар.

Партия организациялары партийжи ажылды чон ортузунга чорударда, көдээ интеллигенциядан: башкыларга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигленирге даянып турар. Чижээлзэрге, Ү. Шынаада школа директору Сарыглар Борбай-оол, О. Шынаада школа директору Шалык Кавгай-оол, Берт-Дагда Сүлдүм Чажын-оол чон ортузунга полит-кижиндилге ажылдарынга идепкейлиг киржип, боттарының партийжи даалгаларын төлептир күүседип турарлар.

Партийжи ажыл түгле чиңгине политиктиг ажыл-биле кызыгаарлаттынар дээр болза шын эвес. Ол болза эң хөй талалыг, нарын ажыл болгай. Ынчангаш ажыл-агый айтырыгларын, ылаңгыя күрүнеге эът, сүт, дүк садарының болгаш ону бүдүрериң көвүдедиринин дутайында айтырыгларны, хөй-иишти организацияларывыстың—советтер, комсомол база херээженнер организацияларының, эш-хуузунуң судтарының, акитура дружиналарның ажылының дутайында айтырыгларны партия хуралдарынга база-ла чугаалажып турар бис.

Мынчаар ажылдап турарывыстың түүнелинде совхоз эрткен чылын республикада орулталыг болган совхозтарның бирээзинге санаткан. Бо чылдың бирги кварталында планныг опаалдалардан ээттг—132 хуу, а сүттүң планын түгле 49,8 хууга күүсеткен. Сүт талазы-биле бирги кварталда четпес ажылданывысты биллингеп бис. Малдың чаш төлүн памгалап алыр айтырыг бистиң совхозта багай эвес шиитпирлеттинип турар. 100 баш төрүүр хойга опаалтыр 70 хураганнарны бирги кварталда памгалап алган бис. Амгы уеде тарылганың изиг-түлүк үезин чорун турар. Бо ажыл база-ла шалыпкын чорун келген. Тараа культураларының чажылгазын май 9-та-ла ажыр күүсеткен болгаш ниити тарылга май 25-те доозулган.

Хову турлагларында лозуңнар, плакаттар болгаш көргүзүг самбыразы дээш кескү агитацияның чамдык хевирлерин кылган бис. Совет эрге-чагырганың тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга телептиг ужуражыр соруглга-биле тускай хемчегин ажылдап кылган, байырлал комиссиязын-даа парткомга бадылап тургускан. Ук комиссия суурлар чаагайжыдылганының болгаш кескү агитацияның талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ону бистиң суурларывыстан көрүп болур.

Бистиң ажылывыста четпестер бар. Юбилейлиг чылда ол четпестерни чайладып, байырлалга партийжи-даа, ажыл-агыйжы-да амыдыралга чедиишкиннерлиг болур дээш ажылдаар бис.

Э. ЧООДУ,
совхозта партком секретары.

ТАЙБЫҢ ИШЧИ МЕН

Мээң киржип чорааным Ада-чурттуң дайынының шөлдеринге динамитиг болган коргунчуг бомбалардың частып, үгер боларының эдип, хем ышкаш хан төктүүшкүнү болуп турган үеден бээр ам 22 чыл болган. Тываның эки-турачылары Октябрьның чаалап алышкынналрын камгалажыр дээш совет шеригler-биле кады дайын шөлдеринге немец фашистерге узур эрес-маадырлыг тулчуп чорааннар.

Бистиң Тес-Хем райондан Михаил Кумаевич Дончун, Күрседи Баирович Чооду, Оюн Лаңзыы, Оюн Аракчаа, Тараачы Самбуу, Чапсын Баазан сугдар оске-даа тыва эки-турачы өөрүүе-биле кады немец фашистерден совет черин хостаар дээш тулчуп чораан бис. Тараачы Самбуу Ада-чурт дээш ыдыктыг демиселге амы-тынын берген, а Чапсын Баазан балыг келгеш мочаан. Өске фронтучулар бистер тайбың тургузукчу ажыл-херекте турушкан бис. Мен дайынчы чорааш, ам тайбың ишчи болуп, 1957 чылдан бээр ферма эргелекчизи болуп ажылдап турар мен.

Бистиң колхозтуң Улуг-Бүзег сүт-бараан фермазының ажылдакчылары Октябрьның бежен чыл оюнга чедиишкиннинг ужуражыры дээш, социалистиг чарышче киргеп, шүдүргү ажылдап турарлар. Бызымаккай күш-ажылдың түүнелинде ферма бирги кварталда сес тонна сүт садар планның ажыр күүсеткен болгаш ийиги кварталда сүттү бүдүрериниң болгаш садарының планның база чедиишкиннинг күүседип турарлар.

Фронтучу чорааи мен, империалистерниң, ылаңгыя америк империалистерниң кыпсын үндүргени Вьетнамда дайынга ян-не шиитпирлиг-биле удурланып, тайбынга күзелдиг кижилерге үнүмнү кадып чоруур мен. Совет кижилер тайбынга, тургузукчу күш-ажылга ынак. Мен ам алды ургуларның адазы мен. Бадайым Лайлы Ямаа ферманың мурнакчы саанчыларының бирээзи, а ургуларымның чамдыызы колхоз бүдүрүлгезинде ажылдап, чамдыктары өөренип турарлар.

Тайбың ажылдарын, чурттарын совет улуска, оон иштинде шаанда, быдаргай хуу ажылдыг чорааи тывааларга Октябрь берген. Бо чылын байырладыг онза чыл. Ынчангаш бистиң чеднишкиннеривиске улуг кадарын тайбың ажыл-ишчи кижилерниң ыдыктыг херээ деп билир херек.

Бистиң фермавыста бүгү-ле ажыл-херек кылап чорун турар дээр болза шын эвес. Хөй күш үнер ажылдарны механизастарны ам-даа боттанмаан, малдың продуктулуу эвээш, оон хораар чоруу кызырылбайн турар. Ынчангаш мурнывуста ам-даа шиитпирлээр ужурлуг хөй айтырыглар бар. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидери, бүдүрген продукцияның ботунезин чигтедири—механизациядан кол хамаарыжыр. Бисте оода чазаарда малга чемин доорап, хөвүүн бээри чергелиг ажылдар безин механизастаттынмаан. Ферманың ажылдакчылары ам ол четпестерни чайладыр дээш, айтырыгны колхоз баштаар черге тургузуп турарлар.

Материалдыг байлактарны хөйүбиле бүдүрүп турар кижилериниң дугайында сагыш салышкыны бир чүгүла чүүл. Ынчангаш бис фермага ёки чурттарга бижиннарын немей тудар, оларны чаагайжыды дериир ажылды бо чылдан эгелеп чорудуп турар бис. Ферманың саанчылары, каларчылары болгаш оске-даа ажылдакчылары колхозунуң бай болуру дээш ажылдап турары бистиң иделелиг инанныжывыс болур.

Малдың продуктулуун белидериниң болгаш оон баш санын менеп камгалап алырынга ён чүгүла чүүл болза, чемни болгаш оран-суурну белеткээри болур. Ынчаарга бисте кажаалар ам-даа эрги хевирниң болгаш чедир кылдынмаан. Ол четпестерни эдериче ферма ажылдакчылары ам корнуң эгелээн.

Мээң санап турарым каш санныг хемчегler бистиң чедиишкиннинг ажылдарывыстың үндезини болур. Айтып алган хемчегlерни боттандырар дээш демиселивисти ара соксатпас бис.

С. АЛДЫН-ХЕРЕЛ,
Ада-чурттуң дайынының киржикчизи, гвардейжи эки-турачы.

УГЛАНЫЫШКЫН — ХӨЙ АЖЫЛЫ

Бистиң колхозту хөй ажылдыг ажыл-агый деп дидимни-биле санап болур. Колхозтуң экономиказында кол черни хөй ажылы быжыы-биле ээлээн.

Эрткен чылын бистиң колхоз тос чүс бежен тос муң чеди чүс он беш рубльдиң орулгазын алган. Оон иштинде 17,6 муң рубльдиң орулгазы чержажыдынган кирген. Ынчаарга оске артканы — 942 муң рубль мал ажылындан кирген. Оон иштинде хөй ажылындан алган орулга барык 730 муң рубль болган. Ынчаарга хөйдан кирген орулга колхозтуң ниити орулгазының 76 хуузу, а мал ажылындан алыр орулганың 77,4 хуузу болган.

Бисте бүгү хойнуң 27 хуузу бирги болгаш ийиги класстың хойлары болуп турар. Бистер ол хойларны моон соңгаар-даа хөгжүдер бис. Эргелелдиң болгаш колхозтуң тускай эртемнигleри моон соңгаар хойнуң уксазын чүгле үшкү чаланың салгалынга чедиргеш, оон ыдай нарынчыдарындан ойталаар деп көрген. Бисте чамдык даг одарлыг черлерниң бар болуп турары база амдыызында кажаа-хорааны ам-даа чедир кылып албаны хөй ажылын ынчаар хөгжүдерин негеп турар.

Хойларны тарып боозадырын моон соңгаар ён кичээнгейлиг магадылап чорудар бис. Эрткен чылын тарып боозадыктага кирген хойларның чамдыктары соолунде салган кошкарлардан боозаан болган. Бо чылын ындыг четпес түүдүг шуут болдурбас бис.

Бо чылдың бирги кварталы эрткен. Ынчангаш чамдык малчыннарның ажылының түүнели кестүп келген. Чижээ, № 1 бригаданың хойжулары эштер М. Сувандии, И. Данзуруп, И. Чамзын болгаш № 2 бригаданың хойжулары Соян Бомбүрек, Чүрүм Бүжүгет олар 92—98 хураганнарны чүс хойга опаалтыр алганнар.

Бистиң хойжуларывыс амгы уеде дүк кыргызазынга белеткенип турарлар. Хөй кыргыкчыларның бо чылын ён-не кежээ болгаш ак сеткилдиг кижилерни киирер бис. Дүк бистиң кол байлаавыс болганда, ынчаар кылыр апаарывыс албан. Бистер моон мурнунда хойну тарып боозадыр кижилерни чыдың-на өөредир, удур тывар турган бис. Моон соңгаар бис хөй тарып боозадыр кижилерни доктаамал тургузар бис. Олар тарып боозадылга доосту берген уеде бригадаларга учётчик болуп доктаамал ажылдап турарын чедип алыр бис.

Л. АРАКЧАА,
«Чодураа» колхозтуң кол зоотехниги.

ЧАА БҮДҮРҮЛГЕ

Самагалдайның чурттакчылары байырладыг чылда чаа бүдүрүлгелиг болганнар. Амыдырал хандырылга комбинадын бо чылдың май айда ажыттыкаш, чон оон ажыын көрүп эгелээн. Мурнунда чылдарда суурнуң, оон туржук районнуң чурттакчылары чурукка тыртырар апарганда, Кызыл хоорайже киирер таваржып турган. Ам амыдырал хандырылга комбинадында чурук тыртар чер ажыттынган. Мурнакчыларның чуруктарын үндүлел самбыразынга киирер апарганда, фотографка чагып ыыап, эртеминде-ле барып ан алыр апарган. Ында ажылдап турар эш Кандыков бодунуң бүдүрүлгезинге эвээш эвес орулганы киирип турар.

Сапог септээр чер мурнунда турбаан. «Идиктиң чаңгыс кадаа турлурга-ла оптаар апаар чүве-дир» деп, чурттакчыларның хомудалы ам читкен. Сапот септээр чер ам бүрүн күш-биле ажылдап киирипкен.

Мурнунда баш дүгү чазаар чер чок турган. Ам самагалдайжылар: «Удавас Кызыл чоруур кижи мен, ында барып баш дүгүн чазадып ап-гай аан» дээр хомудалдыг чугаалыпдан чарылган. Ам найысылал чоруур апарганда, суурнуң чурттакчылары бодунуң бүдүрүлгезинге бажының дүгүн шевергин кылдыр чазадып ап турарлар.

Амыдырал хандырылга комбинадының кол өзээ даараныла мастерскаазы. Мурнунда комбинат ажыттынарынга чедир тар кызыы черге ажылдап турган мастерскияга чагыг киирер кижи ховар турган. Хөй чагыгны алыр дээргө-дээ хептерин болгаш чагыгның материалдарын шыгжаар чер чок турган. Ам чагыкчылар комбинатка улаштыр-улаштыр кээп, туралаан-на хевин бодунга тааръштыр чагып турарлар. Оон ыдай мастерскаанның ажылдакчылары ыраккы одарларда малчыңдарга барып, оларның чагытларын хүлээп ап турарлар.

Комбинат ажыттынар мурнунда Самагалдайга мастерская деп адаар улуг эвес даараныла черн турганда, даараныкчылар колдуунда кижи боду хөделдирер машиналарны ажыглап турганнар. Ам ындыг эвес, олар электри энергиязын ажыглап турарлар. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедиткен.

Ындыг-даа болза, комбинатта четпес түүлдер ам-даа бар. Шак септээр чер ажыттынмаан. Оон ыдай ар болгаш херээжен улустуң бажының дүгүн чазаар черде бедик мергежилдиг мастер ам-даа ажылдавайн турар.

Комбинаттың ажылдакчылары Октябрьның бежен чыл оюнга тураскаткан чарышче киргеп. Ында чылдың бүдүрүлге планын байырладыг хүнде күүседипкен турарын хүлээнгеп.

П. БАДЫН,
амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы.

Чонга бараалгадыг

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнуң байырлалынга бүгү совет улус ажылагый болгаш культура талазы-биле чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Тес-Хем районнуң культура ажылдакчылары байырладыг чылда чонга төлептиг бараан болуру-биле белетбел ажылдарын кылып эгелээн. Районнуң культура бажыңы болгаш көдээ клубтар бо үеде бот-тывынгыр артистерниң доктаамал турлаа болу берген.

Районнуң культура бажыңының бот-тывынгыр артистери чоокта С. Токаның «Чаа Тыва» деп номундан «Калдак-Хамар» деп кезээн шин кылдыр чогаадып алган, көрүкчүлерге бараалгаткан. Оон ыдай культура бажыңының бот-тывынгыр артистери ножаны Эрзин районга база аалдан чораан. Концерттиң программазынга тыва, орус, моол ырлар, татар, узбек, орус, молдав танцылар киргеп, көрүкчүлерге солун болган.

Районнуң культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери ыраккы одарларда малчыннарның турар черлеринге доктаамал аалчылар болуп барып турлаган. Чоокта олар «Тес-Хем» совхозтуң Орукчу-Шынаа болгаш Үстүү-Шынаа салбырларынга оюн көргүзүп, лекция номчуп берип чорааннар. Берт-Дагның көдээ клубунуң эргелекчизи Н. Эртине К. Кудажының «Ырлым булуң», А. Даржаанның «Эрзин эрези» деп номнарынга номчуучуларның конференциязын солун кылдыр организастап эрттирген. Чамдык бот-тывынгыр артистер байырладыг чылга боттарының чогаадыкчы ажылын бараалгадыр бодап турарлар. Чижээ, Самагалдай көдээ Советтиң даргазы С. Даваа, партия райкомунуң ажылдакчызы В. Ламбын олар ырларны болгаш танцыларны шыпаралыы-биле белеткеп турарлар.

«Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының эргелекчизи эш Борбай-оолдуң уран чүүлге кижилерни хандырышпдар талазы-биле ап турар хемчегlери солун. Эш Борбай-оол чүгле кижилерни организастап турар эвес, харын боду уран чүүлге идепкейлиг киржип турар. Ол чоокта Үстүү-Шынаанның кожамык ырларын чогаадткан, боду күүсеткен.

Чамдык черлерде көдээ клубтар бо байырладыг чылда ажылын кошкадып турарын буруу шаңар херек. Чижээ, «Чодураа» колхозта клуб эргелекчизи Сырат Шыдыраа биле «Ак-Эрик» колхозта — Делгер Салчак олар ажылын сөөлгү үеде ылаңгя суларатканнар.

Октябрьның бежен чыл оюнга чогаадыкчы ёзу-биле белеткенип турарывыс биеке культура хөгжүлдезиниң талазы-биле чаа бажымны бээп.

К. БААЗАН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

Тес-хемчилер — бежен чылга

Октябрь биистиң чуртувуска болгаш делегейниң депшилгелиг кижилеринге аас-кежиин, хөсталганы чаалап берген. Малчукчу тургузугнуң кинчизин үзе шапкан, тывалар биистиң чуртувустуң оске улустары ышкаш, улуг орукче үнген. Октябрьның ачы-хавыязызынга өөрүп четтирген ажылычы чон улуг байырлалды күш-ажылчы чаа чедиишкиннер-биле утчуур деп күзел сорук-биле ажылдап турар.

Төөгүлүг байырлалдың чылында Тес-Хем районнуң ажылчы чоннары Октябрьга алдар белдурган социалистиг чарышка киржип, боттуг хүлээлгелерни алган. 1966 чылдың декабрьда болган район Совединиң отчёттуг сессиязында социалистиг чарыштың негелделерин бадылаан. Районнуң база кодээ Советтерниң ажыл-биле тургустунган байырлал комиссиялары ажылдап турарлар.

Октябрьның 50 чыл оюнда эки чедиишкиннерлиг болган колхозтар, совхоз болгаш оске-даа албан база бүдүрүлге черлерине, фермаларга болгаш суурларга бирги, ийиги болгаш база үшкү чергенинг шаңналдарын тургускан. Чарыштың тиилекчилерин бо чылдың ноябрь биринң бетинде илереткен турар болгаш чогуур шаңналдарны тыпсыр.

Мал ажылы бистиң кол туттунар чүүлүвүс. Ынчангаш бо чылын районга малдың ниити баш санын көвүдедир хемчегler көрдүнгеп. Бистиң кол бүдүрер чүүлүвүс мал ажылының продукциязы. Район бо чылын 1305 тонна эътти, 520 тонна сүттү болгаш 212 тонна дүктү күрүнеге садар.

Суурларны чаагайжыдары, эмнелге, культура албан черлерин септээри болгаш дериири, кышка оларның белеткелин ыяк чорудары чергелиг хүлээгелерни алган болгаш оң күүселдезин канчаар чоруун турарын чер-черде байырлал комиссиялары хайгаарап турар.

Чарыштың түүнелин айлап, кварталдап үндүрүп турар бис. Сүт бүдүрер талазы-биле I кварталда Хараал-Тейник сүт-бараан фермазы (эргелекчизи эш Дамыраа), хөй малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле «Тес-Хем» совхозтуң эш Н. Седенге удуртурган хөйму бригалазы шылгаранган болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскемнүң коллективтер аразында шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алганнар.

Материалдыг чаагайжыдылганы бүдүрүп турар кижилерге деткимче бээрин районнуң партия болгаш совет органнары кичээнгейге ап турар. Бүдүрүлге талазы-биле шылгаранган кижилерге шаңнал төлевирни тыпсыры, коллективтерге тургускан мактал депломнарын ниир биишинри чергелиг хемчегlерни боттандырып чоруда берген бис.

Суурларның чаагайжыдылгазы болгаш арыг-шөвеги чергелиг апшыче бо чылын онза кичээнгейни салган бис. Бо амыл-херекте чер-черде хөрээшкиннер чөвүлөлдөри улуг күш болуп турар.

Тес-Хемниң каран четпес делгеинери шаанда эндик кур ховулар чыткан болза, бөгүн ол черлерде амыдырал чазы-биле хайныгып турар. Тараа болгаш мал чеми культураларны чүс-чүс гектарны тарып, ону чигиибиле ажаал ап турар болу берген. Тараанны мурнунда бис чүгле хереглээр турган бис. Ам ол чоруук чидип бар чоруур. Ыяңгыя эрткен чылын «Тес-Хем» совхоз чер ажылынган орулганы киирип турар.

Бо чылдың бирги кварталында районнуң хереглекчилер ниитилеэм, оруктуң бүдүрүлге участогу, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкыны болгаш-оске-даа чамдык бүдүрүлге черлери планныг онаалданы ажыр күүсеткеннер.

Районнуң малчыннары малдың баш санын өстүрер талазы-биле хүлээлгелерин багай эвес күүседип турарлар. Бо чылдың майның бирде байдал-биле алырга, ыыжыстыг бода малдың баш санын өстүрери 95 хуу күүсеттинген, хойнуң баш саны 113 хуу четкен. Хөй өстүрер талазы-биле «Чодураа» болгаш «Ак-Эрик» колхозтар дээре ажылданнар.

Район культура тургузуунга бурунгаар базымны ыыган. Самагалдайга урулларның музыка школазын ажыткаңы оон тодаргай херечизи болган. Район төвүнге амыдырал хандырылга комбинадын ажыткаңы бир улуг белуушкун. Ол чер ченнүң чагыгларын хүлээп ап, ону күүседип эгелей берген. Бо чылын самагалдаймылар 1200 ажыг дирбелчин метр чурттаар шөлдү алыр. Оон ыңай бо чылдың ийиги чартыында Самагалдайның электри станциязы бүдүн дүн-хүнде ажылдаар апаар. Бисте урулгар албан черлери ам-даа кызыы. Ону эдери-биле бо чылын урулгар садын 70 орунныг кылдыр калбартыр. Түгле «Тес-Хем» совхоз безин бо чылын беш санныг ийи-ийи аал чурттаар, 10 санныг бир-бир аал чурттаар башкынарны түгле малчыннарга кылып бээр.

Бистиң районнуң ажылчы чону Октябрьның улуг байырлалынга ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиннерниг ужуражыр соруглга-биле Эрзин болгаш Өвүр районнарны чарышка кыйгырган. Орта тиилекчи бооп үнери-биле Тес-Хемниң ажылчы чону хөй-аът киришкиннинг ажылдап турар.

С. БАЙЫР-ООЛ,
Тес-Хем райкүүскомунуң даргазы.

ЭЪТ ФЕРМАЗЫ

«Тес-Хем» совхозта инек малдың эът фермазын организастаар ажыл амгы үеде чедиишкинниг чоруп турар. Ол база бир чаа чүүл болур.

Инек малдың эът фермазын совхозтуң Ү. Шынаа салбырында организастап турар. Амгы үеде 900 баш ажыг инекти 16 кодан кылдыр үзүп тургускан. Бо ажылды чорударынче Тес-Хемниң бүдүрүлге эргелелиниң тускай эртемнигleри улуг кичээнгейни салган. Совхозтуң кол зоотехниги эш Сарыгбай база инек талазы-биле зоотехник эш Хемер-оол болгаш өскелер-даа бо чугула ажылче улуг кичээнгейни салган. Ферманы организастап тургузары кыска үениң иштинде чедиишкиннигe чоруп турарын демдеглээр херек.

Эът фермазында ускен инектер бызаалары-биле кады чоруп, бызаалар иелерин ээп оттап чорааш, эки деңгилде күштү алыр. Бо ферма экономика талазы-биле улуг ажыкдузалыг болур.

С. БИМБИН.

Салгакчыларның найыралы

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймагының Тес сумузунуң сес чыл школазының пионерлери Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң сес чыл школазының пионерлери-биле ужуражып чораан. Ол хүнүн пионер организациязының тургустунган хүнүнге тураскаадткан.

Моол пионерлерни школа директору Дембрель Жулчен биле аймактың партком секретары Бомоо Түмен баштап чорааннар. Ийи таланың пионерлериниң каттышкан чыжыында моол пионерлерни баштап келген эштер болгаш СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары эш Дажы олар байыр чедирип, чүве чугаалааннар.

Чыыш соонда бичии оңнуктер Тес умунуң ногаан шыналзынга национал чанчыдыы сагып шайлаан, спорт маргылдааларынче киргеннер. Кежээзинде олар болган.

Моол пионерлер боттарының улуубиле четтиргенин илергейлээш, тыва оңнуктерни келир чылын оларның чуртунга аалдап чеде бээринче чаалаан.

1967 ч. Май 27.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Тес-Хем районнуң карак четпес делгем ховуларында районнуң колхозтарының он-он одарлары чаптыла берген оттап чоруур. Хойжулар юбилейлиг бо чылда улуг чедиишкиннерни чедип алган болгаш ам оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыры-биле күжениишкиннig ажылдап турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Чодураа» колхозта № 1 хойжу бригаданың бригадири Иван Симчитович Данзуруңнуң хойлары одарда чорлар.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

ШАЛЫП = ИШЧИ ХЕРЭЭ

Эрзин район юбилейлиг чылда

Районнуң ажыл-ишчилери, бүтү совет улус-биле бир демей, кижи төрелготтенниң төвүзүнде чаа кайгамчык үе-чаданы ажыдып турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн ыш-ажылчы бедик кодуруүшкүн-биле уткуп турарлар.

Совет мүрүнениң тургустунган хүнүнден бээр чартык чүс чыл оюн бо чылын түңнеп келеру совет улуска онзагай байырлал болуп турар. Бо улуг байырлалга белеткеп районнуң колхозтарында, ажбан организацияларында, будуруулге черлеринде улам-на калбарып турар.

СЭКП-ниң Эрзин райкому, партия эге организацияларының төвүлүг байырлалга утнуштур ажыл-агыйларның экономиказын бышыглаарынче, колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг деңнелин экижидер чүгүлээ сорулганы амыдыралга боттандырарынче улуг кичээнгей салып, партийни-политиктиг болгаш партийни-организастыг ажылдың деңнелин мурнукузундан элээн экижиткен.

Партия райкомунуң бюрозу төвүлүг 50 чылга ажыл-агыйларның боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын, ол ажыл-агыйларда партийни-организастыг ажылдың байдалын чугаалажып, долу анализти берип, овк түңнелни үндүрүп турар.

Районнуң ажылчы чоннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга төлептиг ушуражыр дээш чарышка хаара тутунмушаан, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин шалыпкын күүседип турар. Район бирги кварталда күрүнениң планныг сорулгаларын: эът, сүт садарының планын ажыр күүсеткен. Үгле кодээ ажылагыйның планнары эвес, харын садыг, бараан саарылгазы, белеткеедер, хей-ниитиниң чеменикеге черлеринің, сан-хөөнүң болгаш коммунал, амыдырал-хандырылга организациялары квартал планнарын база ажыр күүсеткеннер. Бирги кварталдың планныг сорулгаларын күүседир талазы-биле «Чаа орук» колхоз (даргазы эш С. Сантыы-Сюрюн, парторг эш К. Ензук) күрүнеге эът садарын 3 катап, сүт садарын 1,5 катап ажыр күүсеткеш, районнуң еске ажыл-агыйларын мурнап турарын айтыры чугула.

Сүт будуреринң көвүдедир талазы-биле «Чаа орук» колхозтуң сүт-бараан фермазы еске фермаларга бедааргa бедик көргүзүлүг ажылдап, райкомнуң болгаш райүүсномуң шилчимир Кызыл тугун чаалап алган.

Районнуң бар аргаларын, курлавырларын санап көөрүүскө, бирги чартык чылда эът, сүт, дүк садарын ажыр күүсеткеп болурувустуң бүтү аргалары бисте бар.

Партия эге организацияларының хичээнгейни хамыктың мурунда шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, колхоз будуруугезинде бар турар четпестерни дарый чайладырынче, ол четпестерниң үнүп турар чылдагааннарын илередип узуткаарынче организастыг хемчегларни ап келгеи.

Партия эге организацияларының будуруугеде ажылдап турар мурнакчыларның дээре дуржулгазын нептереп-бир талазы-биле чамдык организастыг хемчегларни ап, мурнакчыларны будуруулгелерже, колхозтарже, база чаржып турар районувус Тес-Хемниң ажыл-агыйларының мурнакчы дуржулгазын көренип, эки түүлдерни шиңгээдип, ажыл-агыйларга ажыглаар соруага-биле хей удаа экспурсияны районна болгаш партия эге организацияларының организастап турар.

Мурнакчы дуржуларны нептередип келгенивистиң ачызында бистиң колхозтарывыста, улуг ажыл-агыйның еске-даа адырларында мурнакчыларның саны өзүп турар, чаа-чаа орун айтыкчыларын бистен он-өнүү адап болур.

Бо хүннерде «Чаа орук» колхозтуң хейжулары чаш хураган камгаяп аар талазы-биле элээн эки түңнелдерни чедип алганнар. Чижээ: Дандаа Самбуу, Зней Баян-Чыргал, Седип Сагаачы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Доптан Доп, «Чаа орукта» Намдал Орус, «Маренде» Сакты Базыр («Коммунизмче орукта») олар хей бүрүзүнден чаш хураганнарын менди намгалап алганнар.

Улус ажыл-агыйының еске-даа адырларында мурнакчыларның хүрээлеңи өзүп турар. Мал эмчилери: А. Дүпшүн-оол («Чаа орук»), К. Базыр («Коммунизмче орук»), кижи эмчилери: П. Тырышкина, Т. Мамышева (район эмнелгезинде), М. Сандан («Мерен»), башкылар Л. Дамба-Хуурак, А. Хөртен, В. Араптаң болгаш өскелер-даа юбилейлиг чылда эки ажылдап турарын айтыры чугула.

Районнуң колхозтары часкы тарылганы бо чылын элээн организастыг эгелээн. «Коммунизмче орук», «Мерен», Ленин аттыг колхозтар тараа культураларын доосчаш, ам мал чемиик тарылгазынче киргеннер. Часкы тарылга «Чаа орук» колхозта озалдап, агротехниитиг чурумнарны хажыдар, ворталаар, хүн нормазын күүсетпес чоруктар, трактерларның үрелир чоруу улуг болгаш күш-ажылды организастааны кошкан турганын сөөлгү үеде эткен.

Төвүлүг чылда культура тудуглары, чурттарга бажыңнары, мал кажаалары тударының планы улуг. Колхозтар чамдык тудуг ажылдарын чорудуп, «Коммунизмче орук» колхоз юбилейлиг чылга алдар болдуруп, 25 орунныг эмнелгениң болгаш 50 орунныг интернаттың тудуун сентябрь айның бириик бетинде доозарын хүлээнип алган. Ам тууйбу болгаш чугай будуруулгелерин ажыглаага киирип, малчыннарның чурттарга бажыңнарының септелгезин чорудуп турар. Чаагаймыдылга талазы-биле ында партия, совет органнарның, колхозтуң баштаар черинің организастыг ажылын демдеглээри чугула.

«Чаа орук» колхоз 200 олуттуг клубтуң, 25 автомашинаның гаражының тудуун бо чылдың ноябрьның 7-ниң бетинде доозары-биле ажылдап турарлар. Ленин аттыг колхоз бир сүт-бараан фермазының тудуунуң материалын бүрүн белеткеп алган, ам тудуп эгелээринче кирер деп турар. Эрзин суурнуң ажылчы чоннары суурну чаагаймыдаг талазы-биле кажаалап, 1200 өстүрүп каан ыыштарны аңаа олурташ суггарып, муң ажыг янзыбүрү чимистиг ыыштарны олуртkан. Кудумчуларның буга арыктарын эжип, көвүүглерни чурттанчы чонның күшү-биле чөвгаймыдылга айында шеф-биле кылган.

Эрзин суурнуң чурттанчылары стадион тудуун кылып эгелээн. Ында барык 600 кижи олурар бедик олуттарны, ногаан театрны (сандайларыбиле), спорт секцияларын кылган, ам чүгле долгандыр херимээр ажыл артkан.

Культураның болгаш чурттарганың тудугларын юбилейлиг чылдың байырлалының бетинде доозар дээш, партия эге организацияларының база хей-ниитиниң организацияларының организастыг хемчегларни амыдыралга боттандырып турарын демдеглээри чугула.

Ам бо хүннерде кичээнгейниң төвүнде туруп турар айтырыг—хей ыыргылдазынга белеткел ажылын чорудуп турар. Хойну 11 кезек кыргылда пунктуларынга кыргыыр деп турар. Агрегаттар, движоктар, пунктулар бар-даа болза, ол ажыл ам-даа «Чаа орук», Ленин аттыг, «Мерен» колхозтарда белеп эвезин демдеглээри чугула. Кыргыкчыларны шиляп албаан, дүк престерин тургузуп албаан, агрегаттарның артык незектерин четчелеп албаан чоруктар үстүнде адын адаан колхозтарга хамааржыр.

Төвүлүг байырлалга чедимшкининг ушуражыры дээрге-ле социалистиг хүлээлгелерни чогуур үезинде шынарлыг күүседир болур.

Юбилейлиг чылда күрүнениң планныг онаалдаларын чедимшкининг күүседир дээш чон ортузунга организас-массалыг ажылдың калбартыр ушурлуг бис. Районнуң ажыл-агыйларында, албан, будуруулге черлеринде социалистиг чарыштың тодаргай негелделерин ажылдап кылган. 100 хойдан 105 хураганны менди алган, дүк талазы-биле дээре көргүзүлүг хойжуга эзер, чүгенниг аътты, саар инек бүрүзүнден 1350 кг сүт сагган саанчыга төргу тонну болгаш тиилээн механизаторга мотоциклди шаңнаар деп негелде доктаттынган.

Байырладыг чылда масса чонга партияның идеологтуг ажылын ажыл-агый сорулгалары-биле ханы холбаары чугула. Районда бирги кварталда 106 лекциялар нөмчүттунган болгаш ниитизи-биле 4739 кижилер дыңнаан. Районда 200 ажыг бот-тывынгыр артистер бар болгаш уран чүүлдүң каш-каш коллективтери ажылдап турар. Ылаңгыя Эрзин суурнуң болгаш «Чаа орук» колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмнери солун репертуарлыг концерттерни чонга бараалгадып, агитмультбригадаларны тургускан. Районнуң уран чүүл төлээлекчилери кожавыс Моол Арат Республиканың Завхан аймагының сумуларынга солун программалыг концерт-биле чераш келгеннер.

Партия чырыдыышкынының четкилеринде ередилге ам дооступ турар. Бо ередилге чылында эге политинтиг школаны 80 ажыг кижи доозуп, шынзылганы ап үнерлер.

Партия райкомунуң болгаш партия эге организацияларының алдынган социалистиг хүлээлгелерни чогуур үезинде хынап, чедимшкининг чүүлдерни болгаш четпестерни илередип, оларның үнүп турар чылдагаанын чайладыр дугайында боттуг хемчегларни алыры болур.

О. БИЧЕ,
СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозта мурнакчы механизаторлар хөй. Дээрелерниң дээрезинге хоочук механизатор Багбы Эренчинович Содунам санадыл турар.

Тракторист Содунам бодунуң кад машиназынга сөөлгү он беш чылдарның иштинде үзүктел чок ажылдап келген. Сезон санында-ла бодунуң хүлээлгезин ажыр күүседип, чер ажылын хөгжүдеринге киирген улуг-хуузу дээш колхоз баштаар черинің Хүндүлел бижии, өртектиг бараан-биле каш удаа шаңнаткан. Бо чылдың часкы тарылгазынга киришкеш, беш хонуктап үндүрген түңнелдер ёзугаар үш удаа шаңналды ап, «Мурнакчы тракторист» деп вымпелди чаалап алган. Ээлчегде беш гектар чер аңдарар даалгазын сес гектар чедир күүседип турар.

— Бүгү совет улус бодунуң күрүнезинің төвүлүг 50 чылынга күш-ажылчы чедимшкинерлиг ушуражыры-биле күжениишкинниг ажылдап турар. Аңаа киржилеелиг болуру-биле бо сезонда 750 гектар чымчак черни аңдарар мен—деп. Багбы Эренчинович чугаалаан.

ЧУРУКТА: Б. Содунам.

А. АЙРНИҢ фотозу.

ХЕРЕГЛЕКЧИДЕН БҮДҮРҮКЧҮЖЕ

Шаанда Нарын болгаш Качын сумуларының арат чону каттышкаш безин 20 шаа, улуглаа дизе үжен шаа гектар черни тарып алыр чорааннар. Өске сес-биле чугаалаарга, ол черниң чону тарааны будурер эвес, үгле хереглээр чорааннар.

Совет арге-чагырганың ачызында Нарынга кайгамчыктыг улуг социал чаартылгалар болган. Быдаргай, хуу ажылдыг чон колхозта каттышкан болгаш сууржаан. Колхозтуң кол экономиказы мал ажылы болгодаа, чер ажылы база хөгжөөн. Нарынның тараажылары болгаш механизаторлары ам тараанның будурүкчүлери болуп бар чоруурлар. Эрткен чылын варынчылар бүрүк 300 тонна тараачы күрүнеге сатканнар. Үреэлиг болгаш еске-даа тараа фондуларын четчелеп уруп аарга безин тараа арткан.

Эрткен чылын «Коммунизмче орук» колхоз тарааның ниити чыл-дазын кыыл-тастың 657, арбайның — 76, суланың— 412 тонналаны алган болгаш тараа культураларының гектар бүрүзүнден дужуду 13,4 центнер болган.

Байырладыг чылдың чазынында Нарынның тараажылары часкы ажылдарны багай эвес чорудуп турарлар. Тараалаң шөлдерде ам 420 га кыыл-тас, 250 га сула, 30 гектар арбай чаштынган болгаш ам мал чеми культураларының тарылгазы дооступ турар. Колхозтуң бо чылын ниитизи-биле таарыр шөлү 2300 га чедип турар. Колхоз чер ажылының техниказыбиле дериттинген болганда, ынчаарга хемчээлдиг ажыл улуг бергедээшкин чокка кылдынып турар.

Колхозта ам 27 трактерлар, оон иштинде 7 «ДТ-75», 8 сапиыг «ДТ-54» болгаш еске-даа тракторларлыг. Тараачы ырыглаар нарын машиналар, тараа чүдүрүкчүлери база четчиги-биле бар. Бисте механизатөр кадрлар база четчир. Чижээ, 40 ажыг трактористер, 30 ажыг чолаачылар бар. Ынчангаш тракторлары-даа, машиналары-даа ийи ээлчег-биле ажылдадып болдурунуң аргазы бүрүн тургустунган.

Со чылдың часкы тарылганында механизаторлар Багбы Содунам, Адыла Каракөл, Банзу Өөвей болгаш Чооду Шимилей бедик будурүкчүдүр ажылдаан, немелде болгаш шаңнаа телевизин чедип ап турганнар.

Бистиң тараажыларывыс боттарының ажылын шалыкпын доозуп турары моол онаучылаарже дузалаар арганы берип турар. Эрткен чылын тараажылар Завхан аймакта «Чырык амыдырал» кодээ ажыл-[illegible] чылын ол дилегин [illegible] кылган-[illegible]ол дилегин [illegible]рар бис.

[illegible]АМАЖАА,
колхозтуң кол агроному.

Дуржулга база чугула

Улуг Октябрьның 50 чылының төвүлүг байырлалын төлептиг күшажыл-биле уткуур дээш, бистиң районнуң эмчилери биче эвес ажыл-херектерни чорудуп турар. Совет медицина ажылдакчылары чонның улуг хүндүткелинде, чүге дээрге, олар кижилериниң кадыкшылы дээш улуг буяныг ажылдарны чорудуп турар. Бистиң бир кол кичээнгейивис кандыг-даа аргыгны баш бурунгаар болдурбазынче угланган.

Бодунуң онаашкан херээнге кайгамчык кызымак, ол дээш бүтүн-де күжүн, билиин берип турар аныяк-даа, хоочун-даа эштер бисте хей. Бисте дээди артемниг чеди, ортумак эртемниг он үш эмчилер бар. Кызымак ажылдап турарларга П. Тырышкина, Н. Атис болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Эмнелгениң шупту коммунистери чон ортузунга, бодунуң коллективинге бедик харыысалгалыг, организаккчы, массалыг ажылды чорудуп турарын маңаа черле чугаалаары албан. Ылаңгыя бис ыраккы одарларда чурттап турар малчыннарже биче эвес сагыш салыышкынны кылып турар бис. Оларга үүлзе эмнелгениң бирги дузазын эвес, а харын чонуң кадыкшылыының дугайында лекция, беседаларны чорудуп келгенивис эки түңнелдерни берип турар.

Мен бодум эмнелге шугумунга 28 чыл дургузунда ажылдап келдим. Бо үенин иштинде аныяк эмчилерге бодумнуң дуржулгамны дамчыдып, оларның ажылында чаа үүлдерни бодумнуң ажылымга ажыглап турар мен. Амгы үеде мен эмнелге черинің партия организациязының секретарында ажылдап турар мен. Ол бедик хүлээлгемни кызымак күүседип, партиямга чк сеткилдиг бараан болур мен.

Ф. БЕГЗИ,
фельдшер.

Төөгүден одуруглар

Амгы үеде Эрзинде эң эки көргүзүлүг ажылагыйга санадып турар «Чаа орук» колхозтуң төп суурунда тураскаал кайы ырактан-на индеп. 1921 чылдың чазынында ак дээрбечи Казанпевтиң шеригларын чылча шаап тургаш, Тарлашкыны тулчуушкунунга маадырлыы-биле өлген кызыл партизаннарның тураскаалы ол-дур.

Ол тулчуушкун дугайын «Тываның төөгүзүнде» мынчаар бижип турар:

«...Май 20-де 362-ги полктуң командирининг дузалакчызы Лизенковтуң командылаы-биле ол полктуң ийи родазы болгаш Кочетовка баштаткан 130 партизаннар ак гвардейжилерге удур үнүпкен.

Партизан разведчиктер Оюн Самбуу, П. Тутатчиков, Н. Аскыров оларга баштаткан партизан отряды Самагалдайдан 30 км черде Тарлашкыны хемнинг аксынга май 23-түң дүвеевинде дайзыныбиле тулчуп кириптеринин турушчарын эрлеп апкан.

Лизенковка еске байдал тавардашкан. Самагалдай хүрээзин бүзөлеп алган оон отряды күштүг боолаашкынга таварлашкан. Хүрээге болган тулчуушкун Лизенковту шын эвес бодалга киирген. Чүл дээрге, Поползухинниң кол күжү хүрээде деп бодаан. Ынчангаш Тарлашкыныче барбайн. Инда партизаннарже алчилер кагыскаш, оолар келирге, хүрээде дайзынга удур кады тулчуп деп соора маңап олурган. Херек кырында хүрээге хой эвес дээрбечи турган болган. Лизенковту маңап чаддаш, партизаннар сан-даа, чепсеедаа талазы-биле артык күштүг дайзынга удур боттары тулчур ужурга тавармышкан. Дайзынның лагери ыйгыл иштинге турган. Артында хавак болгаш 10 хире чоогажыгаштар бар болган. Эртен эрте Поползухин Петропавловкадан келген кижилерни өередирв-биле чыскаан алган. Эрги кадржаан фолдаттары лагерьге артып калган.

Ол үеде партизаннар дайзынны хенертен боолап, шаап халдап эгелээн. Дайзын дыка удурланган, оларны партизаннар чоога бүрүзүнден күш-биле арыглаар ужурга тавармышкан. Ок дооструга, партизаннар гранаталар-биле тулчуп киришкен.

Эрес-дидим партизаннар дайзынны чылча шаапкан. Дээрбечилер 175 кижизин олуртkен, 240 кижи балыгланган. Туттурганнарның аразында прапорщик Поползухин база бар болган. Кызыл шериг кезээнге чыгаткан ак гвардейжилерниң бичии кезээ Моолче дезишкен.

Дең эвес тулчуушкунга партизаннарның чидирии хей эвес болган: 8 кижизин олуртkен, 28 кижи балыгланган. В. Зуев, И. Пахомов, В. Тупицын, З. Тәбаев, Л. Гурьянов, А. Чертов, Л. Лазарев, И. Бортников олар маадырлыы-биле өлгеннер. Партизаннарның командири С. К. Кочетов ийи удаа балыглаткан. Партизаннар хей санныг ланчыларны, бырдаанарын, ийи пулемётту, наш муң овту хунаап алган».

Үнелиг мал

Ам алды чылдың дургузунда теве кадарчызында ажылдап тур мен. Тевени улус аштавас, суксавас, азырал чок мал-ла болгай, инда кадат үүг боор деп база чугаалажы берген турар. Ол бир талазында чөптүг-ле, ынчалза-даа ол дөмей-ле кижи азырааи мал болганда, бодунче карактаашкынны негээр.

Тева — ажыктыг малдарның бироезэи. Ону транспортка, эъдин, дүгүн базе ажыглаар. Кол-ла онзагай үүлүг—эки шынарлыг хей дүктү бээри.

Мээң коданымда ам 243 тевем бар. Бо чылын күрүнеге 1 тонна 280 килограмм дүктү дужаар бис. Байырладыг чылда алган хүлээлгевисти чедишкининиң-биле күүседир арга бисте бүрүнү-биле бар. Улуг Октябрьның бежен чылынга бистиң күш-ажылчы төлептиг белээвис ол болур.

Л. АРАКЧАА.
«Чаа орук» колхоз.

Малга кадышкыл херек

«Чаа орук» — бистиң районда хей маллыг колхоз. Мал эмчилери биетериниң кол сорулгаларывыстың бирээзи мал бүгүдезиниң чаш төлүн чылдың кайы-даа үезинде онча-менди доруктуруп өстүреринче улуг кичээнгейни салыры болур. Кандыг-даа мал дарывайн турар болза оон продуктулуу улам бедик боор болгаш чуртка эки шынарлыг эътти, дүктү бээри чайлаш чок.

Оон-биле кады кол-ла чүве — бода болгаш шаар-даа малды эки азырап өстүреринче кичээнгейни салыры. Ынчангаш колхозтуң малын түс-түс бөлүктер дайы-биле специализастап тургаш, оон эң бедик продуктулуун чедип алыры болур.

Мээң кады ажылдап турар өөрүм Юрий Балаа болгаш Даш-оол Дүгер олар бодунуң онаашкан херээнге ак деткилдинн көргүзүп, ёзулуг тускай эртемниг кижи кандыг боорул деп чүвени ажыл-ижиниге херек кырында көргүзүп турарлар.

Мен бодумнуң тускай эртемимни изиг күзел-биле шилип алган болдум. Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумун 1965 чылда дооскан мен. Оон бээр-ле ажыл-херээмни улам хандыр билип, теориияны амыдырал-биле холбап турар мен. Чон тускай эртемниг кижиге бо хире улуг идегелди көргүскен болганда, шылаар-ла шаа-биле ажылдаары дайынчы сорулга.

Амгы үеде бистиң бир сорулгавыс хой кыргыышкынынга эки белеткенип, ону организастыг эрттирери болур. Оон-биле кады бис сибирь язвазынга удур тарылганы чорудуп тур бис. Чай-даа келир, малчыннарга база кадарчыларга улуг чымыштыг иш- массалыг семиртилгенің үези апаар. Бо талазы-биле ам база-ла белеткел ажылы колхозта эки чоруп турар.

А. ДҮПШҮН-ООЛ,
колхозта мал эмчизи.

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ

Улуг Октябрьның юбилейлиг 50 чыл болуур оюн делегейниң депшилеелиг хей-ниитизи демдеглээринге белеткенип турар. Хүн үнген тудум, Октябрьның чырык херелинге оттуп турар нижилерниң, чурттарның саны көвүдеп турар. Бистиң найыралдыг коданыс Моол Арат Республиканың ажылачы чоннары база-ла Октябрьның хереленинге одунгаш, социалистиг чаа амыдыралды тургузуп эгелээнининиң 46 чыл оюн демдеглээр деп турарлар.

Бистиң Эрзин районнуң мурнуу девискээри аңы-дуңма МАР-ның Завхан аймагының Баянуль, Тес сумулары-биле кызыгаарлажып турар. Завхан аймак биле бистиң районнуң аразында культуруг кады ажылдажылга, бот-боттарын билчир чоруп хүн бүрүде калбарып турар.

Республиканың моол-совет найырал Ниитилелиниң баштаар черинің көргөни-биле районнуң колхозтары Завхан аймактың сумулары-биле болгаш кодээ ажыл-агый каттышылгалары-биле культуруг харылзааларын калбартып турар. Бистиң районнуң «Коммунизмче орук» колхозу Баянуль сумузунуң «Чырык амыдырал» кодээ ажыл-агый каттышылгазы-биле, Ленин аттыг колхоз Тес сумузунуң «Совет-моол найырал» деп кодээ ажыл-агый каттышылгазы-биле, «Чаа орук» колхоз Тудэвтей сумузунда «Бадрал» деп кодээ ажыл-агый каттышылгазы-биле культуруг харылзааларның көрээлерин чарып алган, ажыл-агыйда болгаш культурада мурнакчы арга-дуржулгаларны солчуп, бот-боттарын билчир чоруп улам-на калбарып турар. Бистиң районнуң бот-тывынгыр уран чүүл ансамбликтери бо чылдың апрельде Баянуль, Тес сумуларынга концерттер көргүзүп чораан. Бот-тывынгыр артистериниң уран талантыларын өөнүктөр улуг сонуургал-биле көрген. Совет-моол найыралга турасчаатнан культуруг харылзааларны моон соңгаар-даа калбартыр.

Эрткен чылын Нарын сес чыл школазының башкылары Баянуль сумузунуң школазының башкылары-биле ушуражып, оя-ла школаның пионерлери биле чыыш кылып, спорт талазы-биле магылдааларны эрттиргилээн. Ам удавас Эрзин ортумак школазының пионерлери болгаш башкылары Улаастай хоорайның ортумак школазының башкылары, пионерлеринбиле ушуражылга кылыр деп турар. Нарын сес чыл школазының пионерлери Баянуль сумузунуң пионерлери-биле ушуражылга кылырынга белеткенип турар.

Харылзаа тудуп турар кодээ ажыл-агый каттышылгаларының дарганары, тускай эртемниглери бистиң колхозтарывыстың ажыл-чорудулгазыбиле танышып, дуржулга солчуушкунун кылып турар. Чоокта чаа Баянуль сумузунуң хоймулары «Коммунизмче орук» колхозка келгеш, артельдиң мурнакчы хоймуларының дуржулгазы-биле танышкаш, боттарының ажылхөрээн чугаалап бергеннер.

Ленин аттыг колхозтуң тудугчулары Тес сумузунга чаа школаны шеф-биле тудуп берген. Ол ышкаш кодээ ажыл-агый талазы-биле чамдык дузалы чедирип турар. «Чаа орук» колхозтуң бот-тывынгыр артистери Тудэвтей сумузунуң ажылчы чоннарынга боттарының уран талантыларын июнь айда бараалгадыры-биле белеткел ажылын чорудуп турар.

Эрткен чылын совет-моол найыралдың айы эртип турар үеде бистиң районнуң колхозтарынга, будуруулге, албан черлеринге, школаларга лекциялар, илеткелдерни болгаш тускай кежээлерни эрттирип келген. Ам аны-дуңма Моол Арат Республиканың догуннал тургустунганынган бээр 46 чыл болуур оюнга болгаш моол-совет найыралдың айынга белеткел ажылдарын чорудуп, кылыр ажылдарның планын тургускан ажылдап турар. Белеткеп турар илеткел, лекцияларның нол темазы — Улуг Октябрь, оок моол улуска чырык салдары, быжыг найырал болгаш чөр кыырынга мөңге тайбың. Культура, экономика харылзааларының айтырыглары база бар.

Совет-моол найыралдың айында Моол Арат Республиканың ажыл-агый, культура болгаш экономика хөгжүлдезин көргүскен фотоделгелгелерни район төвүнге, школаларга организастаарын көруп турар. Моол-совет найыралды моон соңгаар улам быжыглаары-биле аңаа Советтериң профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының киришкилгезин күштелдирер хемчегларни ап турар.

Б. ООРЖАК.

ШКОЛАЧЫЛАРГА

ТӨРЭЭН ЧУРТ ДЭЭШ

Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тыва эки-турачы танкистериниң киржилгези улуг болган чүве төлээде, маңаа чүгле Украинада Уман хоорайны хостаарында бистиң киржилгевисти чугаалаайн.

Уман хоорайже халдап кирери берге турган: немецтер оруктарны дуглаап, аңаа көстүп келген чүве бүрүзүн ыракшылдыг үгер боолар-биле адыш турган. Дайзының хайгыылчы самолёттары кончуг чавыс ужуп келгеш, бомбалап, пулемёттар-биле боолай-даа бээр. Берге турза-даа, түс-түс танкылар даалгаларны алгаш, хоорайның чоогунга чедип келген. Таптыг-ла дан адын турда, шаап халдаашкынны эгелээн. Лейтенантылар Сорокин, Сайгүтинов, улуг сержант Оюн Бортуй-оол, Ондар Тыртык оларның танкылары дайзының от туруштарын чаза базып, үзүткеан. Хомушку Чүргүй-ооллуң танкызы хоорайның соңгу талазында аэродромнуң ортузу-биле уладап баткан. Өске танкылар база дузалашканының түңнелинде дайзының 60 самолёттарын үрегээн болгаш хунаап алган.

Дүш соонга чедир түлушканывыстың түңнелинде немецтер улуг когаралга таварымнаан. Үгле түттурганнарның саны безин 800 ажыг. Будумчуларга, хоорай кыдында ховуга немецтериң каапкан техниказының аразы-биле аътты кижи артери безин берге.

Ол-ла кежээ Дээди Кол Командылакчының дужаалын таныштырган: Уманны хостаары дээш түлчуушкунга шылгаранны дээш бистиң 25 дугаар тускай танк полкувусту Уманның ады-биле адаан болгаш ону дайынчы Кызыл тук орден-биле, а дыка хей танкистерни чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Эргим уруглар! Дайын уржуу дегындыг базык чүве чок. Совет улус дайынның шылгалдазын алдарлыы-биле ажып арткен, ынчангаш аңаа удур. Бир эвес дайзын халдап келзе, ону чылча шавар күш болгаш арга совет күрүнеде бар.

Америк империалистер вьетнам улуска удур ханныг дайынны чорудуп, ол маадырлыг чонну дискек кырынга мөгейтирин оралдажып турар. Ынчалза-даа олар дужуп бербее: оон талазында делегейниң депшилеелиг бүгү чону, улуг совет улус бар. Вьетнамда дайынны соксадыр дээш Совет чазак бүгү-де хемчегларни ап турар, а совет улус бодунуң күрүнезинин алдарлыг 50 чылынга белектиг ушуражыр дээш маадырлыы-биле ажылдап турар.

Силерниң кол-ла сорулганар болза, «өөренир, өөренир база катап өөренир» деп Ильичниң чагыын алдарлыы-биле күүседирип, эки сагыга-чурумнуг болуру. Оон-биле силер — Совет күрүнениң күчү-шыдалын улам быжыглаарынга улугхуунуу киирер ужурлуг силер.

М. КОНГАР,
Ада-чурттуң дайынының киржикчиэн, танкист.

1967 ч. май 27.

ШЫН

3-КУ АРЫН

Суурнуң эрте бурунгу төөгүзүн билбеним шын. Кажан, ким деп кижи маңаа суур тударын шинчилээш, ким эң баштай хана кертип, бажың тудуп үндүрүшкенин мекээ шуутлап билдинмес. Чүгле ора-сома билир чүвем маңаа хүрээ турганы бо-ла. Бодавыже, Самагалдай оннарының, тооду-зарының, сомнарының, иргиттерииң шалыктарының, сартыылдарының чүртүнүң ортузу болганы-биле маңаа хүрээ түттүнгени билдингир. Оон ынай Тандының өвүр талазы черге Таңды тос кожуунуң эрешгей чагырыкчызы Амбын поян чүрттап чораан болгай.

Эрте-бурунгу чүвеним төөгүжүлерээ казып тыпсыннар, а мен суурнуң кээ-ла чыл мурнунда турганыл сактып корейн.

1939 чылдың октябрь айда Тес-Хем можуунунга барып ажылдарымның шинзылгазын ТАР Мал, чер ямызындан (шинчаарда ол чылын сургуул дооскан мал эмчизи турган мен) ап карманнапкан. Тыва төп кооптун бараан чүдүргең машиназының кырынга олурупкаш, чорупкан мен.

Калдак-Хамарның кадыр оруу-биле Таңдыны ашкаш, машина кудурғайлап бадыпкан. Бир-ле сырылаан суглуг, эриктеринде чодур төвүрээлит дыттар бурунгаар күдүжүк бергилээп турар хемчигештиң кыдынга машина кээп доктаай берди. Оон чоллаачы:

— Самагалдай хоорайга ам дораан кирер бис. Бо Дыттыг-Хем деп чер. Хоорай-биле бо аразы ийи-ле базым—дээш олудунуң адаандан аржыыл, савааның алгаш, хемче базыптыы.

Мен Алтай крайга өөренип турганл, Ойрот-Тура, Бийск, Барнаул, Новосибирск, Ачинск, Абакан, Минусинск хоорайларны көргеи-не болгай мен. «Улуг ССРЭ-ниң хоорайларынга дөмейлежири берге-ле ыйнаан, ынчалаажок Кызыл хоорайның чартыы хире хоорай мында бар-ладыр эвеспе оң, ча, харын чартыы четпес-даа дижик, оода үштүң бири хире черле тур-ла ыйнаан. Ол хире улуг чер сайгылгаанныг, танцылаар клубтуг, хол, бут бөмбүү ойнаар шөлдүг болуру чугаажок. Ынчаарга-ла ажы-дир!» деп чоллаачының чугаазын дыңнаап, баштай-ла бодаан чүвем ол.

Ынчалаза-даа чоллаачы: «Ийи-ле базым» деп чер аразын шын чугаалаан болган, а өскезин... Машинавые суурнуң кыдынадан үш-ле хире бажың өртөөл, тура дүштү. Машинаның кабиназында олурган өөрүм чоллаачы баштаап, шупту-ла үнүп келдилер. Самагалдайже бар чыткап мен машинадя хевээр мындыг. Чоллаачы ажык пастыныга баргаш, дедир хая көрүнгеш, мекээ чугаалай-дыр: «Чедип келдивис!»

Машинадан дүжүп келгеш, ынай-бээр көргүзөримге, демги хоорай деп адаткан черим хенээг бичии суур болуу. Оода мээң Сарыг-Сеп суурумнуң белээ үштүң бири четпес бичии. Ол үеде районнар төөтерии «хоорайлар» деп адлар чаңчыл турган-на чүве. Ынчалза-даа чүве ужур-чүүлдүг болур-ла болгай: «хоорай» дириккен болганда, оода Туран, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп ышкаш тураажык черлер. Ынчалза-даа Самагалдай ол-ла чүве.

Машинадан дүжүп келгеш, ынай-бээр көргүзөримге, демги хоорай деп адаткан черим хенээг бичии суур болуу. Оода мээң Сарыг-Сеп суурумнуң белээ үштүң бири четпес бичии. Ол үеде районнар төөтерии «хоорайлар» деп адлар чаңчыл турган-на чүве. Ынчалза-даа чүве ужур-чүүлдүг болур-ла болгай: «хоорай» дириккен болганда, оода Туран, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп ышкаш тураажык черлер. Ынчалза-даа Самагалдай ол-ла чүве.

САМАГАЛДАЙ

гай-ла деп, алдепсинип бодаан мен.

■ Каш-ла бажыңнар «хоорайдан» мал эмнелгезин тывары белеп турган. Эмнелге эргелекчизи Сарыглар Бора (ол мени бир чыл мурнай школа дооскан) улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Кежээ ажыл шагының сеок үнүде Сарыглар мени «хоорай-биле» таныштырып чоруп каан. Адаандан эгелеппис. Кижи эмнелгезиниң ийи кат бичежек ыяш бажыңы суурнуң ең алдыы кырынга турган. Кат бажым болгаш эргелекчим шляпазын ужуглаш, бир-ле шөйбек ыяш бажыңче ёзулаан хевирлиг айыткаш, чугаалады: «Мында нам кожкому биле кожуун чагыргазы савдап турар. Улуг чагырга черииң бажыңы болур, билип ал, эмчи, эртен силерни албан-биле эдертип алгаш барып айыткаар мен». Оз-ла бажыңның дужунда бичежек ыяш бажында шагдаа черм бар болган. Оон улаштыр чоктаарга школа, клуб, баик салбыры, кожкоон бо черлериң бажыңнары суурну ааи киирип турары билдинер мындыг болган. Кат-ла бажыңнарлыг суурнуң кара чаңгыс кудумчузун кат базарга-ла төнер.

Суурнуң кайы хире биче хемчээлдии кудумчуга шимчээшкинден база билдинер. Мен келгениимниң кежээзинде-ле кожуун даргазы Таакпай, кожком секретары Аранчал базо өске-даа харымсалгалыг ажылдакчылар Сырат, Чорбаа, Севээн, Дуганчы, Самдан, Часкым, суглар-биле ужуражып, таныжып каапкан мен. Бичии суурнуң кара чаңгыс кудумчузунга ыллаштапкан кижилер чайлап чок таваржы бээр болганы олдур.

Кежээ ишир алларганда, мал эмнелгезиниң чанында Сарыглариың бажыңынга келгенивисте, ооң адайы чугаалай-дыр:

— Бо Шимдиинер ыанчап тедии кымыспастай берген. Хооччуу кирип, чөдүрүп, каккырып туруп бержик ирги бе?

— Чок, ыидыг эвес, дем бис бээр эриивистиң бичии мурнунда столовалда чемненип олурганы кай. Ам дораан сайгылаан кыва бээр!

Самагалдай «хоорай-биле» баштайгы танышылган ыидыг болган.

Бичии өрээлиме олурарымга, бирле некээ кады өөренип чораан эжим Чооду Чорбаа биле кожуун бижээчизи, ам Таңдыда башкы Сырат бо кирип келдилер.

—Бо хүн субботада-ла болгай, кеттиң!

— Кеттиниң-ле алган дижик мен, оон ам чүнү ыанчаарыл?

— Клубка барып танцы тевер, авы бистиң Ойроттуу-биле «тараа бастырар».

Шынап-ла клубка «тараа бастырып» чедип келдивис. Аныяктар-ла долу. Оларының аразында эмнелге ажылдакчылары Күеке биле Сешпа, зоотехниктер Саная, Базыр-оол, кожуун секретары Сырат, бухгалтер Николай Кысыгбай, ам башкы апарган Чооду Куурацмай, ыанчаарда башкы ам партия ажылдакчызы болуу берген Борис Макыыр дээш кижилер-биле безин тодарадып болгур. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тес-Хем район комитеди, Тыва АССР-ниң Тес-Хем районнуң ажылчы чоннар депутаттарының күүсекчи комитеди деп бо аттарны безин алгаш көөрге, сайзырал, хогжүлде чүгле даштындан магадал болуп көстүр чүүлдер-биле эвес, харын утка талазы-биле болган дээрэи моортан-на тодаргай.

Советтиг Тываның районнарының бирээзиниң төвү бо суурда араттарның шаанда кирип бараалгаары хамаан чок, адын дыңнап безин көрбээн албан, бүдүрүлге черлери бар. «Сельхозтехника» каттыжымышкыны, суг ажыл-агый черм, малды тарыы бооздырының күрүне станциязы, ыяш ажыл-агый черм, орук тудут участогу, кодээ бүдүрүлге эргелеп, электри станциязы чергелиг, бүдүрүлгенин болгаш артемниң төвү черлер бар.

Районнуң социал-хандырылга кылдыы—бо албан черм араттарга шаанда шуут билдинмес турган. Ол албан черм ам назылап кыраанныры, бертик-межел чорукка тавар-рыыкчыларның болгаш божаан черииң ең-не чоок, оортан дүзаламчы болгаш пенсия алыр бижиин кылдырын алыр ең чоок төрел албан черм болган.

Ажаалга кассазы—бо база-ла араттарның чүгле Совет эрге-чагырга үезинде ажыглаш эгелээн албан черм. Колхозчулар, совхоз ажылчыннары болгаш өске-даа кижилер артыкшылдыг акшаларын аңаа экеп шыгжап, ол акша ниити сларылгага киржип чытсын, оон-биле хереглиг чүүлдер бүдүртүнүн турзун дээрэи билир апарган.

Уругларның музыка школазы — бо база-ла Совет эрге-чагырга үезинде ажыттынган школа. Келир үениң кижилериниң иштинден композиторлар, сураглыг музыкантылар үүгүн көөрүнге дузалаары-биле ыидыг школазы ажыттыкан.

Аэропорт—бо атты улуг каш чыл бурунгаар адап шыдавас турган. Самагалдайга автобуе хүнүнүң келир болгаш оортан хүнүнүң чоруп турар болза-даа, ыидыгго чугаалар дыңналып турар апарган: «Автобуе-биле ким ыанчап үзеңнедип чоруур оны, хөй шак эртер болгай. Аэропортка баргаш, билет чагым каар керек. Оон сыладыр ужа бээр».

Самагалдайда төрелиңер, таныжыңар азы өңүүңер кижи чурттап турар, аңаа аалдап келир дээш болзуңарза, чагаада адрести эки ылаптап биилп алыңар. Дургаар болгаш доора кудумчуларның кандыг бажында турарын, чорбаан болганда, билбес болгай силер, ынчангаш адрес силерге дузалаар.

Район төвү Самагалдай чааскаан өөүп, сайзырап турар эвес, өске суурлар мурнуку Самагалдайдан каш катап улуг апарганын маңаа демдеглеп каары артык эвес. Амгы райоп төвү Самагалдайның дүңмалары Белдир-Арыг, Ак-Эрик, Берт-Даг, Шуурмак—бо черлер кайыы-даа 1939 чылда турган Самагалдайдан каш катап улуг.

Октябрьның херели Тываның черии, оон иштинде Таңдының хүнгээр чарымда Тес-Хеминң черин чыыдып, чылыдып турар. Ында амыдыралы чаа будуш-биле болгаш чаа утка-шыпар-биле хөгжүп турар.

Салчак ТАМБА,
журналист.

Тес-Хем районнуң бөт-тывынгыр артистери чоннуң чагаай чоруу дээш ажылдап турар ишчилерге солуң программалыг концерттерни көргүзүп турар. Куьтураның нептередиичилери композитор А. Чыргал-оолдуң «Партияга алдар» деп ырызын республиканың хөгжүмшүм театрынга нүүседип турда А. АИР тыртырган.

МУЗЫКА ШКОЛАЗЫ

Самагалдайның музыка школазы тургустунгандан бээр ам алаан үе арткан. Бо үениң дургузунда ол эвээш эвес ажыды кылып, чоннуң ортузунга музыкага сонуургалды хайныктырган. Амгы үеде школада дөртен уруглар хаара түттүнген. Олар музыкага улуг сонуургалын көргүзүп, ызыг түткүл-биле өөренип турарлар. Бисте өөренип турар уругларның аразында өске өөрүнден черле онзагай ылгалыр турар, музыкага салым-чаяннылар база бар. Оларга Валера Орус-оол, Варя Бөрбай-оол, Люда Тамба, Сергей Дамчай, Долаана Самдан дээш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Бистиң школаның башкыларының бир хол сорулгазы болза, уругларны музыкага, уран чүүлге хандыкшыырынга кижизидери болур. Ынчангаш школа ада-иелер-биле кады сырый харылзаалыг ажылдап турар. Уругларының эки өөредилгези дээш бүгү-ле сеткилин салып турар ада-иелер хөй.

Өөреникчилер ам боттарының талантызын чоннуң мурнунга көргүзүп эгелей берген. Музыка школазының башкыларының болгаш өөреникчилериниң күжү-биле Самагалдай суурнуң чүрттакчыларынга солуң концерттерни чаңгыс эвес удаа көргүскүлээп. Ол ышкаш «Тыва улустуң ырларының онзагай хевирлери» деп темалыг лекция-концертти база бараалгаткан.

Ам музыка школазынга шылгалдалар эгелээр. Орта чыл иштинде өөренип эрткен билиглерин хынап көөр. Май 28-те өөреникчилерниң отчёт концерти болур. Ынчангаш башкылар болгаш өөреникчилер ол хүнүң четтикпейн манап, кандыг түннедиг болур ирги дээрии бодап турар.

Бистиң школада ам баян, фортепиано салбырлары бар. Чаа өөредилге чылында домбра азы улусчу хөгжүмнериин салбыры ажылар бодап турар. Ол боттанып-даа.

Октябрьның 50 чыл юбилейга утказытар школа коллективи төлептиг белеткенип, районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунга уран чүүлүн солуң концерттерин көргүзеринге белен.

Кожамыктар

Нарын хемниң хаактары
Хөөү болгаш суук-лайын.
Нарын хемниң оглу, кызы
Хөглуг болгаш баштак-лайын.

Эрзин хемниң чаш-ла ыяжы
Эзлигир болгаш ыыргай-лайын.
Эрзин хемниң оглу, кызы
Элтиг болгаш чөптүг-лейин.

С. БИЖЕК,
колхозчу.

Спорт — кадыкшыл

Массалыг апар чоруур

Бистиң районга чоокка чедир-ле разрядтыг спортчулар ховар турган. Чадаг чарыштыр, хаакка маннарының, сугга эштиринин, боо адарының, хөл бөмбүү ойнаарының болгаш өске-даа хевирииң маргылдааларын организастаарга каш-ла кижи келир турган. Районга хөл бөмбүүнүң маргылдаазын чоруларга, чүгле дөрт хире команда келзе, эгээн ол болур турган.

Бисте ам спортчу маргылдаалар улам-на массалыг апар чоруур. Чижээ, чоокта чаа район төвүнге хөл бөмбүүнүң талазы-биле маргылдаа эрттирген бис. Аңаа ооллардың 10, уругларның дөрт командалары киришкен. Бирги черни алган райкүүскомунуң командазы сөөлүү ужуражылгага чедир тиилекчи болуру билдинмес турган. Кодээ коллективтерниң командалары мергежил талазы-биле район төвүнүң командаларындан бичии-даа ылгалыр чүүл чок турган.

Бо чылын стол теннизинге маргылдааны чорударывыска, аңаа 51 кижи киришкен. Аңаа тиилекчи болганнар ооллардан Конураа Маадырооол болгаш уруглардан Жена Балын-оол олар бедик класстыын көргүскеннер.

Районда спортчуң 11 эге организацияларында 1200 ажыг күш-кудуруулар бактаап турар. Чүгле бо чылын безин бистиң спортчуларывыс «Оран камгалалынга белен болза» деп демдекти дужааган. Бисте ам 24 документтиг судьялар ажылдап турар болгаш 52 санныг хөй-ниити инспекторлар маргылдаалар эрттирер талазы-биле улуг ажылды кылып турарлар.

Спортчуң национал хевири мурнунда чыыдарда барык уттунган чыыры турган болза, ам ол база масспалыг апар чоруур.

Бо чылын майның байырлалынга 64 эң шыырак мөгелер база аныяк болдар хүрешкилээп. Бистиң эге организацияларывыстан «Чаа орук» колхозтуу эң дээре ажылдап турар. Оон даргазы Виктор Ензак ёзулуг спортчу организакчы болуп турар. Бо чылын кажык адарының талазы-биле маргылдааны чоруларывыска, аңаа кодээ спортчу Сотпа бирги черни алгаш, район чемпиону болган.

Бистиң спортчуларывыс ам чайгы оюнарның Спартакиадазынга шудургу белеткенип турарлар. Бис эртеи чылын спортчуң комплекслиг көргүзүүнүң талазы-биле республикага ийиги черни алдывыс. Ол чедиишкинниг улам быжыглаар, ам-даа чаа бедик спортчу-техниктиг көргүзүг дээш. Совет эрге-чагырганың улуг байырлалдыг чылында улам-на шудургу ажылдаар апаар.

Городки ойнаары (баг кагары) мурнуку чылдарда биске шуут болбайн турган болза, ам делгем орукту ап, спорттуң база бир массалыг хевири болуп бар чоруур. Бо чылын безин баг кагарының маргылдаазынга 60 ажыг спортчулар киришкен болгаш бирги черни Ленин аттыг колхозтуң спортчулары бүзүрелдии-биле ээлээн.

ЭКП ТК-ниң докладаы үнген сөөлүнде партия райкому спорт хереэнге сайыш салыышкынын күштелдиргеп. Бистиң районнуң колхозтары спорт хереэн хөгжүдүнге хереглиг акша-хөреңгини спортчуларга харам чоокка берип турар.

Бистиң бо чылын чаа кылган чүвевис болза, Эрзин хемниң эриинге чаа стадионну тутканывыс болур. Оон тургузуун Кызылдың «Хүреш» стадионунда үлегерлеп алган бис.

Эрзин биле Тес-Хем районнары аразында чарыштыг, ынчаарга бистиң спортчуларывыс көжаларывыстан калышпас дээш, спортчу көргүзүглерииң чаа чедиишкиннеринче бо байырлалдыг чылда шыдамчы-биле түткүүр.

М. МӨНГЕ.
районнуң спорт төвүлелиниң даргазы.

Редактернуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Ада-чүрт фронтузунуң ТК-ның медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк болгаш мурнуу-вьетнам чалча шеригленрииң демилитаризастаан зонаже халдап киргени — Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугурмулгаларын нарушазы-биле үрээни, ВДР-ниң девискээринге шуут нышаныг болур дээрзин Вьетнамның Ада-чүрт фронтузунуң ТК-ның ында парлап үндүрген медеглелинде чугаалап турар.

Ханойну болгаш ооң чоок навызын америк ужар чүүлдүң бомбалаарын күштелдиргенин медеглелде база шыңгыы буруу шаап турар. Америк агрессияга удур вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил нарушазын быжыглаар деп чаагай сеткилдиг бүгү нижилерни ыйгырганын медеглелде чугаалап турар.

—⊙—

ЧИДИРИГ КӨВҮДЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының Куангчи можуда дайылдажып чоруп турар дайынчылары чүгле дөрт хүнүң дургузунда (бо чылдың май 18-тен 21-ге чедир) америк далай чадаг шеригниң болгаш сайгон чалча шеригленрииң 2000 ажыг солдаттарын өлүргеи болгаш балыглаан. Ол дугайын ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң информациязын барымдаалаап, дыңнадып турар.

—⊙—

Элчин черииң удурланыышкыны

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Май 21-де Улан-Баторнуң демир орун вонзалынга болуп кыдат хамаатыларның организастаан өөүн-чөөгээлиг үүлгедиишкиннери-биле болгаш ооң дараазында МАР-га болгаш Пекинде моол элчин черинге удур нүгүлдүг чаа кампания-биле холбаштыр МАР-ның КУР-да элчин чери Кыдаттың Дашты кыны херектер министерствозунга шиитпирлиг удурланыышкынны медеглээн.

Кыдат тала МАР-га удур ол өөүн-чөөгээлиг хөделиишкиннери дээш бодунуң буруузун миннир ужурлуг дээрзин медеглелде демдеглеп турар. Ындыг янзылыг кем-херек үүлгедиишкиннерин катаптаарынга удур тодаргай хемчегленрии алырын кыдат талдан МАР-ның элчин чери шиитпирлиг негеп турар.

МАР-ның ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). АКШ-тың шеригленрииң болгаш мурнуу-вьетнам чалчаларның демилитаризастаан зонаже шургүп кириишкинин МАР-ның чазаа бүрүү шапкан деп, МОНЦАМЭ агентилел дамчыткан.

Америк империалистер Вьетнамда кеминиг дайынын калбартырының оруунче база бир онза айылдыг базынны кылган деп, МАР-ның чазаанын медеглелинде чугаалап турар.

Америк агрессорларның болгаш оларның эштенчилериниң шак ол дерзии үүлгедин кургаг черниң дайын чорудулгаларын Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээринче шилчидериниң шуут айылын тургузуп турар деп медеглелде демдеглээн.

Оон-биле чергелештир америк агшериг Ханойну араатанзыг ёзу-биле бомбалаарын күштелдирип, дипломаттыг кварталды киириштир оон төп районнарын боолап турар. Хайфон портче болгаш чурттуң өске-даа амыдыралчы районнарынче дээрбечии халдашкыннарын американнар күштелдирип турар.

Вьетнам черде америк агрессорларның ол хоратан үүлгедиглеринге моол улус бүгү делегейниң тайбыга ынакшылдыг хөй-ниитизи-биле кады килеңниг удурланып, Вьетнамда агрессчи дайынын соксадырын америк чазактан шиитпирлиг негеп турар деп, МАР-ның чазаанын медеглелинде чугаалап турар.

Сириянық улусчу армиязынга

ДАМАСК. (СЭТА). Империалистиг чимзеннишкиннериниң болгаш Сирияга удур нарвиль агрессивиниң айылыы тургустунуп келгеии-биле холбаштыр ажылчыннар, тараачыннар, албан-хаакчылар, студентилер чазактың болгаш профвилелдериниң удуртулгазының кыйгырыглырынга харыы кылдыр улусчу армиянның отрядтарынга эки-тура-биле кирип турар.

Тускай медээлерии ёзугаар ап көөрге, улусчу армияга 500 мун ажыг кижи биижиткеп. Чурттуң янзы-бүрү районнарында ополченнериниң ортузунга боо-чепсекте болгаш ок-чемзекти хуваарының чурумнуун дугайында база эки-турачыларның белеткелдии өртер болгаш бирги дүвүрээнинииң медээзи-биле чыгыыр черлерге келир чурумнуун дугайында дужаалду улусчу армияның командылалы бергеп.

—⊙—

Америк найысылалда хуралдар

ВАШИНГТОН (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байзалбиле холбаштыр бедик деңнелге чөвүлел хурал америк найысылалга май 24-те бүдүн хүн иштинде үргүлчүлеп келген.

АКШ-тың президентизи Джонсон күрүне секретары Раск, камгалал министри Макнамара, АКШтың КНО-да доктаамал төлээлекчизи Голдберг олар-биле хурал кылган болгаш КАР-ның АКШ-та элчиии-биле ужурашкан.

Ол-ла хүн Ак бажыңга айыыл чок чоруктуң национал чөвүлелиниң хуралы болган. Бүрүне департаментизинге америк-англи сумележилгелер эрткен. Даштыкы херектер талазы-биле англи күрүне министри Джордж Томсон Вашингтонга далаш-биле чедип келген болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдалды күрүне секретары Раск, күрүне секретарының оралакчызы Ростоу олар-биле чугаалажып көрген.

Ажылдаар эрге дээш тулчуушкун

ИТАЛИЯ

РИМ. Италиявың 350 муң пос-таавычылары 24 шакта ниити националдың ажыл соксадышкынын эрттирген. Ажыл төлевирин бедидерии, ажыл неделязын кызырары болгаш ажылчы чоннарның экономиктиг байдалдарын экижидер талазы-биле өске-даа хемчегларии айыткан чаа күш-ажыл дугуржулгазын чарарын олар негеп турар.

ЯПОНИЯ

ТОКИО. Чурттуң хөмүр даш казар улуг компанияларының шахтёрлары ажыл төлевирин бедидерин негеп. 48 шакта ажыл соксадышкынын чарлаан. Хөмүр даш үлетпүрүнүң ажылчынар профвилелдериниң япон федерациязы ажыл соксадышкынын деткип турар. Ук федерация шахталарда күш-ажылдың рационализациязынга удур, ажыл төлевирин бедидерии деткеп, 48 шакта ажыл соксадышкынын майтөнчүзүнде база чорудар деп турар.

Японияның хуу демир оруктар ажылдакчыларының профвилелдериниң бүгү-ниити федерациязында бактаараи 63 профвилелдер ажыл төлевирин бедидер негелдеии деткээн ажыл соксадышкынын 24 шакта чорутпан. Японияның хоорай чоогунуң шугумун хандырып турар улуг эвес демир орук компанияларының ажылчыннары болгаш чурттуң дөрт кол автобус компанияларының чолаачылары ажыл соксадышкынынга кириишкен.

БЕЛЬГИЯ

БРЮССЕЛЬ. Шарлеруанның чоогунда «Ротонфарсиенн» дээр шахталарда ажыл соксадышкыны ажылчыннарының тиилелгеэи-биле доозулган. Шахталарда 2000 ажылчы чоннар ийи эштерии ажылдан үндүрер дээш администрацияның оралдажышкынынга удурланыышкынның демдээ кылдыр ажыл соксаткан. Ажылдан үндүрер дугайында айтырыглырны хынап көөр комиссияны ажылчыннарның киржилгеэи-биле тургузарынга администрация чөпшээрежир ужурга таварышкан.

Ла-Лувьерде «сангли-жермен» компаниязының заводунуң ажылчыннары ол заводту хаар дугайында шиитпирге удурламышаан, бүдүрүлгеии девискээринден үнмейн турар. Олар-биле сетиил каттыштырылгазының демдээ кылдыр 000 металлургтар бир хүнүң ажыл соксашкынын чорутпан.

Авбеед» дээр заводта ажыл соксадышкыны бир неделяда үргүлчүлеп турар. Ажылчыннар ажылдаар эрте дээш, ажыл чокталыр чорукка удур демисежип турар.

ПАРАГВАЙ

ГАВАНА. Парагвай полициияның алган хемчегleри тураажок, эът бүдүрүлгеэиниң ажылчыннары олура эрттирер ажыл соксадышкынын организастаан. Пресса Латина агентилелдиң корреспондентизиниң Асуисьондан дыңнатканы-биле алырга, күш-ажылдың коллективтиг керээзин үргүлчү үреп турар бүдүрүлге эдлериниң кара туразында ажылдаашкынын соксадырын болгаш дүрүм чок ёзу-биле ажылдан үндүрткеи профвилел удуртукчуларын ажылга катап киирерии ажылчы чоннар негеп турар.

(СЭТА).

Хоругдаан шиитке

АФИНЫ. (СЭТА). Афины хоорайның онза шериг трибуналы ээлчеглиг хуралын эрттирген. Бо удаада ооң ажыл-чорудулгазының түнелеп болза база 8 кижини шиитккеии болган. Оларны «ааннның бодун дорамчылаан», «эрге-чагыргаларга чагыртпаан болгаш удурланган», «бөө-чепсекти дүрүм чок ёзу-биле эдилеп чоруур» болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдер дээш буруудадып турар. Шериг суду оларны 1 айдан 27 айга чедир хуусаада кара бажыңга олуртуру-биле шиитккеп.

«Хаанны дорамчылаан» болгаш «политика талазы-биле кедергей чорукту өөскүткен» дээш буруудаткан хамаатыларны Афинында тудуп хоругдаан дугайын солуннар моонбиле кады дыңнадып турар.

Джонсон Пирсон-биле ужурашкан

ОТТАВА. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Джонсон бир хүнүң албан ёзуунуң эвес аян чоруун кылып, май 25-те Канадага чедө бергеш, Монреальда «Экспо-67» дээр Бүгү-делегей делгелгеэинде «АКШтың хүнүнүң» байырлалынга олурушкан. Оон дараазында АКШ-тың президентизи Оттавага баргаш, Канаданың премьер-министри Л. Пирсон-биле ужурашкан.

редакциянның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер база совет тургузут болгаш амыдырал кылдистериниң 21-27, иштики информация кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгзар

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01119

КИНО

МАЯ 27-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10.30, «Шулуучүнүң чалыы чылдары» 2, «Здгар болгаш Крестина» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдын дулгуур» 10, «Танцының сылдызы» 2.30, «Лаявардан келген аңчы» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Шынаада демисел» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кимочыыңды 10, «Туттурбас өмээн негекчилери» 11.30, 1.40, 3.30, 5.30, 7.30 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Херек № 306» 3, 7, «Алдын диш» 5, 9 шактарда.

«Билиг» ниитилелинге амыдаар дээди эртемниг референт хереглеттинип турарын чарлап тур.

Тайылбыр алыры-биле даразында адресне келир: Кызыл, Кочетов кудумчузу, бажың № 4.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫНЫҢЫАР!

1925 чылда үдезиишеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 28 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 124 (6761).

Өртээ 2 көп.

УРУГЛАРНЫҢ чайгы дыштаныылгазы

Совет уруглар улуг сагыш човаапкыны-биле бүргеттиргеи. Олар кадыкпырак, оиак-хөлүг болуп, ыдык-бергелерге төрүзбас, эки өзүп, доруесуннар, төлептиг аажы-чайга кижизиттингеи кижилер болзуи дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү-ле хемчеглерни ап чорудуп турар. Ынчангаш уруглариың чайгы дыштанмытазы бисте күрүне ужурдузалыг херек болур.

Бо чылын бистиң чалыы хамаатыларывыве солуп, хөлүг дыштанзын дээш республиканың ажыл-агыйлары, партия, совет, профсоюзтар организациялары хөй хемчеглерни ап чорудары көрдүнгеи. Чүгле пионер лагерьлеринге безин республиканың школаларындан 3860 уруг дыштанмыр. Бо сан эрткен чылдаазывыидан дыка көвүдээн. Эрткен чылын пионерлерниң 9 доктаамал лагери турган болза бо чылын оларның саны 11 чедер. Профсоюзтердиң адыр аайы-биле обкомнарынга хамаажыр пионер лагерьлеринге бо чылын база бирээ немешкен. Чүрт үлегүүрүвүн ажылдакчыларының профсоюзтар обкому 120 орунчуг пионер лагерин ажыдып турар. Кадыы кошкак 70 хире уругну санаторий хевирлиг «Кадыкшыл» деп пионер лагеринге дыштандырарын көргеи.

Ынчалза-даа пионер лагерьлериниң белеткелинде дүвүреишиг четпеес-тер бар. Пионерлерни болгаш школачыларны ой-шаанда эки белеткелдиг хүлээп алыры чүгле пионер лагерьлерин харыылап турар организациялардан хамаарышпас дээрэи билдиингир. Орта материалдыг хандырылгаиы садыг болгаш хандырыпга организациялары харыылаар ужурдут. Ол организациялар пионер лагерьлерин аъш-чем продуктулары-биле, дериг-херекселдер-биле ой-шаанда хандырарыиче сагыш салза чогуур.

Ыидыг турбуже пионер лагерьлериниң удуртур составын четчелээриише бо черлер дээштиг дуза чедирбейн турар. Ылаигыя Кызыл хоорүүскомунуң улус өөредилге киадзын хоорай чоогунда уруглариың дыштанмыпа черлериише ажылдаар вожатыйларны, кижизидикчи башкыларны тыпчып бээриише дуза чедирип турары ковчуг кошкак. Профсоюзтар лагерьлеринге безин 30 кижизидикчи башкы, 8 күш-культура башкызы херек болуп турда, олар кынчага дээр четчелеттинмээн. Партия организациялары, ажыл-агыйлар, чер-чер Советтери, школа башкылары бо айтырыг талазы-биле дэмтиг дузаны чедирер хүлээглиг.

Чамдык школалар болгаш ажыл-агыйлар боттарының күселп-биле пионер лагерьлерин организастап турар. «Барлык», «Чыраа-Бажы», «Шекпээр» совхозтарда лагерьлер чыл бүрүде-ле чүгле ол черлериң боттарының эвес, чоон-кавында ажыл-агый, албан организациялариың ажы-төлүүнүң дыштанылгазын организастап турар. Кызылдың № 2, 7, 10 школаларын чамдык школалар база боттары пионер лагерьлерлиг.

Уруглариың чайгы дыштанылгазы чүгле лагерьлер-биле кызыгаарлаттынмас. Пионер лагерьлериче хаара түттүнмайн баар уруглариың таарымчалыг дыштанылгазын организастап чорударының планын чамдык районнарның улус өөредилге киадистерин школалар-биле база комсомол комитеттери-биле кады чорудуп турар. Ол хемчеглериң арааимда бүдүн класстарның, школаларның турисчи походтары, өөреникчилерден тургустунган агиткультбригадалар, аалдоп өөреникчилер дыштанмыр күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлери, бүдүүлге бригадалары чергелиг солуп чүүлдер-ле хөй. Бо чай өске чайлардан онзагайланып, Совет пиитилелдиң ажыдыралында байырлалдыг чылдың чайы болганда, юбилейлиг чылдың ыдыг хемчеглерни ол байырлалдың хөвүүбиле чоруусун дээш чер-черде партия, совет, профсоюзтар, комсомол органнары сагыш салыр ужурдут.

Аяы-чоруктарны, турисчи походтарны организастаарын школалар коллективтери районнарның спорт чөвүлелдерия-биле болгаш ооң эге организациялары-биле кады ыяк белеткээ херек. Будуүлге бригадалары школа бүрүзүнде бар болгай. Ынчангаш күш-ажыл-биле дыштанылгаиы ёзулуг холбаштырып, аныяк салгакчыларны күш-ажылды-даа, дыштанылганы-даа эки бижер кыадыыр кижилерге чугула.

Каа-Хем районуиуң школачыларының чайгы дыштанылгазын чогумчалыг эрттиреринге ында белеткелди жи организастаан. Акша-хөреигн-биле ой-шаанда хандырары, чаа базаларны тургузары көрдүнгеи. Колхозтар аразының пионер лагери амдыгында чүгле ол районда бар. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик дээн ыяк районнар эрткен чылдың чайгы дыштанылгазынга кошкак белеткелдиг ужурашкан болгай. Оиу бо чылын болдурбас дээш бүгү-ле болдунар аргаларны алыр болза чогуур.

Клубтар, культура бажыңнары, театрлар, кино четкилери чайгы үеде уруглариың дыштанылгазынче онза кичээнгейин салыр. Пионер лагерьлери артистерниң, чуруктуларның, чогаалчыларның, композиторларның келирин манап турар дээрэи утпас херек. Күш-культура болгаш спорт уруглариың амыдыралчы негелдези болу бергеи. Ынчангаш республикаыың спорт чөвүлели чер-черде коллективтери-биле кады пионерлериниң, школачыларның спортчу маргылдаларын, ужуражымышкыннарын кайчаар эрттиреринге ыяк планнаар. Коз-ла чүве ол планнарның херек кырында боттанылгазы болур. Хөлүн эртир шөйүлчек, хөй чадалыг маргылдаалар-биле чай эрттирип каарын бодавайн, боттаныи болгу дег тодаргай хемчеглерни ажыдап кылыр. Хоорайларга, суурларга чүрттап турар черлериң аайы-биле уруглариың болгаш оолдарның спортчу командаларын тургузуп, оларның ужуражымышкыннарын организастаары спортчу коллективтериң болгаш комсомол комитеттериниң чүгүлээ херээ болур.

Тыва АССР-ниң Бии-Хем районунуң «КЫЗЫЛ ТАРААЧЫН» колхозун ЛЕНИН ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Бодаа ажыл-агый бүдүрүлгезин хогжүдеринге улуг чедишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Бии-Хем районунуң «Кызыл тараачын» колхозун Ленин ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1967 чылдың май 25.

ЮБИЛЕЙ ЧАЗЫНЫҢ БАЗЫМЫ

ЧУРУКТА: «Тиилелге» совхозтуң № 8 бригадазының трактористери (солагай талазындан)—Куулар Даржы, Монгуш Дорму, комсомолчу кыс Дорму Даржы болгаш Донган Кызыл-оол.

Юбилейлиг чылдың часкы хөвү ажылдарын — тараа культураларының чаштырылгазынга, кукуруза олуртулгазынга база чер аңдарарынга бо бригаданың механизаторлары эң тергиин ажылдааннарның бирээзи болган. Бригада тараа чаштырар планын өске бригадалардан мурнап, эки шынарлыг кылдыр ажыр күүсеткеи.

А. Нугуурантың фотозу.

Пермь обласка Ленин орденин тывыскан

ПЕРМЬ. (СЭТА). Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиш алган чедишкиннери дээш Пермь областың шаңнатканы Ленин орденин аңаа май 26-да тывыскан.

Областың алдарлыг кижилери. Свердловск, Челябинск, Киров областардан, Башкир, Удмурт болгаш Коми АССР-лерден келген төлээлер байырлыг хуралдың президиумунга олурган.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устинов областка Ленин орденин тывыспышаан, партияның Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың мурнундан уралчыларга түректиң ханызындан байырны чедирип, социалисти тургузуушкунунуң херээже областың ажылчы чоннарының улуг салышкынының демдеглээн, олар чаа-чаа күш-ажылчы улуг чедишкиннерлиг болуруи күүзээн.

Бедик шаңнал дээш областың ажылчы чоннарының төлээлекчилери Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүн четтиришкинии совет чогаалчыларының илергейлээн.

Чүрттүн чогаалчылар организациязының шаңнааны Төрээн чүрттүн мурнунга, улустуң мурнунга социалистиг реализминиң литературазының, бүгү совет чогаалчыларның шылгарадгай ачы-хавылазын хүлээп көргени болур.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда бистиң литературавыстың эрткен оруунун өндүр-чаргайы улуг байыралдың — Октябрьның 50 чыл ойнуң бүдүүзүнде онза тодазы-биле коскү болуп турар. Ленинизминиң идеяларынга сорук кирген совет литературата пролетариатың салым-чолу-биле, хөй миллион ажылчы чоннарының салым-чолу-биле бодун шуут холбаштырбышаан, бистиң социалистиг Ада-чүрттувусбиле кады өзүп, быжыглып, дашталып келген.

Совет эрге-чагырга канчаар төрүттүнүп, тургустунуп келгенин сактып көрээли, эштер. Дүжүткен аңгыларның делегей империализминге деткидип алган, чоруткан кадыгдошкун удурланыышкыны Совет эрге-чагырганың улууне онаашкан чаа-чаа чогаадыкчы чедишкиннерни күзээрин меңээ чөпшээреп көрүнер

ЛЕНИН ОРДЕНИ—СОВЕТ ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ ТУГУНДА

(Төнчүзу. Эгези бирги арыында).

Комитединиң баймрлыг чагаазында совет литератураның хогжүдезинге, бистиң чогаадыкчы интеллигенциявыстың дайынчы отряды — бүгү чогаалчыларны сырый каттыштырарынга чогаалчылар эвилелиниң ролюн бедии-биле үнелеп көрүп турар. Эвилелдиң ажыл-чорудулгазы социалистиг бөттүг чүүлдүң байдалдарыла чүрүкчүнүң — идепкейлиг хөйниити ажыдакчының, хамаатының, демиселчиниң чаа хевирин хевирлээринге хөйүнде дузалаан.

Бистиң чүртүвустүң аҥы-дүҥма улустарының бүгү литератураларының тургустумарынга болгаш чечектелиринге чогаалчылар эвилелиниң ролю улуг. Ол дугайында съездиниң делегаттары бо индирден хөй чүвени болүр-чогуүүр-биле чугаалап турдулар. Социалистиг тургүзуг, ленинчи национал политиканың чедишкиннери шагдан бээр чаҥчылдарлыг болгаш хөй чыл төөгүлүг база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында төрүттүнген национал литератураларның чедишкинниг хогжүдезин хандырган.

Бөгүн ниити эчис сорулгалар болгаш идеалдар-биле сорук киргеи Совет Эвилелиниң бүгү улустарының чогаалчылары чаҥгыс аай чыскаалда көрүп турар. Чаҥгыс аай болгаш хөй янзы совет литература болза, совет улустарының культураларының аҥы-дүҥмалышкы чоруунуң болгаш бот-бодуң байыдарының бөттүг бот-танышкыны болуп турар.

Эргим эштер! Совет литератураның бүгү отрядының болгаш бүгү салгалдарының төлээлекчилери бо залда чыылган-дыр. Чартык чүс чыл дургузунда ооң төрүзүн мында көрүп турар-дыр силер.

Делегаттарның аразында — социалистиг реализмниң литературазының үндезинниринге турган бүүрүл баштыг хоочун кижилер бар. Бөгүн бис ханы хүндүткелдиң болгаш өөрүп четтиришкинниң сөстерин хамыктың мурнунда оларга илергейлеп, быжыг кадыкшылды, сеткилсагыш талазы-биле омак, сергек болуруп, өнмас чогаадыкчы хөй чылдарны оларга чүректиң ханызындан күзеп турар бис.

Хоочун кижилер-биле кады хоочун салгалдың чогаалчылары, беш чылдарның алдарлыг чылдарында, дайынның кадыг-дошкун шылгалдарының үезинде, дайын соолүндеги үеде литератураже хандыкпаан кижилер бар. Оларның чогаадыкчы күштери долу болгаш талантызы чечектелишкинде турар, ынчангаш олар хөй чаа кайгамчык чогаалдарбиле бистерни өөртүр дээрзинге бүзүрээр бис.

Съездиниң делегаттарының аразында аныяк чогаалчылар база бар. Литератураның талантылыг салгалының бисте өзүп, бодунуң башкыларының болгаш улуг эштериниң аҥы чаҥчылдарын чедишкиннииг үргүлчүдеп турары өөрүнчүг.

Чүруттүң чогаалчылар организациязы партийжи болгаш улусчу чорук дээш, совет литератураның идейлиг үндезинниринге тендиш дивеш дээш, ооң чечен чогаал чаа-чаа чаалап алышкынынары дээш демиселчилерниң чогаадыкчы эвилели болуп моон соңгаар-даа чоруур дээрзин идегээриниң бүгү барымдаалары бар.

Эргим эштер! Ленин орденин ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелинге тывыспышаан, ол бедик шаңнал-биле холбаштыр силерге, бистиң чүртүвустүң бүгү чогаалчыларынга сеткил-сагыштың ханызындан база катап байыр чедирерин, чогаадыкчы күш-ажылга чедишкиннирии күзээрин, совет чогаалчылар боттарының бүгү талантызын, боттарының бүгү изиг сеткил-сагыжын төрээн улузунга, коммунизмниң улуг хөрээнге моон соңгаар-даа бээр дээрзинге бүүредип илергейлээрин менээ чөпшээреп көрүүлер.

* * *

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинің бирги секретары К. Федин башталаан төлээлери түнгү түдүп алгаш индирин чаныңга чедип келген. Төлээлерниң составы: А. Корнейчук, М. Турсун-Заде, П. Бровка, Н. Тихонов, Л. Леонов, Л. Соболев, Б. Кербабаев, А. Лупан, Н. Абашидзе.

Н. В. Подгорный Ленин орденин совет литераторларның тугунга кадаан. Залда олурушканнар бистиң чүртүвустүң литераторларының хөй национал ядың отрядының чогаадыкчы ажылын болгаш ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң ажыл-чорудулгазын үнелевиниин демдээ кылдыр көрбүшаан, бедик шаңнал дээш боттарының өөрүп четтириишкинин дипломатиг алыш часкаашкыны-биле илергейлээн.

Залда чыылган бүгү кижилерниң болгаш чүрттүң литератор бүрүзүнүң ам сеткил-сагжында долган өөрүшкүнү К. Федин бодунуң чугаазынга илергейлээн.

ССРЭ-ниң чогаалчыларының дөртку съездизи бистиң совет литератураның хогжүдезинге ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң ачы-хавыязын бедии-биле үнелеп көргени дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Төп Комитединге, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинии илергейлеп тур!

КЫЗЫГААР КУРЖААНДА

Генерал-майор Григорий ЗАБОЛОТНЫЙ,
кызыгаар шериглериниң политиктиг эргелелиниң начальныгы.

Бо чылын кызыгаарлыкның Хүнүн совет кижилер бистиң социалистиг Ада-чүртүвустүң 50 чылының бүдүүзүндө демдеглеп турар-дыр. Ынчангаш совет кызыгаарларның камгалалыында дайынчылар-даа боттарының Ада-чүрту дээш, тайбың ажыл-ишти боттарының улузу дээш ханы чоргаараанышкыннар.

«Бистерниң шүптүвус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда-даа төрүттүгеи болзувусса, ол революция бистерниң тус бүрүвүстүң салым-хуузунга мырыңай шуут салдарлыг болган. Ынчангаш Советтер чүртүнүң хамаатызы болуру, ооң кызыгаарларын камгалаары улуг аас-кежин-дир» деп, алдаржаан кызыгаажы, ам курлавырының старшинаазы Тимофей Пятаев аныяк дайынчыларга бижээн. Ол сестер бүгү салгалдарның кызыгаажыларының угаан-бодалын болгаш хөөнүн илередип турар-дыр. Төрээн чүрт дугайында, партия дугайында, Октябрьның 50 чылын төлептир үткүүр дугайында бодал-биле бистиң солдаттарывыс, матростарывыс, сержинтыларывыс, старшиналарывыс болгаш офицерзеривис бөгүн кызыгаар хайгыылдарынче үнүп, боттарының дайынчы мергежилин сайырангайжыдар дээш ажылдап турар.

Боттарының күш-ажылының түнелдерин үндүреп байырлал хүнеринде чаагай чаҥчыл апарган. Совет эрге-чагырганың чыдарының дургузунда кызыгаар шериглери боттарының чүрту-биле, ооң Чепсектиг Күштери-биле кады демиселдиң болгаш тиилелгелериниң маадырлыг оруун эрткен. Бистиң девискээринче шпионнарны, өлүрүкчүлерни, хоралакчыларны болгаш дээрбечилерни чорудуп турган өжээнниг капиталистиг күрүнелериниң бүзээлээшкинниң турган аныяк Совет чүрттүң тургустуның турарының чыдарында кызыгаар дайынчыларының албаны бөрге болгаш дүшкүүрлүг тургулаан.

«1933 чыл. Кызыгаарның 439 үрекчилерин тутқан, оларның 30-ни шпионнар болган. 3 бөлүк даштыкы дээрбечилерни чок кылган...

1934 чыл. Кызыгаарның 564 үрекчилерин тутқан, дээрбечилерниң ниити өртек-үнези 40 муң рубль, дыка хөй янзы-бүрү бараанналарын хавырып алган».

Бистиң Ыракыы Чөөн чүк кызыгаарларывысты ам-даа камгалап турар Н кезектиг Кызыл Тук орденниг кызыгаар отрядының дайынчы чыл демдеглелинден ол одурутларны алган. Барыын чүкке база дүвүренчиг турган. Андрей Коробицынның мадырлыг чоруунуң хүнүнден бээр бо чылын дөртеи чыл болур. 1927 чылдың октябрь 21-нин эртеннде эрте аныяк дайынчы күрүне кызыгаарын камгалаар талазы-биле онаага үнген. Кызыгаар үрээн дөрт кижиге үрелик серп чаныга ол таваржы берген. «Дүжүп бер!» деп, хол бооларын Коробицынче углай тудуп алган турганнар. Кызыгааржы оларга удур часкаан тулчуп кирипкен. Баштайгы огу-биле-ле хоралакчыларның бирээзин ол ужур аткан, боду база аажок балыглаттырыпкан. Ынчалза-даа Коробицын боолап үргүлчүлевишаан турган...

— Дузалажыр дээш чедө халыжып келириивиске, Андрей ам-даа дириг чыткан. «Ажырбас эштер, олар кызыгаар эртип шыдаваанныр» деп ол сымыранып чугаалаан. Соонда илереэнии ёзугаар алырга, ол бөлүк хоралакчылар Ленинградче шургуп кирер даалгалыг болган— деп, заставаның начальныгының политика талазы-биле дузалакчызы чораан, ам отставкада полковник С. Любимов чугаалап орар.

Бистиң мурнуу талакы заставаларывыстың бирээзиниг маадырлыг пулемётчик Ларион Кононенковуң адын Туркмен ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын ёзугаар чоокта чаа тывыскан.

1932 чылдың январьда ол заставаның участогунга басмачилер көстүп келген. Изиг сегиржип алышкыны эгелээн. Үш катап ажыг күштүг дээрбечилерни каш-ла санныг совет кызыгаажылар ырбазын сыга берген. Басмачилерниң бирээзи застава начальныгы Максимовче шыгаан алган чыгааның тулчуушуун үезинде ол боду эскербейн барган. Ону Ларион Кононенко көрүп каан болгаш командирин бодунуң маге-боду-биле камгалап аспан.

Ада-чүрттүң Улуг дайынга бистиң күрүневиске ён бөрге шыгалза болган. Ён дерини дайынны ашкан тиилелгеде совет кызыгаарлар камгалакчыларының маадырлыг ажыл-херээ база бар. Оор, дээрбечи халдашкыны эгелээн, фашистиг генералдар совет кызыгаар заставаларын баштайгы үжен минутада-ла чер кырындан ширбий шыштарын кордаан. Дайынга алдаткан. Заставаны оюп, бүзээлеп ол четтикеп, ынчалза-даа дайынчыларны чепсээн салыр кылдыр албадап шыдаваан. Бистиң барыын талакы кызыгаарларывыста дайын үезиндеги үреликбузук оңгулардан 1941 чылдың июнь түлчуушкунарывың истерин истекчилер тып, бооларны-даа тып ап турар, ынчалза-даа чаҥгыс винтовкадаа, хол-боозунда-даа чаҥгыс окпаа чок болган. Кызыгаарларның камгалакчылары төрээн кызыгаарларын сөөлгү адышкынга чедир камгалаан чыгаанын түлчуушуун үезинде ол боду эскербейн барган. Ону Ларион Кононенко көрүп каан болгаш командирин бодунуң маге-боду-биле камгалап аспан.

Ада-чүрттүң Улуг дайынга бистиң күрүневиске ён бөрге шыгалза болган. Ён дерини дайынны ашкан тиилелгеде совет кызыгаарлар камгалакчыларының маадырлыг ажыл-херээ база бар. Оор, дээрбечи халдашкыны эгелээн, фашистиг генералдар совет кызыгаар заставаларын баштайгы үжен минутада-ла чер кырындан ширбий шыштарын кордаан. Дайынга алдаткан. Заставаны оюп, бүзээлеп ол четтикеп, ынчалза-даа дайынчыларны чепсээн салыр кылдыр албадап шыдаваан. Бистиң барыын талакы кызыгаарларывыста дайын үезиндеги үреликбузук оңгулардан 1941 чылдың июнь түлчуушкунарывың истерин истекчилер тып, бооларны-даа тып ап турар, ынчалза-даа чаҥгыс винтовкадаа, хол-боозунда-даа чаҥгыс окпаа чок болган. Кызыгаарларның камгалакчылары төрээн кызыгаарларын сөөлгү адышкынга чедир камгалаан чыгаанын

Съездиниң делегаттарының аразында аныяк чогаалчылар база бар. Литератураның талантылыг салгалының бисте өзүп, бодунуң башкыларының болгаш улуг эштериниң аҥы чаҥчылдарын чедишкиннииг үргүлчүдеп турары өөрүнчүг.

Чүруттүң чогаалчылар организациязы партийжи болгаш улусчу чорук дээш, совет литератураның идейлиг үндезинниринге тендиш дивеш дээш, ооң чечен чогаал чаа-чаа чаалап алышкынынары дээш демиселчилерниң чогаадыкчы эвилели болуп моон соңгаар-даа чоруур дээрзин идегээриниң бүгү барымдаалары бар.

Эргим эштер! Ленин орденин ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелинге тывыспышаан, ол бедик шаңнал-биле холбаштыр силерге, бистиң чүртүвустүң бүгү чогаалчыларынга сеткил-сагыштың ханызындан база катап байыр чедирерин, чогаадыкчы күш-ажылга чедишкиннирии күзээрин, совет чогаалчылар боттарының бүгү талантызын, боттарының бүгү изиг сеткил-сагжын төрээн улузунга, коммунизмниң улуг хөрээнге моон соңгаар-даа бээр дээрзинге бүүредип илергейлээрин менээ чөпшээреп көрүүлер.

* * *

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинің бирги секретары К. Федин башталаан төлээлери түнгү түдүп алгаш индирин чаныңга чедип келген. Төлээлерниң составы: А. Корнейчук, М. Турсун-Заде, П. Бровка, Н. Тихонов, Л. Леонов, Л. Соболев, Б. Кербабаев, А. Лупан, Н. Абашидзе.

Н. В. Подгорный Ленин орденин совет литераторларның тугунга кадаан. Залда олурушканнар бистиң чүртүвустүң литераторларының хөй национал ядың отрядының чогаадыкчы ажылын болгаш ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң ажыл-чорудулгазын үнелевиниин демдээ кылдыр көрбүшаан, бедик шаңнал дээш боттарының өөрүп четтириишкинин дипломатиг алыш часкаашкыны-биле илергейлээн.

Залда чыылган бүгү кижилерниң болгаш чүрттүң литератор бүрүзүнүң ам сеткил-сагжында долган өөрүшкүнү К. Федин бодунуң чугаазынга илергейлээн.

ССРЭ-ниң чогаалчыларының дөртку съездизи бистиң совет литератураның хогжүдезинге ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң ачы-хавыязын бедии-биле үнелеп көргени дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Төп Комитединге, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинии илергейлеп тур!

Бөгүн — кызыгааржының хүнү

«В. И. Ленин биле Ф. Э. Дзержинский кызыгаар камгалалының комиссарлары П. Ф. Федотовтуң идеткелин дыннап турлар. 1918 чыл». Чурукчу Н. П. Толкуновтуң чурааны бо чурукту Москвада Кызыгаар шериглериниң музейинде делгээн.

СЭТА-ның фотомедээзи.

Совет Эвилелиниң Маадыры полковник Н. Ф. Карацупа кызыгаар шериглериниң албанынга туруп турар үезиниң дургузунда 120 дайынчы үснүлемишкиниерге таварышкан болгаш кызыгаарның 467 үрекчилерин тутқан.

Соңгу-Барыын кызыгаар округунуң далайжылары дүн-хүн чокка дайынчы азычегге турмуп, бистиң Төрээн чүртүвустүң далай кызыгарын камгалап турар.

АДААНДА ЧУРУКТА: мичман В. Д. Медусаның удуртканы тергиин эки белеткелдиг дайынчы артиллержилер бөлүү кара адып белеткенип тур.

СЭТА-ның фотомедээзи.

УСТҮНДЕ ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң Маадыры полковник Н. Ф. Карацупа.

КЫЗЫГААР КАМГАЛАЛЫНГА 49 ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Партияның политиказын аныдиралга быжыы-биле боттандырып, ону чайгылыш чокка сагыыр дээш, дайзынналарның янзы-бүрү эжелекчи планнарын кызыгаажылар баш удур билип ап, ону сый шаап турар. Бистиң Коммунистиг партиявыс, совет чазаавыс кызыгаажы шериглер дугайында хүн бүрү сагыш салып, оларга бүтү таланың дузаазын чедирип турар. Ынчангаш бистер, кызыгаажылар, идыктыг Төрээн чүртүвустүң кызыгаарын өң серемчиледдиг камгалавышаан, улуг бүзүредиң шыкызыктырар бис.

Бистиң улуг делгем чүртүвустүң кызыгаары 60 муң ажыг километр шойлуп чоруткан. Оон эрткен черлеринде хову-даа, арга-арыг-даа, даг-даа, далай, океан-даа бар-ла. Кызыгаар кандыг-даа черлеп эрткен болза, ону бистиң совет кижилиие — кызыгаажы-солдат камгалап турар. Ынчаарга кызыгаарны үрээрин, чонның тайбың күш-ажылынга хора чедирерин бодап чоруур дайзынналар ам-даа ынаш эвес. Тайбыңның дайзынналарының чимеинишкинниерин дораан дова шаварынга вогаан бөртүүт дайынчылар кезээде белеп.

Кызыгаажы солдат—ол дээрге боолуг кижи-дир. Ындыг боолуг кижилерден чон хөй чылдарда коргуп келген. Боолуг кижилерден аан. Үүле чоокта чаа, 50 чыл мурнунда, делегейниң алды кезээзиниң бирээзиниг, азы тодаргайлаарга, бистиң Совет күрүневиске «солдат» деп ээстүп үтканы бир янзы дыцнаашп келген. Солдат ынчан камгалакчы, хостакчы апарган. Солдаттың ажыл-херээ белеп эвес. Шеригниң найыралдыг коллективиниге чаа кижи чедип келгеш: «меңээ кажан-на боолу, күштүг, варын дайынчы техниканы берштер ирги» деп четтикпейн маган турар болгай. Ынчалза-даа командирлер ону чыскаалга тура дүшпейн кылаштаарын, шинельди шын ораарын, чоруурун, шала чуурун, курпу халагар эвес кыдыр дыңзыды куржанырын айтып берип, бодуңун бодалын шын чугаалаарынга, эштиг-ээлдек болур чорукка, оруулу чараштыр эдерииге, картофельдя камныг аштаарынга өөредип эгелээр. Могап-шылаарын билбес, күштүг характерии канаап турар кызыгаажы аныдыраа ындыг.

Бистиң улуе ам тайбың аныдыралда чүрттеп турар. Көдээ суурнуң отчугаштары мракта чивенеди хып, колхозчуларның бажыңнарының хоолайларындан үнген ыш дээрже таваар шойлуп үнүп турар. Чымыштыг күш-ажыл хүнүнүң өөлүнде кижилер ооржум таалап удуп чыдаргар. Ол үеде кызыгаажы дайынынчы чонның дыжын камгалап, Төрээн чүртүнүң даалгазын күүседип чоруп турар. Командирнин дужаалын ёзугаар ол баар хээн черинге чогуур шагында четкеш, кышкы соокта азы чайгы чаъс-чарда шак-шагы-биле аҥаа тура, кызыгаарны өөренчиледдиг камгалаар апаар. Дайынга удувайн чыдарын

Кызыгаар районнарда тургускан эки-турачы улусчу дружиналар төрээн кызыгаарны камгалаарынга улуг дузаазын чедирип турарлар.

Кызыгаар шерии—ол болза чаа кижиниң кижизидериниң школазы-дыр. Кызыгаарга шериг албаны эрттиргеш чоруткан дайынчы бодунуң чүрээниң аймтыкпы-биле фабрикага, заводка, колхозка барып ажылдаап, мурнакчыга санадып турары хаая эвес. Ногаан бөрттүг кижилер чеже хире маадырлыг чоруктарны кылбаан дээрил. Социалистиг Төрээн чүртүнүң идыктыг кызыгаарын камгалаар дээш коргуш чогун көргүскен, бир постуның 7 кызыгаажызы Андрей Коробицынның, Иван Поскребконуң, Алексей Лопатинниң, Андрей Бесценныйның база өскелерии-даа аттарын чоп кажан-даа утпас.

Бистиң кезектиг кызыгаар заставаларынга эштер Шилипчук биле Мякишев албан эрттиргеннер. Сержант чораан эш Мякишев ам Кызылдың транспортчуларының коммунистиг күш-ажыл бригадазын удуртуп турар, а эш Шилипчук ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга моон мурнуида соцгудуп турган. Республиканың улуе ажыл-агыйында ам. мурнунда кызыгаажы чораан эштер Серенго, Доидук-оол, Кызыл, Казырыкпай база өскелер-даа эки ажылдап турарлар. Оларга чоргаарланыр бис.

Төрээн чүртүвустүң идыктыг кызыгаарын серемчиледдиг камгалаарывысты Коммунистиг партияга, Совет чазакка, чопга бүзүредип тур бис.

Н. ЯКОВЕНКО.

Шоочаа быжыг

Кызыгаажым быжыг туру:
Былыктанмас—кан дег мээлиг
Карацупа маадыр ышкаш,
Кадыг-быжыг, коргуш билбес.

Карза көскү, кулаа дыңгыр
Карацгы деп чүве билбес.

Хоор чонга тының берген
Холуң сииреш шивээ-дир сен.

Хая-чалым дивес быжыг.
Кадыыр, маска хайгыылчызы —
Кызыгаажым сен-не турда
Кызыгаарда шооча быжыг.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

1967 ч. Май 28.
ШЫН
2-ги арын

ПАРТИЙЖИ МЕДЭЭЛЕР

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛ

Сорулгаларыны эки күүседип алган байырлазары сагышка канчал-даа экиле болгай. Бистиң совхозтуң ажылышчилери Улуг Октябрьның юбилейинге кандыг чедишкиннерлиг ужуражырын ынчангаш шагда-ла тодаралып алган. Чыл эгезинде фермаларның болгаш бригадаларның партия организацияларының ниити хуралларынга «Октябрьның 50 чыл ойнга белеткел дугайында» айтыргыны чугаалашкаш, социалистиг хүлээлгелерни тодараткан. Ол хүлээлгелерден совхозтуң ниити сорулгазы тургустунган: юбилейлиг чылда күрүнеге 3400 тонна тарааны, 780 тонна этти, 670 тонна сүттү, 100 тонна дүктү садарын хүлээнген бис.

Социалистиг хүлээлгелерни күүседирде, партия эге организацияларының, парткомнуң болгаш ажылчын комитеттиң, дирекцияның талазындан чүнү кылза экил дээрзин коммунистер ол партия хуралдарынга саналап, тодаргай шинитпирлерни хүлээп алгылаан. «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга белеткелдер дугайында» СЭКП ТӨ-ның доктаалын база коммунистерниң саналдарын удуртулга болдурбушаан, партия комитеди социалистиг чарыштыг удуртуруп мурнукузунаан экижиткен. Социалистиг хүлээлгелерни адаандан бээр быжыглап келген: баштай түс-түс кижилер, а ооң соонда бригадалар, фермалар, салбырлар хүлээлге алгылаан. Аңаа үндезилээн ниити хүлээлге бүзүрелдин-биле ажылдап кылдынган.

Тургустунган сорулгаларны амыдралга боттандырарын коммунистер организастап турар. Олар совхоз бүхүрүлгезинге хууда үлегер-чижээн көргүспүшаан, чарышка алдынган хүлээлгелериниң күүселделерин контрольдарын күштелдирген. Ылангыя түнелдерни ферма, бригада аайы-биле он хонук, ай, квартал саныңда үндүрүп турар. Чарыштың тиилекчилериниң кызыл туктарны, вымпелдерни тыпсыры чанчыл апарган. Мурнакчыларның дүржүлгаларын массага агитаторлар чугаалап берип, хана солуннырга, агитхүүхүстарга чырыдып турар. Бо чылын боттарының дүржүлгазының дугайын саанчылар Нина Чыртак, Ховалыг Үйнукпан, Татьяна Наваштай, Ханды Өлчей болгаш ооң-даа өскелер өөрүнге чугаалап бергилээн. Коммунист Түлүш Сертип хойжуларның дүржүлгэ өөренип алыр кижиин болуп келген. Бо чылын ол чүе хойдан-на 108 хураганны камгалап алган. Болүнүң дүржүлгазын ол хойжуларга күзелдинбиле чугаалап берип турар.

Чарыштың дээштин болгаш денгелгелин дээш демисел күштелген. Чаржып турарлар боттарының күш-ажылының түнелдерин билип, кайы хире денгелде чорүп турарын көрүп, мурнакчыларның денгелинге чедерин үргулчу оралдажып турар. Чарыштың мурнакчыларын мораль болгаш материал талазы-биле деткип, шаңнал-макталдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Юбилей чылының бирги кварталында хой сүт саалдазын чедип алган болгаш күрүне мурнунга хүлээлгезин эки күүсеткен Кара-Тал сүт-бараан фермазы совхозтуң фермалар аразынга шилчимир кызыл түгүн алган. Ол ферма түгле майда күрүнеге 28 тонна сүт бээрин база-ла хуусаа бетинде күүсеткеш, пландан ажыр сүт дужаарын үргүлелеп турар. Инда мурнакчы саанчы Нина Чыртак ам инек бүрүзүнден ортумаа-биле 809 кг сүттү саап алган. Ооң-биле Сара Ооржак, Тамара Монгул олар чергележип келген. Мурнакчыларны хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан. Совхозтуң хүндүлел самбызының киргеннер база хой. Мурнакчыларның аттарын коллективтер хүралдарынга үргүлчү адаар.

Хожудан турарларны мурнакчыларның денгелинге чедирер, ынчангаш ниити чедишкиннерни өстүрер — чарыштың кол сорулгазы ол. Шынап-ла мооң мурнунда чарышка бирги черни Үрбүннүң сүт-бараан фермазы ээлеп турган болза, ам ооң денгелин кара-талчымлар четкеш, әртип турар чорук ооң тодаргай чижээдир. Үрбүннүң сүт-бараан фермазының Очур Байлакай, Татьяна Наваштай олар сүт саалдазының ээ-не бедик түнелдерин көргүзүп турарлар. Бистиң фермаларывыстың, оларның саанчыларының шак ындыг кызымак күш-ажылы совхозтуң күрүне мурнунга хүлээлгезин күүседирин чингедип турар. Ам чартык чылда пландан ажыр 40 тонна хире сүттү күрүнеге садар аргалыг апарган бис. Ынчалза-даа мында четпес түвевис болза, сүт бүдүреринің денгели әртken чылдың бо үезинде турганындан әвээжээни болуп турар. Чайның эки үезинде ол четпестерин чайладырының хемчеглерин алыр бис. Ол дугайын май 24-те чылдаган чугаалашкан бис.

Юбилейлиг чылдың часкы тарылгазына бистиң механизаторларывыс болгаш бүгү тараажыларывыс эки ажылдаан. Ам әрте чажар тараа культураларының тарылгазын доозупкан. Бо кампанияга чоруткан чарыштың тиилекчизи Шанчы бригадазы болган. Ооң бригадири Оюу Хомтбан, агроному Сергей Николай, механизатор Владимир Кузнецов олар механизаторларның күш-ажылын эки организастааннар. Дөрт он хонук дургузунда совхозтуң бригадалар аразынга шилчимир кызыл түгүн ол бригада үүктелиишкин чокка түлүп келген. Инда трактористер Х. Хураганчык, Сергей Балчый, Араптан Чапаш олар шалыпчы фронтунуң мурнуку одуруунга туржуп келгилээн. Аймырлыгда Шыырап Алдын-оол, Сат Даваа, Отчукай Чылаан-оол, Кызыл-Дагда Илья Мамышев, Терезинде Анатолий Донгак, Түлүш Седен олар дег хой-хой шалыпчылар онзаланып илерээн.

Часкы тарылга үезинде массаполитиктиг болгаш культура-массалыг ажыдарны ээлээн кажбаткан бис. Башкы Виктор Кызыл-оол, Александр Докалаев олар лекция, бесеңээлерни үргүлчү кылып келген. Оргунак школаның уран чүүл белгүзүнүң ажылын инда партия эге организациязы (секретары Хүрен Сертип) хоову турлагларынче, бүдүрүлге участоктарынче утландырган. Кара-Тал сүт-бараан фермазының уран чүүл белгүү үүтчүк ээш Самый-оолдуң удуртулгазы-биле Шанчы, Терезин, Кызыл-Даг бригадаларына барып солун концерттерни көргүскеп.

Амгы үеде чонның идепкейи болгаш инициативазы кончуг өзүп турар. Совхозтуң партия, профсоюзтың комитеттери чонның ол күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин деткивишаан, кыптыгын үнген социалистиг чарыштың түгүн улам бедик түлүп, кожавые «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери-биле чарыштыг күштедирген. Ол чарышка эки түнелдерниг болур дээш фермалар, бригадалар, салбырлар, кижилер аразында чарыштың хынаалдаларын кылып, түнелдерин үнүрүп турар бис. Чаржып турарлар бот-боттарының аразынга хынажын, дүржүлгаларын солчуп, четпестерни илеретчип, ниити чедишкиннерни өстүрериниң хемчеглерин ап турар.

О. КАРА-ДОҢГАК,
Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң партия комитединиң секретары.

Малчыннарда

Хендергениң шыктыг, көктүг делгемнеринде Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң № 4 салбырының малы одырлап турар. Салбырның 6 муң шээр малы он үш коданда үстүнген, 26 кадарчы малдап, онча-менди одырладып турар. Төрүүр хой 3000 ажыт, хой нуруузу солдаанаш, чаш хураганнар хорамча чок алдынган.

Юбилейлиг чылда чүе баш төрүүр хойга онаштыр 85 хураган алыры совхозтуң бүдүрүлге планында көрдүнген болза, эрткен айларның түнелинде салбыр 82 хураган алган. Баштайгы түнел эки болган, чыл төнчүзүнге чедир салбыр планын күүседир бармидаалар бар. Чамдык кадарчыларның көргүзүү бедик болуп турар. Хойжулар Бегзи, Ыймаа-Сүрүң болгаш өскелер-даа эрткен дөрт айларда чүе баш төрүүр хойга онаштыр 90-дан хой хураганнары өстүрүп алганнар. Кадарчылар түгле планныг сорулгаларын боттандырар дээш ажылдап турар эвес, юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш ажылдап турарлар.

Малчыннарның чымчыгыр ажыл-ишинде харымсалгалыг үе кыргылда чедип келген. Хендергениң малчыннары кыргылдага белеткелдерни чоруда берген. Кадарчылар бүгү хөөн Ак-Талда кыргылда пунктузунга экиел кыргылдар, пунктуның оран-савазының септелгезин чоруда берген, он дөрт хачылыг кыргылда алпарады белеп, кыргыкчыларны белеткеп эгелээн. Кадарчы Түлүш Маспың-оол чыл-чылда-ла хөй дүктү ап, эш-өөрүнге үлегерлиг болуп келген. Ооң кадындыда чартык нарын дүктүг ирттер кыштап хүр шыкаа, дүте бичии-даа хорамча чок болган, беш чылдың ийнги чылында ирт бүргүзүндеи 4—5 кг дүктү алыр магадылал хойжуда бар.

О. КОРОДА.

* * *

Тее-Хем районнуң «Тее-Хем» совхозунуң кадарчылары өшкү чөөгүн ажаап эгелээн. Ү. Шынаа салбырда кыргыза чогуур 4000 өшкү бар, ам 800 баш кыргыттынган, ниитизи-биле 630 кг чөөк алдынган, бир өшкү ортумаа-биле 760 грамм дүктү берип турар. Кыргыкчылар Долгатмаа, Ликсот, Кечил-оол ажыл хүнүнде 38—40 өшкүнү кыргып, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Кыргылда пунктузунда он электри аппарат ажылдап турар. Өшкү кыргылдазы доосту бээрге хөй кыргылдазынче кирер, белеткел кылын хынамчалыг чорудуп, кыргыкчыларның семинарлыг кичээлдерин чорудуп, график-планы таныштырып эгелээн.

О. Шынаа салбырның № 4 хойжу бригадазының малчыннары кыргылдага белеткенишаан, боттарының күжү-биле 500 хөй турар кажаанны, ийи квартиралыг бажыңны тудуп эгелээн.

Самагалдайның культура бажыңының агиткультбригадазы О. Шынаада болгаш Ү. Шынаада малчыннарга концерт көргүзүп, иштикиде, даштыкыда болуушкуннар талазы-биле таймылбыр кылган. Агиткультбригаданың ойнакчылары «Адыгө деп дүзетти, «Хопчу саскан» деп баеннары, «Улуг-Хемним» деп ырны болган өске-даа солун ырларны, рассказтарны барган черинге күүседип, малчыннарга сонуургаткан.

С. ОМЗААР.

Аян-чорук доозулган

Великобританияның даштыкы херектер министри Джордж Браун кадайы-биле кады Совет Чазактың чалаанын ёзугаар бо чылдың май 23-тен 26-га чедир Совет Эвилелинге чораан. Бөлүк улуг чөвүлекчилер ону удеп чораан.

Дж. Браунну ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный хүлээп алган болгаш Дж. Браун ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле каш-даа беседа кылган.

Каттышкан Хаан черинің даштыкы херектер министриниң аян-чоруу Совет болгаш англи чазактарның аразында боон турар үе-үевиң консультацияларының болгаш умуражыышкыннарының үргүлчүлели болган.

Ийи талалыг совет-англи харылзааларны улам ыңай калбартырыы-биле холбаалыг айтырыгларны амгы умуражыышкыннарның үезинде чугаалашкан. Кайы-кайызының сонуургап турары, делегейниң чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле саналга-онаалдарны талалар соглушкан.

Беседалар кайыралчы байдалга эрткен болгаш билчиишкинни экижиндеринче база кады ажылдажылганы калбартырынче ийи чурттуң түтүлүлүн бадыткаан.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыкону Каттышкан Хаан черинге келирин Дж. Браун чалаан. Ол чалалга хүлээп алдынган. Баарының үезин сөөлзүреди дугуржуп алыр болган.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

КУДР-ниң чазааның медеглели

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Вьетнамда агрессечи дайынны улам аймыктыг чадажөө шилчидип турар америк империалистериниң дерзин кеминг үүгедиглерин Көрей Улус-Демократтыг Республиканың чазаа болгаш бүгү көрей улус шинитпирлиг киленнээшкин-биле карган турар деп, КУДР-ниң чазааның медеглелинде чугаалап турар.

Америк империалистериниң агрессечи шеригнери демилитаризастаан зонада тайбың чурттакчыларны араатанзыг өлүрүп, кырып, курлаг черден ВДР-же халдаашкынга калгаалыг белеткеннип турар деп, КУДР-ниң чазааның медеглелинде айтыкан.

АКШ-тың империалистери демилитаризастаан зонаның ёзу-чурумун хүндүзеп, ол зонадан бүгү-ле америк болгаш чалча шеригнерин көжүрүп үндүрер, ол зонада бүгү-ле дайын чөрүдүлгаларын слат чок соңсадыр ужурлуг. Америк империалистер болза ВДР-ге удур бомбалаашкыныарын болгаш бүгү-ле дайынымрак чөңгээлерни чугаа чокка соңсадыр ужурлуг деп, медеглелде демдеглээн.

Чехословакияның Даштыкы херектер министерствозунуң медеглели

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң чазаа болгаш ооң улузу бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустары-биле кады Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкке тайбыңны база аймык чок болур чорукту камгалаарынга онза сонуургалдыг деп, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте байдал дугайты Чехословакияның Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде чугаалап турар.

Араб чурттарның адынга империалистиг коргудуушкуннарны болгаш дайын-биле кыжаныышкыны ЧССР-ниң чазаа бүрүү шаап, араб улус-биле бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын база ону деткинир апаарын илергейлеп турар деп, ол медеглелде чугаалаан.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүк дүшкүүрлүг чоруктуң төөу болу берген, амгы айыылдыг байдал боттарының хүүзүнда эрге-ажыктарын улустарның тайбыңының болгаш аймык чок чоруунуң эрге-ажыктарындан бедик тургузуп турар империалистиг бөлүктериниң нефть монополиялары-биле шуут холбаалыг чимзенниишкиннериниң үржүү болуп турар.

Израильдиң болгаш кожа араб чурттарның аразынга чөрүдээнн күткүүрү дешилгелиг араб күрүнелерге согуушкун таварыштырар сорулганы салып турар деп, медеглелде айтып турар.

ФКП-ниң Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). «Онза бүрүн аргелерни боттандырар чорук социал хандырылганы чок болдурар. Францияның ажылчын ангызының болгаш улузунуң амыдрал база күш-ажыл байдалдарынга шынгыы согугну хевирыштырар дээр дегольчу чазактың чүткүлүнүң дугайын хереченлер турар» деп, Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң медеглелинде чугаалап турар.

Сөөлгү 9 чылдарның дургузунда Францияга үлептүр бүдүрүлге 60 хуу өскен, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 50 хуу бедээн турда ажылчы чоннар ол өзүдеден ажыктыг кандыг-даа чүвени албаан. Чуртта ажылчыннарны ажылдан үндүрери, заводтарны хаары үргүлчүлевишаан. «Мунмуң аныяк кижилер боттарының күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын эгелээринің мурнунда-ла ажыл чоктар болуп турар» деп, медеглелде чугаалап турар.

Социал хандырылга болза ажылчы чоннарның чугула чаалап алышкыннарының бирээзи болуп турар. Ынчангаш бюджеттиң орулга, чарылгазының карышкаабиле демисел дээр чүвеге чылдаг тыртып алгаш, ол социал хандырылгага согуг таварыштырар арганы ажылчы чоннар чазакка бербес дээрзинге бүзүрелин ФКП-ниң Политбюрозунуң илергейлеп турар.

ФКП-ниң Политбюрозунуң медеглелинде чугаалап турары болза: «Хөй миллион ажылчы чоннарның чаңгыс эви, улуг профэвилел каттыжыышкыннарының, чөөн күштериниң хөделиишкиннери болгаш эвилели шинитпирлиг фактор болуп турар. Бо бодал-биле ам көөрге, май 17-де ниити национал ажыл соксадыышкыны улустуң шинчээшкининиң өскенин көргүскен болгаш боттарының социал база демократтыг эргелерин камгалаарынга ажылчы чоннарның изиг чүткүдүүнүң дугайын хереченлээн».

Ажылчы чоннарга демократияның чечевтелиишкинин, социал депшилгенің доктаамал хөгжүлдезин, тайбыңны камгалаарын хандырып шыдаар ёзулуг, чаа республика-биле амгы эрге-чагыргаы аргалыг-ла болза дүрген солуур дээш бүгү чөөн болгаш демократтыг күштериниң чаңгыс эвинче утландырган ажылды могат чокка үргүлчүлээр» деп, партия организацияларын медеглелде кыйгырып турар.

Вьетнамның Демократтыг Республиказы. Демисежип турар Вьетнамның патриоттары аңдара аттырган америк самолёттуң артынчыларының чанында.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Хемчег алдынган

КАИР. (СЭТА). Каттышкан Араб Республиканың Асуанда бедик плотиназының түдүүнүң райондун Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдалбиле холбаштыр шериг эзоназы кылдыр чарлаан. Ол районну камгалаарының хемчеглери алдынган.

Чоокку Чөөн чүкте империалистерниң чимзенниишкини

Чоокку Чөөн чүкте дүвүрээзин база катап эгелээн. Инда Израиль биле араб чурттарның аразынга шериг үскүлежиишкининиң шыдыгы айыылы тургустунган.

Чоокку Чөөн чүк империалистерниң кичээгейин бодунче кезээде хандыдын келген. Империалистер ол чугула стратегтиг, нефть-биле дыка байлак районда боттарының салдарының сударааны-биле эптежирин канчал-даа мүзевейн турарлар. Бо удавда империалистерниң чимзенниишкиниери колдуунда Сирияга удур утланган.

Бо чуртка 1966 чылдың февральда эрге-чагыргага деңшилгелиг чазак киргеп. Делегейниң нефть монополияларының шургужуушкунунга болгаш кара туразында аажылаашкынынга ук чазак удур көдүрүлүп үнген. Үр болгаш шудургу демиселдің түнелинде Сирияның чазаа дең эвес керээлерин эде көрүп, нефть дамчыдылгаларын ажыглааны дээш телевирни элээп бедидерин «Ирак петролеум компани» дээр делегей нефть концерниң албадап ыыдаан. Ол дамчылгалар-биле нефть Ирактан Сирияның девискээрин дамчыштыр Чер ортуну далайның портларынче агып чыдар. Сирияның чазаа чуртка чугула соңгал чаартылгаларны боттандырып эгелээн. Социалистиг чурттар-биле, а ол ышкаш акы-дуңма араб чурттар-биле кады ажылдажылганы калбартыр дугайын сирий чазак медеглээн.

Бо бүгү америк империалистерниң Сирияны көөр хөөн чок чоруун болгаш шугулдаашкынын болдургаи. Америк империалистер Сирияның чаа чазаан иштинге организастаан сүлчээлерининң дузазы-биле азы ооң кожазы Израиль киришкек даштыкы сүлчээлерниң дузазы-биле дүжүрени орандажып турар.

Израиль кожазы араб чурттарга удур агрессечи үүлгедиглерин болгаш өнчүк-чөңгээлерин хөй удаа үүлгедип келген. Израильдиң агрессечи хөделиишкиннериниң дугаайында айтырыгны КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кап удаа тургусиан болгаш ол хөделиишкиннерни буруу шаап турган. Сөөлгү үеде Израиль Сирияның кызыгаарынга 12 бригада шеригнерин мөөнээн болгаш шериг өнчүк-чөңгээлерин улуг хемчээлдерге организастаарын эгелээн.

Араб чурттар, ооң иштинде Каттышкан Араб Республика (КАР), Ирак, Алжир, Йемен, Ливан, Кувейт, Судан болгаш өскелер-даа, Сирияны деткинип-биле көдүрүп үнген. Бир эвес Израильдың талазындан агрессия болу бээр болза, акы-дуңма Сирияга эргежок чугула шериг дузаламчызын көргүзер дугайын КАРның чаазаа чарлаан болгаш бодунуң шеригнерин дайынчы белеп байдалга тургускан. Кызыл далайже киреринге Израильдиң оруу болуп турар Акаба ээтпекче израиль судноларны болгаш стратегтиг материалдарны Израильге чедирер өске-даа бүгү чурттарның судноларын киирбес дугайын КАР-ның президентизи Насер чарлаан. Чамдык араб чурттар израиль агрессиязыны ойтур шаварыбиле боттарының шеригнерин Каттышкан араб командылалдың эргежинге чорудуп бээр дугайын база саналдаан.

1956 чылда Египетче (ол үеде КАР-ны ынчаар адап турган) англи-француз-израиль кады халдаашкынының соонда КНО-нуң шеригнерин КАР биле Израильдиң аразында кызыгаарга тургускан болгаш сөөлгү үеге чедир-ле анда артпышаан турган. Бир-төө амгы байдалда ол шеригнерниң анаа турары Израильге ажыктыг болу бээр магат чок деп үвевин барымдаалаваш, девискээриндеи КНО-нуң шеригнерин чайладырын КАР негээн. Ам КНО-нуң шеригнерин кызыгаардан чайлаткан болгаш КАР-ның девискээриндеи үнүп чоруп турар.

Сөөлгү хүнде чаа Израиль шеригнерин кызыгаарларже чоруткан болгаш мобилизациязыны чарлаан. Израильдың чазак ажылдакчылары дайынмырак медеглелдерни база катап кылган. Израильдың башкарыкчы болуктериниң мидыт туружу америк империализминиң күткүүшкүү-биле тайылбырлаттынар. Америк алдыгы флоттуң корабльдерин ам Чер ортуну далайның чөөн талазында мөөнээн. Үскүлежиишкинге АКШ-тың киржин болуур дугайын даштыкы парлаага ажыы-биле бижин турар. Англия улуг идепкейжи чорууп база калбарткан.

Чоокку Чөөн чүкте империалистерниң чимзенниишкиниери ол райониуң улустарының шинитпирлиг удурлажымышкынынга таваржып турар. Бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштери олардың талазынга туруп, эп-сеткил каттыштырылгаын болгаш деткимчелин илергейлеп турар. Чоокку Чөөн чүкте байдал дугайында Совет чазактың медеглелинде чугаалап турары болза: «Чоокку Чөөн чүктүң районунга агрессияны өөскүдүп үндүрериниче барган кижилер түгле араб чурттарның каттышкан күжүнге эвес, харын база Совет Эвилелиниң талазындан, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күрүнелериниң талазындан шинитпирлиг удур хөделиишкинге агрессия таваржыр апаар дээрзинге чигзинг кымга-даа турбас ужурлуг. Бир-төө Совет Эвилелиниң кызыгаарларында шуут чоок турар ол районга тайбыңны болгаш аймык чок чорукту тургузары ССРЭ-ниң улустарының амыдралчы эргежажыктарынга дүткүп турар болганда, Совет чазак Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарның хөгжүлдезин кичээнгейлиг хайгаарап турар дээрзин медеглелде демдеглээн.

Е. ЕГОРОВ.
(СЭТА).

Биске парлаттынган соонда

«КОМСОМОЛ АЖЫЛЫН СОНУУРГААР». Мындыг эгелиг материал «Шынга» парлаттынган. ВЛКСМ Барыын-Хемчик райкомунуң секретары эш К. Черевеник редакцияга дыңнатканы болза: бижиичиниң илереткен четпестерин хынаала бадыткаан. «Шекпээр» совхозта комсомол организациязының мооң мурнунда удуртулгазы кошкан турган.

Бо чылдың эгезинге чедир Дөң-Терезин салбырда аныяктар ортузунга организаиччы болгаш кижизидимчи ажыл четпес, комсомолчулардан негелде кошкан турган. Бо айтырыгны салбырда комсомолдуң ниити хуралынга чугаалашкан, четпестерни дээш, бөттүүг хемчеглерни алган.

Совхоз бүдүрүлгезинге аныяктарның бот-идепкейлиг киржилгези мурнукузундан экижээн, кедээ клубка массалыг кежээлер, солуун лекция, диспут план ёзугаар болуп турар эпарган. Клуб чанында хостуг болгаш тыва хүрештиң, хөл бомбүүнүң болгаш баскетболдуң секциялары ажылдап турар. Дөң-Терезиниң аныяктары алган социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг ишнеп күүседип турар.

«ОЛАР ҮСТҮҮ-ШЫНААДА». Кедзэ бижиичиниң илереткени, «Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырында арагачылар, чурум үренчилер дугайында, ындыг эгелиг материал «Шынга» парлаттынган. СЭКП Тес-Хем райкомунуң килдис эргелекчизи эш Т. Самданның дыңнатканы болза: айытнан четпестер шупту шын болгаи, ону чайладырынче углянган чамдык хемчеглерни алган.

Салбыр төвүнге келгеш каш хөндүр арагалап, хулиганзыг үүлгедиглер кылып турган Сонам Таневту көзенче харылсалгазынче шилчиткен. Арагалап чурум үрээн Коопайны партия хуралынга чугаалашкаш, шыңгыы хемчегни хүлээткен.

Амаал кадагалап турганы хөй-ниитининң малын харысалга чок көөр, арага-дарыга хандыыр Мижит-оол ышкаш чамдык ниимиларни ниитининң хуралдарынга чугаалашкан. Кижилер, ылаңгыя малчыннар ортузунга амылды экижидип, партийни-организастыг болгаш масса-политиктиг хемчеглерни чорудуп турар.

ОЙЛУКЧОК МААДЫР-ООЛ

Фельетон орнунга

Бадыг шала кырынга үр чыткаш бужурганганы ол ийикпе, Культура ордузунуң ажии ажык турда-ла, соңгазындан буза булгап үне берген директорну бажыңынга шагдаалар чедирип каан. Чалалгага чораап-ла өкпээргээн ар бажыңынга кирип келгеш, кезек азегилеп херилген соонда, дүрзүнүүт түрү тыртынгаш, ызырнып, чудуруктарын чайып, алгыргылаан:

— Шак бо Рая деп херээжен кыргап кадай-дыр бо. Мээң аныяк кадайым бар. Инда уруум база бар. Ээй, Рая, оглуң алгаш чорүй бар. Мен Долаанамче чорүй баар мен, ол-ла.

Ындыг дорамчылады Рая дыңнап әртип шыдавас. Бодап-даа көрүнер даан, дорамчылал болбайн канчаар. Рая-биле өг-бүле тударда ол мынча дигилээн: «Мээң чечээм, күжүр чечээм, сеңээ делегейде чүүденда артык ынак-тыр мен. Эжим, камгалакчым болуп көр. Бодумнуң бодал чогум-биле чазыгны кылдым, меңээ ынак эвес уруг-биле каттыштым, өгбүле туткан атка кирдим, уруг-дарыг алазы-даа лилиртим. Чүгле ол уруггa эвес, уругнуң ала-иезинге беәин бактадып, эттедип чор мен. Сээн-биле бүгү назынымда чурттаар мен».

Ооң ол сөстеринге Рая бүзүрээн. Боду база шак ындыг байдалга таваржып, кижээ кагдырган кижи болгаш, ону бодунга дөмейлеп, кээргей берген.

Ындыг-даа болза Раяның иези ону сагындырган:

— Бо Рая болза бир кижиден чарылган, назы-хары-даа сенден улуг кижи-дир, оглум. Херекти нарыдаттайын ара соксазыңарза эки боор. Сеңдаа болза оглуг-баштыг кижи-дир сен, оглум.

Хол куруг каарындан кортканы ол ийикпе, бодун арыг сеткилдиг кижи кылдыр байгы турган шаа-биле, «авамайлап» тургаш, бадыткаан.

— Бүжүр авай, мен оларның-биле черле эдериишпес мен. Долаана-биле черле чурттавас мен. Ырмам сынган, хөөнүм калган. Чүгле силерниң оглунар-күдээнер болур мен.

Төл-биле төл дөмей. Ооң сөстерин хынаваш, иениң баары ажыш кылынган. Каггаш барган кадыг сеткилдиг күдээзининң дугайын бодап, хөөнү чоктанза-даа, «кижилер аңгыланы ажы-чаңныг, сагыш-сеткилдиг болгай, кадыг-дөңгүн улустарга таваржышканы-ла шын-дыр» кыдыр бодаан. Ооң ынайгызын овуузуннуг найырал шинитпирлээн. Куда шайлалгазы болган. Шайлалга эрткен соонда дүштүү кыс шуут-ла кадайы апаар. Маадырның бодалы-биле алырга, ам чүнү-даа канчап турар болза туразы-ла. Маадырга чүгле куда шайлалгазы херек турган хире-дир.

А Рая чүгле чаңгыс чүвени чедир бодавзан: ол ылап-ла кижизинг ынакшыл бе азы ыядыр арын чок мегечи кижи бе дээрзин тодаратпаан. Ооң түңнели бо-дур, ооң камгалакчызы, дузалакчызы болур ооң уругну бөжүп бээрге: «Ээй, Рая, оглуң алгаш чорүй бар» деп ол дужаагаи. Чүгле дужаагаи эвес, май 1-ниң бүдүүзүнде чудуруктап эттээн.

Черле алдептиг кижи, Маадыр, чогум та каңгыг бодалдыг, та чүү планныг кижи. Амыдыралга чогум чүнү үнелээр кижи чүве ийик. Бижизинг ынакшыл инда бар бе дээрзинге «ийе» деп харылаары берге. Энир чыдын майда эттедип алган, ыглаансыктаан келгеш мынча дээн:

— Ат болдум. Долаананың иези мени эттеп турду. Долаананың уруу мээнин эвес-ле болгай. Ооң ол чугаазынга бүзүрээр бе азы чаңнаашкыннарынга бүзүрээр бе? Рая бөжүп чыдырда, Долаананың бажыңынга барып арагалай бээр чүзүл? Долаананың уруун мээнин эвес дээр чүзүл? Раяны оглун алгаш, чорүй бар дээр чүзүл? Долаанага катап чызаалап, Раяны эттеп, оглу-биле үндүр ойладып турган, ооң хөөнүн каан, чарлып алыр деп бодаары ол бе? Өөзунга-ла чоок хире.

Бижириинге эптиг боорга, Маадыр деп адап турдум. Шынында ону Борбаанды Маадыр-оол дээр, Чадаананың Культура бажыңының директо-Чоокта чаа Новосибирскиге бистин республиканың уран чүүл талазы-биле алдарын камгалашкан келген. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Ол шаңналын ам-даа чугбушаан. Азы хөй арагаларындан ээ-харысалга, арын-нүүр чок болу бээр болза, ону килең-биле каргаар, хөй-ниитининң чугаалажыышкынынга киирер апаар.

Ш. АРЫ.

1967 ч. май 28.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Бөгүн—май 28—Кызыгааржының хүнү

ЗАСТАВАНЫҢ ДАЙЫНЧЫЛАРЫ

Кызыгаар черинiң Н кезээнге эртези сүргей ап четкен бис. Ол хүн дежурныйлап турган сержант Владимир Семенов журналистер аалдан келгенин застава начальнигиниң илеткээри-биле чорупкан.

Удаваанда капитан Геннадий Васильевич Фокин албан кылыр өрээлинче бистi чалаан. Кызыгаржының хүнү чоокшуулап орарынга утку-түр бистiң аалдан келгенивиске капитан аажок өөрээн болган кызыгаар камгалакчыларының албан херээ болган ажыл-ижи-биле бистерни танышпырган.

— Бистiң мында он шүү национал кижилер Төрээн чуртуң кызыгаарын камгалап турар. Бисти интернационалчы кезек деп адап бо-хүр. Бодуңуң албан-херээңге шылгарангай кижилер-даа хой. Чүгле бо чылын безин беш дайынчы «Тергиин кызыгааржы» деп демдеп-биле шаңнатканнар.

— Геннадий Васильевич, кызыгаарны «шоочалыг» тургузар талазы-биле кылып турар ажылыңарны көргүзе кааптар бир чижектен чугаалап берип көрүнерем! — деп, капитан-дан дилеп кылган бис. Ооң харлызы бо:

— Бисти, найыралдыг кожавые социалистиг чурт-биле кызыгаарны камгалап турар болганда, аммур-шөлээн албан арттырып турар улус деп бодаарлар бар боору чадавас. Шынында мындыг эвес, чуртуң кызыгаарын үрээрин күзээрлер бар боорлур.

Комсомол организациязының секретары эш Семенов биле ефрейтор Вячеслав Кишин олар баштаан, кезектиң албандан хостуг солдаттары күш-культура шөлүүге чыскаалыпкаш, туризмге, кара бугага, колдуктаар ыяшка, штангага болган аар шөй кодургериге янзы-бүрү хевирiң нормерлерин көргүзүп, өөредилге чорудуп турган черинге бартан бис.

— Силерниң солдар шыырак-даамыр ва?—деп, бистiң бир эжиниске чугаалаанкан.

— Биске күштүг болган аваангыр болуру маанала херек. Кызыгаарны «шоочалыг» тургузарынга ол чүгүлә. Ынчангаш боттарывысты күш-культура-биле канналдырын турар бис — деп, коммунист, ефрейтор Кишин чугаалаан.

Н кезектиң дайынчылары хостуг шактарында бүт бөмбүү ойнаарынга база ынактар. Олар кежээниң-ле командаларга үстүп алган, «тул-чуушкунуу» кылып турарлар. Футбол командазының бир ойнакчызы ооң ынча дээн: «Бистiң футболчуларывыс республика наймыылалының кандыг-даа командазы-биле ужуражып болур шүү. Республика чемпиону «Динамо» командазын эш-хүүнүң ужуражыышкынын эртиргерине чалзар бис».

Бистiң чорааныыс кезектиң кызыгааржылары чүгле боттарынга хамаарышкан албанны үлегерлиг эртирип турар эвес, тургузуукчу ажылга база үлегерлиг киржип турарлар.

Кезектен үнүп чоруурувуста, капитан Фокин ынча дээн:

— Бо чылын улуг байырлалдың чылы. Ацаа чедишкинниг ужуражыр дээн бүгү совет улус улуг күженишкин-биле ажылдап турар. Бис совет кижилериниң тургузуукчу ажыл-ижин болган амыдырал-чуртталгазын камгалап турар бис. Сизерниң «Шын» солуниуң номчукчуларынга байырлалдыг чылда улуг чедишкиннерни күзеп, бистiң дайынчы байырывысты кезектиң жургуунда чедирип тур мен, а бистер кызыгаарны үргүлүү «шоочалыг» тургузар бис.

С. ТАМБА.

Н кезектиң кызыгаржылары ыдыктыг совет кызыгаарны серемчилелдиби-ле камгалап турар. Заставаның коллективи политиктиг болган дайынчы өөредилгеге бедик көргүзүгүү чедип алган.

Кызыгааржыларның түс черинiң чурттакчылары-биле харылзазы бижыг. Олар хостуг шактарында спортбиле кичээлдер, кызыгааржы мергежилин бедидип турар.

ЧУРУКТА: Н кезектиң кызыгаржылары хайгымда.

А. АИРНИН фотозу.

ХООЧУННАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Ада-иеге өөрүнчүг

Чоокта чаа. Бүгү делегейниң ажылчы хонналарының чаңгыс эп-сеткил каттыштырлазының хүнү—Май 1-ниң бүгүүнүнде, шеригниң Н кезээнiң дайынчылары байырлыг шугум чыскаалынга турупканнар. Ында анаа дайынчы Василий Хураганмайга «Совет Армиянын тергиинге» деп хөрек демдээн тыпсыр болган кыска хуусаалыг шөлээни бээр дугайында командылал черинiң дужаалын номчаан.

Шугум чыскаалының соонда кезектиң командири Василий Хураганмайны өрээлинче келдирткен. Тергиин дайынчы шеригге хевирiң улам аян кыырга эде-херек тырткаш, командирниң өрээлинче базыпкан.

— Силерниң дужаалыңар ёзугаар чедип келдим, эш командир.

— Кончуг эки-дир. Сандайже олур — дээш, командир солдат-биле сагыш-сеткилдiң хамызындан чугаалажыр эргелээн.

Май 1-ниң байырлалын болган Тиилелге хүнүн өскен-төрээн Тываңга ойнап-көрлеп эрттирер аас-кежиктиг-дир сен. Орденниг Тываның бүгү чонунга, ажыл-иженi ооллар, кыстарынга, аваң, ачаңга, душтуун кыска мээң байырлыгны чедирер сен.

— Шак-ла ындыг, эш командир! Ак-көк хемнерниң чүрту — Тываның чонунга, эш-өөрүнге, төрелдериңге силерниң байырыңарны чедирер мен. Мекээ шөлээнi берип, Совет Армиянын тергиинге самаалыңар дээш, силерниң бодуңарга болган кезектиң командылал черинге өөрүп четтирдим!—дээш, В. Хураганмай командиринге шериг ёзулалбы берген.

— Эр-хей, Вася! Сен ышкаш эрес-дидим, аваангыр-калшагай ооллардага Төрээн чүрт чоргаараапкыр. Шынала чонунга төлептиг дайынчы-дыр сен. Че, Вася, оруксуур менди-чавай. Чагыланы үтпа!

— Ййе, үтпас мен, эш командир!

Шаглаан-Арыг хоорайның Набережная кудумчузунда чүрттап турар Хураганмайларның базыңында хары үеда ийи телеграмма келген. Бирээзинде—«Хүндүлүг ада-ие! Силерниң оглуңар ефрейтор Валерий Хураганмай шериг херээн кончуг эки эрттирген тур. Төрээн чүрттуң дайынчы херээнге төлептиг ооллу кижизиткеннер дээш, кезектиң командылал чери май байырлалын таварыштыр байыр чедирип тур». А ийгизи шеригниң өске кезээндеп келген. Ында Василийниң дугайында эреги болгаш чылы сөстерни бижээш, ынча дээн: «...Василий шөлээлеп чанылты. «Совет Армияның тергиинге» деп хөрек демдээн база тыпсын бердивис».

Ада-иеге өөрүнчүг чүү дээр! Бичии оглу Вася шөлээлеп келир, а улуу—Валера күзүн холлажыр. Кайызындаа дайынчы болгаш политиктиг билиглерни кончуг эки шиңээдип ал турар.

Василий Хураганмай валынга 28 хонук дыштанган, шериг кезээнче ээп чорупкан.

К. КЫРГЫС.

Таныжыңар: Юрий ЩЕРБАК

Москванын аныяк шүлүкчүзү Юрий ЩЕРБАК «Октябрь» журналдың даалгазы-биле Тывада чоруп турар. Ооң шүлүктериниң ийи дому үнген, ам баштайгы тоожузу парлалгага белеткеттинген. Щербак алды чыл мурнунда ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң М. Горький аттыг Литература институдун доозкан.

«Шынның» номчукчуларының кичээнгейинге ооң элээн каш шүлүктерин А. Даржаанын очулгазы-биле бараалгадывыс.

СҮТ

Ыракка-даа үттас боор мен!
Инектен чаа сааган сүттү
Ыш дег буюп буруладыр
Ижиш алдым, четтиргеп мен.
Чалгай сүт одар шыктыг
Шалыңы бооп чайнап чыткан,
Алзак черниң айдыс чыдын
Анда шнек хандылап каан.
Чайның бачым хүнеринде
Ашактар аа кадыыр чайны,
Чаржып-чаржып кезип тургаш
— Ам-даа чүнү! Соңнап кагба!
Анда бодум база чордум.
Изит хүнге бажым аарып,
Ийимде-даа, артымда-даа
Арыг сиген чыттап турдум.
Кулаанайда сыргаларлыг
Куъдуе, орлан казак кыс дег,
Ада-чуртум боду мекээ
Арыг сүдүн соңнозун ышкаш.

ЛЕНИН ХҮЛУМЗҮРҮҮ

Июль айның кончуг изиш.
Чечек-бүрү уттуунмас.
Черле мындыг чаңы-биле
Пем менiң үткүн келген.
Хаварыктыг холу-биле
Аваң менi мендиледи.
Арагадан сиривезээн,
Кадыыр чайгап могаан боор оң.
Чаа хептi ховар садар.
Чаглыг эштi хаяа чиир.
Ынчалза-даа үйгу-дүшке
Ынанывыс чайнап үдүүр.
Аваң менi куспактаптыы,
Изиг чага дириг үндүм.
Ам-даа эвес, каш чыл болган,
Иең, сеңээ тамчык бээр мен.
Күргүнелер буурап бустур.
Хаанчар-даа дүшкүлеп каар,
Хаймралыг не кижи
Хүлүмзүрүү мөңге күштүг.

МЭЭҢ АЧАМ

I.

Ховең мишаш будуут адаа
Ковтуг-шыктыг сесеррликке
Демиселден мээң ачам
Демир бөрттүг келгеш барган.
Частып үнген чечектерин
Чараашсынып, таалаавышаан.
Бөргүн, төнүн үштүп алган.
Бодүүн, чазык көрүп турган.
Алдын-сарыг хүнүг көргеш,
«Аажок улуг хлеб ол» дээш.
Каттырмазын, Ленин чуруун
Ханага хап, чалап алган.
Ильичиниң ийи карааа
Идегелдиг көрүүп келген.
Чаңгыс кезим хлеб чок бол,
Сагыш черле сергек түве.

II.

Дайынның аар чылдарында
Ачам кедиш келген хевин
Аажок камнап чоргужемче.
Тарлап калган, элеп калган.
Дайынчыга нем белээ
Таашы хавы база алаан.
Чаңгыс чүгле Ленин чуруу
Саргарзажок, хепээр арткан.

III.

Буденныйжы шериг бөрттү
Ачам шаанда кедиш чораан,
Муиташ кара антарага
Аваң оңу камнап шыттыаан.
Кызыл тукпуң адаа-биле
Актар шеринге сывырбышаан.
Ада-чурт дээш, Советтер дээш
Кырган ачам тыныы бергеш.
Адам-өгбем бөрттеринде
Кызыл сылдыс чайнап турар,
Алдар-адын сыкпазының
Кыйгызы дег кыныын келир.
Улуг чага калган ачам
Чедип келгеш, чагыын берип.
«Юрка» деп адым адап,
Сегел салын сүйбеанзыг боор...
Ынчап иэрде, ачам бөргүн
Чортааралдыг кедиш алгаш,
Ылап-ылап ажылдарга,
Чоруун дыка бүдүнгүр-дүр.

IV.

Мээң безин хавааңайда
Катташкактар тыптып келген.
Кара чаңгыс ачам күжүр
Бедик, чалыы хевээр ышкаш,
Шериг бөрттүг кедиш чораап,
Сеткилимни чазап чораап,
Чаагай херек улуг тугун
Салгакчыңга хүлээдир мен.

ЧУРУКЧУ В. Волченковуң чуруу.

ИЙЖИЛЕРДЕ

Тожуруң Ий сес чыл школазының башкылар коллективи чаңчыл эп-сеткилдиг, бир деминг ажылдап турар. Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың байдалы эки. Башкылар кижи бүрүзү школаның ажыл-ыы дээш сагыш човаңгыр, хей-нивтиниң ажылынга база идепкейлиглер.

Школаның иштики дериге-кааталгазы эки. Школага киргеи кижи ону дораан-ла эскерип каар. Ырыштевер байдалы эки. Школа директору Доржу Кызыл-оол, парторг Сергей Саян, комсомол организациязының секретары Елизавета Баяы хей-нивти организацияларының ажылын ажыжидеринче кичээнгейин салып турар.

Школа туристиг походтарны эки организастаан болгаш төөгү булуңдуу туристиг ажыл-агыларны ажыглаар. Ынчан ол шак ынчаар бичии чаштың тыныын алгаан.

Хөөчүн фельдшер бө хүннерде ам-даа куш-ажылчы тура-сөөрүүтүт ажылдавышаан. Ол ам 55 харлыг. Ийиде көдээ жителге пунктузунуң эргелекчизи. Эш Саая удуртуп турар коллективиниң амыл-чөрүдүлгазын билдиликтиг башкарып, янзы-бүрү хандавырлыг аарыгларга удур демисеяри чорудуп турар.

Шом-Шум, Ал-Шум, Терактиг, Баяажы, Сесеге, Кегээн-Булак ээлээ ышкаш ырак чөлдерде чурттап турар малчыннарга чедө бергеш, оларның кадыының байдалын шинчип, ажыктыг сүмезин берип келген.

Ийиде жителге пунктузунуң коллективи Совет эрге-чагырганың төөгүүнүг 50 чыл ооңга чедишкинниг ужуражыр дээш социалистиг хүндээлевлерни алган. Ол амыдыралга бөттамыр дээжинге быжыы-биле бүзүрел баглур.

М. СЫГЫР-ООЛ.

СӨӨЛГҮ КОҢГА

Бистiң республиканың чүе-чүе ооллар, кыстарынга школа чылдарының сөөлгү коңгазын хаяан. Кымадың № 2 школазы. Частың чаа үнген чечектери ышкаш айыраң ак хөйленнерлиг, ак фартуктарлыг ооллар, кыстар школа мурнунда шөлге чаңчыл ёзугаар тургулапкан.

Тываның төөгүүнге хөй санныг кадрларны белеткээринге бо школаның киржилгезин кым-даа биилир. Алдарлыг 50 чылдың бүдүүзүнде ук школаны чээрби бирги доозукчулар доозуп үнеринге белен турары бо.

Школаның түгүн бо чылгы доозукчулар үндүрүп келгеш, оңгу класс-чыларының чыскаалының бажынга барып четкиже чедир бүгү өөренкичилер дорт тургулапкан. Баян үнү байырлаачыг аялганы шөлге чаңгылаландыр ойнаан.

Школа директору М. О. Дамдынчаптың сес алгаш чугаалааны болза:

— Эргим доозукчулар, бо хүн бистiң школаның төөгүзүнде база бир улуг өөрүшкүүлүг хүн. Чээрби бирги доозукчулар силерни амыдыралдың делгем оруунче үдеп тур бис. Школага он чыл дургузунда өөредилге болза билиглериңниң үнделгинин шингээдип ап, чажыттарыңар-биле кадыхой-нивтиниң ажылынга киргизип, ёзулуг төлептиг салгакчылар боор. түрен-кызыл арын-шырай кирип, мага-боттуң шынганнары быжытып, ар-хейлер болганыңарның чылдары болгай. Өөренген школаңарның, өөреткен башкыларыңарның идегелин мыкымаңар. Экзаменнерни эки дужаарыңарны күзедим.

Ада-иелер комитединиң мурнуңдан О. Ш. Машпаазайның урутларга чагааны болза:

— Ада-иелериниң мурнуңдан, доозукчулар силерге, изиг байыр чедирдим. Чайгылыш чок, эрес-дидим, күш-ажылга мыяк болуңар. Төрээн школаңарның, ада-иелериңериниң адынга төлептиг чорунар. Школаны доозаш, ажылдаарын күзеп чоруурлар силериниң арацарда хөй. Тываның улуг чудулгары аныяктардан улуг күштүг мавап турарын утпаңар, доозукчу ооллар, кыстар.

Улуг Октябрьның чартык чүе чыл байырлалының бүдүүзүнде школаны доозарының эргининде келгенивиске ук школаның хөөчүн доозукчузу М. М. Даржаа бодуңуң чагыын берген. Бүгү күштүг мөөнеп, шак-ченi чеп ажылаан турган, доозарының күрүне экзаменнерни чедишкиннииг дужаарын ол күзээн. Республиканың улус ажыл-агыйының ажы-ажыл-агыларынга 1909 хире доозукчуну ажылга хүлээп алырын база чугаалаан.

Төрээн школазын, эргим башкыларын кезээде үүлеп болгаш оларның айтыш берген оруу-биле дорт бажын, бүрүнгаар көрүп чоруурун оңгу класстың доозукчулар Ондар Аяш-Саар, Ооржак Чадамба олар өөрүүнүң мурнуңдан сес алгаш, башкыларынга, ада-иелеринге аазаан.

Доозарының күрүне экзаменнерге киргеи 72 доозукчуның аттары киргеи школа директорының дужаалын номчаан соонда, чаптанчыг чараш бирги классчылар доозукчы аңы-угбаларынга байыр чедирген болгаш чечектерни тудускан. Школаның түгүн тоску классчыларга хүлээткеи. Доозукчуларның орунга бөгүнгү тоску классчылар көөп чыскаалыпкан. Сөөлгү коңганың чаңчыл болган байырлалы ынчаар эрткеи.

О СИРИН-ООЛ.

Редакторнуң ораалчызы
Д. О. БЕГЗИ.

ЧУРУКЧУ В. Волченковуң чуруу.

КИНО

МАЙ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайгамчык Василиса» 10, «Шорс» 12.2, «Эдгар болгаш Кристина» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Алдын дүлгүүр» 10, 20, «Мээң кожам Ромео» 12.30, 2.30, «Лаллардан келген аңчы» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Меге хаан» 11, 1, 3, «Шуптузуп билип тур мен, Ричард» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымынды 10, «Туттурбас өжээн негекчилери» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптумналчак рейс» 11, 1, «Улуг бурганның ооллары» 3, 5, 7, 9 шактарда.

МАЙ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ногаан хайгымлчы» 10.45, «Кижи-амфибия» 2.15, «Амыдыралдың белдиринде» 12.30, 4.15, 6, 7.45, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тывалекчилерниң салгалдары» 2.30, «Эдгар болгаш Кристина» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Буян» 5, 7, 9 шактарда.

ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 10.30, 3, 5, 7, 9 шактарда.

СПОРТ

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕ

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга турускаатка Тыва АССР-ниң чайгы спартакиадазы май 26-да Кызылга эгелээн. Ында республиканың районнарының болгаш «Урожай», «Спартак», «Динамо» эки-тура спорт шиитилелдериниң чыыпты командаларының төлээлери 500 хире спортчу ооллар, кыстар хол бөмбүүнге, баг кагарынга, стол теннизинге чемпион атты чедип алыр дээш чидиг демиселди чорудуп турар.

Баштайгы хүнде хол бөмбүүкүң ээлчеглиг оюннары аажок солун болган. Эрзин районнуң эр улус командазы — тандыскыларны, «Спартак»— улуг-хемчилерни чиги-биле 2:0 санга тиилээннер. «Динамо» биле Чөөн-Хемчик районнуң командазы көрүкчулерниң сонуургалын хаара тутканнар. «Динамо» бо удаада эң шымрак ойнакчыларлыг составын киирип, оюнчуң эгезинде-ле күштүг халдаашкыннарны кылып эгелээн. Чөөн-хемчикчилер удурланыкчыларының халдаашкыннарынга удур кагаалалды бажыглал, эрестиг ойнаннар. Баштайгы оюнда динамочулар, ооң соонда чөөн-хемчикчилер тиилээн. Ам сам 1:1. Шиитпиргиг үшкү оюн улам чидиглеген. Оюнуң ортаа үезинге чедир чөөн-хемчикчилер сан талазы-биле мурнал турган. Ынчалза-даа динамочу В. Таллыов баска келгенде, сан деңнези берген. Ол элээн каш удаа күштүг кагыгларны кылырга, оюн доосту берген. Байтайга районнуң командазы каа-хемчилерни 3:1 санга тиилээн.

Херээжен улус аразынга Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарның, «Динамо» эки-тура спорт шиитилелдериниң командалары баштайгы тиилелгелерни чедип алган.

Баг кагарынга Эрзин биле Улуг-Хем районнарның командаларының оюнун көрүкчулер сонуургаан. Баштай улуг-хемчилер эки ойнап турза-даа, сөөлүнде сула салдынып, 8:10 санга аштырган.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ӨРЭЭЛ ЧЕЧЕКТЕРИ

Хүндүе үнүттер хөмүр кислотаны бодуңга сиңдирип ап, кислородту үндүрүп турар, а дүне хөмүрүт кислотаны үндүрүп, кислородту бодуңче сиңдирип ап турар деп чүве шагдан бээр билдингир болгай. Ол аймылдыг эвес бе?

Ол аймылдыг эвес дээрзин илереткен. Бир дүне өрээлдер чечектери шоолуг эвес санныг, хора чок хөмүрүт кислотаны үндүрүп турарын үүскай эртеминиглер шинчилелдя чорудуп турган, көргүскен. Аймылдыг хөмүрүт кислотаны үндүрүп алыр дизе, өрээлге эвээш-ле дээрге, 600 (!) үнүттерни олуртур херек.

Өрээл чечектериниң ажыы кандыгма?

Чечектер өрээлдер иштин калеттаар. Ооң ажында могаан өөнүг чечектер кижиниң нерви системазынга болгаш каранга тавармычалыг салдарны чедирип турар. Ногаан өөнүг чечек кижиниң сеткил-сагыжын оожургадыр дээрзин улуг Гете безин чугаалап турган.

Үнүттүң бүрүлериниң кырында тык хайылбышаан, агаарны шыктадырып турар. Ол чорук төп одалгалыг квартираларга оныа ажыктыг. Үнүттер бажынга ой-тавында шыкты хевээр артырып турар.

Үнүттер хөй болган тудумна доозун эвээш болур. Бүрүлер доозун сордурукчузу мыкаш, доозунну боттарынче сиңдирип ап турар. Чечектерин эки ажаап, оларны айда бир удаадан эвээш эвес суг-биле чуур херек. Ынчанмас болза, чечектер довурак, доозунуг болу бээр.

Өрээлдиң барык бүгү чечектери микробтарны өлүрер бүдүмелдя — фитонциттерни үндүрүп турар.

Өрээл чечектерни хораллыг дээр чугаалаарны чамдыкта дыңнаар бээр-дүр. Фикусту бүрүлери хораллыг деп санап чораан. Ол шын эвес. Ооң улуг калбак бүрүлери хөй кижилерге таарымчалыг болуп турар. Оңу ажаары белеи. Фикустуң чаңгыс четпес чүүлү болза, еске-даа үнүттер мыкаш, ооң калбак бүрүлери соңгалаар шилип дүгаан, чайгаар чырыкты бакшырадып турар. Ынчангаш улуг эвес бичии чечектерни соңга каранга тургузар херек. Улуг үнүттерни—пальма, фикус болгаш ескелерни-даа өрээлдиг булуңунга тургузар ужурлуг.

Ындыг болза-даа шынында айымлдыг үнүттер база бар. Чижээ, примула чамдык кижилерниң кежиинге багай салдарны чедирип турар. Олеандра соонгу база хораннып. Чечектерни суггарып, ажаагаи соонда холуп мнавыла чуур херек. Бир эвес ер-бүледе бичии уруглар бар болза, олеандраны өрээлге тургузбае болза чогуур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалчыларының 35-24, 25-38, хаанысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01121

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 30 ВТОРНИК № 125 (6762).

Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге

Чурттуң хөй национадыг бүгү литературазының төлээлэри совет чогаалчыларының дөртку съездизи Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге түрүктүң ханызындан байырны чедирип тур!

Бистиң съездивис Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежеңнээр чылында эртип турар-дыр, коммунистерниң күүлүг партиязын тургускан Владимир Ильич Ленинни делегей ооң делгем черинден көрүп турар болгаш моңгеде көөр.

Бис, совет литератураның ажылдакчылары, боттарывыстың бүгү чогаадылгавысты, боттарывыстың бүгү бодалдарывысты улустуң эрге-ажыктарын ханызындан илергейлеп турар партия-биле холбаштырып турар бис. «Коммунистер, бурунгаар!»—деп, үениң бо турааскаадыг кыйгырыгы хамаатты дайынынң шөлдеринге-даа, беш чылдарның тудугларынга-даа, Берлинни штурмаар үезинде-даа дыңналып турган, совелгу чылдарның улуг үүле-иштеринге-даа дыңналып турар.

Маадырлыг чорук, тиилелгелер болгаш берге шылгалдаларбиле долган чартык чүе чыл дургузунда литератураның хөгжүлдезиниң түңнелдерин үндүрбүшаан, бистиң литературавысты нинти партияжы, коммунистиг ажыл-херектиң кезии кылдыр көрүп келген болгаш көрүп-даа турарывысты медегээрин хамыктың мурнунда эргежок чугула деп санап турар бис.

Ада-чурттуң болгаш делегей литературазының ээ аки чаңчылдарын мдыкты-биле кадагалавышаан, бис, совет чогаалчылар литератураны нинтининг ажыл-херектиң кезии кылдыр көрүп келген болгаш көрүп-даа турарывысты медегээрин хамыктың мурнунда эргежок чугула деп санап турар бис.

Ада-чурттуң болгаш делегей литературазының ээ аки чаңчылдарын мдыктыы-биле кадагалавышаан, бис, совет чогаалчылар литератураны нинтининг ажыл-херээ, дешпилгениң күүлүг фактору кылдыр үнелеп көрүп турар бис. Литератураны улустан үнеген болгаш улуска хамаарыжып, хосталганың, деп эргенип, ажы-дүүмалыпкы ёзунуң болгаш чөптүг чоруктуң улуг принциптери дээш, коммунизмниң бедик идеалдары дээш демиселге улуска шынчы бараан болуп турар.

Бистиң литературавысты партийжи деп ажыы-биле болгаш чоргаарал-биле адап турар бис, чүге дээрге, бистиң партиявыстың илергейлеп турары улустуң эрге-ажыктарындан аңгыда өске эрге-ажыктар ында чок болгаш болуп-даа тыдавас. Бистиң литературавысты партийжи деп адап турар бис, чүге дээрге, дешпилгелиг кижи төрелгетениниң алыс күзелсоруунуң ээ долу боттанышкынын партияның политиказындан көрүп турар бис. Моон ужурунда бөгүн бистиң хөй национадыг бүгү литературавыстың омүнээзинден мынчаар чугаалап турар бис: «Коммунизмниң идеалын боттарывыстың кылдыр шилип алгаш, анда туюлунга чедир шынчы болур бис!».

Бежен чылдарда бистиң улузувус дайылдажып, тудуп, тургузуп келген, мынчангаш литература күш-ажылчы болгаш кайгамчык ажыл-херектерге ооң-биле кады чоруп келгеп. Бөгүн Совет Эвилели планетаның күүлүг күрүнелериниң бирээзи болу берген. Бис—фашизмге шинтпирлиг согуш-куннарны таварыштырган чүве тайбыңның херээн база могаг чокка камгалап турар бис. Бис—социал болгаш национал дарлаадың кандыг-даа хевирлериге удур улустарның демиселинге идепларын, үдегер-чижээ, дуржулгазы улустарны сорук киирип келген болгаш сорук киирип-даа турар чурт бис. Бөгүн делегей өске болу берген чүве төлээде, ол дугайында социалистиг реализмниң литературазының ачы-хавыязы база бар. Ону медереп билири бистерге, совет чогаалчыларга,—чоргааралдың болгаш чогаадыкчы сорук киришкинниң үнер дөзү-дур.

Бистиң литература ажыл-херээвисте четпеетперниң эвээш эвес барын, бодунуң бергелерининг болгаш шинтпирлеттикмээн айтырыгларының барын билип турар бис. Бистиң Эвилелдиң ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдары, литератор бүрүзүнүң чогаадыкчы инициативазын болгаш хамаатты идепкейин хөгжүдери, шаг-үениң болгаш улустуң мурнуунга совет чогаалчының бедик харымсаалгалыының дугайын кезээде сактып чоруурун биске эргежок чугула.

Бистиң ажыл-чорудулгавыс чидиг идеологтуг демиселдиң байдалында боттанып турарын минутада-даа утпайн чоруур бис, ол демисел эптеп чок болгаш идеологтуг догуннаашкынның азы нейтрализминиң кандыг-даа хевирлерин бүрүзүбиле болдурбайн турар.

Ол бүтүнүң дугайын бистиң съездивиске СЭКП ТК-ның баймырлыг чагаазында улуг күштүү-биле болгаш тодазы-биле эйыткан. Бо чугула документиниң совет литератураны хөгжүдер дугайында партияның могаг чок сагыш салыышкынының база бир черечизин кылдыр үнелеп көрүп турар бис.

Совет литераторлар партияның болгаш улустуң бүзүрелин бадыткаар дээш, Ленин ордени—Төрээн чурттуң бедик маңналынга чогаадыкчы идепкейин бүгү хемчег-биле бедидеривиле харылаар дээш бүгү күжүн салырын, улустуң амыдыралын чечен чогаалдарга сөңдирбишаан, ооң демиселиниң болгаш тургузулгаларының калбак шинчаан тургупушаан, коммунизм тургузуушкунунга төлептиг салыышкынын боттарының күш-ажылы-биле киирер дээрзин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге чогаалчыларның дөртку съездизи бүзүредип турар.

Совет чогаалчылар социалистиг дем каттыштырылганың чурттарының литераторлары-биле болгаш бүгү динтеринің дешпилгелиг чогаалчылары-биле кады, тайбыңны моон соңгаар-даа чүткүдүг камгалаар, империалистиг авантюраларга болгаш бажын ковайтып турар неофашизмге удур үнүн удам күштелдирер. Дешпилгелиг күштериниң чаңгыс эвя—реакцияның болгаш дайынның четкерлиг күштеринге удур демиселде чедишкинниң магадылалы дээрзин кезээде билип чоруур бис.

Революциянның өндүр чаагай башкарыкчызы—Коммунистиг партия делгерезин!

Амыдыралдың болгаш чогаадыкчы чоруктуң, ураң чүүлдүң болгаш революциянның эвилели делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ЧОГААЛЧЫЛАРЫ НЫҢ IV СЪЕЗДИЗИ

Колхоз тудуунга — индустриалдыг метод

Колхозтар аразының тудуг организациялариның Бүгү-россий каттыжышкынының тургузулга съездизи болуунуң ажылын май 27-де Москвага доозкан. Ооң делегаттарын —Россия Федерациязының крайларының, областарының болгаш автономнуг республикаларының төлээлерин чаа каттыжышкынның Уставын хүлээп алган болгаш колхозтарда тудугну улам ыңай акижидериниң сорулгаларын чугаалажып көрген.

Көдээ ажыл-агый артельдериниң экономиказының өзүлдези капитал тудугнуң темпилерин шапкынчыдарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан дээрзин съездиге демдеглеп турган. Соолгу ийи чылдарның дургузунда колхозтар аразының тудуг организациялариның күжү-биле хөй школаларны, уруглар садтарын, клубтарны, культура ордуларын тудуп, ажыглалга киирген. 4 миллион тонна ишкир тараа складтарын, алды миллион баш мал кирер мал ажылының фермаларын туткан.

Көдээ суурларны улам ыңай чаагайжыдар дугайын боттарының салдарынга чугаалап турган, съездиниң делегаттары тудуг каттыжышкыннарының ажылында улуг четпестерни база демдеглээн. Чаа объектилерниң тудуунуң темпилери арткан чылдың чогуур үеэш-биле деңнээрге өскен турзажок, бо чылдың бирги кварталының планы чидир күүсеттинмейн барган. Чамдык тудуг организациялар техника-биле четпес чепсеглээнни база демдеглеп турган.

Съездиге улуг кичээнгейни күшажылдың будурукчулуун бедидеринче, тудуг ажылдарының шынарын экижидеринче көрүндүрген.

Съезд «Росколхозстрой-каттыжышкынның» Чөвүлелин болгаш ревизия комиссиязын сонгаан.

Май 27-де чаа каттыжышкынның Чөвүлелиниң хуралы болган. Чөвүлелдиң даргазынга В. И. Полтава соңгуттурган.

(СЭТА).

Сирия Араб Республиканың күрүне баштыны Москвада келген

МОСКВА. (СЭТА). Сирия Араб Республиканың күрүне баштыңы, Сириянның Президентизи доктор Нуреддин Атаси найыралдың аян-чоруун кылып, дүүн Москвада келген.

Хүндүлүг аалчыны Внуково аэродромга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш Совет күрүнениң өске-даа ажылдакчылары уткуп алган. Хүндүлел таңнылын чыскаараан, Сирия Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнилерин күүседткен.

Тарылга доозулган

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хөвчүк районнуң «Барлыы» совхозу май 26-да 6012 га черге тараа культуразының чамылгазын бүрүн доозкан. Ооң иштинде нол культуралар кызыл-тас—2939 га, арбай 2020 га, чиңге-тараа 161 га черлерге чаштынган. 60 га черге картошка олуртур план база долузу-биле күүсеттинген. Тараа культуралары доозазы суггаттыг черлерде чаштынган.

Мурнакчы механизаторлар Монгуш Күдер-оол, Монгуш Кызыл-оол олар кижи бүрүзү 276, 176 га черге тарааны чашканнар.

Нүүрет Маңзырыкчыга удуртkан звено 242 ганы суггарган. Хоочун суггатчы Монгуш Сүмбер-оол 157 ганы суггарган.

Салбырның ногаажыларында

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының ногаажылар бригадазы юбилейлиг чылдың чазында шудургу ажылдан турар. Ногаа культураларындан бедик дүмүттүг өстүрүп адыр дээш, агроном-бригадир З. Толмачева удуртkан 36 кижи составтыг механизаторлаттынган ногаа бригадазы кыымак ажылдаан. Бригаданың ажыглалында «МТЗ-50» деп трактор доктаамал ажылда. Бригада совхозтуң болгаш Шагаан-Арыг хоорайының ногаа-биле хереглелин мурнунда чылдарда хандырып келген болгаш бо чылын эрткен чылдардан-даа эки хандырары-биле 15 гектар шөлге ногаа культураларын тарып олуртур.

Бригада 7 га капуста, 2,5 га помидор, 1 га согуна, 3,5 га огурец, 0,5 га свёкла, 1 га редиска тарып олуртур. Оларның үреэннери бар. Оңгарларда өстүрери-биле олуртkан ногаа үреэннериниң үнүжү эки. Бригада 1,5 га шөлде согунаны, 1,5 га шөлде морковьту, 30 га шөлде арбузту тараан. Ногаа бригадазында ажылдар хүн бүрү калбарып турар.

Ногаа тарылгазының белеткелиниге бригаданың кежигүннери Донгак Нортуңмаа, Доспан-оол Долгар, Донгак Тарыйма, Бирлей Нортак, Чамгыр Үйнүк олар эки ажылдаан.

—⊙—

ДЕПУТАТ СОҢГУНЧУЛАРЫНДА

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Маадыр-оол Мукаайлы Салчакович «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая суурунуң чурттакчылары-биле ужурашкан.

Соңгунчулар боттарының депутадынга чагыгларны бергеннер. Чижээ, Бөкей Товаришtай, Саая Норбу-Самбуу болгаш өскелер-даа салбырда кажаа тудуунга эвээш кичээнгей салып турарын депутатка чугаалаannар.

Эп Маадыр-оол Мукаайлы мурнакчы салбырның ажыл-агыйы-биле чоок танышкан.

Сарыг-Септиң амыдырал хандырылга комбинадының цехтериниң аразында Улуг Октябрьның бежен чылынга алдармыткан социалистиг чарыш ыптыкнаан. Коллектив бо чылын күш-ажылдың будурукчулуун элээн бедидип, чонның макталын чаалап алган. Цехтерден даараныкчылар коллективи чарыштың мурнукку одуруун эдээп турар. Ук цех коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты алдарлыы-биле здилеп эгелээн. Ында шалыпчылар хөй. Хөрээменнер хеви даараар, дөртку разрядтың мастери, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Евлампия Никифоровна АРЧУМАЕВАНЫ (мурнунда) амыл үезинде фотокорреспондент **С. ФЕОКТИСТОВ** тырттырган.

Н. В. Подгорный Афганистанче чорупкан

Афганистанның Хааны Мухаммед Захир Шахтың чалааның ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный албаннын аян-чоруун кылып, дүүн Москвадан Кабулче чорупкан.

(СЭТА).

Чогаалчыларның IV съездизи доозулган

ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизи алды хүн үргүлүлээн. Совет литература дугайында, ооң айтырыгларының болгаш сорулгаларының дугайында улуг, ыяш болгаш ак-кара чок чугаалажылга Кремльдиң Улуг ордузунга алды хүн болган. Советтер чуртунуң чогаалчыларының съездизи коммунизм иделарының база бистиң партиявыстың леninчи национал политиказының тиилелгези болган.

Май 27-де болган түңнел хуралды даргалаан Б. Полевой ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң удуртур органнарын соңгаан талазы-биле салалга комиссиязының даргазы Ю. Чепуринге сөс берген. Бадылаашкыннарның түңнелдерин ол дыңнаткан.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинге 190 кижини, Төп ревизия комиссиязынга —64 кижини соңгаан.

Ооң соовда М. Бажанның номчаавы, «Делегейниң чогаалчыларынга Кыйгырыгы» съезд хүлээп алган. Бистер, Совет Эвилелиниң хөй национадыг литературазының төлээлекчилери, тайбыңның болгаш демократияның байдалдарында кижи төрелгетениң дешпилгелиниң, эртемниң, уран чүүлдүң болгаш литератураның чечектелиишкинниниң хереэ боттарынга эргим үнелиг болгаш чоок, культураның бүгү-ле ажылдакчыларынга байыр чедирип тур бис деп, ол Кыйгырыгда чугаалап турар. Улустарның алдар-нүүрүн болгаш утаан-бодалын боттарының чогаадылгазында сиңниктирип турар бүгү-ле кижилерни бистиң үевистиң утаан-бодал демисселинге боттарының туружун тодарадып алырынче кыйгырып тур бис. Мурнунда Горькийниң болгаш Барбюстың тургускаңы: культураның мастерлери, кымың-биле силер? деп айтырыг бистиң хүннеривисте чаа күш-биле чаңгыланып турар. Культураның, литератураның бүгү-ле ак сеткилдиг ажылдакчылары, сөстүң ёзулуг мастерлери кижи төрелгетениң келир үезин дээш, чаагай чорук болгаш демократия дээш демиселге каттыжар ужурлуг деп, съездиниң делегаттары кыйгырып тур.

Ооң соовда **А. Калинин** Грецияда болуушкуннар-биле холбаштыр ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизиниң Резолюциязын номчаан. Грецияда бүдүрүүн болуушкуннарны совет чогаалчылар дуржулгазы-биле хөйгаарап турар, шак ол болуушкун 1967 чылдың апрель 21-де фашистиг эргилде-биле эгелээн деп. Резолюцияда чугаалап турар. Демократтыг Грецияның амытыны айыылдыг байдалда турар көскү ажылдакчыларның аттарын Резолюцияда адаан. Ол дээрге Манолис Глезос, Иллас Илиу, Васо Катраки, Газверос Карусос болгаш өскедаа хөй-хөй патриоттар-дыр.

Грецияда фашизмниң дагын торуттуунуң турарын совет кижилер сагыш амыр көрүп шыдавас деп, съезд медеглеп турар. Грек чогаалчыларга, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларынга, монархо-фашистиг диктатурадан каражаадаан бүгү кижилерге хосталга!

Залдың адыш часкаашкыны-биле Резолюцияны хүлээп алган. Грек чогаалчыларының съездинде олуруп турар төлээлекилериниге найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының сөстерин дарталакчы чугаалаан.

Съездиниң делегаттары ол документиниң хүлээп ап турар үеде, совет чогаалчыларның, аалчылары—дашткы литераторлар — «Делегейниң бүгү чурттарының культура ажылдакчыларынга кыйгырыгга» ат салып турганнар. Ол Кыйгырыгның адаанга совет литераторлар база ат салган.

Совет чогаалчыларның IV съездизинге ужурашкан янзы-бүрү чурттарның чогаалчылары бистер. 1967 чылдың апрель 21-нин эргилдезинин соовда Грецияга болган болуушкуннар дугайты кедергей дувураазинисти илергейлеп тур бис деп, ол Кыйгырыгда чугаалаан. Кижининг турза чогуур эргелерин арбатавазыг ёлу-биле дора көрүүшкүн, бодалдың, сөстүң болгаш парлалганың хостуг болуруун дора көрүп турары, культураның болгаш эртемниң шылгарангай ажылдакчыларын истеп, сүрүн турары Грецияда фашистиг диктатураның ёлу-турумунуң тургустунуп турарын херечилеп турар-дыр. Бүгүле хоргудаттырганнарның амытының камгалавар болгаш оларны хостаар дээш, Элладаның бурунгу черинге демократияны катап тургузар дээш боттарының үнүн көдүрериниче делегейниң бүгү чурттарының культура ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

Ч. Айматовтуң номчаавы, Вьетнам айтырыг талазы-биле съездиниң Резолюциязын делегаттар адыш часкаашкыны-биле уткаан. Делегей жандармының ыят чок ролюн күүседип турар америк империализминиң Вьетнамда чорудуп турар кеминг болгаш араатанзыг дайыны-биле холбаштыр бүгү совет литераторларның ханы килеңээшкини ында илергейлеттингеп. Боттарының чурттуунуң алдарын болгаш хосталгазын эрсмаадырлыг камгалап турар маадырлыг вьетнам улус-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын совет чогаалчылар бүгү совет улус-биле кады база дагын медеглеп, бомбалаашкыннарны доп-дораан, чугаа чок сөксадырын АКШтың чазаандан иеген тур.

Демисежип турар вьетнам акыдуңмаларга дээштиг дуза көргүзер талазы-биле Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин изин-биле үүлдүгүлүүн тур бис деп, Резолюцияда онзалап демеглээн. Вьетнамның ажылчы чоннарының хереэ — шынныг, мынчангаш олар тиилээр!

Резолюцияны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. ВДР-деп болгаш Мурнуу Вьетнамдан съездиниң аалчыларынга хуралдың даргалакчызы Б. Полевойнуң чугаалааны болза:

— Бистиң вьетнам эштеривиске бистер оларның-биле кады бис, холхолувустан туттунчуп алган турар бис дээрзин, совет чогаалчыларның мурнуудан дамчыдып көрүнер.

Илеткелдерде болгаш делегаттарның саналдарында чугаалаттынган бодалдар болгаш саналдар ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизиниң Резолюциязында илергейлеттингеп, ону И. Мележ номчаан. Улуг Октябрьның 50 чылының бүдүүзүнде чыылган съезд социалистиг реализминиң уран чүүлүн хөгжүдериниң хөй-хөй айтырыгларын чугаалажып, бистиң литератураның мурнуунда турар улуг чаагай сорулгаларны онзалап демеглээн дээрзин Резолюцияда айыткан.

Съезд ажылын доозар деп барган. Б. Полевой туруп келгеп:

— Литература болгаш культура дугайында бистиң партиявыстың улуг чаагай сагыш салыышкынының дугайын чугаалаваан ындыг илеткелчи-даа, оратор-даа бистиң съездивиске чок болду. Чогаалчылар дугайында бистиң базым санында көрүп турарывыс партияның кичээнгейи болгаш сагыш салыышкыны даэш шынчы болгаш ында өөрүп четтириишкинниң сөстери бо индирден хүннүүн-не чаңгыланып турду. Ол кичээнгейниң херечизи—бистиң Эвилелиписти ооң ажыл-чорудулгазы даэш чазактың дээди шаннаазы — Ленин ордени-биле шаннаавы ол болур—деп чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизиниң чагаазын хүлээп алыр деп саналды съездиниң киржикчилери диңмиттиг, үргүлүүлелдиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

Совет Эвилелиниң литератураның ажылдакчылары боттарының бүгү чогаадылгазын, боттарының бүгү бодалдарын чонның хаңы эрге-ажыктарын илередип турар партия-биле холбаштырып турар деп, ол чагаазда чугаалап турар.

Чагаазның дараазындагы түңнел сөстери диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле чаңгыланып турган:

Революциянның өндүр чаагай башкарыкчызы — Коммунистиг партия делгерезин!

Амыдыралдың болгаш чогаадылганың, уран чүүлдүң болгаш революциянның эвилели делгерезин!

Чагаазны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. База дагын диңмиттиг адыш часкаашкыны. Совет литератураның мастерлериниң съездизи болуунуң ажылын ыяшладыр шинтпирлиг болгаш байырлалдыг доозкан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинниң пленумуну

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң съездизеден соңгуттурган чаа баштаар черинниң пленуму болган.

Пленумга баштаар черинге секретарнадыг соңгаан. Ооң составында киргеннер болза: К. А. Федин, И. В. Абашидзе, Т. Абдумомунов, Н. П. Бажан, С. А. Баруздин, П. П. Боцу, П. У. Бровка, К. В. Воронков, А. Т. Гончар, И. М. Грибачев, М. А. Дудин, М. А. Ибрагимов, Б. М. Кербабаев, В. М. Кожевников, А. Е. Корнейчук, Л. М. Леонов, В. К. Луке, А. П. Лушан, Г. М. Марков, Э. Б. Межелайтис, С. В. Михалков, Г. М. Мусрепов, А. И. Новиченко, В. М. Озеров, Б. Н. Полевой, Б. С. Рюриков, А. Д. Салынский, С. В. Сартаков, К. М. Симонов, И. Ю. Смуул, Л. С. Соболев, А. А. Сурков, М. Танк, А. Т. Твардовский, Н. С. Тихонов, Э. С. Топчян, М. Турсун-Заде, А. Б. Чаковский, А. Шарипов, М. А. Шолохов, А. И. Янсонс, К. Яшен.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинниң бирги секретарынга К. А. Фединни соңгаан.

20 центнерден өрү

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хөстүү» колхозтуң тараажыларының ажылдап турары хайныышкынның болгаш бо чазын олар 2690 гектар тараа культураларын чажып тарыыр турган болза, бо хүннерде ол ажылды доозкан болгаш амгы үеде күкуруза, картофель тарылгазынче массалыг кирген.

Часкы хову ажылдарынга трактористер А. Натпит-оол, М. Сенмеккей, Д. Бады-Сүү, А. Рассохин болгаш Балгазында механизация училищеазинин курстантылары Т. Окур-оол, С. Алдын-оол олар тергиндээннер. Оон-биле кады К. Хунажыктың, В. Чурутонуң, Т. Сумьяның болгаш Т. Данзырынмайның суггарылга звенолары шудургу ажылдап турар. Ыладгыя В. Чурутонуң аныяктар звенозу Хадынның. Торгалыгның буталарының аштал-газын доозкан болгаш 250 гектар черни суггарган.

Ында суггарыкчылар Ч. Бара-оол, Б. Чижит-оол болгаш өскелернин-даа эки ажылдап турарын демеглээр херек. Колхозта нинтизи-биле 18 кижи хаара туттунган.

Суггарыкчыларның нол соруглазы — суггаттыг черлерден бир гектарга онаашпаттыр 20 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыры болуп турар.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Чажылга дооступ турар

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Таңды районнуң ажыл-агыйларында тараа культураларын чажары дооступ турар. «Революциянның чалбыыны» 11762 гектар чазын чажар культураларны 11859 гектарга, ооң иштинде тараа культураларын 10 муң гектарның орнунга 10100 гектар кылдыр күүсеткен. Оон аңгыда күкурузаны тарып олуртур планын артель база күүсеткен болгаш ам үеде картофель олуртулгазын чорудуп турар.

Кур черниң «Тиилеге» совхозу бо хүннерде 30 муң гектар тарылгазын база доозкан. «Россия» совхозта, «Коммунизминиң херели» колхозта тараа культураларының чажылдазы үргүлчүлеп турар.

Бедик шаңнал-биле

КЫЗЫЛ-ТАРААЧЫНЧЫЛАРДА

«Көдээ ажыл-агый будурүлгезин хөгжүдериниг улуг чедишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Бии-Хем районунуң «Кызыл тараачын» колхозун Ленин ордени-биле шаңнаар» — бо өөрүшкүлүг сөстерни магадал-биле бистиң республикавыс, ылаңгыя Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери дыңнаан болгаш бо хүннерде ооң чер болганында чугаа-ла ол дугайында. «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының арес-маадырлыг күш-ажылын Совет чазактың бедик-биле үнелээни олдур.

Бо тиилелгени чедип алырыга малчыннар, тараажылар — шуптузу боттарының салыышкынын киргеп. Оларның мурнакчылары бо-дур: бо чылын 100 хойдан-на Ондар Эрес-оол 101, а Максым Пырда — 100 хураганны камгалап алган; бирги кварталдың түңнели-биле алырга, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге сүт сааллаавын Л. Романова 121,6, А. Бологашева—115 хуу кылдыр күүсеткеп, маңаа Л. Сарыг-оол, С. Оюнмаа оларны база адаап болур; кадарчылардан—ылаңгыя инек кадарчызы Т. Чанзан-оол чылдың баштайгы үш айларында бир инекке онаштыр хонукта немелде деңзинги 743 грамм чедирген. А бызаа ажаак чыларының аразында Е. Бичеп, П. Фунтикова болгаш өскелер-даа бүгү районда сураглыг. Бригадирлер Д. Дороинга, О. Седип-оол, Х. Бичеоол оларны база адаар черек. Ынчаарга колхозтуң Тураң фермазы бүгү республикада сураглыг болгай!

«Кызыл тараачынның» ажыл-агыйы, ооң экономиказы чыл келген тудум быжыглыг келген, колхозчуларның культуразы бедеэн. Колхоз эрткен ажыл-агый чылында барык 2 миллион 500 муң рубль ниитти орулгалыг болган, ооң иштинде арыг орулгазы—миллион 300 муң рубль. Малчыннарның ажыл төлевири айда 160—170 рубль четкен. Механизаторлар база акша болгаш материал орулгаларны эвээш эвестн ап турар. Колхозтуң Ээрбекте чамдык хөйжуларының бажыңнарында телевизор экраннары чыыртkыланып келген! Чиик автомашиналарлыг, мотоциклерлиг, соодукчуларлыг, хеп чуур машиналарлыг от-бүледер ол колхозта чеже дээр силер!

Ынчаарга 1930 чылга чедир-ле Бии-Хемниң араттары хуу өөнүүлүг, бадаргай ажыл-агыйлыг, кара өглерде чурттаан көшкүн кижилер чордулар. Харын-на 1930 чылда Тураның тараачыннары коллективтиг ажыл агыйга каттышканнарының баштайгыларының бирээзи болган. Ынчаарда трактор, комбайн чергелиг түүлдерни көрбээн-даа турду. Тывага Совет эрге-чагырганың чылдарында колхозка онза өскерилгелер болган. Чамдык чижектер бо-дур: 1944 чылда мыйыстыг бода малдың саны колхозка 500 турган болза, бо чылын ол 3500 баш четкен, шээр малдың саны 10 катап өскен, сүт будүрери 2100 тонна ашкан, 1944 чылбиле деңнээрге ээт будүрери 8, а дук кыргып алыры — 20 катап ковудээн.

Амгы үеде колхозтуң тарылга ээлчештирилгезинде барык 10 муң гектар тарылга шөлү бар. Колхозта ам күүлүг 67 трактор, 38 комбайн, 45 автомашина бар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылы болур—бо чылда кызыл-тараачынчылар көдээ ажыл-агый будүрүлгезинге чаа-чаа бедик кодурлуушкуннерни чедип алыр дээш соңгуттурган чүве-ле ажылдарын алгаш, салдынган сорулгаларын чедишкинниг шинтпирлеп турарлар. Эрткен дөрт айлар дургузунда колхоз күрүнеге 548 тонна сүтту берген, ол дээрге чыл планының барык чартыы-дыр. А часкы тараа чажылгазын хожудап эгелээн-даа, темпинин дүргенн-биле чоруткан, майның 25-те медээ-биле алырга, колхоз, черле Бии-Хем район мурнакчыларын одуруунда кирген. Эът, дук сүт, тараны күрүнеге садар талазы-биле онаалга база дыка ажыр күүсеттинери көрдүнүп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның Бүгү-россия социалистиг чарыжының иегелделерин күүседир талазы-биле бистиң республикада ээ дээре түңнеделерин чедип алган үш колхозтуң бирээзи «Кызыл тараачын» болган.

Бистиң республикада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган баштайгы колхоз даргазы Петр Васильевич Астафьев болгай, ол болза «Кызыл тараачынны» 25 чыл ажыг удуртуп келди. Ам ооң удурткан колхозу Тыва черде Ленин ордени-биле шаңнаткан бирги колхоз ол.

Партияның болгаш Совет чазактың дээди шаңналынга сорук киргеп кызыл-тараачынчылар Улуг Октябрьның ооң-биле холбаштыр алган социалистиг хүлээлгелерин хуусал бүтинде күүседип тургаш, чазактың бедии шаңналынга ооң-биле харылаарын бо хүннерде шинтпирлээннер.

Бедик шаңнал-биле кызыл-тараачынчылар, силерге байыр!

Партийжи амыдыралдың дуржулгазындан

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

ЭРТЕНГИ саалда доозуларан. Ферманың инектери ховуже шуужуп үнүптери билек, Ондар Шаңгыр-оол аъдын мунгаш, совхоз конторазынче хапкан. Ферманың эргелекчизи болгаш ында партия эге организациязының секретары, бичежек дурт-сынныг ол аныяк эр бодунуң хуй бүргүү, чугула, озалдап болбас ажылынче бо эртен база-ла улажыкпаны ол.

Конторада кижи эмгежок. Шаңгыр-оол фермазының сүт саалдазының база чайлаглаашкынны эгелеп турарының дугайында отчётун дужаагаш, совхоз директору-биле ужурашкан.

— Инектериңнериң суттады канды-ыг туруп тур?—деп, директор айтырган.

Суттат дугайында айтырыг бригадир Шаңгыр-оолду база-ла дүвүредип турган: каан, изиг хүнвер үргүлүдеп келген.

— Шыкта суг кайда-даа бар-дыр. Моон изизе, соглуп болур черлер хөй. Ынчалза-даа хөл кылымында эптиг черлерже чоорту чоокшулап орары чугула болгай, директор.

Бо дээрге ажылынга сагыш човаачал кижиниң сеткилинге чоок харыысы-дыр. Ынчаарга, сеткилге чоок ыңдыг чугаалажыышкынга күзелдиг, аңаа ынак Шаңгыр-оол совхозтуң партия комитединиң секретары Михаил Сурунович Ламдыңга боло-дога бар. Партия ажылынга хамаарышкан чугаа оларның аразынга эгелээр. Чок болза, партия эге организациязының партийжи-организастыг ажылын экижидер хемчеглер дугайы, чок болза фермада коммунист бүргүзүнүң ажыл, амыдыралының дугайы, азы партия хуралынга кандыг-бир айтырыгны канчаар тургузары—чугаанаң угланыышкыны ыңдыг болган.

Совхозтуң төп сүт-бараан фермазында партия эге организациязы — түгле совхозунда эвес, а районда эң эки ажылдыг организацияларның бирээзи. Оон чажыды чүдел? Коммунист бүргүзү-биле чоок ажылдап турарында.

Эге организацияның 18 коммунистери (оларның бежи—ферма чоокхавызында турар хойжулар) шуптузу партийжи даалгаларлыг. Чижээ, саанчы Ондар Сенденмаа — бызаа ажаакчыларының, саанчылар Ондар Норжунмаа биле Куулар Монец — саанчылар болгаш кадарчылар оргузунга ажыл чорудар даалгаларлыг. Олар инектериң ажаалда-чемгерилгезин, сүт саалдазының байдалын, арыг-шеверии сагып турарын хынап, малчыннарга солуп номчуп берип, ону тайылбырлап, беседа кылып турааралар. Аныяк коммунист Тумай Оолак «Малчын» хана солуннү доктаамал үндүрүп, лозун, плакаттарны бижип, бүгү коскү агитацияны харыылап турар.

— Партийжи даалганың күүселдезин канчаар хынап турар силер?—деп, бистиң айтырывыска эш Шаңгыр-оол мынчаар харыылады:

— Кымга кайдыг даалга бергенин, күүседир ужурлуг хуусаалын, ону күүсеткенин демделеп бижип турар бис. А коммунистерниң партийжи даалгаларны күүсеткенин кезек үе арткеш-ле, түнней чугаалажып келдивис. Чижээ, «коммунистерниң бүдүрүлгеге ажылынга харыысалгазы» деп айтырыгны чоокта чда партия хуралынга чугаалашкаш, оларның бо хүлээлгезин эки күүседип турарын демделээн бис...

Коммунист бүргүү-биле ажыл — оларның кижи бүргүзүнүң ажы-чаңынга, ажылынга болгаш хууда чурттагазынга чедир ажыл дээрзин секретарь Шаңгыр-оол-даа, эге организациянын бюро кежигүннери-даа эки билирлер. СЭКП-ниң хүрээлеңинге бо чылын кирген Монгуш Эктек арткен дөрт айларда инек бүргүзүнден 558 килограмм сүттү саап алган, эки көргүзүгүнү чедип алырга, ону мактал-шаннаалга чедиргени; коммунист хойжу Оюн Дажый-оол чүс хойдан чүс ийи хураганны камгалап алырга, ону хуралга адап, шаннаана; коммунистер М. Куулар биле О. Хорлуваа бот-боттарынга идегеннее болуп турган, алгыш-кырыш кылыптарга, оларга партийжи хемчег хүлээткени — бо бүгү болза кижилер-биле ажылын ой-шаанда арга-хемчегле-дир. Төп сүт-бараан фермазының коллективи бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын ажыр күүсеткеш, ам темпизин ийиги кварталда кошкатпайн ажылдап турар. Ооң хей-аът киирикчилери—коммунистер.

СОВХОЗТА чеди партия эге организациязы бар. Оон ыңай, ховуга сезоннуг ажылды барымдаалап, ийи партия бөлүүн тургузуп турар. Ынчангаш, бир талазында, хей-хей коммунистерни каттыштырып турар, ийи талазында, чамдыызының аразы ырак болганындан ол эге организацияларны удуртурун ажыктиргени дыка чугула. Ынчангаш, коммунистерниң ады даандырып тур» деп хүн айтырыглыг партия хуралы эрткен чылдың төнчүзүнде болган. «Бис моон мурнунда, коммунистерниң харыысалгазының болгаш бот-идепкейиниң дугайын хуралдарга тодаргай чугаалашпайн турдувус. Ооң харазы-биле хей-хей коммунистерниң ажыл, амыдыралының талазы-биле кандыг-бир характеристика бөөрү, эге организациялардың коммунистер-биле ажылын кандыг янзы-биле үнелээри берге тургап... Ам партийжи даалгаларны коммунистерниң канчаар күүседип турарын, организациянын ажылхерээнге оларның киржилгезин тустус эге организациялар аайы-биле чамдык чижектерге көргүзүп, чугаалап болур бис» деп, эш Дамдың илеткелинге чугаалаан.

Партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, ажылга бот-идепкейин кодуруп турар коммунистерниң саны ковудээн. Оларга—хойжу Куулар Дажы-Серен, саанчылар Ондар Норжунмаа, Ондар Чечекмаа, бригадир Василий Янчат, аныяк коммунист Татьяна Ондар болгаш өскелер-даа. Коммунист Ондар Норжунмаа-биле бистиң беседавыс бо-дур.

— Саанчыларның ажылга харыысалгазын, фермаңың арыг-шеверин хынаар даалгалыг-дыр силер, ол даалга силерге кайы хире тааржыр-дыр?

— Бо даалганы ийи чыл хире күүседип келгеш, элээн чанчыга бердим. Коммунист кижи ажылга мергежиин ужурлуг... Оон ыңай, чаңгыс ол-ла даалганы бергеш туруп бээрге, чамдыкта солун эвес апаар ышкаш-тыр.

— Чижек кылдыр чугаалап көрүңер: силерниң фермандарда коммунистерге ам партийжи кандыг даалгаларны немеп болгуур?

— Чижээ, социалистиг чарыш бистиң төнчүзүнде болган. «Бис моон мурнунда, коммунистерниң харыысалгазының болгаш бот-идепкейиниң дугайын хуралдарга тодаргай чугаалашпайн турдувус. Оон харазы-биле хей-хей коммунистерниң ажыл, амыдыралының талазы-биле кандыг-бир характеристика бөөрү, эге организацияларның коммунистер-биле ажылын кандыг янзы-биле үнелээри берге тургап... Ам партийжи даалганы коммунистерниң канчаар күүседип турарын, организациянын ажылхерээнге оларның киржилгезин тустус эге организациялар аайы-биле чамдык чижектерге көргүзүп, чугаалап болур бис» деп, эш Дамдың илеткелинге чугаалаан.

Партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, ажылга бот-идепкейин кодуруп турар коммунистерниң саны ковудээн. Оларга—хойжу Куулар Дажы-Серен, саанчылар Ондар Норжунмаа, Ондар Чечекмаа, бригадир Василий Янчат, аныяк коммунист Татьяна Ондар болгаш өскелер-даа. Коммунист Ондар Норжунмаа-биле бистиң беседавыс бо-дур.

— Саанчыларның ажылга харыысалгазын, фермаңың арыг-шеверин хынаар даалгалыг-дыр силер, ол даалга силерге кайы хире тааржыр-дыр?

— Бо даалганы ийи чыл хире күүседип келгеш, элээн чанчыга бердим. Коммунист кижи ажылга мергежиин ужурлуг... Оон ыңай, чаңгыс ол-ла даалганы бергеш туруп бээрге, чамдыкта солун эвес апаар ышкаш-тыр.

— Чижек кылдыр чугаалап көрүңер: силерниң фермандарда коммунистерге ам партийжи кандыг даалганы

Кур черниң совхозунда

балыгга баргаш, ында туруп чүртүп турар коммунистер-биле чугаалажып кан. Бо салбырга хамаарыр коммунист хойжулар-биле беседалажыышкынны кылган.

Эгелээн эки демчет эчизинге чедер, оон чогуур түшпел үнер ужурлуг. Ынчалза-даа, арткан чылдазы ышкаш, бо чылын Шамбалыгның партия организациязының ажылынга ажыкшыл чедип алдынмаан. Секретары эш Дамчый-оол ажыл-херекти организастаарынга бот-идепкейни кодурбейн, коммунистер-биле ажылга эки аргаларны ажыглавайн турар. Партком секретарының чугаазы-биле алырга: «эш Дамчый-оол ацаа веттехник болуп ажылдап турган, амыдыралды билир, ажылдап болур аргалыг кижи, ынчалзажок түгле азбадаашкын ёзугу-биле хөделип үнер кижи».

Шамбалыг суурда түгле үш коммунист-тракторист бар, оскелери — тарамык чүртүп турар малчыннар. Хурал кылырда азы кандыг-бир ажыл чорударда, оларны чангыс черге чыын ап шыдавайн баргылаар. Үш хову бригадазында чангыс-даа коммунист чок. Салбырның зоотехник, мал эмчизи, той болган бода мал бригадирлери партия кежигүнү эвес. Олар-биле партия организациязының харылзазы кошкак.

Бо организацияның партийжи-организастыг ажылын экижидер төлээде, моон соңгаар хөй арга-хемчегни алыры чугула. Ону партком билип турар. Оозу черле шын, ынчалза-даа хамык ужур түгле билгенинде эвес, а түрген, соңгаарладыышкын чок тодаргай хемчегни албышаан, дуза чедирери чугула.

ХУРАЛДЫҢ айтырыгларын шын, сорулгаже угланган кылдыр шилип алырынга парткомнуң бирээу улам мергежин бар чыдар. Совхозтуң ажыл-агыйы чыл бүрү улгадып орары-биле кады, партия хуралынга шинтпирлеп чугаалажыр айтырыглар база ковүдеп турар. Ол дугайы партия комитединиң ажыл планында киргеп.

«Совхоз будурулгезинге түскай эртемнигленнинг киржилгезинниң дугайында» айтырыгны бо чылдың апрельде партия хуралынга чугаалажыкан ап көрээл. Совхозтуң түскай эртемнигленнинг кол нуруузу коммунистер болганда, олар партия ажылынга идепкейлиг киржин, совхозтуң удуртукчулары-биле дем-биледиг ажылдап турар деп хурал демдеглээн. Оларның эки шынары ол.

Ынчалза-даа оларның адрезинге чидиг шүгүмчүлелдер болгулаан. Малчыннарның амыдыралынче кичээнгей салбас, түгле «малынар кандыгдыр» дээш чоруй баар таварыгларар бар» деп, кол зоотехник эш Бруткий-ин, малдың аарыын баш бурунгаар болдурбас дээш, малчын аал бүрүүн мал эмчилерги ой-ойлеп кезип көрүп турар ужурлуг, а бистиң эмчиверивис ыңдыг эвес—чидип-чидип коступ кээрлер» деп, кол мал эмчизи эш Сизовту болгаш оске-даа түскай эртемнигленнинг коммунистер шүгүмчүлеп турганнар.

Түскай эртемнигленнинг чон-биле улам чоок ажылдаар, оларның күжүнге даянып ужурлуг деп хурал шинтпирлээн. Партия хуралының соонда, түскай эртемнигленнинг чыып алган, оларның чөвүлелин (ажыл-херекке тодаргай хемчегленнинг алырын чугаалажыр) эрттирген болгаш чоокку үеде-ги соруглаарны айыткан. Оон бээр ай хире үе эрткен. Шүгүмчүлелден түннелди кылбышаан, мал эмчилери, зоотехниктер, инженерлер түскай план ёзугаар ажылдап, малчыннарга, механизаторларга улам көскүлеп апарганнар.

ЧҮҮЛАР ДАЖЫНЫҢ удуртканы партия болуу—бисте эң эки ажылдыг. Оон-биле таныжып көрүнер» деп, партком болгаш ажылчын комитеди биске сүмелээн.

Чедерниң арга талазынче чоорту бедип чоруй барган калбак ховузунда №8 бригадазынче бар чор бис. Чаштырган болгаш андарган черлер ыракче шойлуп чоруй баргылаан. Дээ-ле ынаа, узун дилиндекте, ийи-үш хире трактор каравыл кезүдүп. Сактырга, бригада төвү эргизиргей ышкаш.

Бригада төвүнге кээривиске, трактористер болгаш оске-даа ажылчынар дүштеп, дыштанып турлар. Часкы хову ажылын чаа-ла доозуп турганының бир хүнү ол болган.

Партия болүүнүн организакчызы Буулар Дажы бригадир Василий Янчат-биле кады ол кежээнин, даартагы хүнүн ажыл хуваалдазын чугаалажып турдулар. Бригаданың коммунистериниң дугайын эш Дажы чугаалай-дыр:

— Монгуш Доржу, Ооржак Дарысүү, Василий Оюн—кайызы-даа эки ажылдап, кежигүн эвестерни ажылхерекче организастап турарлар. Олар чаштырымышкында агрегаттарның база чер аңдарып турар трактористерниң ажылын хынап, түзүмээр партийжи даалгазын эки күүседип келирлер. Чоокта чаа коммунистерни чыпташ, хураачыган кылдаш, чаштырымышкының темнизин дүргедериин шинтпирледивис. Ол ёзугаар ажыл дүргедеп, улам шынаржып келдя...

Бригаданың коммунистериниң үлегерин эдербишаан, бедик будурукчудуг ажылдап турарлар ышда хөй. Алдан хар чоокшулай берген тракторист Монгуш Сайын-Белек, трактористер Доңгак Кызыл-оол, Доржу Данзы болгаш оскелер-дир.

— **БИСТИҢ** ферманың коммунистери эге политшколага база зооветөөредилгеге өөренип кыштадылар. Бир кичээл совхоз конторазынга, оскези — фермага болуп турган. Ажыл соонда, кежээ ынаар-ынаар кичээлдеп чоруурда, чамдыкта берге турганда болза, олар кичээл үеэзинер. Кайы-даа өөредилге эки доозулду—деп, төп фермада партия организациязының секретары эш Шагыр-оол чугаалады.

Совхозта партия өөредилгезиниң бир хевириниң шынарлыг эрткенинин тижээ бо-дур. Оон ыңай, машина-техника мастерскязында эге политшкола өөредилге чылын эки дооскан. Оон пропагандизи Оюн Ортунооолдун кичээлдерин бедик шынарлыг эрттирип, ыңнакчылардан негелдени дыңзыдып турганын партком демдеглээн. Марксизм-ленинизминиң үндезинерин өөренирининг ортумак школала болгаш конторада ийи школазы (пропагандистери эштер Мостаев болгаш Сапелкин), ортумак болгаш дээди эртемнит башкыларның коммунистиг кижизидиге дугайын өөреннир семинары база-ла эки түннелдиг дооскан.

ПАРТИЙЖИ-организастыг ажылны сайзырадгайжылары, партияның иштики демократизазын быжыглаары, ол негеледелерге үндезилээш, коммунистерниң бүгү ажылчы чонга салдархамаарылгазын улгаттырары, оларның хууда харылзалгазын бедидери —«Тилелге» совхозтуң парткомунуң ажыл-чорудулгазынга моон соңгаар кол үгланышкын болур. Ол дугайын партком бирги чергениң соруглазы кылдыр санап турар.

Партия комитединиң ажылында четпестерге доктаавышаан, партбюро кежигүннери организациянның моон соңгааргы ажылының дугайында боттарының бодалчарын ыңчаар илередип турарлар:

ОНДАР НАЗЫН-ООЛ: мен бодазымга, бистиң партия организациязарывыс ажылга бот-идепкейни, сонуургалын кодурбейн, айтымнынын чанаар, улуттуга эдерер чоруктан ам-даа ушпуумаан. Сонуургалдан, бот-идепкейден улуг үүле бүдер болгай. Бистиң ең эки деп санап турарывыс тей сүт-бараан фермазында партия организациязы бо талазы-биле чаа-ла тывынгыр ажылдап эгелеп орар деп санап болур. Анаа ажылдап турган болгаш, билирил. Оон ыңай, хөй-ниитиниң корум-чурумун үүлээр чоруктуп фактылары ам-даа хөй. Ындыг болганда, чон ортузунга кижизидиге ажылын экижидериниче партком, эге организациялар онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Хөй-ниити организациялары-биле парткомнуң харылзаазын улам быжыдар соруглалыг бис.

МОНГУШ МОНГУШ-ООЛ: ажылчыннарның ажылга харыысалгазын бедидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында айтырыгларны партком база-ла тодаргай чугаалажыр ужурлуг. Олче бистиң кичээнгейивис кошкак дээрзин база айтыры чугула. Профвидел болган комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазынга парткомнуң удуртулгазын экижидер дээш ажылдазы — хүннүң бир чугула айтырыы...

* * *

«**ТИЛЕЛГЕ**» совхозтуң коммунистери — Тандының партия организациязында бир улуг күш. Партия амыдыралынга салгып ажыл-херектер дээш демиселде база улуг күш. Төрээн чүртке Тандының албек тараазын бээринге ажык-байлактыг ажылагый — ол база улуг күш. Бөдүүнүн бо улуг болган харыысалгалыг сорулгазын күүседиринге совхозтуң коммунистери мурнуку одурукка түржүр дээринге бүзүредилг бис.

А. НУГУУРАК,
(Бистиң туснай корр.).

ЧУРУКТА: партия бөлүүнүн организазчызы Д. Куулар (оң талазында) мурнакчы тракторист Д. Кызыл-оол-биле чугаалажып олур.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Германияның Компартиязын хораанын соксадыр

БЕРЛИН. (СЭТА). ГКП-ни амыр болдурар дээш инициативтиг комитет ГФР-ниң чазаанга, Бундестагтың президиумунга болгаш Бунденстагта францияларга чагаа чорудуп, Германияның Коммунистиг партиязын хораанын күш чок болдурарын негээн дээрзин АДН агентилеядиң корреспондентизм Бонндан дыңнадып турар.

Европада дүшүүрүүр чорукту чавырылдырары, ядролуг чепсекти таратпас дугайында кержээде Боннга ат салганының, кызыгаарларны катап эдеп көөр дээр бодунуң негелдезиниден болгаш Хавыштейнниң доктриназындан ойталаанының, а ол ышкаш бүгү немецтерни төлээлээр дээр негелделеринден ойталаанының түңнелинде, түгле бо таварылгада болдунар деп, чагаада чугаалап турар. ГФР ГДР-биле таарылчалыг харылзааларны тургузар болгаш Барыын Германияның ниитилел амыдыралында сеок дайынның артыышынынарын узутказар ужурлуг. А сеок дайын Германияның Коммунистиг партиязын хораанын хөөзээр артырганында болгаш коммунистерни истеп сүрүп турарында ынаеттинип турар.

Германияның Коммунистиг партиязы амыдчы чоннарның эрге-аныктарын барымдаалаш, боттуг саналдарны кеззэде киирип келген деп, чагаада демдеглеп турар. Хөй-ниитининиң мурнукга бодунуң саналдары-биле кедүрлүп үнер арганы Коммунистиг партинга тыпсыр ужурлуг.

Грецияда дерзин чоруктар

ЛОНДОН. (СЭТА). Шериг хунтазының кылган эргиндезинин соонда хоругдаттырган мун-муң грек патриоттар фашистиг хилинчектээшкин лагерьлеринден чүнүң-биле-даа ылгалбас Юра ортулукта шак ындыг байдалдарда турар. Хөй кезии-ле назылай берген кижилер болур шак ол хоругдаттырганнарның аразында аарыг кижилер дыка хөй, ынчалзада-даа оларга кандыг-даа эмчи дузалаамчызын көргүсөйн турар.

Англи хөй-ниитичи ажылдакчы Бетти Амбателос Лондонга болган парлалга конференциязынга ол дугайын чугаалаан. Ол база хоругдалга беш недели чыткаш, оон соонда Грециядан үндүр шөлүттүргөн. Грек далайжыларының профвидезининг секретары Антоннос Амбателос (Беттиниң ашаа) хоругдалга хөй чыл эрттирген болгаш денишпеглелиг хөй-ниитининг негелдезининг эчызында 1964 чылда хостаның үнген турган. ону ам база дагын кара бажыңнаан.

Юра ортулукта хоругдалда херээженнер оларның ажы-төлү чүү болуп турарын-даа билбес, оларның чамдыктарының үргулары эмиттен бээн чарылбаан чаш кижилер болуп турар деп. Б. Амбателос чугаалаан. Манолис Глезостуң уругларының дугайында база чүү-даа билдинмес. Оон кадайын база тудуп хоругдаан болгаш Юра ортулукта турар.

Юра ортулукта хилинчектээшкин лагеринде чүгле чоон үзелдиг кескү ажылдакчылар эвес, харын Грецияның премьер-министри чораан Папандреуның Төөтүн эвилели дээр партиязының удуртукчулары, хоорайларның муниципалдыг чөвүлелдеринин дыка хөй кежигүннери туруп турар. Хоругдаттырганнарның аразында чурукчулар, чогаалчылар, журналистер бар. Мээң заварышканым дериин чүүлдер Грецияда шериг ёзу-чурумунуң фашистиг бүдүжүнүн дугайын херечилеп турар деп, ол түңнелинде чугаалаан.

Чаагайжыдылга

ДЭЭШ

Каа-Хемниң чүртакчылыг суур бүрүзүнүң чаагайжыдылгазының талазы-биле ажылдар бо хүннерде эки чоруп турар.

Апрель айның он бешке чедир погаанчыдылга болгаш чаагайжыдылганың шаамнычы айны чарлаан турган. Бо талазы-биле ажылды Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга тураскаатткан болгаш суур бүрүзүнүң чүртакчылары бо херекке идепкейлиг киржип турар. 10 муң ажыг мынтарны тарып олуртур деп шинтпирлээн турган, ам ук план күүсеттинген.

Шалынчы айның хуусазы эрткенде болза, чаагайжыдылга болгаш погаанчыдылга ажылы үргулчүлеп турар.

Боттандырылгада

Чүртакчының черлерни чаагайжыдыр түттүнген, погаанчыткан коруштуг черлер болдурар төлээде, Чөөн-Хемчик районнуң Шеми кодээ Советтиниң ажылчы чоннары суурун чаагайжыдар талазы-биле социалистиг хүзээлгени боттарының пинти хуралынга 1966 чылда чугаалашкын, республиканың кодээ ажылчы чонун кыйгырган. Шеминжилериниң алган хүзээлгелери амыдыралда боттанып турар.

Борбак-Арыг суурнуң кол кудумчуларын дескилеп, албан черлериниң, чүртталга бажыңнарының, будурулге тудугларының херим, штакетниктерин септеп, чаа херимнерни кылган, арыг-сумуннарны аштап, олуртқан үңүштерни доктаамал суттарып турар. Өрөге бүрүзү, албан черлериниң коллективтери боттарының девискээринде олуртқан ыяштарны эки суттарып, ажаан келгенибиле Борбак-Арыг суур янзы-бүрү үңүштер-биле шыптыган. Шеми школазының девискээри ёзулуг-ла сад-сеспрлик апар чыдар, ында хөй янзы-бүрү үңүштер тарыттынган, бо чазын база элээн үңүштерни немей тарып олуртқан.

Юбилей чылының чазынында суур чаагайжыдылгазының талазы-биле Шеми кодээ Советтиң ажылчы чоннары удуг ажылдарны кылган. 1500 дос янзы-бүрү үңүштерни тарып олуртқаш, штакетниктерни, суттарыгга сумуннарын кылган. Борбак-Арыг суурнуң база бир кол кудумчузу Борбак-Арыг кудумчунуң чаагайжыдылгазы ам кидин түлүк чоруп турар.

Тудуг талазы-биле чамдык ажыл кылдынган. Эрткен чылын спорт шөлүн тудуп дерээн, спорттуң янзы-бүрү маргылдаалары ында чорудуп турар. Спорт шөлүнүн девискээри чаагайжыдыр түттүнген болгаш погаанчыттынган. Бо чазын элээн ыяшты немей олуртқан болгаш күзүн база олуртур, суттарыгга бугазы база кылдынган. Кодээ Советтиң ажылчы чоннарының социалистиг хүзээлгезинде чүгүле тудуглар база көрдүнген. Колхозтуң төвүнде 250 олуттуг клубтуң, хлеб бижырар черниң тудуглары шадыкшын чоруп турар. Бо ийи тудугну августа бирде ажыглалга киирер.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл болур оюнга, В. И. Ленининиң төрүттүнгеле 100 чыл болурунга уткуштур суур чаагайжыдылгазының талазы-биле социалистиг чарышка алган хүзээлгелерни амыдыралга боттандырар арга болгаш дуржулга Шеминиң ажылчы чоннарында бар. Чаагайжыдылга ажылынга идепкейлиг киржишкен, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган округка, квартал, кудумчу комитеттеринге тыпсыр шаңналдарны Шеми кодээ Советтиң күүскому бадылаан.

А. ХОВАЛЫГ.

План күүсеттинген

Таңды районнуң чамдык ажылагйлары күрүнеге сүт болгаш эът садарының чартык чыл планын май ончуузунде-ле күүсеткилепкен.

«Межегей» совхоз чартык чылда күрүнеге 6200 центнер сүт садар планныг тургаш, 6788 центнерни салып, онаалданы 109.4 хуу күүсеткен. Эът садарының планы бо хүннерде 74 хуу чеде берген.

«Россия» совхоз ибилейлиг чылдың бирги чартыының планын сүт талазы-биле 108 хуу күүсеткен.

База бир конкурс

Автомобиль транспорт шимчээшкинниниң айыыл чок ажылын хандырар сорулгабиле Тываның автоэргелеля биле харылзааның, автомобиль болгаш чазаглыг оруктар транспортунуң ажылдакчыларының профвидел обкому «Айыыл чок шимчээшкин дээш» деп конкурс ту чарлаан.

Конкурсту ийи эвлчег-биле чорудар деп шинтпирлээн.

Бирги эвлчег 1967 чылдың июнь бирден сентябрь 30-ге чедир. Бирги эвлчег Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга тураскааттынган. Ийиги эвлчег бо чылдың октябрь бирден 1968 чылдың апрель бирге чедир. Ону Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскаадыр. Конкурстуң сорулгазы болза, чолаачыларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш хөй-ниитини айыыл чок шимчээшкин дээш демиселге идепкейжидип хаара тудары, орук транспортунга болур озал-ондакты болдурбазы, озал-ондак чок ажылдың мурнакчы дуржулгазын нептередири, чүүк болгаш пассажирлер сөөртүрүнүң планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседири, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары болур.

Тиилекчи болганнарга Хүндүлел бижиктерни болгаш өртектиг шаңналдарны тыпсыр.

—⊙—

Экономиктиг конференция

Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сеп суурга район хемчээлдиг экономиктиг конференция болуп эрткен. Конференцияга районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының кодээ амыл-агый талазыле түскай эртемнигленнери, бухгалтерлери, экономистери, директорлары, даргалары, бригадирлери, ферма эргелекчилери киришкен.

1966 амыл-агый чылының түңнелдериниң дугайында иледелди районнуң кодээ амыл-агый будурулге эргелелиниң начальныгы И. Потылицын кылгаш, чылдың түңнелин 1965 чылга деңнеп тургаш, колдуунда бот-үнеже угландыр аналиэтээн. Амыл-агыйларның элээн каш түскай эртемнигленнери санал берип, чүве чугаалаш, тус-тус амыл-агыйларда байдалдарны аналиэтеп, бот-үнени чигедиринче, продукция будурерин новудедириниче угланган боттуг саналдарны берген.

Түрк министр Софияда

СОФИЯ. (СЭТА). Турциянын дашгыкы херектер министри Ихсан Сабри Чаглыянгиль Болгарияның дашгыкы херектер министри Иван Башевтиң чалаанын ёзугаар албанның ала-чоруун кылып, Софияда чеде берген. БТА агентилеядиң дыңнатканы-биле алырга, түрк министр Европаның айыыл чок чоруунуң, Балканнарга тайбыңны быжыглаарының айтырыглары, а ол ышкаш ийи чүрттарның аразында бот-бодунга ажыктыг харылзааларны улам ыңай калбартырының айтырыгларын болгар чазактың удуртукчулары-биле чугаалажып көөр деп турар.

СУДАНДА МОБИЛИЗАЦИЯ

ХАРТҮМ. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте байдалдың чидигленгени-биле база араб чүрттарга удур агрессиниң аңыыды-биле холбаштыр Суданның чазаа бүгү-иниитиниң мобилизациязын чарлаан. Суданның чоокта чаа тургускан министрлер кабинединиң хуралы болган соонда ол дугайын чарлаан.

РЕЙКЬЯВИККЕ ЧЫСКААЛ

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). «АКШ-тың Вьетнамда кеминг үүлгедиглериниге удурланып тур бис, исланд улустуң тура-соруунга чөрүштүр америк шериглериниң Исландияда туруп турарынга удурланып тур бис, НАТО-га болгаш аңзы-бүрү чүрттарда фашистиг болүктерге ол блоктуң деткимче көргүзүп турарынга удурланып тур бис» деп, Рейкьявикте америк элчиниң бажыңының баарынга болган чыскаалдың киржикчилериниң плакаттарында ынчалдыр бижээн болган. Чыскаал киржикчилериниң хүлээп алган чагаазын америк элчин черинге дамчыдып берген. АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын соксадырын болган Исландиядан америк шериглерни ундурерин ол чагаада негээн. Ол дугайын «Тидиндызынин» солун дыңнаткан.

Дүшкүүрлүг байдал хевээр

КАИР. (СЭТА). КАР-ның парлалгазының дыңнатканы-биле алырга, Чоокку Чөөн чүкте байдал кедергей дүшкүүрлүг болуп артпышаан. КАР-биле болгаш Сирия-биле кызыгаарларда израиль чепсектиг күштерни мөөнүзээри үргулчүлеп турар. Барыын талакы күрүнелериниң шериглалай күштерни ол районче чорудары база үргулчүлевишаан. Оон-биле холбаштыр КАР овазырымчалыг болур чоруктуун далаштыг хемчегленнерин алган. Чүрттүң бүгү министерстволарының ажыллакчыларынга шолаалээр чорукту соксаткан болгаш бүдүн дүн. хүн иштинде үзүктелишкин чок ажылдаарын доктаатткан деп. «Аль-Ахбар» солун дыңнадып турар. Чепсектиг күштерге ажыктыг кылдыр акша-хөреңгилерни чыырының калбак кампаниязы чер болганда чоруп турар. Элээн донор пунктуларын немей ажыткан. Чомнуң шериг белеткелин калбак хемчээлдерге организастаан. Өөредилге дүвүрээшинин чорудуп турар. Эң айылыдыг районнарже шериглерни немей чорудар талазы-биле хемчегленнерни ап турар.

Израиль самолёттар Англияда

ЛОНДОН. (СЭТА). Израильдиң «Глобмастер» дээр транспорт самолёттары Англияның Израильге берип турар боо-чепсээн чүдүрүп алыр дээш англи шериг-агаар күштериниң Уэддингтонда (Линькольн чоогунда) базазынга сөөлгү үш хүнүнүң дургузунда ужудуп кээп турган дээрзин «Санди телеграф» солуннуң шериг айтырыгларының галазы-биле хайгааракчызы дыңнаткан. 105 миллиметр хемчээлдит пушкалары-биле кады «Центурион» дээр танкыларны Англия Израильге чоокта чаа берген деп, ол хайгаракчы база демдеглээн. Ол боо-чепсектерге хереглээр оък-чемнекбиле хандырар дугайында кеээни Англия биле Израильдиң аразынга чарганын хайгаракчы айтып турар.

Кыдатта болуушкуннар

Янъанъга болган чөвүлел хуралга культура болгаш уран түүл айтырыгларының талазы-биле Мао Цзэ-дуннуң чугаазының 25 чылын Кыдатта шуугаазын-биле демдеглеп турар. Дыка хөй хоорайларга митингилерни болгаш чыскаалдарны эрттирип, Мао Цзэ-дуннуң чугаазының марксизм-ленинизминиң төөгүзүнде «эргилделиг түүл» кылдыр демдеглеп турар. Пекинниң шолдеринге пропагандисчи бөлүктер кестүп келгилээн, оларның программазында ындыг ийи темаларны киирген: Мао Цзэ-дуннуу мактап, алдаржыдар, партия болгаш күруне удуртулгазында оон удурланыкчыларын бужартадыр.

Ол «юбилейниң» кол түүлү болза, май 23-те Пекинге Мао Цзэ-дуннуң кадайы Цзян Цин даргалаан массалыг митинг болган. ККП ТК-ның Политбюровунуң доктаамал комитединиң кежигүнү болгаш ККП ТК-ның чанында культура революциязының херектериниң талазы-биле бөлүктүң баштыңы Чэнь Бо-да Мао Цзэ-дуннуң чугаазын «партияны болгаш делегейни чаартыр дугайында моңге үениң политиктиг декларациязы» болуп деп адаан. «Төөгү бажы куду, буду оруу кылдыр тургустунганын Мао Цзэ-дун демдеглээн» деп Чэнь Бо-да медеглээн. «Төөгү ам бажы оруу, буду куду кылдыр катап тургустунган үүве» деп, ол үлчүруп турган.

Мао Цзэ-дуннуң кадайының адынга мактаашкын болгаш чүдүүшкүн күттулуп-ла турган. «Эш Цзян Цин даргага Мао Цзэ-дуннуң революстуг шугуумун чайгылыш, хажык чокка чорудуп, камгалап турар. Цзян Цин авангардында бар чоруур. Сөөлгү чылдар дургузунда Цзян Цин шининиң, музыканың, хореографияның болгаш оске-даа ол ышкаш түүлдериниң магалыг революсчу элээн хөй чогаалдарын тургузарынга эң улуг күжелде, моон соңгаар хөй арга-хемчегни алыры чугула. Ону партком билип турар. Оозу черле шын, ынчалза-даа хамык ужур түгле билгенинде эвес, а түрген, соңгаарладыышкын чок тодаргай хемчегни албышаан, дуза чедирери чугула.

ХУРАЛДЫҢ айтырыгларын шын, сорулгаже угланган кылдыр шилип алырынга парткомнуң бирээу улам мергежин бар чыдар. Совхозтуң ажыл-агыйы чыл бүрү улгадып орары-биле кады, партия хуралынга шинтпирлеп чугаалажыр айтырыглар база ковүдеп турар. Ол дугайы партия комитединиң ажыл планында киргеп.

«Совхоз будурулгезинге түскай эртемнигленнинг киржилгезинниң дугайында» айтырыгны бо чылдың апрельде партия хуралынга чугаалажыкан ап көрээл. Совхозтуң түскай эртемнигленнинг кол нуруузу коммунистер болганда, олар партия ажылынга идепкейлиг киржин, совхозтуң удуртукчулары-биле дем-биледиг ажылдап турар деп хурал демдеглээн. Оларның эки шынары ол.

Ынчалза-даа оларның адрезинге чидиг шүгүмчүлелдер болгулаан. Малчыннарның амыдыралынче кичээнгей салбас, түгле «малынар кандыгдыр» дээш чоруй баар таварыгларар бар» деп, кол зоотехник эш Бруткийин, малдың аарыын баш бурунгаар болдурбас дээш, малчын аал бүрүүн мал эмчилерги ой-ойлеп кезип көрүп турар ужурлуг, а бистиң эмчиверивис ыңдыг эвес—чидип-чидип коступ кээрлер» деп, кол мал эмчизи эш Сизовту болгаш оске-даа түскай эртемнигленнинг коммунистер шүгүмчүлеп турганнар.

Түскай эртемнигленнинг чон-биле улам чоок ажылдаар, оларның күжүнге даянып ужурлуг деп хурал шинтпирлээн. Партия хуралының соонда, түскай эртемнигленнинг чыып алган, оларның чөвүлелин (ажыл-херекке тодаргай хемчегленнинг алырын чугаалажыр) эрттирген болгаш чоокку үеде-ги соруглаарны айыткан. Оон бээр ай хире үе эрткен. Шүгүмчүлелден түннелди кылбышаан, мал эмчилери, зоотехниктер, инженерлер түскай план ёзугаар ажылдап, малчыннарга, механизаторларга улам көскүлеп апарганнар.

ЧҮҮЛАР ДАЖЫНЫҢ удуртканы партия болуу—бисте эң эки ажылдыг. Оон-биле таныжып көрүнер» деп, партком болгаш ажылчын комитеди биске сүмелээн.

Чедерниң арга талазынче чоорту бедип чоруй барган калбак ховузунда №8 бригадазынче бар чор бис. Чаштырган болгаш андарган черлер ыракче шойлуп чоруй баргылаан. Дээ-ле ынаа, узун дилиндекте, ийи-үш хире трактор каравыл кезүдүп. Сактырга, бригада төвү эргизиргей ышкаш.

Бригада төвүнге кээривиске, трактористер болгаш оске-даа ажылчынар дүштеп, дыштанып турлар. Часкы хову ажылын чаа-ла доозуп турганының бир хүнү ол болган.

Партия болүүнүн организакчызы Буулар Дажы бригадир Василий Янчат-биле кады ол кежээнин, даартагы хүнүнүң ажыл хуваалдазын чугаалажып турдулар. Бригаданың коммунистериниң дугайын эш Дажы чугаалай-дыр:

— Монгуш Доржу, Ооржак Дарысүү, Василий Оюн—кайызы-даа эки ажылдап, кежигүн эвестерни ажылхерекче организастап турарлар. Олар чаштырымышкында агрегаттарның база чер аңдарып турар трактористерниң ажылын хынап, түзүмээр партийжи даалгазын эки күүседип келирлер. Чоокта чаа коммунистерни чыпташ, хураачыган кылдаш, чаштырымышкының темнизин дүргедериин шинтпирледивис. Ол ёзугаар ажыл дүргедеп, улам шынаржып келдя...

Бригаданың коммунистериниң үлегерин эдербишаан, бедик будурукчудуг ажылдап турарлар ышда хөй. Алдан хар чоокшулай берген тракторист Монгуш Сайын-Белек, трактористер Доңгак Кызыл-оол, Доржу Данзы болгаш оскелер-дир.

— **БИСТИҢ** ферманың коммунистери эге политшколага база зооветөөредилгеге өөренип кыштадылар. Бир кичээл совхоз конторазынга, оскези — фермага болуп турган. Ажыл соонда, кежээ ынаар-ынаар кичээлдеп чоруурда, чамдыкта берге турганда болза, олар кичээл үеэзинер. Кайы-даа өөредилге эки доозулду—деп, төп фермада партия организациязының секретары эш Шагыр-оол чугаалады.

Совхозта партия өөредилгезиниң бир хевириниң шынарлыг эрткенинин тижээ бо-дур. Оон ыңай, машина-техника мастерскязында эге политшкола өөредилге чылын эки дооскан. Оон пропагандизи Оюн Ортунооолдун кичээлдерин бедик шынарлыг эрттирип, ыңнакчылардан негелдени дыңзыдып турганын партком демдеглээн. Марксизм-ленинизминиң үндезинерин өөренирининг ортумак школала болгаш конторада ийи школазы (пропагандистери эштер Мостаев болгаш Сапелкин), ортумак болгаш дээди эртемнит башкыларның коммунистиг кижизидиге дугайын өөреннир семинары база-ла эки түннелдиг дооскан.

ПАРТИЙЖИ-организастыг ажылны сайзырадгайжылары, партияның иштики демократизазын быжыглаары, ол негеледелерге үндезилээш, коммунистерниң бүгү ажылчы чонга салдархамаарылгазын улгаттырары, оларның хууда харылзалгазын бедидери —«Тилелге» совхозтуң парткомунуң ажыл-чорудулгазынга моон соңгаар кол үгланышкын болур. Ол дугайын партком бирги чергениң соруглазы кылдыр санап турар.

Партия комитединиң ажылында четпестерге доктаавышаан, партбюро кежигүннери организациянның моон соңгааргы ажылының дугайында боттарының бодалчарын ыңчаар илередип турарлар:

ОНДАР НАЗЫН-ООЛ: мен бодазымга, бистиң партия организациязарывыс ажылга бот-идепкейни, сонуургалын кодурбейн, айтымнынын чанаар, улуттуга эдерер чоруктан ам-даа ушпуумаан. Сонуургалдан, бот-идепкейден улуг үүле бүдер болгай. Бистиң ең эки деп санап турарывыс тей сүт-бараан фермазында партия организациязы бо талазы-биле чаа-ла тывынгыр ажылдап эгелеп орар деп санап болур. Анаа ажылдап турган болгаш, билирил. Оон ыңай, машина-техника мастерскязында эге политшкола өөредилге чылын эки дооскан. Оон пропагандизи Оюн Ортунооолдун кичээлдерин бедик шынарлыг эрттирип, ыңнакчылардан негелдени дыңзыдып турганын партком демдеглээн. Марксизм-ленинизминиң үндезинерин өөренирининг ортумак школала болгаш конторада ийи школазы (пропагандистери эштер Мостаев болгаш Сапелкин), ортумак болгаш дээди эртемнит башкыларның коммунистиг кижизидиге дугайын эш Дажы чугаалай-дыр:

— Монгуш Доржу, Ооржак Дарысүү, Василий Оюн—кайызы-даа эки ажылдап, кежигүн эвестерни ажылхерекче организастап турарлар. Олар чаштырымышкында агрегаттарның база чер аңдарып турар трактористерниң ажылын хынап, түзүмээр партийжи даалгазын эки күүседип келирлер. Чоокта чаа коммунистерни чыпташ, хураачыган кылдаш, чаштырымышкының темнизин дүргедериин шинтпирледивис. Ол ёзугаар ажыл дүргедеп, улам шынаржып келдя...

Бригаданың коммунистериниң үлегерин эдербишаан, бедик будурукчудуг ажылдап турарлар ышда хөй. Алдан хар чоокшулай берген тракторист Монгуш Сайын-Белек, трактористер Доңгак Кызыл-оол, Доржу Данзы болгаш оскелер-дир.

— **БИСТИҢ** ферманың коммунистери эге политшколага база зооветөөредилгеге өөренип кыштадылар. Бир кичээл совхоз конторазынга, оскези — фермага болуп турган. Ажыл соонда, кежээ ынаар-ынаар кичээлдеп чоруурда, чамдыкта берге турганда болза, олар кичээл үеэзинер. Кайы-даа өөредилге эки доозулду—деп, төп фермада партия организациязының секретары эш Шагыр-оол чугаалады.

Совхозта партия өөредилгезиниң бир хевириниң шынарлыг эрткенинин тижээ бо-дур. Оон ыңай, машина-техника мастерскязында эге политшкола өөредилге чылын эки дооскан. Оон пропагандизи Оюн Ортунооолдун кичээлдерин бедик шынарлыг эрттирип, ыңнакчылардан негелдени дыңзыдып турганын партком демдеглээн. Марксизм-ленинизминиң үндезинерин өөренирининг ортумак школала болгаш конторада ийи школазы (пропагандистери эштер Мостаев болгаш Сапелкин), ортумак болгаш дээди эртемнит башкыларның коммунистиг кижизидиге дугайын эш Дажы чугаалай-дыр:

— Монгуш Доржу, Ооржак Дарысүү, Василий Оюн—кайызы-даа эки ажылдап, кежигүн эвестерни ажылхерекче организастап турарлар. Олар чаштырымышкында агрегаттарның база чер аңдарып турар трактористерниң ажылын хынап, түзүмээр партийжи даалгазын эки күүседип келирлер. Чоокта чаа коммунистерни чыпташ, хураачыган кылдаш, чаштырымышкының темнизин дүргедериин шинтпирледивис. Ол ёзугаар ажыл дүргедеп, улам шынаржып келдя...

Бригаданың коммунистериниң үлегерин эдербишаан, бедик будурукчудуг ажылдап турарлар ышда хөй. Алдан хар чоокшулай берген тракторист Монгуш Сайын-Белек, трактористер Доңгак Кызыл-оол, Доржу Данзы болгаш оскелер-дир.

— **БИСТИҢ** ферманың коммунистери эге политшколага база зооветөөредилгеге өөренип кыштадылар. Бир кичээл совхоз конторазынга, оскези — фермага болуп турган. Ажыл соонда, кежээ ынаар-ынаар кичээлдеп чоруурда, чамдыкта берге турганда болза, олар кичээл үеэзинер. Кайы-даа өөредилге эки доозулду—деп, төп фермада партия организациязының секретары эш Шагыр-оол чугаалады.

Совхозта партия өөредилгезиниң бир хевириниң шынарлыг эрткенинин тижээ бо-дур. Оон ыңай, машина-техника мастерскязында эге политшкола өөредилге чылын эки дооскан. Оон пропагандизи Оюн Ортунооолдун кичээлдерин бедик шынарлыг эрттирип, ыңнакчылардан негелдени дыңзыдып турганын партком демдеглээн. Марксизм-ленинизминиң үндезинерин өөренирининг ортумак школала болгаш конторада ийи школазы (пропагандистери эштер Мостаев болгаш Сапелкин), ортумак болгаш дээди эртемнит башкыларның коммунистиг кижизидиге дугайын эш Дажы чугаалай-дыр:

— Монгуш Доржу, Ооржак Дарысүү, Василий

Дыңнадыглар **КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН** медээлер

Уран ырлар чаңгыланган

Республика найысылалынга эртикен дыштаныр хүн хөлүг болгаш байырлалдыг байдалга эртикен. СЭКП-ниң Кызыл хоорному, хоорнүүскомнуң культура илдизи Совет эрге-чагырганының 50 чыл ооңга турасказаган ыры байырлалын ол хүн организастап эрттирген.

Культураның болгаш дыштанылганының Гастелло аттыг парыгынга барык бүгү кызылчылар чыыглган. «Хүреш» стадионга хүндүскүнүң 12 шакта байырлал эгелээн. Хоорайның уран чүүл коллективтериниң ыраажылары, ыры болгаш танцының «Чечек» дап ансамблиниң коллективи, симфония болгаш үрер хөгжүм ойнакчылары боттарының талантыларын удаа-дараа баразалгадып турган.

Ыры байырлалы — бистиң республикага бир-ле дугаар болган болуушкун. Ыры — бистиң амылдап, чурттаарывысна дузалап, маадырлыг черүктерже хей-аът кирип турар сорук киирикчи. Кызылчылар партия, Төрээн чурт, Октябрь болгаш улуг Ленин дугайында ырларны күзел ханыышкын-биле дыңнаннар.

Ыры байырлалы амылачы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, дыштанылгазынга улуг ужур-дузалыг болганын маңаа мактал-биле демдегээш, бо бир дугаар онза болуушкунну организастап эрттиргенинге болган чамдык четпестерни демдеглээри артык эвес. Чүл дизе, чүнүңдээ мурнунда байырлал чогуур шагында эгелевээн. Музыкантылар озалдаашкын-биле келген. Байырлалды амыдарынга киржири-биле чогуур шагында чедип келген пионерлер оларны үр үениң иштинде маналн.

Байырлал баш удур кылган программа ёзугаар эртпээн. Чамдык номерлер үнмээн, ол ышнаш чамдыкта чарлакчылар бир номерни чарлаарга, өөзу болбас, өске номерлерни чарлаар чорүктар чаңгыс удаа эвес болган. Ыры байырлалының мурнуу чарыында хоорайның кудумчуларынга кеступ келген чарлалдарны барымдаалаар болза, ун байырлалга бүгү чон киржир уткалыг. Херек кырында ындыг эвес болган. Байырлалга онза чаа чүү-даа чок, шаанда-ла номер казыралыныс номерлер үнген. Аныы-биле чугаалаарга, көруп каапкан концертивисти катап көргенивис ол. Өг-буле концерттери, оон-даа өске талантылыгларны тывар амылды шуут чорутпаан.

Массалыг улуг байырлал чүве болганда, аңаа ортак тургускаиы база чогумчалыг эвес хире. Ыры дыңнаар дээн улуг улус 30 копеек, бичии уруглар 10 копеек төлээр кылдыр доктаатканынган чамдык амыл-

чы чоннар стадионче кирер арга чок болган.

Хоорайның садыг организациязы элээн кызып амыдаза-даа база четпес болган. Эът чем аймаандан кылган чем шуут ховар болду. Харын эзиртир сускуннар элбек болганындан аңаа алыскан кижилер-биле бистиң милициявыстың амылдакчылары шыңгыы амылдаар ужурга таварышкан.

Ыры байырлалы мооң-биле сексап кагбас, харын улам улаичылаар чүве болганда, бо үүрмек четпестерни дараазында здип алыр арга бары илдең-дир. Ырылар улам чаңгыланып турзун! Найысылалга эрткен бо байырлалды районнарга нептередири чугула.

Дыштаныр хүнде бистиң чуртуустуң амылчы чоннары аллырлыг совет Кызыгааржылаарның хүнүн байырлап эрттирген. Ол-ла стадионга Н кезектиг кызыгааржыларының төлээлекчилери кээп, боттарының ажыл, амыдыралынган көргүзүттөрни чонга бараалгаткан. Чыыгланнар совет кызыгааржыларга байыр чедирип, оларга чедимишкиннерни күзээн.

ЧУРУКТА: ыры болгаш танцының «Чечек» деп ансамблиниң ыраажылары.

А. АИР.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ИЙИ КОНЦЕРТ

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң, райкүүскомнуң культура киллизи-биле кады ийи дыштаныр хүннүг неделяже шиялчидри-биле холбаштыр база Улуг Октябрьның 50 чылын чедишкинниг уткууру-биле районга культура-массалыг ажылдарның хемчегларин ажылдап кылган. Ол хемчегларниң графигин ёзугаар субботада болгаш воскресеньеде район төвүнге ийи концертти организастап турарын доктаткан. Оон бирээзин Чадаана хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлериниң, өскезин — көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң коллективтери харыылаар ужурлуг.

Культура-массалыг ажылдарның хемчегларининг баштайгы көргүзүү — концерттер эгелээн. Эрткен субботада хоорайга Ленин аттыг колхозтуң, воскресеньеде — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери концерт көргүскеннер. Концерттер эки шынарлыг эрткен.

Ажылдап кылдынган бо хемчегларниң күүселдезин чедип алыр дээш партия организациялары холга ап, удуртуп турар.

БООДАЛГА МАРГЫЛДААЗЫ

Воскресеньеде хоорайга боодалга маргылдаазы болуп эрткен. Биче калибрлиг боо-биле бежен метрге адырынга 48 сан алгаш. И. А. Грива бирги черни алган. Ийиги черде — К. А. Югай, үшкүзүнде — М. Ак-кыс.

С. ПАВУ.

(Бистиң корр.).

Шиитпирлиг базым ЭКЗАМЕННЕР ЧОРУП ТУР

Кызылдың башкы институдунуң бешки курсчулары доозарының күрүне экзаменнерни дужаап эгелээн. Партия теоргузу, педагогика, түскай эртемнери дээш шупту дөрт экзаменья доозукчулар дужаар.

Беш чыл дургузунда кады өөренип келгеш, олар чаңгыс өг-буленің уруглары дег бот-боттарын билчир, кайыралдыг апарганнар. Өөредилге, спорт, аңгы-аңгы маргылдаалар, бот-тывынгыр уран чүүл дээш кала чорбас, чүнү кылбас дээрил. Ынак институдун доозуп үнер, сөөлгү экзаменнер дужаар үе келген. Дээди эртеминг башкының дипломун холга алгаш, республиканың аңгы-аңгы булуңнарынче ажылдаары-биле аъттанылтар. Хей чылдарда өөредип, кижизидип келген башкыларындан, чаңчыккан эш-өөрүнден чарлып чорууру сагышка эпчок. Ынчалза-даа келир үениң башкызының чаагай ажыл-ижи доозукчу бүргүзүн четтикпейн манап турар.

Амдыызында экзаменнер чоруп турар. Аудиторияже чаңгыс-чаңгыстап кирип-ле турлар. Билетти алгаш олуруп аар. Канчаар харыылаарының планын түргүзүп алыр. Чамдык студентилер харыызын шуут бижип алгылаар.

Экзамен дужаап турар аудиторияның ажинде база хей кижи чыглып келген. Эштери дээш сагыжы аарып, канчаар-ла харыылаар ирги деп дүвүрээн бодал студент бүргүзүн хөлзеткеин илдең. Боттарының конспектилерин-даа ажып көргүзээрлер.

Филология факультединиң доозукчулары ол хүн орус дылды болгаш оон методиказын дужааган. Эң баштай харыылааннар: Зинаида Донгак, Екатерина Агапова, Лариса Орлянская олар үнүп келди.

Өөрлери оларны өөрүшкү-биле уткувушаан:

— Че чүл, канчаар харыыладынар?

— Дужаадывыс-ла.

Байыр чедиришкен, өөрүп-хөгжээн турлар.

— Башка дужаадынар?

— Амдыызында билдинмес, ынчалза-даа багай эвес — деп харыылар дыңналган. База катап-ла бот-боттарын хынажып, конспектизин ажып көрүп, эжикче дыңнаалап көрген турлар. Эжиниң кончут эки демдек алырынга дузалажыры-ла ол боор.

Чурукта: экзамен дүүлээп ап турар аудитория эжинде болук студентилер.

Сөзүг болгаш фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Чедиишкиннерни күзээн

Онгу классчыларга сөөлгү коңга Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазынга май 25-те эткен. Школаның залынга онгу классчылар, башкылар болгаш ада-иелер чыглып келген. Сөөлгү коңга знаазындан ыытмыр болгаш үр кыңгыртказының эткен соонда, ол школаның директору С. Норбу доозукчуларга байыр чедирип чүве чугаалаваш, ам белүр экзаменнерге чедиишкиннерни күзээн.

Дараазында СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары С. Очур СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң мурнундан доозукчуларга чүве чугаалаан. Онгу класстың өөренмичизи Саара Доспан башкыларынга, сагыш ковангыр ада-иелеринге, төрээн партиязынга болгаш чазаанга улуг өөрүшкүзүн илереткен.

ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары эш Серээдар доозукчуларга комсомолчу байыр чедирип, чүве чугаалаан соолунде, бирги классчы Катя Монгуш экзаменнерге эң эки түңнелдерниг белүрүн онгу, сескн классчы угбаларынга болгаш ажыларынга күзээн. Бо школадан 40 онгу классчылар, 16 сескн классчылар экзамен дужаар.

Күзенчиг аалчылар

Улуг-Хем районнуң Кара-Тал сутбараан фермазында шупту ажыктар ажылдап турар. Эп-найыралдыг коллектив бирги кварталдың сүт дужаар планын 115 хуу күүсеткеш, «Найырал» совхозтуң мурнакчы фермазы дап атты чедип алган.

Саанчылар хостуг шагында боттывынгыр уран чүүлге киржип, көдээ клуб эргелекчизи У. Кара-оолдуң удуртулгазы-биле Терезинниң механизаторларынга, Булуң-Теректиң чурттакчыларынга болгаш өске-даа черлерге содун программалыг концертти көргүскеннер.

Удавас оларның концертин чоокавынның чурттакчылары сонуургап көрлер.

Д. САКАК.

Дүрген дуза чедирериниң кыйгыртыынче

Ырак-чоок одарларда малчынларга-даа, район төвүнүң чурттакчыларынга-даа бир-ле дугаарында дүрген дузаны кижи эмчилери чедирер. Партия болгаш чазактың улуг сагыш салымыкшынының ачызында совет медицина улам-на бурунгаарлап, чаа-чаа сайыралдың бедиинче көдүрүлүп бар чыдар. Ол эртем-техниктиг янзыбүрү хевирлер-биле бүзүрелдиг чепсегленген. Ынчангаш ол чоннуң кадыкшылы дээш бүгү-ле арганы ажыглап турар.

Мен эмчиниг дүрген дуза чедирер машиназының чолаачызында ажылдап тур мен. Бо ажылга ам чаэрбе чыл чоокшуладым. Мээң машинам кажан-безээде кандыг-даа орукче хаптарынга белен турар. Чолаачы кижиниң ажылы харыысалгалыг. Ол озалдондакка таварышпайн кагар болза, кыйгыртыга эмчилер дүрген чедер, ынчан аарыг кижи чогуур дузалаачыны алыр болгай.

Бис неделяда бир катап малчынларны эргип турар бис, чугула херек апарганда дүне-хүндүе-даа дивес хаптар болгай бис.

М. ПОПОВ.

Эрзин эмнелгезининг чолаачызы.

Өөнүктериниң концерти

Чоокта чаа Каа-Хем районнуң Көк-Хаак суурга ол районнуң чаржып турары Таңды районда Балгазын суурнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл коллективи концерт көргүзүп чедип келген. Көк-Хаак суурнуң чурттакчылары чаржып турар өөнүктериниң солун концертин сонуургап көрген.

Редакторнуң орлаанчызы

Д. О. БЕГЗИ.

Хүлээп алырын чарлап тур

1967—68 өөредилге чылында Новосибирскиниң консерваториязынга, Чөөн-Сибирьниң культура институдунга, Минусинскиниң культура-чырыдыышкын училищезинге, Канскиниң библиотека техникумунга, Красноярскиниң чурулга училищезинге, Рязаньның чурулга училищезинге, Иркутскиниң уран чүүл училищезинге конкурстан дашкаар хүлээп алышкыннар барын Тыва АССР-ниң Культура министерствозу чарлап тур.

Хүлээп алышкын болгаш база экзаменнер дугайын дарааэында адрестен билип алыр: Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, кадрлар килдизи. Ленин кудумчузу, бажын № 15, телефон 34—16.

СПОРТ

«Совет Тываның 5 чыл ою» аттыг стадионга хоорайның школаларының бирги черн дээш атлетиктер маргылдаазы болган.

Мотокросс

Каа-Хем районнуң Мергевге Октябрьның 50 чыл ооңга турасказаткан мотокросс болган. Аңаа Красноярск крайда Минусинск хоорайның, Кызылдың болгаш Сарыг-Сеп суурнуң мотоспортчулары киришкен. «ИЖ-350» деп маркалыг улуг мотоциклдер-биле чарышка бирги черни Минусинскиниң спортсмени Причук алган. Ийиги болгаш үшкү черлерни Сарыг-Септиң спортчудары Проскуратов биле Зубатин олар туе-тузунда эалээн.

«К-85» деп бичии мотоциклдер-биле чарышка бирги черни Сарыг-Септиң мотоспортчузу Архипов алган. Команда талазы-биле бирги черни база-ла Минусинскиниң командазы чаалап апкан. Сарыг-Септиң мотоспортчудары ийиги черни эалээн болгаш бо чылдың июнь 10-да Кемеровога болуур моточарышка киржир.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга турасказадып. Моол Арат Республикаже чорудар мотокросска Каа-Хем районнуң 4 мотоциклистери база киржир.

Салгакчылар старттаан

Эрткен чылгы маргылдаага бирги черни алган № 11 школаның спортчулары маргылдааның тутуп кинскидип үндүрүнкеп. Бир дугаарында оолдарның 100 метрге чадаг чарыжы эрткен. Школа-интернаттың өөренмичизи Володя Шутовту ашкан кижи чок. Ол 12,5 секундада хамыкты мурнай маңнап келген. Тиилекчи оон-биле оожургаваан. Узувун, бедиин ажыр халыырынга соруктуг киржип. 1 метр 45 см бедикти, 5 метр 34 см узун черни ажыр халаанын ооң спортчу өзүлдезин бүрүн бадыткаан.

Уруглардан К. Хромова школачы эжинин үлегерин эдерип, 100 метр черни 14,6 секундада маңнаан. № 3 школаның өөренмичизи В. Бочкарева, № 9 школадан Л. Парфенова олар база баштайгыларындан дудак чок болганнар. Биргизи бедиинге 1 м. 25 см., ийиги узунунга 4 метр 26 см халаан. Оолдар, уруглардың 200 метрге чарыжынга № 11 школадан Валя Хлебикова. Владимир Харченко олар кымга-даа аштырбаннар.

Ортумак бөлүктүң ол тиилекчилерин шаңнап турар аразында, үстүкү классчыларның ойнарары эгелээн. Владимир Семенников 100 метрге 12, 1 семунда иштинде келген. А Владимир Сычев ооң чүгле 0,3 секунда хожудан келген. Олар кайызы-даа ол бирги школаның кашпагайлары.

Ол-ла хемчээлге уруглардан ол-ла школадан Галина Писарева 14,7 секундада маңнап келген. Спортчу ойнарының беш хевирииге Галина Осипова, алды хевирлерниге Виталий Федченко тиилекчилер болган.

Маргылдааның ийиги хүнүнде 400 метриниң чадаг чарыжынга бирги черни № 1 школадан Никитин Харченко, Москвин Фролов олар алганнар. Элээди оолдар, уруглар маргылдааларынга база-ла № 11 школаның спортчулары тергиндеп үнгеннер. Школа-интернаттың командалары ортумак уруглар бөлүктериниң ойнарынга ийиги черни эалээннер. А № 1 школаның оолдар, уруглары элээди школачылар ойнарарының ийиги чергезинде болган.

О. ХЕМЧИК.

Кубок дээш

«Спартак» эки-тура спорт инитителиниң кубогу дээш бут бомбүүнүң маргылдаазының чартык финал ужуражыглазы май 25-те «Хүреш» стадионга болган. Баштайгы эалчегде шөлге «Саян» болгаш «Енисей» командаларның аныяк ойнакчылары үнүп келген. «Енисейниң» командазы ужурашкан. Ооннуң бирги минуталарындан-на эгелээш, чидиг демисел эгелээн. «Саян» команда удурланыкчының хаалгазынче атакалап эгелээн. ынчалза-даа түңнел чок болган. Ооннуң бирги чартының төнчүзүнде кээп, «Саян» команданың вратары Горбунов хаалгазын ээп каапканындан, «Енисейниң» халдакчызы ону ажыглаап, санны ажыткан.

Ооннуң ийиги чартында шынгы демисел үргүлчүлээвээн. «Саянның» халдакчызы Спиридонов харыы мячини киир тепкен. Ооннуң ортаа үезинде «Енисейниң» халдакчылары удурланыкчының хаалгазынче үш мячини киир тепкен. Ынчангаш ол маргылдаа 4:1 түңнелдиг болуп, «Енисейниң» тиилелгези-биле доозулган.

• • •

Оюн эгелээнден бээр беш минута эрткен. Спартакчылар дүрген болгаш күштүг атаканы эгелээш, «Сылдыс» командазының хаалгазынче баштайгы бөмбүктү киир тепкен. Демисел үргүлчүлевишаан. Ынчалза-даа ооннуң бирги чартында ооң ынай өскерилге болбаан.

Дыштанылга соонда, «Сылдыстың» бут-бөмбүктүлери улаштыр-улаштыр атакалап тургаш, санны деңнеп алыр аргалыг болганнар. Бодунуң хаалгазынче бир бөмбүктү киир тептирипкен «Спартак» күжү суларавайн. каш-ла минута болганда, база ийи санны ойнап алган. Сан 3:1.

Тиилелге спартакчыларныы-биле доозулган. Эрткен дыштаныр хүнде парктың «Хүреш» стадионунга Кызылдың бо ийи командазының ужуражышкыны солун болуп эрткен.

М. ГАМИДОВ.

Билип алыңар, уруглар!

Уруглар, силер сугга эштирилерде улуг кижилериниң хайгаралы-биле, чүгле эштир тускай черлерге аштинер.

Кажан шагымрап азы аарыксай бертениңерде эжинмеңер. Чанагаш эъдиңер өлде хатка кагыспаңар.

Бажыңар-биле куду баштанып ийикпе, билбес, таныш эвес черлеримерге сугже халыпаңар.

Эриктен дыка ырады эштин кирбеңер, суларап могай бергеш, аймылга таваржып болур силер.

Моторлуг хемелер, пароходтар, баржалар, салдар чоруп орда оларга чоокшулады эжинмеңер.

Калбак мыш, чудук кырынга, дартайтыр үрдүүп каан тайгыр камералар кырынга эштирги кончут аймылдыг.

Сугже дужүр пукизешпеңер, мынаар болза, амы-тыныңар мыкымып болур силер.

14 харта чедир уругларның чаасказын хемелээрни чөпшөреес, чүгле улут улус-биле кады хемелеп болур. Хемеге олурун түра, хеме бүдүн бе, азы дежик бе дээрзин хынаңар. Хемеде эшкиниттер, эшкинит сыртыктары, суг узар херексел, сугга душкен кижилиин тыныи алыр тырыкы чүүл бар бе, оны көруп алыңар.

Хемелеп чоравш, хеме кырынга ол-бо маңнаканар, тешектенмеңер.

Дүне азы ямыртыңнеп бергенде хемелеп ойнавайдар. Хеме даштынче будуун уштуруп, хемедеп шурап эштирин болдурбас.

Хемеге хөлүн эртир хөй кижи олурар болза, суг ортуазунга ол аңдарылгаш, улусту какпактавыдып болур. Эртип бар чыткан пароходтар чанынга, ооң доктаар черлериниге болгаш салдар, ковүрүглер чанынга хемелевереңер.

Эштин, шымнып, хемелеп, мотор башкарып, сугга душкен кижилерге дуза чедирерин өөренниер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ДОСААВЫ,

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ИЮНЬ 7-ДЕ ОЙНААШКЫН

1967 чылдың акша-бараан лотереязының дөртку үндүрүлгезининг талазы-биле ойнаашкыннарның тиражы 1967 чылдың июнь 7-де Барнаул хоорайга болур.

Лотерея билеттерин 30 көпеек-биле садып алгаш, «Волга» азы «Москвич—408» автомашинаны, «Урал-2» мотоциклди азы «Вятка ВП—150—М» моторолёрну, «Рига—3» мопеданы, радиоланы, С—5 пианинону, «Юрюзань», «Мир», «Ока—2» соодукчуларны, хеп чуур машинаны, «Аккорд» аккордионаларны болгаш өске-даа үнелиг эт чүүлдерин ойнап ап болур.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа бүдүрүлгелеринден, кинотеатрлардан, парктардан, аэропорттун болгаш автовокзалдарның кассаларындан садып алыр.

Лотерея билеттерин садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

МАЙ 30-ДЕ

НАЙЫРАЛ: Урагларга дириг-чуруктар 11, «Миклуха Маклай» 2.15, «Амыдыралдың белдиринде» 12.30, 4.15, 6, 7.45, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Көдээ башкы» 2.30, «Эдгар болгаш Кристина» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Гадюка» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мартинни кыйгырыптыкар» 9.40, 11.30, 1.40, «Халда чинара деп ыыш» 3.30, 5.30, 7.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилерни» 10.30, 3, 5, 7, 9 шактарда.

Улуг-Хем районнуң Ждавов аттыг колхозунуң Ийи-Талда комплекснлиг бригазазының бригадири, 1939 чылдан бээр СЭКП кежигүүзү

Василий Эрекеевич

ПАВУУНУҢ

озал-одакка таварышкаш, мөчээнин СЭКП-ниң Улуг-Хем райкому ханы мажыдал-биле дыңнатпышаан, ооң өг-буленинге, терелдериге кажыдалын илередип тур.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизининг 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизининг 37-13, көдээ ажыл-агый килдизининг 21-47, үлетпүр килдизининг 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээкорреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниг 21-27, иштики информация килдизининг 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00465

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1225 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАЙ 31 СРЕДА № 126 (6763).

Өртээ 2 көп.

МУРНАКЧЫЛАР

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары тараа культураларын чажарын дооскан. Ам үеде кукуруза болгаш картофель алуртулгазын чөрудуп турар. Тараа культураларын чажарын «Искра», «Тимелеге» колхозтар организастыг болгаш дүрген дооскан.

Юбилейлиг чылдың часны хөөү ажылдарын шалыпкын болгаш шымарлыг чөрүдүп дээш механизатөрлөр аразынга калбарган социалистиг чарыштың сеелгү беш хонуунуң түңнелинде түс-түс ажыл-агыйлардан мурнакчы механизатөрлөр илерип келген. «Өөм» совхозтуң механизатөрлөри Василий Надин беш хемүкта 130 гектар тараа чаштырар тургаш, 274 гектарны, Николай Толстиков, Василий Ещенко олар 281—281 гектарны чаштырганнар. «Тимелеге» колхозтуң механизатөрлөри Валерий Ижмудтинов, Николай Федоров, Салчак Мэрэт олар улут-нормазын 1,5-тен кудуматпайн келген.

Массаның инициативазы

Чеди-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз мурунеге сүт садарыңың чартык чыл планын 151,2 хуу күүседткен. Таңды районда «Межегей» совхоз ажыл-агыйлар аразында чарыштың мурнакчызы болбушаан, ам мурунете сүт садарыңың чартык чылда план-чагырын 109,5 хуу күүседип алган. Ол совхозтуң Кара-Буляң, Алаак сүт-бараан фермалары — сүт будурериниң талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуну одуруунда. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы Л. Романова, «Искра» колхозунуң инек надарчызы Д. Быштак-оол, «Межегей» совхозтуң хаймузу О. Токей-оол олар бо хүннерде кадаа ажыл-агый продуктуларын будурерин көвүдедир дээш демисеилдиң бирги черинде чөруп турарлар. Күүнете сүт, эт садар талазы-биле районнар аразында чарыштың мурнуну одуруунда Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнар чөруп турар. Чадаананың хөмүр даш разрезиниң шахтёрлары, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТА-зының транспортчулары, Тыва өрүк-тудуг болгаш септеле эргелериниң тудугмуларлы Улуг Октябрьның юбилейинге алдаржыткан чарыштың шалыпчы одуруунга туржуп, тиилекчилерге тыпсыр республиканың туктарын быжыы-биле тудуп турарлар.

Чарыштың шаа мындыг мурнакчылары бүгү улустуң, бүгү чурттуң өөрүп турар. Олар юбилей байырлалын Төрээн чуртка күш-ажылчы белектер-биле уткуур дугайында сөзүнге зө болуп, боттарының күш-ажылчы чедишкиннерин хүн келген тудум-на өстүрүп турарлар. Чарыштың кол утказы — бүгү улуска биилингирин, оон иргүзүглеринниң бедии деңнелдии, бот-боттарынга дузалажыры, хөмүдан турарларны өрү кодурери, ынчангаш ниити чедишкиннерни өстүрери апарган. Юбилейлиг чылдың планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүседезинин чөруп турарындан алгаш көөрге, улус ажыл-агыйының экономиказын хөгүдериниң, ченнүң ажыдыралын чазагайгыдарының чогуур аргалары ажыттынып, нурлавырлар ажыглаттынып турар. Колхозтар болгаш совхозтар юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң үндезинин салып, чаидын ажыл-агыйлар, харын-даа районнар, эрте чажар тараа культураларының тарылгазын доозуп турар.

Ынчалза-даа чедишкиннерге черле сөмүргавас бис. Юбилейлиг байырлалга белеткел хүннеринде бүгү күштерни шкитпирлеттинмезин сорулгаларже мөөкпел, байырлал хүнүнге барып өөрүп демделгээр чедишкиннерни улам быжыглаар болгаш өстүрер үмүрлүг бис. Төөгүлүг байырлалга — Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга чедир беш-ле ай артнан. Улептүр, транспорт, тудуг болгаш кадаа ажыл-агый будурулгелериниң коллентивтери, районнар болгаш хөөрэйлар ол байырлалга үткүштур алган социалистиг хүлээлгелериниң күүседезинин чөруп турарын ам хынаар, күүседези оомуи чөруп турар ажылдарны дүргедедир херек. Хуусаа ыызырлып орар, ынчангаш амгы хаймыылшынныг ажыл-ишке хонук, шаа болгаш минута бүрүзү үнелиг. Социалистиг хүлээлгелерин эки күүседип турар коллентивтер болгаш инженер үе-шактыг эң-не будурукчулуг ажыглап, боттарының ажылын хүн бүрү бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле көрүп, четпестерни чогуур үезинде эдип алырының хемчегплерин ап турар. Ол ноичуг шын. Оон башка үе-шаа эрте бээр. хүлээлгелерни күүседири бергедей бээр. Ким-на чыл эгезинден бээр дең-деси ажылдап келген болдур, чыл төнчүзүнде барып ол эки түңнелдиг болуп үне бээр.

Ынчаарга бисте ынчаар ажылдавайн, соолуңда кээп дуврээр, штурмаар, ынчалза-даа планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни домей-де күүседип шыдавайн баар таварылгалар бар. Күш-ажылды куду деңнелге организастап турарындан, чарлыңа удуртулганың четпезинден, будурулгениң материал-техниктиг хандырылгазының багайындан чаидын социалистиг хүлээлгелер күүседтинмейн турар. «Тыва тудуг» трезинин тудуг үлептүр организацияларының чүгле социалистиг хүлээлгелерин эвес, тудуг-монтаж ажылдарының күрүне планнарын безин күүседтейн турар. Мында 48-тудуг эргелелинден есте коллектив бирги кварталдың планын күүседтээн. Ынчангаш трест ниитизи-биле тудуг-монтаж ажылдарының баштайгы квартал планын чүгле 68 хуу күүседткен төлээде, ам чартык чыл планын күүседири бергедээн. Ол болза тудуг объектилеринде күш-ажылды багай организастап турарының түңнели болгаи. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели улуг хомудаашынга турбушаам.

Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары чылдың баштайгы чартыында күрүнеге эът, сүт садар планның мынчага чедир чартыын безин күүседтээн. Ук районнарда сүттүң хүлээп алыышкыны, мал семиртилгезин багай организастаттынган. «Тес-Хем» совхоз майның 20-ге чедир күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын чүгле 34 хуу, а эътти — 26-на хуу күүседткен. Бай-Тайга районда байдал база-на багай. «Торгалыг», «Улуг-Хая», «Өөк», «Бурууғаар» совхозтарда сүт саалдазы өскейн турар болгаш күрүне-биле санажыры безин бергедеп турар. Мындыг четпес түңнелдер-биле байырлал демделгээри канчап-даа таарышпас дээрзин ол ажыл-агыйларның болгаш районнарның удуртуучулары хандыр бодаза догуур.

Партия организацияларының хөй-ниитикиң киржилгези-биле юбилейлиг чылдың планнарын боттандырар талазы-биле негелдени күштелдирер, күрүне мурнукка хүлээлгелер күүседтин дээш ажылданчы бүрүзүнүң харыысалгазын бедидер, чон ортузунга тайылбырыыг болгаш организастыг ажылдарны улам-на эки-ижидер хүлээлгелиг. Ажылчы чоннар бо хүннерде кажан-даа өөстүп көрбээн улуг кодурулгушкун-биле, күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг идеппей-биле ажылдап турар. Материалдыг чаагай чүүлдериниң будурулгезинде социалистиг хүлээлге чон ажылдап турар киживилерни ам-тывары берге. Киижи бүрүзү-ле Совет күрүнезиниң 50 чылының улуг байырлалынга хууда күш-ажылчы белээн сөңүзүр соруулганы салып алган. Чоннуң ындыг инициативазын, патриотчу идепкейин бүгү-ле хемчегпер-биле деткимри, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды чогууру-биле тургузары — партия, профэвилел, ажыл-агый организацияларының, Советтерниң дөрт хүлээлгези.

Социалистиг хүлээлгелерниң салым-чаяанын шиитпирээр бо хүннерде, чаржып турарларның аразынга контрольдамырын, дуржулгалар солчуруп, бот-боттарынга өскээзимирин, дуржулгалар солчуруп, бот-боттарынга дузалажырын ам чоруткаш, ажылдарны хаара тудуп турар. Партия организацияларының ажыл-чорудулгазы чүгле будурулге айтырыгларынче эвес, харын ниитилел харылзаазының, культура хөгжүлдезиниң, амыдырал хандырылгазының, киижидиягенниң бүгү айтырыгларынче сиңиннкен турар учурлуг.

Күш-ажылга эрес-кежээ шылгараяын, чоннуң коммунистиг киижидилгезинге эки чедишкиннериниг болганын алдаржыдып демделгээри-биле СЭКП обкомунуң. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областтың профэвилелдер чөвүлелиниң юбилейлиг Кызыл туктарын Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган чарыштың тиилекчилерине мөңгезин-биле кадагалаар ыыдыр аңша шаңнаны-биле кады тыпсыр. Оон ыңай революсчу болгаш күш-ажылчы алдарның республика хүндүлел дептерине мурнакчы коллективтерни, социалистиг чарыштың тиилекчилерин, будурулгелериниң, культура тургузуушкунуунуң мурнакчыларын киижер. Школаларга шаңнаалдар база болур.

Октябрьның юбилейи — киижилерниң чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылынга тодаргай шылгалда болур. Төрээн чурттуң күүзүн, ат-алдарын улам кодурер дээш, коммунизм дээш күш-ажылчы чедишкиннерни улам өстүрээликпер!

«Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырының хөвуларында чаштырар машиналар, илиирлер, андазыннар, катоктар кошкан трактор агрегаттары диңмирээн. Хөөү турлаанда дүнеки ээлчегниң механизаторлары, чаштырыкчылары дыштанган турлар. Ажыл-ишчилериниң үлүүн ушталп-башкарган бригадир Василий Бөрбю-биле бистиң аравыска чугаа эгелээн.

— Совет эрге-чагырганың төөгүлүг бежен чылында кодаа ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидер, арбын-чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш алган хүлээлгелерин чедишкининг боттандырары-биле бистиң механизаторларывыс, тараажыларывыс бир демнинг, күжениишкининг ажылдап турарлары ол. Шөлдеривисти чазын удур суптарып тарыыр улус бис. Суттартыларның күш-ажылын чөп организастаап, суггарылганы апрельде-ле эгелээн бис. Суттартынган шөлдер кевери билекле чер андырылгазын чоруттувус. Чаштырылганың темпизин дүргедеткеш, ам тарылганы доозарының кырында келдивис. Салбыр 1600 га тараа культураларын, оон иштинде 1153 га кызыл-тасты чажып тараап, 420 га кукурузаның тарылгазын үргүлүдеп тур бис—деп, бригадир чугаалады.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮНҮ

Хайныккан иш

Бичии болганда мотоциклдиг киижи халдып келгеш, караанын кестүүн уштуп, хаваанда дерип аржылыы-биле чотпушаан, турлагны эргилдир көрду. Ында турган улус-биле ол чугаалашкаш, бисче кел чор.

— Бачым-чымыштыг часкы ажыл хайныкканы бо-ла болгай. Көрбес силер бе, дуу-даа, доо-даа, трактордың тааланчыг кылдыр аян тудуп ырлажып турарларын! Оларның ажылдап турары эки. Ынчалза-даа боларның кылып турар ажылын хынаар, агротехника талазы-биле контрольдаар, механизаторларга сүмени бээр болгай. Бай-Талда чаштырып турар трактор агрегаттарынга чөрүүм. Механизаторларның ажылында хоглуушкун чок болду. Эрткен дүне андарган черлерде агротехника талазы-биле хажыдыышкыннар чок. Ында шоолуг авес оорганзанкын бар, ону эдерип дутуруштувус. Тарылга мурнуну андырылгазының сөөлү-ле ол — деп, совхозтуң кол агроному Иван Иванов чугаалаан, мотоциклин ажылдаткаш, доозууну буруладыр чугуртуп чорутту. Тургаанар агрономнуң кыымаан, уйгу-чыдын чогум мактадылар.

Хөөү турлаанда бажыңның бир ораалинде стол кырында номнарны шевергин кылдыр чада салгылап каан. Оларны дүшкан-на киижи алгаш, номчуп турар. Хамада аскан агитхүүдүстүң чаа дугаарында механизаторларның, тараажыларның ажыл-ижин тырыткан.

Чаштырып турар агрегаттарның башкарыкчылары Очур Ооржак, Сарыг-оол Ондар, Дугар-оол Ондар суглар ээлчегге 24 гектар онаалгаларын 120—150 хуу чедир күүседип турарлар. Ол ышкаш трактористер Дүкүр-оол Монгуш, Удуң-оол Ховалыг, Тевер-оол Монгуш база мурнакчыларның одуруунда чоруп, ээлчегге 8 га чер андарар онаалгаларын 10—12 га чедирип турарлар.

Эки ажылдап турар чаштырыкчылар хөй. Агрегаттарга үрезин чедирип, уруп берип турар Далаа Сарыглар чаштырылгага саалдамышкынны болдурбайн турар.

Суттаттыларның кызымак күш-ажылы эки үре-түңнелдиг. Беш звеноның 36 суттаттылары 1400 га черни. Дамбар-оол Ондар-биле Тас-оол Ховалыгның звеноларының суттаттылары 550 ажыг га черни суптаргаш шыгтараан. Дуржулгалыг, хөөүн суттатты Монгуш Кызыл-оол 100 ажыг га черни суптаргаи.

Ховунуң ажыл-ишчилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Столовояда аминныг, хоолулуг ыаңг чемнер хүнүүн-не белеп. Шөлдерде ажылдап турар ишчилерге чемнерни поварлар чедирип берип турар. Улуг повар Маады Зоя болгаш оон дузалакчылары мактадыг. Ийи ораалдыг улуг баракта 40 кире оруннар шевергин салдынган. Чунар бажың докгаамал ажылдап турар.

Бора-Тайганың тараажылары юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин чедишкининг күүседир дээринге бүгүдеп бар.

М. СЕВЕН.

Орденниг колхозтуң фермазында

Республиканың сүт-бараан фермаларындан Бии-Хемниң Туран фермазы база эки ажылдыг коллективке санаттынып келген. Олар чылдың-на планныг сорулгаларын чедишкининг күүседип, артельдиң экономиказынга төлептүг салыышкынын киирип турар.

Ферманың саанчылары юбилейлиг чылдың күш-ажылчы ээлчээнде турушпушаан, бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 100 тонна сүттү саадар планын чедишкининг күүседип, 123 тоннаны саткан. Ферманың саар инектерни оларның сүткүр шынарының аайы-биле дөрт болукке үскен. Бирги болукте эң сүткүр, эки үксаалыг инектерни тургускан. Оон дараазындаларын продуктулуг шынарының, назын харының аайы-биле ангылаан. Саар инектерни ынчалдыр тускайлааны ниити сүт чыылдазын көвүдедир арганы берген болгаш саанчы бүрүзү алган хүлээлгезин ыяавыла күүседир арганы чедип алган. Ийиги болуктүң инектеринде быжыглаттынган саанчыларның эрткен үеде чедип алган чедишкиннери мындыг:

Ферманың партболуктүң организакчызы, дуржулгалыг саанчыларның бирээзи Сара Шыырап болунда быжыглаттынган 29 инектериниң бирээзинден-не бирги кварталда 482 литр сүттү саап алган. Мооң соңгаар инектериниң сүдү албаар. Ынчангаш ээш Шыырап юбилейлиг чылда бир инектен-не 2100 литр сүт саар хүлээлгезин ажыр күүседир сорулгалыг. Оон ажы Анна Захарова майга чедир 31 инээнин чаңгызынган-на 448 литр сүттү сапташ, бирги кварталдың планныг сорулгазын чедишкининг күүседткен. Фермада эң улуг назылыг саанчыларның бирээзи Мария Сонор болунда быжыглаттынган 33 инээнин чаңгызынган-на 411 литрни саап алган. Өнүр башка оналаштыр сүт чыылдазының планын ажырган. Бо хүннерде саанчыларның инектеринде сүдү хүн бүрү немежип турар. Ол чорук ниити сүт чыылдазын улам көвүдедир болгаш юбилейлиг чылда күрүне мурнуну планныг сорулганы чедишкининг күүседир арганы бээр.

«Кызыл тараачын» колхозтуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедишкининг ужуражыр дээш демисешпишаан, мал, чер ажылының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган. Артельдиң бүгү кежигүннериниң ол күжениишкиннери халас барбаан. Кодаа ажыл-агый будурулгезин хөгжүдеринге улуг чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозуң Ленин ордени-биле шаңнаан. Чазактың бо бедик шанналы колхозчу араттарның күш-ажылчы соруун улам хайныктырган. Ам үеде олар участок бүрүзүнде бедик кодурлүүшкүнүүт ажылдавышаан, бар чедишкиннерни улам быжыглап, юбилейлиг чылдың байырлалдыг хүнүнге чедир бүгү планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салып турар.

Чылдың эң таарымчалыг үези — чайның айларында олар ээлчештирилгезин организастыг чоруткаш, Туран сүт-бараан фермазының коллективи ниити сүт чыылдазын эдбекшидер сорулгалыг.

В. МОЛЬБИ.

Чурумта: ферманың мурнакчы саанчылары.

Авторнуң фотозу.

ДОСААФ-тың VI Бүгү-эвилел алдыгы съездизи

МОСКВА. (СЭТА). Армияга, Умарчүүлге болгаш Флотка дузалаарының эки-түрэ ниитилелиниң VI Бүгү-эвилел съездизи дүүн Кремльдиң Улуг ордузунда амыттынган.

Съездиниң хүн айтырыында: ДОСААФ-тың Төп Комитединиң отчёт илеткели; ДОСААФ-тың Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткели; ДОСААФ-тың удуртур органнарын сөңгүүру.

СЭКП Төп Комитединиң съездиге байырлыг чагаазын СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов номчуурга, делегаттар болгаш аалчылар дикмиттиг адыш часкаашыны-биле утказын.

ДОСААФ ТК-ның отчёт илеткелин ДОСААФ ТК-ның даргазы армия генералы А. Л. Гетман ыыган.

Сессия ажыттынган

ХАРЬКОВ. (СЭТА). Бөдээ ажылагый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының сессиязы Харьковта ажыттынган. Сүттү болгаш эътти будурериниң технологиязының чугула айтырыглары сессияда чугаалажып турар.

ССРЭ-ниң кодаа ажыл-агый министри В. В. Мацкевич пленарлыг хуралды ажыткан.

Оон дараазында сессияның киржикчилери мал эдиин будурериниң арганарының, малды ажаарының, фермаларны механизастаарының болгаш специализастаарының дугайында чамдык илеткелдерни дыңнаан.

Сессия бодунуң ажылын каш хүннерде үргүлчүлээр.

Н. В. Подгорный Кабулда барган

Афганистанның Хааны Мухаммед Захир Шахтың чалаанын ёзугаар албанның аян-чоруун кылып, Афганистанче бар чоруур аайы-биле ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный дүүн эртен Ташкентиден Кабулче чорупкан.

Н. В. Подгорныйны болгаш ону үдеп чоруур кижилерни Ташкент аэропортунга СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң чөвүгүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Г. Рашидов, Узбекистанның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Р. Курбанов, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының ийиги секретары В. Г. Ломоносов, Узбекистанның Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы А. С. Абдалин болгаш албанның өскө-даа кижилери үдээн.

* * *

Афганистанның Хааны Мухаммед Захир Шахтың чалаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный албанның аян-чоруун кылып, дүүн Кабулда чеде берген.

Харыысалгалыг участок

Чөнүү четчир хемчээлдиг барааннар-биле хандырар дээш бистиң үлептүрүвүс продукциязының шынарын эжидип, ассортиментизин доктаамал калбартып турар. Оон түңнелинде сөөлгү чылдарда бараан саарылгазының хемчээли улгадып, мурнунда эвээш ийикпе, азы чөн турган эт-сеп, аъш-чем аймаа садып алыкчыларже нептерел эгелээн. Ниити продукциязының көвүдээни, оон шынарының бедээни садыг ажылының системазынга база улуг садарны чедиргеп. Фабрика, заводтардан садып ажылчыларга чедир барааннарның эртер оруунуң эң-не харыысалгалыг участогу—садыг болур. Ынчангаш садыг ажылдакчыларының ролюнүң болгаш оларның хүлээлгезиниң дугайын чугаалажыры кажан-даа артык эвес.

Садыгының ажыл-ижи оскө мергежилдиг киижилериниң ажылы-биле бир домей үнелиг болгаш харыысалгалыг. Оларга он-он улуг, биче киижилер кээп, хереглээн барааннарын садып ап, херек болза, арга-сүме алырын күзеп турар. Садыгчы биле садып алыкчыларның аразында хамаарылгазының дугайында чугаа улуг ужур-дузалыг. Магазинмерге кире бергеш, садыгчы биле садып алыкчыларның бот-боттарынга хүндүткелдиг болурунуң дугайын сагындырган сөстерни биимип каан турарын үргүлчү номчуп болур. Бо дээрге, аңаа ужуру-ла ындыг дээш биимип каан сөстер эвес болбайн аан. Чөнгө культурлуг бараан болуру, оларның негелдезин хандырары, садып алыкчыларга ээлдек болуру—совет садыг ажылдакчыларының кол хүлээлгези ол. Бо талазы-биле сөөлгү үеде бистиң садыг ажылдакчыларывыста элээн чедишкиннер барын демделгээр херек. Амгы үеде садыг ажылдакчызы келген улуска бараан ап бээри-биле кызыгаарлаттынып шыдавас апарган. Ол бир дугаарында садып алыкчыларның улуг сүмелекчилери болур, ийинде, бодунуң профессиязының доктаамал пропагандистери болур ужурлуглар.

Кызылда болгаш районнарда хөй санныг садыг ажылдакчылары коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чаалап алыр дээш демисежип турар. Оларның дээре дээннеринге бо атты тыпсып турары көрүнчүт. «Мында коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ажылдап турар» деп каан биижиттиг магазиннер үзүк чөн немежип турары бистиң садыгчыларывыстың чедишкининериниң бир херечизи-дир. Чижээ, Бай-Хаак суурнуң № 1 магазинниниң коллективи (эргелекчизи Е. В. Голованова) чоннуу культурлуг хандырар дээш эки ажылдап, херектиг барааннар-биле садып алыкчыларны доктаамал хандырар чорукту чедип ап шыдаан. Түңнелинде магазинниң ажылдакчылары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты эдилээр эргени чаалап алганнар. Кызыл садыгның төп аъш-чем магазинниниң гастрономия салбыры (эргелекчизи З. Козлова) эът садар салбыр (эргелекчизи С. Красавцева), дугаары 8 (эргелекчизи Г. Стороженко), дугаары 6 (Л. Даньшова) магазиннер коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты эдилекчилери болган.

Хандырылга четкизинге үр үеник дургузунда ажылдап, улуг мергежилди чедип ап, боттарының херээнин ёзулуг мастерлери апарган садыгчылар бисте барын чугаалаары улуг өөрүшкү. Таңды районнуң Межегейде магазин эргелекчизи М. Третьякованы суурнуң чурттакчылары эки таныырлар. Ол наш чыл улаштыр чаңгыс черге ажылдап келген. Бараан саарылгазының ай, квартал, чыл планын ол үргүлчү ажыр күүседип турар. Чеви-Хемчик районнуң Иймеде магазин эргелекчизи О. Сүгдеректиң эки ажылының дугайын оон чаңгыс чер чурттуглары мактап чугаалаарлар. Ол ажыг чыл иштинде ол чонга бараан белүп келген. Ол магазинини бир дугаарында хүлээп ап турда, аңаа байдал кенчуг сандаргай турган. Чаа эргелекчи бир дугаарында магазинниң септелгезин кылып чоруткаш, оок соонда сиилдэ болгаш магазинде бар турган бараанналрның шуптузун чурумчуткаш, чонга эң чугула херек бараанналрны доктаамал сөөртүп эгелээн. Чагыглар дептери дээр тускай дептерни тургускаш, кым кандыг бараан алыксаан болдур аңаа бижип ап эгелээн. Оок сөөлүнде район төөү киргеш, бараан алырда, ол дептерин турдуп алгаш, сиилдэ базары чаңчыл апарган. Колхозтуң малчыннарынче кол кичээнгейни ол салып келген. Оларның негелдезин долузу-биле хандырар дээш ээлдерниң белүп-белүп турар черлеринде дерги садыын тургузуп алган. Садыгчы он хонуң эрткенде-ле малчыннарга чаа бараанналрны чедирип турар. Садыг системазында ажылдап турарларны моон-даа хөйнү санап болур.

Ынчаарга чедишкининг фактыларны чугаалап тура садыг ажылында ам-даа эвээш эвес четпестерниң дугайын чугаалавайн барып болбас. Чамдык садыгчыларның карны аамы-чаңында, оларның чонну хүндүлеп көрбес чөрүүнге хамаарышпан хомудалдар ам-даа хөй дыңналыр. Магазинге келген киижи кандыг белек садып алза эки деп айтырарга, аңаа сүме бээриниң орнунга «мен канчап билир мен, белекти бээр киижи болуң шилип ал даан» деп каар. Ындыг «сүмениң» соонда садыгчы биле садып алыкчының аразынга кандыг чугаа турар бээр. Садыгчыларның аразында хереглекчилерни мөлчүп алырынга чүтүлдүг, социалистиг өнчүнү кара туразы-биле самчыгдаарынга ынак улус ам-даа бо-ла таваржып келир. Чижээ, бо чылдың бирги кварталының саналгашкынында Сүт-Хөлде кодаа магазин эргелекчизи Чимит-оол Ондар 11 муң рубльди, Тере-Хөлде кодаа магазин эргелекчизи Иргит Хазыт 5.900 рубльди база ол-ла черде садыгчы Күнчуун Шыырап 3.300 рубльди самчыгдаан. Мындыг чорук кадрларбиле киижидиягге ажылын күштелдирерин негеп турар.

Чөнүүн хүн бүрүде өзүп олурар негелдезерин бүрүүн-биле хандырар төлээде, садыг ажылдакчылары чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, садыгларының чаа-чаа арга-хевирээрин нептередири чугула. Ылаңгыя чылдың бүгү шаг үезинде ырак-узак өдөрлөөга чөрүүр малчыннарны эргежок чугула бараанналр-биле хандырарынче өнза кичээнгейни салза чогуур.

Совет улус Улуг Октябрьның төөгүлүг 50 чылынче утказтур чоруп олурар. Фабрикаларда, заводтарда, колхоз, совхозтарның шөлдеринде байырлал мурнуну бедик кодурлүүшкүнүүт күш-ажылды хайныккан. Алдарлыг юбилейни амыдырал хандырылга навызының ажылдакчылары база эки түңнелдерлиг утказур дээш бедиткен хүлээлгелерлиг ажылдап турар. Алган хүлээлгелерни күүседири—бистиң садыг ажылдакчыларывыстың хүндүлүг сорулгазы.

Партийжи амыдырал

АМЫДЫРАЛЧЕ ЧООКШУЛААН ТУДУМ-НА...

СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш деңиселге бүгү партия эге организацияларының ролүн болгаш дайынчы аргалыын бедидерге улуг ужурдузалыг. Партия оларны дамчыштыр масса-биле харылзаазын быжыглап, ол чүгле соруулгаларны боттандырарынче ажылчы чоннарны организастап турар. Беш чыл планың, партияның экономиктыг политиказын чедиишкиниг күүседири партия эге организацияларының политиктыг болгаш организастыг ажылының деңнелиишкиндэ улуу-биле хамаарыжыр.

Партия эге организацияларының ролүн улам бедик коллурер дугайында чугаа СЭКП-ниң XXIII съездизинге шыгыыны-биле болуп, оон шиитпирлериниде-даа айыттыган болгай. Ол бүгү шупту-ла партия комитеттериниң талазындан эге организацияларны мергежилдиг удуртуруп негеп турар. Коллектив бүрүзүнге оон-даа партия эге организациязы болур. Кайда-ла партия организациязы жок ажыдан турар болдур, анда ажыл-агый, культура тургузуушкунуун чорудуушкуну чогуур үре-түнелдиг болуп, кижилерниң кижизидилгези, сагыыга-чуруку бедик болуп турарын херек кырында бадыткап турар.

«Ленинчи орук» колхозтуң партия эге организациязы (секретары О. Т. Наксыл-оол) партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды мергежилдиг чорудуп, колхозтуң ажыл-агый, культура хөгжүдезинге боттуг салдарны чедирип келген. Партбюро болуунуң ажылын баш бурунгаар дуглуулуп ыкылыган план ёзугаар чорудуп турар. Мында хей-иимити организацияларының ажылы сегип келген. Коммунистерниң күжү колхоз бүдүүлгезиниң харыысалгалыг участоктарында тадрыштыр тургустунган. Оларның хей кезии бүдүүлге мурнакчылары болуп, хууда үлегер-чижээн коргузуп уурарлар. Коммунистерниң организакчы ролю колхоз бүдүүлгезиниң шиити чедиишкиннерин өстүрген. Үк артель коллээ ажыгзагый продуктуларын күүнеге садарының план-чагыын чедиишкиниг күүседип турар. Коммунист бригадир Д. И. Борисенкону чижекке ап болзур. Оон удуртқан бригадазы эрте чажар тараа пульгуралариның тарылгазын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнеелге чоруткан, ам кукуруза тарылгазын, картофель олуртулгазын чорудуп турар.

«Тинделге» колхозтуң партия организациязы колхозчулар ортузунга кижизидилгелиг ажылдарны күштелдирип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге моральныг болгаш материалдыг идик берииишкиннерин биледиг ажыттап, социалистиг чарышка удуртулганы экижидип турар. Оон ачызында үк артель чартык чылда күүнеге үт садарының планын май 1-де, сүт садарын май 9-та күүседип алган. Тараа культуралар ының тарылгазы организастыг эртеген.

Партия организацияларының садарын болгаш ат-алдарын коллурер, боттарының коллективтеринде байдал дээш коммунистерниң харыысалгазын бедидер, ажыл-ишке оларның инициативазын хөгжүдер хемчеглер соолгуйын чылда коскуу-биле күштелген. СЭКП райкому бодунуң практиктиг ажылын эге организацияларны дамчыштыр чорудуп, шуут оларга даянып, бүдүрүлге чорудулгазында байдал дугаймда, ажылдакчыларының эки азы багай ажылының дугаймда эге организациялар секретарьларының үнүнге дыңнангыр болуп турар.

Ажылчы чоннарның ортузунга кижизидилге ажылын экижидериниң, партийжи-организастыг ажылдарның, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринииң айтырыгларын партия райкомунуң бюро хуралынга үргүлчү чугаалажып турар апарган. Ылангыя «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчуларының ортузунда кижизидилге ажылының байдалының дугаймда», «Совет Тыва» совхозта үндүрген шиитпирлерниң күүселдезинин дугаймда», СЭКП ТК-ниң «Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ооңга белеткелдер дугаймда» докладтарын «Кызыл тук» колхозта күүседип турарының дугаймы» болгаш оон-даа оске айтырыгларны райком бюрозунга чугаалашканы, ол талазы-биле партия организацияларыга чогуур утланымшкынны бергени ажыктыг болген.

Райкомунуң коммунистер-биле, бүгү ажылчы чоннар-биле харылзаазы эки болган тудум-на, политиктиг удуртулганың органы болур хүлээдезиин оон күүседири улам-на чедиишкиннииг болуру чугаажок. Райкомнуң ажылдакчылары ынчангаш ажыл шагының хой кезиинге партия эге организацияларыга барып эрттирип, шуут адаа коммунистер-биле барып чугаалажып, социалистиг чарышты канчаар организастаарынга, билиг-медерелди бедидеринге, чон ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга дузалажып турар. Инструкторларга, кылдыстер эргелекчилеринге партия организацияларын быжыглаан. Чижээ, партийжи-организастыг ажылдар кылдызының инструктору эш Абрамовка «Октябрь 30 чылы» колхозтуң, аныырал ханырлыга комбинадының, колхозтар аралының тудуг организациязының партия организацияларын быжыглаан. Ол бодунга быжыглаан организацияларга байдал дээш харыысалганы билип, оларның ажылын улам-на экижидеринииң талазы-биле практиктиг хемчеглерни ап турар. Ол инструктор оске парторганизацияларга базаа барып, оларның эки дүржүлгазын өөренип, ону бодунга быжыглаан организацияларга иенгередирин орадажыр.

Райкомнуң чамдык ажыдакчылары чер-черге чоргуулаанда, практиктиг ажылга эренгейдээр, чүгле «ажыл кандыг чоруп тур, чүнү кылып тур сиздер» дигилээшле, а чогум ол ажылны улам эки байдалга тургузарының талазы-биле тодаргай болгаш боттуг дуза коргуспейн чоруй биргилээр фактылар бар. Ынчаар ужуражыышкыннар парторганизациялар секретарьларынга-даа, райкомнуң бодунуң ажылдакчыларынга-даа эки чүве бербес, иижи эренгейдээшкиннииг хөөнүү тургуза бээр. Шак мынаг четпестерни болдурбазының хемчеглерни ап турар бис.

Партия эге организацияларының секретарьларының ажылынга практиктиг дузаны коргузерин күштелдирер соруга-биле бо чылын оларның семинарларын ийи удаа чоруткан бис. Ам үшкү семинарның белеткели чоруп турар. СЭКП-ниң XXIII съездизинден бээр партийжи амыдырал улам-на солуп апарган. Партия хуралдары кижизидилге характерниг айтырыгларны, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринии дугаймы, СЭКП Уставының негелдемелерин оларның күүседип турарының дугаймы болган оскелээ амыдыралчы айтырыгларны үргүлчү чугаалажып турар апарган.

Хемчеглер аңдының турза-даа, чамдык парторганизацияларның ролю ам-даа бедиевейн турарын база-ла айтыса чогуур. «Бурулгаар» совхозтуң партия организациязын чижекке ап көрээлиңер. Бо парторганизация совхоз амыдыралынга улуг четпестерни чайладырының хемчеглерин албайн, кижизидилге ажылын кончуг кошкак организастап турар. Совхозта күш-ажылдың сагыыга-чурумуи үрээр, арагалаар чорук читкейн турар. Партия организациязы совхоз ажылчыннарын коллээ ажыл-агыйны коллурериниң курлавырларын ажыглалга киирериниче багай мобилизастап келген. Мында бүдүрген продукциязының бот-үнези планнаттынганынан улуг болуп турар. Үндүрген шиитпирлериниң күүселдези дээш ажыл коңкак тургустунган.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн байырлаар үе чоокшулап орар. Коллээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күүнеге садарын ковудедир, культура хөгжүдезининң коллчегиг айтырыгларын ой-шаанда шиитпирлээр, ынчангаш юбилейлиг байырлалды чедиишкиниг утказур дээш социалистиг чарыш күштелген. Районнуң партия организациязы чоннуң ол күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бүгү-ле аргалар-биле деткип, чоннуң ажылдарынга таарымчалыг байдалларны тургузарыныче, оларның материал болгаш үгаан-бодал талазы-биле херегледелерин ханыларынче кичээнгейин база күштелдирген.

Райкомнуң ажыдакчылары амыдыралче чоокшулаан тудумна, партия эге организацияларының дайынчы аргалыын бедиткен тудум-на, районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунуун практиктиг соруулгаларын улам-на чедиишкиниг шиитпирлеп шыдаар.

Н. ФЕДОРОВ,
СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

ХӨНДЕРГЕЙДЕ

Юбилейлиг чылда боттарының мурнунда салдынган соруулгаларны боттандырар дээш, Чоон-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң Хөндергей салбырының ажылчыннары, албан-хакчылары бар-на аргаларын хереглеп, шуукуту ажыыдан турарлар. Беш чылдың ийиги чылының эртеки айларында хөндергейжилер чамдык коргузуглерин чедип алганнар.

Салбырның чараажыларының болгаш механизаторлары бо чылын 1500 гектарга тараа культуралары чажып тарыыр турган, кымга хуусаада дооскан. Ховуу бригадазының коллективи хардыңы сайзырадыр талазы-биле чамдык ажылдарны кылган, ол ажылды иөөн соңгаар-даа үргүлчүлээр. 40 гектар чернин хараганын турун аштаан болгаш тарылга шөлдериниден 200 ажыг кубометр ташты чыып соорткен. Суггарылга бугаларын алгыдып аштаан, тарылга болгаш сиген шөлдерин суггарып турар. Ховуу ажылынга ажылдап турар ажылчыннардан Х. Кин, М. Дембил, М. Отук-оол, Х. Дадар-оол, О. Каспылак ажыл нормазын хүн бүрү 120—130 хуу чедир күүседип, социалистиг чарышты иуруулгу одуруукда үнген. Салбырның ховуу ажылдакчылары ам мал чеми болгаш оскелээ культурларының тарылгазын чорудуп турар.

Хөндергейде тудуг ажынды база шашкын чоруп турар. Айлыг-Ойда болгаш Кара-Сугда 270 инек турар ийи каһаалыг, салбырның төвүнде бир чүвар бажыңны база гаражты ажыглалга киирген. Мурнакчы тудугжулар С. Чигир-оол, М. Бека, М. Салыг, Хавакай, К. Даваадай, К. Чүдүпей эрткен айларда ажыл нормазын ажыр күүседекеп, салбырның хүндүлел самбыразында киирген. Мал каһаалыгларының, чуртталга бажыңнарының болгаш культура, уруглар, эмнелге албан черлериниң, школаның септелгезин база эгелээрэ.

Хөндергейниң малчыннары эртеки кыжын 5 муң баш малды семиртип кыштаан. Юбилейлиг чылда иинти малдан 1500 тонна, бир хойга оналаттыр ортумаа-биле 2,7 кг немеляде деңзи алыр соруулгалыг. Эртеки айларның дүргүзүнде иинти немеляде деңзи эки болган. Кадарчылар С. Айлыы-оол, М. Бирлей, Б. Даңзы-Белек немеляде деңзи талазы-биле бедик коргузуглерни чедип ап турарлар. Хөөжулар ам кыргыдага белеткел ажылын кылып турар. Кыргылда пунктузунуң болгаш электри аппараттарының хынаадазын болгаш септелгезин чоруда берген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чартык чүс чыл болуур байырлалынга белек кылдыр тараа культуразын бир гектардан 12 центнерин, бир гектардан кукурузаның ногаан массазын 250 центнерин алырын болгаш күүнеге он тонна дукту садарын салбырның коллективи хүлээзиген. Социалистиг чарышка алган хүлээзелерин күүседиринге звеноолар, бригадалар болгаш кижи бүрүзү чүткүлдүг ажыдан турар.

Х. ООРЖАК.

Таңды районда тараалаң «Тинделге» совхозтуң аныл-ишчилери юбилейлиг чылдың часкы тарылгазын организастыг чорудуп, тараа культураларының чаштырылгазын чогуур ойунде, бедик агротехниктиг деңнеелге дооскан. Ам бо хүннерде совхозтуң бригадаларында картофель тарылгазы болгаш чайгы чер аңдарылгазы калбарган.

Комсомолчу аныяк кыстар Каадыр-Кыс Бадарчы, Хыраа Ооржак, Валентина Дандар олар эртеки чылдың ноябрьдан эгелээш, үрезин чаштырылгазы доозулугуне чедир үрезин арыглаашкынынга, хорааннаашкынынга чаңгыс-даа хүн үспейн, идепкейлиг ажылдап келгеннер.

Олар чүгле үшелзин топ шаңга бо аразында 500 ажыг тонна кызыл-тас үрезинин арыглап, хорааннаам. Оларның кызымаа ажылын совхозтуң дирекциязы болгаш комсомол комитеди бедии-биле үнелзин.

Чарылбас эжиишкилер кежээки школаның онгу классынга база чедиишкиниг өөренип кыштаанар. Ам эң-не харыысалгалыг үе—ортумаа школаны доозарыныр күүнүе шылгалдазы чоокшулап орар, ынчангаш ажылга-даа, өөредиилгеге-даа кызымаан уруглар шылгалдаларга белеткенип киримгеп.

Оларның кайызы-даа немээк: школаны доозуп алгаш, дээди өөредиилге черлеринге кирер мүзелдиглер. Совхозтуң тараа чаштырылгазы дооступ турда, ажыыышчи кыстарны чурукка тырттырып алганывыс бо: оң талдан — Хыраа Ооржак, Каадыр-Кыс Бадарчы болгаш Валентина Ондар.

Сөзү болгаш фотозу М. КЫРЛЫГ-КАРА-БИЛЕ В. ТАРТАКТЫЫ.

Өреге бүрүзүнге
Ногаа, картофель

Бистиң байлаавыс, каасталгавыс

Колхозчу болгаш совхоз ажылчыны ог-бүле бүрүзү бажың чанында үзүп берген участогун чөп ажыглап, аңаа ногааларны, картофельди өстүрер дугайында айтырыгны чугулага коруп, солуннарга бижип турары черле шын, мен аңаа күзедиим-биле каттыжар мен. Картофельди ийиги тараа деп санап турар болгай. Шынап-за картофель ог-бүленин амыдыралынга бир чугула черни эзеп турар, ногаа аймаа аъш-чемге чүгле немере болур эвес, харын кижилерниң амыдыралынга, бичии уруглариың кадык шырак өзүлдезинге дузалаар витаминниг чем болур.

Бистиң Торгалыг суурнуң чурттакчыларында ногааларны, картофельди чыл бүрү өстүрүп ажыглап турар ог-бүленер хөй. Чамдык бажыңнарның чанында янзы-бүрү үнүштер, чечектер шала күскээр оң-базында аварган, артында чытталып турар болгай.

Бистиң ог-бүленивис база-ла курут олурбас, чыл бүгү картофельди, помидорну, өгүреңни болгаш оске-даа чүүлдерни тарып өстүрүп, болувустуң хереглелиивиске четчир кылдыр ажаап ап турар бис.

Бо чылын бажың чанының ажыл-агыйынга өгүреп, помидор, согуна, капуста болгаш чеснок өстүрүп алыр дээш белеткел ажылын баш удур кылган мен. Өстүрүп алган помидорум үрезинин мээң түскайзап алган шөлүмге олуртурумнан харын-даа артар. Тарымал теорук, редиска болгаш мак чечекти база ажаап өстүрер бис. Картошкавые шөлүм база бүрүн ажыглаттывар.

Суурларыны чаагайжыдар дээш кудумчулар кыдыгларынга ыяш олуртулгазын чорудуп турар болгай. Оон-биле кады бажыңнарның херии иштин ногаанчыдары база чугула. Бажыңывыс чанынга каш чыл бүрүнгаар олуртуп алган ийи дос чолуралвыс ам чайгаар үнген улуг чолураалар-биле домей апарган, чечектели бергенде чаражын кандыг дээр! Бир дос инекараа болгаш ранет база бар. Эки ажаар болза болвар база-ла эки үнер. Моон соңгаар алзаң ковудедир олуртур деп бодаадыг мен.

Бистиң колхозтуң чурттакчы бажың бүрүзүнүң чанында 0,20 га шөл бар. Ынчалза-даа чамдык колхозчулар ол черлерин эки ажыглавас, чүгле картофель олуртқан, а ногаалар куруг болур болгай. Ындыг чорук ылаңгыя бо Сельская кудумчулуун чурттакчыларында бар. Эки черни, арык бугаларда агып чыдар белен сугну ажыглаваска черле ийиги боор.

Бо чылын бажың бүрүзү ногааларны өстүрер, бажың чанын ногаанчыдар деп чугаалажып, бистерге айтып, сургап-даа турардыр. Колхозчу ог-бүленер моны чугулаапп көрзе чогуур деп күзелдиг мен. Бир эвес тура чедер болза, бистеге моңу кылып шыдавас кижи чок, үлегер алыр дизе, кадыг чурттан өзүп келген орус эш-өөрүвүс база бар болгай.

Бажың чанының участогунда ногаалар, үнүштер бистиң байлаавыс, каасталгавыс болур.

Х. МИЖИТ.

Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң кежигүнү.

НОГАА БРИГАДАЗЫ

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхоз ногаа болгаш сад ажылының талазы-биле республикада бир иеску черни эзеп турар. Колхозтуң чүскей ногаа бригадазы чыл бүрү ажыдан, иинтиниң чемненилгезинге хереглээриниден аңдыда, мидий боор садын саварарынга четчир ногааларны өстүрүп ап турар.

Янзы-бүрү ногааларны сатканындан эртеки чылын 1745 рубль орулга киргеп. Дүжүт куду болганындан картофель орулге чок болган. Бир эвес хой помидорну садыг болгаш өске-даа черлер чогуур ойунде хүлээп алган болза, ногаа ажылының орулгазы оон-даа хой болур турган.

Бо чылын колхозтуң ногаа бригадазы эртеки чылгызындан артык хой орулгалыг болур дээш ажылдап турар. Бригаданың иинти шолу беш гектар. Анда огүреңни, помидорну, капустаны, морькоту, согуланы болгаш столовая свёклазын өстүрер. Ам үеде парник оңгарларында помидор, капуста үрезиниерин өстүрүп, суггарып турар. Ол үрезиниер бригаданың хереглелиниден канчан-даа артар. Колхозчуларның бажың чанынга ногаа өстүрериниге бо ногаа бригадазының артыкшылыдыг үрезиниери база ажыктыг болуп турар. Чүге дизе үрезин чок колхозчулар оон артыктап ап турар. Эрте өстүрген согуланы иинтиниин чемненилгезинге ажыглай берген.

Ам үеде ногаа үрезиниерин дөрт кижи өстүрүп турар. Удавас шолге олуртулга өгелээр. Ол үеде школачылар кээп ажылдаар болгаш чайын ногааларны ажаап өстүрериниге, күзүн ажаап алымшкынга кол күш база школачылар болур. Школачыларны ногаалар өстүрериниге өөредип чанчыгырарынга бо чорук улуг ужур-дузалыг. Оон мидий школачылар чогуур төлевирнин 60 хуузун база алырлар.

Колхозтуң ногаа шолүнүң бир ужу кат-чимистиг сад. Ында кол черни ранет эзеп турар. Оон мидий яшния, викториа, дичок деп үнүштер база бар.

Районнуң оске ажыл-агыйларынга бодаарга, «Күш-ажылдың хостуу» колхоз ногаа болгаш сад ажылының талазы-биле үлегер-чижекти коргузуп турар. Ам бир чугула соруга болза ногааларның суггарылгазын механизастаары болур. Эрткен чылын колхоз чаштырып суггарар машинаны улуг ортек-биле садып алган, ам-даа ажыглалга киирбээнин ногаа бригадазының кежигүнери кайгап турар. Бир эвес ол техниканы ажыглаваан, суггарылгадан хой кижи күжүн хостаар болза, ногаа ажылындан алыр орулга улам көвүдер ужурлуг.

Ажыл-агыйга иинтиниң ногаа ажылын ыяшчалар кежигүдер болза, бир талазында, оон чер ажылындан алыр орулгазы көвүдөр, ийи талазында, чонуун хуузунда ногаа ажылын чорударынга, ог-бүле бүрүзү ногаалыг турарын дээш соруулгага идиг боор, чонну олче хандыкшыдыр. Бо артельдин колхозчу ог-бүленериниң хуузунда ногаалар өстүрериниче хандыкшыны, ногаа бригадазындан артыктагы бээр үрезиниер алырынга идеген турары таварылга эвес.

Л. МОНГУШ.

1967 ч. Май 31.
ШЫН
2-ГИ АРЫЫН

ӨЗҮЛДЕНИҢ ХЕМЧЭЭЛДЕРИ

Юбилейлиг делгелгеде көдээ ажыл-агый

Алдыиналчак кызыл-тас моондаабиле долган каан сүүр баштыг суургалар Мир (Тайбың) проспектизинче кирер черинге хажыызында бедий бергилээн... Дыка хой чылдарның дүргүзүнүң олар частың келгени-биле холбаштыр найысылалдың бир кайгамчыктыг бүлүүг—СССР-ниң Улуг ажыл-агыйының чедиишкиниериниң делгелгезинге хайныышкынныг хүнериниң келгенин кижилерге сагындырып турар.

Чартык чүс чыче орук ол өндүр чаагай чыл демдеглелиинче чедире бээр. 1923 чылда Бүгү-россиянын уе-тывыш-үдетпүр делгелгезинче киирер эжиктэ каастаан, холунда аргаан чыраа савалыг тараажыдан космос корабльдериниң штурманнарынга четкен, алдарлыг совет бижек чылларының дүргүзүнүң бистиң чүртүвустуң өзүлдезин ол.

Көдээге улуг чаартылгалар боттанган. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының тургузукчу күш-ажылы 1967 юбилейлиг чылда Улуг ажыл-агыйының чедиишкиниериниң делгелгезинде чайыннанчак болгаш бүзүрелдиг илереттинип турар. 500 колхозтарның, 480 совхозтарның, 330 әртем-шинчилел албан черлериниң, бүдүүлгениң хой мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының чедиишкиниери калбаа-биле коргустүнген. Юбилейлиг чыдын делгелгезинге тараа культураларының 1200 ада-чурт эки сорттарын, малдың болгаш куштуң 120 уксаларын шилип алган.

Революция мурнунда бистиң чүртүвуска 25 миллион үүрмек хуу ажыл-агыйлар саналтынып турган. Ам 36 муң ажыг колхозтар болгаш 11,6 муң совхозтар бар. Бир колхозка ортумаа-биле 422 өреге болгаш алды муң гектар ажыктыг чер онаажып турары, а хуваашпас фондузу бир миллион ажыг рубль болуп турары солун.

Чүртте мурнакчы колхозтарның бирээзи—Винница областын СЭКПнин XXIII съездизин аттыг колхозун ап көрээли. Ол ажыл-агыйны Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Василий Михайлович Кавун баштап турары билиингир. Бодунуң чедиишкиниерин чүгле Улуг ажыл-агыйының чедиишкиниериниң делгелгезинге болгаш чүртке үш миллион 200 муң пуд тараапы берген.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дүргүзүнде кызыл-тастың иинти чыыдазы барык алды катап көвүдээн. «Тараа» павильонда 300 ажыг ан шылгарангай сорттарны дээгээн. Кубаньның селекционери, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры П. П. Лукьяненконуң тургусканы «Безостая-1» дээр кузуи чажып тарыыр кызыл-таска дүжүүкүргүнүг болгаш хлеб кылдыр быжырарының шынарының талазы-биле деннежир оске сорт чок. Ол кызыл-тастың гектар бүргүзүнден алыр дүжүү иөөң мурнунда райончуткан сорттарынынан 6—14 центнер ажып турар.

Кинофильмнер болгаш фото-делгимирлер чигир свёклазын, тарынал тоорукту болгаш хөвеңни тарып өстүрериниң болгаш ажаап алырының чаа технологиязын коргузуп турар. Ол чорук хол-биле кылыр күш-ажылдың чаргдалдарын элээп кызырар арганы бээр. Специализастаган 60 ажыл-агыйлар ногааларның болгаш картофельдин бедик дүжүттерин өстүрериниң дүржүлгазын коргузуп турар. Мурнакчылар гектар бүргүзүнден 700 центнер капустаны, 400 центнер помидорну, 1000 центнер морковту ап турар.

Бистиң Төрээн чүртүвустуң хөвүлары делгем болгаш карак-биле коруп четпес. Ынчалза-даа эзээн районнарда үнүш-дүжүттүр черлер кандаашкынга болганчок-ла таварыжып турар. Совет күрүнениң тургузуушкунуун өгенинде В. И. Ленин кандаачал районнарга суггаттыг чер ажылын организастаарының айтырыны иижи үнүргеп. Бистиң чүртүвуста бо угланыышкын талазы-биле ажок улуг ажыл чоруттунуп турар. Ам суггаттыг черлериниң шөлү 10 миллион гектар болуп турар, а чоокку он чылдар дургузунда база 7—8 миллион гектар немежир.

Делгелгеде улуг суггат тудугларын коргускен. «Ваҥш шыналаазы шаанда болгаш ам» деп диограма чүртте улуг суггат системаларының бирээзи-биле таныштырар. Ол система чүс-чүс чылдарда үнүш-дүжүт чок, ээн чыткан шынаапы хөвең, рис болгаш садтарның чечектелген черн болдурган.

Кара довуракчыг эвес зонада тулаалыг черлерни кургадыр талазы-биле ажылдарны база улуг хемчеглерге чорудун турар. Ол ажылдың экономика талазы-биле кайы хире улуг ажыктыын юбилейлиг делгелгеде чыгдынган фактылар чугаалап турар. Белорусиянның мурнакчы колхозтары болгаш совхозтарны кургаткан торфтуг черниң гектар бүргүзүнден 40 центнер чедир тарааны, 400—500 центнер картофельди болгаш чигир свёклазын ажаап ап турар.

Ийи ажгы ийи янзы төөгү «Маяк ажылы» павильоннуң ханаларындан көстүп турар. 1913 чылда бир солуннуң репортёру Рузск уезднде хуу ажылдыг А. Ф. Грибтиң Москва чоогунда коданын чыттырган. Ортумак тараачының ог-бүленин, ат-севин, арган ниизи болгаш ъдын, каш койларын чурукта коргускен. Муң литр сүт, төөгүр дагаалаи бежен чуурга—ол үеде тараачының чылда болувун налындан ап турган продукциязы оң-дур.

Делгелгенин оон оске делгиирги—Подольскиниң «Коммунизминиң херели» совхозунуң мал ажылының хоорайжыгжы үетүнде коргускен чижектен кайы хире ылгалдыг көстүп турар дээр боор! Совхозтуң механизастаан фермаларында 1300 саар инектерни болгаш 14 муң хавааннарны ажаап турар. Бо дээрге, каныыгбир чаңгыс улуг ажыл-агый эвес-тир, а анаа, ортумак совхоз-тур, ындыг совхозтар бистиң чүртүвуста хөй.

Революция мурнунда мал ажылының продукциязын бүдүрери үүрмек тараачын ажыл-агыйзарга мөөнеттиниер турган болза, ам бир совхозка ортумаа-биле 2098 баш ыйыстыг бода мал, 1075 хавааннар болгаш 3956 хой онаажып турар. Чижээ, «Белая дача» совхоз ышкаш делгелгенин чүгле чаңгыс участогу безин чылда күүнеге 30—40 муң центнер этти берип турар. Глебовск күш фабриказы чыл бүрүде 125 миллион үүрганы бүдүрүп турар.

(Уланчызы 3-ну арында).

Чаагайжыдар үе келген

Чүртгакчызыг суурларның кудумчуларынга ногаан ыяшты хөйну тараа тудум-на суурнуң иинти хевири шевергин, чараш көстүр болгаш доворак-доозунуун тараа иептерээрин болдурбас. Ногаан ыяш кижиниң кадыынга эки салдарны чедирер. Чер-черде эрге-чагырга органнары суурлар, хоорайлар чаагайжыдылгазынче онза кичээнгейни үлеңдирип турар.

Ындыг түрбүже. Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң төвү—Белдир-Арыг суурнуң чүртгакчы чону, ында албан организация черлери бо чүгула керекче кичээнгей салбайн турар. Кызыл-Чыраа коозе Совет чаагайжыдылга, ногаанчыдыыга талазы-биле боттуг хемчеглерни чоруттайн келген.

Бо чазыы башкыларның, өөренникчилерниң күжү-биле школа деңискээринде 70 ажыг ыяш олурткан, а оске албан организацияның черлеринде эвээш санныг ыяш олурткан. Мурнуда чылларда кудумчуларда тарып олурткан ыяштарның хөй кезии курган калган. Чүртгакчыларның бажыңдарының чанында херимирдээ кылдыныпаан, ыяш-даа олуртпаан. Картофель болгаш ногаа айнаа тарып өстүрүп турар өреге-лер кончуг эвээш.

Коозе Совет, суурда комсомол, профсоюлел организацияларының, хереэхеннер чөвүлели чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылгаже чүртгакчы чонну деминг күш-биле авилелдээри күзенчиг.

С. ОМЗААР.

Чугула тудугдан медээ

АК-ДОВУРАКЧЫЛАР 50 ЧЫЛГА

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга ажыл-агый болган культура тургузуушкунуунуң талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин ак-довураккылар эрес-шудурту күүседип турарлар. Юбилейниг чылдың дөрт айларының бүдүрүлге планын күүседир талазы-биле хоорайның хөй-хөй бүдүрүлгелери эки коргузуглерни чедип алган. Тываның аар үлетиүрүнүң баштайгызы—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыглакчылары, энергетиктери, транспортчулары болган механизаторлары 4 айларның бүдүрүлге даалталарын чедиишкинниг боттандырган.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың коллективи (начальниги эш П. Ф. Чушняков, партия организациязының секретары эш М. И. Гореев) эки ажылдаан. Соруглуг даг-дүгү арыглаар талазы-биле бирги кварталда хожудаашкын чүгле узуткаттынган авес, харын Төрээн чуртка 348 тонна продукциязы үлаңган ажыр берген. Фабрикадакеир айларда 5450 тонна даг-дүгү бөзр планныг тургаш, 5798 тонналы ажылдап кылган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың чылыг-биле ажылдаар электростанциязының энергетиктери 4 айларның электроэнергиа бүдүрериниң планы 111 хуурга күүсеткен. Электростанциязының коллективи «Тыва даг-дүгү» комбинатта социалистиг чарыштың бирги одуруун эзлеп турар.

Бо үениң иштинде дагжылар база багай эвес ажылдааннар. Даг-дүгү рудниginиң коллективи эки түнелдерни чедип ап, дүг массазын казып тыварының планын—102 хуурга, руданы—100 хуурга, чер кырын аштаарының планын—105 хуурга күүсеглп шыдааннар. Бо чылдың бирги кварталының болгаш апрель айның бүдүрүлге планнарын күүседир талазы-биле хоорайның ескеда организациялары болгаш бүдүрүлгелери эки түнелдерниг болганнар. Ындыг бүдүрүлгелерге Ак-Довурактың хлеб заводу, Ак-Довурактың амыдырал хандырылга комбинады, № 12 АТА-ның 2-ги колонназы болгаш ескеда бүдүрүлгелер хамаарыр. Бо бүдүрүлгелер арткен дөрт айларда деп-дески ажылдап, бүдүрүлге көргүзүглерин бүгү коргүзүглер аайы-биле күүсеглп турарлар. Ыланғыя хлеб заводунуң коллективи бүдүрүлге планын 105 хуурга күүсеттинаан, хлеб, булочка кыдыгларының шынарын ажыглаан, ооң ассортиментизин артжен чылдарга бодаарга барык 3 катап ковудеткен.

Ындыг болза-да планның онаалдаларын күүсеглпейн турар хожудангай бүдүрүлгелер бисте база бар. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели (начальниги В. А. Подгаевский, партия организациязының секретары эш И. М. Лепешкин) 4 айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсеглпейн, социалистиг хүлээлге талазы-биле алган сөзүн эзлеп шыдаваан. Тудугда күш-ажылды организастаанының куду деңнелиниден болгаш тудугда механизмнерни чоп ажыглавайн турарындан хожудаашкын болган. Ындыг болза-да эргелелде эки ажылдап турар тудуг участоктары болгаш бригадалары база бар. В. Волочкога баштаткан бүдүрүлге тудуунуң № 1 прораб участогу 4 айларның бүдүрүлге онаалгазын 153 хуурга, эш Чураковка баштаткан чуртталга тудуунуң участогу—140 хуурга, А. Желтоновка баштаткан № 4 тудуг участогу бүдүрүлге планын 100 хуурга күүсеткеннер.

Тудуг бригадаларындан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Сергей Сендажының, Күжүгет Калдар-оолдуң, Рауль Губайдулинниң болгаш ескелериниң-даа удуртқан бригадалары база түстузунда эки түнелдерни чедип алганнар. Тудуг эргелелиниң мурнунда юбилейлиг чылда улуг соруулга салдының турар, тудугжулар ийиги кварталда Ак-Довурактың кижи эмнелгезиниң комплексизинин, чаа хоорайның каналнзациязының тудуун доскаан, ажыглалга киирер болгаш чаа хоорайның чаагайжыдыгаашын эгелээр ужурлуг. Эмнелге комплексизинин тудуун дарый деозарынче партия комитеди болгаш хооркүүсков улуг кичээнгейни салып турар. Хоорайның хөй-иитизинден тургустуган 100 кижи киржикчилиг воскресниктерни майда 4 удаа чоруткан. Ол чорук тудугга улуг дуза болган. Ындыг воскресниктерни моон соңгаар-даа чорудары планнаттынган.

Бүдүрүлге-биле чергелештир төрээн хоорайын чаагайжыдарынче ак-довураккылар база-да улуг кичээнгейни салып турар. Хоорай чаагайжыдар дугайында айтырыгны хоорай Совединиң сессиязынга чугаалаашкан. Сессиянның шиитпирин ёзугаар чаагайжыдыга талазы-биле түс-түс албан организацияларга планнарны берген. Иитизин-биле бо чылын хоорайга 3000 дөс ыяшты, 2000 ажыг дөс чадаң ыяштарны, хөй чечектерни тарып өлүртқан турар ужурлуг.

Амгы үеде бо талазы-биле улуг ажылдар чоруттунуп турар. Бо хүннерге чедир 1500 ажыг дөс ыяштарны тарып өлүртқан, чаагайжыдыга талазы-биле эзлээн каш воскресниктерни организастаан. Ыяш тарыягазы дооступ турар. Часкы үеде ногаанчыдыга ажылынга даг-дүгү арыглаар фабриканың коллективи, хоорай эмнелгезиниң коллективи, ТЭС, рудник болгаш ескеда организациялар багай эвес ажылдаан.

Ак-Довурактың ажылчы чоннары юбилейлиг чылда, бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү чону-биле бир демей боттарының бүгү күжүн, аргазын үндүрүп турган, алган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

О. МӨҢГЕ-БАЙЫР,
Ак-Довурак хоорүүскомнуң даргазы.

УРУГЛАРНЫ КӨӨР БОЛЗА

Бүгү-делегейниң уругларкамгалалының Хүнүнге

1917 чылдың ноябрь 7-деп чаа чыл санаашкынын эгелээрин бир чамдык кижилер саналдан турган. Олар философтар азы чогаалчылар болуру чадавас. Октябрь революциязының ужурдузазын тодаргай билгеш, ону төөгүге онзагай демдеглеп каарын күзээнгер боор. Револючуу эранның үшүү салгалы ам бистиң чуртувуста өзүп олурар.

Чүге үшүү салгал дизе, бодунуң өг-бүлезиниң чижээ-биле мынчаар тайыгбырлаар мен. Мээң ачам хоочун коммунист, Петроградка Октябрь революциязының киржикчизи, хамааты дайынның фронтуларынга командир чораан, 1922 чылда мен төрүттүндүм.

Чээрби бир харлымында фронтуга чораан, Харьков чоогунга аар балыглаптаан, ээн келгеш, өгленип алдым. 1945 чылдың апрельде Ада-чурттуң Улуг дайынының төнчүзүнде, кыс уруглуг болган бис. Оон адын Виктория деп адаан. Ол ам 22 харлыг. Москваның башкы институдун доозуп турар. Амдыгында кырган ача болбазым, хүге үеэре ужуражыр. Ынчалза-да ол ийи-үш чыл мурнунда Москваның Ленин районунуң Совединиң депутадынга талдаттынган. Ол ам ооң-биле ажылдап турар. Ынчангаш ооң дугайында ам сөглеп турарым ол.

Эң бичиилерге элээдп уругларны «кадар» болза бистиң чуртувуста ийели-салтарда болгаш школада 50 миллион кижи бар. Эң хөй уруглар төрүттүнүп турар хоорайлар — Сибирьде Ангарск болгаш Поляр куржаанда турар Норильск.

30 чыл мурнунда Октябрь революциязы чүү дээш тиилээнин? Салгалдарының чадазы-биле билип көрээлиңер.

Бичемде ачам ажылдап чоруй баар, авам аъш-чем карточкаларды алгаш, магазиннерже походтап чоруп каарга, ачамның шкафында чүү барын магадап ханнас турдум. Ёзулуг селеме, хол боозу, карабин, будёновчу шлём дээш чүү чок дээр!

Бир-ле катап өөрүм оолдар меңээ хол дээпкен, ачамның чепсек-херекселин астыккаш, хол боозун туткаш үне халыдым. «Ура! Совет эрге-чагырга делегеренин!» деп алгырган, мени хомудаткан оолдарны тарадыр сыкырыпкан мен. Тиилелге иээнии болган, мынчалза-даа аштырыпкынга база таварыштым. Ачам чедип келгеш, мени свитимден туткаш алган барган. Мээң «дайынчыларым» ону көргеш, дыка-ла сөрээннер.

Шак мынчар ачам иээн-биле шыңгыы чугаалашкан. Ооң чугаазын кайгап хаамаан мен. Октябрь революциязының чылзагаанын мен болгаш иээн өөрүм ол болган деп ачам таймыбырадам. Бистер— эки чурттан, школага өөренип, ёзулуг хостуг кижилер боон өөренип, бот-боттарывыска ыяк паймралдыг болзуп дээш хаанны дүжүргеп.

Москва чоогунга сууржугашка организастаттынган баштайгы пионер лагеринге ыяштаныгаш ачам мени сактып келдим. Ажыл-биле чугаалаарга, мынчан бис аштан турдувус, харын-даа колхозчуларның дагаазын оорлап турдувус. Баштай шагдаа черинге чедир чаргыдажып турганнар. Соодүнде чоорту шалы ажылдап, аъш-чемни үлежир апарган бис.

Ооң соонда лагерьже чорударын ачамдан үргүлүү эглеп турган мен. Эрги багай бажыңнарга чурттап, чамдыкта кандыг-бир оъттан хайындырган быдаа ижип турувусса-даа, бистиң аас-кежиивисти чүге дениэр. Кол-ла чүве колхозка ажылдап, одаглар быпсыры болгаш аныяк барабаанчы дугайында ырны ырлажыры турган.

Бо чүүлдү бижип олура үжеп чыдаар үезинде кайы хире душкуурдуг уе турганын бодап келдим. Бистиң ачаларывыс бүгү-ле чүүлдер дугайында сагыш салып чораан.

1941 чылдың июнь 22-де гитлерже Германия бистиң чуртувусче халдап келгенде барыын кызыгаардан чурттуң хамыынче уругнар сөөрткен железнинар чоруп турган. Эң-не дүрген сөөртүр чүгү ол боон турду.

Ташкентиниң шериг госпиталынга иээң-биле кожа Саша Петров чыткан. Карак варыгларын эмнээриниң талазы-биле сураглыг академик Владимир Петрович Филатов ону эмнеп турган. Бажың кырынга дүшкен өртендирер бомбалар өөрүп турган, ооң карактары согурарып калган. Бир караа болгаш бир холу чок, ол бир харлыг Колька Снегиревти база сактып келдим. Даймы шөлүнден частыр чепсек тыл алгаш, орандажып тура боду кады чазыптаны ол. Оларны эң эки чеи-биле чемгерип, ажаап турган. Бодувусту келир үениста мынчаар камгалап ап, деткип келдивис.

Үениң башыны дыка-ла дүргеп. Ооң-биле кады төөгүүнүң башынары база кайгамчык. Амыдыралдың үндезини-биле өскерилгенин бистиң салгалдың караанга кескү.

Ам бистиң уругларывыс делегем чыгыы школаларда өөренип, аныяк техниктер, станциязымга инженерлер болуп, ооң-биле кады пионерлер Ордузунга барып турарлар. Эң чаазы-биле дериттинген пионер лагерьлеринге олар дыштанып.

Амгы уруглар сагыш-сеткил талазы-биле байлак аварган. Бо хүнүг чамдык эзеди оолдар чоонду үениң эртемдевиниден физика талазы-биле ол муң катап хөйүү билир чыгыы. Атомнуг ядронуң болгаш ракета шимчедикчизиниң тургузуудан эгелээш, оларның билбес-ле чүвези чок.

Оларны иээң болгаш ачаның үези-биле дениэр аргажок. Оларның негелделеги-даа ангы. Ол дээрге кадас-ноя сестер эвес-тир. Ол факт-тыр, уругларже көрүн көрүпер даан.

А херек кырында револючуу эранның чүгле үшүү салгалы чурттап эгелеп турар.

Иосиф ДИК, чогаалчы.

(ПИА).

Төлептиг кижи

Ажыл-иштиң хайнының изиг түлүк ойунда-даа, соңуун концерт үезинде-даа чон-биле кады кандыг-бир үүлени бүдүрген чоруур аныяк кижини Хөндергейниң кайы-даа булуңунга бо-ла көөр бис. Ол—Хөндергей кодээ Совединиң секретары аныяк коммунист Херел-оол Сат Дуган-ооловичтир. Херел-оол Сат бодунуң төлептиг күш-ажылын кадарчыдан эгелээн. Ол мурнунда «Кызыл тараачын» колхозка инек кадарып, ооң соонда фермага учётчиктеп ажылдап чораан. 1957 чылга чедир хөөү бригадазын удуртпушаан, Хөндергейге комсомол эге организациязынга комсорг боон ажылдап турда, чон, эш-өөрү ооң төлептиг күш-ажылын үнелеп көргеш, кодээ Совет секретарынга депшиткеннер.

Херел-оол Сат бот-тывынгыр уран чүүл болгумунуң идепкейлиг киржикчизи. Ол бригадаларга, малчынарга концерт көргүспүшаан, чонга лекция, беседаны новчуп чоруур. Сат Дуган-оолович бичии чаштарны кижизидер талазы-биле төлептиг ада. Ооң Хөндергей сес чыл школазында үш уруглары чурумнуг болгаш эки өөредиглелиг.

Херел-оол секретарылап 9 чыл ажылдап келгенинiң дургузунда чоннуң кандыг-даа негелде хөмүдалын саададып көрбээн.—Чонның хүндүтнелии чаалап алырда баштай чонну хүндүлеп билир херек—деп Сат Дуган-оолович чугаалап турар.

О. ХЕВЕК-ООЛ.

ФОТООЧЕРК

ДЕҢ ОДУНДАН ЭЛЕКТРИ ЧЫРЫЫНЧЕ

● *ОКТЯБРЬНЫҢ БАЗЫМНАРЫ* ●

ЧУРУКТАРДА: 1. Саранскиниң чурт-шинчилел музейинде эрги шагның тараачын кижизиниң казанааның иштики хевири; 2. «Светотехника» каттыжышкынының заводтарының цехтериниң бирээзинде; 3. Школа класстарын чырыдар чаа чырыткылар; 4. Саранскиниң тускай хереглелдиң чырыдылга херекселдериниң заводунуң мурнакчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, эптекчи-чыыкчы Нина Волков.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотолары.

Кежээки Саранск амгы үениң хоорайларының-биле кара чаңгыс дамей. Демир оруктан дүжер-ле —электри сайгылгааннарының оранынче дулдуну бээр. Хөй каът бажыңнарның соңгаларындан карак чылчырыктаар чыгы. Шөлдерде хүндүскү чырыктың лаялалары бар. Садыгларның, аптекаларның, театрларның аттары чүзүн-чүзүн өңү-биле көстүп келир...

«Волга» машинаның соңгазының мындыкта казаранаан сайгылгааннарже көрбүшаан, мээң эжим журналист Алексей Ширяев:

— Саранск дугайын бижишкеге, бо оттарны айтырыг үтпаңар—дээш, оозун мынчаар тайылбырлады:

— Дөртен чылдың мурнунда Саранск хоорайга электри деп чүве турбаан. Казанактарның кол-ла чырыткызы дең турган, ону бөгүн чүгле республиканың чурт-шинчилел музейинден көрүп болур аларган...

Мордовияның эртжен үезиниң дугайын чугаалаарда, музейниң улуг эртем ажылдакчызы Тамара Викторовна Житнюк тараачын кижиниң казанааның дүрзүзүнден эгеледи.

Чудук ханалар пат-кара кылдыр ыштанган. Бүдүртүң чырыкта ашак кижи караан кызыл-кызыл хере көрүп, шаараш шыява идик ярыя олурар. Амыяк кенни дашкаартан бир куспак саваң киирип келген, ам чүве арбыыр хереклелиге олурупгар хире. Деңмыштальп, өзээ карарып, хөмүрленип дүжүп турар. Ооң имиртиң чырыымдан-ма бүдүүлүк дүмбей эрткен үени кижи бодап келир.

Кижилерниң дүрзүзүн ол хевээр кылган, эрткен үениң амыдыралы өскерилге чокка көстүп турар. Амыяктар оңу көргеш, элдепсинип, музейниң тайылбырлакчызын кичээмгейлиг дыңнап турлар. Саранскиге электри лампалары чүгле 1930 чылдарның төнчүзүмде көстүп келген.

Дең одундан бүгү хоорайларны болгаш колхозтарны бүрүн электрижидеринге, дагаа чыды чытталган казанактардан улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлгелеринге чедир — Улуг Октябрьның соонда Мордовияның эрткен оруу ымдыг.

Ам үеде республиканың заводтары химия дериг-херекселдерин, цементини, экскаваторларны, самосвалдарны, эм чүүлдерин болгаш өскеда чүүлдерни бүдүрүп турар. Ынчалза-да ооң индустриязының онза улуг кезиин «Светотехника» каттыжышкыны— цехтеринде кончуг тодаргайы-биле көргүзүп дилеэн.

1957 чылда 25 миллион лампаны бүдүрүп үндүрген. Ынчам ол улуг тиилелге болган. Ооң соонда бүдүрүлгени улгаттыргап болгаш калбарткан. Ол чыл эрткенде, фирманың продукциязы 8 катап улгатканын, бо юбилейлиг чылда 200 миллион лампаны бүдүрүп үндүрер.

Саранскиде Бүгү-эвилелдиң чырыдылга херекселдериниң эртемшинчилел институдунуң эрделденнериниң болгаш тускай эртемниглериниң чугаазы-биле алырга, ук мордва фирма медицинаның чырыдылга херекселдерин — эмнээриниң болгаш аарыг тамын алырының, шинчилекчилерге — бойдустуң чажыттарын ажыдарының, коскаалыларга — дүжүттүү бедидериниң, балыкчыларга—олчаны көвүдеридиниң чепсек-дериглезин белеткеп бээр...

Мордовияның электричырыдылга херекселдери күш-ажылды чигедил, кижилерниң амыдыралын каастап турар.

Саранскиден мен өрей кежээ үнүп чоруттум. Мордовияның найысызлы янзы-бүрү өңнүг оттарының ярзанында дулдуну чыдып калды. Мордова черге бүдүрген херекселдер бистиң чуртувустуң бүгү булуңнарында, Европаның, Азияның, Латин Американың хоорайларында болгаш суурларында чырып турар. Республиканың хөй-миитизи баштайгы миллиард дугаар лампаны бүдүрүп үндүрерин баймралаарынга белеткеп турар. Миллиард! А ооң орнунга үстүг деп оду турган болгай.

Г. ВОРОНИН,
СЭТА-ның тускай корреспондентизи.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ХЕМЧЭЭЛДЕРИ

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

Бистиң ажыл-агыйывыстың чүгле хевири эвес, харын база ооң материал баазазы эскерилген. Шаанда тараачыннарның ноя чепсектери айыыр, ширбиниш, корзина, хүүрек болуп турган, кала-даа хол-биле кылыр күш-ажыл тергиидзан. Ам тараачынларга янзы-бүрү машиналар дузалап турар. Инек саары дээн ышкаш, хөй күш үнер ыңдыг ажылды бүгү фермаларның үштүн барык бир кезиинде механизастаан, а Москва области фермаларның бештин дөрт кезиинде инектерни машина-биле саап турар. Кыргызда агрегаттарының дузазы-биле хойнуң 86 хуузунуң дүгүн кыргып ап турар. Фермаларның чартык кезиинден ажыында малды суггарарын механизастаан.

Делгелгениң коруқчулери ыңдыг механизациялың түс-түс хевирлерни «Непецино» совхозтуң болгаш Подольскиде «Коммунизмче орук» колхозтуң чижээнден танылып ап болурлар. «Непецино» совхозта центнер сүтүг бүдүреринге 4 кижи-шак чарыгдаттынып турар, а «Коммунизмче орук» колхозтуң фермаларында болбаазырангай механизмнер, ооң иштинге чем каап бээр тергежигештер бар.

Техника фермаларның ажылдакчыларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн улуу-биле бедиер арганы берип турар. Индустриалдыг мал ажылының ёзулуг мастерлери илереп келген. Оларның аразында «Красный водопад» дээр узбек дуржулга ажыл-агыйының саанчызы А. И. Чуднай бар. «Тандем» хевириниң установказы-биле ол 150—160 инектерни саап, чылда олардан 500—550 тонна сүттү ап турар.

Фермаларның продуктулуунуң бедиири бистиң ооң малывыстың уксазының экижиткенинiң ачызында болдунар арганы болган. Түс-түс чылдарның делгелгелериниң делгимирлерни деңнеп көргенде, ол онза тодазы-биле көзүлген. Революция мурнунда Кырган үс-тывын-үлетпүр делгелгезинге түс чернин урал уксааның инектерни көргускен. Бир инектиң дириг деңзизи 269 килограмм, хүнде саап алыр сүдү—6,4 килограмм, өскө сос-биле чугаалаарга, ук инек чылда 1,5 муң литрден эвээш сүттүү бээр турган. Хаанныг Россияның мал ажылының үндезини ыңдыг болган.

Ам колхозтарның, болгаш совхозтарның фермаларында ыйыстыг бода малдың 90 хуу чыгаы уксаалыг инектер болуп турар. Хаван болгаш хой ажылының фермаларында уксаалыг малдың хуузу ооң хой. Ыйыстыг бода малдың 25 ажыг уксаларын делгелгеде тургускан. Черниров областтың «Тростянец» үрежилге заводунуң «Невидимка» дээр симменталь иээн делгелгеге аккээр деп турар. Ол инектиң чылда бээр сүдү 11.092 килограмм, а сүттүң үскүрү 4.04 хуу болуп турар.

Эки тургускан үрежилге базазы сүткүр мал ажылының продуктулуун ковудедир арганы берген. Чуртта үрежилге базазы ниитизи-биле революция мурнундагы үеде деннелден ийи ажыг катап ковудээн. Чурт 1913 чылда 29,4 миллион тонна сүттү бүдүргеп болза, ам 75,8 миллион тонналы чылда бүдүрүп турар.

Хаваннарның, хойларның болгаш че уругнар сөөрткен железнинар чоруп турган. Эң-не дүрген сөөртүр чүгү ол боон турду.

Ташкентиниң шериг госпиталынга иээң-биле кожа Саша Петров чыткан. Карак варыгларын эмнээриниң талазы-биле сураглыг академик Владимир Петрович Филатов ону эмнеп турган. Бажың кырынга дүшкен өртендирер бомбалар өөрүп турган, ооң карактары согурарып калган. Бир караа болгаш бир холу чок, ол бир харлыг Колька Снегиревти база сактып келдим. Даймы шөлүнден частыр чепсек тыл алгаш, орандажып тура боду кады чазыптаны ол. Оларны эң эки чеи-биле чемгерип, ажаап турган. Бодувусту келир үениста мынчаар камгалап ап, деткип келдивис.

Үениң башыны дыка-ла дүргеп. Ооң-биле кады төөгүүнүң башынары база кайгамчык. Амыдыралдың үндезини-биле өскерилгенин бистиң салгалдың караанга кескү.

Ам бистиң уругларывыс делгем чыгыы школаларда өөренип, аныяк техниктер, станциязымга инженерлер болуп, ооң-биле кады пионерлер Ордузунга барып турарлар. Эң чаазы-биле дериттинген пионер лагерьлеринге олар дыштанып.

Амгы уруглар сагыш-сеткил талазы-биле байлак аварган. Бо хүнүг чамдык эзеди оолдар чоонду үениң эртемдевиниден физика талазы-биле ол муң катап хөйүү билир чыгыы. Атомнуг ядронуң болгаш ракета шимчедикчизиниң тургузуудан эгелээш, оларның билбес-ле чүвези чок.

Оларны иээң болгаш ачаның үези-биле дениэр аргажок. Оларның негелделеги-даа ангы. Ол дээрге кадас-ноя сестер эвес-тир. Ол факт-тыр, уругларже көрүн көрүпер даан.

А херек кырында револючуу эранның чүгле үшүү салгалы чурттап эгелеп турар.

Иосиф ДИК, чогаалчы.

(ПИА).

1967 ч. май 31.

ШЫН

3-КУ АРЫН

Совет эрге-чагырганын 50 чылынга уткуштур

1917 ЧЫЛДЫҢ МАЙЫ МЫНЧААР ЭРТКЕН

Бежен чыл мурнунда—1917 чылдың майда болуушкуннарының дүтаймында А. Покровский «Правда» солунга документилерге үндезилеттингеи түүлду бижээн. Революцияның шапкын хогжулдеан-биле алырга ол чылдың май бир яжы—оожум байдалдыг кылдыр көстүр-даа болза, ол үеним солуннарын болгаш документилерни көөрге, революцияның күүлүг базымы үргүлүү болуп турарын билдиннип кзер деп автор бижип турар.

Май хүнерининң мурнуу чарымда улуг болуушкуи болган болгай. Ол болза В. И. Ленининиң Россияга эп келгени, ооң апрель тезистери-дир. Аңаа холбашкан болуушкуннарның майда үргүлүүлеп турарын А. Покровский бодунуң түүлүүнүң эгезинде бижип турар. Ооң ыдай Түр чазактың министрлери-капиталистериниң империалистиг политиказынга бүгү улустуң килеңээшкинниден «апрель кризизи» болган. Ооң соонда большевиктер партиязының VII Бүгү-россия (апрель) конференцизы ленинчи тезистерге үндезилеэш, социалистиг революцияже үгланыышкынны айыткан.

Херек кырында алырга, май болза ол бүгү улуг болуушкуннарның үргүлүүлели ай болган. Апрель конференцизының шиитпирлери-биле чепсеглеиген большевиктер фабрикаларже болгаш заводтарже, шериглерже болгаш кодээже чоруп турганнар.

«... КИЖИ БҮРҮЗҮ БҮГҮ ЧҮВЕНИ КЫЛЫР: АГИТАТОР-ДАА, ПРОПАГАНДИСТ-ДАА, БИСТИҢ ПАРТИЯВЫСТЫҢ ТУРГУЗУКЧУЗУ-ДАА БОЛУР УЖУРЛУГ—ДЕП, ЛЕНИН БИЖЭЭН. — УЛУС ЧОН БИСТИҢ ӨӨРЕДИЛГЕВИСТИ БИЛИП, БОДУНУҢ ДУРЖУЛГАЗЫН БОДАП, ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫ БОДУНУҢ ХОЛУНГА ЫЛАП-ЛА АЛЫР ДЭЭРЗИН ЧҮГЛЕ ЫНЧААР ЧЕДИП АП БОЛУР БИС».

Партия бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын бо сорулгага чагырткан. Майда солдаттарга «Окопная правда» («Окоп шыкы») деп солунну парлап эгелээн болгаш «Работница» деп журнал катап уне бергеи. Большевик парлалга Владимир Ильичиниң оң-оң түүлдерни майда парлап үндүргеи. Ленин ынчаарда фабрикаларга болгаш заводтарга болган митингилерге чүве чугаалап турган. «Дайын болгаш революция» деп лекцияны Петроградтың партия активиниге ооңчаан, оңу ажылчыннар солдаттар, тараачыннар, студентилер дыңнап турган.

ТӨП КОМИТЕТТИҢ КАССАЗЫНГА ЫНЧААРДА АКША-ХӨРЕНГИ КИРИП ТУРГАНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА МЕДЭЭЛЕР ПАРТИЯ АРХИВТЕРИНДЕ КАДАГАЛАТТЫНЫП ТУРАР. ОЛАРНЫҢ АРАЗЫНДА МЫНДЫГ МЕДЭЭЛЕР БАР. В. И. ЛЕНИНИҢ ЛЕКЦИЯЗЫНДА ТК МАЙ 9-ТА 33 РУБЛЬ 20 КӨПЕЕК АЛГАН, МАЙ 30-ДЕ—843 РУБЛЬ 65 КӨПЕЕК БАЗА КИРГЕН. ОЛ АКША-ХӨРЕНГИ ИЛЬИЧИНИҢ БОЛГАШ ООҢ ЧООК ЭШТЕРИНИҢ НОМЧААН ЛЕКЦИЯЛАРЫНДАН КИРГЕН.

Большевиктериниң салдары түгле үлетпүр төптеринге эвес, харын база кодээге күштелиг турган. Чижээ, Иваново-Вознесенскийиниң партия комитединиң май эгезинде организастааны тараачыннарының митингизи даймины соксадырын болгаш эргечагырганы Советтерге шилчидерин иетеп турган.

Буржуазиниң бодунуң күштерин мөөнеп турган дугайын автор ооң ыдай бижээн. Массаның ыйдымышкыны-биле Түр чазактың министрлери Милюков биле Гучков ажыдан дүшеп, ынчаарга эскерненьшевик чөпшээрекчилер Түр чазактың кризистеп үштунарынга дузалаарыпче далашкан. Олар ынча деп турганнар: «Революция буржуаз болганда, эрге-чагырганга буржуазиа турар ужурлуг. СоветтериҢ эрге-чагырганы алыр дээн херээ түү боор». Май 5-тиҢ дүвеинде Түр чазак-биле Петроград Соединиң комиссиязының каттышкан хуразы чазактың каттышкан чаа составын шуут тургускан. Аңаа эгер В. М. Чернов—чер ажылының министри, меньшевиктер И. Г. Церетели — почта болган телеграф, М. И. Скобелев—күш-ажыл министри болган.

Чаа чазактың тургустуштанында чаа түве шоолуг эвес, капиталистериҢ чазанга чанашкы боон киргеи биче буржуаз министрлер, народниктер болгаш меньшевиктер империалистиг даймыны деткип турган дээрзин В. И. Ленин ынчаарда айыткан.

Шынап-ла министр-социалистер «демократтыг» класс-коя чугааларны чугаалап турда, министр-капиталистер оларга вожетеленип алган революцияже чаа шаныышкынны белеткеп турган.

Буржуазиниң планынга удур улус ыяелаарының улам-на шиитпирлиг деңнээжин турганын А. Покровский ооң ыдай бижип турар. Май дээрге фронтуларга солдаттарның найыралдажыр, фабрикаларга болгаш заводтарга удаа-дараалаштыр, ажыл соксадып, помещиктериҢ черин тараачыннарның боттарының туразы-биле хунаап ап турганының айы болган. ПомещиктериҢ черин хунаап алырының таварыгалары майда 250 ажыг болган.

«Бүгү эрге-чагырганы Советтерге» деп, большевиктериҢ лозуңу чамдык черлерге ынаыдыралче ойукту тып ап турган.

ТҮР ЧАЗАКТЫҢ ГҮБЕРН КОМИССАРЫ КРАСНОЯРСКИДЕН МЫНЧААР МӨГҮДЕП БИЖЭЭН: ХООРАЙ СОВЕДИ ТЕЛЕГРАФТА БОТТАРЫНЫҢ ТӨЛӨЭЛЕРИН ТУРГУЗУП АЛГАШ, БҮГҮ ТЕЛЕГРАММАЛАРНЫ ХЫНАП ТУРАР-ДЫР. ТҮР ЧАЗАКТЫ БОЛГАШ ООҢ ТӨЛӨЭЗИН СОВЕТ ХҮЛЭЭП КӨРБЕЙН ТУРАР-ДЫР. «АҢАА УДУРЛАНДЫР САЛЫР КАНДЫГДАА КҮШ МЕНДЕ ЧОК-ТҮР» ДЕП, КОМИССАР МИННИП БИЖЭЭН.

Май 7—12-де Петрограцка меньшевиктериҢ Бүгү-россия конференцизы болуп эрткеи. Ооң программазы—Түр чазакты бүрүү-биле деткиири. «черни кара-тураамда эжелеп алырынга», фронтуга солдаттарның найыралдажырынга удур деңнеел болган.

Май 9—11 хүнеринде — кадет партиязының 8-ки съездизи болуп эрткеи. Чазакка «соңиалистерниң» киржиитеи ыйы эрге-чагырганы буржуазиияга ажыктыг кылдыр соксадыр деп идегелдин съезд илереткеи.

Май 4-тен 28-не чедир — тараачыи депутаттарының 1-ги Бүгү-россия съездизи болуп эрткеи. Ол съездиге хой иируу ол уеде эскерлер биле меньшевиктериҢ талазынга турган. Ынчалза-даа тараачыи чонну чөпшээрекчилериҢ чөгүзелекчи салдарындан адырып алыр херектиг турган. Ынчангаш Владимир Ильич Ленин съездиге чүве чугаалаан, большевиктериҢ аграр политиказын билдингири-биле тодаратказ.

СоветтериҢ бирги Бүгү-россия съездизиже үткүүтүр большевиктериҢ партиязы удуг ажыды чорудуп турганын түүлдүү автору айтып турар.

Майның төнчүүзүнде Петроградтың фабрика-завод комитеттериниң 1-ги конференцизы болган. Конференцизга Ленин чүве чугаалаан. Төлээлериниң дөртүү үш кежээ большевиктериҢ талазынга болган. Эскерлер болгаш меньшевиктер Советтерге удуртулгазы большевиктерге дүжүп бээр ужурга таварышкан. «Правда» солунга май 9-та парлаттынган ыыдыг түүл аңаа тодаргай чижек болзур.

«АЖЫЛЧЫННАР БОЛГАШ СОЛДАТТАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ВАСИЛЕОСТРОВ СОВЕДИНИҢ КҮҮСКОМУНУҢ БОЛГАШ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЭДЕ СОҢГУЛДАЗЫ БОЛГАН. МЕНЬШЕВИКТЕР БОЛГАШ ЭСЕРЛЕР МОГАТТЫНЫП, ХУРАЛДАН ҮНҮП ЧОРУТКАШ, ҮШ ХУРАЛДЫ БОЛДУРБАЙН БАРЗА-ДАА, РАЙОН СОВЕДИНИҢ ТҮР КҮҮСКОМУН БОЛЬШЕВИКТЕРГЕ БАШТАДЫР СОҢГААН».

Майда эң чугула болуушкун болза Кронштадт Совединиге большевиктериҢ салдарының күштелиеги болган. «Министр-социалистер» боттары аңаа баргаш, сурган иогудуп турза-даа, эрге-чагырганы бодунуң холунга алырын, Түр чазактың комиссарын халаарын Совет бижыы-биле шиитпирлээн.

Он чедн чылдың майы Россияга ыыдыг болган. Хаан чазакты дүжүргеи соонда үш дүгвар ай Октябрьже база бир чага болган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Кожаларнын найыралы быжыгып тур

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан хүндүлүг залчыны — ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны үтнуп алырынга белетиеген чазан белүүтери, чурттуң хөй-иилтизи Совет күрүенииң баштыңының май 30-де эгелээн аян-чоруунуң улуг ужурдузазын үнелеп көрүп турар. Ийи чурттарның аразында кады амылдажыпганың дугайын, найыралчы кожаның экономиказын тургузарынга болгаш ону хөгүүзеринге Совет Эвилелиниң көргүзүп турар дузалаачызының дугайын бо хүннерде Афганистанда көрүп четтиримишкин-биле чугаалап турар. Совет мурнализтер-биле беседазынга парлалга болгаш культура министри М. Сидкииың медеглээзии болза, бодунуң 50 чыл юбилейин удавас байырлаар Совет Эвилелиниң чедимишиинеринге улуг сонуургалды Афганистан илергейлеп турарын. Афганистанның янзы-бүрү тудугларында амылдап турар совет туснай эртемиглериҢ дугайында чүве чугаалап тургаш, министриҢ медеглээнии: афган болгаш совет туснай эртемиглериҢ аразында ан сеткилдиг найырал болгаш кады амылдажылга чыл келген тудумна быжыгып турар.

Совет корреспондентилер-биле беседазынга парламентиниҢ үстүкү палатазының даргазы А. Давиниң демдеглээни: Совет Эвилелиниң чедимишиннери Афганистанга биче эвес чугула умур-дузалыг. Үлетпүрлүг улуг күүне болуур Совет Эвилели билиглерин белгаш дуржулгазын бодунуң мурнуу таланы кожазы-биле күзелдиг солчуп турар.

САН 1.973 ЧЕТКЕН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның улус армиязының агаардан халдашкынга удур камгалал кезектери май 29-та база бир америк самолёттуг дүжүр аткан. Ынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының деиискээриниң кырынга дүжүр аттырган америк самолёттарның иимти саны ам 1.973 четкен.

ДЭЭШТИГ СОГУУШКУННАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының дайынчылары америк шериглерге дээштиг согуушкуннарны таварыштырып, Бьенхоа можута 11-ги америк бронетаник полказынче чедимишиниҢ халдашкын кылгаш, 80 америк шериг албанныгларны чок кылган болгаш балыглаан. Хөй санныг танкыларны болгаш бронетранспортёрларны саидан үндүрген.

ИРАК БИЛЕ СИРИЯНЫҢ АРАЗЫНДА ШЕРИГ ДУГУРЖУЛГАЗЫ

ДАМАСК. (СЭТА). Сирий болгаш ирак чепсектиг күштериҢ хөделиишкиннерин таарыштыр каттыштырар дугайында дугуржулгага ат салышкыны Дамаскыга болган.

Ирак шериглериҢ Сирияда чеде бергеи дугайын ында албан ёзүзү-биле чарлаан. Ол шериглер оларга тускайлаан черлерде сайгара тургустунган болгаш болдунуп болур агрессияны ойтур шаварыбиле турушгарны эгелеп алган.

Алжир семинары ажылын дооскан

АЛЖИР. (СЭТА). Араб чурттарда социализминиҢ айтырыгларының талазы-биле семинар май 22-де Алжирге ажыттынган болгаш бодунуң ажылын май 28-те дооскан.

Эң чугула айтырыгның талазы-биле—араб чурттарда революстуг шимчээшкин империализмге, феодализмге болгаш капиталлызмге удур үгланган деп чаңгыс аай үзел-бодалды семинарга берген бүгү саналдар бадыткаан дээрзин чаңгыс үн-биле хүлээп алган медеглелде чугаалап турар.

ИмпериализминиҢ араб чурттарга удур угландырган сүлчээшкинин байдалында эрткеи семинар «чаңгыс эптиҢ эргежок чугуласын ооң киржиилериниҢ бодаарын күштелдирген болгаш каттыжарынга быжыг үнделиини салган» деп, медеглелде демдеглеп турар. «Депшилгеиг араб күштериниҢ каттыжары араб чурттарга социалистиг революцииыны боттандырар болгаш араб чаңгыс эпти бүрүн чедип алыр дээш демисеелге чугула чепсек болур» деп түүиелдин семинарының киржиичилери кылган.

«Чаа хевирлиг империализм национал хосталгага, социал депшилгеге болгаш революстуг чаартылгаларга удур угландырган контрреволюцииыны араб делегейге боттандырарын ораидажып турар» деп, медеглелде ооң ыдай айтып турар.

«НеоколониализминиҢ делегей удуртукчузунуң ролюн ойнап турар Каттышкан Штаттар ам араб делегейге удур калбак сүлчээшн боттандырып турар, ооң төвүнде Израиль, реакцыгыг ёзу-чуруумнар болгаш бүгү мөлчүкчү аңгылар туруп турар».

«Араб чурттарда революстуг шимчээшкин күштерни социалистиг чурттар-биле, чер бамбүрээнде бүгү депшилгелиг болгаш хосталгага ынаксыдыг күштер-биле найыралдың харылзаалариидан, эп-сеткил каттыштырылгазындан болгаш ак сеткилдиг деткимчезиидеи ап турар» дээрзин медеглелде демдеглээн.

Социализм айтырыгларының талазы-биле эдлчелиг семинарны Дамаскыга арттырарын шиитпирлээн. Алжирниң, Сирияның болгаш КАРниҢ төлээлекчилерни составтыг комитетти тургускан. Ийиги семинарның талазы-биле белеткелди чорударын, докгаалмал ажылчын организарны тургузар болгаш социализм айтырыгларының талазы-биле журналды үндүрер дугайында айтырыгны өөреиин көөрүп ол комитетке даскан.

Вьетнамның чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниҢ таараачыннарында ажылдың дүзүк үези эгелээн. Можулардан келген медээлердеи ап көөрге, рисиҢ часкы дүжүдун ажаап алырынга белеткел шапкын темп-биле чорүп турар.

Дайын үеиниҢ аар-берге байдалдары тураажок. ВДР-ниҢ көдээ ажыл-агыйы чедиишкиннииг хөгжүп турар. ВДР-ниҢ Көдээ ажыл-агый министерствозунуҢ сан-медээлери-биле алырга, 1967 чылдың эгезиигее чедир кооперативв сектору 1965 чылда 91 хуу турганыидан 94 хуу чедир өскеи. Кооперативтерни эргелеп башкарарын эжиидер болгаш көдээ ажыл-агый техниказын сайгыраигайжыдар дээш шимчээшкин калбарып турар. Сөөлгү 12 айларның дургузунда ол шимчээшкинге 10.235 кооперативтер азы чурттуң бүгү кооперативтериниҢ 41.7 хуузу киржип турар.

Вьетнамның Ажылчы төөнар партиязы болгаш ВДР-ниҢ чазаа республиканың көдээ ажыл-агыйынын айтырыгларына, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгеаннын материал-техниктиг базаазын быжыглаарынга болгаш ооң түс-түс адырларын иегээр ужурлуг деп, Л. Лонго медеглээн.

Чоокку Чөөн чүктүң айтырынга хамаарыштыр Л. Лонгоиуң онзалап демдеглээнии ёзуглаар алырга, ол айтырыг тайбың мөлчүкчү аңгылар туруп турар».

«Араб чурттарда революстуг шимчээшкин күштерни социалистиг чурттар-биле, чер бамбүрээнде бүгү депшилгелиг болгаш хосталгага ынаксыдыг күштер-биле найыралдың харылзаалариидан, эп-сеткил каттыштырылгазындан болгаш ак сеткилдиг деткимчезиидеи ап турар» дээрзин медеглелде демдеглээн.

Социализм айтырыгларының талазы-биле эдлчелиг семинарны Дамаскыга арттырарын шиитпирлээн. АлжирниҢ, Сирияның болгаш КАРниҢ төлээлекчилерни составтыг комитетти тургускан. Ийиги семинарның талазы-биле белеткелди чорударын, докгаалмал ажылчын организарны тургузар болгаш социализм айтырыгларының талазы-биле журналды үндүрер дугайында айтырыгны өөреиин көөрүп ол комитетке даскан.

ПРЕЗИДЕНТ НАСЕРНИҢ ДЕКРЕДИ

КАИР. (СЭТА). КАР-ның президентизи Гамаль Абдель Насер КАР-ның оралакчы президентизи Закария Мохи эд-Динни улусчу удурланыышкынның күштериниҢ командылакчызынга томуйлаар дугайында декретти үндүрген.

У Таннының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-ның шериглериниҢ канада кезээн египет девискээрден доп-дораан чайладып үндүрер дугайында айтыышкынны КАР-ның чазааның дилээн ёзугаар берген мен дээрзин КНОның чиигине секретары У Тан чарлаан.

КАР-га хамаарыштыр Канаданың чазааның өжээннешкек туружун барымдаалаан. КНО-ның шериглериниҢ канада кезээн 48 шак иитинде египет девискээрден чайладып үндүрерин Каттышкан Араб Республика негээн. КАР-ның даштыкы херектер министри Риад КНО-ның чиигине секретары У Танга далаштыг бижиктп чорудуп, ол негелдени тургускан.

СПОРТ

ХОЛ БӨМБҮҮ

Хол бөмбүү, бистиҢ республикада спорттуң эң неперекгей хевири.

Эр улустуң эрткен суббота болгаи воскресенье хүннеринде ол талазыбиле күжүн шенешкенин аналиэтеп көрээш. Май 27-де «Хүреш» стадионга парад болган соолунде Ак-Довурак хоорайның командазы-биле Улуг-Хемниң хол бөмбүкчүлери маргылдашкан. Оиу көрүкчүлер дыка сонуургаан. Ак-Довуракгың командазын хол бөмбүүнүң сонуургакчылары ыыырак дең саиап турган. Улуг-Хемчилер эгезиидеи-не боттарының шаап халдаашкынын шөлге көргүзүп эгелээн болгаш камгалал талазы-биле ыыңнын белеткелди билдине берген. Ак-Довуракгың талазындан удур халдаарын бичии-ле ораидахы бээрге, улуг-хемчилер камгалалының быжыбыле алыспайн турган. Баштайгы ужуражышкын Улуг-Хемниң тшлелгези-биле доозулган.

«Буревестник»-биле Бай-Тайганың командазының ужуражышкынын, баш удур улустуң чугаалажып турганы дег, баштайгызының ийи удаагы чиик тшлелгези-биле доозулган. Тожу-биле Тандының командазары техника талазы-биле дең чыгын болганы-биле үш ужуражышкынны эрттирген. 2:1 сан-биле Тожуиың командазы таилаан. Кожа районнар—Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчиктиң командаларының оюну солун болуур турган. Ынчалзажок Чадаананың командазы кошкак саималт уттурган.

Ол хүнүҢ бир солун оюну—Эрзин—Өвүрнүү болган. Эрзиннилер бо маргылдаага ыыңгыл белеткелдиг келгеиин көргүзүп, удурланыкчызын чараш кагыглар-биле дораам уткан. Ийи ыыырак команда «Спартак» биле «Динамоиуң» оюиун көрүкчүлер сонуургаан, чыгын келгеннер. «Спартак» ынчан удуп алыр аргалыг болган.

Дыштанмыр хүн. Парата хол бөмбүүнүң шөлүн эртеигиниҢ 9 шакта-ла көрүкчүлер доза берген. Оларның ынчаар далашпас аргазы чок. Аидаа-ыыында кижга-даа уттурбаан эрзиннилер-биле, тергиин кагыкчылардыг дең сураглаан «Буревестниктиң» ужуражышкыны болуру-биледиие берген турган. Кожазында шөлге Тес-Хем биле «Динамоиуң» ужуражышкыны болуп турза-даа ыыгар безин сагыш салыр көрүкчү эвээш. СтудентилериҢ удаа-дараа шаап халдаашкыннары Василий Шориоотуң карак халдаарын дыңзыг кагыглары-даа эрзиннилерниң эрезии сыл ыыдаваан. Шынгыы белеткелдиг студентилерни Тожуиуң командазынга таварышканы, иитизи-биле 2:1 санныг удуп алганнар. Ынчан Тес-Хемниин—«Динамо», Өвүрнүүи—Каа-Хем, Чадаанаиыиын—«Спартак». Ак-Довуракгыын—Барыын-Хемчик, Бай-Тайганыын—«Урожай» уткулаан.

Улуг-Хемниң командазы-биле Чөөн-Хемчиктиң ужуражышкынынга доктаарын солуи. Күш талазы-биле ол ыйы-ыыңнаи чайыш чок. Оюи чидиг турза-даа, улуг-хемчилер 2 улаштыр уткаи, тшлеп алкан.

Ийи шыырак команда—Барыын-Хемчик-биле Улуг-Хемниң ужуражышкыны эгелеп бергеиде, көрүкчүлериҢ шиизээи паркка диңиттелип үнгеи. Борта ол ийи командаиы, ыыдыг көрүштүг оюи дээш шахтавас аргажок, Кайыыы-даа кам-хайыраж-жок, чидиг демисешкеи. Ынчалза-даа халдаарының аргаларын барыышкынчылер эрес ажыглап ыыдаашкар болгаш белеи эвес дээш удурланышкынын иитизи-биле 2:0 санга ыыыг уткаи.

О. НАМЧЫЛАК.

Ак-Довуракгың (бетинде) болгаш «Спартактың» командалары ужураижышкын үезинде.

А. АЛЫМ-ООЛДУҢ фотозу.

Агрессчи политиканың оруун дуглаар!

РИМ. (СЭТА). «Делегей байдалының амгы нарыидаашкынының чыдагааны болза, делегей империализминиҢ, бирги ээлчегде америк империализминиҢ улустарның хосталгага болгаш национал хамаарышпас чорукка эргежин хүлээп көөрүидеи ойталап турарында, маадырлыг вьетнам улуска хамаарыштыр Американың Каттышкан Штаттарының агрессчи политиказында, ол политиканың делгейинде бүгү байдалын хораннап турарында» болур деп, Сиена хоорайга болган митингиге Италияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Л. Лонго медеглээн. «Чөөн ээлдиг төптүҢ» италия чазаа ол агрессиияны ажыы-биле буруу шавар болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээрин америкаинарның бомбалап турар чорууи доп-дораан соксадырын негээр ужурлуг деп, Л. Лонго медеглээн.

Чоокку Чөөн чүктүң айтырынга хамаарыштыр Л. Лонгоиуң онзалап демдеглээнии ёзуглаар алырга, ол айтырыг тайбың чугаалажыышкыннарга үндезилээш шиитпирметтингеи турар ужурлуг, аңаа даштыкы холгаарлаашкын турбас ужурлуг, хамаарышпас болгаш айыыл чок болуур чорукка бүгү чурттарның эргелерни хүлээп көргеи турар керек.

Улуг нефть монополиларын камгалаар база колониалдыг эжелеидеи хосталгага чурттарның каттыжарының болгаш бижыгарының чорудулгазын ара доктаадыр сорулга-биле базымнарны кылып турар империалистерни Ортааиы Чөөи чүкте дерии бодалдарын сойгалап илередир херек.

Чоокку Чөөи чүкте кризис Италияга шуут хамаарылгалыг, ынчангаш «бистиҢ чуртувустуҢ тайбыгга ынаксыдыг бүгү күштериниҢ мурнуида тургустунуп турар кол сорулга чүл дээрге, алдыгы америк флоттуң судноларын бистиҢ порттарывыстан доп-дораан үндүрерии, бүгү-ле даштыкы шериг базаларын болгаш оларда атомнуг боо-чепсекти Италиядан үндүрерии чедип алыры, Европаның аймыл чок чоруунуң херээже болгаш шериг блоктарын узуткаарының херээже боттуг салыышкынны киирер аргаиы Италияга берии болгу дег чаа даштыкы политиканы чорударын эгелээри болур» деп ИКП-ниИ Чиигиие секретары чугаазының түиилиидеи медеглээн. Боттарының демисеиин күштелдирериичe улус массаларыи, тайбыциың бүгү күштерии кыйгырып тур бис, Италияның Коммунистиг партиязы дээш боттарының бадылаашкыннарын бербишаан, тайбыиче боттарының чүткүүи илередиичe, АКШ-тың империалистериниҢ чорудуп турар дайын политиказын буруу шаварынче бүгү соцгукчуларны кыйгырып тур бис деп, чер-черииҢ бот эргелелдериниҢ органнарынга соңгулдаларын бүдүүзүидe болган ол митингиге Л. Лонго медеглээн.

Редактормуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Саанчылар чүнү билзе чогуурул?

Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының муриунга улуг сорулгаларны салып турар. Ол сорулгаларга саалдакының деңнеелии болгаш сүтүүн тыиарын бедидери, а ол ыыкаш оиу хир-чамдан болгаш үреливишкиннерден камгалаары база хамаарыжыр.

Сүт—аъш-чемниҢ бир кол продуктузу болур, ында кижиниҢ организминге дыиа дүргеи шиңгээттинер чугула чүүлдер бар: белоктар, үстер, углеводтар, витаминнер, минералдыг чүүлдер болгаш сүт.

Сүт үрелбезии, ол бодунуң үнелиг шынарларын чидирбезии дээш фермаларда арыгшевер хынакчылары ажылдакчылардан арыг-шеверниң сагыгга-чүрүмүнүң күүселдезии негээр ужурлуг.

Сүт-бараан фермаларының ажылдакчы бүрүзү дараазында түүлдерии билир болгаш тыиғыы саглаи турар ужурлуг:

1. Сүттү эииг доиштузуиуи үдүнче киргеи микробтардан арыглаар төлээде, баштай эмиғии өске савага саай тударын сүмелеп турар.

2. Инектиң дүгү ылаңгыя чавыи үлеп дүжүп турар үеде хүи бүрү арыглап аштап турар, инекти саарда кудуруун солагай талакы будунга чыштыр (шырбангаш дүк-доозуи буруалтазының дээш) баглаар. Инектиң эмиглерии чылыг сүт-биле чуғгаш, арыг аржымыбиле чодар. ИнектериҢ эмиии чуурда, сүт кудар демир хуулу чаңгыс болза, ийи инек эмии чүгган соонда-ла сууи солуи ап турар. Саанчы боду туснай аржымылдыг болур.

3. ИнектериҢ турар черии арыглаары болгаш инектерии чемгереиин саалда мурнуида бир шак бурунгаар доозар ужурлуг. Сүт саар демир хуулиу чүгле сүтке ажыглаар, оиу үргүлүү арыг тургузар, саалда соонда содалыг иэиг сүт-биле чүгташ кургадыр.

4. Ак халат кезээде арыг бодур ужурлуг, оиу кара оңнүг халаттаи аңгы ажыглаар болгаш ак халатты чүгле саалда мурнуида кедип алыр. (Арыглаиыр бажың баарда халадың ушгуп алыр).

5. Хол-биле саалда үеиниде могавас диле, далашпайн инекче чоок олуруп алгаш доигайбайн, инектиң эмиглерии адыштап саар.

6. Эртеи, кежээ саанчы 10—12 минута иитииде чылыг ванна кылыр ужурлуг, кежээ — салааларга, хол чүстериигее, эгии бажыига чедир массаж кылгаш, ооң соонда вазелиибиле холдарын чаап алыр.

7. Колхозтар болгаш совхозтарның хөй кезии ам инектерии машина-биле (электри саалда) саар саалдаже кире берген, ол чүгле саанчының күш-ажылын чиигедип турар эвес, а харын сүттүң шынарын база бедидип турар. Чамдык сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары саалда устаноикаларының ажыглаар чурумуи сагывайн турар, ооң түиилиидe сүт үрелиишкиие база таварыжып турар. Сүт ажыраашкын база резина чыды-биле сүт чыгталбазын дээш, саалда аппарадын кезээде арыг тургузар. 5—7 хоиганла содалыг чылыг сүт-биле чуур. Сүт кудар флягаларны 3 хоиган-ла, буска какпын, чүп арыглаар.

8. Саанчылар болгаш саалда ажылынга хамаарылгалыг бүгү кижилер холдарының дыргактарын кезии алыр болгаш арның, мага-бодун, идик-хевин арыг-силиг байдалга тургузар.

9. Арыгланыр бажыига киирде туснай хевии ушгуп алыр, ооң үнгеш, холдарын савашкан чуур.

10. Сүтче өске чүүлдер киргезин дээш, саалда үеиниде кедер туснай хептерге имелер, кызар өөктер кыстырбас болгаш карманнарга коруичүк дээш чижектиг өске-даа чүүлдер ап чорбас болза чогуур. Саалда эгелээр мурнуида биллектерии ушгуп алыр.

11. Инек кажаалларынга баргаш таакпылап болбас, сүт болбазырадып-даа база сүт кудар савалар болгаш хереклеидер арыглап турган үеииде таакпылаары база хоругдуг.

12. Эъди изип, бодунуң байдалы багай таварылгада, балыглар тыптып келзе, өртенген таварылгада, хол кезии алган таварылгада саанчы кижи доп-дораан ферма эргелекчизиигe, арыг-шевер хынакчызынга база эмчиге дыңнадыр ужурлуг.

13. Ферма ажылдакчыларының даңазынга туснай демдеглелди кызыры-биле эмчи шинчилгеиниҢ азы эмиетекиниҢ соонда эмчи дептерии ферма эргелекчизиигe албан коргузер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

МАЙ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ногаан хадылыг арыгның чанчыры» 11.30, 1.15, «Өвүрүичү» 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Барабанчының салыы-чолу» 2.30, «Эдгар болгаш Кристина» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Сентябрьде ынаишыя» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Сегирмин алышкыны» 9.40, 11.30, 1.40, 3.30, «Лаврован келген аңчы» 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хомудаа дептерии берип көрүнер» 3, 7, «Хаяда чинара деп ыяш» 5, 9 шактарда.

«Билиг» иитилеиинге амылдаар дээди эртеиниг референт хереглеттинип турарын чарлап тур.

Тайылбыр алыры-биле дараазында адресне келир: Кызыл, Кочетов кудумчузу, бажың № 4.

редакциянын адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киидистериниң 21-27, иштики информация киидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниҢ Министрлер Совуделиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографизы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00469